

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት

ፍጥነት

# የኤርትራ ጉዳይ

1941 — 1963

(እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር)

ዘውዴ ረታ

## የምሑራን አስተያየት

ፕሮፌሰር ታደሰ ታምራት፤ « ..... ይህ አምባሳደር ዘውዴ ረታ ያሳተሙት « የኤርትራ ጉዳይ » የተባለው መጽሐፍ፤ በኛ በታሪክ ተግራሚዎችና መምህራን በኩል እስካሁን ሙሉ በሙሉ ያሳየናቸውንና ያልደረሰንባቸውን ቀጥተኛ መረጃዎች ለብዙ ዓመታት በክብር ጠብቀው በማጥናትና በማመሳከር፤ አዲስ የተጣራ ዘገባ ስለአቀረቡልን ደራሲውን በሕዝብ ፊት እናመሰግናለን ..... »

ፕሮፌሰር መርዕድ ወልደአረጋይ « ..... ይህ ዘውዴ ረታ አዘጋጅቶ ያቀረበልን መጽሐፍ አንደኛ/ ለኢትዮጵያውያን የመሥሪያ ቋንቋ በሆነው በአማርኛ በመጻፍ፤ ሁለተኛ/ ኢትዮጵያዊና ሀገራዊ በሆኑ ምንጮች ተመሥርቶ በመጻፍ፤ ለዚህ ውስብስብ መስሎ ለሚታየው የኤርትራ ጉዳይ አስተማማኝ የሆነ ግንዛቤ ይሰጣል ብዬ አገምታለሁ ..... »

ፕሮፌሰር ባሕሩ ዘውዴ « ..... የዛሬ ሠላሳ ዓመት ግድም አምባሳደር ሐዲስ ዓለማየሁ በሎንዶን ቢሮዋቸው የቀመሙትን ፍቅር አስከ መቃብር የተሰኘውን የዘመናችን ምርጥ ልብወለድ ድርሰት ለአንባቢያን አቀረቡ። ዛሬ ደግሞ አምባሳደር ዘውዴ ረታ ሌላ ፍቅር እስከ መቃብር ይዞልን ብቅ ብሏል። ..... ደራሲው ለአፄ ኃይለሥላሴ መንግሥት በነበረው ቀረቤታና በተለይም ለኤርትራ ጉዳይ የታሪኩን ሁለት አበይት ተዋንያን፤ ማለትም የአክሊሉ ህብተወልድን እና የአስፍሐ ወልደሚካኤልን አመኔታ በማግኘቱ፤ አያሌ ብርቅ የሆኑ ሰነዶች ለጥናቱ ድምቀትና ጥልቀት ሊሰጡት ችለዋል። በዚህም አማካይነት በትውልዶች መካከል ተፈጥሮ የቆየውን የዕውቀትና የልምድ ክፍተት ለመድፈን አንድ ትልቅ አስተዋፅኦ ያደርጋል። ..... አምባሳደር ዘውዴ ረታ ከፍተኛ የታሪክ ሥልጠና ሳያገኝ የተካነበትን የጋዜጠኝነት ሞያ በመመርኮዝ ታሪካዊ ሁኔታዎችን ተረድቶ በሚጥም ቋንቋ ትልቅ ገፁበረከት ስለአቀረበልን፤ እናመሰግናለን። ..... »

አቶ ተካልኝ ገዳሙ « ..... አቶ ዘውዴ ረታ ያለመታከት፤ ለባት ዓመት ሙሉ ለመጽሐፉ ዝግጅት በየአገሩ እየሄዱ ሰነዶችን በማጥናት፤ ኢትዮጵያውያን ውስጥ ለጉዳዩ ቅርበት ያላቸውን የቀድሞ የኢትዮጵያ ከፍተኛ ባለሥልጣኖች በማነጋገር፤ ታሪኩን በስፋትና በጥልቀት ለማቅረብ ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል። ..... አቶ ዘውዴ ረታ በማያስለችና በማይፈታተን አማርኛ፤ ከአድልዎ ነፃ በሆነ መንፈስ ይህንን መጽሐፍ በማቅረባቸው፤ ለኢትዮጵያ ታሪክ፤ ለታሪክ ባለሞያዎችና አፍቃሪዎች ከፍተኛ ውለታ ስለዋሉ፤ ሊመሰገኑ ይገባል። ..... »

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት

# የኤርትራ ጉዳይ

1941 - 1963

(እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር)

ዘውዴ ረታ



*From the Library of*

**ፍሥሐ ለጥላው ወልደ ዮሐንስ**

**ESSEHA ATLAW WOLDE YOHANNES**



## የደራሲው መብት በሕግ የተጠበቀ ነው።

### ማሳሰቢያ

የኢርትራ ጉዳይ የተመረመረውና የተጠናው፤ በመጀመሪያ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት፤ ቀጥሎ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ስለሆነ፤ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ታሪኩ መሠረቱን ጠብቆ እንዲሄድ የተጻፈው፤ እንደ አውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር መሆኑን ደራሲው በቅድሚያ ያመለክታል።

## ማውጫ

### ክፍል አንድ

#### መቅደም

ገጽ

1. ከጸሐፊው .....	9
2. መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ - ሀማሲን .....	12
3. የተፈሪ መኩንን ምኞትና ተስፋ .....	14

### ክፍል ሁለት

#### የኢርትራ ጉዳይ

በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሸንጉ

(ከመስከረም 1945 - 1948)

ገጽ

1. የፖትስዳም ውሳኔ እና የሉንዶን ጉባኤ! .....	23
2. የፓሪስ ስብሰባ! .....	32
3. የፓሪስ የሠላም ጉባኤ! .....	44
4. የጣልያን ይቅርታ! .....	58
5. የግብፅ ጥያቄ! .....	68
6. የሠላም ጉባኤው ፍጻሜ! .....	70
7. የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኢርትራ! .....	74
8. የኢርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር! .....	80
9. ሐቁን የሸፈነ የምርመራ ውጤት! .....	91

### ክፍል ሶስት

የኢርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት

በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(ሚያዝያ - ግንቦት 1949)

ገጽ

1. ከኃላፊነት መሸሽ .....	96
---------------------	----

2. ሉማሌ ለጣልያን ትስፕ፤ ኢርትራ በሁለት ትክፈል፤ (አሜሪካና እንግሊዝ) ....	97
3. የመስኮብ ውርጅብን .....	106
4. ሰፎርሳ እና አክሊሉ .....	119
5. የአምሣለ ገነት ገባኢና ውሳኔ .....	120
6. በኒውዮርክ ያልተጠበቀ ደስታ .....	126
7. አቶ አክሊሉ፤ የትኛውን ይከተሉ? .....	129
8. ኢትዮጵያና ጣልያን .....	132
9. የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ የጣልያን ጠበቆች .....	138
10. ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች .....	142
11. የቤቨንና ሰፎርሳ ስምምነት .....	150
12. የቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት፤ በንዑስ ኮሚቴ "15" .....	158
13. የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት .....	163
14. ጠቅላላው ገባኢ፤ ከውሳኔው በፊት .....	168
15. የማክሰኞ ግንቦት "17" ድራማ .....	172
16. ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ .....	174
17. ጥፋው ዕድል አመለጠ .....	178
18. የጃንሆይ አመለካከት .....	181
19. የጓደኞች ትችት .....	188

### ክፍል አራት

የኢርትራ ጉዳይ በአራተኛው ጠቅላላ ገባኢ

(መስከረም- ገዳር 1949)

1. ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት .....	193
2. የጣልያን ሤራ .....	204
3. የአራቱ ኃያላኖች አቋም .....	209
4. ጠቅላላው ገባኢ ሥራውን ሲጀምር .....	212
5. የኢርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን .....	216
6. ኢርትራ! በኢብራሂም ሡልጣን አስተያየት .....	227
7. ኢብራሂም ሡልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር .....	229

8. ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው .....	241
9. ንዑስ ኮሚቴ "17" .....	244
10. የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት .....	255
11. የጠቅላላው ገባኢ ውሳኔ .....	259
12. የአክሊሉ ምሬት " ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... " .....	264
13. በአዲስ አበባ አና በሮማ .....	271

### ክፍል አምስት

የኢርትራ ጉዳይ በአምስተኛው ጠቅላላ ገባኢ

(የካቲት - ታህሣሥ 1950)

	፲፰
1. መርማሪው ኮሚሽን በኢርትራ .....	284
2. መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር .....	288
3. የኢርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች .....	291
4. የአምስቱ ኮሚሽኖች ዳኝነት .....	292
5. የፌዴሬሽን መፍትሔ .....	299
6. የአምስተኛው ገባኢ ሂደት .....	306
7. የመጨረሻው ውሳኔ .....	313
8. ደስታና ቅሬታ .....	321
9. ለኢርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽነር ተመረጠ .....	329
10. በአሥመራ አዲስ ላይዘን ኦፊሰር .....	330
11. የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት .....	333

### ክፍል ስድስት

መንግሥቲ ተድላ-ቆተድላ ባይሩ መንግሥት

(መስከረም 1952 - ሐምሌ 1955)

	፲፰
1. ተድላ ባይሩ የመጀመሪያው የኢርትራ መሪ .....	360
2. የቦዓሉ አከባባር .....	366
3. ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ .....	370



4. መንግሥቲ ተድላ .....	372
5. ተድላና ወልደአብ ሁለት ባለጋራዎች .....	378
6. ኢርትራ የኢትዮጵያ እይደለችም (ወ.ወ.ማ) .....	382
7. የተከበሩ ሰደተኛ .....	384
8. ድፎ ዳቦ .....	391
9. ደጃዝማች ፌዴራሊስት .....	399
10. ያዝልቅልም! .....	405
11. ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ .....	408
12. ፌዴሬሽኑ በሕይወት አለ ወይ? .....	413
13. ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ? (ተድላ ባይሩ) .....	417
14. ፌዴሬሽኑ ይቀጥል ..... (የጃንሆይ ውሳኔ) .....	422
15. ብቸኛው ተድላ .....	437
16. ተድላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ! .....	440
17. የመስናቃቸው ዋዜማ .....	441
18. አልቻልኩም! ያውላችሁ .....	445
19. ወራሽ ማን ነው? .....	450
20. ደጀጠኒው ደጃዝማች .....	453

### ክፍል ሰባት

#### የአስፍሐ ወልደሚካኤል መንግሥት

(ነሐሴ 1955 - ገዳር 1962)

18

1. አስፍሐ ማን ነው? .....	461
2. ዳግማይ መራህ መንግሥቲ .....	466
3. የመጀመሪያው ዓመት .....	469
4. ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን .....	484
5. ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ .....	486
6. በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም .....	488
7. ሶስተኛው ዘመን አስፍሐ .....	490

8. የፌዴሬሽን መፍረስ አስፈላጊ ነበር .....	492
9. ባይ ባይ ፌዴሬሽን? .....	502

### ክፍል ስምንት

#### ከፌዴሬሽን በኋላ

(ፐር - ሰኔ 1963)

28

1. ፌዴሬሽን በፈረሰ ማግሥት .....	510
2. የተደላ ዕቁቢት ትራገፍዲ .....	517
3. መጨረሻው? .....	527

## ክፍል አንድ

## መገኛም

	ገጽ
4. ከጸሐፊው .....	9
5. መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ - ሀግሲ? .....	12
6. የተፈሪ መኩንን ምኞትና ተስፋ .....	14

# ከጸሐፊው

በሰ ኤርትራ ጉዳይ አዘጋጅቼ የማቀርበው ይህ መጽሐፍ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የነበረውን ታሪክ የሚገልጽ ስለሆነ፤ ከጥቂት ዓመታት በፊት ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት ወደ ጉረቤትነት የተለወጡትን የዛሬዎቹን ኤርትራውያኖችና ዛሬ ያሉበትን ሁኔታ እይመለከትም። ኤርትራውያኖች እናታቸው ከነበረችው ከኢትዮጵያ ለመለየት ስለአደረጉት ረዥም ጉዞና፤ በመጨረሻም ነፃነትን ለመቀዳጀት እንዴት እንደበቁ ታሪካቸውን ጽፈው እስኪያቀርቡልን እንጠብቃለን። ከዚህ በፊት ግን የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች፤ እውነተኛውን ጉዳይ በትክክል ሊያውቁት የሚገባ የሀያ ዓመታት የታሪክ ሂደት አለ። ይኸውም፡

1. በኤርትራ ውስጥ እጅግ አብዛኛው ሕዝብ፤ ከባዕድ አገዛዝ ለመላቀቅና ኢትዮጵያዊነቱን ለማስመለስ፤ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብሎ መከራና ፈተና እየተቀበለ ምን ያህል እንደታገለ፤
2. የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ፤ በኃያላን መንግሥታት ዳኝነት እና በተለይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለብዙ ዓመታት ያደረገው ፋታ የሌለው ሙግት እስከ ምን ድረስ እንደነበረ፤
3. በዓለም ማህበር ሸንጎ ላይ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ፍርዱ እንዴት እንደተወሰነና፤ ከዚያም ለአሥር ዓመታት የተካሄደው የፌዴሬሽን አስተዳደር በምን መልክ ይሠራበት እንደነበረ፤ ረገዱም በምን አኳኋን እንደፈረሰ፤

እውነተኛውን ታሪክ የኢትዮጵያና የኤርትራ ሕዝቦች እውቀውት የየራሳቸውን እቋም መያዝ ይገባቸዋል ብዬ ስለአመንኩ፤ ባለኝ አቅም ለዚህ ጉዳይ ምርምርና ጥናት ብቻ የሰባት ዓመታት ጥረት አድርጌአለሁ።

የእኔ የሐንሰ ዘመን መንግሥት ካበቃ ከስልሣ ዓመታት በኋላ፤ በኢትዮጵያ እጅ የነበረው የኤርትራ ጉዳይ፤ ትክክለኛውና እውነተኛው ሥዕል፤ ለዛሬውና ለመጭው ትውልድ በህቅ ካልቀረበ፤ የመገንጠሉና ለነፃነት የተደረገው ውጊያ ብቻውን ብዙ ሺህ ጊዜ ተራብቶ ቢጻፍ፤ ታሪኩን የተሟላ አያደርገውም።

እኛ በኢትዮጵያችን የምናምንና የምንከራ ሕዝቦች፤ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና በመገንጠሏ ምንም ዓይነት ቅሬታ እይለማንም። ኢትዮጵያዊነት ጉድተናል፤ ነፃ መሆን ይጠቅመናል ብለው፤ ለብዙ ዓመታት ተዋግተው መለየትን የመረጡት ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች ስለሆኑ፤ በምርጫቸውና በውሳኔያቸው የምናዘንበት ምክንያት የለንም። እንደዚሁም በመካከላችን ያለውን የዘርና የባሕል አንድነት፤ ዛሬ ከቤተሰባችን ወጥተዋል ብለን መሠረታዊ የአንድነት ታሪካችንን እንክድም። በፌዴሬሽን አስተዳደር ሆነ በፍጹም አንድነት ዘመን፤ አብረን በኖርንበት በእርባ ዓመታት ጊዜ ውስጥ፤ እኛ ኢትዮጵያውያን በወንድሞቻችን በኤርትራውያን ላይ ምንም ዓይነት በደል እንዳልፈጸምንባቸው መዘንጋት የለባቸውም። የአንድ ቤተሰብ ምርቶች በሆኑ ሕዝቦች መካከል አለመግባባት ቢፈጠ



ር፣ ወይም በመንግሥት በኩል የአስተዳደርና የፍርድ ጉድለት ቢደርስ፣ ሁሉም በየመልካቸው ለየብቻቸው መታየት ይገባቸዋል እንጂ፣ በአንድ ጉዞ ውስጥ ታምቀው በአንድነት መወገዝ የለባቸውም።

ኢርትራውያን ወንድሞቻችን ለሃምሳ ዓመታት የጣልያን ቅኝ ሆነው ከተሰቃዩ በኋላ፣ ለአሥር ዓመታት በእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር በተያዙበት ዘመን ኢትዮጵያዊነታቸውን ለማረጋገጥ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብለው ያን ሁሉ መከራና ፈተና ለምን ሲሉ እንደተቋቋሙ፣ በመጨረሻም እናታችን ነሽ ብለው ከኢትዮጵያ ጋር ከተዋህዱ በኋላ፣ ምን ቢጉድልባቸው መገንጠልን እንደመረጡ፣ ምን ቢበደሉ እናት ኢትዮጵያን እንደጠሉ፣ ታሪክ የሚያቀርብላቸውን ጥያቄ በወጉ መመለስ ያለባቸው እነሱ ናቸው።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የነበረውን የኢርትራን ታሪክ እንድንጽፍ ያተገኙ ብዙ ሰዎች ናቸው። በዚህ መጽሐፍ መግቢያ ላይ ዝርዝሩን ለማውጣት የማይመች ስለሆነ ብዙዎች ደራሲዎች እንደሚያደርጉት፣ በመጨረሻው ገጽ ላይ አስፈላጊውን አገልጻለሁ። እኔም የኢርትራን ታሪክ እንድ ቀን መጻፍ አለብኝ የሚል ሀሳብ ያሳደረብኝ በሕይወቴ ዘመን ምን ጊዜም የማልረሳው አንድ ትዝታ አለኝ።

እንደ ኢውሮፓ አቆጣጠር በመስከረም 1953 ዓ.ም በጋዜጣና ማስታወቂያ መሥሪያ ቤት የአዲስ አበባ ራዲዮ ወሬ አንባቢና ሪፖርተር ሆኜ በቀጠር፣ ዕድሜዬ አሥራ ስምንት ዓመት ነበር። ስለ ዜናዎች አስባስብና አቀራረብ በዚያን ጊዜ ለራዲዮ የአማርኛ ዜና አዘጋጅ ከሆኑት ከአቶ አስፋ ይርት ዘንድ በመለማመድ ለሰድስት ወራት ከቆየሁ በኋላ፣ በክቡር አቶ መኩንን ሀብተወልድ ትዕዛዝ የቤተመንግሥት ዜና ሪፖርተር እንድሆን ተመደብኩ። በዚህ በአዲሱ መደቤ ያጋጠመኝ የመጀመሪያው የሪፖርተርነት ሥራ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የኢርትራን ፕፍ ኤግዜኩቲቭ ደጃዝማች ተድላ ባይሩን አስጠርተው ማነጋገራቸውን የሚገልጽ ዜና ማዘጋጀት ነበር። በተሰጠኝ መምሪያ መሠረት ገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት በመገኘት ያየሁትን፣ በሚከተለው አኳኋን ጽፌ አቀረብኩ።

« ..... ከጠዋቱ ልክ ሶስት ሰዓት ከሩብ ሲሆን የኢርትራ ፕፍ ኤግዜኩቲቭ ክቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ከግቢ ሚኒስቴር በተላከላቸውታርጋ በሌለው ልዩ አውቶ ሞቢል አምሣለ ገነት ቢሮ አጠገብ ሲደርሱ፣ ሻለቃ አስፋ ደምሴ (ኋላ ሌፍተናንት ጄኔራል) ምክትል የልፍኝ አስከልካይ ተቀበሏቸው። ከዚያም ከግርማዊነታቸው ቢሮ መግቢያ ዋናው በር ላይ ሲደርሱ፣ በመጀመሪያ ዋናው የልፍኝ አስከልካይ ኮሎኔል መኩንን ደነቀ፣ (ኋላ ብ.ገፍኔራል) ቀጥሎም የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ (ኋላ ጸሐፊ ትእዛዝ) በሞቀ የእጅ ሰላምታ ተቀበሏቸው። ወዲያውም ከግርማዊነታቸው ቢሮ ገብተው ለጥ ብለው አጅ ሲነሡ፣ ጃንሆይ ተድላ እንዴት ሲነበት? የሚል ቃል አስጧቸው። ከዚያም ወደ ግርማዊነታቸው ቢሮ ጠጋ ብለው፣ ክቡር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፣ ክቡር አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ክቡር አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ፣ አቶ ገብረወልድ አንግዳወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር በተገኙበት፣ የሥራ ፍሬያቸውን ዝርዝር በማቅረብ ለሃምሳ አራት ደቂቃዎች ከተነጋገሩ በኋላ ወደ ማረፊያቸው ወደ ራስ ሆቴል ተመልሰዋል።.....»

ይህ ወሬ ከማታው በሁለት ሰዓት በራዲዮ ከመነገሩ በፊት የጋዜጣና የማስታወቂያ ቦርድ መርምሮ መፍቀድ ነበረበት። ከእኩል ቀን በኋላ በአሥራ አንድ ሰዓት የጻፍኩትን ይገፍ ሰባቱን የቦርድ አባሎች ለማስፈቀድ ሰቀርብኩ፤ የመጀመሪያ ፈተናዬ ስለሆነ፤ አልፋለሁ አላልፍም ብዙ ሥጋት ነበረብኝ። በሰብስባው ከተገኙት የቦርድ አባሎቼ መካከል፤

- አቶ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ (ኋላ ብላታ) የአዲስ ዘመንና የሰንደቅ ዓላማችን ጋዜጦች ዲሬክተር፤
- አቶ መኰንን ወርቃገኘሁ የአገራችን ዲሬክተር፤
- አቶ ከበደ አስፋው የሂሳብና የራዲዮ ዲሬክተር፤
- አቶ አድማሱ ባድማ የሳንሱር ዲሬክተር፤

የተዘጋጀው ዜና አንዳንድ መጠነኛ መሻሻል ተደርጎለት በራዲዮ እንዲነገር፤ በየጋዜጦቹም እንዲወጣ መስማማታቸውን ገለጡ። አቶ አሐዱ ሳቡሬ የሠራዊቱ ኢትዮጵያ ጋዜጣ ዲሬክተር፤ « ..... ይህ ወጣት ሪፖርተር የሥነ ሥርዓቱን ሥዕል ደህና አድርጎ በዝርዝር በመከታተል አደንቃለሁ። ወደፊትም የተሻለ ሪፖርት እንደሚያደርግ አምናለሁ። ነገር ግን ወሬው አሁን በተጻፈው መልክ እንዲነገር አልደግፍም። የወሬው ቁም ነገር፤ ደጃዝማች ተድላ ለሥራ ጉዳይ ተጠርቶ አዲስ አበባ መምጣቱና ጃንሆይ ዘንድ ቀርቦ መነጋገሩ ብቻ ነው። ይኸ ወሬ ከሁለት ዓረፍተ ነገር መብለጥ የለበትም ..... » እሉ። አቶ ታደሰ አበበ የመሥሪያ ቤቱ ዋና ጸሐፊ፤ አራቱ የቦርድ አባሎች ዜናው በተዘጋጀው መልክ ተሻሽሎ እንዲነገር የተስማሙትንና፤ አቶ አሐዱ ሳቡሬ ባጭሩ ይጻፍ ያሉትን፤ መሥሪያ ቤቱን ባበላይነት የሚመሩት ክቡር አቶ መኰንን ሀብተወልድ እንዲወሰኑ ባቀረቡት ህሳብ መሠረት፤ ጉዳዩ ወደ ገንዘብ ሚኒስትሩ ተላከ። ከምሽቱ አሥራ ሁለት ሰዓት ተኩል የአቶ መኰንን ውሳኔ ደረሰ።

« ..... ይኸ ልጅ ያየኸውን ሁሉ ጽፈህ አቅርብ ተብሎ የታዘዘውን ማለፊያ ሠርቷል። ለወደፊቱ የሚማር ስለሆነ ማትጋት ነው። ለአሁኑ ጉዳይ አቶ ሳቡሬ እንዳለው ባጭሩ ይሁን ..... » ብለው የገንዘብ ሚኒስትሩ በሰጡት ትዕዛዝ መሠረት አስፈላጊው ተፈጸመ።

ይህን ጉዳይ ለምሣሌ ያህል ያነሳሁት በፌዴሬሽኑ ጊዜ የኦርትዶ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ አዲስ አበባ በመጡ ቁጥር፤ ከአውሮፕላን ጣቢያ ጀምሮ እስከ ቤተ መንግሥቱ፤ የሚደረገው የፕሮቶኮል ጀብ ጀብ በምን ምክንያት እንደሆነ ለማወቅ፤ ከዚያን ዘመን ጀምሮ በእስያምሮቱ ላይ ተቀርጾ የቀረውን የመከታተል ፍላጎት ለመግለጽ ነው። በዚያን ጊዜ ደጃዝማች ተድላን ስመለከታቸው፤ ለንጉሠ ነገሥቱ ልዩ መልዕክት ለማቅረብ የመጣ እንደ የውጭ አገር መንግሥት አንደራሴ አድርጌ እንጂ፤ የአገራችን ጉዳይ ባለሥልጣን መሰለው አይታዩኝም ነበር። ለምሣሌ ቂጥወደድ መኰንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፤ ራስ እበበ አረጋይ የአገረ ግዛት ሚኒስትር፤ ወደ አምሳለ ገነት ቢሮ ሲገቡ፤ በእልፍኝ እስከልካቸውም ሆነ በልዩ ጽሕፈት ቤት በኩል፤ ለደጃች ተድላ እንደሚደረገው መንከባከብ አይደረግላቸውም። ከሁለት ዓመት በኋላ፤ ደጃዝማች ተድላ ተሸረው ፊታውራሪ እስፍሐ ሲተኩ፤ ያ ሁሉ የፕሮቶኮል ጀብ ጀብ በእንደ ጊዜ እንደቀዘቀዘ የማየት ዕውል አጋጥሞኛል።

በፓሪስ የጋዜጠኝነትን ሞያ አጥንቼ ከተመለስኩ በኋላ ለአሥር ዓመታት በማስታወቂያ ሚኒስቴር፣ ለአምስት አመታት በውጭ ጉዳይ ዲፕሎማሲ ሥራ ባገለገልኩበት ዘመን፣ የኤርትራን ጉዳይ በሰፊው ተከታትያለሁ። እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በ1962 ዓ.ም የኤርትራ ፌዴሬሽን ሲፈርስ በጋዜጠኝነት አሥመራ ተልኬ ሁሉንም አይቻለሁ። ከዚያም በኋላ በኤርትራ ጉዳይ ከፍተኛ ሚና የተጫወቱትን የኢትዮጵያንና የኤርትራን ታላላቅ ሰዎች እያነጋገርኩ የታሪኩን አካሄድ በየመልኩ በዝርዝር ለማጥናት ጥሩ ዕድል አጋጥሞኛል።

1. ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ በዓለም ሽንጉ ላይ ለሰባት ዓመታት ተግግተው ድሉን ያገኙት ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፤

2. ኤርትራን ከፌዴሬሽን አስተዳደር ወደ ፍጹም አንድነት ለማዋህድ ያበቋት፤ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤

በስሙን ስነዶች በሰፊው ተጠቅሟል። ከነዚህ ሌላ በአዲስ አበባና በሮም፣ በዋሽንግተንና በኒውዮርክ፣ በሎንዶንና በፓሪስ እየተዘዋወርኩ ብዙ ምርምርና ጥናቶች አድርጌአለሁ።

ማንም ሰው እንደሚያውቀው የኤርትራ ጉዳይ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ምንጊዜም የሚኖር ነው። ሰው ሁሉ የሚያውቀውን ጽፎ ማስታወሻ ቢተው፣ በተለይ አኛን ለሚተካው ትውልድ የጠለቀ ምርምር ለማድረግ እንደሚረዳው አይጠረጠርም። ይህ እጅግ የተወሳሰበ የታሪክ አካሄድ ያለው ጉዳይ ፣ በጣት በሚቆጠሩ ሰዎች ብዕር ብቻ መቆም የለበትም። በአለንበት ዓለም ላይ አንድ ትልቅ ታሪክ በአንድ ዘመን ብቻ ተጽፎ አይቆምም። እንኳን በቅርቡ የተፈጸመው ቀርቶ፣ የጥንቱም ቢሆን በየጊዜው በማድረገው ምርምር፣ አዳዲስ ስነዶች ስለሚፈልቁ ጽሑፉ እንደቀጠለ ነው። ለምሳሌ የዛሬ ሁለት መቶ ዓመት የተፈጠረው የፈረንሳይ የቀዳማዊ ናፖሊዮን ታሪክ አስካሁን ተጽፎ አላለቀም። በዚህ ዓይነት ቢታይ የኢትዮጵያችን ጉዳይ ገና አልተጀመረም ማለት ይቻላል።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የተከናወነውን የኤርትራን ጉዳይ፣ በበኩሉ አግልጽ ለማቅረብ ብዙ ጥረት ስለአደረኩ፣ አንባቢዎች ጠቃሚ ነገሮች እንደሚያገኙበት ተስፋ አድርጋለሁ።

## መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ ሀማሴን

ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ በኋላ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በመጀመሪያ አሰብን፣ ቀጥሎም ምፅዋን፣ ከዚያም ቀስ በቀስ እየተጓዘ እስከ መረብ ወንዝ ድረስ ያሉትን አውራጃዎች « ኤርትራ » ብሎ በመሰየም ቅኝ ግዛቱ ለድርጉ ከግወጁ በፊት፤ ይህ ክፍለ ሀገር « መረብ ምላሽ ወይም ምድሪ-ሀማሴን » እየተባለ ይጠራ እንደነበረ ጥንታዊ ታሪኮቹ ያስረዳሉ።

ከክርስቶስ ልደት በፊት በመጀመሪያውና በሁለተኛው ሺህ ዓመታት ዘመን ውስጥ የካምና የሴም ነገዶች በቀይ ባሕር በኩል ተገዝው ወደ አገራችን ሲመጡ፣ ኢትዮጵያ የተቀበለቻቸው በዚህ ኮሎኒያሊስት ጣልያን « ኤርትራ » ብሎ በሰየመው መሬት ላይ ነው። ከክርስቶስ ልደት በኋላም እስከ አሥረኛው መቶኛ

ዘመን ድረስ፤ የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ « እክሱም » ስለነበረ፤ ነገሥታቶቹ እስከ ቀይ ባሕር ድረስ ያለውን ግዛት አጠቃለው አስተዳድረዋል።

በዚህ የጥንታዊው የኢትዮጵያ መናገሻ ከተማ በሆነው በእክሱምና በአካባቢው የተገኙት የታሪክ ቅርሶችና ሐውልቶች፤ የአገራችንን ጥንታዊ ሥልጣን፣ የሚያስረዱ መሆናቸውን የዛሬዎቹም የታሪክ መርማሪዎች ስለአረጋገጡ፤ መረብ ምላሽ ወይም ምድረ ሀማሌን የተባሉት ሕዝቦች ለኢትዮጵያዊነታቸው የተለየ ማስረጃ ማቅረብ እያስፈልገዋል።

የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መንበር ከእክሱም ወደ ላስታ፤ ከላስታ ወደ ጉንደር፤ ከጉንደር እንደገና ወደ እክሱም በተዘዋወረበት ዘመን፤ ይህን አገር ከሎኒያሊስት ጣልያን « ኤርትራ » ብሎ በመራ ጋይሌ እስከያዘበት እስከ 1885 ዓ.ም ድረስ፤ « ባሕር ነጋሽ » እየተባሉ በንጉሠ ነገሥት በሚሾሙ ታላላቅ ሰዎች ሲተዳደር የኖረ ነው። እርግጥ፤ የቀይ ባሕር አካባቢና የምዕዋ ወደብ ለሶስት ክፍለ ዘመናት ያህል በቱርኮች ተይዞ እንደነበረ፤ ከእክሱም ቀጥሎ ለጥቂት ዓመታት ግብፆች ይዘው የኛ ነው ለማለት መመከራቸው አይካድም። ይሁን እንጂ ቱርኮችም ሆኑ ግብፆች፤ በወደቡ ላይ የኢትዮጵያ ነገሥታቶች ያላቸውን የባሕር በር መጠ ቀማያ መብት እናውቅም እላለም። የወደቡም ሹማምንቶች የቱርኮችን እስተዳደር መከተል ግዴታ ቢሆንባቸውም፤ ከኢትዮጵያ ነገሥታቶች የሚታዘዙትን ሁሉ አክብረው ከመፈጸም አላቋረጡም።

ከ1885 ዓ.ም በኋላ ኮሎኒያሊስት ጣልያን የመረብ ምላሽ አውራጃዎቹን «ኤርትራ» ብሎ የሰየመው እራሱ የፈጠረው እዲስ ስም ሆኖ አይደለም። «ኤርትራ» በአገሩ ዙሪያ ያለው የባሕር መጠሪያ የነበረ ነው። በጣሊያን ቅኝ እስተዳደር አገሩ «ኤርትራ» እየተባለ ለፃምሣ ዓመታት ከኖረ በኋላ፤ በ1941 ዓ.ም ጣልያንን አስለቅቀው እንግሊዞች እስተዳደሩን ሲይዙ፤ « ኤርትራ » የተባለውን ስም ወደ ቀድሞ መጠሪያው አልመለሱትም። የባሕር መጠሪያ የነበረው የክፍለ ሀገሩ ስም ሆኖ ለግማሽ ምዕተ ዓመት ስለቆየና ስለተለመደ፤ ወደ ቀድሞ ስሙ ለመመለስ አልተሞከረም። እንዳንድ ኤርትራውያኖች ኮሎኒያሊስት ጣልያን ለአገሩ የሰጠው ስም ጸንቶ የቆየው በአፄ ምኒልክ ቸልታ ነው ያላሉ። በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የኢየሱስ ሊቀጳጳስ የነበሩት እቡን ፊልጶስ፤ በ1962 ዓ.ም ፌዴሬሽኑ በፈረስ ጊዜ ደስታቸውን በመግለጥ ለኤርትራ ዋና እስተዳዳሪ ለቢትወደድ እስፍሐ ወልደሚካኤል በጻፉት ደብዳቤ፤ « .... አፄ ምኒልክ ድካምና መከራ እንዳይነካቸው ሲሉ፤ የባሕራችንን ስም ለአገራችን መጠሪያ ለውጦ፤ መሳታችን ጣልያን የቀረበላቸውን ውል በመቀበላቸው፤ ይኸው ዛሬ ኤርትራ ተብለን ቀረን ..... » ብለዋል። በእቡን ፊልጶስ እስተያየት ከአድዋም በፊት ሆነ ከአድዋም በኋላ፤ አፄ ምኒልክ ከጣልያን ጋር ሲዋዋሉ፤ የአገሩ መጠሪያ «ኤርትራ» እንዳይባል ማስገደድ ይችሉ ነበር ማለቷ ነው።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ከ1945 ዓ.ም ጀምሮ፤ የዚህን አገር ኢትዮጵያነት፤ ለአራቱ ጋያላን አገሮችና ለዓለም መንግሥታት ማዘበር አመልክቶ ሲገኝ፤ መረብ ምላሽ ወይም ምድረ ሀማሌን ይባል የነበረውን የጥንቱን የአገሩን መጠሪያ አልተጠቀመም። ማመልከቻውን የቀረበው ኮሎኒያሊስት ጣልያን እንደሰየመው « ኤርትራ » ብሎ ነው። በ1993 ዓ.ም እነዚህ የጥንት የመረብ ምላሽ ወንድሞቻችን ነፃነታቸውን ሲያውጁ፤ በዚሁ ጣልያን በሰየመው « ኤርትራ » በተባለው መጠሪያ ቀጥለዋል።



## የተፈሪ መኩንን ምኞትና ተስፋ

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት አልጋወራሽና ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ ከሆኑበት ከ1917 ዓ.ም ጀምሮ የንግሥተ ሳባን አገር ለማስልጠንና ለማሳደግ፣ በዚያው መጠን የራሳቸውንም ታሪክ ካለፉት ነገሥታቶች የበለጠ ዝነኛ ለማድረግ፣ የተፈሪ መኩንን ጥልቅ ምኞትና ተስፋ ነበር።

የመረብ ምላሽ ክፍለ-ሀገር ከኢትዮጵያ ተገንጥሎ፣ «ኢርትራ» በሚል ስያሜ የጣልያን ቅኝ ግዛት የሆነው፣ በአፄ ዮሐንስ ሞት፣ በአፄ ምኒልክ አቅም ማጣት፣ ከዚህም ጋር በኢትዮጵያ እንደነት መፍረክረክ ምክንያት ስለሆነ፣ ታሪክን መልሶ እቦታው ለመትከል ጊዜ ይወስዳል እንጂ ይፈጽማል እያሉ፣ ራስ ተፈሪ መኩንን ለአንዳንድ ታማኝ አገልጋዮቻቸው ይገልጹ እንደነበረ ይነገራል። ልዑል ጌታችን፣ ይህን የተቀደሰ ዓላማዎን ከግቡ ለማድረስ የሚያስቡት ምን ጉዳና በመከተል ነው ? ..... ጦር አዘጋጅቶ ጣልያንን በመውጋት ? ወይስ የፈረንሳይንና የእንግሊዝን አርዳታ አግኝቶ ጣልያንን በማስገደድ ? የትኛው ይሆን? እያሉ፣ ታማኞቻቸው ለሚያቀርቡላቸው ጥያቄዎች የአልጋ ወራሹ መልስ የሚከተለው ነበር።

« ..... መጀመሪያ፣ ከአውሮፓ ኃያላን አገሮች አንዱ የሆነውን ጣልያንን ለመውጋት የሚያስችል አቅም እንደሌለን ደህና አድርገን ማወቅ አለብን። በአሁኑ ሰዓት ጠላታችን ጣልያን የዚህ የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ድል አድራጊዎች ከሆኑት ከእንግሊዝና ከፈረንሳይ ጋር ወንበር ይዞ ድል በሆኑት በጀርመንና በነምሣ (ኦስትሪያ) አገሮች ላይ ፍርድ ሰጪ ሆኗል። የዛሬው ጣልያን ከህያ ዓመት በፊት አፄ ምኒልክን የገጠማቸው ጣልያን አይደለም። እኛም በዛሬው ሁኔታችን ከዚህ ቀደም በአድዋ ያገኘነውን ድል ዛሬም እንደግመጥለን ማለት ዘበት ነው።

ኢትዮጵያ የረዥም ዘመናት ታሪክና የአስተዳደር ሥርዓት ያላት አገር ስለሆነች፣ አዲሱን የባሕር ማዶ (የአውሮፓ) ሥልጣኔ ለመቀበል የተዘጋጀች መሆንዋን በዓለም ታላላቅ መንግሥታቶች ዘንድ ማሳወቅና ማሳመን አለባት። በመጀመሪያ የምታስቀድመውም፣ በተለይ በአውሮፓ በጣም የተረገመችበትን የባሪያን ነፃነት ማረጋገጥ ነው።

ሁለተኛ፣ ዘመናዊ የሆነውን የአውሮፓን ሥልጣኔ ለመቀበል ዋናው መሠረቱ ትምህርትን ማስፋፋት ስለሆነ፣ በዚህ ረገድ የሚደረገው ብርቱ ጥረት ለኢትዮጵያ ዕድል፣ በር ከፋች ይሆናል።

በነዚህ ሁለት ዋና ዋና ቁም ነገሮች ላይ በብርቱ ሠርቶ ፍሬውን ማሳየት ሲቻል፣ የኢትዮጵያን መንግሥት ጠንካራነትና የሕዝቡን ተከታይነት፣ በዓለም ላይ ለማስመስከርና ለማሳመን የሚያግድ እንቅፋት አይኖርም። ይህን ደረጃ ይዘን



..... ኢትዮጵያ፤ በትምህርትና በአስተዳደር የዘመኑን ሥልጣኔ ለመከተል መዘጋጀቷን ታላላቅ መንግሥታዊ ችግሮች፤ በጠላት የተወሰዱ ባት አገሮቿና የባሕር በሮቿን ለማስመለስ እንደሚረዱት ተስፋ ማድረግ ይቻላል።

(አልጋወራሽ ተፈሪ መኰንን)  
1920 ዓ.ም

ከተገኘን፤ ኢትዮጵያ አለአገባብ በቅኝ ገዢዎች ተቆርጠው የተወሰዱባት አገርቿ እንዲመለሱላት፤ ዘመናዊ ሥልጣኔን እንዳትቀበል የተዘገባት የባሕር በርቿ እንዲከፈቱላት፤ የምናቀርበውን የፍርድ ጥያቄ፤ አልበንም የሚል የዓለም ዳኛ ሲኖር አይችልም። ጥያቄያችንንም በምናቀርብበት ጊዜ ፈረንሳዮችም ሆኑ እንግሊዞች፤ ከእኛ ጋር ቆመው ጣልያንን ሲዋግቱልን እንደሚችሉ ተስፋ ማድረግ ይቻላል። ነገር ግን በዚህ በተባለው አካሄድ እየሠራን ካልገፋንበት፤ እንኳን በተወሰዱብንን ግዛቶቻችንን ለማስመለስ ቀርቶ፤ አሁን የያዝነውን አገር፤ መቸውንም የማይተኛልን ጣልያን፤ ወጪም ሌላ ባላንጣ መጥቶ አለአገባብ ነፃነታችንን ሊቀማን ይችላል። ከባዕድ አገዛዝና ከመከራ ለመዳን፤ ነፃነታችንን በሰላም ይዞ ለመቆየት ያለን ዕድል፤ ሥልጣኔን ለመቀበልና አገራችንን ዘመናዊ ለማድረግ የምናሳየው ጥረት ብቻ ነው። ይህንን ለግርማዊት ንግሥት ዘውዲቱ እና ለታላላቆቹ መሣፍንቶች አስረድቶ እንዲቀበሉት ለማድረግ እጅግ ከባድ ነው። ሆኖም አስቸጋሪ ነው ብለን ደካሞች መሆን የለብንም። እስከሚቻለን ሳንለለች መጣር አለብን። ..... »

ይህ አስተያየት በጥልቀት ሲጠና ኢትዮጵያ ዘመኑ ያፈለቀውን ሥልጣኔ ለመቀበል፤ በትምህርትና በአስተዳደር ሥርዓት እርምጃ ካደረገች፤ ለነፃነቷ ዋስትና ለማግኘትና በኩሉኒያሊስት ጣልያን የተወሰደባትንም ግዛት ለማስመለስ ትችላለች፤ ብለው አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኩንን ያላቸውን የቅርብና የሩቅ ዕቅድ ያመለክታል።

የኢትዮጵያ ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ በሆኑ በሰባት ዓመታት ውስጥ ዘመናዊ ትምህርት ቤት በመክፈታቸው፤ ተግራዎችንም ለከፍተኛ ትምህርት ወደ አውሮፓ በመላካቸው፤ በአገር ውስጥም የሰው ልጅ ባሪያ እየተባለ የሚፈጸምበት ግፍ እንዲወገድ በማወጃቸው፤ አገራቸው በገፍኔሽ የዓለም መንግሥታት ማህበር አባል እንድትሆን በማስደረጋቸው፤ ኢትዮጵያ በዓለም ቤተሰብ መካከል ተገቢ ሥፍራ ያላትና የምትከበር አገር ሆና ታየቻቸው።

በ1924 ዓ.ም ባለሙሉ ሥልጣን አልጋወራሽ ተፈሪ መኩንን የአውሮፓን አገሮች ለመጀመሪያ ጊዜ ሲጉበኙ፤ ለተማሪ ቤት ማስፋፊያና ለሆስፒታል መሥሪያ አርዳታ ከመጠየቃቸው በፊት፤ በመጀመሪያ ቅድሚያ የሰጡት ለኢትዮጵያ ሥልጣኔ ዕድገት እጅግ አስፈላጊ ነው ብለው የሚያምኑበትን የባሕር በር ለማግኘት ነበር። ይህ ተፈሪ መኩንን የሚጠይቀት የባሕር በር አስብ፤ ጅቡቲ፤ ወይስ በርበራ ? የትኛው ነው ? ሲባል፤ የአልጋወራሹ ምርጫ አስብ መሆኑ ተነገረ። ጣልያን በኦርቶዶክስ ላይ የነገሠው መጀመሪያ በአስብ በኩል እግሩን አስገብቶ ነው። ኢትዮጵያ የታሪኳን ቅርስና የተቀማቸውን ግዛት የምታስመልሰው ቀስ በቀስ ስለሆነ፤ መጀመሪያ የአስብ በር በእጅዋ ከገባ በኋላ ሌላው ይከተላል ብለው ተፈሪ መኩንን አስበዋል። የአልጋወራሹ ጥያቄ አስብን ስለሆነ፤ ፓሪስ ላይ የተቀበላቸው የፈረንሣይ ሪፐብሊክ ንግዲዳንት ሬይሞንድ ፖንካሬ (RAYMOND POINCARÉ) የአስብ ባለቤት ለሆነው ለጣልያን መንግሥት ጥያቄያቸው መልካም አስተያየት እንዲያገኝ ከማግለድ በስተቀር፤ ሌላ የሚፈጸምላቸው ነገር አልነበረም።

ራስ ተፈሪ፤ ከፈረንሣይ በኋላ ጣልያንን በጉቦኙበት ጊዜ፤ ቤኔቶ ሙሶሊኒ (BENETO MUSSOLINI) በፓላሶ ቪኔሲያ (PALAZZO VENEZIA) ጽሕፈት ቤቱ የተቀበላቸው እጅግ በደመቀ ንግድክል ነበር። ሆኖም ኢትዮጵያ የባሕር በር ብታገኝ ለዕድገቷ ምን ያህል እንደሚጠቅማት በመዘርዘር፤ የሲኖር ሙሶሊኒን

እርዳታ ሲጠይቁ፣ ፋሺስቱ መሪ አያፌዘ ወደፊት እናስብበታለን ከማለት በስተቀር የተሻለ መልስ ሊሰጣቸው አልፈለገም።

ከሰባት ዓመታት በፊት ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ሲሰጣቸው፣ በጥቂት ጊዜ ውስጥ አገራቸው በሥልጣኔ ገፍታ በአውሮፓ መንግሥታት ዘንድ የምትደመጥ ትሆናለች ብለው ተፈሪ መኩንን ሙሉ ተስፋ አድርገው እንደነበረ ይታወሳል። ነገር ግን የአውሮፓን አገሮች በመጉብኝትና ከየመሪዎቹ ጋር በመነጋገር ሁኔታውን ሲመዝኑ፣ ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ እጅግ ወደ ጓላ የቀረች መሆንዋንና ለተደማጭነትም ደረጃ እንዳልደረሰች ተገነዘቡ። ይህንን በቶሎ ከተረዱ በኋላ፣ በጉብኝታቸው አገሮች ሁሉ ስለ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ለመነጋገር ወይም ጉዳዩን ለማንሳት ጨርሶ አልቃጡም። ለሙከራ ወይም ለፈተና ያህል የባሕር በር መተላለፊያ በአስብ በኩል እንዲሰጣቸው ላቀረቡት ልመና እንኳን፣ የሚያጠግብ ወይም ተስፋ የሚሰጥ መልስ አላገኙም። « ..... ወደ ጉድ ? የዚህ ዓለም ሁኔታ የሚያስገርም ነው። በግፍ ከተወሰደብን ከራሳችን መሬት ተቆርሶ ወደ ባሕር መተላለፊያ በር እንዲሰጠን ስናመለክት፣ መልሱ ወደፊት ይታስብበታል ሆነ። በዚህ አኳኝን የተወሰደብን መላው ግዛታችን ይመለስልን ብለን ጠይቀን ቢሆን ምን ልንባል ኖርዋል ? ..... » እያሉ፣ ተፈሪ መኩንን ውስጥ ውስጡን እየነደዱ ባዶ እጃቸውን ወደ አገራቸው ተመለሱ።

ለአሥራ ሶስት ዓመታት ኢትዮጵያን በሙሉ ሥልጣን ካስተዳደሩ በኋላ አልጋወራሽ ተፈሪ « ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት » ተብለው ዘውድ ሲጭኑ፣ በያለበት የተፈጠሩባቸው ውስብስብ ችግሮች ወሰን የሌላቸው ሆኑ።

በአገር ውስጥ የየአውራጃው መሣፍንትና ባላባት ለጥ ስጥ ብለው አልተገዙላቸውም። በመኳንንቱና በሀይማኖት መሪዎችም ሠፈር ኢትዮጵያን ለማሠልጠን በማለት፣ ከፈረንጆች ጋር የሚያደርጉት መቀራረብና ወዳጅነት አልተወደደላቸውም። በአስተዳደሩም በኩል በየአውራጃው ያለውን የመሣፍንቱን ሥልጣን እየገፈፉ አዲስ አበባ ላይ ለማከማቸት አስጠዋል እየተባለ፣ በየዕለቱ የሚደለትባቸውና የሚዘጋጅባቸው ሢራ ሠላም አልሰጣቸውም። በወጭውም ዓለም በሙሶሊኒ ማሲንቆ የሚዘፈንባቸው ፕሮፓጋንዳ አድማጭ እየላበ ሄደ።

« ..... የኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ አንዲት ቅንጣት የመሸሻል እርምጃ አላደረገችም። በፈውዳል ሥርዓት በአገሪቷ ላይ የተዘረጋው የመከራ ጥላ መታጠፍ አልጀመረም። ዛሬም የሰው ልጅ ባርያ እየተባለ፣ አንድ ዕቃ የሚነገድበት አገር መሆኑ አልቀረም። ይህችን አገር ከጭለማ ወደ ብርሃን የሚያሻግራት ያስፈልጋታል። ... » እየተባለ፣ በመላ ኤውሮፓ አገሮች የፋሽስት ፕሮፓጋንዳ በሰፊው ተዛወተ። በዚህ ዙሉ ሁኔታ፣ ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ የኤርትራን ዶሴ ላልተወሰነ ጊዜ ወደ ጉን ትተው፣ መጀመሪያ የኢትዮጵያን ነፃነት ከኩሉኒያሊስት ቀንበር ለማዳን ከመታገል በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራቸውም። የኢትዮጵያን ነፃነት ጠብቆ ለማቆየት ያደረጉትም ጥረት፣ ከአምስት ዓመት ሽላይ ጊዜ ሲሰጣቸው አልቻለም። « ..... የባሪያን ንግድ በአዋጅ ከልክያለሁ። ለሥልጣኔ ዕድገት ዘመናዊ ትምህርት ቤቶች ከፍቼ ወጣቶቼን አስተምራለሁ። በዴሞክራሲያዊ ሥርዓት ስለማምን፣ ሕዝቡ በአስተዳደሩ ጉዳይ ተካፋይ ለመሆን እንዲችሉ ሕገ መንግሥት አዘጋጅቼ ሰጥቻለሁ። የሕዝብ ምክር ቤት አቋቁሜ እንዲሠራበት አድርጌአለሁ። ኢትዮጵያን በሥልጣኔ ለማራመድ የምደክምበትን ሁሉ በወፊ ከምትሰሙት መጥታችሁ እየልግኤ » እያሉ፣ የፋሽስት ፕሮፓጋንዳ ለመከላከል ቢሞክሩም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚያዳምጣቸው አላገኙም። ዘውድ በጭኑ በስድስተኛው ዓመት



ሙሉሊኒ ከኢርትራና ከሱማሌ ጦሩን እየነዳ ሕዝቡን በመርዝ ጋዝ እየጨረሰ፣ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቱ ብሎ ያዘ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም ስደተኛ ሆነው እንግሊዝ አገር ገቡ።

በሰኔ 1940 ዓ.ም ሙሉሊኒ ተንቀሻቅሮ በዓለም ጦርነት ውስጥ ከሂትለር ጋር በመስለፍ እንግሊዞችን መውጋት ሲጀምር፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የኢትዮጵያን ነፃነት ለማስመለስና ጣልያንን ቀደም ሲል ከታወቁት ከቅኝ ግዛቶቹ ከኢርትራ፣ ከሱማሌና ከሊቢያ ለማባረር ወሰነ። ስደተኛው ንጉሠ ነገሥትም በየአውራጃው ያሉትን የኢትዮጵያን አርበኞች ለማስተባበርና የነፃነቱን ውጊያ ለማደራጀት ከእንግሊዝ አገር በፍጥነት ተነሥተው ሱዳን ገቡ። የታላቋ ብሪታንያም ባለሥልጣኖች የጦር ዝግጅታቸውን እያጠነከሩ፣ በንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ ስም የኢትዮጵያን፣ የኢርትራንና የሱማሌን ሕዝቦች ለውጊያው ለመቀሰቀስ አዘጋጅተው በአውሮፕላን የበተኗቸው ልዩ ልዩ ጽሑፎች የሚከተሉት ነበሩ።

1. .... የአገሬን፣ እንዲሁም ከእንግዲህ ወዲያ ሕዝቦቻቸው በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ሥር የሚኖሩትን የኢርትራንና የቤናዲርን (የጣሊያን ሱማሌ) ነፃነት ለማስመለስ መጥቻለሁ።

2..... ከመረብ ወዲያ ያላችሁ ሕዝቦች ሁሉ ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችሁ ጉን በመቆም በትግሉ ተባበሩ። የእናንተ ዕድል ከቀረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የተላበረ ነው። .... »

እንግሊዞችም በራሳቸው ስም ለኢርትራ ሕዝብ በበተኑት ጽሑፍ ላይ ያሠፈሩት ቃል፣ « ..... ጣልያንን እየከዳችሁ ከታላቋ ብሪታንያ ጦር ጋር ብትሰለፉ፣ በመጨረሻው በሚገኘው ድል ተገቢ የጋችሁን ታገኛላችሁ። ..... የኢርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር እንደ መሆን በፈልግ፤ ወይም ራሱን ችሎ መተዳደርን በመርጥ፤ ፍላጎቱ እንደማፈጸምለት እናረጋግጣለን። ... » የሚል ነበር።

የኢርትራ የወደፊት ዕድል የሚወስነው በሕዝቡ ምርጫ ነው የሚል ህሳብ እንግሊዞች ቢበትኑም፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመረብ ምላሽ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነትን እንደሚመርጥ ስለሚተማመኑ ተስፋቸውን አላቀዘቀዙም። ይልቁንም ንጉሠ ነገሥቱ በድል አድራጊነት አዲስ አበባ በገቡ ማገሥት ከኢርትራ ሕዝብ እጅግ አብዛኛው የተካፈለበት « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » የሚለው ያገር ፍቅር እንድንት ማህበር በመቋቋሙ፣ እንግሊዞች ለሚያምኑበት የሕዝብ ምርጫ ከዚህ የፀሐጠ ማሰረጃ የት ይገኛል ? የሚል ተስፋ አድርባቸው ነበር። ነገር ግን የታላቋ ብሪታንያ ባለሥልጣኖች እንኳን ለኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ለመርዳት ይቅርና፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥታቸውን በሙሉ ሥልጣን እንዲመሩ አልፈቀዱላቸውም። የቀረው ቢቀር፤ ንጉሠ ነገሥቱ የእንግሊዝን ባለሥልጣኖች ሳያማከሩና እነሱ ሳይሰማሙበት የካቢኔ ሚኒስትሮችንና ዋና ዋና አገረ ገዥዎችን ለመሾም እንኳ አይችሉም ተባሉ። ይህ ሁሉ እንቅፋት ያላለቡትና ያልጠበቁት ቢሆንባቸውም ተፈሪ መኮንን ተስፋ ቆርጠው መታየት አልፈለጉም። የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ እነ ዊኒስተን ቸርችል ፋታ ሲያገኙ፤ የተደነቀሩት ችግሮች ሁሉ ይወገዳሉ ብለው በትዕግሥት ለመጠበቅ ሲያስቡ፤ አሁንም ባላለቡት መንገድ ስለ ኢርትራ ጉዳይ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች አሥመራ ላይ የሰጡት መግለጫ ንጉሠ ነገሥቱን እጅግ የሚያሳዝን ሆነ።

« ..... ኤርትራን ለማስለቀቅ በተደረገው ውጊያ ሕዝቡ ጣልያንን ከድቶ ከእንግሊዝ ጦር ጋር እንዲሰለፍ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ስም የተበተኑት ጽሑፎች፣ የጋራ ጠላትን ለማጥቃት የተወሰዱ እርምጃዎች እንጂ፣ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ኤርትራን ለኢትዮጵያ ለማስረከብ የሰጠው ቃል የለም። ..... በሕግ ረገድ ዛሬም ቢሆን ኤርትራ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆንዋን የኢትዮጵያ መንግሥት አይስተውም። ..... በ1896 ዓ.ም በንጉሠ ነገሥት ምኒልክና በጣልያን መንግሥት መካከል በተፈጸመው ውል፣ ኤርትራ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆንዋን ኢትዮጵያ እውቃለች። ..... ከእንግዲህ ወዲህ የኤርትራም ሆነ የሞቃዲሾ ሱማሌ የወደፊት አስተዳደር ምን እንደሚሆን የሚታወቀው፣ ከዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ተነጋግረው በሚሰጡት ውሳኔ ስለሆነ፣ እስከዚያው ድረስ በነዚህ እገሮች ላይ የተቋቋመው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ይቀጥላል። ..... » ሲሉ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች እቋማቸውን ገለጡ።

ይህ የእንግሊዞች መግለጫ የተዘጋጀው፣ በተንኮል ጥበብ የንጉሠ ነገሥቱን ሞራል ለመንኮት መሆኑ ባይካድም፣ የተገሰጸውን ህላብ ለመቃወምም ሆነ ለመጋተር ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሚያመች አልሆነም። በመሠረቱ ዓለም በጦርነት እሳት በሚቃጠልበት ሰዓት ሠላም ሳይሰፍንና መንግሥታቶች ሳይረጋጉ፣ ኢትዮጵያዊት የነበረች ኤርትራ ወደ እናቷ እንድትመለስ ለምሥራቅ አፍሪካ ከተመደበች የታላቋ ብሪታንያ የጦር ባለሥልጣኖች ጋር መከራከሩ፣ አስፈላጊ እንዳልሆነ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግልጽ ሆኖ ታያቸው።

የፈረንጆች የ1942 ዓ.ም እዲሱ ዓመት ሲጀመር፣ ከኤርትራ ጉዳይ ይልቅ፣ በታላቋ ብሪታንያ እና በንጉሠ ነገሥቱ መካከል በሚደረገው የቃል ኪዳን ውል፣ የኢትዮጵያን ነፃነት ለማረጋገጥ መሟገቱ፣ ቅድሚያ የሚሰጠው ትልቅ ጉዳይ ሆኖ ተገኘ። እንግሊዞች እንደፈለጋቸው ባዘጋጁት ውል፣ ከ1942 እስከ 1944 ዓ.ም ድረስ ለሁለት ዓመታት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ካቢኔያቸው በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሥልጣን የታሰሩ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ ሆነ። ድርጊቱ እጅግ ቢያሳዝናቸውም፣ ከብዙ ክርክርና ድርድር በኋላ፣ በውሉ ውስጥ « ኢትዮጵያ ነፃ መንግሥት » መሆኗን የሚያረጋግጥ እንድ አንቀጽ እንዲገባ በመደረጉ፣ ንጉሠ ነገሥቱ እንድ ዓይነት እርካታ አግኝተውበታል። ውሉን በፈለገው ዓይነት አዘጋጅቶ በግዴታ ያስፈራማቸው የእንግሊዝ የምሥራቅ አፍሪካ የፖለቲካ ሹም ሰር ፊልፕስ ሚቼልስ (SIR PHILLIPS MITCHELS) ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያላቸውን ጥያቄ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በቅን መንፈስ ይመለከቷል ብሎ፣ በፊርማው ሥነ ሥርዓት ላይ ስለገለጸላቸው፣ በዚህም በኩል መጠነኛ ደስታና እምነት ሳያድርባቸው አልቀረም።

በጠቅላላው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኤርትራን ለማስመለስ የሚደረገው ጥረት ጊዜ እንደሚፈጅ ገና ከመነሻው ያውቃሉ ቢባልም፣ ከጣልያን መባረር በኋላ እንግሊዞች ብዙ ችግር እንደሚፈጥሩባቸው አልገመቱም ነበር። የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ ድል እድራጊዎቹ የአራቱ ኃያላን መሪዎች እስኪሰበሰቡ ድረስ፣ የኤርትራን ጥያቄ ማንሳት የለብዎትም ቢባሉም፣ ከ1942 ዓ.ም ጀምሮ፣ ተፈሪ መኰንን ኤርትራ ለኢትዮጵያ እንድትመለስ ያላቸውን ጽኑ ፍላጎት፣ እጋጣሚ ዕድል ባገኙ ቁጥር ለየመንግሥታቱ እንደራሴዎች ከማሳሰብ አላቋረጡም። ለምሳሌ ያዘል፡

1. በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መካከል የሚደረገውን ሁለተኛውን ስምምነት፣ (1944-1946) ለመፈራረም አዲስ አበባ ሙጥቶ ከሰነበተው፣ ከቸርችል ልዩ መልዕክተኛ ከሉርድ ደ-ላዋር (LORD DE LA WARR) ጋር ሲነጋገሩ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከሁሉም ቅድሚያ በመሰጠት አጥብቀው የጠየቁት፣ የኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የእንግሊዝ መንግሥት እንዲደግፋቸው ነበር።

2. በየካቲት 1945 ዓ.ም ስዊስ ካናል ላይ የአሜሪካ ፕሬዚዳንት ፋሽቪልት (F.D ROOSEVELT) ሲቀበላቸው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ካመለከቷቸው ጠቅላላ ጽሑፎች መካከል አንዱ፣ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል፣ የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት እንዲረዳቸው ያቀረቡት ጥያቄ ነበር።



« ..... የሕይወታችንን መቆየት የምንመኘው በቅኝ ገዢዎች የተወሰዱብንን አገሮቻችንን ለማስመለስ ጊዜ እንድናገኝ ነው ..... »

(ቀ.ጋ.ፓ" መስከረም 1945)

## ክፍል ሁለት

## የኢርትራ ጉዳይ፤

በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሸንጎ

(ከመስከረም 1945 - 1948)

	ገጽ
1. የፖትስዳም ውሳኔ እና የሉንዶን ጉባኤ፤ .....	23
2. የፓሪስ ስብሰባ፤ .....	32
3. የፓሪስ የሰላም ጉባኤ፤ .....	44
4. የጣልያን ይቅርታ፤ .....	58
5. የግብፅ ጥያቄ፤ .....	68
6. የሰላም ጉባኤው ፍጻሜ፤ .....	70
7. የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኢርትራ፤ .....	74
8. የኢርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር፤ .....	80
9. ሐቁን የሸፈነ የምርመራ ውጤት፤ .....	91

## የፖትስዳም ውሳኔ እና የሉንዶን ጉባኤ

ጀርመን ድል ሆኖ ከተያዘ በኋላ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መሪዎች፣ ሔንሪ ትሩማን የአሜሪካ ንግድ አዳኝ፣ ዊንስተን ቸርችል የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ማርሻል ስታሊን የሶቪየት ሕብረት መሪ፣ ፖትስዳም (POTSDAM) በምትባል በጀርመን ግዛት ውስጥ ከበርሊን ደቡብ ምሥራቅ በምትገኝ አንድ ትንሽ ከተማ፣ ተሰብስበው ከወሰደቸው ታላላቅ ጉዳዮች አንዱ፣ የሂትለር ግብረአበሮች ሆነው ጦርነቱ ውስጥ ከገቡት የፋሽስት አገሮች ጋር ስለሚደረጉት የአርቅ ስምምነቶች ዝግጅት ነበር።

የሂትለር ተከታዮች የሆኑት በመጀመሪያ ጣልያን፣ በሁለተኛ ደረጃ ሩማንያና ቡልጋሪያ፣ ሁኃጋሪያንና ፊንላንድ በድምሩ እምስት ሲሆኑ፣ ከነዚህ አገሮች ጋር የሚደረገውን የሰላም ስምምነት ለማዘጋጀት የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት እንዲቋቋም፣ በነሐሴ 1945 ዓ.ም በፖትስዳም የተደረገው የመሪዎቹ ስብሰባ ወሰነ።

የፈረንሳይ ሬፑብሊክ ከኃያላኖቹ መንግሥታት ከሰብ ውስጥ አራተኛዋ ሆና አንድትመደብ፣ በዊንስተን ቸርችል ከፍተኛ ጥረት በያልታ ኮንፈራንስ ጊዜ ቢፈቀድላትም፣ በአሁኑ በፖትስዳም ስብሰባ ላይ እንድትካፈል አልተደረገም። ፈረንሳይ፣ አራተኛዋ ታላቅ መንግሥት ተብላ ለመጀመሪያ ጊዜ ባንዲራዋን አውሰብልባ ለመካፈል የበቃችው፣ በሉንዶን በተደረገው ስብሰባ ላይ ነው።

የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ የእንግሊዙ ሼርነስት ቤቨን፣ (EARNEST BEVIN) የመስኮቡ ሞሎቶቭ (MOLTOV) የአሜሪካው ጀምስ በርንስ፣ (JAMES BYRNES) የፈረንሳይ ጉርኻ ቢዶ፣ (GEORGE BIDAULT) የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የወደፊት ዕድላቸውን ለመወሰን መነጋገር የጀመሩት በመስከረም 1945 ዓ.ም በተደረገው በዚህ በሉንዶን ስብሰባ ላይ ነው።

የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባቀረበው ሀሳብ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የበላይ ጠባቂነት ለአሥር ዓመታት በሞግዚት እንዲተዳደሩና ከዚያም በኋላ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ ያስፈልጋል አለ። አስተዳደሩ ምን ዓይነት መልክ እንደሚኖረው ሚስተር በርንስ (BYRNES) ሲያሰራዳ፣ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች ባሉበት፣ ከሶስቱ ቅኝ አገሮች የሚመረጡ አንዳንድ የሕዝብ እንደራሴዎችና የቀድሞ ገዢዎቻቸው ጣልያንም በአባልነት የሚሰየሙበት የመማከርት ኮሚቴ ተቋቁሞ፣ ለእያንዳንዱ አገር አንዳንድ ሞግዚት ይሾምለታል አለ። ጀምስ በርንስ (JAMES BYRNES) ይህንን ዕቅድ የመረጠበትን ምክንያት ሲገልጥ፣ የጣልያን መንግሥት ቅኝ ግዛቶቹን እስከዛሬ ያስተዳደራቸው በመጨቆን ስለሆነ ራሳቸውን የማይችሉ ሆነዋል። ስለዚህ ሊቢያና ኤርትራ ለአሥር ዓመታት፣ ሱማሌ ላልተወሰነ ጊዜ፣ በሞግዚት ሥልጣን እየተዳደሩ ለነፃነት መደራጀት ያስፈልጋቸዋል። ከዚህም በቀር የአትላንቲክ ቻርት ፈራሚዎችና በጦርነቱ ጊዜ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሞስኮ ላይ ተስማምተው ባደረጉት ውሳኔ መሠረት፣ የጠላት ቅኝ ግዛቶች የነበሩት ሕዝቦች ከእንግዲህ ወዲህ ነፃነታቸውን የሚያገኙበትን መንገድ ማዘጋጀት ነው እንጂ፣ ከኮሎኒያሊስት እጅ ወጥተው ለሌሎች ገዢዎች እንዲዳረጉ አያስፈልገም ሲል የአሜሪካ የዲፕሎማሲ መሪ አስተያየቱን ሰጠ። የሚስተር በርንስ ማስጠንቀቂያ

በቀጥታ የሚመለከተው የታወቁትን ኮሎኒያሊስቶች እንግሊዝና ፈረንሳይን ሳይሆን፤ ያለጥርጥር ሶቪየት ሕብረት በበኩሉ ከጣልያን ቅኝ ግዛቶች ውስጥ አንዱ ለእኔ በሞግዚትነት ይሰጠኝ ብሎ አንዳያስቸግር የተሰነዘረ ሳይሆን አልቀረም።

የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጐርጅ ቢዶ (GEORGE BIDAULT) ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት አስተዳደር ከአሜሪካ የቀረበውን ሀሳብ የማይቀበል መሆኑን የዲሲኦኑ መክፈቻ አድርጉት ነበር። በጐርጅ ቢዶ አስተያየት፤ ጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ ሊመለሱላት ይገባል።

እነዚህን በጨለማ ዓለም ውስጥ የነበሩትን አገሮች አቅንቶ ለተሻለ ሕይወት ያበቃቸው ጣልያን ነው። የጣልያን ሕዝብ በ1943 ዓ.ም የፋሽስትን ሥልጣን አውድሞ ከታላላቅ የቃል ኪዳን አገሮች ጦር ጋር በመሰላፍ፤ የዓለም ጠንቅ የሆኑትን ዲክታተሮች ለግጥፋት ያደረገውን አስተዋፅኦ መዘንጋት አይቻልም። ስለዚህ፤ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ጣልያን በታላቋ ብሪታንያ እጅ የተያዘባት ቅኝ ግዛቶቿ ሊቢያ፤ ኢርትራና ሱማሊ ተመልሰው አንዲሰጧት እጅግ ተገቢ መሆኑን ሙሴ ቢዶ በመንግሥቱና በፈረንሳይ ሕዝብ ስም ሆኖ አጠንክሮ አሳስቦ።

በዚህ ጉዳይ ላይ ከምዕራባውያን ታላላቅ መንግሥታት መካከል አሜሪካና ፈረንሳይ ዘየበኩላቸው የሚያስቡትን ሲናገሩ፤ ታላቋ ብሪታንያ አስተያየቷን አፋጥና ማቅረብ አልፈለገችም። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሸርንስት ቢቨን የሰብሰበው ሊቀመንበር በመሆኑ ሌሎቹን እያናገረ፤ ለነዚህ ቅኝ ግዛቶች የወደፊት አስተዳደር ምን መፍትሔ እንደሚሻል የራሱን ዕቅድ ለጊዜው ሸፍኖ አቆይቶታል። ይሁን እንጂ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ታላቋ ብሪታንያ እንደማትደግፍ የታወቀ ነበር።

የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሴ ሞሎቶቭ (MOLOTOV) ስለ ጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ አሜሪካዊው ጀምስ በርንስ እንደተናገረው፤ ጣልያኖች በቅኝ ግዛቶቻቸው ላይ የተጠቀሙት ሌላ አገር ለመውጋት የጦር ማስፈሪያና ማሽጋገሪያ በማድረግ ነው እንጂ ለሕዝቡ መሻሻል የሠሩት አንዳች ነገር አስመናፍሩን ካስረዳ በኋላ፤ « ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ በመንቀሳ የሶቪየት ሕብረት ሕዝብ ይደሰታል » አለ። ለእነዚህ ቅኝ አገሮች የወደፊት መፍትሔ ሲያቀርቡ በሊቢያ ውስጥ ለትሪፖሊታንያ እና ለሲሪናይክ አውራጃዎች በምስራቅ አፍሪካ ለኢርትራና ለሱማሊ አንዳንድ የሞግዚት አስተዳዳሪ ለተወሰነ ጊዜ እንዲመደብላቸው አስፈላጊነቱን ከገለጸ በኋላ፤ የሶቪየት መንግሥት ከሊቢያ አውራጃዎች ውስጥ ትሪፖሊታንያን በሞግዚትነት እንዲሰጠው ጠየቀ። የሙሴ ሞሎቶቭ ጥያቄ እንደዚህ በተሉ ይቀርባል ተብሎ ያልተጠበቀ በመሆኑ፤ ሶስቱ ምዕራባውያኖች (እንግሊዝ፣ አሜሪካ፣ ፈረንሳይ) መቃወማቸውን ለመግለጽ ጥቂት ግዙብ አስፈላጊነታቸው ነበር።

ትሪፖሊታንያ፣ ሲሪናይክ፣ ፊዘን፣ የተባሉት የሊቢያ ክፍለ ሀገሮች፤ እንግሊዞች በጦርነቱ ባዓት እንደአጠፏቸው፤ በተለይ ሁለቱ አውራጃዎች ሲሪናይክና ትሪፖሊታንያ አግዛዜ የሆኑ የስትራቴጂ ቦታዎች መሆናቸውን ተገንዝበዋል።



ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

« ..... ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቆርጠን ለምንደክምበት ሥራ፣ ይኸው ፅምነታችንን በአንተ ላይ ተለን ዋና መላክተኞችን አድርገንህል ..... »

ቀ.ኃ.ሥ

ሐምሌ 1946 ዓ.ም  
(ፎቶ U.N)



ታላቋ ብሪታንያ እና ዩናይትድ ስቴትስ ዓለምን ለመግዛት የተነሳውን የሂትለርን ጦር የደመሰሱት ከመስከብ ጋር ቢሆንም፤ በእንግሊዞች የሩቅ ግምት የማርሻል እስታሊን አመራርና የማርክሲዝም ግስጋሴ የሚያሳሰብ እንጂ የሚያዘናና ሆኖ አልታያቸውም። በጦር መሣሪያና ድርጅት በየጊዜው እያደገ ከሚጓዘው ከሶቪየት መንግሥት ጋር ምዕራባውያኖች አንድ ቀን ጦርነት ለመግጠም ቢገደዱ፤ በሊቢያ ካሉት አውራጃዎች ሲረናደክ እና ትራፖሊታንያ፤ ለአየርና ለባሕር የጦር ኃይሎች ማከማቻና ማንቀሳቀሻ ምቹ ሥፍራዎች መሆናቸው ታምኖበታል።

መስከብ ትራፖሊታንያን በሞግዚትነት ለማስተዳደር ተሸቀዳድሞ የጠየቀው፤ ምዕራባውያኖች የሚያስቡትን የቅርብና የሩቅ ጥቅም ለማድናቀፍና እኔም አላሁ ብሎ ለመጋተር መሆኑ በግልጽ ታወቀ። የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ገና ስብሰባው ሲጀመር የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በተባበሩት መንግሥታት የበላይነት፤ በአራቱ ኃያላኖች መማከርት ኮሚቴ ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፤ በተለይ የሶቪየት መንግሥት አገሮቹን እየመረጥን እኩል እንከፋፈላቸው የሚል ችግር እንዳይፈጥር አስቀድሞ መንገዱን ለመዝጋት ነበር።

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የስብሰባው ሊቀመንበር በመሆኑ፤ በሌሎቹ ምዕራባውያን ጓደኞቹ ስም ሆኖ ትራፖሊታንያን በሞግዚትነት ለማስተዳደር፤ ከሶቪየት ሕብረት የቀረበው ጥያቄ የማይቻል መሆኑን ተናገረ። ሚስተር ቤቨን ለሙሴ ሞሎቶቭ ምክንያቱን ሲያስረዳ፤ የፋሽስትን ይሁኑ ከአፍሪካ ለመደምሰስ በተደረገው ጦርነት የሶቪየት ሕብረት ተካፋይ ባለመሆኑ ነው ብሏል። የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቀራረቡን ሳያለስልስ የደረቀ እምቢታ ለመስከብ የወረወረው፤ ከስምንት ወራት በፊት በያልታ ስብሰባ ላይ የተደረገው ስህተት እንዲደገም ስለአልፈለገ ነው። በየካቲት 1945 ዓ.ም በያልታ በተደረገው የሶስቱ ኃያላኖች (አሜሪካ፣ እንግሊዝ መስከብ) ስብሰባ ላይ፤ ዓለምን ተከፋፍሎ ለመቆጣጠር በተነደፈው ካርታ፤ የአሜሪካው ፕሬዚዳንት ሩዝቬልት በደግነት ለስታሊን ያንን ሁሉ ሰጦታ ባያሸክመው ኖሮ፤ ዛሬ የሶቪየት መንግሥት ከምዕራባውያኖች ጋር እኩል ተወዳዳሪ ነኝ ብሎ አይጠግብም ነበር። አሁንም ሙሴ ሞሎቶቭ ቦታውን እየለቀቀ ድንበር እያለፈ ለማስቸገር ሲሞክር በቶሎ ካልታገደ፤ ማስታመሙ ጥቅም የለውም ብሎ የታላቋ ብሪታንያ የሠራተኞች ወገን የፖለቲካ መሪ የሆነው ሽርነስት ቤቨን ያምናል።

## የኢትዮጵያና የጣልያን አቤቱታ

የሎንዶን ስብሰባ ከመጀመሩ በፊት የጣልያን መንግሥት የቅኝ ግዛቶቹን ጉዳይ ስብሰባው ላይ ተገኝቼ ለማስረዳት ይፈቀድልኝ ቢል እንደአመለከተው ሁሉ፤ ኢትዮጵያም በበኩልዋ መልዕክተኛዋን ልካ «የጥንት ግዛቶቹ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱልን» በማለት የምታቀርበውን ጥያቄ ሎንዶን ስብሰባ ላይ ተገኝታ ለማስረዳት እንድትችል በወግ አመልክታ ነበር። ነገር ግን፤ የአራቱ ኃያላኖች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ ከሁለቱ ባለጋራዎች ከሆኑት አገሮች የቀረበላቸውን ጥያቄ ከመረመሩ በኋላ፤ ጣልያን መልዕክተኛዋን ለሎንዶን ስብሰባ እንድትልክ ሲፈቅዱ፤ ኢትዮጵያ ሀሳቧን በጽሑፍ ማመልከቻ መግለጽ እንጂ ሎንዶን መገኘት የለባትም ብለው አድሎነቱ ግልጽ የሆነ አሳዛኝ ውሳኔ አደረጉ።

በዚህ ሎንዶን ላይ በሚደረገው የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በማታያበት ጊዜ፤ የሮማ መንግሥት መልዕክተኛ ልክ ሀሳቡን አንዲገልጽ ሲፈቀድለት፤ ኢትዮጵያ በመከልከሏ፤ በንጉሠ ነገሥቱና በመንግሥታቸው ላይ የደረሰው ብዙውን መጠን አልነበረውም። በኢትዮጵያ ላይ የተደረገውን አሳዛኝ ውሳኔ ለማስለወጥ ከአዲስ አበባ አንዳንድ እርምጃዎች ተወሰዱ።

1. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለአሜሪካ ንግድና ለሚስተር ትሩማንና ለአዲሱ የአንግሊዝ ጠቅላይ ሚኒስትር ለሚስተር ክሊመንት አትሊ (CLEMENT ATLEE) ኢትዮጵያ በለንደኑ ስብሰባ ላይ ተገኝታ አስተያየቷን ለመግለጽ አንድነቷን አስቸኳይ መልዕክት ላኩ።

2. በአዲስ አበባ ያሉት የውጭ አገር የዲፕሎማቲክ ሚኒስጥሮች ገንተ ልዑል ቤተመንግሥት ተጠርተው፤ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በወሰዱት እርምጃ ኢትዮጵያ ምን ያህል እንዳዘነች ለየመንግሥታቸው እንዲያስታውቁ ተጠየቁ።

3. በሎንዶን የጃንሆይ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ብላታ አየለ ገብሬ እና፤ በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ጉዳይ ፈጻሚ አቶ ጌታዬን ተስማ፤ ለየተመደቡበት አገር መንግሥት የኢትዮጵያን ቅሬታ እንዲገልጹ ታዘዙ።

4. ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለሮይተር የዓለም ዜና ማሰራጫ ድርጅት ኢንተርቨው በመስጠት፤ የፋሽስት የግፍ ጥቃት በመጀመሪያ የደረሰበት ኢትዮጵያ፤ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የዕርቅ ድርድር፤ በተለይ ቅኝ ግዛቶቹን በሚመለከተው ጉዳይ፤ በሎንዶን ስብሰባ ተገኝታ ሀሳቧን ማቅረብ የሚገባት መሆኑን አስረዱ። ንጉሠ ነገሥቱ አስተያየታቸውን በመቀጠል፤ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለዓለም ሠላምና ደህንነት የሚያደርጉት ጥረት ፍሬ ሊሰጥ የሚችለው፤ አድሎ በሌለበትና ሚዛኑ በተጠበቀ ፍርድ ላይ ተመሥርተው ሲሠሩ ብቻ ነው በማለት አስጠነቀቁ።

5. በአዲስ አበባ የሚኖሩት የኤርትራ ተወላጆች ከፍተኛ ሠላማዊ ሠልፍ በማድረግ፤ ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት የዲፕሎማቲክ ሚኒስጥሮች « ከአናት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር እንድንቀላቀል ፍርድ ይሰጠን » ሲሉ አመለከቱ። የሠላማዊ ሠልፉን የመሩት በአዲስ አበባ የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማህበር ፕሬዝዳንት አቶ ገብረመስቀል ዘብተማርያም በዚያን ጊዜ የፖስታ ሚኒስቴር ዋና ዳሬክብር ነበሩ። ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች በሠላማዊ ሰልፈኞቹ ስም አቶ ገብረመስቀል በሰጡት መግለጫ « ..... በክሊሚያሊስቱ ጣልያን የጦር ኃይል ከአገራችን ተገንጥለን መራራውን የቅኝ አስተዳደር ሰንቀብል የኖርን ሕዝቦች ስቃያችን ተወግዶ ከእናት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋሀድ እንድንችል ፍርድ እንጠይቃለን ..... » የሚል ነው።

የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ የሚካሄደው በሎንዶን መሆኑ ስለታወቀ፤ ከዚህም በላይ ኤርትራ ከፋሽስት እጅ

ወጥታ የምትተዳደረው በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ሰለዎን፤ ሠላማዊ ሠልፋ የተጀመረው በእንግሊዝ ሌጋሲዮን ነበር። ሠልፈኞቹ ስሜታቸውን አጋግለው እየተርመሰመሱ ወደ ሌጋሲዮኑ ሲገቡ፤ በቀጫጭኖቹ መንገዶች ግራና ቀኝ የበቀሉትን ሳሮች ስለረጋገጧቸው፤ የእንግሊዙ እንደራሴ ሚስተር ሮበርት ዘው (ROBERT HOWE) በጣም ተሰላጭቶ የአቶ ገብረመስቀልን ዲሰክር ለማዳመጥም ሆነ ለመቀበል እምቢ እስከ ማለት ድርሰ ነበር። ነገር ግን ገብረመስቀል ያሳዩት ቆራጥነትና የሕዝቡም የጋለ መንፈስ ቀላል ሆኖ ስለአልተገመተ፤ በመጨረሻው መግባባት ተፈጥሮ የሕዝቡ ማመልከቻ በወግ እንዲቀርብና፤ ሠልፈኞቹም በሥርዓት ከሌጋሲዮኑ እንዲወጡ ተደረገ። በሌሎቹ፤ በመስክብ፤ በፈረንሳይና በአሜሪካ ሌጋሲዮኖች አንዳችም ችግር ሳይፈጠር፤ ሳር ሳይረገጥ አበባም ሳይቀጠፍ፤ የየመግሥታቱ እንደራሴዎቹም የሕዝቡን ማመልከቻ በሥርዓት ተቀብለው ሠልፈኞቹም በሠላም ተበታትነዋል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው በዚህ አኳኝን የኢትዮጵያን ስሜት ዓለም እንዲያውቅላቸው በየመልኩ ጥረት ቢያደርጉም፤ የሚስማቸው አላገኙም። የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ስሞታ ከየአቅጣጫው ቢገርፍላቸውም፤ ጣልያን መልክተኛዋን ሎንዶን ልካ እንድታስረዳ፤ ኢትዮጵያ በጽሑፍ ጥያቄዋን እንድታቀርብ ከስጡት ውሳኔ አንድነትም አል። ፍርድ ለሁሉም እኩል መሆን አለበት ብለው የሚያምኑ በሆኑ ኖሮ፤ የአጥቂውን ዲሰክር ለማዳመጥ ሲወሰኑ፤ የተጠቀውን አዜቱታ በጆሮ መስማት አያስፈልገም አይሉም ነበር። መቼውንም ቢሆን የፖለቲካ ብዩኔ በጥቅም ላይ የተመሠረተ ሰለዎን፤ ከትክክለኛ ሚህንና ከእውነተኛ አቋም እጅግ እንደሚርቅ ለዚህ ዓለም አዲስ ነገር አይደለም።

ለክሎኒያሊስቱ ጣልያን ከተሰጠው ዕድል ሌላ፤ ኢትዮጵያን እጅግ አድርጎ ያስገራማት፤ የትሪስቲ (TRIESTE) ግዛት ከጣልያን ተነጥቆ እንዲሰጣት፤ የማርሻል ቲቶ ዩጉዝላቪያ ያላትን ጥያቄ በዚህ በሎንዶኑ ስብሰባ ቀርባ እንድትገልጥ ጥሪ የተደረገላት መሆኑ ነው። በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት የሚፈጸመው ሚህን የሌለው ፍርድ፤ አንድ ቀን የዓለም ታሪክ የሚታዘበው እንደሚሆን ተስፋ በማድረግ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፤ የሎንዶን ዳኞች የወሰኑትን ተቀብላ በክሎኒያሊስት ጣልያን የተወሰዱበትን የኤርትራና የሱማሌ ግዛቶቹ ሊመለሱልኝ ይገባል ስትል ማመልከቻዋን አቀረበች። « ..... ካለፉት ሃምሳ ዓመታት ጀምሮ ጣልያን በወር ኃይል ከኢትዮጵያ ገንጥሎ የወሰዳቸው የኤርትራና የሱማሌ ሕዝቦች፤ ዘቅተኛ ዘር እየተባሉ ሰብዓዊ ክብራቸውን ገፍፎ በሥቃይ ያስተዳደራቸውና ድህነት ላይ የጣላቸው በመሆናቸው፤ የወደፊት ዕድላቸውን ለማሻሻልና መብታቸውን ለማስከበር ከወንድሞቻቸው ከኢትዮጵያ ሕዝቦች ጋር ከመዋሀድ በስተቀር ሌላ መፍትሔ አይኖርም » ስትል ኢትዮጵያ አስተያየቷን በሰፊው ገለጸች። በተለይ ኢትዮጵያውያንና ኤርትራውያን ከክርስቶስ ልደት ከሁለት ሺህ ዓመታት በፊት ጀምሮ፤ በፍጹም እንደነት የኖሩ፤ አንድ ዓይነት ዘርና አንድ ዓይነት ባሕል ያላቸው በመሆናቸው፤ ሁለቱ ሕዝቦች ተነጣጥለው ሊኖሩ አለመቻላቸውን በኢትዮጵያ ማመልከቻ በሰፊው ተብራርቶ ቀርቧል። እንደተጠበቀው የጣልያን



« ..... አዲሲቷ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ ኤርትራ፡ ሊቢያና ሱማሌ  
እንዲመለሱላት፡ የፈረንሳይ መንግሥት ይጠይቃል ..... »

ጥርዥ ቤት የፈረንሳይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር  
መስከረም 1945  
(ፎቶ U.N)

መንግሥት መልዕክተኛ በተደረገለት ጥሪ መሠረት በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለብሰባ ላይ ተገኝቶ በ1885 እና በ1889 ዓ.ም ኤርትራንና ሱማሌን፤ በ1911 ዓ.ም ሊቢያን፤ ከያዘበት ዘመን ጀምሮ እነዚህን ምድረ በዳ እና በረሃማ የነበሩትን አገሮች አቅንቶ፤ የሰው ልጅ ሕይወት መኖሪያ ለማድረግ በጣልያኖች መስዋዕትነት የተገኘውን ውጤት በሰፊው አሰረዳ። ጣልያን እነዚህን ሶስት አገሮች በተለያዩ ጊዜያት ቅኚ አገሮች አድርጎ የያዛቸው፤ ከማንም መንግሥት ላይ ነጥቆ ወይም ተዋግቶ አለመሆኑን ከተናገረ በኋላ፤ ኤርትራና ሱማሌ ከግዛቶቹ ተገንጥለው የተወሰዱ ናቸው በማለት፤ ጅትዮጵያ የምታቀርበው ጥያቄ መሠረት የሌለው መሆኑን አረጋግጣለሁ አለ። በሮማ መንግሥት አስተያየት፤ በጣልያን የተፈጠረው የኤርትራ ግዛትና ሕዝቡ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት ኖሮት አያውቅም። የኤርትራ ሕዝብ በታሪኩና በዘሩ፤ በቋንቋውና በባሕሉ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የሚመሳሰል ወይም የሚቀራረብ መልክ ጨርሶ የለውም። የሱማሌ ግዛት ደግሞ እንኳን በኢትዮጵያ የነበረ ነው ሊባል ይቅርና፤ ይህ በረሃማ አገር በሕንድ ውቅያኖስ ለካብቢ መኖሩን እንኳን ኢትዮጵያ የሰማችው፤ ከጣልያን ይዞታ በኋላ ስለሆነ፤ የተለየ ማብራሪያ ማቅረብ አያስፈልጋም። በማለት የጣልያን መልዕክተኛ የተራቀቀና በታሪክ ቅጥፈት የተሞላ ማመልከቻውን አቀረበ።

ከጣልያን ዲሰኩር በኋላ፤ ለሰብሰባው የቀረበው የኢትዮጵያ ማመልከቻ ነበር። ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት በሰፊው የገለጸችውን የታሪክ፤ የዘርና የባሕል ግንኙነት ሳያነቡ ወይም ሳይመለከቱ፤ በደፈናው የኢትዮጵያ ጥያቄ አግባብ ስለሌለው ከአጀንዳው መሰረዝ አለበት ሲሉ የፈረንሳይ፤ የመሰከብና የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ውሳኔ አቀረቡ። ነገር ግን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ የኤርትራ ሕይወት በብዙ ረገድ ከኢትዮጵያ ጋር የተያያዘ ስለሆነ፤ ጉዳዩ በጥንቃቄ ተጠንቶ ተገቢው ውሳኔ የሚሰጠው ነው በማለት ለሰተከራከረ፤ የኢትዮጵያ ማመልከቻ እጀንዳው ላይ እንዲቆይ ተደረገ።

እርሳስት ቤቨን በኤርትራ በኩል ኢትዮጵያን የደገፈ ቢሆንም በሱማሌ ጉዳይ የሚጭረው እሳት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ትልቅ የራስ ምታት ነበር። የቤቨን ጥላን፤ ታላቋ ሱማሌን ለመፍጠር፤ በጣልያን በእንግሊዝና በፈረንሳይ ከተያዙት የሱማሌ ግዛቶች ጋር፤ ከኢትዮጵያ ሰፊውን የአጋደንን አውራጃ የሚጨምር ነው። ከኢትዮጵያ ጋር በታሪክ፤ በዘርና በባሕል የሚመሳሰል መልክ ያላት ኤርትራ ነች እንጂ፤ በደቡብ በኩል ያለው የሱማሌ ነገድ አይደለም ብለው፤ እንግሊዞች ያምናሉ። በዚህ ረገድ ኢትዮጵያ ኤርትራን ካገኘች ለታላቋ ሱማሌ ዕቅድ አጋደንን ለመልቀቅ እንደማታሰባቸው የቤቨን ኤክስፐርቶች ሙሉ ተሰፋ አድርገዋል። ሆኖም በዚህ በሉንዶኑ ሰብሰባ ላይ ትልቅ ሱማሌ ፈጥሮ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሞግዚትነት እንዲተዳደር ለማድረግ ውስጥ ውስጡን ሲጉነጉን የሰነበተው የቤቨን ኘላን በይፋ አልተገለጠም። ከአሜሪካ ከፈረንሳይና ከመሰከብ የተሰነዘሩት መፍትሔዎች እጅግ የተለያዩና ሊቀራረቡም ያልቻሉ በመሆናቸው፤ በስምምነት ከእንደ ውሳኔ ላይ መድረስ አልቻሉም። የሁለተኛው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሰብሰባ ከሰባት ወራት በኋላ በፓሪስ ለሚደረግ፤ እስከዚያ ባለው ጊዜ ምክትል ሚኒስትሮቻቸው የእነዚህን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ በሰፊው እንዲያጠኑና፤ ለሚቀጥለው ሰብሰባ አንድ ዓይነት የውሳኔ ሀሳብ እንዲያቀርቡላቸው ተስማምተው የሉንዶኑ ጉባኤ ተፈጸመ።



« ..... የኤርትራ ሕይወት ከኢትዮጵያ ጋር የተያያዘ ስለሆነ፤ ጉዳዩ በጥንቃቄ መጠናት አለበት ..... »

ሽርክሶት ቤሽን    የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር  
(ሎንዶን መስከረም 1945)

## የፓሪስ ስብሰባ

(ከሚያዝያ እስከ ሐምሌ 1946 ዓ.ም.)

በመስከረም 1945 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በሉንዶን ተሰብስበው በጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ላይሰማሙ እንደተለያዩት ሁሉ፣ ምክትሎቻቸውም ለበድስት ወራት መፍትሔ ፍለጋ ሲፋጁ ክርመራቸው ለፓሪስ ቀጠሮ « አራቱ ታላላቆች » የሚገባቸውን መንገድ ማስናጻጸት አልቻሉም።

አራቱ ኃያላኖች ከጣልያን ጋር የሚፈረመውን የዕርቅ ውል አዘጋጅተው በሐምሌ ወር 1946 ዓ.ም በፈረንሣይ ዋና ከተማ ለሚደረገው የውላም ጉባኤ ማቅረብ ስለአለባቸው፣ የቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በቅድሚያ ውሳኔ ማግኘት ነበረበት። በሚያዝያ ወር መጨረሻ ላይ መልካምና ውብ በሆነው የፀደይ አየር፣ በፓሪስ ከተማ እየተደሰቱ፣ የአራቱ ታላላቅ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባቸውን ሲጀምሩ፣ ከሰሜንን ወራት በፊት በመስከረም 1945 ዓ.ም ሉንዶን ላይ ከነበራቸው የተለያዩ አቋም ጋር ሲመዘን፣ የተቀራረቡበት መንገድ ሊታይ አልቻለም።

ፈረንሳይኛ ሶስቱም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በጋራ ሞግዚቶች እንዲተዳደሩ ተደርጎ ሊቢያና ኤርትራ ከአሥር ዓመት በኋላ ነፃነታቸውን ሲቀበሉ፣ ለግሌ ሳልተወሰነ ጊዜ ትቆያለች የሚሉትን ሀሣብ አልሰቀቁም። ፈረንሳይ፣ የጣልያን ኮሎኒያት በሙሉ ለጣልያን መመለስ አለባቸው የሚለውን ሙግቷን አልተወታም። መስከረም ለቅኝ ግዛቶች ለተወሰነ ዘመን አንዳንድ የሞግዚት አስተዳዳሪ መመደብ አስፈላጊ መሆኑን እየገለጸ፣ ከሊቢያ አውራጃዎች ትሪፖሊታንያ ለሶቪየት ሕብረት ለአደራ እንድትስጥ ያቀረበውን ጥያቄ አልሰረዘም። በዚህ አኳኝ ሁሉም ከየአቋማቸው አልፍ አንልም ብለው የሚጋተሩ ከሆነ መጨረሻው የት ላይ ነው ?

አሚሪካዊው ጀምስ በርንስ እና (JAMES BYRNES) መስከረም ሞሎቶቭ (MOLOTOV) ከዚህ ችግር እንደ የመውጫ ዘዴ ለማግኘት እራት እየተገባበሱ በሚወያዩበት ጊዜ፣ በሰሜን ጣልያን የሚገኘው ትሪየስቲ (TRIESTE) የተባለው አውራጃ እንደ ጦር ካሣ ተቆጥሮ ለዩጉዝላቪያ እንዲሰጥ ምዕራባውያኖች ከተሰማሙ፣ ትሪፖሊታንያን ካልሰጣችሁን ብለን እናስቸግራችሁም የሚል ሀሳብ ከሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቀረበ። ይቺ ትሪየስቲ የምትባል የጣልያን ግዛት ታሪክ እጅግ የተወሰነ ነው። በጥንታዊው ዘመን የሮማውያን ቅኝ እንደነበረች ይነገራል። ከዚያም ወዲህ ከአሥራ አራተኛው እስከ አሥራ ዘጠነኛው መቶኛ ዓመት መጀመሪያ ድረስ የጀርመን የሀብስቡርግ ዳይናስቲ (HABSBURG OF DYNASTY) የባሕር በር ሆና ከኖረች በኋላ፣ ከ1814 እስከ 1918 ዓ.ም ድረስ የእስትሪያ ዘንጋሪያ ኢምፓየር (AUSTRO UNGARIAN EMPIRE) ግዛት ሆነች። የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ከተፈጸመ በኋላ በ1919 ዓ.ም፣ ጀርመንና እስትሪያን ድል ያደረጉት መንግሥታቶች (ፈረንሳይ፣ እንግሊዝ አሚሪካ) የአውሮፓን የግዛት ካርታ ሲያስተካክሉ፣ ጣልያን በጦርነቱ ላደረገችው ተሳትፎ መካከል እንዲሆን ይቺን የትሪየስቲ አውራጃ ከሰሜን ግዛቷ ጋር አቀላቅለው መረቁላት። በ 1945 ዓ.ም ደግሞ ዩጉዝላቪያ « ትሪየስቲ » የኔ መሆን አለባት



የስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ሞሎቶቭ  
(መጠሪያው - አቶ አንቢ)

1. « ..... የቀድሞዎቹን የጣልያን ኮሎኒዎች እኛ አራቱ ኃያላኖች ተከፋፍለን እናስተዳድራቸው ..... » ሎንዶን (1945)
2. « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች፣ ለባለቤቱ ለጣልያን መመለስ አለባቸው። ..... » ፓሪስ (1946)
3. « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች በU.N ሞገዢነት መስኮብ አባል በሆነበት ኮሚቴ ይተዳደሩ ..... » ኒውዮርክ (1949)
4. ለኢትዮጵያ የአሰብን ወደብ ማግኘት ብቻ ይበቃታል ..... » (1950)

(ፎቶ U.N)



ብላ በጦር ኃይል ለመውሰድ ከመሞከሯም በላይ፣ ከጦርነቱም ፍጻሜ በኋላ በሶቪየት ሕብረት እየተረዳች ይህችን አውራጃ ከግዛቷ ጋር ለማቀላቀል ብዙ ታግላ አልተሳካላትም። አሁን ደግሞ፣ መስከብ ትሪፖሊታንያን ለማስተዳደር ካልሰጣችሁኝ ብሎ ከደነቀረው ችግር ለመገላገል ብለው፣ ምዕራባውያኖች ትሪፖሊቲን ለዩኑዝላቪያ ለመስጠት አይፈልጉም።

የመስከብ ምኞት በየጊዜው እየጨመረና ወሰኑን እየጣሰ በመሄዱ የሚበላጩት፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ የሞሎቶቭን ሀሳብ ለማደናቀፍ የሚከተሉትን ሶስት ሀሳቦች ደረደረ።

1. የትሪፖሊታንያ እና የሲሪናይክ እውራጃዎች ለየብቻቸው ነፃ መንግሥት ሆነው እንዲቋቋሙ፤
2. በኢርትራ ጉዳይ ኢትዮጵያ ያቀረበችውን የይገባኛል ጥያቄ ልዩ ኮሚቴ ተቋቁሞ እንዲያጠናው፤
3. በያለበት የተበታተኑትን የሱማሌን ሕዝቦች በአንድነት እሰባስቦ ታላቋ ሱማሌን ለመፍጠር የሚያስፈልገው ጥናት እንዲደረግ፤

ሚስተር ቤቭን እነዚህን ሶስት ሀሳቦች ሲተነትን በመስከብና በፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ላይ የሚታየው ንድት እጅግ የጋለ ነበር። ሙሴ ሞሎቶቭ ወዲያውኑ ተነሥቶ በስጠው መልስ « ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ፍላጎት በማንኛውም መልክ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች አጠቃልሎ በእጁ ለማስገባት ብቻ ሳይሆን፣ በተጨማሪም ከኢትዮጵያ የአጋዴንን እውራጃ ቆርጦ ለመውሰድ ማቀዱን በግልጽ ያስረዳል ..... » ቢል እያፈነገረ። የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም በበኩሉ ምንም እንኳን እንደ ሙሴ ሞሎቶቭ በአሸሙር መራቀቅ ሳይሆንለትም፣ የቤቭን ሀሳብ መዘዙ ብዙ ነው በማለት አጠንክሮ ተቃውመዋል። ገርጃር ቢዶ (GEORGE BIDAULT) በሊቢያ ሠፈር ነፃነት የሚባል ጥላን መስማት አይፈልግም። ታላቋ ሱማሌ የሚባለውም ሀሳብ፣ ጂቡቲን የሚጨምር በመሆኑ አይቀበልም። በጠቅላላው፣ የቤቭን ዕቅድ ለታላቋ ብሪታንያ ጥቅም ብቻ ታስቦ የተዘጋጀ ነው በማለት፣ ሁለቱ ኃያላኖች መስከብና ፈረንሳይ አሻፈረን ስላሉ የቀረበው ሀሳብ ንግግር ሳይደረግበት ቀረ።

### የሞሎቶቭ ኮክቲል (COCKTAIL MOLOTOV)

በጠባዩና በሀሳቡ ጠማማኝነት እጅግ የታወቀው፣ ቅጽል ስሙ ሙሴ ኒየት (በመስከብኛ ቋንቋ እቶ እንቢ) የሆነው ቪአቸስላቭ ሚካኤሎቪች ስክሪኦቢን ሞሎቶቭ (VIATCHESLAV MIKHAILOVITCH SKRIABINE MOLOTOV) የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ፍቱን መፍትሔ ነው ብሎ፣ አንድ ያልተጠበቀ ልዩ ሀሳብ ይዞ፣ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም እኩለ ቀን ላይ ቀረበ። « ..... ሶስቱም አገሮች፣ ሊቢያ፣ ኢርትራና ሱማሌ፣ ለአሥር ዓመታት በጣልያን ሞግዚትነት ተዳድረው፣ ከዚያ በኋላ ነፃነታቸውን ሊቀበሉ ይችላሉ ..... » አለ።

ከስምንት ወራት በፊት በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ ኮሎኒያኒስት ጣልያን በፈጸመችው በደል ከቅኝ ግዛቶቿ ላይ በፍጹም መነቀል ይገባታል ብሎ የፈረደ

ሰው፡ በድንገት ተገልብጦ የጣልያን ደጋፊ ሆኖ በመቅረቡ እንግሊዞችና አሜሪካኖችን ሲያስገርማቸው፤ ለፈረንሣይ መልዕክተኛ ትልቅ ደስታ ሆነ። በስምንት ወር ዕድሜ ውስጥ የመስኮብ ሀሳብ ከአንድ ጫፍ ወደሌላው ሩቅ ጫፍ የዘለለው ምን ምክንያት ቢያጋጥም ነው ? ተብሎ ሲውጠነጠን፤ በወቅቱ በጣልያን አገር ውስጥ የሚተራመስው የፖለቲካ ንቅናቄ ለከሙኒስቶች ወደ ሥልጣን መቅረብ የሚረዳ መስሎ ስለታየ፤ ሶቪየት ሕብረት ቀደም ብሎ ከወደፊት ባለሥልጣናቱ ጋር የወዳጅነት ሚዳ ለማዘጋጀት ብሎ ነው የሚል ግምት ተሰጠው። በመሠረቱ በዚያን ጊዜ የተፋፋመው የጣልያን የፖለቲካ ሁኔታ ወደት እንደሚያመራ በትንቢት መተንበይ ባይቻልም፤ አዝማሚያው ወደ ግራ ሊያዘነብል እንደሚችል ያመለክት ነበር። ሆኖም የጣልያን ሕዝብ በይማኖቱ ስለሚገታው፤ መስኮብ እንደሚመኘው ጭልጥ ብሎ ከከሙኒስት አዘቅት ውስጥ ይጠልቃል ለማለት ያስቸግር ነበር። በዚያን ሰዓት በጣልያን የፖለቲካ ሕይወት ውስጥ የሚጫወቱት የግራ ክንፎች የተባሉት ሶሲያሊስቶችና ከሙኒስቶች፤ ስለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያላቸው ሀሳብ፤ ከቀኝ ወገን የፖለቲካ ፓርቲዎች ጋር አንድ ዓይነት ነው። ቅኝ ግዛቶቹ በጣልያን የተያዙት ከፋሽስት መፈጠር በፊት ስለሆነ እና፤ ከጣልያንም እጅ የተነጠቁት በፋሽስት የሥልጣን ዘመን ስለሆነ፤ አሁን አዲሲቷ ጣልያን መልሳ ልትረከባቸው ይገባል ብለው ያምናሉ። የሶቪየት መንግሥት ለቅኝ አገር ይዞታ መሯሯጥ የካርታጊኒስት አገሮች ሞያ ነው እያለ ሲተች የኖረ ቢሆንም፤ አሁን ከጣልያን የግራ ወገን የፖለቲካ መሪዎች ጋር ለመወዳጀት የካርታጊኒስቶችን ሀሳብ መከተል አስፈለገው።

ኮሎኒያሊስት ጣልያንን ለመርዳት በግንቦት 10 ቀን ከሶቪየት መንግሥት የተሰነዘረው አዲሱ ሀሳብ፤ ፈረንሣይ ብቻዋን ከመንጨርጨር ጨክቷን የሚከፈልላት ትልቅ ጓደኛ ስለእገኘች፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዠርኾ ቢዶ በተለይ በእንግሊዝ ላይ ትልቅ ድል ያገኘ አድርጎ ቆጥሮታል። የዲሲኬሩም ቃናው ተለውጦ መስኮብ ከአኔ ጋር ከሆነ ማን አለብኝ ? የሚል አቅጣጫ የያዘ መንፈስ ሆኖ ታይቷል። የካቲት 4 ቀን 1945 ዓ.ም በመስኮብ ግዛት ውስጥ በምትገኝ «ያልታ» (YALTA) በተባለች ከተማ፤ የሶስቱ ታላላቅ መንግሥታት መሪዎች (አሜሪካ፤ መስኮብ፤ ታላቋ ብሪታንያ) ስብሰባ ላይ፤ ዊንስተን ቸርችል እና አንቶኒ ኤደን፤ ፈረንሣይ አራተኛዋ ታላቅ መንግሥት ሆና እንድትቆጠርና ለወደፊቱ በኃያላኖቹ ስብሰባ ሁሉ እንድትካፈል ያደረጉት ጥረት ወሰን አልነበረውም። በዚያን ጊዜ ለፈረንሣይ ይህ ክብርና ደረጃ አይገባትም ብለው የተከራከሩትና እጅግ የተቃወሙት ማርሻል ስታሊን እና ሙሴ ሞሎቶቭ እንደነበሩ ታሪኩ ያቀርባቸዋል።

የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲፈነዳ፤ አብዛኛዎቹ የፈረንሣይ የፖለቲካና የጦር መሪዎች ለሂትለር በማጉንበስ የፈጸሙት አሳፋሪ ሥራ ከታሪኩ ገጽ ሊጠፋ ባይችልም፤ ፈረንሣይ በደረሰችበት ከፍተኛው የሥልጣኔ ዕድገት፤ በትልቁ ታሪኳና በዓለም ላይ በሰፊው ስመጥር ካልቸሯ፤ ከኃያላኖች ገበታ እንድትለይ አያደርጋትም በማለት፤ ቸርችል የወሰደው አቋምና ሩዝቬልትም የሰጠው ድጋፍ፤ ስታሊንን ለማሸነፍና ፈረንሣይን የኃያላኖቹ ክብብ እባል ለማስደረግ አብቅቷል። በያልታ ስብሰባ ላይ የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር ያን ያህል ባይጥርበት ኖሮ፤ በ 1946 ዓ.ም ዘመነ ታሪክ ውስጥ የዓለምን የሰላም ውል ለማደራጀትና የብዙዎችን አገሮች ነፃነትና የወደፊት ዕድል ለመወሰን፤ ፈረንሣይ የኃያላኖች ጉባኤ አባል ለመሆን አትችልም ነበር። የፈረንሣይ ሬፑብሊክ በዚህ ዓይነት ድጋፍና ሁኔታ ከኃያላን መንግሥታቶች አንዱ ለመሆን ዕድሉን ከተቀበለች በኋላ፤

ለመጀመሪያ ጊዜ ተካፋይ ከሆነችበት ከሎንዶኑ ሰብሰባ ጀምሮ፣ በዓለም ጉዳይ ላይ አስተያየቷን የምትሰጠው ከእንግሊዝና ከአሜሪካ እጅግ እየራቀች ሆነ።

እርነት ቤቱን አንዳንድ ጊዜ በዞርኸ ቢጽሁኔታ ሲበላጭ፣ ፈረንሣይ ከእኛ ጋር በሰብሰባ መካፈል የሚገባት፣ በጦርነቱ ዘመን የጦር ኃይሎቿን ከእኛ ጋር አስተባብራ ተካፋይ በሆነችበት ጉዳይ ላይ ብቻ እንዲወሰን ያሰፈልጋል። ከዚህ ውጭ ግን ፈረንሣይ ባልታየችበትና ምንም ዓይነት ተካፍሎ ባላደረገችበት ጉዳይ ውስጥ እየገባች መዘባረቅ የለባትም፣ የሚፈራረቁት ውሳኔ ለማቅረብ እስከ መቃጣት ይደርስ ነበር። ቤቱን መንፈሱ በዚህ ሁኔታ በሚበላጭበት ሰዓት የፈረንሣይን ጣጣ ያመጡብን የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒስትር ቸርችል እና፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አንቶኒ ኤደን ናቸው በማለት ሳያማርራቸው አልቀረም። ለጣልያን፣ ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱላት ብለው ፈረንሣይና መስኮብ የሚያደርጉት ትብብር እየጠነከረ ስለሄደ፣ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቀደም ሲል ለሊቢያ ጉዳይ ያቀረበውን ሀሳብ አሻሽሎ፣ የሲሪናይክ አውራጃ ቢታላቋ ብሪታንያ አስተዳደር እንዲቆይ ከተስማማችሁ፣ ለወዳጆችሁ ለጣልያን ትራፖሊታንያን እንድትረከብ እናደርጋለን። ለሌሎቹ ለኤርትራና ለሱማሌ ግን ካለፈው የተለወጠ ሀሳብ የለም አላቸው።

ሙሴ ኒየት (አቶ እምቢ በመስኮብኛ) አሁንም እያፌዘ የተሰበሰበው ለእነዚህ ላልታደሉ አገሮች የሚገባቸውን መብት እንዲያገኙ መፍትሔ ፍለጋ ነው እንጂ፤ ለታላቋ ብሪታንያ ጥቅም ማዳበሪያውን በያለበት ለመነሳሳት አይደለም አለው። ቤቱን በበኩሉ አጽፋውን ለመመለስ ጊዜ አልወሰደም። እነዚህ ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን ከተሰጡ፣ ለዘለዓለሙ ዕድላቸው ይዘጋል ሲል ሞሎቶቭ ከስምንት ወር በፊት የተናገረውን ለውጦ ዛሬ ለጣልያን ካልተመለሱላት በማለት የሚያደርገው ሙግት አሉ እንዳለው፣ ያልታደሉት አገሮች የሚገባቸውን መብት ያገኛሉ ብሎ አይደለም። በጣልያን የፖለቲካ ሕይወት የወደፊት ጥቅም አገኝበታለሁ በሚል ሕልም መሆኑን ለመገንዘብ ማን ያቅተዋል? በማለት ደህና አድርጉ አስታጥቆታል።

በጣልያን አገር በግራ ከንፎችና በቀኝ ወገኖች መካከል በሚተራመሰው የፖለቲካ ጦርነት ውስጥ፣ የማህል አቋም ይዞ የሚንገታገተው የሲኛር አልቺዴ ደጋስፐሪ የክርስቲያን ዲሞክራሲ መንግሥት፣ ኮሎኒያቹ እንዲመለሱለት ከፈረንሣይና ከሶቪየት ሕብረት ያገኘው ድጋፍ ከፍ ያለ ተስፋ ሰለሰጠው፣ የአሜሪካንን እርዳታ ለማግኘት የተለየ ጥረት አደረገ። አሜሪካ ተጨምሮ ሶስቱ ኃያላኖች ከወሰኑ፣ የታላቋ ብሪታንያ ተቃውሞ ብቻውን፣ የጣልያንን ዕድል ሊዘጋ አይችልም ብሎ አመኑ። ቁጥራቸው እጅግ በርካታ የሆነው የጣልያን ዘር ያላቸው አሜሪካኖች፣ በኮሎኒያቹ ጉዳይ የትሩማን አድሚኒስትሬሽን ጣልያንን መርዳት አለበት ብለው ተንቀሳቀሱ። በዲፕሎማሲ መስክም የጣልያን ወዳጆች የሆኑት አገሮች ላቲኖቹ፣ የአሜሪካ መንግሥት የፈረንሣይንና የመስኮብን ሀሳብ እንዲደግፍ አማለዱ።

አሜሪካኖች በሎንዶኑ ሰብሰባ ጊዜ ለሶስቱም ቅኝ ግዛቶች የጋራ ሞግዚት አስተዳደር ቢቋቋም ይሻላል ሲሉ ያቀረቡትን ሀሳብ አሁን በመካሄድ ላይ ባለው የፓሪሱ ሰብሰባ ላይ፣ አጠንክረው እላቀረቡትም። በዚህ መሐል ፈረንሣይና መስኮብ ጣልያንን ለመርዳት ያቀረቡትን ሀሳብ አሜሪካ ወደ መስማማት አዘንብሏል የሚል ወሬ በድንገት ፓሪስ ደረሰ። ይህም ዜና ሊነፍስ የቻለው፣ በዋሽንግተን የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ (ALBERTO TARCHIANI) በዋይት ዘውሳ እና

ሀሰቱት ዲፓርትመንት እየተረገጠ የመንግሥቱን አቤቱታ በሚያቀርብበት ጊዜ ተስፋ ያለው መልስ አግኝቻለሁ፡ እያለ የሚልከው የምሥጢር ራፖርት በማፈትለኩ ነበር፡፡ በእውነተኛውም የታርኪያኒ ሪፖርት ይህን ያህል የፈጠራ ወሬ አልነበረም፡፡ የጣልያንን አምባሳደር፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር (JAMES BYRNES) ጀምሰዋል ብለን ስንገነዘብ አኖ ሽሬዚዳንት ሐሪ ትሩማን (HARRY TRUMAN) ተቀብለው አነጋግረውታል፡፡ በዚያን ሰዓት በአሜሪካኖች በኩል ለወደፊቷ ጣልያን የመጨነቅ ዝንባሌ እንደነበረ የሚካድ አይደለም፡፡

አቶ ጌታሁን ተሰማ በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚኒስትር ጉዳይ ፈጻሚ ግንቦት 25 ቀን 1946 ዓ.ም ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለአክሊሉ ሀብተወልድ ዛብተላለፉት መልዕክት « ..... በደረሰኝ መምሪያ መሠረት የሰቱት ዲፓርትመንት ጋላፊዎችን ሳነጋግር በሁኔታቸው ለጣልያን የሚያደሉ መስለው ታይተውኛል፡፡ ..... ጣልያኖች የአሜሪካኖችን ድጋፍ ለማግኘት የሚያደርጉት የኖርፓንጋዳ ማጥቀሻ በኩል ስለሆነ፣ ጃንሆይ ለሽሬዚዳንት ትሩማን ልዩ መልዕክት ቢልኩ ይሻላል፡፡ ..... ሃሳቤ የሚደገፍ ከሆነ የጃንሆይን መልዕክት በኛ ሚኒስትር በኩል ለማትረብ ጊዜ ስለሚወስድ አዲስ አበባ ባለው በአሜሪካ ሌጋሲዮን በኩል በተላለፍ በቶሎ ሊደርስ ይችላል፡፡ ..... በዋሽንግተን ያለው የጣልያን አምባሳደር የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን በስልክ ሳይቀር እንደፈለገው ማነጋገር ሲችል፣ እኔ ዘሰቱት ዲፓርትመንት ውስጥ የሚኒስትሩን ረዳት እንኳን ለማግኘት ባጭር ጊዜ ውስጥ አይፈጸምልኝም ..... » ብለዋል፡፡ የአቶ ጌታሁንን ሀሳብ በመደገፍ ጃንሆይ ለሽሬዚዳንት ትሩማን መልዕክት እንዲልኩና በወቅቱ ያለውንም ሁኔታ እንዲረዱት አቶ አክሊሉ ለንጉሠ ነገሥቱ ያቀረቡት ማስታወሻ የሚከተለው ነበር፡፡

« ..... በዋሽንግተን የግርማዊነት ሌጋሲዮን ጉዳይ ፈጻሚ እቶ ጌታሁን ተሰማ፣ ጣልያኖች የአሜሪካኖችን እርዳታ ለማግኘት የሚያደርጉት ጥረት የሚያሰጋ ሆኖ ስለታየው፣ ጃንሆይ ለሽሬዚዳንት ትሩማን ልዩ መልዕክት እንዲልኩ ሀሳብ አቅርቧል፡፡ ..... ጌታሁን እንዳስተዋለው፣ ጣልያኖች የአሜሪካንን ድጋፍ ካገኙ፣ ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቻቸው ወደ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የመመለስ ዕድላቸውን ስማንያ በመቶ ሊያረጋግጥላቸው ይችላል፡፡ ሀያ በመቶው አጠራጣሪ ይሆናል የምለው በሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች ነው፡፡ አንደኛው ጃንሆይ እንደሚያውቁት፣ የአንግሊዞች ተንኮል እጅግ የረቀቀ ስለሆነ አሜሪካኖች ከመስኮብና ከፈረንሳይ ጋር እንዳይሰለፉ አፍራሽ መንገድ ይኖራቸዋል፡፡ በማለት ነው፡፡ ሁለተኛው ደግሞ የመስኮብ ሀሳብ በየጊዜው የሚዋዘቅና በአንድ መሠረት ላይ ቆሞ የማይቀጥል ስለሆነ፣ ሞሎቶቭ ዛሬ ለጣልያን ደጋፊ ቢሆንም ነገ ተቃዋሚ ሆኖ ለመምጣት ምንም የሚሳነው ነገር ስለሌለ ነው፡፡ ..... ሆኖም በእኛ በኩል የተቻለውን ሁሉ ማድረግ ስላለብን፣ ከዚህ ማስታወሻ ጋር የቀረበው የጃንሆይ መልዕክት እንዲፈቀድና በአስቸኳይ ለሽሬዚዳንት ትሩማን በአሜሪካ ሌጋሲዮን በኩል እንዲላክ ዘታላቅ ትህትና አሳስባለሁ፡፡..... »

### የአሜሪካ ዳኝነት

ኢትዮጵያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ወደ ግዛቷ እንዲቀላቀሉላት፣ ጣልያን ሶስቱም የቀድሞ ኮሎኒያቸው እንዲመለስላት፣ ሁለቱ ባለጋራዎች የሆኑት አገሮች ዘየበኩላቸው የዩናይትድ ስቴትስ እና አሜሪካንን እርዳታ ጠየቁ፡፡

ታላቅና መልካም ወዳጆችን ! በሚል መክፈቻ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለፕሬዚዳንት ትሩማን በጻፉት ደብዳቤ፣ የአሜሪካኖችን ሰብዓዊ አስተያየትና ትክክለኛ ፍርድ ማግኘት እፈልጋለሁ አሉ።

« ..... ጣልያን የኢትዮጵያ ፍጹም ጠላት መሆኑን ለዓለም ሕዝብ ያስመሰከረው፣ በፋሽስት ዘመን በፈጸመው ግፍ ብቻ አይደለም። ከ 1885 ዓ.ም አስከ 1935 ዓ.ም ድረስ ባለው በአንድ የትውልድ ዘመን ውስጥ ኢትዮጵያ ሶስት ጊዜ በጣልያን ጦር ተወግታለች።

..... በ 1885 ዓ.ም ኮሎኒያሊስቱ ጣልያን ኢትዮጵያን በሰሜንና በደቡብ ባሉት የባሕር በሮቿ በኩል ጦርነት ከፍቶ ከግዛቶቿ ላይ ኤርትራንና ሱማሌን ነጥቆ ኮሎኒዎቹ አደረጋቸው።

..... በ 1896 ዓ.ም መላ ኢትዮጵያን በቅኝ አስተዳደሩ ለመያዝ እስከ እድዋ ድረስ መጥቶ ባደረገው ጦርነት በመጨረሻው ድል ሆኖ አፍሮ ተመለሰ።

..... በ 1936 ዓ.ም ኢትዮጵያን በቅኝ ግዛቱ ውስጥ ለማሰገባት የፋሽስት ጦር ከፍ ያለ ዝግጅት አድርጎ መጣ። በጦርነቱ ሰዓት የኢትዮጵያ ሕዝብ ለነፃነቱ የሚያደርገውን መከላከል ፊት ለፊት ገጥሞ ማሸነፍ ሲያቅተው፣ የፋሽስቱ መንግሥት በዓለም ሕግ በተከለከለ፣ በመርዝ እና በጋዝ ሕዝባችንን ጨርሶ አገራችን ገባ። በየጊዜው ለዓለም ታላላቅ መንግሥታት ደጋግመን እንዳመለከትነው፣ በ 1896 እና በ 1936 ዓ.ም ጣልያን ከፍ ያለ ጦር ያዞ አገራችንን የወጋው፣ ድርጅቱንና መነሻውን ከኢትዮጵያ ላይ ነጥቆ በወሰዳቸው በኤርትራ እና በሱማሌ ግዛቶቻችን ላይ አድርጎ ነው።

..... ከቡርነትዎ እንደሚያውቀው በተለይ በፋሽስት ጦር ከሌሎቹ አገሮች ይልቅ የተጠቃውና ከሰብዓዊ መንፈስ ውጭ የሚያስቅቅ ስቃይ የተቀበለው የኢትዮጵያ ሕዝብ ነው። ..... ይህ ለነፃነቱና ለመብቱ ከግፈኛ መንግሥት ጋር ሲዋጋና መከራ ሲቀበል የኖረ ሕዝብ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ሠላም አግኝቶ ሕይወቱን ለማሻሻል አጥብቆ ሰለሚመኝ፣ የዩናይትድ ስቴትስን ትክክለኛ ፍርድና እርዳታ ይጠይቃል። ..... ኤርትራና ሱማሌ የኢትዮጵያ ግዛቶች ስለሆኑ፣ ለእነዚህ ሕዝቦች ከኮሎኒያሊስት እጅ መውጣትና ነፃነትን ማግኘት ትክክለኛ ትርጉሙ ወደ አናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ መመለሱ ነው።

..... ኢትዮጵያ ያቀረበችው ጥያቄ በፍርድ መታየቱ ቀርቶ፣ እንደአለፈው ጊዜ የኮሎኒያሊስቱን ጥቅም ለመጠበቅ በማሰብ፣ ጠላታችን ጣልያን ወደ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለስ ቢወስን፣ በታሪክ ለሁለተኛ ጊዜ በኢትዮጵያ ነፃነት ላይ መፍረድ መሆኑን፣ ለከቡርነትዎ የምናሳስበው እጅግ ከፍ ባለ የጠነከረ ስሜት ነው። ደጋግመን መልካም አስተያየትዎን የምንጠይቀውም፣ ዳግመኛ በኢትዮጵያ ላይ ፍርድ እንዳይገድል ነው።

..... በዚህ በአለንበት አስቸጋሪ ዘመን፣ የዓለም ሠላምና ፀጥታ መሠረት እንዲጨብጥ፣ ለአገሮች መቀራረብና መግባባት፣ ለሕዝቦች ደህንነትና ብልፅግና፣ እንዲያመርት፣ የዩናይትድ ስቴትስ አፍ አሜሪካ መሪ ምን ያህል ከባድ ኃላፊነት እንዳለበት እናውቃለን። ..... » ካሉ በኋላ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክታቸውን የደመደሙት በሚከተሉት ቃላቶች ነበር። « ..... ድሆች አገሮች በምሥራቅ

በተደላደሉ ግፊቶች እንዳይጠቁ፤ የሕዝቦች ነፃነትና መብት በእኩልነት ተከብሮ እንዲኖር፤ የክቡርነትና የመንግሥት መሠረታዊ ዓላማ መሆኑን እንደነጋግረው፡፡ በተጨማሪ የእኛን የግል እስተያየት ለማክል የምንፈልገው፤ የተባበረው ታላቁ የአሜሪካ መንግሥት ለዚህ የተወሳሰበ መከራ ለተጫነው የዓለም ሕዝብ፤ እንደ ከፍተኛ ሰብዓዊ ተግባር ሊያደርግ ይችላል ብለን የምናሳድረውን ተሰፋ ነው፡፡ ... »

ይህ የመጨረሻው ዓረፍተ ነገር ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ከቀረበው ረቂቅ ውስጥ ያልነበረ ሲሆን፤ ጃንሆይ በተለመደ አነጋገራቸው የጨመሩት ቃል መሆኑ ይታወቃል፡፡ ለዚህ የተወሳሰበ መከራ ለተጫነው የዓለም ሕዝብ የተባበረው የአሜሪካ መንግሥት እንደ ሰብዓዊ ተግባር ይሠራል ብለን እምነታችንን እናሳድራለን ያሉት ቃል፤ ከኤርትራ ጉዳይ ጋር ጨርሶ የማይገናኝ ስለሆነ፤ ምን ለማለት እንደፈለጉ ትክክለኛውን ምሥጢር ለማወቅ ምርምር እድርጌ ነበር፡፡

የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲፈጸም በአውሮፓ የምግብና የመድሀኒት አጥረት ደርሶ ሕዝቡ ሲቸገር፤ በአሜሪካ ጥጋብ ሆኖ ከመዘፈኑም በላይ፤ የእህሉም ምርት ወሰን አጥቶ እንደ ማገዶ ይጋያል እየተባለ፤ የሚነገረውን ጃንሆይ ይከታተሉ ሰለነበረ፤ የአሜሪካ ሕዝብ ቸርነቱን ለሰብዓዊ ተግባር እንዲያውል ማሳሰቢያ መስጠታቸው ነው ሲሉ፤ እንዳንድ የንጉሠ ነገሥቱ ቅርብ የነበሩ ሰዎች ተርጉመውታል፡፡ ይህንን ከተናገሩ ከእንድ ዓመት በኋላ በሰኔ ወር 1947 ዓ.ም የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ገፍኔራል ዠርሻ (GEORGE MARSHALL) በሀርቨርድ ዩኒቨርሲቲ ዲስኩር በማድረግ ባቀረበው ፕላን መሠረት፤ የአሜሪካ መንግሥት ለአውሮፓ አገሮች የከነዳው በብዙ ሚሊዮኖች ዶላር የሚቆጠር የኤኮኖሚ እርዳታ እንደ ሰብዓዊ ተግባር ሆኖ ሊቆጠር ይችላል ይሆን ? .....

በፓሪስ ሰብሰባ ላይ አሜሪካኖች የሚወሰዱት እርምጃ ወላጅ ነው ተብሎ በጣልያኖች በኩል በጋላ ስሜት ሰለሚጠበቅ፤ በቅላይ ሚኒስትሩ አልቺዶ ደጋስፐሪ በበኩሉ፤ ለግሪኪዳንት ትሩማን ባቀረበው ሰፊ አቤቱታ፤ የገለጸቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ፡፡

« ..... ለሀያ ዓመታት የጣልያንን ሕዝብ እፍኖ ሲያሰቃይ የኖረውንና ከዚህም እልፎ ለዓለም ጥፋት ከናዚ ጋር ተባባሪ የሆነውን የፋሽስትን መንግሥት ነቅለን ለአዲሲቷ ጣልያን አዲስ የዲሞክራሲ አስተዳደር መሰርተንላታል፡፡

..... ጣልያን በጂኦግራፊ አቀማመጧ፤ በሕዝቦቿ ብዛትና በሥልጣኔ ዕድገቷ፤ ለምዕራብ ነፃነትና ዲሞክራሲ፤ ያለባትን የኃላፊነት ድርሻ ለመፈጸም ከቆናይትድ ስቴትስ እና ከሌሎችም ሊበራል ከሆኑት አውሮፓውያኖች ጋር ተሰልፋለች፡፡

... ያለንበት ዓለም በከሙኒዝምና በሊበራሊዝም ተከፋፍሎ የአይዲዎሎጂና የሥልጣን ውጊያ የሚካሄድበት ዘመን ስለሆነ፤ የጣልያንን ነፃነትና ክብር የሚያጸክም፤ የጣልያንን መብትና ጥቅም የሚፃረር እርምጃ መውሰድ፤ ጉዳቱ ለጣልያኖች ብቻ ሳይሆን ይልቁንም ለምዕራባውያኖች ጭምር መሆኑ እንዲታወቅልን ደጋግመን አስረድተናል፡፡

... አሁን በፓሪስ በሚካሄደው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባላይ፤ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ለመረከብ ችግር ያጋጠማት በታላቋ ብሪታንያ ተቃዋሚነት ብቻ ስለሆነ የአሜሪካን እርዳታ መጠየቅ ግዴታ

ሆኖብናል። እንደ እውነቱ ከሆነ የእነዚህ ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ ከወደቀው የፋሽስት መንግሥት ወንጀል ጋር ተጣምሮ መታየትና መመዘን የለበትም።

..... እነዚህ ቅኝ ግዛቶቻችን ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ የተመሠረቱት፣ አገሮቹ ከምድረ በዳነት ወደ ለምነት የተለወጡት፣ ለሕዝቡ ሕይወትና አድገት አስፈላጊውን እንዲያመርቱ የተደረጉት፣ ብዙ ዘመናት በፈጀ በጣልያኖች ጥረትና መስዋዕትነት እንጂ የዛሬ ሀያ አምስት ዓመታት በተፈጠረው የፋሽስት ሥልጣን አይደለም።

... አዲሲቷ ጣልያን ለአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ባቀረበችው ጥያቄ፣ ቅኝ ግዛቶቿን በቀድሞው ዘመን በነበረው መልክ ለመያዝ ሳይሆን፣ በተባበሩት መንግሥታት ቻርት እና በአትላንቲክ መግለጫ መሠረት በሞግዚትነት ለማስተዳደርና ለነፃነት ብቁ ለማድረግ መሆኑን ዋስትና ያለው ቃሏን ስጥታለች።

..... አንግዲህ የአሜሪካ መንግሥት እንዲረዳልን የምናመለክተው፣ የአዲሲቷ ጣልያን ጥያቄ ትክክለኛ የመብት ጉዳይ መሆኑን ነው።

..... አዲሲቷ ጣልያን ከምዕራባውያን ጋር ተስልፋ ለዴሞክራሲና ለሕዝቦች ነፃነት መታገል የምትችለው፣ የሚጠበቅባትንም የኃላፊነት ድርሻ ከገቡ ለማድረስ የምትበቃው፣ መብቷ ሲከበርላትና አስፈላጊው ድጋፍ ሲሰጣት ስለሆነ፣ በዩናይትድ እስቴትስ እፍ አሜሪካ መንግሥት ላይ ሙሉ እምነት ታሳድራለች። ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና የጣልያን መሪ ለአሜሪካ ፕሬዚዳንት በላካቸው መልዕክቶች፣ የየራሳቸውን አቋም ግልጽ በሆነ መንገድ በማስረዳት፣ ለየራሳቸው የሚያስፈልጓቸውን ድጋፍ ጠይቀዋል።

« ..... ኤርትራና ሱማሌ ተመልሰው ለጠላታችን ከተሰጡ፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች በኢትዮጵያ ነፃነት ላይ እንደፈረዱ የሚቆጠር ነው ..... » ሲሉ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስጠንቅቀዋል። ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ደግሞ በበኩሉ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱ ለምዕራብ ዴሞክራሲና ነፃነት የኃላፊነት ድርሻዋን መፈጸም አትችልም ብሏል። እንግዲህ የዩናይትድ ስቴትስ እፍ አሜሪካ መሪ የትኛው አገር ትክክለኛ አቋም ያለው ይመስለዋል ? ..... ወይም ደግሞ ለየትኛው ወገን መፍረድ የበለጠ ጥቅም ይሰጠዋል ? ..... የዋይት ሀውስና የስቴት ዲፓርትመንት የፖለቲካና የዲፕሎማሲ ባለሞያዎች፣ ኢትዮጵያና ጣልያን በየበኩላቸው ለጻፉት ደብዳቤ የአሜሪካ ፕሬዚዳንት የሚሰጠውን መልስ ለማዘጋጀት ብዙ ምርምር ማድረግ አስፈልጓቸው ነበር።

ፍርድ ተጓድሎባት የፋሽስትን መከራ እና ፈተና ስትቀበል ለኖረችው ኢትዮጵያ እንዲታዘንላት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አገላለጽ እጅግ የሚማርክ ሆኖ አግኝተውታል። እንዲሁም የኮሙኒዝምን ጃንጥላ ከምዕራብ ንሐም ለመከላከል የጣልያን መዳከም ምን ያህል ጉዳት መሆኑ እንዲታወቅ፣ ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ የሰጠው ማስጠንቀቂያ አሳሳቢ ሆኖ ታይቷቸዋል። ስለዚህ ፕሬዚዳንት ትሩማን ለኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና ለጣልያን መንግሥት መሪ በሚሰጠው መልስ፣ የተላኩለት ደብዳቤዎች መድረሳቸውንና አስፈላጊውም ጥናት በመደረግ

ላይ መሆኑን ከመግለጽ በስተቀር፣ በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የአሜሪካንን የመጨረሻ ውሳኔ እንዲያውቁት ለማድረግ ጊዜው ገና ነው ተብሎ ተወሰነ።

የሰቲት ዲፓርትመንት ኢክስፐርቶች፣ ወደፊት መደረግ ስለአለበት የፖሊሲ ውሳኔ ሲያጠኑ፣ የእነዚህ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የአራቱን ኃያላን መንግሥታት የከፋፈለ ስለሆነ፤ አሜሪካኖች ከእንግሊዞች ተለይተው ብቻቸውን መፍትሔ ለማግኘት ቢሞክሩ፣ ውጤቱ ፍሬ እንደማይሰጥ ግልጽ ሆኖ ታያቸው። እንዲሁም ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም በፓሪስ ስብሰባ ላይ፣ መስኮብ ከፈረንሣይ ጋር ገጥሞ ለጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ያቀረበውን ሀሳብ እንግሊዞች ለቀጥታ መቃወማቸው ትክክል መሆኑን አመኑበት። ይህ ሁሉ ሁኔታ በሰፊው ከተጠና በኋላ ዋሽንግተን የመጨረሻውን ፖሊሲ በይፋ ከማውጣቱ በፊት፣ ዩናይትድ ስቴትስ እና ታላቋ ብሪታንያ ተመሳሳይ አቋም እንዲኖራቸው፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮቹ ጀምሰው ስርዓት እና ሽርክስት ቤቸን ሊወያዩበት ይገባል ተብሎ ተወሰነ።

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ገና ከመጀመሪያው በመስከረም 1945 ዓ.ም ጣልያን ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ቢደረግ፣ በተለይ የሊቢያና የኤርትራ ሕዝቦች ተቃዋሚነት ብዙ ጠንቅ እንደሚያስከትል ለዩናይትድ ስቴትስ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደህና አድርጎ አስረድቶ ነበር። ምናልባትም ከዚሁ የተነሳ ይሆናል ጀምሰው በርኅስ በሎንዶኑ ስብሰባ ላይ በሰጠው መግለጫ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን ራሳቸውን እንዳይችሉ በጭቆና አስተዳድራሰች በማለት ነቀፈታ ያቀረበው። እንዲሁም አሁን በግንቦት ወር የጣልያን ደጋፊ ሆኖ የሚያረብደው የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ በመስከረሙ የሎንዶኑ ስብሰባ ላይ፣ በአስተዳደሯ ግፊት ጨቋኝ የሆነችው ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ መነቀል ይከታተል ብሎ መናገሩ ይታወቃል። ይህ ሁሉ የሚያሳየው የመጀመሪያው ሰሞን (በ1945 ዓ.ም) የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ከፈረንሣይ በስተቀር፣ ሌሎቹ ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ አለመፈለጋቸውን ነው። ጊዜው እየጨመረ ቢሆን፣ ሁሉም ለየራሱ ጥቅም ፈላጊ በመሆኑ፣ የመስኮብ መንሸራተትና ከፈረንሣይ ጋር ገጥሞ ለጣልያን ማጨብጨብ፣ ለጉዳዩ አንድ ዓይነት ውሳኔ ለመስጠት አላስቻለም። በመሠረቱ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት የሚደረገው ጥናት እንደሚያመለክተው፣ የቅኝ ግዛቶቹን ጉዳይ ለመወሰን ከፖለቲካ ጥቅም ጋር የተያያዘ መፍትሔ ለመፈለግ ነው አንጂ፣ ዳኝነትን ተመርኩዞ ፍርድ ለመስጠት አለመሆኑ እየተረጋገጠ መጣ። በፖለቲካ ጥበብ፣ መቆላለፉንና ግፍታታቱን የተካኑት እንግሊዞች ስለሆኑ፣ አሜሪካኖች የታላቋ ብሪታንያን ዘዴ ከመከተል በስተቀር ሌላ ምርጫ የላቸውም ቢባል አያስደንቅም።

ታላቋ ብሪታንያ ከብዙ ዘመናት ጀምሮ በኮሎኒያች ጉዳይ ያላት ኢክስፐርትንስ እጅግ የደረጀ ከመሆኑም በላይ፣ ከ1941 ዓ.ም ወዲህ እነዚህን የጣልያን ቅኝ አገሮች በቀጥታ በማላተዳደር፣ የሕዝቡን ስሜትና የአካባቢውን የፖለቲካ ሁኔታ ደህና አድርጋ ታውቃለች። ስለዚህ ለዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት የሚያዋጣው የአንግሎ አሜሪካንን ሕብረት ማጠናከርና በተመሳሳይ አቋም የሞሉቶቸን ኮንቴል ለማክሸፍ ከመጣር በስተቀር፣ ሌላ ምርጫ አይኖርም የተባለው ሀሳብ ትክክልነቱ የማያጠራጥር ሆነ።



## የሰብሰባው ውሳኔ

ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም ፈረንሳይና መስኮብ በመተባበር፤ ለአዲሲቷ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱት ብለው እንደመሁት ሁሉ፤ ከአንድ ወር በኋላ እንግሊዝና አሜሪካ በአንድነት ሆነው፤ ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ መመለስ አትችልም አሉ። ይህ የአንግሎ አሜሪካኖች አቋም በጠለቀ ጥናት ላይ የተመሠረተ መሆኑን ሶቪየት ሕብረትና ፈረንሳይ እንዲያምኑበት፤ የደረደሯቸው ዋና ዋና ምክንያቶች የሚከተሉት ነበሩ።

« ..... የሊቢያ፤ የኢርትራና የሱማሌ ሕዝቦች የቀድሞውን የጣልያን አስተዳደር የማይቀበሉ መሆናቸውን ለታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ደጋግመው አመልክተዋል። የሕዝቡን ጥያቄ ችላ ብለን፤ ሕዝቡ የማይፈልገውን በግዴታ ተቀበል ብለን ብንወሰን፤ በየአገሩ ብጥብጥና አልቂት እንዲፈጠር በር መክፈት መሆኑ መታወቅ አለበት። ..... የዓረብ አገሮች ጣልያን ወደ ሊቢያ ይመለሳል የሚል ዜና ስምተው፤ ከፍ ያለ ተቃውሞ ለመግለጽ ትብብራቸውን በማዘጋጀት ላይ መሆናቸውን ስምተናል። እንደ አውነቱ ከሆነ፤ ከሶስት ዓመት በፊት ሊቢያን ከጣልያን እጅ ለማስለቀቅ በተደረገው ውጊያ ዓረቦቹ ከታላቋ ብሪታንያ ጦር ጋር ተስልፈው የተዋጉ ሰለሆኑ፤ ዛሬ እነሱን የሚያሳዝን እርምጃ መውሰድ የለብንም። ..... በጠቅላላው ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ብናደርግ፤ በየአገሩ ከሚፈጠረው ከፍተኛ አደጋ ሌላ፤ ለየአገሩ ሕዝብ ደህንነትና ለራሷ ለጣልያንም ሰላም የማይሰጥ ቋሚ ችግር ስለሚሆን፤ ከዚህ ቀጥሎ በሚቀርበው ረቂቅ መፍትሔ ላይ ተነጋግረን ሁላችንም ብንሰማማ በዓለም ሕዝብ ዘንድ የጨዋ ውሳኔ ሆኖ ይቆጠርልናል። ..... »

1ኛ. ከጣልያን ጋር በሚደረገው የዕርቅ ውል ላይ፤ የአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቹን፤ ሊቢያን፤ ኢርትራንና ሱማሌን በገዛ ፈቃዱ መልቀቁን እንዲያረጋግጥ፤

2ኛ. ውሉ ተፈርሞ በሥራ ላይ ከሚውልበት ቀን ጀምሮ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ አራቱ ኃያላኖች በእያንዳንዱ ቅኝ አገር መርማሪ ኮሚሽን ልከው የሕዝቡን ፍላጎት ከተረዱ በኋላ፤ የአብዛኛውን ሕዝብ ጥያቄ በማክበር ተገቢውን ውሳኔ እንዲሰጡ፤

3ኛ. በዚህ በተወሰነው በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ አራቱ ኃያላኖች ተስማምተው አንድ ውሳኔ መስጠት ካቃታቸው፤ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አቅርበው እንዲያስወሰኑ፤ ...የሚጠይቅ ነበር።

ይህ መሠረተ ሀሳቡ ከአሜሪካ መንግሥት በታላቋ ብሪታንያ ኤክስፐርቶች የተቀነባበረው ውሳኔ ፤ የፈረንሳይና የመስኮብን ዕቅድ የሚያፈርስ፤ ጣልያንን ከፍ ያለ የሞራል ውድቀት ላይ የሚጥል፤ ለኢትዮጵያ ኢርትራን ለማግኘት ተስፋ የሚሰጥ፤ የዓረብ አገሮችን በሊቢያ ምክንያት የሚያስደስት፤ ሆኖ ተገመተ።

የፈረንሳይ መልዕክተኞች መሪ ገርጽ ቢደ እነዚህ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር የኖሩ ሕዝቦች፤ ለወደፊት ዕድላቸው ፍላጎታቸው ምን እንደሆነ ሊጠየቁ ይገባል የተባለው ሀሳብ በተግባር ላይ ሊገለጽ የማይችል አጉል ቴዎሪ ነው በማለት አራክስ። የሶቪየት መልዕክተኛ ግን የየአንዳንዱ ቅኝ አገር ሕዝብ አስተያየቱ መታወቅ አለበት ተብሎ ከካፒታሊስቶች የቀረበውን ሀሳብ፤ አፍ

አውጥቶ ለመቃወም አልተመቸውም። አሠሪዎች ሳይሠሩ በድሎት እየተቀማጠሉ፣ ወራተኞች እየለፉ በድህነት እየተቆራመዱ የሚኖርበትን ዓለም ለመለወጥ፣ የሬፑብሊክን ጦር ታጥቂያለሁ ብሎ የሚፎክር መንግሥት፣ ሕዝብ የራሱን ዕድል ጸረሱ የመወሰን መብት አይገባውም ለማለት አይደፍርም። ሙሴ ኒየት (አቶ እምቢ) እንደ ልማዱ በአኒ ቤሽን የሚዘጋጅ ጥንሰስ ለደህው ሕዝብ መርዝ ነው እያለ በመሳደብ፣ የቀረበውን መፍትሔ እቃወማቱ ለማለት ከማይችልበት ዙኒታ ላይ ወደቀ። ዘፍም መስኮብና ፈረንሳይ እየተቀባበሉ፣ በተዘጋጀው ረቂቅ መፍትሔ ላይ አንዳንድ ወልጋዳ ምክንያቶችን በመደንቀር፣ እንግሎ ሳክሶኖችን ለማበላጨትና ውሳኔውንም ለማዘግየት ብዙ ጥረት አደረጉ።

እንግሊዙ ቤሽንና አሜሪካዊው በርንስ ፕላናቸው እንዲጸድቅላቸው፣ የቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ውሳኔው ለአንድ ዓመት እንዲቆይ በመደረጉ የሚሰጠው ጥቅም፣ አራቱ ኃይላኖች የየአገሩን ሕዝብ አስተያየት መርምረው ለማወቅ የሚያስችላቸው ከመሆኑም በላይ፣ ጉዳዩን በእርጋታ ለማጥናትና ለዘለቄታው የሚሰማማ መፍትሔ ለመስጠት ይረዳቸዋል እያሉ፣ የማሳባቢያ ዲብኬራቸውን ቀጠሉ።

### የሙሴ ኒየት ቀኝ ኋላ ዙር

የ 1946 ዓ.ም የሰኔ ወር በጣልያን አገር፣ በታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ ሕዝቡ በተጣራ የሚካፈልበት ትልቅ የፖለቲካ ምርጫ የሚደረግበት ሰዎን ነበር። መላው የጣልያን ሕዝብ (የጾታ ልዩነት ሳይኖር) ከንጉሣዊ ዘውድ እና ከሬፑብሊክ አስተዳደር የትኛውን እንደሚፈልግ፣ ከዚህም ጋር አያይዞ የፓርላማው አባል የሚሆኑትን የሕዝብ እንደራሴዎች፣ ከልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች መካከል እንዲመርጥ ተጠየቀ።

ለዚያ ዓመታት በፋሺዝም ጨቋኝ አስተዳደር ታስሮ የኖረ ሕዝብ፣ በእንደ ጊዜ ሙሉ ነፃነቱን አግኝቶ ሰፊ በሆነ የዲሞክራሲ ሜዳ ላይ ሲለቀቅ፣ የሚጓዝበትን መንገድ ለመምረጥ ያልለመደው ነገር በመሆኑ፣ ከፍ ያለ መደናበርና መደናቆር ደረሰበት። ምርጫው በሚካሄድበት ሰዎን፣ ከሕዝቡ መቅበጥበጥና ችኩልነት የተነሣ፣ በየከተማውና በየአደባባዩ ብዙ ትርምስ ስለተፈጠረ፣ በሰው ሕይወት ላይ ብዙ አደጋ ሊደርስ ይችላል ተብሎ እጅግ ተፈርቶ ነበር። ለሕዝቡ ከቀረቡት ዙሉት ጥያቄዎች ውስጥ የመጀመሪያው፣ በዘውድና በሬፑብሊክ ሥርዓት መካከል የትኛው እንደሚሻል መምረጥ ሲሆን፣ የጣልያን ንጉሣዊ ቤተሰብ ከሙሶሊኒ ጋር ለዚያ ዓመታት ፋሽስት ዘፍ በመተባበሩ ምክንያት፣ የሬፑብሊክ ወገኖች ቢያሸንፉ የሚያስደንቅ ዘፍ አልተጠበቀም። ነገር ግን የጣልያንን ያስተዳደር መልክ የሚወሰነው ትልቁ ጉዳይ የፓርላማ አባላት ምርጫ ስለሆነ፣ እሜሪካና ታላቋ ብሪታንያ ከሙኒስቶች ለሥልጣን የሚያበቃ ኃይል አያገኙም ሲሉ፣ መስከባቸው ደግሞ የቀኝ ክፍል ተጠርጉ ጣልያን በቀይ ባንዲራ ሲታሸበርቅ ለማየት ብዙ ተስፋ አደረጉ። ምንም እንኳን የእንግሊዝና የአሜሪካ የፖለቲካ ምርጫ እክስፕርቶች፣ የጣልያንን ወደ ግራ መሄድ ባያምኑበትም፣ አብዛኞቻቸው የምዕራብ ጋዜጦች የሙኒዝም ችቦ ሮም ላይ ለመቀጣጠል እሳቱ ተዳፍኖ ይጠብቃል እያሉ ያናግሩ ነበር። የዓለምን ጉዳይ በማበጠር የታወቁትም ደራሲዎች፣ በዚያን ሰዓት ከምዕራብ አገሮች መካከል፣ ከሙኒዝምን ለመቀበል የተዘጋጁት ጣልያን ብቻ ነች እያሉ ጪረው ተችተዋል።

በተፃምር ይሁን በአጋጣሚ የማርሻል ስታሊን መንግሥት የተመኘውና ያደረገው ትንቢት ሳይደርስለት ቀረ። በትልቁ የፓርላማ ምርጫ ከአምስት መቶ ሀምሳ ስድስት (556) መቀመጫዎች ውስጥ፤ ኮሙኒስቶች ያገኙት እንደ መቶ አራት (104) ወንበሮች ብቻ በመሆናቸው፤ ከጠቅላላው ቁጥር ጋር ሲመዘን ሀያ ነጥብ በመቶ (20%) እንኳን ሳይሞሉ ቀሩ። ከጥቂት ወራቶች በፊት በፈረንሣይ አገር የተደረገው ተመሳሳይ የፓርላማ ምርጫ ውጤት፤ ከጣልያን ጋር ሲመዘን የተሻለ ሆኖ ተገኘ። እምስት መቶ ሰባ (570) ከሚሆኑት የፓርላማ አባሎች ውስጥ፤ የፈረንሣይ ኮሙኒስቶች መቶ ስልሣ ወንበሮች በማግኘታቸው ከጠቅላላው ቁጥር ሀያ ዘጠኝ ነጥብ በመቶ (29%) ደርሰው ነበር።

በዚህ አኳኋን ብዙ ተስፋ የተደረገበት የጣልያን ምርጫ ውጤት፤ ከተጠበቀው በጣም ወርዶ መገኘቱ ስለ አበላጫቸው፤ እነ ሙሴ ኒየት ከፍ ያለ እርዳታ ጭነው ወደ ሮማ የጀመሩትን ጉዞ በድንገት አቋርጠው « ቀኝ ጓላ ዙር » ማለት ገደታ ሆነባቸው።

ስለ ጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ አንግሎ አሜሪካኖች ባቀረቡት መፍትሔ የሕዝብ መብት ተቆርቋሪ መስለው መታየታቸው፤ የረቀቀ ተንኮል ነው ብሎ ቢያምንም፤ የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጣልያን የምርጫ ውጤት ምክንያት ሀሳቡን ገልብጦ፤ ከነ ቤቨን ጋር ከመስማማት በስተቀር ሌላ መንገድ ሳይኖረው ቀረ። ፈረንሣይም ጓደኛዋ ሲከዳት፤ ብቻዋን መቅረቷ ምንም ጥቅም እንደሌለው ስለተገነዘበች፤ እየቀፈፋት በአንግሎ አሜሪካ ሀሳብ ለመስማማት ተገደደች።

ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ሲቢያን፤ ኢርትራንና ሱማሌን በገዛ ፈቃዷ መልቀቋን በሚሰናዳላት የዕርቅ ውል ላይ እንድትፈርም፤ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ ቤቨን፤ በርንስ፤ ሞሎቶቭ፤ ቢዶ BEVIN, BYRNES, MOLOTOV, BIDAULT) ሐምሌ 12 ቀን 1946 ዓ.ም በአንድ ቃል ተስማምተው፤ በዚሁ ወር መጨረሻ ላይ በፓሪስ የሚደረገው የሀያ አንድ አገሮች የሰላም ጉባኤ እንዲያጸድቀው አስተላለፉ።

## የፓሪስ የሰላም ጉባኤ

የሂትለር ግብረአበሮች በመሆን ከጀርመን ጦር ጋር ተስልፈው በዓለም ላይ ጥፋት ካደረሱት ከአምስቱ አገሮች (ጣልያን፤ ፋማንያ፤ ሁንጋሪያ፤ ቡልጋሪያ፤ ፊንላንድ) ጋር የሚደረጉትን የዕርቅ ስምምነቶች ለማጽደቅ ሀያ አንድ (21) አገሮች የተካፈሉበት የሰላም ጉባኤ ሐምሌ 29 ቀን 1946 ዓ.ም በፓሪስ ከተማ ተከፈተ።

አራቱ ኃያላኖች (አሜሪካ፤ እንግሊዝ፤ ፈረንሣይ፤ መስኮብ) ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች መካከል፤ አሥራ ሰባት አገሮችን መርጠው በሰላም ጉባኤ ላይ እንዲካፈሉ ጥሪ ያደረጉላቸው፤ ከ1940 ዓ.ም ጀምሮ በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጀው የተዋጉ ናቸው በማለት ነው። የእነዚህ የአሥራ ሰባት አገሮች (17) ተካፋይነት ከመጀመሪያው ሊቃስብ፤ ከአምስቱ የቀድሞ የፋሽስት አገሮች ጋር ለመፈራረም የተዘጋጀውን የዕርቅ ስምምነት ተመልክተው አጸደቁ እንዲባሉ ነው እንጂ፤ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች የተረቀቁትን ውሎች፤

የአንተው እየገቡ ይኸ ይለወጥ ይኸ ይሻሻል እያሉ ያስቸግራሉ ተብሎ አልተጠበቀም። ነገር ግን እንደ ካናዳ፣ አውስትራሊያና ኖርዌይ የመሳሰሉት አገሮች፣ «ከእኛም በሆኑ የሚቀርበው ሀሳብ መደመጥ አለበት» የሚል የጠነከረ አቋም ያላቸው መሆኑ ሲታወቅ፣ አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሳይ መስከባዊት ችላ ብለው፣ የእያንዳንዱ አገር መልዕክተኛ አስተያየቱን ለጉባኤው ለመግለጽ እና እንዲጸድቅ ማቅረባቸውም ውሳኔ ላይ ለመደገፍም ሆነ ለመቃወም ደምዕ መስጠት ይችላል ብለው ተስማሙ።

ለጉባኤው ሥራ አመራር የተዘጋጀውን የውስጥ ደንብ የአራቱ ኃላፊ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ተሰብስበው በሚመረምሩበት ጊዜ፣ በየዐረፋቱ ነገሩ «አልበማምም» እያለ ችግር ሲፈጥር የሰነቡተው የመስከባዊ የዲፕሎማሲ መሪ በመጨረሻ ባቀረበው ሀሳብ፣ «ማናቸውም ውሳኔ የሚጸድቀው ያለ እንዳት ተቃውሞ በአንድ ድምፅ ስንቀበለው ብቻ ነው» ብሎ ሰማመ። ይህንን የደረቀ አስቸጋሪ ሀሳብ ምዕራባውያኖች አንቀበልም ስላሉ፣ ክርክሩ እየጋለ ብዙ ጊዜ ፈጀ። በመጨረሻው የሙሴ ሞሎቶቭ ጊዜያዊ ወዳጅ የሆነው ፈረንሳይ ገዢው ቢዶ ይህንን በመሰለ ትልቅ ጉባኤ ላይ፣ የሀያ አንድ አገሮችን አስተያየት በአንድ ድምፅ ለማስተባበር ጨርሶ የማይሞክር መሆኑን ሲያስረዳው፣ የመስከባዊ የዲፕሎማሲ መሪ በድንገት ከፍተኛ መገረም አላየ። ለነሱ ያ ሁሉ ክርክር ሲደረግ የቆየው ቋተርንሚዎች ስህተት ኖሯል። ሙሴ ሞሎቶቭ «ማናቸውም ጉዳይ ያለአንዳች ትቃዋሚ በአንድ ድምፅ መጽደቅ አለበት» ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፣ አራቱ ኃላፊዎች በሚያደርጉት ውሳኔ ማለቱ ነው እንጂ፣ ለሠላሙ ጉባኤ አድማቂ እንዲሆኑ የተጠሩትን አሥራ ሰባት አገሮች የሚጨምር አልነበረም። በሙሴ ሞሎቶቭ አስተያየት አሥራ ሰባቱ አገሮች የጉባኤው ተካፋይ እንዲሆኑ የተጠሩት፣ በታላላቆቹ አራቱ የዓለም ጌቶች ተወስኖ የሚቀርቡላቸውን አሜን ብለው ከመቀበል በስተቀር፣ ይኸ ካልተጨመረ፣ ይኸ ካልተቀነሰ እያሉ፣ በድምፅ አስጣጥ የፈለጋቸውን እንዲዘጋጁ አይደለም። ለአገሮች ነፃነትና ለሕዝቦች መብት ታጋይ ነኝ የሚለው የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ይህን የመሰለውን ሊበራል ዴሞክራሲ አይቀበልም። ለምሳሌ ከባህህ ከአሥራ ሰባት (17) አገሮች መካከል የመስከባዊ ተከታዮች የሆኑት ፖላንድ፣ ቴኮዝሎቫኪያ፣ ዩክሬንና ቤሎሩሲያ ግዳጃቸው የሙሴ ሞሎቶቭን መምሪያ ተከትለው ድምፅ መስጠት እንጂ፣ እኛም ሀሳብ አለን ለማለት አይፈቀድላቸውም። እንደዚሁም ምዕራባውያኖች፣ እንደ ካናዳ እና አውስትራሊያ የመሳሰሉት የካፒታሊስት ወገኖቻቸው፣ የየራሳቸውን ሀሳብ ሊያቀርቡ ይችላሉ የተባለውን ሙሴ ሞሎቶቭ አይዋጥሉትም። ይህንን የኮንፈረንሱን የውስጥ ደንብ ለማዘጋጀት ከመስከባዊ በተፈጠረው ውዝግብ ምክንያት፣ የሶስት ሳምንት ጊዜ በከንቱ ከተቃጠለ በኋላ፣ ምዕራባውያኖች እንደሚፈልጉት ማናቸውም ጉዳይ በጉባኤው ተካፋዮች የድምፅ ብልጫ ሊወሰን ይችላል ተብሎ ስምምነት ተደረገ።

### የኢትዮጵያ ተካፋይነት

በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ላይ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፣ መካፈል አትችልም ተብሎ እንቅፋት ተደቅኖባት ነበር።

ጣልያን በዓለም ጦርነት ውስጥ ከጀርመን ጌን ሆኖ የገባው በሰኔ 1940 ዓ.ም ሰለሆነ፣ በዚያን ጊዜ በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጀዋል ከተባሉት አገሮች መካከል፣ ኢትዮጵያ የለችበትም። ከፋሽስት ጋር የገጠመችው ጦርነት የተፈጸመው በ1936 ዓ.ም ሰለሆነ፣ ከአራት ዓመት በኋላ በ1940 ዓ.ም የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ

ኢትዮጵያ፤ በብዙዎች አገሮች በተለይም በእንግሊዝና በፈረንሳይ መንግሥታት የታወቀችው፤ የጣልያን ኮሎኒ ሆና ነው። ስለዚህ ሙሶሊኒ ከሂትለር ጋር ሲሠላፍ ያወጀው ጦርነት ስለሌለ፤ ለሠላሙ ገብኢ ልትጠራ አትችልም የሚል ሀሳብ ተፈጠረ።

አክሊሉ ሀብተወልድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የዲፕሎማሲ መሪ፤ በአራቱ ኃያላን አገሮች እየተዘዋወሩ ከየውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮቹ፤ ከአሜሪካዊው ከጀምስ በርንስ፤ ከእንግሊዙ ሸርነስት ቤቨን፤ ከፈረንሣዩ ጐርሻር ቢዶ፤ ከመስብሐ ሞሎቶቭ ጋር በመነጋገር፤ በኢትዮጵያ ላይ የታቀደው እርምጃ ምን ያህል አሳዛኝ እና ፍርድ የጉደለው መሆኑን በሰፊው አስረዱ።

« ..... የሙሶሊኒ ጣልያን ኢትዮጵያን የወረረው በጦርነት ነው። የሂትለር ጀርመን ፈረንሳይን ወግቶ ከያዘው ሁኔታ የተለየ አይደለም። የፈረንሳይ ያገር ፍቅር ተቆርቋሪዎች የጀርመንን ይዞታ አንቀበልም ብለው እንደዘመቱት ሁሉ፤ የኢትዮጵያም አርበኞች ለአምስት ዓመታት ሳያቋርጡ ከፋሽስት ጠላት ጋር በመዋጋት ቆይተዋል። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በሰደት ወደ ሉንዶን ቢሄዱም፤ መንግሥታቸው ድል ሆኖለሁ ብሎ ከጣልያን ጋር ስምምነት አልተፈራረመም።

..... በ1941 ዓ.ም የታላቋ ብሪታንያ ጦር ፋሽስትን ከአገራችን ለማባረር ባደረገልን እርዳታ በጥቂት ወራት ውስጥ ድል ሊገኝ የቻለው፤ በመላ ኢትዮጵያ ግዛት ያለው የአርበኞቻችን ጦር ተባብሮ በመሰለፉ ነው። ..... ይህ ሁሉ ከሆነ በኋላ፤ ከጣልያን ጋር የዕርቅ ስምምነት ለማድረግ በተዘጋጀው የሠላም ጉባኤ፤ ኢትዮጵያን ትቶ እንደ ቼኮዝሎቫኪያና እንደ ፖላንድ የመሳሰሉትን አገሮች ተካፋይ ማድረግ ትክክለኛ ፍርድ አይደለም።

..... ቼኮዝሎቫኪያ፤ ከመስከረም 1938 ዓ.ም ጀምሮ በእንግሊዝና በፈረንሳይ መልካም ፈቃድ ነፃነቷ ተገፍፎ በሂትለር እንድትዋጥ፤ በሙኒክ ከንፈራንስ ከተፈረደባት በኋላ፤ የት ሆና ነው? በ1940 ዓ.ም በሙሶሊኒ ላይ ጦር አውጃ የተዋጋችው ?

..... ፖላንድ፤ ከመስከረም 1939 ዓ.ም ጀምሮ በሂትለር ጦር ተወርራ መንግሥቷ ከፈረሰ በኋላ፤ ከየት ተነስታ ነው ? በ1940 ዓ.ም ከፋሽስት ጋር ጦር የገጠመችው ?

..... ኢትዮጵያ ግን በ1936 ዓ.ም ከፋሽስት ጦር ጋር የተዋጋችና ከፍተኛው ጥቃት የደረሰባት የመጀመሪያዋ አገር ስትሆን፤ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከዛሬ ድረስ የጦርነት ማቆሚያ ስምምነት ያላደረገችና አሁንም ከጣልያን ጋር በጦርነት ውስጥ እንዳለች የምትቆጠር ነች። ..... እንግዲህ ከሙሶሊኒ ጦር ጋር በቀጥታ ያልተዋገ፤ ምንም ዓይነት ቀጥታ የሆነ አደጋ ያልደረሰባቸው አገሮች እየተመረጡ ሲጠሩ፤ ያንን ሁሉ የፋሽስት ግፍና መከራ የተቀበሉት፤ እስከ መጨረሻው ያለማቋረጥ የተዋጋች ኢትዮጵያ፤ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የሰላም ውል እንዴት መካፈል አትችልም?.... »

አክሊሉ ሀብተወልድ ከዚህ በላይ በተገለጸው ሀሳብ መሠረት የኢትዮጵያን ቅሬታ ያስረዱት፤ በመጀመሪያ ለአሜሪካ፤ ቀጥሎ ለታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ነበር። ጀምስ በርንስ እና (JAMES BYRNES) ሸርነስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ ሆኖ ስለአገኙት ወዲያውኑ



## ሞሎቶቭ እና አክሊሉ

« ..... እኛ ኢትዮጵያውያን የፋሽስት መከራ በወደቀብን ጊዜ የሰሸየት መንግሥት እንደሰጠን ድጋፍ፣ ዛሬም በጣልያን መንግሥት ጠላትነት የተደቀነብንን እንቅፋት ለማስወገድ እንደሚረዳን አንጠራጠርም ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ)

ሰኔ 1946 ዓ.ም

ድጋፋቸውን ሰጡ። ኢትዮጵያ ለሠላሙ ጉባኤ ተካፋይ መሆን አይገባትም ብለው የተከራከሩት መስኮብና ፈረንሳይ ናቸው። በተለይ በጠነከረ ሁኔታ የተቃወመው የሶቪየት ሕብረት ስለሆነ፤ በአባቶቷ ሞሎቶቭን አነጋግሮ እሿ ማሰናት በጣም ጠቃሚ መሆኑን የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቶ አክሊሉን መከራቸው። የመስኮብ ድጋፍ ከተገኘ የፈረንሳይ መጣመም ሊጉዳ እንደማይችል፤ ስለአመኑበት፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዕድላቸውን ለመዋከር ከፓሪስ በፊት ወደ ሞስኮ አመሩ።

አቶ አክሊሉ ከሞሎቶቭ ጋር ሲነጋገሩ፤ የሙሴ ኒየትን ስሜት በሚማርኩ ቃላቶች ቀሰቀሰ፤ በቶሎ ድገፉን ለማግኘት፤ አቀራረባቸው የተለየ መልክ ይታይበት ነበር።

ንግግራቸውን ሲጀምሩ፤ « ..... በ1935 ዓ.ም የፋሽስት ጦር ኢትዮጵያን ባጠቃ ጊዜ፤ አሜሪካኖች ጉዳዩ አይመለከተንም ብለው በራቸውን ሲዘጉብን፤ እንግሊዞች መድፈር አቅጥቶ ሲያመኑቱ፤ ፈረንሳዮች በእኛ ጀርባ ሙሶሊኒን ሲረዱ፤ ታላቁ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ፋሽስትን በግልጽ አውግዞ፤ ለኢትዮጵያ ሕዝብ የሰጠውን ከፍተኛ የሞራል ድጋፍ ታሪክ ምንጊዜም አይረሳውም ..... » አሉ። ቀጥሎም ከጣልያን ጋር በሚደረገው ስምምነት ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆን እንደሚገባት በሰፊው ካሰረዱ በኋላ፤ የጣልያን መንግሥት ለኢትዮጵያ ጥሪ መተላለፍ የለበትም፤ እያለ የሚነዛውን የፕሮፓጋንዳ ተንኮል አወገዙ። « ..... ጣልያን ድል የሆነ መንግሥት ነው። በታሪክ እንደሚታወቀው፤ ድል የሆነ ወንጀለኛ መንግሥት የድል አድራጊዎቹን ፍርድ አሜን ብሎ መቀበል አለበት እንጂ፤ በዕርቁ ስምምነት ላይ ተካፋይ መሆን የሚገባቸውንና የማይገባቸውን አገሮች ለመምረጥ አይፈቀድለትም። ... » ካሉ በኋላ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ «..... ለእኛ ለታናናሽ አገሮች፤ ለነፃነታችንና ለመብታችን በቀጥታ የሚታገልልን የሶቪየት ሕብረት መንግሥት መሆኑ የታወቀ ነው። እኛም ኢትዮጵያውያኖች የፋሽስት መከራ በወደቀብን ጊዜ የሶቪየት መንግሥት እንደሰጠን እርዳታ፤ ዛሬም በጣልያን መንግሥት ጠላትነት የተደቀነብንን እንቅፋት እንደሚያስወግድልን እንጠራጠርም ..... » በማለት የኢትዮጵያ ሕዝብና መንግሥት ያለውን ጽኑ ተስፋ ለሙሴ ሞሎቶቭ አረጋገጡ።

ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት፤ ለሶቪየት ሕብረት ይህን የመስለ የሞቀ ምሥጋና የቀረበለትና ዝናውም የተደነቀለት ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፤ የማርሻል ስታሊን የዲፕሎማሲ መሪ በደስታ ተውጦ፤ ፓሪስ በሚደረገው የሠላም ጉባኤ ኢትዮጵያ እንድትካፈል ድጋፉን ለመስጠት ጊዜ አልፈጀም።

አክሊሉ ሀብተወልድ ከአሜሪካ ከእንግሊዝና ከመስኮብ የተሰጣቸው ቃል ኢትዮጵያ ጥሪ እንደሚደርሳት ስለአረጋገጠላቸው፤ በፓሪስ ከፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለሚያደርጉት ንግግር ይህን ያህል አልተጨነቁበትም። ዦርሻ ቢዶ ሲቀበላቸው፤ ኢትዮጵያ የፈረንሳይን እርዳታ እንድታገኝ ትኩት ልመና ለማቅረብ አልፈለጉም። በአቶ አክሊሉ አስተያየት የፈረንሳይ መንግሥት ለኢትዮጵያ የማይተኛ ጠላት መሆኑን እየደጋገመ አላይቷል። በፋሽስት ዘመን የሙሶሊኒ ወዳጅ ሆኖ ያደረሰብን ጉዳት ባጭሩ ተወሰዩ የሚቆም አይደለም። ዛሬም በኤርትራ ጉዳይ ጣልያንን እያዘገ ማጥቃቱን ቀጥሏል። ባለፈው መስከረም ወር 1945 ሎንዶን ላይ በተደረገው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ ኢትዮጵያ፤ ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት ያቀረበቸው ማመልከቻ፤

ከአጀንዳው ውስጥ መሠረዝ አለበት ብሎ ቀንደኛ ሆኖ የተቃወመን ዠርዥ ቢጸነው። አሁንም ለጣልያን በማገዝ ኢትዮጵያ ለሠላም ጉባኤ መጠራት የለባትም ብሎ የጠመመው እሱ ነው። ስለዚህ፤ ኢትዮጵያ እስከመቼ ድረስ የፈረንሳይን የተንኮላ ጠባይ ስታስታምም ትኖራለች ? የተፈጸመብን በደል ሁሉ አንድ ጊዜ ቢፈነዳ እና ቢለይልን ይሻለናል የሚል አስተያየት በኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ላይ አድርጎ ነበር።

ከፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር ቀጠሮው ሲደረግ፤ አቶ አክሊሉ አስተያየታቸውን እንዲያለሰልሱ በጋሪስ የኢትዮጵያ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር አቶ ተስፋዬ ተገኝ አጥብቀው መከራከሩን። « ..... እንዳልከው ትዕግሥት ሲበዛ መምረሩ አይቀርም። አሁን ያለኸው እጫፋ ላይ ነው። ፀብዙ ጥረት የሰብቱን ኃያላን መንግሥታት እርዳታ አግኝተዋል። የፈረንሳይን ካሰጠመርክበት፤ ኢትዮጵያ የጠላቷን ድል መሆን የሚያረጋግጠውን ውል ፈራሚ ትሆናለች። እስካሁን የሚደረገውም ድካም ለአገራችን ይህንን ክብርና ደስታ ለማስገኘት ነው። ይህ ከተፈጸመ በኋላ የሚሆነውን ወደፊት ትወስናለህ ..... » አቶ አክሊሉ ይህን ካቶ ተስፋዬ ተገኝ የተሰማቸውን ምክር ቤት ጊዜ ሲያስታውሱት ነበር። በቀጠሮው ቀን ዠርዥ ቢጸየኢትዮጵያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሲቀበል ያሳየው መንፈስ እጅግ የቀዘቀዘ ሆኖ አገኙት። ስለዚህ ቀን አቶ አክሊሉ ሲያስታውሱ፤ ሰውየው የፋሽስት ገጽታ ያለው ጥጋቢ ከመሆኑም በላይ፤ ፈረንሳዦች የሚሠሩብን ተንኮል እፊቴ ላይ እየተደቀነ በእኔም በኩል ትህትና ለማሳየት ሰሜቴ አልረዳኝም ብለዋል። እቢሮው ገብተው ወንበር እንደያዙ ምን ላደርገልህ እችላለሁ ? (qu'est ce que je peux faire pour vous?) የሚል ደረቅ ጥያቄ ሲያቀርብላቸው፤ የገለጹት ህሳብ የሚከተለው ነበር።

« ..... በአሁኑ ሰዓት በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ምክር ቤት ኢትዮጵያን የሚያሳዝን ነገር እየተፈጸመ ነው። በፈረንሳይ ዋና ከተማ በእርስዎ ሊቀመንበርነት ከጣልያን ጋር ዕርቅ ለማድረግ በሚዘጋጀው የሠላም ጉባኤ፤ ኢትዮጵያ እንድትካፈል ጥሪው እስካሁን አልደረሳትም። ጥሪው የዘገየበት ምክንያት፤ ጠላታችን የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆን የለባትም ብሎ ያቀረበውን ህሳብ ከኃያላን መንግሥታቸው ውስጥ አንዳንዶቹ በመደገፋቸው ነው እየተባለ ይነገራል። በእኛ በኩል አንደዚህ እየተባለ የሚነፍሰውን ወሬ አልተቀበልነውም። በፋሽስት ዘመን የተፈጸመብን ግፍ አንሶ አሁን ሠላም በሚመሠረትበት ጊዜ ደግሞ፤ ይህን የመሰለ በደል እንደማይሰነዘርብን በአራቱ ኃያላን መንግሥታቸው ላይ ተስፋ እናደርጋለን።..... የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በፈረንሳይና በኢትዮጵያ መካከል ከጥንት የተጀመረው የወዳጅነት ግንኙነት ሳይደፈርስ፤ ዛሬም ነገም ወደፊትም በይበልጥ እንዲለፋፋ አጥብቀው ይፈልጋሉ። ዛሬ እኔም እዚህ የምገኘው ይህንን ፍላጎታችንን የበለጠ ለማረጋገጥና፤ እንዲሁም በሠላሙ ጉባኤ ላይ ስለ ኢትዮጵያ ተካፋይነት የወዳጃችንን የፈረንሳይ አስተያየት ለማዳመጥ ነው። ..... »

ከዚህ በላይ የተነገረውን የኢትዮጵያን ሚኒስትር አስተያየት፤ የፈረንሳይ የዲፕሎማሲ መሪ ያዳመጠው በመገራም መንፈስ ነው። ኢትዮጵያ በሠላሙ ጉባኤ ለመካፈል የፈረንሳይን እርዳታ ትለምናለች ሳይሆን፤ አስተያየቷን ለማዳመጥ ትፈልጋለች የሚለውን ቃል የዕብሪት አነጋገር አድርጎ ገምቶታል። በመሠረቱ በዋሽንግተን፤ በሎንዶንና በሞስኮ ካሉት የፈረንሳይ የዲፕሎማቲክ ሚሲዮኖች



~~ወደረሰው~~ መረጃ፣ ጀምሮ በርንስ፣ ቤሽንና ሞሎቶቭ ኢትዮጵያ ተካፋይ እንድትሆን ቃል መስጠቷቸውን ንግርኹ ቢዶ ስምቷል። በዚህ አኳኋን የፈረንሳይ ብቻዋን ሙሉ ውጤት እንደማይሰጥ ሙሉ ቢዶ ቢገነዘብም፣ እንዳንድ የማሰናከያ ዘዴ ፍሬልገ፣ « ኢትዮጵያ በሰላሙ ገብኤ ላይ ሰለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች የፖለቲካ በሰላም ምንድን ነው ? » ብሎ ጠየቀ። ጥያቄው ተንኮል ያዘለ ሙሉን ሰለተረዳ፣ የኢትዮጵያ ሚኒስትር በስጦት መልሰ። « .... አራቱ ኃያላኖች የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በሚገባ አጥንቶ ለመወሰን፣ የእንድ ጉዳት ጊዜ እንደሚያስፈልጋቸው ለገብኤው የሚያቀርቡትን ዘላብ በሙሉ ከሚደገፍ በስተቀር ሌላ የምንጨምረው የለም። እንደዚሁም ከጣልያን ጋር ለሚደረገው ስምምነት፣ አራቱ ኃያላኖች ካረቀቁት የዕርቅ ውል የተለየ ዘላብ አይኖረንም .... » አሉት። የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ያልጠበቀው መልስ በድንገት ዝቅ ሲልለት በጣም ተደሰተ። ኢትዮጵያ ተካፋይ ብትሆን በተለይ በሁሉም ጉዳይ ኤርትራና ሱማሌ ካልተሰጡኝ የሚለውን የሎንዶንን እስልቺ ግልልክቻዋን በድጋሚ አታቀርብም። በሌላውም ጉዳይ በተለይ ከጣልያን ጋር ለሚደረገው ስምምነት፣ ከአራቱ ኃያላኖች ዘላብ አታፈነግጥም። ኢትዮጵያ የፖለቲካው በሰላሙ ድርድር ነበርኩ ለማለት ስለሆነ ጥሪው እንዲደርሳት እኛም እንደግፋለን ብሎ ወሰነ።

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በቀጠረው ሰዓት በኪ. ዶርስይ ( quai D'orsay ) ከንግርኹ ቢዶ ጽሕፈት ቤት ሲደርሱ ከቢሮው ላይነቃነቅ እውነት ዘኖ በቀዘቀዘ መልክ የተቀበላቸው የፈረንሳይ ዲፕሎማሲ መሪ፣ ንግራቸውን ፈጽመው ሲወጡ ደስ ብሎት፣ ከቢሮው ወጥቶ አውጥሞሏቸው እስክፋመበት ድረስ በሞቀ መንፈስ ሸኛቸው።

**ኢትዮጵያ፣** በ1936 ዓ.ም በፋሽስት ጦር የተወጋችና ብዙ ፈተናዎችን በቆራጥነት የመከተች የመጀመሪያዋ አገር ነች።

**ኢትዮጵያ፣** በ1941 ዓ.ም በአርበኞቿ ጀግንነትና በወዳጅ መንግሥት እርዳታ ፋሽስትን ድል አድርጋ ነፃነቷን የመለሰች የመጀመሪያዋ አገር ነች።

**ኢትዮጵያ፣** ከ1936 ዓ.ም ጀምሮ እስከዛሬ ድረስ ከጣልያን ጋር ዕርቅ ያላደረገች፣ እና የጦርነት ማቆሚያ ስምምነት ያልፈረመች አገር ነች።

**ኢትዮጵያ፣** ዛሬ ከጣልያን ጋር በሚደረገው የሰላም ድርድር፣ ከፋሽስት ጋር ከተዋጉት አገሮች መካከል ዘና የዕርቅ ስምምነቱን መፈረም ጥያቄ የማይቀርብበት ትክክለኛ መብቷ ነው።

በነዚህ መሠረታዊ በሆኑ አቋሞች ላይ ተመርኩዘው በመከራከር፣ እክሊሉ በበተወለደ ያደረጉት ጥረት፣ በኃያላን መንግሥታቶች ዘንድ ስሜ አግኝቶ፣ ኢትዮጵያ በፓሪስ የሰላም ገብኤ ላይ ተካፋይ እንድትሆን ሐምሌ 20 ቀን 1946 ዓ.ም ጥሪው ደረሳት። ይህ ጥሩ ዜና አዲስ አበባ ገነቱ ልቦሉ ቤተመንግሥት ሲደርስ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለቅርብ ረዳቶቻቸው፣ በጠቅላላውም በእኩዛቸው ዘንድ ከፍተኛ ያለ ደስታ ሆነ። ከጃንዞይና ከአሐፊ ትዕዛዝ

ወልደጊዮርጊስ በፓሪስ ሌጋሲዮን በኩል ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የደረሰት ቴሌግራሞች በአዲስ አበባ የተፈጠረውን መልካም ስሜት ያበስራሉ።

**ከግርማዊ ጃንሆይ  
ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ**

« ..... የእግዚአብሔር ፈቃድ ሆኖ የደከምክበት ጉዳይ ፍሬ በመሰጡኔ ደስ ብሎናል። የአገራችንን በዓለም ሠላም ድርድር ላይ ተካፋይ መሆን በጣም አስፈላጊነቱን ሰናሰብበት እንደቆየን ታስታውሳለሁ። የሚደረገው የሠላም ስምምነት የዓለም መሪዎች በሚሰበሰቡበት ቢሆን ኖሮ፣ እኛም እራሳችን ፓሪስ ለመገኘት ወደ ጓላ አንልም ነበር። በሚኒስትሮች ደረጃ እንዲፈጸም መደረጉም ማለፊያ ነው። ከእያንዳንዱ የትላልቅ መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ስለአደረግከው ንግግር እና እነሱም ስለሰጡህ ምላሽ በዝርዝር የላክልን ቴሌግራም ደርሶን ተመልክተንዋል። ለመስከቤ ለሞሎቶቭ አስማምረህ የነገርክው፣ ተንኮሉን አቁሞ ወዳጅ ሆኖ እንዲረዳን አስበህ ይሆናል ብለን ስለገመትን፣ ጥሩ አድርገዋል። የፈረንሳዊን ሚኒስትር ያነጋገርክበት ሁኔታ ከሌሎቹ የተለየ ሆኖ አሳዥነታል። ምናልባት ፈረንሳዊው በዛሬው የኤርትራ ዋና ጉዳዮችን ደጋፊዎችን ባለመሆናቸውና፣ ባለፈውም ዘመን ጠላታችንን ሳልያን የረዱ በመሆናቸው፣ የእኛን ቅሬታ ለማሰማት አስበህ ይሆን ? ..... እነሱ ይግፉን እንጂ እኛ ወዳጅነታችንን እየገለጥን መቆየት የጓላ ጓላ ስለሚጠቅመን፣ ለወደፊቱ ስታገኛቸው በፍቅር አነጋግራቸው። በጠቅላላው እስከአሁን በሠራኸው ሁሉ ደስ ተስኝተናል። በጉባኤው ጊዜ ካንተ ጋር ስለሚሠሩት መልዕክተኞች ያንተ ሆሃብ በቶሎ እንደደረሰን መርጠን እንልካቸዋለን ..... »

**ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ  
የጽሕፈትና የገር ግዛት ሚኒስትር**

የተወደደህ አቶ አክሊሉ፣

« ..... አገራችን በዓለም ሠላም ስብሰባ ላይ ተካፋይ እንድትሆን በርትተህ ባገኘኸው ወጤት እዚህ የፈጠረው ደስታ ትልቅ ነው። የኔንማ ባገኘህ ነው የምገልጽልሁ። አቶ መኰንን እንደ ሁለት ቃል ጽፍለት ብለው፣ ሥራውን ገና መጀመሩ ስለሆነ፣ ሲጨርስ FELICITATION እለዋለሁ ይላል። የእሱን ነገር መቸም ታውቀዋለህ። ምንም ደስ ቢለው ጎልጦ አያሳይም። እንደ አንተ ያለ ጥሩ ጠበቃ፣ ተሟግቶ ሲረታ እጩ ማለት ይቻላል ነበር። ያንተ ሥራ ግን የተገኘውን ፍርድ ወዲያው ለማስፈጸም መታገልን ስለሚጠይቅ ሊያሳርፍህ አይችልም። ሆኖም ጉባኤው ከመጀመሩ በፊት ባሉት በነዚህ ጥቂት ቀናቶች ውስጥ ለማረፍና ሐኪምም ለማየት ያስችላህ ይሆናል ብዬ ተስፋ እድርጋለሁ። በሰብስባው ላይ ያለባህ ችግር ብዙ መሆኑን አውቃለሁ። አንተን የሚረዱህን መልዕክተኞችና ቁጥራቸውን መወሰን ያንተ አለተዋወቅ ይጠበቃልና ቶሎ ላክልን። ..... »

ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ለአቶ አክሊሉ የተላከው መልዕክት እንደሚያሳየው ጥራልን ከፍ የሚያደርግና የሚያበረታታ ነው። ለጉባኤው ስለሚመደቡት መልዕክተኞች ሀሳብ እንዲሰጡ በተጠየቁት መሠረት፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆነው ክቡር ራስ አበበ አረጋይ የጦር



በላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ በሞስኩ የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር፣ ለሰላሙ ጉባኤ ተካፋይ ለመሆን ፓሪስ በደረሱ ጊዜ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ሲቀበሏቸው።

(ሐምሌ 1946 ዓ.ም)  
(Photo AAU)

ሚኒስትር ፓሪስ እንዲመጡ፤ አክሊሉ ሀብተወልድ ሰፋ ካለ አስተያየት ጋር በቴሌግራም ለንጉሠ ነገሥቱ አመለከቱ።

« ..... በአምስቱ ዓመታት የጠላት ዘመን፤ ራስ አበበ አረጋይ ለአገራችን ነፃነት ያለማቋረጥ ከፋሽስት ጋር ያደረጉት ውጊያና የፈጸሙት ከፍተኛ የአርበኝነት ሞያ፤ በብዙዎች የዓለም ጋዜጦች የተጻፈላቸው በመሆኑ፤ ከጣልያን ጋር ለሚደረገው ዕርቅ የመልዕክተኞች መሪ ሆነው ፓሪስ በሚመጡ ጊዜ፤ ኢትዮጵያ እጅግ የጌላ ዝና (ፑብሊሲቲ) ታገኝበታለች። ከዚህም በላይ አገራችን በፋሽስት ጣልያን ብትያዝም አርበኞቿ ጦርነቱን ሳያቆሙ አበከ መጨረሻው መዋጋታቸውን ዓለም እንዲያውቅልን ያደረገው ጥረት፤ ለፕሮፓጋንዳ አለመሆኑን የራስ አበበ ፓሪስ መገኘት ደህና ማሰረጃ ይሆንልናል። ከራስ አበበ ጋር አንድ ሁለት ስመጥር አርበኞች ቢመጡ በጣም ጥሩ ይመስለኛል ..... » በማለት አቶ አክሊሉ የገለጹት አስተያየት ንጉሠ ነገሥቱ በቀላሉ የሚቀበሉት አልነበረም። በተለይም ራስ አበበ ኢትዮጵያን በመወከል ከፍተኛ ዝና ያስገኙልናል የሚሰው ቃል፤ በልማዱ ከሚገለጸው አስተያየት የተለየ በመሆኑ፤ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ተቀባይነትን ሊያገኝ አልቻለም። በስደተኞችና በአርበኞች መካከል ያለውን የውስጥ መቃቃር አቶ አክሊሉ በጥልቀት አያውቁትም። ያቀረቡትም ሀሳብ ከየዋህነት የመነጨ ነው በማለት ንጉሠ ነገሥቱ ቅሬታ አላሳደሩባቸውም። ከጸሐፊ ትዕዛዛቸው ከወልደጊዮርጊስ ጋር ብቻ በመነጋገር ለፓሪስ ሰብስባ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከዚህ ቀጥሎ የተመለከቱት ሰዎች እንዲሆኑ ጃንሆይ አዘዙ።

- |   |                |
|---|----------------|
| 1. አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ<br>የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር            | የመልዕክተኞች<br>መሪ |
| 2. ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ<br>በመስከብ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር | መልዕክተኛ         |
| 3. ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን<br>በሎንዶን ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር | መልዕክተኛ         |
| 4. አቶ ተሰፋዬ ተገኝ<br>በፓሪስ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር        | መልዕክተኛ         |
| 5. አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ<br>የግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ       | መልዕክተኛ         |
| 6. ሼክ ዑመር አሊ አዝሃሪ                             | መልዕክተኛ         |
| 7. ሃጂ ፋራህ                                     | መልዕክተኛ         |
| 8. አቶ መንበረ ያየህይራድ                             | መልዕክተኛ         |
| 9. ልጅ አምሩ ዘለቀ                                 | መልዕክተኛ         |
| 10. ልጅ ፋሲል ሸፈራው                               | መልዕክተኛ         |

#### በአማካሪነት የተመደቡ

- ጆን ሰፔንሰር (JOHN SPENCER)
- ጆርጅ ብላወርስ (GEORGE BLOWERS)
- ፕሮፌሰር ቤንዊች (PROF. BENTWICH)

በጠቅላላው አሥር ኢትዮጵያውያኖችና ሶስት የውጭ አገር ዜጎች ነበሩ።

ከዚህ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ህርዝር ጋር ፓሪስ በሚገኘው የኢትዮጵያ ሌጋሲዮን በኩል የተላከው ጃንሆይ በብዕራቸው የፈረሙበት ደብዳቤ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል።

ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ አንደኛውን ሰንብተሃል። እኛ በሥላሴዎች ቸርነት ደህና ነን። ይኸው የጠቅላላውን ሥራ ዕምነት በአንተ ላይ ጥለን ለሠላሙ ጉባኤ የመረግናቸው መልዕክተኞች ወደ እዚያው መጥተዋል።

እግዚአብሔር በሥራው ይርዳህ።

በዚህ ደብዳቤ አቶ አክሊሉ ቀደም ሲል ያቀረቡት ሀሣብ እንኳን ሊፈቀድ ቀርቶ መድረስ አለመድረሱም አልተጠቀሰም። ምናልባት ቴሌግራሙ ባይደርስ ወይም የኮድ መፍታት ችግር አጋጥሞ ይሆን ወይ? ብለው አቶ ተስፋዬን ቢጠይቁት፤ « .... የተላከው በትክክል ለመድረሱ እርግጠኛ ነኝ። ነገር ግን በዝምታ የታለፈው መልስ ሳያስፈልገው ቀርቶ ይሆናል ..... » አሏቸው። አቶ አክሊሉ የአቶ ተስፋዬ ተገኝ አባባል ሰላገባቸው፤ « ..... ለጃንሆይ ቴሌግራም ልኬ መልስ ሳይሰጡኝ ያቀረበት ጊዜ የለም ..... » አለ። የአቶ ተስፋዬ መልስ በሌላ አነጋገር ያቀረብከው ሀሳብ ሰላልተወደደ መልሱን መጠበቅ የለብህም፤ ማለታቸው ነበር።

አክሊሉ ሀብተወልድ በራስ አበበ ጉዳይ መልስ ባለማግኘታቸው ቅር ሲሰኙ፤ የብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ መልዕክተኛ ሆኖ በሊሶቱ ውስጥ መመደብ፤ ተጨማሪ ሀሣብ ሆነባቸው። ይኸውም በስደቱ ዘመን የጃንሆይ የዲፕሎማሲ ዋና አማካሪ ሆነው ብዙ ከፍተኛ አገልግሎት የሰጡ፤ ከጦርነቱም በኋላ የመጀመሪያው የጃንሆይ ካቢኔ ሲቋቋም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ ሰው፤ ዛሬ በመልዕክተኞች ሊስት ውስጥ ሲመድቧቸው፤ ሊያዝኑም ሊበሳጨኑም ይችሉ ይሆናል በማለት ነበር። በሠለጠነው ዓለም ትናንት በጠቅላይ ሚኒስትርነት ያገሩን መንግሥት ሲመራ የነበረ ሰው፤ ዛሬ ደግሞ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ሊመደብ ይችላል። እንደዚሁም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበረ፤ ኋላ አምባሳደር ቢሆን አያስገርምም። በኢትዮጵያ ግን ይህ ዓይነት አሠራር ሲፈጸም፤ ተመልካቹ እንደ ሽረት፤ ሰውየው ደግሞ እንደ ቅጣት ሊቆጥሩት ይችላሉ። በዚህ መንፈስ ጉዳዩን በማሰባሰል አቶ አክሊሉ የሰጉበት ጉዳይ፤ በመጨረሻው ምንም ዓይነት ችግር አልፈጠረም። ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ፓሪስ ሲደርሱ ያሳዩት መንፈስ፤ ለሥራውም ያላቸው መልካም ሀሳብና ትጋት በጣም የሚያስደስት ስለሆነ፤ የሁለቱ ሰዎች ትብብር የጠነከረ ሆነ። አቶ አክሊሉ የሎሬንሶን የረዥም ጊዜ አገልግሎትና የሥራ ልምድ ከፍተኛ ግምት ሲሰጡት፤ ብላታ ሎሬንሶ ደግሞ በበኩላቸው የአቶ አክሊሉን ችሎታና በሥልጣንም የበላይነታቸውን ያለአንዳች ቅሬታ መቀበላቸውን አሳዩ። በመሠረቱ ምንም እንኳን በሁለቱ ሰዎች መካከል የአሥራ ሁለት ዓመት የዕድሜ ልዩነት ቢኖር፤ (ሎሬንሶ ታላቅ) ሁለቱም በአንድ ዓይነት የፈረንሳይ ካልቸር የታነጹ በመሆናቸው፤ የፖለቲካ ጠብ ከሌለ፤ በአስተሳሰብም ሆነ በሠለጠነ ቋንቋ መግባባታቸው አያጠራጥርም። ሎሬንሶ ከምንትፕሊየ (MONTPELLIER) አክሊሉ ከሶርቦን (SORBONNE) ዩኒቨርሲቲዎች የሕግ ምሩቆች ናቸው።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ፓሪስ ሲደርሱ፤ በአቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ በኩል ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ለአቶ አክሊሉ የተላከ አንድ «በርቱ ምስጢር» የሚል የግል ማስታወሻ ደረሰ። ጉዳዩ ስለ ራስ አበበ ሲሆን ቁም ነገሩ የሚከተለው ነበር።

« .... የመልዕክተኞች መሪ ሆነው የጦር ሚኒስትሩ ፓሪስ እንዲመጡ የላከው ማስታወሻ ደርሶ እንዲፈጸም ታስቦበት ነበር። ራስ አበበ፤ በማላውቀው አገርና በማልሰማው ቋንቋ ለመሥራት ስለማልችል ይቅርብኝ አሉ። ቀጥሎም ቢትወደድ መኩንን በሳንፍራንሲስኮው ጉባኤ ጊዜ በጠቅላይ ሚኒስትርነት ደረጃቸው ሳይሆን እንደ አንድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተቆጥረው የደረሰባቸውን በደል ስለሚያስታውሱ፤ ይኸው እንደገና ፓሪስ እንዲደገም አልፈልግም አሉ። በዚህ ሁሉ ምክንያት ሀሳብህን መፈጸም ስላልተቻለ፤ በተለይ ለኤርትራ ጉዳይ የሚያስፈልጉህን ሰዎች ጨማምረን ልከናል ..... »

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በዚያን ጊዜ ለአቶ አክሊሉ ብዙ የሚሳቡና የሚጨነቁ በመሆናቸው፤ የወጣቱ ሚኒስትር ሞራል እንዳይነካ አስማምረው የቀበሏት አንጂ፤ ጉዳዩ ያልተፈጸመበት ትክክለኛው ምክንያት ይህ አልነበረም። እርግጥ ቢትወደድ መኩንን በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ ላይ፤ በጠቅላይ ሚኒስትርነቱ ምን አደርጋለሁ ? ቢሉ ትክክል ነው። እንደዚህ ማለታቸውም አያጠራጥርም። የጦር ሚኒስትሩ ራስ አበበ ግን ፓሪስ ቢመጡ፤ በጉባኤው ላይ የሚደረገውን ሁሉ አቶ አክሊሉና ረዳቶቻቸው ስለሚሠሩ፤ ለአሳቸውም የተለየ አስተርጓሚና ረዳት ተመድበላቸው፤ ዝነኛው የአርበኝነት ሞያቸውን በግርማ ሞገሳቸው እንዲያንፀባርቁ የታሰበ መሆኑ በትክክል ቢነገራቸው፤ እምቢ ማለታቸው ያጠራጥራል። እውነተኛው ምሥጢር ጃንሆይ ራስ አበበ የመልዕክተኞች መሪ ሆነው እንዲሄዱ አለመፈለጋቸው ነው። አቶ አክሊሉ ግን እዚህ ሁሉ ትርጉም ውስጥ ሳይገቡ፤ ጸሐፊ ትእዛዝ የነገሯቸውን ተቀብለው ሥራቸውን ቀጥለዋል።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፤ ለዚህ ሰላም ጉባኤ ድምጿን ማስማት የምትፈልገው፤ በመጀመሪያ ኤርትራና ሱማሌ ወደ ግዛቷ እንዲቀላቀሉላት፤ ቀጥሎም የፋሽስት ጦር በአገሪቱ ሕዝብ ላይ ሳደረሰው ከፍተኛ ጉዳት የሚከፈላት የጦር ካሳ በሚገባ እንዲተመንላት ነበር። በእነዚህ በሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ላይ ያላትን አቋም ለጉባኤው ከማስረዳቷ በፊት፤ የጠላቷ የጣልያን መንግሥት ጠቅላይ ሚኒስትር የሚሰጠውን መግለጫ አዳምጦ፤ የኢትዮጵያን ሀሳብ ማቀናበር የሚሻል መሆኑን አክሊሉና ሎሬንሶ ተስማምተው ስትራቴጂ አዘጋጁ።

የትናንትናዋ ፋሽስት፤ የዛሬይቱ ሬፑብሊክ የተባለችው ጣልያን፤ ያስፈውን ድርጊቶቿን እንደምታወግዝና ፀፀቷን እንደምትገልጽ፤ የባለም ጠንቅ በመሆን የፈጸመችውን ጠላትነቷን በወዳጅነት ለመለወጥ ምን ማድረግ እንዳስበች፤ ከአዲሶቹ መሪዎቿ ለመስማት፤ በጉጉት የሚጠበቁት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ብቻ ሳይሆኑ ብዙዎቹ የጉባኤው ተካፋዮች ጭምር ናቸው። ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኞር አልቼዴ ደጋስፐሪ እንዲናገር ስለተወሰነ፤ የሀያ አንዱ አገሮች መልዕክተኞችና በብዙ መቶ የሚቆጠሩ እንግዶች፤ የስብሰባውን እዳራሽ ሞልተውት በዚያ የነሐሴ ከፍተኛ ወበቅ መተናፈሻ ጠፍቶ ነበር።



..... የጣልያን ኮሎኒያች ኤርትራ ሊቢያና ሱማሌ፣ ከፋሽስት ጥፋት ጋር የተያያዘ ጉዳይ ስለሌላቸው፣ በቀጥታ ለጣልያን መመለስ ይገባቸዋል ..... »

አልፎ ደጋስፕሪ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር  
(ሐምሌ 1946 ፓሪስ)

ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስታሪና አራቱ ተከታዮቹ በፕሮቶኦል አስተናባሪዎች አማካይነት ከመሰብሰቢያው አዳራሽ ገብተው፤ መሐል መሐሉን እየተራመዱ፤ ከመጨረሻው ጥግ ወደተያዘላቸው ሥፍራ ሲያመሩ በግራና በቀኝ ለሚገኙት መልዕክተኞች የፈገግታ ሰላምታ ለመስጠት መሞከራቸው አልቀረም። ነገር ግን ከአራቱ ኃይላን መንግሥታቶች አንዲሁም ከሆላንድና ከብራዚል መልዕክተኞች በስተቀር ሌሎች በሙሉ የተመለከቷቸው በተከላተረ ገጽታና በቀጣ በደፈረሰ ዓይን ነበር። የሲኛር ደጋስታሪን ፀረ ፋሽስትነት የሚያደንቀው የሆላንድ መልዕክተኛ መጀመሪያ በጭብጨባ ለመቀበል፤ ቀጥሎ በትህትና ሰላምታ ለመስጠት ሲዳዳው አይተው፤ ብዙዎቹ መልዕክተኞች በዓይኖቸው ሲገላምጡት፤ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እጅግ ተበላጩ። ወዲያው ከሆላንድ አጠገብ በመሄድ ወዳጅ የሚያነጋግሩ መሰለው፤ « ..... ድል የሆነ ጠላት ቅጣቱን ፈጽሞ ምሕረት እስከሚቀበል፤ ሰላምታና ክብር አይገባውም። ሰለዚህ እርፈህ ተቀመጥ .... » የሚል ቃል አስሙት። የሆላንድም መልዕክተኛ ይህ ቃል የተሰጠው ለዛቻ ይሁን ለምክር፤ ነገሩ በትክክል ሳይገባው ደንግጦ፤ በደፈናው «እኚ አመሰግናለሁ» አላቸው። ይህንን ትርጉም አይቶ እጅግ የተገረመው ከደጋስታሪ ተከታዮች አንዱ የነበረው፤ በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካ ነው። (GIUSSEPE BRUSASCA)

## የጣልያን ይቅርታ

« ..... የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባውና እውነትም የቀድሞ ጠላት ያልነበረ ነው። ..... »

አልቺዴ ደጋስታሪ

ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፤ የሠላም ጉባኤው ሊቀመንበር ፈረንሣዊ ጐርጃ ቢዶ « ..... አሁን የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት መሪ የሚያደርገውን ንግግር እናዳምጣለን .... » ብሎ የሊቀመንበሩን ደወል ባስማ ጊዜ፤ ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኛር አልቺዴ ደጋስታሪ ከአዳራሹ በስተጫፍ ከተሰጠው ወንበር ተነስቶ በአንድ የፕሮቶኦል ረዳት እየተመራ መሐል መሀሉን እየተራመደ ወደ መናገሪያው ስጉት ሲያመራ፤ እጅግ የተከዘ መንፈስ ይታይበት ነበር። ነገር ግን ዲሰኩሩን ሲጀምር፤ ገና ከመጀመሪያው የሚያሳየው፤ ጣልያን የዓለም ሠላም ጠላት ተብሎ በተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኝነቱን አምኖ ምሕረት ለመጠየቅ ወይም ለመለማመጥ አለመዘጋጀቱን ነበር።

ቀጥሎም የሂትለር ግብረአበር የሆነውን የሙሶሊንን መንግሥት የጣልያን ሕዝብ መደምሰቡን እና ከተባበሩት የቃል ኪዳን የጦር ኃይሎች ጋር ተሠልፎ ናዚስቶችን በመውጋት ያደረገው መስዋዕትነት አንዲታወቅለት፤ የጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስታሪ ትልቅ ጥረት ሆነ። አስተያየቱን ከዚሁ ጋር በማያያዝ፤ ..... ከእገሩ ውስጥ ፋሽስቶችን ከውጭ ናዚስቶችን በመውጋት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረገው የጣልያን ሕዝብ፤ ዛሬ ሠላም ሲመሠረት እንደ ቀድሞ ጠላት ተቆጥሮ የጠነከረ የቅጣት ውል እንዲፈርም መገደዱ ትክክለኛ ፍርድ ይሆን ?..... » በሚል ጥያቄ ከጉባኤው አስተዛዛኝ አስተያየት ለማግኘት ከሞከረ በኋላ ፤ ወደ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ተሻገረ።



ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስታሪና አራቱ ተከታዮቹ በፕሮቶኮል አስተናባሪዎች አማካይነት ከመስብሰቢያው አዳራሽ ገብተው፤ መሐል መሐሉን እየተራመዱ፤ ከመጨረሻው ጥግ ወደተያዘላቸው ሥፍራ ሲያመሩ በግራና በቀኝ ለሚገኙት መልዕክተኞች የፈገግታ ሰላምታ ለመስጠት መሞከራቸው አልቀረም። ነገር ግን ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች እንዲሁም ከሆላንድና ከብራዚል መልዕክተኞች በስተቀር ሌሎች በሙሉ የተመለከቷቸው በተከላተረ ገጽታና በቁጣ በደፈረበ ዓይን ነበር። የሲኛር ደጋስታሪን ፀረ ፋሽስትነት የሚያደንቀው የሆላንድ መልዕክተኛ መጀመሪያ በጭብጨባ ለመቀበል፤ ቀጥሎ በትህትና ሰላምታ ለመስጠት ሲዳዳው አይተው፤ ብዙዎቹ መልዕክተኞች በዓይኖቸው ሲገላምጡት፤ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እጅግ ተበሳጩ። ወዲያው ከሆላንድ አጠገብ በመሄድ ወዳጅ የሚያነጋግሩ መሰለው፤ « ..... ድል የሆነ ጠላት ቅጣቱን ፈጽሞ ምሕረት እስከሚቀበል፤ ሰላምታና ክብር አይገባውም። ስለዚህ እርፈህ ተቀመጥ .... » የሚል ቃል አስመት። የሆላንድም መልዕክተኛ ይህ ቃል የተሰጠው ለዛቻ ይሁን ለምክር፤ ነገሩ በትክክል ሳይገባው ደንግጦ፤ በደፈናው «እኚ አመስግናለሁ» አላቸው። ይህንን ትርኢት አይቶ እጅግ የተገረመው ከደጋስታሪ ተከታዮች አንዱ የነበረው፤ በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሴፔ ብሩዛስካ ነው። (GIUSEPPE BRUSASCA)

## የጣልያን ይቅርታ

« ..... የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባውና እውነትም የቀድሞ ጠላት ያልነበረ ነው። ..... »

አልቺዴ ደጋስታሪ

ቅዳሜ ነሐሴ 10 ቀን 1946 ዓ.ም ከእኩል ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፤ የሠላም ጉባኤው ሊቀመንበር ፈረንሣዊ ገዢ « ..... አሁን የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት መሪ የሚያደርገውን ንግግር እናዳምጣለን ... » ብሎ የሊቀመንበሩን ደወል ባሰማ ጊዜ፤ ጠቅላይ ሚኒስትር ሲኛር አልቺዴ ደጋስታሪ ከአዳራሹ በስተጫፍ ከተሰጠው ወንበር ተነስቶ በአንድ የፕሮቶኮል ረዳት እየተመራ መሐል መሀሉን እየተራመደ ወደ መናገሪያው ሰገነት ሲያመራ፤ እጅግ የተከዘ መንፈስ ይታይበት ነበር። ነገር ግን ዲሰኩሩን ሲጀምር፤ ገና ከመጀመሪያው የሚያሳየው፤ ጣልያን የዓለም ሠላም ጠላት ተብሎ በተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኝነቱን አምኖ ምሕረት ለመጠየቅ ወይም ለመለማመጥ አለመዘጋጀቱን ነበር።

ቀጥሎም የሂትለር ግብረአበር የሆነውን የሙሶሊንን መንግሥት የጣልያን ሕዝብ መደምሰቡን እና ከተባበሩት የቃል ኪዳን የጦር ኃይሎች ጋር ተሠልፎ ናዚስቶችን በመውጋት ያደረገው መስዋዕትነት እንዲታወቅለት፤ የጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስታሪ ትልቅ ጥረት ሆነ። አስተያየቱን ከዚሁ ጋር በማያያዝ፤ ..... ከእገሩ ውስጥ ፋሽስቶችን ከውጭ ናዚስቶችን በመውጋት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረገው የጣልያን ሕዝብ፤ ዛሬ ሠላም ሲመሠረት እንደ ቀድሞ ጠላት ተቆጥሮ የጠነከረ የቅጣት ውል እንዲፈርም መገደዱ ትክክለኛ ፍርድ ይሆን ?..... » በሚል ጥያቄ ከጉባኤው አስተዛዛኝ አስተያየት ለማግኘት ከሞከረ በኋላ ፤ ወደ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ተሻገረ።

በሲኛር ደጋስተሪ አስተያየት፤ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የሆኑት፤ ሊቢያ፤ ኤርትራና ሱማሌ፤ ከፋሽስት ጥፋት ጋር የሚያያዝ ጉዳይ ስለሌላቸው፤ በቀጥታ ስአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት መመለስ ይገባቸዋል። ባለፈው ግንቦት ወር እነዚህን ሶስት ቅኝ ግዛቶች የአዲሲቷ ሬፑብሊክ መንግሥት በሞግዚትነት ተቀብሎ እንዲያስተዳድራቸው፤ ከፈረንሣይና ከሶቪየት ሕብረት ቀርቦ የነበረውን ሀሳብ፤ ጠቅላይ ሚኒስትሩ በምሥጋና ካስታወሰ በኋላ፤ ገባኤው እንደገና ይህንን ሀሳብ በጥልቅ ቢመለከተው የተዛባ ፍርድ ከመስጠት ይድናል አለ። ከዚህም ጋር አያይዞ በጦርነቱ ጊዜ ከእነዚሁ ኮሎኒዎች የተባረሩት የጣልያን ዜጎች፤ በተለይ በኬንያ እና በደረጃ ያሉት ከፍ ባለ ሥቃይ ላይ ስለሚገኙ፤ ወደ ቤታቸውና ወደ ንብረታቸው እንዲመለሱ፤ እንደዚህም ለየቅኝ ግዛቶቹ የአስተዳደር ኃላፊነት የነበራቸው ጣልያኖች፤ ወደ ቀድሞ ምድብ ሥራቸው ተመልሰው አሁን ባለው በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር የበላይ ተቆጣጣሪነት እንዲያገለግሉ ቢደረግ፤ ለየአገሩ ሕዝብ ማለት ለሊቢያ፤ ለኤርትራ እና ለሱማሌ እጅግ ጠቃሚ ይሆናሉ የሚል ሀሳብ አቀረበ። በደጋስተሪ አስተያየት የኮሎኒያል አድሚኒስትራቶችና የፋሽስት ባለሥልጣኖች የነበሩት ሁሉ በየቀድሞ ቦታቸው ተመልሰው፤ ግፍና ጭቆና የተሞላበት ሞያቸውን እንዲቀጥሉ ያስፈልጋል ማለት ነው።

የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ለእነዚህ ሶስት ቅኝ አገሮች የወደፊት ዕድል ለመወሰን አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች የአንድ ዓመት ጊዜ እንዲጨመርላቸው የጠየቁትን አልተቃወምም። ነገር ግን ገባኤው ይህን ሀሳብ በሚያጽድቅበት ጊዜ፤ ለጣልያን በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፤ «ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን ለመልቀቅ ተስማምታለች» የሚለው ቃል እንዲሠረዝለት አስፈላጊ መሆኑን አመልክቷል። ሲኛር ደጋስተሪ በዲስኩ ማክተሚያ ላይ የተናገረው ቃል የተለየ መልክ ነበረው።

« የቀድሞው የጠላት አገር እንደራሴ፤ የሚል ስም ተሰጥቶ ካሬ ከፊታችሁ ስቅርብ ደጋግሜ ላረጋግጥላችሁ የምፈልገው፤ የጣልያን ሕዝብ « የቀድሞ ጠላት » ሊባል የማይገባው እና በእውነተኛውም « የቀድሞ ጠላት » ያልነበረ መሆኑን እንድትገነዘቡኝ ነው። ..... የታላቋ ብሪታንያ ጠቅላይ ሚኒስትር የነበረው ዊንስተን ቸርችል እንደተናገረው፤ የፋሽስት ጦር በዓለም ላይ የዘመተው፤ በአንድ ሰው ውሳኔ፤ በአንድ ሰው ፍላጎት፤ መሆኑ እንዲታወቅ መፈኘው የጣልያን ሕዝብ ለዓለም ታዛቢዎች ያመለክታል። ..... በጣልያንነቴ እና ፀረ ፋሽስት በሆነው መሠረታዊ እቋሜ፤ የነ ጁሴፔ ማዚኒን (GIUSEPPE MAZZINI) ስብዓዊ መንፈስ በሚከተለው ዓላማዬ፤ ዩኒቨርሳል በሆነው ክርስቲያናዊ እምነቴ፤ የምጠይቃችሁ አንድ ነገር ብቻ ነው። ይኸውም፤ ሠላምን በእውነተኛ ሠላም ላይ ለመመሥረት አርባ ሰባት ሚሊዮን (47) ለሆነው ለአገሬ ሕዝብ፤ ትክክለኛ የሆነ መብቴን እንዳትነሱት፤ ተገቢውንም ፍርድ እንዳትነፍጉት ብቻ ነው » በሚል አቤቱታ ንግግሩን ደግሞ ይመድብ።

የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር በዚህ እነጋገሩ፤ አለአግባብ የተፈረደበት አጋር የሌለው ደግባኝ ጠያቂ መስሎ ቢታይም፤ ቀደም ሲል በሰፊው ዲሰኩሩ የተነተናቸው ታሪኮችና የገለጻቸው አስተያየቶች፤ ከእውነተኛው መስመር የወጡ መሆናቸውን ሊሸፍንለት አልቻለም። የደጋስተሪ ንግግር በጣልያን ላይ እንዲጎስ ቂም በቀል ያላቸውን አገሮች ይቅርና፤ እንዳንድ መልካም መንፈስ ሊያሳዩት የሚችሉትንም ቢሆን፤ የሚያበላጭ እንጂ የሚያስታግስ አልነበረም። ከሰኔ 10 ቀን 1940 ዓ.ም ጀምሮ እስከ ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ድረስ፤ የጣልያን ጦር

ከናዚስቶች ጋር ሆኖ ለሶስት ዓመታት ያለማቋረጥ በመላው አውሮፓ እና በስሜን አፍሪካ ባደረገው ውጊያ፣ ደጋስፐሪ እንደሚለው የጣልያን ሕዝብ ተካፋይ አልነበረም ሊባል አይቻልም። በጠቅላይ ሚኒስትሩ ዲስኩር ብዙ ድርጊቶች ባይገለጡ ታልፈዋል።

- ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒ ከሥልጣን የወረደው፣ የአንግሊዝና የአሜሪካ ጦር ኃይሎች በደቡብ ጣልያን በሲሲሊያ በኩል ገብተው፣ የጣልያንን ወገብ ካቁ በኋላ መሆኑ አልተነገረም።

- የጣልያን ንጉሥ ቬክቶር አማኑኤል ባልሳዊና የፋሽስት ጦር አዛዥ የነበረው ማርሻል ባዶግሊዮ፣ (MARSHALLO BADOGGIO) ሐምሌ 20 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒን አሥረው አዲስ መንግሥት ሲያቋቁሙ፣ የጣልያን አዲሱ አስተዳደር ከናዚ ጋር የተደረገውን ስምምነት አክብሮ ጦርነቱን እንደሚቀጥል በማረጋገጥ መሆኑ አልተጠቀሰም።

- የጣልያን ጦር ከናዚ ጋር የነበረውን ሠልፍ አቋርጦ፣ የመሣሪያውን አፈሙዝ ወደ ጀርመን እንዲቀላብስ የተገደደው፣ የአንግሊዝና የአሜሪካ ጦር ኃይል ድል እያደረገ መጥቶ የማርሻል ባዶግሊዮም መንግሥት ገፍኔራል አይዘንሐወር ተንበርክኮ መስከረም 8ቀን 1943 ዓ.ም የተሸናፊነቱን ስምምነት ከፈረመ በኋላ መሆኑ አልተገለጸም።

ዐረ ፋሽስትነቱንና ሠላም ወዳድነቱን በመሀላ አረጋግጣለሁ የሚለው አልፔዴ ደጋስፐሪ፣ በ 1936 ዓ.ም በጋዝና በመርዝ የኢትዮጵያን ሕዝብ በማቃጠል ፋሽስት የፈጸመውን የጭካኔ ሥራ፣ ማውገዝ ተገቢ መሆኑን አላመነበትም። እንደዚሁም የፋሽስት ጥቃት የደረሰባቸውን እንደ ዩጉዝላቪያ እና እንደ ግሪክ የመሳሰሉትን አገሮች ማስታወስ አስፈላጊ ሆኖ አልታየውም። በጠቅላላው የሲኞር ደጋስፐሪ ዲስኩር አሱ አንደተመጸደቀው የሰብዓዊነትን እና የክርስቲያንነትን ሀቅ ያልተመረከዛ ስለሆነ፣ የጉባኤው ተካፋይ ከሆኑት ከህያ አንድ አገሮች መካከል አንዳችም የሀዘኔታ አስተያየት ማግኘት አልቻለም።

ከጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ንግግር በኋላ፣ የብዙዎች አገሮች መልዕክተኞች መልስ እንደሚሰጡ የሚጠበቅ ነበር። በፋሽስት ጦር በመጀመሪያ የተጠቃቸውና ከዚሁ ከፋሽስት ቀንበር ደግሞ ነፃነት በማስመለስ የመጀመሪያዋ የሆነችው ኢትዮጵያ፣ ለጣልያን መሪ ንግግር ከመልስ ስጭዎቹ የመጀመሪያዋ ሆና ተመዘገበች። በዚያ በአምስቱ ዓመት የጠላት ዘመን በእንግሊዝ አገር ከንጉሠ ነገሥቱ ባይለዩ፣ ከፍተኛ የፖለቲካና የዲፕሎማሲ አገልግሎት የሰጡት፣ ኋላም ነፃነት ሲመለስ የመጀመሪያው የጃንሆይ ካቢኔ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ፣ ለጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ንግግር መልስ እንዲሰጡ ተደረገ።

ሎሬንሶ ታዕዛዝ ከመናገሪያው ሠንጠረዥ ላይ ወጥተው የኢትዮጵያን አስተያየት ለመግለጽ ሲጀምሩ፣ « ..... የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ሲናገር በማዳምጥበት ጊዜ፣ ብዙ አሳዛኝ ሁኔታዎች እየታወሱኝ፣ በተለይ ስሜቴን ለመቆጣጠር የታገልኩበት አንድ ትዝታ አለኝ ..... » አሉ። ይኸውም ..... የዛሬ አሥር ዓመት በገፍኔሻ የመንግሥታት ማህበር ስብሰባ ላይ፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በአገራቸውና በሕዝባቸው ላይ የሙሶሊኒ ጦር የሚፈጽመውን ግፍ ሲያመለክቱ፣ በአዳራሹ የተሰጠውን የፋሽስት መልዕክተኞች ንጉሠ ነገሥቱን

አላናግር ብለው፣ የሚያስሙት የብልግና ጨከኝና ፋጩት፣ ከአዕምሮቹ እየተደቀነ ነው። ..... ይህ አሳዛኝ ሁኔታ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ላይ ሲፈጸም፣ በተለይ የታላላቅ መንግሥታት እንደራሴዎች ሕገ ወጡን ሥራ ያዘጋጀው የፋሽስቱ መልዕክተኛ መሪ መሆኑን እያወቁ፣ አንድ ዓይነት እርምጃ እንዲወስድበት ወይም በጉባኤው እንዲወገዝ አለመፈለጋቸው ምንጊዜም ከአዕምሮቹ ሊጠፋ አይችልም። ..... በዚያን ጊዜ የፋሽስት መንግሥት ከጀርመን ናዚ ጋር ተደርቦ የአውሮፓ ደህንነትና ሠላም እንዳይደፈርስ ፍራቻ ስለነበረ፣ ለኢትዮጵያ ስቃይ ማሰብ አስፈላጊ አልሆነም። ይሁን እንጂ፣ ያ እንደዚያ ብዙ መንከባከብ የተደረገለት ሠላም፣ ብዙ መቆየት ስለአልቻለ፣ በኢትዮጵያ ላይ ከባዱ መከራ በወደቀ በሶስት ዓመቱ፣ ዓለም በጦርነት እሳት ውስጥ ገብቶ ፈተናውን ተቀበለ ..... » ካሉ በኋላ፣ በሲኛር ደጋስጥሪ ዲሰኩር ውስጥ ኢትዮጵያን በቀጥታ በሚመለከተው ጉዳይ ሎሬንሶ ታዕዛዝ የገለጹት አስተያየት የሚከተለው ነበር።

« ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከጣልያን መንግሥት መሪ የሰሙት ንግግር፣ በሙሶሊኒ የፋሽስት ዘመን ከነበረው አስተያየት የተለየ ሆኖ አለማግኘታቸውን ለጉባኤው የሚገልጹት እጅግ እያዘኑ ነው። ..... ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስጥሪ ያለ አንዳች አፍረት ባቀረበው ሀሳብ፣ የጣልያን ቅኝ የነበሩት አገሮች በሙሉ ለጣልያን እንዲመለሱ የመብት ጥያቄ አድርጎ አቅርቦታል። ከዚህም ጋር አያይዞ በሊቢያ፣ በኤርትራና በሱማሌ ሕዝቦች ላይ፣ ለብዙ ዘመናት ግፍ ሲፈጽሙ የኖሩት የፋሽስት ባለሥልጣኖች በቀድሞ ምድብ ቦታቸው መመለስ አለባቸው ብሏል። ይህንን በመሰለ ሀሳብ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሀዘናቸውን እና ትዝብታቸውን ቢገልጡ፣ የተገባ መሆኑን የተከበራችሁ መልዕክተኞች እንደምታምኑበት እርግጠኛ ነኝ። ..... የጣልያን መንግሥት በተለይ ኤርትራንና ሱማሌን ለመውሰድ የሚጥረው፣ ከዚህ ቀደም ደጋግሞ እንደፈጸመው ሁሉ፣ አሁንም በእነዚህ አገሮች ላይ የጦር ኃይሎችን ማስፈሪያና ማሸጋገሪያ አድርጎ ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውጋት ነው። ስለዚህ ኤርትራና ሱማሌ ለጣልያን እንዲመለሱ ቢደረግ፣ ኢትዮጵያ በነፃነቷ ላይ አደጋው እንዳይደርስባት ለመከላከል በቅድሚያ አስፈላጊውን እርምጃ መውሰድ የምትገደድ መሆኑ እንዲታወቅላት ትፈልጋለች ..... » በሚል ቃል የሎሬንሶ ታዕዛዝ ንግግር ተፈጸመ።

ከኢትዮጵያ ቀጥሎ በጣልያን ዲሰኩር ላይ ከፍ ያለ ትችት የሰጠው፣ የመስከብ መልዕክተኞች መሪ ሙሴ ሞሎቶቭ ነበር። የሶቪየት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመስከረም 1945 ዓ.ም በሎንዶን በተደረገው የአራቱ ኃያላኖች የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ስብሰባ ላይ፣ ጣልያን ከቅኝ ግዛቶቿ መነቀል ይገባታል ብሎ መፍረዱ ይታወቃል። ከስምንት ወራት በኋላ ደግሞ ይኸው ስብሰባ ፓሪስ ላይ ሲደረግ፣ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም የማርሻል ስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ከፈረንሣይ ጋር ተደርቦ ለጣልያን ሶስቱም ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ያልተጠበቀ አዲስ አስተያየት አቀረበ። ይህ ከዚህ ከሁለት ወር በኋላ፣ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን በፈቃዷ መልቀቋን በውሉ ላይ እንድትፈርም እንግሊዞችና አሜሪካኖች ያቀረቡትን ሀሳብ የመስከብ ዲፐሎማሲ መሪ ሐምሌ 12 ቀን 1946 ዓ.ም መስማማቱ ተነገረ። አሁን ደግሞ በዚህ በሠላሙ ጉባኤ ላይ ሙሴ ሞሎቶቭ ለመናገር በቀረበ ጊዜ፣ ምን አዲስ ጣጣ ይፈጥር ይሆን ? ተብሎ ሲጠበቅ፣ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ያደረገውን ዲሰኩር ነጥብ በነጥብ እየመነጠረ የከረረ ነቀፋ በሰፊው ሲያወርድበት፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትልቅ ደስታ ሆነ።

« ..... አሁን የሰማነው የጣልያን የመንግሥት መሪ ንግግር፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታት ያረቀቁትን የዕርቅ ውል የሚቃወም ከመሆኑ በስተቀር፣ አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን ስለአላት መሠረታዊ አቋም፣ የዓለም ሕዝብ ለሚያቀርበው ጥያቄ ትክክለኛውን መልስ ለመስጠት አልፈለገም። ..... ብዙ መብራራት የሚገባቸውን ቁም ነገሮች ሸፋፍኖ አልፏቸዋል። ለምሳሌም ያህል የሙሶሊኒ ጣልያን፣ በኢትዮጵያና በአልባኒያ፣ በዩጉዝላቪያና በግሪክ አገሮች ላይ የፈጸመውን በደል በማውገዝ ፋንታ መሸሸን መርጧል። ..... አዲሱ የጣልያን መንግሥት ፀረ ፋሽስትነቱን ለማሳመን ካለመቻሉም በሻይ፣ እንዲያውም ይግረማችሁ ብሎ ቀደም ሲል በኮሎኒያሊስት ዘመን የተጀመረውን እና ፋሽስቱ ሙሶሊኒ የቀጠለውን የግዛት ማስፋፋት ፖሊሲ የሚከተል መሆኑን አሳይተናል። ... » በማለት ቅሬታውን በስፊው ገለጸ። ቀጥሎም የጣልያን ሕዝብ ፋሽስትን የደመሰሰና ከተባበሩት የቃል ኪዳን የጦር ኃይሎች ጋር ተሰልፎ ለዓለም ሠላም ደሙን ያፈሰሰ ነው ሲል ጠቅላይ ሚኒስትሩ የፎለለበትን ዲስኩር፣ ሙሴ ሞሎቶቭ እውነተኛውን ታሪክ እየገለጠ አስተካክለለት።

የፋሽስት መንግሥት የተባረረው፣ ናዚስቶች በስታሊንግራድ ከተዋረዱና ከደቀቁ በኋላ፣ የእንግሊዝና የአሜሪካ ጦር በሰሜን አፍሪካ የፋሽስትን ጦር አስለቅቀው፣ በሲሲሊያ በኩል ተሻግረው፣ ደቡብ ጣልያንን በእጃቸው ሲይዙ መሆኑን ሲኖር ደጋስተሪ እንዲገነዘቡ፣ ሙሴ ሞሎቶቭ የታሪኩን ሂደት ደህና አድርጎ አብራራለት። አዲሲቷ ዲሞክራቲክ የተባለችው ጣልያን ዛሬ የምታሳየው መልክ እጅግ የሚያሳስብ መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግግሩን ሲፈጽም፣ « ..... የአሁኖቹ የጣልያን መሪዎች ከፋሽስት ወጥመድ ተላቀዋል፣ ብሎ ለማመን አይቻልም ..... » ብሏል።

ሲኖር አልቺዴ ደጋስተሪ ያደረገው የተቀናጣ ዲስኩር፣ የጣልያንን ቅጣት የሚያጠነክርበት እንጂ አሉ እንደሚመኘው ፍርዱን ለማሳሳት የሚረዳው ሊሆን አልቻለም። በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የጣልያን ደጋፊነቱን በግልጽ ያሳየው፣ የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዦርኸ ቢዶ እንኳን ባደረገው ንግግር፣ « ..... የፋሽስት ጦር በዓለም ላይ ለፈጸመው ወንጀል፣ የጣልያን ሕዝብ ተጠያቂ አይደለም ማለት አይቻልም ..... » ብሏል። የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም አስተያየቱን ሲገልጽ፣ አራቱ ኃያላኖች ባረቀቁት ውል፣ ጣልያን እንድትጉዳ ያደረጉት ነገር አለመኖሩን ከጠቀስ በኋላ፣ « ..... የቀድሞዎቹ ጠላቶቻችን (እንደ ጣልያን የመሳሰሉት) የተዘጋጀላቸውን ውል ከመፈረማቸው በፊት፣ ህሳባቸውን ቀርበው እንዲያስረዱ መፍቀዳችን ከፍተኛ ግምት የሚስጠው ነው። ..... » ብሏል።

ኢርኅስት ቤቨን እንደተናገረው አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ለጣልያን የሰጡትን ዕድል ሌሎቹ የዓለም ጠላቶች አላገኙትም። የሂትለር ጀርመን ግንቦት 8 ቀን 1945 ዓ.ም፣ ጃፓን ነሐሴ 15 ቀን 1945 ዓ.ም፣ ድል መሆናቸውን ተቀብለው የሠላም ውል ሲፈርሙ፣ እንኳን ይህ መለወጥ አለበት፣ ይህ ተገቢ አይደለም እያሉ በዲስኩር ለመተቸት ይቅርና፣ አንዳንድ መጠነኛ ጥያቄዎች እንኳን ለማቅረብ አልተፈቀደላቸውም። የተሸናፊዎቹ ግዳጅ አሸናፊዎቹ በወሰኑት መሠረት የተጻፈውንና የቀረበላቸውን ዶክሜንት ያለአንዳች ማንገራገር መፈረም ብቻ ነበር። ሲኖር ደጋስተሪ ያለፈውን ማስታወስ ባለመፈለጉ ነው እንጂ፣ የማርሻል ባዶግሊዮ መንግሥት መስከረም 8 ቀን 1943 ዓ.ም ጣልያን ወንጀለኛነቷንና ድል መሆንዋን አረጋግጦ፣ ከአንድ የአሜሪካ የጦር ገፍፋሪ ጋር የፈረመው ጊዜያዊ ውል፣ ጳላ

ለጀርመናችና ለጃፓናች ከተዘጋጀው የተለየ አልነበረም። ደግነቱ ያ ጊዜያዊው ውል ጊዜያዊ ሆኖ መቅረቱ ነው እንጂ፤ ዛሬ በዚያው መልክ ቀጥሎ ቢሆን ኖሮ ጣልያን የደም እንባ ታለቅስ ነበር።

ሐምሌ 25 ቀን 1943 ዓ.ም ሙሶሊኒ ከሥልጣን ወርዶ አዲሱን መንግሥት ያቋቋመው የማሬሻል ፒየትሮ ባዶግሊዮ (PIETRO BADOGLIO) ዋና ምኞት፤ በሰሜን ጣልያን ከሠፈሩት የጀርመን ናዚስቶች እና በደቡብ ጣልያን ኃይላቸውን ካከማቸው የተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች መካከል ሆኖ፤ ለነዚያም ለነዚህም አብሬአችሁ ነኝ አያለ፤ ለመቆየት ነበር። ነገር ግን የዚህ ዓይነቱ ማጭበርበር ሳይታወቅበት ከአንድ ወር የበለጠ ዕድሜ ሊያገኝ አልቻለም። የቃል ኪዳን አገሮች የጦር አዛዥ የሆነው ገፍኔራል አይዘንህወር ተቆጥቶ፤ ማርሻል በዶግሊዮ በአስቸኳይ ውሉን እንዲፈርምና፤ ወታደሮቹንም ከተባበሩት የጦር ኃይሎች ጋር አሠልፎ፤ በሰሜን ጣልያን ከሠፈሩት ናዚስቶች ጋር እንዲዋጋ ወሰነበት። በዚህ ጊዜ በድንገት ሽሚዛቸውን ገልብጠው ፀረ ሙሶሊኒ በሆኑት በእነ ቪክቶር አማኑኤል ሃልሣዊና፤ ፀሐን ማርሻል ባዶግሊዮ ላይ ትልቅ ጉድ ፈላ። በሰሜን ጣልያን በኩል የጀርመን ጦር እሳት ጉርሶ እሳት ለብሶ ወደ ሮም ጉዞ ጀመረ። በደቡብ በኩል ደግሞ የተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ኃይል አየገፋ መጣ። በዚህ ሁኔታ የማርሻል ባዶግሊዮ መንግሥት ከላይም ከታችም አሳት እየነደደበት ሮም ላይ «ድፎ ዳቦ» ሆኖ ለመጋገር ምቹ ሆነ። ወዲያው ሮምን በሩጫ ለቅቆ ብሪንዲሲ "BRINDISI" ከምትባል አንዲት በደቡብ ጣልያን በአድሪያቲክ የባሕር አካባቢ የምትገኝ ከተማ ላይ ከሠፈረ በኋላ፤ በፀረ ፋሽስትነትና በፀረ ናዚስትነት ውጊያውን የሚቀጥል መሆኑን ስለአስታወቀ፤ የተባበሩት ኃያላን ጦር እርዳታ ሰጥተው በናዚ ከመጨፍለት አዳኑት።

እንግዲህ ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ አራቱ ኃያላን መንግሥታቶች በጣልያን ላይ የወሰኑት ቅጣት ከጀርመንና ከጃፓን እጅግ የተለየና በጣም የተሻለ የሆነበት ምክንያት፤ ከመስከረም 1943 ዓ.ም ጀምሮ በማርሻል ባዶግሊዮ የተመራው መንግሥት ከተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ጋር ነኝ ብሎ የአቅሙን ተፍጨርጭሯል በሚል አስተያየት ነበር። አዲሶቹ መሪዎች እነ ደጋስፐሪ ግን፤ ደህን ሁሉ ከውለታ ሳይቆጥሩ፤ በጠቅላላው የጣልያን ሕዝብ የፋሽስቱ መሪ ሙሶሊኒ ባደረሰው ጥፋት ተጠያቂ አይደለም፤ የሚል ሙግት ለመክፈት ያደረጉትን ዲሲከር የሚያዳምጥላቸው ሳያገኙ ቀሩ።

ለጣልያን በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፤ ከሚደረደሩት አንቀጾች ለውሳኔ ጊዜ የፈጁት ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ነበሩ። እነዚህም፤ የመጀመሪያው ቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን የሊቢያን፤ የኢርትራንና የሱማሊን የወደፊት ዕድል መወሰን ሲሆን፤ ሁለተኛው፤ ለጣልያንና በዩጉዝላቪያ መካከል የከረረ ጠብ የፈጠረው «ትሪያስቱ» የተባለው አውጭ ጉዳይ ነበር። የሠላሙ ዋና ገባኢ እነዚህን ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ሰፋ ባለ መንገድ አጥንቶ ሀሳብ እንዲያቀርብ፤ የፖለቲካና የግዛቶች ጉዳይ ኮሚሲዮን አቋቋመ። በመሠረቱ የዚህ ኮሚሲዮን ሙቋም የተለየ ሀሳብ ያመነጫል ተብሎ ሳይሆን፤ በጉዳዮቹ ላይ ሰፊ ጥናቶች መከናወናቸውን ለማሳየት ያህል ነበር። ከዚህ ቀደም እንደተነገረው፤ በአራቱ ታላላቆች የተረቀቀውን ለመለወጥ አይቻልም። የሠላም ገባኢው ለወጉ የዕርቅ ውሉቹን አጸደቀ ተብሎ የሚወራለት፤ አራቱ ኃያላኖች በቅድሚያ የተሰማሙባቸውን ጉዳዮች መሆኑ የተረጋገጠ ነው።

በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ የየራሳቸውን አቋም ይዘው ለመሟገት የቀረቡት፤ ኢትዮጵያና ጣልያን ሲሆኑ፤ በድንገት ግብፅም ከኢርትራ ግዛት ውስጥ የምፅዋ የባሕር በር፤ የእኔ ይዞታ የነበረ ነው የሚል ዲበኩር አዘጋጅታ ስለመጣች፤ ሶስተኛዋ የመብት ጠያቂ ሆና ተመዘገበች። ኮሚሲዮኑ ሥራውን ሲጀምር በመጀመሪያ የዳመጠው የኢትዮጵያን መግለጫ ነበር።

«... ከቀድሞዎቹ ጠላቶቻችን ጋር የምናደርገውን የዕርቅ ውል ለማዘጋጀት በተዘፈተው በዚህ የሰላም ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ የተካፈለችው ክልብ በመነጨ መልካም ስሜት ነው። ... በዚህ አስቸጋሪ በሆነ ዓለም ውስጥ ነፃነቷን እንዲያስከታትል በማለት ብዙ መከራዎች ሲፈራረቁባት ለኖረች ኢትዮጵያ፤ የነፃነት ዋጋው እና የሰላም ተቅዋሚ ምን እንደሆነ፤ ከማንም ያላነሰ፤ ሲሆን በበለጠ፤ በጥልቅ የተረዳች ነች ብዬ ብናገር፤ አበባው ብላችሁ እንደማትወቅሱኝ ተስፋ አደርጋለሁ።

... ይህ የሰላም ጉባኤ በክፍለ ዘመናችን ታሪክ ውስጥ እንደ የተለየ ምዕራፍ ይባላል። በመጨረሻው ብላ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ግምት ትሰጠዋለች።

... ይህ የሰላም ጉባኤ ለዓለም ውላም እና ደፀንነት ዋስትና ለመስጠት እንዲችላት፤ እያንዳንዳችን የኃላፊነት፤ ድርሻችንን ማቅረብ እንደሚያስፈልገን ኢትዮጵያ በጥልቅ ታምናለች።

... ይህን አስተያየት ሁላችንም የምንቀበለው በሆነ፤ ለጉባኤው ሥራ የተደቀኑትና የተወሳሰቡት የዓለም ፕሮብሌሞች ሁሉ፤ ዘላቂ የሆነ መፍትሔ እንደሚያገኙ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ተስፋ ታደርጋለች። በዚህ መሠረት ኢትዮጵያ ድርሻዋን፤ ለማድረግ በምታቀርበው ሀሳብ፤ ይህ የሰላም ጉባኤ ለፖለቲካና በኢኮኖሚ ተቅም ከተበረዘ አስተያየት በመራቅ፤ በትክክለኛ ፍርድ ላይ ብቻ ተመርኩዞ፤ የሚጠበቅበትን ግዳጅ እንዲፈጽም አጥብቃ ትጠይቃለች።

... ይህ የሰላም ጉባኤ ኃላፊነት የወደቀበት ከፍተኛ ጉባኤ የሚሰጠውን ፍርድ ለመስማት፤ የዓለም ሕዝብ ፊቱን ወደ ፓሪስ መልሶ በናፍቆት ስለሚጠብቅ፤ በውጤቱ እንዳያዘንና ተስፋውን እንዳይቆርጥ ኢትዮጵያ ልባዊና ጽኑ ምኞቷን ታቀርባለች ... » ካሉ በኋላ፤ የመልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ኢትዮጵያ በበኩልዋ ከዚህ የሰላም ጉባኤ ትክክለኛ ፍርድ ለማግኘት የምታመለክተውን ሲያቀርቡ እንዲህ አሉ።

ትክክለኛ ፍርድ ለኢርትራና ለሱማሌ ሕዝቦች ያለው ድታቸው በግድታ በኩሉ ኒያለሱት፤ ጣልያን በጭቆና አስተዳደር ሲሰቃዩ የኖሩ በመሆናቸው፤ ዛሬ በዓለም ላይ የተዘፈነው የሕዝቦች የነፃነት ብርሃን ውጋጋኑ በእነሱም ላይ ፈንጥቆ ከእናት አገራቸው ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ፤

ትክክለኛ ፍርድ ለራሷ ለኢትዮጵያ ከሱኒያለሱት ጣልያን ነጥቆ በወሰደባት ግዛታቸው ላይ፤ የጦር ማከማቻና ማሸጋገሪያ እያደረገች በእንደ የትውልድ ዘመን ውስጥ ሶስት ጊዜ አከታትሎ ያደረሰባት ጥቃት፤ ለአራተኛ ጊዜ እንዳይደገፍ፤

ትክክለኛ ፍርድ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ! የባሕር በሩ እና መገናኛዎቹ ተዘግተውበት፣ ጠላት የሚያደርስበትን ጥቃት እየተቀበለ ከኖረበት የመከራ ዓለም ለመላቀቅ እንዲችል፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን የተወሰዱበት የሰሜንና የደቡብ አገሮቹ እንዲመለሱለት፣ ይህ የሰላም ጉባኤ በዳኝነት ተመልክቶ እንዲፈርድ ጥያቄዎቹ ቀርበውለታል። የተከበራችሁ መልዕክተኞች ! ይህ የሰላም ጉባኤ የሚሰጠው ፍርድ፣ ያሳለፍነውን ጥቁር የመከራ ዓለም ለታሪክ አሰረክቦ፣ አዲሱን የተሰፋ ዓለም ለመረከብ የሚያስችለን ይሆናል ብለን እንጠብቃለን። እንደዚሁም፣ የቀድሞ ጠላቶች የነበሩት የዛሬ ወዳጆች ሆነው፣ ለአገሮች ሰላም እና ነፃነት፣ ለሕዝቦች በልዕግና እና ደህንነት፣ ፍሬያማ ጥረት የሚያደርጉበት ዓለም እንዲሆን ኢትዮጵያ ሙሉ ተስፋ ታደርጋለች። ..... »

የአቶ አክሊሉ መግለጫ ሲፈጸም፣ የካናዳ፣ የቻይና እና የዩጋንዳ መልዕክተኞች በየተራ እየተነሱ፣ የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ ነው በማለት ድጋፍ መስጠት ጀመሩ። የሰብሰባው ሊቀመንበር ፈረንሣይ በመሆኑ፣ እንደ ካናዳ እና እንደ ቻይና የመሳሰሉት አገሮች የሚሰጡት ድጋፍ እየጨመረ ከሄደ፣ ለወዳጁ ለጣልያን አደገኛ መሆኑ በለተሰማው፣ ተሎ ብሎ ለጣልያን መንግሥት መልዕክተኛ የመናገሪያ መድረኩን ሰጠ ።

የፋሽስት መንግሥት በዓለም ላይ ባደረሰው ጥፋት ምክንያት በጉዳዩ እንግዳ የሆነው የጣልያን ሕዝብ፣ ብዙ መስዋዕት አድርጎ ያቀናቸውን ግዛቶችን በገዛ ፈቃዱ እንዲለቅ መገደዱ ተገቢ አለመሆኑን፣ የጣልያን መልዕክተኛ በሰፊው ከተቸ በኋላ፣ ፊቱን ወደ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች መልሶ « .... በዚህ በሰላም ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ ተካፋይ መሆኗ ትክክል አይደለም። ..... » አለ። ሲኖር ቦኖሚ (BONOMI) ምክንያቱን ሲያብራራ፣ « .... የዚህ የሰላም ጉባኤ ዋና ዓላማ፣ ሙሉለኒ ከሂትለር ጉን ሆኖ ጦርነቱ ውስጥ ከተካፈለበት ከ 1940 ዓ.ም ወዲህ ከፋሽስት ጦር ጋር በያለበት ከተዋጉት አገሮች አዲሲቷ ጣልያን የምታደርገውን የዕርቅ ውል ለማዘጋጀት ነው ተብሏል። በፋሽስት መንግሥትና በኢትዮጵያ መካከል የተደረገው ግጭት በግንቦት 1936 ዓ.ም ተፈጽሞ፣ ኢትዮጵያ የጣልያን ትኝ ግዛት ስለሆነች፣ ዛሬ ከጣልያን ጋር የምታደርገው የዕርቅ ድርድር የለም። ..... » አለ።

ይህ የጣልያን መልዕክተኛ የሰጠው መግለጫ ምናልባት ትክክለኛ ጥያቄ ሳይሆን አይቀርም በማለት ብዙዎቹ መልዕክተኞች ተደናግጠው የጉባኤውን የውስጥ ደንብ ሲያገላብጡ ታዩ። የሰብሰባውም ሊቀመንበር የጣልያን ጥያቄ ትክክል መሆኑን አለመሆኑን ለይቶ በማሰራዳት ፋንታ፣ ሲያመነታ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሙሉን ይዘውለት ቀረቡ።

« .... በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል ጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም የተጀመረው ጦርነት የቆመው፣ ከስልሣ ሰዓት ወራት በኋላ በግንቦት 5 ቀን 1941 ዓ.ም ኢትዮጵያ ጣልያንን ድል አድርጋ ከግዛቷ ውስጥ ካበረረች በኋላ ነው። ..... » በ 1941 ዓ.ም በታላቋ ብሪታንያ ከፍተኛ እርዳታ የጣልያንን ጦር ከደመሰሰች በኋላ፣ ከተባበሩት የቃል ኪዳን አገሮች ጉን ሆኖ እንኳን በቀጥታ ስትጥጋ ከኖረችው ከፋሽስት መንግሥት ቀርቶ፣ ለሌሎችም የዓለም አጥፊዎች ለሆኑት ለጀርመንና ለጃፓን ዲክታተሮች ጦር ያወጀች መሆንዋን ታላላቅ መንግሥታቶች ይመለከቱባታል። ከዚህም በቀር፣ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል በ 1935 ዓ.ም የተጀመረው ጦርነት በ 1941 ዓ.ም በኢትዮጵያ ድል አድራጊነት ቆሟል ቢባልም፣



ኢትዮጵያ ከባለጋራዋ ከጣልያን ጋር አንዳችም የጦር ማቆሚያ ወይም የዕርቅ ውል ያልተፈራረመች መሆኗ መታወቅ አለበት ..... » ካሉ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ የጣልያን መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ያቀረበው የጠላትነት ክስ መዘዙ ምን እንደሚሆን ለጉባኤው ያስረዱት እንደሚከተለው ነበር።

« ..... ኢትዮጵያ በዚህ የሠላም ጉባኤ ላይ አንድትገኝ በክብር የተጠራችው፣ ከፋሽስት ጋር ለብዙ ዓመታት ያለማቋረጥ የተዋጋች እና በመጨረሻም ድል አድርጋ ነፃነቷን ስለመለሰች፣ ከቀድሞው ጠላት ጋር በሚደረገው የዕርቅ ውል ተካፋይነቷ አጅግ አስፈላጊ መሆኑን የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች አምነውበት ነው። ነገር ግን «የቀድሞው» እየተባለ የሚጠራው ጠላት፣ ዛሬም ጠላታችን ስለሆነ፣ በዚህ በተከበረው የሠላም ጉባኤ ላይ የጣልያን መልዕክተኛ በስጦው መግለጫ ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ የማይፈልግ መሆኑን አስምቶናል። ጣልያን ሠላም አለመፈለጉን ሲነግረን፣ ኢትዮጵያ ዕርቅ ይሻላል ብላ አትለምንም። ስለዚህ በዛሬው ዕለት ከፍ ላሉት ገዢዬ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በማስተላለፍው ቴሌግራም፣ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ አለመፈለጉን ስለገለጸልን፣ የታወቁት አርበኞችና ወታደሮቻችን ለማናቸውም ጉዳይ ዝግጅት እንዲያደርጉ አጠይቃለሁ። በዚህ በሠላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ የሆናችሁት የተከበራችሁ መልዕክተኞች፣ በተለይም የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች እንድትረዱልኝ የምፈልገው፣ በዚህ በጣልያን መንግሥት ቀስቃሽነት ኢትዮጵያ በምትወስደው እርምጃ በአገራችን ለሚኖሩት በብዙ ሺህ ለሚቆጠሩት የጣልያን ተወላጆች ለደህንነታቸው ዋስትና መስጠት የማይቻል መሆኑን ነው ..... » በማለት የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ማሰጠንቀቂያቸውን ሲወረውሩ፣ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ጣልቃ ገብቶ የአቶ አክሊሉ ንግግር አንዲቆምና ስብስባው ለግማሽ ሰዓት ሥራውን እንዲያቋርጥ ጠየቀ። ወዲያውም የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሳይ መልዕክተኞች በኢትዮጵያና በጣልያን መልዕክተኞች መካከል ድርድር ጀመሩ። ይኸውም፣ የጣልያን መልዕክተኛ የዘባረቀውን አርሞ ይቅርታ እንዲጠይቅ፣ ኢትዮጵያም የወረወረችውን ዛቻ ከይቅርታ ጋር እንድትሰርዝ ነበር።

አቶ አክሊሉ በበኩላቸው ይቅርታ የሚያስጠይቅ ምክንያት የለኝም አሉ። ኢትዮጵያ በሚደረገው የዕርቅ ስምምነት ተካፋይ ለመሆን መገኘት አልነበረባትም ብሎ በቀጥታ ነቀፌታውን ያቀረበው የጣልያን መልዕክተኛ ነው። በዚህ ሁኔታ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ዕርቅ አያስፈልገኝም ያለው ያለጥርጥር እንደልማዱ ተንኮል አስበባን ይሆናል በማለት፣ ኢትዮጵያ መዘጋጀት ያስፈልጋታል ብዬ መናገሬ በዛቻ ሊተረጎም አይገባም። ይቅርታ መጠየቅ ያለበት የጣልያን መልዕክተኛ ነው ብለው ተከራክሩ። በመሠረቱ የሶስቱ ኃያላን መንግሥታት ወኪሎች ጥፋተኛ ነው ብለው የፈረዱት በጣልያን መልዕክተኛ ላይ ነበር። ይልቁንም የእንግሊዝ መልዕክተኛ « ..... ኢትዮጵያውያኖች በጣልያን ላይ ያላቸው ጥላቻ ምን ያህል ሥር የሰደደ መሆኑን ታውቃለህ ወይ ? ..... » በኢትዮጵያ ያሉትን ከሠላሣ ሺህ በላይ የሆኑትን የጣልያን ዜጎች የኢትዮጵያ አርበኞች በደም ፍላት አርደው ለአውሬ እንደሚሰጧቸው አይታይም ወይ ? ..... » በማለት የጣልያኑን መልዕክተኛ አስደንግጦታል። ይሁን እንጂ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሰጡት መግለጫ ዛቻ አይደለም በማለት አቋማቸውን ሲያጠነክሩ፣ የጣልያን መልዕክተኛ ጥፋተኛው አሱ ብቻ ነው ተብሎ በይፋ ይቅርታ እንዲጠይቅ ምዕራባውያኖች ማስገደድ አልፈለጉም። በመጨረሻው በሁሉም ዘንድ ተቀባይነት ያለው አስታራቂ መንገድ በመፈለግ፣



« ..... ያለ ውይታቸው በግዴታ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ተገንጥለው የተወሰዱት የኤርትራና የሉማሌ ሕዝቦች፣ ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለሱ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የዓለምን ፍርድ ይጠይቃል ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ

(ሐምሌ 1946 ፓሪስ)

1ኛ. የጣልያን መልዕክተኛ ስለ ኢትዮጵያ ተከፋይነት ያቀረበው ጥያቄ ትክክል አለመሆኑን እና ኢትዮጵያ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት መጠራቷ ተገቢ ነው በማለት የጉባኤው ሊቀመንበር ለሰብሰባው አንዲያስረዳ፤

2ኛ. ኢትዮጵያ ከዚህ ቀደም ደጋግማ ባቀረበችው ሀሳብ መሠረት የፋሽስት መንግሥት በዓለም ላይ ሕገወጥ ጦርነት የጀመረው በጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም ኢትዮጵያን በወጋ ጊዜ መሆኑ፤ ከጣልያን ጋር በሚፈረመው የዕርቅ ውል አንቀጽ 38 ላይ፤ ጽንዲመዘገብ ስምምነት ተደርጎ፤ ለጊዜው ተቋርጦ የነበረው ሰብሰባ እንዲቀጥል ተደረገ።

እቶ አክሊሉ፤ ምንም እንኳ እንደተመኙት፤ የሮማ መንግሥት ያደረገውን ስህተት አምኖ ራሱ ይቅርታ እንዲጠይቅ ባይደረግም፤ በሚዘጋጀው የዕርቅ ውል ጣልያን በዓለም ላይ የሚረዳ ጦርነት መነሻው፤ ኢትዮጵያን በወጋበት ቀን ጥቅምት 3 ቀን 1935 ዓ.ም እንዲሆን በመወሰኑ እጅግ ተደስተዋል።

## የግብፅ ጥያቄ

በኢርትራ ውስጥ በሀይማኖት በኩል ከክርስቲያኑ ይልቅ እስላሙ በቁጥር ይበልጣል እያሉ፤ ጣልያኖች በዓረብ አገሮች የሚነኩት ፕሮፓጋንዳ ቀበ በቀበ በግብፅ የንጉሥ ፋሩክን መንግሥት ማንቃት ጀመረ። የጣልያን ፕሮፓጋንዳ ዋና ግቡ፤ በኢትዮጵያ ውስጥ እስላሞች ስለሚጨቁኑ፤ አብዛኛው እስላም የሆነው የኢርትራ ሕዝብ በኃይለሥላሴ መንግሥት የተበደለ ነው በማለት የዓረብ አገሮች በሕብረት እንዲቃወሙ ነበር።

የግብፅ መንግሥት የራሱ ዜጋ በሆነው በዓረብ ሊግ ዋና ጸሐፊ በአብደል ራህማን አዛም (ABDEL - RAHMAN AZZAM) በኩል ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሌኒዎች ጉዳይ ሲከታተል፤ በመሰከረም 1945 ዓ.ም ሎንዶን ላይ ለሚከፈተው የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሰብሰባ፤ ኢርትራና ሱማሌ ይመለሱልኝ ብላ ኢትዮጵያ ማመልከቻ ማቅረቧን ሰማ። ወዲያውም አብዱልራህማን አዛም ለአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት በላከው ደብዳቤ፤ ሊቢያና ኢርትራ ነፃነት እንዲሰጣቸው የዓረብ ሊግ የሚደግፍ መሆኑን እና፤ እንዲሁም ይህ ህዝብ እስከሚፈጸምበት ጊዜ ድረስ እነዚህ አገሮች በዓረብ መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ለመቆየት እንደሚችሉ አስታወቀ። ይህ የዓረብ ሊግ ዋና ጸሐፊ ደብዳቤ ሎንዶን ደርሶ በምክር ቤቱ ሊታይ፤ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ሊጉን የሚመለከተው አይደለም በማለት፤ ከሰብሰባው አጀንዳ ላይ እንዳይመዘገብ ተደረገ።

የግብፅ መንግሥት ግን በበኩሉ፤ ከኢርትራ ግዛት ውስጥ የምዕዋ የባሕር በር የኔ ይዞታ የነበረ ነው በማለት፤ ለአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ደጋግሞ ስለአመለከተ፤ ፓሪስ በሚደረገው የሰላም ጉባኤ፤ ስለ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ መልዕክተኛ ልክ ሀሣቡን አንዲያመለክት ፈቀዱለት።

የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ይህንን ውሳኔ ለግብፅ መስጠቱን ኢትዮጵያ አላወቀችም ነበር። በዚያን ጊዜ በካይሮ የሚገኙት የኢትዮጵያ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ብላቴን ጌታ በላቸው ያደቱ እና፤ ከእሳቸውም ቀጥሎ

የሊጋሲዮኑ ጉዳይ ፈጽሟ የነበሩት አቶ ጋሻው ዘለቀ፣ ግብፅ ከኤርትራ ግዛት ምዕዋ የኔ ነው ብላ ፓሪስ እንደምትመጣ አልሰሙም።

በመስከረም 1946 ዓ.ም. ለኮሎኒያችና ለግዛቶች ጉዳይ የሠላሙ ገብኤ ባቋቋመው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ፣ የንጉሥ ፋሩክ ልዩ መልዕክተኛ መጥቶ « ..... ምዕዋ የግብፅ ይዞታ የነበረ ግዛት ስለሆነ ለባለመብቱ ለግብፅ መመለስ አለበት። ..... » የሚል ጥያቄ ሲያቀርብ፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ያልተጠበቀ እዲስ ነገር ነበር። የንጉሥ ፋሩክ መልዕክተኛ መሠረታዊ ታሪኩን ለሰብሰባው ሲያሰራጽ፣ « ..... ይህ ምዕዋ የተባለው ወደብና እካባቢው፣ በጥንታዊው ዘመን የቱርክ ግዛት ሆኖ ለብዙ መቶ ዓመታት ከቆየ በኋላ ከ 1825 ዓ.ም. እስከ 1885 ዓ.ም. ድረስ፣ የግብፅ መንግሥት ይዞታ ሆኖ ሲተዳደር የነበረ ነው። ..... ጣልያኖችም በ 1885 ዓ.ም. በዚሁ በምዕዋ ወደብ በግብያት ቦታ ተተክተው ሲሰፍሩ፣ ባለቤትነቱ የግብፅ መንግሥት መሆኑን አውቀው ነው። ..... ከዚህም በላይ የምዕዋ እካባቢ ሕዝብ በሙሉ፣ በዘሩ፣ በሀይማኖቱና በባሕሉ፣ ከግብያት የሚመሳሰልና የሚቀራረብ ነው እንጂ ከኢትዮጵያ ጋር የሚያገናኘው ነገር የለም። ..... » ካለ በኋላ፣ የተከበረው መልዕክተኛ ምዕዋ የግብፅ መብት ስለሆነ ለግብፅ እንዲመለስ የንጉሥ ፋሩክ ብርቱ ጥያቄ መሆኑን በጥበቅ አሳሰበ።

በኤርትራ ጉዳይ ግብፅም እንደ ጣልያን እውነተኛውን ታሪክ ሸፋፍኖ በፈጠራ ታሪክ በመተካት፣ ጌባኤውን ለማምታታት ስለሞከረች፣ ተገቢውን መልስ በተላማቅረብ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ግዴታ ነበር።

« ..... የግብፅ መልዕክተኛ እንደጠቀሰው፣ በአሥራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን ከግራኝ መሐመድ ወረራ በኋላ ቱርኮች በምዕዋ የባሕር በር ጦር እስፋረው መቆየታቸውን የኢትዮጵያ መንግሥት ሀሰት ነው እይልም። እንዲሁም ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ጀምሮ ቱርኮች ምዕዋን ሲለቁ፣ ግብያት ተተክተው ለጥቂት ዓመታት እንደከረሙ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት አይክድም። ነገር ግን ቱርኮቹም ሆኑ ግብያት በምዕዋ ስፍራው በኖሩበት ዘመን የባሕር ወደቡ ለኢትዮጵያ የሚሰጠው አገልግሎትና የወደቡ አስተዳዳሪዎችም ለኢትዮጵያ መንግሥት የሚከፍሉት ታክስ ተቋርጦ የማያውቅ መሆኑን፣ የተከበረው መልዕክተኛ ላይጠጅሰው ሸፋፍኖ በማለፉ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች እጅግ ተገርመዋል። ከዚህም በላይ ቱርኮቹም ሆኑ ግብያቱ በተለያዩ ጊዜያት ስለፈሩበት ከምዕዋ በር አየተነሱ ዩኤርትራን ደጋማ እውራጃዎች ለመያዝ ያደረጓቸውን ሙከራዎች፣ የኢትዮጵያ ነገሥታቶች በጦር ድል እያደረጉ ያባረሯቸው መሆኑን የተከበረው መልዕክተኛ መናገር አለመፈለጉ ግልጽ ነው። ቱርኮች በ 1589 ዓ.ም. በአፄ ሠርጸ ድንግል ጊዜ፣ ግብያት በ 1875 እና በ 1876 ዓ.ም. በአፄ ዮሐንስ አራተኛ ዘመን፣ ድል ጫሆናቸው መታወቅ አለበት።

..... በኢትዮጵያ፣ በእንግሊዝና በግብፅ መንግሥታት መካከል ሰፊ ድርድር ተደርጎ፣ ሰኔ 3 ቀን 1884 ዓ.ም. እድዋ ከተማ ላይ በተፈረመው ውል፣ ምዕዋ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የባሕር በር መሆኑ ተረጋግጧል። ይህ የእድዋ ውል ከተፈረመ ከጥቂት ወራት በኋላ፣ የኮሎኒያሊስት ጣልያን ጦር ሲመጣባቸው፣ የግብፅ ወታደሮች በመከላከል ፋንታ ፈርጥጠው በመልቀቃቸው፣ በስምምነቱ መሠረት ግብያት ምዕዋን ለባለቤቷ ለኢትዮጵያ ለማሰረከብ የገቡበትን ግዴታ ላይፈጽሙ ቀርተዋል።

እንግዲህ ግብፅ በምፅዋ ላይ መብት አለኝ ብላ የቀረበችው በምን አግባብ ነው ? ..... በማለት፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፤ ታሪኩን ለፍርድ በሚያመች መልክ ስለአቀረቡት፤ በሰብሰባው ላይ የጠነከረ ክርክር ሳይደረግ፤ የቀረበው ማመልከቻ ተገቢ አይደለም ተብሎ የግብፅ ንጉሥ የግርማዊ ፋሩክ ልዩ መልዕክተኛ ባዶ እጁን በሰላም ወደ አገሩ ተመለሰ። ከፓሪስ የሰላም ጉባኤ በኋላ፤ የኢርትራ ጉዳይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሲጠና፤ ቀጥሎም ጉዳዩ ወደ ተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ተዛውሮ በሚታይበት ጊዜ፤ የግብፅ መንግሥት በምፅዋ ላይ መብት አለኝ የሚለውን ጥያቄ ደግሞ ለማቅረብ አልሞከረም።

ቀደም ሲል አንደተጠቀሰዉ፤ የግርማዊ ንጉሥ ፋሩክ መንግሥት በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማሰናከል፤ በፓሪስ የሰላም ጉባኤ ላይ ይህን የመሰለዉን ማመልከቻ ያቀርባል ብሎ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት አልጠ በቀም ነበር።

### የሰላም ጉባኤው ፍጻሜ

የአዶልፍ ሂትለር ግብረ አበር ለሆኑት አምስት የፋሽስት አገሮች ( ጣልያን፤ ሁንጋሪያ እና ቡልጋሪያ፤ ሩማንያ እና ፊንላንድ ) የተዘጋጁትን የዕርቅ ስምምነቶች ለማጽደቅ፤ የሀያ አንድ (21) አገሮች መልዕክተኞች ለሁለት ወር ከአሥራ አምስት ቀን በፓሪስ ታሥረው መቆየት ግዴታ ሆነባቸው።

ይህ የሰላም ጉባኤ ረዥም ጊዜ የወሰደበት ዋናው ምክንያት በአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል፤ ምዕራባውያኖች በአንድ በኩል ሆነው፤ ሶቪየት ሕብረት በሌላ በኩል አፈንግጦ፤ ለየጥቅማቸው በማሰብ ሲነታረኩ በመቆየታቸው ነው እንጂ፤ የሚዘጋጁት የዕርቅ ውሎች ይህን ያህል የተወሳሰቡና አስቸጋሪዎች ሆነው አልነበረም። ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ሌላ የጉባኤው ተካፋይ ከሆኑት አሥራ ሰባት (17) አገሮች መካከል፤ አሥራ ሁለቱ (12) የምዕራባውያን ደጋፊዎች ሲሆኑ፤ ቀሪዎቹ አምስቱ አገሮች የመሰከብ ተከታዮች ናቸው። ጉባኤው ሥራውን ከመጀመሩ በፊት ማናቸውም ጉዳይ በሁለት ሶስተኛ የድምፅ ብልጫ እንዲወሰን በአራቱ ኃያላኖች መካከል በተደረገው ስምምነት መሠረት፤ ሂደቱ ሲታይ ምዕራባውያኖች አሥራ አምስት ድምፅ ሲያከማቹ፤ (15) ሶቪየት ሕብረት ከሰድስት (6) የበለጠ ሊኖረው አልቻለም። በዚህ አሠራር ምዕራባውያኖቹ ሁልጊዜ የሚፈልጉትን ለማሰፈጸም በቂ ድጋፍ አላቸው ማለት ነው።

የሰታሊን መንግሥት የዓለምን አቋም ከለዋወጠው፤ ከ «ያልታ» ሰብሰባ ጀምሮ፤ በምዕራባውያኖች ላይ የጠነከረ አቋም በመውሰድ በብዙ ረገድ የጠቀመው ስለሆነ፤ የበለጠ ለማግኘት ማሰፈራራቱን መቀጠል እስፈላጊ መሰሉ ታየው። በዚህ በሰላም ጉባኤ ላይ ማናቸውም ውሳኔ የሚጸድቀው በሁለት ሶስተኛው የድምጽ ብልጫ ነው ቢባልም፤ ዞሮ ዞሮ ተካፋይ ከሆኑት አገሮች መካከል አብዛኛዎቹ የምዕራባው ወገኖች በመሆናቸው፤ ሶቪየት ሕብረት ምንም ኃይል እንደሌለው ሙሴ ሞሎቶቭ ስለተረዳው፤ ለዚህ አንድ አፍራሽ መንገድ መፍጠር አለብኝ ብሎ ተነሣ። ይኸውም፤ ማናቸውም ጉዳይ በጉባኤው የሚወሰነው በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ መሆኑ ሳይለወጥ፤ ወሳኝ በሆነው በሁለት ሶስተኛው የድጋፍ ወይም የተቃውሞ ቁጥር ውስጥ፤ የሶቪየት ሕብረት ድምፅ ከሌለበት ሊጸድቅ አይችልም

የሚል ነበር። ይህ ምን ማለት ነው ? በሌላ አነጋገር፤ ለምሳሌ ጣልያን ለሶቪየት ሕብረት የምትከፍለው የጦር ካሣ መጠኑ መቀነስ አለበት የሚል ሀሳብ ለገብኤው ቀርቦ አሥራ አምስት አገሮች ቢደግፉትና ስድስቱ ቢቃወሙት፤ የሶቪየት ሕብረት ድምፅ ከደጋፊዎቹ መካከል ካልተገኘ አንቀጽ አይጸድቅም ማለት ነው።

በሰው ልጅ ሕይወት ውስጥ በልማድ እንደሚታወቀው፤ አንዳንድ ጊዜ ጥጋቢና ተከራውን ከመጠን በላይ ሲያንፃዝ፤ ፈሪውም ቢሆን ሀሞቱ ይቆርጥለት እና የመጣው ይምጣ ብሎ ሲመክት፤ ባልጠበቀው መንገድ አሸናፊ ይሆናል። ዩናይትድ ስቴትስና ታላቋ ብሪታንያም፤ የሙሴ ሞሉቶቭን አይጥ የበጣጠሰው ጠባይ ማስታመም ስለሰለፉቸው፤ በድምፅ ብልጫ የሚደረገውን ውሳኔ ካልተቀበለን ደህና ሁን ብለው ለማሰናበት የቆረጡ መሆናቸውን አሳዩት። የስታሊን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርም በጀመረው ማስፈራራት ለመቀጠል እንደማይችል ሲያውቀው፤ አፈግፍጉ እሺ በማለት ፋንታ፤ ለምክር ሞስኩ ተጠርቻለሁ ብሎ ገብኤውን አቋርጦ በድንገት ሄደ። በዚህ ጊዜ በዙዎቹ መልዕክተኞች፤ ሙሴ ኒየት ወደ አገሩ የሄደው ያለ ጥርጥር አባ ነብሮ ስታሊን ተቆጥቶ ስለሆነ፤ የሰላም ገብኤው ከሁለት ወር ድካም በኋላ መፍረሱ ነው በማለት ተጨንቀው ነበር። ምዕራባውያናቸው በጠባባቸው መስኮብ በዕርቁ ስምምነቶች ላይ አልካፈለም ካለ፤ በቆረጠ መንፈስ የሚወሰዱትን እርምጃ ሲያቀናባብሩ፤ አሁንም በድንገት ሙሴ ሞሉቶቭ ከሞስኩ ተመልሶ በሰብሰባው አዳራሽ ወንበሩን ያዘ። ብዙ ሀተታ ሳያበላ ለአምስቱ አገሮች የተዘጋጁት ውሎች በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ እንዲጸድቁ መስማማቱን ገልጾ፤ ገብኤው ሥራውን እንዲያፋጥንና ከአንድ ሣምንት ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ እንዲጨርስ ሀሳብ አቀረበ። እንደተባለውም ሙሴ ኒየት ወደ አገሩ ሄዶ በአባ ነብሮ ተባርኮ ከተመለሰ በኋላ፤ በበባት ቀናት ውስጥ ለአምስት የቀድሞ የፋሽስት አገሮች የተዘገጁትን ሁለት መቶ ህያ ሶስት (223) አንቀጾችና ሠላሣ ሶስት (33) አባሪዎች፤ ገብኤው ያለ አንዳች እንቅፋት በድምፅ ብልጫ ማጽደቅ ቻለ።

ሐምሌ 29 ቀን 1946 ዓ.ም የተከፈተው ይህ የሰላም ገብኤ፤ ከሰባ አምስት ቀናቶች በኋላ ጥቅምት 15 ቀን 1946 ዓ.ም ሥራውን ሲፈጽም፤ ባለመታደል ፀገሉም የታወቁት የዜና ማሠራጫ ድርጅቶችና ጋዜጦች እንደሚጠበቀው ሊያጅቡትና ሊያሟሙቁለት ሳይችሉ ቀሩ። ምክንያቱም በኑርምበርግ (NUREMBERG) የተቋቋመው የአራቱ ኃያላን ፍርድ ቤት የሙት በቃ የፈረደባቸው አሥራ አንዱ የናዚ ባለሥልጣናት፤ ቅጣታቸው በስቅላት የተፈጸመው ጥቅምት 15 ቀን ሲነጋጋ ስለሆነ፤ የዓለም ሕዝብ ጆሮ ወደ ኑርምበርግ ስለአመራ ነበር።

በኑርምበርግ ከተሰቀሉት አሥራ ከፍተኛ የናዚ መንግሥት ባለሥልጣናት መካከል፤ የጀርመንን ድል መሆን አስታውቆ የጦርነት ማቆሚያ ስምምነቱን የፈረመው ማርሻል ዊልሽልም ከይተል፤ (WILHELM KEITEL) የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበረውና በ 1939 ዓ.ም አውሮፓ በጦርነት እሣት ውስጥ ስትጠልቅ፤ ሙሴ ሞሉቶቭ ጋር የወዳጅነት ጤና ጽዋ የተለዋወጠው ቮን ሪበንትሮፕ፤ (VON RIBBENTROP) የናዚ አይዲዎሎጂ ፈላስፋ የነበረው አልፍሬድ ሮዘንበርግ (ALFRED ROSENBERG) ይገኙበታል። የኑርምበርግ ፍርድ ቤት ዳኝነት እፈጸምና የስቅላቱ ታሪክ የየጋዜጦቹን ዋና አምዶች ስለአጥለቀለቀት፤ ሁለት ወር ተኩል የፈጀው የሰላም ገብኤ ውጤት በሁለተኛው ደረጃ ዜና ከመቅረብ የበለጠ ልዩ ሊያገኝ አልቻለም። የፓሪስ ሰብሰባ አስከዚህ የተጓተተውና ሲፈጸምም የጋለ

ፐሮፓጋንዳ ለማግኘት ያልታደለው፤ በሙሴ ኒየት ቀጭቤነትና ወልጋዳነት መሆኑን፤ በመጨረሻው የየአገሩ መልዕክተኞች በሙሉ አምነስታል።

የጉባኤው ውጤት በብዙ ረገድ ሲመዘን ለኢትዮጵያ የሚበቃ ደስታ ስጥቶ፤ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ለተባለችው ጣልያን፤ ከፍ ያለ ብለጭትና ሀዘን ያስከተለ ሆነ። በተዘጋጀው የዕርቅ ውል ላይ፤ 1ኛ. «የቀድሞ ጠላት» ተብሎ መጠራቱ እንዲቀርብ፤ (ጣልያን የዓለም ሕዝብ ጠላት ስላልሆነ) 2ኛ. ሶስቱም «የቀድሞ ቅኝ ግዛቶችን በገዛ ፈቃድ መልቀቁን አረጋግጧል» የሚለው ቃል እንዲሰረዝለት፤ 3ኛ. የቲቶ ዩጉዝላቪያ ባላንጣ ሆኖ የተረፈበት የትሪኖቤ ግዛት እንዳይነካበት፤ 4ኛ. በጦር ካሣ ክፍያ ጉዳይ፤ ለአንዳንድ አገሮች ለምሳሌ እንደ ኢትዮጵያ ለመሣሰሉት መክፈል እንዳይኖርበት፤ ለሌሎችም ቢሆን አቅሙ የሚፈቅደውን እጥንቶ እስኪያቀርብ ድረስ ያልሆነ ተመን እንዳይከፈለት፤ ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስታሪ ብዙ ጨካኝነት አስምቶ ነበር።

በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሦስቱ ቤት የተረቀቀውን ውል፤ የጉባኤው ተካፋዮች እያንዳንዱ አንቀጽ እየተነበባቸው በድምጽ ብልጫ ሲያጸድቁ፤ የጣልያን መንግሥት እንዲሻሻለት ወይም እንዲለወጥለት ያቀረበላቸውን አቤቱታዎች አላስታወሱለትም።

በስምምነቱ መግቢያ ላይ «የቀድሞ ጠላት» ተብሎ ለጣልያን የተሰጠው የመጠሪያ ማዕረግ አልተነካም። ሶስቱንም የቀድሞ ቅኝ ግዛቶችን በገዛ ፈቃድ መልቀቁን የሚያረጋግጠው አልተለወጠም። በጦር ካሣ ጉዳይ ጣልያን ግፍ ለፈጸመባቸው አገሮች (ኢትዮጵያ ጭምር) እንዲከፍል የተተመነው ሶስት መቶ ስልሣ ሚሊዮን (\$360,000.000) የአሜሪካን ዶላር አልተቀነሰም ወይም አልተሻሻለም። በትሪኖቤም ጉዳይ ምንም እንኳን በወዳጁ በፈረንሳይ ብርታት ለጊዜው ከተማው በእንተርናሽናል አስተዳደር እንዲቆይ ባደረገም፤ ቪኔሲያ ጁሊያ (VENEZIA GIULIA) ከተባለው የሰሜን ጣልያን አውራጃ ግዛት፤ ግማሹ ተቆርጦ ለዩጉዝላቪያ እንዲሰጥ፤ የተወሰነውን ማስቀረት አልተቻለም።

ሌላው ደግሞ ሲኖር ደጋስታሪን እና መልዕክተኞቹን እጅግ አድርጎ ያበላጫቸው፤ ኢትዮጵያ የሰላም ጉባኤ ተካፋይ መሆኗ ብቻ ሳይሆን፤ በስብሰባው ላይ በየጉዳዩ ጣልቃ እየገባች የጣልያንን መንግሥት ለማጥቃት የምታደርገው ዲስኩር ነበር። «..... አሁን አፈታችን የቀረበው የደጋስታሪ መንግሥት ፀረ ፋሽስት ይሁን ኔም ፋሽስት፤ ራዲካል ይሁን ሶሲያሊስት፤ ጣልያን የዓለም ጠላትና ብዙ ግፍ የፈጸመ ወንጀለኛ አገር መሆኑን አይለውጠውም .....» እያለ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ሕገ ወጥ በሆነ ቋንቋ ሲሳደብ ጉባኤው ዝም ብሎ ማዳመጡ እጅግ አሳዛኝ ነው ብለዋል። በእነ ደጋስታሪ አስተያየት ይህ የሰላም ጉባኤ ሲሰናዳ ከተደረጉት መሠረታዊ ስህተቶች አንዱ፤ ከ1936 ዓ.ም ጀምሮ የጣልያን ኮሎኒ መሆኗ በአፈላጊያ የታወቀላት ኢትዮጵያ፤ በ1940 ዓ.ም በዓለም ጦርነት ውስጥ ከተዋጉት አገሮች መካከል ተቆጥሮ የዕርቁ ውል ፈራሚ እንድትሆን መደረጉ ነው። ከዚህ አልፎ ደግሞ ህያ እምስት ሚሊዮን (\$25,000.000) የአሜሪካን ዶላር የጦር ካሣ እንዲከፈላት ጉባኤው ያደረገው ውሳኔ ጨርሶ የሚገባት አልነበረም። ምንም እንኳን የፋሽስት መንግሥት ኢትዮጵያን ለመያዝ ያደረገውን ጦርነት ባንደግፍም፤ አገሩ በኮሎኒ አስተዳደር በቆየበት በእምስቱ ዓመታት ውስጥ፤ ጣልያኖች የፈጸሙትን ከፍ ያለ የልማት ሥራ መርሳት አንችልም። የአገሪቱ አውራጃዎች ከዋናው ከተማ ጋር በአውራ ጉዳና

ግንደች የተገናኙት፤ መሸጋገሪያ ድልድዮች የተዘረጉት፤ ሆስፒታሎችና ሕንፃዎች በብዛት የተሰሩት፤ የኢንዱስትሪ ልማቶች የተቋቋሙት፤ በጣልያኖች ሞያ መሆኑን፤ ሌላው ቀርቶ ኢትዮጵያውያኖች ራሳቸው ሊክዱት አይችሉም። የኢትዮጵያ ጉዳይ ሮሮ ካሣ በማግኘት ብቻ አይቆምም። አሁን ደግሞ ኤርትራና ሱማሌ የኔ ስለሆኑ እንዲመለሱልን ብላ ጨካኝቷን በያለበት ማሰማት ይዛለች። ይህንን ሁኔታ አዲስቷ ራፑብሊክ በቸልታ መመልከት አይገባትም። በሚል የቅሬታና የሀዘን እንጉርጉሮ እነ ሲኖር ደጋስፐሪ ወደ ሮም ተመለሱ።

ኢትዮጵያ ግን በዚህ ገብኤ ላይ ተካፋይ ለመሆን ያደረገችው ጥረት ተሳክቶባት በመገኘቷ በውጤቱ ብዙ ተጠቅማለች።

መጀመሪያ፡-

ጣልያንን ወግተው ድል ካደረጉት አገሮች ጋር ተሠልፋ፤ የዕርቁን ውል ፈራሚ በመሆኗ ከፍ ያለ ክብርና ደስታ ሰጥቷታል።

ሁለተኛ፡-

የቀድሞዎቹ የጣልያን ከሎኒዎች ተመልሰው ለጣልያን እንዳይሰጡ ለመከራከርና፤ የጥንት አካሎቿ የሆኑት ኤርትራና ሱማሌ እንዲመለሱላት የታሪክ ግብረኞቿን በማቅረብ ለመከራከር አስችሏታል።

ሶስተኛ፡-

ባልተጠበቀ ሰዓት፤ ከኤርትራ ግዛት የምፅዋ ባለቤት እኔ ነኝ ብሎ የመጣውን የግብፅ መልዕክተኛ፤ ጥያቄው መሠረት የሌለው መሆኑን በማስረዳቷ፤ ገብኤው የቀረበውን ማመልከቻ ሠርዞላታል።

አራተኛ፡-

ጣልያን በኢትዮጵያ ላይ ለፈጸመው ግፍ ሀያ አምስት ሚሊዮን(25,000.000) የአሜሪካ ዶላር የጦር ካሣ እንዲከፍላትና፤ ከአገሯ ዘርፎ የወሰዳቸውንም ታላላቅ የታሪክ ቅርሶችና ንብረቶች በሙሉ እንዲመልሱ፤ በዕርቁ ውል ላይ ተመዝግቦላታል። \*

እንደ እውነቱ ከሆነ ኢትዮጵያ በዚህ በሰላም ገብኤ ላይ ባትካፈል ኖሮ፤ ከጣልያን ጋር የዕርቅ ስምምነት ለመፈራረም ቀጥታ የሆነ ድርድር ማድረግ ስለምትገደድ፤ ብዙ ችግር ይገጥማት ነበር። ንግግሩም በሁለቱ አገሮች መካከል ወሚደረግበት ጊዜ ፈረሱ ላይ የሚወጣው ጣልያን ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ ብቻዋን መብቷን የምታስከብርበት አቅም እንደማይኖራት የታወቀ ነው። አዲሶቹ የጣልያን መሪዎችም፤ የፋሽስት ሽሚዛቸውን ለይስሙላ የለወጡት በቅርቡ ስለሆነ፤ ለኢትዮጵያ የጦር ካሣ ለመክፈልና የዘረፋትንም የታሪክ ቅርስ የሆኑ ንብረቶች ለመመለስ ጨርሶ አይሰማሙም ነበር። ኢትዮጵያን በብዙ ረገድ የጠቀማት በዚህ የሰላም ገብኤ ላይ ተካፋይ መሆኗ ነው።

\* (የጦር ካሣ ለዩጉዝላቪያ 125 ሚሊዮን ለግሪክ መቶ አምስት ሚሊዮን ለመስኮብ መቶ ሚሊዮን ለኢትዮጵያ ሀያ አምስት ሚሊዮን ለአልባኒያ አምስት ሚሊዮን)



## የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን በኤርትራ

በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፣ የካቲት 15 ቀን 1947 ዓ.ም የጣልያን የዕርቅ ስምምነት በህያ አንድ አገሮች (ኢትዮጵያ ጭምር) ከተፈረመ በኋላ፣ ውሉ ጸድቆ በሥራ ላይ መዋል የሚጀምረው ከመስከረም 15 ቀን 1947 ዓ.ም ጀምሮ ነው።

የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች ከመስከረም 15 ቀን 1947 ዓ.ም እስከ መስከረም 15 ቀን 1948 ድረስ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለነበሩት አገሮች የወደፊት አስተዳደር አንድ መፍትሔ መስጠት ካልቻሉ፣ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እቅርበው እንዲያስወሰኑ የፓሪስ የሠላም ጉባኤ ጠይቋቸዋል። በዚህ አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ጉዳይ መወሰን እንዲቻል፣ በነዚህ አገሮች እየተዘዋወረ የሕዝቡን ፍላጎት አጣርቶ ሀሳብ የሚያቀርብላቸው፣ አንድ የመርማሪ ኮሚሽን ቡድን ለማቋቋም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ተሰማሙ።

እንደሚታወቀው፣ አራቱ ታላላቅ መንግሥታቶች በጦርነቱ ዘመን በመካከላቸው የተመሠረተው መግባባትና መተባበር፣ የሠላም ዘመን ሲጀምር ሊቀጥል አልቻለም። አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሣይ በሊበራሊዝም ዕምነታቸው ማርክሲዝምን እና ሌኒንዝምን ሲቃወሙ፣ ሶቪየት ሕብረትና ተከታታዮቹ የምዕራብን ካፒታሊዝም አስተዳደር በግልጽ ማውገዝ ጀመሩ። በተለይ በ 1947 ዓ.ም የነበረው የዓለም ሰዕል እንደሚያሳየው፣ ምዕራባውያኖችም ሆኑ ኮሚኒስቶቹ በታናናሽ አገሮች ላይ የሚኖራቸውን ተሰማንትና ኃይል ለማዳበር በመሸቀዳደም ላይ ነበሩ። የሂትለር ግብረ እበር ከሆነው ከጣልያን ጋር የሚደረገው የሠላም ውል ሳይፈረም ረዥም ጊዜ የወሰደው፣ በዚሁ በአራቱ ታላላቅ መንግሥታቶች መካከል በተፈጠረው መለያየትና መቃቃር ምክንያት ነበር። አሁንም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተገቢውን መፍትሔ በቶሎ ከማግኘት የሚዘገየው፣ በእነዚሁ በአራቱ ኃያላኖች አለመግባባት መሆኑን በየጊዜው የሚፈጸሙት ድርጊቶች ያስረዳሉ።

ከአሜሪካ፣ ከእንግሊዝ፣ ከፈረንሣይና ከመስከረም የተሰየሙት የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች ሥራቸውን የሚጀምሩት በኤርትራ እንዲሆን ሲወስን፣ ተግባራቸውን የሚያከናውኑት በምን አካሄድ እንደሆነ፣ በዝርዝር የተጠና ፕሮግራም አልነበራቸውም። በኤርትራ የሚገኘው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወታደራዊ አስተዳዳር፣ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አሥመራ የሚደርሰው ያለ አንዳች ፕሮግራም ባዶ እጁን መሆኑን ሰለአወቀ፣ በራሱ ፈቃድ እርምጃ ወስዶ፣ የኤርትራን ሕዝብ አስተያየት ለማዳመጥ የሚቻልበትን ዕቅድ አዘጋጀ። ይኸውም በመላ ኤርትራ ከቀበሌ እስከ አውራጃ ድረስ ነዋሪው ሕዝብ እንደራሴዎቹን እንዲመርጥና፣ ተመራጮቹም ለኮሚሽኑ እየቀረቡ የሕዝቡን ፍላጎት እንዲገልጡ ማድረግ ነበር። በመሠረቱ በጣልያን የኮሎኒ አስተዳደር ዘመን ይህን የመሰለውን የሕዝብ ወኪሎች መምረጥና መላክ ኤርትራውያኖች የሚያውቁት ሰለነበረ፣ ከእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር የተጠየቁትን ለመፈጸም እንግዳ ነገር አልሆነባቸውም።

ህዳር 8 ቀን 1947 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን አባሎች አሥመራ ሲደርሱ፣ የእንግሊዝ አስተዳደር ጽሕፈት ቤት ቁጥራቸው ከሶስት ሺህ

በላይ የሆኑ የሕዝብ ወኪሎችን አስመርጦ፤ በኢርትራም ያሉትን ልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎችን በቅደም ተከተል መዝገብ ጠበቃቸው። በዚህ በተደረገው ዝግጅት የአሜሪካ እና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ደስታቸውንና ምሥጋናቸውን ሲገልጡ፤ የፈረንሳይና የመስከብ ወኪሎች እጅግ ቅር ተሰኙ። እንደሚታወቀው የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በሊቢያ ውስጥ በፈረንሳይ ከሚተዳደረው « ፈዘን » ከተባለው አውራጃ በስተቀር፤ ሌሎቹ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ፤ በምሥራቅ አፍሪካ ኢርትራ እና ሱማሊ፤ የተያዙት በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አድሚኒስትሬሽን ነው። የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ከሉንዶን ከመነሳቱ በፊት፤ በየአገሩ የህዝብ እንደራሴዎች ተመርጠው፤ የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎችም ቅደም ተከተል ይዘው ይጠብቃሉ ተብሎ ሲነገር፤ እንግሊዞች በተንኮለኛው ጥበባቸው ይህንን ያዘጋጁት ኮሚሊዮኑን እወናብደው የራሳቸውን ፍላጎት ለማስፈጸም ነው፤ በማለት ፈረንሳይና መስከብ ሥጋት አደረባቸው።

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ገና ከጠዋቱ ሥራውን ሲጀምር፤ መልዕክተኞቹ ሁለት ቦታ ተከፍለው ያሳዩት የህዝብ ልዩነት፤ በመሠረቱ በአራቱም ታላላቆች መካከል በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ መግባባት አለመኖሩን ወይም ሊኖር እንደማይችል የሚያመለክት ሆነ። ይህ በቡድኑ መካከል የተፈጠረው መለያየት፤ ዓለምን በሁለት በሰነጠቀው በትልቁ ጉዳይ፤ በካፒታሊዝምና በኮሙኒዝም አይደለውም ምክንያት ብቻ ቢሆን ኖሮ፤ ፈረንሳይ ከእንግሎ አሜሪካ ጉፋ፣ ተገንጥላ ከመስከብ ጋር አትቆምም ነበር። ነገር ግን በቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ፤ መልዕክተኞቹ ከየመንግሥታቸው የተሰጣቸው ልዩ መምሪያ፤ ዳኝነታቸውን ለየአገራቸው የፖለቲካ ጥቅም እንዲያውሉት ስለሆነ፤ በዚያን ሰዓት መስከብና ፈረንሳይ የእንግሎ አሜሪካኖችን ሕብረት አብረው የሚቃወሙበት ተመሳሳይ ምክንያት አግኝተዋል። የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ፤ የሕዝብ ነጥት ኮሚከበር በትና ዲሞክራሲ ከሰፈነበት ዓለም የመጣ ይመስል፤ የተደረገው የሕዝብ ወኪሎች ምርጫ የዲሞክራሲን ሥርዓት የተከተለ አይደለም በማለት ከፍተኛ ጩኸቱን ልብሟ። የፈረንሳይም መልዕክተኛ በበኩሉ ምንም እንኳን አነጋገሩ የዲፕሎማሲን ወዝ የተከተለ ቢሆንም፤ «የአራቱ ኃያላን መንግሥታት እንደራሴዎች በታዛቢነት ያልተገኙበት የሕዝብ ወኪሎች ምርጫ መጠናቀቁ ትክክል አይደለም » አለ።

ፈረንሳይና መስከብ የሚፈልጉት ምንድን ነው ? ..... በኢርትራም ሆነ ጫላው አገር እያንዳንዱ ሕዝብ በቀጥታ ህሳቡን የሚገልጥበት የፊደራሊዝም ሥርዓት ማከናወን የሚቻል ቢሆን ኖሮ፤ መርማሪ ኮሚሽን የሚባል ቡድን ማቋቋም አያስፈልገም ነበር። እነዚህ በጣልያን የኩሉኒ አስተዳደር ተጨቀነው የኖሩ ሕዝቦች፤ የምዕራብን የዲሞክራሲ ሥርዓት ተቀብለው በአጭር ጊዜ ውስጥ ለመፈጸም አቅም እንደሌላቸው ለማንም የተሰወረ አይደለም። ስለዚህ፤ ከዚህ ቀደም ጫማድ ሲሠራበት እንደነበረው በየቀበሌው ያለው ነዋሪ ሕዝብ፤ ወኪሎቹን እንዲመርጥና በነዚህም ያገር ሽማግሌዎችና የሕዝብ ተጠሪዎች አማካኝነት፤ መርማሪው ኮሚሽን ተግባሩን እንዲፈጽም ተዘጋጅቶ ጠብቆታል። እንደ ደንቡ ከሆነ፤ ቡድኑ የተሰጠውን ኃላፊነት ሲቀበል፤ በምን አኳኋን እንደሚፈጽም ፕላኑን ፀቅድሚያ አዘጋጅቶ ማስታወቅ ነበረበት። ይህ ሳይደረግ በመቅረቱ በኮሚሊዮኑ ሥራ ላይ ችግር እንዳይፈጠር አሰበው፤ የአስተዳደሩ ባለሥልጣኖች ማናቸውንም ጉዳይ አሰናድተው በመጠበቃቸው፤ ነቀፈታ ለማቅረብ የሚደረገው ጥረት ምን ለማሻሻል ? ወይም ምን ጉድሎ ምን ለመጨመር ነው ? .... በማለት፤ የአሜሪካና የእንግሊዝ ወኪሎች አምርረው ስለተቆጡ፤ ፈረንሳይና መስከብ ዝግጅቱን አሜን ጫው መቀበል ግዴታ ሆነባቸው።

እነዚህ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ተብለው የተመደቡት ሰዎች የእያንዳንዳቸው የሕይወት ታሪክ ሲታይ፣ ይህን ለመስለው የኃላፊነት ተግባር አብዛኛዎቹ ጨርሶ ብቁ አለመሆናቸውን ለመገንዘብ አያስቸግርም።

1. የአሜሪካው መልዕክተኛ ሚስተር ጆን ኡተር (JOHN UTTER) የባንክ ሥራ ልምድ ያለው ሲሆን፣ ለጥቂት ጊዜ በሰሜን አፍሪካ፣ ጉዞ አድርጎ ነበር ይባላል።

2. ፈረንሳዩ ሙሴ ኢቲየን ደ-ሮዚየር (ETIENNE DE-ROSIERS) በዲፕሎማሲ ሥራ በምዕራብ አውሮፓ የቆየ ሲሆንም፣ አፍሪካን በተለይም የምሥራቁን ክፍል አይቶ አያውቅም።

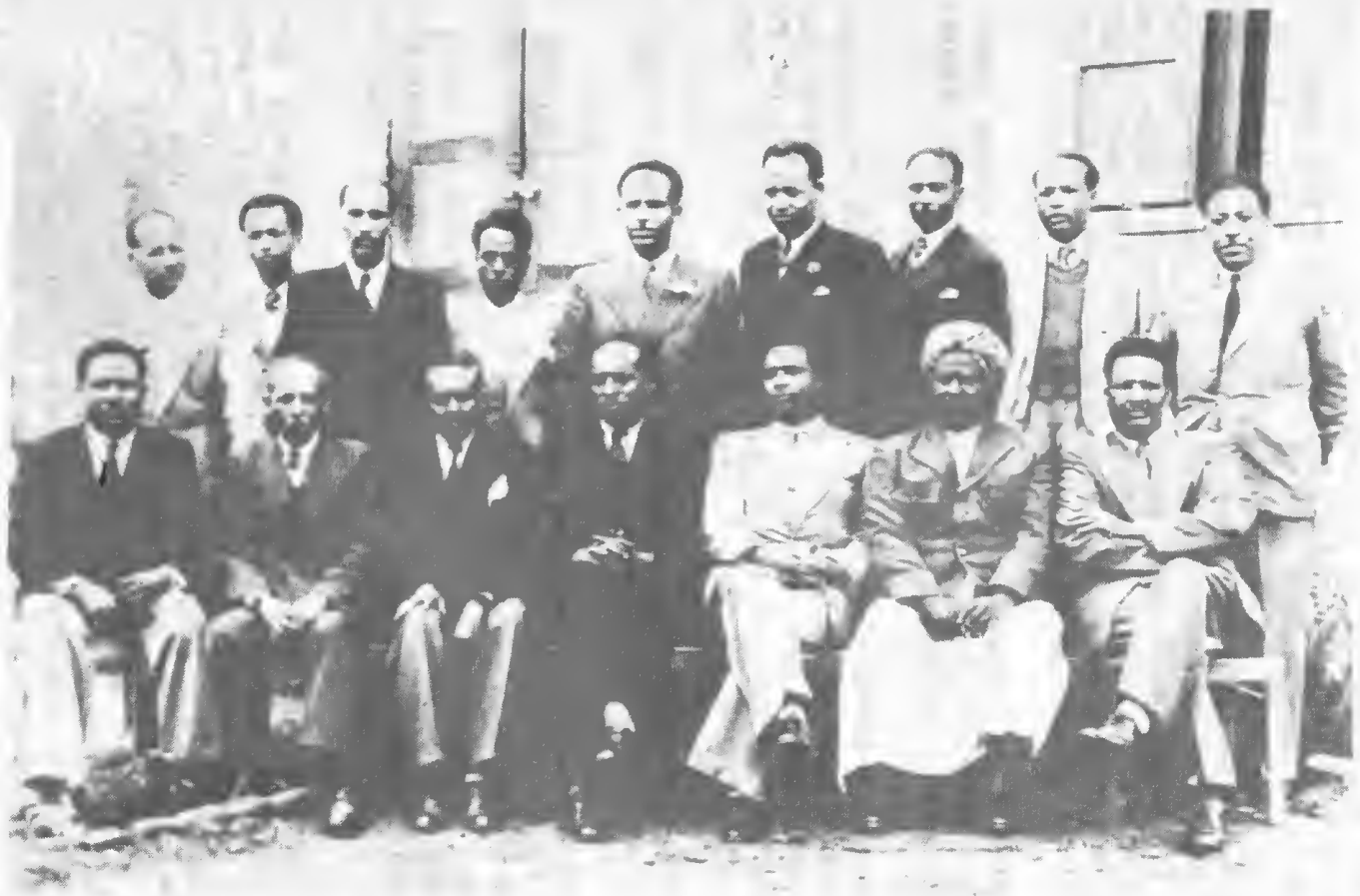
3. የሙስኮቡ ሚስተር አርተሚ ፌዎዶሮቭ (ARTEMY FEODOROV) ከሁሉም የባለ ነው። ሞያውና እስካሁንም የሠራው በውትድርና ብቻ ሲሆን፣ አፍሪካ የሚባለውን አህጉር ጨርሶ አይቶ አያውቅም።

4. የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ፍራንክ ስታፎርድ (FRANK STAFFORD) የእንግሊዝ የኮሎኒ ሚኒስቴር ባልደረባ የነበረ እና፣ በጦርነቱም ዘመን በኢትዮጵያና በኢርትራ ተመድቦ ያገለገለ አፈላጊ ነው። የኢትዮጵያ ነፃነት ከተመለሰ በኋላ፣ ሚስተር ስታፎርድ የገንዘብ ሚኒስትር የአቶ ይልማ ደሬሳ አማካሪ ሆኖ ለሁለት ዓመት የሠራ በመሆኑ፣ በሰላገራችን ያለው ኢኮኖሚያዊ ከሌሎች ንደኞች ጋር ሲመዘን እጅግ የላቀ ሆኖ ይገኛል።

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የኢርትራን ሕዝብ ፍላጎትና ስሜት ለመረዳት የሚችለው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር ባዘጋጀለት ፕሮግራም መሠረት ብቻ ስለሆነ፣ የቡድኑ የመጀመሪያው ሥራ በአሥመራ ከተማ፣ የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲ መሪዎችን በየተራ እንዲያነጋግር ተወሰነ። እነዚህም፡

- የማህበረ ፍቅሪ ሀገር (የአንድነት የአገር ፍቅር ማህበር)
- የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ (የእስላም ሊግ)
- የሊበራል ፕሮግራሲስት
- የፕሮ ኢጣልያ (የጣልያን አፍቃሪዎች)
- የምዕዋ የእስላም ሊግ ማህበር፤ ናቸው።

በትግሪኛ ቋንቋ «ማህበረ ፍቅሪ ሀገር» የተባለው የኢርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች አንድነት ማህበር የተቋቋመው፣ ኢትዮጵያ ከፋሽስት እንደተላቀቀች ወዲያውኑ፣ በሚያዝያ 1941 ዓ.ም ስለሆነ፣ በአገሩ ውስጥ ከተፈጠሩት የፖለቲካ ፓርቲዎች ሁሉ፣ የመጀመሪያውና እጅግ የታወቀው ትልቁ ድርጅት ነው። የአንድነት ማህበር ሲቋቋም፣ ዓላማው ያለ አንዳች ገደብ ከእናት አገራችን



በአዲስ አበባ ነዋሪ የሆኑት የኢርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማዕበር አባሎች

(1941- 1952 ዓ.ም)

ከኢትዮጵያ ጋር እንዋህድ በሚል ጽኑ ሀሳብ የተመሠረተ ሲሆን፤ በዚያን ጊዜ የመላው ኢርትራን ሕዝብ ድጋፍ እንዲገኝ የሚቆጠር መሆኑን የሚክድ የለም።

« ማህበረ ፍቅሪ ሀገር » ክርስቲያኖቹንና እስላሞቹን በማስተባበር፤ ከዓላማውና ከግቡ ለመድረስ የሚያስችለው ትልቅ ኃይል የያዘ መሆኑ ሲታያቸው፤ የእንግሊዝ ወታደራዊ እስተዳዳሪዎች ከፍተኛ ሥጋት እደረባቸው። በ 1946 ዓ.ም በፓሪስ የተካሄደው የሠላም ጉባኤ በሰጠው ውሳኔ መሠረት፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች፤ የኢርትራንና የሌሎቹንም የጣልያን ቅኝ ግዛት ሕዝቦች ፍላጎታቸውን የሚያጠና መርማሪ ኮሚሽን ከመላካቸው በፊት፤ «ማህበረ ፍቅሪን» ለማዳከም እንግሊዞች ልዩ ልዩ የተንኮል ዘዴዎችን አዘጋጁ።

በመጀመሪያ « የማህበረ ፍቅሪ ሀገር » አባል ሆነው ሲታገሉ ከነበሩት እስላሞች መካከል፤ እንደ እነ ኢብራሂም ሡልጣን የመሳሰሉትን በጥቅም ደልለው፤ የኢትዮጵያ አንድነት ተቃዋሚዎች እንዲሆኑ እርዳታ እደረጉላቸው።

በኢርትራ፤ በከሠላና በተሰነይ ያለው የካትሚያ ማህበረሰብ መሥራች ልጅ የሆኑት፤ በኃይማኖት መሪነታቸው እጅግ በታወቁት፤ በሰይፍ አቡበክር አል ሞርጋኒ ሊቀመንበርነት፤ በጥር ወር 1947 ዓ.ም በከረን ከተማ እጅግ ከፍተኛ የእስላሞች ሰብሰባ ተደርጎ « የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ » የፖለቲካ ፓርቲ ተቋቋመ። ዓላማውም፤

መጀመሪያ፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት የዘር፤ የባሕልና፤ የታሪክ ግንኙነት የሌላት መሆኑን ለዓለም ለማሳወቅ፤

ሁለተኛ፤ ኢርትራ ለተወሰነ ዘመን በታላቋ ብሪታንያ፤ ይህም ካልተቻለ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሞግዚት እስተዳደር ከቆዩ በኋላ ነፃነቷ እንዲሰጣት፤ የሚል ነበር።

በዚሁ ሰብሰባ ላይ ቀድሞ የ «ማህበረ ፍቅሪ ሀገር» አባል የነበረው ኢብራሂም ሡልጣን እዲስ ለተመሠረተው የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ፤ ዋና ጸሐፊ ሆኖ ተመደበ።

« የሞርጋኒ » ቤተሰቦች በኢርትራ የእስልምና ሐዋርያ በመሆን ዝናን ያተረፉ በመሆናቸው በዚህ ከረን ላይ በተመሠረተው ፓርቲ እማካይነት የመላውን የኢርትራን የእስልምና ተከታዮች በአንድ እቋም ላይ ለማስተባበር ይቻላል፤ የሚል ተስፋ እና እምነት እድርባቸው ነበር። ይሁን እንጂ ከጊዜ በኋላ ውጤቱ እንደታየው፤ እነ « ኤል ሞርጋኒ » የተመኙት አልተፈጸመላቸውም። የቤን አሞር ጉሣ መሪ ደግሞ፤ የኢምቤሬኒው ሼክ አል አሚን፤ የሀብብ ባላባት ከንቲባ እስማን ሀዳድ፤ የአድሼክ ጉሣ መሪ መሐመድ አማር ፓሻ እና ሌሎችም ታላላቅ እስላሞች የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባል መሆናቸውን አላቋረጡም። እንደዚሁም የኢርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት እምነት አልለወጡም። በኢብራሂም ሡልጣን ዋና ጸሐፊነት እንዲመራ የተመሠረተው፤ ይህ የእስላም ሊግ ድርጅት ጉዞውን የቀጠለው በመጀመሪያው ደረጃ፤ የኢትዮጵያና እንዲሁም የጣልያን ተቃዋሚ ሆኖ፤ ከእንግሊዞች ጋር ወዳጅነቱን በመግለጽ ነበር። ያለ አንዳች ገደብ « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » ብሎ የተነሣውን ያገር ፍቅር አንድነት ማህበርን ለማዳከም፤ እንግሊዞች ይህንን የእስላም ሊግ ድርጅት በማቋቋም ብቻ አልተወሰኑም።

ጠርባሰቱ ያኖሩት መካከል የሀሳብ ልዩነት እንዲፈጠር በጣም እስፈላጊ መሆኑን ልላላውታቸው፤ « ... ኤርትራ በሸዋ ዘውድ ሥልጣን እጅ መውደቅ የለባትም፡፡ እኛ የኤርትራ ሕዝቦች ከኢትዮጵያ ጋር እንድንቀላቀል የሚያስፈልገን ከሆነ፤ ግብታችንን የሚያስከብርልን የተለየ ውል ያስፈልገናል ... » እያሉ ሲፎልሉ የነበሩትን የነ ደጃች ተሰማ አስበርምን ቤተሰቦች በመቀሰቀስና በማዕረታታት፤ «ሊበራል ፕሮግራሲስት» የተባለው የፖለቲካ ፓርቲ እንዲቋቋም አደረጉ፡፡ በአካለ ጉዛይ አውራጃ የታወቁትን እነዚህን በኢትዮጵያ ላይ የሚያንገራግሩ ቤተሰቦች መሣሪያ ለማድረግ፤ በታላቋ ብሪታንያ ንጉሥ መልካም ፈቃድ ደጃች ተሰማ አስበርም የራሱን ማዕረግ ሲቀበሉ፤ ለልጃቸውም ለፊታውራሪ እብርሃ ተሰማ ደግሞ ደጃዝማችነት ተሰጠ፡፡

ራስ ተሰማ እና ልጃቸው ደጃዝማች እብርሃ በኢትዮጵያ ሥርዓት እጅግ የተከበረውን የመጠሪያ ማዕረግ፤ ከእንግሊዝ እስተዳዳሪዎች እጅ ነበተው የተቀበሉት በጋላ ደስታ እንደነበረ ይነገርላቸዋል፡፡ በዚህ አኳኑን የኢትዮጵያን ግንና ባሕል በአንድ በኩል እያጠበቁ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ኢትዮጵያዊ መሆንን እንፈልግም እያሉ እደባባይ ለመውጣት፤ ለራስ ተሰማ አስበርምና ለቤተሰቦቻቸው ምን ያህል አሳፋሪ መሆኑ ግልጽ ነበር፡፡ በመሠረቱ የተሰማ አስበርም ቤተሰቦች ገርገር፤ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ምን እንደሚሻል ሕዝብ የሚከተለው መሠረት የጪበጠ ፕላን አልነበራቸውም፡፡ በመጀመሪያ ደረጃ ያሳዩት ተቃውሞ፤ ያለአንዳች ገደብ ከኢትዮጵያ ጋር አንዋህድ የሚለውን የማህበረ ፍቅሪ ህገርን ሀሳብ ነበር፡፡ ተጥሎ ደግሞ፤ አንግሊዞች ሲያቀርቧቸውና ሲረዱቸው፤ ኤርትራ በታላቋ ብሪታንያ ጥዝታነት አሥር ዓመት ከተዳደረች በኋላ ነፃነቷን ማግኘት ትችላለች የሚል አቅጣጫ ያዘ፡፡ የነ ራስ ተሰማ ሀሳብ በዚህ ብቻ አልቆመም፡፡ በዘር በቋንቋና በባሕል የሚመሳሰለው የትግራይ ሕዝብ ከኤርትራ ጋር ተቀላቅሎ « ትልቁ ትግራይ » የሚባል እገር ለመመሥረት ይቻላል የሚለውን የእንግሊዞችን ዕቅድ ለመከተል ተነሳተናል አሉ፡፡

የነ ራስ ተሰማ ንቅናቄ ይህን በመሳሰለ በተምታታ ሀሳብ በሚዋክቅበት ሰዓት፤ የመምህርነትና የጋዜጠኝነት ሞያ ልምድ ያላቸው አቶ ወልደአብ ጋልደማርያም፤ ከአገር ፍቅር እንድነት ማህበር የአባልነት ቦታቸውን ለቅቀው ወደ እነ ራስ ተሰማ አስበርም ቤተሰቦች ሲዛወሩ፤ «ሊበራል ፕሮግራሲስት» የተባለው ፓርቲ ኤርትራ ለኤርትራውያን በሚል መፈክር አንድ ዓይነት መልክ ይዞ ግብታችንን ጀመረ፡፡ የወልደአብ ወልደማርያም ከእነ አስበርሞች ጋር መስለፍ፤ «ሊበራል ፕሮግራሲስት» የተባለውን ፓርቲ መፍጠር ብቻ ሳይሆን፤ ለዓላማውና ለገቡ መሳካት የእንግሊዞችን ሙሉ ድጋፍና ትብብር ማግኘት ችሏል፡፡ አቶ ጋልደአብ ቀደም ሲል በአሥመራ የብሪቲሽ ኢንፎርሜሽን ሰርቪስ በየሣምንቱ ለሚያወጣው ጋዜጣ አዘጋጅ የነበሩ በመሆናቸው፤ ከእንግሊዞች ጋር በመግባባት ለፓርቲው ከፍ ያለ ፕሮፓጋንዳ ለማሠራጨት አልተቸገሩም፡፡

እንግዲህ ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ድጋፍ ይዞ ኢትዮጵያ ጋር ለመዋህድ ሲታገል የቆየውን «ማህበረ ፍቅሪ ህገርን» ለመቃወም እንግሊዞች እርዳታ የተቋቋሙት እነዚህ ሁለቱ የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ እና የሊበራል ፕሮግራሲስት ፓርቲዎች ሲሆኑ፤ ሌሎች ደግሞ ኢትዮጵያን እንፈልግም የሚል ጩኸት እንዲያሰሙ፤ በጣልያን ገንዘብ በፍጥነት የተፈጠሩ ጥቃቅን ጉራጎች ተመዝግበው ቀረቡ፡፡ ከነዚህም አንዱ «ፕሮ ኢታሊያ» የተባለው የጣልያንን ሰሜት ይዞ ለጣልያን የቆመ ድርጅት ነው፡፡ ይህ ፓርቲ በኤርትራ

ውስጥ የሚኖሩትን ጣልያኖችና ከአነሱም የተወለዱትን ክልሶች፤ እንዲሁም በውትድርና ኮሎኒያሊስት ጣልያንን ያገለገሉትን ጡረተኞች በጠቅላላውም ሹምባሾችንና ሙንጣዦችን የሚሰበስብ ነው። « ፕሮ ኢታልያ » ስሙ እንደሚያስረዳው፤ ኤርትራን የፈጠረ እና የወደፊት ዕድሏንም ማዘጋጀት የሚችለው ጣልያን ስለሆነ፤ ኤርትራ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን መለየት የለባትም ብሎ የጌታውን ባንዲራ ያነገበ ነው። በእንግሊዞችና በጣልያኖች እርዳታ የተቋቋሙት እነዚህ ልዩ ልዩ ፓርቲዎች፤ ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፤ ዓላማቸውንና ግባቸውን ለመግለጽ የተሰናዱት፤ ምንም እንኳን በሞግዚት ስለሚያስተዳድራቸው ኮሎኒያሊስት የእያንዳንዳቸው ምርጫ የተለያየ ቢሆንም፤ « የማህበረ ፍቅሪ ሀገርን » ድርጅት ለመቃወም ሁሉም በአንድነት የተሰለፉ ናቸው።

ጣልያኖች በቀጥታ፤ እንግሊዞች በሥውር ጉዳዩ የሚያደርጉት ጥረት፤ በመጀመሪያ ደረጃ ማህበረ ፍቅሪ ሀገርን በመጨቆን፤ ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች ለመርማሪው ኮሚሽን የሚገልጹትን አስተያየት በየጥቅማቸው መስክ ለማሠማራት ይቻላል ብለው ነበር። ይሁን እንጂ ምንም እንኳን በብዙ አቅጣጫ የሚወረወርባቸው ጥቃት ቢበዛባቸው፤ የአንድነት ማህበር እባሎች እስከ መጨረሻው በቆራጥነት መቋቋምን እንጂ፤ ተዳክመው መታየትን አልፈለጉም።

## የኤርትራ የፖለቲካ መሪዎች ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር

### ሀ/ የአገር ፍቅር አንድነት ማህበር፤

ህዳር 17 ቀን 1947 ዓ.ም፤ የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን ቡድን፤ በኤርትራ የሚንቀሳቀሱትን የልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች ህሳብ የሚያዳምጥበት ቀን ስለሆነ፤ የመጀመሪያው ፕሮግራም ለአገር ፍቅር አንድነት ማህበር እንዲሰጥ ተወስነ።

ደጃዝማች በዩነ ባራኪ

አቶ ተድላ ባይሩ

ፊታውራሪ ፀሐይ አደም

ሼህ ሱሌማን ኤልዲን አህመድ

ሠይድ አህመድ ሁሴን አዮቲ

ፕሬዚዳንት

ዋና ጸሐፊ

ገንዘብ ያዥ፤

እባል

አባል

ሠልፋቸውን አሳምረው በሥርዓትና በወግ በተጠሩበት ሰዓት ቀረቡ።

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የዕለቱ ሊቀመንበር የሆነው የመስኮብ ወኪል ሙሴ አርተሚ ፌዎዶሮቭ (ARTEMY FEODOROV) አንድነቶችን ሲቀበል ባደረገው የመክፈቻ ንግግር፤ « ..... ወደ እኛ ዘንድ እንድትመጡ የተደረገው ሀሳባችሁን በግልጽና ፍጹም በሆነ ነፃ መንፈስ እንድትናገሩ ነው። ..... ፍጹም ነፃ በሆነ



የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ማህበር አባሎች ለመርማሪው ኮሚሽን ስሜታቸውን ሲገልጹ።  
(ኅዳር 1947)



መንፈስ በምትገልጡት ሀሳብ፤ ከአስተዳደሩ (ከእንግሊዞች) በኩል ምንም ዓይነት ጥቃት እንደማይደርስባችሁ እናረጋግጥላችኋለን ..... » አለ። የመስከቡ ወኪል ይህን የተናገረው፤ እንግሊዞችን ለመንካት በግል ሀሳቡ ተመርቶ ነው እንጂ፤ ኮሚሊዮኑ የተሰማማበት መግለጫ አልነበረም።

የአንድነቶች ድርጅት ፕሬዚዳንት፤ ደጃዝማች በየነ ባራኪ በነጭ ያገር ልብስ አሸብርቀው፤ የኢትዮጵያን ባንዲራ አንግተው፤ ከፍ ያለ ግርማ ሞገስ ባለው አቀራረብ በስጡት መልስ፤ « ጼ ለተነሳገበት ለኢትዮጵያዊነት ዓላማችን በምናደርገው ጥረት፤ ከአስተዳደሩ በኩል ምንም ዓይነት ችግር አይደርስባችሁም የሚል የዋስትና ቃል ስለነገራችሁን እናመሰግናችኋለን። ..... እኛም የአስተዳደሩ ክፍል ችግር ይፈጥርብናል ወይም ያጠቃናል ብለን የማንሰጋ መሆናችንን እናረጋግጥላችኋለን። ከአስተዳደሩም ሆነ ከፍትኛውም እቅጣጫ ችግርና እንቅፋት ቢገኙምም ባይገኙም፤ ነፃ በሆነው መንፈሳችን ላይ ፍርሃት ሳናሰገባ፤ ደካማነት ሳይሰገን፤ በዛሬው ዕለት ለእናንተ ለኃያላን መንግሥታት እንደራሴዎች ለማስገንዘብ የምንፈልገው፤ ሳንወድ በግድ በኩሉኒያሊስት ጣልያን የተነጠቅነው ኢትዮጵያዊነታችን እንዲመለስልን እስከ ሞት የቆረጥንበት መሆኑን ብቻ ነው። ..... » ካሉ በኋላ፤ ዋናው ጸሐፊ አቶ ተድላ ባይሩ ዝርዝሩን መግለጫ እንዲያቀርቡ ጠየቁ። ተድላ ባይሩ በስጡት መግለጫ፤ የመርማሪው ኮሚሽን አባላት የኤርትራን የወደፊት ዕድል ለመወሰን በሚያደርጉት ጥናት፤ ከዚህ የሚከተሉትን ዋና ዋና ጉዳዮች በቅድሚያ እንዲገነዘቡት አመለከቱ።

1. የኤርትራ ሕዝብ ትውልድንና ታሪኩን መሠረት አድርጎ የጠየቀውን ኢትዮጵያዊነት ለማስፈጸም፤ ይህ የአገር ፍቅር አንድነት ድርጅት የተቋቋመው፤ ጣልያን ከመላ ኢትዮጵያ በተባረረ ማግሥት በግንቦት 1941 ዓ.ም ነው።

2. ያገር ፍቅር አንድነት ድርጅታችን፤ ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ ዓላማውን ከግቡ ለማድረስ የሚያደርገውን ጥረት ለመቃወም፤ ዛሬ ከእናንተ ፊት የሚቀርቡት የእስላም ሊግና ሊበራል ፕሮግራሲስት የተባሉት ፓርቲዎች የተቋቋሙት፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ መምጣቱ ከታወቀ በኋላ ነው።

3. በተለይ « ፕሮ ኢጣልያ » ተብሎ በሮማ መንግሥት በጀት የሚመራው፤ ማህበር በድንገት ብቅ ያለው፤ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ከሎንዶን ተነሳቶ ወደ አሥመራ ጉዞውን ሲጀምር ነው።

« ፕሮ ኢጣልያ » ስሙ እንደሚያመለክተው ኤርትራ ከኩሉኒያሊስት ጣልያን እጅ መውጣት የለባትም የሚል ነው።

4. የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ የተባለው የእስላም ሊግ፤ እንደ ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ በውጭ መንግሥት እርዳታ በተቋቋመ ጊዜ፤ ከምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ አብዛኛው አባል ሆኖ የተመዘገበው፤ የድርጅቱ ዋና ዓላማ የእስልምና ህይወጥነትን ለማስፋፋትና በተለይ ክርስቲያኖች በሚበዙበት ክፍለ ሀገር እስላሞች እንዳይበደሉ ይከላከላል የሚል ፕሮፓጋንዳ ስለተነሳ ነው። እንደ እውነቱ ከሆነም የምዕራባዊው ቆላ ኤርትራዊ ሕዝብ፤ ፕሮፓጋንዳ ስለበዛበት የህይወጥነት ጭቆና ይደርስበኝ ይሆን ? ብሎ በጥርጣሬ ከመስጋቱም በስተቀር፤ ኢትዮጵያዊነቱን አይክድም። የዚህ የእስላም ሊግ መሪዎችም ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት የለንም፤ ኢትዮጵያንም እንፈልገም ብለው የሚጮሁት፤ በ1941 ዓ.ም

የአንድነት ማህበራችን ሲቋቋም መሥራች አባሎች ሆነው ብዙ አገልግሎት የሰጡን ናቸው። የኃያላን መንግሥታት ወኪሎች አንደምታውቁት፤ የአንድነት ድርጅታችን «ኤርትራን ጣልያን ተመልሶ ይግዛት ወይም የዛሬ ስድስት ዓመት የተጀመረው የአንግሊዝ አስተዳደር ይቀጥል አይልም» የድርጅቱ ዓላማ በዚህ አቋሙ ህብት ካላቸው ከውጭ መንግሥታት አንዳች እርዳታ አያገኝም። ቢቀርብለትም አይቀበልም። የእስላም ሊግና የሊባራል ፓርቲዎች ግን፤ ኢትዮጵያን ስንቃወም የውጭ እርዳታ እናገኛለን በማለት፤ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚያቀርቡት ህላብ ሁሉ ለግላቸው ከሚያልሙት ጥቅም ጋር የተያያዘ መሆኑን እናንተ ክቡራን ዳኞች እንደምትረዱት ሙሉ ተስፋችን ነው።

5. የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ዳኞች ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ትክክለኛ ውሳኔ መስጠት የሚችሉት፤ የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ጥያቄና ጽኑ ፍላጎት ምን መሆኑን በትክክል ሲያውቁት ብቻ ነው። ይህ ሕዝብ በመከራውም ሆነ በሰላሙ ዘመን፤ የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ጠብቆ የቆየ፤ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነውን ስንደቅ ዓላማ ለብሶ የኖረ ነው። ይህ ሕዝብ በዘፍና በታሪኩ፤ በባሕሉና በኢኮኖሚ ሕይወቱ፤ ከመሠረት አገሩ ከኢትዮጵያ ተለይቶ መኖር እንደማይችል፤ ክቡራን ዳኞች እንደምትረዱት አንጠራጠርም .... »

ከዚህ መግለጫ በኋላ፤ የኮሚሽኑ አባሎች ልዩ ልዩ መስቀለኛ ጥያቄዎች በማቅረብ ፋታ ባይሰጧቸውም፤ አቶ ተድላ ጩዋ በሆነ አቀራረብ ስሜታቸውን ለመቆጣጠርና በረጋ መንፈስ አስፈላጊ መስሎ የታያቸውን ሁሉ መልስ ከመስጠት አልተዳከሙም። ሆኖም ከአሜሪካኑ መልዕክተኛ የቀረበላቸውን አንድ ከባድ ጥያቄ በቶሎ ለመመለስ ለአቶ ተድላ ባይሩ ቀላል አልነበረም።

ጥያቄው፤ « .... ኤርትራ ከአናት አገሯ ከኢትዮጵያ በኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ተነጥቃ የተወሰደች ነች እያለ፤ የአንድነት ፓርቲያችሁ ፈሰሰው ይናገራል። ይህ እውነት ከሆነ በ 1896 ዓ.ም ከአድዋ ድል በኋላ ኢትዮጵያ እና በጣልያን መካከል በተፈረመው የሰላም ውል፤ ንጉሥ ምኒልክ ጸሐፊናፊ ደረጃ ላይ መገኘታቸውን እያወቁ፤ ኤርትራ የጣልያን ግዛት መሆኗን ልምን ሲሉ በፊርማቸው አጸደቁ? ..... » የሚለው ጥያቄ ነበር። እንደሚታወቀው ሕብዛኛዎቹ የኤርትራ ተወላጆች እጼ ምኒልክ ሽጡን ለወጡን በሚል መንፈስ ያደጉ በመሆናቸው፤ ትክክለኛውን ምክንያት ተመራምሮ ለማወቅ ጥረት ሕላደረጉም። አቶ ተድላም በግል አስተያየታቸው ምኒልክን መጥላታቸው የታወቀ ቢሆንም፤ ለአሜሪካኑ ጥያቄ በሰጡት መልስ የግል ዕምነታቸውን ሸፋፍነው ለማምለጥ ሞክረዋል። « .... ኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ተዘጋጅቶ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ላይ ገንጥሎ ለመውሰዱና ቅኝ ግዛቱ ለማድረግ የተረጋገጠ ታሪክ ስለሆነ የተለየ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልግም። ..... ይህም የተፈጸመው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እጼ ዮሐንስ ገራተኛ፤ በሌላው ግዛታቸው በኩል ከውጭ ከመጣባቸው ጦር ጋር ሲዋጉ በጦር ሜዳ በሞቱበትና፤ የንጉሠ ነገሥቱ ወራሽ ማን መሆናቸው ታውቆ አገሩ ባልተረጋጋበት ጊዜ ነው። ከእጼ ዮሐንስ በኋላ ኢትዮጵያን የያዙት ንጉሥ ምኒልክ የ 1896 ዓ.ም ውል ያደረጉት ኮሎኒያሊስት ጣልያን ኤርትራን ቅኝ ግዛቱ አድርጎ ከያዘ ከአሥር ዓመታት በኋላ መሆኑ መታወቅ አለበት ..... » ሲሉ የማህበረ ፍቅሪ ህገር ዋና ጸሐፊ የሰጡትን መልስ የአሜሪካው መልዕክተኛ በጥሞና ሲያጸምጥ፤ የፈረንሣዩ ያሾፍ እንደነበረ አንድ የምዕራብ ጋዜጠኛ ጠቅሷል። የፈረንሣዩ መልዕክተኛ ያቀረባቸው አምስት ጥያቄዎች፤ አንዳቸውም ክብደት ያላቸው ወይም ዓይነተኛ ግምት የሚሰጣቸው

አልነበሩም። ለምሳሌ ያህል አንዱ ጥያቄ « ..... የአንድነት ማህበር አባል ሆነው የተመዘገቡት ሁሉ፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የሚያምኑ ናቸው ወይ ? .... » የሚል ነበር። በዚህ ጥያቄ ፕሬዚዳንቱ ደጃዝማች በጥንቃቄ ባራኪ ተናደው በሰጡት መልስ፤ « .... በኢትዮጵያዊነቱ የሚያምንና የቆረጠ ካልሆነ በስተቀር፤ ሌላ ህሳብ ካለው በምን ምክንያት የአንድነት ማህበራችን አባል ሆኖ ይመዘገባል ? ..... » ብለው መልሱን ሰጥተውታል።

በጠቅላላው ህዳር 17 ቀን 1947 ዓ.ም ከመርማሪው ኮሚሽን ጋር በተደረገው ሰፊ ውይይት፤ የአንድነት መሪዎች በሚያምኑበት ዓላማ እስከ መጨረሻው ለመዝገብ ያሳዩት የቆራጥነት መንፈስ፤ በዳኞቹ ላይ አንድ ዓይነት ከፍተኛ ግምት አሳድሮባቸዋል።

#### ለ/ የሊበራል ፕሬዝዳንት ፓርቲ

ጥቅምት 18 ቀን 1947 ዓ.ም ከእኩል ቀን በፊት፤

- |                    |            |
|--------------------|------------|
| 1. ራስ ተሰማ አበበሮም    | ፕሬዚዳንት     |
| 2. ግራዝማች ሥዩም ማሾ    | ዋና ጸሐፊ     |
| 3. ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ  | አባል        |
| 4. ደጃዝማች ሰብሐቱ ዮሐንስ | አባል        |
| 5. አዝማች ካሉ መልኪ     | አባል        |
| 6. ግራዝማች በየነ ካህሣይ  | አባል ቀርበዋል። |

የፓርቲው ፕሬዚዳንት ራስ ተሰማ አበበሮም ለኮሚሽኑ ከሰጡት ሰፊ መግለጫ ውስጥ፤ ቁም ነገሮቹ የሚከተሉት ነበሩ።

« ..... በአፄ ዮሐንስ ዘመን የባዕድ መንግሥት ከውጪ መጥቶ ከኢትዮጵያ ላይ ቆርሶ የወሰደው አገር የለም። ጣልያን ኢርትራን ቅኝ ግዛቱ ያደረገው፤ አፄ ዮሐንስ ከሞቱ በኋላ የኢትዮጵያን ሥልጣን የተረከቡት ንጉሥ ምኒልክ በገንዘብ ሰለሸጡበት ነው። ..... እንደሚታወቀው የተሸጠ ዕቃ በማናቸውም መንገድ እንደማይመለስ ሁሉ፤ ዛሬም የኢትዮጵያ መንግሥት ከሃምሳ ዓመት በፊት የሸጥኩት አገር ይመለስልኝ ማለት አይችልም። ..... የኢትዮጵያ መንግሥት ኢርትራን በግድታ ካልወሰደኩ ብሎ የሚታገል መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው። ይህ መንግሥት በትግራይ ወንድሞቻችን ላይ የመወረተው የግፍ አስተዳደር በጣም የሚያሳዝን ስለሆነ፤ ይህ አስከፊ ዕድል በኛም በኢርትራውያኖች ላይ እንዲደርስብን አንፈልግም። ..... የትግራይ ሕዝብ ጤናው አይጠበቅለትም፤ ትምህርት አያገኝም፤ ኑሮው እንዲሻሻል አይታስብለትም። ስለዚህ እኛ ኢርትራውያን የሸዋ አስተዳደር ከሚወድቅብን፤ ቀይ ባሕራችን ውስጥ ተዘፍቀን ሕይወታችን ቢያልፍ እንመርጣለን። ..... የኢርትራና የትግራይ ሕዝቦች አንድ ዓይነት ዘርፍ አንድ ዓይነት ባሕል ያላቸው፤ አንድ ዓይነት ቋንቋ የሚናገሩ ስለሆኑ፤ በአንድነት ተዋህደው ነፃ መንግሥት ለማቋቋም እንዲወስንላቸው አጥብቀን እንፈልጋለን።

h 1941 - 1963 (G.C.)



የኤርትራ ኢትዮጵያ አንድነት ያገር ፍቅር ማህበር ፕሬዚዳንት ሆነው ብዙ የታገሉት ደጃዝማች በየነ ባራኪ። (ኋላ ፈሰ)

..... ለዓለም መንግሥታት ማስገንዘብ የምንፈልገው፣ በኮሎኒያሊስት ማለያን የተነጠቅነው ኢትዮጵያዊነታችን እንዲመለስልን እስከ ሞት የቆረጥንበት ጉዳይ ግድግዳን ብቻ ነው ..... »

(በየነ ባራኪ ገዳር 1947 ዓ.ም)

የሁለቱ ሕዝቦች መዋህድ የማይቻል ነው ከተባለ፤ ኤርትራ ለብቻዋ ነፃነቷን አግኝታ ከአውሮፓ አገሮች እርዳታ እያገኘች ለመኖር እንዲፈቀድላት እንጠይቃለን። ..... »

ከዚህ በላይ እንደሚታየው ራስ ተሰማ አሰበሮም ለመርማሪው ኮሚሽን በሰጡት መግለጫ፤ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚቃወሙት፤ በዘመኑ የነበረውን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት አስተዳደር አንቀበልም በማለት ይመሰላል። የሊበራል ፓርቲን ለኮሚሽኑ ባቀረበው የጽሑፍ አቤቱታ፤ ኢትዮጵያና ኤርትራ በዘርም ሆነ በቋንቋ፤ የተለያዩ ሕዝቦች መሆናቸውንና አብረውም ለመኖር የሚችሉበት መንገድ አለመኖሩን በሰፊው ገልጿል። ኤርትራን የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ከተረከበበት ካለፉት ስድስት ዓመታት ወዲህ፤ ለሕዝቡ ሕይወት መሻሻል ብዙ እርምጃዎች መወሰዳቸውን፤ ፓርቲው ባቀረበው ጽሑፍ ሰለተናገረ፤ እነዚህ የተፈጸሙት መልካም ሥራዎች ምንና ምን መሆናቸውን ራስ ተሰማ ባጭሩ እንዲያሰረዱት የአሜሪካን መልዕክተኛ ጠየቃቸው።

ኤርትራውያኖች በትምህርት እንዲያድጉ፤ በአስተዳደር ሥርዓት እንዲሰለጥኑ፤ ለኃላፊነት ደረጃ ብቁ እንዲሆኑ፤ ትክክለኛ ፍርድ እንዲያገኙ፤ የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች የወሰዱት እርምጃ ከፍ ያለ መሆኑን ከዘረዘሩ በኋላ፤ « ..... እኛ ኤርትራውያኖች በነፃነት መተዳደር ብቁ እስከምንሆንበት ጊዜ ድረስ፤ አሁን ያለው የእንግሊዝ አስተዳደር ቢቀጥልልን ደስታችን ከፍ ያለ ይሆናል። ..... » ቢሉ ከታላቋ ብሪታንያ የራሱን ማዕረግ የተሰጣቸው ተሰማ አሰበሮም ወደ መሬት ዝቅ ብለው ትሁት ልመናቸውን አቀረቡ። በመጨረሻው የፈረንሳይ መልዕክተኛ ለራስ ተሰማ ልጅ ለደጃዝማች አብርሃ ተሰማ እንድ የተለየ ጥያቄ አቀረባቸው። ይኸውም፤ « ..... ኤርትራን ጣልያን በሚገዛበት ጊዜ የናንተ ቤተሰብ በሙሉ፤ በጥሩ ምቹት ይኖር እንደነበረ ሰምተናል። ይህ እውነት ከሆነ፤ ዛሬ ለወደፊቱ አስተዳደር የሚሻሻሉን እንድትመርጡ ለትጠየቁ፤ በምን ምክንያት ጣልያን እንዲመለስላችሁ አላመለከታችሁም ? ... » የሚል ነበር።

የእንግሊዝ ደጃዝማች፤ የጣልያን ፊታውራሪ የሆኑት አብርሃ ተሰማ መልሱን ሲሰጡ፤ « ..... በዓለም ጋዜጣ የሰማነው፤ ጣልያን ቅኝ ግዛቶቿን በሙሉ በግዴታ እንድትለቅ የተፈረደባትና የተባበሩት መንግሥታትም እባል እንዳትሆን የተከለከለች ሰለሆነ፤ ወደ ኤርትራ የመመለስ ዕድል አይኖራትም ብለን ነው ..... » አሉ።

በእነዚህ በአካለ ጉዛይ ፊውዳል መኳንንቶች የሚመራው ሊበራል ፕሮግራሊስት የተባለው ፓርቲ፤ በሙና ግቡ አብሮ አለመሄዱን፤ የፕሬዚዳንቱ የራስ ተሰማና የልጃቸው የደጃች አብርሃ መግለጫዎች ያሰረዳሉ። የተሰማ አሰበሮምና የቤተሰቦቻቸው ትልቁ ጥረት፤ ከኤርትራ ይልቅ በመጀመሪያ የራሳቸውን ጥቅም ማባረር ሰለሆነ፤ የሊበራልን ፓርቲ በመሠረቱት በነ ወልደአብ ወልደማርያም አስተያየት አልተመሩም። ጣልያን ተመልሶ ይግዛችሁ ቢባል፤ ወይም ደግሞ እንግሊዞች እንደጀመሩት ይቀጥሉ ተብሎ ቢወሰን፤ የአካለ ጉዛይ መኳንንቶች በአልልታ እንደሚቀበሉ የተረጋገጠ ነበር።

ሐ/ የእስላም ሊግ፤

ጥቅምት 18 ቀን ከእኩለ ቀን በኋላ፤

1. ኢብራሂም ሡልጣን አሊ የሊጉ ዋና ጸሐፊ
2. ከብሪ አብደልቃድር የአሥመራ ወኪል
3. ሰይድ አስማን ሀቡቲ የምፅዋ ወኪል
4. ቃዲ ሙሣ አደም የከረን ወኪል
5. ሐጂ ሱሌማን አህመድ አባል
6. ደጃዝማች ሐሰን ዓሊ አባል ቀርበዋል።

በ 1941 ዓ.ም ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር ሊመሠረት፤ ከመጀመሪያዎቹ አባሎች አንዱ የነበረው ኢብራሂም ሡልጣን፤ ዛሬ በእስላም ሊግ ስም ሆኖ ባደረገው ንግግር፤ የገለጻቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

1. « ..... የኤርትራ ሕዝብ ሁለት ሶስተኛው እስላም ነው። የክርስቲያኑ ክፍል እጅግ ቢበዛ እንደ ሶስተኛው ቢሆን ነው። ስለዚህ ለአገሪቱ የወደፊት ዕድል የአብዛኛውን ሕዝብ ሀሳብ ይዞ የቀረበው የእስላም ሊግ ፓርቲያችን ስለሆነ፤ ለመላው የኤርትራ ሕዝብ ተጠሪነቱንና በሕዝቡም ስም ለመናገር የሚችል መሆኑን፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት እንዲያውቁልን እንጠይቃለን።
2. .... ያገር ፍቅር አንድነት እየተባለ ከሚጠራው ድርጅት አባሎች መካከል፤ አብዛኛዎቹ ኤርትራውያኖች ያልሆኑ፤ ከውጭ የመጡ የኢትዮጵያ ተወላጆች መሆናቸውን ኮሚሽኑ እንዲገነዘብልን እንፈልጋለን።
3. .... የእስላም ሊግ ፓርቲ የተመሠረተው ለኤርትራ ሕዝብ ነፃነትን ለመጠየቅ ነው። ነገር ግን ታላላቅ መንግሥታቶች ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆኖ ለመተዳደር አልደረሰችም ካሉ፤ ለተወሰነ ዘመን በእንግሊዝ ሞግዚትነት እንድትቆይ የእስላም ሊግ ፓርቲያችን ይስማማል። .... »

የእስላም ሊግ ዋና ጸሐፊ የመግቢያ ንግግሩን ከፈጸመ በኋላ፤ በአንዳንድ የኮሚሽኑ አባሎች የቀረቡት ዋና ዋና ጥያቄዎችና ከኢብራሂም ሡልጣን የተሰጡት መልሶች የሚከተሉት ናቸው።

የአሜሪካ መልዕክተኛ፤

የእስላም ሊግ በሰጠው መግለጫ ለኤርትራ ሞግዚትነት እንግሊዝን እመርጣለሁ ብሏል። ጣልያን ያልተፈለገበት ምክንያት ምንድን ነው?



ኢብራሂም ሡልጣን፤

እኛ ኤርትራውያኖች እስካሁን ካየነው ሁሉ የተሻለ ሆኖ ያገኘው፤ የእንግሊዝን አስተዳደር ነው። ለምሳሌ ታላቋ ብሪታንያ ጉረቤታችንን ሱዳንን ለሃምሣ ዓመታት ስታስተዳድር፤ ሕዝቡን አስተምራ ለኃላፊነት ደረጃ ብቁ እንዲሆን አድርገዋለች። ጣልያኖች ግን ኤርትራን ለሃምሣ ዓመታት ሲገዙ፤ ሕዝቡን አላስተማሩም።

የአሜሪካ መልዕክተኛ፤

ኢብራሂም ሠልጣን! የእስላም ሊግ ዋና ፀሐፊ ከመሆንህ በፊት የአንድነት ማህበር አባል እንደነበርክ ስምተናል። ለምን ሀሳብህን ለውጠህ ቃዋሚው ሆንክ? .....

ኢብራሂም ሠልጣን፤

በእርግጥ ቀደም ሲል ለጥቂት ጊዜ ያገር ፍቅር ማህበር እባል ነበርኩ። አባል የሆንኩትም ለእገር ፍቅር ጉዳይ እንጂ፤ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ እንሁን በሚለው ሀሳብ ተሰማምቼ እይደለም። በመጨረሻም ከማህበሩ የወጣሁት፤ የኢትዮጵያ መንግሥት እጅ ስለገባበትና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ብላታ ሎሬንሶ ታዕዛዝ ከአቶ ዘክርያስ ኃይሌ ጋር ሆነው፤ ከንጉሥ ኃይለሥላሴ ለማህበሩ መርጃ የተላከውን ሶስት ሺህ ፓውንድ ሊሰጡ አይቼ ነው።

የመስከብ መልዕክተኛ፤

የአንድነት ፓርቲ ከኢትዮጵያ መንግሥት በሚሰጠው የፊናንስ እርዳታ የሚመራ ለመሆኑ፤ ማስረጃ ሊቀርብበት ይችላል ወይ ? .....

ኢብራሂም ሠልጣን፤

የኢትዮጵያ መንግሥት ለአንድነት ማህበር ሥራ ማስኬጃ በየወሩ የሚልከውን ገንዘብ ለማወቅ የባርክሌይን ባንክ መጠየቅ ነው። .....

የእንግሊዝ መልዕክተኛ፤

የእስላም ሊግ ባወጣው ደክመንት ውስጥ፤ ክርስቲያን የሆነው የኤርትራ ሕዝብ የሊበራል ፕሮግራሲስት አባል እንጂ የአንድነት ፓርቲ ደጋፊ አይደለም ይላል። በሌላ በኩል ክርስቲያን የሆኑት ኤርትራውያኖች ቁጥራቸው አምስት መቶ ሺህ ነው ተብሎ ይነገራል። የሊበራል ፓርቲ በሰጡው መግለጫ ደግሞ፤ የክርስቲያኖቹ አባሎች ቁጥር ሃምሳ ሺህ ብቻ ስለሆኑ፤ ሌሎቹ የማን ወገኖች ናቸው ?

ኢብራሂም ሠልጣን፤

በኤርትራ የክርስቲያኖቹ ቁጥር አምስት መቶ ሺህ አይደለም። እጅግ ቢበዙ ሶስት መቶ ሺህ ቢሆኑ ነው።

የእንግሊዝ መልዕክተኛ፤

ሶስት መቶ ሺህ ቢሆኑም፤ የሊበራል አባሎች ሃምሳ ሺህ ብቻ ከሆኑ ሌሎቹ የማን ደጋፊዎች ናቸው ?

ኢብራሂም ሠልጣን፤

እኛ ባቀረብነው ደክመንት የተገለጸው፤ የሊበራል ፓርቲ በሰጠን ኢንፎርሜሽን መሠረት ስለሆነ፤ ትክክለኛውን ቁጥር መናገር ያለባቸው ሊበራሎች ናቸው። በእኛ በኩል ማስገንዘብ የምንፈልገው፤ የፓርቲያችን አባሎች ከሰባት መቶ እስከ ዘጠኝ መቶ ሺህ መድረሳቸውን ነው።



ከመሀል ራስ ተሰማ ከግራ ልጃቸው ደጃች አብርሃ

ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ ከምትመለስ፤ በእንግሊዝ ወይም በጣልያን የሞግዚት አስተዳደር እንድትቆይ ብዙ የለፉት፤ ራስ ተሰማ አስበሮምና ልጃቸው ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ፡፡

እነዚህ ተቀዋሚ የነበሩት ራስ ተሰማና ቤተሰቦቻቸው፤ ጃንሆይ በጥቅምት 1952 ዓ.ም ኤርትራን ለመጀመሪያ ጊዜ ሲጉቡኙ፤ ከደቀመሐሪ ተነስተው ማዕረባ እስኪደርሱ፤ ቀጤማ ጉዝዝወው ስጋጃ አንጥፈው ከፍ ያለ የክብር አቀባበል አድርገውላቸዋል፡፡

(Photo AAU<sup>1</sup>)



የፈረንሳይ መልዕክተኛ፤

አሁን በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ የሚኒስትርነትና የከፍተኛ ሥልጣን ቦታ የያዙት ብዙዎቹ ኢርትራውያኖች ናቸው ብላችኋል። እነዚህ ታላላቅ ሰዎች የት አገር የተማሩ ናቸው?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

እብዛኛዎቹ እዚሁ አገር ውስጥ የተማሩ ሲሆኑ፤ ጥቂቶቹ ደግሞ ወደ ውጭ አገር ተልከው ዩኒቨርሲቲ የጨምሩ ናቸው።

የፈረንሳይ መልዕክተኛ፤

መጀመሪያ በሰጣችሁት መግለጫ በጣልያን አስተዳደር ዘመን ኢርትራውያኖች አልተማሩም እንዲያውም ይጨቁኑ ነበር ብላችኋል። እንደዚህ ከሆነ ለኢትዮጵያ ሚኒስትርነት የበቁት ሰዎች በአገር ውስጥ እስከ ምን ደረጃ ተማሩ? በውጭ አገርም የት ዩኒቨርሲቲ ነበሩ? የላካቸው ማንው?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

በጣልያን ጊዜ የኢርትራ ሕዝብ በትምህርት የተበደለ መሆኑ የታወቀ ነው። ብዙዎቹ ኢርትራውያኖች በአገር ውስጥ መማር የቻሉት በሰዊድን ሚሲዮን ትምህርት ቤት ነው። ወደ ውጭ አገርሄደው ከፍተኛ ትምህርት የተማሩትም በታላቋ ብሪታንያ እርዳታ ሱዳን ውስጥ ባሉት ታላላቅ ዩኒቨርሲቲዎች ነው።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያስተማሯቸው የኢርትራ ልጆች እነ ሎሬንሶ ታዕዛዝ እነ አምባዬ ወልደማርያም፤ ..... የታወቀው የፈረንሳይ የሞንት ፐሊዬ (MONTPELIER) ዩኒቨርሲቲ ምሩቆች መሆናቸው ቀርቶ፤ ቀጣፊው ኢብራሂም ሡልጣን፤ የሱዳን አገር ተማሪዎች አድርጎ አቀረባቸው። የኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ መዋህድ ለመቃወምና በእንግሊዞች ድጋፍ ለመኖር የእሳም ሊግ ዋና ጸሐፊ ምን ያህል እንደቀላመደ ለመረዳት ከዚህ በላይ የተገለጸው በቂ ይሆናል። ኢብራሂም ሡልጣን በኮሚሽኑ ለቀረቡለት ጥያቄዎች የሰጠው መልስ፤ ለኢርትራ የወደፊት ዕድል የሚናገረው ሁሉ ያልበሰለና መሠረት ያልጨበጠ መሆኑን በሚገባ አስመስክሯል። በኢርትራ ሕዝብ ሰም ሆኖ ለመናገር፤ ከእሳም ሊግ በስተቀር ሌላ ድርጅት ወይም ፓርቲ የለም ካለ በኋላ፤ እሱ ራሱ የአንድነት ማህበር አባል ሆኖ ለብዙ ጊዜ የሠራው፤ ለአገር ፍቅር ዓላማ እንጂ፤ ግቡ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል መሆኑን አልሰማሁም ነበር ብሎ ሲክድ፤ ኢብራሂም ሡልጣን አላፈረም። በኢትዮጵያና በክርስቲያኑ የኢርትራ ሕዝብ ላይ ያለውን ከፍተኛ ጥላቻ በማሳየት፤ የአንድነት ማህበሩ በኢርትራ ሕዝብ ዘንድ ያለውን ከፍተኛ ሥፍራ በማራከስ፤ የቀድሞ ጌቶቹ የነበሩትን ጣልያኖች በማውገዝ፤ ለአዲሶቹ ገዥዎቹ ለእንግሊዞች በመስገድ፤ ኢብራሂም ሡልጣን ከሚመኘው ግብ ለመድረስ የሚቻል መስሎታል። የሰጣቸው የተምታቱ መግለጫዎች ሁሉ፤ በኮሚሽኑ አባሎች ዘንድ በእንግሊዙ መልዕክተኛ ጭምር፤ ምን ያህል ትዝብት እንደፈጠረበት አልተረዳም። ለማናቸውም ጉዳይ፤ በዚህ ዓለም በህስት መቀባጠርና ማጭበርበር ብዙ ጊዜ ውጤት የሚሰጥ ስለመሰለው፤ በዚህ ሞያ የተካነው ሡልጣን አሊ፤ እስከ መጨረሻው እንደቀጠለበት ወደፊት እናያለን። በዚህ በህዳር 18 ቀን 1947 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ የታየው የእሳም ሊግ አቋም፤ ለኢትዮጵያና ለኢርትራ ውህደት

ተቃዋሚነቱና በእንግሊዝ ገዥነት ለመቆየት ፈቃደኛነቱ በኮሚሽኑ ተመዝግቦለታል።

በኤርትራ የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ባዘጋጀው ፕሮግራም መሠረት ሕዝቡን በመወከል፤ በስፋትም ሆነ በድርጅት የታወቁት እነዚህ ሰዎች የፖለቲካ ፓርቲዎች ቢሆኑም፤ መርማሪው ኮሚሽን አሥመራ ሊደርስ አቅራቢያ የተፈጠሩት እንደ « ፕሮ ኢጣሊያ » የመሳሰሉት ጥቃቅን ማህበሮችም፤ በመጨረሻው ሀሳባቸውን እንዲገልጹ ተፈቅዶላቸዋል። በአሥመራ ከተማ ከፖርቲዎቹ ጋር የሚደረገው ንግግር ከተፈጸመ በኋላ፤ መርማሪው ኮሚሽን በአገሩ ውስጥ እየተዘዋወረ፤ ከልዩ ልዩ የወረዳና የቀበሌ ነዋሪ ሕዝብ ወኪሎች፤ ከገበሬዎችና ከጥቃቅን ኢንዱስትሪ ሠራተኞች ጋር በቀጥታ በመነጋገር፤ በጽሑፍም ሆነ በቃል የሚገለጸውን ሀሳብ ሰብስቧል።

ኮሚሽኑ የሕዝብ ተመራጮቹን በማነጋገር ብቻ ሳይወስን፤ እነዚህ ሰዎች በትክክል ከሕዝቡ የተመረጡ መሆናቸውን ለማረጋገጥ ቁጥጥር ያደርግ ነበር። በተለይ የፈረንሳይና የመስኮብ መልዕክተኞች በአዘጋጆቹ በእንግሊዞች ላይ እንድንድላት ለማግኘት ብርቱ ጥረት አድርገዋል።

## ሐቁን የሸፈነ ምርምር

የአራቱ ኃያላን መርማሪ ኮሚሽን አባሎች በሚፈጽሙት ተግባር፤ እያንዳንዳቸው ለየመንግሥታቸው ጥቅም ቅድሚያ እንዲሰጡ ስለታዘዙ፤ የሕዝቡን ሀሳብና ፍላጎት የሚያዳምጡበት ትክክለኛ አቋም አልነበራቸውም።

ከህዳር 1947 ዓ.ም እስከ ሰኔ 1948 ዓ.ም ድረስ ለሰባት ወራት የኤርትራን የሱማሌና የሊቢያን ሕዝቦች ፍላጎት በማጥናት ከከረሙ በኋላ፤ አራቱ ዳኞች እስተያየታቸውን ሲሰጡ፤ ሁለት ለሁለት የተከፋፈሉ ሆነው ቀረቡ። በሀሳብ ከተለያዩባቸው ብዙ ጉዳዮች ይልቅ፤ የተሰማሙባቸውን ሰዎች ነጥቦች በመጀመሪያ ግለጹ የሚቀል ይሆናል።

**1. አራቱም፤** የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ኤርትራ፤ ሱማሌና ሊቢያ፤ እንዳቸውም ነፃነት ተቀብለው ራሳቸውን ለማስተዳደር አልደረሱም ብለው ተሰማሙ።

**2. አራቱም፤** የሞቃዲሾ ሱማሌን ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድረው ከመስጠት ወስኑ፤ ሌላ መፍትሔ የለውም አሉ።

**3. አራቱም፤** ከኤርትራ ከሱማሌና ከሊቢያ ሕዝቦች በጣም አብዛኛዎቹ፤ የጣልያንን አስተዳደር የማይቀበሉ መሆናቸውን አረጋግጠዋል።

ሆኖም፤ መስኮብና ፈረንሳይ የጣልያንን ጥያቄ ለመደገፍ ተመሳሳይ አቋም አሳይደው፤ ኤርትራ፤ ሱማሌና ሊቢያ ሰነዝት ደረጃ እስከሚበቁ ድረስ፤ ጣልያን ጭግዚትነት እንዲያስተዳድራቸው ጠየቁ።

በመስከብ በኩል ጣልያንን በመርዳት ለአጭርና ለሩቅ ጊዜ ስለሚገኘው ጥቅም በተደረገው ጥናት፤ በሚያዝያ 1948 ዓ.ም በመላ ጣልያን በሚካሄደው የፖለቲካ ምርጫ የግራ ክንፎች በተለይም ከሙኒሶቶቹ እንደሚያሸንፉ ተገምቷል። ከሙኒሶቶቹና ሶሻሊስቶቹም አዲስ ባወጡት ፖሊሲያቸው፤ ለጣልያን የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ እንዲመለሱላት ጽኑ ፍላጎታቸው ስለሆነ፤ ሶቪየት ሕብረት በዚህ በኩል ከፍተኛ እርዳታውን በመስጠት የወደፊቱን ወዳጅነት በትልቁ ለመገንባት ይመቻል ብሎ እምኗል። ሆኖም የምርጫው ውጤት እንደታሰበው አሸናፊዎቹ የግራዎቹ ካልሆኑ፤ የመስከብ አቋም የፖለቲካውን አየር ተከትሎ እንደሚለወጥ ይጠበቅ ነበር። እንደተጠረጠረውም የጣልያን የፖለቲካ ምርጫ በሰጠው ውጤት አሸናፊዎቹ የክርስቲያን ዲሞክራቶችና ሲቦራሎች መሆናቸው ሲታወቅ፤ መስከብ የአዲሲቷ ጣልያን ደጋፊነቱን ለመሰረዝ ጊዜ አልወሰደም። በመስከረም 1948 ዓ.ም የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሰብሰባ ፓሪስ ላይ ሲደረግ፤ ኤርትራ፤ ሱማሌና፤ ሊቢያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞግዚትነት ሶቪየት ሕብረት አባል በሆነበት በአንድ ዋና ኮሚቴ ቢተዳደሩ ይሻላል የሚል ሀሣብ ይዞ ቀረበ።

የፈረንሣይ ፊፑብሊክ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ፤ ለጣልያን ኮሎኒያል በሙሉ እንዲመለሱላት የሰጠችውን ሙሉ ድጋፍ እስከ መጨረሻው ለመቀጠል መወሰኗ የሚያጠራጥር አልሆነም። የአራቱ ኃያላን መርግሪ ኮሚሽን ኤርትራ በሰበሰበበት ጊዜ፤ የፈረንሣይ ወኪል የጣልያንን ዕድል ለግብዓት ምን ግድረግ እንዳለበት ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በምሥጢር የተሰጠው መምሪያ የሚከተለው ነበር።

1. ከጣልያን ጋር መሆን እንፈልጋለን የሚለው ወገን በተለይም «ፕሮ ኢጣሊያ» የሚያቀርበው ህሳብ፤ የአብዛኛውን ሕዝብ ሰሜት የሚወክል መሰሎ በኮሚሽኑ አባሎች ዘንድ እንዲገመት ብርቱ ጥረት ማድረግ፤

2. ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል የሚሉት የአንድነት ማህበር አባሎች በሚቀርቡበት ጊዜ፤ የሕዝብ ወኪልነታቸው እስከምን ድረስ እንደሆነ፤ በሕዝቡም ስም ለመናገር የሚያስችላቸው ማሰረጃ ምን እንደሆነ፤ በመስቀለኛ ጥያቄ አወናብዶ «ፍቅሪ ሀገር» በአዲስ አበባ መንግሥት ገንዘብ የቆመ መሆኑን ማጋለጥ፤ ... ይህም በሚደረግበት ጊዜ ፈረንሣይ የኢትዮጵያ ተቃዋሚ መሰላ በግልጽ እንዳትታይ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ፤

3. ኢትዮጵያ የአሰብን የባሕር በር እንድታገኝ ፈረንሣይ ሙሉ ድጋፍን ለመስጠት መወሰኗን ደጋግሞ ማሳወቅ፤

4. እንግሊዞች ለራሳቸው ጥቅም ሲሉ ጣልያንን ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ በተለይም ከኤርትራና ከሊቢያ ለመንቀል ስለወሰኑ፤ ይህ ምኞታቸው በሌሎች አባሎች ዘንድ ተቀባይነት እንዳይኖረው የፈረንሣይ ወኪል የተለየ ጥረት እንዲያደርግ፤

5. በአሁኑ ጊዜ ለኤርትራ ሕዝብ በጣልያን ሞግዚትነት ከመተዳደር በስተቀር ሌላ የተሻለ መፍትሔ የለም በማለት፤ የኮሚሽኑን አባሎች ለማሳመን ጥረት ማድረግ፤

እንግዲህ፤ ከዚህ በላይ የተገለጸው ከ-ኬ-ዶርሰይ (quai D'orsay) የተሰጠው መምሪያ እንደሚያሰረዳው፤ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን የኤርትራን ጉዳይ

ከማጥናቱ በፊት የመጨረሻው ፍርድ ምን መሆን እንዳለበት በፈረንሳይ በኩል ስለተወሰነ፤ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከተው የምስኪኑ ሕዝብ አስተያየትና ፍላጎት አይደመጥም ማለት ነው። \*

እንግሊዝና አሜሪካ እዲሲቷ ሬፑብሊክ ለተባለችው ጣልያን፤ ከሞቃዲሾ ሱማሌ በስተቀር ኤርትራና ሊቢያ ሲመለሱት አይገባም ብለው፤ ገና ከመጀመሪያው የሰጡትን ውሳኔ እጽንተው ይዘዋል። የሁለቱ አገሮች የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች ባቀረቡት ራፖርት ከሃምሳ በመቶ በላይ የሆነው የኤርትራ ሕዝብ፤ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን እንደሚፈልግ በራፖርቱ ሲገልጡ፤ እንደዚሁም አብዛኛው ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር እንዲመለስበት አለመፈለጉን አልሸሸጉም።

እንግሊዞች ባቀረቡት ሀሳብ የኤርትራን ግዛት በሙሉ በተባበሩት መንግሥታት እርዳታ ኢትዮጵያ ለአሥር ዓመታት እንድታስተዳድር ኃላፊነት እንዳሰጣትና ከአሥር ዓመት በኋላ እንደ ሕዝቡ ፍላጎት ታይቶ ቋሚ ውሳኔ በሰጥ ይሻላል አሉ። ይህ ሀሳብ ኢትዮጵያን የሚረዳ መስሎ ቢታይም፤ ከዚህ ጀርባ የታዘለ አንድ ሌላ ተንኮል መታቀዱ ግልጽ ነበር። ይኸውም የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ለአሥር ዓመታት መላ ኤርትራን ለማስተዳደር ዕድል ሲሰጠው፤ ቤቨን ያቀደውን የታላቋ ሱማሌን ፕሮግራም ለማስፈጸም፤ ኢትዮጵያ እጋደንን በቀላሉ ትለቃለች የሚል ነው።

አሜሪካኖችም በበኩላቸው ኢትዮጵያን ለመርዳት የሚፈልጉ ለመምሰል ሞክረዋል። ይሁን እንጂ ብዙውን ጊዜ እንደታየው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኩሎኒያት መፍትሔ ይሆናል ብለው የሚያቀርቡት ሀሳብ ሁሉ፤ የተዘበራረቀና ለአፈጻጸም አስቸጋሪ በመሆኑ፤ ከየትኛውም ወገን ተቀባይና ደጋፊ አላገኙም። ለምሳሌ፤ እንግሊዞች መላ ኤርትራን ኢትዮጵያ በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ያቀረቡትን ሀሳብ ችላ ብለው፤

1. ከኤርትራ ግዛት ውስጥ ሶስቱ ደጋዎቹ አውራጃዎች አካለ ጉዛይ፤ ሰራዩና ሀምሌን ከአስብ የባሕር በር ጋር አሁኑኑ ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ፤
2. የምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች በሙሉ፤ እንዲሁም የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች ወደፊት ተጠንተው ቋሚ ውሳኔ እስኪሰጣቸው ድረስ፤ በታላቋ ብሪታንያ አስተዳደር እንዲቆዩ፤ .....የሚል መፍትሔ ለብቻቸው ይዘው ቀረቡ።

እዚህ ላይ የጣልያን ፕሮፓጋንዳ አሜሪካኖችን ምን ያህል እንደማረከ ይታያል። « ..... አሥመራና ምዕዋ በአውሮፓ ደረጃ የቀሠሩ ዘመናዊ ከተሞች በመሆናቸውና ነዋሪዎቹም በሙሉ የጣልያን ተወላጆች በሊሆኑ፤ ኢትዮጵያ ለማስተዳደር አትም ያንሳታል .... » እያለ፤ የሮማ መንግሥት የሚነዛውን ወሬ አሜሪካኖች ተቀብለው፤ ለእዚህ ሁለት ከተሞች ሙተዳደሪያ ልዩ ቻርት እንዲዘጋጅ ሲጥሩ ቆይተዋል።

በመሠረቱ እንግሊዝና አሜሪካ በኢርትራ ጉዳይ ከጣልያን ይልቅ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመደገፍ በተቀራረበ ሀሣብ ላይ ስለሚገኙ፣ እርስ በርሳቸው ተነጋግረው አቋማቸውን በአንድነት ለማስተባበር አይቸገሩም ነበር።

ከአሜሪካኖችና ከእንግሊዞች ይልቅ በጣም የሚያሳዝን ትዝብት ላይ የወደቁት መስኮብና ፈረንሣይ ናቸው። ከኢርትራ ከሱማሌና ከሊቢያ ሕዝቦች በጣም አብዛኛዎቹ የዚህን ግፈኛ የሆነ የጣልያን አስተዳደር እንዳታመጡበት ሲሉ ያቀረቡትን አቤቱታ አናጻምጥም ብለው፣ የየራሳቸውን ፕሮፖላቲካና የኢኮኖሚ ጥቅም ሲያባርሩ፣ ትክክለኛ ፍርድ እንዳይሰጥ ዋናዎቹ እንቅፋቶች ሆኑ። በዶክመንት ላይ ስፍር እንደታየው የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ለዳኝነት ሥራ የተላኩበት ተግባር፣ በየአገሩ ያለው አብዛኛው ሕዝብ ለወደፊት ዕድሉ ምን እንደሚፈልግ ጠይቀው ለመረዳት ነበር እንጂ፣ እነሱ በሕዝቡ ስም ሆነው ለእነሱ የሚጠቅማቸውን ለመወሰን አልነበረም።

በልማዱ እንደሚታወቀው ፖለቲካና ዳኝነት አብረው ሊጓዙ አይችሉም። በዳኝነት አሠራር ሁለትና ሁለት ሲደመር አራት ብቻ ነው መሆን የሚችለው ብሎ ሲቆም፣ በፖለቲካ ውሳኔ ሁለትና ሁለት፣ ሶስት ተኩል የመሆን ዕድል አለው። የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶችም እስከ 1945 ዓ.ም መጨረሻ ድረስ፣ በዓለም ላይ እንደነታቸውን አጽንተው በያዙት ወሰን የሌለው ሥልጣን፣ ለቀድሞዎቹ ለጣልያን ቅኝ ግዛቶች፣ የፈለጉትን የፖለቲካ ውሳኔ በማድረግ ፋንታ፣ አደባባይ ለበሰ የሆነ የዴሞክራሲ ፍርድ በመስጠት እንደነቃለን ብለው ሲጓተቱ፣ ያበቡት ሁሉ አልተሳካላቸውም። በመካከላቸው የተፈጠረው አለመግባባት፣ የኢርትራ፣ የሱማሌና የሊቢያ ሕዝቦች ፍላጎታቸው ምን እንደሆነ ለመርማሪው ኮሚሽን በገለጹት ሀሳብ ላይ ሳይሆን፣ የሕዝቡን ጥያቄ ወደ ጉን ትተው ለየራሳቸው የሚጠቅም ፍርድ ለመስጠት ሲጥሩ ነው። እጅግ አስገራሚ የሆነውም፣ በመስከረም 1948 ዓ.ም የአራቱ ታላላቆች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ፓሪስ ላይ ሲበበሱ፣ ቀደም ሲል በመርማሪው ኮሚሽን አባሎች መካከል ከደረሰው የሀሳብ መለያየት የበለጠ የማይግባቡ ሆነው መገኘታቸው ነው። በተመሳሳይ ሀሳብ እንደነታቸውን አፋፍመው የነበሩት ፈረንሣይና መስኮብ፣ በፓሪስ በብሰባ ላይ ተለያይተው ብቅ አሉ። ምን ጉድ ፈላ ? ..... ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ በሚያዝያ 1948 ዓ.ም በጣልያን አገር በተደረገው ጠቅላላ የፖለቲካ ምርጫ አሸናፊዎቹ ክርስቲያን ዴሞክራቶችና ሊበራሎች በመሆናቸው፣ ፈረንሣይ፣ እንግሊዝና አሜሪካ ሲደሰቱ፣ በኮሙኒስቶቹ መሸነፍ መስኮብ ትልቅ ሀዘን ላይ ወደቀ። ስለዚህ፣ ፈረንሣይ ለጣልያን ጥያቄ የሰጠችውን ድጋፍ ስታጸና፣ ሶቪየት ሕብረት ሀሳቡን ለውጦ ለራሱ ጥቅም የሚሻለውን መንገድ ፈላጊ በመሆኑ፣ የሁለቱ አገሮች የሀሳብ እንደነት የማይቀጥል ሆነ። አሜሪካና እንግሊዝም፣ ጣልያን ወደ ኢርትራና ወደ ሊቢያ መመለስ የለባትም ብለው የወሰኑትን አንለውጥም አሉ። በመጨረሻው እነዚህ አራቱ የዓለም ኃያላኖች፣ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ዕድል ለመወሰን ያቃታቸው መሆኑን በትክክል ሲገነዘቡ፣ በ 1946 ዓ.ም በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፣ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለማቅረብ ተስማምተው መለያየት ግዴታ ሆነባቸው።

ክፍል ሶስት

የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት

በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(ሚያዝያ - ግንቦት 1949)

	ገጽ
1. ከኃላፊነት መሸሽ .....	96
2. ሉማሌ ለጣልያን ትስፕ፤ ኤርትራ በሁለት ትክፈል፤ (አሜሪካና እንግሊዝ) ....	97
3. የመስኮብ ውርጅብኝ .....	106
4. ስፎርሳ እና አክሊሉ .....	110
5. የአምሣለ ገነት ጉባኤና ውሳኔ .....	120
6. በኒውዮርክ ያልተጠበቀ ደስታ .....	126
7. እቶ አክሊሉ፤ የትኛውን ይከተሉ? .....	129
8. ኢትዮጵያና ጣልያን .....	132
9. የሳቲን አሜሪካ አገሮች፤ የጣልያን ጠበቆች .....	138
10. ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች .....	142
11. የቤሽንና ስፎርሳ ስምምነት .....	150
12. የቤሽን ስፎርሳ ስምምነት፤ በግዕዝ ኮሚቴ "15" .....	158
13. የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት .....	163
14. ጠቅላላው ጉባኤ፤ ከውሳኔው በፊት .....	168
15. የማክሰኞ ግንቦት "17" ድራማ .....	172
16. ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ .....	174
17. ጥሩው ዕድል አመለጠ .....	178
18. የጃንሆይ አመለካከት .....	181
19. የጓደኞች ትችት .....	188

## ከኃላፊነት መሸሽ

መስከረም 15 ቀን 1948 ዓ.ም የኦራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በአንድነት ፈርመው ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ጸሐፊ በላኩት ደብዳቤ፣ « .... ከጣልያን ጋር በተደረገው የዕርቅ ስምምነት በአንቀጽ 23 ቁጥር 3 አባሪ 11 ላይ የተገለጸውን መብት በማድረግ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ አገሮች ጉዳይ መስከረም 21 ቀን 1948 ዓ.ም በሚከፈተው የድርጅቱ የሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ቀርቦ እንዲታይና እንዲወሰን ስንጠይቅ ክብር ይሰማናል .... » አሉ። ክብሩ የት ላይ እንደሆነ ለግዑት አብዛኛዎቹ አባል መንግሥታት እርስ በርሳቸው ሳይጠያየቁ አልቀሩም።

የኤርትራን፣ የሊቢያንና የሱማሌን ሕዝቦች የወደፊት ዕድል፣ የግል ጥቅም በማይመለከተው በትንቢት ሚዛን ላይ ተመሥርተው ውሳኔ መስጠት አቅጥተው፣ ኃላፊነታቸውን ለተባበሩት መንግሥታት ሲወረውሩ፣ የሚያሳፍራቸው እንጂ የሚያስከብራቸው አልነበረም።

ለዓለም ሕዝብ አልቂት በጥጋብ የተነሱትን ናዚስቶችንና ፋሽስቶችን ተባብረን ወግተን የጋራ ድልን እንደአገኘው ሁሉ፣ ለወደፊቱም በዚች ምድር ላይ የሠላም ሕይወትና ፀጥታ፣ ዋስትና እንዲኖረው ኃላፊነታችንን እንፈጽማለን ብለው፣ እነዚህ ኃያላን የተባሉ መንግሥታት የሰጡት ቃል፣ በድሆች አገሮች ላይ ያሳደረው ተስፋ ወስን አልነበረውም።

በሩዝቬልት፣ በቸርችልና በስታሊን መካከል የተደረጉት የያልታ ስምምነቶች፣ የጋራ ጠላቶቻቸውን ናዚስቶችንና ፋሽስቶችን ድል ከመቱ በኋላ፣ ዓለምን ተከፋፍለው ለመምራት ስለሆነ፣ በየክልላቸው በሊበራሊዝምና በኮሙኒዝም አይዲዎሎጂ ኃይላቸውን ለማጠናከርና የሚመኙትን ለመፈጸም እሸቅድድም ቀጠሉ። ሁሉም ሰየጥቅማቸው የተሰለፉ በመሆናቸው፣ እንኳን በከፍተኛዎቹ የዓለም ፕሮብሌሞች ይቅርና፣ በአነስተኛቸውም ጉዳዮች ላይ ተሰማምተው መፍትሔ ለመስጠት የማይችሉ ሆኑ።

በ 1936 ዓ.ም የኢትዮጵያ ጉዳይ የገፍኔሹን የመንግሥታት ማህበር ዓላማውን እንደአናጋው ሁሉ፣ የኦራቱ ኃያላኖችም የአንድነት መንፈስና ትብብር ቋሚ መሠረት የሌለው መሆኑን ለመጀመሪያ ጊዜ ያጋለጣቸው የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው። ለሶስት ዓመታት በግራና በቀኝ እያምታቱ ይዘዋቸው የቆዩትን የኤርትራ፣ የሊቢያና የሱማሌ ደሴዎች፣ አንድ ዓይነት መፍትሔ ሲያስገኙላቸው ስላልቻሉ፣ አራቱ ኃያላን መንግሥታት እፍረትና ውርደት ሳይሰማቸው፣ ኃላፊነቱን ለተባበሩት መንግሥታት ማስተላለፍ ግዴታ ሆነባቸው። አራቱ ኃያላን የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ደሴ ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ እንዲቀርብ ሲያደርጉ፣ በተለይ አሜሪካና እንግሊዝ ከአባል አገሮች መካከል በሚኖሯቸው ተከታቶችና ደጋፊዎች እነሱ በሚፈልጉት ዓይነት ጉዳዩ መፍትሔ ያገኛል ብለው ከፍ ያለ ተስፋ ሳያደርጉ አልቀሩም።

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እነዚህን ለሶስት ዓመታት ሲንገላቱ የኖሩ ፋይሎች ከተረከቡ በኋላ፣ በነማን ነገረ ፈጅነት፣ በነማን ዳኝነት፣ ሙግቱ ሲጣጣፍ እንደቆየና የመጨረሻው ውሳኔ አስኪስጥ ድረስ ትርምሱ እንደት እንደነበረ፣ በዝርዝር እንመለከታለን። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት

የሶስተኛውን ዓመታዊ ጠቅላላ ገቢ እና በሁለት ደረጃ ከፍሎ ያከናውነው የመጀመሪያውን በመስከረም 1948 ዓ.ም ፓሪስ ላይ ሲሆን፤ ሁለተኛውን በሚያዝያ 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ ነበር።

መስከረም 24 ቀን 1948 ዓ.ም ፓሪስ ላይ የተከፈተው የመጀመሪያው ክፍል የሶስተኛው ጠቅላላ ገቢ ሥራውን ሲጀምር፤ በአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ መግከርት ቢሮ የተዘጋጁት የኤርትራ፤ የኢቢያና የሱማሌ ዶሴዎች፤ ብዙ ዶክመንቶች ታጭቀውባቸው፤ ከምራቸው ለዓይን ስለሚያስደነግጥ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ የተሰበሰቡት የአባል መንግሥታት ወኪሎች፤ እነዚህን ጉዳዮች ፀላጭር ጊዜ ውስጥ መርምሮ ሀሳብ ለማቅረብ እጅግ ከባድ ሆነው ታይዋቸው። ጉዳዩን ረጋ ብሎ ለማጥናትና የበለጠ ሀሳብ ለማቅረብ ጊዜ ስለሚጠይቅ፤ በሚያዝያ 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ ሌክ ሌክ ሶክሲስ ላይ ለሚከፈተው ለሁለተኛው ክፍል ጠቅላላ ሰብሰባ አንዲተላለፍ፤ አባል አገሮች ተሰማምተው ተለያዩ።

በዚህ ሀሳብ መሠረት የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛት ሕዝቦች የወደፊት ዕድል ለመወሰን፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ረቡዕ ሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም ኒውዮርክ በተከፈተው በሁለተኛው ክፍል ሰብሰባው ላይ ጥናቱን ጀመረ።

### ሱማሌ ለጣልያን ትስጥ፤ ኤርትራ በሁለት ትከፈል፤ (የአሜሪካና የእንግሊዝ አጽም)

« .... ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የተባበሩት መንግሥታት የሚሰጠው ውሳኔ የሶስት ሚሊዮን ሕዝቦችን ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ የድርጅቱንም የወደፊት ዕድል የሚመለከት ይሆናል ..... » ይህንን የማስጠንቀቂያ መንፈስ ያዘለ ቃል የወረወረው፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን ፎስተር ደለስ (JOHN F. DULLES) ነው።

ረቡዕ ሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዋና ኮሚሲዮን የኤርትራን፤ የኢቢያናና የሱማሌን ጉዳይ መመልከት ሲጀምር፤ ከአባል አገሮች መካከል የመጀመሪያው በር ከፋች ተናጋሪ፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ነበር። ሚስተር ደለስ (DULLES) በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የአሜሪካ ነዋሪ አምባሳደር ሆኖ ከሠራ በኋላ፤ ከ 1952 ዓ.ም ጀምሮ በሕመም ሕይወቱ እስከ አለፈበት እስከ 1959 ዓ.ም ድረስ፤ የዩናይትድ ስቴትስ ፕሬዚዳንት ዮፔኔራል አይዘንሐወር የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ በዓለም ጉዳይ ላይ ከፍተኛ ቦታ ይዞ እንደተጫወተ ታሪክ ያስታውሰዋል።

« የአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ባለሥልጣናት በሶስት ዓመት ጊዜ ውስጥ፤ ውሳኔ ለመስጠት ያልተስማሙበትን ከፍተኛ ጉዳይ፤ ለተባበሩት መንግሥታት ሲያቀርቡ ይህንን የሚያህል ከባድ ኃላፊነትና ሥልጣን ድርጅቱ የሚቀበለው በታሪኩ ለመጀመሪያ ጊዜ ነው። » ካለ በኋላ፤ ጆን ፎስተር ደለስ ንግግሩን በመቀጠል « ..... ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የተባበሩት መንግሥታት የሚሰጠው ውሳኔ የሶስት ሚሊዮን ሕዝቦችን ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ የድርጅቱንም የወደፊት ዕድል የሚመለከት ይሆናል ..... » ሲል አስጠነቀቀ።



እነዚህን የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፤ ካለፉት ስምንት ዓመታት ጀምሮ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሲያስተዳድር ካገኘው ኢክስፔሪያንስ የሚሰጠውን ሀሳብ በጥሞና ማዳመጥ አስፈላጊ መሆኑን ካሳበበ በኋላ፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ለእያንዳንዱ አገር የሚጠቅም መሰሎ የሚታየውን መፍትሔ ያቀረበው በሚከተለው አኳኋን ነበር፡፡

1. ሊቢያ፤ የአገሩ አንድነት ተመሥርቶ ነፃነት አስከሚሰጥበት ጊዜ ድረስ የሲሪናይክ አውራጃ (CYRENAIQUE) በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አስተዳደር ሥር እንዲቆይ አስፈላጊነቱን የአሜሪካ መንግሥት ያምናል፤ ካለ በኋላ ለትሪፖሊታንያ እና ለፊዘን አውራጃዎች ምን መፍትሔ እንደሚገኝላቸው ጆን ፎስተር ደሰስ አልተናገረም፡፡

2. ኢርትራ፤ ይህ አገር እንዳለፉት ዘመናት ኢትዮጵያን ለማጥቃት ለሚፈልጉ ጠላቶች፤ የጦር ማከማቻና ማሸጋገሪያ መሆኑ እንዲቀር፤ የምሥራቁ አውራጃዎች ፀሎት በቀጥታ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ የአሜሪካ መንግሥት ይደግፋል፡፡ ሌላው ከከረን በኋላ ያለውን የምዕራቡን አውራጃ፤ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚመሳሰለው ከሱዳን ጋር ለመቀላቀል እንዲችል ተጠንቶ ቢወሰን ይበጃል፡፡

3. ሱማሊ፤ ነፃነት ለመቀበልም ሆነ በአቶሞሚ ለመተዳደር አገሩ ብቁ ካለመሆኑም በላይ፤ ለአካባቢው ሠላምና ፀጥታ አስጊ መሰሎ ስለማይታይ፤ በተባበሩት መንግሥታት ስም እዲሲቷ የጣልያን ፊፑብሊክ በሞግዚትነት ለማስተዳደር እንዲሰጣት የሚደገፍ ነው፡፡

በጠቅላላው፤ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ከሞላ ጉደል የጠቃቀሳቸው እነዚህ መፍትሔዎች፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ለማቅረብ ባዘጋጃቸው ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ የተመሠረቱ መሆናቸውን፤ የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ከሰጠው መግለጫ መረዳት ይቻላል፡፡

ጆን ፎስተር ደሰስ ያደረገው ዲሰኩር ከእንግሊዝ በስተቀር፤ በሌሎቹ በተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ላይ የሚማርክ ስሜት አልፈጠረም፡፡ ለችግሮቹ መፍትሔ ያቀረበው ሀሳብ የተሟላና፤ በተረጋገጠ አቋም ላይ የተመሠረተ ባለመሆኑ፤ ሚስተር ደሰስ የሰነዘራቸው አስተያየቶች ጉባኤው እንዲመክርበት እንደ ረቂቅ ውሳኔ ሆኖ አልተቆጠረም፡፡ የሆነ ሆኖ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ የገለጸው ሀሳብ፤ ምንጩ የፈለቀው ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት መሆኑን አባል አገሮች ተረድተውታል፡፡

ኮሚሲዮኑ ሥራውን ሲጀምር፤ ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች የሚቀርቡትን መግለጫዎች ለማዳመጥ ቅድሚያ የስጠ ስለሆነ፤ ከአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ቀጥሎ ፕሮግራም የተያዘሰት ሁስተኛው ተናጋሪ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዴታ ሄክቶር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ሆነ፡፡

የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ መንግሥት መልዕክተኛ የንግግሩ መክፈቻ ያደረገው፤ ወዳጁ የአሜሪካ ተወካይ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች፤ ታላቋ ብሪታንያ በማስተዳደር ለምትፈጽመው መልካም ተግባር በማድነቅ፤ የምሥጋና መልስ በማበርከት ነበር፡፡ የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን

ፎስተር ደለስ ስጉባኤው ያቀረበው ሀሳብ፤ የታላቋ ብሪታንያን መሠረታዊ ዓላማ የተመረከዛ ስለሆነ፤ የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሰፋ ያለ ማብራሪያ ከመስጠቱ በስተቀር አዲስ ነገር አልጨመረም። ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች አስተዳደር መፍትሔ ለመስጠት የእንግሊዝ መንግሥት ሀሳቡን ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በይፋ የሚያቀርበው ለመጀመሪያ ጊዜ ስለሆነ፤ የጉባኤው ተካፋዮችና ወተለይም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች የሚያጸምጡት በጥንቃቄ ነበር።

1. ሊቢያ፤ « ..... ሶስቱ ዋና ዋና አውራጃዎች፤ ትሪፖሊታንያ፤ ሲሪናይክና ፊዘን በአንድነት እንዲዋሀዱ የሚቀርበው ሀሳብ ተገቢ ነው ብላ ታላቋ ብሪታንያ ታምናለች። እስከዛሬ ድረስ የፊዘን አውራጃ በፈረንሣይ እጅ ከመሆኑ በስተቀር ትሪፖሊታንያን እና ሲሪናይክን እንግሊዝ ስታስተዳድር ስድስት ዓመት ሆኗል።

..... የአሜሪካ መልዕክተኛ፤ ባቀረበው ሀሳብ እንዳመለከተው፤ ሲሪናይክ በእንግሊዝ አስተዳደር እንድትቆይ የተባበሩት መንግሥታት ከወሰነ፤ መንግሥቱ ሊቀበል ይችላል። ትሪፖሊታንያ ግን፤ ሕዝቡም ከሲሪናይክ የተለየ ስለሆነና በዚህ አውራጃ ታላቋ ብሪታንያም ስመቆየት ስለማትፈልግ፤ ሌላ መፍትሔ በአስቸኳይ እንዲሰጥ ያስፈልጋል። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ግን የትሪፖሊታንያንም አስተዳደር እንግሊዝ እንድትቀጥል ያስፈልጋል ብሎ ከጠየቀ፤ የምንቀበለው ልጥቂት ዓመታት ብቻ ይሆናል። በነዚህ ጉዳዮች ላይ በትክክል መረዳት የሚያስፈልገው፤ የሲሪናይክ ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይመጣበት ፀጥብ ተቃውሞውን ያስማ መሆኑን ነው። ለሲሪናይክ፤ ከሕዝቡ ፍላጎት ውጭ ተወስኖ አስተዳደሩ ለጣልያን ይሰጥ ቢባል፤ ሕዝቡ ጦርነት ሊያነሣ ይችላል። በእነዚህ ሲሪናይክ ለጣልያን እንዳይሰጥ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በጥብቅ ያሳስባል።

2. ኢርትራ፤ ..... በመላው እስላም የሆነው የኢርትራ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ፤ ገልጽ በሆነ መንገድ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን እንደማይፈልግ አመልክቷል። ይህ ሕዝብ በባሕሉም፤ በሀይማኖቱም፤ በዘሩም ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ቢቀላቀል፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ተገቢ የሆነ መፍትሔ ነው ብሎ ይገምታል።

..... በሕዝብ ቁጥር ብልጫ ያለው የምሥራቁ አውራጃና የደጋው ነዋሪ የሆነው ክፍል ግን፤ በዘርና በሀይማኖቱ ከትግራይ ሕዝብ ጋር ተመሳሳይ ስለሆነ፤ ኢኢትዮጵያ ጋር መዋሀድን እንደሚደግፍ ታውቋል። በእነዚህ ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃ በስተቀር የምሥራቁ የኢርትራ ግዛት ተከፍሎ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ይደግፋል። .... ለሕዝቡ ጥቅምና ፈቃደኛው ሠላም በማሰብ ኢትዮጵያም ለደረሰባት ጥቃት መደገሚያ እንዲሆናት፤ ይህ መፍትሔ ቢወስን የተሻለ ይሆናል።

3. ሱማሌ፤ ..... ይህን አገር የጣልያን መንግሥት ለማስተዳደር እንዲሰጠው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ይደግፋል። ...የፈረንሣይ መንግሥት ከዚህ ቀደም እንደገለጸውና የአራቱም ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን እንዳረጋገጠው፤ የሱማሌ ሕዝብ ነፃነትን ለመቀበል እልታዘጋጀው። አገሩንም በሞገዚትነት ለማስተዳደር ከጣልያን በስተቀር ሌላ ችሎታና

ኢክስፔሪያንስ ያለው አገር የለም ..... » ሲል፤ ሚስተር ሜክኒል (Mc NEIL) አዲሲቷ ለተባለችው ጣልያን የድጋፍ አስተያየቱን ሰጠ።

የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ንግግር ሲፈጸም፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ በቀረቡት ሀሳቦች ላይ የመንግሥታቸውን እቋም ለማስረዳት የገባኤውን ሊቀመንበር ጠየቁ። ለኢትዮጵያ እጅግ አሳሳቢ በሆነው በኤርትራ ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ቀደም ሲልም ከዩናይትድ ስቴትስ የቀረበው ሀሳብ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት የሚያረካ እንጂ ቅር የሚያስኝ ይሆናል ተብሎ አልተገመተም ነበር።

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ጭቅጫ እንዲሆን ከሞላ ጉደል አሜሪካና እንግሊዝ ባቀረቡት ሀሳብ ላይ፤ ኢትዮጵያ የምትቃወመው ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በንግግራቸው መግቢያ ላይ አልገለጹም። በመጀመሪያ፤ በጥንታዊው ዘመን የኢትዮጵያንና የኤርትራን፤ እንደዚህም የሱማሌን ሕዝቦች የአንድነት ታሪክ በማብራራት፤ ቀጥሎም እነዚህ በአንድ አገር አቅተጻጸር ተጠቃልለው ይኖሩ የነበሩትን ሕዝቦች ለሃምሳ ዓመታት የሊያቸው ኮሎኒያሊስት ጣልያን መሆኑን፤ በመጨረሻም ኤርትራና ሱማሌ ወደ ጥንት አገራቸው እንዲመለሱ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የጠየቀው፤ እንደ ጣልያን ግዛት ለማስፋፋት ሳይሆን፤ በሕዝቦች ታሪክ፤ በዘርና በባሕል አንድነት ላይ የተመሠረተ ትክክለኛ ጥያቄ ነው፤ በማለት ካስረዱ በኋላ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ ከአሜሪካና ከታላቋ ብሪታንያ በቀረበው ሀሳብ ላይ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት ቅሬታና ተቃውሞ የገለጡት በሚቀጥለው አኳኋን ነበር።

1. « ..... በምንም መንገድ ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት አይቀበልም። ዝም ብሎም አይመለከትም። ..... ሱማሌን ለማስተዳደር ኃላፊነቱን መቀበል የሚገባት፤ ኢትዮጵያ መሆኗን መንግሥቱ በትክክል ያምናል።

2. .... ስምንት ዓመት ሙሉ ፍርድ ለማግኘት በሚያሳዝን ሁኔታ ሲንገላታ የኖረው የኤርትራ ሕዝብ ጽኑ ፍላጎት፤ ከእናቱ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል እንጂ፤ ገሚሱ ተከፍሎ ለባዕድ አገር እንደ ዕቃ እንዲሰጥ አይደለም። የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ደህና አድርጎ እንደተረዳው፤ የኤርትራ ሕዝብ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ እንድንቱ እንዲነካበት አይፈልግም። በዲሞክራሲ ሥርዓት ከሃምሳ በመቶ በላይ የሆነው የኤርትራ ሕዝብ፤ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን የጠየቀ መሆኑ መዘንጋት የለበትም።

3. .... ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ጀምሮ፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች ጉዳይ፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት ተስማምተው መፍትሔ መስጠት ስለእቃታቸው፤ ዛሬ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚጠበቀው ውሳኔ ለመካከለኛው ምሥራቅና ለአፍሪካ ሕዝቦች ምን ያህል ከፍተኛ ጉዳይ እንደ ሆነ መታወቅ አለበት።

4. .... የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት የሚያስፈልገው፤ የጣልያን መንግሥት ኤርትራና ሱማሌ ካልተመለሱልኝ ብሎ

የሚወተውተው፣ ለአገሩ ሕዝብ እስከ ሳይሆን፣ ለዘላለም በማይሞተው ምኞቱ እነዚህን ሁለት አገሮች የጦር ማከማቻ በማድረግ፣ ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለመውጋት መሆኑን ነው።

5. .... በመጨረሻም የተባበሩት መንግሥታትን የምጠይቀው፣ የታላላቅ አገሮችን ጥቅም ብቻ ሳይሆን፣ የታናናሽ አገሮችንም መብት በእኩል ደረጃ ለመጠበቅ ድርጅቱ የተጣለበትን ኃላፊነት በትክክል እንዲፈጽም ነው።

6. .... ሱማሌን መልሶ ለጣልያን ለመስጠት በያለበት የሚጠነሰበውን ተንኮል ኢትዮጵያ አትቀበልም። .... ኢትዮጵያ፣ የኤርትራ ሕዝብ ሳይከፋፈል ወደ ጥንት አገሩ እንዲመለስ ተገቢ ነው ብላ ትክክለኛ ፍርድ መጠየቁን አታቋርጥም ..... »

በለው አክሊሉ ሀብተወልድ ንግግራቸውን ደመደሙ።

የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ይህን የመሠለ አስተያየት ከኢትዮጵያ ልዑክ ይሰነዘራል ብሎ አይጠብቅም ነበር። « ..... በኤርትራ ግዛት ውስጥ ኢትዮጵያን ከማይፈልጉት እስላሞች ከሚኖሩበት ከምዕራባዊው አውራጃ በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ የምዕዋና የአስብ የባሕር በር ጭምር፣ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀዱ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሰጠውን ከፍተኛ ድጋፍና ያደረገውን ጥረት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ከቁም ነገር አለመቁጠሩ ያስገርማል። የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የኢትዮጵያ ወዳጅ ባይሆን ኖሮ፣ በኦራቱ ኃያላን መንግሥታት ገባኤ ላይ፣ መስከብና ፈረንሣይ ኤርትራ ለጣልያን ተመልሳ እንድትሰጥ የደከሙበትን ጉዳይ ልያፈርሰም ነበር። ኢትዮጵያ በፋሽስት የደረሰባትን ጥቃት በመመዘን፣ በአንድ ነገር ልትካስ ይገባል በሚል ቅን አስተያየት፣ ከታላቋ ብሪታንያ ለቀረበው የድጋፍ ሀሳብ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጎ ላይ ምሥጋና መደርደር በያሰፈላ ለንጋን፣ እስከዚህ ድረስ ግምት ሳይሰጠው የሚታለፍ መሆን አልነበረበትም።

..... ታላቋ ብሪታንያ ከፋሽስት ጣልያን ጋር ተዋጊታ፣ የኢትዮጵያን ነፃነት አስመልሳ፣ ከስምንት ዓመታት ጀምሮ ኤርትራንና ሱማሌን የምታስተዳድረው ሕዝቡ እየተሰቃዩ አይደለም። ይህ የተሰጠው አስተያየት ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከተው የኤርትራና የሱማሌ ሕዝብ ስሜት አለመሆኑ የታወቀ ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፣ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር በተባበሩት መንግሥታት ገባኤ ላይ የሀሳብ ግጭት እንዲኖር መፈለጉን አሳይቶናል። በዚህ እነጋገሩ ለግስማት የሞከረው፣ ኢትዮጵያ ነፃነቷ የተሟላና ለታላቋ ብሪታንያ የተለየ ግምት የሌላት መሆኑ እንዲታወቅ ነው። እንግዲህ ለወደፊቱ የሚጠቅመውን እሱ ያውቃል። እኛም በያዝነው መንገድ እንቀጥላለን ..... » በማለት፣ የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ በአቶ አክሊሉ ላይ ኢንድ ዓይነት ቅሬታ አሳደረ።

አቶ አክሊሉ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባስተላለፉት ረዥም የቴሌግራም መልዕክት ላይ፣ ከእንግሊዝ መንግሥት በተሰጠው መግለጫ በበኩላቸው ምን ያህል ትር እንደተሰኙ በሰፊው አስረድተዋል። በተለይ በጣም ያሳዘናቸው፣ ጠላታችን የሆነው ጣልያን እንደገና ተመልሶ ሱማሌን እንዲገዛ በይፋ መደገፉ ነው። ሱማሌን ለግስተዳደር ከጣልያን የተሻለ መንግሥት ስለሌለ፣ አዲሱ የጣልያን ሬፑብሊክ በኩሉ አስተዳደር ያለውን ኢክስፔሪያንስ በዚህ አገር ላይ ለማሳየት ይችላል፤ ሲል የእንግሊዝ መንግሥት የሰጠው መግለጫ በኢትዮጵያ በኩል የሚጠበቅ አልነበረም።

የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሲናገር በሊቢያ፣ የሲረናይክ ሕዝብ የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይመጣበት ኃይለኛ ተቃውሞ ማድረጉን ገለጸ። የሱማሊያ ሕዝብ ግን የጣልያንን አስተዳደር ጨርሶ አንፈልገንም፤ ጣልያን ተመልሶ ከሚመጣበት ሞታችንን እንመርጣለን፤ እያለ የሚያስማውን አቤቱታ ሚስተር ሜክኒሊ (McNEIL) በዝምታ አለፈው። ታላላቅ መንግሥታት የተባሉት ሁሉ መጀመሪያ የሚያስቡት ጥቅማቸውን እንደሆነ እናውቃለን። ይሁን እንጂ ለጥቅም ሲባል እንደዚህ የመሰለውን ሀቅ በግልጽ ለመሸፈን ሲሞከር ማየት ለምን አያሳዝንም ? ለምንስ አያበላጭም ?

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ነው ብሎ የእንግሊዝ መንግሥት ያቀረበውን ሀሳብ፣ ኢትዮጵያ ለመቀበል አትችልም ። የእኛ ጥያቄ ኢርትራና ሱማሌ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ ነው። የእንግሊዝ ሀሳብ፣ ሱማሌ አይገባችሁም። ለጣልያን መመለስ አለበት። ኢርትራ የምዕራቡ አውራጃ ተቆጣሪ ለሱዳን ይሰጣል። ሌላው የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር ሊዋህድ ይችላል የሚል ነው።

- በሱማሊያ ጉዳይ፤ ላይ ጣልያን ተመልሳ እንድትመጣ ኢትዮጵያ አትቀበልም። ባላት አቅም ሁሉ ትታገላለች። አስፈላጊም ከሆነ በጦር ትጥጋለች።

- በኢርትራ ጉዳይ፤ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ የቀረበው ሀሳብ፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያረካ አይደለም። የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በሰጠው ሪፖርት ኢርትራ አብዛኛው ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን ይፈቅዳል ብሏል። እንግሊዝ ግን ለራሱ በማሰብ፣ ሀይማኖትን ተመርኮዞ ኢርትራ በሁለት እንድትከፈል ያቀረበውን ሀሳብ፣ በሚቻለን ሁሉ ተከራክረን ለማሰለወጥ መሞከር አለብን። እንደ ጊዜ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ሚስተር ሜክኒሊ በሰጠው መግለጫ እራሱ ተናገሮታል። « ..... የሀይማኖት ነፃነታቸው የተጠበቀላቸው ብዙ እስላሞች በኢትዮጵያ መኖራቸው የታወቀ ነው ... » ብሏል። እንግዲህ የኢትዮጵያ መንግሥት አስተዳደር የሀይማኖት ነፃነትን የሚያከብር መሆኑ እየተረጋገጠ፣ በኢርትራ የምዕራቡ ክፍል ሕዝብ አብዛኛው እስላም በመሆኑ ብቻ፣ ለምን ተገንጥሎ ለሱዳን ዳረጉት ይሰጣል ?

የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንዴት በዚህ ጉዳይ ብቻ አይደለም። የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሰለ ኢርትራ ጉዳይ ያቀረበውን ሀሳብ ሲያብራራ በገለጻቸው ሁለት ዐረፍተ ነገሮች ላይ ቅር ተሰኝተዋል። የመጀመሪያው የምሥራቁና የደጋው ኢርትራዊ ሕዝብ በዘፋና በአርቶዶክሳዊ ሀይማኖቱ ከትግራይ ሕዝብ ጋር ስለሚመሳሰል የሚለው ነው። ይህ አነጋገር ኢትዮጵያን በዘር ለመከፋፈል ከዚህ ቀደም እንግሊዞች ሞክረውት ያልተሳካላቸው ዕቅድ አሁንም ከሀሳባቸው ያልተሰረዘ መሆኑን የሚያመለክት ነው።

ይህ ተካሄደው ዐረፍተ ነገር፤ የምሥራቁና የደጋው የኢርትራ አውራጃ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ድጋፉን ሲሰጥ፤ « ኢትዮጵያ በፋሽስት ጥቃት የደረሰባት ስለሆነ እንድትካሄድ ያስፈልጋል፤ » ሲል የሰነዘረው ቃል ነው። ኢትዮጵያ ልጆቿን በእንድነት ለመስብሰብ ያቀረበችው ትክክለኛ ጥያቄ፣ በኩሃ መልክ ሊታይላት አይገባም፤ ብለው አቶ አክሊሉ ያምናሉ።

ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ፣ በታላቋ ብሪታንያና በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪዎች መካከል የተፈጠረው የሀሳብ ልዩነት እንደት እንደነበረ፣ ሪፖርቱ ከኒውዮርክ ወደ ሎንዶንና ወደ አዲስ አበባ በፍጥነት ተልኳል።

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጃንሆይ እና ለጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የላኩት የኮድ መልዕክት አዲስ አበባ ደርሶ እስኪፈታና ከዚያም ለጌቶቹ በቀም ጽሑፍ ተገልብጦ እስኪቀርብ፣ በእንግሊዞቹ በኩል ዜናው ቀድሞ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ደርሷል። አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር ሚስተር ዳንኤል ላሴል (DANIEL LASCELLES) ከሎንዶን ጋር ያለው የመገናኛ መስመር የሰዓቱን በሰዓት የሚያቀርብ ስለሆነ፣ የኒውዮርኩን ዜና በፍጥነት ማግኘቱ አያስደንቅም። ከዚህም በቀር የንጉሠ ነገሥቱ ልዩ ጸሐፊና የእንግሊዝ መንግሥት ታማኝ ወጃጅ የሆኑት አቶ ተፈራወርቅ ኪዳኑወልድ ስለአለላት፣ አምባሳደሩ በፈለገው ቀንና በፈለገው ሰዓት ጉዳዩን ለጃንሆይ ለማትረብ የተለየ ዕድል አለው። በኒውዮርክ ስለደረሰው ሁኔታ የእንግሊዝ አምባሳደር ወቅተኛ ከጃንሆይ ጋር ለመነጋገር አልፈለገም። ወይም ደግሞ የመንግሥቱን አስተያየት የሚገልጽ የአፈሲየል ደብዳቤ አላቀረበም። በጊዮርጊደም መልክ ለአቶ ተፈራወርቅ ኪዳኑወልድ እንድ ማስታወሻ ሲልክ፣ በተዘግየረ ጉዳዩ ጃንሆይ እንዲያውቁት ማድረግ ነው። በማስታወሻው ላይ የተጠቀሰው ቃል የሚከተለው ነበር።

« ..... ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ሰለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ መፍትሔ ለመስጠት ለፖለቲካ ኮሚሲዮን ሀሳብ እቀረብ። ይኸውም፣

1ኛ/ ከኤርትራ እስላም ከሆነውና ኢትዮጵያን ከማይፈልገው ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር ሌላው በሙሉ፣ ሁለቱ የባሕር ወደቦች አስብና ምፅዋ፣ እንዲሁም ዋናው ከተማ አሥመራ ጭምር ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀዱ፤

2ኛ/ የጣልያን ሱማሌ ተብሎ የሚጠራው አገር ነፃነቱን ለመቀበል ብቁ ስላልሆነ፣ በተባበሩት መንግሥታት የበላይ ኃላፊነት ጣልያን በሞገዚትነት የወሰነ ጊዜ እንድታስተዳድር የሚል ነው።

ይህ ሀሳብ ለኮሚሲዮኑ እንደቀረበ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ወከረረ ቃላት አስተያየቱን ሲገልጥ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ሀሳብ ውድቅ አድርጎታል። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ስም የገለጻቸው ዋና ዋና ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው።

1. በኤርትራ ጉዳይ፤ ለስምንት ዓመታት ሲሰቃይ የኖረው ሕዝብ አስቸኳይ ውሳኔ እንዲሰጠው ያስፈልጋል። ይህም የሚጠበቀው ትክክለኛው ውሳኔ ሊያረካን የሚችለው፣ መላው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር በሙሉ ሲዋሀድ ብቻ ነው።

2. በሱማሊያ ጉዳይ፤ ጣልያን ተመልሶ አገሩን እንዲያስተዳድር ከተደረገ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት አይቀበልም። ደግሞም ዝም ብሎ አይመለከትም። ሱማሌን ለማስተዳደር ይገባኛል ብላ ፍርድ የጠየቀች ኢትዮጵያ፣ በአቋሟ እስከ መጨረሻው ትታገላለች ቢያስፈልግም ዘመር ትዋጋለች።

3. የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ የታላላቆቹን ብቻ ሳይሆን የታናናሾቹንም መንግሥታት መብት በእኩል ደረጃ መጠበቅ አለበት።

.... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት እገሮች ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን ሀሳብ ሲያቀርብ፤ ለኢትዮጵያም የሚጠቅመውን በትክክለኛው መንገድ አለበ ነው። የኢትዮጵያን መልዕክተኞች መሪ ሊያበቁጣ የቻለው ጉዳይ ምን እንደሆነ ለጊዜው አልታወቀም። ለማናቸውም የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ያቀረበውን ሀሳብ ቋገሩበታል።..... »

ከዚህ ሁኔታ መረዳት የሚቻለው፤ አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር አክሊሉ ሀብተወልድ ስለአደረጉት ንግግር፤ የመንግሥቱን ቅሬታ ለንጉሠ ነገሥቱ በአፈላላ እንዲያቀርብ ከሰንደን አልታዘዘም። ይሁን እንጂ በተዘዋዋሪ ጉዳና ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የእንግሊዝን ቅሬታ እንዲያውቁና አክሊሉንም እንዲያርሙ፤ በይፋ የማይወጣ የዲፕሎማሲ ስልት እንዲጫወት ከሉንዶን ሳይፈቀድለት አልቀረም። ከ 1943 ዓ.ም ጀምሮ፤ ለኢትዮጵያ ዲፕሎማሲ ሥራ ኃላፊነት የተሰጣቸውን አቶ አክሊሉን እንግሊዞች እንዳልወደዱ ጃንሆይ ያውቃሉ። ምናልባት ይህች ኒውዮርክ ላይ የደረሰችው ግጭት አክሊሉን ከውጭ ጉዳይ ለማዛወር ትረዳ ይሆን ? የሚል የተስፋ ጭላንጭል አልጠፋም። አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እንግሊዞችን አስቀይሟል የሚል ወሬ ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሊደርስ ጃንሆይን ሊያበቁጣ እንደሚችል ስለገመቱ፤ ለንጉሠ ነገሥቱና ለወልደጊዮርጊስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም የደረሰውን ሁኔታ ዘርዝረው በኮድ ቴሌግራም ካስተላለፉ በኋላ፤ በቫሊዝ ዲፕሎማቲክ ለወንድማቸው ስአቶ መኩንን ሀብተወልድ በብዕራቸው በጻፉት ማስታወሻ ከገለጿቸው ሀሳቦች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

« ..... ተዚህ ቀደም እንደነገርኩህ ጣልያን እኛን ለማጥቃት በኃይል ይሠራል። ኢርትራጌና ሱማሌን መልሼ ታልያዝኩ ብሎ ተንኮሉን ቀጥሏል። ተሁሉ የሚያሣዝነው እንግሊዞች ወደ ጣልያን መዞራቸው ነው። ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ የተባበሩት መንግሥታትን በአፈላላ ጠየቀ። በዚህ በጣም ተናድጄ ኢትዮጵያ ይህን ሀሳብ አትቀበልም። ጣልያን ሱማሌ ላይ ስትሰፍር ዝም ብላ አትመለከትም ብዬ፤ የእንግሊዙ መልዕክተኛ ለተናገረው መልስ ሰጠሁት። ቀጥሎም ስለ ኢርትራ ጉዳይ ያው ተዚህ በፊት እንደነገርኩህ፤ የክርስቲያኑ ወገን ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆን፤ የእስላሙ ወገን ሱዳን ተቀላቅሎ እንግሊዞች እንዲያስተዳድሩት ይፈልጋሉ። የእንግሊዙ መላክተኛ ሀሳቡን ሲያቀርብ እኛ ይህ እንዲሆን የምንፈልገው ኢትዮጵያ በፋሽስት በደረሰባት ጥቃት ካሣ እንዲሆናት ነው ብሎ ተናገረ። በዚህም በጣም ተናደድኩ ። ኮሎኒያሊስት ጣልያን በሀይል ወግቶ የወሰደብን አገራችንና መሬታችን የሚመለስልን በፍርድ እንጂ በካሣ መልክ አይደለም። በንዴት ተነስቼ በሰጠሁት መልስ፤ በእንግሊዞች አስተዳደር ተስምንት ዓመት ጀምሮ የሚሰቃየው የኢርትራ ሕዝብ የጠየቀው ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ነው ብዬዋለሁ። በሱማሌ እና በኢርትራም ጉዳይ የተናገርኩትን የእንግሊዙም የአሜሪካኑም መላክተኞች ተቃወመን በማለት በእኔ ላይ ቂም መያዛቸውን አይቻለሁ። እናንተም እስካሁን ድረስ እንደተለመደው በእንግሊዝ አምባሳደር በኩል ወሬው ተፋፍሞ ሳይደርሳችሁ አይቀርም። እኔም ለጃንሆይ እና ለጸሐፊ ትእዛዝ የሆነውን ሁሉ እንዲያውቁት በረዥሙ ቴሌግራም አስተላልፈያለሁ። እነዚህ ታላላቅ የሚባሉ አገሮች በተለይም አሜሪካና እንግሊዝ ትልቅ ቦታ ሆነው የትልቅ ሰዎች ሥራ ሲሠሩ ማየት አልቻልኩም። እንግሊዝ የተንኮሉን መንገድ ይከፍታል። አሜሪካ ምንም ሳያሰብ አብሮ ይጓዛል። በዚህ ምክንያት እኔ እነዚህን አገሮች ማመንም ማከበርም አቅቶኛል። እንግሊዞችና አሜሪካኖች በእኔ ላይ ቅሬታቸው እየጨመረ ስለሄደ፤ ምንም ጸሐፊ ትእዛዝ ተለኔ ጋር ቢሆኑ ጃንሆይ ሠላም ለማግኘት፤ አክሊሉ ከውጭ ጉዳይ ቢዛወር ይሻላል ቢሉ አልገረምም። የደረሰው ይድረስ፤

ለእነዚህ አገሮች ደካማ ሆኔ መታየት አልፈልገም። የኢትዮጵያን ክብርና መብት የሚነካ ነገር ታጋጠመኝ መቃወሚያና የግብፃውን መናገሪያ አልተውም። አሁንም በዚህ ሰዎን እሥራኤል ነፃ መንግሥት ሆና (የሰው አገር ቀምታ) የተባበሩት መንግሥታት አባል እንድትሆን በሚደረገው ድምፅ እኛ ከፃረሮቹ ጋር ተቃዋሚ ስለምንሆን የአሜሪካ ወኪል በንዴት ሊቃጠል ይችላል። እነሱ ተመጅመሪያ ጥቅማቸውን እንደሚከተሉ እኛም ለራሳችን መሥራት አለብን። በል እንግዲህ ይኸን ሁሉ ስትሠራ ለምን ሳትነገረኝ ቀረህ ? ብለህ እንዳትቆጣኝ፤ እኩላ ሌሊት ድረስ አልጋዬ ላይ ሆኔ በረዥሙ ጽፍኩልህ። ጃንሆይ ካለሁበት ሚኒስቴር እንድዛወር ከወሰኑ እኔ ምን እንደምፈልግ የነገርኩህን አስብበት .....»

ያንተው አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ ለወንድማቸው በላኩት ማስታወሻ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ከታላላቆቹ መንግሥታቶች ጋር ያጋጠማቸውን ችግር ፣ ከጣልያንም ጋር የሚጠብቃቸውን ከፍተኛ ትግል፣ ብስጭትና ሥጋት በተቀላቀለበት መንፈስ ለማስረዳት ሞክረዋል። እንግሊዞችና አሜሪካኖች ጃንሆይን ገፋፍተው የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን ቢላቁ፤ የአቶ አክሊሉ ምርጫ በፓሪስ የኢትዮጵያ አምባሳደርነት መሆኑ የታወቀ ነበር። እንደ ሎሬንሶ ታዕዛዝ ወደ ስታሊን አገር እንዳይወረወሩ በመጠኑ ሳይሰጉ አልቀሩም። ፓሪስ ቢሾሙ ብዙ ሰዎች ለሕይወታቸው ምቹት ለማግኘት ዕድሉ ተሰማቸው ብለው ሀሚታ እንደሚነኩ ያውቃሉ። በዲፕሎማሲ ሥራ ኢትዮጵያን ለማገልገል ከፓሪስ በስተቀር ሌላ የሚሆን ቦታ የለም ማለት አይደለም። ይሁን እንጂ፣ ከእንግሊዞችና ከአሜሪካኖች ጋር ያልተሰማማ ሰው ሎንዶንም ዋሽንግተንም ሊመደብ አይችልም። በአገር ውስጥ ከውጭ ጉዳይ በስተቀር ሌሎች የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች፤ ከሥራ ልምዳቸውና ከዝንባሌያቸው ጋር የሚቀራረበው የትኛው እንደሆነ በግልጽ አይታያቸውም። በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ፣ ከአሲያም ሆነ ከአፍሪካ ከፍተኛ ቦታ የተሰጠው ሰው ስለሌለ፣ በዚያን ጊዜ አክሊሉ እጩ ሆነው ቢቀርቡ፣ የረዳት ዋና ጸሐፊነት ሥራ ማግኘቱ አያዳግታቸውም ነበር። ይህም ቢሆን የአሜሪካና የእንግሊዝ መልካም ድጋፍ ከሌለበት ሊፈጸም አይችልም። ስለዚህ፣ ዞሮ ዞሮ ከእንግሎ አሜሪካ ተፅዕኖ ነፃ የሆነው ቦታ ፓሪስ ብቻ ስለሆነ፣ የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና የአቶ መኩንን ሀብተወልድ የጋራ ድጋፍ ጉዳዩን ያስፈጽመው ይሆናል ብለው አቶ አክሊሉ በሀሳባቸው ሲያወጡና ሲያወርዱ ቆይተዋል።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለጃንሆይና ለወልደጊዮርጊስ በሰፊው የላኩት ሪፖርት፣ ኮዱ አየተፈታ በቁም ጽሑፍ በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ በኒውዮርክ ስለደረሰው ሁኔታ አዲስ አበባ ካለው የእንግሊዝ አምባሳደር ለግርማዊነታቸው ልዩ ጸሐፊ የተላከው ሚሞራንደም ደርሷል። አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድም፣ የደረሳቸውን ማስታወሻ በአማርኛ አዘጋጅተው ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያቀርቡ፣ ለታላቁ ባለሥልጣን ለጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፣ ግልባጭ አልሰጡም ነበር። ነገር ግን በልዩ ጽሕፈት ቤት ያለው ተርጓሚ « ከጽሕፈት ሚኒስትሩ » ጋር የተለየ ግንኙነት ስለአለው፣ በየጊዜው እንደሚያደርገው ሁሉ፣ ከእንግሊዝ አምባሳደር ለተፈራወርቅ የተላከውን ማስታወሻ ኮፒ አድርጎ ለጸሐፊ ትእዛዝ ሰጥቷል። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሁኔታው ስለአሳስባቸው፣ ከአቶ አክሊሉ የተላከው ሪፖርት፣ በአስቸኳይ ተቀነባብሮ፣ የተፈራወርቅ ማስታወሻ ለጃንሆይ በሚደርስበት ሰዓት አብሮ እንዲቀርብና በአንድነት እንዲታይ አደረጉ።



## የመስኮብ ውርድብኝ

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሚያዝያ 7 ቀን ስለደረሰው ሁኔታ ወደ አዲስ አበባ የላኩት ራፖርታይት የንጉሠ ነገሥቱ ውሳኔ እንዲደርሳቸው፣ የሶቪየት ሕብረትና የጣልያን መልዕክተኞች፣ በኢርትራና በሱማሌ ጉዳይ የሚሰጡትን መግለጫዎች በጥብቅ የሚከታተሉበትና ለመልሱ የሚዘጋጁበት ጊዜ ነበር።

በጉባኤው ፕሮግራም መሠረት ቮኛያላን መንግሥታት ውስጥ ሶስተኛው ተናጋሪ ሆኖ የተመዘገበው ሶቪየት ሕብረት ነው። አንድሬ ግሮሚክ የመስኮብ መልዕክተኞች መሪ፣ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በሚያደርገው ንግግር፣ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች ላይ የሰድብ ውርድብኝ እንደሚነዛ ተጠብቋል። የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ ንግግር ምንም እንኳን ኢትዮጵያ ባቀረበቻቸው በኢርትራና በሱማሌ ጥያቄዎች ላይ፣ በአሰብ በኩል የባሕር በር እንዲሰጣት ያስፈልጋል፣ የሚል ሀሳብ ከመሰንዘሩ በስተቀር፣ ሌላውን በሙሉ የሚቃወም ቢሆንም፣ ታላላቅና ኃያላን የተባሉትን እንግሊዞችና አሜሪካንን በዓለም መልዕክተኞች ፊት ለማዋረድ ባደረገው ጥረት፣ እነዚህ ሀብተወልድ ደስብሏቸዋል።

« ..... የኢጣልያ ቅኝ ግዛት የነበሩት አገሮች ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ፣ ካላፋት ሶስት ዓመታት ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ ጉዳያቸው ሳይወሰን፣ በኩራኒያሊስት እንግሊዝ አስተዳደር ሲሰቃዩ የቆዩት በምን ምክንያት እንደሆነ፣ ለዚህም በኃላፊነት ተጠያቂዎቹ እነማን እንደሆኑ፣ የዓለም ገባኢ ተገቢውን ጥያቄ ማቅረብ አለበት ..... » በሚል መግቢያ አንድሬ ግሮሚክ ንግግሩን ጀመረ። የሶቪየት ሕብረት መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ፣ በተባበሩት መንግሥታት አዳራሽ ውስጥ ይህንን ጥያቄ አስማምሮ እራሱ ካቀረበ በኋላ፣ መልሱንም እራሱ ተንትኖ ሰጥቷል።

« ..... ከ 1945 ዓ.ም እስከ 1948 ዓ.ም ድረስ፣ ኃላፊነት የተሰጣቸው አራቱ ኃያላን መንግሥታት (አሜሪካ፣ እንግሊዝ፣ ፈረንሣይና መስኮብ) የሊቢያን፣ የኢርትራናና የሱማሌን ጉዳይ ለመወሰን ያልቻሉት፣ ታላቋ ብሪታንያና አሜሪካ እንቅፋት በመሆናቸው ነው ..... » ሲል፣ አንድሬ ግሮሚክ ለጉባኤው አሰረዳ። የሶቪየት ሕብረት ግን የእነዚህ የድሆች አገሮች ጉዳይ፣ በሕዝቡ ፍላጎት መሠረት ተገቢ የሆነ ውሳኔ እንዲሰጠው ብዙ ጥረት ማድረጉን ከጠቀስ በኋላ፣ እንግሊዝ፣ አሜሪካና ፈረንሣይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት ውስጥ ይሠሩት የነበረውን ተንኮል፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ማወቅ አለባቸው በማለት፣ ምሥጢሩን መተንተን ጀመረ።

1ኛ/ « ..... መስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም የአሜሪካ መንግሥት ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት ባቀረበው ሀሳብ፣ የጣልያን ኮሎኒ የነበሩት ሶስቱም አገሮች፣ በታላቋ ብሪታንያ እና በፈረንሣይ፣ በመስኮብና በአሜሪካ የጋራ ሞግዚትነት ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል አለ። ይህ ሀሳብ ሲጠና ከቆየ በኋላ ፈረንሣይና መስኮብ የአሜሪካንን እቅድ ለመቀበል ሲሰናዱ፣ ታላቋ ብሪታንያ በድንገት ተገንጥላ፣ ልዩ ልዩ ምክንያቶች እየፈጠረች ስለአደናቀፈች፣ ለጉዳዩ መፍትሔ ሌላ ዘዴ ማጥናት ግዴታ ሆነ።

2ኛ/ ግንቦት 6 ቀን 1946 ዓ.ም ታላቋ ብሪታንያ፣ የኤርትራን ጉዳይ ወደ ጉን ትታ፣ ለሊቢያና ለሱማሌ አዲስ ሀሳብ አለኝ ብላ ቀረበች። ይኸውም በሊቢያ ሲረናይከና ትሪፖሊታንያ የተባሉት አውራጃዎች በአንድነት ተዋህደው ነፃ መንግሥት ለማቋቋም ይቻላል። የጣልያን ሱማሌ፣ የእንግሊዝ ሱማሌ ሳንድና በኢትዮጵያ ያለው የአጋደን አውራጃ በአንድነት ተጠቃለው፣ ትልቋ ሱማሌ የሚባል አገር ለመመሥረት እንዲቻል እና፣ ሞገዚትነቱም እንዲሰጣት ታላቋ ብሪታንያ ያለ ሀፍረት ጥያቄዋን አቀረበች። በተለይ እጅግ የሚያስገርመው የታላቋ ብሪታንያን ዕቅድ የአሜሪካም መንግሥት ደጋፊ ሆኖ ማግረፍ ነው። የሶቪየት ሕብረት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሴ ሞሉቶቭ የታላቋ ብሪታንያን ውጥን፣ የቅኝ ግዛቶቿን ለማስፋፋት መሆኑን ስለተረዳው በይፋ ተቃወመ።

3ኛ/ ግንቦት 10 ቀን 1946 ዓ.ም የሶቪየት ሕብረት ባቀረበው ሀሳብ ሊቢያ፣ ሱማሌና ኤርትራ፣ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞገዚትነት እንዲተዳደሩ ቢደረግ ይሻላል አለ። ወዲያው ፈረንሣይና አሜሪካ ሀሳቡን ደገፋት። እንደተለመደው ታላቋ ብሪታንያ የተንኮላ ተቃውሞዋን በታቀርብ አሜሪካም ዘላ ከእሷው ጋር ተሰለፈች። እንግዲህ ይህ ሁሉ የሚያሳዩ ምንድን ነው ? ታላቋ ብሪታንያ እያምታታች በአፍሪካና በመካከለኛው ምሥራቅ የቅኝ ግዛቶቿን ለማስፋፋት አሜሪካ በታላቋ ብሪታንያ ቀያሽነት በዝህ እገሮች ላይ የጦር ኃይላን ማከማቻ ለማድረግ፣ ፈረንሣይ በቅኝ ግዛቶቿ አካባቢ፣ የእገሮች ነፃነትና የሕዝብ መብት እንዳይመሠረት፣ ሁሉም ለየግል ጥቅማቸው ነቅተው የማጥሩ መሆናቸውን ነው።... » በማለት የሶቪየት ሕብረት መንግሥት መልዕክተኛ ምዕራባውያኖችን በሰፊው አወገዘ።

የአንድሬ ግሮሚኮ ዲስኩር በተጨማሪ ለማስገንዘብ የፈለገው፣ በዚህ ዓለም ለታናናሽ አገሮችና ለሕዝቦች ትክክለኛ መብት ተቆርቋልና አለኝታ፣ ከሶቪየት ሕብረት በስተቀር ሌላ መንግሥት አለመኖሩን ነው። በመጨረሻው ለሊቢያ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ መፍትሔ ይሆናል ብሎ ያቀረበው ሀሳብ፣ እነዚህ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለተወሰነ ጊዜ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የጋራ ሞገዚትነት እንዲተዳደሩ ከዚህ ቀደም በመስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም ከአሜሪካ ታቅዶ የነበረውን ፕላን በመደገፍ ነው።

ሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታት (አሜሪካ፣ እንግሊዝና ፈረንሣይ) በዓለም ላይ ለተደቀኑት ችግሮች ሁሉ መፍትሔ የሚፈልጉት ከየራሳቸው ጥቅም ጋር እያያያዙ ነው ብሎ፣ ግሮሚኮ የተናገረው ስህተት አይደለም። በሌላ በኩል ደግሞ ሶቪየት ሕብረትም ከምዕራባውያኖች የተሻለ የራሱን ጥቅም ሳይመለከት ለባለጉዳዮቹ ብቻ የሚያስብ ነው ማለት አይቻልም። የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተስማምተው ተገቢ ውሳኔ ለመስጠት ባለመቻላቸው በተባበሩት መንግሥታት መወቀስ ያለባቸው በአንድነት አራቱም ኃያላን መንግሥታት ናቸው እንጂ፣ ግሮሚኮ ለማሳመን እንደሞከረው፣ ሶቪየት ሕብረት ተነጥሎ ቅዱስ የሚሆንበት ምክንያት የለም። ከ 1945 እስከ 1949 ዓ.ም ድረስ ስለ ቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት በተለያዩ ጊዜያት ሶስት ጊዜ እቋሙን ሊለውጥ ታይቷል።

መጀመሪያ መስከረም 13 ቀን 1945 ዓ.ም የአሜሪካ መንግሥት ሊቢያ ኤርትራና ሱማሌ፣ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ሞገዚትነት ለተወሰነ ጊዜ ቢተዳደሩ ይሻላል ቢል ያቀረበውን ሀሳብ ሶቪየት ሕብረት ደገፈ። ቀጥሎ፣

የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ከፈረንሳይ በቀረበው ሀሳብ እስማማለሁ አለ። አሁን ደግሞ ለሶስተኛ ጊዜ፤ በዚህ በሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረበው መፍትሔ፤ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ መስኮብ አባል በሆነበት በአራቱ ኃያላን መንግሥታት የጋራ ሞግዚትነት እንዲተዳደሩ ያስፈልጋል አለ። በጠቅላላው ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ጉዳይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ሀሳብ በአንድ አቋም ላይ ጸንቶ አልታየም። የመስኮብ መልዕክተኞች መሪ ላደረገው ንግግር መልስ ለመስጠት በቀጣ መንፈስ መድረኩን የያዘው፤ የፎላቋ ብሪታንያ ልዑክ ሚስተር ሂክተር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ነበር።

« ..... ከሶስት ቀናት በፊት የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፤ ታላቋ ብሪታንያ ያቀረበችውን ሀሳብ አለመቀበሉን አመልክቷል። ቀጥሎም የፈረንሳይ መልዕክተኛ፤ ከታላቋ ብሪታንያ የተለየ ነው ብሎ የሚያምንበትን የራሱን ሀሳብ ለማሳመን ጥሯል። እንደዚሁም ቀደም ሲል የብራዚል መልዕክተኛ ከታላቋ ብሪታንያ አስተያየት ጋር አለመስማማቱን ገልጿል። ይሁን እንጂ እነዚህ ሁሉ መልዕክተኞች የተናገሩት፤ የተሰበሰቡበትን ጉዳይ በሚመለከት ነው፤ ብለን እንገምታለን። የሶቪየት ሕብረት መልዕክተኛ ግን ያደረገው ዲሲክር፣ ሁላችንንም በሰድብ ለማጥቃትና የራሱን ፕሮፓጋንዳ ለመንዛት መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል።

..... የሶቪየት ሕብረት በየጊዜው እንደ አየር አቋሙን እየለዋወጠ የሚያደርገው ማምታታት፤ ለተሰበሰቡበት ጉዳይ ቀና የሆነ መፍትሔ ለማበርከት ሳይሆን፤ በተቻለው መጠን ለጉባኤዎችን የተወሳሰበ ችግር ለመፍጠር መሆኑን የአባል መንግሥታት እንደራሴዎች እንዲያውቁት እንጠይቃለን ..... » በማለት ሚስተር ሜክኒል (McNEIL) ማስጠንቀቂያ ሰጥቶ ንግግሩን ፈጸመ።

አንድሬ ግሮሚኮ ባደረገው ንግግር፤ ለኢትዮጵያ በኤርትራ በኩል የባሕር በር ተከልሎ እንዲሰጣት ማስፈለጉን አስማማለሁ ከማለት በስተቀር፤ ለሌሎቹ ጥያቄዎቿ ተቃዋሚነቱን አልለወጠም። የመስኮብ አስተያየት እንኳን ሱማሌን ለመጨመር ይቅርና፤ የታሪክ፣ የባሕልና፣ የዘር እንድነት መኖሩ በትክክል የሚታመንበት የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ አጥብቆ የሚቃወም ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ስለ ኤርትራና ስለ ሱማሌ ጉዳይ ያቀረበውን መፍትሔ ተቃውመው መልስ ቢሰጡ ኖሮ፤ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር የሻከረውን ግንኙነታቸውን ለማሻሻል ጥሩ አጋጣሚ አግኝተው ነበር። ነገር ግን በአቶ አክሊሉ አስተያየት ከመስኮብ ጋር በይፋ ጠብ መፍጠሩ፤ የብዙዎቹን ታናናሽ አገሮች ጠላትነት ማብዛት ስለሆነ፤ ገና ለገና የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች ይደሰታሉ ብለን፤ ከጥቅሙ ጉዳቱ እንዲያመዝንብን አንፈልጋለን ብለው ተውት።

የታወቀው የመስኮብ ዲፕሎማሲ መሪ ያደረገው ከፍ ያለ የዘለፋ ንግግር፤ ጠላቶቹን ምዕራባውያኖችን ያበሳጩ ቢሆንም፤ ከአብዛኛዎቹ መልዕክተኞች መካከል ብዙ ወዳጆች ለመማረክና ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ነው ብሎ ላቀረበው ሀሳብ በቂ ደጋፊዎች ለማግኘት አልቻለም።

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተቋቋመበት ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ በተደረጉት የዓለም አቀፍ ጉባኤዎች ላይ፤ ያገሩ መልዕክተኛ በመሆን ያለማቋረጥ የተሳተፈው አንድሬ ግሮሚኮ፤ ከምዕራባውያኖች ጋር አተካሮ ለመግጠም የተለየ



« ..... ታላቋ ብሪታንያ፣ አሜሪካና ጄርመኒ ተባብረው፣ ሊቢያን ኤርትራንና ሱማሌን ተከፋፍለው የጦር ኃይሎቻቸው ማከማቻ ሊያደርጓቸው ነው ..... »

አንድ ግሮሚኮ የመስኮብ መልዕክተኛ  
(ሚያዝያ 1949)  
(ፎቶ U.N)

ሰጦታ ነበረው። ከ 1957 ዓ.ም እስከ 1985 ዓ.ም ድረስ (ክሙሴ ኒየት) ከሞሎቶቭ ቀጥሎ ለ28 ዓመታት የሶቪየት ሕብረት መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ የምዕራባውያኖችን ልብ ሊያቆስል የኖረ በመሆኑ፤ የሀያኛው ክፍለ ዘመን ታሪክ በሰፊው ያስታውሰዋል።

## ስፎርሳ እና አክሊሉ

ሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በኒውዮርክ አቆጣጠር ከአክሊ ቀን በፊት በአራት ሰዓት የተባበሩት መንግሥታት የመጀመሪያው ኮሚሲዮን፤ የአዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮማንት ካርሎ ስፎርሳ "COMTE CARLO SFORZA" ስለ ኤርትራ፤ ሱግሊና ሊቢያ ጉዳይ፤ የመንግሥቱን አቋም እንዲገልጥ የተጋበዘበት ቀን ነበር። የ 77 ዓመት (ሰባ ሰዓት) ዕድሜ ያለው ካርሎ ስፎርሳ፤ በሰሜን ጣልያን እጅግ ከታወቀውና ከተከበረው ኩስቲ ሳን ጆቫኒ ስፎርሳ "CASTE S. GIOVANNI SFORZA" ቤተሰብ ዘርፍ የተወለደ እና፤ አባቱ የሕንስ ስፎርሳ የታሪክ ሊቅ ተብሎ የተነገረለት ታላቅ ሰው ነው። በ 1872 ዓ.ም የተወለደው ካርሎ ስፎርሳ ከ 24 ዓመት ዕድሜው ጀምሮ በዲፕሎማሲ ጥያ ሊያገለግል ቆይቶ፤ በ 1920 ዓ.ም የጂሊዎቲ (GILIOOTTI) መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ነበር። ሙሶሊኒ ጠቅላይ ሚኒስትር ሆኖ ከመሾሙ ከጥቂት ወራት በፊት፤ ካርሎ ስፎርሳ በፓሪስ የጣልያን አምባሳደር ሆነ። የሹመት ደብዳቤውን ካቀረበ በኋላ፤ የአምባሳደርነት ሥራውን ለስድስት ወራት እንኳን መቀጠል አልቻለም። በህዳር 1922 ዓ.ም የጣልያን ንጉሥ ቪክቶር አማኑኤል ሳልሣዊ፤ የጠቅላይ ሚኒስትርነትን ሥልጣን ለሙሶሊኒ ሲሰጥ፤ አምባሳደር ስፎርሳ የፋሽስት ተቃዋሚነቱን ገልጦ በፈረንሣይ አገር ሰደተኛ ሆነ። ከ 1922 ዓ.ም ጀምሮ ሙሶሊኒ ከሥልጣን እስከወረደበት እስከ 1943 ዓ.ም ድረስ፤ ካርሎ ስፎርሳ የሙሶሊኒን መንግሥት ለመጣል በተደረገው የፖለቲካ ትግል የተካፈለ ነው ተብሎ ይነገርለታል። የሙሶሊኒ ዘመን ሲደመስስ ካርሎ ስፎርሳ አገሩ ተመልሶ የፖለቲካ ሥራ ጀመረ። ጣልያን እዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብላ ከተቋቋመች በኋላ፤ በደጋስፐሪ የሚመራው የክርስቲያን ደዋክራት ፓርቲ የመንግሥቱን የአስተዳደር ሥልጣን ሲይዝ፤ ከ 1947 ዓ.ም ጀምሮ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ በሕመም ምክንያት እስከለቀቀበት እስከ 1951 ዓ.ም ድረስ ቆየ።

ሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት መድረክ ላይ እንዲናገር ፕሮግራም የተመደበለት፤ ኮምንት ካርሎ ስፎርሳ የሚሰጠው መግለጫ፤ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ጉዳይ ስለሆነ፤ በሙሶሊኒ ዘመን በኮሎኒዎች አስተዳደር ከፍተኛ ሥልጣን የነበራቸው እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CERULLI) የአዲሲቷን ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አጅበው መጥተዋል። የሙሶሊኒ የምሥራቅ አፍሪካ ኮሎኒዎች ምክትል ጠቅላይ ገዥ ሆኖ ለሶስት ዓመት ለፋሽስቱ መንግሥት ቅን አገልግሎት ያበረከተው ቸሩሊ "CERULLI" ኮቲን ገልብጦ የኮምንት ስፎርሳ አማካሪ ሆኖ ኒውዮርክ መምጣቱን፤ በመጀመሪያ ስምቶ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የነገራቸው፤ ልዩ ጸሐፊያቸው ልጅ እምሩ ዘለቀ ነበር። በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ አስቃቂ የሆነ ግፍ የፈጸመ ወንጀለኛ በመሆኑ፤ ከገባኤው አዳራሽ እንዲከሰክል የአራቱ ኃያላን መልዕክተኞችን እርዳታ ለማግኘት በእነ አቶ አክሊሉ በኩል የተደረገው ሙከራ ሳይሳካ ቀረ። ሆኖም ኢትዮጵያ በአንድ መንገድ ተቃውሞዋን ማስማት ስለአለባት፤ ምቹው ጊዜ ከኮምንት ስፎርሳ መግለጫ በኋላ ቢሆን ይሻላል ተብሎ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች በኩል ተወሰነ።



« ..... የሶቪየት ሕብረት በየጊዜው እንደ አየር አቋሙን እየለዋወጠ፣ በምዕራባውያኖች ላይ የሚነዛው ስድብ በተባበሩት መንግሥታት ላይ የተወሰሰ ችግር ለመፍጠር መሆኑን አባል አገሮች እንዲገነዘቡት ያስፈልጋል ..... »

ጸክቶር ሜክሊል የእንግሊዝ መልዕክተኛ  
(ሚያዝያ 1949)  
(ፎቶ U.N)

ከጠዋቱ በኋራት ሰዓት የተባበሩት መንግሥታት የዋናው ኮሚሲዮን ሊቀመንበር፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አንዲናገር መድረኩን ሰጠው። በዚያን ጊዜ ጣልያን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል ለመሆን ገና ሰላልተፈቀደላት፤ የተሰማውን ህዘን ከገለጸ በኋላ፤ ካርሎ ሰፎርሳ ንግግሩን የጀመረው « አዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ፣ የፋሽስት አስተዳደር ባደረሰው ጥፋት በኃላፊነት አትጠየቅም » ብሎ ነው። ከዚህ ቀጥሎ የህሳቡንና የምኞቱን ጠቅላላ ሁኔታ ፍንጭ ሲሰጥ « ..... አዲሲቷ ሬፑብሊክ ይዞታዎቿ የነበሩትን የአፍሪካ አገሮች ለማስተዳደር ኃላፊነቱ ከቱላማት ያላትን አቅም ሁሉ ከንድታ፤ ለማልማትና በተቻለም ፍጥነት ለነፃነት ደረጃ ለማብቃት ቃል ትገባለች። ..... አንዲሁም፤ ጣልያን ይህንን የተቀደሰ ተግባር ለመፈጸም ከተከለከለች፤ ጠቅላላውን የጋራ ዓላማችንን እና በተለይም ጉዳዩ የሚመለከታቸውን የአፍሪካን ሕዝቦች ጥቅም በብርቱ የሚገረር ይሆናል ..... » አለ።

የጣልያን ፍላጎቷና የምታደርገው ከፍተኛ ጥረት፣ የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቿን፣ ሊቢያን፣ ኤርትራንና ሱማሌን መልሶ ለመረከብ መሆኑ፤ ከአራት ዓመታት በፊት የታወቀ ስለሆነ፤ የመጀመሪያው ክፍል የኮምት ካርሎ ሰፎርሳ ንግግር፤ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች አዲስ ነገር ሆኖ አልታየም። ትልቁ ጉድ፤ በተለይ ስለ ኤርትራ መሠረታዊ ታሪክ የተናገረው ነው። « ..... ኤርትራ መቸውንም በሆን የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም። ..... ወደፊትም ኢትዮጵያ ኤርትራን ለማስተዳደር ከአቅሟ በላይ ስለሆነ አትችለውም። ..... ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል የችግሩ መፍትሔ አይደለም። ይልቁንም የአገሩን ሕዝብ በማስተባበር እያሰሙ የሚኖሩት ጣልያኖች፤ ለቅቀው አንዲወጡ የሚያደርግ ሁኔታ ስለሚፈጠር፤ የኤርትራ ኤኮኖሚ ከመጠን በላይ ይወድቃል። ..... ስለዚህ ለኤርትራ ብቻ ሳይሆን ለኢትዮጵያም አንዲጠቅም በማሰብ፤ አስተዳደሩ ለጣልያን አንዲሰጥ መንግሥቱ ይጠይቃል። ..... » ይህንን በመሰብ አነጋገር የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ካበሳጩ በኋላ፤ ኮምት ሰፎርሳ በራስ እምሩ ኃይለሥላሴ ስም በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ የተገለጸውን አስተያየት ጠቅሶ መውቀስ ጀመረ።

ጣልያን ወደ ኤርትራም ሆነ ወደ ሱማሌ አንድትመለስ፤ ኢትዮጵያ ጨርሶ የማትቀበለው መሆኑን ደጋግማ አስታውቃለች። የኢትዮጵያ አቤቱታ ችላ ተብሎ የጣልያን ፍላጎት እንዲፈጸም፤ የተባበሩት መንግሥታት ቢወስን፤ አገራችን ነፃነቷን ለመከላከል እርምጃ መውሰድ ትገደዳለች፤ በሚል መልክ የተዘጋጀ አንድ መግለጫ፤ በዋሽንግተን የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ራስ እምሩ ኃይለሥላሴ ፈርመውበት፤ ለኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ተልኮ ነበር። ይህ መግለጫ የኢትዮጵያን አቋም በግልጽ ሁኔታ የሚያሰረዳ እና ከዚህም በላይ መግለጫው የታተመው በራስ እምሩ ፈርማ በመሆኑ፤ የኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ፣ ኮምት ሰፎርሳ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ቀርቦ ለመጀመሪያ ጊዜ በሚናገርበት ዕለት፤ በዚህ በሰኞ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም አትሞ አወጣው።

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጋዜጣው ላይ ስለተገለጸው ህሳብ ሲናገር፤ « ..... በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚኒስትር በሰጠው መግለጫ፤ በኤርትራና አንዲሁም በኢትዮጵያ የኖሩት ጣልያኖች ምንም ዓይነት ሰብዓዊ መንፈስ የሌላቸውና አረመኔዎች የነበሩ ሕዝቦች ናቸው ብሎ የዓለምን ሕዝብ ለማሳመን ይቃጣል። ቀጥሎም የጣልያን መንግሥት ኤርትራን መልሶ ለመያዝ የሚጥረው፤ ኢትዮጵያን ለመውጋት የጦር መሣሪያ ማከማቻ ለማድረግ ነው ይላል። ይህ ሁሉ አስተያየት ትክክል አይደለም። የኢትዮጵያን በፋሽስት መጠቃት፤ ከራሴ ጀምሮ



ስፎርሳ

ጌና

አክሊሊ

« ..... ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆኖ  
አታውቅም። ኤርትራን የፈጠረች  
ጣልያን ነች ..... »

« ..... ታሪክ አይሸፈጥም።  
የጣልያን የሀሰት ፕሮፓጋንዳ  
የኤርትራን ኢትዮጵያነት  
አይደመስሰውም። ..... »

ኒውዮርክ ሚያዝያ 11ቀን 1949 ዓ.ም



አብዛኛው የጣልያን ሕዝብ ተቃውሟል። የጣልያን ሕዝብ የፋሽስትን አገዛዝ ደምስሶ፤ ዴሞክራሲ መሥርቷል። የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ኤርትራን ለማስተዳደር ኃላፊነት ከተሰጠው በምንም ምክንያት ኢትዮጵያን ለማጥቃት፤ እንደማይሞክር፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የበላይ ተቆጣጣሪነት፤ አስፈላጊውን ዋስትና መስጠት ይቻላል ..... » ካለ በኋላ፤ ኮምት ስፎርሳ ወደ ንግግሩ ማክተሚያ ላይ፤ ኢትዮጵያ ለኤኮኖሚ ዕድገቷ በአሰብ በኩል የባሕር በር ተቀይሶ እንዲሰጣት የጣልያን መንግሥት የሚደግፍ መሆኑን ገለጸ። ይህንን ሀሳብ በመስንዝሩ የኢትዮጵያን መልዕክተኛ ንዴት ደሙክም ቢሆን ሊያበርደው የሚችል መስሎት ነበር። ኮምት ስፎርሳ እንደገና አልሆነም። የሰላሳ ሰባት ዓመት ዕድሜ ካላቸው ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የቀረበለት መልስ የሰባ ሰባት ዓመት ዕድሜ ያለውን አሳውንት፤ ከጠበቀው በላይ ሆኖ ክፉኛ አበሳጭቶታል።

« ..... ከሁሉ ይበልጥ እጅግ አድርጎ የሚያሳዝንን፤ እውነተኛን ታሪክ ሸፍጦ በህስት ለመሸፈን ሙከራ ሲደረግ ማየቴ ነው። የአንድ ትልቅ የታሪክ ሊቃውንት ቤተሰብ ተወላጅ የሆነ ሰው፤ በከፍተኛ ዕድሜውም በዚህ ዓለም ብዙ የፖለቲካ ሁኔታዎች ሲለዋወጡ የተካፈለና፤ ሰፊ ኤክስፔሪያን ያለው ነው ተብሎ ልዩ ዝና የተሰጠው ኮምት ስፎርሳ፤ « ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም » ብሎ ለመዋሸት ይደፍራል ብዬ ከቶ አልጠረጥርም ነበር። ምናልባት እዚህ የተሰበሰቡት የመንግሥታት መልዕክተኞች የኢትዮጵያንና የአካባቢዋን ታሪክ ጠልቀው ያልተከታተሉ ናቸው ብሎ በመገመት ነው እንዳል፤ ይህንን የመሰለው ስህተት ከኮምት ስፎርሳ የሚጠበቅ አይመስለኝም። ያም ሆነ ይህ፤ በዚህ እጅግ በተከበረ የዓለም መንግሥታት ስብሰባ ላይ ከጣልያን መንግሥት የቀረበው መሠረት የሌለው መግለጫ ለዛሬም ሆነ ለወደፊቱ በማያዳግም ሁኔታ መታረም ያስፈልገዋል። ..... የሩቁን ታሪክ ለጊዜው ትተን የቅርቡን ዘመን ብቻ ብንመለከት እንኳን፤ በ1884 ዓ.ም የዛሬ ስልሣ አምስት ዓመት በኢትዮጵያ፤ በእንግሊዝና በጣልያን መንግሥታት መካከል በተፈረመው የሰላም ውል የኤርትራ ግዛት የኢትዮጵያ መሆኑ ስለተረጋገጠ፤ ዛሬ ይህንን ማስረጃ እንዴት አድርጎ መካድ ይቻላል ? ሁለተኛ በ1885 ዓ.ም የጣልያን ኮሎኒያሊስት መንግሥት የኤርትራን አውራጃዎች በቅን ግዛት የያዘው፤ ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት አስተዳደር ላይ በጦር ተዋግቶ በመንጠቅ መሆኑን ኮምት ስፎርሳ እንዴት ይረሳዋል ? ..... እንግዲህ እውነተኛውን ታሪክ ለመሸፈንና የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን ለማሳሳት የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ግብ ስለሆነ፤ እውነተኛውን የኢትዮጵያና የኤርትራን አንድነት መሠረታዊ ታሪክ ባጭሩ የሚገልጽ ዶክመንት በዛሬው ዕለት የሥራ ረዳቶቹ ለእያንዳንዱ መልዕክተኛ እንዲያቀርቡ ይደረጋል። በዚህ ዶክመንት በኮምት ስፎርሳ ዛሬ የተነገረው የታሪክ መግለጫ ምን ያህል ከእውነት የራቀ መሆኑን በቀላሉ መረዳት ስለሚቻል፤ ወደ ሌሎቹ ጉዳዮች እዛውራለሁ።

.....የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ስፎርሳ፤ ኤርትራ ለጣልያን መንግሥት እንዲመለስለት የሚጠይቀው፤ ኤርትራን ከቻግሯ ለማዳን ብቻ ሳይሆን ለኢትዮጵያም ጥቅም በማሰብ ነው ብሏል። የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንደሚያስታውሱት፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ባቀረበው ራፖርት፤ ከኤርትራ ሕዝብ ዘጠና በመቶው የጣልያን አስተዳደር እንዳይመለስበት አጥብቆ የሚቃወም መሆኑን አስገንዝቧል። በዚህ አንጻር ደግሞ ስንመለከተው፤ ሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ መቶ በመቶው ከጣልያን የሚፈልገው አንዳች ነገር አለመኖሩን ማረጋገጥ ይቻላል። ስለዚህ ብዙ ዝርዝር ውስጥ ሳልገባ ኮምት ስፎርሳን

አጥብቄ የምጠይቀው፤ የኢትዮጵያ ሕዝብ የራሱን ሕይወት ለመወሰን፤ የሚጠ ቅመውንና የሚጉዳውን ለመለየት፤ የሚበቃ ችሎታና ነፃነት ስለሌለው፤ የጣልያን መንግሥት ለኢትዮጵያና ለኤርትራ ሕዝብ አሳባቢነቱን በረሃው ይሻላል። እስከዛሬ ድረስ የጣልያን መንግሥታቶች ደሞክራት ነን ባይዎቹም ሆኑ ፋሽስቶች በአገሪ ላይ የተደጋገመ ወረራ የፈጸሙት፤ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ሥልጣኔ በማሰብ ነው የሚል ፕሮፓጋንዳ እየነዙ መሆኑን፤ የዓለም ሕዝብ በጥልቅ እንዲገነዘበው ያስፈልጋል። እኛ ኢትዮጵያውያናች በሥልጣኔ ወደ ጓላም እንቅር ወደፊትም እንግፋ፤ ጉዳቱም ጥቅሙም የራሳችን ስለሆነ፤ የነፃነታችን ገፋፊና የታሪካችን ዲሞክራሲ ለመሆን የሚጥረውን የኮሎኒያሊስት ምክርና ድጋፍ አንቀበልም። ጥንትም ለነፃነታችን ለንሰዋ ኖረናል። ዛሬም ለነፃነታችን እንሞታለን።

..... በጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አስተያየት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የተቀላቀለች እንደሆነ፤ በአገሩ ላይ የሚኖሩት ሰላሣ ሺህ ጣልያኖች በሙሉ ለቀው ይወጣሉ ተብሏል። ..... በዚህ አነጋገር ማንን ለማስፈራራት፤ ወይም ለማስጠንቅቅ እንደተፈለገ አልገባኝም። መጀመሪያ ሠላሳ ሺህ የጣልያን ዜጎች በኤርትራ የሉም። ሁለተኛ በሚገባ መታወቅ ያለበት ወደ ኤርትራም ሆነ ወደ ኢትዮጵያ ተልከው፤ በሰው አገር ባለርስት ሆነው እንዲሰፍሩ የተደረጉት የጣልያን ዜጎች፤ ለራሳቸው የተመቻቸ ሕይወት እንዲያገኙ ታስቦ ነው እንጂ፤ ለኤርትራም ሆኑ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ጥቅም ይሰጣሉ ተብሎ አይደለም። ሶስተኛ እነዚህ ጣልያኖች ወደ አገራቸው ቢመለሱ፤ የሥራ ዕድልና ምቹት ያለው የሕይወት ቍስትና የሚያገኙ ቢሆን ኖሮ፤ የፋሽስት ሥልጣን ከተባረረ በኋላ እስካሁን ድረስ በኤርትራም ሆነ በኢትዮጵያ አይቆዩም ነበር። ኮምት ስፎርሳ ደህና አድርጎ ሆውቀዋል። ነፃነታችን ከተመለሰ በኋላ በኢትዮጵያ የሚኖሩት ጣልያኖች ንጉሠ ሉጊሥታችንን እየተማክኑ፤ የመኖሪያ ፈቃድ እየተሰጣቸው እዚያው አሉበት ቀሩ እንጂ፤ ወደ አገራቸው ወደ ጣልያን ለመመለስ ጨርሶ አልፈለጉም። በኤርትራም በሚኖሩት ጣልያኖች፤ እንዳንዶቹ ወደ መሐል ኢትዮጵያ ተዛውረው ለመኖር ሌሎችም እዚያው አሉበት ለመቆየት ጠየቁ እንጂ፤ ወደ አገራቸው ወደ ጣልያን እንመለስ አላሉም። ኤርትራ ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ ስትቀላቀል ደግሞ በኤርትራም ሆነ በኢትዮጵያ የሚኖሩት ጣልያኖች እጅግ የሚፈነዳሉ፤ ከሕዝቡም ቅመንግሥቱም ጋር ጠባያቸውን አሳምረው ተሰማምተው ለመኖር የሚፈልጉ ናቸው እንጂ፤ ይህንን የተመቻ ሕይወት ትተው በችግር ለመቆላት ወደ ጣልያን የሚመለሱ አይደሉም።

..... በዛሬው ዕለት በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ በዋሽንግተን ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ሚኒስትር የሰጡት አስተያየት፤ ተገቢም ትክክልም አልነበረም በማለት የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጉባኤያችን ስለአስረዳ፤ አስፈላጊውን ማብራሪያ ማቅረብ ገደታ ሆኖብኛል።

በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርና ልዩ መልዕክተኛ የሆኑት ራስ አምሩ ኃይለሥላሴ፤ ጣልያን ኢትዮጵያን ጦር ኃይል በወረረ ጊዜ፤ እስከ መጨረሻው በጀግንነት የተዋጉ ታላቅ የጦር መሪ የነበሩ ገራሪዎች ናቸው። የጣልያን ጦር በዓለም ሕግ የተከለከለውን የመርዝ ጢስና ጋዝ በሕዝቡ ላይ እየረጨና እያጥለቀለቀ የፈጸመውን አስቃቂ የጭካኔ ሥራ፤ ራስ ጌምሩ በዓይናቸው ያዩ ናቸው። የኢትዮጵያ ሠራዊት በጦር ላይሆን በተነሳሽነት መርዝ እና ጋዝ ድል ሲሆን፤ ራስ አምሩ በፋሽስቶች ተይዘው ጣልያን አገር ተወስደው ለሰባት ዓመታት በእሥር የተጉላሉና ብዙ መከራ የተቀበሉ ናቸው።

በሰዚህ ጣልያኖች በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ በሰአደራሱት የአረመኔነት ተግባር፤ በኤርትራና በኢትዮጵያም የተማሩትን ሰዎች ሁሉ እያደኑ በመግደል የፈጸሙትን ወንጀል፤ ራስ እምሩ ጠቅሰው የተናገሩት ትክክለኛውን እና እራሳቸው የተካፈሉበትን ታሪክ በላሆነ፤ በተለይ የፋሽስት ተቃዋሚና አርበኛ የተባለውን ኮምፕ ሰፎርሳን የሚያስደስተው መሆን ነበረበት እንጂ የሚያሳዝነው ይሆናል ብዬ አልጠብቅም ነበር።

..... ራስ እምሩ ለኒውዮርክ ታይምስ-የሰጡት መግለጫ፤ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ሰፎርሳ ከአሥር ቀን በፊት ስለ ኤርትራ ጉዳይ ለጋዜጠኞች ለሰጠው ኢንተርቪው መልስ ነው። « ..... ኤርትራን ለማስተዳደር ኃላፊነቱ ለጣልያን መስጠት አለበት። ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ማቀላቀል የሚያስከትለው አደጋ ብዙ ነው። ..... » እያለ ኮምፕ ሰፎርሳ የፈለገውን ሲናገር፤ ኢትዮጵያም በበኩሏ የምታስበውን ለመግለጽ መብቷ መሆኑ የሚያከራክር አይደለም። በዋሽንግተን የኢትዮጵያ ሚኒስትር እንደገለጹት፤ የጣልያን መንግሥት በእንደ ትውልድ ዘመን ውስጥ ሶስት ጊዜ ኢትዮጵያን የወጋው፤ የኢትዮጵያ እካል በሆኑት በኤርትራና በሱማሌ በኩል ጦር እያደራጀ መሆኑን ዓለም እንዲገነዘበው ደጋግመን አስረድተናል። የምናስማው ጩኸት ችላ ተብሎ፤ እንደገና ጣልያን ተመልሶ በኤርትራና በሱማሌ ላይ እንዲሰፍር ከተፈቀደለት፤ ኢትዮጵያ ለአራተኛ ጊዜ ከሚደርሰባት ወረራ ለመከላከል አስፈላጊውን እርምጃ መውሰድ ትገደዳለች። ኢትዮጵያ ነፃነቷ እንዳይነካ መጠንቀቅና መዘጋጀት አለባት ስንል፤ እንደ ጠብ ጫሪና እንደ ዛቻ ለፋፊ ሆነን መገመት የለብንም። ኢትዮጵያ የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን የምታሳስበው፤ ባለፉት ዘመናት የደረሰባት ፈተናዎች እንዳይደገሙባት፤ ለነፃነቷና ለግዛቱ ዋስትና ላቀረበችው ጥያቄ ትክክለኛ የሆነ ፍርድ አንዲሰጣት ነው። ለነፃነታችን ዋስትና ..... ብለን ስንናገር፤ ኮምፕ ሰፎርሳ ደጋግሞ የሰጠን መልስ « የፋሽስት አይዲዎሎጂና አስተዳደር ተደምሶሶ አዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ ተወልዳለች። በሰዚህ ኢትዮጵያን የሚያውጋት ምንም ነገር የለም ..... » የሚል መሆኑን እናውቃለን።

..... እኛ ኢትዮጵያውያኖች በሰው እገር የውስጥ አስተዳደር ጉዳይ ገብቶ መተቸት ዓላማችንም ልማዳችንም አይደለም። ነገር ግን ፋሽስቶችን በሚመለከት ጉዳይ ስቃዩን የተቀበልን በመሆናችን የፋሽዝምን ከዓለም ገጽ መጥፋት ለመከታተልም አስተያየት ለመስጠትም ተግባራችን ነው ብለን እናምናለን። እርግጥ የፋሽስቶቹ መሪ የነበረው ቤኔቶ ሙሶሊኒ ፍርድ መቀበሉን እናውቃለን። ነገር ግን አብረውት ተለልፈው ያገለገሉትና በሥልጣን የጨፈሩት ፋሽስቶች ሁሉ «አዲሲቷ» ከተባለችው ከጣልያን ሬፑብሊክ መንግሥት አባልነት የተሰረዙ ናቸው ለማለት አይቻልም። ለምሳሌ በዛሬው ዕለት የኮምፕ ሰፎርሳ የክብር ተከታዮች ሆነው በዚህ አዳራሽ ከፊታችን የሚታዩት የጣልያን ባለሥልጣኖች፤ እነማን መሆናቸውን፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በጥንቃቄ እስተውለዋል። የኢትዮጵያ ሕዝብ በመርዝና በጋዝ እየነደደ በሚያልቅበት ዘመን የሙሶሊኒ ወኪል ሆኖ በኢትዮጵያ ላይ በሥልጣን ሲፈነጭ የቆየው፤ ኋላም ፋሽስት ድል ሲሆን ለወንጀለኞች በተቋቋመው የጦር ፍርድ ቤት ስሙ ተመዝግቦ የነበረው፤ ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CERULLI) ዛሬ የአዲሲቷ ሬፑብሊክ ጣልያን መልዕክተኛ ሆኖ በዚህ አዳራሽ ወንበር ይዞ ስናየው፤ ምን ያህል የሚያበሳጭ፤ ምን ያህል የሚያሳዝን፤ ምን ያህል አሳፋሪ ድርጊት መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት ያስፈልጋል ..... » ብለው፤ አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ከመፈጸማቸው በፊት፤ የጣልያን መልዕክተኛ አምባሳደር ኢንሪኮ ቸሩሊ

መቀመጫውን ለቅቆ በሩጫ ከጎዳራቹ ወጣ። የቸሩሊ ከወንበሩ ዘሎ በሩጫ መውጣት ለአቶ አክሊሉ ህብተወልድ በሞቀ ስሜት ጣልያን ከፋሽስት ነፃ አልወጣችም ብሎ ለመተንተንና ለማሳመን መልካም አጋጣሚ ከፈተላቸው።

« ..... የፋሽስቶች መሪ ቤኒቶ ሙሶሊኒ ተገድሎ በሉካንዳ ሜንጦ መንጠ ልጠሉ በጣልያን የፋሺዝም ፍጻሜ ሆኗል ማለት አይደለም። «አዲሲቷ» የሚል ስያሜ የተቀጠለላት ጣልያን፤ ከንጉሣዊ ዘውድ ወደ ፊፔብሊክ መንበር ተዛወረች እንጂ፤ ፋሺስት የነበሩት አስተዳዳሪዎቿ አልተደመሰሱም። የሙሶሊኒ ታማኝ የነበሩት አገልጋዮች ሁሉ ይኸው በዚህ አዳራሽ ዛሬ እንደታየው ሽሚዞቻቸውን እየለወጡ በየሥልጣኑ ዘርፍ ተሰግሰገዋል። እንኳን የልብሰቻቸውን ቀለም ስማቸውንም ቢለውጡ፤ ያንን ሁሉ የፈጸሙትን ግፍ የሚከፍሉበት ቀን እንደሚመጣ አንጠራጠርም። እንግዲህ አሮጊቷም ተባለች አዲሲቷ፤ በጣልያን መንግሥት ላይ ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት እምነት እንዳይኖራት የሚያግዳት፤ ይህን ዛሬ ያየነውን የመሳሰሉት ሁኔታዎች መሆናቸውን፤ የዓለም ሕዝብ እንደሚረዳልን ተስፋችንን አንቆርጥም ..... »ካሉ በኋላ፤ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ንግግራቸውን የፈጸሙት በሚከተሉት ቃላቶች ነበር። « ..... ኢትዮጵያ በኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል የተወሰዱበት ሕዝቦቿና ግዛቶቿ ኤርትራና ሱማሌ፤ እንዲመለሱላት ተገቢና ትክክለኛ የሆነ ጥያቄዋን አቅርባለች። ..... አዲሲቷ ፊፔብሊክ የተባለችውም ጣልያን እነዚህ አገሮች ካለፉት 60 ዓመታት ጀምሮ መጀመሪያ በአያቶቿ ቀጥሎም ፋሽስቶች በሆኑት አባቶቿ፤ ሲያያዙ የመጡ ቅኝ ግዛቶቿ ስለሆኑ፤ በውርስ ለኔ ይገባኛል ብላ ለሙግት ቀርባለች። እንግዲህ በነዚህ ጉዳዮች ላይ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታሪካዊና ትክክለኛ ውሳኔ ይስጥታል ብለን፤ በጽኑ ተስፋ ከመጠበቅ በስተቀር፤ እንደ ኢትዮጵያ ያለ ብቸኛና ፍርድ ሲነፈገው የኖረ አገር፤ ሌላ ምን ምርጫ ሊኖረው ይችላል ?..... »

አቶ አክሊሉ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው ላደረጉት ሰፊ ንግግር፤ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መልሰ ሳይስጥበት የዕለቱ ጉባኤ ተፈጸመ። ምክንያቱ ለምን እንደሆነ በዚያን ጊዜ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበረውና፤ የኮምት ስፎርሳ የመልዕክተኞች ቡድን አባል ሆኖ በተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ የተካፈለው፤ ጁሴፔ ብሩዛስካ (GUISSEPE BRUSASCA) የሚከተለውን አስተያየት ሰጥቷል።

« ..... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዕድሜው ወጣት በመንፈሱ ንቁና በትምህርቱ የበለለ መሆኑን እናውቃለን። ነገር ግን አክሊሉ ህብተወልድ በየጉባኤው አዳራሽ የሚያደርገው ንግግር ሁሉ የኢትዮጵያን ፖሊሲ ለማስረዳት ሳይሆን፤ በተለይ በጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ላይ ያለውን የግል ቂምና ጥላቻ ለመግለጽ ሲል በመሆኑ፤ ኮምት ስፎርሳና እኛም ረዳቶቹ እናዝንበት ነበር። ..... ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም ኮምቴ ስፎርሳ ላደረገው ንግግር የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ መልስ መስጠቱ አይቀርም ብለን ሁላችንም ጠብቀናል። ነገር ግን የፋሺዝም ተቀዋሚና አርበኛ በሆነው፤ ኢትዮጵያ በሙሶሊኒ ዘመን ለደረሰባት ጥቃት ተቆርቋሪነቱን በይፋ በገለጸው፤ በዚህ ሁሉ ሥራው በዓለም ላይ ዝናው በታወቀለት በኮምት ስፎርሳ ላይ፤ ይህን ያህል ውርጅብኝ ያጐርፋል ብለን አሳስብንም። ቀጥሎም ፕሮፌሰር ኤንሪኮ ቸሩሊን (PROF. ENRICO CERULLI) አዋርዳለሁ በማለት፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ተገቢ ያልሆኑ ቃላቶች ተጠቀሙ። ለምሳሌ በጦርነቱ ፍጻሜ ላይ በተቋቋመው የወንጀለኞች ፍርድ ቤት የቸሩሊ ስም ተመዝግቦ እንደነበረ የሰማነው ከአክሊሉ ነው። አኛ የምናውቀው

የለም። ፕሮፌሰር ቸሩሊ በኢትዮጵያ በሥልጣን በቆየበት ዘመን የፈጸማቸውን የተደረገ አንድ ስህተት አለ። ይኸውም ታሪክን በማመልከት ጉዳይ፤ ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም የሚለው ቃል ነው። ዲሰኩሩ ሲዘጋጅ ይህችን ቃል ያከለበት፤ ጓላም አክሊሉ መፃቴን ያወረደበት ምስኪን ቸሩሊ ነበር። የዚችን ስህተት ጫፍ በመያዝ፤ አክሊሉ እስከ ኮምት ሰፎርሳ ቤተሰብ ድረስ እየተንደረደረ፤ ፀረ ጣልያን የሆነ ዲሰኩሩን ለማስፋፋት ጥሩ መክፈቻ ሆነለት። የአክሊሉ መልስ ሁሉም የሚነቀፍ ነው ባይባልም፤ አንዳንድ የሠነዘራቸው አስተያየቶች በጣም አስገርመውናል። ለምሳሌ «ሙሶሊኒ» ሞተ እንጂ ፋሺዝም አልተነሳም። የአሁኖቹም ባለሥልጣናት ሽሚዛቸውን ቀዮሩ እንጂ ሁሉም የሙሶሊኒ አገልጋዮች የነበሩ ናቸው። ብሎ የተናገረው፤ በጣም የሚያሳዝን ነው። በአጋጣሚ ቸሩሊን መልዕክተኛ ሆኖ ፀግዮቱ ብቻ፤ ሁላችንንም በአንድ ጉድጓድ ውስጥ መክተት አልነበረበትም። ደግሞ አክሊሉ መቼ እጣው? በሙሶሊኒ ዘመን በሥራ ላይ የነበረ ሁሉ እንዴት ወንጀለኛ ሊባል ይችላል? እንደዚህ ከሆነ፤ ሙሶሊኒ በኢትዮጵያ ላይ በነገሠበት ዘመን፤ ለፋሺስት ሲያገለግሉ የነበሩትን ኢትዮጵያውያን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ተረክበው ለምን በሥልጣን ላይ አስቀመጧቸው? ..... ስዚህ አክሊሉ የሚሰጠንን መልስ ለመስማት ደስ ይለን ነበር። ነገር ግን ይህንን ጥያቄ ለማቅረብ ዕድሉ አልገጠመንም። በጠቅላላው አክሊሉ ሀብተወልድ በጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ላይ ከፍ ያለ ጥላቻ ስለሌለው፤ የምንሰጣቸውን መግለጫዎች የሚተረጉማቸው በየሠረዝ ነጥቡና በየማሠሪያ ነጥቡ ስለሆነ፤ ንትርኩ እንዳይሰፋፋ ለአክሊሉ መልስ መስጠት አያስፈልገንም ብሎ ኮምት ሰፎርሳ ወሰነ። ..... »

ፀረ ፋሺስት በሚል ዝና ስሙ የተወደሰለት ኮምት ካርሎ ሰፎርሳ፤ ለመጀመሪያ ጊዜ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ ተገኝቶ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የመንግሥቱን አስተያየት እንዲሰጥ ሲጋበዝ፤ የሚያደርገው ንግግር የተቆጠበና የተለቀመ መሆን ነበረበት። ጁሴፔ ብሩዛውሶካ፤ በኮምት ሰፎርሳ ዲሰኩሩ ላይ የነበረው ስህተት እንድት ብቻ ነበር ብሏል። አንድ ብቻ ሳይሆን ብዙዎች ነበሩ። ለምሳሌ ከቤተሰቦቹ በጥቂቱ « ኤርትራ ለጣልያን መንግሥት ብትሰጥ ጥቅሙ የኢትዮጵያም ነው » ብሎ መናገር ከፍ ያለ ድፍረት ነው። ቀጥሎም በኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ ላይ የኢትዮጵያ አስተያየት ለምን ታተመ? ብሎ በተባበሩት መንግሥታት ሽንጌ ላይ ወቀላ ማቅረብ ተገቢ አልነበረም። ከዚህ ሁሉ እልፎ ደግሞ በተባበሩት መንግሥታት አዳራሽ ውስጥ በነቸሩሊ ታጅቦ መቅረቡ፤ የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ቢያስቆጣ ምን ያስገርማል? በጠቅላላው ኮምት ሰፎርሳ በሰጠው መግለጫ፤ ከሁሉ በፊት የኢትዮጵያን መልዕክተኞች እጅግ ያናደደ ሲሆን፤ ወዳጆቹ የሚላቸውን የኃያላን መንግሥታቶችንም እንደራሴዎች አላስደሰተም።

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መግለጫውን በሰጠ ማግሥት ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም የአሜሪካ መልዕክተኞች መሪ ጆን ፎስተር ደለስና የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሮበርት ሹማን (ROBERT SCHUMAN) ተገናኝተው፤ ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ሲወያዩ፤ በዋዜማው ኮምት ሰፎርሳ ያደረገው ዲሰኩሩ እንዳልጣማቸው አውስተዋል። በተለይም የፈረንሣዩ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰጠው አስተያየት፤ የሰፎርሳ መግለጫ በሚገባ ያልተዘጋጀና ያልተስተካከለ በመሆኑ ያሳዝናል ካለ በኋላ፤ ይህ ሁኔታ የሚያሳየው በድንገት ብልጭ የሚልላቸውን ሀሳብ በመዘርገፍ የታወቁትን የጣልያኖችን ችኩልነት ነው ብሏል።

የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በኩምት ሰፎርጋ ፍሬ ቢስ ዲስኩር ማዘኑን የገለጸው፣ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ የጣልያንን አቋም አዳክመው ብሎ በመቆጫት ነው። ሙሴ ሹማን ለፎስተር ደለስ እንደነገረው፣ ለአዲሲቷ ጣልያን ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ የሞቃዲሾ ሱማሌ ብቻ ቢመለስላት ይበቃል የሚባለውን ሀሳብ አይተወልም። ከኤርትራ በስተቀር፣ ከሊቢያም የትሪፖሊታንያ ክፍለ ሀገር ለጣልያን እንዲሰጥ ያስፈልጋል ብሏል። ይህ የሚያሳዩው ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የፈረንሳይ መንግሥት በመጠኑም ቢሆን የፖሊሲ ሰውጥ ማድረጉን ነው። ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ለጣልያን መመለስ አስባቸው ብሎ የፈረንሳይ መንግሥት በያለበት ድምፁን ያሰማ እንደነበረ ይታወሳል። ስለ ፈረንሳይ አቋም ጉዳይ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በሚያዝያ 1949 ዓ.ም ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም እንዲህ ብለዋል።

« ..... ጃንሆይ እንደሚያስታውሱት ባለፈው ነሐሴ ወር ፓሪስ ሄጄ ከአዲሱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሙሴ ሹማን ጋር ባደረገኩት ንግግር፣ ፈረንሳይ እንደአለፈው እንደነ ጐርሻ ቢዶ ዘመን ፀኢርትራ ጉዳይ እንደማታስቸግረን ቃል ገብተልን ነበር። ዛሬም ኒውዮርክ ተገናኝተን ላንጋግረው አስተያየቱ አስመለወጡን ተረድቻለሁ። ሆኖም ጃንሆይ እንደሚያውቁት ተለዋዋጭ በሆነው በፈረንሳይ መንግሥት ፖሊሲ ላይ ብዙ መተግመን አይቻልም። በኔ ግምት የፈረንሳይ መንግሥት ለጣልያን ጠባቂ እየሆነ ፀኢርትራ ጉዳይ ላይ በየኮሚሲዮኑ የሚያደርስበንን ተቃውሞ ከቆመልን፣ እንድ ትልት ነገር ነው። የፈረንሳይ መንግሥት እርዳታ ከዚህ አልፎ ከአቆርዳት አውራጃ በስተቀር ሌላው የኤርትራ ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል እንገለጻች ያቀረቡትን ሀሳብ ይደግፍ ይሆናል የሚል አስተያየት አለ። በኒውዮርክ ስብሰባችን ላይ ሙሴ ሹማን ለረዥም ጊዜ ለመገኘት ስለማይችል፣ በእሱ ስም የፈረንሳይ መልዕክተኞች መሪ እየሆነ በየኮሚሲዮኑ የሚካፈለው የፖለቲካ ዋና ዲሬክተሩ ሙሴ ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ነው። ( MORICE COUVE DE MURVILLES ) ይህ ሰው በጦርነቱ ዘመን በቪሺ (VICHY) የተቋቋመውን የነ ላቫልን የፋሽስት መንግሥት የተቃወመና፣ ከዜጎች አንዱ ደግሞ የተሰበሰበ በመሆኑ የተከበረ ታሪክ አለው። በኢትዮጵያና በፈረንሳይ መካከል ስለአለን ጥንታዊ ግንኙነትና፣ በተለይም ስለ ኤርትራ ያቀረብነውን ጥያቄ በሰፊው ነግረው፣ በቀና መንፈስ አዳምጠናል። ኩቭ ደ ሙርቪል በጣም ጨዋና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ጃንሆይን ሲያሳዝን የኖረውን የፈረንሳይን ግንኙነታችንን በጥሩ ወዳጅነት እንደሚያስተካክለው ተስፋ አድርጌያል። ..... »

አቶ አክሊሉ እንዳሉት ርበርት ሹማን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርነቱን ከያዘ በኋላ፣ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የፈረንሳይ መንግሥት በመጠኑ ያደረገው የፖሊሲ ሰውጥ በከፊልም ቢሆን ለኢትዮጵያ ክፉ አልነበረም። በጥር ወር 1949 ዓ.ም ሙሴ ሹማን ሎንዶን ሄዶ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሚስተር ሾርነስት ቤቭን ጋር ሲነጋገር የገለጸው ሀሳብ እንዲህ የሚል ነበር። «ጣልያኖች የሞቃዲሾ ሱማሌና ከሊቢያ የትሪፖሊታንያ ክፍለ ሀገር እንዲሰጣቸው ያስፈልጋል። እነዚህን አገሮች ካገኙ፣ በተጨማሪ ኤርትራን መጠየቅ ኢትዮጵያን ችግር ላይ መጣል ስለሆነ አያስፈልገንም ብዬ ለኩምት ሰፎርጋ በግልጽ ነግራለሁ። ኮምት ሰፎርጋም ሠላሣ ሺህ የሚሆኑ ጣልያኖች የሚኖሩበት የአሥመቱና የምዕዋ ከተሞች ለጣልያን ከተሰጡ፣ ሌሎቹ ደጋማ የሆኑት አውራጃዎችና የአስብ የባሕር በር ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ ቢደረግ የጣልያን

መንግሥት ቅር እንደማይሰኝ አረጋግጠልኛል። ..... የፈረንሣይ መንግሥት ባለው ጠቅላላ አመለካከት፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች በጂኦግራፊና በታሪክ፣ በፖለቲካና በኤኮኖሚ ረገድ ልዩ ትኩረት የሚሰጣቸው ከፍተኛ ጉዳዮች መሆናቸውን ይገነዘባል። ..... » ካለ በኋላ፣ ጣልያንና ኢትዮጵያ ተባብረው በጋራ ሞግዚትነት አሥመራንና ምፅዋን እንዲያስተዳድሩ ቢደረግ የተሻለ አይሆንም ወይ ? ሲል ሮበርት ሹማን የታላቋ ብሪታንያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጠየቀ። ቤቩን ይህንን ሀሳብ አልተቀበለም። « .... በዘርና በሀይማኖት የሚመሳሰለው የደጋው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ግራቀቀል፤ ከዚህ ውስጥ አሥመራና ምፅዋ ተቆርጠው ሊወጡ አይችሉም። የጣልያን ሰጋት በአሥመራና በምፅዋ ለሚኖሩት ዜጎቿ ሲሆን፣ ኢትዮጵያም በዚያ ሠፈር የጣልያንን ሥልጣን ማየት አትፈልግም። ለዚህ መፍትሔ የሚሆነው የጣልያን መንግሥት ኤርትራ እንዲመለስለት ያቀረበውን ጥያቄ ሠርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በኤኮኖሚና በልማት ረገድ ተባብሮ ለጋራ ጥቅም ለመሥራት የሚያስችል የሠላምና የወዳጅነት ስምምነት መመሥረት ነው። ጣልያን ለዚህ ከተዘጋጀች፣ ኢትዮጵያም እንደምትቀበል አምናለሁ .... » ሲል ሽርነሰት ቤቩን ሀሳቡን ደምድሟል።

የእንግሊዝና የፈረንሣይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለንደን ላይ ከተነጋገሩ ከአራት ወር በኋላ፣ የኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መታየት ሲጀምር፣ እንግሊዞች ሀሳባቸውን አልለወጡም። ያው ደጋግመው በተናገሩት ከአቆርዳት በስተቀር ሌሎቹ የኤርትራ አውራጃዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ በሚለው ሀሳብ ረግተዋል። የፈረንሣይ አቋም ግን የጦራ መልክ ይዞ አልታየም። በእርግጥ ኤርትራ ለጣልያን ይመለስ ማለቱን አቁሟል። ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች አስተዳደር ግን፣ የጣልያን እጅ የሚገባበትን ዘዴ ለማግኘት እንደሚጥሩ ይታይባቸው ነበር።

ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ በላኩት ቴሌግራም፣ ምንም እንኳን በፈረንሣይ ፖሊሲ መተማመን ባይቻል በኒውዮርክ የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ የሆነው ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ጨዋና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ሊረዳን ይችላል በማለት፣ ተስፋ ማድረጋቸውን ገልጸው እንደነበረ ይታወቃል። እንደዚህ ጨዋና አስተዋይ እያሉ የገንቡትና አምነት የጣሉበት ሰው፣ አቶ አክሊሉ እንደ አሰቡት ሆኖላቸው ይሆን ? የኤርትራን ታሪክ አየተከተልን ስንጓዝ ወደፊት እናየዋለን።

## የአምባላ ገነት ጉባኤና ውሳኔ

ሐሙስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ መካከል ስለተደረገው የአስተያየት ልውውጥ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጃንሆይ የላኩት ሪፖርትና የእንግሊዙ አምባሳደር ለአቶ ተፈራወርቅ የሰጠው ማስታወሻ ረቡዕ ሚያዝያ 13 ቀን 1949 ዓ.ም ሁለቱም በአንድነት ለንጉሠ ነገሥቱ ቀረቡ።

መንግሥት ቅር አንደማይሰኝ አረጋገጠልኛል። ..... የፈረንሳይ መንግሥት ባለው ጠቅላላ አመለካከት፣ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች በጂኦግራፊና በታሪክ፣ በፖለቲካና በኢኮኖሚ ረገድ ልዩ ትኩረት የሚሰጥ ከፍተኛ ጉዳዮች መሆናቸውን ይገነዘባል። ..... » ካለ በኋላ፣ ጣልያንና ኢትዮጵያ ተባብረው በጋራ ሞገዚትነት አሥመራንና ምፅዋን እንዲያስተዳድሩ ቢደረግ የተሻለ አይሆንም ወይ ? ሲል ሮበርት ሹማን የታላቋ ብሪታንያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጠየቀ። ቤቨን ይህንን ህሳብ አልተቀበለም። « ..... በዘርና በሀይማኖት የሚሰባለው የደጋው የኢርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ሎቀላቀል፤ ከዚህ ውስጥ አሥመራና ምፅዋ ተቆርጠው ሊወጡ አይችሉም። የጣልያን ስጋት በአሥመራና በምፅዋ ለሚኖሩት ዜጎች ሲሆን፣ ኢትዮጵያም በዚያ ሠፈር የጣልያንን ሥልጣን ግድት አትፈልግም። ለዚህ መፍትሔ የሚሆነው የጣልያን መንግሥት ኢርትራ እንዲመለስለት ያቀረበውን ጥያቄ ሠርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በኢኮኖሚና በልማት ረገድ ተባብሮ ለጋራ ጥቅም ለመሥራት የሚያስችል የሠላምና የወዳጅነት ልማት መመሥረት ነው። ጣልያን ለዚህ ከተዘጋጀች፣ ኢትዮጵያም እንደጥንታዊ አምናለሁ .... » ሲል ሽርኅነት ቤቨን ህሳቡን ደምድሟል።

የእንግሊዝና የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለንደን ላይ ከተነጋገሩ ከአራት ወር በኋላ፣ የኢርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መታየት ሲጀምር፣ እንግሊዞች ህሳባቸውን አልለወጡም። ያው ደጋግመው በተናገሩት ከአቆርዳት በስተቀር ሌሎች የኢርትራ አውራጃዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀሉ በሚለው ህሳብ ረግተዋል። የፈረንሳይ አቋም ግን የጤራ ውህደት አልታየም። በእርግጥ ኢርትራ ለጣልያን ይመለስ ማለቱን አቀጧል። ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች አስተዳደር ግን፣ የጣልያን እጅ የሚገባበትን ዘዴ ለግንኙነት አንደሚጥሩ ይታይባቸው ነበር።

ሚያዝያ 12 ቀን 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ወላኩት ቴሌግራም፣ ምንም እንኳን በፈረንሳይ ፖሊሲ መተማመን ባይቻል በጂዎፖለቲካ የፈረንሳይ መልዕክተኞች መሪ የሆነው ሞሪስ ኩቭ ደሙርቪል ጫጭና አርቆ አስተዋይ ስለሆነ፣ ሊረዳን ይችላል በማለት፣ ተስፋ ማድረጋቸውን ገልጸው እንደነበረ ይታወቃል። እንደዚህ ጫጭና አስተዋይ አያሉ የጅቡትና እምነት የጣሉበት ሰው፣ አቶ አክሊሉ እንደ አስቡት ሆኖላቸው ይሆን ? የኢርትራን ታሪክ እየተከተለን ስንጓዝ ወደፊት እናየዋለን።

## የአምሳለ ገነት ጉባኤና ውሳኔ

ሐሙስ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ መካከል ስለተደረገው የአስተያየት ልውውጥ፣ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ለጃንሆይ የላኩት ራፖርት የእንግሊዙ አምባሳደር ለአቶ ተፈራወርቅ የሰጠው ማስታወሻ ረቡዕ ሚያዝያ 13 ቀን 1949 ዓ.ም ሁለቱም በአንድነት ለንጉሠ ነገሥቱ ቀረቡ።





እጅግ የታወቀው የፋሽስት መምህር ኤንሪኮ ቸፋሊ.

« ..... የሙሶሊኒ ወኪል ሆኖ በኢትዮጵያ ላይ በሥልጣን ሲፈነጭ የነበረው፣ የታወቀው ፋሽስት ኤንሪኮ ቸፋሊ፣ ባሪ አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን መልዕክተኛ ሆኖ በተባበሩት መንግሥታት አዳራሽ ሰናዮው፣ ምን ያህል አሳፋሪ ድርጊት መሆኑን የማይገነዘብ ማነው፡፡ ..... »

(እክሊሉ ሀብተወልድ ኒውዮርክ ሚያዝያ 1949)

ጃንሆይ ከሁለቱም ወገን የተገለጹትን ጉዳዮች ሲመለከቱ ካመኑ በኋላ በማግሥቱ ሐሙስ ሚያዝያ 14 ቀን 1949 ዓ.ም ከጠዋቱ በላስት ሰዓት በአምሣስ ገነት ቢርአቸው ሆነው ውሳኔ ለመስጠት፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስን ጠፉ። በዚሁ ሰዓት የጃንሆይ ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድና የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር አቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ እንዲገኙ ተደርጓል።

« ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጣልያንን ለመርዳት አስቦ፤ ሱማሌን መልሶ እንዲያገኝ በዓለም ጉባኤ ፊት በመናገሩ፤ በጣም አዝናል። አክሊሉ በዚህ ተቆጭቶ ኃይለኛ መልስ በመስጠቱ የእንግሊዝ መንግሥት ቅሬታ አድርጎታል ስለተባለውና ይኼ ጉዳይ እየከረረ ሲሄድ ወደፊት ስለሚሆነው ሀሳብህን ግለጥ ... » ሲሉ ንጉሠ ነገሥቱ ጸሐፊ ትእዛዛቸውን ጠየቁ።

ጃንሆይ እንደተናገሩት ጉዳዩን አጣርቶ መረዳት ተገቢ መሆኑን ወልደጊዮርጊስ ከጠቀሱ በኋላ « ..... የእንግሊዙ አምባሳደር የጻፈውን ማስታወሻ እኔ እንዳውቀው አቶ ተፈራወርቅ አስፈላጊ መሰሉ ሰላልታየው ኮፒ አልሰጠኝም። ሆኖም ጃንሆይ አሁን በነገሩኝ ጉዳዩን ስለተረዳሁት፤ በመጀመሪያ የእንግሊዞችን የዲፕሎማሲ ጠባይ ደህና አድርጎ የሚያውቀው አቶ ተፈራወርቅ፤ በተለይ ለእሱ ታስቦ ስቀረበለት ማስታወሻ ምን እርምጃ መውሰድ እንደሚያስፈልግ ሀሳብ ቢሰጠን የተገባ ይመስለኛል ..... » አሉ። የወልደጊዮርጊስ ውስጠ ወይራ አነጋገር፤ መልዕክቱ ምን እንደሆነ ጃንሆይ ቢያውቁም፤ አቶ ተፈራ ወርቅ የተጠየቁትን እንዲመልሱ አዘዙ።

የጃንሆይ ልዩ ፀሐፊ፤ በተፈጥሮአቸው በቃል ንግግር አስተያየታቸውን አሳክተው ወይም በሰፊው አብራርተው የማቅረብ ልምድ ስለሌላቸው፤ ወልደጊዮርጊስ ለጠየቁት የሰጡት መልስ ቁንጽል ነበር። « ..... የእንግሊዝ መንግሥት ወዳጅነት ለጃንሆይ በጣም አስፈላጊ ስለሆነ፤ ለአምባሳደሩ የይቅርታ ደብዳቤ ቢጻፍሉትና ክቡር አቶ አክሊሉም ለወደፊቱ ከእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ጋር በወዳጅነት እንዲተባበር መምሪያ ቢላክለት የተገባ ይመስለኛል ..... » የሚል ሀሳብ አቀረቡ።

ወልደጊዮርጊስ ብው አሉ። የምን ይቅርታ ? « ..... አቶ ተፈራወርቅ ጥሩ አድርጎ የሚያውቃቸው እንግሊዞች፤ በውነት የጃንሆይ ወዳጅ ቢሆኑ ኖሮ፤ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ ሀሳብ እቅራቢዎች አይሆኑም ነበር። ኤርትራም በክፈል ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል እንደግፋለን የሚሉት፤ ጃንሆይ እንደሚያውቁት የምዕራቡን አውራጃ ወደ ራሳቸው ቅኝ ግዛት ወደ ሱዳን ለመጨመርና ባለፈው ስሞን ትልቅ ሱማሌ እንፍጠር ብለው ሲዳንቱብን እንደከረሙት ሁሉ፤ አሁንም ትልቅ ሱዳን እያሉ ሊጮሁብን ስለእስቡ ነው። ..... አቶ ተፈራወርቅ ከእንግሊዙ አምባሳደር የተላከለትን ማስታወሻ በየዋሁት አክብሮ መቀበሉን ነው እንጂ የደብዳቤውን ትክክለኛ ዓላማ ጠልቆ እልተገነዘበውም። እኔ እንደሚገባኝ ሁለት ዓላማ አለው።

1ኛ/ ከሁሉ በፊት በኒውዮርክ የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ያቀረበውን ሀሳብ የጃንሆይ ሚኒስትር አጨብጭቦ አለመቀበል ብቻ ሳይሆን፤ ደህና አድርጎ በመቃወሙ፤ የእንግሊዝ አምባሳደር ይህ እንዴት ሊሆን ቻለ ? በማለት በጣም መገረሙን ለማስረዳት ነው።

2ኛ/ በሱማሌና በኦርትዶ ጉዳይ ላይ የቀረበውን ሀሳብ የጃንሆይ መንግሥት ተደስቶ ባይቀበልም፤ የአንግሊዝ መንግሥት ሊገፋበት የወሰነ መሆኑን፤ ዛቻው አንዲታወቅለት ነው።

..... በበኩሌ እዚህ ላይ ይቅርታ የሚያስጠይቅ ነገር አላይም። እምባሳደሩም ከአቶ ተፈራወርቅ ጋር ባለው የቅርብ ወዳጅነት ይቅርታ እንዲጻፍለት በቃል ጠይቆ እንደሆነ አላውቅም። በጻፈው ደብዳቤ ላይ ግን ይህን መንፈስ አላሳየም። ደግሞ አንድ ነገር ስለ ወደፊቱ ሥራችን ማወቅ የሚያስፈልገው ጃንሆይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው በፖሊሲ ረገድ ተሳታፊ ከሆኑ ጥፋት ቢያደርስ አንኳን፤ ለአንድ እምባሳደር የይቅርታ ደብዳቤ አይጽፉም። ይኼ ጉዳይ ዛሬም ነገም ወደፊትም ቋሚ መመሪያ መሆኑ መታወቅ አለበት። አሁን ጃንሆይ ቢፈቅድልኝ አቶ አክሊሉ ለእንግሊዙ መልዕክተኛ ንግግር ስለሰጠው መልስ እስተያየቴን አቀርባለሁ። የግርማዊነትም ዋና መልዕክተኛ ለጉባኤው በሰጠው መግለጫ አንድም ጊዜ የእንግሊዝን መንግሥት ስም ጠቅሶ አልነቀፈም። የተናገራቸውንም ዋና ዋና ፍሬ ነገሮች ስንመለከት፡

1ኛ/ ጣልያን ሱማሌ ላይ ስትመለስ ኢትዮጵያ ዝም ብላ እትመለከትም ብሏል። ይኼ ትክክለኛ የጃንሆይ ፖሊሲ ነው።

2ኛ/ ካለፉት ስምንት ዓመታት ጀምሮ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ የጠየቀው ፍርድ፣ ከእናቱ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ነው ብሏል። ይኼም የማይካድ ትክክለኛ ነገር ነው። ጃንሆይም ያዘዙት ይህንን መሠረት አድርጎ በዓለም ጉባኤ ፊት እንዲከራከርበት ነው።

3ኛ/ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላላቅ እገሮችን ብቻ ሳይሆን የታናናሽ እገሮችንም ጉዳይ በእኩል ደረጃ መመልከት አለበት ብሏል። ይኼም ጃንሆይ ከዛሬ አሥራ ሶስት ዓመት በፊት ገሪኔቭ ላይ ለመላው ዓለም የተናገሩት ትንቢትና ጳላም ደርሶ በታሪክ የታየ ነው። አቶ አክሊሉም ይህንን መጥቀሱ የሚገባ ነው። እንግዲህ እንግሊዞችን ያስቀየመው፣ ወይም አቶ ተፈራወርቅ የእነሱን ስሜት እንደተረጉመው ቅር የተሰኙበት ጉዳይ ምኑ ይሆን ? እንደ እውነቱ የሆነ እንደሆነ፣ የእንግሊዝ መንግሥት ስለ ሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያን የሚጉዳ ሀሳብ በማቅረቡ መቀየም የሚገባቸው ጃንሆይ ናቸው። ይኸ ሳይሆን ቀርቶ የተገላበጠሽ ተቀያሚዎቹ እንግሊዞች ከሆኑ እንግዲህ ምን ይደረግ ? ባለጊዜዎቹ እነሱ ናቸው። እስከሚያልፍላቸው ዝም ብለን በትዕግሥት ከማየት በስተቀር ምን ማድረግ እንችላለን ? ..... » የሚል ጥያቄ በማቅረብ ወልደጊዮርጊስ አስተያየታቸውን ደመደሙ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከልዩ ጸሐፊያቸው የቀረበውን ይቅርታ የመጠየቅ ሀሳብና ከጸሐፊ ትእዛዛቸው የተገለጸውን ሰፊ ትችት ካዳመጡ በኋላ፤ የሚከተለውን መምሪያና ውሳኔ ሰጡ።

« ..... ወልደጊዮርጊስ የተናገርከው የእኛን ሀሳብ የተከተለ ነው። አክሊሉ ከኒውዮርክ የላከልንን ማስታወሻና የእንግሊዝ እምባሳደር ለተፈራወርቅ የጻፈውን በተመለከትን ጊዜ፤ የእንግሊዝን መንግሥት ቅር የሚያስኝ ነገር እለመኖሩን እኛም አይተናል። እንዲያውም አክሊሉ ጠንክሮ የኛን ሀሳብ በማስረዳቱ ማለፊያ ሥራ

ሠርቷል። አምባሳደሩም ቢሆን የእንግሊዝ መንግሥት ይቅርታ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ብሎ በደብዳቤው ላይ ፍንጭ አልሰጠም። ተፈራውርቅ ግን ይቅርታ ቢጻፍ ይሻላል ብሎ ሀሳብ ሲያቀርብ ወደፊት ላለብን ከፍተኛ ሥራ የእንግሊዝ መንግሥት በዚህ ቀም ይዞ እንቅፋት አንዳይሆንብን ሰግቶ ነው። እንተም (ወ.ጊ) ደሀና አድርገህ እንዳመለከትከን አሁን በደብዳቤም ሆነ በቃል ይቅርታ የሚል ነገር አያሻም። ይቅርታ ያስፈልጋል ዚህም እንኳን እኛ የምንጽፈው ለእንግሊዝ ንጉሥ ነው እንጂ ለአምባሳደሩ አይለም። አሁን በትላቁ የሚያሳሰቡን ሁለት ነገሮች ናቸው። የመገናኛሪያው፣ ጣልያን ተመልሶ ሱማሌን ያስተዳድር የተባለው ነገር ነው። በዚህ ነገር የተባበሩት መንግሥታቶች እንዳይሰማሙበት፣ አክሊሉ የኛን ሀሳብ እያስረዳ መከራከሩን እንዲቀጥል ትእዛዛችን ይተላለፍለት። በሚያደርገውም ንግግር እኛ የምንቃወመው፣ የታወቀውን ጠላታችንን ጣልያንን እንጂ፣ እንግሊዞችን በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን እንዲረዱት ያድርግ።

..... ሁለተኛው፣ በኢርትራ ዋና ጉዳዮችን ላይ አገሩ በሁለት ይከፈል የተባለው ነው። የተባበሩት መንግሥታቶች ጠልቀው እንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ አንድ ሆኖ የኖረውን አገር በሀይማኖት መከፋፈል የማይገባና፣ ይኼም እደራረግ ለመላው ዓለም ሠላም መጥፎ ምሣሌ መሆኑን ነው። በዚህ ጉዳይ አክሊሉ የኛን ሀሳብ በረዥሙ ማስረዳት አለበት። የኢርትራን ሕዝብ በሀይማኖት ምክንያት ሁለት ላይ መክፈል ከእኛም ከሕዝባችንም አልተጠየቀም። ለዚህም ሆነ ለዚያኛው ጉዳይ፣ መምሪያችንና ውሳኔያችን ለአክሊሉ በቴሌግራም ዛሬውኑ እንዲላክለት ገብረወልድ አዘጋጅቶ ያቅርብልን። ..... »

ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ እጅ ነበተው የንጉሠ ነገሥቱን ውሳኔ ከተቀበሉ በኋላ፣ አንድ የሚጨመር ስለአለ ይፈቀድልኝ አለ። « ..... በኢርትራና በሱማሌ ጉዳይ ለዋናው መልዕክተኛዎ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ጃንሆይ የሰጡት ጋላፊነትና የጣሉበት አደራ በጣም ሰፊና በጣምም ከባድ ነው። ጃንሆይ እንደሚያውቁት፣ ይህን ትልቁን የኢርትራ ጉዳይ ካለፈው አራት ዓመት ጀምሮ በዳኝነት የሚያዩት የአራቱ ታላላቅ መንግሥታት ወኪሎች ነበሩ። አሁን እነሱ ለአለቃታቸው ጉዳዩ ወደ ዓለም ማህበር ተዛውሮ በስልሣ መንግሥታት እንደራሴዎች መታየት ጀምሯል። ስለዚህ የግርማዊነትም ዋና መልዕክተኛ የሚሟገተው ከአራት አገሮች ጋር መሆኑ ቀርቶ ከስልሣ (60) አገሮች ጋር ስለሆነ፣ የጃንሆይን እደራ በሚገባ ለመፈጸም የተለየ ሥልጣን እንዲሰጠው ያስፈልጋል። በእኔ በኩል የተለየ ሥልጣን የምለው አሁን በደረሰው ዓይነት፣ አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ክብርና ላገር ጥቅም ከተንኮለኛች መንግሥታቶች ጋር በተሟገተ ቁጥር፣ እንግሊዝ እንዳይቀየም፣ አሚሪካ እንዳያዝን፣ ፈረንሳይ እንዳያከርፍ የትኛው ይጉዳናል የትኛው ይጠቅመናል እያለ በየጊዜው ዝርዝር መምሪያ በመጠየቅ፣ ሥራው እንዳይጓተትበት ነው። ስለዚህ ከጃንሆይ የተሰጠውን መሠረታዊ መምሪያና ከፍተኛ እደራ ተከትሎ በህርህሩ ጉዳይ እንደ አስፈላጊነቱ አራቱ በበታው ላይ እየወሰነ ቢሠራ ይሻላል። ቀጥሎ ደግሞ፣ የአንዳንድ መንግሥታት አምባሳደሮች በኒውዮርኩ ጉባኤ ላይ የጃንሆይ ዋና መልዕክተኛ በተናገረ ቁጥር፣ መንግሥታችን ቅሬታ ተሰምቶታል እያሉ የሚያመለክቱት ነገር ካላቸው፣ ጉዳዩን በጽሑፍም ሆነ በቃል ማቅረብ ያለባቸው አግባቡ ለሆነው ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር እንጂ፣ የግርማዊነትዎን ልዩ ጽሕፈት ቤት እየደፈሩ በቀጥታ ወደ ቤተመንግሥት መምጣት የለባቸውም። ይህ ሥርዓት በመላው ዓለም የሚሠራበት ስለሆነ፣ ጃንሆይ የሚደክሙላት ኢትዮጵያም ከሌላው የምትለይበት ምክንያት የለም። ሀሳቤን ለማጠቃለል የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የምለምነው።

1ኛ/ አቶ አክሊሉ፣ ጣልያን እንደገና ወደ ሱማሌ መመለስ የለባትም። ኤርትራም በሁለት አትክፈልም ብሎ የሰጠው መግለጫ ተገቢ መሆኑን፤

2ኛ/ መልዕክተኛዎ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ከጃንሆይ የተሰጠውን ዋና መምሪያ ተከትሎ፣ ሰለአፈጻጸሙ ዝርዝር ጉዳይ እሱ በሚመስለውና ይጠቅማል ብሎ ባመነበት የዲፕሎማሲ ጥበብ ሥራውን ለማከናወን ሥልጣን የተሰጠው መሆኑን፤

3ኛ/ አዲስ አበባ ያሉት የውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮች ሚኒስትሮችና ቆንሰሎች፣ ከየመንግሥታቸው የተላኩ መልዕክትም አስተያየትም ቢኖር በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ማቅረብ ነው እንጂ፤ ድንበርና ወግ እየጣሱ ግርማዊነትም ልዩ ጽሕፈት መምጣት የሌለባቸው መሆኑን የሚገልጽ ቋሚ መምሪያ እንዲሰጥ ነው። ..... »

ጃንሆይ በሁለቱ ህሳቦች ተስማምተው ሶስተኛውን ለጊዜው ይቆይ አሉ። « ..... አክሊሉ ደህና መሥራቱ ይገለጥላት። ሁለተኛ የኛን መሪ ህሳብ ተከትሎ በከፍተኛ ኃላፊነት እንዲሠራ ከዚህ ቀደም ተነግሮታል። አሁንም በጽሑፍ ይጨመርላት ከተባለ ይሁን። ሶስተኛ የውጭ አገር አምባሳደሮች ግን ከልዩ ጽሕፈያችን ጋር በቀጥታ መነጋገር የለባችሁም። ጉዳያችሁን በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል ብቻ አቅርቡ ብሎ በአንድ ጊዜ በሩን መዝጋት አይሆንም። በፊትኑ ባልተዘመረ ነበር። ሲሠራበት የቆየውን ልማድ በአንድ ጊዜ ማቋረጡ ምን ተፈጠረ ? ያሰኛል። ህሳቡ ሳይወድቅ ጥቅምና ጉዳቱ በዝርዝር ተጠንቆ ወደፊት ቀርቦልን እንመለከተዋለን ..... »

ይህ ከንጉሠ ነገሥቱ የተሰጠው መሪ ቃል ወልደጊዮርጊስን አስደስቷል። የአክሊሉ ሀብተወልድን ሥራ ለማደናቀፍ የተሞከረውን ተንኮል አክሸፈው፣ ጃንሆይ ለኒውዮርኩ መላክተኞቹ የሠራኸው መልካም ነው የሚል ቴሌግራም እንዲልኩ አስደረጉ። ሁለተኛ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለሚያደርጉት ትግል ነፃ መንፈስ ይዘው ለመሥራት እንዲችሉ የተሰየ ሥልጣን እንዲሰጣቸው ያቀረቡትን ህሳብ ንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃዳቸው ሆኗል። ሶስተኛ በአቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድ አሠራር ለማሸፍና ስሜታቸውን በውስጡ ወይራ አነጋገር ለመግለጽ መልካም አጋጣሚ አገኙ። ሁኔታውም ስለአደፋፈራቸው ለወደፊቱ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች ለጃንሆይ የሚያቀርቡት ማናቸውም ኮሬስፖንዳንስ በልዩ ጽሕፈው በአቶ ተፈራወርቅ በኩል መሆኑ ቀርቶ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በኩል እንዲሆን የንጉሠ ነገሥቱን ውሳኔ ጠየቁ። ጽሕፈ ትዕዛዝ፣ የግርማዊነታቸው ልዩ ጽሕፈት ቤት የሚባለውን ቢሮና አቶ ተፈራወርቅን በቀጥታ ለመቆጣጠር ባለመቻላቸው ጭቃ ሲሰማቸው ይኖር ነበር። ወልደጊዮርጊስ ተፈራወርቅን በቀጥታ ባይቆጣጠሩም በዚህ በልዩ ጽሕፈት ቤት የሚከናወነው ጉዳይ አያመልጣቸውም። በየቦታው ሰው ስለአላቸው ሁሉንም አስቀድመው ይሰሙታል ወይም ይደርሱበታል። ከውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች ጋር ላለው ግንኙነት ኃላፊነቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ሲሆን፣ አቶ ተፈራወርቅ ጣልቃ ገብተው የጃንሆይን ኮሬስፖንዳንሶችና የአምባሳደሮቹን የሹመት ደብዳቤ አቀራረብ ፕሮቶኮል መያዛቸው፣ የልዩ ጽሕፈት ተግባር አለመሆኑን፣ ቀደም ሲል በላቲን ጌታ ሎሬንሶ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በነበሩ ጊዜ፣ ቀጥሎም አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ተችተውበታል። ግርማዊነትም የሚደክምላት ኢትዮጵያ

የሠለጠነው ዓለም ከሚከተለው የአሠራር ሥርዓት የተለየች መሆን የለባትም በሚል ማግባቢያ፤ ከውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮች ጋር የሚደረገው ግንኙነት ሁሉ በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል እንዲፈጸም ወልደጊዮርጊስ ያቀረቡት ሀሳብ፤ አቶ ተፈራወርቅንና ቢሮአቸውን ያስአንዳች ሥራ የሚያስቀራቸው መሆኑን ለመረዳት አስቸጋሪ አልነበረም። በኢትዮጵያ ሲሠራበት በቆየው ልማድ የልዩ ጸሐፊነትን ተግባር በሙሉ የሚያከናውነው የጽሕፈት ሚኒስትሩ ነው። በአገሩ ጠቅላላ ጉዳይ የጃንሆይን መሪ ቃል የሚመዘገበውንና ትዕዛዙን ለየአስፈላጊው የሥራ ዘርፍ የሚያስተላልፈው ጸሐፊ ቅዕዛዙ ወይም ረዳቱ ነው። አሠራሩ በዚህ መልክ እስከቀጠለ ድረስ የአቶ ተፈራወርቅ ልዩ ጸሐፊነት ለምን እንዳስፈለገ አይታወቅም እየተባለ ሲተች የቆየ ጉዳይ ነው።

ጃንሆይ ከጸሐፊ ትዕዛዛቸው የቀረበላቸው ሀሳብ ምንም እንኳን በመሠረቱ ትክክል መሆኑን ቢረዱትም፤ የወልደጊዮርጊስ ጥበብ ተፈራወርቅን ጨፍልቆ የታለማቸውን ሳይሆን አይቀርም ብለው ስለጠረጠሩ፤ የጽሕፈት ሚኒስትራቸው ቅር እንዳይላቸው፤ ልዩ ጸሐፊያቸውም በድንጋጤ እንዳይወድቁ፤ ሀሳቡ በዝርዝር ተጠንቶ ወደፊት ይቅረብልን በሚል መምሪያ ጉዳዩን ለጊዜው አቆዩት።

## በኒውዮርክ፤ ያልተጠበቀ ደስታ

ቅዳሜ ሚያዝያ 16 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፤ ከንጉሠ ነገሥቱ፤ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተላከው ቴሌግራም ደረሰ።

ጉዳዩ እንደሚታወስው፤ ከአሥር ቀናት በፊት የእንግሊዙ መልዕክተኛ ሰለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ያቀረበውን ሀሳብ በመቃወም፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ሰለስጡት መልስ ነው። አቶ አክሊሉ የወረወሩት ቃል እንግሊዞችን እንደአስቆጣ ስለሚያውቁ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ ይደርስኛል ብለው የሚጠብቁት ቴሌግራም « ሽረት » ወይም « ግሳፄ » ከሁለት አንዱ ሊሆን ይችላል ብለው ነው።

ነገሩ ተአምር ሆነ። የተጠበቀው ቴሌግራም ሲደርስ የሚገልጸው፤ ሽረትም፤ ግሳፄም አይደለም « የሠራኸው ማስፈያ ነው » በሚል ቃል ብቻ የተወሰነም አይደለም። አድናቆትንና ተጨማሪ ሥልጣንን የሚያገኙ ሆኖ ሲገኝ፤ ለጊዜው አቶ አክሊሉ ማመን አቃታቸው። ከጃንሆይ የተላከውን ኮድ የፈታውን ዲፕሎማት ጠርተው፤ የቁጥር ቃሉ በትክክል ነው ወይ የተፈታው ? ብለው እስከመጠየቅ ድረሱ። ኮዱ በትክክል መፈታቱንና የተጨመረም የተፈጠረም ቃል አለመኖሩ ተነገራቸው።

ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና ከወንድማቸው ከአቶ መኰንን ሀብተወልድ ላቶ አክሊሉ የደረሱት መልዕክቶች የሚከተሉት ናቸው።

## ከግርማዊ ጃንሆይ

ይደረስ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣

እንደምን ሰንብተሃል። እኛ በእግዚአብሔር ችርነት ደህና ነን።

በሰ ሱማሌና በሰ ኤርትራ ጉዳይ ከእንግሊዝ ዋና መላክተኛ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የቀረበውን ሀሳብና እንተም የሰጠኸውን ምላሽ ፍሬ ነገሩን አየነው።

ከዚህ ቀደም የሰጠንህን መሪ ቃል ተከትለህ ከሀሳባችን ጋር የሚሰማን ንግግር በማድረግህና ጠንክር ብለህ በማስረዳትህ፤ ደስ የሚያስኝ ሥራ ሠርተሃል። የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ የሚያደርጉትን ዲሲክሮችና የሚያቀርቡትን ሀሳቦች በጥንቃቄ ማዳመጥና ማመዛዘን ብቻ ሳይሆን፤ በተሉ ምላሽ መስጠትም አስፈላጊ መሆኑ የታወቀ ነው። እንተም በእያንዳንዱ ጉዳይ ላይ በሚፈጠረው ሁኔታ የኛን መምሪያና ፈቃድ ለማግኘት በመገናኛ በኩል ያለብህን ከፍተኛ ችግር ስለተረዳነው፤ ከዚህ ቀደም የሰጠንህን መምሪያ ትእዛዝ መሠረቱን ጨበጠህ፤ ለዝርዝሩ የሥራ አፈጻጸም ጠቃሚ የመሰለህን ሁሉ እዚያው እየወሰንክ እንድትሠራ ፈቅደን ተጨማሪ ኃላፊነት ስጥተንሃል። .....

በኤርትራ ዋና ጉዳዮችን የኛ ሀሳብ አገሩ ሳይከፈል እስላም ክርስቲያን ሳይባል በሙሉ ወደ እኛ እንዲሆን ነው። እንተም ይህንኑ ሀሳባችንን የዓለም መንግሥታት እንደራሴዎች በትክክል እንዲገነዘቡት የምታደርገው ጥረት የተገባ ነው። ሆኖም የተባበሩት መንግሥታት፣ በተለይ ኪታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበላቸውን ሀሳብ ለማጽደቅ የሚያመዝኑ ሆኖ ስታገኘው፤ ሌላ አደናቃፊ ሀሳብ ሳይፈጠር፤ በእኛ ዘንድ ቅሬታ መኖሩን በሚያሳይ አኳኝን የለሰለሰ ንግግር አድርገህ፤ መቀበላችንን ትገልጣለህ። በተለይ በሱማሌ ጉዳይ ግን፤ ጣሊያን ተመልሳ እንድትገዛ ኪታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ሀሳብ፤ እኛን በጣም የሚጉዳን መሆኑን ለዓለም ጉባኤ እያስረዳህ በምትሟገትበት ጊዜ፤ እንግሊዞችን፣ እኛም መንግሥታችንንም በፍቅር ዓይን የምናያቸው መሆኑን እንዲያውቁት አድርገን። የሰጠ ንህ ኃላፊነትና የጣልያንብህ አደራ ከፍተኛ ስለሆነ፤ ፈቃዳችንን ለመፈጸም በምታደርገው ጥረት እግዚአብሔር አይሰይህ።

አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ይህ አስደሳች የሆነው የጃንሆይ ቴሌግራም ከደረሳቸው ከጥቂት ቀናቶች በኋላ፤ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስና፤ ከወንድማቸው ከአቶ መኩንን ሀብተወልድ በቫሊዝ ዲፕሎማቲክ የደረሳቸው ደብዳቤዎች፤ ስለ ሥራቸው የተለያዩ ምክሮችና ማበረታቻዎች የሚሰጡ ሆነው አገኛቸው።

ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፤

« ..... ያለብህን ከፍተኛ ድካም እንደጉርፍ በረወርድልን ቴሌግራም እያየሁ አደንቃለሁ። እንተም የጀመርኸውን ካልጨረሰክ የማታርፍ መሆንህን ስለግወቅ ብርታቱን እንዲሰጥህ አመኝልሃለሁ።

መቸም እነዚህ ወዳጆቻችን እንግሊዞች እኔን ከፍላጊነት ግንዛቤ ለማግኘት አንተን ከወጭ ጉዳይ ካላስነቀሉን ሠላም አያገኙም። እኔና አንተም ከአገሩ ተንኮል ካልተገላገልን የሠላም እንቅልፍ እንደሌለን የታወቀ ነው። በሊከሰከሰ (ጌጦርክ) የእንግሊዙ ዋና መልዕክተኛ ሱግሌ ተመልሳ በጣልያን እንድትገዛ የተሰጡት መንግሥታትን ሲጠይቅ ወዲያውኑ ተክተህ የሰጠኸውን መልስ አይቼ በጣም ደስ አለኝ። ያስተላለፍኸው ሰፊ መልዕክት ከቀቀር ቃሉ ተፈትቶ ያንተ ሀሳብ ለእኛ በግሉግ መልክ እስኪሰተካከል ድረስ የተለመደው የእንግሊዞቹ ሰሞታ በንዳ በር በኩል ተርቦ ነበር። እኛም ያንተ መልዕክት ተፋጥኖ በቶሎ እንዲቀርብ ስለአደረግን አልተደግፍንም። ለእኔም በከልኝ ዝርዝር መሠረት የሠራኸው ሁሉ የተሰጠህን መጥሪያ ተከትሎ መሆኑን በረዥሙ ለጌቶቹ አሰራዊቱ የምሥጋና እና የግብረታቸ መልዕክት ለኩልላለን። ለጌቶቹ ዘንድ እኔና የወዳጆቻችን ባለግል ያደረግነውን ከርከርም ሆነ የሀሳብ መለወጥ አቶ ገብረወልድ ልንገዳወርቅ ደሀና አደርጉ ፕሮፌሰርባል በላሊዘጋጁ ኮርሙ በቶሎ እንዲደርሱ አደርጌያለሁ። አቶ ገብረወልድ በያዘው ግብረታዊ ፍሬ ነገሩን በግሉግ ለቅሞ ያሰፈረ ለሰህን ረጋ ብለህ ተመልክተው ለሃሬውና ለወደፊት ለከፍተኛው ይረዳሃል። ከዚያም በተከለሰ መልዕክት የተለየ ሥልጣን ስለተሰጠህ ሳትጨነቅ እንደሚሰጠህ መሥራት ነው። በዚያ ቦታ ላይ ሳገራችን ጠቃሚ የሚሆነውን ሁሉ ካንተ የተሻለ የሚያውቅ ስለሌለ አይመኒህ ወ ሆኖ እንዲያሳብ አሰላላጊ ነው። እንግዲህ ዘየተቃቅኑ ጉዳይ እኛን በጥበቃነትና በጥቃቀነት የምታጠፋው ጊዜ ተቀንሶልሃል ቢባልም በግሉግ የተሠራውን ሁሉ የግሉግ ልጋርህ መድከም የለበትም። ይኸንን ወጥሮ እግርኛ ሀሳብህን የሚያስገድድህ የግሉግ ተለልህ አንድ በው ስለሚያስፈልገህ ከዚህ ቀደም ምርጫህን ጠይቄህ እምና ዘላቀ አብሮን ስለሌለን ይበቃል ማለትህ ትዝ ይላል። በኔ ግምት ለሁሉ ጉዳይ ሊረዳህ የሚችለው ዘውደ ገብረሕይወት ነበር። እሱ ደግሞ እዚህ ያንተ ሊያዝን ሆኖ ያያዘው ቀዝባ በዛ ነው። የሆነ ሆኖ ምርጫው ያንተ ስለሆነ በደብ ንገረኝና በተጨማሪ በው ከሰላላሁ ልላክልሁ። ከሰላላሁ ኤፍሬም ጋር በመገባባትና በተሳሳብ መሥራታችሁን ረቶቹ ለምትወጡ ደስ በሏችዋል። መቸም ሁለት ዲፕሎማቶች ቢገቡ ሥራው መልካም እንደሚሆን የታወቀ ነው። እንግዲህ ያለብህ ሥራና ጣጣ ገብ ስለሆነ በወረቀት ሳይከምህ አልፈልገም። ድንታ እዚያ በርታ እኔ እዚህ እታገልላለሁ።

ያንተው ወልደጊዮርጊስ

ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የተላከ።

..... እዚህ አንተ እንደሰጋህበት የሚሆን ነገር የለም። ለሱግሌ ጉዳይ ለዓለም ጉባኤ የተናገርከው የጃንሆይን ሀሳብ ተከትሎ መሆኑን ጸሐፊ ትእዛዝ በሰፊው አሰራዊቱልሁ። የእንግሊዝ አምባሳደር ላቶ ተፈራወርቅ የላከው ግብረታዊ የመንግሥት አቤቱታ ሆኖ ለጃንሆይ በወግ ስለልቀረበት ነገሩ በህምታ እንዲታለፍ ተደርጓል። የአምባሳደሩ አደራረግ ገን በመንግሥቱ ስም ሳይሆን በራሱ የተንኮል ዘዴ መሆኑን ጃንሆይ ደርሰውበታል። ለወደፊትም ሥራህ ጸሐፊ ትእዛዝ ችግርህን ለጃንሆይ አሰራዊቱን ለአገር የሚጠቅመውን ሁሉ እዚያው እያሰበከ እንድትወስን የተለየ ኃላፊነትና አደራ ተስተቶሃል። ኃላፊነት ተጨመረ ሲባል ያው እንደምታውቀው የጃንሆይን መምሪያ ተከትሎ ሥራውን ለማፋጠን እንዲቻል ማለት ነው።

እኔ አንድ የሚያሳስበኝ ነገር አለ። ከግንም ጋር አልተወያየሁበትም። ታላላቅ ከተባሉት አገሮች ከእንግሊዝና ከአሜሪካን ጋር ደሀና ግንኙነት ከሌለህ ሥራህ እንዴት ሊቃናልህ ይችላል ? እያለኩ እጨነቃለሁ። መቸም በዚህ ዓለም እንዳየኸው ነፍድ የሚሰጠው በተለልቶቹ ነው እንጂ የትንንሾች ሀሳብ የሚደመጥበት ጊዜ ገና አልመጣም። አንተም በዓለም ግህበር ጉባኤ ለኢትዮጵያ ነፍድ ለማሳገጥ የትላላቆቹ እርዳታ ከሌለህ እንዴት ይሆናል ? ከትላላቆቹ ውስጥ ያው እንደምታውቀው ከመስከብ ጋር የጥንቱ ታሪካችንና ሀይማኖታችን ቢመሳሰልም ዛሬ በሀሳብም በአሠራርም አንጣጣምም። እነሱም



እኛን አይወዱም። እኛም የእነሱን ጥይል አንፈልገውም። ወደፊት የሚፈጠረው አይታወቅም። እነሱም ባመኑበት እኛም በቀምንበት ሆነን በኢኮኖሚያዊ በንግድም አብረን ለመሥራት እንችላለን። እስከሁሉም ድረስ ገን እነሱ እኛን እንዲረዱን እኛም የእነሱን ድጋፍ እንድንጠይቅ የሚችል አልመለከትንም። ስለ ፈረንሳዊዎች አስብኩበት። ባለፈው ታሪካችን እንዳየናቸው በቃላቸው የሚረጉ አይደሉም። ዛሬም ለኛ ደህና ነገር ያሰባሉ ግለት አይቻልም። የዛሬውን ሁኔታቸውን ለመለከተው እነሱም እንደ ለኛ አጋር ፈላጊዎች ይመስላሉ። ይህን ሁሉ ካላገኙ በኋላ ያው ዞር ዞር ምንም ቢተናኮሉን እንገለጽባቸው ከእነሱም በላይ አሚሪካኖች የሚያስፈልጉን ናቸው። በተለይም አሚሪካ ዋና ነገር ነው እሳለሁ። የዲፕሎማቲክ ሥራ የዛሬውንና የወደፊቱን አርቆ እየተመለከተ ግምት የሚሰጥ ነው ቢባል እስማለሁ። ስለዚህ ለኢትዮጵያ ለአጭር ጊዜ የሚጠቅመውንና ለፋቅ ጊዜ የሚገዳውን አንተ ታውቃለህ ብዬ አልፈዋለሁ። ያልሸው በጦር ሚዳ ላይ እንደሚዋጋ ወታደር ዓይነት ነው። ማሸነፍም መሸነፍም እንዳለ ታውቃለህ። የምታሸንፈው በአጋር ብዛት የምትሸንፈው በጠላት ጋይላ ይሆናል ካልከ፣ ጃንሆይ የጣሉብህ ጋላፊነትና እደራ እንዲቃናልህ፤ ከጋያላናቹ ከአሚሪካኖችና ከእንግሊዞች ጋር ባትቃቃር ይሻላል።

..... ጓደኞቼህ ይልግ ይፊግ መኩንን ደስታ እኔ ዘንድ መጥተው አክሊሉ የእንግሊዞች መላክተኛ ደህና አድርጎ ስለአስታጠቀው ደስ ብሎናል አሉኝ። እኔም የመጠ በት አኳኝን ስላልጣመኝ እንደሰማችሁት አክሊሉ የተወቀሰው በንግድ ያንድን ትልቅ አገር ወኪል ዘልፏል ተብሎ ነው። መቼም ዘለፋ የጀግኖች መለኪያ አይደለም። ለጊዜው መደሰትም ማዘንም አያሻም ብዬ መለስኳቸው። ለማናቸውም ስለ አሠራፋ የበለጠ የምታውቀውና ጋላፊው አንተ ነህ። ጥቃትና መከራ ስትቀበል የኖረች አገራችን የሚገዛትን ፍርድ እንድታስገኝላት እገዢአብሔር ይርዳህ ..... »

በሰላም ይገጠማ

ያንተው መኩንን ሀብተወልድ

## አቶ አክሊሉ ..... የትኛውን ይከተሉ?

ከቀዳማዊ ጋይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና ያገር ግዛት ሚኒስትር፣ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የርሻ፣ የንግድና የኢንዱስትሪ ሚኒስትር፣ የተላኩት መልዕክቶች በጠቅላላው ላቶ አክሊሉ ከፍ ያለ የሞራል እርዳታ ያበረከቱ ቢሆኑም፣ ከሌሎችም የተገለጹት ሀሳቦች እያንዳንዳቸው የተለያዩ ትርጉሞች አሏቸው።

የጃንሆይ መልዕክት በሰበት ነጥቦች ላይ ያተኮረ ነው። የመጀመሪያው፤ « ያደረግከው ዲስኩር ከሀሳባችን ጋር የሚስማማ ስለሆነ ደስ የሚያስኝ ሥራ ሠርተሃል » የሚለው ምሥጋና ነው። ሁለተኛው፤ « በጉባኤው ላይ ለሚፈጠረው ዝርዝር ጉዳይ የኛን መልካም ፈቃድ ለማግኘት ስትጠብቅ ጊዜው እንዳያልፍብህ ዋና መምሪያችንን መሠረት ይዞ ጠቃሚ የመሰለህን እዚያው እየወሰንክ ሥራበት » በማለት የተሰጠውን የተለየ ሥልጣን የሚገልጸው ነው። ለስተኛው ነጥብ ገን ልዩ መልዕክት አለው። ቀዳማዊ ጋይለሥላሴ ምንም እንኳን እንግሊዞች ብዙ ያሳዘኗቸው እና የሚያደርጉትንም ተንኮል ደህና አድርገው ቢያውቁም፤ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር ያላቸው ግንኙነት በዓለም አደባባይ ላይ የሽከረ ሆኖ እንዲታይ አይፈልጉም። ማናቸውም ጉዳይ መከናወን ያለበት በመጋተር ሳይሆን በሰላምና በወዳጅነት መንፈስ እንዲሆን ጽኑ እምነት አላቸው። በዚህ መሠረት አቶ አክሊሉ እንዲገነዘቡት ለማድረግ በገለጹት ቃል « ..... በተለይ በሱማሌ ጉዳይ ጣልያን ተመልሳ እንድትገዛ ከቃል ኪዳን ወዳጆችን ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት

የቀረበው ሀሳብ እኛን የሚጉዳን መሆኑን ለዓለም ገባኢ በምታስረዳበት ጊዜ፣ እንግሊዞችን እኛም፣ መንግሥታችንም፣ በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን በሚገባ እንዲያውቁት አድርገን ..... » ብለዋል። ይህ የንጉሠ ነገሥቱ ቃል በሌላ አነጋገር ሲተረጎም፣ ባለፈው ጊዜ በጠነከረ ቃል በግስረዳትህ ማለፊያ ስርተሃል ብንልህም፣ ለወደፊት ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር የምትለዋወጠውን ሀሳብ፣ መቃወምም ቢያስፈልግ አነጋገርህን በወዳጅነት መንፈስ ማለስለስ አለብህ ማለት ነው።

እንግሊዞች ላይ ብዙ ቅያሚ ያላቸው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የላኩት መልዕክት፣ አቶ አክሊሉ ያደረጉትን ንግግር በማድነት ወደፊትም በዚህ መንፈስ እንዲቀጥሉ የሚያተጋ መሆኑ ግልጽ ነው። እንደ ጃንሆይ፣ እንግሊዞች ምንም የሚጉዳ ሀሳብ ቢሰነዝሩብን በፍቅር ዓይን የምንመለከታቸው መሆኑን በሚገባ እንዲያውቁት አድርገን አይሉም። እንደ መኩንን ሀብተወልድ፣ ምንም ቢተናኩን ከእንግሊዞች ጋር መቃቃር ይጉዳናል ብለው አይሰጉም። « ..... እነዚህ እንግሊዞች እኔን ከጽሕፈት ሚኒስቴር፣ አንተን ከውጭ ጉዳይ ኮሚሽን ሠላም አያገኙም። እኔና አንተም ከእንግሊዞች ተንኮል ካልተገላገልን አንትልፍ የለንም ..... » ካሉ በኋላ፣ ወልደጊዮርጊስ ለሀሳባቸው መዝጊያ ያደረጉት አንተ እዚያ በርታ እኔ እዚህ አለሁልህ ብለው ነው።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት፣ በተለይም በዚያ በ1949 ዓ.ም በነበረው መንፈስ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንግሊዞችን በዲስኩፍ አስቀየመ ሲባል፣ ንጉሣዊ ቤተሰቡን በሙሉ ጭንቀትና ሀሳብ ላይ ሊጥል ስለሚችል፣ ወልደጊዮርጊስ ባላቸው ኃይልና ዘዴ ነገሩን በማቃለል ሠላም እንዲሰፍን አድርገዋል። በዓዳ በር የቀረበው ተንኮል ከእምሣለ ገነት ቢሮ ሳይወጣ፣ በጃንሆይ ተመርምሮ በጃንሆይ ብቻ እንዲወሰን፣ ውሳኔውም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ሥልጣን የሚጨምርና ሞራልን ከፍተኛ የሚያደርግ እንዲሆን፣ ወልደጊዮርጊስ ያደረጉትን ጥረት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ በሕይወታቸው ዘመን አልዘነጉትም።

ወልደጊዮርጊስ፣ በሚወዱ ጊዜ ለፍቅራቸው ወሰን፣ ሲቀየሙ ደግሞ ሰጠ ባቸው ገደብ ስለሌለው፣ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያን ጊዜ የጸሐፊ ትእዛዙ ተወዳጅ መሆናቸው ለሥራቸው በጣም ረድቷቸዋል።

እንደ አባት ያሳደጓቸው ወንድማቸው መኩንን ሀብተወልድ የገለጹት ሀሳብ፣ ከወልደጊዮርጊስ ይልቅ ወደ ጃንሆይ የሚቃረብ ነበር። የሠራኸው ወይም ያደረግከው ንግግር የሚያስደስት... የሚያስደንቅ... ነው ለማለት ጨርሶ አልፈለጉም። በጀመርከው አኳኋን መብርታትና መቀጠል ነው ብለው ለማትጋትም አልሞከሩም። ለሳቸው የተጨነቁት፣ አቶ አክሊሉ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር ከተቃቃሩ፣ ጃንሆይ ከፍተኛ ያለ አደራ የጣለባቸው የኢርትራ ጉዳይ ይበላሻል ብለው ነው። ስለዚህ ጉዳይ ለወንድማቸው ሀሳባቸውን ሲገልጹ « ..... በዚህ ዓለም እንዳየኸው ፍርድ የሚሰጠው በታላላቆቹ ነው እንጂ፣ የትናንሾች ሀሳብ የሚደመጥበት ጊዜ ገና አልመጣም ..... አንተም በዓለም ማህበር ጉባኤ፣ በኢትዮጵያ ፍርድ ለማስገኘት የትላልቆቹ እርዳታ (የእንግሊዝና የአሜሪካ) ከሌለህ እንዴት ይሆናል ? ..... » የሚል ጥያቄ አቅርበዋል። መስኮቶች አይወዱም። ፈረንሳይን ማመን አይቻልም። ካሉ በኋላ፣ « ..... ያው ዞሮ ዞሮ ምንም ቢተናኩን እንግሊዞች፣ ከእነሱም በላይ አሜሪካኖች የሚያስፈልጉን ናቸው።

በሰዚህ፣ ለኢትዮጵያ ላይኛ ጊዜ የሚጠቅመውንና ለፋት ጊዜ የሚጉዳውን እንተ ታውቃለህ ብዬ አልፈዋለሁ ..... ብለዋል። በዚህ አኳኋን ጠቅላላው ሁኔታ ሲታይ፣ የንጉሠ ነገሥቱና የወንድማቸው የመኩንን ህብተወልድ መልዕክት ለወደፊቱ ከእንግሊዞች ጋር በቀጥታ መነታረኩ አይበድም በሚል ማስጠንቀቂያ ላይ የተመሠረተ ሲሆን፣ የወልደጊዮርጊስ ህላብ ግን በጀመርከው ጠንክረህ ግፋብት የሚል ነው።

አቶ አክሊሉ እንግሊዞችን በቀጥታ ካልተቋቋሙናቸው ምንጊዜም ሠላም አይሰጡንም ብለው ያምናሉ። « ..... ኢትዮጵያ ክፍሽበት እገዛዝ ከተላቀቀችበት ቀን ጀምሮ በተከታታይ ለአራት ዓመታት እንግሊዞች በቅኝ አስተዳደር መልክ በአገራችን ላይ ሥልጣናቸውን ዘርግተው፣ የንጉሠ ነገሥቱና በሚኒስትሮቻቸው ላይ ይፈጽሙት የነበረውን ግፍ፣ ምንጊዜም ለመርግት አይቻልም። ዛሬም በ 1949 ዓ.ም ሙሉ ነፃነት አለን በምናልባት ዘመን፣ አገራችንን በሚመለከት ጉዳይ እየገቡ በሚተበትበት ተንኮል፣ ሠላም አላገኘንም። ኢርትራ ተከፍሎ ገሚሱ ከኢትዮጵያ ጋር ይሁን የሚሉት፣ የምዕራቡን አውራጃ ከሱዳን ጋር አቀላቅለው የቅኝ ግዛታቸውን ለማስፋፋት እንዲሞቻቸው ነው። ጣልያን ተመልሳ በማለን ታስተዳድር የሚሉት፣ በዚህ አገግሚ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል ጦርነት እንዳይነሳ ጠረፉን እንጠብቃለን በሚል ለባብ ልጋደንን ይዘው ለመቆየት ስለሚሞኙ ነው።

..... እስከ ዛሬ ድረስ ሲሞቻቸው በራሳቸው መንገድ ሲጨቁን፣ ሳይመቻቸው ደግሞ በውጭ ጣላት ሲያስጠቁን ያረዋል። በኢርትራ ጉዳይ ብአፄ ዮሐንስ ዘመን መንግሥት ጣልያኖችን አደፋፍረውና ረድተው ምልዋን እንዲይዙ ያደረጉት እንግሊዞች መሆናቸው የሚዘነጋ አይደለም። ለሰዚህ እንግሊዞች ባለፉት ዘመናት ከፈጸሙብን በደል የበለጠ ዛሬ ምን ዴያደርሱብን ይችላሉ? ይልቅስ እኛ ከበረታንና ከቆረጥን፣ የእንግሊዞች ግፍ ከደረሰባቸውና መራራ ሕይወት ከቀመሱት እንደ ሕንድ ከመሳሰሉት አገሮች ጋር ተሰልፈን በየኢትዮጵያችን ገባሊዎች ላይ እያጠመድን ብናወግዛቸው፣ ቁጭታችንን እንወጣ ነበር። እነሱም ሲያስፈልገ ደካሞች አለመሆናችንን ተረድተው፣ ሳይወዱ በገድ ያከብሩን ነበር። በተለይ በተንኮል የተመረከቱና የሚጉዱን ስለሆነ፣ መቃወማችንን መግለጽ ያለብን በጠንከረ ቃል ነው እንጂ፣ ጃንሆይ እንደሚፈልጉት በወዳጅነት በማለስለስ መሆን የለባቸውም። እንደዚህ ካደረግን በቀጥታ እነጋገር መለማመጥ ማለት ነው። ባለፉት ስምንት ዓመታት እንግሊዞችን ደህና አድርገን አውቀናቸዋል። ትዕግሥታችንን ወደካማነት፣ ትህትናችንን በታዛዥነት እየተረጉሙ፣ ሲጨቁን የነበረው ዘመን ዛሬ አልቋል። ለሰዚህ በዓለም ገባኢ ላይ ኢትዮጵያ በነፃነቷ አምና፣ በድህነቷ ሳታፍር እንገደን አቅንታ እንግሊዞችን ስትቋቋም መታየት፣ ለብዙ ታናናሽ አገሮች ትልቅ ጥራል ይሰጣል። ኢትዮጵያንም ያስከብራል። ..... »

በዚህ አቋም አቶ አክሊሉ ቢገፋበት ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ያለ እንዳች ማመንታት እንደሚቆሙላቸው ያውቃሉ። ሆኖም በሌላ መንገድ ደግሞ ከንጉሠ ነገሥቱ የተሰጣቸውን መምሪያና ከወንድማቸው የተላከላቸውን ምክርና ማስጠንቀቂያ ችላ ማለት አይችሉም። በመሠረቱ፣ ጃንሆይ የሚፈልጉትና አቶ ጌኩንን የሚደግፉት ህላብ ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ የተብራራላቸው በዚህ መልክ ነበር። « ..... በዓለም መንግሥታት ማህበር ገባኢ ላይ ከእንግሊዞች ጋር ጠረፈ ቃል መጋተፋ የሚጉዱን እንጂ የሚጠቅመን አይደለም። ባለንበት በዓት

ከእንግሊዞች ጋር ለመጣላት የሚያስችል አቅም እንደሌለን ግወቅ አለብን። ጠረፎቻችን የተከበቡት በእንግሊዝ ጦር ነው። በመንግሥታችንም አስተዳደር ውስጥ እንዳንድ ቁልፍ የሆኑት ቦታዎች፣ እንደ ፍርድ፣ እንደ ጦር ሠራዊትና ፖሊስ የመሳሰሉት ገና አልተለቀቁልንም። በኢርትራም ሆነ በሱዳን ጉዳይ፣ እንግሊዞች ከጠመሙ የምንፈልገውን አናገኝም። እንግሊዞችን ለንዳፈር ደግሞ ለሚሪከኖች እኛን ደግፈው ይቆሙልናል ብለን ማለም አንችልም። ስለዚህ ከእነሱ ጋር የምናደርገው ንግግር ሳንወድ በግድ፣ በለሰለሰና በወዳጅነት መንፈስ ከመሆን በስተቀር ሌላ ምርጫ የለንም። «...» የጃንሆይ ሀሳብ በዚህ አኳኋን ሲተረጉም፣ መኩንን ሀብተወልድ ደግሞ በበኩላቸው የሚዉምሩት አስተያየት «... ኢርትራ እጃችን ገብተ፣ የባሕር በር ተከፍቶልን፣ ሥልጣኔና እድገት ለሕዝባችን ተሰፋፍተ፣ የአገራችን አቅምና ሀብት በቂ ሆኖ፣ እንግሊዞችን የምንቋቋምበት ጊዜ እንደሚመጣ አንጠራጠርም። ነገር ግን የዛሬውን ችግራችንን በዛሬው አቅጣቢ መለካት ለሌላለብን ነገ ግድረገ የምንችለውን ዛሬ ካልሆነ ወለን፣ የባለ መከራ ላይ እንዳንወድቅ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። ..... » የሚል ነው።

እንግዲህ፤ አቶ አክሊሉ የትኛውን ይከተሉ ? ..... መልደጊዮርጊስ ድጋፍ ተመክተው ቢጓዙ፣ እንኳን ገንዘብ ነገሥቱ ወንድማቸው መኩንን ሀብተወልድም ይቅርታ አያደርጉላቸውም። ደግሞ የአባ ጠቅልን ትእዛዝ ተጋፍቶ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆኖ ለመቆየት እንዴት ይቻላል ? በሌላ በኩል « እኔ አለሁልህ በቅታ » ብለው ከፍተኛ ግብረታቸው የሰጧቸውን የወልደጊዮርጊስን ምክር ችላ ለማለት ይቸገራሉ። ይህን ሁሉ በተልቀት ካጠኑ በኋላ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መካከል፣ በዕድሜና በኢኮኖሚያዊነት ላይ ካሉት ከክብር አቶ ተሰፋዬ ተገኝ በፓሪስ የንጉሠ ነገሥቱ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ጋር አቶ አክሊሉ ከተመካከሩ በኋላ፤

1ኛ/ ከእንግዲህ ወዲህ የእንግሊዙ መልዕክተኛ በሚያቀርበው ሀሳብ ኢትዮጵያ መቃወም ካስፈለጋት፣ መልሱን የሚሰጡት በአቶ አክሊሉ ፋንታ ምክትሉ የመልዕክተኞች መሪ ብላታ ኤፍሬም እንዲሆኑ፤

2ኛ/ መልሱ መስጠት አስፈልጎ፣ ብላታ ኤፍሬም በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ወንበር ላይ ሲተኩ፣ አቶ አክሊሉ ከሰብሰባው አዳራሽ እንዲወጡ ቢደረግ፣ የተሻለ ዘዴ ይሆናል ተባለ።

ከእንግሊዞች ጠብ ለመሸሽ ይህ የአቶ ተሰፋዬ ዘዴ ጠቃሚ ነው በማለት፤ አቶ አክሊሉ የመንፈስ እርካታ ቢያገኙበትም፣ ሱማሌ ለጣልያን ትስጥ፣ ኢርትራ በሁለት ትከፈል፣ ተብሎ በእንግሉ ሳክሶኖች የቀረበውን ሀሳብ ማስወገድ አልተቻለም። ይልቁንም በእንድ ወር ጊዜ ውስጥ ሀሳቡ በሰሉ ብዙ ደጋፊዎች በሰለገኘ፣ ኢትዮጵያ መስማማት ብቻ ሳይሆን ለአፈጻጸሙም ብዙ ጥረት እንድታደርግ ግዴታ ሆኖባት ነበር።

## ኢትዮጵያና ጣልያን

የዓለምን ሕገ በመጣስ የመንግሥታት ግህበር አባል የሆነችውን ነፃ ኢትዮጵያ፣ ቅኝ ግዛቷ ለግድረገ በጦር ወግታ በሕዝቧ ላይ ምንጊዜም የማይረሳ አሠቃቂ ግፍ የፈጸመች፣ ከሂትለር ጋር ተሠልፋ ለዓለም ሕዝብ እልቂት የወንጀል ድርሻዋን ያበረከተች፣ ይህች « ጣልያን » የተባለች ፋሽስት የበቀለባት አገር፤

ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ፣ ወንጀለኛ መሪዬን ሙሶሊኒን ቀብራ፣ ፋሽስት ያለበሰኝን ሸማ አውልቄ፣ የደሞክራሲን ጥበብ ኩታ ተጉናጽፈን አዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብዬ፣ ከደሙ ንፁህ ሆኛለሁ ብላ፣ በዓለም አደባባይ ብት ማለቷን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ አልተቀበለችም።

ከዚያ ሁሉ መከራ በኋላ የዓለም ጦርነት አልቆ ሠላም እንደገና ሲገባ፣ ወንጀለኛዋ ጣልያን በኢትዮጵያና በሌሎችም አገሮች ላይ ላደረሰችው በደል የሚሰጣትን ቅጣትና ውሳኔ አሜን ብላ ከመቀበል በስተቀር፣ ይኸ ቀረብኝ ይኸ ይገባኛል እያለች፣ ለማስቸገር ደፈትድላታል ተብሎ በኢትዮጵያ በኩል ጨርሶ አልተጠበቀም ነበር። ከሂትለር መደምሰስ በኋላ፣ የጀርመን ሕዝብ እንድኔን እንዲያጣ፣ ነፃ ሆኖ እንዳይንቀሳቀስና በዓለም ጉዳይ በሚመከርበት አደባባይ ዝር እንዳይል፣ በአራቱ ታላላቅ መንግሥታት ኃይል ተይዞ፣ ያ ሁሉ ከገደ ቅጣት ሲወርድበት፣ ለጣልያን ሙሉ ነፃነት ተሰጥቶ መንግሥት ሆና መቋቋሟን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ማመን አልቻሉም።

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስተያየት፣ « ..... ሙሶሊኒና ሂትለር ምንም ዓይነት ልዩነት የላቸውም። ሁለቱም እኩል እብዶች እኩል ግፊኖች ናቸው። ሙሶሊኒ ጥተ። ፋሽስት አብሮት ተቀበረ ተብሎ፣ ለጣልያን ሙሉ ነፃነት ከተሰጠ፣ ሂትለር ሲቃጠልና ናዚ ሲጠፋ፣ በጀርመን ሕዝብ ላይ እስከዚህ መጨከን ባላሰራለገ ነበር። የሁለተኛው የዓለም ጦርነት መነሻ ሂትለር አይደለም። የዓለም ሠላም መናድ የጀመረው በ1935 ዓ.ም፣ ሙሶሊኒ የመንግሥታት ማህበርን ሕግ ጥሶ፣ ነፃ የሆነችውን ኢትዮጵያን በጦር ኃይል ሲወር ነው። በዚያን ጊዜ እንግሊዝና ፈረንሳይ፣ ኢትዮጵያ የሙጥኝ ብላ ስትማጽናቸው በር ከፍተው ከማስጠቃት፣ ነገ በእኔ ብለው በማሰብ ሙሶሊኒን ቢያግዱ ኖሮ፣ ከአራት ዓመት በኋላ ሂትለር ደፍሮ ያንን ሁሉ እልቂትና ያንን ሁሉ እፍዳ አያደርሰባቸውም ነበር። ሥላሴዎች ይመሥጉ የኢትዮጵያ ሕዝብ በፍርድ እጦት ያፈሰሰው እንባ መሬቱን ብቻ አርጥቦ አልቀረም። በየመልኩና በየደረጃው ሁሉም ባደሩን እንዲያገኝ ፈጣሪ ፈቅዷል። ዛሬም ታላላቅ መንግሥታቶች ካለፈው ሁኔታ ተምረው የወደፊቱን ያስቡበት አይመስለም። እኛ ግን በእግዚአብሔር ላይ የተረጋገጠ እምነት ስላለን፣ በዘመናችን ይህንን የመሰለ እልቂት እንደገና ይደርሳል ብለን አንስጋም። ሆኖም ኃያላን መንግሥታት በጀርመን ላይ ጨክኸው ጣልያንን ይህን ያህል መረን መልቀቃቸው አሳዝኖናል ..... » ብለው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ይገረመም ያገቡም ነበር።

ጃንሆይ በዚህ ጉዳይ ማዘናቸው ትክክል ነው። የኃያላን መንግሥታቶች ዳኝነት በጥቅም ላይ የተመሠረተ ሰለሆነ፣ በዓለም ላይ ለደረሰው ዕልቂት የሂትለር ተባባሪ የሆነችው ጣልያን፣ ጦርነቱ ሲፈጸም የፋሽስት ኮቲን ገልብጣ በዓለም ጉባኤ ላይ አስተያየቷን እንድታቀርብ ፈቀዱላት። በዚህ በተሰጣት ዕድል ጣልያን የምትጠቀመው፣ በመጀመሪያ ይህችን የፈረደባች ኢትዮጵያን ለማጥቃት መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው። ጣልያን፣ ለኢትዮጵያ ምንጊዜም የማትተኛ ጣላት መሆኗን ባለፉት ታሪኮች ደሀና እድርጋ እስመስክራለች። ዛሬም ቀጥላለች።

በ1949 ዓ.ም አዲሲቷ ሬፑብሊክ ተብላ እዲስ የዳቦ ስም የወጣላት ጣልያን፣ ኢርትራ ወደ መሠረተ አገሯ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትመለስ በዓለም ላይ የፖለቲካና የፕሮፓጋንዳ ጦርነት ለማካሄድ ቆርጣ ተነሳች። ይሁን እንጂ በተለያዩ ጊዜያቶች ጣላታችን ጣልያን በእገራችን ላይ የፈጸመችውን ግፍ ለመከላከል፣

በአገር ፍቅር እሣት እየነደዱ ለአገር ነፃነትና ክብር ሲሉ መስዋዕትነትን እንደተቀበሉት ጀግኖች አባቶቻችን፤ በ 1949 ዓ.ም ደግሞ በዓለም ሽንጌና በፖለቲካ ሚዳ ጣልያን የሚረከቡ ጦርነት፤ የአዲሲቷ ኢትዮጵያ ልጆች ጽኑ በሆነ መንፈስና በረቀቀ ዘዴ እስከ መጨረሻው ታገለው አሸንፈዋል።

የአዲሲቷ ጣልያን ሪፐብሊክ የአልፎዴ ደጋስፐሪ (ALCIDE DEGASPERI) መንግሥት በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማሸነፍ በዓለም ላይ የነዛው የአጥቂ ፕሮፓጋንዳ ቋላል አልነበረም። « ..... ኢትዮጵያ ሥልጣኔን ወደ አገሪ ለማስገባትና ሕዝቧም እንዲጠቀም ለማድረግ እንዳልችለች፤ በአንግሊዝ፤ በፈረንሳይና በጣልያን ኃይሎች የባሕር በር ተዘግቶብኝ ለብዙ ዘመናት ታፍኜ እኖራለሁ እያለች፤ ምክንያት ስትደረድርና ለትወተውት ቆይታለች። እንግዲህ ኢትዮጵያ ላይ የፊውዳል አስተዳደር ተከማችቶ፤ ድህነትና ድንቁርና የተስፋፋው በባሕር በር እጦት ከሆነ፤ በኢርትራ በኩል የአለብ አውራጃ ይለቀቅላትና የባሕር በር ይዛ የምትሠራው ተፃምር ይታይ። ..... ከዚህ ሌላ ግን፤ ኢትዮጵያ መላ ኤርትራንና ሱማሌን ለማስተዳደር እንዲሰጣት፤ ያለ አቅሟ የምታደርገው መንጠራራት፤ የነዚህን አገሮች ሕዝቦች እንደራሷ ሕዝብ ሕይወት ለማጨለምና ድህነት ላይ ለመጣል መሆኑ መታወቅ አለበት። ኢትዮጵያ ዛሬ ባላት አቅም፤ አንኳንስ አልፋ ተርፋ ከግዛቷ ውጭ የባዕድ አገሮችን ለማስተዳደር ይቅርና፤ የራሷንም ሕዝብ ከድህነትና ከበሽታ ለማሳቀቅ አትችልም። ..... »

በዚህ መልክ ነበር፤ በዓለም የዜና ማሠራጫ ድርጅቶች አማካይነት፤ የተባበሩት መንግሥታት አባሎችን እስተያየት ለመለወጥ፤ የደጋስፐሪ መንግሥት ስፊ ጥረት ያደረገው። በዓለም ዋና ዋና ሥፍራዎች ያሉት የጣልያን አምባሳደሮችም፤ ከየአገሩ የፖለቲካና የውጭ ጉዳይ መሪዎች ጋር በየጊዜው እየተገናኙ፤ እጅግ በርቱ የሆነ የማወናበድ ዲፕሎማሲ በመጠቀም፤ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የሚያደርጉት ጥረት ልክ አልነበረውም። በዋሽንግተን የጣልያን አምባሳደር የነበረው አልቤርቶ ታርኪያኒ (ALBERTO TARCHIANI) መጋቢት 25 ቀን 1949 ዓ.ም ለአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ረዳት ሚኒስትር ለዲን ራስክ (DEAN RUSK) በመንግሥቱ ስም የገለጸው ህሳብ ለታሪክ የሚጠቀስ ነው። « ..... ኤርትራ የኢትዮጵያ ሆና አታውቅም። በታሪክ፤ በዘርና በባሕል የኤርትራ ሕዝብ የሚመሳሰለው፤ ከቀይ ባሕር ባሻገር ካሉት የዓረብ አገሮች ጋር ነው እንጂ፤ ከኢትዮጵያ ጋር የሚያዛምድ ምንም ነገር የለም። በሀይማኖትም በኩል አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ እስላም ሲሆን፤ የክርስቲያኑ ቁጥር በጣም አነስተኛ ነው። በጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ እስላሙም ሆነ ጥቂቱ ክርስቲያን የኢትዮጵያ ፊውዳል መንግሥት እንዳይወድቅበት፤ የጣልያንን አስተዳደር ይመርጣል። ..... » በማለት፤ የአሜሪካ መንግሥት የኢትዮጵያን ጥያቄ በከፊልም ቢሆን በመደገፍ የወሰደውን አቋም ለማስለወጥ የጣልያን አምባሳደር ብዙ ቀላመደ።

የኤርትራ ሕዝብ ከግማሹ የሚበልጠው ከኢትዮጵያ ጋር ለመሆን መፈለጉንና፤ የጣልያን ቅኝ አስተዳደር እንዳይመለስበት አጥብቆ መቃወሙን የሚገልጽ የናይትድ ስቴትስ አባል የሆነበት የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ያቀረበውን ሪፖርት፤ የስልሣ ዓመቱ የጣሊያን ዲፕሎማት ጨርሶ ዘንግቶታል። አንድ ጥሩ ዲፕሎማት ለአገሩ ክብርና ጥቅም ሲል መዋሸት ይኖርበታል ቢባልም፤ እንደዚህ የመሰለውን ደረቅ ውሸት በማቅረብ አልነበረም።

በዚህ በ 1949 ዓ.ም በትሩግን አድሚኒስትሬሽን የውጭ ጉዳይ ረዳት ሚኒስትር አልፎ አልፎም ተጠባባቂ ሚኒስትር እየሆነ ከሠራ በኋላ በጆን ኤፍ ኬኔዲ (JHON F. KENNEDY) ዘመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመሆን የታወቀው ዲን ራስክ (DEAN RUSK) ከጣልያን አምባሳደር በቀረበው ውሸት ላይ መሟገት አልፈለገም። « ..... የጣልያን ሬፑብሊክ መንግሥት ሱማሌን በሞገዢነት እንዲያስተዳድር፣ ኢርትራ ከምዕራቡ እውራጃ ከአቆርዳት በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ..... » የአሜሪካ መንግሥት የወሰደውን አቋም የማይለውጥ መሆኑን፣ ዲን ራስክ በጥሞና አስረድቶ አምባሳደር ታርኪያኒን አሰናብቶታል። በዚህ የጣልያን መንግሥት ተሰፋ አልቆረጠም። ይህ ከሆነ ከሁለት ሳምንት በኋላ ሚያዝያ 11 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት የመጀመሪያው ኮሚሲዮን ላይ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሰጠው መግለጫ « ኢርትራ የኢትዮጵያ ሆኖ አታውቅም » ብሎ መናገሩ ይታወቃል። ቀጥሎም በሶስተኛው ቀን ሚያዝያ 13/1949 ኮምት ስፎርሳ ለአሜሪካ መልዕክተኛ ለጆን ፎስተር ደለስ ባቀረበው ሀሳብ፣ « ..... ኢትዮጵያን መርዳት ከፈለጋችሁ፤ የሞቃዲሾ ሱማሌ ይሰጣችና ኢርትራ በጣልያን ሞገዢነት ትተዳደር ..... » ብሎ ነበር። ይህ ሁሉ በግልጽ የሚያሳየው፣ የጣልያን መንግሥት ኢርትራን መልሶ ለመያዝ ምን ያህል አንደሚንገበገብ ነው።

በኢርትራም ውስጥ ሕዝቡ ኢትዮጵያን እንዲጠላ፣ ኢትዮጵያ ወደ ሞት ብሎ የተነሳውን የእንድነት ማህበር ለማፍረስ፣ እስላምና ክርስትያኑን ለማጋደል፣ « ጣልያን ይመለስልን » የሚሉ ባዶ ቆፎ የተንጠለጠለላቸው ፓርቲዎች ለማቋቋም፣ የደጋስፕሪ መንግሥት የረጨው ገንዘብ ልክ አልነበረውም።

በኢንተርናሽናል መስክ ላይ በተለይም የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ በሚደረግበት አካባቢ፣ የጣልያን ዲፕሎማቶችና ጋዜጠኞች የሚነኩት ፕሮፓጋንዳ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት ጉልበት የሚመክተው አልነበረም። ሆኖም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ባላቸው አቅም በሚገባ ተከላክለዋል። ፕሮፓጋንዳ ጥሩ ውጤት የሚሰጠው፣ አጥቂ ሆኖ ሲተኩስ ነው እንጂ፣ በተከላካይነት ሲመክት አይደለም ቢባልም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጨዋ በሆነው አቀራረባቸው የብዙ አገሮችን የተዛባ አስተያየት ለማቃናት ችለዋል።

ከጣልያን በኩል ለሚነዛው የአጥቂ ፕሮፓጋንዳ፣ ከኢትዮጵያ የሚሰጠው የመከላከያ መልስ፣ የኢትዮጵያንና የመረብ ምላሽ ሕዝቦችን የታሪክ አንድነት በማብራራት ብቻ የተወሰነ አልነበረም። ጣልያን፣ የተባበሩት መንግሥታት መልዕክተኞች ታሪክን እያውቁም፣ ወይም እያስታውሱም ብላ በመገመት፣ እውነተኛውን ታሪክ በህሰት ፕሮፓጋንዳ እየሸፈነች ማቅረቧ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በትጋት በማስረዳታቸው፣ ከላቲን አሜሪካ መልዕክተኞች በስተቀር፣ ቁጥራቸው በርከት ያሉት የመንግሥታት ወኪሎች ከጣልያን የቀረበውን ደክመንት መጠራጠርና መመራመር ጀምረው ነበር።

ለምሳሌ የፖላንድ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ አቶ አክሊሊን በቀጠሮ አገኝቶ የገለጸላቸው አስተያየት፣ የጣልያን ፕሮፓጋንዳ ውጤት መሆኑን ያሳያል። « ... የጣልያን አምባሳደር የሳክልኝን የታሪክ ደክመንት ሳነብ፣ ኢትዮጵያና ኢርትራ ከጉርብትና በስተቀር ጨርሶ የማይመሳሰሉ ሕዝቦች መሆናቸውን ተረዳሁ። ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት ግንኙነት የሌላትን አገር ካልተሰጠን ብላ ጊዜ

ከምታጠፋ፣ የባሕር በር በአስብ በኩል አገኝታ ጉዳዩ ባጭሩ ፍጻሜ ቢያገኝ አይሻልም ወይ ? ..... » ብሎ ጠየቃቸው።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሰጡት መልስ፣ በተለይ የሰውየውን ሞራል የሚነካ ነበር። « ..... እንተን የመሰለ የአንድ ትልቅ ታሪክ ያለው አገር እንደራሴ፣ የጣልያን አምባሳደር ምን ያህል ዝቅተኛ ግምት ቢኖረውና ምንስ ያህል ንቀት ቢያድርበት ነው ? ይህን የመሰለ የሀሰት ፕሮፓጋንዳ እንድታነብ ደፍሮ የላክልህ ? ..... እኔ በጣም የማዘው ጣልያን የተባበሩት መንግሥታት አባላችን ለማታለል በመሞከሩ ሳይሆን፣ እንተን የመሳሰሉ ታሪክን የማይመራመሩ የተጻፈላቸውን ብቻ እንብባው የሚለለፉ ደጋፊዎች ለማግኘት መቻሉ ነው ..... » አሉት። አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ሳይጨርሱ፣ የፖላንድ መልዕክተኛ ተበላጭ ትቷቸው ወደ ወንበሩ ተመለሰ። ሆኖም ይህች « እንተን የመሳሰሉ ታሪክን የማይመራመሩ » የተባለችው ቃል በጣም ስለነካቸው መጠነኛ ምርምር (ሪሰርች) ካደረገ በኋላ እንደገና በሌላ ቀን ወደ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች መቀመጫ ሄደ፣ አቶ አክሊሉን ችላ ብሎ፣ ብላታ ኢፍሬም ተወልደመድህንን በማነጋገር እንዲህ አለ። « ..... ስለ ኢርትራ ጉዳይ የጣልያንን ብቻ ሳይሆን የእናንተንም ዶክመንት፣ ሌሎችንም የታሪክ መጻሕፍቶች ተመልክቻለሁ። የኢትዮጵያና የኢርትራ ግንኙነት ከተቋረጠ ስልሣ ዓመት ስለሆነ፣ በድሮው መንፈስና አስተሳሰብ ሳይ ተመሥርቶ፣ ይህ ሕዝብ ዛሬ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆን ይችላል ብሎ መፍረድ ያስችግራል። በዚህ በስልሣ ዓመታት ውስጥ የትውልድም፣ የአስተሳሰብም፣ የሕይወት ኑሮም፣ ለውጥ መኖሩ የማይካድ ነው። ኢትዮጵያ የባሕር በር እንድታገኝ እንዲያስፈልግ እኛን የመሳሰሉ አገሮችና ጠላቱ የምትለው ጣልያንም ራሱ ይደግፋታል። ነገር ግን ኢርትራ በሙሉ ለኢትዮጵያ እንዳይሰጥ መስማማት የማቻለው፣ የኢርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያን አልፋለች ብል ብቻ ነው ..... » አላቸው።

ብላታ ኢፍሬምም እንደ አቶ አክሊሉ አልተበገሩላትም። በጣም በረጋ መንፈስ መልሰውለታል። « ..... የጣልያንን ፕሮፓጋንዳ ብቻ ሳይሆን የኢትዮጵያንም ማሰራጀት በማንበብህ ጥሩ አድርገሃል። ሆኖም፣ እዚህ ሳይ ሁለት ነገር መለየት ያስፈልጋል። ለሁላችሁም እስከ መገኛታ ቢታችሁ ድረስ እምሮና ተጠርዞ የተላከላችሁ የጣልያን ዶክመንት ዝግጅቱም ግቡም ለፕሮፓጋንዳ ነው። የኢትዮጵያ ጽሑፍ ግን እውነተኛውን ታሪክ ለማያውቁ ትምህርት እንዲሆናቸው የተዘጋጀ ነው። እንተም በበኩልህ አደረግኩ የምትለው ምርምር፣ አሁንም አንድ ነገር ይጉለዋል። ከሁለት ዓመት በፊት የኢርትራ ሕዝብ ስሜቱም ፍላጎቱም ምን እንደሆነ፣ ታላቁ ወጻጃችሁ መስከብ፣ አባል የሆነበት የአራቱ ጋያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ተልኮ ተጠይቋል። ከኢርትራ ሕዝብ አብዛኛው፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል መፈለጉን በትክክል አስታውቋል። ወጻጂ ፈቃድህ ቢሆን የመርማሪው ኮሚሽን የሰጠውን ራፖርት ብታነበው ጥያቄህን ይመልሰልሃል » አሉት።

የፖላንድ መልዕክተኛ በዚህ ማብራሪያ አልረካም። « ..... ስልሣ ዓመት ሙሉ ተለያይቶ የኖረ ሕዝብ ዛሬ ምን እንደሚፈልግ የራሱን ዕድል በራሱ መወሰን አለበት ቢባል፣ ከሁለት ዓመት በፊት የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች (መስከብ ሳይሰማን) የሰጡት ራፖርት እውነተኛውን የሕዝቡን ስሜት የጨበጠ ነው ማለት አይቻልም ..... » አለ። በዚህ ጊዜ አቶ አክሊሉ ጣልቃ ገብተው ጥያቄ አቀረቡለት። « ..... የመስከብ፣ የአስተራሪና የጀርመን መንግሥታቶች፣ በተለያዩ



ጊዜያቶች በጉልበት የአገርህን የፖላንድን ነፃነት እየገፈፉ፤ አገሩን ለሶስት ተከፋፍለው ሲገዙ ኖሩ። የመጀመሪያው የዓለም ጦርነት ምክንያት ሆኖ፤ ከመቶ ዓመታት ሥቃይ በኋላ የፖላንድ አንድነትና ነፃነት ተመሠረተ። እንግዲህ ለሶስት ኃያላን መንግሥታት አገሩም ሕዝቡም አሶስት እጅ ተከፍሎ፤ ልዩ ልዩ የባዕድ ቋንቋና ባሕል ሲከተል ለመቶ ዓመታት በመኖሩ፤ የአንዱ አውራጃ ከሌላው አውራጃ ሕዝብ ጋር ሳይረሳ ሳይቀርምና አንድነቱን መፈለግ አለመፈለጉ መጠየቅ አለበት የሚል ህሳብ ቀርቦ ኖርዋል ወይ ? ..... » መልዕክተኛው፤ ራሱን እየነቀነቀ፤ ጨርሶ የማይመሳሰሉ ጉዳዮች ስለሆኑ፤ የፖላንድን ፕሮብሌም ከኤርትራ ጋር ለማንጻጸር የሚደረገውን መከራ አልቀበልም አለ። ታሪኩን ባጭሩ አንድገልጽ ብትፈትድልኝ ትቀበለዋለህ ብለው አቶ አክሊሉ ማብራሪያቸውን ቀጠሉ።

« ..... ኢትዮጵያ የምትባለው የብዙ ሺህ ዓመት ታሪክ ያላት አገር ወሰኗ በሰሜን ቀይ ባሕር፤ በደቡብ የሕንድ ውቅያኖስ ነው። ፖላንድ በአሥራ ስምንተኛው መቶኛ ዓመት መጨረሻ ላይ የውጭ ኃይሎች በግፍ እገርን እንደተከፋፈሏት፤ በአሥራ ዘመነኛው ክፍለ ዘመን ፍጻሜ ላይ፤ የጣልያን ኮሎኒያሊስትም፤ ከሰሜን ዛሬ ኤርትራ የተባለውን ክፍለ ሀገር የኢትዮጵያን መንግሥት ወግቶ ያዘ። ይህ ቀድሞ «መረብ ምላሽ» እየተባለ ይጠራ የነበረውና ጎሳም በኮሎኒያሊስት ጣልያን «ኤርትራ» የተባለ ስም የወጣለት አገር፤ ለሰላሳ ዓመታት ከእናት አገሩ ተለይቶ ቢኖርም፤ እንደ ፖላንድ ሕዝብ ባሕሉንና የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ጠብቆ ይዞ የኖረ ነው። የፖላንድ ሕዝብ ነፃነትና አንድነት እንደገና ሲገነባ፤ ጥንቱንም ቢሆን አንድ ዘር አንድ ባሕልና አንድ ህይወት የነበረው በመሆኑ፤ ለአንድነቱ ጥያቄ አልቀረበበትም። ኢትዮጵያ ግን ሁልጊዜ ፍርድ ስለሚነፈጋት፤ ያቀረበችው ማሰረጃ አይበቃም ተብሎ፤ ቀደም ሲል ብላታ ኢፍሬም እንዳሰረዱት፤ የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ኤርትራ ተላከ፤ የአብዛኛውን ሕዝብ ኢትዮጵያዊነት ፍላጎት አረጋግጦ ተመልሷል። ይህንን ሪፖርት የሰፊዮት ሕብረት መንግሥት አልቀበልም ብሏል። የፖላንድ መንግሥትም መስከብ ያልተሰማግበትን ጉዳይ አብሮ ከመቃወም በስተቀር ሌላ ምርጫ ስለሌለው በጣም አናዝንለታለን። ለምሳሌ፤ ኢትዮጵያ ከእንግሊዝ ሆነ ከአሜሪካ፤ ከመስከብ ሆነ ከፈረንሳይ፤ የሚቀርበውን ህሳብ ለመቃወምም ለመተቸትም መብቷና ነፃነቷ የተጠበቀ ነው። ..... አሁንም አቶ አክሊሉ ማብራሪያቸውን ሳይጨርሱ፤ የፖላንዱ መልዕክተኛ በብስጭት መንፈስ አቋርጦ ወደ ወንበሩ ተመለሰ።

እነዚህ የመስከብ የሥልጣን ጃንጥላ የተጋረደባቸው « ሳቴሊቶች » እየተባሉ የሚጠሩ አገሮች፤ በመሠረቱ የፋሽስት ደጋፊዎች አልነበሩም። በገፍኔቭ የመንግሥታት ማህበር ዘመን የሙሶሊኒ ጦር ኢትዮጵያን በወጋ ጊዜ፤ እነዚህ አገሮች ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሞራል እርዳታ መስጠታቸው ይታወሳል። ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ የምሥራቅ አውሮፓ አገሮች፤ ፖላንድ .... ፔኮዝሎቫኪያ ... ወዘተ ..... ሳይወዱ በግድ የሰታሊን ጭፍሮች እንዲሆኑ ተፈረደባቸው።

በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፤ በሚታይበት ጊዜ፤ እነ ፖላንድና ፔኮዝሎቫኪያ፤ የመስከብን መምሪያ እየተቀበሉ ከመናገር በስተቀር የመንግሥታቸውን አስተያየት መግለጽ አይፈቀድላቸውም ነበር። የፖላንዱ መልዕክተኛ ባሳየው መንፈስ፤ የመስከብ ተከታይ መሆኑን ለማስመስከር ከሚያደርገው ጥረት ጋር፤ በተለይ ለኢትዮጵያ ቅኝ አስተያየት የሌለው ሰው አንደነበረ ታውቋል።

## የሳቲን አሜሪካ አገሮች፤ የጣልያን ጠበቆች

በ 1949 ዓ.ም አሥራ ስምንቱ የሳቲን አሜሪካ አገሮች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ በድምፅ ቁጥር ያላቸው ተሰጧት፤ ከፍ ያለ መሆኑ ጉልቶ፤ ይታይ ነበር። አንድ ጉዳይ በኮሚሲዮን ተጠያቂ፤ ውሳኔው በአባል መንግሥታቶች በሁለት ሰባተኛ ድምፅ ማለፍ ካለበት፤ የእዚህን የአሥራ ስምንቱን ሳቲኖች ድጋፍ ካላገኘ ሊጸድቅ አይችልም። ይሁን እንጂ በዚያን ዘመን አሳዛኝ ሆኖ የሚታወቀው፤ ሳቲኖቹ ለአሜሪካ ሕዝቦች ምንም ዓይነት ልግረት ስላልነበራቸው፤ ያላቸውን የድምፅ ኃይል የሚለግሱት ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም በመሆኑ ነበር።

የኢርትራ፤ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቀርቦ በሚመረመርበት ጊዜ፤ እነዚህ አገሮች ለቀድሞ ቅኝ ገዢያቸው ለጣልያን ተመልሰው እንዲሰጡ፤ የሳቲን አሜሪካ መንግሥታት መልዕክተኞች ያደረጉት ጥረት ወሰን አልነበረውም። በተለይ እንደ አርጀንቲና የመሳሰሉት አገሮች ከሲኞር ደጋበጥሪ መንግሥት ጋር ተሰልፈው፤ ኮሎኒ የነበሩት አገሮች ሁሉ፤ ተመልሰው ኮሎኒ ሆነው ተረግጠው እንዲገዙ ጉርርአቸው እስኪደርጉ የሚሆኑትና የታገሉት፤ እጅግ በሚያሳዝን ሁኔታ ብቻ ሳይሆን፤ በሚያሣድርም አኳኝ ነበር።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠቅላይ ሚኒስትር ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ በ1966 ዓ.ም፤ አንድ ቀን ከወዳጆቻቸው ጋር ሲጨዋው፤ የተናገሩት ቃል በዚህ አጋጣሚ ሊጠቀስ የሚገባው ነው። « ..... የሳቲን አሜሪካ አገሮችን ምንጊዜም ይቅርታ ሳላደርግላቸው የምናረው፤ በተለይ በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለምን አልደገፋም ? ብዬ አይደለም። በጣም ያሳዘኝ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር ሆነው፤ የቀድሞዎቹ ቅኝ አገሮች በሙሉ ተመልሰው የጣልያን ኮሎኒ እንዲሆኑ፤ ሳያፍሩ በግልጽ በተባበሩት መንግሥታት በብባላ ላይ ያደረጉት ተጋድሎ ነው። ..... » ጸሐፊ ትእዛዝ እንዳሉት በዚያን ዘመን የሳቲን አሜሪካ አገሮች ከፈረንሳይ ጋር ሆነው ለጣልያን መንግሥት ጥቅም በብዙ የተዋገኑ ናቸው።

በሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ፤ የኢርትራ ጉዳይ በሚታይበት ጊዜ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በዘር፤ በባሕልና በታሪክ፤ ኢትዮጵያውያንና ኢርትራውያን ያላቸውን አንድነት በማብራራት፤ የሁለቱ ሕዝቦች መዋሀድ ለሰላምና ለልማት ምን ያህል ጠቃሚ መሆኑን አየደጋገሙ ያሰረዱ ነበር። ከዚህም በቀር አቶ አክሊሉ በሚያደርጉት ንግግር ሁሉ ጣልያንን አጠንክረው በላሚያወግዙ፤ የአርጀንቲና መልዕክተኞች መሪ አምባሳደር ሆሴ አርሲ ተበላጭቶ የኢትዮጵያን ሀሳብ ሲቃወም እንዲህ አለ። « ..... አንድ ዓይነት ዘርና ባሕል አለው የሚባል ሕዝብ ሁሉ፤ ከያለበት እየተሰበሰበ በአንድነት እንዲቀላቀል ያስፈልጋል ከተባለ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የዓለምን ጂኦግራፊ ለማስተካከል ሥልጣን ያልተቀበለ መሆኑን የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ቢያውቀው እንዴት ጥሩ ነበር ? ..... ለምሳሌ የግብፅና የሊቢያ ሕዝቦች ከአንድ ዓይነት ዘር የመነጨ፤ አንድ ዓይነት ቋንቋ የሚናገሩ፤ አንድ ዓይነት ባሕልና አንድ ዓይነት ሀይማኖት የሚከተሉ ናቸው። ነገር ግን የግብፅ መንግሥት ሊቢያ ለእኔ ትሰጠኝ ብሎ አልጠየቀም። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ይህንን ሁሉ የሚገነዘብ ቢሆን ኖሮ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ተገቢውን ውሳኔ ለመስጠት

ጊዜ አይባክንበትም ነበር ..... » ብሎ ጮኸ። ይህ አነጋገር የኢትዮጵያን መልዕክተኞች በብርቱ አበሳጭቷል።

የአርጀንቲና መልዕክተኛ ንግግር ከተፈጸመ በኋላ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ መልስ ሲሰጡ፣ ከሁሉ በፊት ራሳቸውን ማስተዋወቅ አስፈላጊ ሆኖ ታይቷቸዋል። « ..... የዛሬ አራት ዓመት የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቻርተሩ ሲዘጋጅና አንቀጽ በአንቀጽ ሲጠና፣ የሕግ ኮሚቴው አባል ሆኜ አስተዋፅኦ ያደረግኩና፣ በመጨረሻም ቻርተሩ ሲጻፍ፣ በአገሬ ስም የፈረምኩ እኔ ነኝ። ከዚህም በቀር የተባበሩት መንግሥታት ሥልጣንና ተግባር ምን እንደሆነ፣ ገና ከጦርነቱ በፊት በገጤኝ የመንግሥታት ማህበር ይባል ከነበረበት ጊዜ ጀምሮ በሥራ ተከፍቼ የማውቀው ስለሆነ፣ እንደ አርጀንቲና መልዕክተኛ ከመሳሰሉት አዲስ መጭዎች፣ ዛሬ የምግረው ትምህርት ወይም የማገኘው አዲስ ኢክስፔሪያንስ የለም። ይልቅስ በእኔ ግምት ከተሰበሰቡበት ጉዳይ ጋር ምንም ግንኙነት የሌለውን የዳንቴን (DANTE) ድርሰት እየጠቀሱ ከመመገምና በጣልያን ፕሮፓጋንዳ ተመርዞ ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም ከመጨፈር፣ የአርጀንቲና ወኪል ላለበት ዘመን በጣም አስፈላጊ የሆነውን የቅርቡን የዓለም ታሪክ ለማስተዋል ቢሞክር፣ በዚህ ጉባኤ ላይ በየጊዜው ከሚያደርጋቸው የተዘበራረቁ ስህተቶች ሊድን ይችላል ነበር። ለምሳሌ በኮሎኒያሊስት ጣልያን፣ ስም የወጣለት «ሊቢያ»፣ የግብፅ መንግሥት ግዛት ሆኖ የማታውቅና፣ የጣልያን ኮሎኒያሊስትም አገሪቱን ቅኝ አድርጎ የወሰደው ከቱርኮች ላይ መሆኑን ማወቅ ያስፈልጋል። ኢርትራ ግን፣ በ1885 ዓ.ም ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ግዛት ላይ የጣልያን ኮሎኒያሊስት በጦር ነጥቆ የወሰደው አገር ነው። ስለዚህ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለዓለም ሠላምና ለትክክለኛ ፍርድ ተብሎ የቆመ በመሆኑ፣ በቀማኛ የተወሰደ አገር ወደባለቤቱ እንዲመለስ ፍርድ ሲጠየቅ፣ የዓለምን ጂኦግራፊ ማስተካከል አለማስፈለጉን ክቡር አምባሳደር አርሴና አጃቢዎቹ እንዲያውቁት አሳስባለሁ።

..... የአርጀንቲና መልዕክተኛ ሀሳቡን ሲደመድም፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በሚፈጥረው ችግር ምክንያት፣ የተባበሩት መንግሥታት ሰብቀድዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ውሳኔ እንዳይሰጥ፣ ጊዜ እባክናቸውን የሚል ትችት ሰጥቷል። እንደ እውነቱ ከሆነ የተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን የቀረበለትን ሥራ ለማቀጠፍ ያልቻለው፣ «የዳንቴ» አድናቂዎች ነን በማለት ለጣልያን ኮሎኒያሊስት ከበሮ መቸዎች የሆኑት አገሮች፣ በሚያደርጉት አሰልፎ የሆነ የፕሮፓጋንዳ ሙዚቃ ምክንያት መሆኑን፣ የተከበሩ የልዩ ልዩ አገሮች መልዕክተኞች መታዘባቸውን አልጠራጠርም።

በዚህ አጋጣሚ ለወዳጆቹ የላቲን አሜሪካ አገሮች አንደራሴዎችና፣ በተለይም ለአርጀንቲና መልዕክተኛ አጥብቄ ለማሳሰብ የምፈልገው አንድ ትልቅ ጉዳይ አለ። ዛሬ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር አድማ መትታቸሁ በአፍሪካ ሕዝቦች ላይ የምታደርሱትን በደል፣ አገሬ ኢትዮጵያ ከላይቤሪያና ከግብፅ ጋር ሆኖ በትዝብት ትመለከታችኋለች። ዛሬ ሶስት ብቻ ሆነን የምታዩን ነፃ የአፍሪካ አገሮች፣ በቅርብ ዘመን ውስጥ አሥር ጊዜ ታጥፈን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ ተገቢ ሥፍራችንን ይዘን፣ ከእናንተ በተለየ ሁኔታ ለዓለም ሠላምና ለትክክለኛ ፍርድ ድምፃችንን የምናሰማበት ዕድል እንደሚኖረን አንጠራጠርም። ..... ወዳጆቻችን የላቲን አሜሪካ አገሮች እና በተለይ የአርጀንቲና ወኪል የኢርትራ፣ የሱማሌና የሊቢያ ሕዝቦች በጭካኔ አገዛዝ ሲያስተዳድራቸው ለነበረው ለጣልያን ኮሎኒያሊስት መንግሥት ተመልሰው እንዲሰጡ የምታቀርቡትን ድጋፍና

የምታደርጉትን ዲሰክር፣ የነገው የዓለም ሕዝብ ታሪክ ምን ያህል የወቀሳ ምዕራፍ አዘጋጅቶ የሚጠብቃችሁ መሆኑን እንድትገነዘቡት፤ አደራ እያልኩ ንግግሪን አቆማለሁ። ..... »

አቶ አክሊሉ ተበላጭተው የገለጹትን ትንቢትና ምክር ያዘለ ሀሳብ የሳቲን አሜሪካ መንግሥታት ወኪሎችና በተለይም አርጀንቲና ቁም ነገር አድርገው አላደመጡም። በዚያን ዘመን ሳቲናቹ ከጣልያን ጋር በመሠላፍ አውሮፓውያን ነን ብለው በለአመኑ፤ የነገው አፍሪካ ጉዳይ አላሳለፈውም። ይልቁንም ለአፍሪካውያኖችና ለአስያውያኖች ያላቸው ግምት በንቀት መንፈስ ላይ የተመሠረተ እንደነበረ አንዳንድ የታሪክ መዘጋገሚያዎች ታገጠዋል። ይሁን እንጂ ኢትዮጵያና ሳይቤሪያ በአፍሪካዊነታቸው ከርተው፣ ለሳቲናቹ ጥጋብ አጸፋውን በመመለስ ደህና አድርገው ተቋቁመዋቸዋል። ሳቲናቹም የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሽንጉ ላይ የመፈረሻው ውሳኔ እስኪሰጠው ድረስ፤ ለጣልያን ታማኝነታቸውን ሳያንድሉ ዘልቀዋል።

በ 1949 ዓ.ም አቶ አክሊሉ ምርጫ ብላቸው የሰጡት ትንቢት አየር ላይ አልቀረም። ከአሥር ዓመታት በኋላ የሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳኛው ዘመን ሲጀመር፣ የአፍሪካና የእስያ ሕዝቦች፣ ከኮሎኒ አስተዳደር እየተላቀቁ በብዛት ነፃነታቸውን ሲገናኙ፤ የሳቲን አሜሪካ አገሮች የፈረንጅነት መንፈስ ሊቀጥል አልቻለም። አፍሪካውያንና እስያውያን «የሰብተኛው ዓለም» በተባለው ከበብ ውስጥ (AFRO ASIAN GROUP) ሕብረታቸውን አጠንክረው ለጋራ ጥቅማቸው ከምዕራባውያኖች ጋር ሲታገሉ፣ ሳቲናቹ ከሁለት ያጣ ጉመን ሆነው ማህል ቤት ቀሩ። በሥልጣኔ አለመግፋታቸው፣ በእኮኖሚም ድህነታቸው፣ በግልጽ እየታያቸው መጣ። የሳቲን የደም ጠብታዎች፣ የሠለጠነ ህይማኖት ተከታዮች፣ ከአውሮፓውያኖች ጋር የሥጋ ዘመዶች ነን ብለው ተከፍለው የኖሩት፣ በባዶ ሜዳ መሆኑ ገባቸው። ከምዕራባውያኖችም ጋር ያላቸውን ግንኙነት በጥልቅ ሲመራመሩ፣ በአሸከርና በጌታ ደረጃ እንጂ በአኩልነት አለመሆኑን ተገነዘቡት። በዚህ ጊዜ ከአፍሪካና ከእስያ አገሮች ጋር ሶስተኛው ዓለም ተብሎ በተሰየመው ክብብ፣ እኛም እንደእናንተው ነን ብሎ ተንደርድሮ ከመመዝገብ በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራቸውም። በኋላ የመጣ ዓይን እወጣ እንደሚባለው፣ የሶስተኛው ዓለም ሕብረት እየተሰፋፋ ሲሄድ፣ የገለልተኛነት አገሮች ፖሊሲ ሲመሠረት፣ የሰባ ሰባቱ አገሮች ግሩፕ ሲቋቋም፣ ዋና ተዋናይ ለመሆንና ልታይ ልታይ ለማለት የቃተቱት እነዚህ ሳቲናች ሆነው ታዝበናቸዋል። በሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሳኛው ዓመተ ምህረት ላይ ከኮሎኒያሊስቶች ጋር በመሠላፍ፣ የአፍሪካን መብት በመጸረር፣ የሚፈጽሙትን አሳዛኝና አሳፋሪ አድራጎች በትክክል ያዩና፣ ባላቸው እቅም ለመከላከል የተጋፈጡት ኢትዮጵያና ሳይቤሪያ ብቻ በመሆናቸው፣ በሌሎቹ አፍሪካ አገሮች ዘንድ ያልታወቀባቸው መሰሉ ሳይታያቸው አልቀረም። ይህ ጉዳይ ራሱን የቻለ አንድ ታሪክ ስለሆነ፣ የዛሬውም ሆነ የሚቀጥለው የአፍሪካ ትውልድ በዝርዝር ተመራምሮ እንደሚጽፈው እንጠራጠርም።

ቀደም ሲል እንደተነገረው፣ የኢርትራን፣ የሱማሌንና የሊቢያን ጉዳይ መፍትሔ ለመስጠት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሚያጠናበት ጊዜ፣ የሳቲን አሜሪካ አገሮች የሚከተሉት ፖሊሲ፣ ከጣልያን መንግሥት በሚሰጣቸው መመሪያ ላይ የተመሠረተ በመሆኑ፣ በየጉዳዩ ላይ ድጋፍ ለመስጠትም ሆነ ለመቃወም፣ ሳቲናቹ የየአገራቸውን መንግሥት መጠየቅ የለባቸውም። ድካሙ እንዲቃለልላቸው ከቴሌግራም ወጭም እንዲደኑ፣ ኒውዮርክ ያለው የጣልያን



የአርጀንቲና ዋና መልዕክተኛ ሆሴ አርሴ እና የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ ሲመካከሩ። ያለ ጥርጥር ሆሴ አርሴ ከጣልያኑ ባለሥልጣን መምሪያ ሲቀበል መሆን አለበት።

(ኒውዮርክ 1949)  
(ፎቶ U.N)

መንግሥት ሊያዘን ቢሮ፣ በሲቪከለር መምሪያውን ያስተላልፋቸዋል። ላቲኖቹም ያለባቸው ኃላፊነት ያለ እንዳት ሀሳብና ያለእንዳት ሔንቀት የተሰጣቸውን መምሪያ ተከትለው በጉባኤው ላይ የጣልያን አዋጅ ነጋሪ ሆኖ ማቅራራት ብቻ ነው።

አንድ ጊዜ ሰለ ጣልያን የቀድሞ ኮሎኒያች ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ የደረሰው ሁኔታ አስቂኝ ነበር። የአርጀንቲናው እና የመሰከቡ መልዕክተኛ ሊቀመንበሩን ጠይቀው በተናጋሪዎች ሊሰት ተመዘገቡ። በመካከሉ የአርጀንቲናው መልዕክተኛ አንድ ሰው ጦርቶት ከጉባኤው አዳራሽ ወጣ። የመናገሪያው ተራ ሲደርስ የጉባኤው ሊቀመንበር አምባሳደር አርሴ (ARCE) እያለ ቢጣራ፣ የሚመልሰ ጠፋ። ወዲያው አቶ አክሊሉ ጣልቃ ገብተው፤ « አምባሳደር አርሴ ከጣልያን መንግሥት መምሪያ ለ—ተበል ወጥቶ ነው ቶሎ ይመለሳል » አሉ። በዚህ ጊዜ የሰብሰባው ተካፋዮች ሙሉ ጀመሩ። ወዲያው የጉባኤው ሊቀመንበር ለሚቀጥለው ተናጋሪ ለሌጁ የት ሕብረት መልዕክተኛ መድረኩን ሰጠ። አምባሳደር አርሴ ተመልሶ ወንጌሩን ሲይዝ፣ አንድ የዞረበት የአርጀንቲና መልዕክተኛች አባል፣ አቶ አክሊሉ የተናገሩትን የመሰከቡ መልዕክተኛ ከጣልያን መምሪያ ለመቀበል ወጥቶ ነው ብሎ በግልጽ ተናገረ አለው። ዶክተር አርሴ በጣም ተናጸ ከሊቀመንበሩ የመናገሪያ ልቀቅ ሲያገኝ፣ በመሰከቡ መልዕክተኛ ላይ የሰድብ አጉዳ አወረደበት። አቶ አክሊሉም እሳቱን ለኩሰው ከሰብሰባው አዳራሽ ወጡ። ..... የመሰከቡ መልዕክተኛ ከአርጀንቲናው ልዑክ የወረደበት ሰድብ በምን ምክንያት መሆኑ በትክክል ሳይገባው የዕለቱ ሰብሰባ ተፈጽሞ ተበተነ።

ከሚያዝያ 6 ቀን እስከ ንጹሐት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ አንድ ወር ሙሉ የጣልያን መንግሥት ከፍተኛ ጥረት ያደረገው፣ ኢርትራን ለግንኙነት በአስቸኳይ ለማስወሰን ነበር። ይህንንም የጣልያን ፍላጎት ለማሳሰብም የላቲን አሜሪካ አገሮች ለሰላሳ ቀናቶች ሳያቋርጡ ቢሞክሩ ከረሙ።

## ኢትዮጵያና አራቱ ኃያላኖች

ከአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል በተለይ ኢርትራን በሚመለከት ጉዳይ፣ በከፊልም ቢሆን ኢትዮጵያን ለመርዳት የሞከሩት እንግሊዝና አሜሪካ ናቸው። ይኸውም ከኢርትራ ግዛት ከምዕራባዊው ቀላ አውራጃዎች በስተቀር፣ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፣ አሜሪካኖች ሚያዝያ 6 ቀን እንግሊዝኛ ሚያዝያ 7 ቀን 1949 ዓ.ም ሰተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ያቀረቡት ሀሳብ ነው። ይሁን እንጂ፣ እንግሎ አሜሪካኖች ይህን ሀሳብ ሲያቀርቡ፣ ከዚህ ጋር አያይዘው ጣልያኖችን ይማርካል በማለት ሁለት አስተያየቶች ደንቅረዋል። እነዚህም፣

1ኛ/ በአገሩ ላይ ተወልደው ላደጉት ለጣልያን ተወላጆች ዋስትና ያለው መብት በሕግ ተደንግጎ እንዲሰጣቸው፤

2ኛ/ ጣልያኖች አልምተው ደሀና ደረጃ አድርስዋቸዋል ለተባሉት ለአሥመራና ለምዕዋ ከተሞች በአቶኖሚ የሚተዳደሩበት ልዩ ቻርት እንዲዘጋጅላቸው የሚል ነበር።

በኢትዮጵያ በኩል መጀመሪያ የኤርትራ ግዛት በሁለት እንዲከፈል የተባለውን ኤርትራውያኖችም ሆኑ ኢትዮጵያውያኖች የማይሰማሙበት ስለሆነ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ተቃውሞውን ሲቀጥል ቆይቶ ነበር። ሁለተኛ፣ ለአሥመራና ለምፅዋ ቻርት ያስፈልጋቸዋል የተባለውንም በአንድ አገር የውስጥ ጉዳይ መግባት፣ ተገቢ አይደለም በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ክርክሩን ቀጥሏል። ነገር ግን በእንግሊዝና በአሜሪካ ተደግፎ የቀረበውን በተለይ ኤርትራን በሁለት የመከፈል ጉዳይ አንቀበልም ብሎ መጋተሩ የሚበጅ ስላልሆነ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ቅሬታውን እያለሰለሰ፣ ለጊዜው ሌላ ምርጫ ባለመኖሩ እንስማማለን ማለት ግዴታው ሆነ።

የሶቪየት ሕብረት እንደተለመደው በአንግሎ አሜሪካኖች ተጠንሰባ የቀረበው ሀሳብ፣ ለኮሎኒያሊስቶች መጠቀሚያ የታቀደ ነው በማለት በጥብቅ ተቃወመ። ከምዕራባውያኖች፣ በተለይም ከእንግሊዝና ከአሜሪካ የሚመነጭ ሀሳብም እንኳን አልፎ አልፎ መስከብ ከሚያስበው ጋር የሚቀራረብ ሆኖ መቃወሙ አስቸጋሪ ቢሆንም፣ ስታሊኒዝምና ካፒታሊዝም በአንድ ጉዳይ ላይ ተስማምተው እንዳይታዩ፣ የሶቪየት ሕብረት እንደምንም አንድ እንከን ፈልጎ ማጥላላትና ማውገዝ ቋሚ ፖሊሲው ነበር።

በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ፣ የሶቪየት ሕብረት መንግሥት ሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ባቀረበው ሀሳብ፣ የአራቱ ሀያላን መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር በሶስቱም ቅኝ ግዛቶች ላይ ተመሥርቶ፣ ኤርትራና ሊቢያ ከአምስት ዓመት በኋላ፣ ሱማሌ ከአሥር ዓመት በኋላ፣ ነፃነታቸውን ማግኘት እንዲችሉ ማድረግ ነው፣ የሚል ሀሳብ ማቅረቡ ይታወቃል። ሶስቱም ቅኝ ግዛቶች በኃያላን መንግሥታት ሞግዚትነት በሚተዳደሩበት ጊዜ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያ፣ ለሊቢያ ጉዳይ ግብፅ፣ ለጠቅላላው ጉዳይ ጣልያን፣ የሞግዚቶቹ ኮሚቴ አባሎች ሆነው ሊመደቡ እንደሚችሉ፣ የሶቪየት ሕብረትን ዲሞክራሲ የሚያመለክት ተጨማሪ ሀሳብ ተያይዞ ቀርቦ ነበር። የመስከብ መንግሥት ይህን በሚያዝያ 9 ቀን 1949 ዓ.ም ያቀረበውን ሀሳብ፣ በየአደባባዩ ደጋግሞ ቢናገርና፣ በጽሑፍም በየሥፍራው ቢበትን፣ አሜሪካና እንግሊዝ ፈረንሳይና ጣልያን እንኳን ሀሳቡን ለመቀበል፣ ዝርዝሩንም ለመስማት አልፈለጉም።

የኢትዮጵያም በኩል የስታሊን መንግሥት አስተያየት ጨርሶ የማይፈለግ ነበር። እርግጥ የኢትዮጵያ የባሕር በር ስለሚያስፈልጋት ከኤርትራ ክልል ውስጥ፣ የአስብ አውራጃ ተቆርጦ ወደ ኢትዮጵያ እንዲደባለቅ የስታሊን መንግሥት ተስማምቷል። ይሁን እንጂ፣ ይህንን ሀሳብ የኢትዮጵያ ዋና ጠላት የሆነውም የጣልያን መንግሥት ስለደገፈው፣ የቀ.ኃ.ሥ መንግሥት የሶቪየት ሕብረት ያደረገውን ዲስኩር የተለየ ግምት አልሰጠውም። በ 1936 ዓ.ም የሙሉሊኒ ጣልያን ኢትዮጵያን በጦር በወጋ ጊዜ፣ የስታሊን መንግሥት የሞራል ድጋፉን የሰጠ ቢሆንም፣ ከጦርነቱ በኋላ፣ ኤርትራንና ሱማሌን ለማግኘት የቀ.ኃ.ሥ መንግሥት ያቀረበውን ጥያቄ በጥብቅ ተቃውሟል። የስታሊን መንግሥት በኢትዮጵያ ጥያቄ ላይ የወሰደውን አቋም፣ የሶቪየት ሕብረት የሥልጣን ጃንጥላ የተዘረጋባቸው የምሥራቅ አውሮፓ አገሮች፣ እነ ፖላንድና እነ ፔኮስሎቫኪያ (ከዩጌዝላቮ ከቲቶ መንግሥት በስተቀር) ሁሉም ተከትለው ማጫፈር ግዴታቸው ነበር።

የኃያላን መንግሥታት ትብብ አራተኛይቱ አባል የሆነው ፈረንሳይ፣ በላቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ የምታቀርባቸው ሀሳቦች የጣልያንን ፍላጎት ለማርካት ስለሆነ፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማዳመጥ ጨርሶ አልፈለገችም። በ1935 ዓ.ም እነ ፒየር ላቫል (PIERRE LAVALE)፣ ከሙሉኒ ጋር ተሸርከው ኢትዮጵያን እንደከዱት ሁሉ፣ ከ 1945 ዓ.ም ጀምሮ በየወራቶቹ እንደ አየሩ ሲለዋወጡ የቆዩት የፈረንሳይ ካቢኔዎችም፣ በኤርትራ ጉዳይ የኮሎኒያሊስት ዳደኛ ለማግኘት ድጋፋቸውን ሲሰጡ የከረሙት ለጣልያን መንግሥት ነበር።

ቅኝ ግዛቶች የነበሩት፣ ሊቢያ፣ ኤርትራና ሱማሌ ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ፣ ፈረንሳዮች ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ሆነው በየአደባባዩ ሲጮሁ የሚያዳምጣቸው ስለአሉ፣ በ 1949 ዓ.ም በተለይ በኤርትራ ጉዳይ ፖሊሲያቸውን በመጠኑ ለመስወጥ ሞከሩ። ኤርትራ በሙሉ ለጣልያን ትመለስ የሚለውን ሀሳብ ወደ ጉን ትተው፣ የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች በጣልያን ጥበብ የተገነቡና የጊዜውን ቴክኒዎሎጂ የተከተሉ ስለሆኑ፣ እንደ አማራጮች ለመቀጠል እንዲችሉ፣ የተለየ የኦቶሞኒ ቻርት ተዘጋጅተዋቸው ጣልያንና ኢትዮጵያ ጉን ለጉን ሆነው በጋራ ሥልጣን ያስተዳድሯቸው፣ የሚል ህብብ ፈጠሩ። የፈረንሳዮች ዋና ዓላማ ጣልያን ከኤርትራ ጨርሶ እንዳይወጣ በአፃፅ ዓይነት ዘዴ በሥልጣን ለማቆራኘት ስለነበረ፣ እንደተመኙት አልተሳካቸውም።

ለአሥመራና ለምዕዋ ከተሞች የመተዳደሪያ ልዩ ቻርት እንዲሰጣቸው፣ እንግሊዝና አሜሪካኖች ቢሰማሙም፣ ጣልያን ከኢትዮጵያ ጋር ደባል አስተዳዳሪ ሆኖ የሥልጣን ወንበር እንዲካፈል አላስቡም። ጉዳዩ በዚህ ሁኔታ ላይ እንዳለ፣ የፈረንሳይ መልዕክተኞች መሪ ኩቭ ደ ሙርቪል (COUVE DE MURVILLES) ረጹፊ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩላ ቀን በኋላ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሞኖው ኮሚሲዮን ላይ መግለጫ ለመስጠት ጠይቆ፣ በጉባኤው አጀንዳ ላይ የመመዝገቡ ዜና ጫጣ። በዚህ ጊዜ ፈረንሳይ ምን ዓይነት አቋም ይዞ ይሆን? በማለት አሜሪካኖችና እንግሊዞች በተለይም የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከፍተኛ ስሜት አድርገው ሰዓቱ እስኪደርስ በጥድፊ ይጠባበቁ ነበር።

አቶ አክሊሉ ህብተወልድ ከመልዕክተኞቻቸው ጋር ወዲያውኑ ስብሰባ አድርገው ከ ኩቭ ደ ሙርቪል ንግግር በኋላ፣ በኢትዮጵያ በኩል ስለሚወሰደው እርምጃ መወያየት ጀመሩ። « ..... ኩቭ ደ ሙርቪል መግለጫ ለመስጠት የጠየቀው፣ የመንግሥቱ የፖሊሲ ለውጥ ቢኖር ነው እንጂ፣ ያንኑ ጣልያንን ለመደገፍ በየጊዜው የሚናገረውን ለመድገም አይመስለኝም። በጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ በተለይ ኤርትራን በሚመለከት፣ ሮበርት ሹማን (ROBERT SCHUMAN) የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከሆነ በኋላ እንዳንድ ለውጥ አይተናል። ኩቭ ደ ሙርቪልን ሁለት ጊዜ አነጋግሬው ደህና አስተያየት ሰጥቶኛል። ጨዋነትና እርጋታ የሚታይበትና የኢትዮጵያንም ችግር በቅን አስተያየት የሚመለከት ሰው መሆኑን ከዚህ ቀደም ለጃንሆይ ነግራለሁ። እንግዲህ ኩቭ ደ ሙርቪል ለጉባኤው ንግግር ለማድረግ ቀደም ብሎ የጠየቀው፣ ከእንግሊዝ መንግሥት የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ለመደገፍ ካልሆነ በስተቀር ሌላ ምን ሊሆን ይችላል? ..... የፈረንሳይ መልዕክተኛ የእንግሊዞችን ሀሳብ እደግፋለሁ ካለ፣ ጣልያኖች ወደ ኤርትራ መመለስ የለባቸውም ብለው፣ ፈረንሳዮች ቆርጠዋል ማለት ነው። ይህ በሆነ ጊዜ የላቲን አሜሪካ አገሮችም ለጣልያን ማጨብጨባቸውን ስለሚያቆሙ፣ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ በዋናው ኮሚሲዮን ተደግፎ ወደ ጠቅላላው ጉባኤ ሊቀርብ ይችላል። ይህ ሳይሆን ቀርቶ ኩቭ ደ ሙርቪል ከእንግሊዞች የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ መቃወሙን ከገለጸ፣



ኢትዮጵያ በከፊልም ቢሆን ትደሰትበታለች ተብሎ የሚጠበቀው ተስፋ ሊደክም ይችላል። ..... ስለዚህ የኩቭ ደ ሙርቪል ንግግር ኢትዮጵያን የሚረዳ ሆኖ ቢገኝ፤ ወይም ባልጠበቅነው መንገድ የሚጉዳን ቢሆን፤ ምን መልስ መስጠት እንደሚያስፈልግ የአያንዳንዳችሁን አስተያየት ማግኘት ይጠቅመኛል።» በማለት፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለሥራ ጓደኞቻቸው ጥያቄ አቀረቡ።

**ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፡-** « ..... ከአራት ሳምንት በፊት የኤርትራ ግዛት ከፊደራላዊው ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፤ የእንግሊዝ መልዕክተኛ ባቀረበው ሀሳብ ውስጥ፤ ሉማሌም በጣልያን ጥዝቢትነት እንድትተዳደር ያስፈልጋል በማለቱ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አዝኖ ሙቃወሙን የሚገልጽ ንግግር ማድረጉን እናስታውሳለን። ከዚሁ ሁኔታ የተነሳ የእንግሊዝ መልዕክተኞች ያደረገባቸው ቅሬታ እስከአሁን ጨርሶ የተሻሻለ አልመሰለንም። አሁን የፈረንሣይ መልዕክተኛ በእንግሊዝ የቀረበውን ሀሳብ ሙደገፉን ቢያስታውቅ፤ ኢትዮጵያ አመሥጋኝ ሆኖ የቀረበች ጊዜ፤ ትኩረት ላይ ስለሚጥላት ነገሩን በዝምታ ማለፉ ይሻሻላል። ይህንን የምለው፤ እንግሊዝ ሲያቀርበው ተቃውመን፤ ፈረንሣይ ሲደግፈው ተደስተናል፤ ማለቱ ተገቢ ስላልመሰለን ነው። ነገር ግን ሚስተር ኩቭ ደ ሙርቪል የሚሰጠው መግለጫ የኛን ጉዳይ ለመቃወም ከሆነ፤ ኢትዮጵያ ወዲያውኑ ተነስታ በፈረንሣይ ላይ ያላትን ቅሬታ አምርራ ብትገልጽ፤ የእንግሊዞችንና የአሜሪካኖችን መልካም አስተያየት እናገኛለን ..... » የሚል ሀሳብ አቀረቡ።

**አቶ ተስፋዬ ተገኝ ፡-** በፓሪስ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር በመሆናቸው፤ በፈረንሣይና በኢትዮጵያ መካከል ያለው ግንኙነት በወዳጅነት መንፈስ መጠንከር አለበት ብለው ያምናሉ። አቶ አክሊሉ ላቀረቡት ጥያቄ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፤ « ..... ኩቭ ደ ሙርቪል የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የፖለቲካ ዋና ዲሬክተር በመሆኑ፤ እኔም ብዙ ጊዜ አነጋግሬው ስለ ኢትዮጵያ ጥሩ የሚያስብ ሆኖ አይቼዋለሁ። ለጉባኤው በሚያደርገው ንግግር የኤርትራን ጉዳይ እንደሚደግፍ ሙሉ እምነት አለኝ። ክቡር ብላታ ኤፍሬም እንዳሉት ድጋፉን ስናገኝ፤ በዝምታ ካለፍነው ቅሬታ ሊያድርበት ይችላል። በጠ ቅላላው ከፈረንሣዮች ጋር ያሉን ግንኙነቶች፤ በጅቡቲውም ሆነ በባቡሩ ጉዳይ ስፊ ስለሆኑ፤ በእኛ በኩል መልካም ወዳጅነታችንን ማሳየቱ እንደሚጠቅመን ማሰብ አለብን። ስለዚህ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ዛሬ በሚያደርገው ንግግር ከደገፈን ማመሰገን አለብን እላለሁ። የኤርትራን ጉዳይ የሚቃወም ከሆነ ግን እኛም ቅሬታችንን እንዲያውቀው መልስ መስጠት ያስፈልጋል ..... » አሉ።

**አቶ ሐዲስ ዓለማየሁ ፡-** « ..... ፈረንሣይ ከወዳጅ ከጣልያን ተለይቶ ለኢትዮጵያ የሚጠቅም ሀሳብ ያቀርባል ብዬ በበኩሌ ተስፋ አላደርገም። ሆኖም አንዳንድ ጊዜ የፖለቲካን ጉዳይ መተንበይ ስለሚያዳግት፤ ከፈረንሣዩ መግለጫ በኋላ ክቡር አቶ አክሊሉ የሚሰጡት መልስ፤ በሁለት መልክ እንዲታሰብበት የተባለውን እኔም አስማማለሁ። ኩቭ ደ ሙርቪል የኤርትራን ጉዳይ ከደገፈ ሳይበዛ በመጠኑ ቢመሰገን አይከፋም። ይህንንም የምለው በክቡር ብላታ ኤፍሬምና በክቡር አቶ ተስፋዬ ለቀረቡት ሀሳቦች አስታራቂ ለመሆን ነው። በስተቀረ ሙሴ ኩቭ ደ ሙርቪል እንደተለመደው የጣልያን ሀሳብ ደጋፊ ሆኖ ከቀረበ፤ ክቡር አቶ አክሊሉ ኢትዮጵያ ያዘነች መሆኗን አጠንክረው ቢመልሱለት የተገባ ነው ..... » ሲሉ አሳሰቡ።

ልጅ እምሩ ዘለቀ :- ኩቭ ደ ሙርቪል በሚሰጠው መግለጫ የኤርትራን ጉዳይ በመቃወም የጣልያን ደጋፊነቱን ካስታወቀ፤ በእኛ በኩል ፈረንሣዮችን እልካቸው ለመንገር ከዚህ የተሻለ አጋጣሚ ጊዜ አይኖረንም። ..... የዛሬ አሥራ አራት ዓመት ከሙሶሊኒ ጋር ወታደር እዝምተው ባይወጉንም፤ የፋሽስቱ መሪ ደጋፊዎች ሆነው አጥቅተውናል። ዛሬም ከጠላታችን ጋር ተባብረው ኤርትራን እንድናጣ የጀመሩትን ጥረት እንደሚቀጥሉ ካስታወቁን፤ ክቡርነትም የሚሰጠው መልስ ባለፉት ሶስት ዓመታት ለጣልያኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለኮምፒ ሰፎርሳ ከተነገረው የሚያንስ መሆን የለበትም። ነገሩ እስከዚህ ሳይደርስ፤ ለኤርትራ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ የሚደግፍ ሆኖ ከተገኘ አቶ ህዲስ እንዳለው መጠነኛ ምስጋና ቢሰጠው አይከፋም። ..... »

አቶ አክሊሉ ከአያንዳንዱ መልዕክተኛ የቀረበውን ህሳብ ሲያጠኑ ከብላታ ኤፍሬም የተሰነዘረው አንድ አስተያየት፤ ለሚታቸውን የነካ መሆኑን አልጸበጉም። ይኸውም፤ የሚያዝያ 7 ቀን የኤርትራን በሁለት መከፈል እንግሊዞች ሲያቀርቡት አለመደሰታችንን ገልጽን፤ አሁን ይህንኑ ህሳብ በአንድ ወር ጊዜ ውስጥ ፈረንሣዮች ሲደግፉት ምሥጋና ብናቀርብ ትዝብት ላይ ይጥለናል ያሉት ነው። በጠቅላላው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አስተያየት ሲታይ፤ የፈረንሣይ መንግሥት የኤርትራን ጉዳይ ቢደግፍ ምሥጋና ይቅረብለት ከሚለው ይልቅ፤ የተቃወመ እንደሆነ ተገቢው መልስ እንደሚገባው ሁሉም ተስማምቷል። እንግዲህ ማናቸውንም እርምጃ ለመውሰድ መጀመሪያ የኩቭ ደ ሙርቪልን ዲሰኩር ማዳመጥ አስፈላጊ ነበር።

ረቡዕ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በዘጠኝ ሰዓት (3.P.M) የፈረንሣይ መልዕክተኞች መሪ አስተያየቱን ለመግለጽ ድምፅ ማጉሊያው ሲከፈትበት፤ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታቸው የኢትዮጵያና የእንግሊዝ መልዕክተኞች በየጠረጴዛዎቻቸው ላይ ማስታወሻዎቻቸውን ዘርግተው መጠበቅ ጀመሩ።

« ..... ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ የፈረንሣይ መንግሥት በጥልቅ ከመረመረ በኋላ ለጠቅላላው ጉዳይ ትክክለኛ መፍትሔ ባለመሆኑ ድጋፉን ለመስጠት አይችልም ..... » በሚል ቃል ንግግሩን ሲከፍት፤ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች ገጽ ላይ የሚነበበው ብስጭት በሌሎቹም በእንግሊዝና በአሜሪካኖቹም በኩል የሚታየው ቅሬታ ቀላል አልነበረም። የፈረንሣይ መልዕክተኛ ንግግሩን በመቀጠል « ..... የእነዚህን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ዕድል ለመወሰን የሚያስችለው፤ መጀመሪያ የየአገሩ ነዋሪ ሕዝብ ፍላጎቱ ምን እንደሆነ ተጠይቆ ሲታወቅ፤ ሁለተኛ የሚደረገው ውሳኔ ለአካባቢው የሚያስፈልገውን ሠላም የሚያረጋግጥ መሆኑ ሲታመንበት፤ ሶስተኛ የጣልያን መንግሥት በየአገሩ ላይ ያለው ጥቅም በትክክል የሚጠብቅለት ሊሆን ብቻ ነው..... » አለ።

እንግሊዞች ለሊቢያ፤ ለሱማሌና ለኤርትራ ካቀረቡት ህሳብ ውስጥ፤ ኩቭ ደ ሙርቪል በጣም ጥሩ ነው ብሎ የደገፈው፤ ሱማሌ በጣልያን ሞግዚትነት ቢያንስ ለአሥር ዓመታት እንድትተዳደር የተባለውን ብቻ ነው። ኢትዮጵያ በምትጠብቀው ጉዳይ ላይ ግን፤ የፈረንሣይ መንግሥት አቋም ከጣልያን ጋር የተባበረ መሆኑን ኩቭ ደ ሙርቪል ደህና አድርጎ አስረዳ። « ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበው መፍትሔ በአገሩ ላይ ያለውን ችግር በትክክል የሚፈታ ስለአልሆነ፤ ልንደግፈው እንችልም። ቀደም ብለን ደጋግመን



«... በኤርትራ ጉዳይ፣ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ለጣልያንም ጥቅም መታሰብ አለበት... »

( ኩቭ ደ ሙርቪል የፈረንሳይ መልዕክተኛ)

(ግንቦት 1949) (ፎቶ U.N)

እንደአሰራዳነው ሁሉ፤ መጀመሪያ የኤርትራ ሕዝብ ምርጫው ምን እንደሆነ ተመርምሮ አልታወቀም። ሁለተኛ ለኢትዮጵያ ጥቅም ስታሰብ፤ የጣልያንን መንግሥት መብት ለመጠበቅ፤ በአገሩ ላይ ለተወለዱት ዴሞክራሲያዊ የመኖሪያ ዋስትና ለመስጠት ብቻ መታሰብን፤ በቂ ሆኖ አላገኘውም። ..... » ሲል የፈረንሣይ መልዕክተኛ የተቃዋሚ አስተያየቱን አጠነከረ። በጠቅላላው የታላቋ ብሪታንያ ሬዞሎሽን ምንም እንኳን ስለ ሱማሌ ጉዳይ ያቀረበው ሀሳብ ተገቢ ቢሆንም፤ የሊቢያንና የኤርትራን ጉዳይ በአንድነት አጠቃልሎ፤ በአንድ መልክ የሚፈታ ሆኖ ባለመገኘቱ ፤ የፈረንሣይ መንግሥት ድጋፉን አይሰጥም ሲል፤ ሞሪስ ኩቭ ደ መርቢል ዲሰኩሩን አከተመ።

ይህ ግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም ከፈረንሣይ መንግሥት የቀረበው አስተያየት እንግሎ አሜሪካኖችን ቅር ያስኘ፤ በተለይ የኢትዮጵያን መልዕክተኞች ደግሞ በጣም ያሳዘነ ቢሆንም፤ የጣልያንን መንግሥትና ወገኖቹን የላቲን አሜሪካ አገሮችን እጅግ ግብደሰቱ አላጠራጠረም።

በፈረንሣይ ካልቸር በማደግ ፈረንሣዊ ሰሜት አጭር የሚባሉት እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ አገራቸውን በሚመለከት ጉዳይ ከፈረንሣይ መንግሥት የቀረበው ሀሳብ እጅግ አበሳጭቷቸዋል። -- ኩቭ ደ መርቢል እርጋታና ጩዋነት የሚታይበት ነው እያሉ፤ በራፖራቸው ያመሰገኑትን ሰው ጭብጥን መቃወም ብቻ ሳይሆን የሰጠውንም አስተያየት በሙሉ ማራከስ አስፈላጊ ነው ብለው ተነሱ።

« ..... ኢትዮጵያ፤ የተባበሩት መንግሥታት አባላት እንዲገነዘቡላት የምትጠይቀው በፈረንሣይ መልዕክተኛ በቀረቡት አስተያየቶች እጅግ አድርጋ ያዘነች መሆኗን ነው። ..... የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለነፍሱት አገሮች፤ የሁሉንም የወደፊት ዕድል በአንድነት ለመወሰን ተመሳሳይ መፍትሔ ማግኘት አለበት ሲል፤ የፈረንሣይ መልዕክተኛ የተናገረው፤ ትክክለኛ ትርጉሙ ምን ለማለት እንደሆነ አላብራራልንም። የኤርትራ፤ የሊቢያና የሱማሌ ሕዝቦች የኢንፍንዳቸው ታሪክና ባሕል፤ የኢንፍንዳቸው የሕይወት ፕሮብሌም፤ የኢንፍንዳቸው የጂኦግራፊ አቀማመጥ የተለያየና አንድኛው ከሌላው የተራራቀ ስለሆነ፤ የሰብዕም የወደፊት ዕድል በአንድ ዓይነት መልክ ታይቶ በአንድ ዓይነት መልክ ሊወሰን አይችልም። ..... እርግጥ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለሰብዕም አገሮች ተመሳሳይ የሆነ አንድ ውሳኔ መስጠት ያለበት ከፍተኛ ጉዳይ አለ። ይኸውም፤ ሰብዕም አገሮች የጣልያን አስተዳደር ተመልሶ እንዳይወድቅባቸው አፈታቸውን በሰፊው ለአቀረቡ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኮሌኒያሊስት ጣልያን በምንም ዓይነት መልክ እንዳይመለስባቸው መወሰን አለበት።

..... የፈረንሣይ መልዕክተኛ በሁለተኛው ነጥቡ ላይ የገለጸልን አስተያየት፤ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፤ በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ብዙ ሲታሰብ፤ ለጣልያን ጠቃሚ የሆነ ነገር አልታቀደም። ከሁሉ በፊት የኤርትራ ሕዝብ ምርጫው ምን እንደሆነ ተጠይቆ መታወቅ አለበት ብሎናል። ሱማሌ ግን ተመልሳ በጣልያን ሞግዚትነት አንድተሳዳደር የቀረበውን ሀሳብ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ተገቢ ነው ብሎ ሲደግፍ፤ የሱማሌ ሕዝብ ፍላጎቱ ምን እንደሆነ እንዲጠየቅ አስፈላጊ ሆኖ አልታየውም። የኤርትራ ሕዝብ ወደ ጥንት ታሪኩና ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ ይቀላቀል ከተባለ፤ በፈረንሣይ አስተያየት የሕዝቡ ፈቃድ እየተደጋገመ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ማለት ነው። ..... ይህንን ከፈረንሣይ መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ፤ የጣልያን የውጭ ጉዳይ

ሚኒስትር ኮምፕሎኒሽን ሃይሮ በመካከላችን (በታዛቢነት) ተገኝቶ ቢሰማው ኖሮ፣ ምን ያህል በፈንደቀ ነበር? አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን ይህንን የመስለ ከፍተኛ እርዳታ ከፈረንሣይ ካልሆነ በስተቀር፣ ከማንም ታላላቅ መንግሥታት ልታገኝ አትችልም።

..... ካለፉት አራት ዓመታት ጀምሮ የፈረንሣይ መንግሥት በስፊው ሲከራከር የቆየው፣ አዲሲቷ ለተባለችው ጣልያን የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ በሙሉ እንዲመለሱላት መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና የኃያላን አገሮች የጭጭ ጉዳይ መማከርቶች ያስታውሳሉ። ዛሬም አቀራረቡን ለማሻሻል ይሞክራል ቅንጂ ግዙ አልተለወጠም። ..... ዘለፋ መስሎ እንዳይገመትብኝ አስቀድሜ ይቅርታ እየጠየኩ፣ የፈረንሣይ መልዕክተኛ ንግግር በአንድ በኩል ለሕዝብ መብት ተቆርቋሪ ለመምሰል እየሞከረ፣ በሌላ በኩል ደግሞ የጣልያን ነገረፈጅ እየሆነ ስለሚሟገት፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በዚህ ዓይነት የተወሳሰበውን ሀሳብ በምን አኳኋን እንደሚፈቱት ለመገመት እቸገራለሁ። ..... በኢትዮጵያ መልዕክተኞች አስተያየት ጓን፣ ይህ የፈረንሣይ የተሰጠው መግለጫ የሚያሳየው፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ፈቂቅ ውሳኔ እንዳይጸድቅ፣ በጣልያን ስም ለማስናከል ስለሆነ፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በጥልቅ እንዲረዱት ያስፈልጋል። ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበው ፊደላቸን፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያሟላ አለመሆኑን ከዚህ ቀደም ደጋግመን አስረድተናል። ሆኖም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጭጭዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያጋጠመውን ችግር ለመፍታት ለጊዜው ሌላ መንገድ ስለጠፋ፣ ኢርትራን በሚመለከት ጉዳይ እኛም ድጋፋችንን ለመስጠት ቃል ሰጥተናል። ..... ስለዚህ፣ ድርጅታችን ያለበትን ከፍተኛ ኃላፊነት በክብርና በጭን ለመፈጸም፣ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበለትን ፈቂቅ ውሳኔ እንዲጸድቅ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ አጥብቆ ያሳስባል። ..... »

ፍሬ ነገሩ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለጉባኤው የገፈጸች የፈለጉት፣ ሞሪስ ኩብ ደ ሙርቪል ያደረገው ንግግር ዓይነት ጨፍኖ የጣልያንን መንግሥት ለመርዳት ብቻ መሆኑን ነው። ያልታደለች ኢትዮጵያ ፋሽስት ባጠቃትም ጊዜ ሆነ፣ ከዚያም ወዲህ ከጥንት ወዲህ የፈረንሣይ መንግሥት ከጥንት በስተቀር ድጋፍ ልታገኝ አልቻለችም። በዚህ በግንቦት 4 ቀን 1949 ዓ.ም የፈረንሣይ ባለስልጣን መግለጫ ከሁሉም ይልቅ አቶ አክሊሉን በጣም ያሳዘናቸው፣ ..... በኢርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ብዙ ሲታሰብ የጣልያን ጥቅም የሚጠበቅበት ጭንቅድ አልተዘጋጀም። ..... » በማለት፣ የቀረበው ስምታ ነው። ከዚህ ቀጥሎ ደግሞ ኢርትራ ለጣልያን የማትመለስ ከሆነ፣ ወደ ኢትዮጵያ እንድትቀላቀል የመውሰድ በፊት፣ የሕዝቡ ፈቃድ መጠየቅ አለበት የተባለው አደናቃፊ ሀሳብ ነው። እንግዲህ ይህ ምን ማለት ነው? ..... የቀድሞዎቹ ሶስቱም ቅኝ ግዛቶች ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ ከተደረገ፣ የየአገሩ ሕዝብ ትቀበላለህ? ወይስ ትቃወማለህ? ሕዝቡ እንዲጠየቅ አያስፈልግም። ነገር ግን የኦፍትራ ሕዝብ ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ ይቀላቀል ከተባለ፣ የፈረንሣይ አስተያየት የሕዝቡ ፍላጎት በድጋሚ እንዲጠየቅ ያስፈልጋል ማለት ነው። የአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኩፒሽን በሰጠው ሪፖርት፣ ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች ሕዝብ በስተቀር፣ ሌላው ኩፒሽን ሰባ አምስቱ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል የገለጸውን ስሜት የኮሚሲዮኑ ላባል ከሆነው የፈረንሣይ ሌላ ማን ሊያስታውሰው ይችላል? ..... እንግዲህ፣ የፈረንሣይ መንግሥት ትናንት ተስማምቶበት የነበረውን ሀሳብ ዛሬ ለውጦ፣ የኢርትራ ሕዝብ እንደገና አስተያየቱን እንዲሰጥ ያስፈልጋል የሚልበት ምክንያት ምን ይሆን? ተብሎ ቢጠየቅ፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በተሰጠው መግለጫ

እንደተነገረው፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ እንዳያጸድቅ ለማጨናገፍና ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ተባብሮ ጣልያንን ለመርዳት መሆኑ ጥርጥር የለውም።

## የቤቨንና ስፎርሳ ስምምነት

ለነዚህ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን ሚያዝያ 6 እና 7 ቀን 1949 ዓ.ም አሜሪካና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ ያቀረቡት ሀሳብ፤ በቂ ድጋፍ እግኝቶ ሳይጸድቅ ጊዜ ስለወሰደ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ሥጋት አደረበት።

ከእንግሎ አሜሪካ የቀረበው ሀሳብ፤ የጣልያንን ወደ ኤርትራ መመለስ የሚያግድ ከመሆኑም በላይ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፤ ሌላው የምሥራቁ ክፍል በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የሚጠይቅ ስለሆነ፤ የሮማ መንግሥት እጅግ አድርጎ ተቀይሞ፤ ይህ ውሳኔ እንዳይጸድቅ በወዳጆቹ በፈረንሳይና በላቲን አሜሪካ አገሮች በኩል ገትሮ ያዘ።

ከሊቢያ የትሪፖሊታንያን አውራጃ፤ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፤ በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ድጋፍ ቢሰጠውም፤ ከቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ መካከል ዋና የደም ሥሩ አድርጎ የሚቆጥረውን ኤርትራን እንዲያገኝ ባለመደረጉ፤ የጣልያን መንግሥት አልቀበልም አለ። ሱማሌም ትሪፖሊታንያም ቀርተውበት ኤርትራን ብቻ በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ቢደረግለት፤ የደጋስጥሪ መንግሥት ለደስታው ወሰን አይኖረውም ነበር። በዚያን ዘመን ጣልያን ምንም እንኳን ፋሽስት የተባለው ስሟ ተለውጦ አዲስጌ ሬፑብሊክ ብትባልም፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል ለመሆን ገና አልተፈቀደላትም። ነገር ግን የፈረንሳይ መንግሥትና የላቲን አሜሪካ አገሮች የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው በብዛት ስለተሰለፉ፤ አሜሪካና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ የሚፈልጉትን ለማስወሰን በቂ የድጋፍ ድምፅ ማግኘት አልቻሉም። ከሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም እስከ ግንቦት 4 ቀን ድረስ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን በተደረጉት የአራት ሳምንት ስብሰባዎች ላይ፤ በእንግሊዝና በአሜሪካ ተደግፎ የቀረበው ሀሳብ እየተጸከመ፤ ጣልያን በእጅ አዙር የሚያደርገው ተቃውሞ እየበረታ መጣ። በዚህ ላይ ደግሞ የዓረብ አገሮችም፤ የሊቢያን አንድነት ለመጠበቅና ነግዷን በፍጥነት ለማስገኘት ለሚያደርጉት ጥረት፤ የእስያዎችንና የእስላም አገሮችን ትብብር ለማግኘት ጊዜ አገኙ።

ይህ ሁኔታ እንደዚህ ከቀጠለ፤ ታላቋ ብሪታንያ ለስትራቴጂ በጣም የሚጠቅማትን የሲሪናይክን አውራጃ ለአሥር ዓመታት በሞግዚትነት ለማስተዳደር ያላት ጽኑ ምኞት፤ የማይፈጸም መስሎ ታያት። በዚህ ጊዜ የእንግሊዝ የፖለቲካና የዲፕሎማሲ ባለሞያዎች፤ ከጣልያን መንግሥት ጋር በአስቸኳይ ንግግር ተደርጎ፤ ከአንድ ስምምነት ላይ ካልተደረሰ በስተቀር፤ ለችግሩ መፍትሔ ለመስጠት የማይቻል መሆኑን አመኑበት። በዚህ ሀሳብ መሠረት፤ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሸርነስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) እና አዲስጌ ሬፑብሊክ የተባለችው ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ስፎርሳ (COMTE CARLO

h 1941 - 1963 (G.C.)

SFORZA) ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ሉንዶን ላይ ተገናኝተው ወይይታቸውን ጀመሩ። ሽርክስት ቤቩን ለጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሀሳቡን ሲገልጽ፣ በዲፕሎማሲ የተካበ ንግግር ማድረግ አስፈላጊ መሰሉ አልታየውም። የታላቋ ብሪታንያ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፣ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች፣ የመጨረሻው መፍትሔ ነው ብሎ የሚያምንበትን ዕቅድና፣ እስከ ዛሬም የጣልያን መንግሥት ሲፈጽም የቆየውን ተቃውሞ ከወቀሳ ጋር ወረወረለት።

« ..... የጣልያን መንግሥት ከሻቲካን ጋር በመተባበር የላቲን አሜሪካ አገሮችን ወገኖቹ አድርጎ በግለሰብ ስለቀድሞዎቹ ቅኝ አገሮች የቀረበው መፍትሔ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን አንዳይጸድቅ፣ በሚፈጽመው ተቃውሞና ተንኮል እጅግ አድርጎ አዝኛለሁ። የጣልያን ጋዜጦችም ከመንግሥታቸው በሚሰጣቸው ድጋፍ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ላይ የሚነኩትን አግባብ የሌለው ወቅላ ተመልክቻለሁ።

..... የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያንና ሱማሌን በሞግዚትነት ተቀብላ እንድታስተዳድር ድጋፋን በሚገባ አቅርቧል። ከዚህ ውጭ ግን የጣልያን መንግሥት እንደሚመኘው ወደ ኤርትራ ለመመለስ ምንም አይነት ዕድል የሌለው መሆኑን መገንዘብ አለበት። የትሪፖሊታንያም ሆነ የሱማሌ ሕዝብ፣ ጣልያን እንዳይመለስበት የገለጸውን ተቃውሞ ችላ ብለን፣ ወይም አንዳልሰማ መሰለን፣ የሞግዚትነት አስተዳደሩ እንዲሰጥ የተሟገተነው፣ የአዲሲቷን ሬፑብሊክ መንግሥት ለመርዳት በግስብ ነፃር። ነገር ግን በጣልያን አስተያየት ይህ እርዳታ በቂ ሆኖ ካልተገመተ፣ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት ምንም ማድረግ አይችልም።

..... በለዚህ፣ ከሰሜን አፍሪካ ትሪፖሊታንያን፣ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጋላፊነት የሞግዚት አስተዳዳሪነት እንዲሰጣቸው የምንደግፈውን ተቀብላቸው ለአፈጻጸሙ መጣር አለባቸው። ይህንን አንቀበልም የምትሉ ከሆነ፣ ታላቋ ብሪታንያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ቀርቦ መፍትሔ ላልተገኘለት ጉዳይ፣ ሌላ ዘዴ በሌላ አቅጣጫ መጠቀም ይኖርባታል ..... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው፣ ሽርክስት ቤቩን ለኮምፕ ስፎርሳ ያቀረበው ሀሳብ ከዛቻ ጋር የተጣመረ በመሆኑ፣ የጣልያን ዋና ፍላጎት ኤርትራን ነው ብሎ መከራከሩ፣ ምንም እንደማይጠቅም የአዲሲቷ ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተገንዘበ። ኮምፕ ስፎርሳ ከሉንዶን ወደ ሮማ ሲመለስ «ኤርትራን አለመስደህ መጣህ» ተብሎ በፋሽስቶች እንዳይወቀስ፤

ሀ/ በኤርትራ የሚኖሩ ጣልያኖች መብታቸውን ለማስከበር በቂ ዋስትና እንዲሰጣቸው፤

ለ/ የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች የብዙዎቹ የጣልያን ዜጋዎች መኖሪያ ስለሆኑ፣ የሚተዳደሩበት የአቶሚክ ፍርት፣ በተባበሩት መንግሥታትና በአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት ትብብር እንዲዘጋጅ፣ የታላቋ ብሪታንያን ድጋፍ ጠየቀ።

በዚህ ሀሳብ ላይ ቀደም ሲል እንግሊዝና አሜሪካ ተነጋግረው እንደ የደረሱበት ስምምነት ስለአለ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቤቩን ዝርዝሩ ውስጥ

ሳይገባ፤ በደረፍው የኮምፕሊክስ ስርዓት ፍላጎት ስግርነት እስግግላሁ ብሎ ተሰፋ ሰጠው። በመሠረቱ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ቢሸን እና ስርዓቱ ሎንዶን ላይ ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ተገናኝተው ወላጅ ከተወያዩ በኋላ የተሰማሙባቸው ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

### 1ኛ. የኢ.ቢ.ያ አውራጃዎች፤

- ሀ/ ሲረናይክ፤ በታላቋ ብሪታንያ፤
- ለ/ ፌዘን፤ በፈረንሳይ፤
- ሐ/ ትሪፖሊታንያ፤ በጣልያን፤

የሞግዚትነት እስተዳደር ለአሥር ዓመታት ከቆዩ በኋላ፤ ለቂቴ አውራጃዎች በአንድነት ተዋህደው የኢ.ቢ.ያ ነፃ መንግሥት ይቋቋማል።

### 2ኛ. የኢርትራ ግዛት በሁለት ይከፈላል፤

ሀ/ አብዛኛው የክርስቲያኑ ሕዝብ የሚኖርበት የምሥራቁ አውራጃዎች፤ አሥመራ፤ ምዕዋና አስብ ጭምር ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀላሉ።

ለ/ በኢርትራ ለተወለዱትና ከብዙ ዓመታት ጀምሮ እደገባቸውን በአገሩ ላይ ለመሠረቱት የጣልያን ዜጎችና ከጣልያን ህተወለዱ ክልሶች መብታቸው እንዲከበር የኢትዮጵያ መንግሥት ጥበትና ይሰጣቸዋል።

ሐ/ የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች የተለየ የኦቶማን ሙዳደሪያ ቻርት እንዲሰጣቸው ይደረጋል። ይህም የሙዳደሪያ ቻርት በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ሕብረት ሊዘጋጅ ይችላል። አብዛኛው እስላም የሆነው ሕዝብ የሚኖርበት የኢርትራ የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ፤ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ይዋህዳል።

### 3ኛ. የጣልያን ሰማላ

ለአሥር ዓመታት የጣልያን መንግሥት በሞግዚትነት ካስተዳደረው በኋላ፤ ነፃነቱን ይቀበላል።

ከሚያስፈልግ በላይ ፕሮፓጋንዳ ያቃጠው ይህ የቢሸንና ስርዓት ስምምነት፤ ከዚህ ቀደም በሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም ታላቋ ብሪታንያ ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ካቀረበችው ሀሳብ ጋር ሲተያይ፤ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዲሰጥ በግልጽ ከመጠቀሱ በስተቀር፤ መሠረታዊ የሆነ ለውጥ አይገኝበትም። ነገር ግን ጉዳዩን እንደ አዲስ የሚያደርገው 1ኛ/ የጣልያን መንግሥት በግዴታም ሆነ በውዴታ የታላቋ ብሪታንያን ሀሳብ እሜን ብሎ መቀበሉ ነው። 2ኛ/ ደግሞ፤ ለአሥመራና ለምዕዋ ከተሞች የተለየ የኦቶማን እንዲኖራቸው፤ ቻርቱ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ሕብረት ይሰናዳል የሚለው ቃል ነው።



ይህ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የተለየ አስተዳደር ይመሠረታል ተብሎ በመጨረሻ የተደነቀረው ሀሳብ፣ የኢትዮጵያን ክብር የሚነካ በመሆኑ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት በብርቱ እንደሚቃወመው ሽርነት ቤቱን እና የውጭ ጉዳይ ረዳቶቹ ደህና አድርገው ያውቃሉ። ከዚህም በቀር ገና ከመጀመሪያው ኤርትራን በሁለት የሚከፍል ሀሳብ በቀረበ ጊዜ፣ ኢትዮጵያ ለመስማማት ከባድ ችግር እንደገጠማት የእንግሊዝ መንግሥት ያስታውሳል። ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች ስለሚታሰበው የኦቶማን ቻርት ጉዳይ፣ እነ ኮምት ስፎርሳ ጣልያን የአስተዳደሩን ሥልጣን ታገኛለች ብለው ቢፎልሉም፣ በተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ፣ የኢትዮጵያን ነፃነትና ክብር የሚነካ ይህን የመሰለ ውሳኔ፣ አባል መንግሥታቶቹ ላይቀበሉት ይችላሉ ብለው የታላቋ ብሪታንያ ዲፕሎማቶች ገምተው ነበር።

በጠቅላላው በኤርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ጥሩ ዕድል የሚኖራት አገሩ በሁለት ሲከፈል ብቻ ነው ብለው እንግሊዝና አሜሪካ በብርቱ አምነውበታል። በዚህ ሀሳብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ደጋግሞ በማስረዳት እንዲያሳምናቸውና፣ በተባበሩት መንግሥታት ገብኤ ላይ በሀሳብ እያፈነገጠ የሚያስቸግረው የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ እንዲሰጡ፣ አዲስ አበባ ያለው የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደር አደራ ተባለ። የቤቨንና ስፎርሳ ስምምነቶች በሥራ ላይ እንዲውሉ ምን ማድረግ እንደሚያስፈልገው ነጥብ በነጥብ የሚወሰደውን እርምጃ የእንግሊዝ የዲፕሎማሲ ኢክስፐርቶች፣ ኮምት ስፎርሳ ወደ ሮማ ከመመለሱ በፊት አዘጋጅተው ዝርዝር ፕሮግራም አቅርበዋል።

1. ስለ ቤቨን ስፎርሳ የሎንዶን ንግግር፣ ለጋዜጠኞች የሚሰጠው መግለጫ፣ በደፈናው « ..... በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ቀርቦ ንግግር የሚደረግበት የቀድሞዎቹ የጣልያን ኩሎኒዎች ጉዳይ በቶሎ ፍጻሜ እንዲያገኝ፣ አብዛኛዎቹ አባሎች የሚደግፉትን መፍትሔ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ለመቀበል ተስማሙ .... » የሚል ሆኖ፣ በዚህ መንፈስ እንዲቆምና ዝርዝሩ በምሥጢር ተይዞ እንዲቆይ፣

2. የጣልያን መንግሥት ደጋፊዎቹን የላቲን አሜሪካ አገሮችና የፈረንሳይን መንግሥት በቶሎ አነጋግሮ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የሚቀርበውን የውሳኔ ሀሳብ እንዲደግፉ ማድረግ፣

3. የጣልያን መንግሥት ከእንዳንድ የዓረብ አገሮች ጋር ወዳጅነት ዘርግቶ፣ ለቀረበው ሀሳብ፣ የዓረቦችን ተቃዋሚነት ለማብረድ እንዲጥር፣ የሚል ነበር።

እነዚህን ከእንግሊዝ የዲፕሎማሲ ሊቃውንቶች የተሰጡትን ማሳሰቢያዎች የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርና ረዳቶቹ፣ ለማጻመጥ አልፈለጉም። ሲሮጡ የታጠቁት ሲሮጡ ይፈታል እንደሚባለው፣ የሰባ ስባቱ ዓመት ሽማግሌ በሩጫ ሎንዶን ሄዶ፣ ከታላቋ ብሪታንያ የዲፕሎማሲ መሪ የተሰጠውን ሀሳብ፣ በሩጫ ተቀብሎ ሮማ ሲመለስ፣ ያደረገው ስምምነት ምሥጢርነቱ እስከምን ድረስ ተሰብቆ መቆየት እንዳለበት በትክክል አልተረዳም። ከሮማ አውሮፕላን ጣቢያ ጀምሮ ለከጠቡት ጋዜጠኞች በሰጠው መግለጫ፣ « ትሪፖሊታንያንና ሱማሌን ለጣልያን ለመመለስ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር ስምምነት ተደረገ » የሚል በእንግሊዞች በኩል

ያልተጠበቀ አጉል በንብ አፈነዳ። ጠቅላይ ሚኒስትር ደጋግተው እና ብዙዎቹ ሚኒስትሮች፣ የቤቨንና የስፎርሳ ስምምነት የጣልያንን ወደ ኢርትራ የመመለስ ዕድል በመዝጋቱ ማዘናቸውን ሲገልጹ፣ ኮምት ስፎርሳ ለዚህ ማካካሻ ሌላ ዘዴ ተገኝቷል አለ። « ..... የጣልያን ዜጎች በብዛት የሚኖሩት የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን ሕብረት ልዩ የመተዳደሪያ ቻርት ተዘጋጅቶባቸው፣ አስተዳዳሪዎች ጣልያኖች እንዲሆኑ ተስማምተዋል። ..... » የሚል ከእውነተኛው መስመር የራቀ የፕሮፓጋንዳ ዲስኩር አደረገ።

የጣልያን የፖለቲካ መሪዎችና ሕዝቡ፣ ከትሪፖሊታንያና ከሱማሌ ይልቅ፣ ኢርትራን ማግኘት እንደሚመርጡ፣ ኮምት ስፎርሳ ስለሚያውቅ፣ የአሥመራና የምዕዋ ከተሞች በጣልያኖች እንዲተዳደሩ ተስማምቶ መጣ ግለቱ፣ የውስጡን ችግር ለማዳከምና ሠላም ለማግኘት ይረዳናል ብሎ ነው። ነገር ግን፣ በጣም አሳዛኝ ሆኖ የብዙዎቹን አገሮች መንፈስ በቁጣ የቀሰቀሰው፣ የጣልያን መንግሥት ወደ ሊቢያና ወደ መካከለኛው ምሥራቅ በራዲዮ የሚያስተላልፈው ፋሽስታዊ ፕሮፓጋንዳ ነበር። « .... አዲሲቷ ሬፑብሊክ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን አስመለስች። ..... ከኢርትራም የጣልያን ከተሞች የሆኑትን አሥመራንና ምዕዋን ለማስተዳደር ጣልያን ተጠየቀች። ..... በትሪፖሊታንያ፣ በሱማሌና በኢርትራ ለብዙ ዘመናት የአስተዳደሩ የሥራ ልምድ ያላቸው የጣልያን ዜጎች ሁሉ በቅርቡ በየሥራ መስካቸው ይመደባሉ። ..... » የሚል ፕሮፓጋንዳ በየአገሩ ቋንቋ ከሮማ ይሠራጭ ጀመር። ይህ ሁሉ የሆነው የቤቨን ስፎርሳን ስምምነት ያዘለው ረቂቅ ውሳኔ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በዋናው ኮሚሲዮን ከተመረመረ በኋላ ወደ ጠቅላላው ጉባኤ ቀርቦ ከመታየቱ በፊት ነበር። በዚህ ዓይነት የተሠራጨው ፕሮፓጋንዳ፣ በኒውዮርክ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት ንግግር በሚደረግበት ሰዓት፣ ምን ያህል ጉዳት እንደሚያስከትል የጣልያን የፖለቲካ መሪዎች አርቀው አልተመለከቱም።

-- የዓረብ አገሮች በግብፅ ግንባር ቀደምትነት አንድ ዓይነት ሕብረት መሥርተው፣ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት የሊቢያን አንድነት የሚያፈርስና፣ የትሪፖሊታንያን ሕዝብ ለጣልያን አሳልፎ የሚሰጥ ስለሆነ፣ ተቃውሞአቸውን ለማጠንከር የአስላም አገሮችን፣ እንዲሁም የአፍሪካውያንና የአስያውያንን እርዳታ ጠየቁ።

-- መስከብና አጃቢዎቹ፣ የምዕራባውያን ካፒታሊስቶችና ኩሎኒያሊስቶች በተባበሩት መንግሥታት ጀርባ እየተማከሩ፣ የድሆች አገሮችን ነፃነትና መብት በመግፈፍ፣ የየራሳቸውን ጥቅም ለማዳበር የሚፈጽሙት ግፍ እንዴት እንደሆነ፣ ከቤቨንና ስፎርሳ ስምምነት የበለጠ ምን ማስረጃ ያስፈልጋቸዋል ? ..... እያሉ፣ ታናናሽ አገሮችን በዚህ ሀሳብ ማርኮ ተቃዋሚ ለማድረግ ዝግጅታቸውን ቀጠሉ። አንዳንዶቹም የአውሮፓ አገሮችና በተለይም ፈረንሳይ፣ ቤቨንና ስፎርሳ ላደረጉት ስምምነት ያልመከሩበት፣ ወይም የየግል አስተያየታቸውን ያልሰጡበት በመሆኑ ቅሬታ አስምተዋል።

ከዚህ በላይ እንደታየው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የወደፊት ሕይወት መፍትሔ ለመስጠት፣ ቤቨንና ስፎርሳ ሎንዶን ላይ የጉንጉኑት ስምምነት፣ የሊቢያ፣ የኢርትራና የሱማሌ ሕዝብ ይደስታል ወይስ ያዘናል ?

ይቀበላል ወይስ ይቃወማል ? ብለው አልተጨነቁም። ለጉዳዩ መፍትሔ የተፈለገውም ለእነርሱ በሚጠቅም ጉዳዩ ተጠንቶ እንጂ፤ ለተጨማሪው ሕዝቦች ታስቦ እንዳልሆነ ግልጽ ነው። ታላቋ ብሪታንያ፤ ለምዕራባውያኖች የጦር ዝግጅት በጣም ጠቃሚ ቦታ የሆነውን ሊረናይክን ለአሥር ዓመታት በሞገዚትነት ማስተዳደር አጥብቃ ትፈልጋለች። የጣልያን፤ መንግሥት በግራ በኩል ኮሚኒስቶችን፤ በቀኝ በኩል የኒዎፋሽስቶችን እየተዋጋ፤ ከምዕራባውያን ጋር ለመሰለፍና የአትላንቲክ ፓክት አባል ለመሆን እንዲችል፤ ከሊቢያ ትሪፖሊታንያን፤ ከምሥራቅ አፍሪካ ሱማሌን፤ በሞገዚትነት መረከብ ይገባዋል ተብሎ ታምኖበታል። ፈረንሳይ፤ ምንም እንኳን በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን ያደረገችው ተጋድሎ ከሌሎቹ ኃያላኖች ጋር የሚለካ ባይሆንም፤ በሰሜን አፍሪካ ያሏትን ቅኝ ግዛቶቿን ሊቢያ ላይ የሚተራመሰው የነፃነት እንቅስቃሴ እንዳያደፈርሰባት፤ የፌዘንን አውራጃ በሞገዚትነት እንድታስተዳድር ታስቦላታል።

በዚህ ጥንሰስ ውስጥ ኢትዮጵያ፤ የፋሽስት ጥቃት የደረሰባት አገር በመሆኗ እንድትካሄድ ያስፈልጋል በሚል አስተያየት ከኤርትራ ግዛት አብዛኛው ክፍል ሊሰጣት ይገባል ተባለ። ኢትዮጵያ ግን የኤርትራን ጥያቄ ያቀረበችው በፋሽስት ለደረሰባት ግፍ ካሳ ይገባቸዋል ብላ አልነበረም። ለኢትዮጵያ ካሳ እንዲሆን ኤርትራን ማግኘት ይገባታል እያሉ ለሚናገሩት አገሮች አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ደጋግመው ሲያስረዱ፤ « ... በግፍ የጦር ጥቃት የደረሰበትን አገር ለመካሰ፤ ተጨማሪ ግዛት እንዲሰጠው ያስፈልጋል የሚል የተባበሩት መንግሥታት ሕግ የለም። ኢትዮጵያ የተባበሩት መንግሥታትን ፍርድ የጠየቀችው ኮሎኒያሊስት ጣልያን የወሰደባት አገር እንዲመለስላት ብቻ ነው ..... » ብለው ነበር።

በቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት መሠረት፤ ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ኮሚሊዮን በእንግሊዞች ተዘጋጅቶ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ሙሉ በሙሉ ለመቀበል፤ በኒውዮርክ ለተሰለፉት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች ትልቅ ችግር ሆነ። እንኳን በኢትዮጵያዊነቱ የሚኮራው የማህበረ ፍቅሪ ህገር ሕዝብ ይቅርና፤ ተቃዋሚ ናቸው የተባሉት የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ወገኖችም ቢሆኑ፤ የ.ር.ትራን በሁለት መከፈል እንደማይሰማሙ ተረጋግጧል። የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ አልቀጠልም ብሎ በጥብቅ ቢቃወምና እስከ መጨረሻው ልጋተር ቢል፤ እንግሊዞች ባላቸው አቅምና ሥልጣን፤ የኢትዮጵያን ጥያቄ ከኤርትራ ጉዳይ ውስጥ አውጥቶ ለመጣል ምንም አያዳግታቸውም። የእንግሎ ለሚሪካኖች ድጋፍ ከጠፋ፤ ሌሎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ለኢትዮጵያ ይቆሙላታል ብሎ ለማለም አይቻልም። ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፤ በዚያን ሰዓት የቤቨን ሰፎርሳን ስምምነት ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምንም ምርጫ አልነበረውም።

በቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት መሠረት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ላይ ጉባኤው በሚነጋገርበት ጊዜ፤ ኢትዮጵያ የምትወስደው አቋም ምን መሆን እንደሚገባው በአራት ዋና ዋና ነጥቦች አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለንጉሠ ነገሥቱ በማስረዳት፤ ለአፈጻጸሙ ሥልጣን እንዲሰጣቸው ያመለክቱት በሚከተለው መልክ ነበር።

1. የኤርትራን በሁለት መከፈል የቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት የበለጠ ስለአጠነከረው፤ ኢትዮጵያ ይህንኑ የታሰበላትን ግጥሙን አገር እጇ አድርጋ ለቀሪው ትግሏን ብትቀጥል ይሻላል።

2. ለአሥመራና ለምዕዋ ከተሞች የአቶኖሚ መተዳደሪያ ቻርት በተባበሩት መንግሥታት በኩል እንዲዘጋጅላቸው ያስፈልጋል፤ የተባለው ሀሳብ፣ በውስጥ ጉዳያችን መግባት ስለሆነ በሰፊው ለመከራከር አንዘጋጃለን።

3. ሰማሌና ትሪፖሊታንያ ለጣልያን መንግሥት በሞግዚትነት እንዲሰጡ የቀረበውን ሀሳብ በጥብቅ እንቃወማለን።

4. ከሊቢያ አውራጃዎች ውስጥ፣ ሲረናይክ በእንግሊዝ፣ ፌዘን በፈረንሳይ፣ አስተዳደር እንዲቆይ በተባለው ጉዳይ ምን አቋም መውሰድ እንደሚሻል ብዙ ተጨንቄያለሁ። -- ደጋፊዎች ሆነን በይፋ ድምጻችንን ብንሰጥ፣ ኢትዮጵያ ከቅኝ ገዢዎች ጋር ተስልፋ ነበር ተብሎ፣ በነገው ታሪክ ወቀሳ ይደርስባታል። -- ጣልያንን እንደተቃወምነው፣ እንግሊዝንና ፈረንሳይን ብንቃወም፣ በኢርትራ ጉዳይ ተባብረው የሚያደርሱብን በደል ህጣም ሊጉዳን ይችላል። ከዚህ ሁሉ ጣጣ በመጠኑ ለመሸሸ፣ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳትሰጥ እየተቃወምን፣ እንግሊዝንና ፈረንሳይን በሚመለከትው ጉዳይ አብስቴንሽን ብናደርግ ይሻላል።

ግርማዊነትዎን ለማሳሰብ የምፈልገው፣ ይህ አሁን ነድፌ የሚቀርበው ሀሳብ ሁኔታው በዚሁ መልክ ለመከናወኑ በቂ ማረጋገጫ ይገኛል አይደለም። ጃንሆይ እንደሚያውቁት በመንግሥታት አባሎች የሚካሄድ ጉባኤ ሁልጊዜ አዳዲስ ሀሳቦች በየጉዳዩ ላይ መፍለቃቸው አይቀርም። ስለዚህ፣ ለታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ ነጥብ በነጥብ ንግግር በሚደረግበት ጊዜ፣ ለኢትዮጵያ የሚጠቅመውን በማሰብ አንድ ጉዳዩ አዝማሚያ ለመደገፍም ሆነ ለመቃወም እንድችል የግርማዊነትዎን ልዩ ፈቃድና ትእዛዝ በታላቅ ትህትና እለምናለሁ። ..... »

የአቶ አክሊሉ ቴሌግራም ሰጃንሆይ ከመድረሱ በፊት፣ ኢትዮጵያ የቤቨንና የስፎርሳን ስምምነት ተቀብላ ድጋፏን ከመስጠት በስተቀር፣ በኢርትራ ጉዳይ ሌላ ዕድል እንደማይኖራት የእንግሊዝ መንግሥት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልዩ መልዕክት ልኮ ነበር። እዲስ አበባ ያለው የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ ባለሙሉ ሥልጣን አምባሳደር መልዕክቱን ለጃንሆይ ሲያቀርብ፣ የቤቨንና ስፎርሳን ስምምነት ያስገኘው ውጤት፣ በተባበሩት መንግሥታት እንዲጸድቅ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በኒውዮርክ ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር በሕብረት እንዲሠሩ አጠንክሮ ጠየቀ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በኒውዮርክ ላለው ዋና መልዕክተኞቹው በላኩት መምሪያ፣ የአምባሳደር ላሴል ጥያቄ እንዲጠቀስ አልፈቀዱም። የንጉሠ ነገሥቱ ልዩ ጸሐፊ አቶ ተፈራወርቅ ግን ለእንግሊዙ አምባሳደር ስልክ ደውለው፣ በተጠየቀው መሠረት ግርማዊ ጃንሆይ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አስፈላጊውን ትዕዛዝ የላኩ መሆናቸውን ገልጸዋል።

ከግርማዊ ጃንሆይ፣ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተላከ መምሪያ፡

« በ ..... ቁጥር ቃል በረዥሙ የላከው መልዕክት ደርሶን ተመልክተነዋል። መቸም በኢርትራ ዋና ጉዳያችን ይኸ ቤቨን ስፎርሳ መስማማት

ፀተባለው ነገር ልባችን ሙሉ በሙሉ አለመደሰቱን ታውቃለህ። ሆኖም ግማሹን ጸሕፍትን አድርገን ሌላውን ወደፊት መሄተገል ይሻላል ብለህ የቀረብኩውን ሆሃብ ተመልክተን እንድትገሩበት ፈቅደንልሁል። ያንተ ቴሌግራም ከመድረሱ በፊት ገርማዊ፣ የታላቋ ብሪታንያ ንጉሥ በብሉን ልዩ መልዕክት፣ ቤብን ሰፎርሳ የተባለው ስምምነት፣ በተባበሩት መንግሥታት ሲጸድቅ፣ ጥቅሙ ለኢትዮጵያም ለእንግሊዝም ስለሆነ፣ የኛ መልካም ፈቃድ ተጨምሮበት ጉዳይ እንዲሳካ ልመና እቅርቡዋልናል። አንተ እንደገለጽክልን ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የቀረበውን ሀሳብ ሙሉ ፀሙሉ መቃወሙ ጉዳት ማስከተሉን ስታረጋግጥ፣ ሙሉ ፀሙሉ ማቀበሉም በታሪክ ክብራችንን መንካቱ እንደማይቀር አመልክተሃል። ..... ይኸ የቤብን ሰፎርሳ የተባለው ስምምነት ብዙ ጉዳዮችን አንድ ላይ ይዞ የቀረበ ስለሆነ፣ ከወሰኑ የሚጠቅመንንና የሚጉዳንን መለየት ያስፈልጋል ያልኩው የተገባ ነው። ..... ይኸ በሚሆንበት ጊዜ ግን፣ ከግርማዊ የታላቋ ብሪታንያ ንጉሥና ሕዝብ ጋር ያለንን መልካም ግንኙነት የሚያበላሽና ሌላ ጣጣ የሚያስከትልብን እንዳይሆን በብርቱ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። ..... ዘተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ በሚደረገው ንግግር፣ ዝርዝር ሁኔታውን እየመዘንኩ እንደ አግባቡ ለመቃወም ሆነ ለመደገፍ እንዲፈቀድልኝ ብለህ ያመለክትኩው የተገባ ነው። ያገራችን ክብርና ጥቅም የማይቀነጠጥን መንገድ አየተከተልክ፣ ከወዳጆቻችን ጋር ያለን ግንኙነት በፍቅር የሚሄድ መሆኑን እያረጋገጥክ፣ ከዚህ ቀደም የነገርንህንም አያስታወስክ፣ አስፈላጊውን እንድታደርግ ይሁን ..... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው የንጉሠ ነገሥቱ መምሪያ ትክክለኛው ሀሳብ ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በቶሎ ሲብራራላቸው አልቻለም። በእራት ነጥቦች እየለዩ የቀረቡት ሀሳብ የትኛው ተፈቅዶ የትኛው እንደተከለከለ ለማወቅ ግራ ገብቷቸው በማሰብ ላይ እንዳሉ፣ ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አንድ ሌላ ቴሌግራም ደረሳቸው።

ለወዳጄ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ እንደምን ከርመሃል? እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ደህና ነኝ።

ቤብንና ሰፎርሳ የተባሉት የአውሮፓ የፖለቲካ ሰዎች በኤርትራ፣ በሉማሌና በሊቢያ ጉዳይ ለየጥቅማቸው የተሰተቡት ስምምነት፣ የሚጉዳንን ለመቃወምና የሚጠቅመንን ለመደገፍ ትልቅ ችግር ላይ መሆንን ስምቼ አዘንኩልህ። በዚህ ላይ ጆማሞ ከጌቶቹ የተሰጠህን መምሪያ ስናዘጋጅ፣ ለአንተ በሚሆን እነጋገር ሳናስናዳው በመቅረታችን፣ ያለብህን ጣጣ በማቃለል ፋንታ ጭንቀን የሚያበዛብህ መሆኑን፣ ዛውዴ ገብረሕይወት አለቦ ስላስታወሰኝ፣ ወዲያውኑ የኔ ማብራሪያ ደረዳህ ይሆናል ብዬ ይህችን መልዕክት ለኪልሃለሁ።

ጌቶቹ፣ አንተ ሀሳብ ላይ እንዳትወድቅ በማለት፣ ከእንግሊዝ መንግሥት የደረሳቸውን መልዕክት እንድታውቀው አልፈቀዱም ነበር። በኔ ግምት ግን አንተ በቀላሉ ሞራሌህ የሚነካ ሰላላሆን ማወቅ ይገባሃል እላለሁ። ወዳጆቻችን የሚሉት ዋናው ነገር፣ ቤብንና ሰፎርሳ የተሰማሙበት የኤርትራ ጉዳይ እንዲጸድቅ፣ ከጳንሆይ ዋና መልዕክተኛ አስካሁን ትብብር አላገኘንም ነው። ይኸ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ላይጸድቅ ቢቀር፣ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ መተባበር ጉድለት ይሆናል የሚል ሀሳብ ስንዝረዋል። ይህ አባባል ምን ፍለጋ እንደሆነ ከማንም የበለጠ አንተ ማወቅ አለብህ። እኔ እንደገባኝ እነዚህ የኔና ያንተ የልብ ወዳጆች፣ የኤርትራን አንዱን አካል ቆርጠው ከሱዳን በማቀላቀል፣ ከሊቢያም ለጦር ማከማቻ

የሚያስፈልጋቸውን ሲረናደኩን ይዘው ለመኖር ስለቆረጡ፣ ምኞታቸው እንዲፈጸምላቸው በጉባኤው ላይ በሞቀ ዲሰኩር እንድትደግፋቸው ነው። መቸም እንተ የማትወደው ለእንግሊዞች ተብሎ በሊቢያ ጉዳይ የምትሰጠው ድጋፍ፣ ጣልያንም ትሪፖሊታንያን እንዲያገኝ የሚረዳ ይሆንብኛል ብለህ ነው። ..... ከጃንሆይ የተላከለህ መምሪያ ትክክለኛ ትርጉሙ የሚከተለው ነው።

« ..... በጉባኤው ላይ ክርክሩ በሚደረግበት ጊዜ ወዳጆቻችንን በቀጥታ የማንቅፍ ወይም የእነሱን ጥቅም በቀጥታ የማያበላጁ ነገር በአንተ ግንባር ቀደምትነት እንዳይፈጠር ብቻ ነው። ..... » ከዚህ በተረፈ ባለህ የፖለቲካ ጥበብ ለኢትዮጵያ የሚጠቅመውንና የሚጉዳውን እዚያው እያየህ መወሰንና ተገቢውን እርምጃ መውሰድ ነው። ጌቶቹን በጣም አሳስቧቸው የነበረው፣ ስለ አሥመራና ስለ ምዕዋ ከተሞች ጉዳይ ነበር። ለዚህም በብርቱ ለመሟገት ሙቅረጥህን ስለነገርካቸው ተደሰተዋል። እንግዲህ እንደምታውቀው፣ እዚህ ባለን አትም ሁሉ ሥራህ እንዲቃናልህ እንጥራለን። እግዚአብሔር ውጤቱን ያሳምርልህ ይሠላም ይግጠመን። ..... »

በዘውዴ ገብረሐይወት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዋና ዲሬክተር አሳሳቢነት ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አቶ አክሊሉ የደረሳቸው ግብራሪያ በጣም ጠቃሚ ስለሆነ፣ በጉባኤው ላይ ለሚወሰዱት እርምጃ ደህና ማገድ ከፈተላቸው።

ይህ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት፣ መጀመሪያ ጭናው ኮሚሲዮን፣ ቀጥሎ በንዑስ ኮሚቴ፣ እንደገና ወደ ዋናው ኮሚሲዮን፣ ከዚያ ለጠቅላላው ጉባኤ፣ እየተላለፈ ንግግር ሲደረግበት እንደቆየ፣ በመጨረሻው ውጤቱ ምን እንደሆነ ወደፊት እናየዋለን።

## የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት በንዑስ ኮሚቴ «15»

በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ፣ ቤቨንና ስፎርሳ በተሰማሙበት መሠረት ረቂቁን ውሳኔ እስተካከሉ ለዋናው ኮሚሲዮን ሲያቀርቡ፣ በተጨማሪ ኪነንድ፣ ከእውስትራሊያና ከኢራቅ መንግሥታት፣ ለእነዚህ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒያት መፍትሔ እንዲሆኑ ልዩ ልዩ ሀሳቦች መጉረፍ ጀመሩ።

የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርሳ በሎንዶን ያደረገውን ስምምነት በይፋ እንዲደግፉለት፣ ለወዳጁ ለፈረንሣይ መንግሥትና ለታዛዦቹ የላቲን አሜሪካ አገሮች ለማስረዳት ጥቂት ቀናቶች አስፈልገውት ነበር። ላቲኖቹም ሎንዶን ላይ ስለተደረገው ስምምነት መምሪያው ከጣልያን መንግሥት ተፋጥኖ ስላልደረሳቸው፣ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ የተዘጋጀውን አዲሱን ረቂቅ ውሳኔ ለማደናቀፍ፣ በሰፊው ማምታታት ጀመሩ። በአሥራ ስምንቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች ስም « ..... የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በኢንተርናሽናል ድርጅት ሞግዚትነት (አስተዳዳሪው ጣልያን ሆኖ) ተመድበው፣ ሊቢያ ከአሥር ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፣ ኢርትራና ሱማሌ ግን ነፃ የመሆናቸው ጊዜ ላልተወሰነ ዘመናት እንዲቆይ ..... » የሚል ሀሳብ ነደፉ።

h 1941 - 1963 (G.C.)

ከአንድ ከአውስትራሊያና ከኢራቅ በቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ በተለይ ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ ሶስቱ አገሮች ተመሳሳይ የሆነ አቋም አሳይተዋል። ይኸውም የኤርትራ ሕዝብ ፍላጎቱ ምን እንደሆነ በትክክል እንዲታወቅ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የራሱ የሆነ መርማሪ ኮሚሲዮን ልኮ ማጣራት አለበት ሲሉ ያሳስቡት ነው።

ከተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች የሚቀርቡት የተለያዩ ሀሳቦች የቢሽን ስፎርሳን ስምምነት እያወናበዱ የእንግሊዝን ዕቅድ የሚተናኩሉ በመሆናቸው፤ የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደለስ እንደ ዘዴ መፍጠር አስፈላጊ ሆኖ ታየው። ግንቦት 9 ቀን 1949 ዓ.ም ለዋናው ኮሚሲዮን ባቀረበው ሀሳብ፤ አሥራ አምስት (15) አባል አገሮች ያሉበት (ኢትዮጵያ ጭምር) እንደ ንዑስ ኮሚቴ በአስቸኳይ ተቋቁሞ፤ እነዚህን ከልዩ ልዩ አገሮች የቀረቡትን ረቂቅ ውሳኔዎች በሁለት ቀን ውስጥ አጣርቶ ብዙ ድጋፍ ያገኘውን ሀሳብ መርጦ፤ ለዋናው ኮሚሲዮን እንዲያቀርብ ጠየቀ። ወዲያውም የአሜሪካ ሀሳብ በ34 ድምፅ ብልጫ ተደግፎ፤ የመለያ ቁጥሩ «15» የሆነው ይህ ንዑስ ኮሚቴ በፍጥነት ተቋቁሞ ሥራውን ጀመረ።

ቢሽን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ከታላቋ ብሪታንያ ተሻሽሎ የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ እንዲደግፉለት፤ የጣልያን መንግሥት ወገኖቹ የሆኑትን ሁሉ አዘጋጅቷቸው ስለነበረ፤ ንዑስ ኮሚቴ «15» ሥራውን ሲጀመር ብዙ ችግር አላጋጠመውም። ከሶቪየት ሕብረትና ከአንዳንድ አገሮች የቀረቡትን የተለያዩ ሀሳቦች በድምፅ ብልጫ አስወግዶ፤ ከታላቋ ብሪታንያ በቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ላይ ብቻ ለመነጋገር፤ የንዑስ ኮሚቴው የሥራ መመሪያ ሆነ።

ኤርትራን በሚመለከት፤ በኮሚቴውና በኢትዮጵያ መልዕክተኛ መካከል ከፍ ያለ ክርክር የተፈጠረው፤ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የተለየ የመተዳደሪያ ቻርት ይዘጋጅላቸዋል በሚለው ቃል ነበር። ከምት ካርሎ ስፎርሳ ያሳደረው ተስፋ፤ ሁለቱ ዋና ዋናዎቹ የኤርትራ ከተሞች በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታወቀ የኦቶኖሚ ቻርት ሲኖራቸው፤ ከንቲባዎቹ የሚመረጡት በነዋሪዎቹ ድምፅ ስለሆነ፤ የጣልያን ዜጎች በገንዘብ ኃይል ምርጫውን ለማግኘትና የአስተዳዳሪነቱን ወንበር ለመያዝ ይችላሉ የሚል ነው። የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሽርነስት ቢሽን ግን፤ የስፎርሳ ሕልም በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ለመጽደቅ ዕድል እንደማይኖረው ያውቅ ነበር። በንዑስ ኮሚቴ «15» ከተመደቡት አባል አገሮች ውስጥ፤ ፈረንሳይና ላቲኖቹ፤ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የኦቶኖሚ ቻርት እንዲሰጣቸው ብቻ ሳይሆን፤ ቻርቱ የሚሰናዳው በተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና በጣልያን መንግሥት ተራድኦ ነው ብለው ጨክታቸውን ቀጠሉ። የኢትዮጵያ መልዕክተኛም « ..... ይህን የመሰለ የእንድን ነፃ መንግሥት መብቱንና ክብሩን በቀጥታ የሚነካ፤ ከኢንተርናሽናል ሕግና ሥርዓት ውጭ የሆነ ፋሽስታዊ ሀሳብ፤ የማንቀበለው ብቻ ሳይሆን እጥብቀን የምጥወግዘው ነው ..... » በማለት ተከራክረ። በኢትዮጵያ መልዕክተኛና በጣልያን ወገኖች መካከል የጋለ ክርክር በሚካሄድበት ሰዓት፤ አዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ስለ አሥመራና ምፅዋ ከተሞች ጉዳይ በቀረበው ሀሳብ፤ የእንግሊዝን እምባሳደር ጠርተው ቅሬታቸውን ገለጡ። በዚህ ጉዳይ፤ የታላቋ ብሪታንያ እምባሳደር ዳንኤል ሳሌልስ (LASSELLES) ከአዲስ አበባ ወደ ሎንዶን ባስተላለፈው ሰፊ ሪፖርት ውስጥ የገለጸው አስተያየት የሚከተለው ነው።

« ..... ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን በሁለት መከፈል ግዴታ ሆኖባቸው የተቀበሉ ቢሆንም፤ ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች በተባበሩት መንግሥታትና በጣልያን ሕብረት የመተዳደሪያ እቶኖሚ ቻርት ይዘጋጅላቸዋል ተብሎ በቀረበው ሀሳብ ከፍ ያለ ቅሬታ ተሰምቷቸዋል። አማካሪዎቻቸው በየጊዜው የሚያቀርቡላቸው ራፖርት

..... የኤርትራን የምዕራቡን አውራጃ ቆርጠው ወደ ሱዳን ለማቀላቀል የፈለጉት እንግሊዞች ናቸው።.....

..... የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ነፃ የአስተዳደር እቶኖሚ እንዲኖራቸው የሚለውን ሀሳብ በተንኮል የጸነሱት እንግሊዞች ናቸው። ....

..... ኢትዮጵያ ሠላም እንዳይኖራት፤ ጣልያን ሱማሌን በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ሀሳቡን ያመነጨት እንግሊዞች ናቸው። .....

በሚል የተሳሳተ አስተያየት ላይ የተመሠረተ መሆኑን ደርሰንበታል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ትክክለኛውን ሁኔታ እንዲያውቁት በበኩሌ ጊዜ ወስጄ በዝርዝር አስረድቻቸዋለሁ። ..... ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀልና ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ሀሳቡ የመነጨው በመጀመሪያ ከአሜሪካ መንግሥት መሆኑን፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ አክሊሉ ሀብተወልድ ደሀና አድርጉ ያውቃል። አሜሪካኖችም ይህንን ሀሳብ ሲያቀርቡ፤ ኢትዮጵያን ለመርዳት በማሰብ መሆኑ ጥርጥር የለውም።

..... ግርማዊነትዎ እንደሚፈልገው፤ መላው ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀል የሚል ሀሳብ ቢቀርብ፤ የጣልያን ደጋፊዎች የሆኑት ፈረንሳይና የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ ሃረቦቹና እስላሞቹ፤ የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ በሙሉ ስለሚቃወሙ፤ ጉዳዩ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለመጽደቅ ጨርሶ ተስፋ የለውም። ነገር ግን እስላም የሆነው ሕዝብ የሚኖርበት የምዕራቡ አውራጃ በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሚቀራረበው ከሱዳን ጋር ተቀላቅሎ፤ ሌላው የክርስቲያኑ ወገን ከኢትዮጵያ ጋር ይሁን ሲባል፤ የሃረቦቹንና የእስላም አገሮችን ተቃውሞ ማስወገድ ይቻላል። .... በመሠረቱ ትልቁ ትግል፤ የጣልያን ወገኖች የሆኑት ፈረንሳይና አስራ ስምንቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ ከተቃዋሚነት ወደ ደጋፊነት እንዲለወጡ ማድረግ ነው። የእነዚህን አገሮች የድምፅ ድጋፍ ለማግኘትና የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ሊጸድቅ የሚችለው፤ ጣልያን ሲሰማማ ጥቻ ነው። ባለፈው ጊዜ ለግርማዊነትዎ እንዳስረዳሁት፤ « ቤቨን ሰፎርላ » የተባለው ፎርሙላ የተፈጠረው፤ ጣልያንን ይዘን የሌሎቹን ተቃዋሚነት ለማስጣል ነው።

..... የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች የተለየ የእቶኖሚ መተዳደሪያ ቻርት ቢዘጋጅላቸው ይሻላል የሚል ሀሳብ የተጫረው፤ ከታላቋ ብሪታንያ ሳይሆን፤ አሁንም ከአሜሪካ መልዕክተኛ በኩል ነው። ይህንንም አክሊሉ ሀብተወልድ የሚያስታውሰው መሆን አለበት። ..... የጣልያን ወደ ኤርትራ የመመለሱ ዕድል የተዘጋው፤ በታላቋ ብሪታንያ ኃይልና ፍላጎት ነው እንጂ፤ በሌሎች ታላላቅ መንግሥታቶች አቋም አይደለም። ነገር ግን ለእነዚህ ዘመናዊ ለሆኑት ለአስመራና ለምፅዋ ከተሞች፤ የመተዳደሪያ ቻርት እንዲኖራቸውና፤ በኤርትራም የሚኖሩት የጣልያን ዜጎች መብትና ግዴታ በሕግ የተወሰነ እንዲሆን፤ የታላቋ ብሪታንያ



መንግሥት አስተያየት ቢሰጥ፤ ኢትዮጵያን የሚጐዳ ነው ተብሎ መተርጉም የለበትም። ..... » በማለት አሰረድቻለሁ።

ንጉሠ ነገሥቱ ያቀረብኩላቸውን ሰፊ ማብራሪያ በጥሞና ካዳመጡ በኋላ፤ የሰጡን መልስ እጅግ የሚከበር ሆኖ አገኝቼዋለሁ።

« ..... ከብዙ ዓመታት በፊት መላው ኤርትራ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፤ ለዓለም ታላላቅ መንግሥታት ያቀረበነው ጥያቄ ግዛታችንን ለማስፋፋት፤ የኛ ያልሆነውን የባዕድ አገር ካልተሰጠን፤ በማለት አይደለም። ከእግዚአብሔር የተቀበልነው አደራ፤ ከአባቶቻችን የወረሰነው ኃላፊነት፤ ለሕዝባችን የገባንለት ቃል፤ የኢትዮጵያን ነጥትና የሕዝቧን አንድነት ለመጠበቅ፤ በውጭ ኃይል ተለያይቶ የነበረውን ሕዝብ ለማገናኘትና ታሪክን እቦታው ለመመለስ ነው። ይህንንም የቆምንበትን መሠረታዊ ዓላማ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ደህና አድርጎ እንደሚረዳልን ተስፋችን ጽኑ ነው።

..... ዛሬ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውስጥ የአባል አገሮች በፖለቲካ ጥቅም መከፋፈልና የተለያዩ ወገኖች መፈጠር፤ ትክክለኛ ፍርድ ሊያስገኝ እንደማይችል ብናውቅም፤ ኤርትራን በሁለት መክፈል ተገቢ ነው ብለን መቸውንም አናምንም። ..... ከዚህ በቀር ደግሞ የጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያ እና ወደ ሱማሌ መመለስ፤ በጣም ያስገረመን ብቻ ሳይሆን፤ እጅግ ያሳዘነን መሆኑንም አንሸሸግም። ከጦርነቱ በኋላ፤ የዓለም ሠላም ሲመሠረት፤ ፋሽስት ጣልያን ያደረሰችው ጥፋት ታውቆ፤ የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቿ በሙሉ እንዲወሰዱባት የተፈረደባትን፤ አዲሱ የጣልያን መንግሥትም ተስማምቶ ውሉ በተፈረመ ማግሥት፤ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ተመልሰው ለጣልያን እንዲሰጡ የታሰበው፤ ከእውነተኛ ፍርድ ይልቅ፤ የግል ጥቅም የሚበልጥ መሆኑን፤ የዓለም ታሪክ ትክክለኛ፤ ለሚተካን ትውልድ እንደሚያቀርብልን እርግጠኞች ነን።

..... እንግሊዝ አገር በታተሙ አንዳንድ ጋዜጦች ላይ፤ ጣልያን ወደ ሱማሌ እንድትመለስ በመታሰቡ ኢትዮጵያ በጣም ፈርታለች፤ ተብሎ የተጻፈውን ተመልክተን ተገርመናል። እንደሚያውቁት ሥጋትና ፍርሃት የተለያዩ ናቸው። ያለፉት ታሪኮች እንደሚያሳዩት፤ በጣልያን በኩል ተደጋግመው የደረሱብንን ብዙ ጦርነቶች ሁሉ የመከትን ስለሆነ፤ ለፍርሃት ቦታ አንሰጠውም። እንሰጋለን ስንል፤ ለሠላም እምነት የለንም ማለታችን ነው። በኒውዮርክ የመደብነው ዋና መልዕክተኞችን እክሊሉ ሀብተወልድ እንዳስረዳው፤ ኢትዮጵያ ለነፃነቷ ታጥቃ መኖር ስለአለባት፤ የጣልያንን ሱማሌ መመለስ በሠላም መልክ አትመለከተውም።

..... አሁን ወደ መጨረሻው ጉዳይ እንመለስና ኮሚቴ 15 በተባለው ጉባኤ ላይ፤ ንግግር የሚደረግበት የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች ጉዳይ፤ ለመተዳደሪያቸው ያስፈልጋል የተባለው እቶኖሚ፤ የውጭ እጅ ሳይገባበት በኛ መልካም ፈቃድ የሚፈጸም ከሆነ፤ ልንቀበለው እንችል ይሆናል። ለማናቸውም ዋና መልዕክተኞችን እክሊሉ ሀብተወልድ የሚጠቅመንን እና የሚጐዳንን እየለየ እንዲወስን አዘነዋል... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው ንጉሠ ነገሥቱ የተናገሩት የሚያምኑበትን ትክክለኛውን አስተያየታቸውን ነው። ትልቁ ባለሥልጣን ወልደጊዮርጊስና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ እክሊሉ ሀብተወልድ፤ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት የማይወዱ በመሆናቸው፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ብዙ ችግር አለባቸው። በጠቅላላው ለቀድሞዎቹ

የጣልያን ኮሎኒዎች የወደፊት ዕድል ለመወሰን፤ ከታላቋ ብሪታንያ የቀረበውን ሀሳብ፤ ለነዚህ ለሁለቱ የኢርትራ ከተሞች ስለታሰበው አቶኖሚና፤ እንዲሁም ስለ ጣልያን ወደ ሱማሌ መመለስ ነው እንጂ፤ በሌሎቹ ጉዳዮች ላይ ንጉሠ ነገሥቱ አልተጨነቀም። ሆኖም የቤቨን ስፎርሳ ፎርሙላ በተባበሩት መንግሥታት መጽደቅ የኢትዮጵያ ጥቅም መሆኑን በማሰራዳት፤ ዋናው መልዕክተኛ አክሊሉ ሀብተወልድ ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ ለንጉሠ ነገሥቱ አመልክቼ፤ ይኸው ትእዛዝ መተላለፉን ልዩ ጽሑፊያቸው ተፈራወርቅ አረጋግጧልኛል።

አክሊሉ ሀብተወልድ ከንጉሠ ነገሥቱ በተላለፈለት መምሪያ መሠረት ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ጋር እየተመካከረ መሥራት አለመሥራቱን በአስቸኳይ እንዲገለጽልን በማለት አምባሳደር ሳሌል (LASSCELLES) ራፖርትን ዘግቷል።

በዚህ ጊዜ ውስጥ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ንዑስ ኮሚቴ «15» የተቀጣጠለው የክርክር እሣት አልበረደም። በአሥመራና በምፅዋ ከተሞች ጉዳይ የተደነቀሩትን ሀሳቦች፤ ኮሚቴው በድምፅ ብልጫ ለማሳለፍ ቢሞክርም፤ እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እስከ ምን ጊዜውም አንቀበለውም የሚል መግለጫ ሰጡ። ጉዳዩ እየከረረ ጊዜውም እያለቀ መሄዱን አይቶ የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደሰሰ፤ « ..... ይህ የአሥመራና የምፅዋ ከተሞች አቶኖሚ ጉዳይ፤ አቀራረቡ በኢትዮጵያ መንግሥት የውስጥ ጉዳይ እንደመግባት የሚያስቆጥር ስለሚያስመስል ቢሰረዝ ይሻላል ..... » የሚል ሀሳብ አቀረበ። ሀሳቡ በሙሉ ከተሰረዘ፤ የጣልያን ወገኖች የቀረቡትን መፍትሔዎች በሙሉ ስለሚያደናቅፋት፤ አስታራቂ የሆነ መንገድ ለመፈለግ እንግሊዞች ውስጥ ውስጡን መሥራት ጀመሩ። በመጨረሻው « ለአሥመራና ለምፅዋ ከተሞች የመተዳደሪያ ቻርት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት እንዲያዘጋጅላቸው » ግዴታ ሳይሆን በማሳሰቢያ መልክ እንዲቀርብ ኮሚቴው በሙሉ ተስማማ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግንቦት 10 ቀን 1949 ዓ.ም ለእንግሊዝ አምባሳደር በገለጹት አስተያየት፤ « ..... የውጭ እጅ ሳይገባበት በኛ መልካም ፈቃድ የሚዘጋጅና የሚፈጸም ከሆነ ልንቀበለው እንችል ይሆናል ..... » ማለታቸው ይታወቃል። ንዑስ ኮሚቴውም ከጃንሆይ ፍላጎት ጋር የሚመሳሰል ውሳኔ ቢያሳልፍም፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኛ ንትርኩን እበረዳ እንጂ ተቀብያለሁ ብሎ ድምጹን አልሰጠም።

አሥራ እምስት አባል አገሮች የተሰየሙበት ንዑስ ኮሚቴ ሁለት ቀንና ሌሊት በስፊው የተነጋገረበትና በመጨረሻም በድምፅ ብልጫ ተስማምቶ ለዋናው ኮሚሲዮን ያስተላለፈው ውሳኔ፤ ያንኑ « የቤቨን ስፎርሳን ስምምነት » የተከተለ ሆነ።

#### 1. ሊቢያ በሶስት ተከፍላ፤

ሲረናይክ፤ በታላቋ ብሪታንያ፤

ፌዘን፤ በፈረንሳይ፤

ትሪፖሊታንያ በጣልያን እስተዳደር ለአሥር ዓመት ከቆዩ በኋላ፤ የሊቢያ እንድንት ተጠብቆ ነፃነቷን እንድታገኝ፤

2. ሱማሌ፤ ላልተወሰነ ጊዜ በጣልያን የሞገዚት አስተዳደር እንድትቆይ፤
3. ኤርትራ፤ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፤ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፤ የምዕራቡ ቆላ በሀይማኖቱ ከሚመላለሰው ከሱዳን ጋር እንዲቀላቀል፤ የጌታው ኮሚቴው ውሳኔ ለዋናው ኮሚሲዮን ተላለፈ።

## የዋናው ኮሚሲዮን ውጤት

አሥራ አምስት አባል አገሮች የተካፈሉበት ጌታው ኮሚቴ ያዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ ለዋናው ኮሚሲዮን ሲቀርብ፤ የቤቨን ሰፎርሳን ሰምምነት የሚቃወሙት ወገኖች ሁሉ በየፊናቸው ልዩ ልዩ ሀሳብ እየተበተቡ የገባኤውን እጅንዳ ማድፍረስ ጀመሩ።

ዓረቦቹ፤ የእስላም አገሮችን ድጋፍ ይዘው በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ለሙግት የታጠቁት፤ ሊቢያ በሶስት አውራጃ መከፈሏ ቀርቶ እንድንቷ እጥንቱ ቦታው እንዲመለስና፤ ሳይውል ሳያድር ነፃነቷ እንዲታወጅላት መሠረታዊ ዓላማቸው ሲሆን፤ በተለይ ጣልያን ተመልሳ ትሪፖሊታንያን እንዳትይዝ ለማገድ ነበር።

ኤርትራን በሚመለከት ግን፤ ከመስከብና ከላቴሊቶቹ በስተቀር፤ የዓረቦችና የእስላም አገሮች ቡድኖች ተቃዋሚ አልነበሩም። ይልቁንም ሳውዲ ዓረቢያና ግብፅ በሰጡት መግለጫ፤ የኤርትራ የክርስቲያኑ ወገን ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀል መደረጉንና የእስላሙ ክፍል ከሱዳን ጋር እንዲዋሀድ መታሰቡን ደግፈዋል። ከአንግሎ አሜሪካኖች ቁጣ ይልቅ ከዓረቦች የሚሰነዝርብን ጥቃት የበለጠ ሊጉዳን ይችላል በማለት፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በፓሌስቲን የአሥራኤልን መንግሥት መፈጠር መቃወማቸው ለዚህ ጊዜ የሚረዳ ሆኗል።

ሱማሌን ጣልያን በሞገዚትነት እንድታስተዳድር የቀረበውን ሀሳብ፤ ዓረቦቹ እንደ ሊቢያ ጉዳይ በጠነከረ መንፈስ ባይሆንም ተቃውሞአቸውን ገልጸዋል። በጣ ትላላው ሲመዘን ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንዳትይዝ ከዓረቦቹ ይልቅ ክፉኛ ያመረከችና የጮኸች ኢትዮጵያ ብቻ ነበረች። እንዳንድ የእስያ አገሮች ከዓረቦች ጋር ለመተባበር፤ ጣልያን ወደ ቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿ መመለስ የለባትም ብለዋል። ሆኖም እንደ ዓረቦቹ፤ ሊቢያ በቀጥታ እንድንቷ ተመሥርቶ ነፃነቷን መቀበል አለባት ላላሉም። የሕንድና የፓኪስታን አስተያየት፤ እነዚህ የቀድሞ ኩሎኒያል ለነፃነት እስኪደራጁ ድረስ፤ በጣልያን ሳይሆን በኢንተርናሽናል ድርጅት የሞገዚት አስተዳደር መቆየት ያስፈልጋቸዋል የሚል ነበር። በተለይ የሕንድ መልዕክተኛ፤ ኤርትራን ሳይጠቅስ፤ ሊቢያና ሱማሌ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞገዚትነት ቢያንስ ለአሥር፤ ቢበዛ ለሀያ ዓመታት መቆየት ያስፈልጋቸዋል ብለዋል። ከዚህም እያይዞ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሞገዚት ሆኖ ሊያስተዳድራቸው፤ ዕውቀታቸው በቂ የሆኑ ሰዎች ስለሚያስፈልጉት፤ ብዙ የተማረ ሕዝብ ያላት ሕንድ፤ በበለጠ ሠራተኞች በኩል ብዙ እርዳታ ለማቅረብ ትችላለች በማለት፤ ለማህተመ ጋንዲ አገር ሰዎች የሥራ ገበያ ለማምረት ሞክሮ ነበር። ከዚህም እያይዞ ስለ ኤርትራ በሰጠው አስተያየት፤ አገሩ በሁለት ኮሚከፈለች

ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚፈልገው የኢርትራ ነዋሪ ሕዝብ ሰንት በመቶ እንደሆነ ለማወቅ፤ ልዩ መርማሪ ኮሚሽን ተልኮ ቢጣራ ይሻላል የሚል ሀሳብ ደንቅሯል።

ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ (ቤይሎሩሲያ፣ ጅኮሶሎቫኪያ፣ ፖላንድ፣ ኡክሬን) በድምሩ እምስቱ አገሮች፣ ለነዚህ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መስተብ አባል የሆነበት፣ በተባበሩት መንግሥታት ስም የሚካሄድ የሞገዚት አስተዳደር ለተወሰነ ጊዜ ካልተቋቋመ፣ እነዚህ ልሆኖች አገሮች፣ የኩሉኒያሊስቶች አስተዳደር ከወደቀባቸው፣ ምንጊዜም ነፃነትን እንደሚያገኙ፣ ትክክለኛ ፍርድና ዴሞክራሲ እንደሚነፈጋቸው፣ እየደጋገሙ የሚያለሙትን ጩኸት እላቋረጡም። ትልቁ ችግር የሶቪየት ሕብረት ረቂቅ ውሳኔ በጉባኤው ላይ በቀረበ ቁጥር፣ ደጋፊዎቹ ያው እንደተለመደው ከራሱ ከመስተብና ከአራቱ ሳቴሊቶቹ ፀበተቀር ሌላ አጃቢ ማጣቱ ነው።

የአሜሪካ ዋና መልዕክተኛ ጆን ፎስተር ደለሰ፣ ከላቦት ቀናት በፊት ንዑስ ኮሚቴ «15» እንዲቋቋም ያስደረገው፣ ከልዩ ልዩ አባል አገሮች የጉረፋትን ልዩ ልዩ ሀሳቦች በድምፅ ብልጫ እያሰወገደ፣ የቤቨን ሰፎርሳን ፎርሙላ የተከተለ ረቂቅ ውሳኔ እንዲያቀርብና ዋናው ኮሚሊዮን በዚሁ ላይ ብቻ ተነጋግሮ የራሱን ውሳኔ ለጠቅላላው ጉባኤ እንዲያስተላልፍ ነበር። ንዑስ ኮሚቴው የተሰጠውን ተግባር በሚገባ ፈጽሟል። ነገር ግን መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በሚካፈሉበት በዋናው ኮሚሊዮን ላይ፣ የንዑስ ኮሚቴውን ሥራ እንቃወማለን ብለው የሚነሱትን አባል መንግሥታት ማገድ እንደግይቻል፣ ጆን ፎስተር ደለሰ ጊዜ አግኝቶ አላተኮረበትም። ከዚህ በላይ ደግሞ በዚሁ ስሞን የአሜሪካ የመልዕክተኞች ጓድ በፓሊስቲን መሬት እዲስ የተቋቋመቸው እሥራኤል፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል እንድትሆን ከፍተኛ ጥረት በማድረግ ላይ ስለሆኑ፣ የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በጥብቅ የሚከታተሉት እንግሊዞች ብቻቸውን ነበሩ። በዋናው ኮሚሊዮን ሰብሳቢ ከተካፈሉት ሃምሳ ለባት አገሮች መካከል፣ የቤቨን ሰፎርሳን ፎርሙላ ሰንቶቹ ደጋፊዎች፣ ሰንቶቹ ተቃዋሚዎች፣ ሊሆኑ እንደሚችሉ እንግሊዞች ባደረጉት ክትትል፣ በሁለት ሶስተኛው የድምፅ ብልጫ ውሳኔው እንዲጸድቅ ለማድረግ የሁለት አገሮች ድጋፍ እንደሚገድል ተረዱ። ቀደም ሲል እንደተገለጸው ኢትዮጵያ ጣልያንን ለመቃወም የቆረጠች መሆኗ ይታወቃል። በዚህ ሰንት በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መካከል አለመግባባት መፈጠር ጀመረ።

ሂክቶር ሜክኒል (HECTOR McNEIL) ከእዲስ አበባ የደረሰው ራፖርት አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር በቅርብ እየተመካከሩ እንዲሠሩ ከንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ ተልኮላቸዋል የሚል ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ግን፣ ቀድሞ እንደሚያደርጉት በራሳቸው ሥልጣንና ነፃ በሆነ አስተሳሰብ የሚሠሩ መሰለው ስለሚታዩ፣ ለእንግሊዞቹ ግራ የሚያጋባ ነገር ሆነ። ጊዜም እያጠረ ስለሄደ ሚስተር ሜክኒል ከአክሊሉ ጋር በቀጥታ መነጋገር ይሻለኛል ብሎ ወሰነ። «... አንተና እኔ በቅርብ እየተመካከርን ለነዚህ ለሶስቱ አገሮች የቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች፣ ሁለት ሶስተኛውን የድምፅ ብልጫ አግኝተው እንዲጸድቁ ብናደርግ፣ ጥቅሙ የጋራችን ይሆናል .. » በሚል ቃል የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ለኢትዮጵያ ሚኒስትር ማሳሰቢያ ሰጠ። አቶ አክሊሉም በበኩላቸው ለመተባበር ያላቸውን ፈቃደኝነት ከገለጹ በኋላ፣ በኢትዮጵያ በኩል ምን ማድረግ እንደሚያስፈልግ የቀት።

« ..... ለሰብቱ ቅኝ ግዛቶች በንዑስ ኮሚቴ 15 የተዘጋጁት ረቂቅ ውሳኔዎች በዋናው ኮሚሲዮን ሁለት ሶስተኛውን ድምፅ አግኝተው ለማለፍ፣ የኢትዮጵያና የህይወት ድጋፍ ማስፈለጉን ደርሰንበታል። ይኸውም በሊቢያና በሱማሌ ጉዳዮች ነው። የህይወት መንግሥት እንዲደግፍ፣ ይህም ባይቻል አብሰቱን እንዲያደርግ፣ በፈረንሳይና በአሜሪካ በኩል ተፅዕኖ ይደረጋል። ኢትዮጵያ ግን የራሷ የሆነ ከፍተኛ ጥቅም አላት። ጣልያንን ለማጥቃት በማስብ ብቻ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ ከተቃወመች፣ ኤርትራን የማግኘት ዕድሏ መበላሸቱ መታወቅ አለበት። ከሊቢያና ከሱማሌ ጉዳይ ተነጥሎ፣ የኤርትራ ጉዳይ ለብቻው የሚጸድቅበት መንገድ ይኖራል ለማለት ያስቸግራል። በለዚህ፣ ኢትዮጵያ የዘላቂ ጥቅሟን በማስብ፣ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ ተቃዋሚነቷን በደጋፊነት መለወጥ ይሻላታል። ፖርቱጋል ያንተ ነው ..... » ሲል የእንግሊዙ ዋና መልዕክተኛ አቶ አክሊሉን አስጠነቀቀ።

አቶ አክሊሉ በስጦት መልስ፣ « ..... ኢትዮጵያ የሚጠቅማትንና የሚጉዳትን ለይታ የመወሰነ መብቷ የተጠበቀ ስለሆነ፣ የማንም አገር ተፅዕኖ አቋሟንና እምነቷን ሊለውጠው አይችልም ..... » አሉ። « ..... በተባበሩት መንግሥታት አባሎች ሁለት ሶስተኛውን ድምፅ አግኝቶ ለማለፍ ችግር የሚገጥመው፣ የጣልያን ኮሎኒያሊስት አስተዳደር በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ እንዲመለስ የተዘጋጀው ውሳኔ ብቻ ነው። ኢትዮጵያን በቀጥታ የሚመለከተው ለኤርትራ የታሰበው መፍትሔ ግን፣ ከሶቪየት ሕብረትና ከአራቱ አጫፋሪዎቹ በስተቀር ሌላ ተቃዋሚ ስለማይኖር፣ ከሁለት ሶስተኛው ድምፅ በሚበልጥ ቁጥር ውሳኔው እንደሚጸድቅ በበኩላችን እርግጠኞች ነን። ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ባደረገው ጥናት፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች እያንዳንዳቸው፣ በጂኦግራፊም አቀማመጣቸው ሆነ በታሪካቸው፣ የተለያዩ ስለሆኑ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ውሳኔ የሚሰጡት ለእያንዳንዱ አገር በቀረበላቸው መፍትሔ ላይ ነው እንጂ፣ የሶስቱንም አገሮች ጉዳይ በአንድነት አጣምረን ማየት አለብን ማለት አይገባቸውም። ይሁን እንጂ ኃያላን መንግሥታት ለሚፈልጉት ነገር የመውጫ ዘዴ ማግኘት ስለማይሳናቸው፣ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ካልተወሰነ፣ የኤርትራ ጉዳይ ተነጥሎ መጽደቅ የለበትም ብለው መንገዱን ለመዘጋት አይችሉም ብዬ አልከራከርም። አሁን ከተነገረኝ እንደተረዳሁት፣ ይህ ዓይነቱ ችግር እንዳይደርስና የተዘጋጀልን የኤርትራ ጉዳይ እንዲጸድቅልን፣ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ለጣልያን እንዲሰጡ ድጋፋችንን ማቅረብ አለብን ማለት ነው። ..... የታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ ደህና አድርጌ እንደሚያውቀው፣ እኛ ኢትዮጵያውያን ካለፈ ታሪካችን ብዙ ነገሮች እየተማርን የመጣን ነን። ለነፃነትና ለመብት መዋጋት ዋጋው ምን እንደሆነ፣ በውጭ ጠላት የግፍ መከራን መቀበል ምን ያህል እንደሚያስቃይ፣ በዓለም ሽንጌ ላይ ዳኝነትና ፍርድ ማጣት ምን ያህል እንደሚያሳዝን፣ ከማንም አገርና ሕዝብ የበለጠ ደርሶብን አይተናል። ..... በኤርትራ ጉዳዮችን የጠየቅነው ዳኝነት በተገቢው መንገድ ታይቶ ተገቢ በሆነው ደንብ ቢፈረድልን ደስ ይለናል። ነገር ግን ጄትዮጵያ በምንም ዓይነት፣ በየጊዜው የጦር እሳት እያዳፈነ ለማጥቃት የሚዘጋጅላት ጠላቷ፣ ሱማሌ ላይ ተመልሶ እንዲነግሥ፣ ድጋፍ ትስጣለች ብሎ መጠበቅ የማይታሰብ ጉዳይ ነው። ሁለተኛም፣ ከቅኝ አገዛዝ የተላቀቀ አገር የወደፊት ዕድሉ እንዲወስንለት የኢንተርናሽናል ዳኞች በተሰየሙበት አደባባይ ላይ፣ ጣልያን ተመልሶ የኮሎኒ አስተዳደሩን እንዲቀጥል ኢትዮጵያ ካልደገፈች፣ ኤርትራን አታገኝም ከተባለ፣ አገሬ ጸጸት እያድርባትም። ባመነችበት እስከ መጨረሻው ጸንታ ትቆማለች። ..... የገፍኔቡ የመንግሥታት ማህበር እንዳደረገው ሁሉ፣ አሁንም በተራው የተባበሩት

መንግሥታት ፍርድ የሚነፍገንና ጥቃት እንዲደርስብን ዝም ብሎ የሚመለከት ከሆነ፤ ለነገሩት እና ሠላም ለሚያበፈልገው ሕይወታችን የተለመደውን መስዋዕትነት እንቀበላለን። ..... ኢትዮጵያ ከፋሽስት ቀንበር ተላቅቃ ነፃነቷ እንዲመለስ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ የተደረገላትን እርዳታ ምን ጊዜም አትረሳም። ..... ሳይሆን በኮሎኒያሊስት ጣልያን ተወስዶብን የነበረው አገራችን ኢርትራ እንዲመለስን፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሚያደርግልን ድጋፍ በወለታ እንመዝግባለን። ..... ኢትዮጵያ ለነፃነቷና ለሠላም ሕይወቷ ዋስትና እንዲናገራት በማድረግ ፋንታ፤ ምንጊዜም የማይተኛላት ጠላቷ ተመልሶ ሱማሌ ላይ እንዲሰፍር የታቀደውን ሠላብ፤ እገራ አጥብቃ ብትቃወም፤ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት ቅር ያሰኛል ብዬ አላሰብም..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ሰፊ ማብራሪያ የአንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ ያዳመጠው፤ በትእዛዝነትና እርጋታ በተቀላቀለበት መንፈስ ነበር። ልሊት የኢትዮጵያ አቋም የተናገሩት ሁሉ ትክክል መሆኑን ቢያምንም፤ ሂደቱና ሚኒስቴሩ የታላቋ ብሪታንያ ዋና ዓላማ የሆኑትን ስርዓባ ስምምነት የሚጸድቅበትን ዋስትና ለማግኘት ስለሆነ፤ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አንድ ዓይነት እርዳታ ይጠበቃል።

አቶ አክሊሉ በሰጡት መግለጫ በሱማሌ ጉዳይ ጨርሶ የማይበገሩ ቢሆንም፤ ትሪፖሊታንያን በሚመለከት ለመግባት የሚያስችል፤ ያልተዘጋ ገርብብ ያለ በር መተዋቸው ይታያል። የኢትዮጵያ አቋም የታላቋ ብሪታንያን ጥቅም የሚጉዳ እንዳይሆን፤ ቀደም ሲል ጀን ስፔንሰር የአቶ አክሊሉ አማካሪ፤ በሊቢያ ጉዳይ አብስቴን ማድረግ ይሻላል ሲል ህሣብ አቅርቦ ነበር። አቶ አክሊሉ ግን እኛ ቀድመን ድምፅ ለመስጠት ከመወሰናችን በፊት፤ ከአንግሊዞች በኩል በእርዳታ መልክ እስክንጠየቅ መጠበቅ ይሻላል ብለው አቆዩት። በመጨረሻው የታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ለአቶ አክሊሉ ባቀረበው ሠላብ፤ በሱማሌ ጉዳይ ኢትዮጵያ ተቃዋሚነቷን ለመቀጠል ከወሰነች፤ ቢያንስ በሊቢያ ጉዳይ ድምፅ ከመስጠት ብትቆጠብልን (አብስቴን ብታደርግ) እንደ እርዳታ እንቆጥረው ነበር አለ። እዚህ ላይ አቶ አክሊሉ ጥሩ ዕድል አጋጠማቸው። በሊቢያ ጉዳይ አብስቴን በማድረግ፤ 1ኛ/ ከአንግሊዞች ጋር ያላቸውን ግንኙነት ለሚያሻሽልላቸው፤ 2ኛ/ ዓረቦችና ወገኖቻቸው በሊቢያ ጉዳይ የኢትዮጵያን አብስቴንሽን እንደ ድጋፍ አድርገው ስለሚቆጥሩላቸው፤ 3ኛ/ ሊቢያ ከአፍሪካ ይልቅ የዓረቦች ጉዳይ ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ ለምን ላትቃወም ቀረች? ተብላ እንደማትወቀስ በማመን፤ ለሱማሌ የታሰበውን ብቻ እየተቃወሙ፤ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ አብስቴን ለማድረግ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ወሰኑ።

የኢትዮጵያና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች በዚህ አኳኋን ተወያይተው በጉባኤው ላይ በሚወሰደው አቋም ከተሰማሙ በኋላ፤ በመካከላቸው የነበረው አለመግባባት የተወገደ መስሎ ታየ።

ከእርባ ስምንት ሰዓቶች ጀምሮ ሥራውን የቀጠለው ዋናው ኮሚሲዮን፤ በመጀመሪያ ደረጃ ከመስኮብና ከሕንድ፤ ከኢራቅና ከአውስትራሊያ የቀረቡለትን ልዩ ልዩ ረቂቅ ውሳኔዎች በድምፅ ብልጫ ካስወገዳቸው በኋላ ንዑስ ኮሚቴ 15 ባዘጋጀው ደክመንት ላይ ማተኮር ቻለ። የላቲን አሜሪካ አገሮችና ፈረንሳይ፤ የጣልያንን ጥቅም ለመጠበቅ ትጥቃቸውን ያዘጋጁ ስለሆነ፤ ጣልያን ትሪፖሊታንያን እንዳያገኝ ለማገድ ዓረቦችና ወገኖቻቸው ያደረጉት ከፍተኛ ጥረት ሳይላካ ቀረ።

ለሰብቱ የቀድሞ ቅኝ ግዛቶች ከቀረቡት መፍትሔዎች ውስጥ፤ ያለ ችግር በከፍተኛ ድምፅ ማሰፍ የቻለው በኢርትራ ጉዳይ ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር፤ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር ይቀላቀል የሚለው አንቀጽ ነበር። በሀይማኖቱና በባሕሉ ከሱዳን ጋር በሰሜንቀራረብ ወደዚያው ይዋሃድ ተብሎ የተፈረደበት የአቆርዳት አውራጃ፤ ዋናው ኮሚሲዮን ላይ ሲቀርብ፤ ብዙ ተቃዋሚዎች ተፈጥረው አከሸፉት። ይህም ሊደርስ የቻለው፤ የላቲን አሜሪካ አገሮች ከጣልያን የተቀበሉትን መምሪያ ጥሰው ድጋፋቸውን በሰነሱት ነው። በዚያን ጊዜ ላቲኖቹ ይህንን እርምጃ የወሰዱት፤ በሁለት ምክንያቶች መሆኑ ተደርሶበታል። ይኸውም፤ 1ኛ/ የኢርትራ የምዕራቡ አውራጃዎች ወደ ሱዳን እንዲቀላቀሉ የታቀደው በእንግሊዞች ጥቅም በሊሆን፤ 2ኛ/ ላቲኖቹም እንደ አቅማቸው የጣልያን ወገኖች በመሆናቸው፤ በአፍሪካ ላይ የሞግዚትነት ሥልጣን ለኛስ ለምን አይሰጥም ? በማለት የአቆርዳትን አውራጃዎች ለማስተዳደር በመመኘታቸው ነው። ለዚህም ማሰራጀት በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ንግግር በተደረገበት ጊዜ፤ የኢኳቶር (EQUATEUR) መልዕክተኛ ይህ የአቆርዳት አውራጃ በአንድ የላቲን አሜሪካ መንግሥት ሞግዚትነት እንዲተዳደር፤ አቅርቦት የነበረው ረቂቅ ውሳኔ ነው።

በንዑስ ኮሚቴ 15 ከተዘጋጁለት ልዩ ልዩ ረቂቅ ውሳኔዎች ውስጥ፤ ዋናው ኮሚሲዮን ያልተቀበለው የአቆርዳትን አውራጃ ከሱዳን መቀላቀል ብቻ ሲሆን፤ በሌሎቹ ላይ አንዳንድ የቃላትና የአቀራረብ ለውጥ ከማድረግ በስተቀር፤ ሁሉንም በድምፅ ብልጫ ተቀብሎ፤ ግንቦት 15 ቀን 1949 ዓ.ም ለጠቅላላው ገብኢ ያስተላለፋቸው ረቂቅ ውሳኔዎች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ።

ሀ/ ሊቢያ፡ ሰብቱም አውራጃዎች (ሲረናይክ፤ ፌዘን ትሪፖሊታንያ) ከአሥር ዓመታት በኋላ በአንድነት ተዋህደው የሊቢያ ነፃ መንግሥት ሆነው ይቋቋማሉ። እስከ አሥር ዓመታት ድረስ፤

- ሲረናይክ በታላቋ ብሪታንያ
- ፌዘን በፈረንሣይ
- ትሪፖሊታንያ በጣልያን ሞግዚትነት ይተዳደራሉ።

ለ/ ሱማሊ፡ በጣልያን ሞግዚትነት ላልተወሰነ ጊዜ በትተዳደር ከቆየች በኋላ፤ ወደ ፊት ነፃ መንግሥት የመሆን ዕድል ይሰጣታል።

ሐ/ ኢርትራ፡ ከምዕራባዊው ቆላ አውራጃዎች በስተቀር ሌሎቹ በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር ይዋህዳሉ። እስልምና የተሰፋፋቸው የምዕራቡ አውራጃዎች ግን የወደፊት ዕድላቸው ተጠንቶ ይወሰናል። እስከዚያም በእንግሊዝ አስተዳደር ይቆያሉ።

እነዚህ በዋናው ኮሚሲዮን ተመርምረውና ተጠንተው የተዘጋጁት ረቂቅ ውሳኔዎች ለጠቅላላው ገብኢ ሲቀርቡ፤ ያለችግር እንደሚጸድቁ በተለይ ጉዳዩ በሚመለከታቸው በአብዛኛዎቹ አገሮች የማያጠራጥር እምነት ነበር።

## በጠቅላላው ጉባኤ፣ ከውሳኔው በፊት

በዋናው ኮሚሲዮን ተሰብስበው አንድ ወር በፈጀ ጊዜ ጉዳዩን መርምረው መፍትሔውን በድምፅ ብልጫ ያዘጋጁትና፣ በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ተካፍለው የሚያጸድቁት የመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች ስለሆኑ፣ ለውሳኔ በቀረበው በዚህ ሰነድ ላይ የሀሳብ ልዩነት ይፈጠርና ሊደፈርስ ይችላል ተብሎ አይጠበቅም ነበር። ሆኖም በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፋቸውን ከስጡት 34 አባል አገሮች መካከል፣ በድንገት እንዲተወናብዱ ድምፁን ወደ ተቀዋሚነት በመለወጥ የሚጠበቀውን ውጤት እንዳያበላሽ፣ በተለይ የእንግሊዝ ሙሉወከተኞች በቅርብ መኪታተል ነበረባቸው።

ግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር በሶቪየት ሕብረት ግንባር ቀደምትነት ዓረቦችና አስያውያኖች ከዋናው ኮሚሲዮን የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ እንዳይጸድቅ ከፍ ያለ ውዝግብ ፈጠሩ።

« .... ይህ በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፣ ኮሎኒያሊስቶችና ኢምፔሪያሊስቶች በአንድነት ሆነው፣ በተለይም ጣልያንና እንግሊዝ በተባበሩት መንግሥታት ጀርባ ይልቀው፣ ለራሳቸው ጥቅም በማሰብ ብቻ የጉንጉኑት ሀሳብ ስለሆነ፣ አባል አገሮች እንዳይሳሳቱ አስጠንቅቃለሁ። ..... » በሚል የከረረ ቃል የሶቪየት ሕብረት ዋና ሙሉወከተኛ አንድሬ ግሮሚኒ (ANDRE GROMYCO) ንግግሩን ጀመረ። « ..... የላቲን አሜሪካ አገሮችም ሕብረታቸውን አጠንክረው የተሰለፉት በድምሩ ኮሎኒያሊስቶች፣ በተለይ ደግሞ ጌታቸው የሆነውን ጣልያንን ለመርዳት ስለሆነ፣ ለተወደዱትና በትን አስተዳደር ሲጨቁ ሰኖሩት ሕዝቦች አስበው አያውቁም። ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባል አገሮች እንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ በአሁኑ ጊዜ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ላይ የደረሰው የኢኮኖሚ ውድቀት፣ ተወዳዳሪ የሌለውና እጅግ የሚያሳዝን መሆኑን ነው። በእነዚህ ድሆች አገሮች ላይ የሚያንሰራራው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፣ በየአገሩ ላይ የነበረውን ንብረትና የእርሻ ውጤት እየዘረፈ፣ ወደ ሌሎች ቅኝ ግዛቶች በማሻገሩ፣ የሊቢያን፣ የኢርትራና የሱማሌን ሕዝቦች ከፍተኛ ሥቃይ ላይ ጥሏቸዋል። ..... በእነዚህ በኮሎኒያሊስት አገሮች ተቀምጦና ተጭበርብሮ በዋናው ኮሚሲዮን ከጸደቀ በኋላ በጠቅላላው ጉባኤ የቀረበውን ሀሳብ፣ ታላቋ ብሪታንያ ሲረናደክን፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን ሲይዝ የአሜሪካ መንግሥት አማካይ የሆነ የጦር ማከማቻ አግኝቶ፣ ግሪክንና ቱርክን ከዚያም እልፎ በከፊል የአውሮፓን ደቡብ አገሮች፣ በቁጥጥሩ ሥር እንዲያደርግ ነው። ታላቋ ብሪታንያም ፓሊስቲንን ለማጥፋት ወታደሮቿን ለማንቀሳቀስ የሚመቻት፣ መነሻው ከሲሪናይክ ሲሆን ነው። የፌዘን አውራጃ ለፈረንሣይ እንዲሰጥ የታሰበው፣ በሰሜን አፍሪካ በኮሎኒያሊስት ፈረንሣይ ጭቆና የሚስቃው ሕዝብ፣ ለነፃነቱ እንዳይንቀሳቀስ አፍኖ ለመያዝ ነው። ..... » ይህ ሁሉ የሚያሳየው፣ ኮሎኒያሊስቶች በድሆች አገሮች ላይ ከብዙ ዘመናት ጀምሮ የሚፈጽሙትን ግፍ፣ ዛሬም ወደፊትም ለመቀጠል የቆረጡ በመሆናቸው፣ ለእነዚህ ለተበደሉት ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ እንዲሆን፣ የሶቪየት ሕብረት ካቀረበው የውሳኔ ሀሳብ የተሻለ አለመኖሩን፣ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች እንዲገነዘቡት አንድሬ ግሮሚኒ በጥብቅ አሳሰበ።



h 1941 - 1963 (G.C.)

ግሮሚክ በምዕራባውያኖችና በተለይም በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ላይ ያዘነበው ወቅሣ ከምን ጊዜውም የወለጠና የጠነከረ ስለሆነ፤ የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛ የመናገሪያው ተራ ሲደርሰው ምን መልስ እንደሚሰጥ ለመስማት፤ አብዛኛዎቹ መልዕክተኞች ቸኩለው ነበር። ሂክቶር ሚክሊል የሰጠው መልስ አጠር ያለና በአቀራረቡም የጨዋ መንፈስ ይዞ፤ በእነጋገሩ የመስከቡን ዋና መልዕክተኛ ደህና አድርጉ የሚወርፍ ነበር።

« ..... በዋናው ኮሚሲዮን ዘሰፈው ተመክሮበት፤ በአብዛኛዎቹ የአባል አገሮች ተደግፎ፤ ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያጸድቀው የቀረበው ውሳኔ፤ ጣልያንና ታላቋ ብሪታንያ የዶለቱበትና ያዘጋጁት ነው ተብሎ ሲነገር በመገረም ስምቻለሁ። ሆኖም ይህን የመሰለው ፍሬጪስ አስተያየት ከሶቪየት ሕብረትና ከሳቴሊቶቹ በስተቀር፤ በተባበሩት መንግሥታት አባሎች ዘንድ ተደማጭነት ይኖረዋል ብለን እናስብም። ሚስተር ግሮሚክ፤ ለመንቀፍ የጠቀሰውን ጉዳይ በበሰለ አስተያየት ብንመለከተው፤ ሁለት ወይም ሶስት የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ተወያይተው ለድርጅቱ ሀሳብ ቢያቀርቡ፤ ኃጢያቱ እምን ላይ ነው ? ..... ለምሳሌ የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ በእንድነት እየሆኑ፤ ይስማማናል የሚሉትን ሀሳብ በተባበሩት መንግሥታት እንዲጸድቅላቸው ባቀረቡ ቁጥር መቼ ቀን ተችተን እናውቃለን ? መቸስ ቀን ይህ ሀሳብ በመስከብና በተከታዮቹ የተዘጋጀ ነው ብለን ነቅፈን እናውቃለን ? የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ በተቻለ ፍጥነት መፍትሔ እንዲሰጣቸው ስለምትፈልግ፤ ከብዙዎች አገሮችና በተለይም ከጣልያን መንግሥት ጋር መወያየቷን እትሸሽግም። ..... የሶቪየት ሕብረት ዋና መልዕክተኛ የምንነጋገርበትን ጉዳይ ወደ ጌን ትቶ ወደ ሌላ አቅጣጫ በመራመድ፤ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ላይ የኢኮኖሚ ችግር የደረሰው፤ በየአገሩ ያሉትን ንብረቶች የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወደ ሌሎች አገር በማዛወሩ ነው የሚል ክስ አቅርቧል። የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት እውነተኛውን ነገር ለመግለጥ አይጨነቅም። በምሥራቅና በሰሜን አፍሪካ ከፋሽስት ጋር ተዋግተን ድል ባደረግን ጊዜ፤ ከጠላት ብዙ መሳሪያዎች ማርከን ወደ ሌላው የጦር ግንባር ማስተላለፋችን እርግጥ ነው። እነዚህንም የጠላት መሳሪያዎች፤ አብዛኛዎቹን በአራን በኩል እያሻገርን በዚያን ጊዜ የጦር ኃደኞችን ለሆነው፤ ለሶቪየት ሕብረት መንግሥት ልክንለት የተጠ ቀመበት ለመሆኑ ትክክለኛ ማረጋገጫ አለን። ..... ይህ የተከበረው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሸንጎ የሀሰትና የፍሬ ቢስ አስተያየቶች የሚሰራጨበት እንዳይሆንና፤ የቁም ነገር ተግባሩን ከመፈጸም እንዳያስናክለው፤ ለመላው አባል አገሮች አደራ እያልን፤ የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ብዙ የተደከመበት በመሆኑ እንዲጸድቅ ድጋፋችንን እንሰጣለን ..... » በማለት የእንግሊዝ ዋና መልዕክተኛው ንግግሩን ፈጸመ።

እንደተለመደው የሶቪየት ሕብረት ዋና መልዕክተኛ ሀሳብ ሲሰጥ አጨብጭቦ ለመደገፍ፤ በሚያቀርበው ሀሳብ ላይ ነቀፌታ ሲሰነዘርበት ለመቃወምና ለመሳደብ፤ ታጥቀው የሚጠብቁት ፖላንድና ቼኮስሎቫኪያ ቢመቻቸው፤ ወዲያውኑ በእንግሊዝ መልዕክተኛ ላይ ተነስተው ለመጨረር አይቦዙም ነበር። ነገር ግን የጉባኤው አጀንዳ በመጀመሪያ ደረጃ ከየመልዕክተኞቹ መሪዎች የሚሰጠውን መግለጫ ማዳመጥ ስለሆነ፤ ሁሉም ተራውን እየጠበቀ ከመናገር በስተቀር ለመነታረኪያ የተመደበ ጊዜ አልነበረም። የሶቪየት ሕብረት በራሱና በተከታዮቹ ስም ሀሳቡን ከገለጸ በኋላ፤ የሳውዲ ዓረቢያ ዋና መልዕክተኛ በዓረብ አገሮች ስም የሚሰጠውን መግለጫ ለመስማት ጉባኤው ይጠብቅ ነበር።

ሚስተር ደጃኒ (DEJANI) ካቀረባቸው ሀሳቦች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

« .... የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ አገሮች የሊቢያ፣ የኢርትራና የሱማሊ ሕዝቦች፤ በምንም ዓይነት መንገድ የጣልያን አስተዳደር እንዳይመለስባቸው ያቀረቡትን አቤቱታ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በጥልቅ መመልከት አለበት። ይህ የሕዝብ ጥያቄ ተገቢውን ውሳኔ ሳያገኝ ቀርቶ፤ ጣልያን ወደ እንዳንዶቹ የቀድሞ ኮሎኒዎቹ ይመለስ ቢባል፤ ሕዝቡ ባለው አቅም የሚዋጋ መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት እንዲገነዘቡ ያስፈልጋል። የአሜሪካ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጀምስ በርንስ በለ ጣልያን ቅኝ አስተዳደር ሲናገር « .....በጭቆና የተመሠረተ አመራር ነበር ..... » ካለ በኋላ « ..... ጣልያን በቅኝ ግዛቶቹ የተጠቀመው ለጦር ጉዳይ እንጂ ለሌላ ዋጋ ሳለው ተግባር ለመፈጸም አልነበረም ..... » ቢል የገለጸው አስተያየት መታወስ አለበት።

በጣልያን አገር ተወልዶ ለዓለም ሠላም ጠንቅ የነበረው የፋሽስት አስተሳሰብ ከአገሩ ላይ ሥሩ ተነቅሎ ጠፋ፤ ለማለት አይቻልም። በፋሽስት ዘመን የተቋቋሙት እንዳንዶቹ ድርጅቶች ለምሳሌ፣ የጣልያን የአፍሪካ ሚኒስቴር የሚባለው መሥሪያ ቤት አሁንም አለ። የቀድሞዎቹ የፋሽስት ባለሥልጣኖችም በየወንበሮቻቸው ላይ እንደሚገኙ ታውቋል። ለምሳሌ ባለፉት ጥቂት ዓመታት የጣልያንን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አጅበው በሰብስባችን አዳራሽ የተገኙትን የታወቁ የፋሽስት ባለሥልጣኖች፣ የኢትዮጵያ ዋና መልዕክተኛ ሲጠቁማቸው፣ በሠፍረት ተወጠው ከየወንበራቸው እየዘለሉ ርጠው ሲወጡ ሁላችንም ተመልክተናል።

በአዚህ፣ የተባበሩት መንግሥታት፣ አዲሲቷ ጣልያን እየተባለ የሚሰጠው መጠሪያ ትክክል አለመሆኑን ማወቅ አለበት። በዋናው ኮሚሲዮን ተጠንቶ በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ በለቀረበው የውሳኔ ሀሳብ የሳውዲ ዓረቢያ መንግሥት አቋም የሚከተለው ነው።

1. ጣልያን በሊቢያም ሆነ በሱማሊ በማናቸውም መልክ መመለሱን በጥብቅ እንቃወማለን። እኛ የምንጠይቀው፣ ሊቢያ፣ በሶስት የተከፈሉት አውራጃዎቿ በአንድነት ሆነው፣ በፍጥነት ነፃነቷን እንድታገኝ ነው።

2. ኢርትራ፣ ክርስቲያኖቹ የሚኖሩበት አውራጃዎች ሕዝቡ ኢትዮጵያን ስለሚፈልግ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሉን እንደግፋለን። የኢርትራ የምዕራቡ አውራጃ ግን፣ ከሱዳን ጋር ከመሆን በበተቀር ሌላ መፍትሔ ሊገኝለት አይችልም። ..... »

የዓረቦቹ አቋም ከዚህ በላይ በተመለከተው አኳኋን የተመሠረተ ሲሆን፣ የቤቨን ሰፎርላን ፎርሙላ ለመቃወም ከወሰኑት የእስያ አገሮች መካከል፣ ሕንድና ፓኪስታን፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች በፍጥነት ነፃነት ለመቀበል የተዘጋጁ ናቸው ብለው አያምኑም። ሁለቱ የማይግባቡ ወንድማማች አገሮች (ሕንድና ፓኪስታን) የሚሰነዝሩት መፍትሔ፣ ሶስቱም የቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች ለጊዜው በተባበሩት መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ቢቆዩ ይሻላል የሚል ነው።

h 1941 - 1963 (G.C.)

በጠቅላላው መስኮቦችም ሆኑ ዓረቦች፤ የእስላም አገሮችም ሆኑ እስያውያኖች፤ የቤሽን ሰፎርሳ ስምምነት እንዲወድቅ ተቃዋሚነታቸውን ለማስተባበር ቢሞክሩም፤ ቀደም ሲል በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፋቸውን ከሰጡት አገሮች መካከል፤ ከዳተኛ ከሌለ በስተቀር የቀረበውን ረቂቅ ውሳኔ ከመጽደቅ የሚያከሸፈው ነገር ሊኖር አይችልም። እንግሊዞች በጣም የተጨነቁት በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ከደገፉት አገሮች መካከል በመጨረሻው ሰዓት፤ እንዳንዶቹ በዓረቦች ተገዝተው ድምፃቸውን እንዳይለውጡ ነው። ባደረጉት ክትትል፤ በሊቢያና በሱማሌ ጉዳይ የቀረበው ውሳኔ ሊወድቅ የሚችለው፤ ላይቢያና ሀይቲ፤ ሕንድና አውስትራሊያ እንደሚወስዱት አቋም ነው ብለው ጥርጣሬ አደረባቸው።

— አውስትራሊያ የኮመንዌልዝ አባል በመሆኑ፤ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ተፅዕኖ ከተቃዋሚነት ወደ ደጋፊነት ድምጹን እንደሚለውጥ ታወቀ።

— ሀይቲ፤ የፈረንሳይና የአሜሪካ መንግሥታት በየፊናቸው ለሬፑብሊክ ፕሬዚዳንት ማሳበሲያ ልከው በለንበረ፤ ዋናው መልዕክተኛ ሚስተር ሰንት ሎት (ST. LOT) የድጋፍ ድምፅ እንደሚሰጥ በተስፋ ይጠበቃል።

— ላይቢያ፤ ትክክለኛ አቋሙ ምን እንደሆነ ለማወቅ ችግር ተፈጥሮ ነበር። በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ያደረገው ንግግር ሲታይ በኤርትራ ጉዳይ ድጋፉን ሰጥቶ፤ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን የሚመለከቱትን ውሳኔዎች ለመቃወም መዘጋጀቱ ታወቀ። እንግሊዞች ይህንን እንደተረዱ ላይቢያ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን እንዲለወጥ የአሜሪካኖች ተፅዕኖ እንዲያደርጉ ጠየቁ።

የሕንድ መልዕክተኛ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድምፅ ከመሰጠት ስለተቆጠበ፤ አሁንም በጠቅላላው ጉባኤ ላይ በዚህ አቋሙ ከቀጠለ፤ ጉዳት አያመጣም። ነገር ግን በልማድ እንደታየው የሕንድ አስተያየት የሚዋላል ስለሆነ፤ ከአብስቴንሽን ወደ ተቃዋሚነት ለመዛወር የሚያግደው ነገር አይኖርም የሚል ግምት ተወስደ። ሰሞኑን የኔህሩ መንግሥት ባለሥልጣኖች ከአሜሪካ የጦር መሣሪያዎች በእርዳታ ለማግኘት፤ በዋሽንግተን ንግግር በማድረግ ላይ በነበሩበት ጊዜ፤ የሰቴት ዲፓርትመንት ጋላፊዎች ለጠቅላላው ጉባኤ በሰጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ የቀረበውን ሬዞሎሽን ሕንድ እንድትደግፍ መጠነኛ የሆነ ተፅዕኖ ማድረጋቸው ተስምቷል። ይህ በአሜሪካኖች በኩል የተሞከረው ውጤት የሚሰጥ ከሆነ፤ ቢያንስ የሕንድ ድምፅ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ እንደሆነው በአብስቴንሽን ይቀጥላል እንጂ ተቃዋሚ አይሆንም በማለት እንግሊዞች ተስፋ አደረጉ።

በመጨረሻው ሰዓት አንድ ያልተጠበቀ አዲስ ነገር እንዳይፈጠር፤ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ልዩ ክትትል ሲያደርጉ፤ በድንገት በኮሪደሩ ውስጥ የሀይቲ ዋና መልዕክተኛ ሴናተር ሰንት ሎት ከዓረቦች መልዕክተኞች ጋር የተለየ ጭውውት ሲያደርግ አይተው ከፍ ያለ ጥርጣሬ አደረባቸው። ወዲያውኑ አሜሪካና ፈረንሳይ ፈጣን እርምጃ በለወሰዱ፤ በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ፤ የሀይቲ ሬፑብሊክ ፕሬዚዳንት በኒውዮርክ የመደበውን ዋና መልዕክተኛውን በስልክ ጠርቶ፤ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች የቀረቡትን መፍትሔዎች በመሉ በመንግሥቱ ላይ የድጋፍ ድምፅ እንድትሰጥ ብሎ አዘዘው።

ሴናተር ሰንት ሎት ከአገሩ መሪ በስልክ የተሰጠውን ትዕዛዝ በታላቋ አክብሮት ተቀብያለሁ እያለ ቢያወራም፤ የዓረቦቹ ወገን ለመሆን ልቡ ስለከጀለ፤

እንዳንድ ዘዴ መፍጠር ጀመረ። ከአሜሪካ መልዕክተኞች ውስጥ ወዳጆ የሚለውን አንድ ሰው ከሰብሰባው አዳራሽ ለብቻው ወደ ውጭ ይጠራና፤ በምሥጢር ሀሳቤን ላካፍላህ ይለዋል። « ..... የሀይቲ ፕሬዚዳንት ራሱ በልክ ደውሎ የቀረበውን የውሳኔ ሀሳብ ደግፍ ብሎ ትእዛዝ ሰጥቶታል። እኔ በራሴ በኩል አንድ ከፍተኛ የሆነ የሞራል ችግር አለብኝ። የአንድ ጥቁር አገር እንደራሴ ሆኜ፤ እኔም ራሴ ጥቁር ሆኜ፤ ጣልያን የጥቁር አገሮች የሆኑትን ሊቢያና ሱማሌን እንዲገዛ ድምፅ ሰሰጥ፤ በአፍሪካውያንና በእስያውያን ወገኖቼ ዘንድ ከፍ ያለ ዕፍረት ይሰማኛል። ከአገሬ መሪ የተሰጠኝን ትእዛዝ በትክክል መፈጸም ገደታዬ መሆኑን አውቃለሁ። ነገር ግን በራሴ ላይ ከሚደርስብኝ ትዝብና ጭርደት ለመሸሽ፤ ድምፅ መሰጠት በሚጀመርበት ጊዜ፤ ምክትሌን በወንበሬ ተክቼ ከጉባኤው አዳራሽ ብወጣ በጣም ጥሩ ይሆናል ብዬ አሰብኩ። የኔ ምክትል ሙሉ ወደ ፈረንጆቹ የሚቀርብ፤ በትውልዱም ክልስ ስለሆነ፤ በደረሰን ትፅዋዝ መሠረት የሀይቲን መንግሥት ድጋፍ በአፈላል ሲያቀርብ፤ ምንም ዓይነት ደሉኝታ አይሰማውም። በዚህ ዘዴ የተፈጸመ እንደሆነ አፍሪካውያኖቼም ሆኑ እሲያውያኖቼ፤ እኔን ባለማየታቸው ቁጣቸው ሊፀርድ ይችላል። ..... »

ሚሊ አንጋር አሜሪካዊ ወዳጁን ደለለ። ይኸ የጥህ አሜሪካ ለሱ የላቲን አሜሪካ አገሮች ጉዳይ አማካሪዎች ከሆኑት ዲፕሎማቶች አንዱ ነው። ሲናተር ሰንት ሎት የነገረውን ምንም ዓይነት ጥርጣሬ ሳያድርፀት አሜን ብሎ ፀጥቶታል። «..... በሀይቲ በኩል የሚያሳስብ ነገር የለም። ፕሬዚዳንቱ ፀሰልክ ለዋናው መልዕክተኛ ድጋፍ እንዲሰጥ ያስተላለፈው ትፅዋዝ ይፈጸማል ..... »

የሚሊ ዜና ለታላቋ ብሪታንያ እና ለፈረንሳይ መልዕክተኞች ነገረ። ፈረንሳይና ሳቲኖቹ ከአሜሪካዊው ዲፕሎማት በደረሳቸው ዜና በጣም ተደሰቱ። እንግሊዞች ግን፤ ያቺ በኮሪዶር ውስጥ ያይዋት፤ የዓረቦችና የሀይቲ መልዕክተኛ ሹክሹክታ ከገኝቷቸዋል። ሆኖም ሲናተር ሰንት ሎት የመሪውን ትፅዋዝ ጥሶ የት ሊገባ ? ብለው ማሰባቸው አልቀረም።

በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ድምፅ መሰጠት ከመጀመሩ በፊት፤ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች በኩል የተደረገው የደጋፊዎችና የተቃዋሚዎች ቆጠራ ተሰፋ። የሚሰጥ ሆኖ ተገኘ። ይኸውም፤ የሀይቲ ወደ ደጋፊነት መራመድ፤ ኢትዮጵያ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን መዛወር፤ የአባል አገሮችን ሁለት ሶስተኛ የድጋፍ ድምፅ ለማሟላት ሂሳቡ ትክክል ይመታል። በተጨማሪም ሳይቤሪያ ኢትዮጵያን ለመደገፍ ሲል ከተቃዋሚነት ወደ አብስቴንሽን ቢለወጥ፤ ፊደሎች እንዳይከሸፍ አንድ መጠባበቂያ ይኖራል ተብሎ ተሰፋ ተደረገ።

## የማክሰኞ ግንቦት 17 ቀን ድራማ

እነዚህን ሲንገላቱ የኖሩ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች የወደፊት ዕድል የመጨረሻ ውሳኔ ለመስጠት የተጠበቀው፤ በዚች በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በማክሰኞ ምሽት ነበር።

ለአርባ ሁለት ቀናቶች የኢርትራ፤ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ በሰፊው ሲተቸበትና ንግግር ሲደረግበት ከክረመ በኋላ፤ በጌላ፤ በጌላ፤ በጌላ፤ «15» እና በዋናው ኮሚሲዮን ተበጥረው የተዘጋጁትን መፍትሔዎች፤ መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፤ በጠቅላላው ሰብሰባ ላይ ድምፅ በመሰጠት እንዲያጸድቁ ወይም እንዲሸሩ ተጠየቁ።

— ሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፤ ዓረቦችና እስያውያኖች፤ ተቃውሞአቸውን በማጠንከር በተለይ የሊቢያና የሱማሌን ጉዳይ ለማሰናከል ቆርጠው ተነሰተዋል።

— የላቲን አሜሪካ አገሮች ከፈረንሣይ ጋር ሆነው፤ በተለይ የትሪኒዳድና ቶባጎጎስና የሞቃዲሾ ሱማሌ ለጣልያን እንዲዳረጉ፤ የድጋፍ ድምፃቸውን አስተባብረው ቆርበዋል።

— እንግሊዞች የሲሪናይክን አውራጃ ይዞ ለመቆየት ያላቸው ፍላጎት ጽኑ ሰለሆነ፤ ሊቢያን በሚመለከት ጉዳይ ደጋፊዎች ሆነው ከተቆጠሩት አባል አገሮች መካከል፤ አንዱ በድንገት ሀሳቡን በመለወጥ እንዳይከዳቸው ሥጋት ቢኖራቸውም፤ ዘጠና በመቶ የቀረበው መፍትሔ እንደሚጸድቅ ተሰፋ አድርገዋል።

በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ የቀረበው ደክመንት፤ ለእያንዳንዱ የቀድሞ ቅኝ ግዛት በየአገሩ እየለየ መፍትሔውን የሚደለድል ሰለሆነ፤ የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ለማጽደቅም ሆነ ለመሻር፤ ድምፃቸውን የሚሰጡት በእያንዳንዱ አገር ጉዳይ ላይ ነበር።

የጠቅላላው ጉባኤ ፕሬዚዳንት አውስትራሊያዊው ሚስተር ኤቫት (MR. H. V. EVATT) በቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ፤ በቅደም ተከተል አባል አገሮች ድምፃቸውን እንዲሰጡ ሲጠየቅ፤ የህይዲ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ በዚሁ ሰዓት ወንበሬ ላይ አልገንም ብሎ የተናገረውን ቃል ለውጦ፤ ከውጭ እየሮጠ ወደ አዳራሹ ገብቶ ቦታውን ሲይዝ እንግሊዞች ተመልክተው፤ ወዲያውኑ የአሜሪካንን እና የፈረንሣይን መልዕክተኞች ቀበሉ። « ..... በመጨረሻው ደቂቃ የሲናተር ሰንት ሎት ወንበሩ ላይ መመለስ ያለ ጥርጥር የፕሬዚዳንቱን ትዕዛዝ እሱ ራሱ መፈጸም ግዴታው መሆኑን ተገንዝቦ ነው። ..... » የሚል ማብራሪያ ከአሜሪካ መልዕክተኞች በኩል ለእንግሊዞች ተሰጠ። ይህም ቢሆን የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ያደረባቸውን ሥጋት አላቃለለውም።

የህይዲ ዋና መልዕክተኛ የድምፅ መስጫው ሲቃረብ ወደ ወንበሩ የተመለሰበት ምክንያት፤ አሜሪካኖች አንደተረጉሙት ላይሆን፤ ከአገሩ መሪ የደረሰውን መምሪያ ለመለወጥ ከእሱ ከራሱ በሰተቀር ሌላ ሰው መተካት ስለማይችል ነበር። ሲናተር ሰንት ሎት የመንግሥቱን ትዕዛዝ ጥሶ የራሱን ፍላጎት ሲፈጽም፤ ከሚመራቸው መልዕክተኞች መካከል ኃላፊነት የሚሰማው ታዛቢ አጠገቡ እንዳይኖር ስለፈለገ፤ ምክትሉን ሚስተር ሾቬልን፤ « ..... እኔ ጉባኤው እስኪፈጸም ቆይቼ አስፈላጊውን አደርጋለሁ። ..... አንተ ከወዳጆችህ ቀደም ሲል የተቀበልከውን ግብዣ ለማክበር መሄድ ትችላለህ፤ ..... » ብሎ አሰናብቶት ስለነበር፤ የሚሰተር ሾቬል አዳራሹ ውስጥ አለመገኘት የእንግሊዞችን ጥርጣሬ አባባሰው። ቀደም ሲል እንደተገለጸው በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፤ አባል መንግሥታት ድምፅ እንዲሰጡበት የሚጠየቁት፤ ለእያንዳንዱ አገር በቀረበው መፍትሔ ላይ ነው። ለሊቢያና ለሱማሌ የተዘጋጁት መፍትሔዎች ሲቀርቡ፤ የህይዲ ሬፑብሊክ መንግሥት የመልዕክተኞች መሪ፤ ከአገሩ ፕሬዚዳንት የተሰጠውን ትዕዛዝ ጥሶ ተቃዋሚነቱን ሲገልጽ፤ የታላቋ ብሪታንያን እና አዲሲቷ ሬፑብሊክ የተባለችውን የጣልያንን መንግሥታት እንጀት አሳረረ። በተዘዋዋሪ ጉዳናም የኢትዮጵያን ዕድል አሰናከለ።

በኤርትራ ጉዳይ፣ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋህድ የቀረበው ሀሳብ፣ በሠላሣ ሰባት አገሮች ተደግፎ ሕገ ኮሚጣዊቀው ከሁለት ሰባተኛው የበለጠ ድምፅ ማግኘት ቻለ። ነገር ግን በጣልያን ሞግዚትነት እንዲቆዩ የተባሉት አገሮች ጉዳይ በታየ ጊዜ፣ የአባል መንግሥታትን ሁለት ሰባተኛ ድምፅ ለማግኘት፣ ትሪፖሊታንያ፣ ዕድሜ ለሀይቲ መልዕክተኛ አንድ ድምፅ ብቻ፣ ሱማሌ፣ እድሜ ለሀይቲና ለሳይቤሪያ ሁለት ድምፅ ብቻ፣ በሰጉደላቸው፣ እነዚህ መፍትሔዎች የማይጸድቁ ሆኑ።

ለኢትዮጵያ የታሰበው የኤርትራ ጉዳይ ከአስፈላጊው ቁጥር የበለጠ ድጋፍ ሲያገኝ፣ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ ተፈላጊው ድምፅ ሳይሞላላቸው የቀሩት፣ ጣልያንን ለመጉዳት በማሰብ ነው በማለት፣ የላቲን አሜሪካ አገሮችና ፈረንሣይ እንደ እሣት ነደዱ። እነዚህ የጣልያን ወዳጆች ወዲያውኑ ተነሣሰተው፣ ይህንን የቤቨን ሰርርሳ የተባለውን ፎርሙላ አሸቀንጥረው ለመጣል ድምፃቸውን ማሰባሰብ ጀመሩ። እነሱ እንደፈለጉትም የቀድሞዎቹን የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ለመወሰን የቀረቡት መፍትሔዎች በሙሉ በአንድነት አጠቃላይ ድምፅ እንዲሰጥባቸው ያስፈልጋል የሚል ሀሳብ አቀረቡ ። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ውሳኔ የሚከናወነው በትክክለኛ የፍርድ ግዛን ላይ ተመሥርቶ ቢሆን ኖሮ፣ ለእያንዳንዱ አገር የቀረቡት የውሳኔ ሀሳቦች የአባሎቹን ሁለት ሰባተኛ የድምፅ ብልጫ ያገኙት እየጸደቀላቸው፣ ሌሎቹ ድምፅ የጉደላቸው ውሳኔዎች ለሌላ ጊዜ እንዲተላለፉ ማድረግ ይቻል ነበር። ነገር ግን ላቲኖቹና ፈረንሣዮቹ የሚፈልጉት የጣልያን ዕድል ከተሰናከለ፣ የሌላውም አብሮ እንዲወድም ስለሆነ፣ በቤቨን ሰርርሳ ስምምነት መሠረት የተዘጋጁት መፍትሔዎች እንዲሰረዙ አጠቃላይ ድምፅ ካልተሰጠባቸው በለው ተግባራት። አሁንም እነሱ እንደፈለጉት፣ በእነዚህ ሰባት ረቂቅ ውሳኔዎች ላይ እባል መንግሥታት ድምፅ እንዲሰጡበት ሲጠየቁ፣ በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ ነገር ተለውጦ፣ ሰላሣ ሰባት አገሮች መፍትሔዎቹ እንዳይጸድቁ ሲቃወሙ፣ ደጋፊዎቹ አሥራ አራት አገሮች ብቻ ሆኑ። ይህንን ጥሩ አጋጣሚ በማየት ከመቅጽበት የፖላንድ መልዕክተኛ ተሸቀዳዊ « ..... ይህ ጉዳይ ትክክለኛ የሆነ ፍርድ እንዲያገኝ ከአራት ወራት በኋላ በመስከረም 1949 ዓ.ም ለሚከፈተው የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲተላለፍ እጠይቃለሁ። ..... » የሚል ሀሳብ አቀረበ።

ከሚያዝያ 6 ቀን 1949 ዓ.ም እስከ ግንቦት 17 ቀን ድረስ፣ የእነዚህ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ጉዳይ ብዙ ውዝግብ ያስከተለና፣ የየመንግሥታቱን መልዕክተኞች ያዳከመ በመሆኑ፣ ውሳኔው ለመጭው ሰብሰባ እንዲተላለፍ ከፖላንድ የቀረበውን ሀሳብ አባሎቹ ለመቀበል ጊዜ አልወሰደባቸውም። ፖላንድ ይህን ሀሳብ ያቀረበው የታላቁ መሪው የሶቪየት መንግሥት አስተያየት በዚህ ጉባኤ ላይ ተደማጭነት በማጣቱ ምክንያት መሆኑ ግልጽ ነበር። ሌሎቹ አገሮች ግን፣ ይህን ሀሳብ የደገፉት ከመሰላቸትና ከመዳከም የተነሳ፣ ለጊዜው ከንትርኩ ወጥተን እስከ መስከረም ድረስ እፎይ እንበል ብለው ነው። በመጨረሻው ከፖላንድ መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ ኢትዮጵያ ብቻዋን ስትቃወም፣ በሃምሳ አንድ አገሮች ድምፅ ተደግፎ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ዶሴ በሙሉ፣ በመስከረም አጋማሽ 1949 ዓ.ም ለሚከፈተው ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲተላለፍ ተወሰነ።



ሱማሌና ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳይመለሱ በድምፁ ያስናከለው የሀይቲ መልዕክተኛ ኤሚል ሰንት ሎት ከቀኝ በኩል የቆመው ነው። በሀይቲ ድምጽ መለወጥ ምክንያት የኤርትራም ግዛት በከፊል ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀል የተደረገው ውሳኔ ሳይጸድቅ ቀረ።

(ግንቦት 17ቀን 1949)  
(ፎቶ U.N)

### ዕድሜ ለህይዲ መልዕክተኛ

የ1949 ዓ.ም የማክሰኞ ግንቦት 17 ዕለት፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታሪክ ውስጥ ሊጠቀስ የሚገባ አንድ ድርጊት ሲፈጸም ታይቷል። ይኸውም ኮሎኒያሊስቶችና ኢምፔሪያሊስቶች፤ ሊበራሎችና ካርታሊስቶች፤ ለግል ጥቅማቸው እርሰ በርሳቸው ቧተባበሩና ቢረዳዱም፤ የድሆች አገሮች ሳይፈሩ አንድነታቸውን እጠንክረው ለጋራ አቋማቸው ከተሰለፉ፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ የጋዳፋኖችን ፍላጎት ለማክሸፍ የሚችሉ መሆናቸው ነው።

በቀድሞ የጄኔቫ የመንግሥታት ማህበር ዘመን፤ ዳንክቴ የሚፈጸመው ለታላላቆቹ በሚመች ሕግ ስለነበረ፤ ኢትዮጵያ ያ ሁሉ ገፍ ሲፈጸምባት ፍርድ ይታይላት አልተባለም። በኢትዮጵያ ላይ የደረሰው በደል ትምህርት ሆኖ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ላይ በ1945 ዓ.ም በሚያዝያ ወር፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንደገና ሲወለድ፤ መብት ለሁሉም እኩል እንዲሆን የመተዳደሪያው ደንብ ቢገልጽም፤ የአንድ ትንሽና የድሀ አገር የተቃውሞ ድምፅ፤ የታላላቆችን ጥቅም እስከዚህ የሚያፀላሽ ይሆናል ተብሎ የታሰበበት አይመስልም። በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ፤ ግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተባበሩት መንግሥታት ሽንጉ የህይዲ መንግሥት ዋና መልዕክተኛ ሴናተር ሰንት ሎት የወሰደው እርምጃና የደረሰው ሁኔታ ምሳሌነቱ ጠቃሚ ነው።

ሊቢያ በሶስት አውራጃ ተከፍላ፤ ሶስት የእውሮፓ ኮሎኒያሊስቶች እንግሊዝ፤ ፈረንሣይና ጣልያን ከአሜሪካ እርዳታ ጋር እያንዳንዱን ክፍለ ሀገር፤ ለአሥር ዓመታት ይዘው እንዲቆዩ ተቀምጦ የቀረበው ሀሳብ፤ በተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ መጽደት ያልቻለው፤ የአንድ ትንሽ የድሀ አገር ወኪል ስለተቃወመና፤ በዚሁ የተነሣ፤ አንድ ድምፅ ስለጉደለ ብቻ ነው።

ሴናተር ሰንት ሎት (ST. LOT) የተባለው የህይዲ ሬፑብሊክ ዋና መልዕክተኛ፤ ከአገሩ መሪ ከሚስተር ኢስቲሜ ዱግርሲ (ESTIME DU MARSAIS) የተሰጠውን ትእዛዝ ጥሶ የኮሎኒያሊስቶችን ዕድል ያከሸፈው፤ ጣልያን ወደ ሊቢያ እንዳትመለስ እጥብቀው የሚቃወሙት የዓረብ አገሮች በገንዘብ ገዝተውት ነው ተብሎ በሰፊው ታምቷል። የህይዲው ዋና መልዕክተኛ ይህንን ከፍተኛ እርምጃ የወሰደው፤ እንደ ሐሜታው በገንዘብ ተደልሎም ከሆነ፤ የተገዛው በኮሎኒያሊስቶቹ ሳይሆን እነሱን የሚቃወሙ በመልማት ላይ በሚገኙ አገሮች ስለሆነ፤ ወገኖቹን ለመጉዳት ያደረገው ኃጢአት የለም። ወይም ደግሞ ጉባ ሳይቀበል ለድሆች ሕዝቦች የመቆርቆር ስሜቱ ገፋፍተት የወሰደው እርምጃ ከሆነ፤ ሳስገኘው ውጤት በሊቢያ ምድር አንድ ሀውልት እንዲቆምለት ያስፈልግ ነበር። የዚህ ሰው ተቃዋሚነት ባልተጠበቀ መንገድ በድንገት ብቅ ባይል ኖሮ፤ ሊቢያ በሶስት ኮሎኒያሊስቶች ተከፋፍላ ቢያንስ ለአሥር ዓመታት የቅኝ አስተዳደርን እፍዳ ትቀበል ነበር። በተለይም ያ እንደዚያ ከጣልያን እጅ አስጥሎን እያለ ጩኸቷን ያሰማው የትሪፖሊታንያ ሕዝብ፤ የሮማ መንግሥት ተመልሶ እንዳይገባበት በሩን የዘጋለት፤ የህይዲ ዋና መልዕክተኛ መሆኑን ታሪክ ሊያስታውሰው ይገባል።

የታሰበው ይበላሽብኛል ብሎ ያልጠበቀው የጣልያን መንግሥትና ሕዝብ፤ መራራው ዜና ሲደርሰው እውነት ነው ብሎ መቀበል ጩርሶ አልቻለም። ጣልያኖች ችኩል በሆነው መንፈሳቸው ገና ከመጀመሪያው፤ ሽርነሰት ቤቨንና ካርሎ



ሰፍርሳ ሰለቀድሞዎቹ ኮሎኒያች መፍትሔ ጉዳይ ሎንዶን ላይ በተሰማሙ ጊዜ፤ መንግሥታቸው ተዋግቶ ድል ያገኘ ይመስል በያለበት መፈንጠዝ ጀምረው ነበር።

« ..... ሱማሌና ትሪኒዳድ ተመልሰው እጃችን ይሆናሉ ..... ከኢርትራም አሥመራንና ምፅዋን ዜጎቻችን ያስተዳድራሉ ..... » በማለት፤ በራዲዮ ያስተጋቡት ፕሮፓጋንዳ በመጨረሻው ተመልሶ ትስማቸውን እንደሚሰብረው አርቀው አላሰቡም። የደጋስፕሪም መንግሥት፤ ሙሉኒን በቅን በማገልገል በቅኝ አስተዳደር ሥራ ኢክስፔሪያንሳቸው የዳበረውን እኔ ኢንሪኮ ቸሩሊን ይዞ፤ ለሞቃዲሾ ሱማሌና ለትሪኒዳድ የሚደለደሉትን ሹፕፖች መምረጥ ጀምሮ ነበር። የተባበሩት መንግሥታት በተለይ ያቋቋመው «ንፁህ ኮሚቴ 15» በቤቨን ሰፍርሳ ስምምነት መሠረት ያዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፤ በፕሮፖዘት ኮሚሲዮን ጸድቆ ለጠቅላላው ጉባኤ የመጨረሻ ውሳኔ ሲቀርብ፤ በጣልያኖች ቤተሰብ ያለቀለት ጉዳይ ህፃን ስለተቆጠረ፤ በሮማ ከተማ የደስታው በዓል የጊኒዌርጌት ፕሮግራም በሚገባ ተዘጋጅቶ፤ ርቶቱን ለመተኮስ ከኒውዮርክ የሚተላለፈው ዜና ይጠበቅ ነበር። ዕድሜ ለሀይቲ፤ ባልታሰበ መንገድ ጣልያን ለትሪኒዳድ ያም ሆነ ለሱማሌ መመለስ በቂ ድምፅ ሳታገኝ ቀረች ተብሎ ሲነገር፤ በመንግሥቱና በሕዝቡ ላይ የደረሰውን ድንጋጤና ብስጭት መለካት አልተቻለም።

የጣልያን ወዳጆች በሚገኙበት ዓላትን አሜሪካ የጀምግራፊ ክልል ውስጥ የሚኖር የአንድ ትንሽ ጥቁር አገር ሙሉን በመቃወሙ ብቻ፤ የተባበሩት መንግሥታት ዳኞች የጣልያንን ፍላጎት የማይፈጽሙበትን ምክንያት ለመረዳት ሕዝቡ አልተዘጋጀም። ይህንንም የሙሉ ቸግር ደርሶ የጣልያን ዕድል ሊሰናከል ይችላል ይሆናል የሚል ጥርጣራ አልነበረም። በገፍቴቭ የመንግሥታት ማህበር ዘመን፤ የጣልያን ሕዝብ የሚያስታውሰው፤ ኃይለኛው ደካማውን ሲያጠቃ እንጂ፤ የአንድ ትንሽ አገር አስተያየት የሚደረግ ሆኖ፤ የታላላቆቹን ጥቅም ሲያሰናክል አይደለም። ሙሉኒን በኃይሉ ተመርክቶ ኢትዮጵያን በጦር ሲወጋና ነፃነቷን ሲገፍ፤ የመንግሥታት ማህበር አባላት የተዳግዉ ኃይለሥላሴን እቤቱታ ለማዳመጥ አለመፈለጋቸውን፤ የጣልያን ሕዝብ በትንክሳ ያውቃል። ከገፍቴቭ ዘመን ከአሥራ ሶስት ዓመታት በኋላ፤ በተባበሩት መንግሥታት አቋም፤ አባል አገሮች ሁሉ ጌቶቹም ሆኑ ድሆቹ፤ እኩል ድምፅና እኩል መብት አላቸው ተብሎ የሚነገረውን፤ በፋሽስት ሲረገጥ የኖረው የጣልያን ሕዝብ ጊዜው ያፈለቀው የደሞክራሲ ሥርዓት ነው ብሎ ለመቀበል አልቻለም።

ጣልያን ወደ ቅኝ ግዛቶቿ እንድትመለስ ሳይወሰን በመቅረቱ፤ በሮማ የፖለቲካ አደባባይ ላይ፤ ከቀኝ ፋሽስቶች፤ ከግራ ኮሚኒስቶች፤ የደጋስፕሪን መንግሥት አስጨንቀው በማንገላታት፤ ከምዕራባውያኖች፤ በተለይም ከእንግሎ አሜሪካኖች ጋር በማናቸውም ረገድ የሚያደርገውን ትብብር እንዲያቆም ጠየቁት። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ካርሎ ሰፍርሳም ያደረገው ጥረት ሁሉ ስለሸሸፈበት፤ የሥራ መልቀቂያ ደብዳቤዬን አቀርባለሁ እስከ ግለት ደርሶ ነበር። በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በደረሰው ሁኔታ፤ ከሁሉ ይበልጥ የደጋስፕሪን መንግሥት ብስጭት ላይ የጣለው፤ ለኢትዮጵያ የታሰበው የኢርትራ ጉዳይ ከፍተኛ ድጋፍ ሲያገኝ፤ ጣልያን ሊቢያንና ሱማሌን ለማስመለስ አስፈላጊው ድምፅ ሳይሟላለት ቀረ እየተባለ የተነዛው ወሬ ነው። ካርሎ ሰፍርሳ፤ በሮማ ላለው ለአሜሪካ አምባሳደር ሲያሰረዳ፤ « ..... ለኢርትራ የቀረበው ሀሳብ ሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ሊያገኝ የቻለው፤ በኢትዮጵያ ምክንያት አይደለም። ጣልያንን ለመርዳት ለትሪኒዳድ እና ለሱማሌ ጉዳይ፤ ወዳጆቻችን የላቲን አሜሪካ አገሮች

ድምፃቸውን ሊሰጡ፤ ኤርትራንም አብረው እንዲደግፉ እኛ በጠየቅናቸው መሠረት የተፈጸመ ነው ..... » ብሏል።

ሰፎርሳ የተናገረው ሀሰት አይደለም። የጣልያን መንግሥት ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ እንዲመለሱለት፤ ከወዳጆቹ ከላቲን አሜሪካ አገሮች የሚያገኘው ድጋፍ፤ የኤርትራንም ጉዳይ እንዲጨምር የቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት የሚጠይቅ ስለሆነ፤ ግንቦት 17 ቀን በጠቅላላው ጉባኤ ላይ የተካሄደው የድምጽ አስጣጥ፤ ሰፎርሳ እንደተናገረው መፈጸሙ እውነት ነው። ይህም የተደረገው ኢትዮጵያን ለመርዳት ተፈልጎ ሳይሆን፤ ትሪፖሊታንያን እና ሱማሌን ለጣልያን ለመዳረግ፤ ለኤርትራም የቀረበው መፍትሔ አብሮ ከመጽደቅ በስተቀር ሌላ ምርጫ ስላልነበረ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ የኤርትራ ጉዳይ ደንቡ ከሚጠይቀው ከሁለት ሶስተኛው ድምፅ የበለጠ ቁጥር ለማግኘት የቻለው፤ በሮማ መንግሥት ወዳጆች ምክንያት ብቻ ሳይሆን፤ በኢትዮጵያ መልካም የፖለቲካ አቋም፤ ከዓረብ አገሮችም በተገኘው ድጋፍ መሆኑ መረሳት የለበትም።

በዚያን ዘመን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚካሄደው፤ እንደነ አርጀንቲና የመሳሰሉት አገሮች በሚፈጽሙት የማወናበድ ዘዴ ሳይሆን ኖሮ፤ ደንቡ የሚጠይቀውን ከፍተኛ የድምፅ ብልጫ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ ጸድቆ፤ ሌሎቹ ያልተሟላላቸው የሊቢያና የሱማሌ ጉዳዮች በቀጠሮ ሊተላለፉ በተገባ ነበር። ነገር ግን ሕጂ ከጠቅሱ ሰርዶ አይብቀል እንደተባለው፤ የጣልያን ዕድል በመስናክሉ፤ የኤርትራ ጉዳይ ለብቻው ውሳኔ እንዲያገኝና ኢትዮጵያ እንድትደሰት ስላልተፈለገ፤ የሁሉም ጉዳይ ለመሰከራም 1949 ዓ.ም እንደገና እንዲታይ በቀጠሮ ተላለፈ።

### ጥሩው ዕድል አመለጠ።

« ጥሩው ዕድል አመለጠ » የሚለውን ቃል የተጠቀመው፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ፤ የቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት ሳይጸድቅ የቀረበትን ምክንያት ለማሰራዳት ባቀረበው ራፖርት ነው።

በ30-ሰ ኮሚቴ «15» እና በዋናው ኮሚሲዮን ጸድቆ፤ ለጠቅላላው ጉባኤ የመጨረሻ ውሳኔ የቀረበው የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች መፍትሔ፤ ሁለት ሶስተኛውን የአባል አገሮች የድጋፍ ድምፅ እንዲያገኝ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት መልዕክተኞች ያደረጉት ድካም ወሰን አልነበረውም።

የዓረብ መንግሥታት ከእስላም አገሮች ጋር ሆነው፤ በጣልያን ላይ የነዙት የጥላቻ ንግግር የሚማርክ በመሆኑ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ድጋፋቸውን የሰጡ፤ ወይም አብስቴንሽን ያደረጉ አንዳንድ አገሮች፤ ጠቅላላው ጉባኤ ላይ ሲቀርቡ፤ በተለይ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ አቋማቸውን መለወጥ ፈለጉ። የኤርትራ፤ የሲሪናይስም ሆነ የፌዘን ጉዳይ አላባሰባቸውም። ይልቁንም ኤርትራን የሚመለከተው ክፍል፤ ኢትዮጵያ ከዓረብ አገሮችም ድጋፍ ስለቀረበላት፤ ከሁለት ሶስተኛው ቁጥር የበለጠ ድምፅ አግኝታ ነበር። ትልቁ ችግር በጣልያን ላይ ያለው ጥላቻ በመሆኑ፤ እንግሊዞች ያላቸውን ኃይል በሙሉ በመጠቀም ብዙ ጥረት ቢያደርጉም፤ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ሳይታሰብ በድንገት የተፈጠረው፤ የሀይቲ መልዕክተኛ ተቃውሞ አንድ ድምፅ ስለአስገደለ ውሳኔው ወደቀ።



እርሳስ ቤብን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እና ረዳቱ ሂክቶር ሜክኒል ሚኒስትር ደታ፤ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፤

(ገንቦት 1949 ዓ.ም)

የታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ በሰጠው ሪፖርት « ..... የኛ አርዳታ ሳይጨመርበት የጣልያን ጉዳይ ብቻውን ቀርቦ ቢሆን ኖሮ፤ በአንድ ብቻ ሳይሆን አሥር ጊዜ እጥፍ በሆነ ድምፅ ይወድቅ ነበር ..... » ብሏል። ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች መካከል አንዳንዶቹ የደረሰውን ሁኔታ ሲመረመሩ፤ የቤቨን ሰፎርሳ ፎርሙላ ሳይጸድቅ የቀረው፤ በህይዲ መልዕክተኛ ምክንያት ብቻ ሳይሆን፤ ኢትዮጵያ፤ ሳይቤሪያና ሕንድ የወለዱት አቋም አንትፋት ሆኖ ነው በማለት ቅሬታቸውን ገልጸዋል። « ..... በተለይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ኢርትራን ማግኘት የመጀመሪያው ጉዳ ስለሆነ፤ በጣም ወዳጁ የሆነውን ሳይቤሪያን አግባብተ፤ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ አብስቲንሽን በማድረግ ፋንታ ድጋፍ ቢሰጥ፤ በሱማሌ ጉዳይ ከመቃወም ይልቅ ድምፅ ሳይሰጥ ቢቀር ኖሮ፤ የህይዲ በመጨረሻው ደቂቃ ክዳት፤ የሕንድ ግዛዊት የተረበውን መፍትሔ ከመጽደቅ አያገደውም ነበር ..... » የሚል ትችት ሰጥቷል። ይህ አስተያየት ትክክል አልነበረም ለማለት ቀላል አይሆንም። ሆኖም ኢትዮጵያ በታ ፋሞ ጉዳዩን ማበጠር ያስፈልጋል። ስለዚህ ጉዳይ የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ ጥልቅ የሆነ ምርምር አድርጎ በሪፖርት ሳይ የገለጸው አስተያየት ቢጠቀስ፤ መልሱን በሚገባ ያብራራል።

« ..... አክሊሉ ሀብተወልድ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ድምፁን ከተቃዋሚነት ወደ አብስቲንሽን የለወጠው፤ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች መሪ በጠየቀው መሠረት ነው። የሥራ ጓደኞቻችን እንደአጠኑት፤ አብስቲን በማድረግ ፋንታ ኢትዮጵያ ድጋፍ ሰጥታ ቢሆን ኖሮ፤ በአርገጥ የትሪፖሊታንያ ጉዳይ ያልቅ ነበር። ነገር ግን በኢትዮጵያ በኩል ይህ አርምጃ ይወሰድ፤ በኢርትራ ጉዳይ የዓረቦችንና የአስላም አገሮችን ጠላትነት ለመቋቋም አክሊሉ ሀብተወልድ የሚያጋጥመውን ከባድ ችግር መገንዘብ አለብን። ..... እንዲሁም ሱማሌ ጉዳይ፤ አክሊሉ ከተቃዋሚነት ወደ አብስቲንሽን ድምፁን ይለውጣል ለግለት ጨርሶ አይታሰብም። ስለዚህ ጉዳይ ባለፈው ግንቦት 14 ቀን 1949 ዓ.ም አክሊሉ ሀብት ሲገልጽ »

« ..... የጣልያንን ወደ ሱማሌ መመለስ ኢትዮጵያ ዕልደገፈች ኢርትራን አታገኝም ከተባለ፤ ግፉን እንቀበላለን እንጂ ሀሳባችንን አንለውጥም። ..... » ብሎናል። ..... በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ያሰብነውና የደከምንበት ጉዳይ የተሰናከለው፤ ምንም እንኳን የህይዲ መልዕክተኛ ከአገሩ መሪ የተሰጠውን መምሪያ ጥሶ በመቃወሙ ምክንያት ቢሆንም፤ ከዚህ ጋር አያይዘን መገንዘብ ያለብን፤ የድርጅቱ አባል አገሮች በጣልያን ላይ ያላቸው ጥላቻ እጅግ ከፍ ያለ መሆኑን ነው። ..... በሚቀጥለው መስከረም 1949 ዓ.ም በሚደረገው በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ መንገዳችንን መለወጥ አለብን። ጥሩው ዕድል ስለአመለጠን፤ እስካሁን በደከምንበት ጉዳና መቀጠል አንችልም ... » ቢል አስተያየቱን ዘግቷል።

በሉንዶን የተቀመመው የቤቨን ሰፎርሳ ስምምነት፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ሳይጸድቅ የቀረበት ምክንያት፤ ሲመረመር፤ የህይዲ ክዳት፤ የሕንድ ማወላወል፤ የኢትዮጵያ ብሔራዊ ስሜት አሰናክሎት ነው እየተባለ ከሚቀርበው ትችት ይልቅ፤ የዱቼ ሙሶሊኒ አገር በጣም የተጠላ ከመሆኑም በላይ፤ የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥት አርቆ ባለማሰብ፤ ባደረገው ፍሬ ቢስ ፕሮፓጋንዳ ምክንያት ነው፤ ብለው እንግሊዞች አምነዋል። የተባበሩት መንግሥታት የሶስተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ ከተፈጸመ በኋላ፤ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሽርነስት ቤቨን ግንቦት 31 ቀን 1949 ዓ.ም የጣልያንን አምባሳደር ጠርቶ የተሰማውን ቅሬታ እንደሚከተለው ገልጸለታል።

« ..... የቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ያ ሁሉ ድካም ተደርጎብት መጨረሻው ሳያምር የቀረው፤ በጣልያን መንግሥት በኩል የተነኩት ፍሬቢስ ፕሮፓጋንዳዎች ባመረቱት ውጤቶች ነው። ለችግሩ መፍትሔ እንዲሆን፤ ኮምፕ ስፎርሳና እኔ ተወያይተን የተሰማማንባቸው መሠረታዊ ቁም ነገሮች፤ በይፋ ተገልጠው የፕሮፓጋንዳ መጠቀሚያ እንዲሆኑ ማድረግ አይገባም ነበር። ..... በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ፤ ጣልያን እንዲመለስ ስምምነት ስለተገኘ፤ በቅርቡ አስተዳዳሪዎቻችሁ ይመጡላችኋል ..... እየተባለ፤ በራዲዮ የተነዛው አጉል ፕሮፓጋንዳ፤ ሕዝቡ በጣልያን ላይ ያለውን የጥላቻ ስሜት በከፍተኛ ሁኔታ ስለአገነፈለው፤ የዓረቦችንና የእስላም አገሮችን ተቃውሞ አስተባብረ። በተለይ የዓረብ አገሮች ታላቋ ብሪታንያ፤ ትሪፖሊታንያን ለጣልያን መልሳ ለመስጠት በመደለቷ አናዝናለን በማለት፤ ከፍ ያለ ቅሬታ አድርገዋል። ..... » በብዙ ድካም ተቀነባብሮ ለተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገባኢ የቀረበው ውሳኔ የወደቀበትን ምክንያት፤ ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን ካሰረዳ በኋላ፤ የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሀሳቡን ሲዘጋ፤ « ..... ከእንግዲህ ወዲህ በእኔና በኮምፕ ስፎርሳ መካከል የተደረገው ስምምነት፤ ሞቶ፤ ቀብሩ ተፈጽሟል ..... » ብሏል።

## የጃንሆይ አመለካከት

« ..... ስለ ኤርትራ ዋና ገዳያችን ይኸ የቤቨን ስፎርሳ መስማማት በተባለው ነገር ለባችን ሙሉ በሙሉ አለመደሰቱን ታውቃለሁ። ሆኖም ግማሉን እጃችን አድርገን፤ ሌላውን ወደፊት መታገል ይበጃል ብለህ ያቀረብከውን ሀሳብ ተመልክተን፤ እንደትገፋበት ፈቅደንልሃል ..... »

ቀ.ኃ.ሥ ገንቦት 12 ቀን 1949 ዓ.ም

ይህ ከዚህ በላይ የተጠቀሰውን የንጉሠ ነገሥቱን መሪ ቃል አቶ አክሊሉ ደህና አድርገው ያስታውሳሉ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሙሉ በሙሉ ባይደሰቱም፤ ኢትዮጵያ በግንቦት ወር 1949 ዓ.ም የቤቨን ስፎርሳን ፎርሙላ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምርጫ አልነበራትም። ይሁን እንጂ በጃንሆይ አካባቢ የሚተራመሱ ልዩ ልዩ ሀሳቦች ነበሩ።

— የአቶ አክሊሉን ሥራ ለማንኳስ፤ አንዳንዶቹ በሚሰነዝሩት ሀሳብ፤ « ..... ኢትዮጵያ በዓለም ዳኞች ፊት የምታቆመው ደህና ጠበቃ ቢኖራት ኖሮ፤ የኤርትራ ግዛት በክርስቲያንና በእስላም ህይማኖት ተከፋፍሎ እንዲኖር የቀረበውን ሀሳብ ማፍረስ ይቻል ነበር ..... » ብለው ይዳንታሉ።

— ሌሎች ደግሞ፤ « ..... ኤርትራን ለማስመለስ ከእንግሊዞች ጋር የተሳበረ የወዳጅነት ውል እንዲኖር ያስፈልጋል። ኤርትራን እናንተ በሚመሰላችሁ ዘዴ መልሱልን ተብሎ በእንግሊዞች አደራ ቢሰጣቸው፤ እነሱ ይፈጽሙልን ነበር። አሁን በወልደጊዮርጊስና በአክሊሉ የተያዘው ትልቁ ሥራ፤ ከእንግሊዞች ጋር መቃቃርን ማስፋፋት ስለሆነ፤ ጃንሆይ ብዙ ችግር ወድቆባቸዋል ..... » የሚል ሀሜታ ይነዛሉ።

— በጣም ጥቂቶቹ፤ « ኤርትራን እናስመልሳለን እየተባለ የሚደረገው ሩጫና የሚፈሰው ገንዘብ አለእግባብ ነው። ኢትዮጵያ የባሕር በር ከሌላት

ለመሰልጠን አትችልም ተብሎ ከታመነበት በጦርነት ሆነ ወይም በሠላም ጉዳዩ አስብን ከወሎ ጋር አቀላቅሎ መያዝ ብቻ ይበቃ ነበር። » አያሉ የሚደረገውን ጥረት ያጥላሉ።

ንጉሠ ነገሥቱ በዙሪያቸው በከበባቸው መገናኛቸውና መኳንንቶች የሚሰነዘሩትን አስተያየቶች ለመቀበል እርምጃ ሲወስዱ አልታዩም። ሆኖም ኢርትራ በሁለት መከፈል የለበትም የሚባለውና ከእንግሊዞችም ጋር የጠበቀ ወዳጅነት ያስፈልጋል የሚለው አስተያየት ይማርካቸዋል። ጠቅላላውን ጉዳይ በሚመለከት ግን ጃንሆይ ሳይሰማሙበት፣ ዌትናው ባለሥልጣናቸው በወልደጊዮርጊስም ሆነ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ጸሐክሊሉ ሀብተወልድ፣ ተወስኖ የሚፈጸም መሠረታዊ ፖሊሲ የለም። ለምሳሌ ኢርትራን በሁለት የሚከፍለውን የቤቨን ሰፎርሳን ስምምነት መቀበል፣ ለኢትዮጵያ በዚያን ሰዓት ግዴታ እንደነበረ ንጉሠ ነገሥቱ ተረድተውታል። ቀጥሎም ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር በወዳጅነት መንፈስ አየተባበርን መሥራት የምንችለው፣ እንደ ቅኝ ግዛት ሳይሆን፣ እንደ ነፃ መንግሥት ሰንቆጠር ብቻ ነው እየተባለ፣ በየጊዜው ከወልደጊዮርጊስም ሆነ ከአክሊሉ ሀብተወልድ የሚቀርቡ ሀሳብ ትክክል መሆኑን ጃንሆይ ያምናሉ። ስለዚህ፣ በዚያም ቢባል በዚህ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ዙሪያ ባሉት መሣፍንቶችና መኳንንቶች ስለ ኢርትራ ጉዳይ የሚተርፉ ትችት ብዙ የሚያስጋሉ ሆኖ አልቻለም።

አክሊሉ ሀብተወልድ ችግር አጋጥሟቸው የነበረው ፀሐበተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የኢርትራ ጉዳይ ብዙ ድጋፍ ካገኘ በኋላ፣ ውሳኔ፣ ሳይሰጠው በቀጠሮ የተላለፈበትን ምክንያት፣ ጃንሆይ እንዲረዱትና እንዲያምኑበት ማድረግ ነው። ራፖርቶቹን አዘጋጅተው ከመላካቸው ፊት፣ አንዳንድ ሀሳቦች ለማግኘት አብረዋቸው ሲደክሙ ከቆዩት ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር ተወያይተው ነበር። ይህችን ቀን አቶ አክሊሉ የሚያስታውሱት ፀልዩ ትዝታ ነው። « ..... ከፀሐፊዬ ከአምሩ ዘለቀ በስተቀር፣ ሌሎች በሙሉ፣ በድምፅ አስጣጥ ረገድ በኢትዮጵያ በኩል የተወሰደው እርምጃ ጉዳት አስከትሏል፣ የሚሉ ሆነው አገኘኋቸው። የእነሱ አስተያየት፣ « ..... የኢትዮጵያ ጥና ጥቅም በግማሉም በሆን ኢርትራን ማግኘት ስለሆነ፣ ትራፖሊታንያ እና የጥቃዳሾች ሱግሌ ለጣልያን በሰጡ፣ ምንቸገረን ብለን ድጋፍ ሰጥተን በሆን ኖሮ፣ ጉዳዮችን በደህና አልቆ በደስታ ወደ አገራችን እንመለስ ነበር ..... » የሚል ነው። « ..... የሥራ ጓደኞቼ እንደዚህ ያሰቡት፣ ለኢርትራ ጉዳይ የሚደረገው ትግል ብዙ ስለአዳከማቸው፣ ተማረው ይሆናል። ባይበሳጩና ባይሰላፉ ኖሮ፣ በተባበሩት መንግሥታት አደባባይ ላይ፣ ኢትዮጵያ ለፋሽስት ጣልያን ድጋፍን ብትስጥ ምን አለበት? የሚል አስተያየት አያድርባቸውም ነበር። እንግዲህ አብረውን ሌት ተቀን የደከሙት የሥራ ጓደኞቼ የወሰድነው አቋም ጉድቶናል ብለው የሚያሰቡ ከሆነ፣ አዲስ አበባ በጃንሆይ ዙሪያ ያሉትማ፣ ከዚህ በአሥር ጊዜ አጥፍ ወቀሳ ከምረው እንደሚጠብቁኝ እርግጠኛ ሆንኩ። በበኩሌ የተወሰደው እርምጃ ትክክል መሆኑን ስለማምንበት፣ በዚሁ ለመግፋት መወሰን ነበረብኝ። ጃንሆይም በጉባኤው ላይ የተካሄደውን እውነተኛውን ጉዳይ እንዲረዱት በቴሌግራም አጭር ራፖር አልካለሁ..... » ብለው አቶ አክሊሉ ወሰኑ።

ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ የተላከው ራፖር ፍሬ ነገሩ የሚከተለው ነበር።

« ..... በቤቨን በፎርሳ በምሥት መሠረት ለእያንዳንዱ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛት የተዘጋጀው መፍትሔ ለጠቅላላው ጉባኤ ሲቀርብ የኤርትራ ጉዳይ ብቻውን በጣም ከፍተኛ የሆነውን (ከሁለት ሶስተኛ ቁጥር በላይ) የድጋፍ ድምፅ አግኝቶ ነበር። ነገር ግን ለሊቢያና ለሱማሌ የተዘጋጁት መፍትሔዎች ደንቡ የሚጠይቀውን የሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ባለግገኝታቸው የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒዎች ጉዳይ በጠቅላላው የኤርትራም ጭምር በመጭው መስከረም ወር በሚከፈተው በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ውሳኔው እንዲሰጣቸው በቀጠሮ ተላልፈዋል።

..... ይህ ሊደርስ የቻለው በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን ውሳኔዎቹን የደገፉ አንዳንድ አገሮች በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ሀሳባቸውን ለውጠው ወደ ተቃዋሚነት በመዛወራቸው ነው።

ይኸውም፤ 1ኛ/ በሊቢያ ጉዳይ ትሪፖሊታንያ ለጣልያን እንዳይሰጥ፤ የሀይቲ መልዕክተኛ ከመንግሥቱ መሪ የተሰጠውን ትእዛዝ ጥሰ፤ ዓረቦችን ለመደገፍ ድምጹን በመለወጡ ሲሆን፤ 2ኛ/ በሱማሌ ጉዳይ ደግሞ ሳይቤሪያና ሕንድ ከእኛ ጋር ሆነው ጣልያንን በመቃወማቸው ነው።

ለኢትዮጵያ ከፍተኛውን ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ ከሌሎች ተለይቶ ለብቻው እንዲጸድቅ፤ አብዛኛዎቹ የመንግሥታት አባሎች ባለመስማማታቸው፤ ለመስከረም እንዲተላለፍ የተሰጠውን ቀጠሮ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ማድረግ አልቻልንም። ..... በደረሰው ሁኔታ ኢትዮጵያ ብቻ ሳትሆን፤ እንግሊዞችም ብዙ የለቱበትን፤ የሲረናይስን አውራጃ ባለግገኝታቸው በጣም አዝናዋል። አሜሪካኖችም እጅግ ተገርመዋል። በልማዱ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ በምሥት ተገኝቶ የተወሰነ ጉዳይ፤ ጠቅላላው ጉባኤ ላይ ሲደርስ፤ እክል ይገጥመዋል ተብሎ አይታሰብም ነበር።

..... የኤርትራ ጉዳይ ከፍተኛውን የድጋፍ ድምፅ ሲያገኝ፤ ጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያም ሆነ ወደ ሱማሌ አንዳትመለሰ በለታገደች ንዴት ብቻ ሳይሆን ፀፍረትም አድርባታል። ወዳጆቿ ፈረንሳይና የላቲን አሜሪካ አገሮችም፤ የጣልያን ግፈር የእነሱም ጭምር ሆኖ በለታያቸው፤ ብሰጭታቸው ወሰን አጥፏል። ዓረቦችና የእስላም አገሮች፤ በትብብራችን ጣልያንን ድል አደረግን ብለው፤ ከመጠን በላይ ተደባባሪዋል። ሶቪየት ሕብረትና ወገኖቹ፤ በእነሱ ተቃዋሚነት የእንግሊዝና የአሜሪካ ጥቅም ታገደ በማለት በሰፊው ፎክረዋል። ..... በኒውዮርክ የተመደብነው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፤ ከጃንሆይ የተሰጠንን መምሪያ ተከትለን የተቻለንን ሁሉ የፈጸምን ይመስለኛል። በተባበሩት መንግሥታት ያደረግነው ሙግት፤ በኤርትራ ጥያቄያችን ከፍተኛውን ድጋፍ አግኝቶልን ነበር። ሳይጸድቅልን የተላለፈው በሌሎች ምክንያት ነው። አሁንም ቀጠሮአችን ለመስከረም ሰለሆን፤ ከዚያ በፊት ማድረግ የሚገባንን ጥላን አዘጋጅቼ፤ እዲስ አበባ እንደተመለሰኩ ለጃንሆይ አቀርባለሁ። የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ቢሆን፤ ወደ እዲስ አበባ ለመለስ እግረ መንገዴን ሉንደን ላይ ቆሜ፤ ለመስከረም በለተቀበልነው ቀጠሮ፤ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር አሰቤአለሁ። ..... »

እክሊሉ ሀብተወልድ በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጠቅላላ ሰብሰባ ላይ በለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ የወለዱት አጭም፤ ልዩ

ልዩ ትርጉም እየተሰጠው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እንዳያስቆጣ ሥጋት ቢያድርባቸውም፤ ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ባስተላለፉት ራፖርት የደረሰውን ትክክለኛ ሁኔታ በሚገባ አሰረድተዋል። እንደ ሳምንት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ ላቶ አክሊሉ የተሰጠው መልስ፤ የሠራዊቱ ለህተት ነው ወይም ይህን አጉድለሃል የሚል፤ ግልጽ ወቀሳ ወይም ጉዳይ የያዘ ባይሆንም፤ ጣልያንን ለማጥቃት ሲባል፤ በኢትዮጵያ መልዕክተኛ በኩል የተወሰደው አቋም፤ ጃንሆይን እንዳላረካቸው ይታያል።

### ይደረስ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤

« ..... በሰፊው የላክልን ቴሌግራም ደረሰን። ለኢቢያና ሰሎማሌ የወደፊት ዕድል በተባበሩት መንግሥታት ሰብሰባ ላይ የቀረበው ሀሳብ በቂ ደጋፊ በማጣቱ ምክንያት፤ በንግድነት የሰነድነው የኤርትራም ዋና ጉዳዮችን ሳይወሰንልን፤ በቀጠሮ መተላለፉን ለምተን እኛም አዝናል። የኢቢያ ጉዳይ የወደቀው የሀይቲ መልዕክተኛ በደንገት ተነስቶ ድጋፍ በመንሳቱ ሲሆን፤ የሱማሌ ደግሞ፤ አንተና ሳይቤሪያ ሕንድን ጨምራችሁ በመቃወማችሁ መሆኑን ከቴሌግራምህ ተረድተኝዋል። ..... የኤርትራ ዋና ጉዳዮችን ከሁሉ የበለጠ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘ ቢሆንም፤ ኢቢያና ሱማሌ ሕጉ በሚጠይቀው በሁለት ሶስተኛ ድምፅ ካልተደገፉ፤ የሁሉም ጉዳይ የኤርትራን ጨምሮ ውሳኔ የማይሰጥበት ደንብ ካለ፤ ሕንድም፤ ሳይቤሪያም፤ አንተም፤ የተቃዋሚ ድምፅ መስጠታችሁ ማንን ጠቀመ ? ማንንስ ጉዳ ? ..... አንተ ከዚህ ቀደም እንደአሰረዳኸኝ፤ ጣልያን ወደ ቀድሞ ኮሎኒያል ትመለስ የሚባለውን ነገር ሁሉ፤ ኢትዮጵያ መቃወም አለባት ያልከው ትክክለኛ መሆኑን እኛም ነግረንዋል። ..... ይሁን እንጂ ጠላታችን የሆነውን ጣልያንን፤ አመቺ የሆነ ጊዜ ሳንመርጥ፤ ለማጥቃት ብለን የምንወስደው እርምጃ፤ በሌላ መንገድ ተመልሶ የራሳችንን ዋና ጉዳይ የሚያሰናክልብን ከሆነ፤ ለአገራችን ጥቅም ሲባል፤ መቃወምም መደገፍም ሳይኖር፤ ዝም ማለቱ ይረዳ ኖርዋል ወይ ? ..... ይህንን አሰበህበት አሁን የሆነውንና ለወደፊቱም የሚሻለውን፤ አጥንተህ ታቀርብለናለህ። ..... ከዚህ ሌላ ደግሞ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥትም ስለ ሲረናደክ የደከመበት ጉዳይ ሳይቀናው በመቅረቱ፤ በጣም ማዘኑን አንተ በመጠኑ ስትገልጥልን፤ የታላቁ ወዳጆችን የግርማዊ ንጉሥ ጆርጅ አምባሳደር ከልዩ መልዕክት ጋር እኛ ዘንድ ቀርቦ በሰፊው አሰረድቶናል። በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ለሁለቱ አገሮቻችን የተመደባችሁት መላክተኞቻችን እስከምን ድረስ በመተባበር እንደደከማችሁ ከአንተ በኩል አልሰማንም። ለማናቸውም፤ ለመስከረም የተሰጠን ቀጠሮ ይህን ያህል ሩቅ ሰላህን፤ እግዚአብሔር በቸርነቱ የሚፈጽመውን እንጠብቃለን። እስከዚያም መሥራት የሚያስፈልገውን በጥላን ማዘጋጀቱ ማለፊያ ነው። ወደዚህ ከመምጣትህም በፊት በሎንዶን አልፈህ ከታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ለመነጋገር ያሰብከው የተገባ ነው ..... »

ጃንሆይ፤ ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የላኩት መልስ፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ ስለተደረገው ውሳኔ፤ አዲስ አበባ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት የተፈጠረውን ስሜት የሚያመለክት ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በትሪፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ፤ ጣልያንን አጠቃለሁ ብሎ የሰጠው ድምፅ፤ የኤርትራን ጉዳይ አበላሽቶበታል እየተባለ በያለበት የሚነፍሰው ትችት፤ በንጉሠ ነገሥቱም አካባቢ የደረሰ መሆኑን አቶ አክሊሉ ተረድተዋል። ቀጥሎም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ካለው የታላቋ



ብሪታንያ መልዕክተኛ ጋር፣ አቶ አክሊሉ ጥሩ መግባባት ፈጥረው በሕብረት ሠርተዋል ወይ ? የሚለው ጥያቄ፣ መልስ የሚጠበቅ መሆኑ ግልጽ ነው።

አዲስ አበባ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር ዳንኤል ሳሌል (DANIEL LASCELLES) ከግንቦት 14 ቀን 1949 ዓ.ም ጀምሮ፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከእንግሊዝ መልዕክተኛ ጋር በቅርብ እየተባበሩ እንዲሠሩ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ

ተላልፎባቸዋል እያለ በቴሌግራም ለሉንዶንና ለኒውዮርክ እየደጋገመ ይገልጽ ነበር። ቀጥሎም አክሊሉ ሀብተወልድ በተሰማቸው ትእዛዝ መሠረት እንደት አድርገው እንደሚሠሩ በአስቸኳይ ይገልጻል፤ እያለ ይወተውት ነበር። \*

በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዘንድ የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደር ዳንኤል ሳሌል፣ አዲስ አበባ በኖረበት ዘመን ለአቶ አክሊሉ ቅን መንፈስ አልነበረውም። በአምባሳደሩ አስተያየት በታላቋ ብሪታንያ እና በኢትዮጵያ መካከል ላለው ግንኙነት፣ አስቸጋሪዎቹ (ወይም እንቅፋቶቹ) ወልደጊዮርጊስና አክሊሉ ሀብተወልድ ናቸው። በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ኮሎኒያት ጉዳይ እንደታሰበው ሳይፈጸም የቀረው፣ በአቶ አክሊሉ አለመተባበር መሆኑን በኒውዮርክ ያለው የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ በጽሑፍ ቢያስታውቅ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን እንዲለውጡ ማድረግ ይቻላል ብሎ ያልማል። በኢትዮጵያ ካሉት የተማሩ ወጣቶችም ውስጥ፣ አቶ ይልማ ዴሬሣ ከገንዘብ ወደ ውጭ ጉዳይ ቢዛወሩ ጥሩ ዕድል ነው ብሎ ያምናል። ምስኪን ሳሌል፣ በኢትዮጵያ ጉዳይ ይልማ ዴሬሣም ቢሆኑ፣ በእንግሊዞች ላይ ከፍ ያለ ቅሬታ ሰላላቸው፣ የሚበገሩ አለመሆናቸውን አያውቅም። አቶ አክሊሉን ከውጭ ጉዳይ ለማሰናሳት ይረዳኛል ብሎ ከሉንዶን የሚጠበቀው ደብዳቤ፣ ሰኔ 4 ቀን 1949 ዓ.ም በመካከለኛው ምሥራቅና በአፍሪካ ጉዳይ ዲሬክተር በሚሰተር ክሉተን "CLUTTON" ተፈርሞ የተላከለት ቃል የሚከተለው ነበር።

« ..... አክሊሉ ከእኛ ጋር እየተመካከረ እንዲሠራ ከንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ የደረሰው ወይም ያልደረሰው መሆኑን ግወቅ አልቻልንም። አክሊሉ ላይ ያየነው መንፈስ፣ ያው እንደ ድሮው አራሱ እየወሰነ የሚሠራ መስሎ ነው። ሆኖም በጉባኤው ሥራ ላይ ከእንግሊዝ መልዕክተኞች ጋር ጥሩ ግንኙነት እንዲኖር አድርጓል። ለምሳሌ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ፣ በመቃወም ፋንታ የአብሰቴንሽን ድምፅ ብትሰጥ ይረዳናል ብለን የጠየቅነውን ፈጽሞልናል። ..... ስለ አክሊሉ ጉዳይ ከአሜሪካ መልዕክተኞች ጋር ስንነጋገር የተሰማማነው አንድ ነገር አለ። እስካሁን ድረስ አክሊሉ በየሰብሰባው ላይ፣ የሚገልጻቸው አስተያየቶችና የሚወስዳቸው አቋሞች፣ የአገሩን ክብር ለመጠበቅ በብሔራዊ ስሜቱ ስለሆነ፣ እኛ የምንፈልገውን ሁሉ ባለመከተሉ፣ ልንወቅሰው አይገባም ብለናል። ከዚህ ጋር ደግሞ በእንግሉ አሜሪካኖች ላይ፣ አክሊሉ ከፍ ያለ ጥላቻ አለው እየተባለ የሚነፍሰውን ወሬ

\* « ..... SHOULD BE GRATEFUL TO LEARN HOW AKLILU APPEARS TO INTERPRET HIS INSTRUCTIONS ..... » (FO 371-7387)

አልተቀበለንም። የሚወራው ሁሉ መሠረት የሌለው መሆኑን፤ ለፈረንሣዊ መልዕክተኛ ለኩቨ ደ ሙርቪል የሰጠው መልስ ያስረዳል። በእኛ አስተያየት አክሊሉ አንዱን ከአንዱ እያሳለጠ የሚደግፍ ወይም የሚቃወም አለመሆኑን ተገንዝበናል። ..... ፀጠትላው፤ አንተ በተለይ ላቀረብክልን ጥያቄ፤ በጉባኤው ሥራ ላይ አክሊሉ ከእኛ ጋር የገባው ግንኙነት በወዳጅነት መንፈስ ላይ የተመሠረተ ስለነበረ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት በተደረገው ትብብር መደሰቱን ለንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንድትገልጽላቸው እንጠይቃለን ..... »

ይህ ከዚህ በላይ የተገለጸው አስተያየት የእንግሊዝ አምባሳደር ሲደርሰው፤ ያልጠበቀውና ያላሰበው ፀጠት፤ እጅግ ሳይገረምና ሳይደነግጥ አልቀረም።

ግንቦት 18 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ሥራውን ሲፈጽም፤ ከእንግሊዝ መልዕክተኞች መካከል አንዳንዶቹ ባቀረቡት አስተያየት፤ ኢትዮጵያ የወሰደችው አቋም ጉድጓድ ማለታቸው ይታወቃል። በአዲስ አበባ የታላቋ ብሪታንያ አምባሳደርም፤ ጤቱ የተሰናከለው አቶ አክሊሉ በትሪፖሊታንያ እና በሉማሊ ጉዳይ ከእንግሊዝ የቀረበውን መፍትሔ ሳይደግፉ በመቅረታቸው ነው ብሎ፤ ለንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በረዥሙ አስረድቷል። ጃንሆይም ላቶ አክሊሉ በላኩት መልዕክት « ..... ማልያንን ለማጥቃት የሚደረገው ጥረት በሌላ መንገድ ተመልሶ የራሳችንን ጉዳይ የሚያበላሽብን ከሆነ፤ ..... » የሚል ቃል የሰነዙሩት፤ ስለ ጉዳዩ ከአምባሳደር ላሊል በቀረበላቸው መረጃ መሠረት መሆኑ ግልጽ ነው። በሁለት ሳምንት ጊዜ ውስጥ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር፤ ስለ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዋና መልዕክተኛ ከፍተኛ ግምት የተሰጠበት ደብዳቤ ሲመጣ፤ አምባሳደሩ ደብቆ አላስቀረም። ወዚያው የአቶ አክሊሉን ሥራ በነቀፈበት አንደበቱ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ ዙፋን እንደገና ቀርቦ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፤ ስለ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች ማሪ የሰጠውን መልካም አስተያየት በሥርዓት አቅርቧል። በዚሁ ስሞን አቶ አክሊሉም ወኪላቸው ከኒውዮርክ ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው፤ በሉንዶን ሰኔ 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከጆርጅ ሲቨርስ በቪንሰን ከምክትሉ ከሄንሪክ ራይክል ጋር የኢትዮጵያን እና የታላቋ ብሪታንያን ወዳጅነት ለማፋፋም ሲሞክሩ ነበር። « ..... በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የኢርትራ ጉዳይ ፀሚታይበት ጊዜ፤ ከታላቋ ብሪታንያ የመልዕክተኞች መሪ፤ ለኢትዮጵያ የተሰጠውን እርዳታ ፀንጉሠ ነገሥቱ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴና በመንግሥታቸው ስም፤ እንዳመሰገን ተጠይቀዋል። ..... » በሚል ቃል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን መልካም ስሜት ለማግኘት ጥረዋል።

አቶ አክሊሉ የዲፕሎማሲ ተግባራቸውን በሉንዶን በሚያከናውኑበት ሰዓት፤ ከእንግሊዝ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር አዲስ አበባ ባለው አምባሳደር በኩል፤ ለጃንሆይ የሚቀርብ መልካም አስተያየት የተላለፈላቸው መሆኑን አያውቁም። ከዚህም በላይ የሰበተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በሚካሄድበት ጊዜ፤ አቶ አክሊሉ ከታላቋ ብሪታንያ ዋና መልዕክተኛ ጋር እየተመካከሩ እንዲሠሩ፤ ከጃንሆይ ትእዛዝ ተልኳል የተባለውንም ወሬ አልሰሙም። በመሠረቱ ላቶ አክሊሉ የተሰጣቸው መምሪያ፤ ሳላም ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እንደአብራሩላቸው፤ « ..... በሰብስባው ላይ ወዳጆቻችንን በቀጥታ የሚነቅፍ፤ ወይም የወዳጆቻችንን ጥቅም በቀጥታ የሚያበላሽ ነገር፤ በአንተ ግንባር ቀደምትነት እንዳይፈጠር አስብበቷ ..... » የሚል ነው እንጂ፤ እንግሊዞችን እያማከርክ ሥራ አልተባሉም። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ምንም እንኳን በብዙ ረገድ የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት

ማስቀየም ባይፈልጉም፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ከአንግሊዞች መምሪያ እየተቀበለ ይሥራ ይላሉ ብሎ ማሳብ አይቻልም።

አቶ አክሊሉ፣ በዚህ በሎንዶኑ ጉብኝታቸው ቤቸንና ሚክረል ያደረጉላቸው አቀባበል የሞቀ ሆኖ ስለአገኙት ይህችን መልካም አጋጣሚ ልጠቀምባት ብለው፤ በመስከረም 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት አራተኛ ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አቋም ለውጥ ይኖረዋል ወይ ? ብለው ጠየቁ። « ... የታላቋ ብሪታንያ የግርማዊ ንጉሥ መንግሥት፤ በኤርትራ ጉዳይ የአስልምና ሀይማኖት ከተስፋፋባት ከምዕራቡ አውራጃ በስተቀር፤ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ የተስማማበትን ሀሳብ አስከ መጨረሻው ይደግፋል ..... » በማለት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩና ምክትሉ የሚያበረታታ ቃል ሰጥተው ሸፈቸው።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የሎንዶኑን ጉብኝት ፈጽመው አዲስ አበባ ሲገቡ፤ የተደረገላቸው የሞቀ አቀባበል ያልጠበቁት ነበር። አንድ ጊዜ በታህሣሥ ወር 1967 ዓ.ም በደብረዘይት የዕረፍት ቤታቸው ሆነው፤ ስለዚህ ጉዳይ አንስተው ትዝ የሚላቸውን ሲተርኩ፤ አክሊሉ ሀብተወልድ አንዲህ አሉ። « ..... አዲስ አበባ የገባሁት በሰኔ (JUNE) መጨረሻ 1949 ዓ.ም ነበር። አውሮፕላኑ ቆሞ በሩ ከመከፈቱ በፊት በመስኮት ለመለከት፤ ሊቀበሉኝ ከመጡት ታላላቅ ሰዎች መካከል፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እና አቶ መኩንን ሀብተወልድ፤ እጅ ለእጅ ተያይዘው እየተሳሳቁ ሲጨዋው አየሁ። የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ አውሮፕላን ጣቢያ መገኘት አንግዳ ነገር አልሆነብኝም። ከፍተኛ የሥራ ጉዳይ፤ ወይም የጤና ዕክል ካላጋጠማቸው በስተቀር፤ ሁሉንም ይሸኙኛል ብዙ ጊዜም ይቀበሉኛል። አዲስ ነገር የሆነብኝ የአቶ መኩንን መጨመር ነው። ለመልዕክት ወደ አውሮፓም ሆነ ወደ አሜሪካ በምሄድበት ጊዜ አልፎ አልፎ ይሸኙኝ እንደነበረ ትዝ ቢለኝም፤ በምመለስበት ጊዜ ሲቀበለኝ አላሳታውሰም። በተለይ አሁን የኤርትራ ጉዳይ ባለመወሰኑ ይኸ ቀረ ይኸ ጉደለ፤ የሚል ሙግት ተዘጋጅቶ የሚጠብቀኝ ቢሆን ኖሮ፤ ወይም ደግሞ ጃንሆይ የኔን ወደ አዲስ አበባ መመለስ የሚጠብቁት በቁጣ መንፈስ ቢሆን ኖሮ፤ አቶ መኩንን አውሮፕላን ጣቢያ ሊቀበለኝ አይመጣም ነበር ብዬ አስብኩ። ስለዚህ በጃንሆይ በኩል የሚጠብቀኝ መጥፎ ነገር አለመኖሩ ገብቶኝ፤ ከተሳፈርኩበት አውሮፕላን በጥሩ መንፈስ ወርጀ፤ ከብዙ ወራት በኋላ የአገሬን መሬት ረገጥኩ። ..... በቀጥታ ወደ ገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ሄጄ እጅ ከነሣሁ በኋላ፤ ጃንሆይ በቆይታ ለአንድ ሰዓት አነጋገሩኝ። ከዚያም በመስብሰቢያው አዳራሽ፤ አልጋወራሹ፤ ጳጳሱ አቡነ ባስልዮስ፤ ራስ ኩሣ፤ ልዑል መኩንን፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ፤ አቶ ተፈራወርቅና አቶ ገብረወልድ ባሉበት፤ በእነዚህ በአራት ወራት ውስጥ፤ በኒውቀርክ የኤርትራ ጉዳይ በምን አኳኝን አንደተካሄደ ከሁለት ሰዓት በበለጠ ጊዜ በረዥሙ አስረዳሁ። ጃንሆይ እየደጋገሙ የሚጠይቁኝ ለትራፖሊታንያ አብዕቲኝሽን ግድረጋችንና በሱማሌ ጉዳይ ተቃዋሚነታችን ምን ጥቅም አመጣልን ? እያሉ ነበር። ይህንንም ጥያቄ የደጋገሙልኝ ከአንግሊዝ አምባሳደር በቀረበላቸው ራፖር መሠረት መሆኑ ገባኝ። እኔም በተቻለኝ የአንግሊዞች ዋና ጥረት መጀመሪያ ለራሳቸው ጥቅም መሆኑን እየደጋገምኩ ካስረዳሁ በኋላ፤ በዓለም ጉባኤ ላይ በትራፖሊታንያ እና በሱማሌ ጉዳይ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነን ብንታይ፤ ጃንሆይ የሚደክሙላት ኢትዮጵያ ምን ያህል ውርደት ላይ እንደምትወድቅ፤ መለካት አይቻልም ነበር ልልኳቸው። ከዚህም ጋር አያይዤ የዓረቦችንና የእስላም አገሮችን ጠላትነት ማትረፍ ብዙ ጉዳት ላይ እንደሚጥለን ሰገልጽላቸው፤ የሠራሁት ሁሉ ያለ

ምክንያት አለመሆኑን የተረዱ መሰለኝ። ..... በዚህ ስብሰባ ላይ ብዙዎቹ፤ ዳክሱም ጭምር አንዳንድ አስተያየቶች መሰንዘራቸው ይታወቃል። እኔ ግን በአዕምሮዬ ቀድሼ ሁልጊዜ ትዝ የሚለኝ ራስ ካሣ የተናገሩትን ነው። « ..... በዓለም ዳኞች ፊት ቀርቦ የተከራከረው ጠበቃችን አክሊሉ አንዳስረዳው ውሳኔ ሳይሰጥበት በቀጠሮ የተላለፈው የኛ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ ወዳጃችን የሆነው አንገሊዝም፤ ማህል ቤት ያለው ፈረንሳይም፤ ጠላታችን የሆነው ጣልያንም ቢሆኑ፤ የሚፈልጉትን አላገኙም።

በዚህ ምክንያት የኛ ብዙ የተለፋበት ጉዳዮችን ለምን ከሌሎቹ ተለይቶ አልተፈጸመልንም? ብለን መቼጪቱ ለዛሬው አይጠቅምም። ..... አሁን የሚያስፈልገው፤ ለመሰከረው ቀጠሮ ጠበቃችን ማታፈን ለማዘጋጀት የሚያስፈልገውን ሁሉ ወስኖ አደራውን መስጠት ነው ..... » አሉ። የራስ ካሣ ንግግር፤ በጣም ተንዛዝቶ የነበረውን ጉባኤ ባጭሩ ቆረጠው። እኔ በዝርዝር በማስረዳት ረዥም ጊዜ የወሰደብኝን እሳቸው በአንድ ግረፍተ ነገር ሲቆርጡት በጣም ደስ አለኝ። ራስ ካሣ እስከ መሰከረው ቀጠሮ ድረስ ማስናዳት የሚያስፈልገውን ሁሉ መወሰን ነው፤ ያሉትን ሀሳብ ወዲያው ቀልቢ በመጠቀም፤ በሐምሌና በነሐሴ ወራት በላቲን አሜሪካ አገሮች እየተጠጥረኩት የአገራችንን ጉዳይ አንዳስረዳ ያቀረብኩት ሀሳብ በፍጥነት ተወሰነልኝ። ከምሽቱ አንድ ሰዓት ተኩል ላይ ሰብሰባው በደህና ተፈጽሞ ተበተነ። ..... »

## የጓደኞች ትችት

በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት በጃንሆይ ሊቀመንበርናት ፀተደረገው ሰብሰባ፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ስለ ኢርትራ ጉዳይ በሰራው ያቀረቡት ራፖርት አጥጋቢ ሆኖ ሰለተገመተ፤ የጠነከረ ትችትም ሆነ ወቀሣ ሳይደርስ በደህና በመፈጸሙ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጥሩ ሞራል አግኝተዋል። ይልቁንም ከልዑል ራስ ካሣ የተሰጠው መልካም አስተያየት ሰብሰባውን በአጭሩ ከመቆረጡም በላይ፤ እስከ መሰከሪያ ወር ድረስ አቶ አክሊሉ ያቀዱት ፕላን በሥራ እንዲውል፤ የንጉሠ ነገሥቱን ፈቃድ አስገኝተዋል።

አቶ አክሊሉ ብዙ ክርክርና ትችት የገጠማቸው ከቤተመንግሥቱ ውጪ፤ ከአብሮ አደግ ጓደኞቻቸውና በዚያን ዘመን ወጣቶች እየተባሉ ከሚጠሩት ከኔ ይልማ ዴሬሣ፤ መኩንን ደስታ፤ አምባዬ ወልደማርያም፤ ጌታሁን ተሰማ ..... ከመሳሰሉት ጋር ነው። የእብዛኛዎቹ ትችት በኒውዮርክ ከታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች መካከል አንዳንዶቹ በግልጽ የተናገሩትንና፤ በአዲስ አበባም የአንገሊዝ አምባሳደር ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከሰጣቸው መረጃ ጋር የተቀራረበ አስተያየት ነበር።

1ኛ/ ትሪፖሊታንያ በጣልያን እንድትተዳደር የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ ሁለት ሰባተኛውን የድጋፍ ቁጥር ለመሙላት የጉደለው፤ በአንድ በህይረ ድምፅ ተቃዋሚነት ብቻ ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ በህይረ ቦታ ድጋፍ ስጥታ ቢሆን ኖሮ፤ ውሳኔው እንደሚጸድቅ ጥርጥር አልነበረውም።

2ኛ/ በሉማሊም ጉዳይ ጣልያን የሞግዚትነቱን ሥልጣን ለማግኘት የጉደላት፤ ሁለት ድምፅ ብቻ ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ ከወዳጇ ከላይቢያ

እርዳታ ጠይቃት ሁለቱ አገሮች በመቃወም ፋንታ አብሰቱንሽን ቢያደርጉ ኖሮ፣ የቀረበው መፍትሔ ይጸድቅ ነበር።

3ኛ/ የትሪፖሊታንያና የሱማሌ መፍትሔ በደህና ካለቀ፣ ከሁሉም ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኢርትራም ጉዳይ ጸድቆ እንደሰት ነበር።

በፖለቲካ ውድማ ላይ የሚፈለገውን ምርት ለመሰብሰብ፣ አንዳንድ ጊዜ ከአቋምም ሆነ ከዕምነት ሽርተት ግለት ግዴታ ይሆናል። የኢርትራን ጉዳይ ለማስፈጸም አደራውን የተቀበለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ፣ ጣልያንን ለማጥቃት የደገነውን መሣሪያ፣ ለጊዜው አፈመዘን አዘቅዘቆ ለጥቅሙ ቢያሰብ፣ ውጤቱ ያምርለት ነበር፤ በሚል እስተያየት የአቶ አክሊሉ አብሮ አደግ ወዳጆችና የሥራ ጓደኞች ስሜታቸውን ገለጹባቸው። ይህን የመሳሰለው አስተሳሰብ፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አዲስ ነገር አልሆነባቸውም። በዚህ መንግሥቱ አካባቢ « አጉል ጀግንነት » እየተባለ መተቸቱን ያውቃል። እንግሊዞችም ሆኑ አሜሪካኖች በእፍራል አውጥተው አይናገሩት እንጂ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ኢትዮጵያ የወሰደችው እጅግ ራዕሰሽንን ለማሳለፍ አልረዳም ብለው፣ ውስጥ ውስጡን መቆጣታቸውን ይገልጻሉ። አብረዋቸው በመልዕክተኝነት የደከሙትም የሥራ ጓደኞቻቸው፣ ጣልያንን ለማጥቃት ሰናተኩር፣ ጉዳያችን ሳይፈጸም ቀረ በማለት የተሰገኘውን ህዝን ያሳታውላሉ። ይሁን እንጂ ለነዚህ ሁሉ፣ በነቀፈታ ሆነ በቅሬታ መልክ ለቀረቡላቸው አስተያየቶች፣ አክሊሉ ሀብተወልድ በሰጡት ሰፊ ግብራሪያ፣ አንድም ጊዜ የሠራሁት ይቆጧኛል ወይም ተሳስቻለሁ አላሉም።

« ..... የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆኜ በወሰድኩት እርምጃ ለደረሰው ሁሉ ሙሉ ሀላፊ ስለሆንኩ፣ የሚቀርብልኝን ትችት ማዳመጥና በተገቢው መንገድ የበኩሌን አስተያየት መስጠት አንዳለብኝ የታወቀ ነው። በመጀመሪያ ደረጃ የታሪኩ መሠረት ምን እንደነበረ መመልከት ያስፈልጋል።

..... የኢርትራን በሁለት መከፈል፣ ያውም በሀይማኖት ረገድ የክርስቲያንና የእስላም ግዛት ተብሎ መደልደልን፣ ማንም ኢርትራዊ፣ ማንም ኢትዮጵያዊ የሚደግፍ የለም። በተለይ የኢርትራ ሕዝብ ስሜት እንደታየው፣ እንኳን ከኢትዮጵያ ጋር አንድነትን በሚያምኑት ወገኖች ቀርቶ፣ ኢትዮጵያን እንፈልግም የሚሉት ጥቂቶቹም ቢሆኑ፣ የኢርትራን በሁለት መከፈል አጥብቀው ይቃወማሉ። ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተሰጠንም ኃላፊነት፣ ኢርትራ ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ እንድትቀላቀል ነው እንጂ፣ አገሩን በሁለት ለማስከፈልና ገሚሉን ለሱዳን አስረክቦ ቀሪውን ለመውሰድ አልነበረም። የቤቨን ሰፎርሳን ስምምነት በኢትዮጵያ ስም የተቀበለውም ግዴታ ሆኖብን ነው። በዚያች ሰዓት ይህንን ስምምነት እንቀበልም ብለን ብንጋተር ኖሮ፣ እንግዲያውስ ጣልያን ኢርትራ ተመልሳ በሞግዚትነት ታስተዳድር ብለው እንግሊዝና አሜሪካ ያስወሰኑብን ነበር። አቅምና ምርጫ ስለሌለን፣ ለጊዜው ግማሹን ተቀብለን አለአግባብና አለ ሕዝብ ፈቃድ ወደ ሱዳን የተከለለው ግዛት፣ ወደ ጥንት አገሩ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለስ ትግላችንን እንቀጥላለን በሚል ተስፋ፣ የቤቨን ሰፎርሳን ፎርሙላ ተቀበልን። ከቤቨን ሰፎርሳን ስምምነቶች ውስጥ፣ ኢትዮጵያ ላቸውድ በግዴታ የተቀበለችው፣ ኢርትራን በሚመለከተው ጉዳይ ላይ ብቻ ነው እንጂ፣ የጠላታችን የጣልያንን፣ ሱማሌና ሊቢያ መመለስ፣ አለመሆኑን መገንዘብ አለብን።

ሁለተኛ፤ ጠላታችን ጣልያን እንኳንስ አጠገባችን ሱማሌ ላይ ቀርቶ፤ ሩቅም ቢሆን ትሪፖሊታንያ ላይ ዝር እንዳይል፤ አጥብቆ መከላከል ከኢትዮጵያ የሚጠበቅ ግዳጅ ነው ብዬ አምናለሁ። ይህንን መሠረታዊ የሆነ እምነታችንን ለውጠን፤ ጣልያን እንደገና እንሰራርቀ በተለይ ድንበራችን ሱማሌ ላይ እንዲነገሥ ድጋፍ መስጠት፤ በእኔ ግምት ኢትዮጵያ እንደገና እንድትወረር መንገዱን ግዝጋጀትና፤ ለአገራችን ነፃነትና ክብር የሞቱትን የአባቶቻችንን ታሪክ ማዋረድ ነው።

ሶስተኛ፤ የኢትዮጵያ ዋና ዓላማ የሚሆነው ማሰፋፋት ጉዳይ ላይሆን፤ ታሪክን አቦታው ለመመለስ፤ ተለያይተው የኖሩትን ሕዝቦች ለማገናኘት ነው ተብሎ ተደጋግሞ ተነግሯል። ነገር ግን ለጊዜው መፍትሔ ይሆናል በተባለው በቤሽን ሰፎርሳ ስምምነት መሠረት፤ የኢርትራን ግዛት በከፊል ለማገናኘት ሲባል ብቻ፤ በተባበሩት መንግሥታት ሽንጉ ላይ፤ ኢትዮጵያ ክብሯን ስታ፤ ድጋፏን ለጣልያን ስጥታ ቢሆን ኖሮ፤ ለመጭው ታሪካችን ምን ያህል የሚያሳፍር ምዕራፍ እንደምናዘጋጅላት መገንዘብ አለብን።

..... እኔ ይህን ሁሉ ስናገር፤ ከእናንተ ከወዳጆቼና ከወገኖቼ የበለጠ የማስብና የወደፊቲቱን ኢትዮጵያ ጉዳይ አርቄ የምመለከት እኔ ብቻ ነኝ ለማለት አይደለም። በድምፅ አሰጣጥ ረገድ ከሥራ ጓደኞቼም ሆነ ከሌላው ቦታ፤ የተሰነዘረው አስተያየትና ትችት፤ በተግባር ሊፈጸም የሚችል አልነበረም ብዬ አልከራከርም። ይሁን እንጂ ሁሉም በየፊናው ይኸ ቢደረግ ኖሮ? ይኸ ቢሆን ኖሮ? ..... ውጤቱ ያምር ነበር እያለ ህሳቡን ያመቻቸው፤ የጉባኤው ውጤት ከታየ በኋላ ነው። ጉዳዩ በቀረበ ጊዜ፤ ለትሪፖሊታንያ እንድ ድምፅ፤ ለሱማሌ የሁለት አገሮች ድምፅ፤ ይጉድላል የሚል ሂሳብ አልተተመነም። በትሪፖሊታንያ ጉዳይ የህይዲ መልዕክተኛ የመንግሥቱን መምሪያ ጥሰ፤ ከደጋፊነት ወደ ተቃዋሚነት የተለወጠው ሳይጠበቅ በድንገት ነው። በሱማሌም ጉዳይ፤ ይኸው በጥባጩ የህይዲ መልዕክተኛ መደገፉን ትቶ ተቃዋሚ መሆኑ፤ ሕንድም ከአብስቴንሽን ወደ ተቃዋሚነት መዛወሩ ያልታሰበ ዱብዕዳ ነው። አባል መንግሥታቶች ድምፅ እንዲሰጡ ጥያቄው ከመቅረቡ በፊት፤ የእንግሊዝና የአሜሪካ መልዕክተኞች ብርቱ ክትትል አድርገው፤ ውጤቱ የሚያረካቸው እንደሚሆን አርግጠኞች ነበሩ። ለምሳሌ በትሪፖሊታንያ ጉዳይ ኢትዮጵያ በመቃወም ፋንታ አብስቴን ብታደርግልን፤ የሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ ለማግኘት ዋስትና ይሰጠናል ብለው ስለሰሙን፤ ጥያቄያቸውን ቅር እያለን ተቀብለን ፈጽመናል። በሱማሌ ጉዳይ ግን ጣልያን ተመልሳ ትግዛ ብላ፤ ኢትዮጵያ በምንም ዓይነት ድጋፍ እንደማትሰጥ እንግሊዝና አሜሪካ በሚገባ ተረድተውላታል።

ለኢትዮጵያ ክብር፤ ለኢትዮጵያ የወደፊት ታሪክ፤ በረዥሙ ማሰብና መጨነቁን ትቶ የጊዜውን ጥቅም ብቻ ተከትሎ፤ ጣልያንን አጨብጭቦ መደገፍ ይሻላል ከተባለ፤ ወቃሾቹ እንደተናገሩት፤ ኢርትራ በከፊል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የቀረበው ውሳኔ እንደሚጸድቅ እኔም አልክድም። ነገር ግን እንዲታወቅልኝ የምፈልገው፤ በሱማሌ ጉዳይ በምንም አኳኋን የጠላታችን የጣልያን ደጋፊ ሆኜ በአገሪ ስም ድምፅ ለመስጠት ጨርሶ የማልሞክረው መሆኑን ነው። በበኩሌ አስካሁን የሠራሁትና የተሰጠኝንም መምሪያ የተረጉምኩት፤ ለኢትዮጵያ በሚጠቅም መንገድ ነው ብዬ አምናለሁ። እንግዲህ፤ ለሚወቅሱኝም ሆነ፤ እውነት አለህ ብለው ለሚደግፉኝ፤ ማሰራዳት አስፈላጊ ነው ከተባለ፤ ከዚህ የበለጠ ማብራሪያ የለኝም። ..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ዝርዝር ማሰረጃ፣ በዚያን ዘመን ወጣት ከተባሉት ሚኒስትሮችና ከከፍተኛ ባለሥልጣኖች መካከል፣ አቶ ይልማ ዴሬሣና አቶ መኰንን ደስታ የሚያረካ ሆኖ ሲቀበሉት፣ እነ ዶክተር አምባዬ ወልደማርያም የሚያጠግብ ምክንያት አይደለም በማለት ነቀፌታቸውን ቀጠሉ። አንዳንዶቹም « ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ ወልደጊዮርጊስና አክሊሉ የሚያባኩት፣ መቼ ተጋግሮ ገበታ ላይ እንደሚቀርብ አይታወቅም ..... » እያሉ ሲተቹ ከረሙ።

አቶ አክሊሉ በአገር ፍትረ ስሜት እየነደዱ የጠላቶቻችንን እና የአጫፋሪዎቻቸውን ተንኮል በመቋቋም፣ በዓለም ገብኤ ፊት ያደረጉት ትግል ምን ያህል ከባድ እንደነበረ፣ በዚያን ዘመን የዛሬው የቴክኒዎሎጂ ጥበብ ባለመኖሩ፣ ሥዕሉ ኢትዮጵያ መጥቶ ሊታይና ሊመዘን አልቻለም። ማየትና መስማትም የተለያየ በመሆኑ፣ በተባበሩት መንግሥታት ሽንጉ ላይ፣ ከነ ኮምት ስፎርሳ፣ ከነ ሄክቶር ሜክኒል፣ ከነ ዶክተር አርሲ፣ ከነ ኩቭ ደ ሙርቪል ጋር፣ አቶ አክሊሉ የገጠሙትን ሙግትና ያሳዩትን የሚያከራ ኢትዮጵያዊነት፣ አዲስ አበባ ያሉት ወዳጆቻቸው ሆኑ ተወዳዳሪዎቻቸው ዓይናቸው ባለማየቱ የጀርአቸውን ማመን አልፈለጉም። በጠቅላላው በአቶ አክሊሉ ላይ ከየአቅጣጫው ይሰነዘሩ የነበሩት ትችቶች ሠላም የሚነሱ፣ አንዳንዴም ሞራል የሚነኩ ነበሩ። ሳይደግስ አይጣላም እንደሚባለው፣ በዚያች በአስቸጋሪ ሰዓት ንጉሠ ነገሥቱና ጸሐፊ ትእዛዛቸው፣ የአቶ አክሊሉን ብርቱ ጥረት ስለሚያውቁላቸው፣ ሐምሌ 4 ቀን 1949 ዓ.ም የአስቃ ሀብተወልድ ልጅ፣ ከምክትልነት የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሙሉ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆነው ሲሾሙ፣ ለኤርትራ ጉዳይ ከሙሉ ሥልጣን ጋር አዙንም ባለ አደራው እሳቸው መሆናቸው በአፈሰየል ተነገረ።

## ክፍል አራት

የኢርትራ ጉዳይ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(መስከረም- ኅዳር 1949)

	ገጽ
1. ለመጀመሪያው ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት .....	193
2. የጣልያን ኃረር .....	204
3. የአራቱ ኃያላኖች አቋም .....	209
4. ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር .....	212
5. የኢርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን .....	216
6. ኢርትራ! በኢብራሂም ሡልጣን አስተያየት .....	227
7. ኢብራሂም ሡልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር .....	229
8. ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው .....	241
9. ንዑስ ኮሚቴ "17" .....	244
10. የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት .....	255
11. የጠቅላላው ጉባኤ ውሳኔ .....	259
12. የአክሊሉ ምሬት " ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... " .....	264
13. በአዲስ አበባ እና በሮማ .....	271



ለነቡር ወዳጅ ብላታ ኢፍሬም ተወልደመድህን

« ..... በሳኩልኝ ግብታወኝ የሰጡትን አስተያየትና የሰጡኝንም ሀሳብ ተመልክቼዋለሁ። እርስዎ ያደረገው ሥጋት ከእኔ ሰሜት ጋር ተመሳሳይ ነው። እርስዎ እንደሌሎች ጉዳዮችን እንደአለቀለት አድርገን እርግጠኞች ሆነን መቀመጥ አንችልም። ሆኖም ሞራላችንን ከፍ አድርገን ለትግሉ ዝግጁ መሆን አለብን። ወዳጆቻችን የሆኑት ዋና ዋናዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በገለጹልን አስተያየት፤ በመስከረሙ ገቢሊ ላይ ብዙ ጭቅጭቅ ሊፈጠር የሚችለው፤ የሊቢያና የሱዳን ጉዳይ ነው እንጂ፤ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ውሳኔ ያለ ችግር እንደሚደረግ፤ ተስፋ ሰጥተውኛል።

አሁን ያለውን ሁኔታ ለንጹሕነት፤ ይህ አስተያየት ትክክል ነው ግለት እንችላለን። ሆኖም የፖለቲካ ጉዳይ በተሰጠው ገምት ጸንቶ ይፈጸማል ግለት ስለማይቻል፤ ከኛ በኩል ይኸ ጉዳላ የሚባል ነገር እንዳይኖር፤ ግናቸውንም ጥንቃቄና ዝግጅት ግድረግ እንገደዳለን። ..... ሁለተኛ፤ እርስዎ እንዳሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ዋና ዓላማ፤ ጣልያንን መርዳትና በግናቸውም ጉዳይ ለጣልያን መታዘዝ ስለሆነ፤ ጣላታችን በሚያዘጋጅልን ተንኮል ተባብረነታቸው የማይቀር ነው። ..... እኛ አትግችን የሚፈቅድልን ቢሆን ኖሮ፤ ለመጭው መስከረም ወር፤ የጣልያን መንግሥት ምን ዓይነት ተንኮል እንደአቀደብን በቅድሚያ ግወቅ በጣም ይጠቅመን ዝር። ነገር ግን የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥረን፤ የጣላታችንን ተንኮል የምንሰገው ዝግጅቱ ሥር ከሰደደ በኋላ ነው። በዚህ ምክንያት የምናደርገው ጥረት ሁሉ በተከላካይ ቦታ ላይ ብቻ እንድንሆን ይወስነናል። አሁንም የተቻለንን ያህል መፍጨርጨር ስለሚያስፈልገን ወደ ላቲን አሜሪካ አገሮች ረዥሙን ጉዞ እንዳደርግ የተወሰነው፤ እስካሁን ሲነዛብን የቆየውን የጣላታችንን የሐሰት ፕሮፓጋንዳ ለመከላከል ይረዳን ይሆናል ተብሎ ነው።

..... ከእኔ ጋር አብረውኝ እንዲጓዙ የተፈቀደው፤ ከነቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ ቢገራስ የግርማዊነታቸው ሚኒስትር እና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ልጅ እምሩ ዘለቀ ብቻ ስለሆኑ፤ እርስዎ ያሉት ሰው አብሮኝ እንዲጓዝ አልታሰበም። ቢቻል ገብረመስቀል ክፍለአገዚእ ቢጨመርልኝ ደስ ይለኝ ነበር። ነገር ግን በገንዘብ ሚኒስቴር በኩል ወጭ ይከብዳል ስለሚባል፤ መሳካቱን አጠራጠራለሁ። ..... እርስዎ እንደአባላችን ሁሉ፤ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ገቢሊ ላይ ጉዳዮችን በጥሩ ይፈጸምልናል ብለን ተስፋ ብናደርግም፤ በአለፈው ጊዜ እንደደረሰው፤ በጣም አስቸጋሪ ሆነው በሱዳን ምክንያት፤ የምንጠብቀው ሳይወሰን ወይም ሊጓተት እንደሚችል፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ባለበት ለጃኑዊ በሰፊው አሰረድቻለሁ። እርስዎም አዲስ አበባ እንደተመለሱ በተጨማሪ ለግሰረዳት እንደሚችሉ አምናለሁ።

በጠቅላላው ስለገለጹልኝ ቀም ነገር ያለው አስተያየት ከልብ እያመነገንኩ፤ በየጊዜው ከርስዎ የሚደርስኝ ምክርና አስተያየት በጣም የሚጠቅመኝ መሆኔን በዚህ አጋጣሚ ልገልጽልዎ እወዳለሁ።

ወዳጅዎ አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ እና ብላታ ኢፍሬም የተለዋወጧቸው አስተያየቶች በግልጽ የሚያስረዱት፤ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ገቢሊ ላይ፤ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ ይፈጸማል ብሎ እርግጠኛ መሆን አለመቻሉን ነው። ከዚህም በቀር ለገቢሊው ዝግጅትም ሆነ ለሚያስፈልገው ሙግት፤ ኢትዮጵያ ብዙ ችግር እንደአለባት መገንዘብ ይቻላል። የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥራት፤ በጠላት በኩል የሚጠነሰስባትን ተንኮል ዝርዝሩን በቅድሚያ ለማወቅ አልቻለችም። የጣልያን መንግሥት ግን በቂ አቅም ስላለው፤ ከተባበሩት መንግሥታት አባሎች መካከል፤ አንዳንዶቹን በገንዘብ በመግዛት፤ ሌሎቹን

## ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት

በ1949 ዓ.ም በሰኔ ወር መጨረሻ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ስለ ኢርትራ ጉዳይ ጃንሆይ በአደረጉት ከፍተኛ ሰብሰባ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አክሊሉ ሀብተወልድ ያቀረቡት ራፖርት ከተደመጠ በኋላ፤ ልዑል ራስ ካሣ « ..... አሁን የሚያስፈልገን ጠበቃችን ለመስከረሙ መግት ደህና አድርጌ እንዲሰናዳ አደራውን መስጠት ነው ..... » ሲሉ በተናገሩት መሠረት፤ ንጉሠ ነገሥቱ መወሰናቸው ይታወቃል።

በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተደረገው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ ከፍተኛውን ድጋፍ ያገኘው የኢርትራ ጉዳይ፤ በመጨረሻ ሳይጸድቅ ተንጠልጥሎ በቀጠሮ የተላለፈው፤ የጣልያን ወደ ትሪፖሊታንያ እና ሱማሌ የመመለስ ዕድል፤ በመሰናከሉ ምክንያት ስለሆነ፤ በመስከረሙ ሰብሰባ ላይ ትክክለኛው ፍርድ ተገኝቶ፤ የኢትዮጵያና የኢርትራ ሕዝቦች ፍጹም ደስታ ይሆናል ተብሎ በናፍቆት ይጠበቃል። ምንም እንኳን ጥቂት ሰዎች ከሐምሌ እስከ መስከረም ባለው ጊዜ ውስጥ፤ ምን እንደሚፈጠር አይታወቅም እያሉ ቢሰጉም፤ በንጉሠ ነገሥቱና በአካባቢያቸው፤ በጠቅላላውም በመንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች ዘንድ፤ ከእንግዲህ ወዲህ፤ የኢርትራን ጉዳይ እንቅፋት ሊያጋጥመው ይችላል ይሆናል የሚል ሀሳብ አላደረገም። እንደ እውነቱም ከሆነ፤ አዲስ አበባ ሆኖ ጉዳዩን ለተከታተለው፤ በዚያን ሰዓት ያለው ጠቅላላ ሁኔታ ሙሉ ተሰፋ የሚሰጥ እንጂ፤ ጥርጣሬ የሚያሳድር ነገር አልታየበትም።

የሶስቱ ኃያላን መንግሥታት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ የአሜሪካኑ ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) የታላቋ ብሪታንያ ኢርሕስት ቤቨን፤ (ERNEST BEVIN) የፈረንሳይ ሮበርት ሹማን፤ (ROBERT SCHUMAN) በመስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ ባለፈው ግንቦት ወር መንግሥቶቻቸው የተሰማሙበት የኢርትራ ውሳኔ እንዲጸድቅ፤ ሙሉ ድጋፍ የሚሰጡ መሆናቸውን፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አረጋግጠዋል። በዚህ ሁኔታ ሲታይ፤ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ በአባል መንግሥታቶች መካከል ንትርክ የሚፈጥረውና፤ አንድ ዓይነት ስምምነት ላይ ለመድረስ የሚያስቸግረው፤ የሊቢያና የሱማሌ ጉዳይ ነው ብሎ ለማሰብ አያዳግትም። ይሁን እንጂ በነዚህ በሁለቱ አገሮች ላይ ጣልያን ሞግዚት ሆና ማሳተፍ አይገባትም የሚለው የዓረቦችና የእስያውያኖች ተቃውሞ፤ በዚህ በመስከረሙ ሰብሰባ ላይ የበለጠ ተጠናክሮ ከመጣ፤ ሌላ ምን ዓይነት መፍትሔ ተገኝቶ አብዛኞቹ አባል መንግሥታቶች ሊሰማሙ ይችላሉ ? .....

— ፕሮብሌሙ እየተወሳሰበ መጥቶ፤ የሊቢያና የሱማሌ ችግር የማይፈታ ከሆነ፤ ባለፈው ጊዜ በሰሎ ለውሳኔ ቧቻ የቀረበውን የኢርትራን ጉዳይ እንደገና መልሶ ጥሬ አያደርገውም ወይ ? .....

በሰበተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ምኞቷ ሳይሳካላት የቀረችው ጣልያን፤ የላቲን አሜሪካ ወዳጆቿን ይዛ፤ በዚህ በአራተኛው ሰብሰባ ላይ፤ የኢትዮጵያን ዕድል ለማሰናከል ምን ዓይነት እንቅፋት ትደነቅር ይሆን ? ...

እቶ አክሊሉ ህብተወልድና ብላታኤፍሬም ተወልደመድህን፤ የአራተኛውን የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ቀጠሮ የሚጠብቁት፤ በዚህ ዓይነት የሥጋት መንፈስ እንደነበረ እንዳንድ ማስረጃዎች ያሳያሉ። በሐምሌ 1949 ዓ.ም መጀመሪያ ላይ፤ በላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩላቸው የግል ማስታወሻ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል።

ወዳጆ ክቡር አቶ አክሊሉ፤

« ..... ጉባኤያችን ካለቀ ጀምሮ እስካሁን ድረስ፤ የመስከረሙ ቀጠሮአችን በአእምሮዬ እየተመላለሰ ግንጨነቀን አልተወኝም። እንደምታውቀው ነገር በቶሎ ሲቆረጥ ጥሩ ነው። ውሉ ሲያድር ጤኑ ጊዜ ለጠላትና ለክፉ ነገር ይበጃል። ያ ሁሉ ድካም የተደረገበት ጉዳያችን በግንቦቱ በብሰባ ባለግለቁ ዕድለኞች ሳንሆን ቀርተናል። ..... ለመስከረሙ ስብሰባችን፤ የመንግሥታቱ መልዕክተኞች፤ ሀሳባቸውን ሳይለውጡ የሚዘልቁና ጉዳያችን እንደሚጸድቅልን፤ እርግጠኞች መሆን የምንችል አልመስለንም። በተለይ ጣልያን፤ ትሪኖሊታንያን እና የሞቃዲሾ ሱግሌን የግታገኝ ከሆነ፤ እነዚያ አፈኞች የላቲን አሜሪካ መንግሥቶች፤ ጉዳያችንን ለግንኙክል ከጣልያን ጋር እንደሚሆኑ ጥርጥር የለውም። በታላላቆቹ በእንግሊዞችና በአሜሪካኖች በኩል የሚኖረን ድጋፍ፤ ያድነን እንደሆነ አላውቅም። የችግራችንን ከጦሩነት ሳጠፍህ፤ ለዚህ የሚበጀው ምን እንደሆነ፤ አንተ ካቀድከው የተለየ የግብርብላህ ሀሳብ የለም። በላቲን አሜሪካ አገሮች እየተዘዋወርክ አስተያየታቸውን እንዲለውጡ የምታደርገው ድካም እንዲባረክ፤ ሙሉ ምኞቴና ተስፋዬ ነው። በመጨረሻም ሁለት ሀሳቦች ልገልጽህ እወዳለሁ።

1ኛ/ ለመስከረሙ ቀጠሮአችን ጤኑ ሥራ ስለሚጠብቀን፤ ጃንሆይ የኢርትራ ጉዳያችንን እንደአለቀ አድርገው በሙሉ ተስፋ እንዳይጠብቁ፤ አንዳንድ ችግር ሲኖር እንደሚችል አጥብቀህ ብታከረዳቸው አስፈላጊ ይመስለኛል።

2ኛ/ የላቲን አሜሪካ አገሮች፤ የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ለኢትዮጵያ ደጋፊና ለጣልያን ተቃዋሚ ነው ብለው ስለሚያምኑ፤ ወደ ላቲኖቹ በትሄድ አማካሪው (በፔንሰር) ባይከተልህ ጥሩ ነው። ይኸ ሰው ቅን ሀሳብ ያለውና ጥሩ አገልጋይ ቢሆንም፤ በላቲኖቹ ዘንድ እንደ ሰላይ ስለሚቆጠር፤ ለጉዞህ የሚረዳ ስለአልመሰለኝ ነው።

በል ወዳጆ ክቡር አቶ አክሊሉ፤ እኔ ተጨንቄ አንተን የባሰ ለማስጨነቅ ሀሳቤ አይደለም። የሚሰማኝን ልንገርህ ብዬ ነው። ..... ለሁሉም እግዚአብሔር ይርዳን ..... »

ወዳጅህ ብላታ ኤፍሬም ተወ/መድህን

በፖለቲካ ትግል ዛሬ በትልቁ የተገነባው፤ በማግሥቱ በቀላሉ እንደሚፈርስ፤ ዛሬ የፈረሰውም ወዲያውኑ በፍጥነት እንደሚገነባ የታወቀ ስለሆነ፤ የኢርትራ ጉዳይ ባለፈው ግንቦት ወር የተሰጠው ከፍተኛ ድጋፍ፤ እስከ መስከረም ጸንቶ ለመቆየቱ ዋስትና አለመኖሩን፤ ብላታ ኤፍሬም የገለጹት የሥጋት አስተያየት መሠረት ያለው ነው። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም ወዲያውኑ በሰጧቸው መልስ፤ ተመሳሳይ የሆነ ስሜታቸውን እንዲያውቁት አድርገዋል።

ለክቡር ወዳጅ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፤

« ..... በላኩልኝ ማስታወሻ የገለጹትን አስተያየትና የሰጡኝንም ሀሳብ ተመልክቼታለሁ። እርስዎ ያደረገው ሥጋት ከእኔ በጭት ጋር ተመሳሳይ ነው። እርስዎ እንደአሉት ጉዳያችን እንደአለቀለት አድርገን እርግጠኞች ሆነን መቀመጥ እንችላለን። ሆኖም ሞራላችንን ከፍ አድርገን ለትግሉ ዝግጁ መሆን አለብን። ወዳጆቻችን የሆኑት ዋና ዋናዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በገለጹልኝ አስተያየት፤ በመስከረም ገቢኢ ላይ ብዙ ጭቅጭቅ ሊፈጥር የሚችለው፤ የሊቢያና የሱዳን ጉዳይ ነው እንጂ፤ ከፍተኛ ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ውሳኔ ያለ ችግር እንደሚጸድቅ፤ ተስፋ በተተወኛል።

አሁን ያለውን ሁኔታ በንጹህነት፤ ይህ አስተያየት ትክክል ነው ማለት እንችላለን። ሆኖም የፖለቲካ ጉዳይ በተሰጠው ገምት ጸንቶ ይፈጸማል ማለት ስለማይቻል፤ ከኛ በኩል ይኸ ጉደለ የሚባል ነገር እንዳይኖር፤ ግናቸውንም ጥንቃቄና ዝግጅት ማድረግ እንገደዳለን። ..... ሁለተኛ፤ እርስዎ እንዳሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ዋና ዓላማ፤ ጣልያንን መርዳትና በግናቸውም ጉዳይ ለጣልያን መታዘዝ ስለሆነ፤ ጠላታችን በሚያዘጋጅልን ተንኮል ተባብሪነታቸው የማይቀር ነው። ..... እኛ አትግችን የሚፈቅድልን ቢሆን ኖሮ፤ ለመጭው መስከረም ወር፤ የጣልያን መንግሥት ምን ዓይነት ተንኮል እንደአቀደብን በቅድሚያ ማወቅ በጣም ይጠቅመን ዘር። ነገር ግን የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥረን፤ የጠላታችንን ተንኮል የምንሰማው ዝግጅቱ ሥር ከዚያ በኋላ ነው። በዚህ ምክንያት የምናደርገው ጥረት ሁሉ በተከላካይ ቦታ ላይ ብቻ እንድንሆን ይወስናል። አሁንም የተቻለንን ያህል መፍጨርጨር ስለሚያስፈልገን፤ ወደ ላቲን አሜሪካ አገሮች ረዥሙን ገዢ እንዳደርግ የተወሰነው፤ እስካሁን ሲነሳብን የቆየውን የጠላታችንን የሐሰት ፕሮፓጋንዳ ለመከላከል ይረዳን ይሆናል ተብሎ ነው።

..... ከእኔ ጋር አብረውኝ እንዲጓዙ የተፈቀደው፤ ክቡር አቶ ተስፋዬ ተገኝ ቢገረብ የግርማዊነታቸው ሚኒስትር እና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ልጅ እምሩ ዘለቀ ብቻ ስለሆኑ፤ እርስዎ ያሉት ሰው አብሮኝ እንዲጓዝ አልታገበም። ቢቻል ገብረመስቀል ክፍለአገዚአ ቢጨመርልኝ ደስ ይለኝ ዘር። ነገር ግን በገንዘብ ሚኒስቴር በኩል ወጭው ይከብዳል ስለሚባል፤ መሳካቱን አጠራጠራለሁ። ..... እርስዎ እንደላባቡኝ ሁሉ፤ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ገቢኢ ላይ ጉዳያችን በጥሩ ይፈጸማል ብለን ተስፋ ብናደርግም፤ በአለፈው ጊዜ እንደደረሰው፤ በጣም አስቸጋሪ በሆነው በሱዳን ምክንያት፤ የምንጠብቀው ሳይወሰን ወይም ሊጓተት እንደሚችል፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ባለብት ለጃንሆይ በሰፊው አስረድቻለሁ። እርስዎም አዲስ አበባ እንደተመለሱ በተጨማሪ ለግብረዳት እንደሚችሉ አምናለሁ።

በጣቅላላው ስለገለጹልኝ ቁም ነገር ያለው አስተያየት ከልብ እያመሰገንኩ፤ በየጊዜው ከርስዎ የሚደርስኝ ምክርና አስተያየት በጣም የሚጠቅመኝ መሆኔን በዚህ አጋጣሚ ልገልጽልዎ እወዳለሁ።

ወዳጅዎ አክሊሉ ሀብተወልድ

አቶ አክሊሉ እና ብላታ ኤፍሬም የተለዋወጧቸው አስተያየቶች በግልጽ የሚያስረዱት፤ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፤ የኤርትራ ጉዳይ በቀላሉ ይፈጸማል ብሎ እርግጠኛ መሆን አለመቻሉን ነው። ከዚህም በቀር ለጉባኤው ዝግጅትም ሆነ ለሚያስፈልገው መግት፤ ኢትዮጵያ ብዙ ችግር እንደአለባት መገንዘብ ይቻላል። የገንዘብና የሰው ኃይል ስለሚያጥረት፤ በጠላት በኩል የሚጠነሰበባትን ተንኮል ዝርዝሩን በቅድሚያ ለማወቅ አልቻለችም። የጣልያን መንግሥት ግን በቂ አቅም ስላለው፤ ከተባበሩት መንግሥታት አባሎች መካከል፤ አንዳንዶቹን በገንዘብ በመግዛት፤ ሌሎቹን

በፕሮፓጋንዳ በማታለል፤ ብዙ ወገን አፍርቶ የሚፈልገውን ያደርጋል። ኢትዮጵያ በዚህ መልክ ለመወዳደር አትችልም። ከታላቋ ብሪታንያ እና ከአሜሪካ የምታገኘው እርዳታ፤ የአስተያየት ድጋፍ እንጂ፤ የጠላቶቿን ኃይል የምትቋቋምበት መሣሪያ አይደለም። ኃላፊነቱ የሚመለከታቸውና ጉዳዩን **ፀትክክል** የሚያውቁት አቶ አክሊሉና ብላታ ኤፍሬም የዛሬውንና የነገውን ሁኔታ እያፀጠሩ በተወያዩበት መንፈስ፤ አዲስ አበባ ያሉት አብዛኛዎቹ ከፍተኛ **ባለሥልጣናት** ከሥጋቴም ሆነ ከዝግጅቱ አይካፈሉም ነበር።

በአዲስ አበባ አስተያየት፤ እንግሊዞችን የሚያህል ደጋፊ እያለን የኢርትራ ጉዳይ የሚጠበቀውን ውሳኔ ከማግኘት አይታገድም። **ፓዩቱ** የኢርትራ ግዛት ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የእንግሊዞች ጥቅም ስለሆነ፤ በእነዚህ ጥረትና ኃይል ለኢትዮጵያ የታሰበውን የደጋውንና የክርስቲያኑን ክፍል በቀላሉ እንረክባለን። ..... ግብያቹና ሌሎቹም የዓረብ አገሮች፤ እነ አቶ አክሊሉ በፓሊሲቲን የእሥራኤል መንግሥት እንዳይቋቋም የተቃውሞላቸውን ውለታ ቆጥረው፤ **ፀ-ሰክረሙ** ገብኤ ላይ ኢትዮጵያን እንዲደግፉ ማድረግ ነው። ..... ከ**ግልያን** ጋር ሆነው ኢትዮጵያን የሚያጠቋት የላቲን አሜሪካ አገሮች ናቸው ስለተባለ፤ አቶ አክሊሉ የጃንሆይን መልዕክትና የኒሻን ገጸ በረከቶች ይዘው በመጓዝ፤ **ከፀረምቹ** ጋር ተነጋግረው ጠላትነታቸውን በወዳጅነት መስወጥ ነው እያሉ፤ **ሥራውን** በማቃለል መሀል ሠፋሪዎች እና መኳንንቶች ነን ባዮች የ**ግሪውትን** ትችት፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ብዙ ጊዜ ያስታውሱት ነበር።

እስከ ዛሬ ድረስ እንደታየው፤ የላቲን አሜሪካ አገሮች ኢትዮጵያን ሲተናኮሉ የቆዩት፤ ከግልያን ጋር በዘርና በሀይማኖት **ጭፍና** ላይ ተመሥርተው ብቻ ሳይሆን፤ በኢርትራ ጉዳይ የሮማ **ማግሥት** የሚነዛላቸውን የሀሰት ፕሮፓጋንዳ እውነት መስሎአቸው እየተቀበሉ ነው። ስለዚህ ይህንን የጠላት ፕሮፓጋንዳ ለመቋቋም፤ አንድ የመልዕክተኞች **ፅድን** ወደ ላቲን አሜሪካ ተልኮ፤ ኢርትራ እውነተኛው ታሪክ ምን እንደሆነ እና የኢትዮጵያም ጥያቄ በምን ላይ እንደተመሠረተ፤ ለየአገሩ መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች እንዲያስረዳ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ።

#### የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የበጌ ፈቃድ መልዕክተኞች፤

- አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤
- አቶ ተስፋዬ ተገኝብ በፓሪስ የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር፤
- ልጅ እምሩ ዘለቀ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጽሕፈት ቤት ሹም፤

በሐምሌ 1949 ዓ.ም በመገናኛዎችና በአየር ትራንስፖርት በኩል በነበረው ከፍተኛ ችግር እየተስቃዩ፤ እምስቱን ዋና ዋና የተባሉት የላቲን አሜሪካ አገሮች ለመጉብኘት ረዥሙን ጉዞ ጀመሩ።

የአክሊሉ ሚሲዮን የሚጉበኛቸው ብራዚል፤ አርጀንቲና፤ ቺሊ፤ ቪንዙዌላ፤ ሜክሲኮ፤ በጠቅላላ እምስት አገሮች ብቻ እንዲሆኑ የተወሰነው፤ 1ኛ/ በመላው የላቲን አሜሪካ አገሮች የበጌ ፈቃድ መልዕክተኞች ለመላክ፤ በወጪም ሆነ በስው

ኃይል ረገድ የኢትዮጵያ አቅም ስለማይፈቅድ፤ 2ኛ/ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ውስጥ ዋና ዋና ቀንደኞቹ፤ እነዚህ አምስቱ ስለሆኑ፤ እነሱን አስረድቶ ማሳመን ከተቻለ፤ ሌሎቹ የእነዚህን የአምስቱን አገሮች ምክር ይከተላሉ ተብሎ ተጠንቶ ነው። ከእነዚህ ከአምስቱ አገሮች መካከል በአርጀንቲና የነገሠው የፋሽስቲ የፔሮን መንግሥት፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መልዕክተኞች አልቀበልም በለአለ፤ የተገብኙት አራት አገሮች ብቻ ናቸው።

በኢርትራ ጉዳይ፤ ከጣልያን የሚነዛውን መሠረተቢስ ፕሮፓጋንዳ ለማጋለጥና እውነተኛውን ታሪክ ለማስረዳት፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ረዥሙን ጉዞ ሲጀምሩ፤ ልክ በዚያ ጊዜ፤ በሴኔት ምክትል ፕሬዚዳንት በሳልቫቶሪ አልዲሲዎ (SALVATORE ALSDISIO) እና በውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር በጁሴፔ ብሩዛስካ፤ (GIUSEPPE BRUSASCA) የሚመራ አንድ ትልቅ የጣልያን መንግሥት የመልዕክተኞች ቁድን መላውን የላቲን አሜሪካ አገሮች ለመጉበኘት በልዩ አውሮፕላን ከሮማ ተነሱ። የዚህ የሮማ መንግሥት ሚኒስትር ዋና ዓላማ፤ በመጀመሪያ ደረጃ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች፤ የሚያደርጉትን ጉዞና ያቀዱትን ፕሮግራም በቅርብ እየተከታተለ፤ እነሱ ጉብኝታቸውን ጨርሰው አገሩን ሲለቁ፤ እሱ እየተተካ፤ በኢትዮጵያ በኩል የተገነባውን ዲፕሎማሲ ማፍረስ ሲሆን፤ በሁለተኛ ደረጃ ደግሞ፤ ለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶች የጣልያን መንግሥት አዲስ የቀየሰውን ፖሊሲ በማስረዳት፤ ለመስከረሙ ቀጠሮ፤ ህያ አንዱን የላቲን አሜሪካ መንግሥታቶችን ማዘጋጀት ነበር።

በዚያን ዘመን አገራችን ኢትዮጵያ፤ በአንዳቸውም የላቲን አሜሪካ አገሮች ኢምባሲ ወይም ቆንሰላ ስለሌላት፤ ጣልያን የሚሠራውን ተንኮል በትክክል ለማወቅ አልቻለችም። ጣልያን ግን በመላው ላቲኖች ዘንድ የተሟላ መገናኛ ስልክረጎችና ብዙም ወገን ስለአላት፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዚህ ጉዞ ምን ዓይነት አቀባበል እንደተደረገላት፤ ከማን ባለሥልጣን ጋር እንደተነጋገረ፤ ምን ዓይነት ሀሳብ እንዳቀረበና፤ ምን መልስ ተሰጥቶት እንደተሸኘ፤ የጁሴፔ ብሩዛስካ ሚሽን ወዲያው ያውቀው ስለነበረ፤ አቶ አክሊሉ የደከሙበትን አፍራሽ ዘዴ ለመፍጠር ችግር አልነበረበትም።

የደቡብ አሜሪካ አገሮች ከጣልያን ጋር በዘርና በሀይማኖት ባላቸው ግንኙነት መሠረት፤ በዚያን ጊዜ የፖለቲካውም ጉዳይ በይበልጥ ስለአስተባባራቸው፤ የሮማ መንግሥት እየፈተፈተ የሚያጉርሳቸውን ፕሮፓጋንዳ ከመቀበል በስተቀር፤ ከሌላ ምንጭ የሚሰሙት፤ ወይም ለማረጋገጥ የሚሞክሩት ምንም ነገር እንዳልነበረ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ለመገንዘብ ችለዋል። ለምሳሌ ያህል አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከብራዚል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ሲነጋገሩ ያጋጠማቸው ክርክር ሊጠቀስ የሚገባ ነው።

የብራዚሉ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ፌርናንደዝ፤ በ1949 ዓ.ም የሰባ ዓመት (70) ዕድሜ ነበረው። ካቶ አክሊሉ ጋር የሚተዋወቁት ከ13 ዓመታት በፊት በ1936 ዓ.ም በጄኔቭ የመንግሥታት ማህበር ገባኢ ላይ ነበር። ከዚያም በኋላ በ1945 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተቋቋመ ጀምሮ፤ በየሰብሳቢው በመገናኘት ወዳጅነታቸውን የቀጠሉ በመሆናቸው፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ወደ ብራዚል የተጓዙት የሚስተር ፌርናንደዝን ድጋፍ አገኛለሁ በሚል ተሰፋ ነው።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሪዮ ደገንዖር (RIO DE JANEIRO) ሲደርሱ የተደረገላቸው አቀባበል የሞቀ ቢሆንም፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ፌርናንዲዝ በጣልያን ፕሮፓጋንዳ የተመሰጠ ስለሆነ፤ አስተያየቱን ለማቃናት ቀላል አልነበረም። « ..... ኢርትራ ለኢትዮጵያ ካልተሰጠች ባላችሁ ስትሟገቱ፤ ከአያት ከትድመ አያት ጀምሮ አንድ አገራቸው ቆጥረው የሚኖሩት፤ ሶስት መቶ ሺህ ጣልያኖች የት ይድረሱ ነው የምትሉት? ..... » ሲል የብራዚል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጥያቄውን አቀረበ። አቶ አክሊሉ ሲመለሱ፤ « ..... በኢርትራ የሚኖሩት ጣልያኖች ሶስት መቶ ሺህ ስለመሆናቸውን እና ላራ ቢቆጠሩ ከሃያ ሺህ አለመብለጣቸውን እኔ ስናገር ልታምነኝ አትችልም። ነገር ግን በሚኒስቴርህ ውስጥ በጣልያንኛ የታተመ ኢንሳይክሎፔዲያ ቢኖርና፤ አብረን በኢርትራ የሚኖሩትን ጣልያኖች ቁጥር ብንመለከት ደስ ይለኝ ነበር ..... » አሉት። ፌርናንዲዝ ወዲያውኑ ከመጻሕፍት ቤቱ የጣልያን ኢንሳይክሎፔዲያ አላጡቱ ከአቶ አክሊሉ ጋር አብረው ገለጡት። ይህ የታሪክ መዝገብ የታተመ በ1935 ዓ.ም ነው። ሆኖም በ1934 ዓ.ም በኢርትራ ነዋሪ የሆኑት የጣልያን ዲኒች ከአንድ ሺህ (1000) የማይበልጡ መሆናቸውን እና፤ በሞቃዲሾ ሱግልፓ ያሉት አምስት መቶ አለመውላታቸውን ሲያመለክት፤ የብራዚል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የመገረም መንፈስ አላየ። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪም፤ የጣልያን መንግሥት በየጊዜው መዋሽት የማይታከተው መሆኑን በማስረዳት፤ አንዳንድ ምላሶች ጠቀሱለት። « ..... ባለፈው ሶስት ወር፤ በትክክለኛው ቀን ሰኞ ግንባር 11 ቀን 1949 ዓ.ም የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ካርሎ ስርራታ ቅተባራት መንግሥታት ገባኤ ላይ፤ በኢርትራ የሚኖሩት የጣልያን ተወላጆች በብዙ በመቶ ሺህ ናቸው ብሎ ሲናገር፤ እኔ ተነስኼ ከሃያ ሺህ እንደሚባለው አስረድኼ ነበር። ታስታውሳለህ ወይ ? ብለው ጠየቁት። የሰባ ዓመቱ አዋጅን ትዝ የሚለው፤ በኢርትራ የሠፈሩት ጣልያኖች ሶስት መቶ ሺህ መሆናቸውን ከርማ መንግሥት የተዘጋጀውን ደክመንት ደጋግሞ ማንበቡን ባቺ ነበር። ይህንን ወዲህ ይህን የመሰለውን ስህተት የብራዚል መንግሥት እንደማይቀጥል ከገለጸ በኋላ፤ ስለ ኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከብር ባደረገው ታላቅ የጥገና ገብሃ ላይ፤ የአድዋን ታሪክ በመጥቀስ የተናገረው ቃል የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያገናኝ መሰሉ ታየ። « ..... የአድዋ ጦርነት ጊዜ የሀያ ዓመት ወጣት ተግሪ ነበርኩ። ጦርነቱ የሚካሄደው በጣልያን ኮሎኒያሊስትና በኢትዮጵያ ነፃ መንግሥት መካከል ሲሆን፤ ተማሪዎች በሁለት ወገን ተከፍለን እንጣላ ነበር። እኔ የፕሬዝዳንት አድናቂና ደጋፊ ነበርኩ ..... » አለ።

..... የብራዚል የካቢኔ ሚኒስትሮችና የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች፤ (ከጣልያን በስተቀር) በተካሄዱት የምሃ ገብሃ ላይ፤ ሚስተር ፌርናንዲዝ ይህንን ንግግር ያደረገው፤ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተላኩለትን ኒሻን ከአንገቱ እስከ ወገቡ አንዝርግጉ ነው። ይህም ኒሻን አጋጣሚ ሆኖ የዳግማዊ ምኒልክ ታላቅ ኮርዶን ነበር። ከግብዣው ፍጻሜ በኋላ፤ የሁለቱ አገሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች የመጨረሻውን ውይይት ሲያደርጉ፤ ሚስተር ፌርናንዲዝ ለአቶ አክሊሉ የገለጸላቸው አስተያየት፤ « ..... እኛ ላቲኖች የቅኝ ገዢዎችን አስተዳደር የቀመስን ስለሆነ፤ ለሕዝቦች መብትና ለትክክለኛ ፍርድ እንዋጋለን። ..... አሁን እንደተረዳነው፤ በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ መሠረታዊ እምነታችንን የሚመለከት ስለሆነ እንደግፋለን ..... » የሚል ነበር።

ሚስተር ፌርናንዲዝ የሚነገርለት ዝና፤ በቃሉ የማይረጋ፤ አንዱን ከአንዱ የሚያምታታ ከመሆኑም በላይ፤ ለጣልያን የጠለቀ ወዳጅነት አለው እየተባለ ነው።



የኢትዮጵያና የፈረንሳይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች አክሊሉ ሀብተወልድና ሮበርት ሹማን፡

(ፓሪስ ሐምሌ 1949)

(ፎቶ U.N)



በእርግጥም የብራዚል የዲፕሎማሲ መሪ፣ ለጣልያን መንግሥት የነበረውን ተቆርቋሪነት የሚያሳይ አሁን በቅርቡ (በ1990 ዓ.ም) የተገለጠ አንድ ዶክመንት ተገኝቷል። የጉዳዩ መነሻ፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን በሞግዚትነት በለሚያስተዳድርበት ሁኔታ ነው። ለዚህ ጉዳይ በ1949 ዓ.ም በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጊባኢ ክርክሩ በሚካሄድበት ጊዜ፣ ጣልያን ትሪፖሊታንያን ለማግኘት በጣም ስለፈለገች፣ ለአስተዳደሩ የሕዝብ ወኪሎች ተመርጠው የሚመክሩበት ፓርላማ አቆማለሁ የሚል ሀሳብ አቅርባ ነበር። በዚህ ጊዜ የብራዚል ይውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የጣልያንን አምባሳደር ጠርቶ፣ « .... ይህ እናቆቁማለን የምትሉት ፓርላማ፣ የጣልያንን የአስተዳደር ሥልጣን የሚቀንስ እንዳይሆንባችሁ መጠንቀቅ አለባችሁ .... » የሚል ምክር ሰጥቶ ነበር። የጣልያን መንግሥት ለቀረበለት ለዚህ ጥልቅ የሆነ የወዳጅነት ምክር፣ ከፍ ያለ አድናቆቱንና ምሥጋናውን ለሚሰጥረው ፈርናንዲዝ መግለጽ፣ ዛሬ በርማ ከፋርኔዚና የተገለጠው ዶክመንት ያበረዳል። በዚህ ዓይነት በሐምሌ 1949 ዓ.ም የጣልያን መንግሥት ከፍተኛ ሚሽን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቀጥሎ ሪዩ ደ.ገንዖሮ ሲገባ፣ ሚስተር ፈርናንዲዝ ለአቶ አክሊሉ የሰጠውን ተስፋ ወዲያውኑ ወርውሮ፣ ከጣልያን ጋር እንደተሰጠ፣ የደጋሰፕሪ ኳጂዩ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጁሲፔ ብሩዛስካ በራፖሩ ገልጦታል።

ቀደም ሲል እንደተጠቀስን፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት አቅሙ በሚፈቅደው መጠን፣ የኢትዮጵያ የጭን ፈቃድ መልዕክተኞች በላቲን አሜሪካ የጉብኝቱ አገሮች ብራዚልና ፔሊ፣ ቪንዘዌላና ሚክሲኮ ብቻ ናቸው። የነዚህም መንግሥታት መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፣ ከኢትዮጵያ የቀረበላቸውን ሀሳብ አዳምጠው በኢርትራ ጉዳይ ድጋፍ ለመስጠት መስማማታቸውን ስለገለጹላቸው፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ወደ አዲስ አበባ የተመለሱት በጉዞአቸው ውጤት ተስፋ አሳድረው ነው። እንግዲህ ይህ የተሰጣቸው ተስፋ፣ እስከ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ ጸንቶ ቆይቷል ? ወይስ ተለውጧል ? ትክክለኛውን ሁኔታ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጊባኢ የተደረጉት ክርክሮችና በመጨረሻም የተሰጠው ውሳኔ አብራርቶ ይነገረናል።

ለመስከረሙ ቀጠሮ የኢትዮጵያ ዝግጅት በላቲን አሜሪካ አገሮች፣ የቦጉ ፈቃድ ሚሲዮን በመላክ ብቻ አልተወሰነም። አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከዚህ ከረዥሙ ጉዞአቸው ሲመለሱ፣

1ኛ/ የላቲን አሜሪካ አገሮች ጠላትነታቸው በጣም የሚጉዳን ስለሆነ፣ ይህንን ለመከላከል አጅግ ከፍ ባለ ፍጥነት በብራዚል፣ በቪንዘዌላና በሚክሲኮ የዲፕሎማቲክ ሚሲዮን እንዲከፈት፣

2ኛ/ ከመስከረሙ ቀጠሮ በፊት፣ በተቻለ ፍጥነት ግርማዊ ነጉሠ ነገሥት ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባል አገር መሪዎች፣ በኢርትራ ጉዳይ ለኢትዮጵያ ድጋፍ እንዲሰጡ ልዩ መልዕክት እንዲያስተላልፉ፣

3ኛ/ የጃንሆይን መልዕክት ለየመንግሥታቱ መሪዎች የሚያቀርቡ፣ ከአዲስ አበባ ልዩ መልዕክተኞች ለመሾም የሰውም ሆነ የገንዘብ ችግር ስለአለ፣ አሁን በውጭ አገር ያሉት የኢትዮጵያ አምባሳደሮችና ሚኒስትሮች፣ ለየተመደቡበትና በአካባቢያቸው ለሚገኙት አገሮች

መልዕክቱን እንዲያደርሱ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያቀረቡት ሀሳብ እንዲፈጸም ንጉሠ ነገሥቱ እጠቡ።

በዚያን ዘመን በልዩ ልዩ የውጭ አገር መንግሥታት ዘንድ የተወከሉት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትሮችና ጉዳይ ፈጻሚዎች፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴነታቸውን፤ ከዚህም በላይ የኢትዮጵያን ታሪክና ባሕል በጫዋት የሚያስከብሩ መሆናቸው የታወቀ ነው። ነገር ግን አብዛኛዎቹ የሚሲዮን መሪዎች፤ የዲፕሎማሲው ተግባር የሚጠይቀው ጥያቄ ስለሆነ ስለሚያጥራቸው፤ ስለ ኢትዮጵያ የሚታሰበውን ለመከታተል፤ እንደየጉዳዩ ሁኔታ የኢትዮጵያን አቋም አብራርቶ ለማሰራዳት፤ የተዛነፈውን አስተያየት ለማቃናት፤ ያለውን መልካም ስሜትና ግምት እያዳበሩ፤ ለአገሪቱ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ጥቅም ለማስገኘት ይቸገሩ ነበር። በዚህ ምክንያት፤ ኢትዮጵያ በኢንተርናሽናል የዲፕሎማሲ መስክ ላይ በጣም የሚያስፈልጋትን ትክክለኛ መረጃ ስለማታገኝ ጉዳቷ ቀላል አልነበረም። አብዛኛዎቹም የሚሲዮን መሪዎች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ችላ እያሉ፤ በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱ የሚያቀርቡት ራፖር ቁም ነገሩን እየሳተ፤ በወግ ሥርዓት ላይ የሚመረከዝ ብቻ እንደነበረ ጭጭ ያሳያል።

በዚህ በኢርትራ ጉዳይ፤ ጃንሆይ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት መሪዎች የላኩትን መልዕክት፤ ሁለት የኢትዮጵያ ሚሲዮን ኃላፊዎች ለየተወከሉበት አገር መሪዎች በምን አኳኋን እንደአደረሱ፤ ለንጉሠ ነገሥቱ የጻፉት ራፖር እንደ ምሣሌ ተወስዶ ቢጠቀስ፤ የጊዜውን የዲፕሎማሲ ሥራ አፈጻጸም የሚያሳይ ትክክለኛ ሰዕል ሊሆን ይችላል። እነዚህ ሁለት የሚሲዮን መሪዎች እነማን እንደነበሩና፤ የተወከሉበትም አገር የት መሆኑ ስለማይገለጽ፤ ራፖርቹ በቁጥር 1 እና በቁጥር 2 ተለይተዋል።

#### ከቁጥር 1. የተወሰደ፤

« ..... ግርማዊነትም እንዳደርስ ያዘዘኝን ታላቁን ንጉሣዊ መልዕክትምን ይገኝ ለ ..... አገር ..... መሪ ነሐሴ 20 ቀን 1941 ዓ.ም (በአውሮፓ አቆጣጠር መስከረም 3 ቀን 1949) በእፌሌል በማቅረብ በሰፊው ተነጋግራለሁ።

..... በግርማዊነትም መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የተሰጠኝን የባለ ሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርነቴን የክብር ልብስ ለብሼ፤ በአውቶሞቢሌ ላይ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ አሰደርጌ፤ አንደኛውንና ሁለተኛውን የሌጋሲዮኑ ፀሐፊዎቼን አስከትቼ፤ በተሰጠኝ ቀን ቀጠሮና ሰዓት ከቤተመንግሥቱ ሰደርሰ፤ የግርማዊነትም እንደራሴ በመባል የተደረገልኝ ታላቅ አቀባበል፤ ይህ ነው የማይባል ሥርዓትና ክብር የሚታይበት ነበር።

..... እስከዚህ የደረሰ እጅግ የተከበረ አቀባበል የተደረገልኝ፤ ዓለም በሚያደንቀው በግርማዊነትም ታላቅነት ስለሆነ፤ ይህንን ከፍተኛ ዕድል ለኢትዮጵያ የሰጠውን ችሩ ፈጣሪያችንን ሳመስግን ስንብቻለሁ።

..... የግርማዊነትም ልዩ መልዕክተኛ ሆኜ የቀረብኩላቸው የ ..... አገር ..... መሪ በታላቅ ክብር በተቀበሉኝ ጊዜ፤ ግርማዊነትም ለአገራችን ለኢትዮጵያ፤ ሌት ተቀን ስለሚደርጉት ጥረትና፤ እንዲሁም ግርማዊነትም ስለመጥቀው ዋና ነገር ይህና አድርጌ ሳስረዳቸው ከፍ ባለ ፈገግታ አዳምጠውኛል። ..... እኝህ የተከበሩ

ታላቅ መሪ የግርማዊነትዎን ልዩ መልዕክተኛ ይህን በመሰል ፀጊያስደስት አኳኋን በመቀበላቸውና፤ በደስታ መንፈስ በማነጋገራቸው፤ ከግርማዊነትዎ ምሥጋና ቢጻፍላቸው፤ ለአገራችን ከፍተኛ ሥላሴ መሆኑን መራት ስጧ በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ። ..... »

## ከቁጥር 2 የተወሰደ፤

« ..... ከግርማዊ ጃንሆይ የተሰጠኝን ከፍተኛ ትእዛዝ መሬት ስሜ ከተቀበልኩ በኋላ፤ ለአገሩ መሪ ..... ለማሰራሰብ ቀጠሮ ጤቷ ለነሐሴ 27 ቀን ከቀኑ በአምስት ሰዓት ቀጠሮ ተስጥቶኝ ከቤተመንግሥቱ ልደርሰ፤ የገቢው ዋና አዛዥና የፕሮቶኮሉ ሹም ተቀብለውኝ፤ በነጭ ሐር ጨርት የተጀለሙ ወንበሮች በተደረደሩት የማረፊያ ሳሎን አዳራሽ፤ ጥቂት ዕረፍት ካረፈኩ በኋላ፤ በዋናው የአልፍኝ አስከልካዩና በፕሮቶኮሉ ሹም እማካይነት ..... ራሴ ወደ አሉበት ትላቁ አዳራሽ ገብቼ ወንበር ከተሰጠኝ በኋላ፤ እሳቸውም (ራሴ) በፍቅርና በወዳጅነት አነጋገር የግርማዊነትዎን ጤንነት ሲጠይቁኝ፤ ይህን ብዬ በታላቅ ትህትና ደህንነትዎን ከገለጽኩላቸው በኋላ፤ የጃንሆይን ልዩ መልዕክት በእጃቸው ሰጥቼ፤ በታላቅ ደስታ ከተቀበሉ በኋላ፤ እጅግ ደስ የሚሰኝ የሻይ ግብዣ ተደረገልኝ።

ባርያዎ ከዚህ ቀደም እንዳመለከትኩዎ፤ እኝህ ደግሞ ራሴ ለግርማዊነትዎ ያላቸው ፍቅርና አድናቆት ከፍተኛ ሲሆን፤ ጠቅላይ ሚኒስትራቸው ገን የተማረ ነው ቢባልም፤ ብዙ ጨዋነት ስለሚገድለው፤ ግርማዊነትዎ ለሚደክምበት ስለ ኤርትራ ወደ እናት አገር መመለስ ጉዳይ፤ ምን እንደሚያወቅ እፍ አውጥቶ አልተናገረም። ሆኖም ከአኳኋኑ እንደተረዳሁት ኤርትራ ወደ እናቷ ከመጣች፤ ሱማሌም ከተጨመረች፤ ገናናው መንግሥትዎ ኃይለኛ ይሆንብናል ብሎ የሚጨነቅ ሳይሆን አይቀርም። ከአንዳንድ የቤተመንግሥቱ የቅርብ ሰዎች እንደሰማሁት፤ ይኸ ጠቅላይ ሚኒስትር፤ በአገሩም ውስጥ አንዳንድ የሚሠራው ተንኮል እየተደረሰበት ስለሆነ፤ ከእንግዲህ በባዛ አንድ ዓመት በቆይ ነው እንጂ፤ ማሩ የማይቀር ነው። የአምላክ ፈቃዱ ሆኖ ልሱ ሲነቀል ለኢትዮጵያ ግለጌያ ነገር ይሆናል ብዬ አስባለሁ።

ረዥም ዕድሜና ጤና ለግርማዊነትዎ እንዲሰጥልኝ ፈጣሪን እየለመንኩ፤ ከዙፋንዎ ሥር ዝቅ ብዬ መሬት እስማለሁ። ..... »

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ሁለቱ የኢትዮጵያ ዲሞክራሲያዊ ሚኒስትሮች መሪዎች ባቀረቧቸው ራፖርት፤ ለኤርትራ ጉዳይ ድጋፍ ለማግኘት ጃንሆይ ለየመንግሥታቱ መሪዎች ለላኩት ልዩ መልዕክት፤ ምን መልስ እንደተሰጠ አይናገሩም። ይልቁንም በቁጥር 1 ላይ የተጠቀሰው ራፖርት እንደሚያመለክተው፤ ጃንሆይ ለኤርትራ ጉዳይ የጠየቁትን ድጋፍ ብርቱ ምሥጢር አድርጎ በመያዝ « ..... ግርማዊነትዎ ሰለጠየቀው ዋና ነገር በሰፊው አሰረድቻለሁ ..... » በሚል በተሰጠው ቃል የመልዕክቱ ውጤት ተገልጿል። በቁጥር 2 የታየው ራፖርት ደግሞ የበለጠ የሚያስገርም ሳይሆን አልቀረም። ጃንሆይ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የየመሪዎቹን ድጋፍ የጠየቁት፤ ከሰበት ሳምንታት በኋላ ለሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ገባኢ ሲሆን፤ ባለሙሉ ሥልጣን መልዕክተኛው ያቀረቡት ራፖርት ሌሊት ያለው ጠቅላይ ሚኒስትር ከአንድ

ዓመት በኋላ ይሻራል ተብሎ ስለሚወራ፤ እሱ ሲነቀል በዚያን ጊዜ ሙሉ እርዳታ እናገኛለን በሚል ተስፋ የተዘጋ ነው።

በጠቅላላ አነጋገር ኢትዮጵያን በልዩ ልዩ አገሮች የወከሏት የአብዛኛዎቹ ዲፕሎማቶች የተግባር አፈጻጸም፣ ከዚህ በላይ በቀረበው ምሣሌ ዓይነት ነው ቢባልም፤ ቁጥራቸው አነስተኛ ይሁን እንጂ፣ ጊዜው የጠየቀውን የዲፕሎማሲ ሰልጣን የተከተሉ እንዳንድ ታላላቅ የሚሊዮን መሪዎች እንደነበሩ የታወቀ ነው። በ1949 ዓ.ም በአምባሳደርነትና በሚኒስትርነት ደረጃ፤ በዋና ዋና ሥፍራዎች ከተመደቡት መካከል፤ ለምሳሌ ያህል በጋሪስ አቶ ተስፋዬ ተገኝ፤ በሌንዶን አቶ አበበ ረታ፤ በሕንድ አቶ አማኑኤል አብርሃም ያበረከቱት የዲፕሎማሲ ተግባር የሚዘነጋ አይደለም።

በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ፍርድ ለሚጠብቀው የኤርትራ ጉዳይ፣ ከሐምሌ እስከ መስከረም አጋማሽ 1949 ዓ.ም ድረስ፣ በኢትዮጵያ በኩል የተደረገው ዝግጅት ይህን ያህል ጠላትን ተቋቁሞ ድል ለመምታት የሚያስችል አልነበረም።

-- ከሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታት ውስጥ ምንም እንኳን በፈረንሳይ እርዳታ ሙሉ በሙሉ መተማመን ባይቻልም፤ የታላቋ ብሪታንያ እና የዩናይትድ ቤትስ ድጋፍ እንደሚቀጥል ታውቋል።

-- የኢትዮጵያ የበጎ ፈቃድ መልዕክተኞች የጉበኛቸው ብዙ ተከታዮች እሏቸው የተባሉት እራቱ የላቲን አሜሪካ አገሮች የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመደገፍ የሰጡት ቃል ይፈጸማል ተብሎ ተስፋ ይደረጋል።

-- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት መሪዎች ያስተላለፉት መልዕክት፣ ለሁሉም ደርሶ የድጋፍ መልስ የሰጡት መሪዎች ቁጥር አሥራ አምስት ደርሷል።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የጦጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ከሙሉ ሥልጣን ጋር የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ሆነው፤ ከአዲስ አበባ ወደ ኒውዮርክ ከመነጋታቸው በፊት፤ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ንጉሣዊ ስብሰባ ተደርጎ የተነገራቸው፤ ኤርትራን ቢቻል በሙሉ፤ ሳይሆን በከፊሉ አስፈርደህ ይከሰዳል ተመለስ፤ የሚል የጠነከረ አደራና ትእዛዝ የተዋሐደበት መምሪያ ነበር።

እዚህ ላይ ብላታ ኢፍሬም ተወልደመድህን፣ በሐምሌ ወር ላቶ እክሊሉ ዞብተወልድ በገለጹት አስተያየት፤ « ..... የመስከረሙን ቀጠሮ ጃንዞይ እርግጠኛ የሆነ ተስፋ አድርገው እንዳይጠብቁ ማዘጋጀት ያስፈልጋል .... » ማለታቸው ይታወሳል። የመስከረሙ መግት ቀላል አንደማይሆን፣ የጦጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከአሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ሆነው ለጓጉሠ ነገሥቱ በሰፊው ማስረዳታቸው አልቀረም ነበር። ነገር ግን በአዲስ አበባ ነዋሪ የሆኑት የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሳይ አምባሳደሮች፣ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት እየመጡ፤ በኤርትራ ጉዳይ የየመንግሥታቸው የድጋፍ አቋም የጸና መሆኑን እና፣ በአብዛኛዎቹም አገሮች ዘንድ፣ ምንም ዓይነት ትግር እንደማይኖር ስለሚነግሯቸው፤ ንጉሠ ነገሥቱ ባሳደሩት ትልቅ ተስፋ ላይ፣ የእክሊሉን ጥርጣሬ ማስገባት አልፈለጉም። ይልቁንም የእነዚህ የሶስቱ ኃያላን መንግሥታት የተጨበጠ ድጋፍ ስለአለ፣ የባልያን ተንኮል አደናቃፊ ሊሆን የማይችል መስሎ ታያቸው። በገነተ ልዑል

ቤተመንግሥት በተደረገው ታላቅ ስብሰባ ተካፋይ የሆኑትም መሣፍንቶችና መኳንንቶች በተባበሩት መንግሥታት ገብኤ ላይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጠንክረው እንዲከራከሩና አሸናፊ ሆነው እንዲመለሱ አደራ ብለዋቸዋል። ሁኔታው እንደሚያስረዳው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ከአዲስ አበባ ተነስተው ረዥሙን ጉዞ ወደ ኒውዮርክ የቀጠሉት፤ እጅግ አሳሳቢና አንቅልፍ የሚነሣ፤ ኃላፊነት ተሸክመው ነው።

በተባበሩት መንግሥታት ሸንጎ ላይ ምንም እንኳን ጣልያን ወዳጆቿን እንደረጅንቲናን አሰልፋ ጦርነት እንደምትገጥማቸው የሚጠበቅ ቢሆንም፤ የጠላት ሴራ በምን ዘዴ ተሰናድቶ እንደሚገጥማቸው፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መረጃ የላቸውም። ከሌሎችም አባል መንግሥታት መካከል እነግን ብድግ ብለው፤ የጣልያን ደጋፊና የኢትዮጵያ ተቃዋሚ እንደሚሆኑ፤ ፀቅቅክል የሚያውቁት ዝርዝር አልነበረም። ደጋፊዎቻችን ሆነው ባለፈው ጉዞት ፀር ድምፅ ከሰጡን አገሮች መካከል፤ እነግን ሀሳባቸውን ለውጠው ወደ ጣልያን እንደአጋደሉ አላወቁም። በጠቅላላው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞች በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ገብኤ ላይ ተደራጅቶ የጠቃቸው የጠላት ተንኮል፤ ከአሰቡትና ከጠረጠሩት በላይ ነው።

## የጣልያን ሤራ

ግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም ሎንዶን ላይ የተፈረመ የቤቨን ስፎርሳ ስምምነት፤ ሞቶ መቀበሩን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንደገለጸው ሁሉ፤ ጣልያኖችም ይህ ስምምነት ከተቀበረበት ለምን ጊዜው እንደገና ነፍስ እንዲዘራ እንፈልግም ብለው፤ በመስከረም ለሚከፈተው ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገብኤ፤ ያልተጠበቀ አዲስ አቋም ደግሞ ለመቅረብ ወሰኑ።

በውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዋና ጸሐፊ በቪቶሪዮ ሞር (VITTORIO ZOPI) ሰብሳቢነት፤ በፋሽስት ዘመን የሠለጠኑ ዲፕሎማቶች እና አልባርቶ ታርኪያኒ አጥንተው ያቀረቧቸውና፤ በጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ጽድቀው በሥራ ላይ እንዲውሉ የተሞከሩት፤ የጣልያን ዋና ዋና የተንኮል ፕሮግራሞች የሚከተሉት ነበሩ።

..... በጣልያን ዲፕሎማቶች አስተያየት፤ የሰባ ሰባቱ (77) ዓመት ሽማግሌ ካርሎ ስፎርሳ፤ ሎንዶን ላይ ከታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር ስለኮሎኒዎቹ የወደፊት መፍትሔ ያደረገው ስምምነት ከፍተኛ ጣጣ አለከትሏል።

1. ከኤርትራ ግዛት አብዛኛዎቹ አውራጃዎች ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ ካርሎ ስፎርሳ ያደረገው ስምምነት፤ የጣልያንን ጥቅም ጉድጓድ። በዚህ ምክንያት የቀኞቹም ሆኑ የግራዎቹ የፖለቲካ መሪዎች፤ የደጋስፐሪን መንግሥት ከፋኛ አውግዘዋል።

2. በጣልያን ላይ እምነት ያሳደሩትና ከጣልያንም ጋር በሕብረት ለመኖር፤ ጽኑ ፍላጎት ያላቸው አብዛኛዎቹ ኤርትራውያኖች፤ በዚህ አገራቸውን ለኢትዮጵያና ለሱዳን በሚከፋፍለው በቤቨን ስፎርሳ ስምምነት ጥልቅ ሀዘናቸውን

ከ 1941 - 1963 (G.C.)

አስምተዋል። በተለይ የደጋውና የምሥራቀ አውራጃዎች ለኢትዮጵያ እንዲሰጡ የተደረገው ስምምነት፣ መላውን የኤርትራ ሕዝብ አስቆጥቷል። የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መሆንን ጨርሶ አደፈለገም።

3. አሁን ግን፡ አጋጣሚው ረድቶን በሰበተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የዜጎችን ስፎርሳ መፍትሔ ባለመጽደቁ፣ የወደፊትን የኤርትራን ሕዝብ ዕድል የሚያቃና እና፣ ለጣልያንም ተገቢ የሆነ ሚና ለመጫወት የሚያስችላት ጥሩ መንገድ ከፍቷል።

4. ስለዚህ፡ ለቅኝ ግዛቶቻችን መፍትሔ እንዲሆኑ ባለፈው ጊዜ የደከምንባቸውን መንግሥቶች ለውጠን፣ በአዲሲቷ የጣልያን ሬፑብሊክ ስም፡ በአዲስ መንፈስና በአዲስ ሀሳብ፣ አዲስ አቋምና አዲስ ጥላን አዘጋጅተን፣ ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ እንዲቀርብ ማድረግ አለብን።

5. ይህም በመጭው መስከረም በሚደረገው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ የሚቀርበው ሀሳብ፣ « .... ኤርትራና ለፀያ በቀጥታ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፤ ሱማሌ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞገስትነት ከተደረገች በኋላ ነፃነቷ እንዲሰጣት ... » የሚል መመሪያዊ አቋም የያዘ ከሆነ፣ ሁለት ሶስተኛውን የተባበሩት መንግሥታት አባላት የደጋፍ ድምጽ ለግንኙነትና ለመጽደቅ ይችላል። ይህንንም ሀሳብ አብስሰን ለጉባኤው የምናቀርበው፡ ወዳጆቻችንን የላቲን አሜሪካ አገሮችን ቀደም ብለን በሚገባ አሰናድተን ነው። ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና እንድትቆም በማድረግ፣ ከኢትዮጵያ ወረራ እናድናታለን። በብዙ ሺህ የሚቆጠሩት በኤርትራ ያሉት ዜጎችንም በሰላምና በነፃነት መኖር ይችላሉ።

6. በሊቢያ፡ ለትሪፖሊታንያም ሆነ ለሲሪናደክ ነፃነት መስጠት ያስፈልጋል ለንል፡ ዓረቦችና የአስላም አገሮች፣ ከቶ የማይጠብቁት የደስታ ዱብ እኛ ስለሚሆንባቸው፣ ወዲያው ጠላትነታቸውን ሠርዘው፣ ወዳጆቻችን ሆነው ከእኛ ጋር ይቆማሉ።

7. በሶማሊያም ጉዳይ የሞገዚት አስተዳዳሪነቱ ለእኛ እንዲሰጥ ሀሳብ በሚቀርብበት ጊዜ፣ የዓረብና የአስላም አገሮች ድጋፍ በቀጥታ ይጉርፍናል። ኤርትራም በዚህን ስፎርሳ ስምምነት መመሪት ማግኘቱ ኢትዮጵያ፣ ሌላው ወደ ሱዳን ይከፋፈላል ከሚለው ሀሳብ ይልቅ፣ ኤርትራ እንደነቷ ተጠብቆ ነፃነቷን እንድታገኝ የሚቀርበው ሀሳብ፣ ዓረቦችንና አስላሞችን ዘይበልጥ እንደሚማርክ ጥርጥር የለውም። ኤርትራን እኛ ፈጥረን አሁን ካለችበት ደረጃ ካደረሰናት በኋላ፣ ጥርጥር የለውም። ኤርትራን እኛ ፈጥረን አሁን ካለችበት ደረጃ ካደረሰናት በኋላ፣ አሥመራንም በዘመኑ ቲክኒዎሎጂ ገንብተን አውሮፓዊ ሥርዓት ያለው የጣልያን ከተማ ካደረግናት በኋላ፣ እንዴት ለኃይለሥላሴ ፈጭናል መንግሥት እናስረክባለን ? ስለዚህ፡ ..... በመስከረሙ ጉባኤ ላይ ያለንን አቅም በሙሉ አስተባብረን፣ የኤርትራን የወደፊት ዕድል ወደ ነፃነት ማሻገር አለብን። .....

የአዲሲቷ ጣልያን ሬፑብሊክ መንግሥት አዲሱ አቋም፡ ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን ከተመሠረተ በኋላ፣ በተለይ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ከዓለም መንግሥታት ሽንጌ ለማስረዝ፣ እግዚአብሔርን የሚማርክ የሰበት ታሪክ ለመፍጠርና፣ አቀራረቡን ለማሳመር፣ ብዙ ሊቃውንቶች የተሰየሙበት የፕሮፓጋንዳ ኮሚቴ ተቋቁሞ፣ የተዘጋጁት ጽሑፎች፣ በየለበት መመራጨት ጀመሩ።

..... በታሪክ ምን ጊዜም ኤርትራ፡ የኢትዮጵያ ግዛት ሆና አታውቅም።  
 ..... የጣልያን መንግሥት በ1885 ዓ.ም፣ መላውን ኤርትራ ቅኝ ግዛት አድርጎ  
 የያዘው፣ ከኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ነጥቆ አይደለም። ..... የጥንታዊ ታሪክ  
 ተመራማሪዎች እንደደረሱበት፣ ይህች ኤርትራ የምትባል አገር፣ ከብዙ መቶ  
 ዓመታት በፊት፣ ምንም እንኳን የጭለማ ሕይወት ተጋርዶባት የኖረች ቢሆንም፣  
 የራሷ የሆነ ባሕልና ቋንቋ እንደነበራት፣ የሚያመለክቱ ጭማሪዎች ሲቀርቡ፣  
 ከኢትዮጵያ ታሪክና ካልቸር ጋር የሚያገናኛት አንዳች ምልክት  
 አልተገኘም።.....አክሱም ላይ ነግሠው ትግራይንና ኢትዮጵያን በአንድነት  
 አስተዳድረው ነበር የሚባሉትም ነገሥታቶች፣ ግዛታቸውን ለማስፋፋት ወደ  
 ኤርትራ ዘልቀው እያውቁም። ..... አርግጥ፣ አልፎ አልፎ እነዚህ የትግራይ  
 ነገሥታቶች ከእሥመራ በስተደቡብ በኩል የሚገኙትን፣ ደጋግ ሥፍራዎች ይዘው  
 እንደነበረ ይነገርላቸዋል።

..... አድዋ ላይ፣ በኢትዮጵያና በጣልያን መካከል የደረሰው ግጭት  
 በግዛት ምክንያት አይደለም። ሁለቱ መንግሥታቶች ውግላ ላይ በተፈራረሙት  
 ውል፣ ጣልያን በኢንተርናሽናል ግንኙነቶች፣ ኢትዮጵያን ለመርዳት ዳግማዊ  
ምኒልክ ተሰማምተዋል የሚለውን የውሉን 17ኛ አንቀጽ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ወሸት  
 ነው ብለው በመካዳቸው ነው። ..... ከአድዋ ጦርነት በኋላ፣ በጣልያንና  
 በኢትዮጵያ መንግሥታት መካከል የዕርቅ ስምምነት ሲደረግ፣ ከመራብ ምላሽ  
 ያለው አገር በሙሉ የጣልያን ቅኝ ግዛት መሆኑን፣ እጄ ምኒልክ በፈርማቸው  
 አረጋግጠዋል። በዚያን ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ በሁለቱ አገሮች መካከል በደረሰው  
 ግጭት አሸናፊ ሆነው ለለቀረቡ፣ ከመራብ ምላሽ ያለውና በጣልያን የሚተዳደረው  
 የኤርትራ ግዛት፣ የኢትዮጵያ ስለሆነ ይመለስልኝ አላለም። የዕርቁ ስምምነት  
 ሲዘጋጅ፣ የንጉሠ ነገሥቱ ዋና ጥረት፣ ጣልያን በኢትዮጵያ አስተዳደር ውስጥ  
 እንዳትገባ ቃሏን እንድትሰጣቸው ብቻ ነበር።

..... በኢትዮጵያና በጣልያን ግዛት መካከል ያለው ወሰን፣ በትክክል  
 የመረብ ወንዝ መሆኑ በውል ተረጋግጦ ከኖረ ከፃምሣ ዓመት በኋላ፣ የኃይለሥላሴ  
 መንግሥት በድንገት ተነስቶ፣ ኤርትራ የኢትዮጵያ ግዛት ስለሆነች፣ ከኢትዮጵያ  
 ጋር መቀላቀል አለባት ሲል፣ ያቀረበው ጥያቄ ተገቢ ያልሆነና መሠረት የሌለው  
 ነው። በጥንታዊው ዘመን ኤርትራና ኢትዮጵያ በአንድ መንግሥት አስተዳደር  
 የኖሩ ከመሆናቸውም በላይ፣ በዘርና በቋንቋ፣ በባሕልና በሀይማኖት ሁለቱ ሕዝቦች  
 ልንድ ዓይነት ናቸው በማለት፣ የኃይለሥላሴ መንግሥት ለተባበሩት መንግሥታት  
 ልባል አገሮች የሚያውራጩውን የፈጠራ ሰነድ፣ የታሪክ ሊቃውንቶች አይተው  
 ተገርመዋል። ..... ወደ ኋላ ተመልሶ ይህን የኢትዮጵያ መንግሥት የሚያውራውን  
 የጥንቱን ታሪክ መመርመር ቢያስፈልግ፣ የኤርትራን ግዛት በሙሉ ለማስተዳደሩ  
 ማስረጃ ያለው፣ ከጣልያን በስተቀር ሌላ መንግሥት ሊኖር አይችልም። .....  
 እርግጥ በ1557 ዓ.ም ቱርኮች የምጽዋን ወደብ መያዛቸው ትክክል ነው። ቀጥሎም  
 ግብፆች በቱርክ ስም ይህንኑ የምዕዋን ወደብ ይዘው፣ ለተወሰነ ጊዜ መቆያታቸው  
 አይካድም። ይሁን እንጂ ቱርኮቹም ሆኑ ግብፆች፣ ከምዕዋ አልፈው ወደ ኤርትራ  
 ግዛት አልገቡም። በትክክለኛው ታሪክ ከ1885 ዓ.ም ጀምሮ የኤርትራን ግዛቶች  
 አጠቃላላ ያስተዳደሩት ጣልያን ብቻ ነች። ..... ስለዚህ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት፣  
 በመስፋፋት ፖሊሲው ኤርትራን ለመያዝ ዋና ግቡ ስለሆነ፣ በየጊዜው  
 የሚያቀርባቸው ጥያቄዎች ሁሉ፣ በፈጠራ ታሪክ ላይ የተመሠረቱ መሆናቸው  
 በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ መታወቅ አለበት። ..... እርግጥ ኢትዮጵያ የባሕር  
 በር ስለሌላት በአስብ በኩል መተላለፊያ አንድታገኝ ይገባታል። ለዚህም የጣልያን

መንግሥት ከ1928 ዓ.ም ጀምሮ ድጋፉን አልነሳትም። ከዚህ ሌላ ግን ከጣልያን ጋር ለብዙ ዘመናት በመኖር፣ ቀጥሎም በአንግሊዝ አስተዳደር ለአሥር ዓመታት በመቆየት፣ በሥልጣኑ ከፍተኛ ያለ የመሻሻል ዕድል ያገኘው የኤርትራ ሕዝብ፣ የኢትዮጵያ የፈውዳል አስተዳደር ቀንበር አንዳይወድቅበት፣ ለትክክለኛ ፍርድና ለዴሞክራሲ መብት የቆሙ አገሮች ሁሉ፣ በጥብቅ አንዲያበብቡት ያስፈልጋል።

..... ኤርትራን የፈጠረችና ምድረ በዳ የነበረችውን አገር አልምታ የሕዝቡን ኑሮ ወደ ለብዓዊ ሕይወት ያሻገረችው ጣልያን ስለሆነች፣ ከአሷ በስተቀር የኤርትራን ሕዝብ ፍላጎት የሚያውቅና ለችግሩም መፍትሔው ምን እንደሆነ፣ ሀሳብ ማቅረብ የሚችል ሌላ አገር የለም። ስለሆነም፣ የኤርትራ ሕዝብ ነፃነቱን አግኝቶ ራሱን ትሎ እንዲተዳደር፣ የአዲሲቷ ጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ጽኑ ድጋፍን ብቻ ሳይሆን፣ ከፍተኛ የሞራልና የግቴሪያል እርዳታውን ለማቅረብ ዝግጁ መሆኑን ያረጋግጣል።..... »

የሮማ መንግሥት ከሐምሌ 1949 ዓ.ም ጀምሮ ስለ ኤርትራ ጉዳይ የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮችን አስተያየት ለመለወጥ፣ በፕሮፓጋንዳ መስክ የደረገው ዘመቻ ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን ነበር። ጣልያን ይህ በአዲስ መንገድ ጠንሰሶ የሚያስራጨው ሀሳብ፣ ሶስት ዓይነት ጥቅም ያስገኛልናል ብሎ ሙሉ ተስፋ አድርጓል።

- የመጀመሪያው፡ ኢትዮጵያ ኤርትራ ትመለስልኝ ብላ ያቀረበችው ጥያቄ ተገቢ አይደለም ተብሎ በተባበሩት መንግሥታት በድምፅ ብልጫ እንዲሠረዝ ነው።
- ሁለተኛው፡ አዲሲቷ የጣልያን ሬፔብሊክ፣ ቅኝ ግዛቶቿ የነበሩት አገሮች ሊቢያና ኤርትራ ነፃነት ሊሰጣቸው ይገባል ብላ ስትቀርብ፣ በጠቅላላው ኮሎኒያሊስት ባልሆኑ አገሮች ዘንድ እድናቆትንና መልካም ግምትን ለማግኘት ነው።
- ሶስተኛው፣ ኤርትራና ሊቢያ ነፃ ሲወጡ፣ በአድሚኒስትሬሽኑና በካልቸሩ ከጣልያን ጋር ተዋህደው የኖሩ በመሆናቸው፣ እዲስ ለሚያቋቁሙት መንግሥት እርዳታ ስጭ ሆኖ ለመግባትና የተመቻቸ ቦታ ይዞ የንግድና የኤኮኖሚን ጥቅም ለማዳበር ነው።

ለቅርብና ለሩቅ ጊዜ የተነደፈውን ይህንን የጣልያን ሀሳብ በተግባር ላይ ለማዋል፣ ከሁሉ አስቀድሞ የኢትዮጵያን ጥያቄ ማሰናከል አስፈላጊ ስለሆነ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮችን ለማስጠናትና ለማሰለፍ፣ በጁሴፔ ብሩዛስካ የውጭ ጉዳይ ም/ሚኒስትር የሚመራ የመልዕክተኞች ጓድ የተሰየመው ለዚህ ግብ ነበር።

አንደሚታወሰው፡ ኢትዮጵያ ባላት አቅም ወደ ላቲን አሜሪካ የላከቻቸው የበጎ ፈቃድ መልዕክተኞች፣ የጉብፃቸው አራት አገሮች ብቻ ናቸው። የጣልያን ሚሲዮን ግን በልዩ እውጮፕላን እየተጓዘ የሀያ እንዴት የላቲን አሜሪካ አገሮች በማባበል፣ የኢትዮጵያን ጥያቄ እንዲቃወሙና አዲሱን የጣልያን ፖሊሲ እንዲከተሉ ከፍተኛ ያለ ጥረት አድርጓል። በዚሁ ጉዞው፣ ጁሴፔ ብሩዛስካ በመንግሥቱ ስም ለየአገሩ መሪዎች ካቀረበላቸው ገጸ በረከቶች ሌላ፣ በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ የጣልያን ነገረ ፈጆች ሆነው በየኮሚቴው ለሚጮሁትና



ለሚያምታቱት፣ ለአርጀንቲና፣ ለኮሎምቢያ እና ለብሪታኒካ ቋንቋ መልዕክተኞች፣ ዋጋ ያላቸው ሰጦታዎችና የኒሻን ሽልማት ሰጥሷል።

በኒውዮርክ የአርጀንቲና ዋና መልዕክተኛ አምባሰር ሆሴ አርሴ "JOSE ARCE" የሊቢያ፣ የኢርትራና የሱማሌ የወደፊት ዕድል፣ በተባበሩት መንግሥታት እንዲወሰን ጉዳይ ከቀረበበት ከመስከረም 1948 ዓ.ም ጀምሮ፣ በይፋ የጣልያን ዋና ቃል አቀባይ ሆኖ፣ የሮማ መንግሥት በየጊዜው የጊሊመን ልዩ ልዩ መምሪያ በየገንቡ እየተከተለ፣ የሮማክና ይታገል ነው። በቅርቡ ዓ.ም 1949 ዓ.ም፣ በአቶ አክሊሉ የሚመሩት የኢትዮጵያ የበጎ ፈቃድ መልዕክተኞች አርጀንቲና ዋና ከተማ ቦኒስ አይረስ (BUENOS AIRES) ሲደርሱ፣ መንግሥቱ አልቀበልም ብሎ በር እንዲዘጋገባቸው ያደረገው አምባሰር ሆሴ አርሴ ለሆነ፣ ለደጋሰጥሪ መንግሥት ያደረገው ውሳኔ በቀላል የሚታሰብ አይደለም። አምባሰር አርሴ፣ በአርጀንቲና መንግሥትና በራሱ ሰም ሆኖ እስካሁን ለጣልያን መንግሥት ያበረከተው አርዳታና፣ ወደፊትም የሚያቀርበው አገልግሎት እጅግ ወታዊ ሰለጠነ፣ አልፎ አልፎ በተለይ ከሚሰጠው ጉርሻ ውጭ፣ በአፍሪካ የጣልያንን አገደኛ ደረጃ የክብር ክብር ታላቅ ኮርዶን ኒሻን ተሸልሟል። በዚህ ሽልማት ክርግ መንግሥት የተሰጠውን ከፍተኛ ክብር ለማመስገን፣ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለሆነ ሰፎርሳ በጸፈው ደብዳቤ፣ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል። «.....በፀከሉ ለጣልያን መንግሥትና ሕዝብ ያለንን ታማኝነትና የጋላ ሰሜት ከመግለጽ ጥን ጊዜም እንደሚለዩን አረጋግጣለሁ። ..... ጣልያን በአዲስ መልክ የጀመረችን የትልቅነት እርምጃ እንድትቀጥል በእገሬ ሕዝብ ሰም ሆኖ የማቀርቡ ምኞት፣ ጥልቅ የሆነና የወንድማማችነትን መንፈስ የያዘ ነው.....»

ሁሉም፣ በዘር ወንድማማቾችና በፖለቲካው የፋሽስት ምርቶች የሆኑት፣ የጣልያን እና የአርጀንቲና መንግሥታቶች፣ ለሊቢያ፣ ለኢርትራና ለሱማሌ ጉዳይ፣ በመስከረም በሚከፈተው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፣ ሕብረታቸውን ከመቼውም ጊዜ በበለጠ አጠናክረው አዲሱን ፕላን ለግለሰብ ተዘጋጅተዋል። እንዲሁም በኒውዮርክ ከሚገኙት የላቲን አሜሪካ አገሮች ቋሚ መልዕክተኞች መካከል፣ የኮሎምቢያ አምባሰር ካርሎስ ግራሲያ (CARLOS GARCIA) እና የብሪታኒካ አምባሰር ካርሎስ ሙንዚ (CARLOS MUNIZ) ለአዲሱ የጣልያን ፕላን ከፍተኛ ጥረት ለማድረግ ቃል ሰለሰው፣ እነሱም እንደ አርጀንቲናው መልዕክተኛ ከፍተኛ ኒሻንና ሰጦታ ተቀብለዋል።

በጠቅላላው፣ በጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የሚመራው የመልዕክተኞች ቡድን፣ መላው የላቲን አሜሪካ አገሮችን በመግብኘት በአዲስ መልክ ያዘጋጀውን ፕላን፣ ከዘይቲ በስተቀር ሌሎች በሙሉ ስለተቀበሉት፣ ፍሬያማ የሆነ ውጤት ይዞ ተመልሷል።

በሰባተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የዚህን ሰፎርሳ ስምምነት እንዳይጸድቅ በድንገት ከደጋፈነት ወደ ተቃዋሚነት ተገልጦ በደብዳቤው የዘይቲ ዋና መልዕክተኛ ሴናተር ኤሚሊ ሰንት ሎት፣ አሁንም በለመደው መልክ በመስከረሙ በበሰባ ላይ ሌላ አዲስ ዕክል እንዳይፈጥር ጣልያኖች ለማባበል ሞክረው ነበር። ኋላ ግን ጉዳዩን ሲያጠኑት ኢርትራና ሊቢያ ነፃነታቸውን ይቀበሉ የሚል ፀላብ ሲቀርብ፣ የዘይቲው መልዕክተኛ ለማን ሲል ማንን ይቃወማል ? የጥቁር ዘር የሆነው መንግሥት ኢርትራ ነፃ ይውጣ ሲባል፣ ከመደገፍ በስተቀር

ሌላ ምርጫ ስለሌለው፣ መለማመጥ አያስፈልግም ብለው ተወት። በመሠረቱ ሴናተር ሰንት ሎት፣ በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስቅላላ ጉባኤ ላይ ደህና አድርጎ ከበጠበጠ በኋላ፣ ለአራተኛው ሰብሰባ ተካፋይ ሳይሆን ቀርቷል።

ከመስከረሙ ጉባኤ በፊት፣ የጣልያን ጥረት በላቲን አሜሪካ እገሮች ብቻ የተወሰነ አልነበረም። በዓረቦችና በእስያውያኖቹም ዘንድ መልዕክተኞች እየላከ፣ ለቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ መፍትሔ ያዘጋጀውን እዲሱን ፕላን በማሰራዳት፣ የሚያስፈልገውን ድጋፍ ሲሰበሰብ ከርግል። የዓረብ መንግሥታት ሞናው ንላማቸው፣ የሊቢያ እንደነት ተጠብቆ በፍጥነት ነፃነት እንዲሰጥ ስለሆነ፣ ሱማሌ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንዲተዳደር የቀረበውን ሀሳብ አይቃወሙም። በኤርትራም ጉዳይ፣ አገሩን ኢትዮጵያና ሱዳን ከሚከፋፈሉት ነፃነት እንዲሰጠው የታቀደውን የጣልያን ፕላን ለመደገፍ አይቸገሩም። የጣልያን መንግሥት ባቀረበው ሀሳብ ላይ፣ ዓረቦቹ ትንሽ ጥርጣሬ ያደረገባቸው፣ ስለ ሊቢያ እገሮች ነፃነት ሲነገር፣ ትሪፖሊታንያ፣ ሲረናይክና ፊዘን በእንደነት ተሞህደው፣ መሆን አለመሆኑን፣ አጠናባጁ የሮማ መንግሥት በቂ ግብራሪያ ባለመስጠቱ ነው። በሊቢያ ጉዳይ የጣልያን እውነተኛው ፍላጎት፣ በተለይ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ የተለያየ መንግሥት እንዲቆምላቸው ነው። ጣልያን የተመቻቸ በታና ጥቅም ይኖረኛል ብሎ የሚያስበውም፣ በትሪፖሊታንያ ላይ መሆኑ የተሳሳተ ነው። ይሁን እንጂ ይህንን የውስጥ እቅዱን በይፋ ከማውጣት፣ እንዲሁ በደፈናው እያምታታ ለሊቢያ ነፃነት ድጋፍ ሆኖ መታየትን መርጧል።

በእስያውያኖቹም በኩል፣ የጣልያንን ሀሳብ በደፈናው የሚቃወም የለም። በተለይም በኢትዮጵያ ላይ፣ ጥላቻውን የሚያሳየው የታኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍፋላህ ካን፣ በሐምሌና በነሐሴ ወራት የውስጥ ከሮማ መንግሥት ጋር ልዩ ወዳጅነት ሲገነባ ስለሰነበተ፣ በመስከረሙ ጉባኤ ላይ የጣልያን አጨብጫቢ እንደሚሆን ሙሉ እምነት ተጥሎታል።

## የአራቱ ኃያላኖች አቋም

ለሊቢያ፣ ለኤርትራና ለሱማሌ የወደፊት ዕድል መፍትሔ ነው ተብሎ የቀረበው የቤሽን ሰፎርሳ ስምምነት ከወደቀ በኋላ፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስቅላላ ጉባኤ እንዲያጸድቀው ጣልያን ያዘጋጀውን እዲሱን ፕላን፣ ታላቋ ብሪታንያ ለጥቅሟ ስትል ሙሉ ድጋፋን እንደምትሰጥና፣ አሜሪካም እንደሚተባበር፣ የሮማ መንግሥት እርግጠኛ ነበር።

በሊቢያ ጉዳይ የጣልያን መንግሥት የቀየሰው እውነተኛ መፍትሔ፣ ሁለት ዓይነት ትርጉም እንዲኖረው ታሰቦ የተቀናጀ ነው። የመጀመሪያው፣ ዓረቦችንና እስያውያኖችን ለማጭበርበር ሽፈንፈን ባለ እነጋገር፣ ለሊቢያ አሁኑኑ ነፃነት መስጠት ይገባል፣ የሚለው ቃል ነው። ሌላው የተደበቀው እውነተኛው ሀሳብ ግን፣ በሊቢያ ውስጥ ያሉት ሁለቱ ዋና ዋና አውራጃዎች፣ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ፣ ለየብቻቸው ነፃ መንግሥት ተብለው የመጀመሪያው በጣልያን፣ ሁለተኛው በታላቋ ብሪታንያ የበላይ መሪነት እንዲተዳደሩ ለማድረግ ነው። በመሠረቱ ለትሪፖሊታንያ እና ለሲረናይክ ለየብቻቸው የኦቶማን እስተዳደር እንዲሰጣቸው፣ እንግሊዞች ቀደም ሲል የሚፈልጉትና አሁንም የሚመኙት መሆኑ የተወቀ ነበር። ይሁን እንጂ እነዚህ ሁለቱ አውራጃዎች ለየብቻቸው ነፃነት እንዲሰጣቸው፣

የጣልያን መንግሥት ልባዊ ምኞትና ጽኑ ፍላጎት መሆኑ ተብራርቶ የታወቀ እንደሆነ፤ ዓረቦች የሊቢያን እንደነት የሚፃረር ሀሳብ ነው ብለው እንዳያውግቡት፡ የሮማ መንግሥት ብልጽ ለመሆን እንግሊዞችን በይፋ እያናገረ፡ እሱ በጀርባ ሆኖ ለመግሥት ፈለገ፡፡ የሮማ መንግሥት በአዲስ መልክ የወጣው ምኞት፤ በትሪፖሊታንያ እና በኤርትራ ላይ፤ የጣልያን ስሜት ያላቸው መንግሥታቶች ተቋቁመው፤ ከፍተኛ የኤኮኖሚና የሶሻል ጥቅም ለማግኘት ስለሆነ፡ በአራቲኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፤ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር መረዳዳትና መቀራረብ፤ በጣም አስፈላጊነቱን አምናቢታል፡፡ እንግሊዞች ግን ይዘን በአዲስ መልክ የተወጣውን የተቋቋሙ ሀሳብ ተቀብለው፤ የጣልያን ተባባሪ ሆነው መታየትን አልፈቀዱም፡፡

በስኢ ወር 1949 ዓ.ም፡ የሮማ መንግሥት ለሊቢያና ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጣቸው ለመጠየቅ ሀሳቡን በሚያውጡኅንበት ጊዜ፡ እንግሊዞች ቁራሳቸው መንገድ በመጓዝ፤ ለሲረናይክ አውራጃ የኦቶኖሚ አስተዳደር አቋቁመናል ብለው መግለጫ ሰጥተዋል፡፡ ይዘንንም እርምጃ ሲወስዱ፡ የቀድሞ አስተዳዳሪውን የጣልያንን መንግሥት ማማከር አስፈላጊ ሆኖ አላገኙትም፡፡ የመንግሥቱ መሪ ደጋስጥሪና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ካርሎ ስፎርሳ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት እኛን ሳያማከር ወይም አስተያየታችንን ሳይጠይቅ፤ እንዴት ለሲረናይክ አውራጃ የኦቶኖሚ አስተዳደር ያቋቁማል ? በማለት ለመቀየምና ለማጥራምረም ሞክረው የሚያዳምጣቸው አጥተዋል፡፡ የታላቋ ብሪታንያ የዲፕሎማሲ መሪ እርናስት ቤቪን፡ ከጊዜ ወደ ጊዜ ለደጋስጥሪ መንግሥት ያለው ግምት በጣም እየቀነሰ ስለሄደ፤ ከእንግዲህ ወዲህ ከጣልያኖች ጋር የተለየ ውይይትም ሆነ ስምምነት መደራደር አይቻልም ብሎ ዘግቷል፡፡ በግንቦት 6 ቀን 1949 ዓ.ም የቤቪን ስፎርሳ ስምምነት ሎንዶን ላይ እንደተፈረመ፡ ጣልያኖች ትኩሎች በመሆናቸው፤ አጉል ፕሮፓጋንዳ ነዘቸው ውጤቱን እንደአበላሹት ዙሉ፤ አሁንም አዲስ መፍትሔ አቅርቦን እናስፈጽማለን በማለት የሚያደርጉትን ማምታታት፤ እንግሊዞች አላመኑበትም፡፡ የሮማ መንግሥት ኤርትራን በእጅ አዙር ለመግዛት፤ የሊቢያን እንደነትና ነፃነት እንደግላለን እያለ፡ የዓረብ መንግሥታቶችን ሲያታልል እንደሰነበተ፤ እንግሊዞች ደርሰውበታል፡፡ ስለዚህ፤ የታላቋ ብሪታንያ ዲፕሎማቶች፤ የጣልያንን የማጭበርበር ሥራ ደዘና አድርገው ስለተረዱት፤ ለመስከረም የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ፤ ከጣልያን ጋር ከመስለፍ ይልቅ፤ ራሳቸው የሚፈልጉትን አቋም ይዘው፡ ብቻቸውን ለመታገል ወሰኑ፡፡

የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ስለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ጉዳይ ያለው አቋም፤ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ጋር በመሠረቱ አብዙ የሚጓዝ መሆኑ ምንጊዜም አልተሸሸገም፡፡ በተለይ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፤ እንግሎ አሜሪካኖች፤ በቤቪን ስፎርሳ ስምምነት መሠረት ባለፈው ግንቦት ወር ተስማምተውበት የነበረውን ውሳኔ ዛሬም ይደግፉታል፡፡ ለአራቲኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ዝግጅት ሲደረግ፤ በአሜሪካና በእንግሊዝ መካከል መጠነኛ ልዩነት የተፈጠረው፡ ሊቢያን በሚመለከት ጉዳይ ብቻ ነበር፡፡ ይኸውም፤ በሊቢያ እንደነት አመሠራረት ላይ እንግሊዞች በጥድፈያ መሆን አይችሉም በማለት፡ ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ለየብቻቸው ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ ያስፈልጋል ሲሉ፡ አሜሪካኖች የሊቢያን አውራጃዎች እንደነት አዋዘዶ አንድ መንግሥት ለማቋቋም ጊዜ የሚፈጅበት ምክንያት ስላልታያቸው ነው፡፡ በኤርትራ ጉዳይ ግን አሜሪካና እንግሊዝ ያላቸው አቋም ኢትዮጵያን የሚረዳ እንጂ ጣልያንን የሚደግፍ አልነበረም፡፡

ከሶስቱ የምዕራብ ኃያላን መንግሥታቶች መካከል፤ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ የተጣመመ ጠቅላይ ደዛ፤ ብቻዋን ተጣምማ የቀረችው ፈረንሣይ ነች። በ1945 ዓ.ም ገና ከጠዋቱ ሊቢያ፤ ኤርትራና ሱማሌ ለቀድሞ ገዥያቸው ለጣልያን መመለስ አለባቸው ብላ ፈረንሣይ የተሟገተችው፤ ከጓደኛዋ ከኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር በመተባበር፤ በሰሜን አፍሪካ ባሉት ግዛቶቿ ውስጥ የነፃነት እንቅስቃሴ እንዳይፈጠር አፍኖ ለመያዝ ነበር። አሁን በ1949 ዓ.ም፤ ለሊቢያ የኦቶማን አስተዳደር ወይም ነፃነት የተሰጠ እንደሆነ፤ የዚህ መንፈስ ወደ እነ ቱኒዚያ ተሻግሮ እንዳይበጠብጣት፤ ፈረንሣይ ስትሰጋበትና ስትከላከለው የቆየችው በሽታ እየተጠናከረ መጣነት። በቅኝ ግዛት አስተዳደር ረገድ ምንም ዓይነት ልምድ የሌላቸው አሜሪካኖች፤ ለሊቢያ ነፃነት ቢሰጥ፤ ፈረንሣይ የምትፈራበትን ምክንያት ለመረዳት ብዙ ጊዜ ወስዶባቸዋል። በወዳጆቻቸው በእንግሊዞች በኩል የፈረንሣይ ችግር የት ላይ እንደሆነ ከተገነዘቡ በኋላ፤

« ..... ፈረንሣይ በሰሜን አፍሪካ፤ በቅኝ ግዛትም ሆነ በፕሮቴክቶራ ለያዘቻቸው አገሮች፤ ሕዝቡ ሳይጠይቃት ወይም ሳያምጽባት፤ ቀደም እድርጋ የኦቶማን አስተዳደር መብት ብትሰጣቸው፤ በሊቢያ ነፃነት ምክንያት የሚቀስቀስባት ችግር አይኖርም ..... » የሚል ጠቅላይ ወረውሩ። ይዘን ከአሜሪካኖች የቀረበውን አስተያየት፤ ፈረንሣይ ጨርሶ የግትቀበለው ስለሆነ፤ ሀሳቡ ወደመነጨበት ወደ ባለቤቱ እንዲመለስ ከማድረግ በስተቀር፤ ከርክርም ሆነ ውይይት አያስፈልገውም ብላ ዘጋች። አተኩሮ ለሚመለከተው፤ በሊቢያ ጉዳይ ፈረንሣይ በአሜሪካኖች ላይ ማዘኗና መበሳጨቷ ተገቢ ሆኖ አልታየም። ሊቢያ በቶሎ ነፃ መንግሥት ሆና መቆም አለባት ብላ አዲሱን መፍትሔ ያዘጋጀችው፤ የፈረንሣይ ዋና ወዳጅ ኮሎኒያሊስቷ ጣልያን ነች። ሀሳቡም በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ እንዲጸድቅ በላቲን አሜሪካ፤ በመካከለኛው ምሥራቅና በእስያ አገሮች ዘንድ፤ ከፍተኛ ጥረት አድርጋ ብዙ ድጋፍ የሰበሰበችው የፈረንሣይ ዋና ወዳጅ አዲስቷ ጣልያን ነች። ስለዚህ፤ አጠገቧ ያለውን ከዳተኛ ጓደኛዋን የሮማን መንግሥት በመውቀስ ፋንታ፤ ሀዘኗ ወደ ዋሽንግተን ለምን እንደተጓዘ፤ ለማንም ግልጽ አልነበረም። በኤርትራ ጉዳይ ከመነሻው ጀምሮ እንደታየው፤ ፈረንሣይ አይኗን ጨፍና ያለ አንዳች ይሉኝታ ጣልያንን ስትደግፍ እንደኖረች ይታወቃል። በነሐሴ ወር 1949 ዓ.ም የተዳማሪ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ ከላቲን አሜሪካ ጉዞአቸው ሲመለሱ በፓሪስ አልፈው፤ የፈረንሣይን የዲፕሎማሲ መሪ ሮበርት ሹማንን ባኒጋንጥስት ጊዜ፤ ከኤርትራ ግዛት ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከእስያውያን ጋር አንዲቀላቀል፤ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር ድጋፋችንን በድጋሚ እናጽናለን የሚል ቃል ተስጥቷቸው ነበር። አሁን ግን ኤርትራ ሳይከፋፈል የግዛቱ እንደነት ተጠብቆ ወዲያውኑ ነፃነቱን መቀበል አለበት ብላ፤ ጣልያን የወጣ ነችውን ሀሳብ፤ የፈረንሣይ ሬፑብሊክ ዘምን መልክ እንደምታየው፤ በጉባኤው ሞኪማ አስተያየቷን ፈጥና መስጠት አልፈለገችም።

የሶቪየት ሕዝረት መንግሥት፤ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፤ ለሶስቱን ጊዜ የሚያቀርበው መፍትሔ፤ ከሌሎች ኃያላን መንግሥታቶች አቋም የተለየ እንዲሆን ፈልጓል።

1 ሊቢያ፤ አሁኑኑ እንደነቷ ተመሥርቶ ነፃነቷ ተስጥቷት መንግሥት እንደታቀምና፤ በእገናም ላይ እስካሁን ሰፍረው የቆዩት የምዕራብ የጦር ኃይሎችና አስተዳዳሪዎች፤ በፍጥነት ለቅቀው እንዲወጡ፤

2. ኤርትራና ሱማሌ፡ ለአምስት ዓመታት በተባበሩት መንግሥታት ሞግዚትነት ከተዳደሩ በኋላ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፤

3. በኤርትራ ግዛት ውስጥ ያለው የአሰብ የባሕር ወደብ፡ ለኢትዮጵያ መንግሥት እንዲሰጥ፡ ለመጨረሻ ጊዜ ከሶቪየት ሕብረት መንግሥት የተዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ ያመለክታል።

ይዞ ለሶባተኛ ጊዜ ከጭስብብ የተዘጋጀው ረቂቅ መፍትሔ፤ ምንም እንኳን የሊቢያ አንድነትና ነፃነት የጊዜ ገደብ ሳይወሰንበት በፍጥነት መፈጸም አለበት የሚል ቢሆንም፡ ዓረቦቹም ሆኑ እስያውያኖቹ ከመስብብ ጋር ሆነው ማጨብጨብን አልፈለጉም። ለአንዳንድ ጥቅም ሲባል ከመስብብ ጋር እየተቀራረብን የከሙኒየም ወባ ከሚንድፈን፡ በሩቁ ሆነን በጤና መኖር ይሻለናል ብለዋል። የሰታሊን መንግሥት ግን ተሰፋውን ሳይቆርጥ፤ በመልማት ላይ የሚገኙትን አገሮች ለሙሉ ማርኮ ቀይ ባንዲራ ሰቅለው እንዲሰለፉለት ጥረቱን ይቀጥላል።

እንግዲህ፡ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት፤ በዋዜማው የሚታየው የአራቱ ኃይላን መንግሥታት አቋም ሲመዘን፤ በኤርትራ ጉዳይ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ በሰተቀር፤ ከሌሎቹ ከመስብብና ከፈረንሳይ፡ ኢትዮጵያ የምትጠብቀውን ድጋፍ እንደማታገኝ መገንዘብ ግዴታዋ ነበር። የማይተኛላት ጠላቷ የጣልያን መንግሥት ዋና ምኞት፤ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ለኢትዮጵያ የአሰብን የባሕር በር ብቻ ሰጥቶ እንዲያሰናብታት ነው። ጣልያን ይህንን ጽኑ ምኞቿን ከገቡ ለማድረስ፤ ጭፍፍቶ የሆኑት የላቲን አሜሪካ አገሮች ከበሮ አየደለቁ ተሠልፈውላታል። ዓረቦቹና እስያውያኖቹ፡ የሶቪየት ሕብረትና ላቲኖቹ፡ ኤርትራ ነፃነቷን ትቀበል የሚል ዘላብ ሲቀርብ ለመቃወም ስለሚችገሩ፡ ወደዱም ጠሉም ድጋፍ ይሰጣሉ ብላ፤ ጣልያን በሙሉ ተሰፋ ጠብቃለች።

## ጠቅላላው ጉባኤ ሥራውን ሲጀምር

« ..... ነገር በቶሎ ሳይቆረጥ ውሎ ሲያድር ብዙ ጊዜ ለጠላት ይመቻል፤ ለተንኮል ይበጃል ..... » ሲሉ ጭንቀታቸውን የገለጹት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድዘን፡ አንዳንዶቹ እንደሰጡት ትርጉም፤ ከፍርዖት የመነጨ ሰሜን ሳይዘን፤ አርቆ ከመገመት የተነሳ ነው።

የበጋው ወራት አልቆ የበልጉ ሲጀምር እንደተለዋወጠው አየር፤ የኤርትራም ዶሴ ለአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የቀረበው፤ ከአራት ወራት በፊት ከነበረበት ቦታ ተፈናቅሎ፤ በጠላት ተንኮል ተዘበራርቆ ነበር። የጣልያን መንግሥት የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማሰናከል፤ በአራት ወራቶች ውስጥ ሌት ተቀን በመሥራት የጠመጠመው ተንኮልና የነዛው ነፍሱን፤ የብዙዎቹን አባል አገሮች አቋም ለማቃወስ በቅቷል። ብዙዎቹ መልዕክተኞች፡ ባለፈው ግንቦት ወር በተነሃደው ጉባኤ ላይ፤ እጅግ ከፍ ባለ ድምፅ የደገፉትን የኤርትራን መፍትሔ፤ በመጀመሪያ ደረጃ እንዲታይ አልፈለጉም። ስምምነት አጥተው መወሰን አቅቷቸው የነበረውን፤ የሊቢያንና የሱማሊን ጉዳይ ጣልያን እንደሚፈልገው በቅድሚያ ለመፈጸም መዘጋጀታቸው ያልተጠበቀ ነበር።



ከግራ ወደ ቀኝ የወጡ የወጡ ጉዳይ ሚኒስትር፡ የ ህግ ሥልጣን ከሚገኝ  
 ሊቀመንበር እና የእንግሊዙ በ ህግ ሥልጣን መልዕክተኛ፡ በአራቱኛው የተባበሩት  
 መንግሥታት ጠቅላላ ገብኤ ላይ፡

(ጥቅምት 1940)

-- እንደ አርጀንቲናው አምባሳደር ሆሴ አርሴ የመሳሰሉት የላቲን አሜሪካ መልዕክተኞች፣ ከሮማ መንግሥት በተሰጣቸው ገጸ በረከትና መምሪያ፣ ገብአው ሲከፈት የኢትዮጵያ ጥያቄ እንዲሠረዝ ከመቸውም ጊዜ የበለጠ ተጠናክረው ቀርበዋል።

-- ከእስላምና ከእስያ አገሮች መካከል፣ የሐምሌንና የነሐሴን ወራት ከጣልያኖች ጋር ሲወዳጅ የከረመው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላዝ ካን፣ (ZAFRULLAH KHAN) ኢትዮጵያን ከጠላቷ ጋር ሆኖ ለማጥቃት ተዘጋጅቶ መጥቷል።

በፓሊስቲን የተቋቋመው የእሥራኤል መንግሥት፣ የተባበሩት መንግሥታት አባል እንዳይሆን፣ ኢትዮጵያ ተቃውሜ ያበረከተችላቸውን እርዳታ ዓረቦቹ ረሰተውት፣ ለሊቢያ ነፃነት ፍለጋ፣ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው ተሠልፈዋል። የኢትዮጵያ ድጋፍ የተነፈጋት እሥራኤልም ቁጭቷን ለመወጣት፣ በኤርትራ ጉዳይ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ለማስላጩት ወሰናለች። አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የአሜሪካኖቹን ቁጣ ችላ ብለው፣ የእስራኤልን የተባበሩት መንግሥታት አባልነት የተቃወሙት፣ በኤርትራ ጉዳይ የዓረቦቹን ድጋፍ ማግኘት ለኢትዮጵያ ይጠቅማል ብለው ነበር። ነገር ግን ከዓረቦች ጋር የሚደረግ ወዳጅነት፣ እንደተለዋዋጩ አየር፣ በየጊዜው የሚቀያየር ሰለሆነ፣ በግንቦት 17 ቀን ለኢትዮጵያ የሰጡትን ድጋፍ፣ በመስከረሙ ሰብስባ ላይ ለጣልያን ሲለውጡ የሕሊና ችግር አላጋጠማቸውም።

ለኤርትራ ጉዳይ፣ ለጣልያን በኩል ሁለት ዓይነት መፍትሔዎች ተጠንብቀዋል። የመጀመሪያው ምርጫ፣ ኤርትራ አሁኑኑ ነፃነቷ ተሰጥቷት መንግሥት እንድታቋቁም የተባለው ሀሳብ ነው። ይህ የሚይቻል ከሆነ፣ አምስት አባል አገሮች የሚሰየሙበት የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፣ ወደ ኤርትራ ተልኮ የሕዝቡን ፍላጎት እንዲያጣራና፣ ለሚቀጥለው ዓመት ራፖርት እንዲያቀርብ፣ የሚል ሀሳብ ተወጥሏል። ይህ ሀሳብኛው ሀሳብ፣ በአብዛኛዎቹ አባል መንግሥታት ቢደገፍ፣ የሚመረጡት የመርማሪው ኮሚሽን አባላት ከእነዚህ ከጣልያን ጠበቆች መካከል እንዲሆኑ የሮማ መንግሥት ወገኖቹን አደራ ብሏል።

እንግዲህ፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ዓመታዊ ገብአ ሲከፈት፣ ጠቅላላው ሰዕል እንደሚያሳየው፣ የኤርትራ ጉዳይ መልኩን እየለወጠ፣ ኢትዮጵያ ከለፋችበት መንገድ እየሸሸ፣ ወደ አልተጠበቀ አቅጣጫ መጓዝ ነው። የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኞችም፣ በኒውዮርክ የትናንት ደጋፊዎቻቸው የነበሩት ባሬ ተቃዋሚዎቻቸው ሆነው ሲመጡባቸው፣ እነዚህን ሁሉ ያልተጠበቁ ጠላቶች ለመቋቋም፣ ምን ያህል ከባድ ችግር እንደገጠማቸው መገመት ይቻላል።

ማክሰኞ መስከረም 20 ቀን 1949 ዓ.ም፣ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ስብሰባ በአፈሌል ሲከፈት፣ ከቀረቡለት አጀንዳዎች መካከል፣ በእሥራይ ዘጠነኛው ቁጥር ላይ የተመደበው፣ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የሊቢያ፣ የኤርትራና የሱማሌ ጉዳዮች ነበሩ።

ገብአው ሥራውን በጀመረ ማግሥት መስከረም 21 ቀን 1949 ዓ.ም፣ የዩናይትድ ስቴትስ ለፍ አሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸስን (DEAN

ACHESON) በስጠው መግለጫ፤ « ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ መስጠት ከዚህ በታች የሚጠበቅ ትልቁ ተግባር ነው » በሚል ቃል ካስጠነቀቀ በኋላ፤ « ..... በሶስተኛው ጠቅላላ በብሰላ ጊዜ፤ በሚገባ ተጠንቶ በጣም ከፍተኛ የሆነውን የአባል መንግሥታቶችን ድጋፍ ያገኘው የኤርትራ ጉዳይ፤ በዚሁ በታሰበለት መንገድ እንዲጸድቅ የአሜሪካ መንግሥት አጥብቆ ይጠይቃል ..... » አለ። ዲን አቸሰን ስለ ሌሎቹ ቅኝ ግዛቶች አስተያየቱን ሲሰጥ፤ ሊቢያ አንድነቷ ተመሥርቶ ከሶስት ወይም ከአራት ዓመታት በኋላ ነፃነቷን እንድታገኝ፤ ሱማሌም ለነፃነት ብቁ ለመሆን እስከምትችል ድረስ፤ ለተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር፤ የአሜሪካ መንግሥት እምነትና ድጋፍ መሆኑን ገለጸ።

የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሽርነስት ቤቭንም ባደረገው ንግግር፤ ምንም እንኳን የሊቢያን አንድነት በመመሥረት ጉዳይ፤ ከወዳጁ ከአሜሪካ የተለየ አስተያየት ቢኖረውም፤ ኤርትራንና ሱማሌን በሚመለከት፤ ዲን አቸሰን ያቀረበውን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ እንደሚስማማበት አስታወቀ።

ከኃያላን መንግሥታቶች አንዷ የሆነችው ፈረንሳይ፤ ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ፤ ከጋደፕቺ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ጋር የሚስማማ አስተያየት ያላት ሱማሌ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር በቀረበው ሀሳብ ላይ ብቻ ነበር። በተቀሩት፤ በኤርትራና በሊቢያ ጉዳይ ግን፤ አስተያየቷ በተጣራ እቋም ላይ ያልተመሠረተ እና የተወሳሰበ ሆኖ ታይቷል። የፈረንሳይ መልዕክተኛ ሞሪስ ኩቭ ደ-ሙርቪል (MAURICE COUVE DE MURVILLES) ሲናገር፤ « ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን በሚያረካ መልክ ብቻ ሳይሆን፤ የኤርትራም ሕዝብ ምርጫና ፍላጎት በጥንቃቄ እንዲደመጥ፤ በኤርትራም ያለው የጣልያን ጥቅም እንዲጠበቅ፤ በአገሩ ለሚኖሩትም የጣልያን ዜጆች መብት ዋስትና እንዲሰጥ » በማለት፤ ቆላል ያቀረበው ሀሳብ፤ የውሳኔ ረቂቅ ለሚያዘጋጁት ኤክስፐርቶች ግልጽ አልነበረም። እንደዚሁም ለሊቢያ ጉዳይ ከፈረንሳይ የቀረበው ሀሳብ፤ ለየትኛውም ወገን የሚያረካ ሆኖ አልታየም። ለሊቢያ መፍትሔው፤ በመሠረቱ ነፃነት መስጠት መሆኑን የሚደግፍ ይመስልና፤ ይህንን ለመፈጸም ጊዜው መቼ እንደሆነ ዛሬ መወሰን አይቻልም በሚል ቃል ያደረገበታል። ወዲያው ከዚሁ ጋር አያይዞ፤ ሶስቱም የሊቢያ አውራጃዎች የተለያዩ እንደመሆናቸው መጠን፤ ለእያንዳንዳቸው መንግሥት እንዲቋቋሙላቸው ሲጠይቅ፤ ዓረቦችና እሥያውያኖቹ በጣም የሚፈልጉትን የሊቢያን አውራጃዎች በአንድ መንግሥት ጥላሥር እንዳይሰበሰቡ መቃወሙን ያሳያል። ከዚሁ ይቀጥልና ደግሞ፤ ጣልያን በትሪፖሊታንያ ላይ ያላት ጥቅም እንዲጠበቅላት ያስፈልጋል የሚል ሀሳብ ሲሰነዘር፤ ኮሎኒያሊስት ንደኛውን/ በማሰደስት የሚጥር መሆኑን ያመለክታል። በጠቅላላው ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች መፍትሔ ይሆናል በማለት፤ ከፈረንሳይ በኩል የቀረበው አስተያየት፤ የታዘባረቀ አጀብ የበህበት ሙሽራ ስለመሰለ፤ ከተባበሩት መንግሥታት አባል አጤች መካከል ሀሳቡን የሚከተል አልተገኘም።

በዚህ አኳኋን፤ ዳኞች በመብህታቸው ምክንያት ፍርድ የዘገየባቸው፤ እነዚህ ያልታደሉ የቀድሞ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች፤ የተባበሩት መንግሥታት አራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ በብሰላ ሲጀመር፤ አሁንም የወደፊት ዕድላቸው በቀላሉ የሚወሰን መሰሉ አልታዩም። ከአራቱ ኃያላን መንግሥታት ከተገለጹት ሀሳቦች በስተቀር፤ ከየአባል አገሮች አየብዘጋጁ የሚቀርቡት መፍትሔዎች፤ ቁጥራቸው ስለበረከተና



ሁኔታዎቹም ባለፈው ግንቦት ወር ከነበሩበት በይበልጥ የተወሳሰቡ በመሆናቸው፤ በፖለቲካ ዋና ኮሚሲዮን ተጣርተው ለውሳኔ እንዲቀርቡ ጠቅላላው ጉባኤ አዘዘ።

ከሚያዝያ 5 እስከ ግንቦት 18 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ፤ በኒውዮርክ የተካሄደው የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፤ ለእነዚህ አገሮች ጉዳይ ተጠንቶ ለውሳኔ እንዲቀርብ ያደረገው፤ በዚህ በድርጅቱ የፖለቲካ ዋና ኮሚሲዮን እንደነበረ ይታወሳል። እነዚህ ዶሴዎች፤ አሁንም እንደገና ተመልሰው እንዲመረመሩና ተጣርተው ለውሳኔ እንዲቀርቡ፤ ወደ ፖለቲካው ኮሚሲዮን የተላለፉት፤ ጣልያን ባክማቸው ተጓዥል ምክንያት ስለሆነ፤ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ድርጊቱ የሚያሳዝንና የሚያበላላም ነበር።

## የኤርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን፤

ከጠቅላላው ጉባኤ የተላለፈለትን የኤርትራን፤ የሊቢያና የሱማሌን ጉዳዮች ለማጥናት ዋናው ኮሚሲዮን የሥራው መክፈቻ ያደረገው፤ የእነዚህ አገሮች ቅኝ ገዢ የነበረው የጣልያን መንግሥት የሚያቀርበውን ሀሳብ በግዳመጥ ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ኮምት ካርሎ ሰፎርሚ፤ ከአራት ጫት በፊት በተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ካደረገው ንግግር፤ በአሁኑ በአራተኛው ስብሰባ፤ ምን የተለየ አዲስ ሀሳብ ይዞ እንደሚቀርብ ለመስማት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተዘጋጅተው ጠብቀዋል።

አዲሲቷ ሬፔብሊክ የተባለችው ጣልያን፤ ለቀድሞቿ ቅኝ ገዛቶ ደህንነትና ሠላም፤ ዕድገትና ብልፅግና ከማሰብ አለግቋረጧን ከገለጸ በኋላ፤ ኮምት ካርሎ ሰፎርሚ ባቀረበው አዲስ መፍትሔ፤ « ... ሊቢያና ለኤርትራ አሁኑኑ « ነፃነት » እንዲሰጣቸው፤ ሱማሌም ለነጥነት ደረጃ እስከምትበቃበት ጊዜ ድረስ፤ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር ያስፈልጋል .. » አለ። ንግግሩንም በመቀጠል፤ « .. የኤርትራ ሕዝብ ራሱን ችሎ ለግድር መበሰራንና በኢኮኖሚኝ ረገድ በቀ ሀብት የለው መሆኑን የጣልያን መንግሥት ስለሚያረጋግጥ፤ የግዛቱ አንድነት ተጠብቆለት፤ ነፃነቱን ከመስጠት በስተቀር የተባበሩት መንግሥታት ሊላ ስማራጭ መፍትሔ አይኖረውም ..... » ሲል፤ ካርሎ ሰፎርሚ በአዲስ መልክ የተወጠነውን የጣልያን ፕላን በዋናው ኮሚሲዮን ገቢታ ላይ በአፈላፊ አቀረበ።

ዓረቦችንና የእስልም አገሮችን ለመማረክ ስለ ሊቢያ የወደፊት ዕድል ሲናገር፤ « ..... ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ነፃነታቸውን እንዲያገኙ ጣልያን አጥብቃ የምትጠይቅ መሆኗን ካስታወቀ በኋላ፤ የሁለቱ ዋና ዋና አውራጃዎች ነፃነት በሚስጥበት ጊዜ ለወደፊቱ የጋራ ጥቅማቸው በማሰብ፤ በፌዴራል ሆነ ወይም በሌላ በሚመች መልክ አንድነታቸው የሚመሠረትበት ዘዴ አብሮ መስናዳት አለበት ..... » የሚል አስተያየት ሰነዘረ። በዚህ በሊቢያ ጉዳይ፤ የሰፎርሚ አነጋገር ዓረቦችን ለማምታታት በሚመች መልክ የቀረበ ሲሆን፤ የምኞቱ ትክክለኛው ትርጉም፤ የሊቢያ አንድነት ከመመሥረቱ በፊት ትሪፖሊታንያ እና ሲረናይክ ለየብቻቸው ነፃነታቸው እንዲሰጣቸውና፤ ጣልያንም የትሪፖሊታንያ የነፍስ አባት ሆኖ መንግሥቱን ለመምራት እንዲያስችላት ነው። ከአራት ወራቶች ወዲህ የጣልያን መንግሥት በሚነዛው ፕሮፓጋንዳ፤ ከእንግሊዞች ሀሳብ የተሻለ መሰሎ ዓረቦችን ሲያታልል የቆየው፤ የሊቢያ አንድነትና ነፃነት አሁኑኑ እንዲወሰን እደግፋለሁ እያለ ነበር። አሁንም ቢሆን በነፃነት ሰፎርሚ ንግግር ላይ እንደተጠቀሰው፤ የጣልያን አቋም ሽርተት ማለቱ ለዓረቦች ግልጽ ሆኖ አልታያቸውም።



ካርል ስፒርሳ

(የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር)

1. « ..... ኤርትራ ወደ ጣልያን ካልተመለሰች ሕይወት የላትም ..... » (ሚያዝያ 1949)
2. « ..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና መቋቋም አለባት ..... » (ጥቅምት 1949)

« ..... ለሊቢያ ነፃነት ሲሰጥ፣ የወደፊቱም አንድነት የሚመሠረትበት ዘዴ አብሮ መሰናዳት አለበት ..... » የሚለው ቃል ስለአረከባቸው፡ ሃረቦቹ ለጣልያን የሚለጡትን ድጋፍ ለመቀጠል እንጂ ለማቆም አላሰቡም። ኤርትራ ነፃነቷ አሁኑኑ አንዲባላት፣ ለሊቢያም ነፃነቷ ከወደፊቱ አንድነቷ ጋር እንዲዘጋጅላት፣ የሮማ መንግሥት ያቀረበው ሀሳብ፣ ለጋሽ አስተያየት መስሎ ስለተቆጠረ፣ ተገቢውን ዋጋ ለማግኘት ሱማሌ ላልተወሰነ ጊዜ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትተዳደር፣ ሃረቦቹና እስያውያኖቹ የተጠየቁትን ድጋፍ እንደሚፈጽሙ በአዲሲቷ ሬፑብሊክ ዘንድ ሙሉ ተስፋ ተደርጓል።

ከጣልያን እንደራሴ ቀጥሎ ለመናገር፣ ድምፅ ገዝላቸውን የጨበጠው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርና የመልዕክተኞች ግራ ስር ዛፍሩላህ ካን (SIR : ZAFRULLAH KHAN) ነበር። ባለፉት የሐምሌና ጥቅምት ወራት፣ ከእስያ ግራፖች ውስጥ የጣልያን ጠበቃ እንዲሆን የተመለሰው ልህጽ፣ ወዲያውኑ ተጎሰቶ በሰጠው መግለጫ፣ « ..... አሁን ከከምት ስፎርሳ የሰጠው ንግግርና የቀረበልን ሀሳብ፣ ስብዓዊ መንፈስ የተሞላው ነው .... » ሲል በጥንቃቄ አዋገለ። ቀጥሎም ለሊቢያና ለኤርትራ አገሮች በቀጥታ ነፃነት እንዲሰጣቸው፣ ጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የቀረበውን ሀሳብ የፓኪስታን መንግሥት የሚሰጠውን መሆኑን፣ ዛፍሩላህ ካን በጋሽ ስሜት አረጋገጠ።

ከፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተሰጡት ተናጋሪዎች፣ በተለይም የሳቲን አሚሪካ ግራፖች በኩል ስፍርሳ የተረፈውን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ መደገፋቸውን በድምፃቸው ሲያስተጋጁ፣ ከሃረብ አገሮች ብዙዎቹ፣ ለሊቢያ ብቻ ሳይሆን ለኤርትራም ነፃነት እንዲሰጥ፣ ጣልያን የታተደውን ፕላን አንስማማለን አሉ። በዚህ ሁኔታ የዋናው ኮሚሲዮን ሥራ እጅግም የሚያመለክተው፣ የኤርትራ ጉዳይ ከኢትዮጵያ ጥያቄ እየወጣ፣ ጣልያን በተሰጠው መንገድ አያመራ ስለሆነ፣ በተቻለ መጠን ይህን በጠላት የተቀመጠ ልዩ ሀሳብ ለማክሸፍና፣ ባለፈው ግንቦት ወር ወደነበረበት ቦታው ለመመለስ፣ የተዳገገ ጋይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሰፊ ንግግር አደረጉ።

### ያቶ አክሊሉ መግለጫ

« ..... የከምት ስፍርሳን ንግግር በሚገባ አጭጠናል። እንደሚታወቀው በመንግሥታት ግንኙነቶች መካከል፣ ከወዳጅ አገር ከሚገለጹ የሙገሳ አስተያየት ይልቅ፣ ከጠላት የሚነገረውን በጥንቃቄ ማዳመጥ ያስፈልጋል።

..... እኔ እንደተረዳሁት፣ የኛም ሆነ ከእኛ ቀጥሎ የሚመጣው ትውልድ፣ ስለ ኮሎኒያሊዝም ታሪክ በሚመራመርበትና በሚጽፍበት ጊዜ፣ ጣልያን ከሌሎቹ ጓደኞቿ የተለየች፣ በዲሞክራሲና በሰብዓዊ እምነቷ ለቅኝ ግዛቶቿ የታገለች፣ ለሕዝቦቿም ደህንነትና የወደፊት ዕድል በቅን መንፈስ የተጨነቀች ተብላ፣ በዓለም ቤተሰብ ውስጥ ለመደነቅና ለመከበር ከፍ ያለ ምኞት የዘረጋች ይመስለኛል።

..... የሕዝቦችን ነፃነትና የእኩልነት መብት ለማስከበር ሬፑብሊኩን የሚያካሂደው የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ኤርትራ፣ ነፃነት ለመቀበል የሚያስችል አቅም ስለሌላት፣ ከነፃነት በፊት በሞግዚት አስተዳደር መቆየት



## ዛናፋሳ

«... እ.ኤ.አ. የሀይማኖትና የዘር ጭቆና የሚካሄድባት አገር ስለሆነች፤ የሰውን ልጅ እኩልነትና መብት ታከብራለች ተብሎ አይመስለኝም»

(ዛናፋሳ ካን)  
ኒውዮርክ 1949

## እና

## ኤፍሬም

«... በእ.ኤ.አ. የሀይማኖትና የዘር ልዩነት እንደማይደረግ፤ የሰው ልጅ ነፃነትና መብት እንደሚከበር፤ በነብዩ መሐመድ የተመሰከረ መሆኑን፤ የፓኪስታን መልዕክተኞች መሪ ባለማወቃቸው እናዘናለን ...»

(ኤፍሬም ተወልደመድህን)  
ኒውዮርክ 1949

የሚያስፈልጋት መሆኑን አጠናክሮ ሲያሳስበን፡ ... የለም፡ ኢርትራ ዛሬውኑ ነፃነቷን ለመቀበል ዝግጁ ነች ብላ የምትመሠብን ኮሎኒያሊስቷ ማልያን ሆናለች።

..... ታሪክ በየጊዜው የሚለዋወጥና፣ የጊዜውን ሁኔታ እየተከተለ የሚጓዝ መሆኑን ሁላችንም እናምናለን። ይሁን እንጂ የአንድ አገር እውነተኛው ታሪክ፣ ያለፈውንና የዛሬውን አጣምሮ የሚይዝ እንጂ፣ የቀድሞን የግፍ ተግባሩን ከገጽ ላይ በቀላሉ ደምሰሶ፣ አዲስ በሚፈጥረው የፕሮፓጋንዳ ታሪክ፣ መልኩን ለመለወጥና ቅዱስ ለመሆኑ አይችልም። እኛ ኢትዮጵያውያንና፣ ደህና አድርገን የምናውቃት ማልያን፣ ኮሎኒያሊስትነቷንና ፋሽስታዊ ድርጊቷን፣ በተጨማሪም ግፈኛነቷንና ጨካኝነቷን ስለሆነ፣ እነዚህን ዝናቶች ስዕሉቿን ምንጊዜም ከታሪካችን ገጽ ላይ እንደማናጠፋት እናረጋግጣለን።

..... ወደ ኋላ ጥቂት መለስ ብለን፣ ከዛሬ አራት ምት ጀምሮ፣ ማልያን የቀድሞ ኮሎኒያል ካልተመለሰች ብላ ትወታወቅ የነበረውን አሰላቺ ጥያቄ፣ ማስታወሱን ብንተወው እንኳን፣ የዛሬ አራት ወር በዚሁ አዲሽ ውስጥ፣ ኢርትራ ለማልያን ካልተሰጠች ሕይወት አይኖራትም እያለ፡ የግት ስርዓት የመልዕክተኞች ቤድን ያደነቁረን አንደኛው መዘንጋት የለብንም። ..... ሁላችንም እንደምናስታውሰው፣ እስከ ዛሬ ድረስ ከማልያን ማንነት ያለማቋረጥ ይዘንብ የነበረው ፕሮፓጋንዳ፣ አንድም ጊዜ ኢርትራ ነፃነት ተሰጥቷት ራሷን ችላ ትኖራለች፣ የሚል ሀሳብ ተሰንዘሮ አያውቅም። ፕሮፓጋንዳው እየደጋገመ ይናገር የነበረው፣

-- ኢርትራ ያለ ሞገዚት፣ ብቻዋን መቆም እንደገታችል፣

-- ወደ ኢትዮጵያ ከተቀላቀለች፣ በጭሰማ ሕይወት እንደምትሰቃይ፣

-- ለማልያን ከተሰጠች፣ የገነት ሕይወት እንደሚጠበቃት፣ ብቻ ነበር።

አንግዲህ በዚህ ሁኔታና በዚህ መልክ በማልያን ዲሰክ፣ በዓለም አደባባይ ሲነገርላት የቆየችው፣ ያቺ፣ ያለ ማልያን እርዳታ ብቻዋን ለመቆም የማትችለውና ያለ ማልያን አስተዳደር ሕይወቷ አይንቀሳቀም የተባለችው ኢርትራ፣ በአራት ወራት ውስጥ በተፃምር ተለውጣ፣ ነፃነቷን ለመቀበል የተዘጋጀች፣ በኢኮኖሚያዊ ራሷን ችላ ለመኖር ብቁነቷን ያረጋገጠች አገር ሆና መገኘቷን፣ ከምት ስርዓት በዛሬው ዕለት አዲሱን ፕሮፓጋንዳ በአፈሌል አቅርቦልናል።

..... በኢትዮጵያና በንጉሠ ነገሥቷ ስም ሆኔ፣ ለተከበራችሁ የመንግሥታት እንደራሴዎች የማሳሰበው፣ ዛሬ የኮሎኒያሊስት ማልያን መንግሥት ሀፍረት ሳይሰማው፣ ሕሊናው ሳይወቅሰው፣ ይህን የማታለያ ዲሰክ፣ ያቀረበልን፣ እኛ የየመንግሥታቱ መልዕክተኞች፣ የትናንትናውን የማናስታውሰው፣ ከዛሬው ጋር ልዩነቱን የማናተኩር፣ የወደፊቱ ግቡ ምን እንደሆነ መረዳት የማንችል፣ በምንሰማው ብቻ ተመርተን የምንፈርድ እድሮች በመገመት ስለሆነ፣ ኢትዮጵያ ብቻ ሳትሆን ሁላችንም ልናወግዘው የሚገባ መሆኑን ነው።

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ለዓለም ሠላምና ደክንነት፣ ጥበቅና ለመስጠት የሚጥር እንጂ፣ አንዳንድ ግፈኞች ለጥቅማቸው ማዳበሪያ የሚያቀርቡለትን አሳሳቾች መፍትሔ የሚተበል አይደለም።

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ለሕዝቦች መብትና ለአገሮች ነፃነት ትክክለኛ ፍርድ የሚዘጋጅበት ሽንገራ እንጂ፣ ወሽትና ማጭበርበር የሚመረትበት ፋብሪካ አይደለም።

ከዚህ በላይ ደግሞ በዓለም ላይ በፈጸመው ወንጀል የተጣለበትን ቅጣት ያልጨረሰና፣ የድርጅታችን የአባልነት መብት ያልተሰጠው መንግሥት፣ በአንዳንድ ጉዳይ አስተያየቱን እንዲያቀርብ ሲፈቀድለት፣ የውሳኔ መምሪያ ነድፎ « ሌላ ምርጫ የላችሁም » እያለ መፍከር አይገባውም። የጣልያን መንግሥት አዲሱ ታክተክ፣ ምን እንደሆነ ደብና አድርገን አውቀንዋል። ያረጀውን የኮሎኒያሊስት አቀራረብና አነጋገር፣ አብዛኛዎቻችን በዛሬው ሰዓት የማንቀበለው ስለሆነ፣ « በኔዎ ኮሎኒያሊዝም » ዘዴ አጭብርብሮ ለመጠቀም የጣልያን ምኞት መሆኑን የሚያሳዩን ማስረጃዎች አሉ።

..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና እንድትቋቋም ስንናገር፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋዕድ ፍላጎቱን የገለጸውን ሕዝብ እስከድብን፣ ወደ ጣልያን እንመልስዋለን። በአገሩም ላይ ያሉት ዜጎቻችን ህብቱ በእጃቸው ስለሆነ፣ የሚቋቋመውን አዲስ መንግሥት እንዲመሩት እናደርጋለን።

..... ለሊቢያም አሁኑኑ ነፃነት ይሰጣት ስንል፣ ጽኑ ምኞታችን እንድንቷ እንዲመሠረት ሳይሆን፣ ትሪፖሊታንያ ለብቻዋ ነፃ መንግሥት እንድትሆንና ከአኛ ጋር ተሳስራ በአኛው እንድትመራ እናደርጋታለን። ..... ለማለን የሞግዚት አስተዳዳሪ ሆንን ስንረከባት፣ እንደተለመደው ለአራተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የጦር ማደራጃና ማሸጋገሪያ እንድትሆን እንጠቀምባለን። ..... የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባደረገው ዲሰኩር የተናገረው፣ ቃል በቃል እንደዚህ ነው ብዬ መጥቀሴ ሳይሆን፣ የኮምት ስፎርሳን ሀሳብ ትክክለኛ ትርጉም ገብኤው እንዲገነዘበው መሆኑን እንዲታወቅልኝ እፈልጋለሁ።

የተከበራችሁ መልዕክተኞች፡

በንግግሬ መጨረሻ ላይ ለዚህ ኮሚሲዮን የጠበቀ ማሳሰቢያ የማቀርበው፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና መኖር ትችላለች በሚለው በጣልያን አታላይ ዲሰኩር ተመርቶ፣ ትልቅ ስህተት ላይ አንዳይወድቅ ነው። እውነትን ለመሸፈንና ለማሳሳት በቀረበው በጣልያን አታላይ ዘላብ፣ ይዘ ኮሚሲዮን የሚማረክ ከሆነ፣ ውጤቱ ለአካባቢው አገሮች ሠላምንና ጸጥታን የሚያደፈርለት ብጥብጥና እልቂት የሚያስከትል መሆኑ መታወቅ አለበት። መላው የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች እንዲያውቁት የሚያስፈልገው፣ ኤርትራ ነፃነቷ ኢትዮጵያነቷ መሆኑን ብቻ ነው። ..... »

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለዋናው ኮሚሲዮን ካደረጉት ሰፊ ንግግር፣ ፍሬ ነገሩ ባጭሩ ከዚህ በላይ እንደተገለጸው፣ የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን በድሎ ራሱን ለመጥቀም የፈጠረውን አዲስ ፕላን ለማራከርና አቀራረቡንም ለማዋረድ በሰፊው ጥረዋል። ካለፉት አራት ዓመታት ጀምሮ የጣልያን መንግሥት፣ በኤርትራ ጉዳይ በየጊዜው እየቀላመደ የሚያቀርበውን የተለያየ ዘላብ፣ ከነ ማስረጃው በመዘርዘርና ግቡም ምን እንደሆነ አብራርተው ሲያስረዱ፣ የብዙዎቹን መልዕክተኞች ድጋፍ ለማግኘት ተስፋ በማድረግ ነበር። ነገር ግን ንግግራቸውን በአድናቆት ያዳመጡላቸውና በጋለ ጭብጨባ ደሰታቸውን

የገለጹላቸው ከአፍሪካ ሳይቤሪያ፣ ከምሥራቅ አውሮፓ ደጉዝላቢያ እና ከእስያ ፊሊፒንስ ብቻ ነበሩ።

አቶ አክሊሉ ጣልያንን በኩሎኒያሊስትነቱ ለግጥቃት የጠቀሷቸው አስተያየቶች፣ በሌላ መንገድ ረዳታቸውን እንግሊዝን የሚነካ በመሆኑ፣ መስኮብና ሳቴሊቶቹ ሲያጨበጡላቸው፣ ከምዕራባውያን መንግሥታት ሠፈር የፈገገታ ምልክት እንኳን አልተሰጣቸውም። እንደ እውነቱም ከሆነ፣ ገና ለገና እንግሊዞችን ቅር ይላቸዋል ብለው የጣልያንን ኩሎኒያሊስትነት ከማስረዳትና ከማውገዝ ቢቆጠቡም ኖሮ፣ ለኢትዮጵያ የተለየ ጭነት እንደማይገኝ የታወቀ ነበር።

የኮምት ሰፎርሳ መልዕክተኞች፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግግር ለጉባኤው ሀሳብ የቀረበበት ሳይሆን ጣልያንን ለውጭ ብቻ የተዘጋጀ ነው በማለት " TONO AGGRESSIVO " እያሉ ቢበሳጩ፣ የአቶ አክሊሉ ዲሰኩር ሲፈጸም፣ የአሜሪካና የእንግሊዝ መልዕክተኞች ጭብጨባ የድጋፍ መልክ አለማሳየታቸው አስደስቷቸዋል። ወዲያውም የጣልያን መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፣ ከኢትዮጵያ ሚኒስትር የቀረበውን ወቀሳ ጭቃ እየዘረዘረ መልስ መስጠት የሚያዋጣ መስሎ አልታየውም። በጠቅላላ የጣልያን መንግሥት በቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶቹ ጉዳይ ስለአቀረበው ጭቃ፣ ከኢትዮጵያ በኩል የተነገረው ሁሉ ትክክል አለመሆኑን ሲያስረዳ፣ « ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የራሱን አቋም በማስረዳት ብቻ ሳይሆን፣ ሌሎች መልዕክተኞች የሚያደርጉትን ንግግር እየተረጎመ ለጉባኤው ለጉባኤው በራሱ ኃላፊነት እርምጃ ወስዷል። በዚህም መሠረት ከጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተሰጠውን መግለጫ የየመንግሥታቱ መልዕክተኞች እንዲያገኙ አስመስሎ፣ ትክክለኛው ትርጉም እንዲህ ነው እያለ ለማስረዳት ሲጥር ታይቷል። የትርጉም ሥራ የተለየ ሞያን የሚጠይቅ ስለሆነ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የኮምት ሰፎርሳን ዲሰኩር ሲተረጎም፣ በጣም መሳሳቱን ገብኦ እንዲያውቀው ከማረጋገጥ በስተቀር ሌላ የምጩምረው የለም ..... » አለ። ይህ የጣልያን አሸሙር በአስቂኝ መልክ የቀረበ ስለሆነ፣ በጣልያን ደጋፊዎች በተለይም ጭ « ሆሴ አርሴ » ሠፈር አንድ ዓይነት የማውካካት ድምፅ ተሰምቷል።

ከኮምት ሰፎርሳና ካቶ አክሊሉ ማለጃዎች በኋላ፣ አርጀንቲና እና ፓኪስታን የኮሚሲዮኑን መድረክ እየተተባበሉ፣ ከጣልያን የቀረበውን ሀሳብ አምታተው ለማሰወስን ብዙ ቢደክሙ፣ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፣ እንዲሁም ከሶቪየት ሕብረት የገጠማቸው ተቃውሞ ስለጠነከረባቸው፣ ምኞታቸውን ማስፈጸም አልቻሉም።

-- የሶቪየት ሕብረት መንግሥት፣ ለሊቢያ አሁኑኑ ነፃነት፣ ኤርትራና ሱማሌ ከአምስት ዓመታት የሞግዚት አስተዳደር በኋላ ራሳቸውን እንዲችሉ ይደረግ፣ ሊል የቀረበውን ሀሳብ ለማሰወስን፣ ሳቴሊቶቹን እና ፖላንድን እና ቼኮስሎቫኪያን ይዞ ጥረቱን ቀጠላ።

-- ዩናይትድ ስቴትስና ታላቋ ብሪታንያ፣ ኤርትራ ከምዕራቡ ቆላ በስተቀር ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ፣ ባለፈው ስብሰባ በቂ ድጋፍ ያገኘው ውሳኔ እንዲጸድቅ ያስፈልጋል አሉ።



እነ ጃሴፔ ብሩዛሰካ የጣልያን የበጎ ፈቃድ መልዕክተኞች፣ ሰላተን አሜሪካ መሪዎች ገጸ በረከት ሲያቀርቡ

(ሐምሌ 1949)



-- ሳይቢሪያ፣ ፊሊፒንና ዩጉዝቫሊያ፣ ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ የኢትዮጵያን ጥያቄ የሚያረካ መሆን አለበት ብለው በስፊው ተከራክሩ።

በዚህ ጊዜ የአርጀንቲናው መልዕክተኛ፣ የጣልያን ሀሳብ ከአባል አገሮች ሁለት ሶስተኛውን ድጋፍ ሊያገኝ እንደማይችል ሲገልጽ፣ ለጉዳዩ መፍትሔ የቀረቡትን ልዩ ልዩ ሀሳቦች አጣርቶ የሚያቀርብ «ገፅ 17» እንዲቋቋም ያስፈልጋል አለ። ወዲያው ከኢትዮጵያ መልዕክተኛ ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን በስሙት መልስ፣ « ..... ባለፈው ዕለት በዝርዝር ተጠንቶ ያለቀለትን የኤርትራን ጉዳይ የአሁኑ ጠቅላላ ገቢ ጭንቀት ፋንታ፣ በድጋሚ በዋናው ኮሚሲዮን አንዲታይ መደረጉ ሲያስገርመን፣ ይኸው ኮሚሲዮን ደግሞ በበኩሉ፣ ሌላ አጥኝ ንዑስ ኮሚቴ ማቋቋሙ አጅግ ያሳዝናል ..... » ሲሉ ተቃውሞአቸውን ገለጡ። ከብላታ ኤፍሬም መግለጫ በኋላ፣ የአሜሪካና የእንግሊዝ መልዕክተኞች ኢትዮጵያን በመደገፍ፣ ዘተለይ የኤርትራ ጉዳይ ከዚህ ቀደም ታይቶ ያለቀለት ስለሆነ፣ በንዑስ ኮሚቴ መጠናቀቅ የሌለበት አለ። ወዲያው የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን ጭንቀት በኢትዮጵያ ላይ ያለውን ጥላቻ የሚገልጽ ከሥርዓት ውጭ የሆነ የዘለቀ ግንኙ አደረገ።

« ..... ኢትዮጵያ በአማራ ዘር ተወላጅ የተያዘችና የደሞክራሲንም ሥርዓት ከቶ የማታውቅ ስለሆነ፣ የሰውን ልጅ እኩልነትና መብት የምታከብር አገር ትሆናለች ተብሎ አይጠበቅም ..... » በግል ጋላ በጣልያን የፕሮፓጋንዳ ፓንፍሌቶች ውስጥ ከተጻፉት አንዱን በረፍተ ነገር ጭንቀት፣ «ዛፍሩላህ ካን» የንግግሩ መክፈቻ አደረገው። « .... እንገለጽና ለግሪኮች እንደሰጡት አስተያየት፣ ኤርትራ ነፃ ሆና ለመኖር ብቁ ካልሆነች፣ ከሌላ ባልተሻሻለ ደረጃ ከምትገኘው ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል እንዴት ይታስባል ? ..... ይህችን ችግረኛ የተባለች አገር ለባለ ችግረኛ ለመደረግ ወጡን የሚደግፉት አገሮች በእውነት ለኢትዮጵያ አስበውላት ይሆን ? ..... ኤርትራን እንድትረከብ የሚታስበላት ኢትዮጵያ ኃላፊነቱ ከአቅግ በላይ ሆና የረሳች ነፃነት አይጋ ላይ እንደሚጥለው እንዴት አይታየቸውም ? ..... ጭንቀት ልዩ ልዩ ጥያቄዎች አየደረደረ ካፈዘ በኋላ፣ ዛፍሩላህ ካን ንግግሩን ሲፈጽም፣ « .... ለኤርትራ መፍትሔ ነፃነት መስጠት ነው። ይህም የግድቻ ከሆነ ሌላ መንገድ ይፈለጋል አንጂ፣ የኤርትራ ግዛት ተከፋፍሎ ለኢትዮጵያና ለሌላን አይሰጥም ..... » ሲል ከጣልያን ጋር አስተያየቱን አስተባበረ።

ዛፍሩላህ ካን፣ ከጣልያን ጋር ሆኖ ኢትዮጵያን ለማጥቃት የተነሳው፣ በኤርትራ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን የአጋደንንም አውራጃ በሚመለከት ጉዳይ ነበር። ጣልያንን ለመርዳት ዋና ግብ ስለሆነ፣ የታላቋ ብሪታንያን መልካም ስሜት ለማግኘት ባደረገው ንግግር፣ « ..... በያለበት የተበታተኑት የሰማሌ ሕዝቦች በመጀመሪያ በአጋደን አውራጃ፣ ቀጥሎም በሌሎች በእንግሊዝና በፈረንሳይ የሚተዳደሩት ሁሉ ተጠቃልለው አንድ ሰማሌ የሚሆኑበት መንገድ ከአሁኑ መታሰብ አለበት ..... » አለ።

ከሥርዓትና ከዲፕሎማሲ መንፈስ እጅግ በራቀ መንገድ፣ ዛፍሩላህ ካን ኢትዮጵያን በመዝለፍ፣ ከብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን የተሰጠው መልስ ለጊዜውም ቢሆን ቅስሙን ስብር አሳፍኗታል።

« ..... የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ባደረጉት ንግግር፣ ኢትዮጵያ የደሞክራሲን ሥርዓት የማታወቅ፣ የሰውን የአኩልነት መብት የማታከብር፣ የኤኒፍሚ አቅጣጫ ኤርትራን ለማስተዳደር የማይፈቅድላት ከመሆኑም በላይ፣ የራሷን ነፃነት አደጋ ላይ የሚጥልባት ይሆናል ሲሉ አሹፈውብናል። ይህን የመለለው የዘለፋ አስተያየት በአገሪ ላይ መስጋገፍ የሚያስገርም ብቻ ሳይሆን የሚያሳዘንም ነው። ..... በኢትዮጵያ የህይማኖት እና የዘር ልዩነት የማይደረግበትና፣ የሰው ልጅ ነፃነትና መብት የሚከበርበት መሆኑን፣ የብዙ መቶ ዓመታት ታሪኮቻችን ምስክርነታችንን አጉልተው ማሳየታቸውን፣ እጅግ የተከበሩት ስር ዛፍሩላህ ካን ሳያስታውሱት በመቅረታቸው እናዘናለን .. » በሚል ቃል ብላታ ኤፍሬም ንግግራቸውን ጀመሩ።

« ..... የነቢዩ መሐመድ ደቀ መዝሙርች፣ ከጠላቶቻቸው ከሚወርድባቸው መዓትና እልቂት ለመዳን፣ ነብዩ መዝሙር የመራቸውና የተሰደዱት፣ ትክክለኛ ፍርድና ነፃነት ወደአለበት ወደ ኢትዮጵያ መሆኑን ለፓኪስታን መልዕክተኞች መሪ ማስታወስ አስፈላጊ ሆኖ አገኝተነዋል። ነቢዩ መሐመድ፣ የእምነት ተከታዮቹን ለስደት ወደ አገራችን ሲልካቸው፣ « ኢትዮጵያ በማንም ላይ በይሉ የማትፈጸም እውነትና ፍትህ የፖለቲካ አገር ነች » ብሎ ነግሯቸዋል። የነቢዩ ስደተኞች ኢትዮጵያ ከደረሱም በኋላ፣ ጠላቶቻቸው አሳድደው ሲይዟቸው በሞክሩ ጊዜ፣ በዘመኑ የነበረው የኢትዮጵያ ንጉሥ « ..... እኔንና ኢትዮጵያን አምነው የመጡትን እነዚህን ስደተኞች ጋራን የሚያለብስ ወርቅ ብታነጥፉልኝ እንኳን አሳልፌ አልሰጣችሁም ....» ቢል በቆራጥነት የተናገረው ቃል፣ የኢትዮጵያን መሠረታዊ የሆነ የትክክለኛ ፍትህ አቋም ያረጋግጣል። በመጨረሻም ነብዩ መሐመድ በስጠው ድንጋጌ «ኢትዮጵያ እኛን ከበደሉን ከአረመኔ አገሮች መካከል የማትቆጠር ነች» ብሎ ማስተግሩን የተከበሩ ዛፍሩላህ ካን ቢያስታውሱት ኖሮ፣ ኢትዮጵያን የሰው ልጅ መብት የግዴታበት አገር ነች ብለው ለመዝለፍ ባልቃጡ ነበር። ንግግሪን ከመፈጸሟ በፊት ለፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የማሳሰበው ኢትዮጵያዊነቷን የግንኙነቷና የማጠይቀው፣ ባለጉዳዩ የኤርትራ ሕዝብ መሆኑን እንዲገነዘቡት ብቻ ነው ..... »

ከብላታ ኤፍሬም ተወልደው ድህን በተሰጠው መግለጫ ውስጥ፣ ጉላ ብለው የተጠቀሱት የነቢዩ መሐመድ ድንጋጌዎች፣ የእስላም አገሮች መልዕክተኞችን መንፈስ ስለቀሰቀሰ፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለአንድ ሳምንት ይህል በየስብሰባው ላይ የሚያደርገውን ማሳካት ቀንሶ ነበር። ሆኖም የበላ ሆድ ማረፍ ስለማይችል፣ ከአንድ ሳምንት በኋላ የጣልያን ታዛዥነቱን አክብሮ በኢትዮጵያ ላይ ልፈፋውን ቀጠለ።

ይዘ ሁኔታ በደረሰበት ሰዋን የእንግሊዝ መልዕክተኛ ወደ ሎንዶን ባስተላለፈው መልዕክት « ..... በሊቢያ፣ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከጣልያንና ከግብፅ መንግሥታት ጋር የተልከሰሰ ስምምነት ማድረጉን የሚያሳምን ማስረጃ አግኝተናል። ይህም ዜና ትክክለኛ መሆኑን « የሲሪናይክው ኤሚር አድረሰ » አረጋግጠውልናል። እኛም እንደአየነው፣ ዛፍሩላህ ካን በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለማስላሸት፣ በሊቢያ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥት የሚቀርበውን ዞላብ ለማስናከል ቆርጦ የተነሣ ነው ..... » \* ሲል አስታውቋል። የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ እንደገለጸው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጣልያን ተገዝቶ ኒውዮርክ መምጣቱ አላጠራጠረም። የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ካርሎ ስፎርሳ

ታህሣሥ 18 ቀን 1949 ዓ.ም ለአገሩ ፓርላማ ባደረገው ንግግር፣ ስለ ዛፍሩላህ ካን የሰጠው አስተያየት ተጨማሪ ማስረጃ ሲሆን ይችላል።

« ... ስለ ኤርትራ ጉዳይ የጣልያንን አጽኑ ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለማሰራጻትና በተለይም ከፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከስር ዛፍሩላህ ካን ጋር የቅርብ ግንኙነት ለማድረግ ባለፈው ጥቅምት ወር ኒውዮርክ ሂጄ ነበር።  
..... የአንድ ትልቅ የእስላም መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሆነው ዛፍሩላህ ካን፣ ከእስያ አገሮች በጣም ከተደነቁት ብልህ ሰዎች መካከል አንዱ ነው። የኤርትራን ጉዳይ መሠረታዊ ታሪኩንና አሁን ያለውንም ሁኔታ በዝርዝር አብራርቼ የሰጠሁትን መግለጫ በጥምና ካዳመጠ በኋላ፣ ዛፍሩላህ ካን በሰጠኝ አስተያየት « .... የኤርትራ ሕዝብ በዘመናዊ ሥልጣኔ ከኢትዮጵያ ሕዝብ በበለጠ የተራመደ ስለሆነ፣ ኤርትራውያኖች ኢትዮጵያን ይመሩ እንደሆነ ነው እንጂ በጣም ወደ ጓሳ የቀሩት ኢትዮጵያውያኖች ኤርትራን ማስተዳደር አይችሉም ... » አለኝ።  
..... የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህንን የገረገጥን መልካም አስተያየት በዲሰኩሩ ውስጥ ጨምሮ ለጉባኤው እንዲናገር ጫቂው፣ ያለ አንዳች ማመንታትና በሚያስደንቅ ብርታት አስፈላጊውን ፈጽሏል። .... \* »

ከዚህ በላይ እንደታየው የኮምፕ ስርዓት ንግግር የሚያስገነዝበው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሮማ መንግሥት እንዲያገለግል በሚገባ የተመለመለ መሆኑን ነው። ዛፍሩላህ ካን ለተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ ያደረገው ንግግር፣ ምንም እንኳን ቃል በቃል ኮምፕ ስርዓት እንዳቀረበው ባይሆንም፣ መሠረታዊውን ሀሳብ የላተተ አይደለም። « ..... ኤርትራ በነፃነት ራሷን ችላ ለማድረግ ብቁ ካልሆነች ከአሷ ወሳኝ ደረጃ ላይ የምትገኘው ኢትዮጵያ፣ ኤርትራን ብትወስድ ከአትሟ በላይ ሆኖ ነፃነቷን አደጋ ላይ አይጥለውም ወይ ? ..... » ሲል፣ በማሸፍ ያተረፈው ጥያቄዎች የጣልያንን አስተያየት በመመርኮዝ መሆኑ አያከራክርም።

ከመቶ ህምሳ ዓመታት በላይ በኮሎኒያሊስቶች ሲገዛ ከኖረ በኋላ፣ ነፃነቱ ከተሰጠው ሁለት ዓመት ያልሞላው አገር የዲፕሎማሲ መሪ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን መሣሪያ ሆኖ፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳት ጥቅሱን ብዙዎቹ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በትዝብት ተመልክተውታል። ወዚያን ዘመን ሀይማኖትን በመመርኮዝ የሕዝቦችን አንድነት አፍርሰው፣ በጭላማ ዓለም ውስጥ ከሚደናበሩት አገሮች መካከል፣ በግንባር ቀደም የሚታወቀው ግን እንደሆነ፣ ዛፍሩላህ ካን አያውቅም አይባልም። ኢትዮጵያ ግን፣ ሌላው ቢቀር ለሕዝቧ ነፃነትና ክብር፣ ከኮሎኒያሊስቶች፣ በተለይም የዛፍሩላህ ወዳጅ ከሆነው ከጣልያን ጋር ያደረገችውን አስደናቂ ተጋድሎና ያገኘችውን ድል ዓለም ያከበረው ስለሆነ፣ እነዚህ ለጥቅም የተደለሉ ሰዎች የሚያደርጉት ወሽካታ ዲሰኩር የሚያኮራ ታሪኳን ሊያጉድፈው አይችሉም። ይሁን እንጂ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ፍርድ የሚከናወነው በአባል አገሮች የድምፅ ብልጫ ስለሆነ፣ ገንዘብ ያለው ጠላት፣ ብዙ ድምፅ እየገዛ፣ ኢትዮጵያን እንደሚበድላት የታወቀ ነበር። የፓኪስታንና የፋሽስት ኢጣል ጫካት ግብ፣ ፍርዱን ለጣልያን ማሰገኝት መሆኑን ያልተረዳ የለም።

ዋናው ኮሚሲዮን፣ በአንድ በኩል እነ ዛፍሩላህ ካን እና እነ ሆሴ አርሴ በሚደልቁት የጣልያን ከበሮ እየደነቀረ፣ በሌላ በኩል ከየአቅጣጫው የሚጉርፉት የተወሳሰቡ መፍትሔዎች እያዋከቡት፣ ጠቅላላው ጉባኤ የጠየቀውን፣ የሁሉንም ሀሳብ በአንድ መልክ የሚያስተባብር ረቂቅ ውሳኔ ለማዘጋጀት የማይችል ሆነ።

በዚህ ጊዜ አብዛኛዎቹ የኮሚሲዮኑ አባሎች፡ ንዑስ ኮሚቴ አንዲቋቋም ቀደም ሲል ከአርጀንቲና መልዕክተኛ የቀረበውን ሀሳብ ወደ መደገፍ አዘነበሉ። የጣልያን ዋና አፈ ገብኢ የሆነው አምባሳደር ሆሴ አርሲ፡ ይህችን ምልክት ሲያገኝ፡ ወዲያውኑ ላቲኖቹንና ንረቦቹንና አስያውያኖቹን አስተባብሮ ከፍ ያለ የድጋፍ ድምፅ በማስባሰብ የሚፈልገው ንዑስ ኮሚቴ እንዲቋቋም ተወስነለት። የሆሴ አርሲ ደስታ፤ ንዑስ ኮሚቴው በመቋቋሙ ብቻ ሳይሆን፤ ከብዙ ንትርክ በኋላ ከተመረጡትም ሆኖ አንድ አባሎች መካከል፤ አብዮታዊ የጣልያን ባለሚሎች እንዲሆኑ በማስደረጉ፤ ተጨማሪ ድል በማግኘቱ ነው። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ አቶ

\*(FO-317-37899)      \*(ARCHIVO DIPLOMATICO ROMA DEC . 1949)

አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ከብሉዊት የተነሣ ልዩነት ንዑስ ኮሚቴ አባሎች ምርጫ ለአንድ ጋዜጠኛ ሰሚታቸውን ሲገልጹ፤ « የጣልያንን ኮሚቴ » ተብሎ አንዲሰየም ያስፈልጋል አሰክ ግለት ደርቆ ነበር። « ንዑስ ኮሚቴ 17 » በተመረጡት 21 አባሎች ጥናትን ሲጀምር፤ ዋናው ኮሚሲዮን በበኩሉ፤ በቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛት አገሮች ውስጥ ያሉት፤ ልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲ መሪዎች የሚሰጡትን መግለጫ ሲገልጹ ጠነ።

በንዑስ ኮሚቴ አሥራ ሰባት (17) ከተመረጡት ሆኖ አንድ (21) አባሎች መካከል፤ ለኢትዮጵያ ጥያቄ ድጋፋቸውን ያሟሰሙት አገሮች አራት ብቻ ሲሆኑ፤ የጣልያንን ዕቅድ የሚቃወሙት ደገፍ ሌላት ናቸው። እነዚህም፡

- |                       |                   |
|-----------------------|-------------------|
| ኢትዮጵያን የሚደግፉ አገሮች፡    | የጣልያንን ዕቅድ የሚቃወሙ፡ |
| 1. ታላቋ ብሪታንያ          | 1. ሶቪየት ሕብረት      |
| 2. ዩናይትድ ስቴትስ አፍ አሜሪካ | 2. ፖላንድ           |
| 3. ላይቤሪያ              | 3. ቼኮስሎቫኪያ        |
| 4. ዳንማርክ              |                   |

ከሌሎቹ አሥራ አራት አገሮች መካከል፤ ከሐንድ የአብባብነትን አቋም በስተቀር፤ አሥራ ሶስቱ አባሎች በአርጀንቲና እና በፓኪስታን መሪነት፡ የጣልያንን ንፍቅ እንደሚደግፉ የታወቀ ነበር።

## ኤርትራ በኢብራሂም ሠልጣን አስተያየት

አርብ ጥቅምት 7 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በፊት በአራት ሰዓት ከአርባ አምስት ደቂቃ በካናዳ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሚስተር ሌስተር ፒርሰን (LESTER B. PEARSON) ሊቀመንበርነት፤ ዋናው ኮሚሲዮን ሥራውን ሲጀምር፤ የመጀመሪያው ተናጋሪ በቅርቡ በጣልያን መንግሥት በጀት አዲስ የተፈጠረው

የኢርትራ ነፃነት ጠያቂዎች ግንባር የተባለው ድርጅት፣ (BLOCCO INDIPENDENTE) ዋና ፀሐፊ፣ ግራዝግች ኢብራሂም ሙሉጣን ነበር።

የኢርትራ ሕዝብ ከነፃነት በስተቀር ሌላ ጭቅላ እንደማይቀበል፣ የአራተኛውን የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ለግሉግ፣ በጣልያን መሪነት በኒውዮርክ ህሳቡ ተጸንሶ፣ በሮማ ጸድቆ የተመረቀው፣ ይህ የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር፣ በኢርትራ ውስጥ ያሉትን ልዩ ልዩ ተቃዋሚዎችን ሁሉ የሚያጠቃልል ትልቅ ድርጅት እንዲሆን፣ የደጋጋሚ መንግሥት ብዙ ደክሞታል።

ለዚህ ለትልቁ ድርጅት መሪነት በጣልያን የተለመደው ኢብራሂም ሙሉጣን፣ ፓርቲውን ለማደራጀት በሮማ ከተማ በሚንፈላበሱት ሰዎች፣ ለሰ አዲሱ ዕቅድ ከደጋፊዎቹ ጋር በቅድሚያ መመካከር፣ ከድርጅቱ ውስጥ ይዋህዳሉ ከተባሉትም ፓርቲዎች ጋር ውል መደራደር፣ አስፈላጊ ጥሎ አልታየውም። ዕድሜ ለጣልያን መንግሥት እንደልብ የሚፈስ ሊሬ በእኩል፣ በኢርትራ ያሉትን ዋና ዋና የተቃዋሚ ፓርቲዎች በነፃነት ግንባር ሥር በአንድነት ለማዋህድ ችግር አይኖርም የሚል ዕምነት አደረበት። ነገር ግን በነፃነት ግንባር ውስጥ ወዲያውኑ ይጠቃለላል የተባለው « የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ » ፓርቲ ተከታታዮች፣ ኢብራሂም ሙሉጣን ከጣልያን ጋር የሚፈተፍተው ምሥጢሩ ምን እንደሆነ ለመረዳት ጊዜ አልወሰደባቸውም። ህሳቡ የጣልያን፣ ዝግጅቱ የጣልያን፣ ፓርቲው የጣልያን፣ ጥቅሙ ለጣልያን መሆኑ ወዲያው ስለተገለጠ፣ ሺህ አሊ ራዳይ ጭዕራብ ቆላ፣ ቃዲ መሐመድ ቤመር በምሥራቁ ቆላ፣ የኢብራሂም ሙሉጣን ድርጅት አውግዘው በየክፍላቸው አዳዲስ የእስላም ሊግ ፓርቲ መሠረቱ።

አዲሱ « የነፃነት ግንባር » በነዚህ በምዕራቡና ጭሥራቁ አውራጃዎች በተቋቋሙት ሁለት ፓርቲዎች ጋይል ድራሹ ከጭሥራቁ በፊት፣ ኢብራሂም ሙሉጣን በቂ ገንዘብ ስለ አለው፣ (ዕድሜ ለጣልያን) ሙልዕክተኞች አስልፎ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ሰፊ ዲሲክሮ ለማድረግ ኒውዮርክ መጣ። ከዚህ የነፃነት ግንባር በጣልያንኛ (BLOCCO INDIPENDENTE) ከተባለው የፖለቲካ ፓርቲ የሚቀርበው ህሳብ፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የጠ ቅላላው የኢርትራ ሕዝብ ፍላጎት ነው ተብሎ እንዲደመጥና፣ የሚጠየቀውም ነፃነት እንዲሰጥ፣ በጣልያን መንግሥት በኩል ያልተደረገ ጥረት አልነበረም። ለምሳሌም ያህል፣ ከአንድነቶች ፓርቲ ዋና ፀሐፊ ከአቶ ተድላ ባይሩ በፊት፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ የኢብራሂም ሙሉጣን ዲሲክሮ እንዲቀድም መደረጉ፣ አንድ ማስረጃ ነው።

ጥቅምት 7 ቀን 1949 ዓ.ም የኢርትራ የነፃነት ግንባር ዋና ጸሐፊ፣ ለዋናው ኮሚሲዮን ያደረገው ንግግር፣ ቀደም ሲል የጣልያን መንግሥት በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን ጥያቄ ለመቃወም፣ በአስራጫቸው የፕሮፓጋንዳ እትሞች ላይ የተጠ ቀሉትን ህሳቦች የተመረከዘ ነበር። የነፃነት ግንባር አጠቃላሏቸዋል በተባሉት ልዩ ልዩ ፓርቲዎች አማካይነት፣ ከመቶ ዘጠናውን የኢርትራ ሕዝብ እወክላለሁ ብሎ የሚፎክረው ኢብራሂም ሙሉጣን፣ ከስጠው መግለጫ ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው።

« ..... ኢርትራና ኢትዮጵያ አንድም ጊዜ አብረው ያልኖሩ የኢትዮጵያም ነገሥታቶች ወደ ኢርትራ ዘልቀው የማያውቁ፣ ሁለቱም ሕዝቦች የቋንቋ ሆነ የባሕል፣ የታሪክ ሆነ የህይወትና ምንም ዓይነት ግንኙነት የሌላቸው ናቸው። ..... በጥንታዊው የአባሲዶች (LES ABASIDES) ዘመን፣ በባግዳድ ካሊፋ

ከሚተዳደሩት የዓረብ አገሮች አንዷ ኢርትራ ነበረች። ..... የአባሲዶች ዘመን አልቆ የካሊፋ ሥልጣን ሲበታተን በየአገሩ የኢሚሮች ሥልጣን ተመሠረተ። ..... ከኢርትራ ግዛት አንደኛው ክፍል በአንድ ኤሚሮ ሥልጣን ተይዞ ሲቆይ፤ ሌላው ክፍል ደግሞ በአንድ የኢርትራ ተወላጅ በሆነ የእስላም መሪ ይተዳደር ነበር።

..... ከፖርቱጋሎች ቀጥሎ፤ ቱርኮች ወደ ኢርትራ መጥተው ሥልጣናቸውን ከዘረጉ በኋላ፤ አገራችን በጣልያን ኮሎኒያሊስት እስከተያዘችበት ዘመን ድረስ (ማለት እስከ 1885 ዓ.ም ድረስ) በግብፅ ካደገች ስትተዳደር ቆይታለች። ..... የጣልያን መንግሥት ኢርትራን በቅኝ ግዛት የወሰደው ከግብፆች አጅ ነው እንጂ ከኢትዮጵያ አለ-~~ማት~~ ~~ባታል~~ የተረጋገጠ ነው። ..... ባሕር ነጋሽ የተባለውም የኢርትራ አስተዳዳሪ ታዋቂነቱ ቀደም ሲል ለቱርኮች፤ ቀጥሎም ለግብፆች ነው እንጂ የኢትዮጵያን ነገሥታቶች አይመለከትም። ..... ስለዚህ የጣልያን ኮሎኒያሊስት የምናስተዳድረውን አገር ወሰደብን ብለው፤ መናገርና መከራከር የሚገባቸው ግብፆች ናቸው እንጂ፤ ኢትዮጵያውያኖች አለመሆናቸው መታወቅ አለበት።

..... ባለፉት አራት ወራቶች የቢሽን ሰፎርሳ ስምምነት ተብሎ፤ ከኢርትራ ግዛት የደጋው ክፍል በሙሉ ለኢትዮጵያ እንዲሰጥ የታሰበው ሳይወሰን በመቅረቱ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከአንድ ትልቅ ስህተት በተፃምር ድኗል። የቢሽን ሰፎርሳ ስምምነት፤ የኢርትራን ሕዝብ ለምን ጊዜውም የሚያበጣብጥና ሠላም የሚነሣ ትልቅ ጠንቅ ነበር። የደጋው ክፍል የኢርትራ ግዛት፤ ከርስቲያኖች የሚኖሩበትና በባሕልም በቋንቋም፤ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የሚመሳሰሉ ናቸው የተባለው ፍፁም ውሸት ነው። ..... ፀሕፊዬና በሀማሴን ያሉት ነዋሪዎች፤ እንደ ምፅዋዎቹ ሁሉም እስላሞች ናቸው። ጭካኔቸው ጥቂት ክርስቲያኖች ቢኖሩም፤ ከጠቅላላው ነዋሪ ሕዝብ አሥር በሙቶ ቢሆኑ ነው። ..... በኢትዮጵያ ነገሥታቶች በግድታ ተነጥቆ የተወሰደው የትግራይ ሕዝብ፤ በባሕሉ፤ በዘሩና በቋንቋው እንደ ዓይነት ከሆነው ከኢርትራ ሕዝብ ጋር መቀላቀል አለበት። ..... » ካለ በኋላ፤ መላው የኢርትራ ሕዝብ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትን የሚጠይቀው፤ ነፃነትን ብቻ መሆኑን አጠንክሮ በመገለጽ፤ የነፃነት ግንባር ድርጅት መሪ ንግግሩን ፈጸመ።

**‘ኢብራሂም ሡልጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር\***

የዋናው ኮሚሲዮን የውስጥ ደንብ እንደሚፈቅደው፤ የየአገሩ የፖለቲካ መሪዎች መግለጫቸውን ከሰጡ በኋላ፤ የሰብሰባውን አዳራሽ ከመልቀቃቸው በፊት፤ ከየመልዕክተኞቹ ለሚቀርብላቸው ጥያቄዎች መልስ መስጠት አለባቸው። የኢርትራ « የነፃነት ግንባር » ተብሎ በአጭር ጊዜ ውስጥ የተፈጠረው ድርጅት ዋና ጸሐፊ፤ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የቀረቡለት ጥያቄዎችና፤ ግራዝማች ኢብራሂም ሡልጣን የሰጣቸው መልሶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

\* (በአዳራሹ የነበሩት አቶ አክሊሉ ሀብተወልደ፤ ብላታ ኢፍራም ተወልደመደህን፤ ብላታ ዳዊት ዕቁባእግዚእ፤ አቶ ገብረመስቀል ክፍለ አግዚእ፤ አቶ ጉደቶም ጴጥሮስ)

ኢትዮጵያ፤

..... በአባሲዶች የሥልጣን ዘመን የባገዳዱ ካሊፋ ከስተዳደራቸው አገሮች አንዱ ዛሬ ኤርትራ የምትባለው አገር ከሆነች፤ በዚያን ዘመን ይህች አገር የመጠሪያ ስሟ ማን ይባላ ነበር ?..... ቀጥሎም የባገዳዱ ካሊፋ ሥልጣን ከተበታተነ በኋላ፤ በኤሚሮች ዘመን በክፊል የኤርትራን ግዛት ደመራ የነበረው እስላሙ ኤርትራዊ ማን ይባላል ? ....

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... እኛ ወደ ኒውዮርክ ስንመጣ የጥንት ታሪካችንን የሚያስረዳውንትልቁን መጽሐፍ ይዘን አልመጣንም። ለተባበሩት መንግሥታት የተናገርነው ዋና ዋናውን ታሪካችንን ነው። ዝርዝር ነገር ማወቅ ከተፈለገ፤ በዚያም ታሪክ ውስጥ ፈልጎ ማግኘት ይቻላል።

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... ሳቀረብኩት ጥያቄ መልሱን አላገኘሁም። ግራግግች ኢብራሂም መልሱን ያልሰጡበት ምክንያት፤ ያነበቡልንን ታሪክ ከልባቸው ስለገያምኑበት ወይም በሚገባ ሰላሳጡት ይመስለኛል። ..... በመሠረቱ ግራግግች ኢብራሂም ያደረጉት ንግግር፤ የጣልያን መንግሥት ኢትዮጵያን ለማግኘት የሚሰጠው የህስት ፕሮፓጋንዳ ተደጋግሞ የታተመውን ቃል ስለሆነ፤ በጠቅላላ አቅራቢ አዲስ ነገር አሳየንበትም። ይሁን እንጂ ስለ ጥንታዊ ታሪካችን ሲጠቀሱ « ..... በአባሲዶች ዘመን ..... ኤርትራ በባገዳዱ ካሊፋ ከተገዙት አገሮች አንዷ ነች ..... » ብለው ስለተናገሩ፤ የዚህ ታሪክ ትክክለኛው ጊዜ መቼ እንደነበረና፤ በዚያም ዘመን ኤርትራ ማን ተብላ ትጠራ እንደነበረ፤ እንዲገልጹልን ጥያቄ ያቀረብንላቸው፤ ማስረጃው ለሁላችንም ግልጽ ሆኖ እንደታየን በግብብ ነበር። ነገር ግን የነፃነት ግንባር ድርጅት መሪ፤ ጥንታዊ ታሪካችንን በሚያሳይንት ትገራት አበላሽተው ሲናገሩ፤ ማስረጃውን ለማቅረብ ባለመቻላቸው ኤርትራ መስጠት መብታችንም ገደታችንም ይሆናል።

..... በስምንተኛው መቶኛ ዓመት አባሲዶች የተባሉት የነቢዩ መሐመድ ቤተሰቦች ሥልጣናቸውን ባግዳድ ላይ መሥርተው፤ በመጀመሪያ ሃረብ አገሮች ላይ በነገሡበት ዘመን፤ ከቀይ ባሕር እስከ ሕንድ ወቅያኖስ ያለው የኢትዮጵያ ግዛት የሚተዳደረው፤ መንበራቸው አክሱም ላይ በሆነው የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መሆኑን ትክክለኛው ታሪክ ያረጋግጣል። ..... ስለዚህ፤ ግራዝማች ኢብራሂምና መሪያቸው የጣልያን መንግሥት፤ አዲስ የፖለቲካ ፓርቲ ሲያቋቁሙ፤ ለኤርትራ አዲስ ታሪክ ፈጥሮ ለማሳሳት የሚያደርጉት ሙከራ ከንቱ መሆኑን እንዲያውቁት እናስጠነቅቃቸዋለን።

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የኤርትራን ሕዝብ የሚወክለውን ፓርቲ መሪ፤ የአገሩን ታሪክ አያውቅም እያሉ ለመዝለፍ አይፈቀድላቸውም። ከዚህ ቀደም እሳቸው በፈለጉት ዓይነት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ውጭ ታሪክ የላትም እያሉ የፈጠራ ታሪክ ሲናገሩ፤ እኛ እየታዘብን መልስ አልሰጠናቸውም። አሁን ጊዜያችንን ከማጥፋት ስለ አገራችን ስለ ኤርትራ ታሪክ፤ በዝርዝር ማወቅ



የኤርትራ የነፃነት ግንባር መሪ ኢብራሂም ውልወን በU.N ንግግር ሲያደርግ፡  
 « .... በአባሲያች ዘመን ኤርትራ በባሕር ዳር ያለች የምትተዳደር የዓረብ አገር  
 የነበረች ነች ..... »

(ጥቅምት 1949)

(ፎቶ U.N)



የሚፈልጉትን በጽሑፍ ቢያቀርቡልን፤ መልሱን አዘጋጅተን በቶሎ እንሰጣቸው ነበር።

### ኢትዮጵያ፤

..... ላቀረብኳቸው ግልጽ የሆኑ ሁለት ጥያቄዎች ተገቢውን መልስሊሰጡኝ ባለመቻልዎ አዝናለሁ። ጥፋቱ የርስዎ ሳይሆን የዲሰኩሩ አዘጋጅዎች (ጣልያኖች) መሆናቸውን ተረድቻለሁ። ..... ገራዝማች ኢብራሂም ! እርስዎ ዛሬ ምንም እንኳን ለጠላታችን ለጣልያን መሣሪያ ጭኑም፤ ከሶስት ዓመታት በፊት ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ያገር ፍቅር እንድንት ማህበር ያደረጉትን ጥረት እንዘነጋውም። በዚህ ምክንያት እርስዎንም ደህና አድርገን እናውቅዎታለን። እኔ የተናገርኩት፤ እርስዎ ያነበቡልን በጣም የተሳሳተ ታሪክ እንዲታረም ለመጠየቅ ነው እንጂ፤ በቀጥታ እርስዎን ለመዝለፍ አይደለም። እኔም ስለ ታሪኩ ስናገር የተሳሳትኩት ነገር ካለ፤ ከማስረጃ ጋር የሚቀርብልንን እርግት የምቀበል መሆኔን አረጋግጥልዎታለሁ።

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ከኢትዮጵያ በኩል፤ ሁልጊዜ ስለ ኤርትራ የሚነገረው ታሪክ፤ በሙሉ የተሳሳተ ስለሆነ፤ እኛም አስፈላጊውን መልስ አዘጋጅተን እንሰጣለን።

### ኢትዮጵያ፤

..... የነፃነት ግንባር «ብሉኩ ኢንዲፔንደንቲ» (BLOCO INDIPENDENTE) የተባለው ፓርቲ ስሙ እንደሚያመለክተው፤ በጣልያንኛ አስተሳሰብና ቋንቋ የተመሠረተ ይመስላል። መቼ ኖርጥል የተቋቋመው?

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ባለፈው ግንቦት ወር 1949 ዓ.ም በተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ፤ ለኤርትራ ሕዝብ መጥፎ ጠንቅ ይሆን የነበረው የዲቨን ስፎርሳ ስምምነት ሲፈርስ፤ ለሰብሰባው የመጣነው የኤርትራ ልዩ ልዩ የፖለቲካ መሪዎች እዚሁ ኒውዮርክ ተሰብስበዋል፤ ለአገራችን ችግር በእንደ ሀሳብና በእንደ ዓላማ ለመቆምና ለመታገል እንድንችል፤ ይህንን «የነፃነት ግንባር ፓርቲ» አቋቋምን። ፓርቲው የኛ የኤርትራውያን ፓርቲ ነው። የጣልያን ፓርቲ ነው እያላችሁ ፕሮፓጋንዳ የምትነዙት እናንተ ብቻ ናችሁ።

### ኢትዮጵያ፤

..... የተለያዩ የፖለቲካ አቋም የነበራችሁ ፓርቲዎች፤ የየአንዳንዳችሁን ሀሳብ ለተባበሩት መንግሥታት ለማቅረብ ኒውዮርክ ከመጣችሁ በኋላ፤ የወከላችሁን ሕዝብ ፈቃድ ሳትጠይቁ እንዴት በራሳችሁ ሥልጣን ልዩ ፓርቲ ማቋቋም ትችላላችሁ ?

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ሕዝቡን በቴሌግራም ጠይቀን፤ እገሩ ውስጥ በሚታተሙትም ጋዜጦች ትክክለኛውን ሀሳባችንን እንዲረዳው ካደረግን በኋላ ነው ፓርቲው የተቋቋመው። ሕዝቡም ሙሉ በሙሉ መስማማቱን ገልጸልናል።

ኢትዮጵያ፤

..... በብዙ መቶ ሺህ ለሚቆጠሩ የፓርቲ አባሎችሁ ቴሌግራም የላካችሁትና መልሱም የመጣላችሁ፤ እዚሁ ኒውዮርክ በቆያችሁበት ጊዜ ነው ? ወይስ ከጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስፐሪ ጋር ለመመካከር ሮም በሰነዖታችሁበት ሰሞን ነው ?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ከሕዝባችን ጋር እንዴት እንደምንገናኝ እናንተን አይመለከትም። ዘጠና በመቶው የኤርትራ ሕዝብ ነጥቱን እንድናሰጠው ወኪሉ አድርጎ መርጠናል። እናንተ ማወቅ የሚገባችሁ ይህን ብቻ ነው።

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ባቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... ይህ « የነጥት ገንባር » ፓርቲያችሁ፤ ዛሬ ምን ያህል አባሎች አሉት ?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... በትክክለኛው መዝገቦችን ላይ የተመለከተው የጠቅላላው የአባሎችን ቁጥር፤ እንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሺህ (1,338.000) ነው።

ኢትዮጵያ፤

..... የአባሎችሁ ተመዝጋጂዎች (1,338.000) እንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሺህ ከሆነ፤ ጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ ምን ያህል ቢሆን ነው?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... የሕዝቡን ቁጥር መስጠት ያለባት ያስተዳደሩን ሥልጣን የያዘው መንግሥት (እንግሊዝ) ነው። እኛ እስታቲስቲክ ይዘን አልመጣንም።

ኢትዮጵያ፤

..... ባለፈው ገንቦት ወር፤ ለዚህ ኮሚሊዮን እርሰዎ ቀርበው በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም ሲናገሩ፤ የኤርትራ ሕዝብ እንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ሺህ (1,250.000) ነው ብለው ነበር።

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ታዲያ ምን ከፋ ? .....

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ባቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... የፓርቲያችሁ አባሎች ቁጥር ከጠቅላላው ሕዝብ ቁጥር በጣም በልጠ የተገኘው፤ መግለጫችሁን በሚያዘጋጁላችሁ ጭልያዎች ስህተት ይሆን ?

ኢብራሂም ሁልጣን፤

..... እኛ ኤርትራውያኖች በአገራችን ጉዳይ፤ የጭጭ አጅ አናስገባም። ቁጥሩ የተሳሳተባችሁ እናንተ ናችሁ።

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... ይህ አዲሱ ፓርቲያችሁ ከመፈጠሩ በፊት « የራዲካ ኤል ኢስላሚያ » ፓርቲ አባሎች ቁጥር ምን ያህል ነበር ?

ኢብራሂም ሁልጣን፤

..... በትክክለኛው ቁጥር፤ የራዲካ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ሰባት መቶ ስልሣ ዘጠኝ ሺህ (769.000) ነበሩ።

ኢትዮጵያ፤

..... ባለፈው ግንቦት ወር፤ እርስዎ ለዚሁ ኮሚሲዮን ሲያሰረዱ፤ የአባሎቹ ቁጥር፤ ዘጠኝ መቶ ሀያ አምስት ሺህ (925.000) ናቸው ብለው ነበር። ዛሬ ሲነገሩን ከአንድ መቶ ሀምሳ ሺህ በላይ ቁጥሩ ተንሶ የተገኘው፤ ሕዝቡ እናንተን ትቶ ወደ አንድነት ፓርቲ አምርተባችሁ ይሆን ?

ኢብራሂም ሁልጣን፤

..... « አንድነት » ከተባለው እናንተ ከምትመሩት ፓርቲ፤ ሕዝቡ እየለቀቀ ወደ እኛ ዘንድ መጣ እንጂ ከእኛ ወደ እናንተ አልሄደም።

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... እንግዲያውስ ቁጥሩ ለምን እንደተቀነሰ ማሰረዳት ይኖርብዎታል።



ኢብራሂም ሙሉጣን ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች ጋር፡

« ... ኤርትራ እና ኢትዮጵያ አይተዋወቁም፡፡ የኤርትራ ሕዝብ ዘጠና በመቶው  
እስካም ነው ... »

(ኢውዮርክ ጥቅምት 1949)

(ፎቶ U N)

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ስታቲስቲኩን ሁሉ በቃል ማስታወስ ስለግደቻል ጥያቄዎቻችሁን በጽሑፍ ብታቀርቡልን እንመልሳችሁ ነበር። ለግናቸውም ቁጥሩን ከአንዱ ወደ አንዱ የምታማቱት እናንተ ናችሁ።

በአዳራሹ ውስጥ፤

..... ሳቅ .....

ኢትዮጵያ፤

..... ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ለ~~መጽሐፍ~~ የተማሩ ሰዎች እንደሚያስፈልጓት እርስዎም ያምናሉ። እሁን ግን ያህል የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት የፈጸሙ ኤርትራውያኖች አሉ ?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ኤርትራ ያሏት የተማሩ ሰዎች ሁሉ ነፃነታችን ስላልተገኘ ለባዕድ አገሮች በማገልገል ላይ ይገኛሉ። የእናንተ መንግሥት ደጋግሞ እንደተናገረው፤ በአስተዳደራችሁ ሥልጣን ላይ ያሉት እንድ ሺህ ሰድስት መቶ ኤርትራውያኖች (1.600) ኤርትራ ነፃ ስትወጣ ወደ አገራቸው ይመለሳሉ።

የላይቤሪያ መልዕክተኛ ጥያቄ፤

..... ባለፈው ሰብስባ ላይ በሰጡት መግለጫ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት በሥልጣን ላይ ካሰማራቸው ኤርትራውያን ውስጥ፤ አንድም አስላም የለም ብለው አውግዘው ነበር። እሁን ደግሞ ኤርትራ ነፃ ስትወጣ እነዚህ ኤርትራውያኖች ከኢትዮጵያ ለቅቀው አገራቸውን ለማገልገል ይመጣሉ ብለዋል። እዚህ ላይ በሀይማኖት ምክንያት አገራቸውን የነበረውን ጉዳይ፤ እሁን ካቀረቡት ሀሳብ ጋር እንዴት አድርገው ያስታርቁታል ?

ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... እኛ የተናገርነው ያሉን የተማሩ ኤርትራውያኖች እንዲነሱ ለአገራቸው ለኤርትራ ቀርቶ ለኢትዮጵያም አስተዳደር የተረፉ መሆናቸውን ለማስረዳት ነው። ሌላው ቢቀር እሁን በዚህ አዳራሽ ውስጥ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ሆነው የተደረደሩት ዘጠና ዘጠኝ በመቶው ኤርትራውያን መሆናቸውን ማየት በቂ ማስረጃ ነው። እኛ በአዲሱ ፓርቲያችን ንላማ ኤርትራውያንነታቸውን ካረጋገጡ፤ ክርስቲያኖች ናቸው ብለን አናርቃቸውም። በፓርቲያችን ውስጥ ጥቂቶች ይሁኑ እንጂ፤ ክርስቲያኖችም አሉ።

ኢትዮጵያ፤

..... በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ ለከፍተኛ ኃላፊነት የተመደቡት የኤርትራ ተወላጆች ለኢትዮጵያዊነታቸው ጥያቄ ስለሌለው፤ እነሱ እናንተን ተክትለው ያገራቸውን መሠረታዊ ታሪክ እንደማይሰውጡ ማወቅ አለባችሁ።

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ይህን የምትሉት እናንተ ናችሁ። እነሱ ግን በኤርትራ ነፃነት ጉዳይ፤ ልባቸው ከእኛው ጋር ነው።

### የፓኪስታን መልዕክተኛ፤

..... ለፓርቲ መሪዎች ጥያቄ በማቅረብ ፋንታ ንትርክ መፍጠር የኮሚሲዮኑን የሥራ ጊዜ ማከክ ነው።

### የኮሚሲዮኑ ሊቀመንበር፤

..... የሚደረጉት ጥያቄና መልሶች በተቻለ መጠን እጫጭር እንዲሆኑ አጠይቃለሁ።

### ኢትዮጵያ፤

..... ለግራዝማች ኢብራሂም ሡልጣን አንድ የመጨረሻ ጥያቄ ማቅረብ አፈልጋለሁ። በዛሬው ሰዓት በኤርትራ ውስጥ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት የጨረሱ ሰንት ሰዎች አሉ ? መቼም በዩኒቨርሲቲ ደረጃ የተማሩ አሉ ወይ ? ብዬ አልጠይቅም።

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

..... ኢትዮጵያ ራሷ ነፃ መንግሥት የሆነች፤ በአገሯ ውስጥ አንድም ዩኒቨርሲቲ የላትም። እንግዲህ ነፃ የተባለችው ኢትዮጵያ የሌላትን፤ በኮሎኒ አስተዳደር ተጨቁና የኖረች ኤርትራ አንዴት ዩኒቨርሲቲ ሊኖራት ይችላል ?

### ኢትዮጵያ፤

..... የኔ ጥያቄ ስለ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ነው።

### ኢብራሂም ሡልጣን፤

(በግልፍታ) ..... ኤርትራ ኮሎኒ ሆኖ ተጨቁኖ የተገዛ እገር ስለሆነ፤ የለም ..... የለም ..... ብያለሁ።

### ኢትዮጵያ፤

..... ይበቃኛል መልሱን እግኝቻለሁ። ጣልያን የኤርትራን ሕዝብ ለሃምሳ ዓመታት ጨቁኖ ሲገዛ፤ ኤርትራውያኖች በገዛ አገራቸው ከአራተኛ ክፍል በላይ እንዲማሩ አይፈቀድላቸውም ነበር። ግራዝማች ኢብራሂም ! እርስዎ ራስዎ ትምህርት ሳያገኙ ገዜው ያለፈብዎ በግራኛው የጣልያን አስተዳደር ምክንያት ነው። ጣልያን ይህን ሕዝብ ምን ያህል እንደጐዳው ሁላችንም ደህና እድርገን እናውቃለን። ዛሬም ቢሆን ጣልያን የኤርትራን ዕድል ለማሰናከል ከመጣር አላረፈም። እኛ ኢትዮጵያውያን ጣልያንን እስከ መጨረሻው ለመቋቋም ተዘጋጅተናል። የኤርትራም ሕዝብ ከአኛ ጋር ነው። የምናዝነው፤ እንዳንድ በገንዘብ ተገዝተው የኤርትራን ጥቅም ለመሸጥ የሚጥሩ በመኖራቸው ብቻ ነው።

### የኮሚሲዮኑ ሊቀመንበር፤

..... የኢትዮጵያ መልዕክተኛ! ቀደም ሲል ለጥያቄዬ መልሱን እግኝቻለሁ ሰላሎ፤ ንግግርዎን እዚሁ ላይ እንዲያቆሙልን አጠይቃለሁ ..... »

-- ድንቁርና ለድፍረት፣ ፍቅር ንዋይ ለክህደት፣ ደመቻል እንደተባለው፣ ኢብራሂም ሡልጣን በጣልያኖች ሊሬ ተሸዋንሙኖ፣ የኤርትራን መሠረታዊ ታሪክ ከኢትዮጵያ ነጥሎ፣ የኃረቦች ተገዥ የነበረች አድርጎ ሲያቀርባት ሕሊናው አልወቀሰውም።

-- የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች ምንም ዓይነት የባሕል ሆነ የታሪክ ግንኙነት የሌላቸው፣ የማይተዋወቁ ባዕዶች ናቸው ብሎ ሲናገር አላፈረም። ከሶስት ዓመት በፊት ግን የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት አባል ሆኖ ለኢትዮጵያዊነት ሲጨፍር እንደነበረ ትዝ አላለውም።

-- በኮሎኒው ዘመን በቅን ያገለገለ ነው ብለው፣ ገዢዎቹ የግራዝማችነት ማዕረግ የሰጡት፣ የኤርትራና የኢትዮጵያ ሕዝቦች ጭንቀቱን ባሕልና ወግ መሠረት መሆኑን ኢብራሂም ሡልጣን አላሰበውም።

-- በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ገባኤ ላይ ቀርቦ፣ ጣልያኖች ያዘጋጁለትን ዲስኩር ሲናገር፣ ደህና አድርጎ ለግንባቢ መጣሩን ነው እንጂ፣ ከኢትዮጵያና ከሌሎቹም መልዕክተኞች፣ ጥያቄዎች እየጉረፉለት መልሱ እንደሚያስጨንቀው ጨርሶ አልጠበቀም።

በአባሲዶች ዘመን በባግዳዱ ካሊፋ አመራር ውስጥ የነበረችው ኤርትራ፣ በዚያን ዘመን ስሟ ማን ይባል እንደነበረ፣ እንዲሁም ከካሊፋው ሥልጣን መበታተንም በኋላ፣ የኤርትራን ግዛት በከፊል ደራሪ ጭፍረት እስካሁን ኤርትራዊ ስሙ ማን እንደሚባል፣ ኢብራሂም ሡልጣን እጠየቃለሁ ብሎ አላሰበም። ይህንን የፈጠራውን ታሪክ ያዘጋጁለት የፋሽስት ሊቃውንቶች እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ፣ ለመስቀልኛ ጥያቄዎች የሚያገለግሉትን መልሶች፣ እዘጋጅተውለት ቢሆን ኖሮ፣ ኢብራሂም፣ ባለው የተፈጥሮ የማጭበርበር ብልጫ፣ ጥያቄዎቹን በፍጥነት እየተቀበለ ወዲያውኑ ይመልስ ነበር። ሌላው ደግሞ በኢብራሂም ሡልጣን ላይ የወደቀው ችግር፣ ባለፈው ግንቦት ወር በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገባኤ ላይ፣ የሰጠውን ዝርዝር መግለጫ እላብሳለሁ ነው። በዚያን ጊዜ የኤርትራ ሕዝብ በጠቅላላው አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ሺህ (1,250,000) መሆኑንና፣ ከዚህም ውስጥ ዘጠኝ መቶ ሀምሳ አምስት ሺህ (925,000) የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ናቸው ብሎ፣ ለዚሁ ጥናት ሚሊዮን የተናገረው ቃል እንደሚመዘገብ አላወቀም። ኢብራሂም ሡልጣን ይህንን ስታቲስቲክ ካቀረበ በኋላ፣ በጣልያን ገንዘብ የተቋቋመው «የነፃነት ግንባር» ፓርቲ፣ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሺህ (1,338,000) የተመዘገቡ አባሎች መኖራቸውን ሲናገር፣ ከጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ ቁጥር በልጠው መገኘታቸው አልታየውም።

በሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ፣ በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ስም፣ አሁን ደግሞ በአራተኛው ገባኤ በነፃነት ግንባር ስም ሲናገር ያዳመጡት ብዙዎቹ መልዕክተኞች፣ ሡልጣን እሊ፣ እንኳንስ ዘጠና በመቶውን የኤርትራ ሕዝብ ይቅርና፣ ራሱንም ቢሆን በትክክል የሚወክል አለመሆኑን ከተረዱለት በኋላ፣ ከሚሊዮኑ ሊቀመንበር ተስናብቶ ከስብሰባው አዳራሽ ወጥቷል።



የኢትዮጵያ መልዕክተኞች በካራታ

ከግራ ወደ ቀኝ፡ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የመልዕክተኞች መሪ፤  
በካታ ኤፍሬም ተወልደመድህን -- መልዕክተኛ  
አቶ ገብረመስቀል ክፍለአገዚ -- መልዕክተኛ

(OCT. 1949)  
(ፎቶ U.N.)



የኢብራሂም ሡልጣን የፖለቲካ ታሪክ

1. በ1941 ዓ.ም የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ተመሥርቶ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» እያለ አንድነቱን ሲያስተባብር፣ ኢብራሂም ከመጀመሪያዎቹ አባሎች አንዱ የነበረና፣ የማህበሩን ዕድገት ለመግፋት ከሚጥሩት መካከል ሲሮጥ የታየ ሰው ነበር።
2. የ «ፍቅሪ ሀገር» አንድነት ማህበር መሰራትና መደርጀት እንግሊዞችን ስለእስጋቸው፣ የማህበሩን እርምጃ ለማዳከም የተቃዋሚ ፓርቲ ሲያዘጋጁ፣ ኢብራሂም ሡልጣን የተሻለ ጥቅም እገኛለሁ ብሎ ጥሩ መሣሪያ ለመሆን ቀረበላቸው።
3. የአንድነቶችን ማህበር ለመቃወም የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ (MOSLEM LEAGUE) ፓርቲ የተቋቋመው፣ ምንም እንኳን በታወቁትና እጅግ በተከበሩት የእስላም ሀይማኖት መሪ በሰይድ አቡበክር ኤልሞርጋኒ ሲቀመንበርነት ቢሆንም፣ በእንግሊዞች ድጋፍ ኢብራሂም ሡልጣን የፓርቲው ዋና ጸሐፊ ሆነ።
4. የአንድነቶች ማህበር አባል ሆኖ ለኢትዮጵያዊነት ካልሞትኩ ብሎ ይጋበዝ የነበረው ኢብራሂም ሡልጣን፣ በአንድ ጊዜ ተለውጦ፣ ..... ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ምንም ዓይነት የዘር ሆኗ የባሕል፣ የታሪክ ሆነ የአስተዳደር ግንኙነት ኖሯት አያውቅም ..... ብሎ ካደ። ..... ዐራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም፣ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል ሊናገር፣ ..... ኤርትራ ከነፃነት በፊት ከአሥር እስከ አሥራ እምስት ዓመት ድረስ በታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አስተዳደር መሠልጠንና መዘጋጀት አለባት ..... ቢል እንግሊዞችን ለግስደስት ሞክሮ ነበር።
5. በ1949 ዓ.ም እንግሊዞች፣ ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲያህድ መፍትሔ ሲያሰናዱ፣ ኢብራሂም ሡልጣን በመጀመሪያ በዚህ ሀሳብ ከእንግሊዞች ጋር መቆም ጀመረ። እያደር ሲያየው ጥቅም የማይሰጠው ሲመስለው፣ እንግሊዞቹን ትቶ ወደ ጣልያኖች ተዛወረ።
6. የኤርትራ ግዛት መከፋፈል የለበትም። ለኤርትራ መፍትሔው ነፃነትን መስጠት ነው። አገሩ ነፃነትን ለመቀበል አልደረሰም ከተባለ፣ የተባበሩት መንግሥታት በሚወሰነው የሞግዚት አስተዳደር እንዲደረግልን እንጠይቃለን ቢል በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም ለሰሰተኛው ጠቅላላ ጉባኤ አመለከተ። ..... ኢብራሂም ሡልጣን ይህንን ሀሳብ የወረወረው፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጣልያን ኤርትራን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድር ይመደባል በሚል ተስፋ ነበር።
7. የሞግዚት አስተዳዳሪ ለመሆን ጣልያን ምንም ዓይነት ዕድል የሌላት መሆኑ ሲታወቅ በሮማ መንግሥት ገንዘብ "BLOCCO INDIPENDENTE ERITREO" የተባለ የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር ተቋቋመ። ኢብራሂም ሡልጣን የዚህ አዲስ ፓርቲ ዋና ጸሐፊ ሆኖ በጥቅምት 1949 ዓ.ም በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ ለኤርትራ አሁኑኑ ነፃነት እንዲሰጥ ጠየቀ።
8. የነፃነት ግንባር ፓርቲ በጣልያን ገንዘብ መቋቋሙንና ግቡም ለጣልያን ጥቅም መሆኑን ሕዝቡ እየተረዳው ሲሄድ፣ ኢብራሂም ሡልጣንና ወገኖቹ ብዙ

ተቃዋሚዎች ገጠሟቸው። በሺህ ግሊ ራዳይ የሚመራው የምዕራቡ እውራጃ የአሰላሞች ማህበር እና፣ በመሐመድ ዑመር ቃዲ ምፅዋ ላይ የተደራጀው የምሥራቅ አሰላሞች ድርጅት፣ የኢ-ብራሂህ ሡልጣንን የነፃነት ግንባር ፓርቲ ባዶ ቀፎ እንዲሆን አደረጉት።

9. በታህሣሥ 1950 ዓ.ም ኢርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከወሰነ በኋላ፣ የፌዴሬሽኑ ሕገ መንግሥት በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ ኢ-ብራሂህ ሡልጣን እንግሊዞችን ተለማምጦ የሕገ መንግሥት አደራጅ ምክር ቤት (CONSTITUENCY ASSEMBLY) አባል ሆኖ ተመረጠ።

10. ዘላኑ ፖለቲከኛ ኢብራሂም ሡልጣን፣ ከአንድነት ማህበር ወደ ራቢጣ ከራቢጣ ወደ ነፃነት ግንባር፣ አንድ ጊዜ ለእንግሊዞች፣ ሌላ ጊዜ ለጣልያኖች፣ ሲያሸረግድ ከኖረ በኋላ፣ በመጨረሻው አንዱም ሳይሳካለት ባዶ እጁን ቀረ። በ1956 ዓ.ም በአስፍሐ መንግሥት ጊዜ ተደረገው የሁለተኛው የኢርትራ ፓርላማ ምርጫ ኢብራሂም ሡልጣን የሚመርጡ አጥቶ፣ በኢርትራ ውስጥ የፖለቲካ ሕይወቱ ማክተሚያ ሆነ።

## ሕዝቡ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነት ነው ተድላ ባይሩ

የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት « የኢርትራ የነፃነት ግንባር » ተብሎ በጣልያን የተቋቋመው ድርጅት ወኪል፣ ያደረገውን ሰፊ ዲሰኩር ካዳመጠ ከሶስት ቀናት በኋላ፣ ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም የኢርትራና የኢትዮጵያ አንድነት ፓርቲ ዋና ጸሐፊ የሚሰጡትን መግለጫ ለመስማት ወሰነ።

አቶ ተድላ ባይሩ በንግግራቸው መገቢያ ላይ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኢርትራ ጉዳይ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጎትና ጥያቄ፣ የአገሩን መሠረታዊ ታሪክና የኢኮኖሚ ሕይወት በሚገባ ተመልክቶ፣ በዴሞክራሲ ሥርዓት ትክክለኛ ፍርድ እንደሚሰጥ፣ ያላቸውን ጽኑ ተስፋ አስቀድመዋል። የአንድነት ፓርቲ ዋና ጸሐፊ ከዚሁ አያይዘው የሰጡት መግለጫ፣ ኢርትራ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ከመያዛ በፊት የኢትዮጵያ አካል የነበረች አገር መሆንዋን ታሪኩን ተንትኗው በማስረዳት ነበር። ቀጥሎም እነ ኢብራሂም ሡልጣን የሮማ መንግሥት መሣሪያ በመሆን፣ የኢርትራ እውነተኛ ታሪክ ተደምስሶ በአዲስ የፈጠራ ታሪክ እንዲለወጥ፣ የኢርትራ ሕዝብ ፍላጎት ተሰርዞ፣ የጣልያን ምኞት እንዲፈጸም የሚያደርጉትን ጥረት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዲገነዘበው አጥብቀው ጠይቀዋል። ተድላ ባይሩ፣ በረዥሙ ከገለጸቸው ህሳቦች ዋና ዋናዎቹ ቀጥሎ የተመለከቱት ናቸው።

1. .... በጨካኝነቱና በግፊኛነቱ እጅግ በታወቀው በጣልያን ኮሎኒ አስተዳደር ለሃምሳ ዓመታት ሲሰቃይ የኖረው የኢርትራ ሕዝብ፣ ነፃነቱንና ሰላሙን የሚያገኘው ከአንድ አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ሲቀላቀል ብቻ ነው። ..... ይህ አስተያየት የአብዛኛውን የኢርትራን ሕዝብ ስሜትና ፍላጎት የሚገልጽ መሆኑን፣

የኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በሰጠው ሪፖርት የተነገረ ስለሆነ፣ ዝርዝሩ ውስጥ በመግባት ጊዜያቸውን አልወሰድም።

2. .... በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን፣ የፋሽስትን ሥልጣን ከምሥራቅ አፍሪካ ለማባረር፣ የታላቋ ብሪታንያ ጦር በአገራችን ላይ ውጊያውን ባካሄደ ጊዜ፣ ሠላም ሲመለስ « ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ትቀላቀላለች » ብሎ የሰጠውን ቃል ሕዝባችን በጋሳ መንፈስ ተቀብሎ፣ ከአንግሊዝ ጦር ውራዊት ጋር በመስለፍ የተጠየቀውን በሚገባ ፈጽሟል። ... ቀጥሎም የኢትዮጵያ ነፃነት በተመለሰበት ዕለት፣ እንደ ኢትዮጵያውያን ዘመን አቆጣጠር ግንዛቤ 27 ቀን 1933 ዓ.ም (5/05/41) ይህ የአገር ፍቅር አንድነት ማህበራችን አሥራ ላይ ተመሠረተ።

3. .... የድርጅታችን ዋና ዓላማ፣ ከቅኝ ግዛት ጭቆና ነፃ ሆነን በዘራችንና በባሕላችን፣ በቋንቋችንና በማህበራዊ ኑሮአችን፣ እንድት ዓይነት ባሕርይና እንድት ዓይነት ታሪክ ካለን፣ ከጥንታዊት አገራችን ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋሀድ የተመሠረተ ነው። .... አሁን ያሉን ሰባት መቶ ሺህ (700,000) የሚሆኑት አባሎቻችን፣ ጠላቶቻችን እንደሚያስወሩት ክርስቲያኖች ብቻ ሳይሆኑ፣ ወንድሞቻችን እስላሞችም በብዛት መኖራቸውን ማረጋገጥ እንወዳለን። .... ለምሳሌም ያህል፣ ከእስላሞች ወንድሞቻችን መካከል፣ ዛሬ ተቃዋሚያችን ሆኖ ከጠላታችን ከጣልያን ጋር የተሰለፈው ኢብራሂም ሠልጣን፣ ከ1941 እስከ 1946 ዓ.ም ድረስ የአንድነት ፓርቲያችን አባል ሆኖ፣ ከፍተኛ ጥረት ያደርግ የነበረ ሰው መሆኑን ሳንጠቅሰው አናልፍም።

4. .... የአንድነት ማህበራችን ታጋይ የነበረው ይኸው ኢብራሂም ሠልጣን፣ ባለፈው ግንቦት ወር በዚሁ የሰብስባ አዳራሽ፣ በራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ ስም በሰጠው መግለጫ፣ ለኤርትራ ሕዝብ ከነፃነት በፊት ሞገዚት አስተዳዳሪ እንደሚያስፈልገው ማመልከቱ ይታወቃል። ኢብራሂም፣ በዚያን ጊዜ ይህን ሀሳብ ያቀረበው ሞገዚት አስተዳዳሪው ጣልያን ሊሆን ይችላል ብሎ ተስፋ ነበር።

5. .... የጣልያን መንግሥት፣ ሞገዚት ሆኖ በሥልጣን ወደ ኤርትራ እንደማይመለስ ሲያውቀው፣ እነ ኢብራሂም ሠልጣንን በገንዘብ በመደለል፣ ኤርትራ ነፃ መንግሥት መሆን አለባት የሚል አዲስ የግብረሰብ ዕቅድ ዘረጋ። ይህንንም ሀሳብ ለማስፈጸም በኤርትራ ምድር ሳይሆን፣ በኒውዮርክ ከተማ « የነፃነት ጠያቂዎች ግንባር » የሚል ፓርቲ በጥድሬያ አቋቁሞ፣ ሕዝቡ የማያውቀውንና ያልሰማውን ሀሳብ፣ በፕሮፓጋንዳ በማስራጨት ላይ ይገኛል። ስለዚህ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት መጠንቀቅና በጥልቅ መገንዘብ ያለበት፣ ይህ « የነፃነት ግንባር » የተባለ ፓርቲ የኤርትራ ሕዝብ ያልተካፈለበትና ፍጹም ጣልያናዊ ድርጅት መሆኑን ነው። የጣልያን መንግሥት ዋና ዓላማ፣ ኤርትራ ወደ እናት አገሯ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትመለስ ለማገድና፣ የተባበሩት መንግሥታትን አጭበርብሮ የነፃነት መፍትሔ በማስወሰን፣ አሥመራ በሚኖሩት ዜጎች አማካይነት የአስተዳደሩን ሥልጣን በእጁ ይዞ የፈለገውን ለማድረግ ነው።

6. .... የኤርትራ ሕዝብ ግን፣ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የደሞክራሲ አሠራርና ትክክለኛ ፍርድ ስለሚያምን፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል እንዲችል፣ ያቀረበው አቤቱታ ጊዜ ሳይወስድ እንዲፈጸምለት በሙሉ ተስፋ ይጠብቃል። .... »

አቶ...ተድላ ባይሩ በረከው ያደረጉት ንግግር መሠረት የጨበጠና የኤርትራን ጉዳይ በትክክል የሚያሳይሩ ሰለነበረ፤ በኮሚሲዮኑ ገበታ ላይ የተሰገሰጉት የጣልያን ነገረ ፈጆች የመስቀልኛ ጥያቄ እያደራረቡ ለማምታታት ዕድል አላገኙም። ከሮማ መንግሥት ከባድ እደራ የተጣለባቸው እነ አምባሳደር ሆሴ አርሴ፣ ከአንድነት ፓርቲ መሪ የተሰጠውን መግለጫ ለማራከስ ዘዴ እጥተው በሚጨነቁበት ሰዓት፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፣ እንደ ምንም ብሎ አንድ ጥያቄ አቀረበ።

ጥያቄ፣  
(ዛፍሩላህ ካን)

..... ለኤርትራ ነገት የሚጠይቀው « የነገት ንግግር ፓርቲ » እና ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል እልብን የሚለው የናንተ ፓርቲ፣ የሰጣችሁንን መግለጫዎች አዳምጠናል። ሁላችሁም የአብዛኛውን የኤርትራን ሕዝብ እንወክላለን ትሉናላችሁ። ..... የተባበሩት መንግሥታት የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ተወካይ የሆነው ፓርቲ የትኛው እንደሆነ፣ እንዴት ማረጋገጥ ይችላል ? .....

መልስ፣  
(ተድላ ባይሩ)

..... የአብዛኛውን ኤርትራ ሕዝብ የሚወክለው ፓርቲ የትኛው እንደሆነ ለመለየት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የፓርቲዎች መሪዎች በሚያደርጉት ዲስኩሮች ላይ መመዘን ይችላል ብለን እኛም እንጠብቅም። በእኛ አስተያየት የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የዓለም ሠላም ዳኛ ስለሆነ፣ የሚቀርብለትን በሚገባ ለመዳኘት፣ ማስረጃዎችን መርምሮ የሚለይበት የአሠራር ዘዴ ሊኖረው ይገባል ብለን እናስባለን። ከተቋቋመ ስምንት ዓመት የሆነው የአንድነት ፓርቲዎችን፣ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጎት የያዘ ሆኑን፣ በአራቱ ኃያላን ኮሚሽን ተመርምሮ ውጤቱ ቀርቧል። ባለፈው ግንቦት ወር፣ የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤም፣ ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር ሌላው የኤርትራ ግዛት በሙሉ፣ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል ከፍተኛ የድጋፍ ድምፅ ሰጥቶ የነበረው አለምክንያት አይደለም። አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋህድ የሚፈልግ መሆኑ ስለተረጋገጠ ነው።

... ዛሬ በድንገት ተነስቶ አብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ እወክላለሁ ብሎ የሚጠራው ይህ « የነገት ንግግር » የተባለ ድርጅት፣ መቼ እንደተፈጠረ፣ የት ከተማ ወይም ቦታ ላይ እንደተመሠረተ፣ ለማን መሣሪያ ሆኖ እንደሚጥር፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሚገባ ለመረዳት ይቸገራል ብለን እናምንም። በተጨማሪም የእኛ ያገር ፍቅር አንድነት ድርጅታችን፣ እጅግ አብዛኛው የሆነውን የኤርትራን ሕዝብ እንደምንወክል ለመገንዘብ የሚያስችግር ነገር የለም።  
..... »

አቶ ተድላ ባይሩ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ መዋሃድ የአብዛኛው ሕዝብ ጽኑ ፍላጎት መሆኑን ለማሳመን የሰጡት መልስ፣ የኢትዮጵያ ጠላት የሆነውን የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ ጥያቄዎችን ከማንዛዛት እንዲገታ አድርገውታል። የአንድነት ድርጅት ዋና ጸሐፊ መግለጫቸውን ከፈጸሙ በኋላ፣ ከዛፍሩላህ ካን በስተቀር፣ ከሌሎቹ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ሆነ ከዓረቦቹ፣ እንዳችም ተጨማሪ ጥያቄ ሳይቀርብላቸው የጉባኤውን ሊቀመንበር ተሰናብተው ወጡ።

ከሶስት ቀናት በፊት የኢርትራ ነፃነት ጠያቂ ኢብራሂም ሠልጣን ቀርቦ በተናገረበት ጊዜ፤ ከኢትዮጵያ መልክተኞች ጋር በገጠመው ክርክር የኮሚሲዮኑ አዳራሽ በሳቅ ግሎ እንደነበረ ይታወቃል፡፡ በተደላ ቤደሩ ፕሮግራም ላይ ግን እጅግ ጸጥ ያለ መንፈስ ይታይ ነበር፡፡

### ንዑስ ኮሚቴ «17»

ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች የቀረቡትን ልዩ ልዩ መፍትሔዎች አጥንተ፤ ለዋናው ኮሚሲዮን ረቂቅ ውሳኔ እንዲያዘጋጅ የተቋቋመው « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ሥራውን ሲጀምር፤ መጀመሪያ የሊቢያን፤ ቀጥሎ የሱማሌን፤ በመጨረሻ የኢርትራን ጉዳይ ለማየት ፕሮግራሙን አጫ፡፡ ባለፈው ግንቦት ወር በተካሄደው የሶስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ ተደግፎ የመጨረሻውን ውሳኔ የሚጠብቀው የኢርትራ ጉዳይ ስለሆነ፤ ከሊቢያና ከሱማሌ ዶሴዎች በፊት እንዲታይ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ያደረጉት ሙከራ ደጋፊዎች በማጣት ሳይሳካ ቀረ፡፡ ይህ ንዑስ ኮሚቴ 17 ተቋቁሞ አባሎቹ በተመረጡ ጊዜ፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በብሰጭት መንፈስ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው የሰየሙት አለአግባብ አልነበረም፡፡ የንዑስ ኮሚቴው አባሎች ከሆኑት ውስጥ፤ ኢትዮጵያን ይደግፋሉ የሚባሉት አሜሪካና ታላቋ ብሪታንያ፤ ሳይቤሪያና ዴንማርክ፤ በድምሩ አራት አገሮች ብቻ ናቸው፡፡

-- ዓረቦቹ ኢትዮጵያን ለመደገፍ፤ ባለፈው ግንቦት ወር የሰጡትን ቃል፤ በዚህ በመስከረሙ ጉባኤ ወደ ጣልያን ስለአዛወሩት፤ ጎረቤታቸው አስጨንቋቸው ወደ ኢትዮጵያ ይመለሳሉ ተብሎ ተስፋ አልተደረገም፡፡ -- ሕንዶች፤ ምንም እንኳ እንደ ፓኪስታኑ የጣልያን « ካቫሊየሬ » (ፈረሰኛ) ሆነው ባይሰለፉም፤ ኢትዮጵያ ተበደለች ብለው ይሟገቱ ይሆናል የሚል ግምት አልተሰጠም፡፡ -- ፈረንሳይ ለጣልያን ጥቅም ከመቆም ይልቅ ኢትዮጵያን ትረዳለች ተብሎ አይጠበቅም፡፡ -- ደቡብ አፍሪካ በዘር ልዩነት ፖሊሲ የታወቀ ግፈኛ መንግሥት ስለሆነ፤ ለጣልያን ደጋፊ እንደሚሆን አላጠራጠረም፡፡ -- የሶቪየት ሕብረት፤ ፖላንድንና ቼኮሳሎቫኪያን አስከትሎ አሱ ራሱ ካቀረበው ሀብብ በስተቀር ኢትዮጵያን ለመርዳት ይሞክራል ተብሎ አልታሰበም፡፡

እንግዲህ የተመረጡት የ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች አቋም ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ስለሆነ፤ በአርጀንቲና አማካይነት የሚቀርበውን የጣልያንን ረቂቅ ውሳኔ የሚቃወሙት፤ ኢትዮጵያና አራቱ ደጋፊዎቿ፤ ከሶስቱ ማርክሲስቶች ጋር ሲደመሩ ስምንት አገሮች ብቻ ይሆናሉ ማለት ነው፡፡ በዚህ አኳኋን ከሃያ አንዱ አባሎች መካከል ቀሪዎቹ አስራ ሶስቱ አገሮች የሚደግፉት መፍትሔ፤ የሮማን መንግሥት የሚያረካ እንደሚሆን ስለሚጠበቅ፤ ኢትዮጵያ ከዚህ ከጣልያን ኮሚቴ ፍርድ እንደማታገኝ ገና ከጠየቁ አውቃለች፡፡ ጥቅምት 11 ቀን 1949 ዓ.ም «ንዑስ ኮሚቴ 17» ሥራውን ሲጀምር፤ በመስብሰቢያው ጠረጴዛ ላይ የቀረቡት ሶስት ዓይነት ረቂቅ መፍትሔዎች ነበሩ፡፡

የመጀመሪያው፡

ሊቢያ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ነፃ እንድትወጣ፤ ሱማሌ ለነፃነት ብቁ አስከትሆን ድረስ በጣልያን ሞግዚትነት እንድትቆይ፤ ኤርትራ ግን ከምዕራቡ አውራጃዎች በስተቀር ሌሎች በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሃዱ፤ ከእንግሊዝና ከአሜሪካ ተደጋግሞ የቀረበው መፍትሔ ነው።

ሁለተኛው፡

ሊቢያ አሁኑኑ ነፃነቷ እንዲሰጣት፤ ኤርትራና ሱማሌ ግን መስከብ አባል በሆነበት በተባበሩት መንግሥታት በሞግዚትነት፤ ለአምስት ዓመታት እንዲቆዩ ከሶቪየት ሕብረት የቀረበው ዘላቂ ነው።

ሶስተኛው፡

የሮማ መንግሥት ህሳቡን ነድፎ በታወቀው ወኪሉ በአርጀንቲና አማካይነት የቀረበው መፍትሔ፤ ሱማሌ ለጣልያን ተመልሳ፤ ሊቢያና ኤርትራ አሁኑኑ ነፃነታቸውን ይቀበሉ የሚለው ነው።

ከነዚህ ከቀረቡት ሶስት ረቂቅ ውሳኔዎች ውስጥ በሁለተኛ ደረጃ የተጠቀሰው የሶቪየት ሕብረት ህላብ፤ ከፖላንድና ከፔኮዝሎቫኪያ በስተቀር ማንም ስለማይደግፈው፤ ንግግር ሳይደረግበት ከአጀንዳው እንዲሠረዝ ተደረገ። አርጀንቲና እና ፓኪስታን፤ ጣልያን የቀየሰላቸውን መንገድ በመከተል፤ ለዳኝነት ከመመረጣቸው በፊት ፍርዳቸውን በቅድሚያ ያዘጋጁ ስለሆኑ፤ ምንም ዓይነት እንቅፋት ሳይገጥማቸው፤ ሀ/ ሊቢያ ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፤ ለ/ ሱማሌ ለሚቀጥሉት አሥር ዓመታት ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት፤ አስፈላጊውን ሁለት ሶስተኛ ድምፅ አስባበበው ረቂቁን ውሳኔ አሳለፉ። ወዲያው፤ በታላቋ ብሪታንያ እና በአሜሪካ ተደግፎ በድጋሚ የቀረበው የኤርትራ ጉዳይ ሲጀመር፤ የጣልያን ሠልፈኞች ነፃነት ..... ነፃነት ..... በሚል ቃል ድምዳሜውን ማስተጋባት ጀመሩ።

በዚህ በንሁስ ኮሚቴ 17 ላይ፤ ኢትዮጵያን የወከሉት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፤ እነ አርጀንቲና በሚያዘጋጁት የተሳሳተ ውሳኔ የተሰማቸውን ሀዘንና ቅሬታ ለኮሚቴው አባሎች ገለጹ። « ..... ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትቀላቀል መንገዱን ዘግታችሁ፤ ጣልያን ሱማሌን መልሶ እንዲይዝ የምታቀርቡት ውሳኔ፤ በቀጥታ በኢትዮጵያ ሕይወት ላይ አደጋ መጣል መሆኑ አይታያችሁም ወይ ? ..... ጣልያን ኢትዮጵያን ወግቶ በሕዝቧ ላይ ያንን ሁሉ ዕልቂት ለማድረስ የቻለው፤ የጦሩን ዝግጅት ሱማሌና ኤርትራ ላይ አደራጅቶ መሆኑን አታስታውሱም ወይ ? ..... የውሳኔአችሁ ዓላማ ኢትዮጵያን በድሎ፤ ጠላቷ ጣልያንን መጥቀም ከሆነ፤ ከእንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ አምነት አጥታ የራሷን አቋም ብትወስድ፤ አጠፋች ብላችሁ ለመውቀስ ወይም ለመደነቅ ትሞክሩ ይሆን ? ..... ጠላታችንን ጣልያንን ለመርዳት ብላችሁ በምታደርጉት ውሳኔ፤ የሚያስከትለውን አደጋ ለማየት ካልቻላችሁ፤ ከእንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያ በድጋሚ መስዋዕትነት እንደማትቀበል መገንዘብ አለባችሁ። ..... »

ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ሕሊና ለመቀበቀስ ብለው የተናገሩትን ቃል በቀም ነገር የሚያዳምጥ መልዕክተኛ አላገኙም። በመሠረቱ ሰው ሕሊናው የሚወቅስው ሕሊና ሲኖረው ነው። ሆኖ አርሴ፤ ወደፊት በታሪክ ተወቃኝ

እሆናለሁ ብሎ ከማሰብ ይልቅ፣ የዛሬው ጥቅሙ ስለሚወልድበት፣ የሕሊና ችግር እላደረበትም። ዛፍሩላህ ካን፣ የቅኝ ግዛት ቀንበር የወደተባቸው ሕዝቦች የነፃነት ምሳሌና ተስፋ ከሆነችው ከኢትዮጵያ ይልቅ፣ ኮሎኒያሊስት ጣልያንን የመረጠው ለዛሬው ጥቅሙ ስለሆነ፣ የሕሊና ወቀሣ ይደርስብኛል ብሎ አልተጨነቀም። ሌሎችም እንደዚሁ ናቸው። በንዑስ ኮሚቴ 17 ውስጥ የታገሩት እነዚህ የጣልያን ወዳጆች፣ በተለይ በሰማሌ ጉዳይ የእነ ኮምት ስርዓትን ፍላጎት ካሟሉ በኋላ፣ ወደ ኤርትራ ዶሴ ለመሸገር ሲዘጋጁ፣ የዩናይትድ ስቴትስ ጥናት መልዕክተኛ አምባሳደር ጆሴፕ (JESSEP) በአራት ህጾች ታጅቦ ለኤርትራ መፍትሔ አዲስ ሀሳብ ይዞ ቀረበ።

### የአሜሪካኖች የፌዴሬሽን መፍትሔ

ከኤርትራ ግዛት የምሥራቁና የደጋው ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፣ የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን እንዲገባ፣ አሜሪካኖች ከእንግሊዞች ጋር ተባብረው ካሰፈው ሚያዝያ ወር 1949 ዓ.ም ጀምሮ ውሳኔ ለማግኘት ያደረጉት ጥረት የሚጠብቁትን ውጤት ሳይሰጣቸው ተረ። በተለይም « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ከተቋቋመ ጀምሮ ላቲኖቹና እስያውያኖቹ ከፃረሮቹ ጋር አንድነት ገጥመው፣ ጣልያን እንደሚፈልገው ኤርትራ ነፃ ማግኘት እንድትሆን፣ በድምፅ ብልጫ ለማሰወስን ዝግጅታቸው እየጠነከረ መጣ። የአሜሪካኖች የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ባደረጉት ክትትል፣ ለኤርትራ ነፃነት እንዲሰጥ ከአርጀንቲና መልዕክተኛ የቀረበው መፍትሔ፣ በኮሚቴው ውስጥ ሁለት ሰባተኛውን የድምፅ ብልጫ እንደሚያገኝ መረጃ አገኙ። እንግዲህ ምን ይሻላል ?

-- የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች በንዑስ ኮሚቴ 17 የሚዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፣ ሰዋናው ኮሚሲዮን በሚቀርብበት ጊዜ፣ ተቃዋሚ የሚሆኑ አገሮችን እያሰናዳን፣ እንዳይጸድቅ ለማድረግ ከአሁኑ መሥራት ያሰፈልጋል አለ።

-- አሜሪካኖች ደግሞ የጣልያንን አሜራሪዎች፣ እዚሁ ንዑስ ኮሚቴው ላይ ሀሳባቸውን ካላፈረሰን፣ « ለኤርትራ ነፃነት » የሚለውን ረቂቅ ውሳኔ ይዘው ዋናው ኮሚሲዮን ላይ ከቀረቡ፣ ሶቪየት ሕብረትና ሳቲሊቶቹ ተረባርበው ጉድ ሊሠሩን ስለሚችሉ፣ አሁኑኑ አንድ እርምጃ ከመውሰድ መዘግየት የለብንም ብለው ተጨነቁ።

እንግሊዞች፣ ንዑስ ኮሚቴ ስለሚሰጠው ውሳኔ ከመጨነቅ ይልቅ፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ እንዳይጸድቅ ከአሁኑ ጥረታችንን እናስተባብር የሚሉትን ሀሳብ፣ አሜሪካኖች አላመኑበትም። ስለዚህ፣ ጉዳዩ ከዚሁ ከንዑስ ኮሚቴ እጅ ሳይወጣ በራሳቸው መንገድ ለኤርትራ አንድ አዲስ መፍትሔ ለመፍጠር ወሰኑ። ከኮሚቴው አባሎች መካከል፣ ብራዚልን እና ሕንድን፣ ሳይቤሪያንና ኢራቅን አስተባብረው፣ ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የሚያስተሳስር አዲስ ፕላን ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም « ለንዑስ ኮሚቴ 17 » አቀረቡ። ይህ የፌዴሬሽን ፕላን በሰውር ሲዘጋጅ የሰነደተው በአሜሪካ ዲፕሎማቶችና ኤክስፐርቶች ቢሆንም፣ እነሱ



በኢ.ው.ዮ.ር.ክ የተባበሩት መንግሥታት በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ  
የተካፈሉት ያገር ፍቅር አንድነት ማህበር መሪዎች፤

ከግራ ወደ ቀኝ፤ ደጃዝማች በዩኑ ሂሳብ -- ፕሬዚዳንት፤  
ሼህ ሱሌማን አልዲን አህመድ -- አባል  
አቶ ተድላ ባይሩ ዋና -- ጸሐፊ፤

(ጥቅምት 1949)

(ፎቶU.N)



ብቻቸውን ያስናዱት ነው ተብለው እንዳይታሙ፤ ፕሮግራም የቀረበው በአምስት አገሮች ስም ሆኖ ነው። የፌዴሬሽኑን መልክ ለማብራራት ለንዑስ ኮሚቴ 17 በቀረበው መግለጫ ላይ የተጠቀሱት መሠረታዊ ጉዳዮች የሚከተሉት ነበሩ።

1. ኤርትራ የግዛቶቿ እንድት ተጠብቀውላት፤ ለውስጥ አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ተስጥቷት፤ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘውድ ሥር በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ትቀላቀላለች።

2. በፌዴሬሽኑ አቋም፤ የወጪ ጉዳዩና የመከላከያው ሥልጣን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሲሆን፤ በኤርትራ የሚቋቋመው መንግሥት ደግሞ፤ የአገሪቱን የውስጥ አስተዳደር ለመምራት ሙሉ ሥልጣን ይኖረዋል።

3. ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀልበትንና፤ የውስጥ አስተዳደሯን የምትመራበት ሕገ መንግሥት፤ በእንደ ልዩ ኮሚሲዮን ይዘጋጃል። ከዚህ ቀጥሎ የተዘረዘሩት፤

ሀ/ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ተመርጦ የሚሾም እንደ ኮሚሽነር (የኮሚሲዮኑ ሰብሳቢ)

ለ/ በኤርትራ ውስጥ ያሉትን ክርስቲያኖችን፤ እስላሞችንና የጣልያን ተወላጆችን ለመወከል የሚመረጡ ለሰት ሰዎች፤

ሐ/ ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች፤ የታላቋ ብሪታንያ፤ የኢትዮጵያና የጣልያን፤ የብራዚልና የኢራቅ አገሮችን የሚወክሉ አምስት ሰዎች፤

በድምሩ ዘጠኝ ሰዎች፤ የሕገ መንግሥቱ አዘጋጅ ልዩ ኮሚሲዮን አባሎች ይሆናሉ። የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት በመላ ኤርትራ፤ የዘርና የሀይማኖት ልዩነትን የሚያስወግድ፤ የሕዝቦችን እኩልነት የሚያረጋግጥ፤ በብዓዊ መብትንና መሠረታዊ ነፃነትን የሚጠብቅ እንዲሆን ከፍተኛ ትኩረት ይሰጠዋል።

ይህንን ለኤርትራ መፍትሔ እንዲሆን በአምስት አገሮች ስም፤ (አሜሪካ፤ ብራዚል፤ ሕንድ፤ ኢራቅ፤ ላይቤሪያ) የተዘጋጀው የፌዴሬሽን ፕላን፤ ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም ለንዑስ ኮሚቴ 17 ሲቀርብ፤ ከዋሽንግተን የሰቴት ዴፓርትመንት ባለሥልጣኖች ደግሞ፤ ሮም ባለው አምባሳደራቸው በኩል፤ የጣልያን መንግሥት እንዲያውቀውና ድጋፉንም በቶሎ ስብሰባው ውስጥ ላሉት ወዳጆች እንዲያስተላልፍ ጠየቁ። አሜሪካኖች ይህንን የፌዴሬሽን መፍትሔ የፈጠሩት፤ የኢትዮጵያን ጥያቄና የጣልያንን ፍላጎት የሚያረካ፤ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅትም ክብር የሚሰጥ፤ ለራሳቸውም ለአሜሪካኖች በኢንተርናሽናል መስክ ላይ የተለየ ዝና የሚያስገኝላቸው ይሆናል ብለው ተስፋ በማድረግ ነው። የኤርትራ ሕገ መንግሥት ሲዘጋጅ፤ በአገሩ ላይ ያሉት የጣልያን ተወላጆች፤ ወኪላቸውን መርጠው የሚካፈሉበት ስለሆነ፤ ቀጥሎም የአስተዳደሩ መንግሥት ከውጭ ጉዳይና ከመከላከያ በስተቀር፤ በሌላው በኩል ሙሉ ሥልጣን ስለሚኖረው፤ በኢትዮጵያ መንግሥት ጥቃት ሊደርስበት ይችላል ብለው የሚስጉበት ጉዳይ ይወገድላቸዋል።

ሰኢትዮጵያ ደግሞ የኤርትራን ግዛት በከፊል ከማግኘት ይልቅ፤ መላ ኤርትራን በፌዴሬሽን መቀበል የበለጠ ጥቅም የሚሰጥ ይሆናል። ንጉሠ ነገሥቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም የውጭ ጉዳይ ፖሊሲውና የመከላከያው ኃይል ሥልጣን በእጃቸው ስለሆነ፤ በዓለም ላይ የተለየ ክብር ያገኙበታል። ከዚህም በቀር ጣልያን ወደ ኤርትራ እንዳይመለስ ኢትዮጵያ የምትሰጋበትን፤ ይህ የፌዴሬሽን አስተዳደር በሩን ስለሚዘጋገቡ፤ ከዚህ የተሻለ ጭፍትሔ መጠበቅ የለባትም። የተባበሩት መንግሥታትም እየተወሳሰበ የሚሆን የኤርትራን ፕሮብሌም ለመፍታት ከማይችልበት ደረጃ ላይ ስለደረሰ፤ ይህ የፌዴሬሽን መፍትሔ ሲጸድቅ፤ ድርጅቱ ከወደቀበት ትልቅ ችግር ይገላገላል።

እንግዲህ፤ የኤርትራ ጉዳይ ለሚመለከታቸው ሁሉ፤ በየመልኩ አጥጋቢ መልስ የሚሰጥና፤ በሁሉም ዘንድ ተተባይነት የሚኖረው ዓይነተኛ መፍትሔ ነው ብለው፤ አሜሪካኖች ይህን የፈዴሬሽን ፕላን ሲያቀርቡ፤ ከሁሉ ይበልጥ አስገራሚ ሆኖ የታየው፤ እንግሊዞች በግንዛቤ ሆነ በግንጅቱ ተካፋይ ሳይሆኑ መቅረታቸው ነው። ሀሳቡን ሲጸንሱና ሲያተናብሩ፤ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታትን ኢትዮጵያን፤ እኛ የምናስብላትን መቀበል ይኖርባታል ብለው ተካፋይ እንድትሆን ባያደርጉም፤ ታላቋ ብሪታንያ የመፍትሔው ምጅትና የአቀራረቡ እጃቢ አለመሆኗ፤ የሁለቱን ወንድማማች አገሮች ሕብረት፤ ምን ያህል እንደሚያሻክረው አሜሪካኖች ሳያስቡበት ቀርተዋል። እንግሊዞችን ወደ ጉን ትተው፤ ከላቲን ግሩፖች ብራቢልን፤ ከእስያ ሕንድን፤ ከባሪያን አረብን፤ ከአፍሪካ ሳይቤሪያን ይዘው፤ በእነሱም አማካይነት የአብዛኛዎቹን አባል አገሮች የድጋፍ ድምፅ በመስብሰብ ድል የሚመቱ መስሎ ታይቷቸው ነበር።

እርናስት ቤቨን (ERNEST BEVIN) ለጓደኛው ስአሜሪካዊው ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) በላከው መልዕክት፤ የጠለቀ ጥናት ሳይደረግና ሳይመከርበት፤ ስኤርትራ መፍትሔ ተብሎ በድንገት የቀረበውን ሀሳብ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት እስመደገፉን ከገለጸ በኋላ፤ የሁለቱ ኃያላን መንግሥታት አንድነት ሆኖ አለመሥራት፤ ሶቪየት ሕብረት ወደ አፍሪካ እንዲገባ በር መክፈት መሆኑ መታወቅ አለበት፤ ሲል አስጠነቀቀ። የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በዚህ ብቻ አልቆመም። በተባበሩት መንግሥታት ዘንድ ላለው መልዕክተኛ በሰጠው መምሪያ፤ የታላቋ ብሪታንያ አቋም ከአሜሪካ የተለየ መሆን እንዳለበት አስታውቆታል። «.....ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ለማቀላቀል ከአሜሪካ መንግሥት የቀረበው ሀሳብ፤ አስፈላጊ ያልሆኑ ብዙ ችግሮች የሚፈጥርና፤ በሥራም ላይ ለማዋል የማይመች ስለሆነ፤ ታላቋ ብሪታንያ አትሰማም። ..... እንደሰማሁት የፌዴሬሽኑ ዓላማ የኤርትራን ግዛት በአንድነት የሚያጠቃልል ስለሆነ፤ የምዕራባዊው ቆላ ከሱዳን ጋር እንዲዋሀድ ከዚህ ቀደም የተሰማማንበትን ያፈርሳል። ..... በዋሽንግተን ያለው የግርማዊ የእንግሊዝ ንጉሥ አምባሳደር፤ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለዲን አቸሰን እስተያየቶችን በመግለጽ እንዲነጋገርበት እድርጌአለሁ። ..... በአሁኑ ሰዓት በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ ያለውን ሁኔታ በመመልከት፤ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ የሚወስደው እርምጃ፤ በሚከተለው መልክ እንዲሆን አጠይቃለሁ።

1. « ..... ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ ወደ ሱዳን ገብቶ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል፤ ከዚህ ቀደም የተሰማማንበት መፍትሔ፤ የመጀመሪያ ምርጫችን ስለሆነ፤ አሁንም ብርቱ ጥረት እንዲደረግበት ያስፈልጋል።

2. ይህ የማይሳካ ሆኖ ለኢርትራ ነፃነት እንዲሰጥ፣ የጣልያን ወዳጆች እየጠነከሩ ከመጡ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ የሕዝቡን ፍላጎት ያጣራ የተባለው ህሳብ አንዲጸድቅ፣ ብርቱ ጥረት ማድረግ ነው።

3. ይህ በሁለተኛ ደረጃ የተጠቀሰው ህሳብ በሚጸድቅ ጊዜ፣ ሌላው ጥንቃቄ የሚጠይቀው፣ ከሚመደቡት የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ቡድኖች መካከል፣ ከመሰከብም ሆነ ከሳቴሊቶቹ አንድም አባል አንዳይመረጥ፣ ብርቱ ጥረት አንዲደረግ ያስፈልጋል ..... »

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው የቤቨን መምሪያ በግልጽ የሚያስረዳው፣ የአሜሪካኖች የፌዴሬሽን ፕላን፣ እንኳን እንዲጸድቅ፣ ንግግም እንዲደረግበት የማይፈለግ መሆኑን ነው። የአሜሪካኖቹን መፍትሔ እንተባልፍ ያሉት እንግሊዞች ብቻ ሳይሆኑ፣ ኢትዮጵያና ጣልያንም አልፈለጉትም። ከሁሉ ደብልጥ የዋሽንግተንን መንግሥት ያናደደው፣ የፌዴሬሽኑን ህሳብ አልቀበልም ለግልት፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ስፎርሳ የሰጠው የዕብሪት መልስ ነው። « ..... የዩናይትድ ስቴትስ መንግሥት ለኢርትራ ጉዳይ መፍትሔ እንዲሆን በግብብ፣ ያደረገውን ሙከራ እናመሰግናለን። ..... የጣልያን መንግሥት ለኢርትራ ነፃነት ከመስጠት በስተቀር ሌላ መፍትሔ አይቀበልም። ..... የኢርትራ ሕዝብ ነፃነቱን ለመቀዳጀት የተዘጋጀ ከመሆኑም በላይ፣ በሥልጣኔ ረገድ ከኢትዮጵያ ሕዝብ ይበልጥ ወደፊት የተራመደ ሰለሆነ፣ የውጭ ፖሊሲና የመከላከያው ጉዳይ የንጉሡ ሥልጣን ሆኖ፣ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት ይቋቋምለታል የተባለው እይቀመውም። ..... ከዚህ ይልቅ ኢርትራ ነፃነቷን ካገኘች በኋላ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ሰፊ የሆነ የኢኮኖሚ ግንኙነት እንዲኖር ቢታስብ፣ የጣልያን መንግሥት ሙሉ ድጋፋን ይሰጣል። ..... »

ይህን በመሰለ አነጋገር የሰባ ሰባቱ ዓመት ሽግግሌ ካርሎ ስፎርሳ፣ የዩናይትድ ስቴትስን መንግሥት እስከዚህ መዳፈሩ፣ ብዙዎቹን የፖለቲካ ታዛቢዎች አስገርሟል። የአሜሪካኑ የዲን አቸሰን ቁጣ እና የእንግሊዙ የኤርነስት ቤቨን ኩርፊያ ቢደመርም፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉዞ ላይ ለጣልያን የተሰለፉላት ደጋፊዎች የሚያስተማምኑ ሰለሆኑ፣ ካርሎ ስፎርሳ እልተበገረም። የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የአሜሪካኖችን ህሳብ ወርውሮ መጣሉ ኒውዮርክ እንደተሰማ፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 ሰብሰባ ላይ ዋናዎቹ ጠበቆቹ ፓኪስታንና አርጀንቲና « ..... የኢርትራ ሕዝብ ፈቃደኝነቱ ሳይጠየቅ፣ የፌዴሬሽን እስተዳደር እንዲቀበል ለመወሰን የተባበሩት መንግሥታት ሥልጣን የለውም ..... » የሚል ዲስኩራቸውን መለፈፍ ጀመሩ።

የፌዴሬሽኑ ፕላን ሲቀርብ፣ ከአሜሪካ ጋር ተባባሪ ደራሲዎች በመባል ከተሰለፉት አገሮች መካከል፣ ብራዚል እና ሕንድ፣ ለኢርትራ ጉዳይ ከዚህ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም አያሉ ወገኖቻቸውን ለማሳመን ቢሞክሩም፣ የሚደግፋቸው አላገኙም። የአሜሪካኖች ፕላን ባልተጠበቀ ሰዓት በድንገት የቀረበ በመሆኑ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጉዳዩን በኮድ ለጃንሆይ አስረድተው መልስ ለማግኘት ጊዜው ስለአጠረ፣ በራሳቸው ኃላፊነት አንድ አቋም መውሰድ ግዴታቸው ነበር።



የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ መልዕክተኞች ሽርክስት ቤቸንና ፎስተር ደለስ፣  
በኢርትራ ጉዳይ በላሚወስዱት እርምጃ ሲወያዩ፤

(ገጽ 1949)  
(ፎቶU.N)

መጀመሪያ፤ ፌዴሬሽን የተባለው አሠራር፤ ለኢትዮጵያ በጣም እንግዳ ነገር ስለሆነ፤ በአገራችን ካለው የአስተዳደር ሥርዓት ጋር ለግጥሞችና በተግባር ላይ እንዲውል ለማድረግ፤ ሰፊ ጥናትና ዝግጅት ይጠይቃል። ሁለተኛ፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን የምትቀላቀለው፤ ለአስተዳደሯ የራሷ የሆነ መንግሥት አቋቁማ ስለሆነ፤ የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በውጭ ጉዳይና በመከላከያ ብቻ መወሰኑን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አይቀበሉትም። ሶስተኛ፤ የፌዴሬሽኑ ሕገ መንግሥት የሚዘጋጀው፤ በአሥመራ ያሉት ጣልያኖች እንደ አገሩ ሕዝብ አኩል ተቆጥረው በሚካፈሉበት ኮሚሲዮን እንዲሆን መታሰቡን፤ የኢርትራ ሕዝብ አይቀበለውም። ስለዚህ፤ ኢትዮጵያ ምንም እንኳን እንደ ጣልያን የዕብሪት መንፈስ በተዋሀደው አነጋገር፤ አሜሪካንን ማስቀየም ጥቅሟ ሳይሆን፤ የቀረበውን ሀሳብ ለማጥናት ረዘም ያለ ጊዜ ስለሚጠይቅ፤ ለመቀበል አልተዘጋጀንም የሚል መልስ ብትሰጥ ይሻላል ተብሎ፤ በዚሁ ተፈጸመ።

አሜሪካኖች በታሪካቸው ብዙ ጊዜ እንደታዩት የረቀቀ ዲፕሎማሲ ኖርዋቸው አያውቅም። እንደተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በመሳሰሉት የኢንተርናሽናል ጉባኤዎች ላይ፤ ለሚደቀኑት ችግሮች መፍትሔ ለማቅረብ የፈለጉ እንደሆነ፤ ከታላቁ ከዩናይትድ ስቴትስ አፍ አሜሪካ የጊኒኒያ አስተያየት በታላቅ ክብር መደመጥ አለበት የሚል ስሜት ይሰጣል። ብዙ ተቃዋሚዎች የሚያጋጥማቸው፤ ሀሳባቸው ሁልጊዜ የሚነቀፍ ነው ተብሎ ሳይሆን፤ አብዛኛው በአቀራረባቸው የሚያሳዩት የበላይነት መንፈስ ነው። ከዚህ በቀር ደግሞ በዓለም ጉዳይ ላይ የሚያቀርቡት ሀሳብ እንዲሰምር፤ የፕላንቶን መንግሥታት የማስተባበርና የማግባባት፤ ቀደም አድርገው ጊዳውን የማዘጋጀት ጥበብ ይጉድላቸዋል። በተለይም ወደ ጌላ የቀረውን ሕዝብ ለመርዳት በጉ ፈቃድ የላቸውም ማለት ቢያስቸግርም፤ ችግሩ የት ላይ እንደሆነ፤ የጠለቀ ጥናት በማድረግ ተረድተውለት አያውቁም። ስለ ችግረኛው ጌላ ሕዝብ ጉዳይ መፍትሔ ፍለጋ ውይይት በሚደረግበት ጊዜ፤ ከአገሩ የተፈጥሮ ሀብት አቅምና፤ ከሕዝቡ የሕይወት ልማድ ጋር የሚጣጣም ሀሳብ ሲሰጥ፤ ታይተው አያውቁም። በተመቻቸና ድሎት ባጠቃው ዓለም ላይ የሚገኙ ስለሆኑ፤ ዳቦ ብርቁ ለሆነው ሕዝብ፤ እንደ ማሪ አንቱዋኔት (MARIE - ANTOINETTE) ኪክ ለምን አይቀርብለትም ? ለማለት ምንም ያህል አይቀራቸውም።

የድሀው አገር መንግሥት የነፃነት ባንዲራን እያውለበለበ፤ ለተራበው ሕዝቡ እርዳታ ለማግኘት ከአሜሪካኖች ጋር ከሚደርገው ውይይት ይልቅ፤ ከቀድሞ ገዥዎቹ ከኮሎኒያሊስቶች ጋር ሲከራከር፤ የበለጠ ግልጽ ይሆንለታል። የቋንቋና የአስተሳሰብ መቀራረብ ስለአለ፤ የኮሎኒያሊስቶችን ተንኮላቸውንም ሆነ በጉ ፈቃዳቸውን ለመገንዘብ ጊዜ አይወስድበትም። የቀድሞ ገዥዎቹም፤ ከባለቤቱ ያላነሰ አንዳንድ ጊዜም በበለጠ፤ የአገሩ ችግር እምን ላይ እንደሚገኝና መድኃኒቱም ምን እንደሆነ፤ በትክክል ያውቁታል። በተጨማሪም ቅን ሲሆኑ ለመርዳት፤ ሲጣመሙ ለማጥቃት፤ የተንኮላቸው ጥበብ የረቀቀ ስለሆነ፤ የቀድሞ ተገዥዎች ከቀድሞ ገዥዎቻቸው፤ ለአገራቸው ልማት ለማስገኘት ልቦ ሰፊና አርቆ ተመልካች መሆን ይገደዳሉ። አለበለዚያ እንደ ጊኔው ሴኩ ቱሬ (SEKOU TOURE) በር ዘግቶ፤ ነፃነት በድህነት በሚል ጩኸት ለሆያ አምስት ዓመታት፤ አገሩም ሳይለማ ሕዝቡም ሳያልፍለት ባዶ ቤት ይቀራሉ። አሜሪካኖች ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፤ የችግረኛው ዓለም ሕዝብ ፕሮብሌም በአጭርና በረዥም ጊዜ ውስጥ እንዴት እንደሚፈታ፤ በትክክል አይታያቸውም። ለልማት ፕሮጀክት በማዘጋጀት እንርዳ ብለው የተነሱም እንደሆነ፤ አነሱ ከደረሱበት ደረጃ የሚጀምር፤

ወይም እነሱ የተጠቀሙበትን ዘዴ እየነደፉ ወጭውን ከመጠን በላይ ከማሳበጥ በስተቀር፣ በአገሩና በድሀው ሕዝብ አቅም ሊሠራ የሚችል ፕላን መወጠን አይሆንላቸውም።

ለምሳሌ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚሻለው፣ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ማቀላቀል ነው ብለው ሲነሱ፣ በሌላ ሕገ መንግሥቱ አዘገጃጀትና፣ በሌላ እቅድ የሚው አስተዳደር ሥልጣን ያቀረቡት ፕላን፣ ቀጥሎም በድምፅ ብልጫ እንዲጸድቅላቸው፣ እንግሊዞችን ችላ ብለው ብቻቸውን የወለዱት እርምጃ፣ የአሜሪካኖችን የአሠራር ጠባይ የሚያሳይ ነው። የኤርትራ ሕዝብ በቅኝ ገዥዎች በሚሰቃይበት ዘመን፣ በገዛ እገሩ የዘር ልዩነት እየተደረገበት ከአራተኛ ክፍል በላይ እንዳይማር ክፉ ግፍ የተፈጸመበት በሆነ፣ በ1949 ዓ.ም የእቅድ የሚውን መንግሥት ለመምራት የሚችል የሰው ኃይል የሌለው መሆኑን አሜሪካኖች አሳስታወሱም። በኤርትራ ያሉት የግላ-ኒያሊስት ጣልያን ርዝራዦች፣ ለሃምሳ ዓመታት በሕዝቡ ላይ የፈጸሙት ፀደል አንሶ፣ የአገሪቱ የወደፊት ዕድል ሲመሠረት፣ የሕገ መንግሥት አዘጋጆች እንዲሆኑ ሲያሳስቡ፣ የእቅድ የሚውንም መንግሥት የምትመሩት እናንተ ናችሁ እንደ ማለት የሚቆጠር መሆኑን አሜሪካኖች አልተረዱትም። እንግሊዞችን በምክሩ ውስጥ ሳያስገቡ፣ ኢትዮጵያን ጣልያን መስማማታቸው ሳይታወቅ፣ በግላ ሕንድና በግላ ብራዚል ታጅበው፣ ጥቅምት 19 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩል ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ በ30-ሰ ኮሚቴ 17 ገበታ ላይ የዘረጉት የፌዴሬሽን ፕላን፣ የሚቀበለው አጥቶ እዚያው ጠረጴዛ ላይ እንደተበተነ ወድቆ ቀረ።

የሙሶሊኒ ወራሾች እን ኮምፕሪ ስርዓት አርቀው የሚያዩ ቢሆን ኖሮ፣ በኤርትራ ለሚኖሩት ዜጎቻቸው ለፈ ዕድል ለማስገኘት፣ ከዚህ አሜሪካኖች ከለቀቡት የፌዴሬሽን ፕላን የተሻለ ሙፍትሔ አልነበረም። ጣልያኖች፣ ድፎ ዳቦ ካልቀረበልን እንቀምስም ብለው ሲንቀሳቀሩ ሙሉሙሉ አመለጣቸው። የአሜሪካኖች ፕላን ሰፊ ያለ ሙግት እንኳን ሳይደረግበት፣ ተድበስብሶ መና የቀረበት ዋናው ምክንያት፣ እንግሊዞች በለተቀሩ፣ ኢትዮጵያ በሌላዎች፣ መስከረብ ከገንዘብ የታወቀው በለተቃወሙ አይደለም። የጣልያን መንግሥት አሜሪካኖች የኒደፋሉትን ጥቅም ባለመገንዘብ፣ አልፈልገውም ብሎ ስለጣለው ብቻ ነው።

የአሜሪካ የፌዴሬሽን ፕላን፣ ብዙም ሳያጣጥር በቶሎ ከሞተ በኋላ፣ በ30-ሰ ኮሚቴ 17 ውስጥ የጣልያን ወዳጆች፣ ለኤርትራ ነፃነት ለማስወሰን ጊዜው አሁን ነው ብለው መሯሯጥ ሲጀምሩ፣ በሌላ በኩል ደግሞ በሎንዶንና በዋሽንግተን መካከል የተፈጠረው ቅሬታ በፍጥነት ተወግዶ፣ የዩናይትድ ስቴትስና የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኞች ሕብረት እቀድሞ ቦታው ተመልሶ ብቅ አለ። የአሜሪካ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸሰን፣ በዋሽንግተን የእንግሊዝን አምባሳደር ባንጋገረበት ጊዜ፣ ለኤርትራ የፌዴሬሽን ሙፍትሔ ሲዘጋጅ፣ ከታላቋ ብሪታንያ ጋር ምክክር ሳይደረግ መቅረቱ ስህተት መሆኑን በሌላ መንገድ፣ ከይቅርታ ጋር የሁለቱን አገሮች ግንኙነት ወደነበረው የወንድማማችነት መንፈስ በፍጥነት እንዲመለስ አደረገ።

አርጀንቲና እና ፓኪስታን ከአሜሪካ ቀርቦ የነበረውን ሙፍትሔ በተቃወሙ ጊዜ፣ « .... የኤርትራ ሕዝብ ፈቃዱ ሳይጠየቅ የፌዴሬሽን ቀንበር ሊጫንበት አይገባም .... » የሚል መግለጫ መስጠታቸው ይታወቃል። ይህንን የተቃውሞ ዘዴ በመጠቀም፣ እንግሊዞችና አሜሪካኖች ከአንዳንድ እስያውያኖችና ከኮሙኒዝም

አገሮች ጋር ሆነው፤ ለኢርትራ ነፃነት እንዲስጥ በላቲኖቹ ስም፤ አርጀንቲና ያቀረበው መፍትሔ « ሕዝቡ ነፃነት መፈለግ አለመፈለጉ ሳይጠየቅ ሊወሰን አይቻልም » አሉ።

የኢርትራ ግዛት ለኢትዮጵያና ለሱዳን እንዲከፈል ተደጋግሞ የቀረበው ሀሳብ፤ በአሁኑ ሰዓት ለመጽደቅ ምንም ዓይነት ዕድል እንደሌለው አሜሪካና እንግሊዝ ተስፋ ሲቆርጡ፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ የሕዝቡን ፍላጎት እንዲያጣራ፤ ከዚህ ቀደም በአውስትራሊያ ቀርቦ የነበረውን ሀሳብ እንደገና ለመቀበቅና ደጋፊዎች ለመስብሰብ እርምጃ ወሰዱ። እነዚህ ለጣልያን ያደሩ የላቲን አሜሪካ በጥባጮች በአሁኑ ሰዓት የጊያደርጉትን ተንኮል ለማገድና የአንድ ዓመት ጊዜ ለማግኘት፤ ከዚህ የተሻለ ዘዴ ሊኖር እንደማይችል አርግጠኞች ሆኑ። በመሠረቱ የጣልያንም መንግሥት ቢሆን ቀደም ሲል ለደጋፊዎቹ የሰጠው መምሪያ፤ ለኢርትራ የነፃነቱ ጉዳይ የግደላካ ከሆነ፤ የሕዝቡ ፍላጎት ይታወቅ ተብሎ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ ግንደረግ መሆኑ ይታወሳል። ስለዚህ ነፃነት ይስጥ ከሚለው ግሩፕ፤ የሕዝቡ ፍላጎት ይጠየቅ የሚለው ወገን እንዲያሸንፍ፤ እንግሎ አሜሪካኖች በሕብረት የጊያደርጉት ጥረት፤ ዞሮ ዞሮ የጣልያንን ሁለተኛ ምርጫ ለማስወሰን ስለሆነ፤ እነ ኮፕት ሰፎርሳ እያሾፉ ከመተረክ በስተቀር ተጉዳን ብለው አልጮሁም።

ለኢርትራ ነፃነት ይስጥ የሚባለውንና በሌላ ፀኑል ደጋግሞ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ የሚታሰበውን በብርቱ የተቃወመች ኢትዮጵያ ብቻ ነበረች። አራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልከው አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን መፈለጉ ስለተረጋገጠ፤ ዘዴያዊ ሌላ መርማሪ ያስፈለገበት እውነተኛው ምክንያት ምንድን ነው ? በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ደጋግመው ቢጠይቁም መልስ አላገኘም። የንዑስ ኮሚቴ 17 ዲክታተሮች የውስጥ ደንብ እንደሚያስረዱ፤ የተፈረደበት ጥያቄ ማቅረብ የለበትም። ጻፍውም መልስ እንዲስጥ አይገደድም።

ከጥቅምት 11 ቀን እስከ ኅዳር 1 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ለቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ለሲቢያ፤ ለሱግሌና ለኢርትራ መፍትሔ ለማቀናበር ሲያማታ እና ሲያምታታ ከሰነዕተ ፀኒላ፤ በመጨረሻ አዘጋጅቶ ያወጣው ረቂቅ ውሳኔ፤ ኢትዮጵያ እንደጠቂተችው ጣልያንን የሚያረክና የቀ.ጋ.ሥን መንግሥት የሚያላዝን ሆነ።

1. ሊቢያ፤ የትሪፖሊታንያ፤ የሲሪናይዝና የፊዚን አውራጃዎቹ በአንድነት ተዋህደው ከጥር 1 ቀን 1952 ዓ.ም ፀረት ነጥቷ እንዲሰጣት፤
2. ሱማሌ፤ ለሚቀጥሉት አሥር ዓመታት ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት፤
3. ኢርትራ፤ አምስት የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች የሚሰየሙበት ኮሚሲዮን ወደ ኢርትራ ተልኮ፤ የሕዝቡ ፍላጎት ምን እንደሆነ መርምሮ የሚያቀርበው ራፖርት ከታየ በኋላ፤ በመጭው ዓመት በሚደረገው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ ውሳኔ እንዲሰጠው፤ በንዑስ ኮሚቴ 17 ገበታ ላይ ወንበር ከያዙት ህያ አንድ አገሮች፤ እሥራ ስባቱ ተሰማምተው፤ ለዋናው ኮሚሲዮን አስተላለፉ። ይህ « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ሥራውን

ከመጀመሩ በፊት ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም አባሎቹ ሲመረጡ አቶ አክሲሉ ሀብተወልድ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው እንደሰየሙት ሁሉ፤ በእውነትም የጣልያን ኮሚቴ መሆኑን በአሠራሩ ደህና አድርጎ አረጋገጠ።

የጌዑስ ኮሚቴው ረቂቅ ውሳኔ መጀመሪያ በዋናው ኮሚሲዮን ቀጥሎ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ስለአለበት፤ እስከ መጨረሻው ተግግቶ ለማሰለወጥ ተስፋ አንቆርጥም ብለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትግላቸውን ቀጠሉ።

## የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት

መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች የሚካፈሉበት የዋናው ኮሚሲዮን ጉባኤ፤ በጌዑስ ኮሚቴ «17» ተዘጋጅቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ በሚመረምርበት ጊዜ፤ ለትክክለኛ ፍርድ የቆሙ እንዳንድ አገሮች በሚሰጡት አስተያየት፤ የጣልያንና የግሩፖቹ ሤራ ሊፈርስ ይችላል በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተስፋ አድርገው ነበር።

ጉባኤው ሥራውን ሲጀምር፤ የዩጉዝላቪያና የኒውዚላንድ፤ የላይቤሪያና የፊሊፒን መልዕክተኞች በጌዑስ ኮሚቴ 17 የተዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን ለማሳዘን የተሰነዘረ በመሆኑ፤ ዋናው ኮሚሲዮን ለውሳኔ እንዳይቸኩል አስጠነቀቀ። እንደዚሁም የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ እንደራሴዎች በሰጡት መግለጫ፤ ጌዑስ ኮሚቴ 17 እንደጠየቀው ለሁለተኛ ጊዜ መርማሪ ኮሚሲዮን ወደ ኤርትራ መላክ፤ ጊዜ ለመፍጀት ካልሆነ በስተቀር፤ ከዚህ ቀደም በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ቡድኖች የተደረገውን ጥናት ሊለውጠው አይችልም በማለት ጉባኤውን ለማሳመን ሞከሩ። በተለይም የኒውዚላንድ መልዕክተኞች መሪ፤ ሰር ካርል በረንድሰን (SIR CARL BERENDSEN) በገለጸው አስተያየት፤ « .... በዘር፣ በባሕልና በታሪኩ ያለውን አንድነት አምናለሁ፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንቅፋት መሆን አይገባውም ... » የሚል አስተያየት ሰጥቶ ነበር። ነገር ግን በብዛትም ሆነ በአፈኝነት የኮሚሲዮኑን ገበታ እንቀው የያዙት የጣልያን ወገኖች፤ መድረኩን እየተቀባበሉ የጌዑስ ኮሚቴ 17 የሥራ ውጤት እጅግ የሚደነቅና የሚመሰገን ከመሆኑም በላይ፤ ከዚህ ከቀረበው ሌላ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም እያሉ፤ በጩኸት አዳራሹን ስለአፈኑት፤ በጣም ጥቂቶቹ የኢትዮጵያ ደጋፊዎች አስተያየት አልተደመጠም።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ባደረጉት ንግግር፤ « የጌዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች ሆነው የተመረጡት የጣልያን ወገኖች፤ የሮማ መንግሥት የሰጣቸውን መምሪያ ነጥብ በነጥብ ተከትለው ያዘጋጁትን ሕገ ወጥ የሆነ ረቂቅ ውሳኔ፤ እነሱ ራሳቸው አድናቂዎች፤ እነሱ ራሳቸው አመሰግኖች ሆነው፤ የሚያደርጓቸውን የማወናበጃ ዲስኩሮች፤ ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው በሰፊው ጥረው ነበር። እንደተባለውም የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በአርጀንቲናና በፓኪስታን ተቀዳሚነት « ..... ለኤርትራ ጉዳይ ተገቢው መፍትሔ ነፃነትን መስጠት ነበር። ነገር ግን እንዳንድ አገሮች የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልክ፤ የሕዝቡን ትክክለኛ ፍላጎት አጣርቶ ያቅርብልን ብለው ስለአመለከቱ፤ ሁላችንም በዚህ ሀሳብ



ከመጀመሩ በፊት ጥቅምት 10 ቀን 1949 ዓ.ም አባሎቹ ሲመረጡ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ « የጣልያን ኮሚቴ » ብለው እንደሰየሙት ሁሉ፤ በእውነትም የጣልያን ኮሚቴ መሆኑን በአሠራሩ ደህና አድርጎ አረጋገጠ።

የንዑስ ኮሚቴው ረቂቅ ውሳኔ መጀመሪያ በዋናው ኮሚሲዮን ቀጥሎ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ስለአለበት፤ እስከ መጨረሻው ተጓጉቶ ለማሰለጠጥ ተስፋ አንቆርጥም ብለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ትግላቸውን ቀጠሉ።

## የዋናው ኮሚሲዮን ችሎት

መላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች የሚካሄዱበት የዋናው ኮሚሲዮን ጉባኤ፤ በንዑስ ኮሚቴ «17» ተዘጋጅቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ በሚመረምርበት ጊዜ፤ ለትክክለኛ ፍርድ የቆሙ አንዳንድ አገሮች በሚሰጡት አስተያየት፤ የጣልያንና የግራፖቹ ሄራ ሊፈርስ ይችላል በማለት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ተስፋ አድርገው ነበር።

ጉባኤው ሥራውን ሲጀምር፤ የዩጉዝላቪያና የኒውዚላንድ፤ የላይቤሪያና የፊሊፒን መልዕክተኞች በንዑስ ኮሚቴ 17 የተዘጋጀው መፍትሔ ኢትዮጵያን ለማሳዘን የተሰነዘረ በመሆኑ፤ ዋናው ኮሚሲዮን ለውሳኔ እንዳይቸኩል አስጠነቀቁ። እንደዚሁም የታላቋ ብሪታንያ እና የአሜሪካ እንደራሴዎች በሰጡት መግለጫ፤ ንዑስ ኮሚቴ 17 እንደጠየቀው ለሁለተኛ ጊዜ መርማሪ ኮሚሲዮን ወደ ኤርትራ መላክ፤ ጊዜ ለመፍጀት ካልሆነ በስተቀር፤ ከዚህ ቀደም በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ቡድኖች የተደረገውን ጥናት ሊለውጠው አይችልም በማለት ጉባኤውን ለማሳመን ሞከሩ። በተለይም የኒውዚላንድ መልዕክተኞች መሪ፤ ሰር ካርል በረንድስን (SIR CARL BERENDSEN) በገለጸው አስተያየት፤ « .... በዘር፤ በባሕልና በታሪኩ ያለውን እንድንት አምኖበት፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር እንቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንቅፋት መሆን አይገባውም ... » የሚል አስተያየት ሰጥቶ ነበር። ነገር ግን በብዛትም ሆነ በአፈኛነት የኮሚሲዮኑን ገበታ እንቀው የያዙት የጣልያን ወገኖች፤ መድረኩን እየተቀባበሉ የንዑስ ኮሚቴ 17 የሥራ ውጤት እጅግ የሚደነቅና የሚመስገን ከመሆኑም በላይ፤ ከዚህ ከቀረበው ሌላ የተሻለ መፍትሔ አይገኝም እያሉ፤ በጨኸት አዳራሹን ስለአፈኑት፤ በጣም ጥቂቶቹ የኢትዮጵያ ደጋፊዎች አስተያየት አልተደመጠም።

የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ባደረጉት ንግግር፤ « የንዑስ ኮሚቴ 17 » አባሎች ሆነው የተመረጡት የጣልያን ወገኖች፤ የሮማ መንግሥት የሰጣቸውን መምሪያ ነጥብ በነጥብ ተከትለው ያዘጋጁትን ሕገ ወጥቶህን ረቂቅ ውሳኔ፤ እነሱ ራሳቸው አድናቂዎች፤ እነሱ ራሳቸው አመሰጋኞች ሆነው፤ የሚያደርጓቸውን የማወናበጃ ዲስኩሮች፤ ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው በሰፊው ጥረው ነበር። እንደተባለውም የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በአርጀንቲናና በፓኪስታን ተቀዳሚነት « ..... ለኤርትራ ጉዳይ ተገቢው መፍትሔ ነፃነትን መስጠት ነበር። ነገር ግን አንዳንድ አገሮች የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ፤ የሕዝቡን ትክክለኛ ፍላጎት አጣርቶ ያቅርብልን ብለው ስለአመለከቱ፤ ሁላችንም በዚህ ሀሳብ

ተስማምተን ይህንን ውሳኔ አቅርበናል ..... » በማለት በየዲሰኩራቸው መራቀቃቸውን ቀጠሉ።

የሶቪየት መንግሥትም፣ በተለይ ቼኮዝሎቫኪያንና ፖላንድን አስከትሎ በ30-ስ ኮሚቴ 17 ተዘጋጅቶ የቀረበው ሙናትሴ የተቀነባበረው፣ የኮሎኒያሊስቶቹን ጥቅም ለመዳበር በሚያስችል መንገድ መሆኑን በመተንተን፣ በስፊው ማውገዙ አልቀረም ነበር። ይሁን እንጂ የሶቪየት መንግሥት መልዕክተኛ ባደረገው ንግግር፣ ምንም እንኳን ጣልያን በሞግዚትነት ወደ ሱማሌም ሆነ ወደ ኤርትራ መመለስ የለበትም ብሎ፣ አጥብቆ የሚቃወም ቢሆንም፣ በተለይ በኤርትራ ጉዳይ ስለ ኢትዮጵያ ጥያቄ የሰጠው የጫረሻው አስተያየት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት እጅግ ቅር የሚያሰኝ ሆኖ። ኤርትራና ሱማሌ፣ መስከብ አባል በሆነበት በተባበሩት መንግሥታት የሞገዚት አስተዳደር፣ ለአምስት ዓመታት ቆይተው ነፃነታቸውን ቢቀበሉ ይሻላል በማለት፣ የሶቪየት መንግሥት ያለማቋረጥ ሲደክም እንደሰነበተ ይታወቃል። የሶቪየት መልዕክተኛ ያቀረበውን ፊደሎችን ለማስረዳት ባደረጋቸው ዲስኩሮች ሁሉ፣ እስከጫረ ድረስ የኢትዮጵያን ጥያቄ በቀጥታ የሚቃወም ንግግር ሲሰነዘር አልተሰማም ነበር። አሁን ግን በኅዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም፣ በዋናው ኮሚሲዮን ላይ በሰጠው ስፊ መግለጫ ውስጥ፣ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ ተገቢ አይደለም በማለት፣ ፊት ለፊት ተቃውሞውን በመግለጽ፣ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድና ለመልዕክተኞቻቸው ያልጠበቁት አዲስ ነገር ሆነባቸው። የማርሻል ስታሊን ልዑክ፣ በሰጠው መግለጫ፣ « ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደጋግሞ ሲናገር እንደሰማነው፣ ለኤርትራ ነፃነቷ ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድ ነው ይላል። ..... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልዕክተኛ በዚህ ሀሳቡ የሚጸና ከሆነ፣ በመጀመሪያ ለኤርትራ ሕዝብ ነፃነቷ ከተሰጠው በኋላ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል፣ ወይም ራሱን ችሎ ለብቻው ለመኖር መወሰን ያለበት፣ ራሱ ሕዝቡ ነው እንጂ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አለመሆኑን እንዲገነዘብ ያስፈልጋል። ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዛሬውኑ መወሰን የሚገባው፣ ለኢትዮጵያ በአሰብ በኩል የባሕር በር እንዲሰጣት ማድረግ ብቻ ነው። ለዚህ የሶቪየት ሶሻሊስት ፊፒብሊክ መንግሥት ሙሉ ድጋፉን ይሰጣል ..... » ቢል አስተያየቱን አቀረበ።

የኤርትራ ጉዳይ ወደ ተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከተዛወረበት ጊዜ አንስቶ፣ የመስከብ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሙሴ ሞሎቶቭ፣ አቶ አክሊሉን ብዙ ጊዜ ሲያነጋግራቸው፣ የሶቪየት መንግሥት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በቀጥታ ባይደግፍም፣ እንደጠላት እየተከታተለ በቀጥታ ለማጥቃት እንደማይፈልግ ተስፋ ሰጥቷቸው ነበር። በኢትዮጵያም በኩል እስከዚህ እስከ ኅዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም ድረስ፣ ከመስከብ የሚሰጠውን መግለጫ፣ ቀጥታ የሆነ የተቃውሞ መልስ ተሰጥቶ አያውቅም። አሁን ግን የመስከብ መልዕክተኛ የተናገረው፣ ጠላት የሆነው ጣልያን ከሚያደርገው ዲስኩር ጋር የተመሳሰለ እና፣ በተለይም በዚህ የኤርትራ ጉዳይ በተፋፋመበት ኮሚሲዮን ላይ ይህን የመሰለ አስተያየት የተሰነዘረው፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳት ታስቦ ስለሆነ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ መልስ መስጠት አለብኝ አሉ።

« ..... ሁለት ዓመት በማይሞላ ጊዜ ውስጥ የአራቱ ኃያላን መንግሥታቶች፣ የመስከብና የአሜሪካ፣ የእንግሊዝና የፈረንሳይ ዳኞች ኤርትራ



የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፤

(ከግራ ወደ ቀኝ) ብሊታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፤ አቶ ተስፋዬ ተገኝ፤

(SEPT. 1949)  
(ፎቶ. U.N)

ተልከው፤ የሕዝቡን ፍላጎት በመረመሩ ጊዜ፤ አብዛኞቹ ኤርትራውያኖች ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ መጠየቃቸውን የሶቪየት መንግሥት ይዘነጋዋል ብለን አናስብም ነበር። ..... የኢትዮጵያ ጥያቄ በትክክለኛ የታሪክ ማሰራጀት እና በትክክለኛ የሕዝብ ፍላጎት ላይ ተመሥርቶ የቀረበ መሆኑን፤ ጠላታችን ከሆነው ከጣልያን መንግሥት በስተቀር፤ በሌሎች እንደ ሶቪየት ሕብረት በመሳሰሉት ታላላቅ አገሮች ዘንድ፤ አጠራጣሪ ሆኖ ይገመታል ብለን አልጠበቅንም። ..... የመስኮብ መልዕክተኛ እንደተናገረውም በዘርና በባሕል የሚመሳሰሉ አገሮች ሁሉ፤ ያለ ሕዝቡ ፍላጎትና ያለ ሕዝቡ ጥያቄ በግዴታ መዋህድ አለባቸው ብላ፤ ኢትዮጵያ የማታወቅን መሆኗን ማረጋገጥ እንወዳለን። ..... የሩቁን ትተን በቅርቡ ዘመን የተፈጸሙትን ታሪኮች እንኳን ብንመለከት፤ ባለፉት ሠላሳ ዓመታት በመስኮብ አገር ከተካሄደው ራፑሊሲዮን በኋላ፤ የልዩ ልዩ አገር ሕዝቦች በምን አካሄድ፤ በሶቪየት ሕብረት መንግሥት አስተዳደር ውስጥ እንደተዋህዱ፤ ማስታወስ እንችላለን። ያንድ አገር ሕዝብ ከሌላው ጋር የሚቀላቀለው፤ በሕዝቡ ፈቃድና ፍላጎት ብቻ መሆኑን ከተማመንበት፤ የዛሬ ሰባት ዓመት በ1941 እና 42 ዓ.ም፤ እነ ኤስቶኒ (ESTONIE) ሌትባኒ (LETTONIE) እና ሊቱዋኒ (LITUANI) የተባሉት የመንግሥታት አገሮች፤ ብሔራዊ ነፃነታቸውን መስዋዕት አድርገው፤ በሶቪየት መንግሥት ውስጥ የተጠቃለሉት፤ በሕዝቦቻቸው ጥያቄ ወይስ በመሪዎቻቸው ፍላጎት? መሆን አለመሆኑን መመራመር ያስፈልጋል ማለት ነው። ..... እኔ ይህንን ሰናገር፤ በሰው አገር የውስጥ ጉዳይ ለመግባት ወይም የመስኮብ ራፑሊሲዮን፤ ለሰው ልጅ ነፃነትና ብልፅግና አዲስ በር ከፍቷል ብለው የሚያምኑትን አገሮች፤ ለመተቸት ወይም ተቃዋሚ ለመሆን አይደሉም። ማንም አገር፤ ማንም ሕዝብ፤ የሚበጀውንና የሚጠቅመውን የአስተዳደር ሥርዓት ለመምረጥ፤ ነፃነትና መብት አለው። በዚህ አካሄድ እነ ኤስቶኒ በሶቪየት ሕብረት ውስጥ የተጠቃለሉት፤ በሕዝቦቻቸው ፈቃድና ፍላጎት ነው ከተባለ፤ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በጦር ኃይል ገንጥሎ የወሰዳቸው ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች፤ ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እንመለስ ብለው ሲጠይቁ፤ የተለየ ምርመራ ሊደረግባቸው አይገባም። ..... በዚህ ኮሚሲዮን ላይ የሚካፈሉትን የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፤ ኢትዮጵያ አጥብቃ የምትለምነው፤ ፍርድ እንዳይዛባ ብርቱ ጥንቃቄ እንዲደረግ ነው። ኤርትራውያኖች ከእናታቸው ጋር ለመሆን፤ ኢትዮጵያም ልጆቿን ለመቀበል፤ እጅግ የተነፋፈቀና በጋለ ስሜት የሚጠባበቁ መሆናቸውን፤ የዓለም ዳኞች ማተኮር ይኖርባቸዋል። ..... ኢትዮጵያ ቀደም ሲል እንዳመለከተችው « ንዑስ ኮሚቴ 17 » ለሆነ ቀናቶች ደክሟበታለሁ ብሎ ያቀረበው ረቂቅ ውሳኔ፤ የጣልያንን መንግሥት ለማሰደስት የተዘጋጀ ስለሆነ፤ ይህ ኮሚሲዮን ስህተት ላይ እንዳይወድቅ በጥብቅ አሳስባለሁ። .... »

ከዚህ በላይ እንደታየው የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሶቪየት መልዕክተኛ የሰጡት መልስ፤ በመስኮቦች እና በወገኖቻቸው ዘንድ የጠነከረ ሆኖ መገመቱ የማይካድ ነው። ሆኖም በዚያን ሰዓት፤ በሶቪየት መልዕክተኞች መሪ ወንበር ላይ የነበረው ሚስተር አሩቲዮኒያን (AROUTIOUNIAN) ለአቶ አክሊሉ ንግግር መልስ ለመስጠት አልፈለገም። በመሠረቱ ሶቪየት ሕብረትና ጥቂቶች፤ ለኢትዮጵያ የአስብን የባሕር በር ስጥቶ ከኤርትራ ጥያቄ ማስናበት ነው ብለው የወሰኑ ስለሆነ፤ የአቶ አክሊሉ ንግግር ከዚህ የለበሰም ቢሆን የመስኮብን አቋም ሊለውጠው እንደማይችል የታወቀ ነበር።

በዚህ ኮሚሲዮን ሥራ ላይ የተካፈሉት፤ ብዙዎቹ የመንግሥታት ወኪሎች፤ የጣልያን አፈ ጉባኤዎች በሚያስሙት የፕሮፓጋንዳ ጩኸት ስለደነቆሩ፤

የኢትዮጵያን አቤቱታ መመራመር አልቻሉም። ሌሎችም እንደ እንግሊዝና አሜሪካ የመሳሰሉት አገሮች፤ በዚያን ሰዓት «ንዑስ ኮሚቴ 17» ያቀረበውን ሪፖርትን ከመቀበል በስተቀር ሌላ መንገድ አልታይ አላቸው። በዚህ ሁኔታ ኢትዮጵያ ብቻዋን የምታደርገው ትግል፤ ጉዳዩን ሊለውጠው እንደማይችል ተረጋግጦ። በመጨረሻ፤ ጎዳር 7 ቀን 1949 ዓ.ም «ንዑስ ኮሚቴ 17» ባዘጋጀው ረቂቅ ውሳኔ፤

1. ሊቢያ፤ ሶስቱም አውራጃዎቿ ሳይነጣጠሉ በመጭው ሁለት ዓመት ውስጥ ነፃነቷን እንድትቀበል፤
2. ሱማሌ፤ በተባበሩት መንግሥታት ስም ለአሥር ዓመታት፤ ጣልያን በሞግዚትነት ካስተዳደራት በኋላ፤ ነፃነቷ እንዲሰጣት፤
3. ኤርትራ፤ የተባበሩት መንግሥታት አምስት አባሎች ያሉበት መርማሪ ኮሚሽን ተልክ፤ የሕዝቡ ፍላጎት ምን እንደሆነ እንዲታወቅና፤ በመጭው ዓመት የወደፊት ዕድሉ እንዲወሰን፤ ከሃምሳ ዘጠኝ አባል መንግሥታት ውስጥ፤ በእርባ ሰባት ድምፅ ብልጫ ተደግፎ፤ ሪፖርትን በጠቅላላው ጉባኤ እንዲጸድቅ ተላለፈ። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በዚህ በተደረገው ውሳኔ የተሰማቸውን ከፍተኛ ቅሬታና ሀዘን ከገለጹ በኋላ፤ የመጨረሻ ዕድላቸውን ለመሞከር በጠቅላላው ጉባኤ ላይ ይግባኝ ለመጠየቅ፤ የኮሚሊዮኑን የብሔራዊ አዳራሽ በትካሄ መንፈስ ለቀው ወጡ።

## የጠቅላላው ጉባኤ ውሳኔ

ቅዳሜ ጎዳር 19 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩል ቀን በኋላ በዘጠኝ ሰዓት፤ በእጅጉ ቁጥር 19 የተመዘገበው፤ የቀድሞዎቹ የጣልያን ቅኝ ግዛቶች ደሴ፤ የመጨረሻውን ውሳኔ እንዲያገኝ ለጠቅላላው ጉባኤ ቀረበ።

በፊሊፒን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በጄኔራል ካርሎስ ሮሙሎ (CARLOS ROMULO) ሊቀመንበርነት የሚመራው፤ የአራተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ተጠንቶ የቀረበለትን ረቂቅ ውሳኔ፤ የመንግሥታቱ እንደራሴዎች አስተያየታቸውን እንዲሰጡበት ጠየቀ። የመጀመሪያዎቹ ተናጋሪዎች የሆኑት የሶቪየት ሕብረትና ሳቴሊቶቹ፤ በዋናው ኮሚሲዮን 'የተዘጋጁትን መፍትሔዎች ከተቃወሙ በኋላ፤ በተለይ ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ፤ ወደ ኤርትራም መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክ፤ የተባለው ሀሳብ ለምዕራባውያኖችና ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም ሲባል በመሆኑ፤ የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች ሊያወግዙት ይገባል አሉ።

በሶቪየት ሕብረት መሪነት አራቱ አገሮች፤ ፖላንድና ፔኮዝሎቫኒያ፤ ሲሎኒያና ኡክሬን በአንድነት ሆነው ባቀረቧቸው ሀሳቦች ውስጥ፤

1ኛ/ ኤርትራና ሱማሌ መስከብ ተካፋይ በሚሆንበት በተባበሩት መንግሥታት የሞግዚት አስተዳደር ኮሚቴ፤ ለአምስት ዓመታት ሲደራጁ ከቆዩ በኋላ፤ ነፃነታቸውን እንዲቀበሉ፤

2ኛ/ ለኢትዮጵያ በፋሽስት ዘመን ሰደረበት ጭል መካሻ እንዲሆናት፣ የአስብ የባሕር በር ወደብ ተከልሎ እንዲሰጣት፣ የተሻለ መፍትሔ ነው ሲሉ፤

የአባል መንግሥታቸውን ድጋፍ ጠየቁ፡፡

አምስቱም አገሮች በየተራ አየተነሱ ጭሟቸው መግለጫዎች፣ ኮሎኒያሊስቶችና ኢምፔሪያሊስቶች በሆኑት በአሜሪካ፣ በእንግሊዞችና በፈረንሳዮች ተንኮል፣ የእነዚህ የድሆች አገሮች ዕድል አሰራሪን ሳይመሰን ጊዜ የፈጀበትን ምክንያት በሰፊው አስረድተዋል፡፡ በተለይ የፖላንድ ሙሉወከተኛ ኮሎኒያሊስቶች የተባሉትን አገሮች ሲወቅስ የተናገረው ዘለፋ ብዙዎቹን ሙሉወከተኞች አሰቋቸዋል፡፡ « ..... ባለፉት ሁለት ሳምንታት በዋናው ኮሚሊዮን ላይ ተሰብስበን በነበረ ጊዜ፣ የአንድ አባል መንግሥት መላዕክተኛ መግለጫውን ሲሰጥ፣ በሕዝቦች ላይ የግፍ ልስተዳደር መሥርቶ ሲያንሰራራ የኖረው ኮሎኒያሊዝም፣ በወጥነት ሁኔታ ለሕይወቱ ፍጻሜ በማጣጣር ላይ ይገኛል፡፡ ..... » ብሎን ነበር፡፡ ይሁን እንጂ ይኸው ተናጋሪ የዘነጋው፣ ይህንን ሰሞት የሚያጣጥረውን ኮሎኒያሊስት፣ እንደ ምንም አድነው የቀድሞዎቹን ቅኝ ግዛቶቹን ለመረከብ እንዲችሉ፣ ግንባራ እና ጀሲፕ የተባሉት፣ ሁለት የታወቁ የእንግሊዝና የአሜሪካ ሕዝቦች ብርቱ ጥረት በማድረግ ላይ መሆናቸውን ነው፤ ብሎ ሲናገር፣ ለጊዜው አጻጻፍ ጭላት ሆሆታ ሞቆ ነበር፡፡ እንግሊዝና አሜሪካ፣ ሱማሌ ለጣልያን እንድትሰጥ ጭደገፋቸው፣ ዛሬ የፖላንድ መላዕክተኛ ተቃዋሚ ሆኖ እንደዚህ ሲያፈገ፣ እሱ ራሱ ከጥቂት ጊዜ በፊት ሱማሌን ብቻ ሳይሆን ኤርትራና ሊቢያም፣ ለጣልያን ኮሎኒያሊስት ካልተመለሱበት ብሎ ይጮህ እንደነበረ ጨርሶ ረስቶታል፡፡ ፖላንድ፣ ከመሰከብ ጋር ሆኖ ለጣልያን ሶስቱም የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቹ እንዲሰጡት ጭደገፋቸው ጊዜ፣ አሜሪካና እንግሊዝ ተቃዋሚዎች እንደነበሩ ትዝ አላለውም፡፡

ሶቪየት ሕብረትና አራቱ ተከታዮቹ፣ ለጥናው ኮሚሊዮን ውሳኔ የቀረቡት መፍትሔዎች፣ መጽደቅ የለባቸውም ብለው ያደረጉትን ተቃውሞ፣ ኢትዮጵያ የምትሰማማበት ቢሆንም፣ በለውጡ ከመሰከብ የሚቀርበው ህሳብ አያረካትም፡፡ ኢትዮጵያ በኤርትራ ጉዳይ የምታደርገው ተጋድሎ፣ የአስብን የባሕር በር ተቀብሎ ለመስናበት ሳይሆን፣ መሠረተ ታሪኳን እቦታው ለመመለስ መሆኑን እነዚህ አምስቱ የሶቪየት አገሮች አልተረዱላትም፡፡ ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ፣ ሁኔታዎቹ አንደኛዎቹ፣ ኢትዮጵያ ኤርትራን ማግኘት የለባትም የሚል ጠላት ቢበዛባትም፣ አስብን ለመውሰድ አንዳችም ተቃዋሚ አልነበራትም፡፡

ሶቪየት ሕብረትና ተከታዮቹ ያላቸውን ተቃውሞ በሰፊው ካስረዱ በኋላ፣ በአርጀንቲና እና በፓኪስታን ግንባር ቀደምትነት የጣልያን ወገኖች በየተራ አየተነሱ፤ በዋናው ኮሚሊዮን ተባርከው የቀረቡት መፍትሔዎች ያለ አንዳች ለውጥ በፍጥነት እንዲጸድቁ ጨኸታቸውን ማቀጣጠል ጀመሩ፡፡ ሩጫው በዚህ አኳኋን ከቀጠለ፣ የነጻር 19 ቀን ቅዳሜ ሳይመሸ፣ የጣልያን ወገኖች የሚፈልጉትን



የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አቶ አበበ ረታ እና ብላታ ዳዊት ዕቁባ እግዚእ፤ ከየመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፤

« ..... ኤርትራ ለኢትዮጵያ መመለስ የለባትም ብላችሁ ድምፃችሁን ለማሰማት ስትወስኑ፤ በኢትዮጵያ የሚኖሩትን ህያ ሺህ የየመን ተወላጆች አብራችሁ አስቧቸው ..... »

(አበበ ረታ ኅዳር 1950 ኒውዮርክ)  
(ፎቶ U.N)

በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ፣ ድል እንደሚመቱ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች ግልጽ ሆኖ ታያቸው።

ባለፈው ግንቦት ወር በተደረገው የሶስተኛው ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ ተጠንቶ ያለቀለት የኢርትራ ጉዳይ ሳይጸድቅ የቆየው፣ ለውሳኔ ችግር በፈጠሩት በሊቢያና በሱማሌ ጉዳይ እንደነበረ እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ካስታወሱ በኋላ፤ « ... ከግንቦት እስከ መስከረም ባሉት አራት ወራት ውስጥ ምን ተፃምር ደርሶ፣ የኢርትራ ጉዳይ እንደገና ደመርመር የተባለበትን እውነተኛውን ምክንያት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ለአባሎቹ ማስረጃ መስጠት አለበት ..... » ሲሉ ጠየቁ። የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አንድ ሰዓት ያህል በፈጀው ንግግራቸው፣ በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የተዘጋጁት መፍትሔዎች፣ ምን ያህል የተዛቡና ከትክክለኛ ፍርድ የራቁ መሆናቸውን በመረዳት ጠቅላላው ጉባኤ እንዲሰርዘው፣ የመጨረሻ ዕድላቸውን በሞከሩ ጊዜ፣ ያቀረቧቸው ማሳሰቢያዎች በሚከተሉት ነጥቦች ላይ የተመረከቡ ነበሩ።

1. የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ባለው የእሠራር ሕግ መሠረት፣ ትናንት በከፍተኛ ድምፅ ብልጫ የተሰማማበትን ጉዳይ ዛሬ በቀላሉ ያለአንዳች ምክንያት የሚያፈርሰው ከሆነ፣ ለዓለም ሠላም ደህንነት፣ ለአገሮችና ለሕዝቦች ነፃነት፣ ተግባሩን የሚፈጽም ነው ተብሎ እንዴት ሊታመን ይችላል ?
2. በዓለም ላይ ባደረሰችው ጥፋት ምክንያት እስከ ዛሬ ድረስ የተባበሩት መንግሥታት አባል ስመሆን ያልተፈቀደላት ጣልያን፣ ዛሬ በምን ሕግ ? በምን ደንብ ? በተባበሩት መንግሥታት ስም፣ ሱማሌን በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ሥልጣን ይሰጣታል ? .....
3. በ1946 ዓ.ም በተካሄደው በፓሪስ የሠላም ጉባኤ ውሳኔ መሠረት፣ ጣልያን የቀድሞ ቅኝ ግዛቶቿን መልቀቋን አረጋግጣ የፈረመችውን ውል እንድታከብር የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለምን አያስገድድም ? ..... እንግዲህ፣ የተፈረደበት አቅሙን እየተማመነ ፍርዱን ካልተቀበለ፣ ፍርድ ስሞውም ደካማ ሆኖ የፈረደውን ማስፈጸም ካልቻለ፣ የዳኝነቱ ጠቃሚነት ወይም አስፈላጊነት እምን ላይ ነው ?

**የመንግሥታት እንደራሴዎች ሆይ**

..... የጣልያን ወገኖች ከፍ ያለ ትብብር በማድረግ፣ የሮማ መንግሥት የሚፈልገውንና ኢትዮጵያን አደጋ ላይ የሚጥለውን መፍትሔ አዘጋጅተው አቅርበውላቸዋል። ዛሬ ይህ ውሳኔ ጸድቆ ጣልያን በቀላሉ ወደ ሱማሌ ከተመለሰች፣ ነገ ወደ ኢርትራ በአንድ መንገድ ለመሻገርና ከዚያም እንደሰመደችው ኢትዮጵያን ለማጥቃት እንደምትሞክር፣ ባለፉት ሃምሳ ዓመታት ሶስት ጊዜ ተደጋግመው የደረሱት ሁኔታዎች በቂ ማስረጃዎች ናቸው።

..... የኢርትራ ሕዝብ፣ የታሪኩንና የዘሩን አንድነት ተመርኩዞ ኢትዮጵያዊነትን ሲጠይቅ፣ የሱማሌ ሕዝብ ለግፈኛው ጣልያን እንዳትሰጡን እያለ ሲሆን፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን እንዴት አድርጎ የቆመበትን መሠረት ጥሶ፣ ያለበትን ኃላፊነት ሰቶ፣ ከሕዝቦች ፍላጎትና ጥያቄ ውጭ የሆነ ፍርድ ያዘጋጃል ? ..... ብለው ከጠየቁ በኋላ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፤



- በሕዝቦች መብትና በትክክለኛ ፍርድ ለሚያምኑ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች፣ ሕግና መብት ለሁሉም እኩል እንዲከበር ለሚታገሉ መንግሥታቸው፣ ለምንጥርበት አስቸጋሪ ዓለም ለዛሬውም ሆነ ለወደፊቱ የሰላም ዋስትና እንዲኖር ጋላፊነቱ ለሚመለከታቸው ለአራቱ ኃያላን መንግሥታቸው፣ ኢትዮጵያ የአቤቱታ ድምጿን ደጋግማ ከማሰማት አታቋርጥም ..... » አሉ።

ከዚህ በላይ ባጭሩ የተገለጸውን የአቶ አክሊሉን ንግግር ያዳመጡ የመንግሥታት እንደራሴዎች፣ ኢትዮጵያ፣ እንዲጸድቅ በቀረበው ውሳኔ ምን ያህል እንደተጨነቀች፣ ከዚህም በላይ የገለጸችው አስተያየት ሁሉ፣ እውነትንና ትክክለኛ መሠረትን የጨበጠ መሆኑን ሳይገነዘቡት አልቀሩም። ነገር ግን የተባበሩት መንግሥታት የኤርትራንና የሱማሌን ጉዳይ ለመወሰን የተዘጋጀው፣ ሕገና እውነትን ተመርኩዞ ሳይሆን፣ በጥቅም በተባበሩ ወገንተኞች ተወጥሮ ስለሆነ፣ የኢትዮጵያን አቤቱታ አዳምጦ የተዋጣውን ፍርድ ለማቃናት እንዳችም እርምጃ ለመውሰድ አልሞከረም።

በንቡስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን ላይ ኢትዮጵያን ሲረዱ የሰነበቱት አገሮች ሁሉ፣ ጉዳዩ በጠቅላላው ጉባኤ መታየት ሲጀምር ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው፣ የታዛቢነት አቋም የያዙ መሰለው ታዩ። ከዚህም በላይ በዋናው ኮሚሲዮን ተዘጋጅተው የቀረቡት መፍትሔዎች ሳይጸድቁ ቢወድቁ፣ የጣልያን ወገኖች « ለኤርትራ ነፃነት » የተባለውን ጉዳይ እንደገና ቀስቅሰው ጉባኤውን ሊያደፈርሱት ይችላሉ የሚል ሥጋት አደረባቸው። በተለይ እንግሊዞች፣ መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኤርትራ ቢላኩ፣ የኢትዮጵያን ዕድል አያበላሽውም፤ ወደ ሱማሌም ጣልያን የምትመለሰው ለተወሰነ ጊዜ ስለሆነ፣ እኛ አያለን በኢትዮጵያ ላይ የሚሰነዘር አደጋ የለም እያሉ፣ አቶ አክሊሉን ለማጽናናት ሞከሩ። የኢትዮጵያን አቋም ከልባቸው ሲደግፉ የኖሩት የሳይቤሪያ፣ የዩጉዝላቪያና የፊሊፒን መልዕክተኞችም የቀረበውን ሬዞሎሽን ከመቀበል በስተቀር ሌላ ምርጫ የለም ብለው ተስፋ ቆረጡ። በዚህ ሁሉ ሁኔታ፣ ኢትዮጵያ ምንም ዓይነት ተፃምር ይፈጠራል ብላ እንደማትጠብቅ የተረጋገጠ ሆነ።

**በዐደል ላይ በደል**

ፅማሌ ለጣልያን እንድትስጥ፣ የኤርትራ ሕዝብ እንደገና በአዲስ መርማሪ ኮሚሽን ፍላጎቱ እንዲታወቅ መወሰኑ አንሶ፣ በዐደል ላይ በደል ተጨምሮ ኢትዮጵያን የበለጠ ያሳዘናት፣ ከአምስቱ መርማሪ ዳኞች መካከል አራቱ የጣልያን ወገኖች እንዲመረጡ መቅረባቸው ነው።

ከእስላም አገሮች ፓኪስታን፣ ከላቲን አሜሪካ ንቱማላ፣ ከእስያ በርማ፣ ከአውሮፓ ኖርዌይ፣ ከእንግሊዝ ኮመንዌልዝ አገሮች በዘር ልዩነት ፖሊሲ የሚመራው ደቡብ አፍሪካ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አባሎች እንዲሆኑ ቀረቡ። ወዲያው ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን ተነስተው፣ ለጠቅላላው ጉባኤ በስጡት መግለጫ፣ በኤርትራ ጉዳይ ፍርዳቸውን አስቀድመው የሰጡ አገሮች ለዳኝነት ሥራ መመረጥ የማይገባቸው መሆኑን ካስረዱ በኋላ፣ « ..... በተለይ የፓኪስታን ወኪል፣ በዚህ በተሰበሰቡበት አዳራሽ ኢትዮጵያን በመቃወም ያደረጋቸውን ንግግሮች ጉባኤው እያወቀ፣ እንዴት ዳኛ አድርጎ ይሾመዋል ? ..... » ሲሉ ጠየቁ። እንደተለመደው አሁንም የኢትዮጵያን አቤቱታ አዳምጦ፣ የቀረው

ቢቀር የተባበሩት መንግሥታት ትዝብት ላይ እንዳይወድቅ፣ የዳኞቹን አመራረጥ ለማስለወጥ ሳይሞክር ቀረ።

ሰኞ ጉዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት በኒውዮርክ የተሰበሰበው የተባበሩት መንግሥታት የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፤

- የኤርትራ ጉዳይ በድጋሚ እንዲመረመር፤
- ሱማሌ ለጣልያን እንድትስጥ፤
- ሊቢያ እንድትገባ ተጠብቆ፤ ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቷን እንድትቀበል፤

በጌታው ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የጣልያን ወገኖች ያዘጋጁትን ውሳኔ በድምፅ ብልጫ አጸደቀ።

## የ አ ክ ሊ ሉ ም ሬ ት

« ..... ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ ..... »

አራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ዓመታዊ ጠቅላላ ጉባኤ፤ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ፤ በጣልያን ጥረት የተዘጋጀውን ረቂቅ ውሳኔ ባጸደቀ ጊዜ፤ ኢትዮጵያ ምን ያህል እንደተበላጩትና እንዳዘነች፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለመላው የመንግሥታት እንደራሴዎች የመረረ ስሜታቸውን የገለጹት በሚከተለው መልክ ነበር።

« ..... አገሪ ኢትዮጵያ በዓለም ሽንጌ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን፤ ለመጀመሪያ ጊዜ አይደለም። በ1936 ዓ.ም ፋሽስት ጣልያን ነፃነቷን ሲደፍርና ሕዝቧን በመርዝ ጋዝ ሲጨርስ፤ የጤኔቩ የመንግሥታት ማህበር የኃይለኛውንና የግፈኛውን ጥቅም ለመጠበቅ፤ ፍርድ የነፈጋት መሆኑን ታሪክ ለዘለዓለሙ ሲያስታውስው ይኖራል። ዛሬም ከአሥራ ሶስት ዓመታት በኋላ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታናናሽ አገሮችን መብት በመጣስና ለኮሎኒያሊስቶች ጥቅም በማሰብ፤ ያጸደቀው የተላላተ ውሳኔ፤ በነገው ታሪኩ በሰፊው የሚተቸበትና ትዝብት የሚደረግበት እንደሚሆን አልጠራጠርም።

..... የኮሎኒያሊዝም ዘመን ተፈጽሟል በተባለበት ሰዓት፤ ጣልያን ዓይነ ደረቅ ሆና፤ ቅኝ ግዛቶቿ ካልተመለሱልኝ ብላ፤ ያቀረበችውን የግፍ ጥያቄ፤ እንኳንስ የሚደግፍላት ይቅርና፤ ይህን ሀሳብ ለተባበሩት መንግሥታት ሽንጌ እንድታቀርብ የሚፈቅድላት አይኖርም ብላ፤ ኢትዮጵያ ከፍተኛ እምነት ነበራት። ለካስ ጣልያን የምታስበውን ለማስፈጸም ምን ማድረግ እንዳለባት ደህና አድርጋ ታውቅ ኖርዋል። የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዳለፈው የጤኔቩ የመንግሥታት ማህበር፤ አቅም ያላቸው አገሮች ደጋፊዎቻቸውን እያስፋፉ፤ ጉዳያቸውን በፈለጉት መልክ የሚያስፈጽሙበት ሽንጌ እንደሚሆን፤ አርቀን ያልተመለከትን እኛ የደሆች አገሮች ብቻ ነን።



« ..... ሀገሪ ኢትዮጵያ በዓለም ሽንጐ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን የመጀመሪያ ጊዜ አይደለም። ..... ኢትዮጵያ ያለፉት ታሪኮቿ በትክክል እንዳሰረዱት፣ ለነፃነቷና ለመብቷ፣ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ጋር በየጊዜው ስትዋጋ፣ ያሸነፈችው ብቻዋን ነው። የተጠቃችውም ብቻዋን ስለሆነ፣ አገሪ መቸውንም ለሚደርስባት አደጋ ከማንም እርዳታ አገኛለሁ ብላ አትጠብቅም። ዛሬም ሆነ ነገ ነፃነቷን ለመጠበቅ፣ ታሪኳን ለማስከበር አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረግ ያለባት፣ እሷ ራሷ ብቻ ነች። ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ  
(ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም)  
(ፎቶ U.N)

..... ዕድሜ ለአርጀንቲና መንግሥትና ለላቲን አሜሪካ አገሮች፤ ኮሎኒያሊስት ጣልያን በተባበሩት መንግሥታት ባንዲራ ታጅባ፤ ሱማሌ ላይ ተመልሳ እንድትነግሥ ተበይኖታል። የሱማሌ ሕዝብ ግን የኮሎኒያሊስት ጣልያንን አስተዳደር አልቀበልም፤ ሲል ያሰማውን አይቁታ ግዳማዊ አያሰፈልገም ተብሎ መብቱ ተነፍጉታል።

..... ዕድሜ ለአርጀንቲናና ለፓኪስታን መንግሥታት፤ አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲቀላቀል የገለጸው ስሜት፤ በቂ አይደለም ተብሎ፤ የጣልያን ወዳጆች የተሰየሙበት የዳኞች ክለብ እንዲመረምሩት ተወስኖበታል።

..... የኢርትራ ሕዝብ ፍላጎት ምን እንደሆነ፤ በድጋሚ መመርመር አለበት ተብሎ ሲወሰን፤ የሱማሌ ሕዝብ ኮሎኒያሊስት ጣልያንን መቀበል አለመቀበሉን ለምን አይጠየቅም ? ..... ይህ ሁኔታ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሚካሄደው ፍርድ የተዛባና የተሳሳተ ለመሆኑ በቂ ማሰራጀት አይሆንም ወይ ? ..... ለነዚህ ለማቀርባቸው ጥያቄዎች፤ የጣልያን ወገኖች ሆነው ፍርዳቸውን ከሰጡት አገሮች መልሱን ባገኙ፤ ምን ያህል ደስ ባለን ነበር። ነገር ግን ፍርዱ የተሰጠው በቀጥታ ለባለጥቅሙ ታሰቦ ስለሆነ፤ ለተበደለው መልስ መስጠት ያስፈልጋል ተብሎ እንደማይታሰብ አውቃለሁ።

..... እኛ በጣም ጥቂቶች የሆንን፤ የአንድ እጅ የጣት ቁጥሮች የማንሞላ አፍሪካውያን፤ በዛሬው ሰዓት ከተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ትክክለኛ ፍርድ እናገኛለን ብለን መጓጓት የለብንም። ጊዜው ያመቸው ለነ አርጀንቲና እና ለመሳሰሉት መሆኑን ማመን አለብን። ጊዜው ፈቅዶ የወንድሞቻችን የአፍሪካውያን ነፃነት ቁጥሩ በየጊዜው እየጨመረ፤ ከላቲኖች ሕብረት አጥፍ ሆኖ፤ አስተያየታችን የሚደመጥበት ዘመን እንደሚመጣ፤ ተስፋችንን ማጽናት ይኖርብናል። ይህን ዕድል እኛ ባንደርስበት ከእኛ ቀጥሎ የሚመጣው ትውልድ እንደሚጠቀምበት እንጠራጠርም። እስከዚያ ድረስ ግን፤ ከአንዱ ወገን ወደ ሌላው እየተገለባበጠ፤ የፈለጉትን ለመጥቀም፤ የፈለጉትን ለመበደል፤ ጊዜው የፈቀደላቸው ዛሬ እንድንታቸውን አጠንክረው፤ ከጣልያን ጋር ተሰልፈው፤ በድምፃቸው ኃይል ያጠቁን አገሮች ናቸው።

የመንግሥታት አባሎች ሆይ፤

በጣልያን መንግሥት ፍላጎትና ብርቱ ጥረት፤ በአርጀንቲናና በፓኪስታን ደራሲነት፤ ተቀምጦ የተዘጋጀላቸውን ውሳኔ አጽድቃችኋል። ..... የአገሬ ህዝፍና ከፍተኛው ቅሬታዋ፤ በድጋሚ የመርማሪ ኮሚሽን ወደ ኢርትራ እንዲላክ መወሰኑ የሚያስጋት ሆኖ አይደለም። ኢትዮጵያ፤ ልጆቿ የሆኑት ኢርትራውያኖች፤ ዛሬም ሆነ ነገ፤ የኢትዮጵያዊነት ስሜታቸውንና የአንድነት ፍላጎታቸውን የበለጠ እንደሚያረጋግጡ አትጠራጠርም። ነገር ግን፤ የአገሬ ህዝፍና ቅሬታዋ፤ የዛሬ አራት ዓመት ለሁላችንም ሚዛኑ እኩል የሆነ ዳኛ ተመሠረተልን ብለን፤ ተስፋችንን የጣልያንበት ይህ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ እንደአለፈው የጤኔቩ የመንግሥታት ማህበር፤ የጣልያን መሣሪያ ሆኖ፤ ጣልያን በሚፈልገው ዓይነት ፍርዱን ሲሰጥ በማየቷ ነው። ለዚህም ትልቁ ማሰራጀት በተባበሩት መንግሥታት ስም ሆነው የኢርትራን ሕዝብ ፍላጎት እንዲመረምሩ የተሰየሙት የኮሚሲዮኑ አባሎች፤ ኢትዮጵያን ሲዘልፉና ሲቃወሙ ከሰነበቱት መካከል፤ እንደ ፓኪስታን የመሳሰሉት መሆናቸው ነው። ..... ከሁለት ባለጋራዎች መካከል፤

አንዱን መርጦ ለመርዳት የተሰለፈውንና የተሟገተውን፤ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ አድርጎ ሲሾመው የታየው፤ በክፍለ ዘመናችን ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ ነው ብዬ ብናገር፤ ተሳስተሃል የሚለኝ አንደኛው ስርዓት ነኝ።

..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን አሠራሩ፤ አሁን በተነገረው መልክ ትክክል ነው ከተባለ፤ ኢትዮጵያ እንደ ነገር ጉድለት በጉልህ የሚታያት፤ ለኢርትራ ጉዳይ፤ ጣልያን የመርግራው ኮሚሽን አባል ሆና አለመመረጣ ነው። በዚህ ደንብ መሠረት ከሆነ፤ እንዲያውም የኮሚሽኑ አባል ሆኖ መመደብ ብቻ ሳይሆን፤ የመልዕክተኞቹም መሪ መሆን የሚገባት ጣልያን ነበረች። በጨካኝ የፋሽዝም ዘመን፤ የሙሶሊኒ እንደራሴዎች ሆነው በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ግፍ የፈጸሙትና፤ ዛሬም አዲሲቷ ለተባለችው ጣልያን፤ ታላላቅ ባለሥልጣናት ሆነው በዚህ ስብሰባችን ላይ ሳያፍሩ አብረውን የሰነበቱት እነ ኢንሪክ ቸሩሊ፤ ለምን ሳይመረጡ እንደቀሩ አልገባንም። የጣልያን መንግሥት በሚፈልገው ዓይነት ለመርግራው ኮሚሽን ሥራ አፈጻጸም፤ ከነ ቸሩሊ የተሻለ የፋሽስት ሊቃውንት ሊኖር አይችልም ነበር።

የተከበራችሁ መልዕክተኞች

ጣልያን ተመልሶ ሰማሊን ሲይዝ፤ የነገ ትልሙ ምን እንደሆነ፤ ኢትዮጵያ የሰጋችበትን ምክንያት ለመረዳት አልፈለጋችሁም። እንደዚሁም ለኢርትራ በድጋሚ መርግራ ኮሚሽን እንዲላክ፤ በንዑስ ኮሚቴ 17 እና በዋናው ኮሚሲዮን የተደረገው ጥረት ሁሉ፤ ለጣልያን ፍላጎት ማስፈጸሚያ መሆኑን፤ ኢትዮጵያ ያቀረበችው ማሳሰቢያና ማሰረጃ በቂ ሆኖ አልታያችሁም። ስለዚህ፤ በኢርትራም ሆነ በሰማሊ ጉዳይ፤ ድል የተሰጠው ለኮሎኒያሊስት ጣልያን ስለሆነ፤ « ያበ ለጠየቀ ድንጋይ » እንደተባለው፤ በደሉ የተጣለው በአገሪ በኢትዮጵያ ላይ መሆኑን እንድትረዱት እጠይቃለሁ።

---- የአራተኛው ዓመታዊ ጉባኤ ከተጀመረበት ካለፉት ሁለት ወራት ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ፤ ከየመንግሥታቱ እንደራሴዎች በየጊዜው የተሰጡትን አስተያየቶች በጥልቅ እናስታውሳቸዋለን።

---- ብዙዎቹ፤ በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ ትክክል ነው እያሉ በየዲሰኩርቻቸው ሲያረጋግጡ ከከረሙ በኋላ፤ አሁን በመጨረሻው በጣልያን ወገኖች የተዘጋጀውን ውሳኔ ለማጽደቅ ድምፃቸውን ሲሰጡ አይተናል።

---- አንዳንዶቹም አዲሲቷ ጣልያን ከእንግዲህ ወዲህ ኢትዮጵያን እንዳታጠቃ፤ የተባበሩት መንግሥታት እርምጃ ይወስዳል እያሉ፤ የቴዎድሮ ሞስትና ሲሰነዝሩ ስምተናል። እንደዚሁም ኢትዮጵያን ሞረረዳ ይሆናል በማለት፤ በቂ ጥናት ያልተደረገበትና ያልበሰለ መፍትሔ በድንገት አቅርበው፤ ተቀባይ በማጣት አየር ላይ ተንጠ ልጥሉ ሲቀርባቸው ተመልክተናል።

--- ሌሎች ደግሞ ከልባቸው የሚደግፉት ኮሎኒያሊስት ጣልያንን መሆኑ የማይታወቅባቸው እየመሰላቸው፤ « አዲሲቷ ጣልያን » « አዲሲቷ ሬፑብሊክ » « አዲሲቷ ዲሞክራሲ » በሚል ቀለም እየቀበሉ፤ የተባበሩት መንግሥታት የኢትዮጵያን ጥያቄና የጣልያንን ጥቅም የሚያረካ መፍትሔ ማግኘት አለበት በማለት፤ የቅጥፈት ዲሰኩር ሲናገሩ ስምተናቸዋል።

— ኢትዮጵያ የረዥም ዘመን መራራ የሆነ ኢኮኖሚያንስ ስለአላት፤ ጣልያን የመጠሪያ ስሟ ሲለዋወጥ፤ በታሪክ ላይ ጥቁር ሆኖ የተመዘገበው ግፊኛው ሥራዋ፤ በአዲስ ምዕራፍ ይሸፈናል እያሉ፤ ወገኖቿ የሚከላትን ከንቱ ዲስኩር አታዳምጥም። የድሮዋ ተባለች የዛሬይቷ ጣልያን፤ ኩላኒያሊስቷ ሆነች ፋሽስቷ ጣልያን፤ ምን ጊዜም ጠላታችን መሆኗን ያስመሰከረች ልሊሆነ፤ የሚደረግላትን የሰም መለዋወጥ በቁም ነገር አትመለከተውም።

— በዚህ ጉባኤ ላይ ከላቲን አሜሪካ አገሮች ጋር ሆነው፤ ጓደኛቸው ለሆነችው ለኩላኒያሊስት ጣልያን ሲለፉ የሰነበቱት እነግን መሆናቸውን፤ ደህና አድርገን ተገንዝበናል። እነዚህ አገሮች፤ በጀርባ እየጡ ለኢትዮጵያ የሚያስቡ መስለው ለመታየት፤ ያደረጉትንም መከራ በትዝብት አተኩረን መዝግበናል። ..... ኢትዮጵያ ያለፉት ታሪካዊ በትክክል እንዳስረዱት፤ ለነፃነቷና ለመብቷ፤ ከኩላኒያሊስት ጣልያን ጋር በየጊዜው ስትዋጋ፤ ያሸነፈች ብቻዋን ነው። የተጠቃቸውም ብቻዋን ስለሆነ፤ አገሪቷ መቸውንም ለሚደርሰባት አደጋ ከማንም አርዳታ አገኛለሁ ብላ አትጠብቅም። ዛሬም ሆነ ነገ ነፃነቷን ለመጠቀም፤ ታሪኳን ለማስከበር አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረግ ያለባት፤ እሷ እራሷ ብቻ ነች። በዚህ አቋማችን የበለጠ እንድንጸና እና እንዳችንም ተስፋ እንዳያሞኘን፤ ይህ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባችን ደህና አድርጎ አስተምሮናል።

**የተከበሩት መልዕክተኞች**

— ዛሬ ከፊታችሁ ቀርቤ ሰናገር የምታዩን፤ ኩላኒ አሥር ዓመታት በፊት ፈራርሶ የተበተነው የገፄኔቩ የመንግሥታት ማህበር፤ በ1936 ዓ.ም የፋሽስት ተገን ሆኖ፤ በአገሪቱ ላይ የፈጸመውን የግፍ በደል፤ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች አንዱ ሆኔ ከፍተኛ ሀዘን በዋጠው ስሜት የተመለከትኩ ነኝ።

— ከዚያም ወዲህ በ1945 ዓ.ም ይህ የተባበሩት መንግሥታት ሲመሠረት፤ የአገሪቱ መልዕክተኛ ሆኔ ለድርጅቱ አቋም ፀልዩ ልዩ ኮሚቴዎች በሥራ የተካፈልኩና፤ በመጨረሻም በኢትዮጵያ ስም ቻርቱን የፈረምኩ ነኝ። ..... በ1945 ዓ.ም፤ እንደዚያ ብዙ ተስፋ ያደረግንበትና የለፋንበት ድርጅታችን፤ ከአራት ዓመታት በኋላ፤ ዛሬ በአሠራሩና በዳኝነቱ የተላላተ አቅጣጫ ይዞ፤ አገሪቱን ከፍ ያለ ቅሬታና ሀዘን ላይ ይጥላታል ብዬ አላሰብኩም ነበር።

— በጥንታዊው ዘመን የዳኝነት ሥራ የሚፈጸመው፤ የጌቶቹንና የኃያላኖቹን ፍላጎት ለማርካት ስለሆነ፤ ደካግን መበደል አስፈላጊ እንደነበረ፤ ታሪክ እያወገዘ አስተምሮናል። ዛሬ በአለንበት ዐህያኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ፤ ሥልጣኔ ተስፋፍቶ ዲሞክራሲ ድል መታ እየተባለ በሚጨፈርበት ዘመን፤ ፍርድ የሚሰጠው ለኃያላኖቹ ተቅም መሆኑ ካልቀረ፤ የዛሬው ዓለም ከጥንቱ የሚለየው በምን መልኩ ነው ? ብለን መጠየቅ ያስፈልገናል። ለዚህ ጥያቄ ተገቢው መልስ በተሎ ተገኝቶ ካልታረመ፤ የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን እንደ አለፈው እንደ ገፄኔቩ የዓለም ማህበር የመሰጠር ዕድሉ ሰፊ መሆኑ መታወቅ አለበት።

— በዚህ በአራተኛው ዓመታዊ ጉባኤያችን ላይ፤ ፍርድ እንዳይጓደልና በኢትዮጵያ ላይ በደል እንዳይደርስ ያለማቋረጥ የታገሉትን የመንግሥታት



ሱማሌ ለጣልያን እንድትመለስ፤ ኢርትራ ልዩ መርማሪ ኮሚሽን እንዲላክባት፤  
ለሮማ መንግሥት ድሉን ያስገኙት፤ አርጀንቲናው ሆሴ አርሴና ፓኪስታን  
ዛፍሩላህ ካን ደስታቸውን ሲገላለጡ፤

(ኅዳር 21 ቀን 1949 ኒውዮርክ)  
(ፎቶ U.N)

እንደራሴዎች፤ በተለይም የሳይቤሪያን፤ የዩጉዝላቪያንና የሪሲፒንን መልዕክተኞች ከልብ አመስግናለሁ። እንዲሁም የኢርትራ ጉዳይ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ከቀረበበት ጊዜ ጀምሮ፤ የኢትዮጵያን ጥያቄ ተገዢነቱን በማመን ከፍተኛ ድጋፍ የሰጡንን የታላቋ ብሪታንያን መልዕክተኞች ላብንን አወዳለሁ። ኢትዮጵያ በጣልያን ፋሽስት በተጠቃችበት ጊዜ፤ ከታላቋ ብሪታንያ መንግሥትና ሕዝብ፤ ነፃነቷን ለማስመለስ የተሰጣትን ከፍተኛ እርዳታ መቼትን አትዘነጋውም።

የተከበራችሁ የመንግሥታት እንደራሴዎች፤

ንግግሪን የምፈጽመው በአንድ ቃል ነው። ይኸውም ኢትዮጵያ ውሳኔያችሁን የምትቀበለው እጅግ ከፍ ባለ ቅሬታና መንግሥትን እንድትረዱት ብቻ ነው። ..... »

የአክሊሉ ሀብተወልድ የምሬትና የብስጭት ፕፕሊክ፤ ኢትዮጵያ በተባበሩት መንግሥታትና በምዕራባዊያኖች ዘንድ ያላትን ፅንሰተ ልማት ያጨለመች መሆኑን ያሳያል በማለት፤ የአሜሪካና የታላቋ ብሪታንያ የፖለቲካ ታዛቢዎች ገምተዋል። የጣልያን ወገን መሆናቸውን ፊት ለፊት እያሳዩ፤ ኢትዮጵያን ሲያጠቁ የሰነበቱትን አገሮች ብቻ ሳይሆን፤ ወዳጅ መሰለው ጠላት የሆኑትንም እንዳንድ መንግሥታቸው፤ አቶ አክሊሉ ከወቀሳው አልዘለቂቸው፤ የእነዚህን አገሮች ስም ባይዘረዝሩትም ትዝብታቸውን የወረወሩት እነግሩ ላይ እንደሆነ ለመረዳት አያስቸግርም።

..... ያልበሰለና የተፍረከረከ መፍትሔ አትርፎ ተቀባይ በማጣት አየር ላይ ተንጠልጥሎ የቀረው፤ አሜሪካኖች ንዑስ ኮሚቴ 17 ላይ ያቀረቡት የፌዴሬሽን ፕላን መሆኑ ግልጽ ነው። እንዲሁም ኢትዮጵያ ወዳጅ መሰለው እየታዩ ድጋፋቸውና ጥሪታቸው ለጣልያን መሆኑ የተከሰተባቸው፤ ፈረንሳዮችና ቤልገሮችናቸው። የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በንግግራቸው መጨረሻ ላይ፤ ለታላቋ ብሪታንያ ምሥጋና ሲለጡ፤ አሜሪካኖችን በዝምታ በማለፋቸው፤ ለብዙዎቹ ተመልካቾች አስገራሚ ነገር ሆኖ ታይቷል። በኒውዮርክ ያለው የእንግሊዝ ሚኒስቴር ስለዚሁ ጉዳይ ለሉንዶን ሪፖርት ሲያደርግ « ..... አክሊሉ ሀብተወልድ ለታላቋ ብሪታንያ የላቀ ምሥጋና ሰጥቶ አሜሪካኖችን የተዋቸው፤ ኢትዮጵያ የማትፈልገውን የፌዴሬሽን ሀሳብ በማቅረባቸው ምክንያት ነው። ..... » ሲል አስተያየቱን ሰጥቷል።

አክሊሉ ሀብተወልድ በአሜሪካኖች ላይ ካደሩት ቅሬታዎች አንዱ፤ በቂ ምክክርና ዝግጅት ሳይደረግበት ለጉባኤው የቀረበው የፌዴሬሽን ፕላን ቢሆንም፤ ዋናው መሠረታዊው ጉዳይ፤ በላቲን አሜሪካ አገሮች እርኩስትራ የሮማ መንግሥት ኢትዮጵያን ሲበድል፤ አሜሪካኖች በቸልታ ተመልክተዋል በማለት ነው። አዲሲቷ የተባለችው ጣልያን፤ ምዕራባዊነቷና የኔቶ ድርጅት አባልነቷ፤ ለአሜሪካኖች ትልቅ ቁም ነገር በመሆኑ፤ ዋሽንግተን፤ ኢትዮጵያን ከልቡ ለመርዳት አልፈለገም ብለው፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እጅግ አዝነዋል።

የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ግን፤ ምንም እንኳን ቀደም ሲል በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ የፈጸማቸው በደሎች የማይረሱ ቢሆኑም፤ በኢርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄ በከፊልም ቢሆን እንዲወሰን ድጋፉን በሚገባ ሰጥቷል።



ሂክቶር ሚክኢል የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዴታ ባደረገው ንግግር፣ ኢትዮጵያን የሚያረካ ውሳኔ ባለመደረጉ ያዘነ መሆኑን ከገለጸ በኋላ፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመልዕክተኞች ቡድን ያሳየውን የተከበረ አቋም አመሰግኗል። ከዚህም እያይዞ፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለጠቅላላው ጉባኤ ያሰሙት የመረረ ቃል ከደረሰው ሁኔታ ጋር በንመዝነው ለያስደንቀን አይገባም ብሏል።

ከአክሊሉ ሀብተወልድ የመጨረሻ ንግግር በኋላ፣ አንዳንድ አገሮች እየተነሱ የኢትዮጵያ ቅሬታ ትክክል መሆኑን ማቀበል አለብን የሚል ቃል ሲወረውሩ ይሰማ ነበር። ሆኖም ፍርዱ ከተሰጠ በኋላ፣ እነዚህን የመላሰሉት መልካም ቃላቶች የሚሰጡት ጥቅም እንደሌለ የታወቀ ነው።

ሰኞ ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከአኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኢርትራና በሱማሌ ጉዳይ በሰጠው ውሳኔ፣ ኢትዮጵያ በከፍተኛ ቅሬታ፣ ጣልያን በጋላ ደስታ፣ የተባበሩት መንግሥታትን የሰብሰባ አዳራሽ ለቅቀው ወጡ።

## በአዲስ አበባ እና በሮማ

ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፣ ለኢርትራና ለሱማሌ ጉዳይ የሰጠው ውሳኔ ኢትዮጵያን እጅግ ያህዝነ በመሆኑ፣ በአዲስ አበባ ከፍ ያለ ቁጣና ብስጭት ሲነፍስ፣ በሮማ ከተማ የአልቺዴ ደጋስጥሪ መንግሥትና ደጋፊዎቹ፣ ፍርዱ ትክክል ነው እያሉ በየአደባባዩ የፈንጣጣ ከበሮ ሲደልቁ ስነበቱ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በተደረገው ውሳኔ የተሰማቸውን ከፍተኛ ቅሬታ፣ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በልዩ መልዕክት ሲያስገንዝቡ፣ የጣልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ደግሞ በቤተሰብ አዲሲቷ ሬፑብሊክ ምንም እንኳን የአባልነት መብቷን ያልተቀበለች ብትሆንም፣ የተባበሩት መንግሥታት ባደረገው ውሳኔ፣ የተሰማትን ጥልቅ ደስታና በድርጅቱም ላይ ያላትን የጸና ዕምነት አሟሙቆ ገለጸ።

በአሜሪካ የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ለጠቅላይ ሚኒስትር ደጋስጥሪ እና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ኮምት ሰፎርሳ፣ ከኒውዮርክ ወደ ሮም ባስተላለፈው የደስታ መግለጫ ቴሌግራም፣ «..... በዚህ በአፈተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፣ የተመኙት ሁሉ ያልተሳካላቸው ኢትዮጵያውያኖች ናቸው። ከእንግሊዞች ጋር ተሰማምተው ኢርትራን ለሁለት ለመካፈል ያደረጉት ዝግጅት ከሸፍባቸዋል። ..... ከእንግሊዝ ወዲህ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያ በሚያታክት ዲሰኩሩ፣ በጣልያን ላይ የሚያወርደውን ሰድብ ማቆም ይገደዳል ..... » ብሏል።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፣ በኒውዮርክ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ስለአደረገው ውሳኔ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ በረዥም ቴሌግራም የላኩት ራፖርት እንደደረሰ፣ የኢትዮጵያን አቋም ለመወሰን፣ ጃንሆይ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥታቸው ከፍተኛ ስብሰባ አደረጉ። ልዑል አልጋወራሽ መርዕድ አዝማች አስፋወስን፣ ልዑል መኩንን መስፍን ሐረር ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ፣ ቢትወደድ

መኩንን እንዳልነቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ራስ አበበ አረጋይ የአገር ግዛት ሚኒስትር፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፣ አቶ ገብረወልድ እንግዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስትር ዋና ዲሬክተር የሰብሰባው ተካፋዮች ነበሩ። ሰብሰባው ሲጀመር፣ በቅድሚያ ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የላኩት ራፖርት ለገባው እንዲገልጥና ከዚያ በኋላ አስተያየት ቢሰጥበት ይሻላል ሲሉ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ያቀረቡት ሀሳብ እንዲፈጸም፣ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ።

« ..... የላቲን አሜሪካ፣ የዓረቦችና የአስያ አገሮች ለጥቅማቸው ሲሉ የጠላታችን የጣልያን ደጋፊዎች በመሆናቸውና በገብአው ላይ ከፍተኛ የድምፅ ብልጫ ሰላላቸው፤ በመጨረሻ በላ ኤርትራና በላ ሱማሌ ጉዳይ የተሰጠው ውሳኔ ግርማዊነትም የሚደክምላትን ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ አጣጥፏል ..... » ሲሉ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በራፖርቱ መግቢያ ላይ የተሰጣቸውን ከፍተኛ ህዘን ገለጠ ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከኒውዮርክ ባስተላለፉት ቴሌግራም ለጃንሆይ ያሰረዱት ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

1. ግርማዊነትም ገና ከመጀመሪያው እንደተሰከተው፣ የዛሬው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንደአለፈው የፔኔቮ የመንግሥታት ማህበር፣ ጃንኔቱን የሚያከናውነው ስጋይለኞችና ለብሔሮች ጥቅም ስለሆነ፤ በአሁኑ ሰዓት ከዚህ ሸንጎ ትክክለኛ ፍርድ መጠየቅ አልተቻለም። ዛሬ፣ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የሰጠው ውሳኔ፣ ይህንን ደህና አድርጎ ያስገነዝበናል።

2. አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን እንደፈለገ፤ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ከተረጋገጠ በኋላ፣ በድጋሚ እንደገና የጠላታችን ደጋፊዎች የሆኑ እንደ ፓኪስታን የመሳሰሉት ጻኞች፣ የሕዝቡን ሀሳብ ይመርምሩ ተብሎ ተወሰነ።

3. አብዛኛው የሱማሌ ሕዝብ፣ በሞግሊት ሙተዳደር አለባችሁ ከተባልን፣ ለማንም አገር ሰጡን፤ ጣልያንን ግን እንፈልግም አያለ ሲወተውት፣ የሚያዳምጠው አጥቶ እንደገና በተደጥ ጠላቱ እጅ እንዲወድቅ ተፈረደ።

4. አብዛኛው የሲቢያ ሕዝብ፣ ለነጥቱም ሆነ ለአንድነቱ፣ ለወሬ የሚመች እንኳን እንቅስቃሴ ሳያደርግ፣ ዓረቦችንና የእስላም አገሮችን ለማስደሰት ቢባል፣ ሶስቱም አውራጃዎች በአንድነት ተጥህደው ከሁለት ዓመት በኋላ ነፃነቱ እንዲሰጠው ተሰየነ።

5. በሰብሰባው ላይ ከዩናይትድ በቲትስ እፍ አሜሪካ ያገኘው እርዳታ አጥጋቢ አለመሆኑን፣ በተለይ ደግሞ የፈረንሳይና የቤልገርክ አቋም እጅግ የሚያበሳጭ እንደነበረ ለግርማዊነትም የምገልጸው ከፍ ባለ የቅሬታ ስሜት ነው። አሜሪካኖች ከልባቸው ሊረዱን ቢፈልጉ ኖሮ፣ የላቲን አሜሪካ አገሮች ከጣልያን ጋር ሆነው የሚያደርሱበትን ጥቃት ለማቆም ይችሉ ነበር። ፈረንሳዮች ለጣልያን ሲሠሩ፣ አሜሪካኖች ችላ ሲሉን፣ ካለፉት ስድስት ወራት ጀምሮ በኤርትራ ጉዳይ የወሰዱትን አቋም፣ እስከ መጨረሻው ለማስፈጸም የሞከሩት እንግሊዞች በመሆናቸው፣ ለገብአው

ባለግሁት የመጨረሻው ንግግር ላይ፣ የግርማዊነትዎን መንግሥት ምሥጋና አቅርቦላቸዋለሁ፡፡

6. ወደ ኤርትራ መርማሪ ኮሚሽን አንዲላክ መደረጉ፣ጉዳዩን ለአንድ ዓመት ከማዘግየቱ በስተቀር፣ ዞሮ ዞሮ የኢትዮጵያ ጥያቄ እንደሚፈጸም የታወቀ ነው እያሉ፣ የአሜሪካና የፈረንሳይ መልዕክተኞች ሊያጽኑን ሞክረዋል፡፡ እኔም የመረጣችኋቸው ዳኞች የሚሰጡትን ፍርድ በቅድሚያ ካወቃችሁት ግሩም ነው፡፡ ኢትዮጵያ ግን የሚፈረድባትን ሆነ ወይም የሚፈረድላትን ከዳኞቹ እስከምትሰማ ከመጠበቅ በስተቀር፣ የትንቢት አስተያየት መስጠት አትፈልግም ብያቸዋለሁ፡፡

ግርማዊ ጃንሆይ፣

ብዙ የተደከመበትንና ብዙ የተጠበቀውን ተገቢ ፍርድ ባለማግኘታችን፣ በራሴና አብረውኝ በተሠለፉት የግርማዊነትዎ መልዕክተኞች ስም ሆኜ፣ የተሰማንን ጥልቅ ሀዘን እገልግለሁ፡፡ በተለይ በሱማሌ ጉዳይ የተደረገው ውሳኔ በዝምታ ሊታለፍ የማይገባ ስለሆነ፣ የግርማዊነትዎ ከፍተኛ የቅሬታ አስተያየት ለመላው የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በአስቸኳይ እንዲላክ ዝቅ ብዬ በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ፡፡ ..... »

ይህ ካቶ አክሊሉ የተላከው ራፖር ለጉባኤው ከተነበበ በኋላ፣ የመጀመሪያው ተናጋሪ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ እንዲሆኑ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቀዱ፡፡

« ..... የኤርትራ ጥያቄ በዓለም ዳኞች ፊት ቀርቦ መታየት ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ፣ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ያለአንዳች እረፍት ጉዳዩን ዕለት በዕለት በመከታተል፣ ምን ያህል አንደደከሙበት፣ የደረሱትን ችግሮች ሁሉ ምን ያህል እንደተቋቋሙት፣ በጠቅላላ አነጋገር ከመጥቀስ በስተቀር፣ ዝርዝሩን በመተንተን አንዘልቀውም፡፡

..... አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለግርማዊነትዎ እንዳመለከተው ሁሉ፣ የተባበሩት መንግሥታት፣ ዳኝነቱን የሚያከናውነው ከፖለቲካና ከኢኮኖሚ ጥቅም ጋር እያይዞ ስለሆነ፣ ሕግን በተመረኮዘ ሀቅ፣ ፍርድ ሊገኝ የሚቻል አልሆነም፡፡ በዚህ አኳኋን ጠላታችን ጣልያን የላቲን አሜሪካ አገሮችን፣ ዓረቦችንና የእስላም መንግሥታቶችን በጥቅም እየደለሰ ብዙ ወገኖች ስለተሰለፉለት፣ በዚህ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ለውሳኔ በሰሎ የቀረበውን የኤርትራን ጉዳይ አሰናክሎብናል፡፡ ከዚህም በላይ ይኸው ጠላታችን እንደገና ጉረቧታችን ሆኖ፣ የተለመደ ተንኮሉን ለማጥመድ እንዲመቸው ወደ ሱማሌ የመመለስ ዕድሉ ተቃንቶለታል፡፡ በዚህ ሁሉ ምክንያት በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ስብሰባ ላይ ፍርዱ የተላካለት ጣልያን በመሆኑ፣ በዓለም የፍርድ ሽንጌ ላይ ኢትዮጵያን አሸነፍኩ እያለ ጠላታችን በፕሮፓጋንዳ ቢሸልልብን አይገርመንም፡፡ ..... ይሁን እንጂ ግርማዊነትዎ በሚያምንበት ዓላማ የቀረጠ ስለሆነ፣ በዘመኑ መንግሥትዎ እናትና ልጅ የሆኑት ኢትዮጵያና ኤርትራ፣ እቀድሞ ታሪካቸው ተመልሰው አንድ እንደሚሆኑ አንጠራጠርም፡፡ እንዲሁም በግርማዊነትዎ ታላቅ መሪነት የኢትዮጵያ ሕዝብ እንድንቴን

የበለጠ አጽንቶ የጠላታችንን ጉርብትና ለመቋቋምና ነፃነታችንን ለመጠበቅ እንደምንችል እርግጠኞች ነን።

..... በዚህ በተመሳቀለው ዓለም ላይ፣ ትክክለኛ ፍርድን ማጣት፣ መከራንና ችግርን መቋቋም፣ ለግርማዊነትዎ አዲስ ነገር አይደለም። አገራችንን ከፋሽስት ቀንበር ነፃ ለማድረግ፣ ቀጥሎም በፕሮቴክቶራ (PROTECTORA) አስተዳደር እንድንታሠር፣ የቃል ኪዳን ወዳጅ ከተባለ መንግሥት፣ ከተጉነጉነብን ክፉ ጠንቅ ለማላቀቅ የቻሉት፣ በፊደው ትእግስትዎ እና በጠንካራው ፅምነትዎ ነው። በሰዚህ ዛሬም ሆነ ነገ፣ አገራችን የሚደርስባትን ችግር ሁሉ ለመመከት የምንችለው፣ ይህንኑ የግርማዊነትዎን ዓላማና ቆራጥ መንፈስ በመከተል በሰህን፣ ለሥጋትና ለብሰጭት ቦታ አንሰጠውም።

..... በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የግርማዊነትዎን መምሪያና ከፍተኛ አደራ የተቀበለው የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቡድን፣ በዓለም ገባኤ ላይ ያሳየውን አስደናቂ የሆነ ያገር ፍቅር ተጋድሎ ጃንሆይ በየዕለቱ ተከታትለውታል። ቀደም ሲል እንደተገለጸው፣ ከዓለም ማህበር ሸንጎ ፍርድ የሚገኘው እውነትን በተከተለ መንገድ ቢሆን ኖሮ፣ የግርማዊነትዎ የጭጭ ጉዳይ ሚኒስትር አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ባለው የረቀቀ የሕግ ችሎታ ከጠላቶቻችን ጋር ያደረገው ያ ሁሉ ሙግት ድልን እንደሚያስገኝለት አይጠረጠርም ነበር። ምን ይሆናል ? ዳኝነቱ የሚካሄደው ለተለየ ግብ ስለሆነ፣ « እውነት » አሸናፊ አንዳይሆን፣ የኢትዮጵያ ጥያቄ ለጊዜው ተሰናክሎ እንዲዘገይና፣ የጣልያን ፍላጎት እንዲፈጸም ተደርጓል። ይሁን እንጂ ይህ በዚህ ሳምንት የተካሄደው የተባበሩት መንግሥታት ችሎት፣ ለኤርትራ ጉዳይ፣ ባለፈው ስብሰባው ስምምነት የተደረሰበትን ውሳኔ፣ አላጸድቅም ብሎ ሌላ እክል ፈጠረበት እንጂ፣ የመጨረሻ ፍርዱን አልሰጠም። ፍርዱ የሚሰጠው፣ መርማሪዎቹ ዳኞች ወደ ኤርትራ መጥተው የሕዝቡን አስተያየት ካዳመጡ በኋላ፣ በመጭው ዓመት ስለሆነ፣ እኛም ሌት ተቀን መሥራትና መጠንከር ያለብን በዚህ ጊዜ ውስጥ ነው። ..... በመጨረሻም የግርማዊነትዎን መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ የምለምነው።

1ኛ/ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ባቀረበው ሀሳብ መሠረት፣ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አባሎች ከጃንሆይ የሚላክላቸው ልዩ መልዕክት በአስቸኳይ እንዲተላለፍ፣

2ኛ/ በአገር ውስጥና በውጭ አገር በቅደም ተከተል ለሚፈጸመው ተግባር፣ ፕሮግራሙን የጽሕፈትና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች አዘጋጅተው፣ በአስቸኳይ ሥራው እንዲጀመር አስፈላጊ መሆኑን በታላቅ ትህትና አሳስባለሁ።  
..... »

በጃንሆይ ስብሰባበት የሚካሄደው ገባኤ ሥራውን ሲጀምር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የሰጡት ማብራሪያ ሁለት ዓይነት ግብ እንዳለው በትክክል ያሳያል። የመጀመሪያው፣ በኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ቡድን፣ በተለይም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያደረጓቸው ጥረቶች እንከን እንደሚያገኝባቸው ለማስገንዘብ ነው። ሁለተኛው ደግሞ፣ በኤርትራ ጉዳይ፣ ከጽሕፈትና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች በስተቀር የጠቅላይ ሚኒስትሩም ሆነ የአገር ግዛት ሚኒስትሩ እጅ እንዳይገባበት በሩን ለመዝጋት ነው። ከጽሕፈት ሚኒስትሩ መግለጫ በኋላ፣ በስብሰባው ተካፋይ

የሆኑት ታላላቅ ሰዎች፤ እስተያየታቸውን እንዲያቀርቡ የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ስለሆነ፤ የመጀመሪያው ተናጋሪ ልዑል ራስ ነሣ ጋይሉ ሆኑ።

« ..... አሁን ከሁሉም በኩል እንደሰማነው፤ ከዓለም ማህበር የተደረገባን ውሳኔ በጣም የሚያሳዝን ነው። ይኸ ትልቅ የተባለ ማህበር፤ በእገራችን ላይ በደል እየሠራ ጠላታችንን ጣልያንን ይጠትግል ተብሎ አይታሰብም ነበር። ነገሩ እንደዚህ ከሆነ ማህበርተኛነታችን የሚጠቅመን ለምኑ ነው ? ..... ማለት የተገባ ይሆናል። የሀማሌን ሕዝብ፤ መሠረቱም ታሪኩም ኢትዮጵያ መሆኑ የታወቀ ነው። ሀማሌኖች ለብዙ ዘመን ጣልያን ቢገዛቸውም፤ የታላላቅ መንግሥታት ዳኞች እገራቸው ድረስ መጥተው ቢያነጋግሯቸው « ኢትዮጵያ ነን » ብለው መቆማቸውን ሰምተናል። አንግዲህ ይኸ ሁሉ ከሆነ በኋላ፤ የታላላቆቹ ዳኝነት የማይበቃ ሆኖ ሌሎች ከያለበት የተለቃቀሙ ዳኞች፤ ጢያኖች ሳይቀሩ፤ ነገሩን እንደገና ይመርምሩት ተብሎ መፈረዱ፤ የዓለም ማህበር ከኛ ወገን አለመሆኑን ያረጋግጥናል። ..... አሁን ለዚህ ምን ይበጃል ? ብለን ልናሰብ፤ ጸሐፊ ትእዛዝም እንደተናገረው እነዚህን ተመርጠዋል የተባሉትን ዳኞች፤ በወግ ከመቀበል በስተቀር ሌላ ነገር ማድረግ አይቻልም። ሁለተኛም ጠላታችን ጣልያን ወደ መቅደሽ (ሱማሌ) እንዲመለስ የተፈረደውን በይጣኝም ለግብአው አልተቻለም ተብሏል። ሆኖም ጠላታችን ጣልያን፤ ከድንበራችን አጠገብ የሚሰፍረው ለጦርነት መሆኑን ዓለም እንዲሰማው ማድረግ ይሻላል የተባለውን ወሳብ በተሉ መፈጸም ያስፈልጋል። ሌላው መጨመር ያለበት፤ በዛሬው ሰዓት ከእጋዴን ግዛታችን ብዙው ክፍል በእንግሊዞች እጅ እንዲቆይ የተደረገ ስለሆነ፤ እነሱም ወዳጆቻችን ስለሆኑ፤ በወሰናችን ላይ ጣልያኖች የሚያደርጉብንን ሁሉ እየተከታተሉ እንዲነግሩን አደራውን ማጥበቅ የተገባ ነው።

..... መቼም ይኸ « ኤርትራ » የተባለው ነገር አንድ ጊዜ ተዝምሯል። የተዝመረ ነገር እጫፍ እስኪደርስ መቀጠል አለበት። ስለዚህ፤ የሀማሌኑ ሕዝብ ሌላ ዳኛ ከዓለም ማህበር የተላከበት መሆኑን አውቆ እንዲጠብቅ ማድረግ አስፈላጊ ነው። ከዚህ ሌላ የሚታየኝ ነገር የለም።..... »

**ጠቅላይ ሚኒስትር ቢትወደድ ሙኩንን**

« ..... ከጦርነቱ ፍጻሜ ጀምሮ፤ በኤርትራና በሱማሌ ጉዳይ ግርማዊነትዎ ያደረገው ያልተቆጠበ ጥረት፤ ምን ያህል አስቸጋሪና ምን ያህል አድካሚ እንደሆነ ሁላችንም በቅርብ ሆነን ያየነው ነው። ከግርማዊነትዎ ተመርጠው ከፍተኛ መምሪያና ኃላፊነት ተስጥቷቸው የተላኩት መልዕክተኞችም፤ በማይጠረጠር ብዙ ደክመውበታል። የዚህ የመጨረሻው ስብሰባ ውጤት የሚያሳዝንና የሚያስገርም ቢሆንም፤ ተስፋ አያስቆርጥም። ከእንግዲህ፤ ሁላችንም በምን አኳኋን ጥረት ማድረግና መሥራት እንደሚያስፈልገን ጃንሆይ ውሳኔውንና መምሪያውን እንዲሰጠን እንጠብቃለን። ..... በተጨማሪ ለማስታወስ የምፈልገው፤ ልዑል ራስ ነሣ ስለተናገሩት በእጋዴን በኩል ስለአለው ስለ እንግሊዞች ጉዳይ ነው። ጣልያኖች በእጋዴን በኩል እንግሊዞችን አታለለው በዚያ ሰፈር ድንበር እያለፉ ግዛት ለማስፋፋት፤ ከዚያም አልፎ ኢትዮጵያን ለማጥቃት መሞከራቸው እንደማይቀር የታወቀ ነው። በአውሮፓ አቆጣጠር በ1885 ዓ.ም፤ ጣልያኖች መጀመሪያ ምፅዋን ለመያዝ የቻሉት ከዚያም ቀስ በቀስ ወደ መላው ኤርትራ የዘለቁት፤ የእንግሊዞችን ድጋፍና ወዳጅነት ይዘው ነው። አሁንም ይህን የመሰለው ታሪክ በሌላ አኳኋን

እንዳይደገም፤ በግርማዊነትም ጥረት እንግሊዞች እንደሚረዱን ተስፋ እናደርጋለን።  
..... ቀደም ሲል ጸሐፊ ትእዛዝ እንደተናገረው፤ ለኤርትራ ጉዳይ ከዛሬ ጀምሮ  
ለሚሠራው ሥራ ፕሮግራም ማዘጋጀቱ የተገባ ነው። ይኼ የሚዘጋጀው ፕሮግራም  
ግን፤ በጽሕፈትና በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ቁጽ ሳይወሰን ሁላችንም  
የምንካፈልበት እንዲሆን ያስፈልጋል። ሁሉም በጭክሉ ጋላፊነት ተቀብሎ  
ድርሻውን ከፈጸመ ውጤቱ ሊያምር ይችላል። .... »

ራስ አበበ አረጋይ ያገር ግዛት ሚኒስትር

« ..... ከእኔ በኩል የሚጨመር ነገር ቢኖር በግልጽ ጥቂት ነው። እሱም  
ከዚህ ቀደም ያልታሰበበት ነው ለማለት አይደለም። በዚህ በዓለም ማህበር በኩል  
የተወሰነውን የኤርትራ አገር ሕዝብ እንዲሰማና፤ መርገፊያቹ ዳኞቹም በሚመስሉ  
በት ጊዜ የሚሆነውን ሁሉ ተዘጋጅቶ እንዲጠብቅ ያስፈልጋል። መቼም ሀማሴኖች  
ከዚህ ቀደም ሊመረምሯቸው የመጡትን የታላቅ መንግሥታት ዳኞች  
በመቀበልም፤ ስለ ኢትዮጵያዊነት የተባለውንም በመገለጽ፤ ልምድ ስለወሰዱ፤  
አሁን ለሁለተኛ ጊዜ ሥራው ሊደናገራቸው እይታል። ትድም እንደተነገረው፤  
ይህን ለመሰለ ትላቅ የፖለቲካ ሥራ መድሀኒቱ ትዕግሥት ነው ቢባልም፤ ከዚህ  
ጋራ በቆረጠ መንፈስ ታጥቆ ካልተሠራ ትዕግሥት ብቻውን ፍሬ ሊያመጣ  
አይችልም። እስካሁን የጃንሆይ ድካም ስፊ ስለሆነ፤ የወደፊቱም ሥራ ድካም  
ሳይጫነው በደህና እንዲፈጸም፤ ለየሚኒስቴሩ የጋላፊነት ድርሻውን አየለዩ በአደራ  
መስጠት ይጠቅማል። በተለይም ዳኞቹ በሚመጡበት ጊዜ፤ በኩሎኔል ነጋ  
ጋይለሥላሴ (ሳይዘን ኦፊሰር) ሳይ የሚወድቀው ሥራ እና ጋላፊነት ከባድ ስለሆነ፤  
በሥራ ረዳቶችም ሆነ በማናቸውም ጉዳይ፤ ከአሁኑ እንዲታሰብለት ያስፈልጋል።  
በተረፈ ሁሉም የተነገረ ስለሆነ፤ በእኔ በኩል ሌላ የሚጨመር ነገር የለም። ..... »

የጃንሆይ ውሳኔ

« ..... ሁላችሁም በየበኩላችሁ ከተናገራችሁት ውስጥ፤ እንዳንድ  
የሚለቀም ፍሬ ነገር አለ። ራስ ኩነት እንዳልከው ጣልያን ወደ ሱማሌ እንዲመለስ  
ስለተደረገ፤ አጋዴን የሚገኘው የቃል ኪዳን ወዳጆችን የታላቋ ብሪታንያ ጦር፤  
ማናቸውንም የጠላት ተንኮል እንዲከታተልን እንጠይቃለን። በዚህ በኩል  
የተናገርከው ከእኛም ሀሳብ ጋር የሚገጣጠም በመሆኑ ደስ ተስኝተናል።

..... የተባበሩት መንግሥታት ገቢኢ ስለ ኤርትራ ውሳኔውን በሰጠ ጊዜ፤  
አክሊሉ ህብተወልድ የመጨረሻውን ንግግር ሲያደርግ፤ ምንም እንኳን አሜሪካንን  
ነጥሎ ማስቀረቱ የተገባ ባይሆንም፤ የወዳጆችንን የታላቋ ብሪታንያን መንግሥት  
በእኛ ስም ሆኖ ማመስገኑ ማለፊያ ሠርቷል። ስዚህም በአጋዴን በኩል ለምናሰበው  
ጉዳይ የሚረዳን ይሆናል። ..... ስለ ኤርትራ ዋና ጉዳዮችን የምናዝነው፤ ለብዙ  
ጊዜ የደከምንበት ጉዳይ ካለቀ በኋላ፤ የተባበሩት መንግሥታት እንደገና  
ይመርመር ብሎ ውሳኔውን ስለአዘገየብን ነው እንጂ፤ ኤርትራን እንድናጣት  
ፈርዶብናል ብለን አደለም። ሁላችሁም ጨረፍ አድርጋችሁ ተናገራችሁታል።  
አሁን እኛ ተነስተን በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነውን አሻፈረን እንቀበልም  
ብንል፤ ተጠቃሚው ጠላታችን ጣልያን እንጂ እኛ አደለንም። ስለዚህ ምንም እንኳን

h 1941 - 1963 (G.C.)

ፍርዱ በአድልዎ መፈጸሙን በትክክል ብናውቀውም፤ እክሊሉ ለጉባኤው እንዳሰረዳው፤ በምር ሀዘናችንን ከመገለጽ በስተቀር ሌላ ማድረግ እንችልም።

..... ቀደም ሲል ራስ ነጥ ተናገረኸዋል። የኤርትራን ሕዝብ ለመመርመር ከያለበት የተለቀሙት ዳኞች ሲሆኑ፤ ምንም እንኳን የጠላታችን ወገኖች መሆናቸውን ብናውቅም፤ ከእኛ በኩል ግልፈያ አቀባበል ማድረግና የሚጠይቁትን መመለስ የተገባ ነው። ሁለተኛም በሰላም ጉዳይ እክሊሉ እንዳመለከተን፤ በተደረገው ውሳኔ እኛ የተሰማንን ከፍተኛ ቅሬታ ለዓለም መንግሥታት መሪዎች፤ በአስቸኳይ እንዲነገራቸው አስፈላጊውን ግድረግ ነው።

..... መቼም ሁላችሁም ላሪ ያለንበትን ከባድ ችግር ተረድታችሁታል። በእኛም በኩል ደህና አድርጋችሁ እንድታውቁት የምንፈልገው እንዳንድ ነገር አለ። ..... ከሁሉ በፊት እንድታውቁት የግንባራውም ይኸንን የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ዋና ጉዳይ አድርገን ስንዝምረው፤ እስከ መጨረሻው ድረስ ለመድከምና ከጫፍ ለማድረስ ቆርጠን የተነሳንበት ነው እንጂ፤ እንቅፋት ሲያጋጥመን ማህል ላይ ለመቆም ሀሳቦችን አለመሆኑን ነው። ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ቆርጠን ከተነሳንበት ጥናው ጉዳይ አንዱ፤ ከኩራጊያለበት የተወሰደብን ግሳታችን ለዘለዓለም በፊት እጅ ተይዞ፤ ታሪካችንም ተቆርጦ እንዳይቀር ብለን ስለሆነ፤ የግንባራውን እስከ ጫፍ እንደምናዘልቀው የተረጋገጠ ነው።

..... እበባ አረጋይ በተናገርኩት ውስጥ፤ ለዚህ ወደፊት ለሚጠበቀን ከባድ ሥራ የትዕግሥት መሣሪያነቱ የታመነ ቢሆንም፤ ቆራጥነት ከሌለ ትዕግሥት ብቻውን ድል እንደማይመታ ከግንጽ የዕለጠ የምናውቀው ስለሆነ፤ በዚህ በኩል የተጨነቅክበት ነገር አስፈላጊ አይሆንም። ..... በዓለም ጉባኤ የተወሰነብንን፤ የኤርትራ ሰዎች በቶሎ እንዲያውቁት ያልከውም ቀደም ብሎ ታስቦበት አስፈላጊው ተደርጓል። አሥመራ ያለው ላይዘን አፈሰራችን ነጋ ኃይለሥላሴ እንደነገረን፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች እንዲመጡ መደረጉን፤ የኤርትራ ዋና ዋና ሰዎች ይደሰታ ወቀባላቸውን አረጋግጦልናል። በደስታ ይቀበላሉ የተባለውም፤ የኤርትራ ሕዝብ ከልቡ ኢትዮጵያዊ መሆኑን ዳኞቹ በበለጠ እንዲረዱት ለመደራጀት ይመቻል በግለት መሆኑን ነጋ ኃይለሥላሴ ገልጾልናል። እኛም እንደምንገምተው፤ የኤርትራ ሕዝባችን ምንም የጠላታችን ተንኮል ቢበዛበትና የውጭ እጅ እየገባ ቢያስቸግረውም ኢትዮጵያዊነቱን ያስክደዋል ብለን አናስብም። ..... ወልደጊዮርጊስም፤ ገብረመስቀል ሀብተማርያምንና እስፋሐ አናስብም። ..... ወልደሚካኤልን እነጋግሮ የእነሱም ሀሳብ ከነጋ ኃይለሥላሴ ጋር የሚሰማ ሆኖ እማችታል። ..... ዳኞቹ በሚመጡ ጊዜ፤ ነጋ ኃይለሥላሴ ላይ ስለሚወድቀው ከባድ ሥራ ተጠቅሷል። ነጋን ለዚያ ቦታ መርጠን የሾምነው እኛው ራሳችን ስለሆንን፤ የጣልያንበትን ኃላፊነት ደህና አድርገን እናውቀዋለን። ዳኞቹም ሲመጡ ሥራው ስለሚጨምር፤ በሠራተኛም ሆነ በጽኑ በኩል የሚቸገርበት ነገር ካለ፤ ነጋ ራሱ ለእኛ በቀጥታ ማመልከት ይገባዋል።

..... በዚህ በኤርትራ ዋና ጉዳዮችን ወደፊት ለሚጠበቀን ከባድ ሥራ የእያንዳንዱ የኃላፊነት ድርሻ እየተለየ እንዲሰጥ፤ መኩንን እንዳልካቸውና እበባ አረጋይ፤ ሀሳባችሁን እስማምታችሁ ጠይቃችኋል። ..... በእኛ በኩል ይኸ ጥያቄ በዚህ ስብሰባ ለምን እንደተነሳ አስፈላጊነቱ አልታየንም። ሆኖም እስካሁን ስንሠራ እንደቆየው፤ ማናቸውም ጉዳይ የሚካሄደው በእኛ መሪነት ስለሆነ፤ ችግር

አጋጥሞን አያውቅም። በየዕለቱ ለምንደክምባቸው ሥራዎች አንድ አስፈላጊነቱ በጽሕፈት ሚኒስትራችን በኩል ትእዛዝ ስለምንሰጥ፤ እናንተንም የሚመለከተው ነገር አይጉድልባችሁም።

..... ወልደጊዮርጊስ እንደተናገርከው ለተግባሩት መንግሥታት ዋና መላክተኞችን አድርገን ከፍተኛ አደራና እምነት የጣልያንን አክሊሉ ሀብተወልድ፣ ከአሱም ጋር አብረውት የተላኩት ኤፍሬም ተወልደመድህንና ተስፋዬ ተገኝ፤ እንዲሁም ሌሎችም ምን ያህል በብርቱ እንደደከሙ እናውቃለን። የሰጠነውን መምሪያ በሚገባ ተከትሎ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ይኸ ቀረ በማይባል አኳኋን፣ በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው ተከራክርቦታል። አንዳንድ መንግሥቶች የኢርትራ ጉዳያችን እንዲሰናከል የሚያቀርባቸውን የተንኮል ጥያቄዎች በሚገባ በመመለስ፣ በተለይም ከጠላታችን ከጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፣ ሳይታክት ፊት ለፊት ተሟግቶ ዝም በማሰኘት ይራራ ሁሉ ተደስተናል። ጠቅላላው ጉባኤም ያልተገባውን ውሳኔ ሲያጸድቅበን፣ እኩሊት ያደረገው ንግግር የኛን ሀሣብ ደህና አድርጎ የተከተለ በመሆኑ ግልጽ አድርጓል። ለወደፊቱም ይኸው የመልዕክተኞቻችን የጠነከረ መንፈስ እንዲተላለፍ የድካማችንን ውጤት ፈጣሪዎችን እንዲባርክልን አጥብቀን እንለምነዋለን። ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው በጃንሆይ የግጥሙን ንግግር የተገለጹት ሁሉ፣ በሰብሰባው ላይ ለቀረቡት ህሳቦች መልሱን የጊሰው ናቸው። በተለይ ራስ ካሣ በሰጡት አስተያየት፣ « ..... መቼም ይኸ የኢርትራ ጉዳይ አንድ ጊዜ ተጀምሯል። የተጀመረ ነገር አጫፍ አስከደርሶ መቀጠል አለበት።... » ሲሉ የወረወሩት ቃል የተለየ ትርጉም ያለው መሆኑን ያልተት አንዳንድ ሁኔታዎች ያመለክታሉ። ንጉሠ ነገሥቱም የወንድም ጃጅኛው መሠረታዊ አስተያየት ምን እንደሆነ ከማንም የበለጠ ስለሚያውቁ፣ የኢርትራን ጉዳይ ሰንጀምረው አጫፍ ለማድረስ ቆርጠን ስለሆነ፣ እንቅፋት በገጠማ ተጥር ማህል ላይ ለማቆም አናስብም የሚል መልስ ሰጥተዋል።

ገና ከጠዋቱ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከሰደት እንደተመለሱ፣ ኢርትራና ሱማሌን ወደ ኢትዮጵያ ለማቀላቀል የመጀመሪያው ሥራዬ ነው ብለው በተነሱ ጊዜ፣ ራስ ካሣ እነዚህ ጉዳዮች ቅድሚያ የጊሰዋቸው ሆነው አልታዩዋቸውም። ራስ ካሣ የሚያስቡትን ለጃንሆይ አልደበቁም። አስተያየታቸውም የተመረከበው በሚከተሉት ነጥቦች ላይ እንደነበረ ይነገራል።

..... ጥንታዊ ታሪክንና የገዛት ድንጋጌን እነዐረበት ለመመለስ ብርቱ ጥረት ማድረግ ተገቢ ቢሆንም፣ ለአገር ጥቅም ለሚታሰቡት ሥራዎች ሁሉ ቅደም ተከተል መስጠት ያስፈልጋል። በጠላት ወረራ ምክንያት የተለየነው አገርና ሕዝብ፣ ከአምስት ዓመት በኋላ ስንመለስ ያገኘው፣ መልኩንና አኳኋንን ለውጦ ነው። በተለይ ይኸ በእርበኝነት ጫካ ሳይገባ፣ ለሰደት አውጭ ሳይወጣ የኖረው ሕዝብ፣ በጣልያን የአስተዳደር ዘመን ድሮ ያሳየውን ክልማዱ ውጭ የሆነ አንዳንድ ነገሮችን ቀምጧል። አሁን እፍ አውጥቶ አይናገረው እንጂ፣ በአስተዳደር በኩል ቢሆን፣ በዳኝነትና በኑሮም አኳኋን ቢሆን፣ በጣልያን ዘመን ለእኔ የሚጠቅም ነገር ነበር ብሎ፣ በልቡ የሚያሰብ ብዙ ሰው መኖሩ የማይታወቅ ነው። አሁን እንደምናየው፣ ከእንግዲህ ወዲህ የኢትዮጵያን ሕዝብ እንደ ጥንቱ አንድ አድርጎ በሥልጣን ለመግዛት ብዙ ችግር መኖሩ የሚካድ አይደለም። ..... በዚህ ሁሉ ነገር ላይ፣ በአለንበት በአሁኑ ሰዓት የመንግሥት ዋና የመጀመሪያ ሥራ መሆን ያለበት፣



- 1ኛ/ በጠላት ምክንያት የተበላሸውን ያገር ልማድና እስተዳደር አቦታው መመለስ፤
- 2ኛ/ የአገሩ አንድነትና የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን እንዳይናጋ፤ መሠረት እንዲጨብጥ ማድረግ፤
- 3ኛ/ ዳኝነት ሳይጓደል ክርስቲያንነትንና ሥርዓትን ማጥበቅ፤
- 4ኛ/ ሕዝቡን ማሠራትና የአገሩ ሀብት እንዲዳብር ማድረግ ነው።

..... አሁን በእጃችን ያለው የኢትዮጵያ ግዛትና ሕዝብ፤ አንድነቱ በማይላላ አካሄድ ሲጠበቅ፤ በአንድ ንጉሠ ነገሥት ሥልጣንና በአንድ ሰንደቅ ዓላማ ከጫፍ እስከ ጫፍ በትክክል የሚገዛ መሆኑ ሲረጋገጥ፤ አገሩም ለምቶ ጥጋብ ሆኖ፤ የመንግሥቱ ቋት ሲሞላ፤ በመጀመሪያ ሀማሲኖች፤ ቀጥሎም እንደ አካሄዱ ታይቶ ለማሌዎች ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ መጠየቅ፤ ወይም እነሱ እንምጣ ቢሉ መቀበል፤ የተገባ ነው። እንደዚህ ከሆነ፤ መንግሥትም አገሮቹን ተረክቦ ለማስተዳደር፤ ሕዝባችንም የጥንት ወንድሞቻችንና ወገኖቻችን ተቀብሎ ለማላመድ የሚከብድ አይሆንም። ይኸ ሁሉ ሳይደራጅና በተለያም የአገሩ ሀብት ሳይዳብር፤ ግዛት ቢሰፋ፤ የሕዝብ ቁጥር ቢጨምር፤ አሁን ያለውን ችግር የበለጠ ከማባባስ በስተቀር የሚጠቅም ነገር የለም። ..... እየተደጋገመ የሚነገረው፤ ኢትዮጵያ፤ የፈረንጆቹን ሥልጣኔ በተሉ ለማግኘት ያልቻለችው፤ በባሕር በር እጦት ምክንያት ነው እየተባለ ነው። ሕዝባችንን ለማሠልጠን ዋና ቁልፉ የባሕር በር ከሆነ፤ በእንግሊዞች እርዳታ፤ አስብ ከወሎ ጋር እንዲሆን ለምን ከአሁኑ እይደክምበትም ? ..... አሁን ባለው ችግር ላይ ሌላ፤ ተጨማሪ የእስተዳደር ጣጣ ለመሸከም ከመቻሉ፤ ይኸ ሁሉ በእርጋታ ቢታስብበት ይሻላል። .... »

ከዚህ በላይ እንደተጠቀሰው የራስ ካሣ ሀሳብ በአፍ ታሪክ እንደሚነገረው «ኤርትራውያኖች ለኢትዮጵያ ጠንቀኞችና መርዘኞች ስለሆኑ እዚያው አሉበት ይቅሩ» የሚል አልነበረም። የመስፍኑ እስተያየት ባጭሩ ሲጠቃለል፤ የአገራችን እስተዳደር ሳይጠነክር፤ የመንግሥት ሀብት ሳይዳብር፤ ተለያይተው የኖሩትን ሕዝቦች ለመሰብሰብ መቻሉ አያስፈልግም የሚል ነው። እርግጥ፤ በዚህ እመለካከት የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ኤርትራን ለማስመለስ መሥራት ያለበት፤ ኢትዮጵያ ከበሰጸገችና የእስተዳደር ኃይሏም ከጠነከረ በኋላ ነው ከተባለ፤ እስከዚያ ድረስ፤ ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች በማን እጅ ተይዘው እንደሚቆዩ የተሰጠ ሀሳብ የለም። ታሪኩ እንደሚያሳየው፤ በዚያን ዘመን በጣም አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነቱን ለማግኘት ቆርጦ የተነሣ ነው። በዚያን ጊዜ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የዚህን ሕዝብ ስሜት በማጋል ፋንታ ችላ ቢልኖር፤ ኤርትራ ተመልሳ የጣልያን ኮሎኒ አገጽምትሆን ጥርጥር አልነበረውም። እንዲሁም በዚያን ሰዓት ጠላታችን ጣልያን፤ ኢትዮጵያን የሚያህል ጠንካራ ታጋይ ባይገጥማት ኖሮ፤ ኤርትራን መልሶ የመያዝ ዕድሏ የተረጋገጠ ይሆንላት ነበር። ስለዚህ፤ ማናቸውም ጉዳይ መመዘንና መታየት ያለበት በዘመኑ ካለው የፖለቲካ ሁኔታ ጋር ነው።

የራስ ካሣ ሥጋት፤ ምንም እንኳን ቤቱ ሳይሰናዳ፤ ጓዳው ሳይሟላ፤ የጥንት ተወላጆችን ለመሰብሰብ መጣደፍ አያስፈልግም የሚል ቢሆንም፤ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በኩል ደግሞ፤ ቤተዘመዱ እንደገና ለጠላት ተስጥቶ፤ አገሩ የጠላት

ጦር ማደራጃ እንዳይሆን፣ ባለው አቅም ተሟግቶ ማስጣልና፣ ስብስቦ መያዝ ያስፈልግ ነበር። እንደ አውነቱም ከሆነ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፣ የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ተፈጽሞ የሠላም ድርድር ሲደረግ፣ ወዲያውኑ የኤርትራን ጥያቄ ማቅረቡ ትክክል ብቻ ሳይሆን ግዴታውም ጭምር ነበር። ራስ ኩሃ ኃይሉ የኤርትራ ጉዳይ ሲጀመር አስተያየታቸውን እንደገለጡት ሁሉ፣ በአፈጻጸሙም ላይ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው « ፌዴሬሽን » በተባለ የአስተዳደር ሥርዓት በመሆኑ፣ ያላቸውን ቅሬታ አልሸሸጉም።

በዚህ በገነተ ልጅላ ቤተመንግሥት ታላቅ ስብስባ ላይ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩና የአገር ግዛት ሚኒስትሩ፣ በኤርትራ ጉዳይ ለሚከናወኑት ሥራዎች፣ የየሚኒስትሩ የኃላፊነት ድርሻ እየተለየ እንዲሰጥ ያቀረቡት ህሳብ፣ ንጉሠ ነገሥቱን ያልጣማቸው መሆኑን በማጠቃለያ ንግግራቸው አስምተዋል። በመሠረቱ የቢትወደድ መኩንን እና የራስ አበበ ሙከራ፣ ሌላው ቢቀር በአገር ውስጥ የሚሠራው የኤርትራ ጉዳይ፣ በሙሉ ተጠቃልሎ ከተያዘበት ከጽሕፈት ሚኒስትሩ እጅ በመጠኑም ቢሆን ተቀንሶ፣ ስጠቅላይ ሚኒስትሩ እና ለአገር ግዛት ሚኒስትሩ እንዲሰጥ ለማስደረግ ነበር። ነገር ግን እጅሬ ወልጊዮርጊስ በእጃቸው ያለውን ሥልጣን፣ እንኳንስ ለማካፈል ይቅርና፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ እና አገር ግዛት ሚኒስትሩ ዘንድ ቢኖር እንኳ፣ ካጋጠማቸው ለመውሰድ የማይመለሱ ስለሆነ፣ የተደረገው ሙከራ ውጤት አለመስጠቱ አያስደንቅም።

የአገር ግዛት ሚኒስትሩ ሲናገሩ በሰጡት አስተያየት፣ የንጉሠ ነገሥቱን ትዕግሥት በማድነቅ ብቻ ሥራው ካልተሠራ፣ ትዕግሥት ብቻውን ጀግና ሆኖ አያሸነፍም የሚል ስሜት በጃንሆይ ላይ አሳድሮ ስለነበረ፣ የፖለቲካውን ጥበብና የትዕግሥትን መሣሪያነት ከማንም የበለጠ የሚያውቁት ራሳቸው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መሆናቸውን ሳያስገነዝቡ ማለፍ አልፈለጉም። በመሠረቱ፣ ራስ አበበ አረጋይ ጃንሆይን የሚዳፈሩና የሚጋፉ ሰው አልነበሩም። በንግግራቸው ውስጥ ስለ « ትዕግስት » ጉዳይ የጠቀሱት ያላሰቡት ትርጉም ተስጥቶበት ነው እንጂ፣ አበበ አረጋይ እጅግ የሚያከብሯቸውን ንጉሠ ነገሥት በአግቦ ለመንካት ይናገራሉ ተብለው የሚጠረጠሩ አይደሉም።

በዚህ ስብስባ ላይ በተደረገው የህሳብ መለዋወጥ፣ ስለ ኤርትራ የተባበሩት መንግሥታት የወሰነውን ከመቀበልና፣ በሱማሌም ጉዳይ የንጉሠ ነገሥቱን ከፍተኛ ቅሬታ ለአባል መንግሥታቶች በቴሌግራም እንዲገለጽ የቀረበውን ከማጽደቅ በስተቀር፣ ሌላ አዲስ ፖሊሲ አልተቀየሰም። በኤርትራ በተለይም በሱማሌ ጉዳይ፣ የተባበሩት መንግሥታት ያሳየው ሁኔታ በአለፈው ዘመን በአሠራሩ ጉድለት ከፈረሰው ከገፍኔቹ የመንግሥታት ማህበር ጋር መመሳሰሉንና፣ አሁን ደግሞ እሱም በተራው ለመጥፋት አደጋው የሚያንገሩበባቸው መሆኑ በጠነከረ ቃል እንዲገለጽ፣ ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ በጥብቅ አሳስበው ነበር።

የጃንሆይ መልዕክት ከልማዱ አነጋገር ወጥቶ የከረረ እንዲሆን ንጉሠ ነገሥቱ አልተስማሙም። ዞሮ ዞሮ ፍርዱን ማስለወጥ አለመቻሉ የተረጋገጠ ስለሆነ፣ በጠነከሩ ቃላቶች፣ ከድርጅቱ ጋር መቃቃሩ ለምን ይጠቅማል ? የሚለው ህሳብ ስለአሸነፈ፣ ከኒውዮርክ የተዘጋጀው ረቂቅ ቴሌግራም፣ በገነተ ልቡል ቤተ መንግሥት ብዙ እርማት ተደርጎበታል።

« ..... እኔ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ታማኝ አባል፣ ጣልያን፣ ሱማሌ ተመልሳ አስተዳዳሪ እንድትሆን በመወሰናችሁ፣ በጥልቅ የተሰማኝን ቅሬታ እንድትገነዘቡት ድምፂን አሰማችኋለሁ። ..... » በሚል ሙገሊያ፣ ለሀምሳ ዘጠኝ የተባበሩት መንግሥታት አባሎች በተላከው ንጉሣዊ መልዕክት ላይ፣ የተገለጹት ዋና ዋናዎቹ ጉዳዮች የሚከተሉት ነበሩ።

« ..... የዛሬ አሥራ ሰባት ዓመት፣ ለማዕተነትን የተቀበለችው አገሬ፣ ዕድገት በጠወለገበት ሰዓት፣ በተወደደው ሕዝቧ ላይ የደረሰውን መከራ ለማመልከት፣ በመንግሥታት ማህበር ፊት የቀረብኩ፣ የነፃ አገሮች መሪዎች ከሆኑት ነገሥታት መካከል የመጀመሪያው ነኝ ባል ያከራኛል።

..... ፍርድ ሲንደል ጠንቁ ምን አንደሚያሰክትል፣ በዚያን ጊዜ ለመንግሥታት ማህበር ያደረግኩት ንግግር፣ ትንቢት ሆኖ በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ዘመን ታላቅ ጥፋትና ጉዳት መድረሱን አሳይቷል። ..... ዛሬ ደግሞ ለተባበሩት መንግሥታት የማሰማው ቃል፣ ለሁለተኛ ጊዜ የሚነገር ትንቢት ተብሎ እንዲቆጠርላኝ ሳይሆን፣ ለትክክለኛ ፍርድ፣ የሕሊና መቀሰቀሻ እንዲሆን አሰቤ መሆኑን እንድታውቁልኝ እፈልጋለሁ።

..... የገፍኔሹ የመንግሥታት ማህበር፣ ለትክክለኛ ፍርድ ሳይሠራ ቀርቶ ሰለፈረሰ፣ ከዛሬ አራት ዓመት በፊት አዲስ በተቋቋመው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላይ፣ እኔና ሕዝቧ ያደረገነው ዕምነትና ተስፋ ወሰን አልነበረውም።

..... ጣልያን ተመልሳ ሱማሌን እንድትይዝ ሲወስንላት፣ በአገሬ በኢትዮጵያ ላይ የሚደርሰው አደጋ ባለመታሰቡ፣ እኔና ሕዝቧ ከፍ ያለ ሥጋት እንዲያድርብን አስገድደናል። ባለፉት ዘመናት ተደጋግመው የደረሱት ታሪኮች እንደመሰከሩት፣ ጣልያን ወሰን እየጣሰች፣ አገሬን ለመውረር ጦር ያዘጋጀችው፣ መነሻዋን ከዚሁ ከጉረቤት አገር አድርጋ መሆኑን የተባበሩት መንግሥታት የፍርድ ሽንጉ ሊሰተው አይገባም ነበር።

..... ጣልያን ወደ ሱማሌ እንድትመለስ ከተደረገ፣ ለአገሬ ይቀራል ተብሎ የማይታሰብ ታላቅ አደጋ መሆኑ፣ በመልዕክተኛዬ አንደበት በተጣራ አካሄድ ከተገጠሠ በኋላ፣ ድጋፋቸውን ለጣልያን የሰጡት አባል አገሮች፣ በጊዜው ላይ የሚታያቸውን ጥቅም በመሻማት፣ መሠረታዊ የሆነውን የታሪክ ኢክስፔሪየንስ ረሰተውታል። ..... ትክክለኛን ፍርድና የኮሌክቲፍ ሴክውራቴ መሠረታዊን ሀሳብ ይፈጽማል ተብሎ ተስፋ የተጣለበት የተባበሩት መንግሥታት፣ ይህን የመሰለ አደገኛ ውሳኔ በማድረግ፣ መላው አባል አገሮች ቅሬታዬንና ጥልቅ ህይወት እንዲገነዘቡት ማድረግ ዓይነተኛ ተግባራ ነው።

..... በመንግሥታት ማህበር አባሎች መካከል የሚፈጸመው ጥቃቅን ጥቅም፣ ትክክለኛ ፍርድን እንዴት እድርጌ እንደሚያዛባ፣ አንድ ቀን «እውነት» የተሸፈነውን ገልጦ ድል የሚመታበትን ጊዜ ለማየት እንደምበቃ፣ ያለኝን ጽኑ ዕምነት፣ የመልዕክቴ መደምደሚያ አደርገዋለሁ።..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት

በገዢው ልዑል ቤተመንግሥት በዚህ መልክ ተዘጋጅቶ ለተባበሩት መንግሥታት አባሎች የተላከው ቴሌግራም በኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች እንደጠበቁት አልሆነላቸውም። ..... በአቶ አክሊሉ አስተያየት፤ ዛሬ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለኢርትራና ለሱማሌ የሰጠው ፍርድ፤ የአባልነት መብት የሌላትን የግልኛዋን ጣልያንና የአጃቢዎቿን የላቲን አሜሪካ አገሮችን መምሪያ ተቀብሎ መሆኑን፤ ንጉሠ ነገሥቱ የዓለም ሕዝብ እንዲያውቀው ማጋለጥ ነበረባቸው። ባለፈው የጋራ ምክር ቤት የመንግሥታት ማህበር፤ ፍርድ የተነፈጋቸው ንጉሠ ነገሥት፤ በጠለቀ የህዝብ ስሜት የተናገሩት ትንቢት ደርሶ የታየላቸው ስለሆነ፤ የዓለም የዜና ማሠራጫ ድርጅቶች የጃንሆይን መግለጫ የሚያዳምጡት በጥንቃቄና በአክብሮት ነው። በዚህ መልካም ዝናቸው በመጠቀም፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የአባል አገሮችን የእኩልነት መብት እያፈረሰ፤ በጥቅም ለተሳሰሩ ወገኖች መሳሪያ ሆኖ መገኘቱን በሚገባ አጋልጠው ቢያወግዙት፤ በዓለም ላይ ኢትዮጵያ ብዙ ተቆርቋሪዎችና ደጋፊዎች እንደምታገኝ አይጠረጠርም ነበር።

ይሁን እንጂ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምንም እንኳን የውጭውን ዓለም አስተሳሰብና የፖለቲካውን እካሄድ ቢያውቁትም፤ በዚያን ዘመን እንደ እነ ቴቶ አና ኔህሩ በምዕራብና በምሥራቅ ኃያላን መካከል፤ ወዲያና ወዲህ እያሉ መጠቀምን የሚፈልጉ አልነበሩም። ከዚህም በላይ በአካባቢያቸው ያሉት ሁሉ፤ ጃንሆይ ለዓለም መሪዎች የሚልኩት መልዕክት ሆነ፤ ወይም የሚያቀርቡት ሀሳብ፤ እያንዳንዱ ቃል የተመዘነና፤ የንጉሠ ነገሥቱን የክብር ደረጃ የያዘ እንዲሆን፤ በጥብቅ የሚቆጣጠሩ ናቸው። እንግዲህ፤ በዚህ ዓይነት በነበረው በዘመኑ አስተሳሰብ፤ አቶ አክሊሉ እንደተመኙት፤ የተባበሩት መንግሥታት የፈጸመውን ፍርድ ገምድል ሥራ፤ በዓለም ላይ ለማጋለጥና ከዚህም ጋር የድርጅቱ ሕይወት ሥጋት ላይ እንዲወድቅ የተለየ ጥረት ማድረግ፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ጨዋ የሆነ መሪ ተግባር ሆኖ አልታያቸውም። የኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ፤ የአምላክ እርዳታ ተጨምሮበት ከፍጻሜ እንዲደርስ የተቻለውን ከማድረግ በስተቀር፤ ለኛ ኅዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ኒውዮርክ ላይ የታየውን አሳዛኝ ፍርድ ማጋጋሉ፤ ጠቃሚ አይደለም ብለው፤ ንጉሠ ነገሥቱ ሠላማዊውን መንገድ መረጡ።

የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ፍርድ፤ ኢትዮጵያ ከፍተኛ ቅሬታ ሲያድርባት በሮማ መንግሥት ዘንድ የታየው ደስታ ወሰን አልነበረውም። « .... ጣልያን የኢትዮጵያን ምኞች ውድቅ አስደርጋ ድል መታች ..... » በሚል ቃል፤ ሕዝቡን ለመቀስቀስና ከፍተኛ ድጋፍ ለማግኘት የደጋበጠረ መንግሥት ብዙ ጥረት አድርጓል።

« ..... በፋሽስትነቷ በፈጸመችው ግፍ ምክንያት፤ እስከዛሬ ድረስ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የአባልነት መብት የተነፈጋት ጣልያን፤ ዝነኛውን መሠረታዊ ታሪኳንና የሥልጣኔ ዕድገቷን የሚያከብሩላትና የሚያውቁላት ብዙ ወዳጆች ስለአሏት፤ የጠላቷን ቅለም መለበር አላቃታትም። ዛሬ የሱማሌ ግዛቷ ተመልሶላታል። በመጭውም ዓመት ኢርትራ በእጁ እንደምትሆን አይጠረጠርም። ለሊቢያ ነፃነት እንዲሰጥ ሲወሰን፤ በመማከርቱ ጉባኤ ጣልያን ከፍተኛ ቦታ ስለተሰጣት፤ በአገሩ ላይ የሚኖሩትን የዜጎቿን መብትና ደህንነት ለመጠበቅ የምትችልበትን መንገድ አግኝታለች ..... » እየተባለ፤ በአልቺዲ ደጋበጠረ መንግሥት የሚነዛውን ፕሮፓጋንዳ፤ አብዛኛው የጣልያን ሕዝብ አምኖ በመቀበል በደስታ ሲጨፍር ከርግሏል።

# ክፍል አምስት

የኤርትራ ጉዳይ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ

(የካቲት - ታህሣሥ 1950)

	ገጽ
1. መርማሪው ኮሚሽን በኤርትራ .....	284
2. መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር .....	288
3. የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች .....	291
4. የአምስቱ ኮሚሽኖች ዳኝነት .....	292
5. የፌዴሬሽን መፍትሔ .....	299
6. የአምስተኛው ጉባኤ ሂደት .....	306
7. የመጨረሻው ውሳኔ .....	313
8. ደስታና ቅሬታ .....	321
9. ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽን ተመረጠ .....	329
10. በአሥመራ አዲስ ሳይዘን አፈሰር .....	330
11. የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት .....	333

## መርማሪው ኮሚሽን በኢርትራ፤

የኢርትራ ሕዝብ ለወደፊት ዕድሉ ምርጫው ምን መሆኑ፤ በድጋሚ ተዛርቶ እንዲቀርብ ስለተወሰነ፤ ጉዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከተባበሩት መንግሥታት የተመረጡት አምስቱ መርማሪ ጻኞች፤ ከጥብቂት 14 ቀን እስከ ሚያዝያ 6 ቀን 1950 ዓ.ም ድረስ ለሰባት ሳምንታት የመረብ ምላሽ ሕዝቦችን ፍላጎትና ስሜት ሲያጠኑ ነበሩ፡፡

ከነዚህ ከአምስቱ የመርማሪ ኮሚሽን አባሎች መካከል፤ ትክክለኛና ሚዛን ያለው አስተያየት ሊሰጥ ይችላል ብላ፤ እትዮጵያ ፅምንቷን የጣለችው በኖርዌይ መልዕክተኛ ላይ ብቻ ነበር፡፡ ጥቅማላ፤ ጋኒሲታን ጉዳቸውን ወደ ኢርትራ ከመጀመራቸው በፊት፤ የጣልያን መንግሥት የሚፈልገውን ራፖርት አዘጋጅተው እንደእጠናቀቁ፤ እንዲሁም በበር መድልዎ የተመራተው የደቡብ አፍሪካ ወኪልም፤ የኢርትራን ጉዳይ ጣልያንን ዘሚረዳ መልክ እንደሚያጠና እትዮጵያ እርግጠኛ ነበረች፡፡ አምስተኛው የቡድኑ አባል የሆነው የበርማ መልዕክተኛ፤ የመጨረሻው እቋሙ ምን እንደሚሆን በግልጽ ባይታወቅም፤ በተባበሩት መንግሥታት ገባኤ ላይ ከሚሰጠው ትችት እንደተገመተው፤ ለእትዮጵያ ደጋፊ ይሆናል ተብሎ ተሰፋ አልተደረገበትም፡፡

በዚህ አኳኋን የምርመራው ሥራ ከመጀመሩ በፊት የአምስቱ ጻኞች እቋም ሲታይ፤ እብዛኛዎቹ አባሎች ጣልያንን የኢርትራ የደራሲውን ፕላን የሚደግፉ ስለሚሆኑ፤ የእትዮጵያ ተስፋ የመነሳነት ሆኖ ይታያል፡፡ ይሁን እንጂ በኢርትራ ምድር እነ ራስ ኪዳነ ማርያም እና እነ ደጃች በጥን ባራኪ፤ እነ መላክ ሠላም ዲሚጥሮስና እነ ተድላ ባይሩ፤ እነ ከንቲባ ያስማንና እነ ሼህ አላሚን ባለብት፤ ጠላቶቻችን እነ ኢብራካም ሁልሳኝና እነ ወልደአብ ወልደማርያም እንዴት እሸናፊ መሆን ይችላሉ ? የሚል ተስፋ እየተደረገ፤ በተለይ በጥብ ልቡል ቤተመንግሥት አካባቢ ሞራልን ለማጠናከር መከራ መደረጉ አልተረገም፡፡

የርማ መንግሥትም በበኩሉ፤ ጥቅማላ፤ ጋኒሲታንና ደቡብ አፍሪካ የኒው ናቸው ብሎ ፍጹም እርግጠኛ ሲሆን፤ ከኖርዌይ መልዕክተኛ እርዳታ እንደሚያገኝ ያውቅ ነበር፡፡ እንዲሁም በበርማው መልዕክተኛ ላይ ሙሉ ፅምንት አላላደረም፡፡ ከአምስቱ ጻኞች መካከል እራቱ፤ የጣልያን ህሳብ ደጋፊዎች ሆነው ፍርዳቸውን እንዲሰጡ፤ የበርማን መልዕክተኛ በገንዘብ ለመደለል፤ የርማ መንግሥት እርምጃ ወስደ፡፡ ስለዚሁ ጉዳይ በጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የዚያን ዘመን የዲፕሎማቲክ ኮራስፖንዳንቶች ውስጥ የተገኘው ይኸመንት፤ ለበርማ መልዕክተኛ ማባባያ የተወሰነ ገንዘብ ለመስጠት ከበላይ ባለሥልጣን መወሰኑን ይገልጻል፡፡ የጣልያን መንግሥት በኢርትራ ጉዳይ የሚፈልገውን ለማግኘት ከፍተኛ ጥረት ያደረገው፤ የኮሚሽኑን አባል በገንዘብ በመግዛት ብቻ ሳይሆን፤ ለበርማ መንግሥት የኢኮኖሚና የቴክኒካል እርዳታ እንስጣለን የሚል የማታለያም ዕቅድ እንደነበረው ይኸመንቱ እመልክቷል፡፡ በመጨረሻ ውጤቱ እንደታየው፤ የበርማ ወኪል የተመደበለትን ጉቦ ይቀበል አይቀበል፤ ለተባበሩት መንግሥታት በስጦታ አስተያየት፤ የጣልያን ታማኞች ከሆኑት ከጥቅማላ እና ከጋኒሲታን ጋር አልተሰለፈም፡፡

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን እሥመራ ከመድረሱ በፊት፤ በጣልያን መንግሥት በኩል የተደረገው ዝግጅት፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ለካቢኔአቸው

አጅግ የሚያሳስብ ነበር። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፣ ኩሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴን በአሥመራ ላይዘን አፈሰር አድርገው እንደሾሟቸው ሁሉ፣ የጣልያኑ መሪ አልቺዶ ደጋስጥሪም በበኩሉ፣ ኮምት ዲ ግሮፔሎ (COUNT DI GROPELLO) የተባለውን ሀብታም ፋሽስት መርጦ፣ በኢርትራ የሮማ መንግሥት ዋና ወኪል አድርጎ መደበው።

ኮምት ዲ ግሮፔሎ ከርግ ቁናት የመጣው የጣልያን ሊሬና የአንግሊዝ ፓውንድ ወስን የሌለው በመሆኑ፣ የግህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችን በገንዘብ እየደለለ፣ ለነ ኢብራሂም ሠላማን ፓርቲ እንዲሰለፉ ለማድረግ ዋና ዓላማው ሆነ። በእውነትም በዚህ ረገድ ያደረገው ጥረት፣ ጥሩ ውጤት የሚሰጥ ምልክት አገኘበት። ከአንድነት ወገኖች መካከል አንዳንዶቹ ገንዘቡ ስለአታለላቸው ወደ ነፃነት ግንባር ፓርቲ አየሄዱ ሲመዘገቡ ታዩ። ጥጋበኞቹ በኢርትራ የሚኖሩት ጣልያኖችና ክልሶቹም፣ ድሉ የኛ ነው አያሉ መጽከራቸውን ቀጠሉ። በኮምት ዲ ግሮፔሎ የተነደፈው ፕሮግራም፣ የተጠሩት መንግሥታት የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ኤርትራ ሲደርስ፣ ሰግንያ ወጥቶ የሚሆነው የኤርትራ ሕዝብ የሚፈልገው፣ በጣልያን የኤኮኖሚ አርዳታ ነፃነትን አገኝቶ ለመኖር መሆኑን ለማሳመን ነበር።

የግህበረ ፍቅሪ ሀገር መሪዎች አንደ ጣልያን መንግሥት ፓውንድና ሊሬ በቁና አየሰፈረ የሚረቁላቸው በሌሊት፣ ጠላታቸውን የሚቋቋሙበት ሌላ ዘዴ መፍጠር ግዴታቸው ሆነ። እዚህ ላይ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር ኩሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ፣ የአንድነቶች ኃይል ደክሞ ለጠላት ምቹ እንዳይሆን፣ ያደረጉት ጥረትና ያሳዩት ጠንካራ ጥራ የሚደነቅ ነበር። ነጋ ኃይለሥላሴ ከውትድርና ሞያቸው ጋር በተፈጥሮ መንፈስ ጠንካራና በሚያምኑበት የሚጸኑ በመሆናቸው፣ ኮምት ዲ ግሮፔሎ በገንዘብ ኃይል የሚያጠምድባቸው ሂረ ጨርሶ አላስጋቸውም። « ..... የኢርትራ ሕዝብ መሠረታዊ በሆነው በኢትዮጵያ ታሪክ የሚከራና ለነፃነቱ የቆረጠ በመሆኑ፣ ተመልሶ የጣልያን አሸከር ለመሆን በገንዘብ አይደለልም ..... » የሚለው የነጋ ኃይለሥላሴ አቋም፣ የአንድነት ወገኖችን ሞራልና ኃይል አጠናክሮ፣ የጠላትን ተንኮል ለመቋቋም ትልቅ መሣሪያ ይሆነናል ብለው፣ የግህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች አርምጃ ወሰዱበት። የነጋ ጥላን በዚህ ብቻ አይቆምም። ኮምት ዲ ግሮፔሎ በገና የሚበትነው ገንዘብ በእውነትም የፍቅሪ ሀገርን ድርጅት የሚያዳክምና የተቃዋሚዎቹን ወገኖች የሚያጠነክር ከሆነ፣ አንድነቶች ጣልያኖቹንና ርዝራዦቻቸውን ለማስደንገጥ፣ ኃይልን ከመጠቀም በስተቀር ሌላ መንገድ አይኖራቸውም የሚል ነበር።

ኮምት ዲ ግሮፔሎ በደረሰው መረጃ፣ ከአንድነቶች ጀርባ ሆኖ ሽፍቶች አየመለመለ የሚያስለጥንና በጣልያኖችና በወገኖቻቸው ላይ አደጋ የሚያስጥለው፣ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር ኩሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴ ስለሆነ፣ አሱን አስገድለን ካልተገላገልን ፕሮግራሞችን ሊከናወን አይችልም አለ። በዚያን ዘመን የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበረው ሴናተር ብሩዛስካ ከብዙ ዓመታት በኋላ ሲያጫወተን፣ « ..... ነጋ ኃይለሥላሴን ለማስገደል፣ ዲ ግሮፔሎ ያቀረበውን ዘላብ አልተቀበልነውም። ኩሎኔል ነጋ፣ በጣት ከሚቆጠሩት የንጉሠ ነገሥቱ ከፍተኛ መኮንኖች አንዱ የነበረ፣ በአርበኝነትም የተካፈለ፣ ኢትዮጵያ ነፃነቷ በተመለሰም ጊዜ የጦር ሚኒስቴርን በዋና ጸሐፊነት በማቋቋም የታወቀ ሰው ስለሆነ፣ አሱን ማስገደል፣ በኢትዮጵያና በኢርትራ በሚኖሩት በመላ የጣልያን ዜጎች ሕይወት ላይ፣ ማስፈረድ ይሆናል ብለን፣ የዲ ግሮፔሎን ዕቅድ አፍርሰናል ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኩሎኔል ነጋን በአሥመራ ላይዘን አፈሰር አድርገው በሾሙ ጊዜ፣

እንግሊዞች እንዳይቀበሉ ወይም አግሪመንቱን እንዲያዘገዩ ብዙ ደክመን ነበር። ኩሎኔሉ፣ ጣልያንን አምርሮ የሚጠላ ከመሆኑም በላይ፤ በተፈጥሮም ደፋርና ኃይለኛ ሰው ነው እየተባለ ስለሚነገር፤ በኤርትራ ላሉት ዜጎቻችን ሕይወትና እኛም ለምንከተለው ፖሊሲ አስጊ እንደሚሆንብን እናውቅ ነበር ..... ለምሳሌ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ኤርትራ ሲደርስ፤ የነፃነት ግንባር ደጋፊዎች ህባባቸውን ለመግለጽ እንዳይችሉ ሞራላቸውን ለመሰበር፤ ሃምሳ ስድስት (56) የጣልያን ዜጎች በአንድነት ፓርቲ ሽፍቶች የተገደሉት በነጋ ኃይለሥላሴ ዝግጅት ነው ብለው የመረጃው ክፍላችን አመልክቱን ነበር። ..... ለማናቸውም እኛ በንጉሠ ነገሥቱ ላይ ዘን አፈሰር ላይ አንዳችም እርምጃ አልወሰድንም ..... » አለች። ምን ዓይነት እርምጃ ? ጣልያኖች ሲያደርጉ የሚችሉት ማስገደል ብቻ ነበር። እሱንም ፈርተው አልጥኩትም። ሃምሳ ስድስት ጣልያኖች ከተገደሉ በኋላ፤ ከምት ዲ ግሮፔሎ ኮሎኔል ነጋን ገና በሩቅ ሲያያቸው በፍርሃት ሲንቀጠቀጥ ይታይ እንደነበረ ይነገራል።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው የማህበረ ፍቅሪ ህገር ድርጅት የገንዘብ ደህ ቢሆንም፤ መንፈስ ጠንካራ ሆኖ ለውጊያ በመዘጋጀቱ የነፃነት ግንባር የተባለው በሮማ መንግሥት የተቋቋመው ፓርቲ ቅስመ ተሰብሮ ፍርክርኩ ወጣ። እነ ኢብራሂም ሡልጣንም የነፃነቱን ግንባር ለቅቀው የተደጥሙን «የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ» የተባለውን ባንዲራ ለማጥለቅ ሲሯሯው ታዩ። የአንድነት ማህበር አባሎችም ደጋፊዎቻቸው ስለተጠናከሩላቸውና አትም ስለተሰጣቸው፤ ደህ የነፃነት ግንባር የተባለው የጣልያን ድርጅት፤ ከኤርትራ ምድር ውስጥ እንዲጠፋ ከተደረገ፤ ከወንድሞቻችን ከራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ አባሎች ጋር ጦርነት አንከፍትም አሉ። ራቢጣዎችም የጣልያኑን ድርጅት ለማጥፋትና የተደጥ አቋማቸውን ይዘው ለመቀጠል መስማማታቸውን አስታወቁ። በዚህ ሁኔታ በኤርትራ ውስጥ እጅግ ተፋፍሞ የነበረው የርስ በርስ ውጊያ በተሎ መብረድ ችሏል። \*

የእንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ኃላፊዎች፤ የነፃነት ግንባር የተባለው የጣልያን ድርጅት፤ የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ምኞት ገላጭ መስሎ የመርማሪ ኮሚሽኑን ቡድን እንዲያታልል አይፈቅዱም ነበር። እንዲሁም የአንድነት ወገኖች ተቃዋሚዎቹን ሁሉ ደምስሰው የኤርትራን ሕዝብ የሚወክሉት እነሱ ብቻ እንዲሆኑ አለመፈለጋቸው ግልጽ ነበር። በዚያን ዘመን እንግሊዞች መፍትሔ ነው ብለው የሚያምኑት፤ የኤርትራ ምዕራቡ ቆላ ከሱዳን ጋር ተቀላቅሎ፤ ሌላው በሙሉ ወደ ኢትዮጵያ እንዲዋሀድ ስለሆነ፤ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን በዚህ አስተያየት እንዲመራ የተቻላቸውን ከመድረግ አልተቆጠቡም። ለዚህም ግብ «የነፃነት ግንባር» የተባለው የጣልያን ድርጅት ተበትኖ የራቢጣ ኤል ኢስላሚያ ፓርቲ እንደገና ማንስራራቱን አልጠሉም።

ከሶስት ዓመት በፊት፤ የአራቱ ኃያላን መርማሪ ቡድኖች ወደ ኤርትራ ሲመጡ እንዳደረገው ሁሉ፤ አሁንም የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች ሲደርሱ፤ የተቀበላቸውና አስፈላጊውንም የሥራ ፕሮግራም ደልድሎ ያዘጋጃላቸው፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ወታደራዊ አስተዳደር ነው። መርማሪዎቹ ዳኞችም

\* ቃለ መጠይቅ አስፍሐ ወልደሚካኤል



በኤርትራ ግዛት እየተዘዋወሩ የሕዝቡን አስተያየት በማዳመጥና ቀጥታ በሆነም መንገድ ከሕዝብ ወኪሎች ጋር በመነጋገር ሁለት ወር ያህል በቆዩበት ጊዜ፡ በሥራቸው ላይ አንዳችም እንቅፋት አላጋጠማቸውም፡፡

« ኢትዮጵያ ወይ ሞት » ብለው የተነሱት የአንድነት ወገኖችም፤ ከመቼውም ጊዜ በበለጠ ተጠናክረው የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ የሀሳብ ገላጮች መሆናቸውን ለማሳመን በቅተዋል፡፡ ከእምስቱ መርማሪ ኮሚሽን አባሎችም መካከል፤ ከጥቅማና ከፓኪሳታን በስተቀር፤ ሌሎች ኖርዌይ በርማና ደቡብ አፍሪካ፤ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ድርጅት የአብዛኛውን የኤርትራን ሕዝብ ስሜት ያቀፈ መሆኑን ለመረዳት ችለዋል፡፡ ለምሳሌም ያህል የሠራዬ አውራጃ ሕዝብ በተለይ አዘጋጅቶ ለመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ያቀረበላቸው ትርዕይት፤ እጅግ የሚደነቅ መሆኑን ከጥቅማና ከፓኪሳታን በስተቀር ሌሎች ኮሚሽነሮች አምነውበታል፡፡

..... በአንድ ሰፊ ሚዳ ላይ ዙሪያውን ብዙ ሺህ ሕዝብ የጨፈቃ አጥር መሰሎ ተሰብስቦ፤ በየአራቱ ግዕዝ ግህል ላይ፤ ዋና ዋና ያገር ሽማግሌዎች ባገር ልብስ ጃኖ ኩታ አሸብርቀው ቦታ ይዘው ይጠባበቃሉ፡፡ በስተደቡብ በኩል አንዲት በቅርብ ቀን የወለደች ላም ከልጇ ተነጥላ ታሥራለች፡፡ በስተሰሜን በኩል ያች ከአናቷ የተነጠለች ጥጃ ታሥራ፤ ወላጇን በሩቅ እያየች ትጮሃለች፡፡ አናት ላም ደግሞ ልጇን ፍለጋ አምቧ እያለች ድምጿን ታስማለች፡፡ ዝግጅቱ በዚህ ዓይነት ከተጠናቀቀ በኋላ፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ዳኞች ከሥፍራው ደርሰው በሕዝቡ የተመረጡትን ዋና ዋና ሰዎች ሲያነጋግሩ፤ ይህ የላሚቷና የጥጃዋ ትርዕይት ተጀመረ፡፡ ሰገጥ መሰሎ ከተሰበሰበው ሕዝብ ማህል ቦታ ይዘው ከሚጠባበቁት ታላላቅ ያገር ሽማግሌዎች መካከል፤ ቀደምትና አንጋፋ የሆኑት ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፤ ከሥፍራው በስተሰሜን በኩል ታሥራ ወደ ምትጮኸው ጥጃ ዘንድ ሄደው፤ የታወረችበትን ገመድ በመቀስ ሲቆርጡ፤ ጥጃዋ ርጣ አናቷ ዘንድ ሄዳ ተለጠፈች፡፡ ይህ ትርዕይት የመረብ አጥር ፈርሶ አናትና ልጅ እንዲገናኙ የኤርትራ ሕዝብ ጽኑ ፍላጎት መሆኑን፤ ኮሚሲዮኑ እንዲረዳው ከመጠየቅ በስተቀር፤ ዲሰኩርና ሀተታ በግብዛት ጊዜያችሁን እናጠፋባችሁም ብሎ፤ የሠራዬ አውራጃ ሕዝብ ከተባበሩት መንግሥታት የተጠየቀውን ስሜቱንና ፍላጎቱን አሰረዳ፡፡

ቀደም ሲል አንደተገለጸው፤ የጣልያን መንግሥት የኤርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት ማህበር አባሎችን በገንዘብ ኃይል እያሰከዳ፤ የነፃነት ጠያቂዎችን ቁጥር አበራክቶመርማሪ ኮሚሲዮኑን የድጋፍ አስተያየት ለማግኘት ያደረገው ጥረት ሁሉ አልተሳካለትም፡፡ ብዙ ሰዎች ከኩንት ዲ ግሮፔሎ በገፍ የሚበተነውን ገንዘብ ቢቀበሉም፤ በመጨረሻው የጣልያን ወኪል አንደተመኘው፤ ማህበረ ፍቅሪን ለቅቀው ወደ እነ ኢብራሂም ሡልጣን አልሄዱም፡፡ የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን በሚያልፍባቸው መንገዶች ጣልያኖቹና ክልሶቹ እየተሰለፉ የሮማን መንግሥት ባንዲራ ለማውለብለብ ባደረጉት ዝግጅት ላይ ሕዝቡ አልተባበሩቸውም፡፡ እንዲያውም ዲ ግሮፔሎ አሠርቶ በብዛት ያሠራጨውን አረንጓዴ ነጭ ቀይ የሆነውን የጣልያንን ባንዲራ፤ ሕዝቡ ነጩን ቀለም ወደ ቢጫ አየለወጠ መንገዶቹና መንደሮቹ ሁሉ፤ በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ እንዲያሸበርቁ አድርገዋቸዋል፡፡ በጠቅላላው በጣልያን በኩል የተዘጋጀው ሂራ አንዳችም ውጤት አላመጣም፡፡ ያ ሁሉ ገንዘብ ተበትኖ ብዙ የተለፋባቸው የጣልያን አሽከሮች የሆኑት እነ ኢብራሂም ሡልጣን፤ የመጨረሻው ባዶ ቀፎ ይዘው ብቻቸውን ቀሩ፡፡ ድር

ቢያብር አንበሳ ያሥር እንደሚባለው፣ አንድነቶች በደባል ተጠናክረው፣ ገንዘብ ሳያታልላቸው ማናቸውም ኃይል ሳያሰጋቸው፣ «ኢትዮጵያ ወይ ሞት» ብለው የቆረጡበትን ዓላማ የተባበሩት መንግሥታት ለላካቸው መርማሪ ጻኞች በትክክል አሰረድተዋል።

## መርማሪው ቡድን ከኢትዮጵያ ጋር

ከየካቲት 14 ቀን እስከ ሚያዝያ 6 ቀን 1950 ዓ.ም ድረስ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽኖች መላውን የኤርትራን ግዛት እየተዘዋወሩ፣ የሕዝቡን ፍላጎትና ስሜት ሲያጸምጡ ከከረው በኋላ፣ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታትን የኢትዮጵያን አስተያየት ለመሰማት ከአሙራ ወደ አዲስ አበባ ተጓዙ።

እምስቱ የቡድኑ አባሎች አዲስ አበባ በደረሱ ጊዜ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የተቀበላቸው፣ « ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ገንጥሎ፣ ለብዙ ዓመታት ሲያሰቃየው የኖረውን የኤርትራን ሕዝብ የወደፊት ዕድል ለመወሰን፣ በተባበሩት መንግሥታት የተመረጣችሁትን ጻኞች፣ አገራችንን ደህና መጣችሁ ብላ አክብሮቷንና ደስታዋን ትገልጥላችኋለች ..... » በግል ሃሳብ ነበር።

በመሠረቱ በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያ ጥያቄና አቋም ምን መሆኑ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤዎች ላይ በሰራተኛ ተደጋግሞ ሰለተገለጸ፣ የመርማሪው ኮሚሽን አባሎች ያልሰሙት ወይም ያልተረዱት ነገር ይኖራል ማለት አይቻልም። ሆኖም ጥያቄው የቀረበው በቀጥታ ከኮሚሽኖቹ ሰለሆነ፣ የኤርትራ ሕዝብ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተነጥሎ ሊኖር እንደግባቸዋል፣ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰፊው ለማሰራጻት መልካም አጋጣሚ ሆኖላቸዋል። ከአንድ ሰዓት በላይ በፈጀው ሰፊ መግለጫቸው ውስጥ፣ እነዚህ ሀብተወልድ መርማሪዎቹን ጻኞች ለማሰገን ያዋቅሩት፣ እንደሚከተለው ነበር።

« ..... በኤርትራ ውስጥ በልዩ ልዩ ሥፍራዎች በተጓዙትበት ጊዜ፣ ሰብዙ ሺህ ዓመታት « ኢትዮጵያ » በሚለው መጠሪያ ስግችን፣ በጥንታዊው ታሪክ ያወቃችሁትን አገር፣ በውን ለማየትና ሕዝቡንም ለግንጋር ዕድል እግኝታችኋል።

..... በአዲሮስና በአዲሳቅጦ፣ በዘመን ላባ የነበረውን የኢትዮጵያን ሥልጣኔ የሚመሰክሩትን ሐውልቶችና፣ ከምፅዋ አቅራቢያ በሚገኘው በአደሊስ ከተማ፣ ገናናውን የአክሱምን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛት የሚያመለክቱትን ጥንታዊ ቅርሶች ተመልክታችኋል። በምፅዋ አቅራቢያም በነበራችሁበት ጊዜ፣ በ1886 ዓ.ም ዛሬ ኤርትራ ተብሎ በኮሎኒያሊስት የተሰየመው፣ ቀድሞ መረብ ምላሽ የተባለው አውራጃ ገዥ የነበሩት ራስ አሉላ፣ አገሩን ለመውረር የመጣውን የጣልያንን ጦር ድል የመቱበትን፣ ሰሐጢንና ዶጋሊን ጉብኝታችኋል።

..... ምንም እንኳን ኮሎኒያሊስት ጣልያን ለሃምሳ ዓመታት ቢለያየንም፣ ኤርትራውያንና ኢትዮጵያውያን፣ በዘር ሆነ በባሕል፣ በቋንቋ ሆነ በኑሮ ጠባይ፣ ምን ያህል የተሳሰሩና ተመሳሳይ ሕዝቦች መሆናቸውን ተገንዝባችኋል። ..... በኤርትራ ግዛት በየገጠሩ ሰትዘዋወሩ፣ ከኢትዮጵያ ጋር የሚመሳሰሉትን አንድ ዓይነት የመኖሪያ ቤቶችን አሠራር፣ አንድ ዓይነት የሆኑትን የኑሮ ጠባዮች፣ አንድ ዓይነት



የተባበሩት መንግሥታት መርመሪ ኮሚሽን አባላት ከነገሠ ነገሥቱ ጋር፤

ከግራ፡ በርመ፤ ኖርዌይ፤ የU.N ወኪል  
ከቶኝ፡ ንቱማላ፤ ደቡብ አፍሪካ፡ ፓክስታን፡

(ሚያዝያ 1950)

የሆኑትን አላባባሰዋል፤ እንደ ዓይነት የሆኑትን የባሕልና የአነጋገር ዘይቤዎች፤ እንደ ዓይነት የሆኑትን የመጠሪያና የማዕረግ ስሞች ተመልክታቸዋል።

..... ከኢትዮጵያ ጋር ከምንሆን ጣልያን እንደገና ገዝታ ለነፃነት ታብቃን፤ የሚሉትን፤ ከራሳቸው በስተቀር የሕዝብ ተወካይነት የሌላቸውን፤ የጎ ደጃዝማች አብርሃ ተስማንና የጎ ገራዝማች ኢብራሂም ሠላማን፤ ግለሰቦች ስምታቸዋል። እንደዚሁም የአብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች የሆኑትን፤ እጅግ የተከበሩትን የራስ ኮሚግርያም ገብረመስቀልን፤ የደጃዝማች በየጎ ባራኪንና በምዕራቡ ቀላ ሕዝብ ዘንድ እጅግ የታወቁትን የከፍተኛ የሰማንን አስተያየት አዳምጣቸዋል። ታላቁ አርበኛ ራስ ኪዳነማርያም፤ በደጋጋይና በአድዋ ጦር ሜዳዎች ላይ ከገፈኛው ጣልያን ጋር የተደረጉትን ውጊያዎች በመተንተን፤ የሰሚቸሁን ትክክለኛ የምስክርነት ቃል ስምታቸዋል።

የኤርትራ ሕዝብ ምንም እንኳን ያለ ውድቃዊ ከአገሩ ከኢትዮጵያ ተለይቶ እንዲኖር ቢገደድም፤ ሰው ሠራሽ የሆነውን የሚረዱ ወሰን እያቋረጠ ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ ለመኖር እንዳችም አገዳ አይደረግበትም። በአሁኑ ጊዜ በኢትዮጵያ ውስጥ በእርሻና በንግድ ሥራ የሚተዳደሩት ኤርትራውያኖች ቁጥራቸው ከሁለት መቶ ሺህ (200.000) በላይ ሲሆን፤ እንደዚሁም እንደ ሺህ ሰድስት መቶ የሚሆኑት በንጉሠ ነገሥቱ ማገገሚያ ውስጥ ከፍተኛ ኃላፊነት ይዘው በኢትዮጵያዊነት ያገለግላሉ።

የተከበሩትሁ መልዕክተኞች፤

ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ራሷን ችላ ማድረግ ትችላለች ብሎ ሕዝቡን በዚህ ዓላማ ለማሰላፍ፤ ብዙ ጊዳዎችን ሊረ የሚረዱ የጣልያን መንግሥት፤ የአገሪቱ ኢኮኖሚ አቅም እጅግ የጠበቀ መሆኑን፤ ሕዝቡም ከኢትዮጵያ ተለይቶ ለመኖር አለመቻሉን ደህና አድርጎ ያውቃል። ከአገሩ ዓመት ጊዜ በፊት ይኸው የጣልያን መንግሥት በሰላተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ በሰጠው መግለጫ፤ ኤርትራ በድህነት የተቆራመደችና ድንቁርና ያጠቃት አገር በመሆኗ፤ ያለ ጣልያን እርዳታ መኖር ስለማትችል፤ የርማ መንግሥት ተረክቦ ሕይወት እንዲሰጣት ያስፈልጋል እያለ፤ ይነዛው የነበረውን የትግል ፕሮፓጋንዳ፤ ሁላችሁም እንደምታስታውሱት እርግጠኛ ነኝ። እንደዚሁም ያለ ጣልያን እርዳታ እና ያለ ጣልያን የኢኮኖሚ ድጋፍ ሕይወቷ ሲንቀሳቀስ አይችልም ብሎ ከፍ ያለ ዲሲክር ይነዛበት የነበረችውን አገር፤ ከአራት ወራት በኋላ፤ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤ ላይ፤ ይኸው የርማ መንግሥት እንዳችም ሀፍረት ሳይለማው፤ ኤርትራ ነፃነቷን ለመቀበል ያላት የኢኮኖሚ አቅም በቂ ነው ብላ ያቀረበውን የቅጥፈት አስተያየት፤ በትዝብት አዳምጣቸዋል። ..... ዛሬም በኤርትራ እየተዘዋወሩትሁ የሕዝቡን ፍላጎትና የአገሩንም ሁኔታ በምታጠነቡት ጊዜ፤ « የነፃነት ግንባር » ተብሎ በጣልያን ገንዘብ የተቋቋመውን ፓርቲና የሕዝብ ድጋፍ የሌላቸው መሪዎቹም ይህንኑ የጣልያን ሀሳብ ገላጮች ሆነው የሚያደርጉትን ጥረት ተመልክታቸዋል።

..... አሁን የፖለቲካውን ጉዳይ ትተን በኤርትራ የኢኮኖሚ ሕይወት ላይ በመጠኑ ለማተኮር ብንሞክር፤ ወደ ኤርትራ ለሚገቡት የምንብና የንግድ ዕቃዎች ዋጋዎች ብቸኛዋ ምንጭ ኢትዮጵያ መሆንን በግልጽ ታዩታላችሁ። በኤርትራ ውስጥ ከሚንቀሳቀሰው የንግድ ልውውጥ ውስጥ፤ ስማንያ አራት በመቶ (84 %) የሆነው

የምግብና የጥራጥራ እህል የሚላኩ ከኢትዮጵያ ነው። እነዚህ ወደ ኤርትራ የሚላኩትም የምግብ ሽቀጦች ለዳቦና ሊጋሰታ ተፈላጊ የሆነው የሰንደ እህል ብቻ ሳይሆን፤ በተለይ ለአብዛኛው ሕዝብ ተፈላጊ የሆነው ጤፍ፤ ገብስ፤ ግሽላ፤ በቀሉ፤ ምሥር፤ ባቄላና ሌሎችም እንደ በርጫ የመሳሰሉት ሁሉ ናቸው። በዚህ አኳኋን የኤርትራ የኤኮኖሚ ሕይወት ከኢትዮጵያ ጋር እጅግ የተሳሰረ መሆኑን ስትመለከቱ፤ የጣልያን መንግሥት ኤርትራ ራሷን የቻለች ነፃ መንግሥት ትሆናለች እያለ የሚለፍፈው ሁሉ፤ የትጥፈት ፕሮፓጋንዳ መሆኑን ለመገንዘብ አያጸግታችሁም። ..... እኔ ይህን ሁሉ ሰናገር፤ ለተባበሩት መንግሥታት ልምታቀርቡት ራፖር ማስተካከያ ሊሆን ይገባል ብዬ ተፅዕኖ ለማድረግ አይደለም። የተጣለባችሁን ከፍተኛ ኃላፊነትና፤ ፀፍርድ እስጣጥም ረገድ ሊኖራችሁ የሚገባውን የአስተዋይነት ነፃ መንፈስ የማከብር ነኝ። ሆኖም በኤርትራ ጉዳይ የኢትዮጵያን አስተያየት መስማት አልብን ብላችሁ ለሰጠዎቻችሁን፤ የማስበውን ለማስረዳት ሰሞክር ጊዜያችሁን በመውሰድ ይቅርታ እጠይቃለሁ። ኢትዮጵያ ምንጊዜም፤ የተባበሩት መንግሥታት ትክክለኛ ጻፍ እንዲሆን ስትሟገት የኖረች ስለሆነ፤ የእናንተን አስተያየትና ውሳኔ ለመስማት የምትጠበቀው እጅግ ከፍ ባለ ናቸው ነው። ..... »

## የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል የሚሉ አገሮች አስተያየት

የመርማሪው ኮሚሽን ፀድቅ አዲስ አበባ መጥቶ የኢትዮጵያን አቋም በዝርዝር ካዳመጠ በኋላ፤ ራፖርቱን ከግጠናቀቁ በፊት፤ በመጀመሪያ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል የሚደረገው ውሳኔ በቀጥታ ይመለከተናል ከሚለው ከጣልያን መንግሥት፤ ቀጥሎም በሁለተኛ ደረጃ፤ ከእንግሊዝና ከፈረንሣይ እንዲሁም ከግብፅ፤ በጽሑፍ የቀረቡለትን አስተያየቶች መዝግሏል።

የአዲሲቷ ሬፑብሊክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ ሚያዝያ 17 ቀን 1950 ዓ.ም ለመርማሪው ኮሚሽን በላከው ደብዳቤ፤ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው ነፃነትን ከመስጠት በስተቀር ሌላ ምርጫ አለመኖሩን አጠንክሮ ከገለጸ በኋላ፤ በጣልያን ክፍተኛ ሕርዳታ ኤርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ብትቋቋም፤ ኢትዮጵያን የሚጎዳ ወይም ቅር የሚያሳን ምክንያት ሊኖር አይችልም አለ። ካርሉ ሰርርሳ አስተያየቱን በመቀጠል፤ ጣልያን ኤርትራን ቅኝ ግዛቷ አድርጋ የያዘችው፤ ከኢትዮጵያ ቀምታ አለመሆኑን እና፤ አገሪቱም ሠልጥና ከዚህ ደረጃ ለመድረስ የበቃችው፤ ከብዙ ትውልድ ጀምሮ ተያይዘው በመጡት በጣልያን ዜጎች መስዋዕትነት መሆኑን፤ ከሚሊዮኑ እንዲገነዘብለት ጠይቋል።

እንግሊዝና ፈረንሣይ ለመርማሪው ኮሚሽን በላካቸው ደብዳቤዎች፤ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በተካሄደ ጊዜ፤ ሁለቱም አገሮች በየቦኩላቸው ከገለጹቸው አቋሞች የተለየ ሀሳብ የሌላቸው መሆኑን አመልክተዋል። ይኸውም፤ እንግሊዞች፤ ከኤርትራ ግዛት ውስጥ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል ከሚፈለጉት ከምዕራባዊው ቆላ በስተቀር፤ ሌላው በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሀድ ባቀረቡት ሀሳብ የሚጸኑ መሆናቸውን ሲያረጋግጡ፤ ፈረንሣዮች ደግሞ፤ ለኤርትራ የሚዘጋጀው መፍትሔ፤ የጣልያንን እና የኢትዮጵያን ጥያቄዎች በእኩል ደረጃ የሚያረካ መሆን አለበት የሚሉትን የተለመደውን ጠማማ

አስተያየታቸውን በድጋሚ አሳስበዋል። በተጨማሪም እንገለጾች በጽሁፍ በሰጡት አስተያየት ውስጥ፤ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው « ነፃነት » ነው ተብሎ በጣልያን በኩል የቀረበው ሀሳብ፤ የአገሩ ኤኮኖሚ አቅም የማይችለው መሆኑን ካስረዱ በኋላ፤ ጣልያን በምንም ዓይነት ወደ ኤርትራ እንድትመለስ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት አለመደገፋን አስታውቀዋል።

በሐምሌ 1946 ዓ.ም በፓሪስ በተደረገው የግንባር ጉዞ ላይ፤ ከኤርትራ ግዛት የምፅዋ ወደብ ባለቤትነት እኔን ይመለከታል ብለው ቀርባ የነበረችውና፤ ለማመልከቻዋ ተቀባይ አጥታ የተመለሰችው ግብ፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አስተያየቷን ለማዳመጥ ጠይቋት ነበር። ወዘመኑ የነበረው የንጉሥ ፋሩክ መንግሥት በሰጠው መግለጫ፤ የኤርትራ ሕዝብ የወደፊት ዕድሉን ራሱ እንዲወስን ግብፅ መደገፉን ከገለጸ በኋላ፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ሥራውን አጠናቅቆ ራፖርቱን ከማቅረቡ በፊት፤ አስተያየት መስጠት ተገቢ አይሆንም ብሏል። ይሁን እንጂ፤ መርማሪው ኮሚሽን የሚያቀርበው ሀሳብ፤ ባለፈው ጊዜ የአራቱ ኃያላኖች መርማሪ ቡድን ከሕዝቡ አስተያየት የተለወጠ እና፤ የኤርትራን ሕዝብ ፍላጎት የማይከተል ሆኖ ከተገኘ፤ ግብፅ በጉዳዩ ላይ፤ የራሷን አቋም ከመውሰድ አትቆጠብም ሲል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሳላህ ኤል ዲን (SALAH EL-DIN) አስታውቋል።"

የመርማሪ ኮሚሽኑ ቡድን ተገቢ የሆነ አስተያየት ካልተረፈ፤ ግብፅ የራሱን አቋም ትወስዳለች ተብሎ የተሰጠው ሀሳብ፤ ምን ለማለት እንደሆነ ግልጽ ሆኖ አልታየም። በዚያን ሰዎን የግብፅና የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ሲወያዩ፤ የንጉሥ ፋሩክ መንግሥት በተቻለው ጭን ለኢትዮጵያ ጥያቄ ድጋፍን እንደሚሰጥ ቃል ሰጥተዋል።

## የአምስቱ ኮሚሽኖች ዳኝነት

ሀ/ ጌቱሚላና ፓኪስታን

ቀደም ሲል እንደተነገረው፤ ጌቱሚላና ፓኪስታን የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን አባሎች ሆነው ሲመረጡ፤ የሚሰጡት ፍርድ የጣልያንን ፍላጎት የሚያሟላ እንደሚሆን በግልጽ የታወቀ ነበር። በዚህ መሠረት ኤርትራን እየተዘዋወሩ በመጉብኘትና ከሕዝቡ የሚቀርበውን አስተያየት በማዳመጥ ለሁለት ወራት በቆዩም፤ ከጉዳዩ መነሻ ጀምሮ የጣልያን ደጋፊዎች ሆነው ሲታገሉበት የቆየውን ሀሳብ፤ ለማሻሻል ወይም ለመለወጥ አልሞከሩም።

በእነሱ ምርምር፤

ኢትዮጵያና ኤርትራ አንድ አገር የነበሩ እና፤ በሁለቱ ሕዝቦች መካከል ያሉት የዘርና የባሕል ግንኙነቶች እጅግ የተሳሰሩ ናቸው እየተባለ የሚነገረው ሁሉ መሠረት የለውም። ኤርትራውያኖች፤ በኢትዮጵያውያኖች ላይ መራራ የሆነ ጥላቻ ስለአላቸው፤ ምንም ዓይነት ግንኙነት አለን ብለው አያምኑም። ወደፊትም እንዲኖራቸው አይፈልጉም።

በእነሱ ጥናት፤

እጅግ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ በተለይም ሰባ በመቶ (70%) የሚሆኑት አስላሞች የሚጠይቁት ነፃነት ነው እንጂ፤ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀልን አጥብቀው የሚቃወሙ ናቸው። በብዛት ክርስቲያኖች ይኖሩበታል በተባለውም በደጋው አውራጃ ውስጥ ያሉት ኤርትራውያኖች፤ አብዛኛዎቹ ነፃነትን የሚጠይቁ ናቸው።

በእነሱ አመለካከት፤

እስከዛሬ ድረስ ለኤርትራ ኢኮኖሚ ሕይወት ጣልያኖች ያደረጉት አስተዋፅኦ፤ ከፍተኛ ግምት የሚሰጠው ነው። በአገሩ ውስጥ የተዘረጉት አውራ ጉዳዮችና የባቡር መስመሮች፤ የወደብ ሥራ ዝግጅቶችና ለሕዝብ አገልግሎት እንዲውሉ የተገነቡት ሕንፃዎች፤ ጣልያን ለኤርትራ ዕድገት የመሠረተውን ዘመናዊ የቴክኒክ ምላሽ ጥበብ የሚመሰክሩ ናቸው። ..... ለእንዳስትሪም አገልግሎት የተቋቋሙት የኤሌክትሪክ ኃይል ማመንጫዎችና፤ ለአገሪቱ የኢኮኖሚ ሕይወት አስፈላጊ የሆኑት ልዩ ልዩ ፋብሪካዎች የሚሰጡት ጥቅም እጅግ የሚደነቁ ናቸው። ከዚህም በላይ ጣልያኖች ለኤርትራ ሕዝብ ያቋቋሙት የእርሻ ምርት ዝግጅቶችና የከብት እርባታዎች ዘመናዊውን የልማት ሥራ ቅልጥፍና የተከተሉ በመሆናቸው፤ ጿላ ቀር ለሆኑ አገሮች ሁሉ ምሳሌነታቸው በጣም ጠቃሚ ነው።

በእነሱ አስተያየት፤

የኤርትራን ግዛት ለኢትዮጵያ እና ለሱዳን ለማከፋፈል፤ ከዚህ ቀደም በታላቋ ብሪታንያ የቀረበው ሀሳብ፤ ከፍተኛ አደጋ የሚያስከትልና ጠንቁም በእካባቢው በሚገኙት አገሮች ላይ ተዛምዶ ሠላምን የሚነሳ ነው። ኤርትራውያኖች፤ አስላሞቹም ሆኑ ክርስቲያኖቹ፤ አገራቸው ለባዕድ መንግሥታት እንድትከፋፈል አይፈቅዱም።

በእነሱ ሙሉ ዕምነት፤

ለኤርትራ ጉዳይ ትክክለኛው መፍትሔ፤ አገሪቱ በተባበሩት መንግሥታት የበላይ መሪነት ለአሥር ዓመታት በሞግዚት እስተዳደር ከቆየች በኋላ፤ ነፃነቷን ማግኘት ብቻ ነው።

ከዚህ በላይ እንደታየው ጓቴማላና ፓኪስታንን በስጡት አስተያየት፤ ምን ያህል የጣልያንን ስሜትና ፍላጎት እንደተከተሉ መገንዘብ ይቻላል። የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ሲፈጸም ባደረጉት ንግግር፤ ለመርማሪው ኮሚሽን አባልነት ጣልያን ለምን እንዳልተመረጠ አልገባኝም፤ ሲሉ የገለጹት የምሬት አስተያየት ይታወሳል። አቶ አክሊሉ እንደተናገሩት፤ በዚያን ጊዜ፤ ጣልያን ዳኛ ሆኖ ባይመረጥም፤ እንደ ጣልያን ሆነው የሚፈርዱለትን ጓቴማላናና ፓኪስታንን ስለአስመረጠ፤ ቅሬታ አልተሰማውም።

እነዚህ ሁለት አገሮች በሕብረት ሆነው ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል ባቀረቡት መፍትሔ፤ አገሪቱ ነፃነቷን ከመቀበሏ በፊት ለአሥር ዓመታት በተባበሩት መንግሥታት የበላይነት በሞግዚት መተዳደር አለባት ሲሉ፤ ልክ ለሱማሌ እንደተደረገው በተባበሩት መንግሥታት ባንዲራ፤ ሞግዚት አስተዳዳሪው ጣልያን እንደሚሆን አርግጠኞች ሆነው ነው።

ለ/ በርማ፣ ደቡብ አፍሪካና ኖርዌይ፤

እነዚህ ሶስት አገሮች፣ ለኤርትራ መፍትሔ በዝርዝር ያደረጉት ጥናትና በመጨረሻም ያቀረቡት ራፖርት ሙሉ በሙሉ አንድ ዓይነት ነው ባይባልም፤ አንድ ዓይነት በሆነ መሠረታዊ አቋም ላይ መገኘታቸውን ያሳያል። ሶስቱም አገሮች የኤርትራን ጉዳይ የመረመሩት ቅንና አውነተኛ በሆነ መንገድ እንጂ፤ ጓቴማላና ፓኪስታን እንዳደረጉት፤ ለግል ጥቅም ሲሉ ጀርሃቸውን ከዓይናቸው አስበልጠው የጠላት መሣሪያ አልሆኑም።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያ፤ ገና ከመጀመሪያው ትክክለኛ ፍርድ የሚገኘው ከኖርዌይ ብቻ ነው ብላ ዕምነቷን ስታጽና፤ በደቡብ አፍሪካ ዳኝነት ምንም ዓይነት ተስፋ አለማድረግና፤ በበርማም መልዕክተኛ ላይ ጥርጣሬ ማሳደራ ይታወቃል። ነገሩ ያልተጠበቀ ሆነ። የጣልያን ደጋፊነቱ ሳይታለም የትፈታ ነው የተባለው የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽነር፣ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ሕዝቦች የአንድነት ሕይወት የሚደግፍ አስተያየት ሰጭ ሆኖ ተገኘ። እንደዚሁም የበርማ መልዕክተኛ የድጋፍ አስተያየቱን ለርማ መንግሥት እንዲሸጥ፤ ለግል ችግሩ ማቃለያ የሚሆን የአሜሪካ ዶላር ቢዘጋጅለትም፤ በመጨረሻው መብላት ከሁለት፤ መፍረሩ ለእውነት እንደተባለው፤ በእውነት ያመነፀትን፤ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መተሳሰር አስፈላጊነት በሚገባ አረጋገጠ። ከሁሉ ይበልጥ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ያስደነቃቸው የደቡብ አፍሪካ አቋም ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያን ጊዜ ፓሪስ ስለነበሩ፣ ስለዚሁ ጉዳይ ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ልዩ ማስታወሻ እንዲህ ብለዋል።

« ..... ግርማዊነትም በሚደክምበት በኤርትራ ጉዳይ፣ ከመርማሪው ከሚሲዮን አባሎች መካከል የደቡብ አፍሪካ፤ መልዕክተኛ ድጋፍ ማግኘታችን ጠቃሚ ነው። ሆኖም ይህን የድጋፍ አስተያየት ያገኘው፣ በዘር ልዩነት ፖሊሲ ላይ ከተመሠረተው ከደቡብ አፍሪካ መንግሥት አለመሆኑን ግርማዊነትም እንዲያውቀው በትህትና አሳስባለሁ። እንዲሁም አንዳንድ ሰዎች እንደሚሰጡት አስተያየት ይህ ድጋፍ የተገኘው ታላቋ ብሪታንያ በደቡብ አፍሪካ መንግሥት ላይ ፕሬሲዩን PRESSION (ተጽዕኖ) በማድረግ ምክንያት ነው፤ የሚባለው ሁሉ ትክክል አይደለም። እኔ ባገኘሁት እንፎርማሲዮን (መረጃ) የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኛ የሆነው ገፍኔራል ቴህሮን (THERON) በአገሩ ላይ ያለውን የዘር ልዩነት ፖሊሲ የሚቃወም ሰው በመሆኑ፤ በራሱ ዕምነት የወሰደው እርምጃ ነው እንጂ፤ ከደቡብ አፍሪካ መንግሥት የተሰጠው መመሪያ የለም። ስለዚህ ለግርማዊነትም ለማሳሰብ የምፈልገው፤ ገፍኔራል ቴህሮን የሰጠን እርዳታ ጠቃሚያችን ቢሆንም፤ የግርማዊነትም ኢትዮጵያ በደቡብ አፍሪካ መንግሥት ተደገፈች ተብሎ ተፋፍሞ ቢወራ በጥቁር ሕዝብ ዘንድ መልካም ግምት ስለማይኖረን፤ ጃንሆይ ዘንድ ለሚቀርቡት ለእንግሊዝ አምባሳደርም ሆነ ለሌሎቹ፤ ስለደቡብ አፍሪካ ጉዳይ ምንም ዓይነት መልካም አስተያየት እንዳይሰጥ ነው። ..... ጃንሆይ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ይመለከቱታል። በኤርትራ ጉዳይ የአቆርዳት ግዛት ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የታሰበው፤ በመርማሪው ኮሚሽን አለመደገፉን እንግሊዞች ሲያውቁት፤ ለኢትዮጵያ ከዚህ ቀደም ያሳዩትን ድጋፍ ያቀዘቅዛሉ የሚል ሥጋት አለኝ። ለማናቸውም ሁኔታውን በግልጽ ለመረዳት የአምስቱ ዳኞች ራፖርት ተዘጋጅቶ በኦጋሊያል አስኪቀርብ ብንጠብቅ ይሻላል። ..... » እንደተለመደው የጃንሆይም መልስ በፍጥነት ፓሪስ ተልኳል።





የኢትዮጵያ ዋና ተቃዋሚ የሆነው፣ የፓኪስታን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዛፍሩላህ ካን፤

(ፎቶ U.N)

ይድረስ ካቶ አክሊሉ፤

« ..... ስለ ደቡብ አፍሪካ ጉዳይ ያደረገው መከታተል ደስ አስኝቶናል። ይኸ በጥቁር ሕዝቦች ላይ የነገሠው የፈረንጅ መንግሥት መልክተኛ፤ አስተያየቱን ወደ ወዳጆችን ወደ ኖርዌይ በማስጠጋቱ የተገባ ዳኝነት ቢሠራም፤ በእኛ በኩል ምሥጋና እንዲሰጠው አልፈቀድንም። የታላቋ ብሪታንያም አምባሳደር እኛ ዘንድ ሊቀርብ፤ ስለ ደቡብ አፍሪካ ዳኝነት አንሥቶ አስተያየታችንን ቢጠይቀን፤ ግሌዴ አድርጎል ግለታችን እንደማይቀር ትረዳለሁ። ግዜህ ላይ የሚጨመር እንዲኖር በእኛም በኩል የታሰበ ነገር የለም። በእንግሊዞች በኩል ስለአደረገህ ሥጋት የገለጥኳልን እኛም አሳስቦናል። ከመርግሪዎቹ ዳኞች ራፖር በኋላ የኢርትራ ዋና ጉዳያችን በተጠበሩት መንግሥታዊ ጉባኤ ሲታይ፤ ወዳጆቻችን እስከ ዛሬ የሰጡንን ድጋፍ የሚያተኩት ከሆነ፤ ከባድ ችግር ሊፈጥርብን አይችልም ወይ? ይኸ ጉዳይ አሳሳቢ ስለሆነ፤ የሚያስፈልገው ከመሰለህ እኛው ራሳችን ወደ እንግሊዝ አገር ሄደን ከመሪዎቹ ጋር ከመነጋገር ወደ ኋላ ስለማንል ጠቃሚነቱን አጥንተህ የምታሰበውን በቶሎ እንድታቀርብልን ይሁን ..... »

አቶ አክሊሉ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደአሳሰቡት፤ የኖርዌይ፤ የቦርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽኖች ያዘጋጁት መፍትሔ፤ ለኢትዮጵያ መልካም ሲሆን፤ እንግሊዞች የሚፈልጉትን የአቆርዳትን ወደ ሱዳን መቀላቀል ጉዳይ አልደገፉትም።

ሶስቱም አገሮች፤

አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ ወደ ኢትዮጵያ መመለስን የሚፈልግ መሆኑን አምነውበታል። በተለይም በደጋዎቹ አውራጃዎች ያሉት የኢርትራ ተወላጆች ራሳቸውን ኢትዮጵያዊ አድርገው እንደሚቀጥሩ ተመልክተዋል።

ሶስቱም አገሮች፤

ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን የለባትም ብለው የሚጥሩት፤ የምዕራቡ ቆላ የእስላም ሊግና የነፃነት ግንባር የተባሉት ፓርቲዎች፤ በቂ የሆነ የሕዝብ ድጋፍ እንደሌላቸው ተገንዝበዋል።

ሶስቱም አገሮች፤

ኢርትራ ራሷን ችላ ለመኖር የግትታል አገር መሆንዋን፤ የወደፊቱም ተስፋዋ በእርሻ ሀብት በበለጸገችው በኢትዮጵያ ላይ የተመሠረተ ስለሆነ፤ የሁለቱ አገሮች በፖለቲካና በኢኮኖሚ ተተጠር እጅግ አስፈላጊነቱን ተስማምተውበታል።

ሶስቱም አገሮች፤

ከኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር እጅግ ጥብቅ የሆነ የዝምድና ሐረግ ያለውን የኢርትራ ሕዝብ፤ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ያቀረበው ጥያቄ ተገቢ ሆኖ አግኝተውታል።

እነዚህ ሶስት አገሮች በእነዚህ በተዘረዘሩት አራት ነጥቦች ላይ የምርመራቸውን ውጤት ካስተባበሩ በኋላ፤ ኢርትራና ኢትዮጵያ አብረው በሰላምና በሕብረት ሊኖሩ የሚችሉበትን የመተዳደሪያ ዘዴ ሲያመቻቹ በመካከላቸው የሀሳብ ልዩነት ተፈጠረ። በቦርማና ደቡብ አፍሪካ ለኢርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ለዘለቄታው ጥሩ መፍትሔ የሚሆነው፤ በፌዴሬሽን



ከበርማና ከደቡብ አፍሪካ በቀረበው የፌዴሬሽን መፍትሔ ላይ፤ የብራዚል፤ የጄኔቫና የቺሊ-  
መልዕክተኞች፤ የተባበሩት መንግሥታት ጊዜያዊ ኮሚቴ ሲወያዩ፤

(ሐምሌ 1952)  
(ፎቶ U.N)

አስተዳደር ሲወሰን ነው ሲሉ፤ የኖርዌይ መልዕክተኛ ለሁለቱ አገሮች እንድንት የፌዴሬሽን ሕግ አያስፈልገንም አለ።

የኢርትራና የኢትዮጵያ ውህደት በፌዴሬሽን ሥርዓት እንዲሆን በርግ እና ደቡብ አፍሪካ ካቀረቡት ሀሳብ፤ የኖርዌይ መልዕክተኛ ተገለጸበትን ምክንያት፤ በዝርዝር ከገለጻቸው መሠረታዊ ጉዳዮች፤ የና ዋናዎቹ የግንኙነት ነበሩ።

1. ኢርትራ ወደ ኢትዮጵያ የምትመለሰው፤ ኢትዮጵያዊነት ነፃነትና የአኩልነት መብት ተስተካክሎ፤ በመንግሥቱም ለግራም ሙሉ ተካፋይ ሆና ነው እንጂ፤ ለባዕድ መንግሥት አስተዳደር የፋሽዘኝ ሆና መገመት የለባትም።

2. ኢርትራ ራሷን ትላ ነፃ መንግሥት ለመሆን የኢኮኖሚ አቅጣጫ አይፈቅድም ተብሎ ከታመነች፤ የፌዴሬሽንም አስተዳደር ለመቀበል ያላቸው የወሰኑ የውስጥ መተዳደሪያ ገቢ ይፈኝ ነው ግለት አይቻልም። ፅላቱም፤ ኢርትራ ነፃ መንግሥት እንድትሆን በተባለው ሀሳብ ሕፃን በፌዴሬሽን የውስጥ መንግሥት አቋቋማ የራሷ አስተዳደር መብቷ እንዲኖራት በቀረበው መፍትሔ መካከል፤ ለዩኒቲ አለው ለግለት የሚያጠግብ ምክንያት የለም።

3. አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ ከእናት አገሪ ከኢትዮጵያ ጋር ለቀላቀል ብሎ ሲጠይቅ፤ ከዚህም ይላይ የኢርትራ የኢኮኖሚ ሕይወት አሁንም ከኢትዮጵያ ጋር በፍርድ ይተባበራ መሆኑ ሲተወቅ፤ እነዚህ ወንድማማች የነበሩ ሕዝቦች የሚተባበሩት የፌዴሬሽን አስተዳደር መሆኑ አስባላቸው ተባለ። በግድታ የሚደረገው ወጪ የደረገ በሁሉም ሕዝቦች መካከል ግጥም አለመጣባባት የሚፈጥር ይቻላል።

4. የኢርትራ የወደፊት ዕድል ሕገድ ተገቢ የሆነ ውሳኔ ሳያገኝ አንደዚሁ አሁን ባለበት ሁኔታ ከቆየች የፌዴሬሽን ሕይወት ውስጥ የሚታወቀው በውጭ የሕዝብ ጥያቄዎች አደጋ ላይ የገደለው ስለሆነ፤

1ኛ/ ከፍተኛ የሕግ ጥራት፤ በስተቀር፤ ለሕዝብ የኢርትራ ግዛት በመሆኑ ከኢትዮጵያ አስተዳደር ጋር እንዲተባበር።

2ኛ/ አብዛኛው የሕግ ጥራት ቀላ ጉዞ ራሷ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል አለመፈለግን ለሰለስታወቀ፤ ለተወሰነ ጊዜ አሁን ባለበት ሁኔታ በእንግሊዞች አስተዳደር እንዲቆይና፤ ወደፊት ልዩ ጥናት ተደርጎ እንዲወሰን፤

ሲል የኖርዌይ መልዕክተኛ አስተያየቱን ደምድሟል።

ስለ ምዕራቡ እውራጃ ጉዳይ የመርማሪው ኮሚሽን ሥራ እንደተጀመረ ሰሞን፤ የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኛ የእንግሊዞችን ሀሳብ በመከተል፤ መፍትሔው ከሱዳን ጋር መቀላቀል ነው ብሎ ነበር። ነገር ግን መርማሪው ቡድን የኢርትራን ግዛት እየተዘዋወረ በሚገባበት ጊዜ፤ የቆላውም ሆነ የደጋው ሕዝብ፤ የአቆርዳትን እውራጃ ወደ ሱዳን መቀላቀል አጥብቆ የሚቃወም በመሆኑ፤ የእንግሊዞች ምኞት

ተስፋ እንደሌለው የደቡብ አፍሪካው መልዕክተኛ በፍጥነት ተገነዘበ። ወዲያውም የበርማ ኮሚሽነር ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔው፤ የአገሪቱ ግዛት ሳይነጣጠል፤ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ቢቀላቀል ነው ቢል ያቀረበውን ሀሳብ፤ ገፍኔራል ቴህሮን መስማማቱን ገለጸ።

እነዚህ የበርማና የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኞች ለፌዴሬሽን መፍትሔ አስተያየታቸውን ያስተባበሩት የሚከተሉትን ምክንያቶች በመደርደር ነበር።

1. ምንም እንኳን ከጠቅላላው የኤርትራ ሕዝብ መካከል አብዛኛው፤ ከኢትዮጵያ ጋር አንድነትን የሚፈልግ ቢሆንም፤ እርባ ከመቶ የሚደርሰው ሕዝብ ደግሞ፤ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን እንደማይፈልግ መዘንጋት ስለማይቻል፤

2. ኤርትራ ከኢትዮጵያ ተለይታ አሁኑኑ ወይም ወደፊት ነፃ ትሆናለች ቢባል፤ በኢኮኖሚ ረገድ ራሷን ለማስተዳደር የማትችል ከመሆኗም በላይ፤ ኢትዮጵያዊነትን የጠየቀው የኦርቶዶክስ ህይማኖት ተከታይ የሆነውና የደጋው ነዋሪ ሕዝብ ከፍ ያለ የፖለቲካ ብጥብጥ ሊፈጥር ስለሚችል፤

3. ኤርትራ በሙሉ ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድ አለባት ተብሎ የተወሰነ እንደሆነ፤ ብዛት ያላቸውን የእስላሞችን ጥላቻ ሊያባብስና፤ በውጭም አገሮች ጣልቃ ገብሾት ወደ እርስ በርስ ግጭት የሚያመራ ስለሚሆን፤

ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ሕይወቷን የምታስተሳስረው በሕግ በተመሠረተ በፌዴሬሽን አስተዳደር ከሆነ፤ በውስጥም ሆነ በውጭ አመለካከት ትክክለኛ ሚዛን ያለው ፍርድ ሆኖ፤ ተቀባይነትን ያገኛል ቢሉ የበርማና የደቡብ አፍሪካ መልዕክተኞች፤ ውሳኔያቸውን አቀረቡ።

እንደሚታወቀው ዩናይትድ ስቴትስ፤ ከጥቅምት 1949 ዓ.ም ጀምሮ ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔ ነው ብሎ ያስበው፤ አገሩን ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን በማቀላቀል ነው።

ታላቋ ብሪታንያ ግን የፌዴሬሽን መንፈስና አስተዳደር፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ትርጉሙ የማይታወቅ እጅግ አስቸጋሪ ነገር ይሆናል ብሎ ከማመኑም በላይ፤ ከብዙ ጊዜ ጀምሮ ሲጥርበት የቆየውን የኤርትራን ምዕራብ ቆላ ከሱዳን ጋር የማቀላቀል ዕቅድ፤ ከበርማና ከደቡብ አፍሪካ የቀረበው መፍትሔ እንደሚያሰናክልበት፤ ግልጽ ሆነ።

## የፌዴሬሽን መፍትሔ

የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ቡድን ጥናቱን ከፈጸመ በኋላ፤ ያዘጋጀውን ራፖርት ሰኔ 28 ቀን 1950 ዓ.ም ለጊዚያዊ ኮሚቴ (INTERIM COMMITTEE) አቀረበ።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው፤ የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽኖች በሕብረት ሆነው ባቀረቡት ራፖርት፤ ኢርትራ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዘውድ ሥር በፌዴሬሽን ተቀላቅላ የውስጥ አስተዳደርን የምትመራበት መንግሥት ይኖራታል ብለው ነበር። ይህን መፍትሔ ከሌሎቹ ቅድሚያ በመስጠት ጊዜያዊው ኮሚቴ እንዲነጋገርበት ይከመንቱ ሲቀርብ፤ በበርማና በደቡብ አፍሪካ ራፖርት ላይ ተገልጾ የነበረው የፌዴሬሽን ዓይነት መልኩን ለውጦ ተገኘ። ይኸውም ንጉሠ ነገሥቱ ምንም ዓይነት ሥልጣን ሳይኖራቸው ለወጉ ብቻ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር የበላይ መሪ ተብላጄ፤ በኢርትራ የሚቋቋመው መንግሥት በሙሉ ሥልጣን አገሩን ይመራል የሚል ሆነ። የፌዴሬሽኑ ትርጉም እስከዚህ ድረስ በተጭበረበረ ሁኔታ ተለዋውጦ ለጊዜያዊው ኮሚቴ የቀረበው፤ ጣልያኖች በተለመደ ተንኮላቸው በጀርባ ገብተው፤ የበርማን መልዕክተኛ ይዘው በቀመሙት ተንኮል ሳይሆን እልቀረም ተብሎ ተጠርጥሯል። ለዚህም ማሰራጀት የሆነው፤ በመጀመሪያ ከተጻፈው ተለውጦ የቀረበውን የፌዴሬሽን አሠራር ትርጉም፤ የበርማ መልዕክተኛ ሲሰማ፤ ልክ አይደለም ብሎ አለመቆጣቱ፤ ወይም ቢያንስ በግልጽ አለመቃወሙ ነው።

ንጉሠ ነገሥቱ ያለ አንዳች ሥልጣን ለፕሮቶኮል ብቻ የበላይ መሪ እንዲሆኑ የታቀደው የፌዴሬሽን ፎርሙላ፤ ለኢርትራ ነፃነት ይሰጣት ከሚለው ከጣልያን ምኞት ጋር የሚመሳሰል ስለሆነ፤ ኢትዮጵያ በምንም መንገድ የማትቀበለው መሆኑን የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አስታወቁ።

« ..... ለብዙ ሺህ ዓመታት በዓለም ላይ የተከበረ ነፃነቷን ይዛ የኖረች ኢትዮጵያ ከሕዝቦቿ መካከል ነፃ ሆና ከማታውቀው እና፤ በሕዝብ ቁጥር ከጠቅላላው ኢትዮጵያውያን አንድ ህያኛ ከማትሆነው፤ ከኢርትራ ግዛት ጋር በፌዴሬሽን አትተሳስርም። ከኢትዮጵያ ጋር ተቀላቅላ በፌዴሬሽን የምትተዳደረው ኢርትራ መሆኗ በግልጽ መታወቅ አለበት ..... » ካሉ በኋላ፤ አቶ አክሊሉ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፤ « ..... በዚህ የተባበሩት መንግሥታት የጊዜያዊ ኮሚቴ ውስጥ የሚደረገው ሙከራ፤ ከዚህ ቀደም በኢርትራ ሕዝብ ዘንድ ተቀባይ እጥቶ የወደቀው የጣልያን የነፃነት ፎርሙላ፤ እንደገና ነፍስ እንዲዘራ ከሆነ፤ ኢትዮጵያ ብሔራዊ ደህንነቷ አደጋ ላይ እንደወደቀ ቆጥራ፤ አስፈላጊውን እርምጃ ከመውሰድ አትቆጠብም ..... » ሲሉ አስጠነቀቁ።

በዚህ አኳኋን አቶ አክሊሉ የሰጡትን መግለጫ የጊዜያዊው ኮሚቴ ሲቀመጠርና ምክትሉ ስለደገፉት፤ በፌዴሬሽኑ አስተዳደር ንጉሠ ነገሥቱ ምንም ዓይነት ሥልጣን እንዳይኖራቸው፤ ባልታወቀ መንገድ በተንኮል ተቀነባብሮ የቀረበው ህሳብ እንዲሰረዝ፤ ስምምነት ተደረገ። ወዲያውም፤ ..... ኢርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ ሥልጣን ሥር ነው ..... ብለው፤ ሰኔ 28 ቀን 1950 ዓ.ም በርማና ደቡብ አፍሪካ በራፖርታቸው ላይ የዳኝነት አስተያየት የሰጡበት፤ እሪጅናሉ ደክመንት ቀርቦ ንግግር እንዲደረግበት ኮሚቴው ወሰነ።

የበርማ፤ የደቡብ አፍሪካና የኖርዌይ ኮሚሽኖች፤ ጣልያን ለጥቅሙ ሲል ለኢርትራ ነፃነት ካልተሰጠ ብሎ ያደረገውን ጥረት፤ ሕዝቡ እንደማይደግፈው ቢያረጋግጡለትም፤ የሳቲን-አሜሪካ ወዳጆቹን ይዞ በተባበሩት መንግሥታት ጓዳ እንዳንድ ተንኮል በመጠምጠም፤ ምኞቱን ለመፈጸም ተስፋውን አልቆረጠም። የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኢርትራ እንዲልክ የተደረገው እና አብዛኞቹም ዳኞች የተመረጡት፤ በጣልያን ፍላጎትና ብርቱ ጥረት መሆኑን

እናስታውሳለን። አሁንም የመርማሪው ኮሚሽነሮች ቡድን ራፖርት በጊዜያዊው ኮሚቴ ሲጠና አንደታየው ሁሉ፤ ቀጥሎም ጉዳዩ በፖለቲካ ኮሚሲዮን ተመርምሮ በጠቅላላው ጉባኤ አስከማውሰንበት ጊዜ ድረስ፤ የጣልያን የተንኮል ሰንበለት አየተቀጣጠለ አብሮ ከመጓዝ አያቋርጥም።

የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን ራፖርት ተጠናቅቆ ለተባበሩት መንግሥታት ከቀረበበት ጊዜ ጀምሮ፤ የኤርትራ ጉዳይ በመጨረሻ ውሳኔ የሚያገኘው፤ በርማ እና ደቡብ አፍሪካ በሰጡት የፈዴሬሽን ሀሳብ አንደሚሆን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ አርግጠኛ ነበሩ። የፈዴሬሽን አስተዳደር ለኢትዮጵያም ሆነ ለኤርትራ ሕዝብ፤ ፍጹም አንግዳና የባዕድ ሥርዓት ስለሆነ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አንዲቀበሉት ለማድረግ አቶ አክሊሉ ከገደ ችግር ገጠማቸው። በዚያን ዘመን በንጉሠ ነገሥቱ ዙሪያ ያለው የወልደጊዮርጊስና የመኩንን ሀብተወልድ የሕብረት ሥልጣን ማንም የማይደፍረው ስለሆነ፤ የፈዴሬሽን ሀሳብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያለ ቅሬታ አንዲቀበሉት የጸሐፊ ትዕዛዙንና የገንዘብ ሚኒስትሩን አርዳታ ጠየቁ።

ለወልደጊዮርጊስና ለመኩንን ሀብተወልድ አቶ አክሊሉ ባጭሩ ያመለክቱት፡ « ..... አሁን በተባበሩት መንግሥታት ኮሚቴ ላይ ንግግር የሚደረግበት የኤርትራ ጉዳይ፤ ውሳኔ የሚያገኘው በፈዴራሊዮን መልክ ካልሆነ በስተቀር፤ ሌላ አማራጭ መንገድ የለም። በአኔ በኩል ብርቱ ጥረት ለማድረግ የምጥክረው፤ በፈዴራሊዮኑ አሠራር የጃንሆይ ሥልጣን በዋና ዋና ጉዳዮች ላይ፤ በተለይ በውጭ ጉዳይ ፖሊሲ፤ በመከላከያ፤ በፈናንስና በመገናኛዎች በኩል በሕግ የተረጋገጠ አንዲሆን ነው። ከዚህ ውጭ ማድረግ የሚቻል አይመስለኝም። ..... ፈዴራሊዮኑን አንቀበልም ብለን ብንሟገት፤ ለጣልያን የታሰበውን የጥግዚት አስተዳደር ሀሳብ ለማስፈጸም መንገድ አንከፍታለን። ስለዚህ፤ ጃንሆይ በሰፊው አስተያየታቸው ጉዳዩን አንዲረዱትና፤ የፈዴራሊዮኑን ሀሳብ አንዲቀበሉት አርዳታ አለምናለሁ። ይህን ሁሉ የማስቸግረው፤ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ፤ ፍጹም በሆነ የአንድነት አስተዳደር አንዲሆን፤ ጃንሆይ የጣሉብኝ አደራ አጀግ ስለከበደኝ ነው። አንደ አውነቱ ከሆነ፤ እስከዛሬ ድረስ ጠላቶቻችንን ተቋቁመን ከዚህ ደረጃ መድረሳችን ትልቅ ነገር ሆኖ መታየት አለበት። በአኔ የግል አስተያየት፤ በታላላቅ ጉዳዮች ላይ፤ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሥልጣን በሕግ ታውቆ፤ ለኤርትራ የፈዴሬሽን አስተዳደር መመሥረቱ፤ ኢትዮጵያን የሚጉዳት አይመስለኝም ..... » የሚል ነበር። ከጥቂት ቀናቶች በኋላ፤ ከጽሕፈት ሚኒስትሩና ከገንዘብ ሚኒስትሩ ላቶ አክሊሉ የተላኩት መልዕክቶች ደረሱ።

ሀ/ ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ

« ..... ስለ ኤርትራ ጉዳይ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሲዮን ላይ የሚደረገው ንግግር፤ የመጨረሻው ውሳኔ በፈዴራሊዮን አስተዳደር መሆኑ እንደማይቀር፤ ዘርዝረህ የላክልኝ ደርሰኛል። መጅም ይኸ ሀሳብ ዛሬ የተፈጠረ አደለም። ባለፈው ዓመት ለሚሪካኖች አቅርበውት፤ እንተም ታገለህ፤ እነዚያ ተንኮላኞች እንገለጽቸው ረድተውህ፤ ሳይሳካ መቅረቱን ሁላችንም እናስታውሳለን። ዛሬ ደግሞ የተባበሩት መንግሥታት በመረጣቸው ሁለት ዳኞች፤ የፈዴራሊዮኑ ሀሳብ ተደግፎ ሲቀርብ፤ በእነዚህ በላሚሪካኖች ኃይልና እርዳታ፤ በዋናው ጉባኤ ላይ መወሰኑ የማይቀር ነው ያልከው፤ እኔም እዚህ ሩቅ ሆኜ ይታየኛል። መቸም እንድ ነገር ማመን ያለብህ፤ በእንተ በኩል ይኸ ቀረ፤ ይኸ ጉደለ የሚባል ነገር አለመኖሩን ነው። እዚህ ላይ በቀም ነገር መታየት ያለበት፤ በፈዴራሊዮንም ሆነ ወይም በሌላ የአስተዳደር መንገድ፤ ኤርትራ ለኢትዮጵያ ትመላለሳት እንጂ፤

ከእንግዲህ ወዲህ ለጠላታችን ለጣልያን አትዳረግም። የድካም ውጤቱ ይኸ ነው። የፌዴራሊዮኑ ውሳኔ እየገፋ ስለመጣ መቀበል ያስፈልጋል ብለህ ባመለከትከው መሠረት፤ ከጌቶቹ ጋር በሰፊው ተነጋግሮበታለሁ። እንተ ያለብህን ችግር ከማናችንም በበለጠ የሚያውቁት እሳቸው ናቸው። እርግጥ፤ የፌዴራሊዮኑን ህሳብ በቶሎ ከመቀበላችን በፊት፤ እንዳንድ ነገር ማድረግ ትችል እንደሆነ? ብለው ተስፋ ያደርጉብሃል። ይኸውም፤ የኖርዌይ ዳኛ እንደሰጠው አስተያየት፤ የአቆርዳቱ ጉዳይ ለጊዜው ቆይቶ፤ ሌላው ግዛት በሙሉ ያለ እንዳች ሀታታ ወደ እኛ እንዲመጣ፤ ከእንግሊዞችና ከአጂሪኖች እርዳታ ለማግኘት ትሞክር እንደሆነ? ብለው ያለባሉ። መቸም የሚሆነውንና የማይሆነውን የምታውቀው እንተ ነህ። ..... በእኔ በኩል የምመክርህ ሁለት ነገር ነው። 1. የጌቶቹ ህሳብ ምን እንደሆነ ስለምታውቀው፤ ከኖርዌይ የቀረበው ህሳብ እንዲወሰን የተቻለህን አድርግ። 2. በዚህ አኳኋን የማይቻል ሆኖ የፌዴራሊዮኑ ጉዳይ ገፍቶ ከመጣ በቶሎ መቀበል ነው። በተረፈ ጤናህን ጠብቅ። ..... »

**ለ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ፤**

« ..... ትናንት ጌቶቹን ሳነጋግራቸው፤ በዚህ ረደፈሊዮ በተባለው ነገር አክሊሉ እንደምንም ታገሉ ያስቀረው ይሆናል ብለው ተስፋ ያደርጋሉ። እንደምታውቀው የጃንሆይ ህሳብ ትክክል ነው። ይኸ ረደፈሊዮ የሚባል ሕግ፤ በእንድ አካል ላይ ሁለት ዓይነት ቀለም መለጠፍ ከመሆኑ በቀር፤ እንድነታችንን የሚገዛ ሊሆን አይችልም። እንተ እሳካሁን የምትደክምበትን ጌቶቹ ደሀና አድርገው ስለሚያውቁ፤ ሕጎችህ በላይ የሆነ ነገር ለምን አልወራህም? አትባልም። እኔ የማከፈንቀህ እንድ ነገር እንድትሞክር ነው። በመጀመሪያ እንግሊዞችን፤ ከዚያም አጂሪኖችን በወዳጅነት ደህ፤ ይኸን ለጃንሆይ አመራርና ለኢትዮጵያ እንድነት ግጠናኪያ ምቹ ያልሆነ ነገር ለማስተረት፤ የተለየ ድካም ብታደርግ የሚሳካልህ ይመስለኛል። ኤርትራ በሙሉ በፌዴራሊዮ ወደ ኢትዮጵያ ይገባ ከሚባል፤ ይኸ ቀድሞውንም ኢትዮጵያ አደላህም የሚለው የአቆርዳት አውራጃ ሕዝብ ቀርቶብን፤ ሌላው ኤርትራ፤ ሙሉ ኢትዮጵያ ሆኖ ቢመጣን ይቻላል። በእንተ በኩል ይህ ህሳብ እንዲሳካ ፊት ለፊት መሟገት፤ ወደፊት ቢታረክ፤ ያስቀጥላል የሚል ግምት እንዳለህ ትዝ ይለኛል። ኢትዮጵያን አልፈልጋትም፤ ቢታረክም በዘርፍ አውቃትም ብሎ፤ በአደባባይ የቆመውን ሕዝብ፤ እኛም እንፈልጋለንም ብንለው፤ ታሪክ ለየገን እንደግዛትበን ለእኔ አይታየንም። የሆነ ሆኖ ለፖለቲካው ዘዴ ኃላፊው እንተ ስለሆነክ፤ በዚህ በኩል አልምግትህም። እኔ የምናገረው የመሳሰለን ነው። ጃንሆይ እንደሚፈልጉት ቢፈጸም፤ ከጠቁ ጣጣ ስለምንድን በብርቱ ድክምበት። ካልሆነ ደግሞ ፌዴራሊዮ መቀበሉ አስፈላጊ ስለሆነ፤ ጸሐፊ ትዕዛዝም ደሀና አድርጉ አሰረድቷልና በዚህ በኩል ሥጋት አይደርሰህ ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሆነ ካቶ መኩንን ሀብተወልድ የተሰጠው ምክርና አስተያየት፤ አቀራረቡ ይሰይ እንጂ፤ መሠረቱ አንድ ዓይነት ነው። ሁለቱም ከፍተኞቹ ባለሥልጣኖች፤ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ከመቀበል በፊት፤ ቢቻል ከኖርዌይ የቀረበው ህሳብ ደጋፊዎች አግኝቶ እንዲፈጸም ይደክምበት የሚል ነው። አቶ አክሊሉም ይህንኑ በጥተ ልዑል ቤተመንግሥት ያሰውን መንፈስ በመከተል ልዩ ጥረት ማድረጋቸውን አላቋረጡም ነበር። የኤርትራን እና የኢትዮጵያን ጉዳይ፤ በፌዴሬሽን መፍትሔ ብቻ መመልከት በቂ አስመሆኑን፤ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚቴ እንዲገነዘበው፤ አቶ አክሊሉ ሙከራ ያደረጉት የሚከተለውን አስተያየት በማቅረብ ነበር።

« ..... ከአምስቱ የመርማሪ ኮሚሊዮን አባላት መካከል ሶስቱ፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን እንደሚፈልግና፤ በኢኮኖሚም ረገድ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ካልሆነች በስተቀር፤ ራሷን ችላ ለመኖር እንደማትበቃ አረጋግጠዋል።



..... ኤርትራ ለአሥር ዓመታት በሞግዚት አስተዳደር ከቆየች በኋላ፤ ነፃነቷን ማግኘት ይገባታል ያሉትም፤ የጓቴማላና የፓኪስታን ዳኞች፤ የእገሪቱ የኢኮኖሚ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተለይቶ ብቻውን መቆም እንደማይችል መስክረዋል። እነዚሁ ዳኞች ከዚህም አልፈው፤ ኤርትራ ነፃ መንግሥት በምትሆንበት ጊዜ፤ በኢኮኖሚ ረገድ ሁለቱ አገሮች (ኢትዮጵያና ኤርትራ) በቅርብ የሚተሳሰሩበት ለምምኑዎች አንዲደረጉ አስፈላጊነቱን አጠንክረዋል። በዚህ አቀራረባቸው የጓቴማላና የፓኪስታን መልዕክተኞች አስተያየት ትክክለኛውን የዳኝነት መለመር አለመከተሉን ለመረዳት አያስቸግርም። ..... በእንደ በኩል ኢትዮጵያ ለኤርትራ አናቷ አይደለችም ብለው አየካዱ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ልጇ እይደለችም የሚሏት፤ ይህች ባዕድ ኤርትራ ነፃ መንግሥት እንድትሆን ሲጠይቁ፤ በኤኮኖሚ ረገድ ኢትዮጵያ መመገብ አለባት ይላሉ። የእነዚህ የሁለት አገሮች መልዕክተኞች የፍርድ ሚዛን፤ ምን ያህል መዛባቱን ለመገንዘብ ከዚህ የበለጠ ግልጽ ማለፊያ የለም። ኢትዮጵያ፤ እናትነቷ ለታወቁላት ልጆቿ ያላትን ማከፊልና መመገብ ሰብዓዊ ግዴታዋ ቢሆንም፤ እናትነቷ ለተካዳባት ልጆቿ ማሳደጊያ ወተት መለገስ አለባት ብለው፤ ፍርዳቸውን የሰጡትን የጓቴማላና የፓኪስታንን ዳኝነት፤ በቁም ነገር ለመመልከት አይቻልም።

..... የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽኖች፤ በኤርትራ ውስጥ ምንም እንኳ አብዛኛው ሕዝብ ለኢትዮጵያዊነቱ የቀረጠ መሆኑን ቢያረጋግጡም፤ በምዕራቡ ቆላ ነዋሪ ከሆነው ሕዝብ ውስጥ፤ የሚበልጠው ከፍል ኢትዮጵያን እንፈልግም ስላለ፤ ለሁሉም ወገን አስታራቂ እንዲሆን፤ የፌዴሬሽን አስተዳደር ቢመሠረት ይሻላል ብለዋል። የበርማና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽኖች ያቀረቡትን ይህንን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለመቃወም ወይም ውድቅ እንዲሆን ለመጠየቅ ሳይሆን፤ ለኤርትራ ሕዝብ ዕድልና ሕይወት፤ ኢትዮጵያ በበኩሏ ጠቃሚ ይሆናል ብላ የምታምንበትን አስተያየት መግለጽ ትፈልጋለች።

..... የፌዴሬሽን አስተዳደር ትክክለኛ ትርጉሙና የአሠራሩ ዘዴ፤ በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ ከዚህ ቀደም ተለምዶ የማይታወቅና፤ ፍጹም አንግዳ ነገር ስለሆነ፤ ኮሚቴው ወደ ውሳኔ ከማምራቱ በፊት፤ የሕዝቡ የትምህርት ደረጃና የሥራ ኢክስፔሪያን፤ የውስጡን አስተዳደር ኃላፊነት ለመቀበል በቂ መሆን አለመሆኑን ጠለቅ ብሎ ማተኮር ያስፈልገዋል። የተባበሩት መንግሥታት አባል አገሮች እንደሚያውቁት፤ ኤርትራ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር ታሥራ ቢተሰቃየችበት በሃምሳ ዓመታት ውስጥ፤ ሕዝቡ በትምህርት ከአራተኛ ከፍል እንዳያልፍ በሕግ ተወሰኖበት የኖረ ስለሆነ፤ የፌዴሬሽን ሕግ የሚሰጠውን የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን ለመቀበል የሚችሉ፤ እንኳን በየኢክሱቲ ቀርቶ የሁለተኛ ደረጃን እንኳ የፈጸሙ ኤርትራውያኖች፤ አለመኖራቸው መታየት አለበት።

..... የዴሞክራሲ ትርጉሙ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጎት መፈጸም ከሆነ፤ አብዛኛው ሕዝብ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን መሆኑ ለማንም ግልጽ ነው። እንግዲህ ይኸ ሕዝብ ወደ ጥንት አገሩ መመለስን እንደሚፈልግ፤ በወዳጅም በጠላትም ከተመሰከረ በኋላ፤ በማየውቀውና ባልተረዳው ሥርዓት፤ የተለየ አስተዳደር ያስፈልግበል ብሎ መወሰን ወይም ማሰገድ፤ ጠቃሚ አለመሆኑን ኢትዮጵያ ታሳታዩለች። ..... እኔ ይህን ሁሉ ሰናገር፤ የበርማ እና የደቡብ አፍሪካ ኮሚሽኖች፤ ለኤርትራ ትክክለኛ መፍትሔ ፍለጋ ያደረጉትን ጥረት ሳልገነብ ተርቼ አይደለም። በርማና ደቡብ አፍሪካ የፌዴሬሽን መፍትሔ ያበጃል ያሉት፤ ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት የምዕራቡ ቆላ ነዋሪዎች፤ ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድን

በሰሚቃወሙ፤ አስታራቂ መንገድ በመፈለግ መሆኑን ሁላችንም አናውቃለን። ይሁን እንጂ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በፌዴሬሽን ነው ሲባል፤ ይህች በቅኝ ገዢዎች ስትሰቃይ የኖረች አገር፤ እቶኛው በሚሰጣት መብት የውስጥ አስተዳደሯን ሰመምራት፤ የሰው ኃይልና ያገር ውስጥ የገቢ ምንጭ ስሰሚያጥራት፤ ከዛድ ችግር ላይ እንደምትወድቅ መታወቅ አስበት።

ከዚህ ሁሉ ጣጣ ሰመዳን፤ የኖርዌይ መልዕክተኛ እንዳሳሰበው፤ በጣልያን ፕሮፓጋንዳ የተወናበዱት የጭራቡ ቆላ ነዋሪዎች፤ ትክክለኛ ፍላጎታቸውን አጥንተው ሰመውለን ጊዜ እንዲሰጣቸውና፤ ሌላው፤ ሳያመነታ በቀጥታ ኢትዮጵያዊነትን የመረጠው ሕዝብ፤ አሁኑን በቀጥታ እንዲቀላቀል ቢደረግ፤ የተሻለ መሆኑን ኢትዮጵያ ታላባባሰች ..... »

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህን እስተያየት ለኮሚቴው ባቅረቡ ጊዜ፤ የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ድጋፍ ይሰጥ ይሆናል የሚል ተስፋ ተደርጎ ነበር። በመሠረቱ፤ የኖርዌይ ኮሚሽነር ባቀረበው ሪፖርት፤ የኢርትራ የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ ጉዳይ፤ ሰጊዜው አሁን ባሰበት ሁኔታ ቆይቶ፤ ወደፊት በሕዝቡ ፍላጎት እንዲወሰን አሳስቦ እንጂ፤ እንግሊዞች እንደሚፈልጉት ከሱዳን ጋር ይቀላቀል የሚል ፍርድ አልሰጠም። ከዚህም ይላይ፤ አምስቱም የመርማሪው ኮሚሽን አባላት በአንድ ቃል የተሰማሙበት አንድ ነገር ቢኖር፤ የምዕራቡ ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል በእንግሊዞች የተረፈውን ሀሳብ፤ መላው የኢርትራ ሕዝብ መቃወሙን በየራሪቸው መገለጻቸው ነው። በሰዚህ፤ እንግሊዞች ከፖሊስ ወር 1949 ዓ.ም ጀምሮ ሲደክሙበት የቆየው ጉዳይ፤ በአሁኑ ጊዜ እንደሚቆጠረው ስለተገነዘቡ፤ ከኢትዮጵያ መልዕክተኛ የተሰበሰበውን እስተያየት መደገፍ አልፈለጉም።

የአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉዛእ በተካሄደበት ጊዜ፤ በጥቅምት 1949 ዓ.ም፤ ሰኢርትራ ጉዳይ መፍትሔው በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል ነው ብለው፤ እሚሪካኖች ያቀረቡትን ረቂቅ ውሳኔ፤ አጅግ አድርገው የተቃወሙት እንግሊዞች እንደነበሩ ይታወቃል። በዚያን ጊዜ፤ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሸርኔስት ቤሽን፤ የእሚሪካኖችን የፌዴሬሽን ዘላብ አልቀበልም ያለበት ሣኖው ምክንያት፤ ከኢርትራ ግዛት የምዕራቡ ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን እንዲቀላቀል የታሰበውን የሚያፈርስ በመሆኑ ነበር። አሁንም የበርማና የይቡብ አፍሪካ መፍትሔ፤ እንግሊዞች የሚፈልጉትን የአቆርዳትን አውራጃ፤ ወደ ሱዳን የማቀላቀሉን ጉዳይ የሰረዘው መሆኑን እሚሪካኖች እያወቁ፤ የቀረበው የፌዴሬሽን ፎርሙላ ድጋፍ እንዲያገኝ ብርቱ ጥራት አደረጉ።

የተባበሩት መንግሥታት ጊዜያዊ ኮሚቴ፤ በእሚሪካኖች እርዳታ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለመቀበል ሲዘጋጅ፤ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ሰፎርሳ፤ በድንገት አንድ ችግር ፈጥሮ ለማስናከል ተነሳ። የኢርትራን ሕዝብ ፍላጎት እንዲመረምር አደራ የተሰጠው የመርማሪው ኮሚሽን ቡድን፤ በአንድ ዓይነት ዘላብ ለመስማማት አልመቻሉ እጅግ የሚያሳዝን መሆኑን ከገለጸ በኋላ፤ ካርሎ ሰፎርሳ ባቀረበው አዲስ ዐሳብ፡ ..... ወደፊት የጠለቀ ጥናት ተደርጎ ለሁሉም ተስማሚ የሆነ መፍትሔ እስኪገኝ ድረስ፤ ላልተወሰነ ጊዜ መላው የኢርትራ ግዛት፤ በታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር እንዲቆይ ያስፈልጋል..... » አለ።

እንግሊዞችም ከዚህ ቀደም ታላቋ ሱማሌ ብለው በነደፉት ፕላን፣ የአጋደንን አውራጃ ሳያገኙ በመቅረታቸው፣ ቀጥሎም የኤርትራን የምዕራብ ቆላ አውራጃ ከሱዳን ጋር እቀላቅለው ለመያዝ የተመኙት ሰላልተሳካላቸው፤ በብስጭት መንፈስ ይኸንን ከካርሉ ሰፎርሳ የተነገረውን የጣልያንን ሀሳብ ለመደገፍ ፈለጉ። ወዲያውም በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዘንድ የተመልካችነት (OBSERVER) ቦታ ያለው፣ የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ሰፎርሳ የሰጠውን መግለጫ፣ የድርጅቱ አባል አገሮችና በተለይም የሳቲን አሜሪካ ግሩፖች እንዲደግፉት ከፍ ያለ ጥረቱን ቀጠለ።

አሜሪካኖች ደግሞ በበኩላቸው፣ የጣልያንን የተንኮል ዕቅድ ለመሰበር ቆርጠው ስለተነሱ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዲን አቸሰን (DEAN ACHESON) ራሱ፣ በኮሚቴው ሰብሰባ ላይ ተገኝቶ፣ በፌዴሬሽኑ መፍትሔ አባሎቹን ካስማማ በኋላ፣ በደንቡ መሠረት ጉዳዩ ለዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን እንዲተላለፍ አስደረገ። የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በውጭ ጉዳይና በመከላከያ ብቻ ሳይወሰን፣ በፊናንስና በውጭ ንግድ፣ በመገናኛዎችና በወደብ እስተዳደር ጭምር እንዲሆን የቀረበው ሀሳብ፣ ብዙ ድጋፍ እያገኘ በመሄዱ፣ ጣልያኖች የበለጠ ተናደዱ። ይህንን የፌዴሬሽን እቋም ኮሚቴው ተቀብሎ፣ ለውሳኔ ወደ ፖለቲካው ኮሚሲዮን ከማስተላለፉ በፊት አሰናክሎ ለግሰቀረት፣ ጣልያኖች ላቲኖቹን ይዘው ያደረጉትን ሙከራ፣ የዩናይትድ ስቴትስ መልዕክተኞች ፈጥነው ባይደርሱበት ኖሮ፣ በቀላሉ እይከሽፍም ነበር። ዕድሜ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዲን አቸሰን የፌዴሬሽኑ ፎርሙላ በኮሚቴው ተደግፎ ለፖለቲካው ኮሚሲዮን ተላለፈ።

የኤርትራ ጉዳይ የሚወሰነው በፌዴሬሽን መልክ መሆኑ እየተረጋገጠ ሲመጣ፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ለጃንዞዩ በላኩት ቴሌግራም፡ « ..... ያለን ምርጫ ኤርትራን በፌዴራሊዮን አስተዳደር መቀበል ብቻ ስለሆነ፣ የግርማዊነት ውሳኔ በአስቸኳይ እንዲደርስን እጠብቃለሁ ..... » አሉ። ወዲያው፣ ንጉሠ ነገሥቱ በገነቱ ልዑል ቤተመንግሥት ትልቁን ስብሰባ እድርገው፣ ልዑል አልጋወራሽ፣ ልዑል ራስ ኩሃ ኃይሉ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደገዮርጊሳ፣ አቶ ዘውዴ ገብረሐይመት (በዚያን ጊዜ የውጭ ጉዳይ ምክሪቤት) በተገኙበት «... ኤርትራን በፌዴራሊዮን እስተዳደር እንድንቀበል ከተባበሩት መንግሥታት ስለተጠየቅን፣ እኛም መስማማታችንን ዛሬ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን መልዕክት ስለምንልክለት፣ አንድታውቁት ነው ..... » ብለው መግለጫ ሰጡ።

ራስ ኩሃ የፈሩት ደረሰ። በእንደ ኢትዮጵያ ላይ ሁለት መንግሥት ተቋቁሞ ሊካሄድ ነው። ኤርትራውያኖች የራሳቸውን መንግሥት አቋቁመው የሚተዳደሩ ከሆኑ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ሆኑ የሚባለው በምን ነው ? እንደዚህ የመሰለውን ፍርድ መቀበል ጥቅሙ ምንድን ነው ? በማለት እጅግ ማዘናቸውን ገለጡ። ጃንዞዩ ራስ ኩሃ በተናገሩት እልታደሰቱም፡ « ..... አንተ እኮ ያልተረገፍኸው ብዙ ነገር አለ። ጥና መላክቶችንና ከእሱም ጋር አብረውት እንዲሠሩ የመደብናቸው ሰዎች፣ የሰጠናቸውን ትዕዛዝ ተከትለው በሚበቃ አካሄድ በዓለም ገባኤ ፊት በብዙ ተሟግተውበታል። አዙን ለብዙ ዘመን ደክመን ጉዳዩ እዚህ ደረጃ ከደረሰ በኋላ አንቀበልም ብንል። ጣልያን ተመልሶ እንዲመጣ በሩን ከመክፈት በስተቀር የምናገኘው ጥቅም የለም። ይኸንን የኤርትራን ጉዳይ ለንግሥታቸው፣ በፌዴራሊዮን ያለጠን ብለን እኛ አላመለከትንም። የኤርትራም ሕዝብ እልጠየቀም። በተለይም የኤርትራ ሕዝብ ለኢትዮጵያ አንድነቱን፣ ለኛም ታማኝነቱን የገለጠው በሰፊው ነበር። ምን ይሆናል ? የተባበሩት መንግሥታት

ዳኞች ለአንዳንድ ጥቅም በጠላቶቻችን እየተገኙ፤ ይኸን ፈዴራሊዮን የሚባል ነገር ደነቀሩብን። ሆኖም የፈዴራሊዮን ነገር ሲታይ፤ ራስ ካሃ በተናገርከው ዓይነት አደረጉ። በኢትዮጵያና በኤርትራ ሁለት መንግሥት የለም። መንግሥቱ እኛው ነን። ፈዴራሊዮን የተባለው፤ ለኤርትራ የምንሰጠው የውስጥ መተዳደሪያ ደንብ ነው። ይኸውም፤ ኤርትራውያኖቹ በመሬታቸው ላይ የሚያገኙትን ማናቸውንም ነቢ ስራላቸው መተዳደሪያ አድርገው፤ በጤናም፤ በትምህርትም፤ በርሻም ነገር ስመሥራት አንዲችሉ የታሰበ ነው። ከዚህ በቀር በፖለቲካም፤ በጦር መከላከያም፤ በኢንተርናሲዮናልም፤ በገንዘብም፤ በመገናኛዎችም፤ በግንደም፤ ትልቁ ኃላፊነት የሚወድቀው እኛው ላይ ነው። በስዚህ ሌት ተቀን ደክመን ብዙ ፈተናዎች ደርሰውብን የተገኘውን ዕድል ማቃለሉ የተገባ አደሰም። በኛ ምኞትና በኛ ፍላጎት ቢሆን ኖሮ፤ ከአንድ ዘርፍ ከአንድ ታሪክ በመጡ ሕዝቦቻችን መካከል ፈዴራሊዮን የሚባል ነገር መታሰብ አልነበረበትም ነበር ..... » በግለት፤ በራስ ካሃ ላይ ያደረውን ሥጋት ለማስወገድ በሰፊው ተናገሩ።

ለዑል ራስ ካሃም የጃንሆይን ሁኔታ ሲያዩ አስተያየታቸውን ረገብ አደረጉ። « ..... እንግዲያውም የኛን ሀሳብ ተረድቶ ፀሀት የሚፈርድልን ዳኛ ነዋ! ያጣነው ? ... » አሉ። ጃንሆይም « ..... እዎን ! ፀውነት የሚፈርድልን ዳኛ በማጣት ነው ..... » ብለው መለሱ።

የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፈዴሬሽን እንድትቀላቀል በሚወሰን ጊዜ፤ ኢትዮጵያ ውሳኔውን አክብራ አንደምትፈጽም የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ መሆኑን፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ እንዲያውቁት ትዕዛዝ ተሰጥቶ፤ የገተ ለዑል ቤተመንግሥት በብለባ ተፈጸመ።

## የአምስተኛው ጉባኤ ሂደት

### ሀ/ የኢትዮጵያ አስተያየት

መስከረም 28 ቀን 1950 ዓ.ም የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ በተከፈተ ጊዜ፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለመላው የአባል መንግሥታት እንደራሴዎች ያደረጉት ንግግር፤ በዘመኑ በነበረው ዓለምን በሚያሠጋው ፕሮብሌም ላይ ያተኮረና፤ ለመሠረታዊው የኤርትራ ጉዳይ ለመጨረሻ ጊዜ ትክክለኛን ፍርድ የሚጠይቅ ነበር።

« ..... የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ከተፈጸመ፤ ይኸው ዛሬ አምስት ዓመት ሆነ። በነዚህ ጊዜያቶች ውስጥ በዓለም ሕዝብ ላይ ስደረሰው አስቃቂ ዕልቂት፤ ተጠያቂዎቹ ከሆኑት ከጀርመንና ከጃፓን ጋር፤ አስፈላጊው የሠላም ስምምነት አስከዛሬ አልተፈረመም። ይህም ባለመሆኑ መላው ዓለም ቋሚ በሆነ በጦርነት ሕይወት ላይ እንደሚገኝ ተደርጎ ተቆጥሯል።

..... በአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያዎቹ ዓመታት ላይ፤ ዓለምን ለብዙ ጊዜ ያስቃዩት የናፖሊዮን ጦርነቶች ሲፈጸሙ፤ የፓሪስና የቪየና ስምምነቶች ሠላምን ባጭር ጊዜ ውስጥ አንደመሠረቱ ስናስታውስ፤ እንዲሁም ከመጀመሪያው የዓለም ጦርነት በኋላ በጥቂት ወራቶች ውስጥ የተከናወነውን የቪርሳይን የሠላም

ውል ስናስብ፡ በዘመናችን የደረሰው የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ ስምምነት፤ ከአምስት ዓመታት በኋላም አስመፈረሙ ሊያሰገርመንና ሊያሳስበንም ይገባል።

..... በዛሬው ሰዓት በተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ላይ የተደቀኑት አብዛኛዎቹ የዓለም ዋና ዋና ፕሮብሌሞች፤ ከነዚህ ከሁሉም ስምምነቶች መጉደል የተነሣ መሆኑን መገንዘብ አለብን። ይህን መሠረታዊ ምክንያት ቤተሰብ አውቀነው ይሁን ሳናውቅ፡ ከጦርነቱ ፍጻሜ በኋላ የአጭር ጊዜም ቢሆን አስተማማኝ ሁሉም ሳናገኝ፡ በቀጥታ ወደ ቀዝቃዛው ጦርነት ተሻግረናል።

..... እኛ ታናናሽ አገሮች፡ የዚህ የተዘቃዛው ጦርነት የተካሄደነት ደረጃ ባይሰጠንና፡ ድምፃችንም የመስማት ዕድል ባይኖረው፡ የተመልካችነትና የሩቅ ታዛቢነት መብት የተነፈገን አይመስለንም። የኛ የታናናሾች ትግልና ጥረት፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለዓለም ሁሉም ሦስትና አንዲስተኛውን በሕዝቦች መካከል ለሚፈጠረው ማናቸውም ችግር፤ ትክክለኛ ፍትሕ እንድናገኝበት ስለሆነ፡ ይህን አቋማችንን ኃያላን መንግሥታቶች እንዲያውቁልን እንወደቃለን።

..... በዓለም ላይ ተደጋጋሚው የደረሱት አስቃሪ ጦርነቶች ሁሉ፤ መንሻዎቻቸው በአምባገነኖችና በዲክታተሮች አብረው መሆኑ እየታወቀ፤ ካለፈው ስህተት በመማር ለሚፈቻችና ለአጥፊዎች ቦታ እንዳይኖር ለማድረግ፤ ችግሩ ምን ላይ እንደሆነ ለመከረኛው ሕዝብ ግልጽ ሆኖ አልታየውም። በአገሮችና በሕዝቦች መካከል በከፍተኛ ዘመናችን ለሚፈጠረው ችግር፤ ጻኞችንና ፍትሕ ሰጪዎችን ይሆናል ብለን የመሠረትነው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን፤ ኃላፊነቱን በትክክል አንዲወጣ ለማድረግ፤ የኃያላን መንግሥታቶች ሙሉ እምነትና በጉፈቃድ ብቻ ሳይሆን፤ የኛም የታናናሽ አገሮች ሕብረትና ጥንካሬ መታየት ነበረበት። በዚህ ረገድ በኛም በኩል የታየብንን ጉድለት ለማረም፤ ባለፉት ጊዜያቶች የተደረጉት በፃህተቶች ትምህርት እንዲሆኑን ያስፈልጋል።

..... ባለፈው ዓመት በዚሁ በኒውዮርክ በተካሄደው በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት መቅላሳ ጉባኤ፤ የሱማሌ ሕዝብ፤ ግፈኛው ጣልያን አስተዳዳሪው ሆኖ እንዳይመለስበት፤ የተረበውን ያን ሁሉ አሳዛኝ አቤቱታ አልሰማም ብሎ፤ ለቀድሞው ኮሎኒያሊስት መልሶ እንዳስረከበው ሁላችንም እናስታውሳለን። አንደዚሁም አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ፤ ኢትዮጵያዊነትን መጠየቁ በአራቱ ጃያላኖች ተመርምሮ ከታወቀ በኋላ፤ የጣልያን ወዳጆች ጻኞች ሆነው በተመረጠ ብት፤ በተባበሩት መንግሥታት ልዩ ኮሚሲዮን በድጋሚ እንዲመረመር መወሰኑን ሁላችንም እናውቃለን።

..... ወደ ኋላ ተመልሰን ይህን ሁሉ ሁኔታ በምናስተውለበት ጊዜ፤ ባለፈው ዓመት አቤቱታቸው ያልተደመጠውና ተገቢ ያልሆነ ውሳኔ የተጻነባቸው የሱማሌ ሕዝቦች፤ ዛሬ ምን እንደሚያሰቡ ብናተኩር፤ ያለ ጥርጥር ሀዘናቸውና ምሬታቸው ለሕሊናችን ሁሉም የማይሰጡ ሆነው እናገኛቸዋለን። እንደዚሁም፤ ለወደፊት ዕድላቸው ምን እንደሚፈልጉ ሀሳባቸውን በሚገባ ከገለጹ በኋላ፤ በድጋሚ እንዲመረመሩ አለአግባብ የተበየነባቸው ኢርትራውያኖች፤ ዛሬ በምን መንፈስና በምን አኳኋን ፊታቸውን ወደ ኒውዮርክ መልሰው፤ የሚሰጣቸውን ፍርድ እንደሚጠባበቁ እናያቸዋለን።

..... የተባበሩት መንግሥታት ከላከቸው ከአምስቱ መርማሪ ዳኞች ውስጥ ሶስቱ፣ ኖርዌይ፣ በርማና ደቡብ አፍሪካ፣ የኢርትራን ሕዝብ ስሜትና አቋም በትክክል አዳምጠው፣ አስተያየታቸውን አቅርበዋል። ሁለቱ ዳኞች ጉፎማላና ፓኪስታን ደግሞ፣ ገና ከጠዋቱ ለጣልያን መንግሥት ጥብቅና የቆሙ በመሆናቸው፣ የኢርትራን ሕዝብ ስሜትና አስተያየት አነሱ በሚፈልጉት መልክ ተርጉመው፣ ኢትዮጵያን ለመጉዳትና ጠላቷን ለመጥቀም፣ ታሪካዊ የሆነ የተባባ ፍርዳቸውን ሰጥተዋል። እንግዲህ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጉባኤዎችን የትኛውን ይከተላል ? የአብዛኞቻቸው ዳኞች ? ወይስ የጥቂቶቹን ? ..... ይህን የሃላም ሕዝብ አተኩሮ የሚመለከተውን የተባበሩት መንግሥታት የመጨረሻ ውሳኔ ለመስማት፣ ህገሬ የምትጠባበቀው ከፍ ባለ ናፍቆት ነው ..... »

ለቶ አክሊሉ ይህን አስተያየት ለጠቅላላው ጉባኤ ከገለጹ በኋላ፣ ከእንግዲህ ወዲህ የመጨረሻው ፍርድ አስከሚሰጥበት ጊዜ ድረስ፣ በትፅግሥትና በከፊት ከማዳመጥ በስተቀር፣ ምንም ዓይነት ንግግር ወይም መግለጫ ላለማድረግ ቆርጠው ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ እስከዚህ ለመመለስ የደረሱት፣ የኢርትራ ጉዳይ ከተጀመረ አንስቶ፣ በየምክንያቱ ለሚቀርቡት ጥያቄዎች ማብራሪያ ለመስጠት ሆነ ወይም በኢትዮጵያ ላይ ለሚሰነዘሩ የተባባ አስተያየቶች መልስ ለማቅረብ፣ ያደረጓቸው ንግግሮች በመቶ የሚቆጠሩ በመሆናቸው፣ አንድ አንዳንዶቹ የላቲን አሚሪካ ተናጋሪዎች « አስልጅ » አንዳይባሉ ነበር። ነገር ግን በዚያኑ ላምንት ውስጥ፣ በተባበሩት መንግሥታት ጉባኤዎች ላይ በተመልካችነት (OBSERVER) የሚካፈለው የጣልያን ወኪል አልቤርቶ ታርኪያኒ፣ ስለ ኢትዮጵያ ሕዝብ አንድነት ጉዳይ ጠቅሶ የተናገረው ስለአናደዳቸው፣ አንደኛ ተመልሰው መድረክ ላይ መታየት ግዴታ ሆነባቸው። የጣልያን ወኪል የተናገረው፣ የአንድ አገር ሕዝብ አንድነት ሊከበርና ሊታወቅ የሚችለው፣ በሕዝቦች ሙሉ ፈቃድ መፈጸሙ ማስረጃ ሲገኝለት አንጂ፣ በግዴታ የተደረገ፣ ወይም በፈጠራ ታሪክ የተገነባ ሲሆን፣ ተቀባይነት አንደሌለው የኢትዮጵያ መንግሥት መገንዘብ ያስፈልገዋል የሚል ነው። በመሠረቱ የአምባሳደር ታርኪያኒ ንግግር፣ ከሚያጠናው ከፈዴሬሽኑ መፍትሔ ጉዳይ ጋር የሚገናኝ አልነበረም። « ..... ኢርትራና ኢትዮጵያ አንድ ዓይነት ሕዝቦች ናቸው የሚባለው፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የፈጠራ ታሪክ ውስጥ ብቻ ሲሆን፣ የሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ ደግሞ አንድነቱ የተመሠረተው በቅርቡ ዘመን ዳግማዊ ምኒልክ ከጣልያን መንግሥት የጦር መሣሪያ አርዳታ አያገኙ፣ ባደረጉት ዘመቻ ነው። ..... » በማለት፣ ከ1945 ዓ.ም ጀምሮ የሮማ መንግሥት የሚያለራጩትን የተለመደ ፕሮፓጋንዳ፣ አምባሳደር ታርኪያኒ በድጋሚ ከመገለጹ በስተቀር፣ ለጉባኤው አዲስ ነገር አላቀረበም። ሆኖም፣ ይህን የተደረገውን የአጥቂ ንግግር ስምቶ በከፊት ማለፍ ስለማይቻል፣ በማያዳግም ሁኔታ መልሱን መስጠት ከኢትዮጵያ የሚጠበቅ ስለሆነ፣ የጉባኤው ሊቀመንበር የሆነው የኢራኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ናስርላዝ ኢንተዛም፣ (NASROLLAH - ENTEZAM) ለአቶ አክሊሉ የመልስ መስጠት መብታቸውን ጠበቀላቸው።

ክ 1941 - 1963 (G.C.)

የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ንግሥታቸውን የጀመሩት፡ « ..... አገራ ለብዙ ሺህ ዓመታት ነፃ ሆኖ በቆየው የሕይወት ዘመኗ፡ የፈጠራ ታሪክን የማዘጋጀትና አውነተኛ ታሪክን በትኩረት የመሸፈን ችሎታም ልምድም አንደሌላት፡ ለታወቀው የኢትዮጵያ ወዳጅ ለጣልያን መልዕክተኛ ማረጋገጥ አወዳለሁ ..... » \* በሚል ቃል ነበር።

« ..... በዚህ በተሰበሰቡበት የተባበሩት መንግሥታት አንደራሴዎች ገበታ ላይ፤ ስለ ኢርትራ አዳዲስ ታሪክ እየፈጠረ፤ በትኩረት አባል አገሮችን ለማሳሳት ሲጥር የከረመው ማን አንደሆነ፡ ባለቤቱ ራሱ እዚህ ስለአለ፡ ( በጣታቸው ታርኪያኒን አየጠቆሙ ) የተለየ ግሰረጃ ማቅረብ የሚያስፈልግ አይመስለኝም። ..... ስለ ኢትዮጵያ አንድነት የሚነገረው፤ የጣልያን መንግሥት በኢርትራ ጉዳይ ላይ አንደሚያውራጨው የፈጠራ ታሪክ ዓይነት አለመሆኑን፤ የተከበረው የጣልያን መልዕክተኛ አንዲረዳው ተፈላጊውን መረጃ ልንሰጠው አንችላለን። ..... የኢትዮጵያ አንድነት የተመሠረተው፤ በኢትዮጵያውያኖች ብቻ ሲሆን፤ የመቶ ዓመት ልደሚ ያልጥላው የጣልያን አንድነት ግን የተፈጠረው፤ ከውጭ በመጡ ወታደሮችና፤ የግዛት ጉቦ ተሰጥቶ ከፈረንሳይ ናፖሊዮን ሶስተኛ፤ በተገኘው የጦር ኃይል ዘመቻ መሆኑን፤ ለአምባሳደር ታርኪያኒ ማስታወስ የሚያስፈልግ ይመስለኛል። ..... »

..... የዛሬ ዓመት በዚህ አዳራሽ አምባሳደር ታርኪያኒ ስለአኔ ሲናገር፤ ..... የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የአንድን አገር አስተያየት፡ በሌላ አነጋገር ትክክለኛውን ስሜት ለመተርጎም ችሎታው በቂ አይደለም ..... ብሎኝ ነበር። የአኔ የችሎታ አጥረት የተተቸው በትርጉም ሥራ ስለሆነ፤ አኔም የዚህ ጥያ አለኝ ብዬ አልተከራክርኩም። ዛሬ ደግሞ አኔም በተራዩ አንዳደረግኩት አመለካከት፤ ክብር የጣልያን ወኪል፤ ስለ ዘመናዊው የመቶ ዓመት ታሪክ ያለው አውቀትና አስተያየት፤ እጅግ የጠበበ መሆኑን መግለጽ አወዳለሁ ..... » ብለው ንግግራቸውን ፈጸሙ።

ከአንድ ዓመት በፊት በመስከረም 1949 ዓ.ም የኢርትራ ጉዳይ በዋናው ኮሚሲዮን ቀርቦ በሚታይበት ጊዜ፤ « ኢርትራ ነፃ መንግሥት መሆን አልባት » ብሎ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ካርሎ ሰፎርሳ ሀሳቡን ሲያቀርብ፤ በጀርባ የተጠመጠመው ተንኮል ትክክለኛው ትርጉም ምን አንደሆነ አቶ አክሊሉ ለጉባኤው በሰፊው አሰረድተው ነበር። በዚህ ጊዜ የጣልያን መልዕክተኛ አልቤርቶ ታርኪያኒ መልሱን ሲሰጥ፤ « ..... የትርጉም ሥራ የተለየ ጥያን የሚጠይቅ ስለሆነ፤ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ የከምት ሰፎርሳን ዲሰኩር ሲተረጉም በጣም መሳሳቱን ለጉባኤው ከማረጋገጥ በስተቀር ሌላ የምጩምረው የለም ..... » ብሎ ሲናገር፤ በጣልያን ደጋፊዎች ዘንድ ከፍ ያለ የማውካካት ደምዕ ተስምቶ አንደነበረ ይታወቃል። አሁን ደግሞ ከአንድ ዓመት በፊት፤ አቶ አክሊሉ አጋጣሚ አግኝተው፤ የአሳቸው የትርጉም ችሎታ አንደተተቸባቸው ሁሉ፤ የታርኪያኒም የታሪክ ዕውቀት በጣም ውስን መሆኑን ሲናገሩ፤ በጉባኤው አዳራሽ አንድ ዓይነት የሳቅ ደምዕ ተስምቶ ነበር።

\* « የታወቀው የኢትዮጵያ ወዳጅ የሚለው ቃል የጉባኤው ተካፋዮችን እጅግ አለቋቸው ነበር »

# ለ/ የጣልያን አስተያየት፤

ባለፈው ዓመት ሰኞ ህዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፤ በአራተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ፍጻሜ ላይ፤ ለኤርትራ ሕዝብ መርማሪ ኮሚሽን እንዲመደብለት፤ ሱማሌን፤ ጣልያን በሞግዚትነት እንዲያስተዳድራት በተወሰነ ጊዜ፤ የሮማ መንግሥት ዋና ወኪል አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፤ ለደጋስፐሪ ባስተላለፈው ቴሌግራም፤ « ..... ድሉ ለጣልያን ! ..... ሀዘኑ ለኢትዮጵያ ! ..... » ሆኗል ሲል፤ የገለጸውን አስተያየት ታሪክ ለመቸውም አይረሳውም። በመሠረቱ አልቤርቶ የተናገረው ከእውነት የራቀ አይደለም። ከዚያ ሁሉ ድካምና ከዚያ ሁሉ ጥረት በኋላ፤ የተባበሩት መንግሥታት፤ ጣልያን በነደፈው ህሳብ ተመርቶ የሰጠው ውሳኔ፤ ለኢትዮጵያ እጅግ የመረረ ቅሬታ፤ ለሮማ መንግሥት ገደብ የሌለው ደስታ እንደሰጠ አይካድም።

ጣልያን፤ ምንም እንኳን የተባበሩት መንግሥታት የአባልነት መብት ባይኖራት፤ በጀርባ ሆኖ የምትተበትበው ተንኮል ሁሉ የምትፈልገውን ውጤት ስለሰጣት፤ በዚህ በህዳር 21 ቀን የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ባደረገው ውሳኔ፤ ምን ያህል እንደተደሰተና ወደፊትም በድርጅቱ ላይ ከፍተኛ ዕምነት እንደምታሳድር በመግለጽ፤ የመንግሥቱ መሪ አልቺዶ ደጋስፐሪ ለኒውዮርክ ያስተላለፈው ቴሌግራም እጅግ የጋለ እንደነበረ እናስታውቋለን።

ቀዳማዊ ኃይለማርያም በፀከላቸው ለተባበሩት መንግሥታት ዋና ጸሐፊ በላኩት ቴሌግራም፤ « ..... በመንግሥታት ግብር፤ አባሎች መካከል የሚፈጸመው ጥቃቅን ጥቅም፤ ትክክለኛ ፍርድ እንድት አድርጉ እንደሚያዛባ፤ አንድ ቀን « እውነት » የተሸፈነውን ገልጦ ድል፤ የሚመታቁትን ጊዜ ለማየት እንደምበቃ፤ ያለኝን ጽኑ ዕምነት የመልዕክቴ መደምደሚያ፤ አደርገዋለሁ ..... » ብለው ነበር። በመሠረቱ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በኩል፤ ተፈርዶለት ለሚዝናውም ሆነ ተፈርዶበት ለሚበላጩት፤ የሰሜን ተካፋይነት መግለጫ ወግና ልምድ ስለሌለ፤ ለሚደርሱት ለማናቸውም መልዕክቶች የድርጅቱ ዋና ፀሐፊ መልስ አይሰጥም። የዚህ ዓለም ሂደት እንደሚያሳየው ዛሬ የተደሰቱት ነገ ምን ሀዘን ላይ እንደሚወድቁ፤ ዛሬ ያዘኑት ደግሞ ነገ ምን ደስታ እንደሚያገኙ መተንበይ ስለማይቻል፤ ጊዜው የሚፈጥረውን ለማየት፤ ትዕግሥትና እርጋታ ከሁሉም የበለጠ መድኃኒት ይሆናል።

የሮማ መንግሥት፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጀርባ ሆኖ በሚሠራው ተንኮል፤ ለኤርትራ መርማሪ ኮሚሽን አባል ሆነው ከተመረጡት አምስቱ ጻኞች መካከል፤ ንቴማላ፤ ፓኪስታንና ደቡብ አፍሪካ ደጋፊዎቹ እንደሚሆኑ እርግጠኛነት ተስምቶት፤ አራተኛውን የበርማን ወኪል በጉቦ ለመግዛት በሚዘጋጅበት ጊዜ፤ ኢትዮጵያ ትክክለኛ ፍርድ ይሰጠኛል ብላ የተማመነችው በአንድ በኖርዌይ ጻኛ ብቻ ነበር። ኢትዮጵያ ! ታበፅህ እደዊሐ ገብ እግዚአብሔር እንደተባለው፤ ለዚች አገር አምላክ የሚሠራላት ተአምሩ ብዙ ስለሆነ፤ የጣልያን ወገን ነው ተብሎ እምነት የተጣለበት ደቡብ አፍሪካና፤ በገንዘብ ጉቦ ፍርዱን እንዲሸጥ ዶላር የተዘጋጀለት የበርማ ኮሚሽን፤ ከኖርዌይ ጋር ሆነው አስተያየታቸውን በማስተባበር የሮማን መንግሥት ዕቅድ አፈረሱበት።



ጓቴማላና ፓኪስታን፣ ጣልያን የሰጣቸውን መምሪያ ተከትለው፣ ኤርትራ ከነፃነት በፊት ለአሥር ዓመታት የሮማ መንግሥት በሞገዚትነት እንዲያስተዳድራት ቢታገሉም፤ አብዛኞቹ ጻኞች፣ የኤርትራ ሕይወት ከኢትዮጵያ ተለይቶ መኖር እንደማይችል የሰጡት አስተያየት፣ በዓለም ጉባኤ ፊት ትክክለኛ ሆኖ ተደመጠ። የተባበሩት መንግሥታት ጊዚያዊ ኮሚቴ (INTERIM COMMITTEE) ከበርማና ከደቡብ አፍሪካ የቀረበውን የፌዴሬሽን መፍትሔ ተስማምቶ ለዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ሲያቀርብ፤ እዚያም ላይ የሮማ መንግሥት ሀሳቡን የሚከተሉለት ሊያገኝ አልቻለም።

የፖለቲካው ኮሚሲዮን ጉዳዩን በሚመረምርበት ጊዜ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ጄሴፔ ብሩዛስካ፣ (GIUSEPPE BRUSASCA) በቀበሌ ተስፋ፣ ያደረገው ንግግር፣ የጣልያንን መንቀሻቀሻና ጤና ማጣት የሚያመለክት ነበር። ጓቴማላና ፓኪስታን፣ ለኤርትራ ነፃነት የሚገባት መሆኑን ያረጋገጡት፣ በሮማ እና ደቡብ አፍሪካ የፌዴሬሽን መፍትሔ ይሻላል ያሉት፣ ኤርትራ፣ በኢትዮጵያ አስተዳደር ውስጥ እንዳትዋጥ አስበው መሆኑን ኮሚሲዮኑ እንዲገነዘበው፤ ጄሴፔ ብሩዛስካ በዲስኩሩ አየተዘናና ሲናገር፣ የሚታዘበኝ ይኖር ይሆን ? ብሎ አልተጨነቀም ነበር። የጣልያን መልዕክተኛ በዚሁ መግለጫው ውስጥ፣ ከአምስቱ መርማሪ ኮሚሽን አባሎች መካከል አራቱ፣ የኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መዋህድ ተቃውመዋል ብሎ ያለ እፍረት ሲናገር፣ ለወጉ አንኳን፣ አምስተኛው ጻኛ የኖርዌይ ኮሚሽነር፣ ምን አስተያየት እንዳቀረበ ሊጠቅሰው አልፈለገም።

ጓቴማላና ፓኪስታን የሰጡት ፍርድ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል ምን ያህል ጠቃሚና ትክክለኛ መሆኑን ካሟሟቀ በኋላ፣ በርማ፣ ደቡብ አፍሪካና ኖርዌይ ያቀረቡትን ሀሳብ፣ ጄሴፔ ብሩዛስካ በራሱ አመለካከት ተርጉሞ የኮሚሲዮኑን አባሎች ለማወናበድ የመጨረሻ ጥረት ያደረገው፣ የፌዴሬሽኑ መፍትሔ ተቀባይነትን እንዲያጣ ለማድረግ ነበር። መጀመሪያ፣ ጉዳዩ በጊዚያዊ ኮሚቴ ተጠንቶ የተደረገው ስምምነት፣ እሁን ደግሞ በዋናው የፖለቲካ ኮሚሲዮን ላይ የሚዘጋጀው ውሳኔ፣ ከሮማ መንግሥት ምኞትና ፍላጌት አጅግ እየራቀ መሄዱን ሲያውቀው፣ ስለ ፌዴሬሽኑ መፍትሔ የጣልያን አስተያየት ሊደመጥ ይገባል በማለት፣ ብሩዛስካ በመጨረሻ ያቀረበው ሀሳብ የሚከተለው ነበር።

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን፣ ከኢትዮጵያ ጋር የፌዴሬሽን አስተዳደር መመሥረቱ ይሻላል ብሎ ካመነበት፣ በኤርትራ የሚኖሩት ጣልያኖች ውሳኔውን የሚያከብሩና በትክክል የሚፈጽሙ መሆናቸውን እናረጋግጣለን። ..... ነገር ግን የፌዴሬሽን አስተዳደር የሚደገፈው፣ ራሱን በራሱ የሚያስተዳድር እውነተኛ የኤርትራ መንግሥት እንደሚቋቋምና፣ ሕዝቡም በፖለቲካና በኢኮኖሚ ልማት በትክክል የሚከፈልበት እንደሚሆን ተስፋ በማድረግ ነው። ..... በፌዴሬሽኑ ሕግ፣ ለኤርትራ መንግሥት የሚሰጠው ሥልጣን፣ በውስጥ አስተዳደር ላይ የተወሰነ ብቻ ሳይሆን፣ በውጭ ፖለቲካና በውጭ ንግድ ግንኙነት ጉዳይ፣ ተገቢውን መብት የሚያገኝና፣ በመከላከያም ረገድ የውጭ ጠላት ቢመጣበት ለመመከት የሚያስችል ኃይል ሊኖረው ይገባል ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው የጣልያን የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር፣ ስለ ፌዴሬሽኑ አሠራር የሰጠው አስተያየት፣ በበርማና በደቡብ አፍሪካ የቀረቡትን

መሠረታዊ ነጥቦች የሚደመስሰና፤ አንድ አዲስ አገር ነፃ መንግሥት ሆኖ ሲቋቋም የሚኖረውን፤ ያገር ውስጥና የውጭ ፖሊሲን ሥልጣን የሚተነትን ሰለሆነ፤ ኮሚሲዮኑ ከሚያዘጋጀው ከፌዴሬሽን መፍትሔ ጋር የሚቀራረብ አልሆነም፡፡

ሴናተር ብሩዛሰካ፤ በአንድ በኩል ለኤርትራ ጉዳይ፤ ከነፃነት በስተቀር ሌላ መፍትሔ የለም እያለ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ፌዴሬሽኑን መቀበል አንደሚቻል ሲያረጋግጥ፤ በሁለቱ መፍትሔዎች መካከል ያቀረባቸው የተወሳሰቡ ሀሳቦች ከብስጭትና ከተስፋ መቁረጥ የተነሣ ሰለሆነ፤ ኮሚሲዮኑ ብቁም ነገር ሊመለከተው አልቻለም፡፡

በፖለቲካው ኮሚሲዮን ላይ ጓቴማላና ፓኪስታን፤ ለኤርትራ ነፃነት አያሉ ሲጮኹ፤ ቀድሞ ለጣልያን ሲሟገቱ ከነበሩት፤ የላቲን አሜሪካ አገሮች መካከል አሥራ ሁለቱ፤ ጥንታዊ አቋማቸውን ለውጠው የፌዴሬሽን መፍትሔ ደጋፊዎች ሆኑ፡፡ ይህም ሊሆን የቻለው የብራዚልና የሚክሲኮ መልዕክተኞች አምባሳደር ሙንዚ እና አምባሳደር ኔርቮ (MUNZI AND NERVO) የጊዚያዊው ኮሚቴ ሊቀመንበርና ምክትል ሆነው የኤርትራን ጉዳይ ባጠነብት ጊዜ፤ የኢትዮጵያን አቋም ትክክለኛነት ሰለተገነዘቡ፤ የአብዛኛዎቹንም ዳኞች አስተያየት መከተል ተገቢ መሆኑን ሰለአመኑበት፤ እነዚህ ሁለት ሰዎች በወገኖቻቸው በላቲኖቹ ዘንድ ባደረጉት የማግባቢያ ጥረት መሆኑ ይነገራል፡፡

ለኤርትራ ጉዳይ መፍትሔ ናቸው እየተባሉ ከልዩ ልዩ አባል አገሮች ለፖለቲካው ኮሚሲዮን የቀረቡት ረቂቅ ውሳኔዎች፤

1. የተለመደው የሶቪየት ሕብረትና የፖላንድ የተቃውሞ ራዞሎሽን፤
2. የፓኪስታንና የጓቴማላ የነፃነት ጥያቄ፤
3. የኤርትራ ሕዝብ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ከመሆንና ነፃነትን ከመቀበል የትኛው አንደሚሻለው በድጋሚ እንዲጠየቅ ከኢራቅ የቀረበው ሀሳብ፤
4. ኤርትራ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘውድ ሥር፤ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት አቋቁማ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትዋሀድ፤ ዩናይትድ ስቴትስና ሰባት የላቲን አሜሪካ አገሮች ተካፋይ የሆኑበት፤ የአሥራ አራት አባል መንግሥታቶች የጋራ ረቂቅ ውሳኔ፤ ናቸው፡፡

ይህ በአራተኛ ተራ ቁጥር የተጠቀሰው፤ በቦሊቪያ፤ በብራዚል፤ በቦርማ፤ በካናዳ፤ በዳንማርክ፤ በኢኳዶር፤ በግሪክ፤ በላይቤሪያ፤ በሚክሲኮ፤ በፓናማ፤ በፓራጓይ፤ በፔሩ፤ በቱርክ እና በዩናይትድ ስቴትስ እፍ አሜሪካ፤ ተቀናባብሮ የቀረበው የጋራ ረቂቅ ውሳኔ፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን የምትዋሀድበትን ዝርዝር ሁኔታ አብራርቶ የሚገልጽ ነበር፡፡ ይኸውም፤ የፌዴራሉ መንግሥት የሆነችው ኢትዮጵያ፤ በመከላከያና በውጭ ጉዳይ፤ በፊናንስና በንግድ፤ በመገናኛዎችና በወደብ አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ሲኖራት፤ የኤርትራ የውስጥ መንግሥት ደግሞ፤ ከነዚህ ለፌዴራሉ መንግሥት ከተዘረዘሩት ድርሻዎች ውጭ በሆኑት ጉዳዮች ላይ በሙሉ ኃላፊነት ያስተዳድራል የሚል ነው፡፡

h 1941 - 1963 (G.C.)

በእነዚህ በእሥራ አራት አባል እገሮች ተዘጋጅቶ፣ ለፖለቲካው ኮሚሲዮን የቀረበው የጋራ መፍትሔ፣ ከሌሎች ጋር ተወዳድሮ በሠላሳ ስምንት (38) የአባል አገሮች ድምፅ ብልጫ አሸናፊ በመሆኑ፣ የመጨረሻውን ውሳኔ እንዲያገኝ ህዳር 30 ቀን 1950 ዓ.ም ለጠቅላላው ጉባኤ ተላለፈ። የጣልያን መንግሥት በቅኝ ግዛትም መልክ ሆነ በሞግዚት አስተዳደር፣ ኢርትራን መልሶ ለመያዝ ለአምስት ዓመታት ያለማቋረጥ ሲደክምበትና ሲታገልበት የኖረው ትልቁ ምኞቱ ሞቶ፣ ግብዓተ መሬቱ የተፈጸመው በዚህ ህዳር 30 ቀን 1950 ዓ.ም የፖለቲካው ኮሚሲዮን ባደረገው ውሳኔ ነው ማለት ይቻላል።

## የመጨረሻው ውሳኔ

በኢትዮጵያ አቆጣጠር ቅዳሜ ህዳር 23 ቀን 1943 ዓ.ም፣ (በአውሮፓ ዘመን አቆ/ታህሣሥ 2 ቀን 1950) የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ የኢርትራን የወደፊት ዕድል በድምፅ ብልጫ የሚወስንበት ታሪካዊ ዕለት ነበር።

የጉባኤው ሊቀመንበር የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር ናስሮላህ ኢንተዛም፣ (NASROLLAH ENTEZAM) ሰብስባውን ሲከፍት በሰጠው አጭር መግለጫ፣ « ..... ለኢርትራ ጉዳይ የመጨረሻውን መፍትሔ ለመስጠት፣ የፖለቲካው ኮሚሲዮን አጥንቶ ያቀረበልንን ረቂቅ ውሳኔ፣ እንዲሁም ከሶቪየት ሕብረት፣ ከፖላንድ እና ከኢራቅ በቀረቡት ህሳቦች ላይ፣ ጉባኤው በየተራ ድምፅ እንዲሰጥበት እጠይቃለሁ ..... » አለ። ወዲያው ከሊቀመንበር ናስሮላህ መግለጫ በኋላ፣ ጉባኤው ሥራውን ከመቀጠሉ በፊት፣ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆነው፣ ለውሳኔ በቀረበው ጉዳይ ላይ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት አቋምና አስተያየት ለማስረዳት እንዲፈቀድላቸው ጠየቁ። ቃሉም የሚከተለው ነበር።

« ..... ለብዙ ዓመታት ፋታ ያልሰጠ ምርምርና ጥናት ሲደረግበት የኖረው የኢርትራ ሕዝብ የወደፊት ዕድል፣ ብዙ ፈተናዎችና መስናክሎችን ካሳለፈ በኋላ፣ ዛሬ በዚህ እጅግ በተከበረው የዓለም ሸንጌ ላይ፣ የተባበሩት መንግሥታት ፈንደራሴዎች የመጨረሻ ፍርዳቸውን እንዲሰጡበት ተጠይቀዋል። ይህንን በዛሬው ዕለት የሚሰጠውን ፍርድ ለመስማት፣ እጅግ በጋለና በተጨነቀ መንፈስ የሚጠባበቀው፣ ባለጉዳዩ የሆነው ወንድማማቹ የኢርትራና የኢትዮጵያ ሕዝብ ብቻ ሳይሆን፣ ነፃነትና ትክክለኛ መብት ለማግኘት በትዕግሥትና በተስፋ የሚኖሩት ወገኖቻችን፣ አፍሪካውያኖች ጭምር መሆናቸውን የምናገረው፣ ከልብ በመነጨ እውነተኛ ስሜት ነው።

ሊቀመንበራችን የጉባኤውን ሥራ ከከፈቱ በኋላ፣ የተከበራችሁ የዓለም መንግሥታት እንደራሴዎች የመጨረሻ ፍርዳችሁን ከመስጠታችሁ በፊት፣ የመናገር ዕድል እንዲሰጠኝ ያመለከትኩት፣ ከፖለቲካው ኮሚሲዮን ተዘጋጅቶ በቀረበላችሁ ውሳኔ ላይ፣ የኢትዮጵያንና የሕዝቦቿን የንጉሠ ነገሥቷንና የመንግሥቷን አስተያየት በቅድሚያ እንድታውቁት በማሰብ ስለሆነ፣ የተነሳሁበትን ዓላማ ቅን በሆነ መንፈስ እንደምትረዱልኝ ሙሉ ዕምነት አለኝ።

..... ለውሳኔ ተዘጋጅቶ ከፊታችሁ የቀረበው መፍትሔ፣ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጎትና የኢትዮጵያን ጥያቄ ፍጹም የሚያረካ አለመሆኑን፣ ከጥቂት ቀናቶች በፊት ለፖለቲካው ኮሚሲዮን መናገሪያ፣ ዛሬ ለዚህ ለተከበረው ጠቅላላ ጉባኤ መደበኛ አልፈልግም። ይሁን እንጂ፤ እሁን ባለንበት ጊዜ የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን፣ ከዚህ ከቀረበው የፌዴሬሽን መፍትሔ የተሻለ፣ ለማናቸውም ወገን አስታራቂና አግባቢ የሆነ፣ አማራጭ መንገድ አለመኖሩን በጥልቅ ስለተገነዘብኩ፣ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥትና በሕዝቡ ስም ሆኜ፣ ያለ አንዳች ቅሬታ በሙሉ የምቋቋመው መሆኔን ለተከበረው ጉባኤ በይፋ አረጋግጣለሁ።

..... በፖለቲካው ኮሚሲዮን ከብዙ ወይይትና ከብዙ ጥናት በኋላ፣ በአሥራ አራት መንግሥታቶች የተቀናባበረው ህሳብ፣ እጅግ ከፍተኛ በሆነ የድምፅ ብልጫ አሸናፊ ሆኖ የቀረበላችሁን፣ ይህን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለግጽጾች የቆረጣችሁ ከሆነ፣ ኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ መንግሥት፣ የተባበሩት መንግሥታትን ውሳኔ እንከን በማይወጣለት ሥርዓት የሚያከብሩትና በትክክል በተገባር ላይ የሚቻውሉት መሆኑን የምገልጽላችሁ፣ በማያጠራጥር እውነተኛ በሆነ ስሜት ነው።

..... ለዚህ ለተከበረው ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ መንግሥት በተጨማሪ ዋስትና ለመስጠት የሚፈልጉት፣ ከእንግዲህ ወዲህ በኤርትራ ውስጥ ያሉት እስላሞች እና ክርስቲያኖች፣ በቁጥር አነስተኛ የሆኑ የውጭ አገር ዜጎችና ተወላጆች፣ የተባበሩት መንግሥታት በሚያምንበት የዲሞክራሲ ሥርዓት፣ በሕግ የተረጋገጠው መብታቸውና ነፃነታቸው በትክክል የሚከበርላቸው መሆኑን ነው።

..... በትግሉ ዘመን በልዩ ልዩ የፖለቲካ ፓርቲዎች፣ ስለ ኤርትራ የወደፊት ዕድል የተለያዩ አቋሞች ይዘው፣ እንደነታችንን የደገፋትም ሆኑ የተቃወሙት፣ ምንም ዓይነት ልዩነት ሳይደረግላቸው፣ በኤርትራ ውስጥ ሆነ በኢትዮጵያ፣ በማናቸውም የመንግሥት የሥራ መስክ ላይ ሆነ የግል ድርጅት፣ መብታቸው የሚፈቅድላቸውን ለማግኘት አንዳችም እንቅፋት እንደማይገጥማቸው ለማረጋገጥ እወዳለሁ።

..... በኤርትራ ውስጥ ከእንግዲህ ወዲህ በሕዝቡ መካከል፣ አብዛኛዎችና አነስተኞች ተብሎ የሚከፈል ግሩፕ፣ የእስላምና የክርስቲያን እየተባለ የሚለይ የአውራጃና የወረዳ ግዛት፣ በትግሉ ዘመን የእንደነት ደጋፊ ሆኖ የዘለቀ፣ ወይም የተቃዋሚዎች መሣሪያ የነበረ በሚል ሲሞኝ የሚከፋፈል ወገን፣ ጨርሶ እንደማይኖር መታወቅ አለበት። መላው የኤርትራ ሕዝብ፣ በዘርና በህይማኖት ሳይለያይ፣ በወንድማማችነት መንፈስ ተሳስቦ፣ በእኩልነትና በጋራ ኃላፊነት፣ ለአገሩ ልማትና ለራሱ ዕድገት እንዲጥር፣ የተባበሩት መንግሥታት የቀየሰሉትን መንገድ፣ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት መልካም እስተያየቱንና እምነቱን እንደአሳረፈበት ለማስገንዘብ እፈልጋለሁ።

..... ለዚህ ሁሉ መሠረቱ፣ እኛ ኢትዮጵያውያን ለኤርትራውያን ወንድሞቻቸው በመሆናችን፣ ኤርትራውያናችም የኛ የኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችን በመሆናቸው፣ የጋራ የሆነው ታሪካችንና የእንደነት ስሜታችን ብርታትና ቆራጥነት ስጥቶን፣ ያን ሁሉ የመከራ ዘመን አሳልፈን እንደገና ለመገናኘት እንድንበቃ፣ የተባበሩት መንግሥታት የሚቀይሰሉንን መንገድና የሚከፍትሉንን አዲስ ምዕራፍ የምንቀበለው፣ ወስን በሌለው ደስታና ጽኑ በሆነ ተስፋ ነው። ፍቅራችንና ሕብረታችን መሣሪያ ሆኖን፣ የምናደርገው ጥረትና የምናመርተው ውጤት፣ በዚህ በተስቃዩ ዓለም ውስጥ

ለሚኖሩት ወገኖቻችን፤ ምሳሌነታችን ይጠቅም ይሆናል ብዬ ከልብ የማደርገውን ተስፋ ሳልጠቅሰው ማለፍ አልፈልግም።

..... በመጨረሻም ለመናገር የምፈልገው፤ በኤርትራ ውስጥ ስለአሉት የጣልያን ዜጎችና የእነሱ ተወላጆች ጉዳይ ነው። ከዚህ ቀደም በየኮሚቴው ደጋግሜ እንደተናገርኩት፤ አሁንም ለጠቅላላው ጉባኤ የማረጋገጠው፤ በኤርትራ የሚኖሩት የጣልያን ዜጎችና ተወላጆቻቸው፤ የተባበሩት መንግሥታት በወሰነው መሠረት፤ መብታቸው የሚከበርላቸውና ነፃነታቸው የሚጠበቅላቸው መሆኑን ነው። ይህን በመስለው ጉዳይ፤ ከፍ ያሉት ገዢዎች ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠላትን ድል አድርገው አገራቸው በገቡበት ዕለት፤ የኢትዮጵያን ሕዝብ ለማጥቃት ተልከው የመጡት የጣልያን ዜጎችና ተወላጆቻቸው በሙሉ፤ ደህንነታቸው እንዲጠበቅና የሰላም ሕይወታቸው እንዲቀጥል የሰጡትን አዋጅና የፈጸሙትን ሰብዓዊ ተግባር፤ የዓለም ታዛቢዎችና በተለይም የጣልያን ሕዝቦች ምንጊዜም የሚዘነጉት እይመለከትም። ..... ቀደም ብዬ እንደተናገርኩት ሁሉ፤ ለሰው ልጅ የሚሰጠው መብትና ነፃነት ለሁሉም በእኩል ደረጃ መከበር እንዳለበት፤ የኢትዮጵያ መሠረታዊ እቋምና ዓላማ ስለሆነ፤ የትናንት ጠላት የዛሬ ወዳጅ እየተባለ፤ የሚፈጸም አድሎና ጥቃት እንደማይኖር ዋስትና መስጠት አልፈልጋለሁ።

#### የተከበሩ ሊቀመንበር፤

..... ለንግግሪ ማክተሚያ በአንድ ዓረፍተ ነገር ሀሳቤን ለማጠቃለል እንድችል ፈቃድዎን እጠይቃለሁ። ይኸውም፤ ለብዙ ዓመታት የቆየው፤ የስደትና የስቃይ ሕይወት ከተፈጸመ በኋላ፤ ኤርትራውያኖች ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻቸው ጋር፤ እንድነታቸው ተመልሶላቸው፤ የጋራ ሕይወታቸውን የሚመሠርቱበት ዕድል የሚከፈተው፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅታችን ትክክለኛ ፍርድ ስለሆነ፤ እዲስ የምንከፍተው የታሪክ ምዕራፋችን ይህን ሁሉ አጉልቶ ለተከታዩ ትውልድ እንደሚያስተላልፍልን እምነቴ ጽኑ መሆኑን ነው .....  
»

ከዚህ በላይ የተገለጸው የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንግግር፤ ለጠቅላላው ጉባኤ እንዲቀርብ በፕሮግራም የተመደበ አልነበረም። ለኤርትራ የተዘጋጀውን ምፍትሔ፤ የእባል መንግሥታት እንደራሴዎች ድጋፋቸውን ሆነ ተቃውሞአቸውን ለመግለጽ ከመጀመራቸው በፊት፤ ጉባኤው ስለሚሰጠው ውሳኔ፤ ባለጉዳዩ የሆኑት አቶ አክሊሉ በቅድሚያ አስተያየታቸውን በዚህ እኳኋን ዘርዘረው ለማቅረብ፤ የውስጥ ደንቡ አይፈቅድላቸውም ነበር። ከዚህ የተነሣ፤ ሊቀመንበር የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በሰጠው መግለጫ፤ « ..... ምንም እንኳን በውስጥ ደንባችን ለውሳኔ በቀረበልን ጉዳይ ላይ ንግግሩ ከመጀመሩ በፊት፤ የባለጉዳዩ አስተያየት በቅድሚያ እንዲቀርብ የተፈቀደ ወይም የተሰመደ ባይሆንም፤ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ተብራርቶ የቀረበልንን ዋስትና የሚሰጥ ንግግር፤ ሁላችንም ያዳመጥነው በጋለ እና ጥልቅ በሆነ ስሜት መሆኑን ተረድቻለሁ። ..... በበኩሊም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ንግግር፤ ደስ የሚያስኝ በመሆኑና ለሥራችንም ጠቃሚ እንደሆነ በመገመት የውስጥ ደንባችንን መከተል አስፈላጊ ሆኖ አላገኘሁትም። ..... » ካለ በኋላ፤ የጉባኤው ሥራ እንዲቀጥል አደረገ። ጉባኤው ሥራውን እንደጀመረ ከስልሣዎቹ የመንግሥታት እንደራሴዎች መካከል የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆኖ የቀረበው የታላቋ ብሪታንያ መልዕክተኛ ስለሆነ፤ ምን

አስተያየት እንደሚሰጥ ለመሰማት፤ በተለይ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ከፍ ያለ ጉጉት እድሮባቸው ነበር። እንደተፈራው አልሆነም። የእንግሊዝ መልዕክተኞች መሪ ሰር ፍራንክ ሶስኪስ (SIR FRANK SOSKICE) በንግግሩ መግቢያ ላይ፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የሰጡትን መግለጫ ካመለከት በኋላ፤ የኤርትራ ጉዳይ ብዙ ምርምሮች የተካሄዱበት እና በተለይም በፖለቲካው ኮሚሲዮን በጥልቀት የተጠና ሰለሆነ፤ ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያጸድቀው የቀረበው መፍትሔ፤ ከፍተኛ የሆነ የድምፅ ድጋፍ ማግኘት ይገባዋል ሲል አስተያየቱን ገለጸ። ሰር ፍራንክ ሶስኪስ ንግግሩን በመቀጠል፤ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የቀረበውን ሀሳብ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት የሚቀበለውና ጣልያንም ሊቃወመው እንደማይችል ከጠቀስ በኋላ፤ ይህ መፍትሔ ፍሬያማ ውጤት ይሰጣል ተብሎ ከፍ ያለ ተስፋ የሚደረገው፤ ጉዳዩ በቀጥታ ለሚመለከታቸው አገሮች ብቻ ሳይሆን፤ ምሳሌነቱ ለአፍሪካ አገሮች ጭምር እንደሚሆን ታላቋ ብሪታንያ ያላትን ሙሉ ዕምነት ለጠቅላላው ጉባኤ አስረድቷል።

የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ዝግጅት ሲደረግ፤ እንግሊዞች ለኢትዮጵያ የሚሰጡትን ድጋፍ በማቀዝቀዣቸው ከዚህ ቀደም በጃንሆይና በመንግሥታቸው ዘንድ ሥጋት አድሮ እንደነበረ ይታወቃል። የዚህም ዋና ምክንያት፤ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፤ እንግሊዞች አጥብቀው የሚፈልጉትን የአቆርዳትን አውራጃ ወደ ሱዳን ማቀላቀል ጉዳይ፤ የኤርትራ ሕዝብ በሙሉ ይቃወማል ሲል ያቀረበው ራፖርት ስለአበሳጫቸው መሆኑ ታውቋል። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም የእንግሊዞች ድጋፍ መቀዘቀዙ ሲነገራቸው፤ እራሳቸው ወደ ሎንዶን ሄደው የመንግሥቱን መሪዎች ለማነጋገር እስከ ማሰብ ድርሰው ነበር። ነገር ግን የመርማሪው ኮሚሲዮን ራፖርት በጊዜያዊው ኮሚቴ በሚጠናበት ጊዜ እና ከዚያም በፖለቲካው ኮሚሲዮን የፌዴሬሽን መፍትሔ ሲዘጋጅ፤ እንግሊዞች ምንም እንኳን ከአሜሪካኖች ጋር ሆነው የሞቀ እርዳታ ሲሰጡ ባይታዩም፤ የተቃውሞ ሀሳብ ባለመስጠታቸው፤ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና በመንግሥታቸው ላይ ያደረጉ ሥጋት እየቀነሰ ሄደ።

አቶ አክሊሉ ለንጉሠ ነገሥቱ ካቀረቡት ማስታወሻ ለመረዳት እንደተቻለው፤ እንግሊዞች የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መቀላቀል ሲደግፉ የቆዩት፤ በሁለት ዋና ዋና ምክንያቶች ነበር። የመጀመሪያው፤ « ታላቋ ሱማሌ » የሚባል ግዛት ለመፍጠር የአጋዴንን አውራጃ ቆርጦ ለመውሰድ በመፈለጋቸው፤ ለማካካሻ የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ እንደግፋለን አሉ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ፤ የታላቋ ሱማሌ መፈጠር ጉዳይ እንደማይሳካ ሲያውቁት፤ ከኤርትራ ግዛት የምዕራባዊው ቆላ አውራጃ ወደ ሱዳን እንዲከለልና ሌላው ግዛት ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆን ለሁለት ዓመታት ያለማቋረጥ ታገሉ። እሁን በመጨረሻው፤ እነሱ ያቀዱት ሀሳብ ሁሉ እንዲያም የማይፈጸም መሆኑን አውቀው ተስፋ ሲቆርጡ፤ የመላ ኤርትራን ግዛት በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ማቀላቀል፤ ምንም እንኳን ፊት ለፊት መቃወም ባይፈልጉም እስከ መጨረሻው ቀን ድረስ፤ እንደ አሜሪካና እንደ አንዳንድ መንግሥታቶች ድጋፋቸውን በሞቀ መንፈስ መስጠት አልፈሉም።

የአንድ አገር የፖለቲካ እቋም በጥቅም ምክንያት እንደ እየር ጠባይ ተለዋዋጭ በመሆኑ፤ ወደ ኋላ ተመልሶ የነበረውን ማስታወሰና ከዛሬው ሁኔታ ጋር ማገናከብ ጠቃሚ ይሆናል። ኤርትራ ወደ ጥንት እገሯ እንድትመለስ ኢትዮጵያ ያቀረበችው ማመልከቻ፤ በመስከረም 1945 ዓ.ም ሎንዶን ላይ በተደረገው የአራቱ ጋያላን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች ስብሰባ በሚታይበት ጊዜ፤ ጥያቄው ተገቢነት

በሰሌዳው፤ ከምክር ቤቱ አገጥንዳ ላይ እንዲሰረዝ ፈረንሳይ፤ መስከብና አሜሪካ የውሳኔ ሀሳብ ሲሰጡ፤ ኢርትራ ያለ ኢትዮጵያ ሕይወት ስለማይኖራት፤ ጉዳዩ በጥልቅ መመርመር አለበት ብሎ ከሰረዝ ያዳነው፤ የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሽርኬስት ቢቨን ነበር። ከዚያም በኋላ ለብዙ ዓመታት፤ ጣልያን በምንም ምክንያት ወደ ኢርትራ መለስ የለበትም ብሎ በማገድ እና ከምዕራቡ ቆላ አውራጃ በስተቀር ሌላው ግዛት ~~ሁሉ~~ ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሐድ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ያሳየው አቋም፤ ለኢትዮጵያ ድጋፍ መሆኑ አይካድም። አሁን ደግሞ በ1950 ዓ.ም መጨረሻ ላይ፤ እንግሊዞች ኢትዮጵያን የመርዳት ፍላጎታቸው የተዳከመበት ምክንያት ከላይ እንደተገለጸው ሲሆን፤ አሜሪካኖች ደግሞ ከተጠበቀው በላይ ድጋፋቸውን ያጋሉት ለምንድን ነው ? የሚል ጥያቄ ቀርቦ ነበር።

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ዲን አቸሰን ራሱ በየከሚቴው እየተገኘ፤ የቀረበው መፍትሔ እንዲጸድቅ ያን ሁሉ ጥረት ያደረገው፤ ዩናይትድ ስቴትስ በአሥመራ ላይ ያቋቋመው « ራዲዮ ግሪና » የተባለው የመገናኛ ማዕከል፤ ያለአንዳች እንቅፋት ለመቀጠል እንዲችል ከኢትዮጵያ መንግሥት ዋስትና ስለተሰጠው ነው ሲሉ፤ አንዳንድ የፖለቲካ ታዛቢዎች ተችተዋል። በእርግጥ « ራዲዮ ግሪና » (ኋላ ቃኘው ሻለቃ) የተባለው የመገናኛዎች ድርጅት፤ ለአሜሪካኖች አጅግ ጠቃሚዎቻቸውና አስፈላጊዎቻቸው መሆኑ አይካድም። ይሁን እንጂ በዚያን ዘመን እንደነበረው የፖለቲካ ሂደት፤ ኢርትራ ነፃ ትውጣ ! ወይም ከነፃነት በፊት ጣልያን ለአሥር ዓመታት በጥገዚትነት ያደራጀት ! ተብሎ ባወሰን እንኳ፤ ለራዲዮ ግሪና እንቅስቃሴ አሚሪካንን ደፍሮ እንቅፋት ለመፍጠር የሚሞክር እንደማይኖር የታመነ ነው። ከጦርነቱ በኋላ፤ አሜሪካኖች ቀስ በቀስ ወደ ኢትዮጵያ እየተጠጉ፤ የአገሪቱን ጠቅላላ ሁኔታ ሲያጠኑ፤ ከነፃነት በኋላ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት በእንግሊዞች ምን ያህል እንደተሰቃየ፤ ከዚህም ሌላ ጣልያን ወደ ኢርትራ ተመልሶ ጉረቤት ቢሆን፤ ንጉሠ ነገሥቱ የሰጡትን ምክንያት ተረድተው፤ ይህችን ችግረኛ አገር ቢያንስ በሞራል ለመርዳት ሳያስቡ እንዳልቀሩ ማመን ይቻላል። እንደዚሁም፤ ኢትዮጵያ፤ ኢርትራን በፌዴሬሽን አስተዳደር እንድትቀበል ሲደግፉ፤ ለራዲዮ ግሪና ጉዳይ ብቻ ሳይሆን፤ በቀይ ባሕር አካባቢ አገሮች ሠላምና ደህንነት ተመስርቶ፤ የዩናይትድ ስቴትስ ጥቅም ይጠበቃል ብለው ማስባቸው የማይጠረጠር ነው።

አሜሪካኖች፤ አሥራ አራት አገሮችን አሠልፈው ያዘጋጁት መፍትሔ በፖለቲካው ኮሚሲዮን ድል ያገኘ ቢሆንም፤ ጉዳዩ ለጠቅላላው ጉባኤ ሲቀርብ፤ ከሰላሳ (60) የመንግሥታት እንደራሴዎች መካከል፤ በዩናይትድ ስቴትስ ድጋፍና እርዳታ ብቻ ሊጸድቅ ይችላል ብላ ኢትዮጵያ አልጠበቀችም። ጠቅላላው ጉባኤ ለሚያደርገው ውሳኔ፤ የአንድ መንግሥት እንደራሴ አቅም አንድ ድምፅ ብቻ ስለሆነ፤ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለማጽደቅ፤ ከሁሉም አባል አገሮች ሁለት ሶስተኛ የሆነው የድጋፍ ድምፅ ያስፈልግ ነበር። ጉባኤው እንደተከፈተ፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በቅድሚያ የሰጡት ሰፊ ማብራሪያ፤ ስለ ፌዴሬሽኑ ሕግ መከበር ከኢትዮጵያ የሚፈለገውን ዋስትና የሚያረጋግጥ በመሆኑ፤ የብዙዎች አገሮችን መልካም አስተያየት ማርኳል።

የቻይና መልዕክተኞች መሪ ሚስተር ሱን ቺ ዩ (TSUNE CHI YU) ድጋፉን ከመስጠቱ በፊት ለጉባኤ በገለጸው አስተያየት፤ « ..... የኢትዮጵያ የውጭ

ጉዳይ ሚኒስትር፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በተግባር ላይ እንዴት እንደሚውል፣ አግባቢና አስተማማኝ የሆነ ዋስትና ያለው መግለጫ በስጦን ጊዜ፣ የጣልያን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በመካከላችን ተገኝቶ አዳምጦት ቢሆን ኖሮ፣ ሙሉ በሙሉ ተስማምቶ በተመሳሳይ አነጋገር ትብብሩን ይገልጽልን ነበር ብዬ አስባለሁ ..... » ብሏል። እንደዚሁም የሊባኖስ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሚስተር አሙን (AMMOUN) ባደረገው ንግግር፣ « አክሊሉ ሀብተወልድ በኢትዮጵያና በንጉሠ ነገሥቱ ስም ሆኖ፣ ፌዴሬሽኑ በተግባር ላይ ስለሚውልበት ሁኔታ በሰፊው የገለጸልን መግለጫ ጉዳይ፣ ሁላችንንም ስለአረከን፣ የሊባኖስ መንግሥት ለቀረበው መፍትሔ ሙሉ ድጋፉን ይሰጣል» ካለ በኋላ፣ « ..... የታወቁትና የተከበሩት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፣ በዘመናቸው ለነፃነትና ለትክክለኛ ፍርድ የተሰጡ እና፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትም፣ ዓላማውንና ግቡን እንዲፈጽም ጥረታቸውን ያላንደሉ ስለሆኑ፣ ጉባኤያችን ለኤርትራ አስተዳደር የሚሰጠው ውሳኔ፣ በተግባር ላይ እንደሚገለጽ ዕምነታችን የተሟላ ነው ..... » ብሏል።

ከየመንግሥታቱ እንደራሴዎች ይህን በመሰለ መልክ ከተገለጹት አቋሞች ውስጥ፣ ከሁሉም ይዘልጥ አስደናቂ ሆኖ የታየው፣ የፌዴሬሽኑን መፍትሔ ለመቃወም ተዘጋጅቶ የመጣው የኢራቅ መልዕክተኛ ሚስተር ሞሐመድ ፋድሒል ዣማሊ (M. FADHIL JAMALI) ሀሳቡን ለውጦ ደጋፊ ሆኖ መገኘቱ ነው። አል ዣማሊ፣ ስለወሰደው አቋም ለገቢው ሲያሰረዳ፣

« ..... የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በትክክል በተግባር ላይ እንደሚፈጸምና፣ ከዚህም በላይ በኤርትራ ያሉት እስላሞች እንደ ክርስቲያኖችና እንደሌሎቹ ሁሉ፣ የአኩልነት መብታቸውና ነፃነታቸው የሚጠበቅላቸው መሆኑን፣ ከኢትዮጵያ የተሰጠው ዋስትና የሚበቃ ሆኖ አግኝቼዋለሁ። ..... ከዚህም በቀር የጉባኤውን ሥራ ለመከታተል ኒውዮርክ የመጣው የኤርትራ የእስላሞች ሊግ መሪ፣ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በተሰጠው መግለጫ መደበቱን ገልጸልኛል። እንደዚሁም፣ በኢትዮጵያና በኤርትራ የሚኖሩት እስላሞችና የዓረብ ተወላጆች ሁሉ፣ የታሰበውን የፌዴሬሽን መፍትሔ የሚቀበሉት መሆኑን ስምቻለሁ። በነዚህ ሁሉ ምክንያቶች፣ ከዚህ በፊት ለፖለቲካው ኮሚሊዮን አቅርቦው የነበረውንና አሁንም በጠቅላላው ጉባኤ እንዲታይልኝ ያዘጋጀሁትን ረቂቅ ውሳኔ ሰርገፍ፣ በአስራ አራት አገሮች ተቀናባብሮ በፖለቲካው ኮሚሊዮን ተቀባይነት ካገኘ በኋላ፣ ጉባኤያችን እንዲያጸድቀው የተጠየቀውን የፌዴሬሽን መፍትሔ ለመደገፍ ወስኛለሁ ..... » አለ። የኢራቅ መልዕክተኛ ከዚህ ቀደም ለፖለቲካው ኮሚሊዮን አቅርቦት ተቀባይነት ሳያገኝ የቀረውና አሁንም ጠቅላላው ጉባኤ እንዲያይለት አዘጋጅቶት የነበረው ረቂቅ ውሳኔ፣ « ..... የኤርትራ ሕዝብ ነፃነትን ከማግኘትና በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር ከመቀላቀል፣ የትኛውን እንደሚመርጥ በፌፌራንዶም መጠየቅ አለበት ..... » የሚል ሀሳብ ነበር።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው ሁሉ፣ ጠቅላላው ጉባኤ ስለ ኤርትራ ጉዳይ ለውሳኔ በቀረበለት መፍትሔ ላይ መነጋገር ከመጀመሩ በፊት፣ እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ለመላው የተባበሩት መንግሥታት እንደራሴዎች የሰጡት የዋስትና ቃል፣ በብዙዎቹ መልዕክተኞች ላይ የነበረውን ጥርጣሬ ለማስወገድና ብዙ ደጋፊዎች ለማፍራት ችሏል። የተባበሩት መንግሥታት በሚያጸድቀው የፌዴራል አክት መሠረት፣ መብትና ነፃነት ለሁሉም ወገን በአኩል ደረጃ እንዲከበር፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት እንከን በሌለው ሥርዓት በተግባር ላይ ያውለዋል ሲሉ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሰጡት ማረጋገጫ፣ ከስልሣዎቹ አባል መንግሥታት መካከል፣





ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የኤርትራን ወደ ቴትዮጵያ መመለስ የተባበሩት  
መንግሥታት ሲወሰን፤ ለአክሊሉ ሀብተወልድ የመጨረሻ እፎይታ ነበር።

(ኒውዮርክ ታህሣሥ 1950)

የአርባ ስድስቱን አገሮች ዕምነትና ሙሉ ድጋፍ አስገኝቷል። ገባኤው እንደተከፈተ ክርክሩ ሳይጀመር፣ አቶ አክሊሉ ይህን በመስለ መልክ ከኢትዮጵያ የሚፈለገውን ዋስትና አስፋፍተውና አብራርተው ባያቀርቡት ኖሮ፣ በአፈጻጸሙ ላይ ኢትዮጵያ ለግዴታዎቿ የምትሰጠው ዋስትና እንዴት ነው ? እያሉ የጠላት ወገኖች በሚያገራጩት ጥያቄዎች፣ ጉዳዩን ለማወሳሰብና ውሳኔውን ለማዘግየት ይችሉ ነበር። ነገር ግን የኢትዮጵያ ዲሞክራሲ መሪ፣ ባላቸው ሰፊ ኢክስፔሪየንስ፣ ሳይቀደሙ በመቅደም፣ በድፍረት የወሰዱት እርምጃ፣ የተንኮለኛቸውን ትስም ከመስበሩም ሌላ፣ የገባኤውን ሥራ ለማጥፋትና የመጨረሻውን ውጤት ለማሳመር ረድቷል።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቅዳሜ ምሽት፣ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገባኤ ሊቀመንበር የኢራን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ናስርላህ ኢንተሃም፣ (NASROLLAH ENTEZAM) ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል ከስልሣ (60) አባል መንግሥታት ጋር በአርባ ስድስት (46) ድምጽ ድጋፍ፣ መወሰኑን የሚያበስር የፍርድ ደመልሲያ ሲያስገባ፣ በሰብሰባው አዳራሽ የተገለጸው ደስታና ጭብጨባ እጅግ የጋለ ነበር። ከእንደ ዓመት በፊት በ1949 ዓ.ም በተደረገው በአራተኛው ጠቅላላ ገባኤ፣ ለውሳኔ ወሰኑ የቀረበው የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ጉዳይ ተሰናክሎ፣ በድጋግ ሙርግራ ኮሚሽን እንዲያጣራ ካሰወሰኑት የላቲን አሜሪካ አገሮች መካከል እስራኤል አራት መንግሥታት፣ (አርጀንቲና ጭምር) ለፌዴሬሽኑ መፍትሔ የድጋፍ ድምጻቸውን ሲሰጡ ማየት፣ ለኢትዮጵያ መልዕክተኞች እጅግ አስደናቂ ነበር። ከላቲኖቹ ውስጥ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መሆን የለባትም ብለው አሁንም በተቃራኒነታቸው የቀጠሉት፣ ኩባ እና ጥቅማቸውን ሳልሻደር እና ዶጂኒክን ሪፐብሊክ በድምሩ አራት አገሮች ብቻ ሆኑ።

በሰብተኛውና በአራተኛው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ የተካፈለው፣ የአርጀንቲና መልዕክተኛ ሆሴ አርሴ (JOSE ARCE) የጣልያን አሽከርካቢነትን በይፋ ያስታወቀና የአገሩንም ክብር ያዋረደ መሆኑ ስለተመሰከረበት፣ የፋሽስቱ የገፍኔራል ፔሮን መንግሥት ለአምስተኛው ገባኤ መልዕክተኛው አላደረገውም። በአራተኛው ገባኤ ዘመን ሆሴ አርሴ ምንም እንኳን የኢትዮጵያን ጥያቄ በማሰናከል ድል አስገኝቻለሁ ብሎ ከጣልያን ጋር ቢጭክም፣ የሊቢያ የወደፊት ነፃነት በተወሰነ ጊዜ፣ ሕገ መንግሥቱን ለማዘጋጀት የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽን ሆኖ ለመመረጥ ያደረገው ጥረት አልተሳካለትም ነበር። የሆሴ አርሴ እጩ ኮሚሽነርነት የከሸፈበት ዋናው ምክንያት፣ ብዙዎቹ አባል አገሮች በኤርትራ ጉዳይ የኮሎኒያሊስት መሣሪያ ሆኖ ይፈጽመው የነበረውን አሳፋሪ ሥራ በማየት ድጋፋቸውን ስለነሱት ብቻ ሳይሆን፣ በአሽከርካቢነት ከልቡ ያገለገለውም የሮማ መንግሥት፣ ለሊቢያ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት ከአርጀንቲናው ይልቅ የሆላንዱን መልዕክተኛ በመምረጡ ነበር። የኤርትራ ጉዳይ የመጨረሻ ውሳኔ በተሰጠበት በዚህ ስብሰባ ላይ፣ የአምባሳደር አርሴ ተካፋይ አለመሆኑ እና የአርጀንቲና መንግሥት ደጋፊነት፣ ኢትዮጵያ የምትጠብቀው አልነበረም።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገባኤ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል፣ እጅግ ከፍ ባለ ድምፅ ብልጫ ሲያጸድቅ፣ ስለ ፌዴሬሽኑ አስተዳደርና የሥልጣን ድርሻ፣ በስጦታ ዝርዝር ውሳኔ ውስጥ (RESOLUTION N 390V) መሠረታዊ የሆኑት ነጥቦች የሚከተሉት ናቸው።

1. ኢርትራ፤ በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ሥር ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ተቀላቅላ የራሷ የሆነ የውስጥ አስተዳደር መንግሥት ታቋቁማለች።

2. የፌዴራሉ መንግሥት የሆነችው ኢትዮጵያ፤ በመከላከያ እና በውጭ ጉዳይ ፖሊሲ፤ በአገር ውስጥ እና በውጭ ንግድ ጉዳይ፤ በአገር ውስጥ እና በውጭ መገናኛዎች፤ በፋይናንስ እና በባሕር ወደቦች አስተዳደር ሙሉ ሥልጣን ይኖራታል። እንዲሁም የፌዴሬሽኑን የግዛት ክልል ደህንነት የመጠበቅ ኃላፊነትና ሥልጣን፤ የፌዴራሉ መንግሥት ድርሻ ስለሆነ፤ ለዚህ ተግባርና አገልግሎት የሚያስፈልገውን ወጭ ለመሸፈን በመላው የኢርትራ ግዛት የፌዴራል ታክስ ይታወጃል።

3. የኢርትራ የውስጥ አስተዳደር ደግሞ፤ የፌዴራሉ መንግሥት ለሆነው ለኢትዮጵያ ከተዘረዘሩት የኃላፊነት ድርሻዎች ውጭ የሆኑትን ጠቅላላ ጉዳዮች፤ በሙሉ ሥልጣን ያከናውናል። እንደዚሁም ለውስጥ አስተዳደር አገልግሎት የሚውል ታክስና ግብር የመተመንና የማስከፈል፤ የውስጥ አድሚኒስትሬሽኑን በጀት የመወሰን ሥልጣን ይኖረዋል። ለኢርትራ የውስጥ አስተዳደር፤ በሕዝብ የተመረጡ መማከርቶች የሚመደቡበት የሕግ አውጭ ምክር ቤት የሚመሠረት ከመሆኑም በላይ፤ ለመንግሥቱ አመራር ከፓርላማው ኃላፊነትና ሥልጣን የሚቀበለው የሕግ አስፈጻሚ ክፍል እና የፍትሕ አካላት ይቋቋማሉ።

4. እነዚህን መሠረታዊ ነጥቦች ተመርኩዞ በተባበሩት መንግሥታት የሚመረጠው « ኮሚሽነር » የኢርትራን መተዳደሪያ ሕገ መንግሥት ያዘጋጃል።

5. በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፤ በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተጠንቶ ከተወሰነ በኋላ፤ በንጉሠ ነገሥቱ ጸድቆ በሥራ ላይ እስከሚውልበት እስከ መስከረም 15 ቀን 1952 ዓ.ም ድረስ፤ በኢርትራ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር በሥልጣን ይቆያል።

## ደስታና ቅሬታ

የፌዴሬሽን ሥርዓት ትርጉሙና ግብሩ በትክክል ተበራርቶ በማይታወቅበት ዓለም፤ የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን ውሳኔ ለማክበር ቃል ገብቶ ከመቀበል በስተቀር፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው ሊላ ምርጫ አልነበራቸውም።

በኒውዮርክ ስለተደረገው ውሳኔ፤ በንጉሠ ነገሥቱ እካባቢ ያሉት መሳፍንትና መኳንንት ደስታና ቅሬታ በተሞላው መንፈስ አስተያየታቸውን ቢገልጡም፤ ከሁሉ ይበልጥ ንጉሠ ነገሥቱን ያሳስባቸው፤ ኢርትራ ወደ እናት አገሯ የምትመለሰው ያለአንዳች ውል መሆን አለበት ብለው፤ ለብዙ ዓመታት ሲዋጉ የኖሩት ኢርትራውያን የአንድነት ወገኖች፤ የተገኘው ፍርድ የሚጠቅመን እንጂ የሚጉዳን አለመሆኑን ተረድተው በደስታ መንፈስ እንዲቀበሉት ማድረግ ነበር። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባላቸው የመከበርና የመፈራት ኃይል፤ የፌዴሬሽኑን

ውሳኔ ተቀብለንዋል በማለት ፋንታ አልተቀበልነውም ቢሉ ኖሮ፤ የአንድነት ወገኖች በደም ፍላጎት ሕዝቡን አነሳስተው፤ ከማን ጋር እንደሚዋጉ በትክክል ባይታወቅም፤ ለጦርነቱ ከመዘጋጀት አይመለሱም ነበር።

የፌዴሬሽኑ መፍትሔ እንደሚጸድቅ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ቀደም አድርገው የሚያውቁት ሰለሆነ፤ በማህበረ ፍቅሪ ህገር ያሉት ጥና ጥና የአንድነት መሪዎች፤ የፍርዱን አካሄድ እንዲገነዘቡት፤ ከታማኞቻቸው አንዱ የሆኑትን አሰፍሐ ወልደሚካኤልን በአፈረጅነት ወደ ኢርትራ ልከው ስለነበረ፤ የኒውዮርክ የመጨረሻ ውሳኔ አሥመራ በተሰማ ጊዜ፤ እንደተፈራው አልሆነም። በእርግጥ፤ የአንድነት ወገኖች፤ የጠየቅነው ተሟልቶ አልተፈረደልንም በማለት ያደረገቸውን ቅሬታ ባይሸሽጉም፤ የንጉሠ ነገሥቱን መሪ ትዕዛዝ በአኩረት ተቀብለው ስለተሰጠው ውሳኔ የኢርትራ ሕዝብ ደስታውን እንዲገልጥ ከግስደረግ ችላ አላሉም። የታወቁት ያገር ፍቅር አንድነት መሪዎች፤ ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፤ ደጃዝማች በየነ ባራኪ እና አቶ ተድላ ባይሩ፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በአሰፍሐ በኩል ባቀረቡት ልዩ መልዕክት፤ የገለጹት አስተያየት የሚከተለው ነበር።

« ..... ታሪክና ትውልድ በሃምሳ ዓመታት የቅኝ ግዛት አስተዳደር አይደመስሰም። እኛ ኢርትራውያን ጥንትም ሆነ ዛሬ፤ ነገም ሆነ ወደፊትም፤ ኢትዮጵያዊነታችንን የሚፍቀው የለም። ይህንንም ለተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን፤ ከዚያም በፊት ለአራቱ ኃያላን መንግሥታት መልዕክተኞች አስረድተናል። እነሱም ለገለጸነው ሀሳብና ላሳየነው መንፈስ ምስክርቻችን ናቸው። ነገር ግን አሁን የመጨረሻ ፍርዳቸው እንደተነገረን፤ ከእኛ የተገለጸው ሀሳብና የልብ ስሜት ሙሉ በሙሉ አልተደመጠልንም። የዓለም ታላላቆች የሚባሉትና የዓለም ማህበር ዳኞች ሆነው የተሰየሙት፤ የሚሠሩት ሁሉ የዳኝነት ነገር አለመሆኑን፤ በሚገባ ተመልክተን ታዝበናቸዋል።

..... እኛ ኢርትራውያኖች በታሪካችን፤ በዘራችን ሆነ በባሕላችን፤ ለኢትዮጵያዊነታችን ጥያቄ አይቀርብበትም ብለን ስናረጋግጥ፤ ኢትዮጵያዊነታችሁ ከአንድ ሁለቴ መመርመር አለበት የተባለውን ውሳኔ ተቀብለን፤ በሚገባ አሰረዳን። በሚገባም አረጋግጠን ስሜታችንን ገለጥን። ..... አሁን ደግሞ፤ እኛ የምንጠይቀው በእናት አገራችን እና በንጉሠ ነገሥታችን ጥላ ሥር መጠቃለል ነው ብለን ስናመለክት፤ የለም ከእናታችሁ ጋር ብትሆኑም ለየት ባለ አኳኋን ማደር ያስፈልጋችኋል ተባልን። ይኸ ሁሉ የሚደረገው በጠላቶቻችን ተንኮል መሆኑን ደህና አድርገን ደርሰንበታል። በእኛ በኢርትራውያን ዜጎች እምነትና ሀሳብ ቢሆን ኖሮ፤ ለአገራችንና ለሕይወቷ የሚጠቅማትን ለመምረጥ፤ ከእኛ ከልጆቿ በስተቀር የማንንም የባዕድ አገር ዳኛ አንቀበልም ብለን፤ ሁላችንም ወደ ዘመቻ አናመራ ነበር። ነገር ግን የግርማዊነትዎ ኃላፊነት ለኛ ለታማኝ ዜጎች ብቻ ሳይወሰን፤ ለዓለም ሠላም ደህንነት ጭምር በመሆኑ፤ እኛ የምንከተለው፤ ከርሰዎ ከምንወድዎ ንጉሠ ነገሥታችንና ጌታችን የሚሰጠንን ትዕዛዝ እንጂ፤ የራሳችንን ስሜት መሆን የለበትም ብለን ወስነናል። ..... አሁንም ጃንሆይ መላክተኞቻችን አቶ አሰፍሐን ልከው፤ ጉዳዩን በተዘረዘረ ሁኔታ እንድንረዳውና፤ የተወሰነውንም እንድናከብር፤ የሰጡንን ትዕዛዝ በታላቅ ደስታ ተቀብለን፤ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ሆነን እቀድሞው በታችና ታሪካችን መመለሳችንን፤ የሚያበሰርልንን ታላቅ በዓል በከፍተኛ ናፍቆት እንጠብቃለን ..... »

የተባበሩት መንግሥታት የሰጡትን ይህን ፊደራሽን የተባለ የአስተዳደር ውሳኔ፣ ባለጉዳዮቹ ኢርትራውያኖች ውጭን ስሜትና በምን መልክ እንደሚቀበሉት አሳሳቢ ሆኖ ስለነበረ፣ ጃንሆይ ቀደም አድርገው ለአስፍሐ ወልደሚካኤል የሰጡት ሚሲዮን ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን በጥሩ ሁኔታ በመከናወኑ በጣም ደስ ብሏቸዋል።

ከኒውዮርክ የኢትዮጵያ መልክተኞች መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ ባስተላለፉት ቴሌግራም፣ የተባበሩት መንግሥታት ያደረገው ውሳኔ ታሪካዊነት ያለውና የሚያስደስት ቢሆንም፣ የፊደራሽንን አስተዳደር በተግባር ላይ ለማዋል፣ ጊዜ የሚጠይቁ ዝርዝር ሥራዎች መኖራቸውን አስረድተዋል።

« ..... በዛሬው ምሽት (ትኩረት ታህሣሥ 2 ቀን) የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ፣ ኢርትራ በግርማዊነት ዘመድ ሥር በፊደራሊዮን እንድትቀላቀል፣ ከግልጽ አባል መንግሥታቶች መካከል በአርባ ስድስት ደምብ ብልጫ ውሳኔውን ሰጥቷል። ለግዙፍ ዓመታት በግርማዊነት መሪነት ውጭ ድካም የተደረገበት የኢርትራ ጉዳይ፣ የመጨረሻውን ውሳኔ ማግኘቱ የሚጠይቀው ሚሲዮን የምገልጸው በልዩ ስሜት ነው። በድምፅ አሰጣጥ ላይ እንደታዩት የተቃውሞን አገሮች በድምር አሥር ብቻ ቢሆኑ፣ አብስታንሲዮን (ABSTANTION) ያደረጓት ደግሞ አራት አገሮች ናቸው። ከነዚህም ከአራቱ መካከል የሰዊድንና የሳውዲ ጋሪያ አገሮች መገኘት የግርማዊነትን መልዕክተኞች አስገርሞናል። ሌሎች ለጄኖታ ጋብረትና ተከታዮቹ፣ እንዲሁም ፓኪስታንና ትቲማላ ተቃዋሚዎቻችን እንደሚሆኑ ልዩነቶቻቸው አሳስደነቀንም። ሆኖም በጠቅላላው ሲታይ የተቃዋሚዎቻችን ቁጥር በጣም አነስተኛ ነው ግለት ይቻላል። ..... ቀደም ብዬ ለግርማዊነት ሁኔታውን እንደገለጽኩት፣ የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ውሳኔ መሠረት፣ የኢርትራ አዲሱ የፊደራሊዮን አስተዳደር ከመጀመሩ በፊት፣ ለሚቀጥሉት አስራ ስምንት ወራቶች የሚጠብቅን ከፍተኛ ሥራዎች ይኖራሉ። ከነዚህም ዋና ዋናዎቹ፣ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽን ተዟጅቶ በመጨረሻ ግርማዊነት የሚያሰርቀው የኢርትራ ሕገ መንግሥት እና፣ ከታላቁ ባሪታንያ መንግሥት ጋር የሚደረገው የሥልጣን እርከክብ ስምምነት ነው።

ከዚህ ቀጥሎ ለግርማዊነት የጥቅምነት ስላኔ ጋር የተመደቡት መልዕክተኞቻቸው፣ ከኩር ብላታ ኢፍሬያ ተወልደመድህን፣ ከኩር አቶ አሸነፍ ረታ፣ ከኩር ብላታ ዳዊት ዕቀበአገዚእ፣ አቶ ዝረመክበላ ከፍለአገዚእ፣ አቶ ሐዲስ ዓለማሁ፣ ለጅ እምሩ ዘለቀ፣ አማካሪዮችን ሚስተር ጆን ስፔንሰር ያለ ዕረፍት ያደረጉትን ድካም ጃንሆይ እንዲያውቁላቸው እለምናለሁ። ..... በተጨማሪም ለግርማዊነት የምገልጸው የኢርትራ ጉዳይ ካተጀመረበት ጊዜ አንስቶ፣ በድንገተኛ ሞት እስከተሰዩት እስከ እለፈው ዓመት ድረስ፣ ከኩር አቶ ተስፋይ ተገኝ ቢገረብ የግርማዊነት ሚኒስትር፣ የሰጡትን ከፍተኛ አገልግሎት እዚህ ያለነው መልዕክተኞችም ጥልቅ በሆነ የሀዘን ስሜት የምናስታውሳቸው መሆኑን ነው። ..... በመጨረሻም ባልጠቅሰው ለግለፍ የማልፈለገው፣ የኢርትራ ጉዳይ በአራቱ ኃያላን መንግሥታት ምክር ቤት በፍርድ እንዲታይልን በምንጥርበት ጊዜ፣ በ1946 ዓ.ም በፓሪስ የሰላም ጉባኤ ላይ ተካፋይ የነበሩት፣ ከኩር ብላቴን ጌታ ሉሬንስ ታእዛዝ በሞሰኩ የግርማዊነት ሚኒስትር፣ በከተሰጠው ላይ ለግልያን ጠቅላይ ሚኒስትር ለደጋዘገረ የሰጡትን ታሪካዊ መልስ እና፣ ያሳዩትን እጅግ የሚያከራ የኢትዮጵያዊነት መንፈስ ለምንጊዜውም የማንረሳው መሆኑን ነው። በ1936 ዓ.ም ግርማዊነት በጤኔኹ የመንግሥታት ማህበር ትሪቡን ላይ ተገኝተው በአገርዎ በኢትዮጵያ ላይ የሚፈጸመውን የፋሽስት ግፍ ለመላው ዓለም በሚናገሩበት ሰዓት፣ በአዳራሹ የነበሩት የግልያን ፋሽስቶች ስለፈጸሙት ብልገና እና፣ ታላላቅ መንግሥታቶችም ስለአሳዩት ግዴላሸት፣ ብላታ ሉሬንስ የዓይን ምሥክርነታቸውን ለጉባኤው ሲያሰረጹ፣ ያልተደነቀና ያለዘን አልዘረም። ..... በዚህ እጅግ አስቸጋሪ በሆነው እና የብዙ ዓመታት ድካም በጠየቀው የኢርትራ ጉዳይ፣ በማናቸውም መስክ አገልግሎት ያበረከቱትን እና የረፉትን ሁሉ ከእኔ ይበልጥ

ጃንዩዪ ብዝርዝር ስለሚያውቁት፡ የእኔ አስታዋሽነት ይህን ያህል ይጠቅማል ብዬ አላቆሰው። እንዳንዱን ጉዳይ በዚህ ቴሌግራም ለሚተላለፍ የተገደድኩትም ትዝታዬ እየተቀበላቀሰ ስለአሰባሰብኩኝ ብቻ ነው። ..... በዛሬው ልሳት በበኩል ትልቅ ደስታ እና እርካታ የሚሰግኝ፤ ለአገራችን ለኢትዮጵያ ታሪክ ግርግርነትም የጣለብኝን ዕምነት እንደታሰበውም ያህል ባይሆንም፤ የፋቻለውን የመፈጸም ዕድል ስለሊገጠመኝ ነው ..... »

የገርግዊነትም አገልጋይ  
አክሊሉ ሀብተወልድ

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለጃንዩዪ በላኩት ቴሌግራም እንደገለጹት፤ የኤርትራን ፌዴሬሽን ሕገ መንግሥት የሚያዘጋጀው እና፤ ከዚያም በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተወላጭ በንጉሠ ነገሥቱ እስኪገደድቅበት ጊዜ ድረስ፤ ሥልጣኑ ወይም ኃላፊነቱ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽን መሆኑ ታውቋል። ጃንዩዪ፤ ፌዴሬሽኑን በተግባር ላይ ለማዋል ብዙ ጭነት ወረድ መኖሩን በቅሬታ ቢቀበሉትም፤ በመጨረሻው ሕገ መንግሥቱ የሚጸድቀውና የሚታወጀው፤ በንጉሠ ቤቀበሉትም፤ በመጨረሻው ሕገ መንግሥቱ የሚጸድቀውና የሚታወጀው፤ በንጉሠ ነገሥታዊ ፈርማቸው መሆኑ ተደጋግሞ ስለተገለጸላቸው፤ « ..... የእኛን መልካም ፈቃድ በቶሎ እንደንለጥ የተሾመው ኮሚሽን በቶሎ ሙጥ ከሆነው መፋጠን አለበት ..... » ከማለት በስተቀር ለጊዜው የተለየ ትእዛዝ አልለጠም።

ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በተባበሩት መንግሥታት ስለተወሰነ፤ ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን 1950 ዓ.ም በጭላ ኢትዮጵያ በዓል ሆኖ እንዲከበርና፤ በገነቡ ልዑል ቤተመንግሥት ንጉሠ ነገሥቱ ለመላው ሕዝባቸው መግለጫ እንዲሰጡ ተደረገ። በዚያን ዘመን የአዲስ አበባ ራዲዮ፤ በሀገር ፍቅር ማኅበር ድምፃዊ ተጫዋቾች አማካይነት ለፋ ያለ የምሽት ፕሮግራም የሚያሰናዳው፤ ዘላምንት ሶስት ጊዜ፤ ማክሰኞ፤ ሐሙስና ቅዳሜ ስለሆነ፤ ብዙ አድማጭ ባለበት ቀን፤ የማክሰኞውን ዘዓል ዜና ለሕዝቡ በዝርዝር ለማቅረብ ጥሩ አጋጣሚ አግኝቷል። ዘጋዜጦችም በኩል በዚያን ዘመን የዕለት እትም አልነበረም። በየሳምንቱ ሮብ የሚወጣው ለንደቅ ዓላማችን የተባለው ጋዜጣ የማክሰኞውን በዓል አሟልቶ ለማብቃት በቂ ጊዜ ስለሌለው፤ ዕድሉ በየሳምንቱ ቅዳሜ ለሚዘጋጀው ለአዲስ ዘመን ጋዜጣ ሆኖ ነበር።

ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን ከጠዋቱ በአራት ሰዓት ተኩል፤ በገነቡ ልዑል ቤተ መንግሥት ግዚ ውስጥ በብዙ ሺህ የሚቆጠር የአዲስ አበባ ሕዝብ በተለበለበበት ከብረ ዘዓል ላይ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ንግግራቸውን የከፈቱት። «..... መላው ሕዝባችን እንደሚያውቀው፤ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በዘመኑ መንግሥታችን ያለ ማቋረጥ የደከምንበት ነው..... » በሚል ቃል ነበር። ጃንዩዪ እንደተናገሩት ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ለብዙ ዘመናት በለው ኃይልና በገንዘብ ወጪ ምን ያህል ከሳድ ጥረት እንደተደረገ፤ መላው የኢትዮጵያ ሕዝብ፤ ጉዳዩን በሚበቃ ያህል ተረድቶታል ማለት አይቻልም። ሆኖም ከሰልጣን ዓመታት በፊት፤ በጠላታችን በጣልያን ተቆርጠው የተወሰዱብን የመረብ ምላሽ ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ እስካሁን አለመመለሳቸውን ያውቃል። የሀገር ፍቅር ማኅበር ድምፃውያን በልዩ ልዩ ዜማዎችና ግጥሞች ተወዳጁ ንጉሠ ነገሥታችን፤ ወንድሞቻችን ኤርትራውያኖች እንዲመለሱን ዘላም ሸንጌ ላይ ፍርድ አለገኙልን አያሉ፤ የሕዝቡን መንፈስ ዘራዲዮ ለለቀሰቀሱት፤ በዓሉ በአዲስ አበባ ብቻ ሳይሆን፤ በየጠቅላይ ግዛቱም በደመቀ ሁኔታ ተከብሯል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፡ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥታቸው ሰገነት ላይ ሆነው ለመላው የኢትዮጵያና የኢርትራ ሕዝቦች ማሰራዳት የፈለጉት፤ ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮችን ነበር። ይኸውም፡ 1ኛ/ ኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ጉዳዩን በቀጥታ ራሳቸው እየመሩት በውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው አማካይነት በዓለም ጉባኤ ፊት የተደረገውን አስቸጋሪ ክርክር ሲሆን፤ 2ኛ/ በተባበሩት መንግሥት አሁን በመጨረሻ የተሰጠው ውሳኔ፤ ከኢርትራ ሕዝብ በጣም የሚበዛው ወገን የሶሻሊዝት ሁከታ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ለመሆን የገለጸውን ፍላጎትና፤ ኢትዮጵያም የተረበሰውን ጥያቄ የሚያረካ አለመሆኑን ነው። ከዚህም አያይዘው ይህ ውሳኔ አጥጋቢ ስላልሆነ እንቀበልም ብንል፤ እርባ አምስት ዓመት በተሰሩ፤ አሥር ዓመት በትግል፤ ሲንገላቱ የቆዩትን ኢርትራውያን፤ ለኢትዮጵያዊነት ያላቸውን ናፍቶት ከማዘግየት በስተቀር ሌላ ጥቅም አለመኖሩን አስረድተዋል። ከዚህም ቀርቶ፤ የተባበሩት መንግሥታት በወሰነው መሠረት፤ የኢርትራ መተዳደሪያ ደንብ በጥንቃቄ ተዘጋጅቶ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ራሳቸው በመልካም ፈቃዳቸው እስከሚያጸድቁት ድረስ፤ ብዙ የሚከናወኑ ዝርዝር ሥራዎች መኖራቸውን ከጠቀሱ በኋላ፤ በንግግራቸው ፍጻሜ ላይ፡ « ..... ኢርትራውያኖች ለራሳቸው ደህንነት ሰሉ፤ ወደፊት ያለባቸውን የጋራ ጋላጊነት እንዲያስተውሉና ይህም የዓለም መንግሥታት የሰጠው ውሳኔ፤ በተቻለ ፍጥነት ፍጻሜ እንዲያገኝ፤ የርስ በርስ ፍቅራቸውንና ሕብረታቸውን እንዲያጠክቁ፤ ልዩራ እንላቸዋለን ..... » ብለዋል።

ንጉሠ ነገሥቱ ለመላው ሕዝባቸው ባደረጉት በዚህ ታላቅ ንግግር፤ ኢርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነው፤ በፌዴሬሽን መሆኑን ጨርሶ አልጠቀሱም። በዚያን ጊዜ በራዲዮም ሆነ በየጋዜጦቹ የተገለጸው፤ ኢርትራ በንጉሠ ነገሥቱ ዘውድ ውስጥ ሆና እንድትተዳደር መወሰኑን ብቻ ነበር። በፌዴሬሽኑ ጉዳይ በይፋ የተገለጸው፤ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ ላይ ትልቅ ቢሮ ከፍቶ የኢርትራን ሕገ መንግሥት ማዘጋጀት ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ ነው።

ማክሰኞ ታህሣሥ 5 ቀን 1950 ዓ.ም በአዲስ አበባና በመላው ኢትዮጵያ በተደረገው ትልቅ በዓል ላይ፤ በኢርትራ ጉዳይ ለብዙ ዓመታት ያለማቋረጥ የታገሉትና፤ በመጨረሻም የገጠሟቸውን ጠላቶች ሁሉ አሸንፈው ይህን ውጤት ያስገኙት፤ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ በሕመም ምክንያት አዲስ አበባ ተገኝተው ተካፋይ ለመሆን ሳይችሉ ቀሩ። የኢርትራን ጉዳይ፤ አራቱ የዓለም ጋያላን አገሮች መወሰን አቅቷቸው፤ ዳኝነቱን ለተባበሩት መንግሥታት ካዛውሩበት ጊዜ ጀምሮ፤ የደረሰውን ፋታ ያልሰጠ እጅግ አስቸጋሪ ሙግት በድጋሚ መዘርዘር ባያስፈልግም፤ በተለይ የአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ሂደት፤ ለአክሊሉ ሀብተወልድ ከወሰን ያለፈ የመንፈስ ጭንቅ እና ሥቃይ የሰጠ መሆኑን መጥቀስ ይገባል። ጉዳዩ በጊዜያዊው ኮሚቴ መጠናት ከጀመረበት ቀን አንስቶ፤ በዋናው ኮሚሲዮን ሙሉ ድጋፍ ካገኘ በኋላ፤ ለጠቅላላው ጉባኤ ቀርቦ የመጨረሻ ውሳኔ እስከተሰጠበት ሰዓት ድረስ፤ ለአምስት ወራቶች የቀን ሠላም፤ የሌሊት እንቅልፍ አልነበራቸውም። ፍርድ የሚከናወነው በወገን ብዛትና በአድልዎ በሆነበት የዓለም ሽንጉ ላይ፤ የኢትዮጵያና የንጉሠ ነገሥቷ አደራ እየከበዳቸው፤ ያለማቋረጥ ለሰሰት ዓመታት ከብዙ ጠላቶች ጋር የተጋፈጡት ሙግትና የተቀበሉት ሥቃይ፤ በምን ቀንና በምን ሰዓት ፍትሕ እንደሚያስገኝላቸው፤ እክሊሉ ሀብተወልድ መተንበይ አይችሉም ነበር።

-- በግንቦት 17 ቀን 1949 ዓ.ም በተደረገው በሶስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፤ የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ጉዳይ፤ እጅግ ከፍተኛ የሆነውን የአባል መንግሥታት ድጋፍ ካገኘ በኋላ፤ በመጨረሻዎቹ ደቂቃዎች ላይ በጠላት ተንኮል ፍርድ እንዳይጸድቅ በቀጠሮ ሲተላለፍባቸው፤

-- በህዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ደግሞ፤ ይኸው ለውሳኔ በሰሎ የነበረው የኤርትራ ጉዳይ፤ በጠላታችን በጣልያን እና በወገኖቹ ተንኮል ተሰናክሎ፤ እንደገና ምርመራ እንዲደረግ ያለአግባብ ሲፈረድባቸው፤ በኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ላይ የደረሰው ሰቀቀን እና ብስጭት ምን ያህል እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። ከሁሉም ይበልጥ እጅግ አሳዛኝ የነበረው በዚህ በአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ዘመን የደረሰው ሁኔታ ነው። ከዚያ እጅግ አድካሚና አስቸጋሪ ከነበረው ከላቲን አሜሪካ ጉዞ እና ዝግጅት በኋላ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ወደ ኒውዮርክ ለመሄድ ከአዲስ አበባ በተነሱ ጊዜ ከንጉሠ ነገሥቱ የተነገራቸው፤ « ..... ስለ ኤርትራ ዋና ጉዳያችን በጣልያን ባህል አደራ፤ በአሁኑ ሰብሰባ ሲሆን ሲሆን ኤርትራን በሙሉ፤ ሳይሆን ደግሞ እንግሊዞች እንዳዘጋጁት በከፊሉ፤ አስፈርደህ በደህና ተመለስ ..... » የሚል ነበር። የኢትዮጵያ መልዕክተኞች ኒውዮርክ ከደረሱ በኋላ፤ የኤርትራ ጉዳይ በጠላት ተንኮል ተመርዞና ተወሳሰቦ ሲያገኙት፤ ፍርድና እውነት በወገንና በገንዘብ መሸሸግ የለበትም ብለው ቢታገሉም፤ ጻኛ እና ረዳት ለግገኝነት ሳይችሉ ቀሩ።

በዚያች በዕለተ ሰኞ ሐዳር 21 ቀን 1949 ዓ.ም ከእኩል ቀን በኋላ በአሥር ሰዓት፤ የአራተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፤ ጣልያንና ወገኖቹ በቀየሱትና በፈለጉት መንገድ ውሳኔውን ሲሰጥ፤ በአክሊሉ ሀብተወልድ ላይ የደረሰውን ህዘንና ምሬት መለካት የሚቻል አልነበረም። ኤርትራ እንደገና እንድትመረመር፤ ጻኞቿም የኢትዮጵያ ወላቶች እነ ፓኪስታን እንደሆኑ፤ ሱማሌ ለጣልያን ተመልሳ እንድትሰጥ፤ የሚለው ይህ አሳዛኝ ውሳኔ ከጸደቀ በኋላ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መድረኩ ላይ ወጥተው፤ « ..... አገሪ ኢትዮጵያ በዓለም ሽንጌ ላይ ፍርድ ተነፍጓት ስታዝን ለመጀመሪያ ጊዜ አይደለም። ..... በኤርትራም ሆነ በሱማሌ ጉዳይ ፍርዱን የሰጣችሁት ለግፈኛው ጣልያን ስለሆነ፤ «ዳቦ ለጠየቀ ድንጋይ» እንደተባለው፤ በደሉን የጣላችሁት በአገሪ በኢትዮጵያ ላይ መሆኑን እንድትረዱት እጠይቃለሁ ..... » ብለው፤ የሰብሰባውን አዳራሽ ለቅቀው ሲወጡ፤ ተመልሰው የሚያዩት አልመሰላቸውም ነበር።

ይህ ሁሉ ከደረሰ ከአንድ ዓመት በኋላ፤ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፤ ለብዙ ዓመታት የተጨነቁበትና የተንገላቱበት የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የመጨረሻውን ውሳኔ ሲያገኝ፤ እቶ አክሊሉና አብረዋቸው የደከሙት የኢትዮጵያ መልዕክተኞች፤ እርስ በርሳቸው ደስታቸውን የተገላለጹት፤ እንባ በተናነቀው ስሜት ነበር። ብዙ ጊዜ ትዕግሥትና ጥንካሬ ከብልህነት ጋር ሲተባበሩ፤ በመጨረሻው ፍሬያማ ስለሚሆኑ፤ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ ፍርድ ሲሰጥ፤ በአገራችን ታሪክ ላይ አንድ አዲስ ምዕራፍ ተከፍቶ በኢትዮጵያ ስማይ የደሰታ ፀሐይ ስታሸበርቅ ታየቻቸው። ከዚህ መልካም ውጤት በኋላ፤ አክሊሉ ሀብተወልድ ወደ አገራቸው ተመልሰው፤ ከንጉሠ ነገሥቱ የተዘጋጀላቸውን ልዩ ሽልማትና፤ አድናቆትን የተመላ ምሥጋና ተቀብሎ በመደሰት ፋንታ፤ ለብዙ ጊዜ በአእምሮአቸውና በሰውነታቸው ላይ ሲከማች የቆየው ጭንቀትና ድካም ጤናቸውን ስለአወከው፤ ሥራቸውን ሲጨርሱ ወደ ሆስፒታል ማምራት ግዴታ ሆነባቸው።



የኢርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል እንደተጠነፈ፤ ከአዲስ አበባ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ጀምሮ ግርማዊት እቴጌ ጭምር፣ ለአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ወደ ኒውዮርክ የተላኩት የደስታ መግለጫ ቴሌግራሞች እጅግ ብዙዎች ሲሆኑ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ።

ሀ/ ከግርማዊ ጃጂዊይ

ይድረስ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ

« ..... ለአገራችን ለኢትዮጵያ ይጠቅግል ብለን ከተደጥ ጀምሮ ሰንደክምበት የአበረውን የኢርትራን ጉዳይ፣ ፈጣሪያችን በዘመናችን እንዲጨረስ ስለፈቀደ፣ ደስታችንን የምንገልጸው ይህን ቸርነት ሳይረገልን እንዲላብሐር፣ ፖሊስና ጭንቅረብ ነው። ..... »

አንተም ለዚህ ድካማችን ተካፋይ ሆኑህ፤ ትፈጥሯችንን በመከተል ያደረገውን ድካም፣ በተለይም በተባበሩት መንግሥታት ለጉዳዩ ሙሉ ኃላፊነት በጥተኝነት ለመልዕክተኞቻችን መሪ ሆኑህ፤ ብዙ ጊዜ ተገዘህ፤ የፈጸምኩትን አገዛዝጋውም። ..... ወደ አዲስ አበባ በቶሎ እንድትመጣ ያስብነውም በደስታው በኋላ እኛው አጠገብ እንድትሆን ስለነበረ፣ መታመም ምህን ሰንሰማ እጅግ አዝናል። አሁንም ከጤናህ የግላዊ ነገር ስለሌለ፣ የሚያስፈልገውን ሕክምና ሁሉ አድርገህ እንድትመለስ እንወዳለን ..... »

ለ/ ከግርማዊት እቴጌ መነን

ይድረስ ካቶ አክሊሉ፤

« ..... ጤና ግጣትህን ሰበግ በጣም አድርጌ አግኝቱ። እኛ ሀሳባችን እዚህ መጥተህ ደስታውን አንድ ላይ እንድንካፈል ነበር። ድካሙን ሳይቆጥርህ እንደዚህ በመታመምህ የሚያሳዝን ነው። አሁንም እንዲላብሐር ሙሉ ነውና በቸርነቱ ምርህ በደህና ለመገናኘት ያብቃን።..... »

ፈርግ እቴጌ መነን

ሐ/ ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ፤

« ..... አንዳንድ ጊዜ እውነተኛ ደስታን በግብቃ ታላት መግለጥ ያስቸግራል። ለብዙ ዓመታት የደክሞክበት ጉዳይ ፍሬውን ስለጠጠ፣ ከአንተ የበለጠ የተደሰትነው እኛ ነን። ይህችን ፍርድ ያገኘህባትን ቀን፣ ላንተ የሰላምና የደስታ ዘመን መክፈቻ አድርገህ ልትደሰትባት ይገባል። ይህን የምለው፣ ለአገራችን ለኢትዮጵያ ስትደክም፣ ያሳለፍከው ጭንቅና ፈተና ትዝ እያለኝ ነው። ከዚህ ቀደም ደጋግጦ ነገራለሁ። እንደ አንተ ያለ ጥሩ (AVOCAT) ጠበቃ ተገግቶ ፍርድ በግግኝቱ ብቻ ሥራው ተፈጽመለት ግለት አይደለም። እኛም ዘንድ ባለው አስተያየት የተፈረደውን ግሰፈጽም የጠበቃው ኃላፊነት ነው። ስለዚህ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የኢርትራን አስተዳደር ለግዚጋጀት ከመምጣቱ በፊት፤ እዚህ በሰፊው የሚጠበቅህን ሥራ አውቀህ፤ ከመመለስህ በፊት ደህና አድርገህ ታከም። የተቻለውንም ያህል ዕረፍት አድርግ። የልብ ደስታዬን የምገልጥህ ሳገኝህ ነው። ከሙሉ ጤና ጋር እንዳይህ በፀሉት አሰብሃለሁ ..... »

መ/ ከቶ ይልማ ደራሣ፤ (የንግድና የእንዱስትሪ ሚኒስትር)

BRAVO - AKLILU (ብራቮ አክሊሉ)

« ..... በኤርትራ ጉዳይ የተጣለብህን ሚሲዮን በሚያከራ መንገድ ደክመህ ፈጽምክ። የሞቀ ደስታዬንና ስለ ጤናህም መልካም ምኞቴን የምልክልህ፤ ከተለየ የወንድምነት ስሜት ጋር ነው። ስለ አገተ ያልተደሰተ የለም። ሁሉም አድንቆሃል። አበዛው ባትለኝ፤ ያ ሙግት ገጥመህ የረታኼ ወዳጅህ ካርሉ ሰፎርሳም፤ የደስታ መግለጫ ቢልክልህ የተገባ ነው እሳለሁ ..... »

ሠ/ ከደጃዝማች መኩንን ደስታ፤ (የወለጋ ጠቅላይ ገዥ)

ለወንድሜ ወዳጄ አቶ አክሊሉ፤

« ..... የኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መቀላቀልና ለኢትዮጵያም የባሕር በር ባለቤትነት መመለሱ፤ የደካምህ ፍሬ ነው። የሠራዊው ሁሉ ለአገርህና ለንጉሠ ነገሥትህ፤ ለኛም ለኢትዮጵያውያን ወጥቶህ የሚያስደስት ብቻ ሳይሆን የሚያከራም ነው። የተሟላ ጤና ይዘህ በሰላም ተመለስልን ..... »

ረ/ ከአቶ ተድላ ባይፋ፤ (ያገር ፍቅር እንድነት ዋና ጸሐፊ)

ለክቡር አቶ አክሊሉ፤

« ..... በገርግደ ንጉሠ ነገሥታችን ታላቅ መሪነት፤ ለኛ ለኤርትራውያን ኢትዮጵያዊነታችንን ለማስገኘት፤ በኒውዮርክ ላይ የነበረዎት የሥራ ድካምና እንደዚሁም ከጠላቶቻችን ጋር የነበረዎትን ሁሉ በዓይኔ አይቼ ስለአዘነኩልዎ፤ አሁን በተገኘው ፍርድ ሰላም ያገኛሉ ብዬ በብሁ ተስፋ አድርጌያለሁ። እዚህ ኤርትራ፤ ለኛም ለኤርትራውያናት የደረሰን ደስታ በጣም ብሁ ስለሆነ፤ በደህና ሲመለሱ የዩታል። የተባበሩት መንግሥታትም ወደፊት ለኛ የሚሠራው ብሁ ነገር አለ ስለተባለ፤ ለኛም ለመዘጋጀትና ለመሥራት የርስዎ መምጣት በደስታ ያስፈልገዋል። የእንድነት ያገር ፍቅር መሪዎቻችን፤ ክቡር ራሳ ኪዳነማርያም፤ ክቡር ደጃዝማች በዩን ባራኪ፤ ክቡር ፓሻ ባላህ አህመድ ኪኪያ እና ሌሎችም፤ ደስታቸውና ስላምታቸው እንድነገርላቸው ጠይቀውኛል። ..... »

## ለኤርትራ ሕገ መንግሥት ዝግጅት ኮሚሽኒር ተመረጠ

ታህሣሥ 14 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ባካሄደው በእምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ ላይ፤ ከአባል አገሮች መካከል የቦሊቪያ መልዕክተኞች መሪ ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንዖ፤ (EDOARDO ANZE MATIENZO) በድምፅ ብልጫ የኤርትራ ኮሚሽኒር ተብሎ፤ የፌዴሬሽኑን ሕገ መንግሥት እንዲያዘጋጅ ተመረጠ። ከቀረቡት እጩዎች መካከል የቦርማው ወኪል ቢመረጥ ለኢትዮጵያ የተሻለ እንደሚሆን ተገምቶ ነበር። እንደሚታወስው የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን አባል የነበረውን የቦርማ መልዕክተኛ፤ ጣልያኖች በገንዘብ

ለመደለል ቢሞክሩትም፤ የኤርትራ ሕይወት ያለ ኢትዮጵያ ብቻውን ሊዘልቅ አለመቻሉን ተገንዝቦ፤ የሮማን መንግሥት ሀሳብ አልተከተለም። ከዚህም በላይ፤ የኤርትራ መፍትሔ በፌዴሬሽን አንዲሆን፤ የደቡብ አፍሪካን መልዕክተኛ ያግባባው ይኸው የበርማ ወኪል ነበር።

ከላቲን አሜሪካ አገሮች ውስጥ አንዱ የሆነው ቦሊቪያ፤ የኤርትራ ጉዳይ ከተጀመረበት ጊዜ አንስቶ ሙሉ የጣልያን ደጋፊ ስለነበረ፤ አሁንም በሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ላይ፤ የጣልያኖችን ምኞት በመከተል ያስቸግረን ይሆናል በማለት፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ከፍ ያለ ሥጋት አደረባቸው። ተመራጩ አንሴ ማቲያንሶና አክሊሉ ሀብተወልድ የሚተዋቱት፤ ከሀያ ዓመታት በፊት ከ1930 ዓ.ም ጀምሮ በፓሪስ የፖለቲካ ሳይንስ ትምህርት በሚያጠኑበት ጊዜ ነበር። ሆኖም፤ የአራቱ ኃያላን የውጭ ጉዳይ ምክር ቤት የኤርትራን ዶሴ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ካዛወረ በኋላ፤ አንዱ ማቲያንሶ የአገሩ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በነበረበት ጊዜ እና ኋላም የመልዕክተኞች መሪ እየሆነ ኒውዮርክ ሲመጣ፤ ለጣልያን መንግሥት ደጋፊነቱን በግልጽ ሲያሳይ የቆየ ሰለሆነ፤ ከኢትዮጵያ መልዕክተኞች መሪ ጋር በወዳጅነት መቀራረብ አልቻሉም። በመጨረሻው፤ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም ጠቅላላው ገቢኢ የኤርትራን ጉዳይ ሲወሰን፤ የቦሊቪያ መልዕክተኛ በአገሩ ስም ሆኖ የድጋፍ ድምፁን ቢሰጥም፤ አቶ አክሊሉ በወጣትነት ዘመን በተማሪ ቤት የሚያውቁት ወዳጃቸው ጣልያኖቹ ስሜቱን ለውጧል ብለው አላመኑትም። ሰለዚህ፤ ለኤርትራ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት የተሾመው ሰው ከጣልያን ደጋፊዎች መካከል አንዱ ሰለሆነ፤ ለኢትዮጵያ ምቹ እንደማይሆን በመገመት ብርቱ ጥንቃቄ አንዲደረግ ተሞክረ። በመጀመሪያ መደረግ ያለበት ኮሚሽነር አንሴ ማቲያንሶ አሥመራ ደርሶ በተባበሩት መንግሥታት ሰንደቅ ዓላማ ጽሕፈት ቤቱን ከማቋቋሙ በፊት፤ አዲስ የንጉሠ ነገሥቱ ሳይዘን አፈሰር መሾም ነው ተባለ።

## በአሥመራ አዲስ ሳይዘን አፈሰር

« ..... በኤርትራ ጉዳይ እስካሁን ድረስ፤ በአገር ውስጥና በውጭ አገር የተደረገው ትግልና የተፈጸመው ሞያ፤ እስከምን አንደነበረ ለመመራመርና፤ ለታሪክ ለማቅረብ ወደፊት በቂ ጊዜ ስለሚኖረን፤ አሁን የመጀመሪያው ምዕራፍ እንደተዘጋ ቆጥረን፤ አዲስ የሚጀመረው የሁለተኛው ምዕራፍ፤ እጅግ የሚያሳስብን መሆኑን መረዳት አለብን ..... » በሚል መግቢያ፤ አቶ አሰፍሐ ወልደሚካኤል ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ባቀረቡት ማስታወሻ፤ በኮሎኔል ነጋ ቦታ አዲስ ሳይዘን አፈሰር እንዲሾም አሳሰቡ። በመሠረቱ፤ የኮሎኔል ነጋ ኃይለሥላሴን መዛወር አስፈላጊነት፤ ካቶ አሰፍሐ ቀደም ብለው በዚያን ጊዜ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር የነበሩት አቶ ዘውዴ ገብረሐይወት (ኋላ ቢትወደድ) ከጃንሆይና ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ተነጋግረውበት ነበር። አዲስ ሳይዘን አፈሰር እንዲሾም አስፈላጊነቱን አቶ ዘውዴ ገብረሐይወትና አቶ አሰፍሐ አስተያየታቸው ተመሳሳይ የሆነው፤ ሁለቱም ሰዎች በኮሎኔል ነጋ ላይ ቂም ኖርዋቸው ወይም እስካሁን የተሠራው ሥራ ሁሉ የሚነቀፍ ነው በማለት አይደለም።

ነጋ ኃይለሥላሴ ለአምስት ዓመታት ያዘለ፤ የንጉሠ ነገሥቱ ሳይዘን አፈሰር ሆነው ኤርትራ በቆዩበት ጊዜ፤ የአንደኛቸው ትግል ዋና መሪ ናቸው በመባል፤



ለኢርትራ ሕገ መንግሥት አዘጋጅነት የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ሆኖ የተመረጠው፤ ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንሶ የቦሊቪያ መልዕክተኞች መሪ፤

(ኒውዮርክ ታህሣሥ 1950 ዓ.ም)  
(ፎቶ U.N)

የተቃዋሚዎቹ ወገኖችና ጣልያኖቹ በጠላት ሙልክ ሲመለከቷቸው ኖረዋል። ኮሎኔል ነጋም ለዚህ ሳይበገሩ፤ የሚደረግባቸውን ጥፋትና የሚጠመድባቸውን አደጋ ፊት ለፊት መከተው ሚሲዮናቸውን በትክክል ፈጽሞል። አሁን የዚያ አጅግ አስቸጋሪ የነበረው የትግል ዘመን ተዘግቶ፤ አዲሱ የዲፕሎማሲ ሥራ ሲጀመር፤ ከተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር በቅርብ ሆኖ ባሕር መንግሥቱ ዝግጅት ላይ የሚካፈል አዲስ ሳይዘን አፈሰር መሾም፤ አስፈላጊነቱን የተሰማሙበት ብዙዎች ናቸው። ኮሎኔል ነጋም የኤርትራ ጉዳይ በፈዴሬሽን ሙልክ የተወሰነው ከሕዝቡ ፍላጌትና ስሜት ውጭ ነው በማለት እጅግ ቅር የቶብኝ ስለሆኑ፤ ከተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር ባላመነበት የፈዴሬሽን እስተዳደር ዝግጅት ላይ መተባበር ያዳግታቸዋል ተብሎ ተገምቷል።

አቶ አስፍሐ ወልደሚካኤል ለጃንሆይ በጻፉት ደብዳቤ፤ በኮሎኔል ነጋ ጋይለሥላሴ ቦታ የሚሾመው ሳይዘን አፈሰር፤ በኤርትራ ውስጥ ባሉት የፖለቲካ ፓርቲዎች ዘንድ፤ ከዚህ በፊት ቀጥታ ግንኙነት ያልነበረው አዲስ ሰው እንዲሆን አመልክተዋል። ከዚህም ጋር አያይዘው አዲሱ ተሟላ ምንም እንኳን በሕዝቡ ዘንድ እንግዳ መስሎ እንዲታይ ቢያስፈልገም፤ የኤርትራን ጉዳይ በቅርብ የተከታተለ፤ በተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣኖችና በእንግሊዞች ዘንድ ተደማጭነት የሚኖረው ሰው እንዲሆን አሳስበዋል። የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ዘውዴ ገብረሐይወትም፤ አዲሱ ሳይዘን አፈሰር የጋዜጣና ማስታወቂያ ዋና ዲሬክተር አቶ አምደሚካኤል ደሣለኝ እንዲሆኑ እጩ አድርገው አቀረቧቸው። የአምደሚካኤል ሹመት በይፋ ከመገለጹ በፊት፤ በዚያን ጊዜ ለሕዝምና አውሮፓ የሚገኙት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ አስተያየታቸውን እንዲሰጡ በቴሌግራም ተጠየቁ። ከገነቱ ልዑል ቤተመንግሥት የተሳካላቸውም መልዕክት፤

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ መጥቶ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት፤ በነጋ ጋይለሥላሴ ቦታ አዲሱ ሳይዘን አፈሰር አምደሚካኤል ደሣለኝ እንዲሆን ስለቀረበልን፤ ያንተን ሀሳብ በቶሎ ግለጥልን ..... » የሚል ነበር። አቶ አክሊሉ አዲስ ስለሚሾመው ሳይዘን አፈሰር የተለየ አስተያየት አቀረቡ።

« ..... ግርማዊነትም እንደሚያውቀው ከእንግዲህ ወዲህ አሥመራ ላይ የሚገጥመን ትልቁ ሥራ የሕግና የዲፕሎማሲ ጉዳይ ነው። የወደፊቱ የሳይዘን አፈሰር ሚሲዮን፤ ካለፈው ጋላፊነትና የሥራ ዓይነት ጋር የተለያየ ስለሆነ፤ በኮሎኔል ነጋ ቦታ ሌላ ሲቪል ሰው መታሰቡ ጥሩ ነው። ሆኖም ኮሎኔል ነጋ የሚዛወረው እስከዛሬ የፈጸመው አገልግሎት ሁሉ በጣም ጥሩ ሥራ መሆኑ ታውቆለትና ተመስጦኖ እንዲሆን፤ የበኩሌን አስተያየት በትህትና አቀርባለሁ። አዲስ ስለሚሾመው ሳይዘን አፈሰር ጃንሆይ ቢፈቅዱልኝ፤ የኔ ምርጫ አቶ ገብረመስቀል ክፍለአግዚእ ዋና ሆኖ፤ አቶ አምደሚካኤል ደሣለኝ ምክትል ቢሆን ነው። ገብረመስቀል፤ በተባበሩት መንግሥታት ከእኛው ጋር በቅርብ የሠራ እና የኤርትራን ጉዳይ አወሳሰን በዝርዝር ስለሚያውቀው፤ የዩናይትድ ኔሽን ኮሚሽነር ሊያከብረውም ሊያደምጠውም ይችላል። አምደሚካኤልም በፕሮፓጋንዳ ሥራ ደህና ልምድ ያለውና የጣልያኖቹንም ተንኮል መከታተል ስለሚያውቅበት፤ የሁለቱ ሰዎች የችሎታ ትብብር ደህና ውጤት ሊሰጥ ይችላል የሚል እምነት አለኝ ..... »

ስለ ገብረመስቀል ክፍለአግዚእ፤ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስም መልካም አስተያየት ሰላላቸው፤ ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የቀረበውን ሀሳብ ደግፈው፤ ሹመቱ



የሥልጣን ድርሻ፣ ከጣልያኖችና ከአንዳንድ ተንኮላኞች ልዩ ልዩ ምክር ሲቀርብለት እንደሰነበተ አንዳንድ መረጃዎች አመልክተዋል።

ጣልያኖች የሚጥሩት፣ ማቴየንሶን በእጅ አዙር ይዘው፣ በሕገ መንግሥቱ ዝግጅት ላይ፣ የንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን በተቻለ መጠን እንዲዳከምና፣ የኦቶማኖው አስተዳደር በአገር ውስጥም ብቻ ሳይሆን በውጭ ጉዳይ እና በውጭ ንግድ በኩል፣ የሥልጣን ድርሻ እንዲኖረው ለማስደረግ ነው። የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደግሞ በባህላቸው ከኮሚሽነሩ የሚጠብቁት፣ በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን የፌዴራል እነት ውሳኔ ተመርኩዞ፣ ከኢትዮጵያም ጋር በቅርብ እየተመካከረ፣ የሕገ መንግሥቱን ዝግጅት እንዲያጠናቅቅ ነው። ይህንን መሠረታዊ ጉዳይ ችላ ብሎ፣ ግብርናን በግል አስተያየቱና የጠላት ሀገሮች በሚሰጡት ምክር የሚመራ ሆኖ ከተገኘ፣ ኢትዮጵያ የራሷን አቋም በፍጥነት መውሰድ አንደሚገባት፣ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ንጉሠ ነገሥቱ በቅድሚያ እንዲያውቁትና እንዲዘጋጁበት አድርገዋል።

የማቴየንሶ አስተያየት፣ ኤርትራ በንጉሠ ነገሥቱ ዘወድ ሥር በፌዴራሊዝም መቀላቀሏና፣ ፌዴራል የሆነውም የኢትዮጵያ መንግሥት የመላውን የኤርትራን ግዛት ደህንነት ለመጠበቅና፣ የባሕር በሮቹንም በቀጥታ ለማስተዳደር በቂ ሥልጣን ስለተሰጠው፣ የኦቶማኖው መንግሥት በውስጥ አስተዳደሩ ሰፊ ያለ

መብት ቢኖረው፣ ኢትዮጵያን ቅር የሚያስኝ ነገር አይታዩም የሚል ነው። ይህን አስተያየት ውጭ ውጭውን አየነዛ፣ ውስጥ ውስጡን ግን ጣልያኖቹንና የአንድነት ተቃዋሚዎቹን ለማስደሰት አንዳንድ ተንኮል ሲያዘጋጅ ሰንብቷል።

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አሥመራ ደርሶ የተዘጋጀለትን ቢሮ ከተረከበ በኋላ፣ የመጀመሪያ ሥራው አዲስ አበባ መጥቶ፣ ንጉሠ ነገሥቱንና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ማነጋገር ነበር። የካቲት 19 ቀን 1950 ዓ.ም፣ በኢትዮጵያ ዋና ከተማ መልካም አቀባበል ከተደረገለት በኋላ፣ በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ከንጉሠ ነገሥቱ ዙፋን ቀርቦ ካደረገው ንግግር ፍሬ ነገሮቹ የሚከተሉት ናቸው።

« ..... በግርማዊነትዎ ዘወድ ሥር ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትተዳደር የተባበሩት መንግሥታት ያደረጉት ውሳኔ፣ የሕዝቦቹን ምኞት የሚያሟላና አዲስ የሕይወት ብርሃን የሚሰጥ ነው። ..... በታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተደረጉት እነዚህ ውሳኔዎች፣ በትክክል እንደሚከበሩና በተግባር ላይ እንደሚገለጡ፣ የተባበሩት መንግሥታት በግርማዊነትዎ ላይ ከፍተኛ ልዩነት ጥለዋል። ..... እኔም የተባበሩት መንግሥታት የጣሉብኝን ከፍተኛ አደራ የተቀበልኩት፣ በታላቅ ክብርና ሰሜት ስለሆነ፣ በማናቸውም አኳኋን የተሰጠኝን ኃላፊነት በትክክል ለመፈጸም የተዘጋጀሁ መሆኔን፣ ለግርማዊነትዎ ማረጋገጥ እወዳለሁ። ..... ይህንንም ከፍተኛ አደራ በተግባር ላይ ማዋል የሚቻለው፣ ከግርማዊነትዎ መንግሥት በማገኘው ሙሉ እርዳታና ሕብረት ነው። ..... »

ከዚህ በላይ የተገለጸው የማቴየንሶ እነጋገር በትክክል የሚያሳየው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢትዮጵያን የሚገዟት፣ በፌዎዳል ሥርዓት ስለሆነ፣ ዲሞክራቲክ የሆነውን የፌዴሬሽን አስተዳደር አይቀበሉም በማለት፣ የኢትዮጵያ ጠላቶች ደህና አድርገው በፕሮፓጋንዳ ያደነቁሩት መሆኑን ነው። በዚህ ምክንያት፣



ኮሎኔል ነጋ ኃይለማህሌ (ጓላ ሌፍትናንት ገፍኔራል)  
በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን ስፈሰር፤

(1946 - 1950)



የተባበሩት መንግሥታት ለኢርትራ ሕገ መንግሥት ህገጅትና ለአፈጻጸሙ በግርማዊነት ዓይነት ላይ ከፍተኛ ስልጣን ስለሰጠ ለደህንነት ደህንነት « ፅንፈኝነት » የምትባል ቃል ደጋግሞ እያጠነከረ ቲናገሯል። ኮሚሽኑ ወደ ኢትዮጵያ ሲመጣ የጠላት ወገኖች በሚያምታቱት ህጻኖች አገልግሎት የተጨናነቀ መሆኑ ቀደም ብሎ ታውቆ ስለነበረ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሰጡት መልስ፤ በትክክል የሚያስቡትን አልሸገም። የተባበሩት መንግሥታት ይህን ውሳኔ የሰጠው፤ የኢርትራ ሕዝብ ፍላጎት ምን መሆኑ መታወቅ አለበት ተብሎ፤ ሁለት ጊዜ መርማሪ ኮሚሽን ከተላከ በኋላ፤ ጉዳዩ በየጉባኤው ብዙ ክርክር ሲደረግበትና ከአንዱ ስብሰባ ወደ ሌላው በቀጠሮ አየተላለፈ፤ ረጅም ጊዜ ፈጅቶ መሆኑን፤ ኮሚሽኑ ትልቅ ትኩረት እንዲሰጠው፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሰፊው አስገንዝበዋል። ከዚህም አያይዘው፤ ኢትዮጵያ በአምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ የተደረገውን ውሳኔ እንድትቀበል፤ ለመልዕክተኛቸው ሥልጣን የሰጡት፤ የተባበሩት መንግሥታት ኃላፊነቱን ለመፈጸም፤ ከዚህ ሌላ ማድረግ የማይችል መሆኑን በመረዳት ነው ካሉ በኋላ፤ ይህ የፌዴሬሽን ውሳኔ ሙሉ በሙሉ ባያስደስታቸውም፤ ለኮሌክቲፍ ሴኩራቲ ባላቸው መሠረታዊ አቋም፤ የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ እንደሚከበር ለኮሚሽኑ አረጋገጡለት። ንጉሠ ነገሥቱ፤ ለኢርትራ አስተዳደር የተደረገውን ውሳኔ በሥፍራ ለማስፈጸም፤ በመንግሥታቸው በኩል የተቆረጠ መሆኑን ካስታወቁ በኋላ፤ እንደዚህም በተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣኖች በኩል፤ መተማመን፤ መተባበርና እውነተኛውን የአገሩን ሕዝብ ጉዳይ በጥልቅ በመረዳት፤ ጥረት እንዲደረግ ጠይቀዋል።

ከዚህ በላይ እንደተመለከተው፤ ጃንሆይ ስለሰውየው ደህና መረጃ ደርሷቸው ስለነበረ፤ ትክክለኛ ፅንፈኝነታቸውንና አስተያየታቸውን ነግረውታል። ኮሚሽኑ አዲስ አበባ በቆየበት ሰዓት፤ በተለይ ከንጉሠ ነገሥቱና ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጋር በሰፊው ሲነጋገር፤

1ኛ/ የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፤ ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቁጥር 390 V የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው ውሳኔ መሠረት ብቻ መሆን እንዳለበት፤

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ ውሳኔ ትክክለኛ ትርጉሙ፤ ለኢርትራውያኖች የውስጥ አስተዳደር መብት እንዲሰጣቸው ነው እንጂ፤ በሁለት በተለያዩ አገሮች መካከል እንደሚደረግ የፌዴሬሽን ግንኙነት፤ የኢንተርናሽናል ታዋቂነት የሌላቸው መሆኑ በትክክል እንዲረጋገጥ፤

የኢትዮጵያ መሠረታዊ ፅንፈኝነት መሆኑን እንዲገነዘበው፤ ስፋ ያለ ማብራሪያ ተስተታታል። ይሁን እንጂ ኮሚሽኑ ማቲየንስ የኢትዮጵያን ህብረ ሙሉ በሙሉ ማዳመጥ አልፈለገም። በተለይ ከጣልያን መንግሥትና ከአንዳንድ የላቲን አሜሪካ ወገኖቹ የሚደረግበት ተፅዕኖ ብዙ ስለሆነ፤ እየደጋገመ የሚናገረው፤ የሕገ መንግሥቱ አንቀጾች የሚፈለቁት፤ በተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ መሠረት ቢሆንም፤ የኢርትራ የውስጥ መንግሥት ለአገሩ ዕድገትና ልማት እንዲጠቅመው፤ ስፋ ያለ ሥልጣን ሊኖረው ይገባል እያለ ነው። ምን ዓይነት ሥልጣን?

የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ፤ ለፌዴራሉ መንግሥት መሪ ለንጉሠ ነገሥቱ ከተዘረዘሩት የኃላፊነት ድርሻዎች ውጭ የሆኑትን ጠቅላላ ጉዳዮች፤ የኢርትራ የውስጥ መንግሥት በሙሉ ሥልጣን እንደሚያስናውን ግልጽ አድርጎ

h 1941 - 1963 (G.C.)

አቅርቦታል። ይህንን መሠረት አድርጎ ሕገ መንግሥቱን በመተንተን ፋንታ፣ የአቶኖሚውን ሥልጣን ማስፋፋትና ግጥንክር ያስፈልጋል የሚባለው ደረቅ ሀሳብ ትርጉም የለውም ተብሎ፣ ከኢትዮጵያ በኩል አቋም ተወስዷል። የጣልያን መንግሥት ደግሞ በበኩሉ ማቲያንሶን ወጥሮ የያዘው፣ በተቻለ መጠን የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ የንጉሠ ነገሥቱን ሥልጣን ሽፈንፈን አድርጎ፣ የአቶኖሚውን ሥልጣን የሚያገዝብ አንዲሆን ነው። ይኸውም፣ ኤርትራውያኖች በኢንተርናሽናል ግንኙነት በኩል የሥልጣን በር ባይዘጋግባቸው፣ ለአገራቸው ልማትና ዕድገት የውጭ እርዳታ ለማግኘትና፣ ለኢኮኖሚያቸውም የውጭ ንግዳቸውን ለማዳበር የሚያስችላቸውን ዕድል አንዲያገኙ ነው። ማቲያንሶ፣ በዚህ ሀሳብ ተመርቶ ሕገ መንግሥቱን ካዘጋጀ በኋላ፣ ኢትዮጵያ አልቀበልም ብላ ጉዳዩ ለዩናይትድ ኔሽን የቀረበ አንደሆነ፣ ለኤርትራ መፍትሔ ነፃነት ነው ተብሎ ይወሰናል፣ የሚል ተስፋ ጣልያኖች አሳድረዋል።

ኮሚሽኑ፣ ከኢትዮጵያ የተሰጠውን አስተያየት በጥሞና እንዳላዳመጠው ሁሉ፣ ከጣልያንም የቀረበለትን ሀሳብ ሙሉ ሙሉ ለመቀበል አልተመቸውም። ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፣ ከፈረንሳይና ከስዊስ አገሮች እራት የሕግ አዋቂዎች በብዙ ገንዘብ ቀጥሮ፣ ገፅኔቭ ላይ የሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ከሚዘጋጀው በፊት፣ በአሥመራ ቢሮው የኤርትራን ሕዝብ እየተቀበልኩ፣ አስተያየቱን በቀጥታ ግዳመጥ አለብኝ ብሎ የጀመረው ፕሮግራም ውጤት ሳያገኝ ቀረ። ሕዝቡ ለላብተኛ ጊዜ ለወደፊት ዕድሉ ሀሳቡን እንዲገልጽ መርማሪ ኮሚሽን የተሳከበት ስለመሰለው፣ የኮሚሽኑን ቢሮ አጥለቅልቆ ሲይዘውና ብዙ ትርምስ ሲፈጠር፣ ያቀደውን ፕሮግራም ወዲያውኑ መሰረዝ ግዴታ ሆነበት። ማቲያንሶ፣ የሕዝቡን አስተያየት ግዳመጥ አለብኝ ያልኩት፣ ለሕገ መንግሥቱ ዝግጅት የተባበሩት መንግሥታት ከወሰናቸው መሠረታዊ ጉዳዮች ውጭ፣ ባልተባራሩት አንዳንድ ነጥቦች ላይ ነው ብሏል። እነዚህንም መብራራት ያስፈልጋቸዋል የሚላቸውን ጥያቄዎች ያቀረበው፣ በሚከተለው መልክ ነበር።

1. ለኤርትራ ሁለት ምክር ቤት፣ የሕግ መምሪያና የሕግ መወሰኛ ያስፈልጋል ወይ ?
2. የሕዝብ ምክር ቤት አባሎች የሚመረጡት፣ በቀጥታ በሕዝቡ ነው? ወይስ ቀጥታ ባልሆነ መንገድ በሕዝብ ዋና ዋና ተወካዮች ?
3. የኤርትራ መንግሥት መሪ ሥልጣን የሚቀበለው በሹመት ነው? ወይስ በፓርላማ ምርጫ ?
4. የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በኤርትራ መሪ እጃሷም ወይም አመራረጥ ላይ ምን ዓይነት ሚና ሊኖራቸው ይገባል ?
5. የኤርትራ ሕዝብ አፈሲያል ቋንቋዎች የሚሆኑት የትኞቹ ናቸው?
6. ለኤርትራ የተለየ ባንዲራ ያስፈልጋታል ወይ ?

ማቲያንሶ፣ የሕዝቡን አስተያየት ማወቅ አለብኝ ያለው፣ በእነዚህ ዝርዝር ጉዳዮች ላይ ከሆነ፣ በቀጥታ በሕዝቡ ጋር መነጋገርና ተደማምጦ መልሱን ማግኘት በጣም አስቸጋሪ መሆኑን መገመት ነበረበት። እንኳን በኤርትራ ቀርቶ፣ በሥልጣኔ እጅግ በገፋትም አገሮች ዘንድ፣ እነዚህን በመላበሉት ጥያቄዎች ላይ

ሀሳብ መለዋወጥ የሚቻለው ከሕዝብ ተመራጮች ጋር ብቻ መሆኑ የታወቀ ነው። ማቲያንሉ ከሕዝቡ ጋር ቀጥታ ለመወያየት ያጋጠመውን ችግር ከተረዳ በኋላ፤ በኤርትራ ካሉት ልዩ ልዩ የፖለቲካና የህይወት መሪዎች፤ እንደዚሁም በየገጠሩ ካሉት ያገር ሽማግሌዎች ጋር በመነጋገር አንዳንድ አስተያየት መቃረም ይቻላል ብሎ ሞከረ።

እንደሚታወቀው፤ በኤርትራ ውስጥ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ ለመሆን ሲታገል የኖረው ሕዝብ፤ እንዲያው ስለ መንግሥት መሪ ምርጫ እና ስለ አዲስ ባንዲራ ጉዳይ ላለመወያየት ቀርቶ፤ በጠቅላላው የሕገ መንግሥት ዝግጅት የሚባለውንም ሀሳብ መስማት አይፈልግም። በአንድነት ወገኖች አስተያየት፤ ለኤርትራ የተለየ ሕገ መንግሥት እንዲዘጋጅ የተወሰነው፤ ከእናት አገር ጋር የአስተዳደር ልዩነት በመፍጠር የሁለቱን ሕዝቦች አንድነት ለማራራት የታሰበ የጠላት ተንኮል ነው ተብሎ ታምኖበታል። ከጠቅላላው ሕዝብ በጣም አነስተኛ የሆነው የተቃዋሚው ክፍል ደግሞ፤ አስተዳደሩ በምን መልክ ይሁንልኬ? ተብሎ እንደገና የመጠየቅ ዕድል ካጋጠመው፤ አስተያየቱ ከማቲያንሉ ፍላጎት እጅግ ርቆ፤ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሥልጣን በተቻለ መጠን ከኤርትራ ግዛት እንዲርቅ ይደረግልን እንደሚል የታወቀ ነው። ሌሎች ሊበራል ተቃዋሚዎች የሆኑትና የጣልያን ተወላጆች፤ በእርግጥ በኮሚሽኑ ሥልጣን ብቻ የምንፈልገውን ሁሉ እናገኛለን ብለው አያልሙም። ሆኖም ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ተስፋ የሚያደርጉት፤ አንሴ ማቲያንሉና አክሊሉ ሀብተወልድ ተጣልተው ጉዳዩ ለተባበሩት መንግሥታት ሲቀርብ፤ የነፃነት ደጋፊዎች ሊያሸንፉ ይችላሉ ብለው ነው።

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ለልዩ ልዩ የፖለቲካ መሪዎችና የህይወት አባቶች ላቀረባቸው ጥያቄዎች፤ ከአብዛኛዎቹ ያገኛቸው መልሶች፤ እሱ እንደተመኘው ለአቶኖሚው መንግሥት ሥልጣን ማስፋፊያ ወይም ማጠናከሪያ የሚረዱት ሳይሆኑ ቀሩ። ይህም ሊሆን የቻለው፤ ዓምደሚካኤል ደሣለኝ የንጉሠ ነገሥቱ ሳይዘን አፈሰር፤ ባላቸው የተፈጥሮ ብልህነትና የሕዝብ ግንኙነት የሥራ ልምድ፤ የአንድነት ወገኖችን በሙሉ አስተባብረው፤ ለቀረቡላቸው ጥያቄዎች በሚያምኑበት ተገቢውን መልስ በብዛት እንዲሰጡ በማድረጋቸው ነው። የአንድነት ወገኖች፤ ጥያቄዎቹ ተዘርዝረው በደረሲቸው ጊዜ፤ መልስ አያስፈልግም ብለው በሩን እንደዘጉት ቀጥለውበት ቢሆን ኖሮ፤ ማቲያንሉ ከጥቂቶቹ ተቃዋሚዎች በሚያገኘው አስተያየት ብቻ ተመርኩዞ፤ ሥራውን ለማክናወን ይሞክር ነበር። በአቶ ዓምደሚካኤል መልካም ጥረት ከአንድነቶች በብዛት የተሳካው መልስ የማቲያንሉን የተንኮል ሩጫ እንዲያዘግም አስደረገው።

ሀ/ ለኤርትራ አስተዳደር የሚቋቋመው፤ ከሕግ መምሪያ ምክር ቤት በስተቀር፤ ኮሚሽኑ የጠቀሱት የሕግ መወሰኛው (ቤንት) አያስፈልግም።

ለ/ ከአሥመራ ከተማና ከምፅዋ ነዋሪዎች በስተቀር፤ የሌሎቹ አውራጃዎች ሕዝብ የፓርላማ መማከርቶችን በቀጥታ ለመምረጥ ችሎታው አይፈቅድለትም። ስለዚህ፤ በየአውራጃውና በየወረዳው ባሉት፤ ሕዝቡ በሚያከብሩቸውና በሚከተላቸው ያገር ሽማግሌዎች አማካይነት፤ መማከርቶቹ ሊመረጡ ይችላሉ።

ሐ/ የመንግሥቱ መሪ የተባለው የኤርትራ አስተዳደር፤ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መሾም እስከት። አስተዳዳሪው ለፓርላማው ተጠያቂ ቢሆንም፤ በይበልጥ ኃላፊነቱ



ኤድዋርድ አንሴ ማቲየንሶ ለኤርትራ ኮሚሽነር ሆኖ ከተመረጠ በኋላ፣ ከኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጋር፤

« ..... የሚዘጋጀው ሕገ መንግሥት፣ ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም በቁጥር 390 V የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው ውሳኔ መሠረት መሆን አለበት ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ ታህሣሥ 1950)  
(ፎቶ U.N)

ለንጉሠ ነገሥቱ ነው። አንድ ከባድ ስሕተት ደርሶ አስተዳዳሪው ከሥልጣን እንዲወርድ ባለፈለገ ጊዜ፡ ምክር ቤቱ ለንጉሠ ነገሥቱ አቅርቦ ያሸረዋል።

መ/ የኢርትራውያን የሥራ ቋንቋ ትግርኛ ሆኖ፤ የፌዴራሉ መንግሥት እረከል ቋንቋ የሆነው አግርኛ መግባት አለበት። ዓረብኛ እንዲጨመር ከአንዳንድ ወገኖች የሚተርበው ሀሳብ ሀይማኖትን ተመርኩዞ ስለሆነ፤ የሕዝቡ ግራ ቋንቋ ማህን አይችልም።

ወ/ የኢትዮጵያዊት ኢርትራ ሰንደቅ ዓላማ፤ ሕረጎች ብጫ ቀይ የሆነው የሕግ ቅንብር ባንዲራችን ነው። ለዚህም ባንዲራ ብዙ ኢርትራውያን ደግሞችን ያፈለሱትና የተሰጠባት ስለሆነ፤ እዚህ ሰንደቅ ዓላማ ቢፈጠር የኢርትራ ሕዝብ አፋጣኝነት ነው።

እጅግ አብዛኛው የሆነው የኢርትራ ሕዝብ የሚከተላቸውና የሚያምናቸው፤ የፖለቲካና የሀይማኖት መሪዎች፤ በዝርዝር የሰጡት አስተያየት ከዚህ በላይ የተመለከተው ሲሆን፤ በጣም ጥቂቶች የሆኑት የተቃዋሚዎች ወገኖች ደግሞ፤ በበኩላቸው ባቀረቡት ሀሳብ፤ ከአንድነቶች የሚለዩት በሚከተሉት ነጥቦች ላይ ነበር።

1. ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት በሰጠው ውሳኔ ላይ፤ ለንጉሠ ነገሥቱ ተዘርዝሮ የተሰጣቸው ሥልጣን በቂ ስለሆነ፤ ተጨማሪ እያስፈልገንም።
2. የሚቋቋመው ፓርላማ፤ ሕግ ለማውጣት ብቻ ሳይሆን፤ የኢርትራን መንግሥት መሪ ለመምረጥና ለመሻር፤ ሥልጣን እንዲኖረው ያስፈልጋል።
3. የኢርትራ የሥራ ቋንቋዎች፤ ትግርኛና ዓረብኛ እንዲሁም ጣልያንኛ መሆን አለባቸው።
4. ለኢርትራ ከኢትዮጵያ የተለየ የፌዴሬሽን ባንዲራ ያስፈልጋታል።

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር በዚህ እኳኋን ከኢርትራ ሕዝብ ተጠሪዎች የአብዛኞቹንና የአነስተኞቹን ሀሳብ ሲያጸምጥ ከከረመ በኋላ፤ ወደ ገፍኔሽ ሄዶ ከአሜሪካና ከእንግሊዝ፤ ከፈረንሳይና ከስዊስ፤ አውጣጥቶ ከቀጠራቸው የሕግ ባለሙያዎች ጋር፤ የኢርትራን ሕግ መንግሥት አረቀቀ።

የማቲያንሶ ሕገ መንግሥት መጀመሪያ በአሥመራ፤ ቀጥሎ በገፍኔሽ፤ ሲፈተግና ሲበጠር ለአንድ ዓመት ያህል ከቆየ በኋላ፤ ለኢርትራ ሕዝብ ተወካዮች ከመቅረቡ በፊት በረቂቁ ላይ ሰፍረው የታዩት ዋና ጉዳዮች፤ በኢትዮጵያ በኩል ጨርሶ ተቀባይነት የማይኖራቸው ሆኑ። እነዚህም፤ የመጀመሪያው አንቀጽ፤ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በሥራ ላይ መዋል ከጀመረ በኋላ፤ በፌዴራሉ አክቲቭ ላይ ወደፊት የሚሻሻል ነገር ቢኖር፤ ወይም ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ቢፈለግ፤ ውሳኔው የሚጸድቀው በተባበሩት መንግሥታት ነው የሚለው ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ፤ የኢርትራ ፓርላማ የሚያውጣቸው ሕጎች ከመታወጃቸው በፊት፤ ንጉሠ ነገሥቱ የሺቶ ሥልጣን ይኖራቸዋል የሚለው አንቀጽ ተሰርዞ በመቅረቡ ነው። የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ይህን የሕግ ረቂቅ ይዞ ከገፍኔሽ ወደ አሥመራ

እንደተመለሰ፤ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር በንጉሠ ነገሥቱ ልዩ አውሮፕላን ከአዲስ አበባ መጥተው፤ እጅግ አስቸጋሪ የሆነውን ድርድር ከመጀመራቸው በፊት፤ በሌላ ኢትዮጵያ አቋም የሚከተለውን መግለጫ ሰጡ፡፡

« ..... የኢትዮጵያንና የኢርትራን ሕዝቦች መሠረታዊ አንድነትና፤ አብሮ የመኖር አስፈላጊነት የተባበሩት መንግሥታት አምኖበት፤ የፌዴሬሽን አስተዳደር እንዲቋቋም ሲያደርግ፤ ሁለቱ አገሮች ኢትዮጵያና ኢርትራ በዩናይትድ ኔሽን ሞግዚትነት የሚተዳደሩ ናቸው ብሎ አይደለም፡፡ ኢርትራውያኖች እንደ ወንድማቸው እንደ ኢትዮጵያውያኖች ሙሉ ነጥት አላቸው፡፡ ወደፊትም ሁለቱ ወንድማማች ሕዝቦች፤ በጋራ ጉዳዮቻቸው ላይ ተነጋግረውና ተስማምተው፤ የሚያደርጉት ማናቸውም ውሳኔ ዲፍሮ፤ የተባበሩት መንግሥታትን አይመለከተውም፡፡ ..... ዩናይትድ ኔሽን፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የሰጠውን ረከግንዳሊዮን (RECOMMENDATION) አክብረን መቀበላችንን በሚገባ አረጋግጠን ቃል ሰጥተናል፡፡ ነገር ግን ከዚህ ውጭ ወደፊት በአሚኖረን አስተያየትና አሠራር፤ የዩናይትድ ኔሽን ጥገኛ እንድንሆን በሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ላይ የቀረበውን ሀሳብ፤ ኢትዮጵያ አትቀበለውም፡፡ ..... ባለፈው ዓመት በኒውዮርክ ስብሰባችን ላይ የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ በሚጸድቅበት ጊዜ፤ አሁን በተባለው መልክ ከጣልያን ወገኖች የተሰነዘረውን የተንኮል ሀሳብ፤ ኢትዮጵያ እንደማትቀበለው በሚገባ አሰረድታ ጉዳዩ ተዘግቶ ነበር፡፡ አሁን ደግሞ ይኸው ጣልያን የሚጭረው ሀሳብ፤ በሌላ በር ዞሮ ቀርቦ ስለአየነው፤ እለመቀበላችን ብቻ ሳይሆን፤ አጥብቀን የምናወግዘው መሆናችንም እንዲታወቅ እንፈልጋለን፡፡ ከሕገ መንግሥቱ አዘጋጅ ከኮሚሽነር ማቲየንሶ ጋር በጠለቀ አስተያየት ተነጋግረንበት ችግሩን ብናስወግደው ደስ ይለኛል፡፡ ይህ የማይቻል ከሆነ ደግሞ፤ ከፍ ካለ ቅሬታ ጋር በተባበሩት መንግሥታት ሽንጌ ላይ ቀርቦን፤ በጀርባ እየተጉነጉነ የሚመጣበንን የጠላት ተንኮል ለመቋቋም ዝግጁ ነን፡፡ ..... ሁለተኛ፤ ፓርላማው የሚያወጣቸው ሕጎች በንጉሠ ነገሥቱ መጽደቅ አለባቸው፡፡ በተለይም አንዳንዶቹ ሕጎች የፌዴራሉን የኢትዮጵያን መንግሥት የሥልጣን ድርሻዎች የሚመለከቱ ሆነው ከተገኙና፤ ንጉሠ ነገሥቱ የማይሰማሙበት ከሆነ፤ የቪቶ ሥልጣን እንደሚኖራቸው፤ ቀደም ሲል ከኮሚሽነሩ ጋር ተስማምተንበት ነበር፡፡ አሁን ይህን ሀሳብ፤ ገፍኔሽ ሆነው ባሻሻሉት ረቂቅ ላይ ስርዘውት በማየቴ በጣም አዝናለሁ፡፡ በዚህ ጉዳይ የንጉሠ ነገሥቱን የቪቶ ሥልጣን መሰረዝ፤ ጠቅላላውን የፌዴሬሽንን የአስተዳደር መንፈስ የሚያናጋው ሰለሆነ አንቀበለውም፡፡ ..... »

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይህን ጠንካራ አቋም ይዘው፤ ከተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ጋር ለሁለት ሰዓት በዝግ ስብሰባ ባደረጉት ድርድር፤ በመጨረሻ ከስምምነት ላይ ደርሰው፤ በመግባባትና በመከባበር መንፈስ ተለያዩ፡፡ ይህ ውጤት በመገኘቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እጅግ አስደስቷቸው ነበር፡፡ የሁለቱ ሰዎች እለመግባባቷ በተፈጠረ ሰዎን፤ በአሥመራ ያሉት የፖለቲካ ታዛቢዎች በነበራቸው አስተያየት፤ የአክሊሉና የማቲየንሶ አቋም እጅግ የተራራቀ ሰለሆነ፤ ኮሚሽነሩ ተናዶ የአሥመራ ቢሮውን እንደሚለቅና ወደ ኒውዮርክ ሄዶ ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት እንደሚያቀርብ ይጠበቁ ነበር፡፡ በተጨማሪም፤ የሁለቱ ሰዎች እለመግባባት የኢርትራን ጉዳይ እንደሚያበላሸው እና ኢትዮጵያም ብዙ ለፍታ ያገኘችውን ውጤት እንደሚያሰናክልባት ተገምቶ ነበር፡፡

ኮሚሽኑ ማቲየንሶ ምንም እንኳን የጣልያን መንግሥትና የወገኖቹ የላቲኖች ድጋፍ እንደሚኖረው ቢተማመንም፤ በተባበሩት መንግሥታት ሸንጎ ላይ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር መቋቋም እንደሚያዳግተው ያውቃል። እነ ኮምት ስፎርሳና እነ ኤንሪኮ ቸሩሊ፤ እነ ዮሴ አርሲና እነ አልቤርቶ ታርኪያኒ፤ በዓለም ማህበር አደባባይ ላይ ኢትዮጵያን ለማጥቃት ቢሞክሩ፤ ምን እንደደረሰባቸው አንሴ ማቲየንሶ በዓይኑ አይቷል። በጆሮው ስምቷል። ስለዚህ ምንም እንኳን የፌዴራሉን ሥልጣን ለማዳከምና የኢትዮጵያን መንግሥት ቅር ለማሰኘት ቢሞክርም፤ «ከጠበቃ» አክሊሉ ጋር መግት ለመግጠም ወደ ኒውዮርክ መመለስ አይፈልግም።

አንሴ ማቲየንሶ፤ በኤርትራ ሕዝብ ተወካዮች ተመርምሮ እንዲወሰንና ከዚያም በንጉሠ ነገሥቱ እንዲጸድቅ ባዘጋጀው ረቂቅ ሕገ መንግሥት ዝርዝር ውስጥ፤ የአንድነት ወገኖች ያመለከቷቸውን ሶስት ዋና ዋና ጉዳዮች አላቀረባቸውም። እነዚህም፤ አንደኛ/ ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን የውስጥ መንግሥት መሪ እንዲሾሙና እንዲሸሩ፤ ሁለተኛ/ የኤርትራ የሥራ ቋንቋዎች ትግርኛና አማርኛ እንዲሆኑ፤ ሶስተኛ/ የኢትዮጵያዊት ኤርትራ በንደቅ ዓላማ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነው የእናት አገር ባንዲራ እንዲሆን፤ የተባሉት ናቸው። በእነዚህ ሶስት ጉዳዮች ላይ ኮሚሽኑ የተከተለው ከተቃዋሚዎቹ ወገኖች የቀረቡለትን ሀሳብ መሆኑ፤ በረቂቁ ሕገ መንግሥት ላይ ሠፍሮ ታይቷል።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፤ የተባበሩት መንግሥታት ባደረገው ውሳኔ፤ አገሪቱን የሚያስተዳድረው የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት፤ የመላ ኤርትራን ሕዝብ ተወካዮች አስመርጦ፤ ሕገ መንግሥቱን ለመወሰን እንዲሰበሰቡ እንዲያደርግ፤ አደራ የተጣለበት መሆኑ ይታወሳል። በዚህ መሠረት፤ በመጋቢት እና ሚያዝያ ወራት 1952 ዓ.ም የመማከርቶቹ ምርጫ ሲከናወን ሰነበት። ቀደም ሲል የአንድነት ወገኖች እንዳሳሰቡት፤ የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎችን በቀጥታ የመምረጥ፤ ችሎታውም ልምዱም ስለሌለው፤ ከአሥመራና ከምፅዋ ነዋሪዎች በስተቀር፤ በሌሎች ሥፍራዎች መማከርቶቹ የሚመረጡት፤ በታወቁ የሕዝብ ተጠሪዎችና ያገር ሽማግሌዎች አማካይነት እንዲሆን ተደረገ። አንደሚታወቀው እንግሊዞች ለአንድ አገር ምንም እንኳን አልፎ አልፎ ቅን ለማሰብ ቢያዘነብሉም፤ አንዳንድ የተንኮላ ጥበባቸው የማይለያቸው ስለሆኑ የሕዝቡን መማከርቶች ሲያስመርጡ፤ በሀይማኖት ረገድ አገሩን በሁለት ከፍለው፤ ተመራጮቹ ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ አራት (34) እስላሞች እንዲሆኑ አደረጉ። ከእስላሞቹም መካከል፤ በዚያን ሰዓት ከማንም ወገን ድጋፍ አጥቶ ሚዳ ላይ የቀረውን ኢብራሂም ሠልጣንን፤ ለተንኮላ መጠቀሚያ ይሆነናል ብለው በእነሱ ከፍተኛ ድጋፍ አስመረጡት። በዚህ አሠራር፤ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽኑም ከእንግሊዞች አስተዳዳሪዎች ጋር በሚገባ ተባብሯል። የእስላሞችና የክርስቲያኖች ተመራጮች እኩል ለእኩል በመሆናቸው፤ (34 + 34) የአንድነቶችን ኃይል ለመቀነስና፤ የማቲየንሶ ሕገ መንግሥት ያለ ችግር ተቀባይነት እንዲያገኝ የሚረዳ ሆኗል። የመማከርቶቹ ምርጫ የተከናወነው፤ በየአውራጃው ባለው የሕዝብ ብዛት መሠረት ተደልድሎ ቢሆን ኖሮ፤ የቆላው ዘላን ሕዝብ ተመራጮች፤ ቁጥራቸው እጅግ ያንስ ነበር። ይህ በሚሆንበት ጊዜ ደግሞ፤ በምክር ቤቱ አዳራሽ ከተዘጋጁት ስልሣ ለምንት (68) ወንበሮች ውስጥ፤ አብዛኛውን መቀመጫ የሚይዙት አንድነቶች ስለሚሆኑ፤ በሕገ መንግሥቱ ላይ በተለይ ስለ የኤርትራ መሪ አመራረጥ ወይም አሻሻም፤ በቋንቋዎችና በባንዲራው ጉዳይ፤ በማቲየንሶ ተደግፎ የቀረበው የተቃዋሚዎቹ ሀሳብ፤ ሊለወጥም ሊበረዝም ይችላል ነበር።



በሰላሳ ስም መንግሥቱ ዝግጅት ከማቴየን ጋር ለመነጋገር አክሊሉ ሀብተወልድ  
አሥመራ ሲደርሱ ኮሚሽኔሩ ሲቀበላቸው፤

« ..... በሰላሳ ስም መንግሥቱ አሥመራ የዩናይትድ ኔሽን ፕላን ለጎረቤታችን፤ በሰላሳ መንግሥቱ  
ረቂቅ ላይ የተገለጸውን ሀሳብ፤ ኢትዮጵያ አትቀበለውም ..... »

(አክሊሉ ሀብተወልድ የካቲት 1950 አሥመራ)



## የቋንቋና የባንዲራው ጉዳይ

በኢርትራ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ የተመረጡት የስልጣን ስምንቱ የሕዝብ ተወካዮች ሰብሰባ፤ በእንግሊዙ አስተዳዳሪ በገፍራል ደንከን ካሚንግ (GENERAL DUNCAN CUMMING) ሚያዝያ 29 ቀን 1952 ዓ.ም በአፈላጊነት ከተከፈተ በኋላ፤

1. አቶ ተድላ ባይሩ -- የአንድነት ማህበር ዋና ጸሐፊ፣ የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት፤

2. ሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ -- የምዕራባዊው ቆላ የእስላም ሊግ መሪ፣ የምክር ቤቱ ምክትል ፕሬዚዳንት፣ እንዲሁም፣ የመጀመሪያው በ49፣ ሁለተኛው በ48 ድምፅ ብልጫ ተመረጡ።

በማቲየንሶ ከተዘጋጁት ዘጠና ዘጠኝ (99) የሕገ መንግሥት አንቀጾች ውስጥ፣ የመማከርቶቹን ስምምነት ለማግኘት እጅግ አጠቃላይና አስቸጋሪ ሆነው የተገኙት፣ ለኢርትራ ስለሚወሰነው የአፈላጊነት ቋንቋና የፈጠራ ሽንገል ባንዲራ የሚመለከቱት ጉዳዮች ነበሩ። ለኢርትራ ሕዝብ የሚያስገልጹት የሥራ ቋንቋዎች፣ ትግርኛ፣ ዓረብኛና ጣልያንኛ እንዲሁም ከልዩ ልዩ ሰዎች በቀረቡት ሀሳቦች ላይ፣ ከመማከርቶቹ ውስጥ የመጀመሪያው ተናጋሪ በመሆን፣ ሙላክ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም የሚከተለውን አስተያየት ሰጡ።

« ..... ክቡር ኮሚሽነር ደህና አድርገው እንደሚያውቁት፣ ዓረብኛና ጣልያንኛ ለኛ ለኢርትራውያኖች የባዕድ ቋንቋዎች ናቸው። በተለይ ጣልያንኛ ከቁም ነገሩ ውስጥ ተጠቅሶ ማየቱ እጅግ አሳዝኖኛል። ..... ክቡር ኮሚሽነር እንደሚያውቁትና፣ በዓለም ታሪክ ላይ እንደሚታየው፣ የጥንቶቹ ቅኝ ገዢዎች የሰው አገርና ሕዝብ በጋይል ይዘው በጭቆና ከመግዛታቸው በላይ፣ የአገሩ ሕዝብ ባሕሉንና ቋንቋውን አጥቶ፣ የገዢዎቹን ባሕልና ቋንቋ ለብሶት ለዘለዓለም እንዲኖር አድርገውታል። ..... ፈጣሪ ይመሥገን፤ በእኛ በኢርትራውያኖች ላይ የደረሰው የጣልያን የቅኝ አገዛዝ፣ መሠረታዊ ባሕላችንን እና ቋንቋችንን አጥፍቶ በጣልያንኛ ለመተካት አልቻለም። ስለዚህ፣ በምንም ምክንያት የጠላታችን የጣልያን ቋንቋ እና እንዲሁም ለኛ ለኢርትራውያኖች ባዕድ የሆነው ዓረብኛ፣ ሕገ መንግሥታችን ውስጥ መግባት የለባቸውም። ..... ክቡር ኮሚሽነር እንደሚያውቁት አሁንም ፈጣሪ ይመሥገን፤ የተባበሩት መንግሥታት ለኛ ለኢርትራውያን ባዘጋጀልን የአስተዳደር ሕግ፣ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር እንደ መሆናችንን አረጋግጦልናል። ሁላችንም የአንዲት ኢትዮጵያ ሴጌች መሆናችን በሕግ ተወስኖልናል። ስለዚህ፣ የኛ የኢርትራውያኖች የውስጥ አስተዳደራችን ቋንቋ ትግርኛ ሆኖ፣ የፈጠራ መንግሥታችን የኢትዮጵያ መሥሪያ ቋንቋ የሆነው አማርኛ ቢገባ፣ የተባበሩት መንግሥታት ከሰጠው ውሳኔ ጋር የሚስማማ ስለሆነ፣ ሀሳቤ እንዲመዘገብልኝ አጠይቃለሁ ..... »

መላከሠላም ዲሚጥሮስ፣ ደህን አስተያየታቸውን በሚገልጡበት ጊዜ ከተቃዋሚዎቹ ከእነ ኢብራሂም ሡልሣን ሰፈር ጨከትና ፋጪት ቢለማም፣ የአንድነቶች ጭብጨባ የሰብሰባውን አዳራሽ አግሎት ነበር። ኮሚሽነሩም ለቀረበለት ጥያቄ መልስ ሲሰጥ፣ « ..... የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት አሁን በሚሠራበት ሕገ መንግሥት ላይ፣ አማርኛ የኢትዮጵያ የአፈላጊነት ቋንቋ ነው



አክሊሉና ማቲየንሶ ከብዙ ክርክር በኋላ፣ በሕገ መንግሥቱ ረቂቅ ላይ ተስማምተው፣ ደስታቸውን ሲገልጡ።

(አሥመራ የካቲት 1950 ዓ.ም)

አልተባለም። ..... የኢርትራ ሕዝብ በተሰጠው የኦቶማን መብት፣ ለውስጥ አስተዳደሩ ትግርኛን እና ዓረብኛን እንዲጠቀምበት የበኩላችንን ምክር አንሰጣለን ..... » የሚል አስተያየት አቀረበ።

መላከውላም፤ የተሰጣቸውን መልሰ አጥጋቢ ሆኖ አላገኙትም። በመሠረቱ ለአንድ አገር ሕዝብ የሚያስፈልገውን የሥራ ቋንቋ፣ የተባበሩት መንግሥታት መራጭና መካፈል መሆን አይገባውም ነበር። በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ አማርኛ የገንጥታቱና የጭቆና ሀገሩ አስተዳዳሪዎች መገናኛ ቋንቋ ሆኖ የኖረ ነው። ለምሳሌም ያህል የኢትዮጵያን፣ ለአሰራ ሰባት ዓመታት የገዙት ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ አረተኛ፣ የመንግሥታቸው አፈሲቦል ቋንቋ አማርኛ ነበር። በ1930 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዳኤታት ሕገ መንግሥት፣ አማርኛ የሥራ ቋንቋ መሆኑ አልተጠቀሰም ተብሎ፣ በኮሚሽኑ የቀረበው ምክንያት በተንኮለኞች የተጠነሰበ ነው በማለት መላክ ፍጥ አና ወገኖቻቸው አዝናዋል። በመጨረሻው በብላታ ደምሳሴ ወልደሚካኤል ጠያቂነት፣ የጣልያንኛ ቋንቋ እንዲሰረዝ ቢደረግም፣ ከብዙ ክርክር በኋላ በድምፅ ብልጫ ዓረብኛን አስቀርቶ አማርኛን ለመተካት አልተቻለም። ዓምደሚካኤል ደግሞ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ቴሌግራም፣ ዓረብኛን አስቀርቶ ትግርኛን ብቻ የሥራ ቋንቋ ለማድረግ ትንሽ ዕድል እንደነበረ ጠቁመው፣ ነገር ግን የኢትዮጵያ አንድነት ወገኖች፣ በዓረብኛ ቦታ አማርኛን ለማስገባት ብዙ ሰለታገሉ፣ የእስላሞቹ ኃይል መዝኖ በመጨረሻ ትግርኛና ዓረብኛ የአፈሲቦል ቋንቋዎች እንዲሆኑ በመጠነኛ ድምፅ ብልጫ መወሰኑን ገልጸዋል።

**ትልቁ ብጥብጥ በባንዲራው ጉዳይ ነበር**

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ከጣልያኖች የተሰጠውን ምክር ተቀብሎ እሳቱን ባይጭር ኖሮ፣ በመላ ኢርትራ የሚውለበለበው፣ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ ከሆነው ከኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ በስተቀር፣ ሌላ ባንዲራ አይታስብም ነበር። የተባበሩት መንግሥታት የሰጠው ውሳኔ፣ ኢርትራ በኢትዮጵያ ዘውድ ሥር ኦቶማን ያለው አስተዳደር እንዲኖራት ነው አንጂ፣ በሁለት የባዕድ አገሮች መካከል እንደሚዋቀር ፈደሬሽን ዓይነት ታስቦ አልነበረም። የኢርትራ ሕዝብ፣ የቅኝ አስተዳዳሪዎቹን ግፍ በሚቀበልበት ዘመን፣ ለሀዘኑም ሆነ ለደስታው የኢትዮጵያዊነቱን ስሜት የሚገልጸው፣ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ የሆነውን ባንዲራ አንግቦ ነው። ሰው ሲሞት የአስከሬኑ ሣጥን የሚጉናፈጸው፣ ሠርግና ልዩ ልዩ የሕብረሰብ በዓላት በሚፈጸምበት የዳሰ አዳራሽ ላይ፣ ተንዝርግጦ ድምቀት እንዲሰጥ የሚደረገው፣ በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ነበር። የኮሎኒያሊስትና የፋሽስት ካራቢኒያራ ወታደሮች፣ ይህን ባንዲራ ለምን ይዛችሁ ታያችሁ ? እያሉ፣ ሕዝቡን በሚያስቃዩበት ጊዜ፣ « ..... እነዚህ ሶስቱ ሕብረ ቀለማት፣ የሀይማኖታችን ምልክቶች ስለሆኑ አንለውጣቸውም ..... » በማለት፣ በድፍረት ሲታገሉ የተገላለጹ ኢርትራውያኖች እጅግ ብዙዎች ናቸው።

የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር፣ ስለ ሰንደቅ ዓላማው ጉዳይ የሕዝቡ መሠረታዊ ስሜት ምን እንደሆነ በሰፊው ቢገለጽለትም፣ በጣም ጥቂቶች የሆኑትን ተቃዋሚዎችና በተለይም ጣልያኖቹን ለማሰደስት፣ ለኢርትራ የተለየ ባንዲራ እንዲኖራት፣ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ ሀያ አንድ ላይ (21) አርቅቆ አቀረበ።



በማቲየንሶ የተዘጋጀው የኤርትራ ሕገ መንግሥት ለሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በአፈሲዋል በቀረበው ዕለት፤

ከግራ ወደ ቀኝ እንሴ ማቲየንሶ፤ እንግሊዛዊው አስተዳደሪ ገፍኔራል ካሚንግ፤ የቫንሆይ ላይዘን አፈሰር ዓምደሚካኤል ደሣለኝ፤

(አሥመራ መጋቢት 1952)

አንድነቶች፤ ኢርትራ ከእናቷ ከኢትዮጵያ፤ የተለየ ባንዲራ የላትም ብለው በንዴት ሲግሉ፤ እስላሞቹ ደግሞ በተንኮላኞች እንደተመከሩት፤ የተባበሩት መንግሥታት ለኢርትራ ሕዝብ ለሰጠው መብት ዋና ምልክት የሆነው የፌዴሬሽኑ ባንዲራ ካልኖረ አሻፈረን አሉ። ቀደም ሲል የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ወደ ኢርትራ በመጣ ጊዜ፤ በሁለቱ ወገኖች በአንድነቶቹና በእስላም ሊግ አባሎች መካከል፤ ሁሉም በየአቋማቸው ተከባብረው በሰላም ለመኖር ያደረጉት ስምምነት ደፍሮሰ ሁኔታው ወደ ጡብ አመራ። አንድነቶች፤ በቆኛማናው ቄስ ዲሚጥሮስ ተቀዳሚነት፤ የሰብሰባው አዳራሽ ለቀው ወጡ። መፈክሩም፡

« ..... ያንድነት ወገን የሆነክ ሁሉ እጅህን አንላ ! እስከ ዛሬ ድረስ ደምህን እያፈሰሰክ ጡብቀህ ለያዝነህ የኢትዮጵያ ባንዲራ፤ ባሬም መሰዋዕት ለመሆን ተዘጋጅላት ..... » የሚል ነበር። ጠቅላላው ሁኔታ እጅግ የሚያሳስብ ሆነ። አሥመራ፤ ባሩድ ባሩድ ለመሸተት የተቃረኑ ሆኑት። ከአዲስ አበባ ከእቶ አስፋሐ ወልደሚካኤል ጋር ሽማግሌዎች እየገሰገሱ አሥመራ ደርሰው፤ ጠቡኝ አብርደው ሠላም ለመፍጠር ጥረታቸውን ቀጠሉ።

አቶ ዓምደሚካኤል ደሣለኝ የተዳማዊ ኃይለሥላሴ ላይዘን አፈሰር፤ እንድነቶች ወደ ተሰበሰቡበት አደባባይ ቀርበው በሰጡት ማብራሪያ፤ « ..... በረቂቁ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 21 ላይ እንደተጠቀሰው፤ ሰቡቱ ቀለማት የሆነው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ በመላ ኢርትራ የተከበረ ሆኖ ይወለድበታል። ይህ ለኢርትራ የተባለው ባንዲራ ለፌዴሬሽኑ አስተዳደር ምልክት እንዲሆን ከኢትዮጵያ ባንዲራ አጠገብ የሚሰቀል ነው እንጂ፤ ሌላ ትርጉም እንደሌለው አረጋግጣለሁ። እኛም ይህንን የተቀበልነው፤ በለውጡ ለኢርትራ የውስጥ መንግሥት መሪ ሆኖ የሚመረጠው፤ ከአንድነቶች ወገን እንዲሆን፤ ከራሲዎቹ ጋር የውስጥ ስምምነት በማድረግ ስለሆነ፤ የፌዴሬሽኑ ምልክት ለተባለው ባንዲራ ጉዳይ ቁም ነገር መስጠት አይገባም ..... » አሉ። ወጣቱ ዓምደሚካኤል ደሣለኝ፤ የገንፈለውን ቁጣ ለማብረድ ብለው የሰጡት ማብራሪያ፤ አንድነቶችን የበለጠ ወደ ብስጭት መራቸው። ወዲያው፤ የእምቢተኞቹ አፈ ጉባኤ የሆኑት መላከሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፤ እንባ እየተናነቃቸው፤ « ..... እኛ ኢርትራውያን ዕድሜያችንን ሙሉ ሰቃይ ሰንቀበልና ሰንሰዋ የኖርነው ለማን ነው ? ..... ለኢትዮጵያዊነት ምልክታችን፤ ለአረንጓዴ፤ ቢጫ ቀይ ባንዲራችን አልነበረም ወይ? ..... ሕይወታችን አድርገን የምናመልክባችን ባንዲራችን ይዘን፤ ለምን የመንግሥት መሪነቱን ሥልጣን እነ ኢብራሂም ሡልጣን አይረከቡትም ? ..... ለእኛ ከሁሉም የምትበልጥበን ኢትዮጵያዊቷ ባንዲራችን ስለሆነች፤ ለጊዜያዊ ሥልጣን አንለውጣትም። ..... ለካሲ ውስጥ ውስጡን ከጠላቶቻችን ጋር እየመከራችሁ፤ እዚህ ውርደት ላይ የምትጥሉን እናንተ ፍርዎችኋል ? ..... » ብለው ዓይናቸውን ዓምደሚካኤል ላይ ሲተክሉ፤ አንድነቶች እጅግ በጋለ ድምፅ ፤ « ..... ከሎኔል ነጋን መልሱልን። ዓምደሚካኤልን ውሰዱልን ..... » የሚል ጨካኝ ማቀጣጠል ጀመሩ። በዚህ መልክ የተቀሰቀሰውን ንዴት፤ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር ለመመከት የማይችሉ መሆናቸውን ሲረዱት፤ ለጊዜው ዘወር ማለት አስፈላጊያቸው ሆነ። ወዲያው፤ አስፋሐ ወልደሚካኤል፤ « ንጉሠ ነገሥቱ ለአንድነቶች የላኩትን ልዩ መልዕክት እንዳንበላችሁ ኗቀዱልን » ብለው ቀረቡ። ቃሉም የሚከተለው ነበር።

« ..... ከዚህ ቀደም ደጋግመን እንደገለጽንላችሁ፤ የሕይወታችንን መቆየት የምንመኘው፤ ተለያይተው የሚኖሩትን እናትና ልጆች ኢትዮጵያንና ኢርትራን አንድ ለማድረግ ነው። ለሰልጣ ዓመታት የኢርትራ ሕዝባችን ከእናት አገሩ

ተለይቶ በኩሎኒያሊስት ጣልያን ሮገፍ አገዛዝ ያሳለፈው ሥቃይ፣ ራሱን የቻለ አንድ ትልቅ ታሪክ ስለሆነ፣ **ፀዚህ ባጭሩ** በምንልክላችሁ መልዕክት ሊዘረዘር አይችልም። ከአራቱ ኃይላን አገሮችና ስልጣን ከሚሆኑት ከተባበሩት መንግሥታት ጋር ታግለን ያገኘው ውጤት፣ **ፀእናንተ** በታማኝ ሁኔታችን ቆራጥነትና መስዋዕትነት እየተረዳን መሆኑን ልንጠቅሰው እንወዳለን። እንደምታውቁት ፌዴራሊዮን የተባለው ነገር፣ የኛና የ**ማንግሥታችን**፣ የናንተም የታማኝ ሁኔታችን ጥያቄም ፍላጎትም አይደለም። **ጊዜ** ማጥፋት ለጠላቶቻችን ዕድል እንዳንሰጥ በማለት፣ ይህን ያልተሟላ ፍርድ **ከተባበሩት** መንግሥታት የተቀበለነው፣ ወደፊት ሁኔታው በሚፈጥረውና በሚኖረው **ማንገድ** ከፈጣሪያችን እርዳታ እና ከእናንተም ከታማኞቻችን ቆራጥነት ጋር፣ **ከምናለው** ለመድረስ እንደምንችል ጽኑ ዕምነት ስለአለን ነው። ስለዚህ፣ አንደኛ/ **እሁን** ኤርትራን በሥልጣን የሚያስተዳድረው መንግሥት፣ (እንግሊዝ) አስፈላጊውን ሁሉ በሰላምና በወዳጅነት አስረክዟል። ኤርትራን አስከሟለቅበት ድረስ፣ ሁለተኛ/ ከተባበሩት መንግሥታት ጋር ባለን ግንኙነት፣ የተሰጠውን ውሳኔ **ፀተግዢ ለግዋል** የሚያስችለንን ድርድር ጨርሰን፣ በሰላም እስከምንለያይበት **ጊዜ ድረስ** ለግናቸውም ጉዳይ ትዕግሥታችሁ የጠነከረ፣ አቋማችሁ ለፍርድ የሚመች **ፊጥ የሆነ** መንገድ የተከተለ፣ እንዲሆን አደራ እንላችኋለን። የናንተ ሀሳብና **ጥኝት ጥን** እንደሆነ፣ በሚገባ እንደተረዳነው ሁሉ፣ እናንተም እኛ በምንሰጣችሁ **ማጥፊያ** ዕምነታችሁ የጸና መሆኑን በሚገባ እናውቃለን። የምናሰበው ሁሉ **ጊዜውን** ጠብቆ እንደሚፈጸም፣ ሁሉን የሚችል አምላክ አይለየንም ብለን ተስፋ እናደርጋለን ..... »

እስፍሐ ወልደሚካኤል፣ **ፀተላይ** ከንጉሠ ነገሥቱ የታዘዘኩት ንጉሥ መልዕክት ነው ብለው፣ በብሔራቸው ጽፈው ያነበቡት ቃል፣ ጠቡን ወደ ሰላም ለመለወጥ ፍቱን መድኃኒት ሆነ። ወዲያውም፣ አንድነቶች ቁጣቸውን አብርደው፣ የንጉሠ ነገሥታችንን ትዕዛዝ **ግንዛቤ** አለብን ብለው ከወሰኑ በኋላ፣ ወደ ስብሰባው አዳራሽ በሰላም ተመልሰው **ወንጀሮቻቸውን** ያዙ። ጉባኤውም፣ ያችን ስለ ባንዲራ ጉዳይ በማቲያንሶ የተዘጋጀችውን **አንቀጽ ሀያ አንድ** (21) በአንድነቶች ዝምታ፣ በራቢ ጣዎች የድጋፍ ሆሆታ አጽድቆ፣ ወደ ሌሎች ጉዳዮች በሰላም ተሻገረ።

በዘጠና ዘጠኝ (99) **አንቀጾች** በተተነተነው ሕገ መንግሥት ውስጥ፣ የማቲያንሶ ሥልጣን፣ የኢትዮጵያን መንግሥት ቅር አስኝቶ ጣልያኖቹንና ራቢ ጣዎቹን ማርካት የቻለው፣ የተባበሩት መንግሥታት ባወጣው የፌዴራል አክት ሬዞሉሽን ላይ፣ ተብራርተው ባልተጠቀሱት ሶስት ዋና ዋና ጉዳዮች ላይ ነው። እነዚህም ቀደም ሲል ተደጋግመው እንደተገለጹት፡

- እንደኛ/ ስለ ኤርትራ የውስጥ መንግሥት መሪ አሻሻም፣
- ሁለተኛ/ ለመንግሥቱ አመራር የሥራ ቋንቋዎች አመራረጥ፣
- ሶስተኛ/ ስለ ፌዴሬሽን ባንዲራ መኖር አለመኖር፣ ናቸው።

በሥራ ቋንቋዎች አመራረጥ ላይ ከትግርኛ ቀጥሎ ዓረብኛ እንዲገባ፣ በመማከርቶቹ ጉባኤ ላይ የማቲያንሶ ምክር ስጭነት፣ ትክክል አለመሆኑን የታዘቡት ብዙዎች ናቸው። የኤርትራ እስላሞች ትግረ እና ትግርኛ የሚናገሩ ናቸው እንጂ፣ ለሀይማኖታቸው ጉዳይ ካልሆነ በስተቀር ዓረብኛ ቋንቋቸው አይደለም። በኤርትራ አስተዳደር ከፍተኛ ለሆኑት ጉዳዮች ባለሥልጣን የሆነውን የፌዴራሉን የኢትዮጵያን መንግሥት የሥራ ቋንቋ፣ የኦቶኖሚው አስተዳደር እንዲቀበል አለመደረጉ፣ እጅግ አስገራሚ ሆኖ ተገምቷል። የሆነ ሆኖ የማቲያንሶ ሕገ

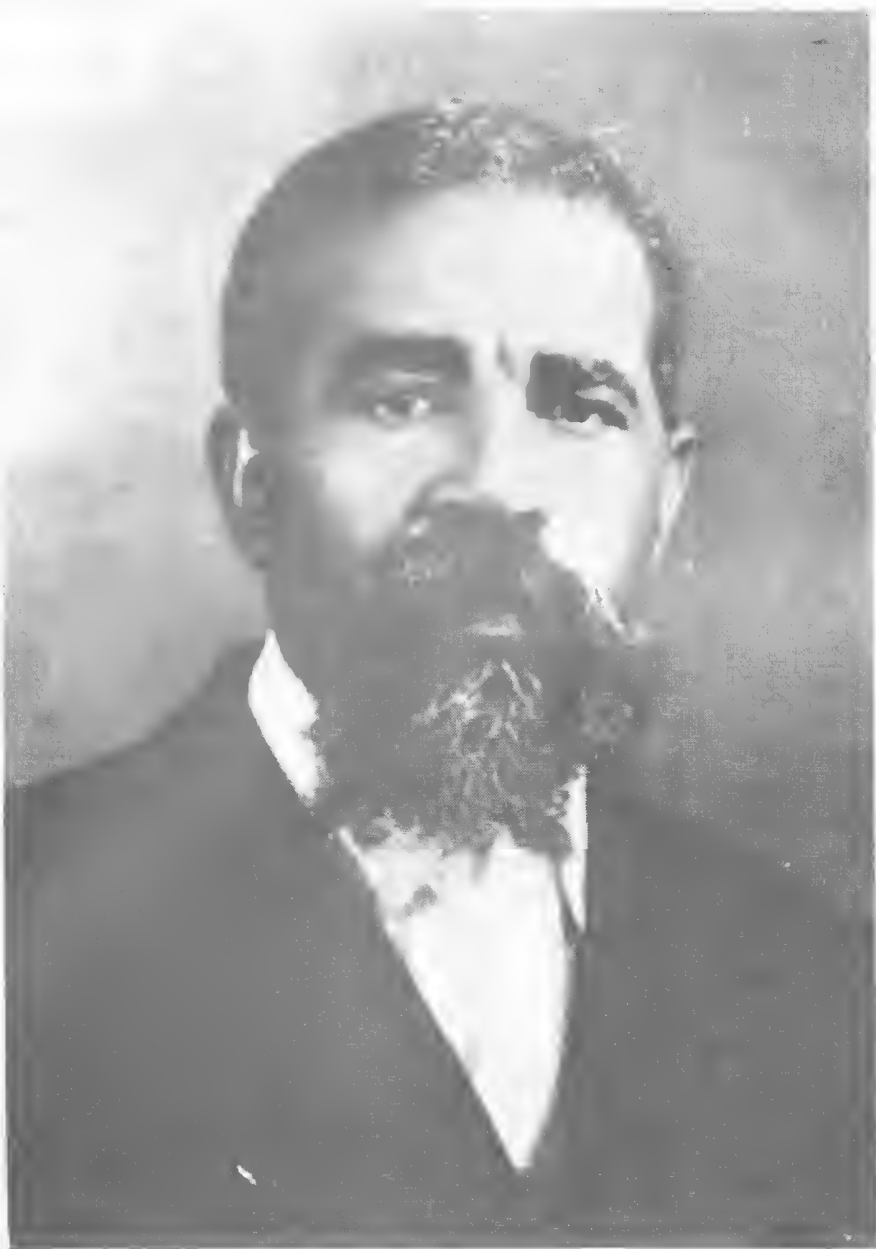
መንግሥት የኢርትራ የሥራ ቋንቋዎች ትግርኛ እና ዓረብኛ ብቻ እንዲሆኑ ቢወስንም፤ በአሥሩ ዓመታት የፌዴሬሽን አስተዳደር ዘመን እንደታየው፤ ከፌዴራሉ መንግሥት ጋር ባሉት ግንኙነቶች በሙሉ፤ አግርኛ የአፈላቀፍ ቋንቋ ሆኖ ተሰርቶበታል። ቀጥሎም የፌዴሬሽን ባንዲራ እንዲኖር ሀሳቡ የመነጨው ከኢርትራውያኖች ሳይሆን፤ ከጣልያን አማካሪዎቹ የተሟረለትን አሳት አራግቦ ለፍም ያደረሰው ማቲያንሶ ነው። ቀደም ሲል እንደታየው ከሁሉ ይበልጥ የአንድነቶችን እንጀት እጅግ ያሳረረው፤ የባንዲራ መለዩ በመደረጉ ነበር።

ዓምደሚካኤል ደሣለኝ፤ ለንጉሠ ነገሥቱና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ራፖርት፤ በሕገ መንግሥቱ ላይ ከተመዘገቡት ዘጠና ዘጠኝ አንቀጾች ውስጥ፤ ለፌዴራሉ መንግሥት ለኢትዮጵያ በጣም ጠቃሚዎች ናቸው የሚሏቸው ሁለት ጉዳዮች ነበሩ። እነዚህም፤ አንደኛው ለኢርትራ በጃንሆይ የሚሾመው የዘውድ እንደራሴ፤ ፓርላማው የሚደነግጋቸው ሕጎች ሁሉ ከመታወጃቸው በፊት፤ በንጉሠ ነገሥቱ ስም ሆኖ ለመፍቀድም፤ ለማገድም፤ ሥልጣን እንዲኖረው መደረጉ ሲሆን፤ ሁለተኛው፤ ደግሞ በመማከርቶቹ መካከል በተደረገው የውስጥ ስምምነት መሠረት፤ የኢርትራ መሪ የሚመረጠው ከአንድነቶች ወገን ብቻ እንዲሆን በመታሰቡ ነበር።

ሕገ መንግሥቱ በንጉሠ ነገሥቱ ጸድቆ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር የሚሸከመው ባቡር፤ ህዲዱ ላይ መሸከርከር ሲጀምር፤ እነዚህ እንግሊዞች ያስመረጧቸው መማከርቶች ወደየቤታቸው እንዲመለሱ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጽኑ ፍላጎት ነበር። የእነሱ አስተያየት፤ እንግሊዞች ሥልጣናቸውን አስረክበው ኢርትራን እንደለቀቁ ወዲያውኑ ምርጫ ቢደረግ፤ የፓርላማው ወንበሮች የእስላምና የክርስቲያን እየተባለ መከፋፈሉ ቀርቶ ሰማንያ በመቶው የአንድነቶች፤ ህያ በመቶው የጥቂቶች ራቢጣዎች ይሆናል የሚል ነው። በላይዘን አፈሰሩ ግምት ደግሞ፤ በመላ ኢርትራ ያሉት የእስልምና ተከታዮች፤ የአንድነት ደጋፊዎች ሆኑ ተቃዋሚዎች፤ ከክርስቲያኖች ወንድሞቻቸው ጋር በፓርላማው እኩል ወንበር እንዲያገኙ ካልተደረገ፤ የሚፈጠረው ችግር እጅግ ከባድ ይሆናል ተብሎ ታስቧል። በኢርትራ ያሉት እስላሞች ቁጥራችን ከክርስቲያኖቹ ያነሰ ነው ብለው ጨርሶ አያምኑም። የየህይወጥቱ ተከታዮች ቁጥራቸው ምን ያህል መሆኑ በትክክል ባይታወቅም፤ በብዙ ሰዎች አስተያየት የሚነገረው፤ እስላሞችና ክርስቲያኖች እኩል ለእኩል ናቸው ተብሎ ነው። በዚህ አኳኝን የዓምደሚካኤል ደሣለኝ አስተያየት መሠረት እንደነበረው መገመት የሚያስችለው፤ ከአራት ዓመታት በኋላ፤ በመስከረም 1956 ዓ.ም የኢርትራ መንግሥት መሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ የሁለተኛውን የፓርላማ ምርጫ ሲያስፈጽሙ፤ ስልሣ ስምንቱን የምክር ቤት ወንበሮች ለክርስቲያኖቹና ለእስላሞቹ እኩል ለእኩል (34+34) እንዲከፋፈል ማስደረጋቸው ነው።

ሕገ መንግሥቱ ሲጸድቅ፤  
ማቲያንሶ ጣልያኖችን አመሰገነ

ነሐሴ 11 ቀን 1952 ዓ.ም አዲስ አበባ በታላቁ ቤተ መንግሥት አዳራሽ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለኢርትራ ፌዴሬሽን መተዳደሪያ በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ተዘጋጅቶ የሕዝቡ ምክር ቤት በድምፅ ብልጫ የተቀበለውን ሕገ መንግሥት በንጉሠ ነገሥታዊ ፊርማቸው አጸደቁት። በዚህ ከፍተኛ ሥነ ሥርዓት



« ..... የታገለገውና የተሰዋነው ለባንዲራችን ነው። የኢትዮጵያ ባንዲራችንን ይዘን፣ ለምን ጠቅላይ ሚኒስትር እነ ኢብራሂም ሡልጣን አይሆኑም ..... »

መላከሰ ገ/ማርያም  
(አሥመራ ሐምሌ 1952)



ላይ፣ የሕገ መንግሥቱ ደራሲ የሆነው ኮሚሽነርና፣ የኤርትራ የታላቋ ብሪታንያ ወታደራዊ አስተዳደር መሪ የሆነው ገፍኔራል ካሚንግ ተገኝተዋል።

ኤድዋርዶ አንሴ ማቲየንዖ (EDOARDO ANZE MATIENZO) ንግግሩን የከፈተው፤ « ..... ለኢትዮጵያ ዘውድ ሥልጣንና ለኤርትራ ሕዝብ የውስጥ አስተዳደር ነፃነት፣ መሠረት የሆኑትን ሁለቱን የግዕዝን ድንጋጮች በተባበሩት መንግሥታት ስም ሆኜ ስተክላቸው፣ የግርግጥነት መንግሥት እንደሚያከብራቸውና የፌዴራሉንም ድንጋጌዎች እንደሚሠራባቸው በሚገባ ተገንዝቤ ነው ..... » በሚል ቃል ነበር። ይህ አነጋገር የሚያመለክተው፣ ማቲየንዖ ከአሥራ ስምንት ወራት በኋላ አሁንም፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የፌዴራሊዮኑን አስተዳደር ሊያፈርሰው ይችላል የሚለው በአእምሮው ውስጥ የሚገባባው ጥርጣሬ አለመወገዱን ነው። የሕገ መንግሥቱን ረቂቅ ሲያዘጋጅ፣ የፌዴራሉን አክት ሆነ የተባበሩት መንግሥታት ይሆናል የሚል አንቀጽ ባቀረበ ጊዜ፣ ኢትዮጵያ እንደማትቀበለውና ማቲየንዖም ይህን ህሳብ ያመነው ከተሰጠው መምሪያ ውጭ ነው ተብሎ የጠነከረ አቋም ስለተወሰደበት፣ ዕቅዱን እንደሰረዘ ይታወቃል።

በዚህ በታላቁ ሥነ ሥርዓት ላይ ግብፃውያን ካደረገው ንግግር፤ « ..... በግርግጥነት ዘውድ ሥር፣ ኤርትራ በፈረንሳይን ከኢትዮጵያ ጋር ተቀላቅላ፣ ዛሬ የውስጥ አስተዳደር ነፃነቷን ያገኘችበት፣ ይህንን የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ፣ መላው የኤርትራ ሕዝብ በእውነተኛነትና በታማኝነት መቀበሉን በጥልቅ ተረድቼዋለሁ ..... » አለ። በግንኙም ማክተሚያ ላይ፣ ኤርትራን ሲያስተዳድሩ ለቆዩት ለታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ባለሥልጣኖች መልካም አስተያየቱን ከገለጸ በኋላ፣ ማቲየንዖ ያለ እንዳች ይሉኝታ ለዲሰኩሩ መደምደሚያ ያደረገው፣ የተባበሩት መንግሥታት የሰጠውን ውሳኔ በመከተል፣ ከፍተኛ ትብብርና እርዳታ ለሰጡት ለጣልያን መንግሥትና፣ በኤርትራ ለሚኖሩት የጣልያን ዜጎች፣ ጥልቅ የሆነ ምሥጋናውን በግብርኩት ነበር።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በማቲየንዖ ስሜት አገላለጽ ቢገረጡም፣ ማንኛውም ጉዳይ በወላም አልቆ እንዲሸኝ፣ አስፈላጊነቱን አምነውበት ስለነበረ፣ ሕገ መንግሥቱን በማዘጋጀት የቦሊቪያው ተወላጅ የፈጸመውን ተግባር፣ በዲፕሎማሲ ቃላት ከማመስገን አልተቆጠቡም። ንጉሠ ነገሥቱ በንግግራቸው ውስጥ፣ የኤርትራን ምክር ቤት በፕሬዚዳንትነት ለመሩት ለአቶ ተድላ ባይሩ እና ለምክትል ሊቀመንበሩ ለሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ፣ ችሎታቸውንና ትጋታቸውን በማድነቅ ካመስገኗቸው በኋላ፣ « ..... ይህን የመተዳደሪያ ሕግ ለሰጠናቸው ለኤርትራውያን ዜጎቻችን የወደፊት ዕድል፣ ሁሉን የሚችል አምላክ በረከቱን እንዲሰጥ እንለምነዋለን ..... » ብለው፣ ሕገ መንግሥቱን በንጉሠ ነገሥታዊ ፊርማቸው አጸደቁ።

በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ

የማቲየንዖ ሕገ መንግሥት በሚዘጋጅበት ጊዜ፣ ለኤርትራ የሚሾመው የንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ ስለሚኖረው ሥልጣን ብዙ ክርክር ተፈጥሮ እንደነበረ ይታወቃል።



ቀ.ኃ.። በጣልያንና በኢትዮጵያ መካከል የዲፕሎማቲክ ግንኙነት ለመዘርጋት የመባውን የውጭ ጉዳይ መክትል ሚኒስትር ጆሴፔ ብሩዛስካን ተቀብለው ሲያነጋግሩ።

« ..... በድል አድርገንት ስንመለስ፡ በአገራችን የነበሩትን በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ጣልያኖች፡ በክርስቲያን መንፈስ በመመራት አደጋም ሆነ ጉዳት እንዳያደርስባቸው፡ የሰጠነውን ትእዛዝ ሕዝባችን በሚገባ ፈጽሟል።

..... »

(ቀ.ኃ.። መስከረም 7 ቀን 1951 ዓ.ም)

የአንድነቶች ፍላጎት፣ የኤርትራን የውስጥ መንግሥት መሪ ንጉሠ ነገሥቱ እንዲሾሙና ባስፈለገም ጊዜ የመሻር ሥልጣን እንዲኖራቸው ስለሆነ፣ በመጀመሪያው ሰዎች የዘውዱ እንደራሴ ስለሚኖረው ሥልጣን አልተጨነቁም ነበር። በመጨረሻው ያሰቡት የሚሳካ አለመሆኑን ሲያውቁት፣ የዘውዱ እንደራሴ ሥልጣን እንዲገባ ያስፈልጋል ብለው ተነሱ። የግብርና ሀሳብ ደግሞ፣ የንጉሠ ነገሥቱ የዘውድ እንደራሴ፣ የፕሮቶኮል ሥነ ሥርዓት አድግቂ ከመሆን በስተቀር ሌላ ሚና ሊኖረው አይችልም የሚል ሆነ። ከብዙ ክርክር በኋላ፣ በሕገ መንግሥቱ ከ 10 እስከ 15 ድረስ ባሉት አንቀጾች ላይ እንደተጠቀሰው፣ የዘውዱ እንደራሴ የተወሰኑ ሥልጣኖች እንዲኖሩት ተደረገ።

ከእነዚህም ዋና ዋናዎቹ፡

1. የሕዝቡ ምክር ቤት የሚደነግጋቸው ሕጎች፣ የፌዴራሉን ሥልጣን የማይነኩ መሆናቸውን መርምሮ ካጣራ በኋላ እንዲታወጅ ያደርጋል። የተዘጋጀው የሕግ ረቂቅ ከፌዴራሉ መንግሥት ሥልጣን ጋር የሚጋጭ ከሆነ ደግሞ፣ እንዳይታወጅ ለማገድ ይችላል።

2. አዲስ ለሚሾመው የመንግሥት መሪ፣ (ጅፍ ኢግዜኩቲፍ) በፓርላማ የተደረገው አመራረጥ በተገቢው ሥነ ሥርዓት መሆኑን ካረጋገጠ በኋላ፣ ሹመቱን በንጉሠ ነገሥቱ ስም ተቀብሎ መሳላውን ያስፈጽማል። በጠላላውም የኤርትራ የውስጥ መንግሥት፣ በአስተዳደርና በልማት በኩል የሚያጋጥመውን ችግር እየመዘኘ፣ ከአስተያየት ጋር ለፌዴራሉ መንግሥት ያቀርባል።

3. በዓመት ሁለት ጊዜ የፓርላማውን የሥራ ወቅት በንጉሠ ነገሥቱ ስም፣ የዘውድ ዲሰኩር አድርጎ በአራሲያል ይከፍታል።

በዚህ አኳኋን ሕገ መንግሥቱ ጸድቆ በሥራ ላይ ለመዋል ሲቃረብ፣ ንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴያቸውን እስኪመርጡና ተሟላው ግን መሆኑ እስኪታወቅ ድረስ፣ በአዲስ አበባ እና በኤርትራ ከፍ ባለ ጉጉት ይጠበቅ ነበር። የኤርትራን ሕዝብ ስሜትና መንፈስ በመመርኮዝ፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ልዑል አልጋወራሽ መርዕድ አዝማች አስፋወስን እንዲሆኑ፣ አቶ ዘውዴ ገብረሕይወት የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር ለጃንሆይ አቀረቡ። በዚህ ሀሣብ፣ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስና አቶ መኰንን ሀብተወልድ ተስጋምተዋል። ነገር ግን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልጃቸውን ልዕልት ተናኘወርቅን በግሰብ በዚያን ጊዜ የጉንደር ጠቅላይ ገዥ የነበሩትን ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሃይን ለኤርትራ እንደራሴነት ማዘጋጀታቸው ስለተሰማ፣ እነዚህ ሁለቱ ታላላቅ ባለሥልጣኖች ዘውዴ ገብረሕይወት አንዳደረጉት፣ በቀጥታ ከጃንሆይ ጋር ተነጋግረው አልጋወራሽን ለማሸም አልሞከሩም። ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ የጃንሆይ አማች በሆኑት በቢትወደድ አንዳርጌ ጉዳይ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ አስተያየት መስጠት አልፈሰጉም። መኰንን ሀብተወልድ ደግሞ፣ በሁለቱ የጃንሆይ ልጆች መካከል -በተናኘወርቅና በአስፋወስን? ለሚደረግ ምርጫ፣ ሳልጠየቅ ሀሳብ አቅራቢ አልሆንም አሉ። ዘውዴ ገብረሕይወት ግን የሥራ ረዳታቸውን ምምድሚካኤል ደሣለኝን ይዘው ጣዕም ባለው አቀራረብ፣ የአልጋወራሽ የዘውድ እንደራሴነት ሊፖለቲካውም ሆነ ለኤርትራ ሕዝብ ስሜት፣ በጣም ጠቃሚ መሆኑን ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያምኑበት ለማድረግ በሰፊው ታገሉ። ስለ አልጋወራሽ እጨነት ተባራሪ ወሬ እየተናፈሰ አሥመራ ሲደርስ፡



አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ከፊታውራሪ ሐደጉ ፒላጋብር (ኋላ ደጃዝማች) ጋር፡

« ..... ለኤርትራ ጉዳይ፣ የፌዴሬሽን መፍትሔ ከመቀበል በስተቀር፣ ኢትዮጵያ ሌላ ምርጫ አልነበራትም ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ  
(አሥመራ የካቲት 1952 ዓ.ም)

እንኳን በየአንድነት ወገኖች ተርተው፡ ተቃዋሚዎች ነን የሚሉት የነ ራስ ተሰማ አሰባሰብም ቤተሰቦች ጭምር የድጋፍ አስተያየት መስጠት ጀመሩ። መርዕድ አዝማች አሰፋ ወሰንን፤ የኢርትራ ሕዝብ ዘቅጥታ አያውቃቸውም። ሆኖም፤ ንጉሠ ነገሥቱ አልጋ ወራሻቸውን እንደራሴያቸው አድርገው ቢሾሟቸው፤ በኢርትራ ባሉት የፖለቲካ መሪዎችና በሕዝቡ ዘንድ የሚሰማቸው አክብሮት እጅግ ከፍ ያለ እንደሚሆን ታውቆ ነበር።

ዘውዴ ገብረሕይወት፤ ሞደሚካኤል ደሣለኝንና አሰፍሐ ወልደሚካኤልን ይዘው፤ ለአልጋወራሽ ሹመት የሚያደርጉት ጥረት፤ መረት ባለው ቁም ነገር ላይ ተመርኩዘው መሆኑን ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሚገባ ተረድተውታል። ነገር ግን ለዚህ ታላቅ ቦታ አንድ ጊዜ እንዳርጋቸው ማይን መርጠው ስለወሰኑ፤ ሀሳባቸውን መለወጥ አልፈለጉም። እጅግ ቅርቦቻቸው የሆኑት የወልደጊዮርጊስና የመኩንን ሀብተወልድ ዝምታ፤ ምክንያቱ ለምን እንደሆነ ያውቃሉ። ስለዚህ፤ እራሳቸው ያሰቡትን ለመፈጸም በሚያስችላቸው ረቂቅ በሆነው በተለመደ ጥበባቸው፤ ዘውዴ ገብረሕይወትን፤ እንዲሁም ሞደሚካኤልንና አሰፍሐን በአንድነት በመሰብሰብ ሳይሆን፤ ለየብቻ እየጠሩ ግንባር ጀመሩ። ለእያንዳንዳቸው የሚያቀርቡትም ጥያቄ፡ « ..... ለኢርትራ እንደራሴያችን አድርገን ለመሾም፤ በልጆቻችን በተናኘወርቅና በአሰፋወሰን መካከል ልዩነቱ ምንድን ነው ሕ .... » የሚል ነበር። ዘውዴ ገብረሕይወት ከጠየቁ በቀጥታ ሀሳብ ጸኑ። አሰፍሐ ወልደሚካኤል፤ በሁለቱ የጃንሆይ ልጆች መካከል የኢርትራ ሕዝብ ልዩነት አያደርግም አሉ። ከሁሉ ይበልጥ ወላጅ፤ የሞደሚካኤል አስተያየት ነበር። ክብር ቢትወደድ የእንደራሴነቱን ተግባር በትክክል እንደሚፈጽሙ የታወቀ ነው። ልዕልት ተናኘወርቅ ደግሞ፤ በሕዝቡ ዘንድ ከሚኖራቸው የተለየ አክብሮት ሌላ፤ እኩልነት ተነፍታቸው በጭቆና ለሚኖሩት የኢርትራ ሴቶች፤ እንደ እህቶቻቸው እንደ ኢትዮጵያውያኖች መብታቸውን ለማስከበር የልዕልትን እርዳታ ማግኘት ይችላሉ በማለት፤ ሞደሚካኤል የተናገሩት ልብ የሚነካ ቃል፤ ንጉሠ ነገሥቱን ማበረታታት ብቻ ሳይሆን የበለጠም አስደሰተ። የዘውዴ ገብረሕይወት ሀሳብ ብቻውን ሆነ። ሞደሚካኤልና አሰፍሐ የጃንሆይን ስሜት በመከተል ከውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትሩ ሰለተለዩ፤ የአልጋወራሽ የዘውድ እንደራሴነት ቀርቶ፤ የቢትወደድ እንዳርጋቸው መሳይ ሹመት ተወስኖ በአዋጅ ተገለጠ።



ለኤርትራ የፌዴሬሽን መፍትሔ በተባበሩት መንግሥታት ከተወሰነ በኋላ፡ የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትር አቶ ዘውዴ ገብረሐይወት የምዕራቡን ቆላ ሕዝብ ለማረጋገጥና ለማስተባበር አቆርዳትን በሚገቡበት ጊዜ፡ ከተቃዋሚው ወገን ከኢብራሂም ሡልጣን ጋር የተለዋወጧቸው ቃላቶች የሚጠቀሱ ሆነው አግኝተናቸዋል።

ዘውዴ ገ/ሐይወት፡ « ..... ፈረስን ወደ ጅረት ያደርሱታል እንጂ፤ ውሃ አያጠጡትም ..... »

ኢብራሂም፡ « ..... በእኛ በኩል ፈረስን ጅረት ማድረስ ብቻ አይደለም። ውሃውን እንዲጠጣ እናባብላለን ..... እናጅቡሉታለን ..... »

## ክፍል ስድስት

## መንግሥቲ ተድላ የተድላ ባይሩ መንግሥት

(መስከረም 1952 - ሐምሌ 1955)

	ገጽ
1. ተድላ ባይሩ የመጀመሪያው የኤርትራ መሪ .....	360
2. የበዓሉ አከባባር .....	366
3. ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ .....	370
4. መንግሥቲ ተድላ .....	372
5. ተድላና ወልደአብ ሁለት ባለጋራዎች .....	378
6. ኤርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም (ወ.ወ.ማ) .....	382
7. የተከበሩ ሰደተኛ .....	384
8. ድፎ ዳቦ .....	391
9. ደጃዝማች ፌዴራሊስት .....	399
10. ያዝልቅልዎ! .....	405
11. ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ .....	408
12. ፌዴሬሽኑ በሕይወት አለ ወይ? .....	413
13. ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ? (ተድላ ባይሩ) .....	417
14. ፌዴሬሽኑ ይቀጥል ..... (የጃንሆይ ውሳኔ) .....	422
15. ብቸኛው ተድላ .....	437
16. ተድላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ! .....	440
17. የመስናቻው ዋዜማ .....	441
18. አልቻልኩም! ያውላችሁ .....	445
19. ወራሽ ማን ነው? .....	450
20. ደጀጠኒው ደጃዝማች .....	453



ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኢርትራን ሕገ መንግሥት ሲያጸድቁ፤

(ነሐሴ 1952)



## ተድላ ባይሩ የመጀመሪያው የኢርትራ መሪ

« ..... የኢርትራን ሕገ መንግሥት ለግብርና ፍጹም በሆነ ታማኝነት ለማገልገል በእግዚአብሔር ስም 'ቃሊን' እስጣለሁ። ..... »

ይህ ቃል የተገለጸው የመጀመሪያው የኢርትራ መሪ ሆነው የተመረጡት አቶ ተድላ ባይሩ፣ ካቢኔያቸውን ካቋቋሙ በኋላ፣ መስከረም 13 ቀን 1952 ዓ.ም በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በተገኙበት፣ ፀጋርላማው አዳራሽ ሥርዓተ መሀላቸውን ሲፈጽሙ ነው።

ይህች የመስከረም 13 ቀን 1952 ዓ.ም ትዳጌ፣ ለተድላ ባይሩ «የአዲስ ዓለም» መጀመሪያ ዕለት ተብላ ልትሰየም ይገባል ሲሉ አንድ የሀማሴን አዛውንት ተናግረው ነበር ይባላል። እንደ አውነቱ ከሆነ፣ የአዲስ ዓለም መጀመሪያ የሆነው፣ ለተድላ ባይሩ ብቻ ሳይሆን፣ በሕገ መንግሥት አቶኖሚ ባለው መንግሥት እንዲተዳደር ለተደረገው፣ ለኢርትራ ሕዝብ ጭፍር ነው ቢባል ስህተት አይሆንም። ኢርትራ ተብሎ ከሰላሣ ዓመት ወሬት በኮሎኒያሊስት ጣልያን ለተሰየመውና ከዚያም በፊት « መረብ ምላሽ » ወይም « ብህረ ሀማሴን » ይባል ለነበረው ሕዝብ፣ ይህን የመሰለ አስተዳደር ሲመራትለት በታሪኩ ለመጀመሪያ ጊዜ መሆኑን የሚክድ የለም። ያገር ፍቅር ግህፀር ዋና ጸሐፊ በመሆን፣ ለኢርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ያደረጉት ተጋድሎና የፈጸሙት ሥራ፣ ተድላ ባይሩን የመጀመሪያው የኢርትራ አስተዳዳሪ እንዲሆኑ ሲያስመርጣቸው ይገባል በማለት፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው ከልብ የሆነ ጥረት አድርገውበታል።

ኢርትራ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ሲወሰን፣ የፍጹም አንድነት ታጋይ የሆኑት አቶ ተድላ ባይሩ፣ የኢርትራ ሕዝብ ጥያቄ ይኸ አልነበረም በማለት ቅሬታቸውን በይፋ የገለጹ ናቸው። ኋላም ሕገ መንግሥቱ በሚተነባበርበት ጊዜ፣ የኢርትራ አስተዳደር ከኢትዮጵያና ከንጉሠ ነገሥቷ ሥልጣን የተለየ ወይም ያፈነገጠ አንዳይሆን፣ በጋርላማው ላይ ያደረጉት ጥረት የተደበቀ አልነበረም። በዚህ፣ ተድላ ባይሩት ቀጥታ የሆነ የኢትዮጵያዊነት አቋም፣ እንኳንስ ተቃዋሚዎቻቸው እንግሊዞችም ቢሆኑ አልተደሰቱም። ይህ ሰው፣ በዚህ መንፈሱ የኢርትራን መሪነት ሥልጣን ሲያገኝ፣ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፈረስ አቅራቢ ይሆናልና ተወንቀቁ የሚል ፕሮፓጋንዳ በሰፊው ተነሳ።

ሕገ መንግሥቱ ጸድቆ፣ ለቺፍ ኢግዜኩቲናነት ምርጫ ሲደረግ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንደተመኙት ተድላ ባይሩ ብቸኛ ተወዳዳሪ አልነበሩም። ከዚሁ የተነሳ የምርጫው የመጀመሪያው ዙር ሲከናወን፣ ተድላ ባይሩ 38 ሠላሣ ስምንት? አብርሃ ተሰማ 28 (ሀያ ስምንት) የድጋፍ ድምፅ በማግኘታቸው፣ የአንድነቶች እጨ፣ ሕገ የሚጠይቀውን የሁለት ሶስተኛውን ቁጥር ብልጫ ማምጣት ሳይችሉ ቀሩ። የሁለተኛው ዙር ሲደረግ ግን፣ አንድነቶች ከመቸውም የበለጠ የውስጥ ኃይላቸውን ለማስተባበርና ከተቃዋሚዎቻቸው ወገኖች አንዳንዶቹን ለመማረክ

h 1941 - 1963 (G.C.)



ተድላ ሳይሩ  
የኤርትራ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ

(1952 - 1955)

እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በ1914 ገደማ በሀምሌን አውራጃ የተወለዱት አቶ ተድላ ሳይሩ፡ በጣልያን ኮሎኒያሊስት ዘመን በትምህርት ለመግሩት ዕድል አላገኙም፡፡ ለጥቂት ጊዜ ጣልያኖች ወደ ፍሎራንስ የላኩት፡፡ ጠቅላላ ትምህርት ለመቅሰም እንጂ ለአካዳሚ ትምህርት አልነበረም፡፡ በሥራ ዓለም ኢንስፔሪየንሳቸው የዳበረው በአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች መምህርነትና በአድሚኒስትራሲዮን ነው፡፡ ከ1941 ዓ.ም እስከ 1952 ድረስ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ያደረጉት ተጋድሎ ከፍ ያለ ገዢ ሰጥቷቸዋል፡፡ ከመስከረም 12ቱን 1952 እስከ ሐምሌ 29 ቀን 1955 ዓ.ም ቺፍ ኢግዜኩቲፍ ሆነው ኤርትራን አስተዳድረዋል፡፡ ይህን ሥልጣን በፈቃዳቸው ለቅቀው ከወጡ በኋላ፡ በስዊድን የግርማዊነታቸው ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ሆነው ተሾመዋል፡፡ በመጨረሻም ኢትዮጵያን እስከ ለተቁበት እስከ 1964 ዓ.ም ድረስ የሕግ መመሰኛ ምክር ቤት አባል ነበሩ፡፡

በመቻላቸው፤ ተድላ ባይሩ በ42 ድምፅ ብልጫ ባለጋራቸውን ደጃዝማች አብርሃ ተሰማን አሸንፈው፤ የቺፍ ኢግዜኩቲፍነቱን ሥልጣን አገኙ።

ዓምደሚካኤል ደሣለኝ በኢርትራ የግርማዊነታቸው ላይዘን አፈሰር፤ የተድላ ባይሩአሸናፊነት በተረጋገጠ በጥቂት ደቂቃዎች ውስጥ፤ ለገንተ ልዑል ቤተመንግሥት ባስተላለፉት ቴሌግራም፤ «..... ጃንሆይ! ድሉ አሁንም የርስዎ ነው.....» በሚል ቃል መልካሙን ዜና አቀረቡ። ከዚህም አያይዘው፤ ኮንስቲቱሽኑ በሚጠናበት ጊዜ፤ የምክር ቤቱ ምክትል ፕሬዚዳንት ሆነው ለኢትዮጵያ መልካም አስተያየት ያላዩት፤ የቀድሞው ተቃዋሚያችን ሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ፤ አሁን የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው በከፍተኛ ድምፅ መመረጣቸውን ገለጹ። የተድላ ባይሩና የዓሊ ራዳይ መመረጥ ለኢትዮጵያ በጣም ጥሩ በመሆኑ፤ ንጉሠ ነገሥቱ፤ ንጉሣዊው ቤተሰባቸውና ሚኒስትሮቻቸው፤ እጅግ ደስ አላቸው።

አዲሶቹ የሕዝብ ተመራጮች፤ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ እና የፓርላማው ፕሬዚዳንት፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የፌዴሬሽንን አክት በፊርማቸው በሚያጸድቁበትና መላው ኢትዮጵያ የእንድነቱን ታላቅ በዓል በሚያከብርበት ዕለት ተካፋይ ለመሆን አዲስ አበባ ሲገቡ፤ ስለሚደረግላቸው አተባበል፤ የግርማዊነታቸው ልዩ ጽሕፈት ቤት ብዙ ተጨነቀበት። እቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እና ምክትላቸው ብላታ ዳዊት እቁበ እግዚእ፤ አውሮፕላን ጣቢያ ሂደው ቢቀበሏቸው የተገባ ይመስለኛል ሲሉ፤ የጃንሆይ ልዩ ፀሐፊ ያቀረቡትን ሀሳብ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ላያመነቱ፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስንም ሳይጠይቁ፤ በቀጥታ በዚሁ ይፈጸም አሉ። ወዲያውኑ በዚያን ጊዜ ሲሣይ ለውጤ የተባለው ረዳት ልዩ ጸሐፊ፤ አቶ ተፈራወርቅ ኪዳነወልድን ይቀድምና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በልክ ደውሎ «..... ከብላታ ዳዊት እቁበ እግዚእ ጋር ሆናችሁ መስከረም 10 ቀን 1952 አውሮፕላን ጣቢያ ተገኝታችሁ፤ አቶ ተድላ ባይሩንና ሼክ ዓሊ ራዳይን እንድትቀበሉ ከጌቶቹ መታዘዙን አስታውቃለሁ ...» ይላቸዋል። አቶ አክሊሉ በሰውየው አነጋገር ይበላጩና፤ «..... የኢርትራን ቺፍ ኢግዜኩቲፍ እንደ ውጭ አገር የክብር እንግዳ፤ የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አውሮፕላን ጣቢያ ሂዶ አይቀበልም። ለነ ተድላ የተለየ አቀባበል ሊደረግላቸው ያስፈልጋል ከተባለ፤ ተገቢውን ተቀባይና አውቶዋቢ መመደብ ያለበት የገቢ ሚኒስቴር ነው።.....» ብለው ስልኩን ይዘገቡታል።

ይህ ያቶ አክሊሉ የእልህ አነጋገር ከጃንሆይ ጆሮ የደረሰው፤ የበለጠ ተጨማሪና ተቀምጦ፤ ትእዛዝ እልቀበልም ባይ መሰሉ ስለሆነ፤ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ተቆጥተው አክሊሉን ጥሩት ይላሉ። በዳቦ ላይ ሙልሙል እንደሚባለው፤ አቶ አክሊሉ ተፈልገው ላይገኙ ይቀራሉ። ይኸው የፍጹ አራጋቢ የሆነው ረዳት ልዩ ፀሐፊ፤ እንደገና ወደ ጃንሆይ ይሄድና፤ «..... ሚኒስትሩ ከቢሮአቸው የሉም። ዋና ለመዋኘት ወደ ቢሾፍቱ ሳይሄዱ አልቀሩም። የሚመለሱትም ለበዓሉ ፕሮግራም ለመገኘት ነው እንጂ፤ ከዚያ በፊት አይደለም ይባላል .....» የሚል፤ የበለጠ የሚያናድድ ዜና ያቀርብላቸዋል።

ጃንሆይ በቁጣ የጽሕፈት ሚኒስትራቸውን ያስጠራሉ። ለተድላ ባይሩ እንደ ውጭ አገር እንግዳ የተለየ አቀባበል ሊደረግለት አይገባም ብለው፤ አቶ አክሊሉ የተናገሩት ትክክለኛ አስተያየት መሆኑን ለማሳመን፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ከጃንሆይ ጋር በብዙ ይከራከራሉ። ከዚያም አያይዘው የኢርትራ በዓል አከባበር፤



ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሳይ በኤርትራ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥቱ  
የመጀመሪያው እንደራሴ!

(1952 - 1959)

ፕሮግራሙ አምስት ሙሉ ቀናት በሰሚፈጅና አቶ አክሊሉም 1ኛ/ የፌዴራሉን አክት ግርማዊነትዎ በአፈሌል እንዲፈርም አስፈላጊውን ንግግር በማሰናዳት፤ 2ኛ/ ከዓለም የመንግሥታት መሪዎች ለግርማዊነትዎ የሚጎርፉትን የደስታ መግለጫዎች በመቀበልና ወዲያውኑ መልስ በመስጠት፤ 3ኛ/ በተለይ ከተባበሩት መንግሥታት የተላኩትን ከፍተኛ መልዕክተኞችና ኢርትራን ሲያስተዳድሩ የቆዩትን የእንግሊዝ ባለሥልጣኖች አነጋግሮ በግሰናበት፤ 4ኛ/ ለኢትዮጵያ የተወከሉ የውጭ አገር መንግሥታት አምባሳደሮችንና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትሮችን አንድ በአንድ እየተቀበሉ በማነጋገር፤ ፋታ የማይሰጡ ሥራዎች ተደራርበው ለሰሚጠብቁት፤ ለ24 ሰዓት ቢሾፍቱ ንፋስ ተቀብሎ እንዲመጣ፤ ጃንሆይን ሳላማክር፤ ጃንሆይ ፈቅደዋል ብዬ የገፋፋሁት አኔ ለሰሆንኩ፤ ጥፋት ከሆነ አኔ እቀበላለሁ አሉ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምንም እንኳን ወልደጊዮርጊስ እንዳሰራዱት፤ የአክሊሉ አስተያየት ትክክል መሆኑን ቢገነዘቡም፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ቤተመንግሥት መጥተው ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ሳያስረዱ በመቅረታቸውና፤ ከዚያም አልፎ ጃንሆይን ሳይጠይቁ፤ በጽሕፈት ሚኒስትሩ ፈቃድ፤ ቢሮአቸውን ትተው ወደ ቢሾፍቱ በመሄዳቸው የተሰማቸውን ቅሬታ ሊሰርዙት አልቻሉም።

ለታላቁ በዓል፤ ንጉሠ ነገሥቱ ለመላው ሕዝባቸውና ለዓለም የሚያስሙት ንግግር፤ የመጨረሻው አርማት ተጠናቅቆ፤ በቁም ጽሑፍ ተገልጠው ሲደርሳቸው፤ አንድ ዐረፍተ ነገር እንዲታረም፤ በቀይ አርሳስ አሻሽለው ምልክት አደረጉበት። ይኸውም፤ « ..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን አክሊሉ ሀብተወልድ፤ የግልንበትን አደራ እና የሰጠውን ትእዛዝ በሚገባ ተከትሎ፤ የኢርትራን ጉዳይ ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው ተከራክረበት ..... » የሚለው ዓረፍተ ነገር ተሰርዞ፤ « ..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ወደ ገባኤው እየተመላለሰ ለትክክለኛው ፍርድ ያለንን ጥያቄ በእኛ ስም እንዲያቀርብ እዘዝን ..... » በሚል ቃል እንዲለወጥ የጃንሆይ ውሳኔ ሆነ።

አክሊሉ ሀብተወልድ በኢርትራ ጉዳይ የፈጽሞት አገልግሎት፤ በታላቁ ዲሰኩራቸው ውስጥ እንዲጠቀስ፤ በዝግጅቱ ጊዜ ትእዛዝ የሰጡት ራሳቸው ጃንሆይ ቢሆኑም፤ ካንዴም ሁለቱ በቀረበላቸው ረቂቅ ላይ «..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው ተከራክረበት .... » የምትለዋን ቃል ሳያርጁት ያሳለፉት ቅር እያላቸው መሆኑ አይጠረጠርም። ነገር ግን በበዓሉ ዋዜማ ማታ፤ የመጨረሻው ዝግጅት ተጠናቅቆ ሲቀርብላቸው፤ በአክሊሉ ላይ የተበሳጩበት ጊዜ ሰለሆነ፤ ያችን የማይወዷትን አቀራረብ ለማዳከምና ለመለወጥ አመቻቸው።

አቶ አክሊሉ ከዚያ ከረዳት ልዩ ጸሐፊ ጋር በረዥሙ ከመነጋገር ይልቅ ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ቢገልጹ ኖሮ፤ ቀጥሎም ሳያስፈቅዱ ለመዝናናት ወደ ቢሾፍቱ ከመሄዱ ቢታገሡ ኖሮ፤ የኢርትራን ጉዳይ ለሰባት ዓመታት በዓለም ጉባኤ ፊት በሰፊው መከራከራቸውን ንጉሠ ነገሥቱ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ያስረዱላቸው ነበር። ሆኖም በልማድ እንደሚታወቀው ይህን የመሰለ ከፍተኛ ዲሰኩር ሲደረግ፤ ማናቸውንም ጉዳይ ንጉሠ ነገሥቱ መሥራታቸውን እንጂ፤ ከሚኒስትሮቻቸው መካከል ስም እየተጠራ ገብረማርያም ይህን አደረገ፤ ወልደማርያም ይህን ፈጽመ፤ እየተባለ አይነገርም። በኢርትራ ጉዳይ ግን ንጉሠ ነገሥቱ ባደረጉት ታሪካዊ



ሼህ ዓሊ መሐመድ ሙሳ ራዳይ  
የኤርትራ ፓርላማ ፕሬዚዳንት

(1952 - 1955)

እጅግ የታወቁት የኤርትራ ምዕራባዊ ቆላ ተወላጅ፣ ሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ በ1952 ዓ.ም ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ስትቀላቀል ዕድሜያቸው አርባ ዓመት እንዳልደረሰ ይነገራል።

ዓሊ ራዳይ በትግሉ ዘመን የኢትዮጵያንና የኤርትራን አንድነት ይቃወሙ እንደነበረ የታወቀ ነው። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴራሲዮን እንድትቀላቀል ከወሰነ በኋላ ተቃዋሚነታቸውን አቋርጠው ኢትዮጵያዊነታቸውን አምነውበታል። ጃንሆይ የኤርትራን ፓርላማ ሊቡበኑ፣ ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይ የተቀበሏቸው « ..... ከሞት ወደ ሕይወት የተሻገረው የኤርትራ ሕዝብ፣ በዚህ ዕድል የቢቃው በታላቋ መሪነትም ነው ..... » በሚል ቃል ነው።

ዲሰኩር ውስጥ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ወደ ጉባኤው እየተመላለሰ በእኛ ስም እንዲሠራ አደረግን ብለው መናገራቸው፣ በዘመን መንግሥታቸው ለማንም ያላደረጉት ስለሆነ፣ በዚህ ረገድ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የተለየ ዕድል አግኝተዋል ለማለት ይቻላል።

## የበዓሉ አከባቢ

ሐሙስ መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም (በኢት.አቆ.መስከረም 1 ቀን 1945) የኤርትራን የፌዴራል አክት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በረርግቸው ሲያጸድቁ፣ አዲስ አበባ በዳግማዊ ምኒልክ ቤተመንግሥት የተደረገው በዓል፣ በሰፋቴም ሆነ በድምቀቱ ከዚህ ቀደም ታይቶ የማይታወቅ ነበር።

አዲሱ የኤርትራ መሪ አቶ ተድላ ባይሩ፣ በሕይወታቸው ዘመን ለመጀመሪያ ጊዜ በዋርኒን ኮት ልብስ ደምቀው፣ « ክቡር » ተብለው፣ ከሚኒስትሮቹና ከመኪንንቶቹ የተለየ የፕሮቶኮል ቦታ ተሰጣቸው። እንደዚሁም የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው የተመረጡት ክቡር ሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ፣ በንጭ ደበላ ጥምጥማቸውን አሳምረው፣ ከቺፍ ኢግዚኩቲቲ ተጥሎ ሥፍራቸውን ያዙ። ከንጉሠ ነገሥቱና ከእቴጌይቱ ጀምሮ ንጉሣዊው ቤተሰብ በሙሉ፣ መሣፍንቱና መኪንንቱ፣ ሚኒስትሮቹና የጦር አለቆቹ፣ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎችና የተባበሩት መንግሥታት ባለሥልጣናት በተገኙበት፣ በምኒልክ አዳራሽ ውስጥ ሥነ በዓሉ ሲከናወን፣ የጃንሆይ ፕሮቶኮል ለተድላ ባይሩና ለዓሊ ራዳይ የሚያደርግላቸው መንከባከብ ከዚህ ቀደም ተደርጎ የማይታወቅ ነው ተባለ። ባጭሩ፣ ተድላ ባይሩ የተሰማቸው የፕሮቶኮል ደረጃ ሲታይ፣ ለመላዋ ኢትዮጵያ ሥልጣን የተገናኝቶ እንጂ፣ ለአንዲቷ የኢትዮጵያ አካል ለሆነችው ለኤርትራ ግዛት ብቻ የተመረጡ አይመስሉም ነበር።

በሻምፓች ግብዣ ላይ፣ ተድላ ባይሩ እና ዓሊ ራዳይ ተራ በተራ እየተጠሩ ከጃንሆይ ጋር ለመነጋገር ሲቀርቡ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚያደርጉላቸው ፈገግታ፣ ንጉሣዊው ቤተሰብና መሣፍንቱ የሚያሳዩዋቸው የደስታ ገጽታ፣ ከዚህ ቀደም ለማንም ያልተደረገ በመሆኑ ያልተገረመ አልነበረም። በተለይ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ ተጠሪ ሼህ ዓሊ ራዳይ፣ ይህን ሁሉ የተሰማቸውን ክብርና ወግ ሲያዩ፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የለባትም በማለት፣ ሲቃወሙ መኖራቸው፣ ትክክል አልነበረም ብለው ራሳቸውን ሳይወቅሱ አልቀሩም። ከብዙ ዓመታት በኋላ ቢትወደድ አስፍሐ የዘመኑን ታሪክ ሲያስታውሱ፣ « ..... የቆላ ሰዎች አንድ ጊዜ ካመኑ አይክዱም። በዚያ በዳግማዊ ምኒልክ አዳራሽ በተከናወነው የኤርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል ክብረ በዓል ላይ፣ ሼህ ዓሊ ራዳይ የተሰማቸውን ፍጹም ኢትዮጵያዊነት እስከ መጨረሻው ጠብቀው የኖሩ ናቸው .. » ብለዋል።

ለዚህ ታላቅ በዓል በተዘጋጀው ሰፊ በሆነው ፕሮግራም መሠረት፣

- 1.--- ንጉሠ ነገሥቱ፣ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ፣ በዘመነ መንግሥታቸው ያደረጉትን ድካም ለሕዝባቸውና ለመላው ዓለም ለማስማት፣



አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤

« ..... የፌዴራሉን አዋጅ የሚያጸድቀው ፍትህና እንዲሁም የኢርትራን ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን መቀላቀል የሚገልጠው አዋጅ የግርማዊነትን መልካም ፈቃድና ፊርማ ይጠብቃል ..... »



- 2.— **ጸሐፊ ትእዛዙ፣** የኢርትራን ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀል የሚያበሰረውን አዋጅ ለሕዝብ ለማስታወቅ፤
- 3.— **የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ፣** የፌዴራሉን አክት ንጉሠ ነገሥቱ በፈርማቸው እንዲያጸድቁት በእፈሌል ለመጠየቅ፤
- 4.— **የኮር ዲፕሎማቲኮች ተቀዳሚ የውጭ አገር መንግሥታቶችን** የደሰታ መግለጫ ለማቅረብ፤ ~
- 5.— **የኢርትራ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ፣** ዛሬ ኢትዮጵያታቸው የተመለሰላቸውን የመረብ ምላሽ ሕዝቦች ስሜት ለመግለጽ፣ **ልዩ ልዩ ዲሰኩሮች** ተደርገዋል።

ከዚህ ሁሉ ዲሰኩሮች ውስጥ፤ ንጉሠ ነገሥቱና አቴጌይቱ በተጠንቀቅ በቆሙበት በዚያ በደመቀ ሥነ ሥርዓት ላይ፤ **ፄክፍተኛ** ሁኔታ የተደመጠው፤ የተደላ ባይሩ ንግግር ነበር። « ..... የሰላማ ሰባቱን ሞት ትግል ፈጽመን፤ ይኸው ዛሬ ፍሬውን ሰናይ፤ ኢርትራ እንደገና ተፈጠረች። ወይም ተወለደች። ዝሎ የሚያሳምን ሆኗል ..... » በማለት አዲሱ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ የኢርትራን ሕዝብ ስሜት ገሰጡ። ንጉሠ ነገሥቱም ሲመልሱ፤ ሕገ መንግሥቱ በሚመክርበት ጊዜ፤ ተደላ ባይሩ የሕዝብ እንደራሴዎቹ ፕሬዚዳንት ሆኑ ያሳዩትን የመሪነት ችሎታና ቅን አስተያየት ካደነቁ በኋላ፤ « .... አሁንም የኢርትራ ዋና አስተዳዳሪ በመሆን ያለበትን ኃላፊነት በታላቅ ችሎታው እንደሚፈጸም እናምናለን ..... » አሉ። ይህ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሠ ነገሥት እንደፀት ለተደላ ባይሩ የተሰጠው « ታላቅ የመሪነት ችሎታ » ግምት፤ አስከመቼ ድረስ እየታሰበት እንደሚቀጥል ወደፊት እናያለን።

በዚህ በዓል ላይ ተካፋይ የሆነው የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር አንሴ ማቲየንዖ፤ (ANZE MATIENZO) ለተደላ ባይሩ የተሰጠው ፕሮቶኮል በጣም ከፍ ያለ የሆነበት ምክንያት ምንድን ነው ? ሲል የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ጠየቃቸው። አቶ አክሊለም ሲመልሱለት፤ « የቤተ መንግሥቱ ፕሮቶኮል ያከበረው የተባበሩት መንግሥታትንና አንተ የደከምኸበትን ሕገ መንግሥት ነው እንጂ፤ አዲሱን ጅፍ ኢግዜኩቲፍ ከሌሎቹ ሚኒስትሮች የተለየ ለማድረግ ታስቦ አይደለም » አሉት። እንደዚሁም በበዓሉ ላይ ከተገኙት መኳንንት፤ አንዱ ወደ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጠጋ ባለው፤ « ..... ከሚገባ በላይ ትግሬን ሲያቃብሙት የበለጠ አሸሹት..... » እንደተባለው፤ ለዚህ ህግጤን የሚደረግለት ሽር ጉድ አልበዛም ወይ ? ወደፊትስ እንደዚህ መቀጠል ይቻላል ወይ ? ብዬ ሰግቻለሁ አሏቸው። እንደተለመደው ወልደጊዮርጊስ ለመልሱ ጊዜ አልፈዱም። « ..... እኛ ቤት እኮ፤ ስንወድ መሸከሙን፤ ስንጠላ ማውረዱን፤ በሚገባ ስለምናውቅበት የዛሬው አይከብደንም፤ የነገውም አያስጨንቀንም ..... » አሉ ይባላል።

ከሐሙስ መስከረም 11 ቀን እስከ ሰኞ መስከረም 15 ቀን 1952 ዓ.ም ድረስ፤ ለአምስት ቀናት ስለ ኢርትራ መቀላቀል በመላ ኢትዮጵያ የተደረገው በዓል ወደር አልነበረውም። በንጉሠ ነገሥቱ ቤተመንግሥት እና በተለይም በኢትዮጵያ ሕዝብ ያገር ፍቅር ማህበር የተደረጉት ግብዣዎችና የደሰታ መግለጫዎች ከዚህ ቀደም ያልታዩ ናቸው።



ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን ፌዴራል አክቲ ሲያጸድቁ፤

« ..... ዛሬ በወንድማማችነት የተቀላቀላችሁ ታማኞቻችን እናንተ የኢትዮጵያና የኤርትራ ተወላጆች ዜጎቻችን፤ እኛ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትነታችን፤ የኤርትራንና የኢትዮጵያን በፌዴራሲዮን መቀላቀል ዛሬ ለታማኝ ዜጎቻችን የምንገልጽበት ጊዜ ታሪካዊ የሆነ ሰዓት ነው። ..... ይህን ቀን አባቶቻችንና አባቶቻችሁ ለማየት ተመኙ፤ አልቻሉም። ለመስማትም ለመኙ አልሆነላቸውም። እኛና እናንተ ግን፤ ለማየትም ልንደርስበትም ስለቻልን ታላቅ ዕድል አገኘን ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም)

አዲሲቷ ሬፑብሊክ ከተባለችው ከጣልያን በስተቀር፤ የዓለም መንግሥታት መሪዎችና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮች፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ላቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በላኪቸው የደብታ መግለጫ መልዕክቶች፤ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ ሕዝብ ደህንነት መልካም አስተያየታቸውንና ሰሜታቸውን ገልጸዋል። በዚያን ጊዜ ምንም እንኳን በጣልያንና በኢትዮጵያ መካከል ዕርቅ ተመሥርቶ የዲፕሎማቲክ ግንኙነት የተዘረጋ ቢሆንም፤ የሮማ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ የሚፈጽመውን ከፍተኛ ተንኮል አላቆመም። በዋሽንግቶን ያለው የጣልያን አምባሳደር አልቤርቶ ታርኪያኒ፤ የአሜሪካ ፕሬዚዳንትዋ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ፤ ለንጉሠ ነገሥቱና ላቶ አክሊሉ የደብታ መግለጫ መልዕክት እንዳያስተላልፉ ለግዢ ልዩ ጥረት አድርጎ እንደነበረ የፈረንሳይ አምባሳደር ለአገሩ በላከው ልዩ ሪፖርት ገልጾታል። ነገር ግን ፕሬዚዳንት ትሩማንና የዲፕሎማሲው መሪ ዲን አቸሰን፤ የሮማን መንግሥት ፍላጎት አልተከተለም። ለንጉሠ ነገሥቱና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በላኩት ቴሌግራም፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በመቀላቀሏ የተሰገፈውን ደብታና መልካም ምኞታቸውን ገልጠዋል።

### ንጉሠ ነገሥቱ መረብን ከፈቱ

የኤርትራንና የኢትዮጵያን ግዛት ለመለየት በጣልያን የተከለለውን የመረብን ወሰን ለርዘው፤ ወደ ኤርትራ ከመሻገራቸው በፊት፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለመጀመሪያ ጊዜ አክሱምን ተሳለሙ።

« ..... ህገረ ሙላድዎና ብሔረ ነገድዎ የሆነውን አክሱምን፤ ለመሳለም እንኳን አበቃዎ ..... » በሚል የቡራኬ ቃል ንቡረዕድ ገብረመስቀል ተቀበሏቸው። የአክሱም ንቡረዕድ ባደረጉት ንግግር፤ መሠረታዊውን የኢትዮጵያን ታሪክ ባጭሩ አበጥረው የሚያስረዱ ቃላቶች ስለአሉበት፤ ዋና ዋናዎቹን መመልከት ጠቃሚ ይሆናል።

« .... አክሱም፤ የእናትዎ የማክዳ፤ የአባትዎ የምኒልክ፤ የመንግሥታቸው መንበር ብቻ ሳትሆን የትውልድ አገራቸውም ናት። ..... አክሱሞች መንግሥታቸውን ለማስፋፋት በዚያን ዘመን ሽዋን ሁለተኛ የዙፋን መንበራቸው አድርገውታል። ከዚህም የተነሣ፤ አብርሃ በትግራይ፤ አጽባሃ በሸዋ ሆነው፤ መንግሥታቸውን ሲያስከብሩ ኖረዋል። ..... በአሄ ድልነዓድ ዘመን መንግሥት፤ ጉዲት (ዮዲት) የቀዳማዊ ምኒልክን ዘር ለማጥፋት ዘመላትነት ተነሰታ፤ ብዙ ደም ስታፈስና የታሪክ ምስክር የሆኑትን ቅርሶች ሁሉ ስታጠፋ፤ አሄ ድልነዓድ ሕይወታቸው ለመጸን የቻለው ከትግራይ ተነስተው፤ ወደ ጥንት አገራቸው ወደ ሸዋ ሄደው በመስፈር ነው። ..... ተጥሎም የድልነዓድ ልጅ አሄ እንበሳ አውድም፤ ከሸዋ ወደ ትግራይ ተመልሶ ጉዲት ያቃጠለቻቸውን ቤተክርስቲያኖችና የታሪክ ቅርሶች እንደገና ለመሥራትና ለማደስ ችሏል። ..... ግራኝ መሐመድም አክሱምን ባቃጠለ ጊዜ፤ አሄ ፋሲል ከጌንደር መጥተው የጥንት አገራቸውን የአክሱምን አብያተ ክርስቲያናት እንደገና ለመሥራትና ለማደስ በቅተዋል።

..... ይህን ሁሉ ታሪክ ለመናገር ያነሳሳኝ፤ አክሱምና ሸዋ ከጥንት ጀምረው የኢትዮጵያ ነገሥታቶች መዲና መሆናቸውን ማሳሳት ስለሆነ ነው። ..... የቅርቦቹ ዘመን አባቶችም፤ አሄ የሐንሰና አሄ ምኒልክ በሥጋ በሞቱም፤ በነፍስ



ዘላለማዊ የተቀደሰና ምንጊዜም የማይደመስስ መሆኑን ለመላው ዓለም ገልጦ የሚያሳይ ነው ዝብዋል።

መራብ ተከላቶ ንጉሣዊው ገዢ ወደ አሥመራ ሲያመራ፣ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ፣ ተደላ በተዘጋጀላቸው ልዩ ሔሊኮፕተር፣ « ራዲዮ ማሪና » (ኋላ ታኘው ስቴቭን) በተባለው የአሜሪካኖች ከመኒኬቭን ሲንተር ከሚገኘው ክሊኒክ ተወስደው፣ በአስቸኳይ አፕራሲዮን ተደረጉ። ንጉሠ ነገሥቱም ሳይውሉ ሳያድሩ በዚያኑ ዕለት ከተኙበት ክሊኒክ ሄደው ሲጠይቋቸው፣ ለሕመምተኛው ትልቅ ሞራልና ደስታ ሆነ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በታላቅ እጅብ ከመራብ ተነስተው አሥመራ አስከደርሱ፣ እጅግ የጋለ አቀባበል ያደረገላቸው ሕዝብ፣ ከብዛቱ የተነሣ ቁጥሩ ምን ያህል እንደሆነ ትንቢት ማምት መስጠት አልተቻለም። ከቤተመንግሥቱ ሰገነት ላይ ሆነው፣ « .... ከአፄ ዮሐንስ ወዲህ፣ ዛሬ ለመጀመሪያ ጊዜ፣ ከፍተኛ ገዢያችሁ፣ የኢርትራና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነን፣ በኢርትራ መሬት ላይ አንገኛለን .... » የሚለውን ንጉሣዊ ቃል በድምፅ ማጉሊያ ባስሙት ጊዜ፣ ያ ሰፍር ቁጥር የሌለው ሕዝብ የደስታ መግለጫ ጭብጨባውንና አልልታውን ያለማቋረጥ ስስቀጠለ፣ ጃንዩሪ የጀመሩትን ዲሰኩር መፈጸም ሳይችሉ ቀሩ። በሰፊው የተዘጋጀው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዲሰኩር ዋና ግብ፣ የኢርትራን ኢትዮጵያነት መሠረታዊ ታሪክ ለሕዝቡ ለማስረዳትና፣ በንጉሠ ነገሥትነት ዘመናቸውም፣ ይህን ጥንት ምድረ ሀማሴን፣ ዛሬ ኢርትራ እየተባለ የሚጠራውን ሕዝብ፣ ወደ እናት አገሩ ለማስመለስ ያደረጉት ጥረት እንዲታወቅ ለማድረግ ነበር።

ጃንዩሪ ኢርትራን ለመጀመሪያ ጊዜ በአፈሌል በመጉብኘት ለሀያ አምስት ቀናት በቆዩበት ሰዎች፣ በየእውራጃውና በየኩሉማው ሲዘዋወሩ በብዛት የተደረጉት ዲሰኩሮች ሁሉ፣ ይህንኑ የሁለቱን ሕዝቦች የአንድነት ታሪክ በየመልኩ የሚያወሱ በመሆናቸው፣ ጥቅምት 4 ቀን 1952 ዓ.ም ከሕዝቡ የደስታ መግለጫ ብዛት የተቋረጠው ንጉሣዊ መልዕክት በትንቢት ደርሶላቸዋል።

## መንግሥቱ ተደላ

የኢርትራ ሕገ መንግሥት በተዘጋጀበት ጊዜ፣ «የአንግሊዘኛ» GOVERNMENT OF ERITREA" የሚለው ቃል ወደ ትግርኛ ሲተረጎም «መንግሥቱ ኢርትራ» ተብሎ ነው። ኢርትራውያኖች በተደላ ዛይሩ እስተዳደር ዘመን፣ ተቃውሞአቸውን ወይም ድጋፋቸውን በሚገልጡበት ጊዜ «መንግሥቱ ተደላ» እያሉ እንደነበር ይታወቃል።

ተደላ ባይሩ፣ መስከረም 13 ቀን 1952 ዓ.ም፣ ካቢኔያቸውን አቋቁመው መሀላቸውን ከፈጸሙ በኋላ፣ የመንግሥቱ ተደላን ተግባር በቀጥታ ከመጀመሪያቸው በፊት፣ ለሰድስት ሣምንታት በሁለት ዋና ዋና ጉዳዮች ተይዘው ነበር። ይኸውም፣ የመጀመሪያው ሁለት ሳምንት ተኩል፣ የኢርትራና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የሆኑት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ለሚያደርጉት ታሪካዊ ጉብኝት አስፈላጊዎቹን ፕሮግራሞች በማዘጋጀት፣ ቀጥሎ ደግሞ ለሰበት ሳምንት ተኩል ንጉሠ ነገሥቱ በመላ ኢርትራ በሚዘዋወሩበት ጊዜ፣ ከእሳቸው ሳይለዩ ፕሮግራሞቻቸውን



ንጉሠ ነገሥቱ አሥመራ ሲገቡ

« ..... ከአጼ ዮሐንስ ዘመን ወዲህ ገና ዛሬ ለመጀመሪያ ጊዜ፤ ንጉሠ ነገሥታችሁና ከፍተኛ ገዥዎችሁ፤ የኢትዮጵያና የኤርትራ ንጉሠ ነገሥት በመሆናችን በኤርትራ መሬት ላይ እንገኛለን። ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ ጥቅምት 1952)

በማሰራጻም፤ ፋታ የማይሰጡ ሥራዎች እንዲሆኑባቸው ነበር። በነዚህ ምክንያቶች ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ተድላ፤ አዲሱን የኢርትራ አስተዳደር ግህደር ከፍተው ሥራቸውን የጀመሩት፤ ከተሾሙ ከአንድ ወር ተኩል በኋላ ነው።

በመጀመሪያዎቹ ወራቶች ተድላ ባይሩ ያሳዩት እንትስቃሊ፤ የወገኖቻቸውን የአንድነት ፓርቲ አባሎችን ምክር ለመከተልና ከፍተኛ አስተያየት ያሳደሩባቸውን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ልባዊ ምኞት ለማሟላት ቆርጠው የተነሱ መሰለው ነው። የኢርትራው መሪ በጃንሆይ ብቻ ሳይሆን፤ በትልቁ ባለሥልጣን በወልደጊዮርጊስም እጅግ የተደገፉ በመሆናቸው፤ ከአዲስ አበባ የሚፈልጉትን ሁሉ አንደልብ ከማግኘት በስተቀር፤ አንዳችም አንቅፋት እንደማይገጥማቸው አርገጠኛ ሆኑ። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ከቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ ጋር ስለማይጣጣሙ፤ በኢርትራ የንጉሠ ነገሥቱ አንደራሴ፤ በቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሥራ ውስጥ እየገቡ አንዳያስቸግሩ፤ እኔ አለሁልህ በማለት የተድላን ሞራልና ተስፋ አዳብረዋል። በመሠረቱ ጸሐፊ ትእዛዝ አውነት አላቸው። በሕገ መንግሥቱ አንደተገለጸው የግርማዊነታቸው እንደራሴ፤ በቺፍ ኤግዜኩቲቭ የሥልጣን ክልል ውስጥ መግባት አይችሉም። ተድላ ግን፤ ከቢትወደድ አንዳርጋቸው ይልቅ በጣም የሚፈሩት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤልን ነበር። ገና ከመጀመሪያው የታወቁት የቀድሞ የናዚ አነጋጋሪ፤ አንዴት በኢርትራ የዘውዱ እንደራሴ ምክትል ሆነው ይሾማሉ ? ..... በማለት ተድላ ቅሬታቸውን አልሸሸጉም። ከዚህም በላይ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በኢርትራ ውስጥ የክርስቲያኑም የእስላምም ባላባቶች ወዳጅ፤ በተለይ ደግሞ የሸዋ መኳንንት ባለግል፤ በተጨማሪም ታሪክ አዋቂና ተንኮል አርቃቂ፤ ናቸው በማለት ተድላ ባይሩ እጅግ ይሰጋሉ።

ፊታውራሪ አስፍሐ ደግሞ፤ ተድላ ባይሩ ምንም እንከን በሌለው ኢትዮጵያዊነት ለአንድነት ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረጉ ቢሆንም፤ የፖለቲካ ስልትና ከስዎች ጋር የመቀራረብ ዘዴ የሌላቸው፤ የሥልጣን አያያዝና የአመራር ችሎታ የሚያጥራቸው ናቸው በማለት፤ የሥራ ፍሬያቸውን ይጠራጠራሉ። ስለዚህ ከቢትወደድ አንዳርጋቸው ጋር ሆነን እኛ በምክርና በዘዴ እየመራናቸው፤ ፌዴሬሽኑ ሳይዘገይ በቶሎ እየላላ ፍጹም የሆነውን አንድነት፤ ከግቡ ማድረስ አለብን ብለው፤ ዓላማቸውን መሥርተዋል። ፊታውራሪ ቢትወደድን ይዘው ይህን ዕቅድ የወጡት፤ ከራሳቸው በመነጨ ህሳብ ? ወይስ ከንጉሠ ነገሥቱ በተሰጣቸው አደራ ነው ? ለሚለው ጥያቄ መልስ የሚሰጥ ማስረጃ አልተገኘለትም። ስለ ኢርትራ አስተዳደር፤ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታቸው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ሆኑ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ በሥራ ላይ መቀል የጀመረው የፌዴሬሽን አመራር የሚፈርስበት መንገድ እንዲጠና፤ ከጃንሆይ አንዳልተጠየቁ ተረጋግጧል። ይሁን እንጂ የልዕልት ተናኘወርቅ ኃይለሥላሴ ባለቤት፤ በንጉሥዊ ቤተሰብነታቸው፤ አስፍሐ ወልደሚካኤልም ከአሥር ዓመት ጀምሮ በተመሠረተው ባለግልነታቸው፤ የፌዴሬሽኑን መፍረስ ወይም ማላላት በሥውር መንገድ አማክረው፤ ከአባ ጠቅል መምሪያ ሳይቀበሉ አልቀሩም ተብሎ ይነገራል። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ግን፤ ስለ ኢርትራ ጉዳይ በይፋ በሚያደርጉት ንግግር ሁሉ፤ በተባበሩት መንግሥታት የተዘጋጀውና በእሳቸው የጸደቀው ሕገ መንግሥት መከበር እንዳለበት ከማሰገንዝብ አላቋረጡም።

ፌዴሬሽኑ ሩቅ ሳይንዝ ባጭሩ አንዲቀጭ ውስጥ ውስጡን ለሚዘጋጀው ጥላን፤ መሐንዲስ የሆኑት አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በዚያን ዘመን ትልቁ ሥጋታቸው ምን እንደነበረ ሲያስረዱ፤ « ..... ፌዴሬሽኑን እያዳከምን የኢርትራ

ሕዝብ ከእናቱ ከኢትዮጵያ የተለየ አስተዳደር የሌለው መሆኑን እንዲሰማው ካሳደረግን፤ የማተሚያ ስንሰብረን እየተለመደና እየጣመ፤ በመጨረሻም የፍጹም ኢትዮጵያዊነት መንፈስ እየቀዘቀዘ ጨላሂኔድ ነው። ..... » ብለዋል። በመሠረቱ በዚህ ሀሳብ የጃንሆይ ምክትል እንደረሱ ብቻቸውን የቆሙ አልነበሩም። የተባበሩት መንግሥታት ይህን «ፈዴሬሽን» የተባለ እንቅፋት ተከለብን በማለት፤ እጅግ ያዘኑት የኢርትራ መኪንንቶችና ጋራዊቶች፤ ለምሳሌ ያህል እነ ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፤ እነ ራስ ጭን ባራኪ፤ እነ ራስ ኃይሌ ተስፋማርያም፤ እነ ከንቲባ አስማን፤ እነ ሼህ አል አሂን አብድልቃድር፤ እነ መላከሰላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፤ እነ ጋራዊ አብነልማርያም የማን እና ሌሎችም፤ ከአስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር ይተባበራሉ። ይህን እንጂ፤ ይህ በማህበረ ፍቅሪ ህገር አባሎች የሚውጠነጠነው የፈዴሬሽን አስተዳደር ፕሮብሌም፤ በኢርትራና በኢትዮጵያ ሕዝቦች ዘንድ፤ ጥቅምና ጉዳቱ ተለይቶ የሚታወቅ አልነበረም።

ከሸዋ ሕዝብ ከመቶ ዘመናት ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሉን እንጂ፤ ፈዴሬሽን .... ፈዴራል አካት ..... ጅና ኢግዚኮቲፍ እየተባሉ የሚጠሩት ቃላቶች ሁሉ እያንዳንዳቸው ምን ትርጉም እንዳላቸው አልተረዳም። በታሪክና በባሕል የሚረቀቀው የጉጃምና የጉንደር ሕዝብ «ሀግሴኖች ወደ እኛ መጥተዋል» እያለ የተለመደ ትችቱን ወረወረ እንጂ፤ ስለ ሕገ መንግሥቱ ሆነ፤ ስለአስተዳደሩ ያለውን ጣጣ አልሰማም። ጸሌሎችም ጠቅላይ ግዛቶች በከፋ ሆነ በወለጋ፤ በአሩሲ ሆነ በሲዳሞ ያለው ሕዝብ፤ ኢርትራ ወደ ኢትዮጵያ ተቀላቀለች ተብሎ የሚነገረውን ከመስማት በስተቀር፤ ሌላውን ጉዳይ አላወቀም። ከንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትሮችና ከፍተኛ ባለሥልጣኖች መካከል አብዛኛዎቹ፤ ይህ ኢርትራ ላይ የተፈጠረ ፈዴሬሽን የተባለ ሕግ፤ ለአንዲት ኢትዮጵያ ተብሎ በብዙ ችግር ለተቋቋመው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አስተዳደር፤ አጉል ምሳሌ የሚሰጥ ነው ብለው ይጨነቃሉ። በጣም ጥቂቶቹ ደግሞ፤ ዕድሜ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ ይህ ለኢርትራ የተሰጠው የውስጥ አስተዳደር መብት፤ ለሌሎችም የኢትዮጵያ አውራጃዎች ዕድሉ እንዲሰጥ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ስለሚያስገድዳቸው፤ በአገራችን ላይ የሚያንበራራውን የፊውዳልን ዳመና ለመጥረግና የልማት እድገትን ለማፋጠን ይረዳል ብለው ይደሰታሉ። ዞሮ ዞሮ የእነዚህ የጥቂቶች አዲስ መጥ ኢንተሌክቱዌሎች፤ ሀሳባቸው ወደ ሕዝቡ የሚዛመድበት መንገድ ስለሌለውና፤ ምኞታቸውም እዚያው እቴጌ ሆቴል በሚሰበሰቡበት ባር ቀልጦ የሚቀር ስለሆነ፤ መንግሥት የእነሱን አስተያየት በቁም ነገር ለማጥናት አልተጨነቀበትም።

መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም (በኢት.አቆ. ዘመነ ማቴዎስ መስከረም 1 ቀን 1945 ዓ.ም) የኢርትራ ፈዴራል አካት ሲፈረም፤ አዲስ አበባ በተከበረው ሰፊው በዓል ላይ እና፤ ከዚያም ቀጥሎ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መረብን አቋርጠው በከረመባቸው ጊዜያቶች፤ የተደረጉት ወሰን የሌላቸው ዲሰኩሮች ሁሉ፤ አንድነትንና ታሪክን ከሚመለከት ውጭ፤ ሲለፈዴሬሽኑ ሥርዓትና ስለ ሕገ መንግሥቱ የሚያበራሩ ቃላቶች አልተሰሙባቸውም። ተድላ ባይሩና ካቢኔያቸውም ሥልጣን በተረከቡበት ወራት፤ የኢርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል በሕዝቡ ላይ ያሳደረውን ደስታ ከማፋፋምና የኢትዮጵያዊነት ስሜቱን ከማጋል በስተቀር፤ የፈዴሬሽኑ ሥርዓት ከአዲስ አበባ የተለየ አስተዳደር መሆኑን የማያሳይ ምልክት አልሰጡም። ሆኖም ፈዴሬሽኑ እየተዳከመ ወደ ፍጹም የውህደት ጉዳና በፍጥነት እንዲያመራ የአንድነት ታጋዮች የሚፈልጉትን፤ ሙሉ በሙሉ ለመከተልና አብሮ ለመሮጥ ተድላ ባይሩና ካቢኔያቸው አልተዘጋጁም።



የተደላ አስተያየት፤ ፌዴሬሽኑን በርዘን አንድነትን ለማዋህድ በአርጋታና በደረጃው በስተቀር፤ ሲሮጡ የታጠቁት ሲሮጡ ይፈታል እንደሚባለው፤ በተደረገው የምንጥባው ድልድይ ሳያሻገረን፤ ገደል ውስጥ ሊጥለን ይችላል፤ የሚል ነው። የፍ አስፍሐ ወገኖች ደግሞ ይህንን በአርጋታ እንራመድ የሚባለውን ነገር አይቀበሉም። እነሱ የሚሉት፤ ጊዜ መፍጀቱ የሚጠቅመው ጠላቶቻችን እንዲዘጋጁብን ዕድል ለመስጠት ብቻ ነው። ጠላቶቻችን ጊዜ ሊያገኙ አሁን በጋለው በሕዝባችን ኢትዮጵያዊነት ስሜት ላይ፤ በፕሮፓጋንዳቸው ክፉ መርዝ ለመነሳስና ቅን ዓላማውን ለማስለወጥ ይችላሉ። በላዚህ፤ የተደላኝባይሩ አስተዳደር በአሠራሩና በአፈጻጸሙ ፌዴሬሽኑን ለመደምሰስና የሕዝቡን አንድነት ስሜት ለማፋፋም እርምጃ መውሰድ ያለበት፤ ዛሬ ነው እንጂ ነገ አይደለም። ..... ፌዴሬሽን የኢርትራ ሕዝብ ጥያቄ አይደለም። ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ ይህን በተንኮል የተቀመመ የተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ የተቀበሉት፤ ግዴታ ሆኖባቸው ነው። አሁን ለአምላክ ምሥጋና ይግባው፤ ከእንግሊዞች በሠላም ተገላግለናል። ነፃነታችንን ተቀብለን ኢትዮጵያዊነታችንን ተረክበናል። ከእንግሊዝ ወዲህ የሕዝቡን ፍላጎት ተከትለን ከግባችን ለመድረስ ሥልጣኑም መብቱም የኛው የኢርትራውያኖች ስለሆነ፤ ከውጭ ድንበራችንን ጥሶ ማንም ሊጠይቀን አይችልም። ..... በማለት ቺፍ ኢግዚኩቲቲቲን ወጥረው ያዙ።

እቶ ተደላ ለዚህ መልስ ለመሰጠትና በአቋማቸው ለመርጋት ከአዲስ አበባ ከሰድስት ኪሎ ሠፈር\* መካሪም ደጋፊም አላጡም። « ..... ከፍጹም ኢትዮጵያነት ግባችን ለመድረስ ደረጃ በደረጃ እንራመድ ሲባል፤ ለጠላቶቻችን ምቹ እንሆናለን ማለት አይደለም። ..... ይልቅስ ጠላቶቻችን የውጭ አገር መንግሥታቶችን እርዳታ በማግኘት ኃይላቸውን ለማጠናከር የሚችሉት፤ እኛ አንድነቶች በሚገባ ሳንዘጋጅ ተሸቀዳድመን የተባበሩት መንግሥታትን ውሳኔ አፍራሽ ሆነን ሰንገን ነው። ..... ይህንን ስሕተት የፈጸምን አንደሆነ፤ እጅግ አድርገን የምንጉዳው አገራችንን ኢትዮጵያን ብቻ ሳይሆን፤ በዓለም ላይ ከፍተኛ አክብሮትና አድናቆት የተሰጣቸውን የንጉሠ ነገሥታችንን ክብር ጭምር ነው ..... » በሚል አቀራረብ፤ ፌዴሬሽኑን በጥድፊያ ለማፍረስ አልሞክርም አሉ።

እንግዲህ « መንግሥቲ ኢርትራ » ሥራውን በጀመረ በጥቂት ወራቶች ውስጥ፤ በአንድነት አጥባቂ ወገኖችና በአንድነት ሞዴራት ግሩፖች መካከል፤ የተፈጠረውን የህሳብ ልዩነት ማን እቀራርቦ መፍትሔ ይሰጠው ?

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ፊታውራሪ አስፍሐና መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ፤ የኢርትራን ዋና ዋና ያገር ሽማግሌዎች ይዘው የሚያቀርቡላቸውን ሀሳብ፤ በይፋ ሳይሆን ውስጥ ውስጡን ፤ ያበረታቻሉ እየተባለ ይነገራል። ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ደግሞ ካቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ጋር ሆነው፤ ተደላ ባይሩ ያሳዩው አቋም ትክክለኛ እና ሊደገፍ የሚገባው ነው እያሉ ለንጉሠ ነገሥቱ በየጊዜው ፤ ማስረዳታቸውን አላቋረጡም። ወልደጊዮርጊስ ተደላ ባይሩን መደገፋቸውና ፌዴሬሽኑም በቶሎ እንዲፈርስ የሚባለው ሀሳብ እንደማይጥማቸው ለማንም ግልጽ ነበር። እቶ አክሊሉም « ..... ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ግርማዊነትም ቢፈቅድ፤ ታላላቅ መንግሥታቶች፤ ገና ከመጀመሪያው የተናገርነውና የፈራነው ደረሰ በማለት፤ በብዙ ረገድ እንደሚጉዱን መታወቅ አለበት። በኢርትራ ውስጥም ቢሆን

\* ከጸሐፊት ሚኒስትሩ

የውጭ አጅ ስለሚገባበት ብዙ ብዙ ተፈጥሮ ሕዝቡ ሊከፋፈልና ሠላም ሊጠፋ ይችላል ..... » ብለው ለጃንሆይ በየጊዜው ሀሳብ ማትረባቸው ምሥጢር አልነበረም።

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጃንሆይን በዚህ አኳኋን የመምከራቸው ዜና አሥመራ ደርሶ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ሲሰሙት፤ በአቶ አክሊሉ ላይ እጅግ እድርገው አዘኑ። በጃንሆይ መልካም ፈቃድ የራስ ወርቅ ያሠሩትና የደጃዝማችነት ወርቀዘቦ ነብ ያጠለቁት፤ ታላላቆቹ የኢርትራ መኳንንቶች ወዲያውኑ ለጃንሆይ በላኩት መልዕክት፤ ስለ ውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የገለጹት አስተያየት ዋና ዋናው የሚከተለው ነበር።

« ..... እኛ ኢርትራውያን ታግኝ ዜጎችም፤ ዕድሜ ለግርማዊነትም አያልን ያስእንዳች ሀተታ ኢትዮጵያዊነታችንን እንልበስ፤ ኢትዮጵያዊነታችንን እናጥብቅ ስንል፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ መንግሥቶች አገራችንን ይጉዳሉ አያለ የሚያስፈራራንን ሰምተን እጅግ አዝናል። ፈረንጆች ምን ጊዜም ለኢትዮጵያ የማይተኙላት መሆናቸውን በቂ የታሪክ ምስክር አለን። አቶ አክሊሉም ደሀና አድርጉ ያውቀዋል። ደግሞስ እኛ የመረብ ምላሽ ሕዝቦች፤ መሠረታችን የሆነውን ኢትዮጵያዊነታችንን ብናጠብቅ፤ የፈረንጆቹ ጥቅም የሚነካው እምኑ ላይ እንደሆነ አቶ አክሊሉ አሳስረዳንም። አቶ አክሊሉ የታላቁ ጌታችንን መልዕክት አደራ ይዞ፤ በዓለም በመዞር ብዙ እንደሠራ፤ ብዙ እንደደከመ፤ ብዙ እንደተሟገተ እናውቃለን። ነገር ግን እኛ በኢትዮጵያዊነት ያገር ፍቅር የምንታገል የኢርትራ ሕዝቦች፤ ዓላማችንና ሀሳባችን ምን እንደሆነ አቶ አክሊሉ በትክክል አልተረዳልንም። የዚህ ፈዴራሊዮን የተባለው ጣጣ፤ ከአናታችን ከኢትዮጵያ የተለየን አድርጎ በማሳየት ያደረሰብንን ስቃይ አቶ አክሊሉ እዚህ መጥቶ ከእኛ ጋር በሰፊው በመነጋገር እንዲገነዘብልን የጃንሆይን ፈቃድ በታላቅ ትህትና እንለምናለን። አቶ አክሊሉ እዚህ ሲመጣ፤ እንደ ጌታችን መልዕክተኛ እና እንደ ልጆችን አድርገን በመቀበል ሁሉንም ነገር ስናስረዳው፤ በትልቁ የፈረንጅ ዕውቀቱ ላይ የኛን ትምህርት ሲጨምርበት፤ ወደፊት ለጃንሆይም ለኢትዮጵያም የሚያደርገው አገልግሎት የበለጠ እና የተባረከ ይሆናል። ..... »

ታላላቆቹ የአንድነት ወገኖች ይህን ማስታወሻ በእስፍሐ ወልደሚካኤል በኩል ቢልኩም፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን ወደ አነሱ ልከው ፊት ለፊት ለማጋፈጥ ጃንሆይ አልፈለጉም። በመሠረቱ ከንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትሮች ለጃንሆይ በተለይ የሚቀርቡት ማስታወሻዎች ሁሉ ከገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት መውጣት የለባቸውም። ይህ የአቶ አክሊሉ አስተያየት በዚያ ወደ አሥመራ ተልኮ ወደ አንድነት አጥባቂዎች ጆሮ እንዲደርስ የተደረገው፤ ፈዴሬሽኑ እንዲፈርስ የሚቀርበውን ሀሳብ ምክንያት አየፈጠሩ የሚያስናክሉና፤ ጃንሆይን የሚያስቸግሩ ሰዎች አሉ ተብሎ እንዲወራ ታስቦበት የተደረገ ዘዴ ነው ይባላል።

በዚህ አኳኋን ፈዴሬሽኑን ለማፍረስ እርምጃችን ይፋጠን ብለው ፀተነሱትና፤ በእርጋታ እናስብበት በሚሉት መካከል፤ የተፈጠረውን ልዩነት ግብራረብና መፍትሔ መስጠት የሚችሉት ንጉሠ ነገሥቱ ብቻ ሲሆኑ፤ አላቸውም እንዳችም እርምጃ ሳይወሰዱ ሰነበቱ። በዚህ ማህል፤ የአንድነት ወገኖች አርሶ ፀርሳቸው ሲነዛነዙ፤ የኢርትራን ፈዴሬሽን አጠንክረው ወደ ነፃነት ለማሻገር እጅግ የሚጥሩት ወልደአብ ወልደማርያም፤ ፕሮፓጋንዳቸውን አያፋፋሙ መጋቢት 14

ቀን 1952 ዓ.ም በከፊል ለሚደረገው የፓርላማ ምርጫ ተወዳዳሪ ሆነው ብቅ አሉ።

በየአራቱ ዓመት የፓርላማ ጠቅላላ ምርጫ ከመደረጉ በፊት፣ እንደገና አባሎች ለካቢኔ ሲከረተሩትና ለከፍተኛ ሹመት መንግሥት ሲመድባቸው፣ ወይም ደግሞ በድንገት ሲሞቱ፣ የፓርላማ ወንበራቸው ልሊቱ ተወዳዳሪዎች ከፍተኛ፣ በከፊል የፓርላማ ምርጫ እንዲደረግ ሕገ መንግሥቱ ይጠይቃል።

በመጋቢት 1952 ዓ.ም የኢርትራን ሕገ መንግሥት ለማዘጋጀት የሕዝብ እንደራሴዎች ጠቅላላ ምርጫ ቤተደረገ ጊዜ፣ ወልደአብ ወልደማርያም ከተሸነፉት ተወዳዳሪዎች አንዱ መሆናቸው ይታወቃል። በዚያን ጊዜ ተደላ ባይኖሩ ወዳጆቻቸው በእንግሊዞች እርዳታ የኢብራሂም ሠልጣንን መመረጥ ከምንም ሳይቆጥሩት፣ በወልደአብ መሸነፍ እጅግ ተደስተው ነበር። አሁን ከአንድ ዓመት በኋላ በዚህ በመጋቢት 1953 ዓ.ም ለተወሰኑ ቦታዎች የከፊል የፓርላማ ምርጫ ሲደረግ፣ ወልደአብ አሥመራ ላይ ቀርበው ለመወዳደር ያደረጉት ዝግጅት አሸናፊ እንደሚሆኑ ተገመተ። በዚህ ጊዜ፣ ተደላ ባይኖሩ ከዚያቸው ይህን የወልደአብን ምርጫ ባለው አቅም ሁሉ ለማሰናከል፣ ብርቱ ጥረት ግድረግ ስለነበረበት፣ በሰፊ ደረጃ ሕይወት ከአንድነት አጥባቂዎች ጋር የግደደርገውን የሀሳብ ልውውጥ አቆመ።

ከአዲስ አበባም፣ ከገነተ ልዑል፣ ቤተመንግሥት በኩል፣ ወልደአብ ወልደማርያም ለፓርላማው ተመርጦ ቢገባ ለተደላ ባይኖሩ መንግሥትና ለአንድነት ወገኖች፣ ጤና የሚነሳ መሆኑ በሊታመነበት፣ እኔ አሰናክ ወልደሚካኤል ከቺፍ ኤግዜኩቲፍ ጋር ሆነው በወልደአብ ቦታ የኖችሪ ሀገር ወገን የሆነ ሰው እንዲመረጥ፣ ብርቱ ጥረት እንዲያደርጉ ተጠየቁ።

## ተደላና ወልደዓብ ሁለት ባለጋራዎች

በተደላ ባይኖሩና በወልደዓብ ወልደማርያም መካከል የተፈጠረው የክረረ ጠብ፣ በኢርትራ ጉዳይ ባላቸው የተለያዩ አቋም ምክንያት ብቻ ሳይሆን፣ ሁለቱ ሰዎች በግል የማይጣጣሙና የሚጠላሉ በመሆናቸው ነው።

ተደላና ወልደአብ ለመጀመሪያ ጊዜ የተዋወቁት፣ በ1941 ዓ.ም አሥመራ ላይ የኢርትራና የኢትዮጵያ ያገር ፍቅር እንድንት ማህበር በተቋቋመ ጊዜ ነው። እንዳንድ ሰዎች እንደሚሉት፣ ከዚያ በፊት በመኖሪያም ሠፈር ሆነ በትምህርት ቤት ተያይተው አያውቁም። በዕድሜ አቶ ተደላ ይበልጣሉ። አቶ ወልደአብ ግን በቀለም ትምህርት በመግፋትና በተጨማሪም « የብዕር ሰው » በመሆን እበልጣለሁ በማለት ለተደላ ዝቅተኛ አስተያየት ነበራቸው።

ዝናው ያገር ፍቅር እንድንት ማህበር፣ በአቶ ገብረመስቀል ወልዱ ሊቀመንበርነት በሚመራበት ጊዜ፣ ተደላና ወልደዓብ ለማህበሩ ዓላማና ዕድገት የሚጠየቁትን የየድርሻቸውን ተግባር ከመፈጸም በስተቀር፣ እርስ በርሳቸው ፊት ለፊት የሚጋጨበት ምክንያት አልነበራቸውም። ማህበሩ በተቋቋመ በሰለተኛው ዓመት ላይ፣ ለዚህ እጅግ ከፍ ባለው ለኢርትራና ለኢትዮጵያ እንድንት ጉዳይ፣ በመሪነቱ ቦታ የኢርትራ ታላላቅ መኳንንቶችና የሀይማኖት መሪዎች ግንባር ቀደም ቢሆኑ፣ ሕዝቡን በይበልጥ ለማሰባሰብና ዓላማውን እንዲከተል ለማድረግ ይረዳል

ተብሎ፤ በመማርቱ ጉባኤ ተወሰነ። በዚህ ጊዜ ተደላ ባይሩ ሙሉ ድጋፋቸውን ገልጠው ለአፈጻጸሙ ጥረት ሲያደርጉ፤ ወልደአብ ወልደማርያም ከእምነቱ ጋር አይገናኝም ብለው ሀሳቡን ባይቀበሉት ተሩ።

ራስ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል ጽሕፈት  
ደጃዝማች በየን ባራኪ  
ማህሀ አህመድ ኪዲያ  
አቶ ተደላ ባይሩ

ፕሬዚዳንት፤  
ፕሬዚዳንት  
ም/ፕሬዚዳንት  
ዋና ጸሐፊ

እንዲሁም፤ ለጽሕፈትዎቼ፤

ለሠራዩ አውራጃ  
ለአካለ ጉዛይ  
ለምዕራባዊው ቆላ  
ለምሥራቃዊው ቆላ

ራስ ኃይለ ተስፋማርያም  
ደጃዝማች ዘውዴ ሀገሥ  
ከጉረባ የሰማን  
ኬህ አላሚን

ሆነው ሲመደቡ፤ ወልደዓብ ወልደማርያም እሳቸው የሚያምኑበትን ሀሳብ ለማስፋፋትም ሆነ ለመገንባት ምንም ቦታ እንደሌላቸው ተገንዘቡ። ከዚህም በላይ ዋና ጸሐፊ ሆነው ከተመረጡት ከተደላ ባይሩ ጋር በምንም አካሄድ ተግባብተው ለመሥራት አይቻልም ብለው ተስፋ ቆረጡ። ሆኖም የማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ከመልቀቃቸው በፊት ስለ ኢርትራ የወደፊት ዕድል የራሳቸው ሀሳብ ምን እንደሆነ እንዲታወቅላቸው ብዙ ጥረት አደረጉ። ይኸውም « ..... ኢርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማቀላቀል፤ መጀመርተያ ከአፄ ኃይለሥላሴ ጋር እንድ ውል ማድረግ የሰፈለጋል። ይህም ውል ለኢርትራ የሚያስፈልገውን የአተናማና የተለየ አስተዳደር የማዘረዘር መሆን አለበት..... » የሚል መሆኑ ተነገረ።

የማህበረ ፍቅሪ ሀገር መሪዎቹም ሆኑ አባሎቹ፤ ለዚህ ከወልደአብ ወልደማርያም ለቀረበው ሀሳብ ከመገረም በስተቀር ምንም ዓይነት ግምት አልሰጡትም። እንደ ጊዜ በአሥመራና በምፅዋ መካከል በሚገኘው « ቤተ ጊዮርጊስ » በተባለ ሥፍራ፤ ጥቂቶች ያገር ፍቅር ማህበር መሪዎችና አባሎች ተሰብስበው ሲወያዩ፤ ተደላና ወልደአብ የተለዋወጧቸው ቃላቶች የሁለቱን ሰዎች በሀሳብ መራራቅ ብቻ ባይሆን፤ መጠላላታቸውንም በትክክል ያሳያል። እንደተለመደው ወልደአብ ወልደማርያም፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የምትቀላቀለው በሕግ በተደነገገ ውል መሆን አለበት፤ የሚሉትን ሀሳብ እየደጋገሙ ይናገራሉ። የአንድነት ማህበር ዋና ጸሐፊ ደግሞ፤ ተለያይተው ያኖሩ እፍትና ልጆች ብዙ እፍጻ ደርሰዋቸው፤ ከብዙ ዓመታት በኋላ ሲገናኙ ምን ውል ያስፈለጋቸዋል ? በማለት ለሚሰረዱት ሲሞክሩ፤ ወልደአብ ፈታቸውን እጥቀረው ለማዳመጥ የማይጥማቸው መሆኑን ያሳያሉ። በዚህ ጊዜ ቁድላ ገልፍ ይላቸውና፤ እርሶ ለመሆኑ እርሶም መሠረተ ትውልድዎ የት ነው ? ብለው ይጠይቋቸዋል። ትውልዱ እኩም አጠገብ ከምትገኝ «ዓፄ ክልተ» ከምትባል ቀበሌ ነው ብለው፤ ወልደአብ ይመልሳሉ። አቶ ተደላ ቀጠል ያደርጉና፤ ትውልድዎ እኩም ከሆነ፤ ታዲያ የኢርትራ ጉዳይ ምን ይመለከትዎታል ? ይሏቸዋል። ወልደአብ በጥፈላ ስሜት « ..... እንኳን እኔ እኩም አገራ፤ በኩረ ለማ የማይታወቅ ትውልድ ቀርቶ፤ ከናይጄሪያ የመጣ ጀግላ፤ ከየመን የመጣ ጀግላ፤ በኢርትራ ናሬልባቱ ብሎ፤ ስለ ኢርትራ ዕድል ለመናገር ችሎ የለም ወይ ? ..... » ብለው መለሱላቸው። የአቶ ተደላ ወላጆች ሥሪታቸው ከናይጄሪያ የመጣው እየተባለ ስለሚነገር፤ የወልደአብ

አሸሙር ይህንን ለመንካት ነው ተብሎ ይተረካል። በዚህ የእገር ፍቅር ማህበር ዓላማ ውስጥ « ኢትዮጵያ ወይም ሞት » እንጂ፤ በውል የሚፈጸም የእናትና የልጅ ገንኙነት ይኖራል ተብሎ ስለማይታሰብ፤ የወልደአብ ዕቅድ ተከታይ ሳያገኝ ቀረ።

ማህበረ ፍቅረ ሀገርን ለቅቀው ከመው በኋላ፤ ላይ ላይን ኤርትራ ለኤርትራውያን እያሉ በመርከብ፤ ውስጥ ውስጡን ግን እንግሊዞች ኤርትራንና ትግራይን አጠቃለው እንዲያስተዳድሩ ከሚመኙት፤ ከኒ ራስ ተሰማ አሰበሮም ጋር ሲቀላቀሉ፤ « የወልደአብ ጉድ » እየተባለ በተለይ በደገኛውና በክርስቲያኑ ሕዝብ ዘንድ በብዙ ተሸቀሉ። የእንደነት ወገኖችና ጋዜጠኞቻቸውም፤ « ወልደአብ ኤርትራንና እናት ኢትዮጵያን የከዳ፤ ለውጭ ጠላት በገንዘብ የተሸጠ » እያሉ በሰፊው ሲያወግዟቸው፤ ጉዳቱ ብርቱ መሆኑ ተሰግኞ። ይህ ሁሉ የሚነባባቸው ፕሮፕጋንዳ ሀሰት መሆኑን እና ትክክለኛውም አቋማቸው ምን እንደሆነ፤ የሚገልጽ ደብዳቤ አዘጋጅተው ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ላኩ።

የወልደዓብ ወልደማርያም ደብዳቤ፤ አላቸው ልክ እንደተጠቀሙባቸው ቃላቶችና ዓረፍተ ነገሮች ሳይሆን፤ ባልከበደ አግርኛ በመጡ ሲብራራ መሠረታዊው ሀሳባቸው የሚከተለው ይሆናል። « ..... ኢትዮጵያና መንግሥቷን፤ ታላቋ ንጉሠ ነገሥቷን አኔ ኃይለሥላሴ ሥጭ እገዢአብሔርን፤ የሚጠላ ነው እየተባለ የሚነገርብኝን፤ ሁሉን ከግሎ- ከግርግጥነት ጀሮ ሳይደርስ አልቀረም።..... እኔ በንጹሕ ያገር ፍቅርና ፍጹሙ ትዳሰ ትምህርት ያደግሁ ስለሆንኩ፤ ይህንን የመሰለው ..... ሰይጣናዊ ሀሳብ ፀልቧ ሊመሠረት እይቸልም።

..... ግርግጥነት በድል አድራጊነት ወደ ኢትዮጵያ እንደተመለሱ፤ ከጥቂቶች ባልንጀሮቹ ጋር ሆኔ፤ ይህችን ዛሬ ሰፊ የሆነችውን የኤርትራንና የኢትዮጵያን እንደነት ማህበር መሠረትኳት። ..... ከሰባት ዓመት በበለጠ ዘመን፤ የዚች ማህበር መሪ ከተባሉት ሰዎች አንዱ ሆኔ በታማኝነት አገለገልኳት። ..... የኤርትራ ሕዝብ ከጣልያን ከተላቀቀ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት መናፈቅ የጀመረው፤ ለራሴ ምሥጋና በመፈለግ ሳይሆን፤ አብዛኛው ምክንያት እኔ ባደረግኩት የጋዜጣ ስብከት ነው።

..... በ1945 ዓ.ም ከባልንጀሮቹ ጋር ሆኔ አንድ አዲስ ማህበር በማቋቋም ለኤርትራ (15) አሥራ አምስት ዓመት የትራስት ሺፕ (የሞግዚት) አስተዳደር መላመድ ያስፈልጋል ያልኩት፤ ..... የኤርትራና የኢትዮጵያ አንድነት እንዲሰምር በቂ ጊዜ ለማግኘት ነው እንጂ፤ ሀሳቡ በጠላት የታቀደና እኔም የጠላት መሣሪያ ሆኔ እይደለም። ..... »

ይህ ወልደዓብ የጻፉት ደብዳቤ፤ ግቡ በትክክል ምን እንደሆነ አልታወቀም። የጽሑፉ አቀራረብና የገለጹት ሀሳብ ሲታይ፤ የንጉሠ ነገሥቱን መልካም አስተያየት አግኝቶ ለመቅረብም ሆነ ከአንድነት ማህበር ጋር ያላቸውን ጠብ ለማብረድ የሚረዳ አይደለም።

የኤርትራንና የኢትዮጵያን እንደነት ማህበር የመሠረትኩትና ዛሬ ለደረሰበት ደረጃ ያበቃሁት እኔ ነኝ ለሚሉት፤ ከራሳቸው በስተቀር ሌላ ምሥክር አልተገኘላቸውም። « ኤርትራ ለአሥራ አምስት ዓመት በባዕድ መንግሥት የሞግዚት አስተዳደር እንድትቆይ ያቀረበኩት ሀሳብ ወደፊት ከኢትዮጵያ ጋር



ወልደአብ ወልደማርያም

ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ለመጀመሪያ ሶስት ዓመት ደጋፊ፤  
ለአርባ ዓመታት ተቃዋሚ ሆነው የኖሩ እምቢተኛ፤

የሚደረገው አንድነት እንዲሰምር ብዬ ነው » የሚሉትን ማንም ሰው ሊያምናቸው አይችልም። ማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ለቅቀው የወጡበት የመጀመሪያው ምክንያት « አንድነት በውል » ለሚለው ሀሳባቸው የሚተባበራቸው በማጣት ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ የተድላን ዋና ጸሐፊነት ባለመቀበል መሆኑ የታወቀ ነው።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በልማዳቸው፤ ለሚጻፍላቸው ሁሉ ወዲያውኑ መልስ ሰጭነታቸው የታወቀ ሲሆን፤ ከወልደአብ ለደረሳቸው ግመልከቻ ምን እንዳሉ የሚገልጽ መረጃ እስካሁን አልተገኘም። በቤትወደድ አስፍሎ ወልደሚካኤል አስተያየት ግን ወልደአብ ለንጉሠ ነገሥቱ የጻፉት ግብታወሻ ቅን አስተያየትና እውነትን የጨበጠ አይደለም በማለት፤ በጽሑፍ ሆነ በቃል ከገነተ ልዑል ቤተመንግሥት መልስ እንዲሰጥ አልተደረገም። እንገዲህ ለጉዳዩ እልባት ለመስጠት፤ ወልደአብ ወልደማርያም ኢትዮጵያንና መንግሥቷን ሸዋ .... አማራ .... እያሉ የሚጠሉ፤ የኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ መልስ የማይረገፉ ናቸው ተብሎ የታመነበትን፤ ይህ የጻፉት ደብዳቤ ሊያሻሽለው ይችላል ሌላው ሌላው ሊለውጠው አልቻለም፤ ብሎ ከመዝጋት በስተቀር፤ ሌላ መንገድ የለም።

## ኢርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም

(ወልደአብ ወልደማርያም)

በእንግሊዞች ገንዘብና እርዳታ ራስ ተሰግ አስፈርሞና ልጃቸው ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ «የሊበራል ፕሮግራሲስት ፓርቲ» መሪዎች ተብለው አደባባይ ሲቆሙ፤ ወልደአብ ወልደማርያም ዋና ፕላን ነዳሬና በጀርባ መሪ ሆነው፤ የመሠረትነት እኔ ነኝ እያሉ፤ የሚፎክሩበትን የማህበረ ፍቅሪ ሀገርን ያላግ በብርቱ ማጥቃት ቀጠሉ።

የታወቁት ፊውዳሎችና ለኮሎኒያሊስቶች ተገዥ የሆኑት የተሰማ አስበሮም ቤተሰቦች፤ ኢርትራን ከኢትዮጵያ ለማስጣል የቆሙ ነን ብለው ካባ ደርበው በያለበት ቢፎክሩም፤ ሕዝቡ ሊያምናቸውም ሊከተላቸውም ሳይፈልግ ቀረ። ይህ በተንኮል የተቋቋመው ፓርቲ፤ ከቀን ወደ ቀን እየተዳከመና እየመነመነ ሲሄድ፤ በጣልያን ገንዘብ አዲስ በተቋቋመውና በኢብራሂም ሠልጣን በሚመራው፤ የነፃነት ገንባር በተባለው ፓርቲ ውስጥ ተዋህዶ ለኢርትራ ነፃነት ጠያቂ ሆነ።

የአንድነትን ማህበር ከለቀቁበት ምክንያቶች አንዱ፤ የመሪዎቹ የን ተድላ ባይሩ ችሎታ ማጠር ነው እያሉ ሲተቹ የነፃነት ወልደአብ ወልደማርያም፤ በፋሽስቶች ገንዘብ ከተቋቋመውና በታወቀው ቀላማጅ በኢብራሂም ሠልጣን በሚመራው ፓርቲ አባል ሆነው መታየታቸው፤ የሚያኮራቸው አልነበረም። ይህ በብዙሀኑ ሚሊዮን የጣልያን ሊሬ የተቋቋመው የነፃነት ገንባር ፓርቲ ከሸፎ፤ ኢርትራ ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ሲወስን፤ ወልደዓብ ወልደማርያም ኢርትራ የኢትዮጵያ አይደለችም ብለው የጀመሩትን ትግል አላቋረጡም።

የኢርትራን ሕገ መንግሥት ለማዘጋጀት የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ በተደረገ ጊዜ፤ ኢብራሂም ሠልጣን ቶሎ ብሎ ጣልያኖችን ከድቶ፤ እንግሊዞችን በመማፀን፤ ለፓርላማው ተመርጦ ሲገባ፤ ገትጋታው ወልደዓብ ወልደማርያም

ሁሉንም እቃወማለሁ ሲሉ፤ ሳይሳካላቸው ተሸንፈው እውጭ ቀሩ። ተድላ በይሩ ግን፤ ገና ከጠዋቱ ያመኑበት የኢርትራግና የኢትዮጵያን አንድነት እውን ለማድረግ ባለማቋረጥ በመታገላቸው፤ የኢርትራ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ መንግሥት መሪ ሆነው ለመመረጥ በቁ። የተድላ ዋና ባለጋራ የሆኑት ወልደአብ ወልደማርያም፤ በሚቀጥለው ጊዜ ፓርላማ ተመርጦ ለመግባትና፤ ተድላ ባይሩን በፖለቲካ ትግል ለማስቃደም ሙሉ ተስፋ አደረጉ።

ተድላ ባይሩ፤ በዚያን ዘመን ከፍተኛውን የሕዝብ አስተዳደር ኃላፊነት በመቀበል ከሥልጣን ጋር ትውውቅ ያደረጉት ለመጀመሪያ ጊዜ በመሆኑ፤ በአሠራራቸው የፖለቲካና የተንኮል ጥቂብ እንደጉደላቸው በግልጽ ይታይ ነበር። ከዚህ ኢክስፔሪያንስ እጥረት የተነሳ፤ የታወቁት ባለጋራቸውን ወልደአብ ወልደማርያምን በፖለቲካ ሚዳ ታገሎ በመጣል ፋንታ፤ ሕይወታቸውን በሥውር አጥፍቶ ለመገላገል፤ ሰባት ጊዜ ያስደረጉት ሙከራ ሳይሰጥላቸው ቀረ። አልሞት ባይ ተጋዳይ ወልደአብ ወልደማርያምም፤ ከባለጋራቸው በየጊዜው በሚጣልባቸው የፈንጂ አደጋ፤ እየቆሰሉ መታከሙን ስለሰማው፤ ደንው ሲወጡ ያንኑ የተቃውሞ ሥራቸውን ከመቀጠል ወደ ጓላ አላሉም። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፤ የተድላ መንግሥት በተቋቋመ በስድስተኛው ወር፤ ለፓርላማው በሚደረገው የክፊል ምርጫ ተወዳድሮ ለማሸነፍ ወልደአብ ወልደማርያም በስፊው ተዘጋጅተው ነበር።

« ..... የኢርትራ ሕዝብ ሰማ ! ..... የመንግሥትህ መሪ የሆነው ተድላ ባይሩ፤ ከጥቂቶች የፓርላማ አባሎች ጋር በገንዘብ ተደልሎ፤ የተባበሩት መንግሥታት የሰጠህን የነፃ አስተዳደር መብት አፍርሶ፤ ለሸዋው መንግሥት ሊያስረክብህና፤ የአማሮች ተገዥ ሊያደርግህ በመዘጋጀት ላይ ነው ..... የኢርትራ ሕዝብ ንቃ ! አንድ ጊዜ ከሸዋ ወጥመድ ውስጥ ከገባህ በኋላ ለዘላለሙ መውጫ አይኖርህም። የዓለም ጉባዔ ፈርዶ የሰጠህን የፌዴሬሽን መብት ለማስከበር፤ ቆርጦ የሚዋጋልህን ቀጥተኛ ኢርትራዊ ለፓርላማው አባልነት ምረጥ ..... » በሚል ቃል ወልደአብ ወልደማርያም አያዘጋጁ የሚያስበትኗቸው ጽሑፎች ብዙ ደጋፊ ሰበሰባቸው።

መጋቢት 14 ቀን 1953 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ "CARAVANSERAI " ከተባለው ቀበሌ በተደረገው ውድድር ወልደአብ ወልደማርያም ከፍተኛውን የድምፅ ብልጫ ማግኘታቸው ሲታወቅ፤ ተድላ ባይሩ ወዲያውኑ የፍርድ ገምድል እርምጃ በመውሰድ፤ ምርጫው የተጭበረበረ ነው ብለው አገዱት። በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 46 እንደተገለጸው፤ የተጭበረበረ ነው ተብሎ ክስ የቀረበበት ምርጫ ሊሠረዝም ሊድንም የሚችለው፤ ለፓርላማው ቀርቦ በሁለት ሶስተኛ የድምፅ ብልጫ ሲፈረድ ነው። ተድላ ባይሩ ግን ባለጋራቸው በፓርላማ ውስጥ ወንበር ይዞ ሲሞግታቸው ማየት ስለሚዘገንናቸው፤ ሕገ መንግሥቱን በመጣስ፤ የወልደአብ ምርጫ የተጭበረበረ ለመሆኑ በቂ ዶክመንት ተገኝቶበታል ብለው፤ በራሳቸው ሥልጣን ውድቅ አደረጉት። የተድላ እርምጃ በዚህ ብቻ አልቆመም። ወልደአብ ወልደማርያም ሕዝቡን እርስ በርሱ የሚያፋጅ፤ በአገሩ ላይ ጸጥታ የሚያደፈርሰና ሁከት የሚፈጥር ሴራ ሲያዘጋጁና፤ ወረቀት ሲበትኑ ተደርሶባቸዋል በማለት፤ ከፍ ያለ የወንጀል ክስ መሥርተው ወህኒ ቤት ለመጨመር ፈለጉ። በዚያን ሰዓት ፓርላማው ዝግ ስለነበረ፤ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ የሚፈልጉትን ለማድረግ፤ የአስቸኳይ ጊዜ ሕግ በትዕዛዝ አዋጅ ለማውጣትና ለመፈጸም ሥልጣን አለኝ አሉ። እንግሊዛዊው የሕግ አማካሪያቸው፤ ወልደአብን ለማጥቃት በዚህ መጠቀም እንደማይችሉ አስረዳቸው። የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 77 በትክክል ሲታይ፤



ፓርላማው ለዕረፍት በሚዘጋበት ጊዜ ፕሮፌሰር ኢግኤክቲቲ፤ ለአንዳንድ አስቸኳይ ጉዳዮች ጊዜያዊ የትዕዛዝ አዋጅ አውጥቶ ከተጠቀሙት በኋላ፤ ከሁለት ወር በማይበልጥ ጊዜ ውስጥ፤ ፓርላማው እንዲያጸድቀው ማትረብ አለበት ይላል እንጂ፤ ተደላ እንደሚሉት የፖለቲካ ባለጋራዎቻቸውን በፈለጋቸው ዓይነት እንዲያጠቁ ዲክታታራዊ ሥልጣን አይሰጣቸውም። መቼም ይህ ሁሉ ፅኑነት በኋላም፤ በዚያን ዘመንና በዚያን ሰዎች፤ በወልደአብ ወልደማርያም ላይ የተፈጸመው ሁሉ፤ ተደላ እንደፈለጉት እንጂ « የማቴየንሶ » ሕገ መንግሥት እንደሚለው አልሆነም።

ይህ በመጋቢት ወር 1953 ዓ.ም በክፍል የሚደረገው የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ ከተከናወነ ከአርባ ቀናት በኋላ ፓርላማው ሲከፈት፤ የአሥመራን ሕዝብ ሲያተራምስ የሰነበተው የወልደአብ ወልደማርያም ጉዳይ እንዴት እንደነበረ፤ በምን አኳኋን እንደተወሰነ፤ አንድም የሕዝብ እንደራሴ፤ ፕሮፌሰር ኢግኤክቲቲን ለመጠየቅና ክርክር ለመክፈት የፈለገ አልነበረም። በመሠረቱ ፓርላማው ያሉት፤ የአንድነት ፓርቲዎች ሆኑ የተቃዋሚዎቹ የነ ኢብራሂም ሙሉግን ወገኖች፤ የወልደአብ ወልደማርያም የፓርላማ ወንበር ማጣት፤ ይቀረቅራቸዋል ወይም ያሳዝናቸዋል ተብሎ አይጠበቅም። በተለይም እስላሞቹ የተደላና የወልደአብ ጠብ ክርስቲያን ለክርስትያን ስለሆነ፤ በዚህ ማህል መግባቱ አይጠቅምም ባዮች ሆኑ። ይሁን እንጂ የተደላ ባይሩ የሥልጣን አጠቃቀም፤ ነገ ጫን ኢብራሂም ሙሉግን ላይ የሚደርስ ነው በማለት፤ ፕሮፌሰር ኢግኤክቲቲን ለሙሉም ሆነ ለማሰጠን ቅፅ፤ ፓርላማው ሳይነጋገረበት በመቅረቱ ብዙውን ተመልካች አስገርሟል።

## የተከበሩ ሰደተኛ

በመጋቢት 14 ቀን 1953 ዓ.ም ለፓርላማ አባልነት በአሥመራ ከተማ ተወዳድረው ያሸነፉት ምርጫ፤ በተጭበረበረ የድምፅ ብልጫ ነው ተብሎ ሲሠረዝባቸው፤ ወልደዓብ ወልደማርያም ከእንግዲህ ወዲህ በኢርትራ ውስጥ፤ የፖለቲካ ሕይወት ለመቀጠል እንደማይችሉ ተገነዘቡ። ለሕይወታቸውም ምንም ዋስትና እንደሌላቸውና ማናቸውም አደጋ በማናቸውም ሰዓት ሊደርስባቸው እንደሚችል ስለተሰማቸው፤ አገሩን ለቅቆ ወደ ሰደት ከማምራት በስተቀር፤ ሌላ መንገድ የለም ብለው እርግጠኛ ሆኑ።

ባለጋራቸው ተደላ ባይሩ፤ በሥልጣን ፈረስ ላይ ሆነው የፈለጋቸውን ስለሚያደርጉ፤ ወልደአብ የኢርትራን መንግሥት መሪ ለመቋቋምና የሕዝብ ድጋፍ ለማግኘት እንደማይችሉ አወቁት። ቀደም ሲል ሕይወታቸውን ለማጥፋት ለባት ጊዜ የተደጋገመ ሙከራ ሲደረግባቸውና፤ በየጊዜው እየቆሰሉ ሆስፒታል ሲተኙ፤ በመጨረሻም ለፓርላማ ተወዳድረው ያሸነፉትን ወንበር ከሕገ መንግሥቱ ድንጋጌ ውጭ ሲታገድባቸው፤ በኢርትራ ያሉት የፖለቲካ መሪዎች ሆኑ የሕዝብ ድርጅቶች፤ ተገን ሆነው ሰላልቆሙላቸው፤ ወልደአብ እጅግ የመረረ ህዘንና ብስጭት አደረባቸው። ከኢርትራ ወጥተው ወደ ሱዳን ለመሰደድ ስለሚችሉበት ጉዳይ እርዳታ የጠየቁት፤ አሥመራ የሚገኙትን የተባበሩት መንግሥታት ወኪልን እና የአሜሪካንን ቅንሰል ነበር።

የተባበሩት መንግሥታት ወኪል በስጣቸው ምክር፤ ከኢትዮጵያ መንግሥት ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ በአፈሌል ጠይቀው ካልተከለከሉ በስተቀር፤ በሰውር አገሩን ለመልቀቅ የሚያደርጉት ሙከራ አደገኛ መሆኑን አስጠነቀቃቸው። ነገር

ግን የኢትዮጵያ መንግሥት የጠየቁትን ያለ በቂ ምክንያት እይቻልም ብሎ ፓስፖርት ከነፈጋቸው የተባበሩት መንግሥታት ወኪል ሌላ ዘዴ ፈልጎ እንደሚረዳቸው ሙሉ ተስፋ ሰጣቸው። ወልደአብ ይህንን ምክር ባመከተል፣ ለፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል በኤርትራ የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፣ ሰኔ 10 ቀን 1953 ዓ.ም ባቀረቡት ማመልከቻ፣ በሕይወታቸው ላይ የደረሰባቸውን ከባድ ችግር ከተነተኑ ፆሏቸው ወደ ውጭ አገር ተሰደው ለመኖር ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ እንዲሰጣቸው ጠየቁ። አልሞት ባይ ተጋዳይ፣ አገራቸውን ለቅቀው ስደት መሄድን ሲመርጡና፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ፈቃድ ሲጠይቁ፣ እሳቸው እንዳቀረቡት ምክንያት፣ ለሕይወታቸው ዋስትና ለማግኘት ብቻ ሳይሆን፣ በውጭው ዓለም የፖለቲካ ትግላቸውን ለመቀጠል መሆኑን ለመረዳት አስቸጋሪ አልነበረም።

ፊታውራሪ አስፍሐ የኢትዮጵያና የኤርትራን አንድነት የሚቃወመውንና እያፈነገጠ የሚያስቸግረውን፣ በፖለቲካ ጥበብ ማቃናትና መመለስ ይቻላል ብለው ስለሚያምኑ፣ ለወልደአብ ማመልከቻ መልስ ከመስጠታቸው በፊት፣ ለጃንሆይ አንድ ሀሳብ አቀረቡ። ወደ ጉተ ልዑል ቤተ መንግሥት በላኩት ማስታወሻ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ አውቆ ያጠፋን በመማር፣ የተሳሳተን ወደቀና በማስማራት፣ በመሪነታቸው የሚፈጽሙትን የተቀደሰ ሐዋርያ ተግባር ከከረዘፍ በኋላ፣ « ወልደአብ ወልደማርያም አዲስ አበባ ተጠርተው የጋዜጣና የማስታወቂያ ምክትል ሚኒስትርነት በሾሙ በብዙ ረገድ ልንጠቀምባቸው እንችላለን » አሉ። ፊታውራሪ አስተያየታቸውን በመቀጠል፣ « ..... አገር ለቅቀው ለመሄድ የጠየቁትን ፈቃድ ብንከለክል፣ በኢትዮጵያ የሰው መብት የማይጠበቅና በኤርትራም፣ ሕገ መንግሥቱ የሰጠው ዲሞክራሲ የማይከበር ነው እየተባለ፣ ለጠላቶቻችን ፕሮፓጋንዳ ምቹ እንሆናለን። ፓስፖርቱን ሰጥተን ካገር እንዲወጡ ብንፈቅድ ደግሞ፣ ወልደአብ ለፕሮፓጋንዳ ጽሑፍ ዝግጅት ሞያ ሰላላቸው፣ በጠላቶቻችን አገር እየተዘዋወሩ በኤርትራ ጉዳይ እኛን ከማጥቃት እንደማይተኙ ማወቅ አለብን። ለዚህ ሁሉ መድኃኒት የሚሆነው ለወልደአብ ወልደማርያም ከፍተኛ ኃላፊነት በመስጠት፣ በፖለቲካና በፕሮፓጋንዳ ሜዳ እኛን ለማጥቃት የሚያዘጋጁልንን ብዕር፣ ወደ ጠላቶቻችን አዙረው እንዲዋጉልን ብናደርግ ይሻላል። ..... » ቢሉ አስፍሐ አስተያየታቸውን ደመደሙ።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ የምክትል እንደራሴያቸውን ማስታወሻ ከተመለከቱ በኋላ፣ በዚያን ጊዜ ከገንዘብ ሚኒስትርነታቸው ጋር አጣምረው የጋዜጣና የማስታወቂያ መሥሪያ ቤትን ለሚመሩት ላቶ መኩንን ሀብተወልድ « .... ከሰፍሐ ወልደሚካኤል ይኸን ብርቱ የሆነ አስቸኳይ ሀሳብ አቅርቦልናል። ያንተን ተናገር ..... » ብለው ላኩላቸው።

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ፣ ከኤርትራ፣ እንደራሴ ሆነ ከምክትሉ፣ ለሚቀርቡት ጉዳዮች ሁሉ ግምት የማይሰጡ መሆናቸውንና፣ በተለይም ተደላ ባይሩን በወዳጅነት መመልከታቸውን ጃንሆይ ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ ስለ አስፍሐ ሀሳብ አስተያየታቸውን አልጠየቁቸውም። መኩንን ሀብተወልድ፣ ጃንሆይ በብዕራቸው የጠቀሱት « ብርቱ የሆነ አስቸኳይ » የሚለው ቃል በአስፍሐ ሀሳብ ለመስማማት ማዘንበላቸውን ስለሚያመለክት፣ የተጠየቁትን ከመመለሳቸው በፊት፣ ስለወልደአብ ጉዳይ የወንድማቸውን ያቶ አክሊሉን ምክር ጠየቁ።

የወጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፤ « ..... ወልደአብ ወልደገርግስ በተፈጥሮው " REBELLE " እምቢተኛ የሆነ ሰው ነው። እንደዚህ የመሳሰሉት ሰዎች ሕይወታቸውን ሙሉ ማንኛውንም ነገር ሲቃወሙ የሚኖሩ ከመሆናቸው የተነሣ፤ አንዳንድ ጊዜ ከመሠረቱ ሲጥሩበት ከነበረው፤ የራሳቸው ከሆነውም ሀሳብ ጋር ሲጣሉ ይገኛሉ። እኔ ወልደግብን የማየው በዚህ መልክ ነው። ስለዚህ በሹመትና በገንዘብ ተደልሎ ኢትዮጵያን ይወዳል፤ ኤርትራ መቀላቀሏን ይደግፋል ብሎ ማሰብ ከንቱ ነው። ይልቁንም እንሹምህ፤ እንሸልምህ ቢባል፤ ተቃዋሚነቱንና ቁላቸውን የበለጠ ያጠነክራል እንጂ አይለውጠውም። እንደ እኔ ከሆነ፤ ከአስፍሐ የቀረበውን ሀሳብ በብዙ ምክንያት ጃንሆይ መቀበል የለባቸውም። አንተም አጠንክረህ የማይጠቅም መሆኑን ብትነግራቸው ይሻላል ..... » አሏቸው።

አቶ መኩንን ምንም እንኳን ከወንድማቸው የሰሙት፤ ብዙ ነጥብ ያለው ቢሆንም፤ ጃንሆይን እንደዚህ በደረቀ ቃል አይሆንም ማለቱ ስለከበዳቸው፤ አጥጋቢ የሆኑ ምክንያቶችን ለመደርደር ብዙ ተጨነቁበት። አንድ ሌሊት ሙሉ አውጥተው አውርደው፤ ያገኙትን ሀሳብ ለጃንሆይ ያቀረቡላቸው፤ በሚከተለው መልክ ነበር።

« ..... ኢትዮጵያ ሌላ ነች። ኤርትራ ሌዩ ነች። ሁለቱም ሕዝቦች አንድ መሆን አይችሉም እያለ፤ የግርማዊነትዎን ድካም ሲቃወም የቆየው ሰው፤ ዛሬ ለጋዜጣና ለማስታወቂያ መሥሪያ ቤት ምክትል ሚኒስትር ሆኖ እንዲሾም የቀረበልዎትን ሀሳብ በጥልቅ አጠናሁት።

..... ግርማዊነትዎ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ያለማቋረጥ በሚደክሙበት ዘመን፤ አንድነታችንን ለማግኘት እስከሞት አንሰዋለን ብለው፤ ያንን ሁሉ መከራ የሚቀበሉትን የኤርትራ ያገር ፍቅር ሰዎች፤ አቶ ወልደአብ ሲነቅፋቸውና ሀሳባቸውን ሲያወግዝ ከኖረ በኋላ፤ የጃንሆይ ጋዜጣና ራዲዮ ሚኒስትር ሆነ ሲባል፤ ሕዝቡ ምን ይላል ? ብዬ ተጨነቅሁ። አቶ ወልደአብ ቢሆን፤ ትናንት አላውቅሽም ብሎ የከዳትን ኢትዮጵያ፤ ዛሬ እናቴ ነሽ ብሎ፤ ልጻፍ ልናገር ቢል፤ ማን ያነብራል? ማንስ ይሰማል ? ..... መቼም ያጠፋ ሰው ምህረት አይገባውም፤ የተሳሳተውም ተመልሶ ቀና መሆን አይችልም አይባልም። አቶ ወልደአብ እስከዛሬ ባደረገው ከተጻጸተና ወደ ጃንሆይ ለመለስ ብሎ በይፋ ካመለከተ፤ ሥራም ሆነ የኑሮ መደገፊያ በጃንሆይ ቸርነት ሊሰጠው ይገባል። ነገር ግን ለሹመት የተሰነዘረለት ደረጃ እና የተጠየቀው የሥራ ዓይነት፤ የጃንሆይ ታማኞች የሆኑትን የኤርትራን ያገር ፍቅር ሰዎች በብርቱ ስለሚያሳዝን፤ የማይቻል መሆኑ ለፊታውራሪ አስፍሐ እንዲነገረው፤ ባሪያዎ አስተያየቴን በታላቅ ትህትና አቀርባለሁ ..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ከመኩንን ሀብተወልድ ከቀረበላቸው ሀሳብ ውስጥ አቶ ወልደአብ አስካሁን በሠራው ተጽጽቶ፤ ወደ ጃንሆይ ለመመለስ ካመለከተ የሚለውን ስለተሰማሙበት፤ አስፍሐን በሰልክ ጠርተው « .... ወልደአብ፤ የምህረት ደብዳቤ በይፋ እንዲጽፍልን አድርግና፤ ዳዲስ አበባ አስመጥተን አስፈላጊውን እናደርግለታለን ..... » አሏቸው።

ለፊታውራሪ አስፍሐ፤ « አስፈላጊውን » የሚለው ንጉሣዊ ቃል፤ የጋዜጣና የማስታወቂያ ም/ሚኒስትርነቱን ይሁን፤ ወይም ደግሞ ሌላ ሥራ አልተብራራላቸውም። ሆኖም ወዲያውኑ አቶ ወልደአብን እቢርአቸው አስጠርተው፤ ወደ ውጭ አገር ተሰዶ በችግር ከመጠበስ ይልቅ፤ ለደጉ ንጉሠ ነገሥታችን

ችግርዎን አመልክተው አዲስ አበባ ከፍተኛ የሆነ የኃላፊነት ሥራ ቢያገኙ አይሻልም ወይ ? ብለው ጠየቁቸው። ወልደአብ፤ እምቢ ለማለት የሴኮንዶች ጊዜ አልወሰዱም። አገሩን ለቅቀው ከሙሉድ ሌላ የሚፈልጉት ነገር እለመኖሩን በመሀላ አረጋገጡላቸው።

የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፤ ባለጉዳዩን ሳያማክሩ፤ ሀሳባቸውን በቀጥታ ለጃንሆይ ያቀረቡት፤ ወልደአብ ወልደማርያም ሹመትና ሽልማት ሲሰጣቸው፤ በቀላሉ ወደ ኢትዮጵያዊነት ይመለሳሉ በሚል ተስፋ ነበር። በመጨረሻው፤ የወልደአብ መልስ ያልወጣበት ሆኖ ቢያስደነግጣቸውም፤ ፈታውራሪ ዘዴኛና ጌታቸውን የመደለል ተስጥቶ ሰላላቸው፤ « እምቢ ተኛው ኦርትዶክስ ለቅቂ መውጣቱ የሚጉዳው ራሱን ነው አንጂ እኛን አይደለም » የሚል ቴዎሪ በመፍጠር፤ ፓስፖርትና የመውጫ ቪዛ ለወልደአብ እንዲሰጥ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ አስፈቀዱ።

የወልደዓብ ወልደማርያም ተቃዋሚነት፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ለአንድነት ተዋጊዎች ሠላም የሚነሳ መሆኑ ቢታመንበትም፤ ተድላ ባይሩ በሰውየው ላይ በየጊዜው በወሰዱት የጭካኔ አርምጃ፤ ንጉሠ ነገሥቱ አለመስማማታቸውን፤ አስፍሎ ወልደሚካኤል ያረጋግጣሉ። ምክትል እንደራሴው፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቱ በወልደአብ ላይ የሚያደርጉት ሁሉ ትክክል አስመሆኑን በወዳጅነት ለመምከር በሞከሩበት ጊዜ፤ አንዳንድ ትዝ የሚላቸውን እንደሚከተለው ገልጸዋል።

« ..... ፈረስ ጥሉ ይደነግጣል። አሁን ጥሉ ይረግጣል። እንደሚባለው ሁሉ፤ እባክዎ ፈረስ ሆነው ይታዩ ? ..... » ብዬ ተድላን ብመክራቸው « አሁን » ብለህ ስደብከኝ ብለው በጣም ተቀምጥኝ። እኔም በዚህ ሳልጨነቅ ወልደአብ ከአገር ለመውጣት የጠየቁት ፈቃድ እንዲሰጣቸው ደገፍኩ። እቶ ተድላ ይህን ሲሰሙ ዱታ ነኝ ብለው እሣት ጉርሰው ሊያነጋግሩኝ መጡ። እረጋ ብዬ የሚናገሩትን ሳዳምጥ፤ በጠላት ዘመን በጉጃሜዎች የተዘፈነች አንዲት ግጥም ትዝ አለች። ..... ስደደኝ አልሰድም፤ ወደደኝ አልወድም፤ አንዲት እኖራለሁ ከዲያቢሉስ ወንድም፤ የሚባለውን አወጋኝቸው። በዚህም፤ በዲያቢሉስ እስመስለህ ስድባሽኖል በማለት የበለጠ ተቆጡ። እኔ ግን የማምንበትን ቀጠልኩ። ታላቁ ጌታዬ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ቅን ሀሳቤን ያውቁልኝ ስለነበረ፤ የምጠይቀውን ሁሉ አልከስከሉኝም። በጃንሆይ ፈቃድ የወልደአብ ከአገር የመውጣት ጉዳይ በሠላም በማለቁ በጣም ደስ አለኝ። ..... »

በሐምሌ 1953 ዓ.ም፤ ሀያ ኪሎ የማይሞላ፤ ለሱዳን ከባድ የሙቀት እየር የሚያገለግሉ ሰስ ልብሶች በአንድ መጠነኛ ሽንጣ ቀርቅበው፤ በኢትዮጵያ እየር መንገድ ለመሣፈር አሥመራ ኤርፖርት ሲጠባበቁ፤ አቶ ገብረአምላክ ኃይሌ የተባለ የቺፍ ኤግዜኩቲቱ ጸሐፊ፤ ሰደተኛው ተቃዋሚ መሣፈራቸውን ለማየት ፤መጣ። አቶ ወልደአብ ጠጋ ብለው የሞቀ ሽላምታ ከስጡት በኋላ፤ ..... ይኸውልህ ወንድሜ ! እድሜ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለመንግሥታቸው፤ ደንበኛ ፓስፖርት ተሰጥቶኝ አገር ለቅቄ መሄዴ ነው። ..... እንግዲህ የኔ ጉዳይ አንድ መንገድ ይዟል። ወደፊት ጊዜው መቼ መሆኑን አላውቅም እንጂ፤ የዛሬዎቹ የኦርትዶ መሪዎች እንደ እኔ ፈቃድ ሳያገኙ፤ ተሹለክልከው የሚሸሹ ይኖራሉ የሚል በሚት አለኝ ..... አሉት። ገብረአምላክ ኃይሌ በቀጣ ግሉ፤ መራህ መንግሥቲ ተድላን (የመንግሥቱ መሪ ተድላን) ተሳድቧል በማለት፤ የመውጫ ቪዛቸውን በፖሊስ ለማገድ ቀንጣ ቀንጣ አለ። የቢትወደድ አንዳርጋቸው መላይ የፀጥታ ሹም እድፍጦ

ይመለከተዋል። የኢርፖርቱ የይለፍ ክፍል በቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ እንደማይታዘዝ ገብረአምላክ አልገባውም ነበር። ወልደዓብ « የተከበሩ ሰደተኛ » ስለሆኑ፤ አገሩን ለቅቀው እስኪወጡ ድረስ መብታቸው የተጠበቀ ነው። ከብዙ ዓመታት በኋላ ቤትወደድ እስኩላ ይህን ጉዳይ ሲያስታውሱ፤ የወልደዓብ ነቢይነት ደርሶ መታየቱ አስደንቋቸዋል። ወልደአብ ከተሰደዱ ከአሥር ዓመት በኋላ፤ ተድላ ባይሩ ተቃዋሚ ለመሆን አገር ለቅቀው የወጡት፤ በይፋ ሳይሆን ተሾልኩው ነበር።

በኤርትራ ጉዳይ የፖለቲካ ትግላቸውን ለመቀጠል በወግ ፈቃድ፤ ተስጥቷቸው፤ አገር ለቅቀው የወጡት ወልደአብ ወልደማርያም፤ በታሪክ ላይ የመጀመሪያው ሰደተኛ ተቃዋሚ ተባሉ። ኤርትራ ከጣልያን ኮሎኒነት ወጥታ ወደ አንግሊዝ ወታደራዊ አስተዳደር ከተዛወረችበት ከ 1941 ዓ.ም ጀምሮ፤ በአሥራ ሁለት ዓመታት ውስጥ፤ የወልደአብ ወልደማርያም የፖለቲካ እቋም፤ በአንድ መሠረት ላይ የቆመ እንዳልነበረ ይታወቃል።

ኤርትራ፤ በታሪካም በባህላም፤ ከኢትዮጵያ ጋር የተሳበረች ስለሆነች፤ ለሁለቱ ሕዝቦች አንድነት የቆመውን ያገር ፍቅር ግህበር « እኔ መሠረትኳት » ለሚሉት ምሥክርና ተቀባይ ባይኖራቸውም፤ የግህበር ሙሉ አባል ሆነው ለሶስት ዓመታት ማገልገላቸውን የከዳቸው የለም። በመጀመሪያ ለአንድነት ዓላማ የቆምኩ ነኝ ካሉ በኋላ፤ ድንገት ፈንገጥ ብለው፤ የኢትዮጵያና የኤርትራ ውህደት የሚከናወነው በሕግ በተሰመረ ውል መሆን አለበት አሉ። በዚህ ህሳባቸው የሚከተላቸው ሲያጡ፤ ግህበር ፍቅሪ ሀገርን ለቅቀው፤ ኤርትራ በአንግሊዝ የሞግዚት አስተዳደር ስላሥራ አምስት ዓመት ከቆየች በኋላ፤ ነፃነቷን ብታገኝ ይሻላል ከሚሉት፤ ከነራስ ተሰማ እስከርም ጋር ተሰለፉ። በዚህም ዓላማ ረዥም ጉዞ ማድረግ አልቻሉም። ዋና ግቡ ኢትዮጵያን ግጥቃት በሆነው፤ በጣልያን ሊፊ በተጠነሰሰው « የነፃነት ግንባር » በተባለው ፓርቲ፤ ከኢብራሂም ሡልጣን ጋር ተደባልቀው ለኤርትራ ነፃነት ለመጠየቅ፤ ኒውዮርክና ሮም ሲመላለሱ ሰነበቱ። ይህ ሁሉ ድካምና ጥረት ውጤት ሳይሰጥ ቀርቶ፤ ኤርትራ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል የተባበሩት መንግሥታት ሲወሰኑ፤ በሸንበቆ ላይ የተመሠረተው ፓርቲያቸው ተበታትኖ ብቻቸውን ቀሩ። ሆኖም እምቢተኛው ወልደዓብ በዚህ ተስፋ ቆርጠው ለፖለቲካ ውጊያ የታጠቁትን ቀበቶ አልፏቸው። በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር የተዘጋጀውን የኤርትራን ሕገ መንግሥት ለማጽደቅ፤ በመጋቢት 1952 ዓ.ም የሕዝብ እንደራሴዎች ምርጫ በተደረገ ጊዜ፤ አጭበርባሪዎቹ እን ኢብራሂም ሡልጣን ተመርጠው የፓርላማ ቦታ ሲይዙ፤ ገትጋታው ወልደአብ ደጋፊ እጥተው እውጭ ቀሩ።

የአቶኖሚው መንግሥት ተቋቁሞ ሥራውን በጀመረ በሶስተኛው ወር፤ ወልደአብ የኤርትራ ሠራተኞች ግህበር ፕሬዚዳንት ሆነው ሲመረጡ፤ ድርጅቱን የፖለቲካ መሣሪያ አድርገው የቺፍ ኤግዜኩቲቲቶን ማንቁርት ለመያዝ ይበጀኛል ብለው ደስ አላቸው። የባለጋራቸው የተድላ መንግሥት ግን፤ ዴሞክራሲን የሚከተል ነው አንዲባል፤ የወልደአብን መመረጥ ሆነ ብሎ ቢያሳልፈውም፤ በድርጅቱ ውስጥ የሚያደርጉትን እንቅስቃሴ የሚቆጣጠር ወጥመድ ስለዘረጋባቸው፤ በዚህም በኩል የተመኙት ሁሉ ባጭሩ ተቀጠፈባቸው።

ቀደም ሲል « የነፃነት ግንባር » የተባለው የጣልያን ፓርቲ ከተበታተነ በኋላ፤ እን ኢብራሂም ሡልጣን « የዴሞክራቲክ ግንባር » እያሉ በፓርላማው ውስጥ የሚያንቀሳቅሱት ፓርቲ፤ ደህና መሠረት የሚያስጨብጠው ሰው እግኝተ



በኋላ በውጭው ዓለም ለኢርትራ ነፃነት እንዋጋለን ብለው ከተነሱት ከነ ፀጋዬ ካህሃይ፣ ከነ ዑመር ቃዲ፣ ከነ ኢድሪስ አዱም፣ ከነሣላህ ሳቤህ እና ከሌሎቹም ጋር አለሁ አለሁ ቢሉም በየፖለቲካው ድርጅት ውስጥ ግንባር ቀደም ሆነው ታይተው አያውቁም።

በአሳቸው የፖለቲካ ሕይወት ዘመን የተወለዱት እነ ኢሳያስ አፈወርቅ፣ የራሳቸውን እምነት መሥርተውና ተከታዮች አስባለፀፁ፣ በዱር በጫካ ተዋግተው የኢርትራን ነፃነት ሲመሠርቱ፣ ወልደአብ ሲመኙት የነበረውን የአገራቸውን የነፃነት ችቦ ለማብራት አልታደሉም።

እምቢተኛው፣ ከአርባ ዓመት ሰደት በኋላ ወደ አገራቸው ሲመለሱ፡  
« ..... አንቺ መሬት! የዛሬ አርባ ዓመት ለነገሪቼ መስዋዕት እሆናለሁ ብዬ ሰለደሽ፤ ደግሞ እያፈሰሰኩልሽ ነበር። ዛሬ ደግሞ ከአርባ ዓመት በፊት ነፃ ሆነሽ ስመለሰልሽ፤ የደስታ እንባዬን አፈሰልሻለሁ ..... » ብለው ተናገረው ነበር። ውለው ሲያድሩና የኢርትራን ሁኔታ ሲመለከቱት፣ ምን ተከላካሪ ይሆን ተብሎ ቢጠየቅ፣ ምናልባት ሕይወታቸውን ሙሉ የታገሉበትን የኢርትራን ከኢትዮጵያ መገንጠል ለማየት ከመብቃታቸው በስተቀር፣ አሳቸው ፀሐፊዎች ዓይነት የተቋቋመና ለራሳቸውም የሚጠብቁትን ያገኙበት ለላላሆነ፣ ትሬታና ሀዘን ሳይፈራረቁባቸው አልቀሩም።

የሕይወታቸውም ዘመን ፍጻሜው ላይ ሲደርስ፣ ምንም እንኳን የደረሰባቸውን ሁሉ፣ ተናዝዘው ባይሞቱ፣ ያች ደ—ጀ—ሪያ እናቱ ነሽ ብለው ኋላ የከፉት አትዮጵያ፣ ያች ከጠላቶቿ ጋር ሆነው ለጉዳት የሞከሯት አትዮጵያ፣ እሳቸው በደላት እንጂ እሳ ምንም ዓይነት በደል እንዳልፈጸሙባቸው፣ ሳይረዱት እንዳልቀሩ ማሰብ ይቻላል።

## ድፎ ዳቦ

በ1953 ዓ.ም የተደላ ባይሩ መንግሥት የተወለደበትን የመጀመሪያውን ዓመት የሚፈጽመው፣ በተደራረቡና እጅግ አስቸጋሪዎች በሆኑ ፐሮብሌሞች ተወጥሮ ነው። በተለይ የመጋቢትና የሚያዝያ ወራቶች ጨርሶ ፋታ ያልሰጡ ነበሩ።

እየተደራጀና እየተጠናከረ ለመሄድ ከፍ ያለ ጥረት የሚያደርገውን የተቃዋሚውን ክፍል መቋቋም ብቻ ሳይሆን፣ ከደጋፊዎቹ ከአንድነት ወገኖችም ጋር፣ የተደላ መንግሥት ስምና ወርቅ ሆኖ ለመሥራት አልቻለም። በዳቦ ላይ ሙሉሙሉ እንደሚባለውም፣ የአዲስ አበባ መንግሥት ደግሞ፣ የፌዴሬሽኑን ሕግና መብት ለይቶ ባለማወቅ ይሁን ወይም በማወቅ፣ በተደላ ባይሩ የሥልጣን ክልል ውስጥ ጣልቃ እየገባ የሚያደርገው ዝብርቅ ተጨማሪ ፐሮብሌም ሆነበት። በአሥመራ ከተማ « በቆንስል ጄኔራል » ስም ባንዲራ የሚያውለበልቡት የታላላቆቹ መንግሥታት ወኪሎች ደግሞ፣ የዲክታተሩ የተደላ ባይሩ አስተዳደር፣ ግቡ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ለመገዛት ነው። ..... » እያሉ፣ ለተቃዋሚዎቹ ድጋፍ በማሳየት አንድ ሌላ ችግር ፈጠሩበት።



ወልደአብ ወልደማርያም ከሠላሳ ስምንት ዓመታት የሰደት ዘመን በኋላ ኤርትራ ሲመለሱ፤

« ..... አንቺ የኤርትራ ምድር ለነፃነትሽ ለመታገል ስሰደድ ደሜን አፍሰሼልሽ ነበር።  
ነፃ ሆነሽ ስመለስ የናፍቆት አንባቤን አፈስልሻለሁ ..... »

(ሰኔ 1991)



ተደጋጋሚ ሲል እንደተገለጸው፤ የአንድነት ወገኖች፤ የምክር ቤቱን ምክርና መምሪያ የተደላ ግንኙነት አልተከተለም፤ በማለት ቅሬታ ስለአደረገባቸው፤ ተቃዋሚዎቹ ከያለፉት የሚያራግቡትን እሳት ለማጥፋት እርዳታ መስጠት አልፈለጉም። የተደላ ግንኙነት ሥራውን ሲጀምር ይህ ሁሉ ጣጣ የደረሰበት፤ መጀመሪያ ከአንድነት ወገኖች አስፈላጊውን ሕብረትና ድጋፍ ባለማግኘት፤ ሁለተኛ ከአዲስ አበባ የሚጠብቀው እርዳታ እንደአሰበው ሳይደርስለት በመቅረቱ ነው ብለው የሚያምኑ አንዳንድ ሰዎች፤ አስተያየታቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ እቅርጸዋል። ከነዚህም አንዱ፤ በመንግሥቱ ንዋይ ኩ ደታ ጊዜ የተገደሉት ብላታ ዳዊት ዕቀባአግዚእ፤ በዚያን ጊዜ ምክትል የሙሉ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩ ናቸው። ብላታ ዳዊት አስተያየታቸው ለጃንሆይ እንዲደርስላቸው በሚያዝያ ወር 1953 ዓ.ም መጀመሪያ ላይ፤ ላቶ መኩንን ሀብተወልድ የገንዘብ ሚኒስትር ባቀረቡት ማስታወሻ የሚከተለውን ገልጸዋል።

« ..... የተደላ ባይሩ መንግሥት እየተዳከመ ሲሄድ የተቃዋሚው ወገን እየበረታ እንደሚሄድ፤ የአንድነት የአገር ፍቅር ማህበር ዋና ዋና አባሎች፤ በተለይም እነ ፊታውራሪ አስፍሐ የተገነዘቡት አልመሰለንም። ይህ ጉዳይ አሳሳቢ ስለሆነ፤ አንድነቶች በተደላ አስተዳደር ውስጥ እየገቡ ችግር እንዳይፈጥሩ፤ ልጅ አክሊሉ፤ ለግርማዊነታቸውና ለጸሐፊ ትእዛዝ ደጋግሞ አመልክቶ ነበር። አሁን ልጅ አክሊሉ በጉዞ ላይ ባለበት በዚህ ሰሞን፤ ሁኔታው እየተባባሰ መሄዱን አይቼ ስለተጨነቅኩ፤ ከዚህ ቀደም እንደማደርገው ሁሉ፤ ያለንን ቅንና የግል አስተያየት በጌታዬ በኩል ለግርማዊ ጃንሆይ እንዲቀርብልኝ አለምናለሁ። ..... በእኔ አስተያየት፤ ተደላ ባይሩ ወልደዓብ ወልደማርያም አይደለም። ከዚህም በላይ አብርሃ ተስማ ወይም ኢብራሂም ሠልጣን አይደለም። ተደላ አንድም ጊዜ ሳያመነታ፤ ሳንዲት ኢትዮጵያ ከልቡ የታገለና የሠራ መሆኑን በሚገባ ያስመስከራ ነው። ከእኔ ጀምሮ እንደማናችንም በአንዳንድ ረገድ የቶሎታ እጥረት፤ ወይም የአሠራር ጉድለት ያለውም ብዬ አልከራከርም። ነገር ግን ለፍጹም ኢትዮጵያዊነቱና ለቅን አሳቢነቱ ጥያቄ የለውም ብዬ እቆማለሁ። ጌታዬ እንደሚያውቁት ምንም እንኳን አንድ አስተዳዳሪ በሥራው አጀማመርና አመራር ብዙ ትችት ቢደርስበትም፤ በጥቂት ቀናት ኢክስፔሪያንስ ተመሥርቶ፤ አጥፊ ነው ብሎ ፍርድ መስጠት ተገቢ አይሆንም። እኔ እንደዚህ ስናገር፤ ተደላ አስካሁን አንድም ስህተት አልፈጸመም። ወደፊትም አይሳሳትም ብዬ ቃል ለመስጠት አይደለም። እኔ የማሳሰበው ተደላ በአሁኑ ሰዓት ብዙ ፕሮብሌሞች ስለከበቡት፤ ለአንድ ሰሞን ሠላም አግኝቶ ከችግሮቹ ለመውጣት እንዲችል እርዳታና ዕድል እንዲሰጠው ነው።

..... የአንድነት ሰዎች እየተሰበሰቡ እንምራህ እያሉ ከሚያስቸግሩት፤ ኢንርዳህ ባሉት ፕሮ፤ በአሁኑ ሰዓት በኢርትራ ላይ ብዙ የተሻለ ሁኔታ በታየ ነበር። ጌታዬ እንደሚያውቁት፤ ትናንት በባንዳነት ጠላትን በቅን ያገለግሉ የነበሩት ሰዎች፤ ዛሬ ከንጹህ ኢትዮጵያዊው የበለጠ ኢትዮጵያዊ ሆኖ ለመታየት የሚያደርጉት ጥረት፤ ሊታመንም ሊደነቅም አይገባም። የእነዚህ ሰዎች አገልግሎት፤ ያ ሁሉ ድካም የተደረገበትን ጉዳይ አደጋ ላይ እንዳይጥለው በቶሎ ጥረት፤ ያ ሁሉ ድካም የተደረገበትን ጉዳይ አደጋ ላይ እንዳይጥለው በቶሎ አርምጃ መውሰድ ያስፈልጋል። ይኸውም፤ 1ኛ/ እነዚህን ፌዴሬሽኑን በቻኒሳ ለማፍረስ የሚታገሉትን ዋና ዋና ሰዎች ሩጫቸውን እንዲያቆሙ ማገድ፤ 2ኛ/ ፓርላማው በቅርብ ቀን ውስጥ ሲከፈት በጃንሆይ ስም በሚደረገው የመክፈቻ ንግግር፤ የተቃዋሚዎቹ ክፍሎች በያለበት የሚነኩት ወሬ ሁሉ ፈጽሞ መሠረት የሌለው መሆኑን ማረጋገጥ፤ ነው።

እስካሁን ድረስ ልጅ እክሊሉ ደጋግሞ ያመለከተው፤ ከቡር ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስም ከሙሉ ድጋፍ ጋር ያደረጉት ጥረት፤ በእነ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና በእነ ፊታውራሪ አስፍሐ ዘንድ ተቀባይነት አላገኘም ብዬ ደፍሬ ለመናገር በቅቻለሁ። ስለዚህ፤ ለችግሩ መድኃኒቱን መስጠት የሚችሉት በቀጥታ ራሳቸው ጃንሆይ ብቻ ስለሆኑ፤ ጌታዬ ባለዎት ዘዴና መንገድ አስረድተው እንዲያሰወስኑ፤ ክልብና ከንጹህ ኢትዮጵያዊ መንፈስ ጋር አመለክተዎታለሁ። ... »

ይህን የብላታ ዳዊትን ግብታወሻ አቶ መኩንን ሲደርሳቸው የወሰዱት እርምጃ ምን እንደሆነ፤ የሚያመለክት መረጃ አልተገኘም። ሆኖም የውጭ ጉዳይ ምክትል ሚኒስትሩ፤ በጊዜው ላይ ያለው የኤርትራ ሁኔታ ምን ያህል አስጊ መሆኑን ብቻ ሳይሆን፤ የፊታውራሪ አስፍሐም አቋም አደገኛነቱን ገልጠው አስተያየታቸውን ስለሰጡ፤ መኩንን ሀብተወልድ ባላቸው ልዩ አቃቤ ሰዓት ለጃንሆይ አቅርበው ማስረዳታቸውና አንዳንድ እርምጃዎች እንዲወስዱ ማድረጋቸው የማይጠረጠር ነው።

ከየካቲት እስከ ግንቦት 1953 ዓ.ም ድረስ ባለው ጊዜ፤ ፕፍ ኤግዜኩቲቲ መንግሥታቸውን ያጠነከሩና ያስከፈሩ መስሏቸው፤ ኃይልን በመጠቀም በወሰዱት እርምጃዎች፤ ከወገኖቻቸው አንዳችም ድጋፍ አለማግኘታቸው እጅግ አላገኛቸዋል። ቀደም ባለው ምዕራፍ በሰፊው እንደተገለጸው፤ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 46 የተደነገገውን ጥስው፤ የወልደግብን የፓርላማ ምርጫ ውጤት ሲሰርዙ፤ ሕገ ወጥ የሆነ የዲክታቲር ተግባር ነው እያሉ በሰፊው የተቋቋሙ፤ ከተቃዋሚዎቹ አባሎች ይልቅ የአንድነት ወገኖች ነበሩ።

በዚሁ በመጋቢት ወር "SWAT - ERITREA" የተባለው በትግራኛና በዓረብኛ የሚታተመው ጋዜጣ፤ የኢብራሂም ሠልጣንን ፕሮፓጋንዳ በሰፊው በመደገፍ፤ የአገሩን ሠላም የሚያደፈርስ ጽሑፍ አትሟል በማለት ፖሊስ ልከው ሲዘገቡ፤ ከአንድነት ወገኖች፤ ተድላ የሠራኸው የሚገባ ነው ብሎ የደገፋቸው አንድም ሰው አልነበረም። " SWAT-ERITREA " በአቶ ተድላ ትእዛዝ ከመዘጋቱ በፊት፤ ለመጨረሻ ጊዜ አትሞ ያወጣው ጽሑፍ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት በአሠራሩ ፌዴሬሽንን በማፍረስ ላይ ነው በማለት፤ እነ ኢብራሂም ሠልጣን እና እነ ዑመር ቃዲ ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረቡትን ማመልከቻ ነበር። የተድላ ባይሩ መንግሥት በተቋቋመ በሰድስተኛው ወር፤ የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ለተባበሩት መንግሥታት፤ በኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ያቀረቧቸው ክስች ዋና ዋናዎቹ ነጥቦች የሚከተሉት ነበሩ።

« ..... በተባበሩት መንግሥታት ጥረትና ዝግጅት መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም የጸደቀው የኤርትራ የፌዴራል አካትና ሕገ መንግሥት፤ በተግባር ላይ መዋል አልቻለም። ..... የኢትዮጵያ መንግሥት ለኤርትራ በሕግ የተሰጠውን የአስተዳደር መብት ነጥቅ፤ በቀጥታ የራሱን ሥልጣን በማስፈጸም ላይ ይገኛል። ..... በኤርትራ መንግሥት የሥልጣን ክልል ውስጥ የሚገኙትን ስድስት ዋና ዋና የሥራ ዘርፎች፤ ኤርትራውያኖች ሊያካሂዱት ሲገባ፤ የኢትዮጵያ መንግሥት በሥልጣኑ ከአዲስ አበባ ስድስት አማሮች መርጦ በመሾም በየመስኩ መድቧቸዋል።

- |                |                 |
|----------------|-----------------|
| 1. ለፊናንስ       | አቶ ሠይፉ ገብረዮሐንስ  |
| 2. ለፖስታና ለመገናኛ | አቶ በፈቃዱ ወልደሚካኤል |
| 3. ለውጭ ንግድ     | አቶ ፋንታዬ ወልደዮሐንስ |

- 4. ለሥራ
- 5. ለጥያቄ
- 6. ለባለቤት

- አቶ አበበ ቢተው (ኋላ ፊታውራሪ)
- አቶ ተክሉ ድልጉሠ
- አቶ ያዕቆብ ዛሬምስ

..... እነዚህ ባለሥልጣኖች ጅፍ ኤግዚኩቲቲቱ ለመንግሥቱ እመራር ከሾማቸው ሴክረተሪዎች (ሚኒስትሮች) የበለጠ ሥልጣን ይዘው ትዕዛዙን በቀጥታ ከአዲስ አበባ አየተቀበሉ የፈለጉትን በማድረግ ላይ ናቸው።

..... በተጨማሪ ደግሞ፣ የአቶኖሚውን ሕገ በመጣስ፣ ፓርላማው ሳይመክርበትና ሳያውቀው፣ በኤርትራ ላይ የፌዴራሉ መንግሥት ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንዲቋቋም፣ ንጉሠ ነገሥቱ በሥልጣናቸው አውጀዋል። ..... እኛ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች፣ ለኤርትራ ሕዝብ የተሰጠውን ነፃነትና የአስተዳደር መብት አለአግባብ በመግፈፍ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት የሚፈጽምበትን ግፍ፣ የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን ልኮ እንዲያይልን፣ ይህም የማይቻል ከሆነ መልዕክተኞቻችን በጉባኤው ላይ ተገኝተው ለማስረዳት እንዲፈቀድላቸው እንለምናለን ..... » የነ ኢብራሂም ሠላሚን ወገኖች ሳቀረቡት ለዚህ ማመልከቻ፣ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እንዳችም አርምጃ አልወሰደበትም። ከኢትዮጵያም በኩል ነገሩን በዝምታ ከማሳለፍ በስተቀር፣ ማስተባበያ ለመስጠት አልተፈለገም።

ከየካቲት መጀመሪያ አንስቶ ለዕረፍት የተዘጋው የኤርትራ ፓርላማ፣ የሁለተኛውን ወቅት ሥራውን ለመጀመር በመጋቢት ወር እጋማሽ ላይ መከፈት ሲገባው፣ በጅፍ ኤግዚኩቲቲቱ ሥልጣን አስከ ሚያዝያ 27 ቀን ድረስ እንዲቆይ ተደረገ። ተደላ ሳይሩ የፓርላማው ሕንፃ በመታደስ ላይ ነው በሚል ስብብ ይህን ያህል ጊዜ ያዘገዩት፣ ይጠቅመኛል ብለው በሚያስቡት በሁለት ምክንያቶች መሆኑን፣ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ለንጉሠ ነገሥቱ ሳቀረበው ራፖርት አስረድቷል። ይኸውም 1ኛ/ በተሠረዘው በወልደአብ ወልደማርያም ምርጫ እና፣ በተዘጋው የ " SWAT-ERITREA " ጋዜጣ ምክንያት፣ ከመጋቢት 15 ቀን ጀምሮ በአሥመራ ከተማ አጅግ አየተሟሟቀ የሚነፍሰው ወሬ፣ ሚያዝያ ሲጋመስ ሊበርድ ይችላል ብሎ ተስፋ በማድረግ፣ 2ኛ/ በሚያዝያ ወር መጨረሻ ሰዎች፣ የአስላሞች የረመዳን ጾም ስለሚገባ፣ በፓርላማው ውስጥ ለረዥም ሰዓቶች ብዙ ክርክር እንዳይቀጥል፣ በየዕለቱ አኩለ ቀን ላይ አስላሞቹ የሚያደርጉት ሰላት (ሰግደት) ያቋርጠዋል በማለት ነው። በዚህ አኳኋን ጅፍ ኤግዚኩቲቲቱ፣ ከወዳጃቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከዓለ ሙሳ ራዳይ ጋር ሆነው፣ ምክር ቤቱ ሲከፈት ከየእቅጣጫው የሚነሳባቸውን ጦርነት በቆራጥነት እንገጥማለን ብለው ሲዘጋጁ ሰነበቱ።

ምክር ቤቱ በወግ የሚከፈተው በንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ስለሆነ፣ ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም ከእኩለ ቀን በፊት በአምስት ሰዓት፣ ከፍ ያለ ሥነ ሥርዓት በተዘረጋበት በፓርላማው አዳራሽ፣ ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሣይ ያደረጉት የዘውድ ዲሰኩር፣ ከሚጠበቀው በላይ የተደላ ሳይሩን ፍላጎት የሚያሟላ ሆኖ ተገኘ።

በእንዳንድ ቦታዎች፣ መሠረት የሌላቸው የፈጠራ ወሬዎች የሚነዙ መሆናቸውን ቢትወደድ እንዳርጌ ከጠቀሱ በኋላ፣ ..... የኤርትራ ፌዴሬሽን

h 1941 - 1963 (G.C.)

አስተዳደር ምንጊዜም የማይታዘዝና የለ ኢርትራውያኖችም ፈቃድ ማግኘት ሊነካው የማይችል መሆኑን በንጉሠ ነገሥቱ ስም አረጋገጡ። .....

የኢርትራ ተቃዋሚዎች ድርጅት ነን የሚሉ አንዳንድ ሰዎች፣ ለተባበሩት መንግሥታት ላቀረቡት ሰፊ የክስ ግመልከቻ፣ ቢትወደድ በቀጥታ ሳይሆን በተዘዋዋሪ መንገድ መልሱን ሲሰጡ። ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለኢርትራ አስተዳደር የተሰጠው ሕገ መንግሥት ተከብሮ፣ ለሕዝቡ ደህንነትና ብልፅግና ፍሬያማ ውጤት እንዲሰጥ፣ ጽኑ ምኞታቸው ብቻ ሳይሆን፣ ሰፊ ቸርነታቸውንም የሚያሳዩ መሆናቸውን አስገንዝቦ። ከዚህም ጋር አያይዘው፣ የፌዴሬሽን አስተዳደር ከተጀመረ አንስቶ እስከ ዛሬ ድረስ ባሉት ስድስት ወራት ውስጥ፣ በግርዛታቸው ልዩ ትዕዛዝ ለኢርትራ ሕዝብ ልግት ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሺህ ብር (በዚያን ጊዜ U.S.D 1,400,000) እርዳታ መስጠቱን አስታወቁ። ይህም ገንዘብ፣ 1ኛ/ በባቡር ትራንስፖርት ላይ ለደረሰው የበጀት እጥረት ማሟያ፣ 2ኛ/ ለትምህርት ቤቶችና ለሆስፒታሎች ማሠሪያ፣ እንዲሁም ለአንዳንድ አብያተ ክርስቲያናትና መስጊዶች መጠገኛ እንዲሆን መደልደልን ዘረዘሩ። ከዚህም በቀር የኢርትራ መንግሥት በሚያደርገው ጥረት የእገሩ ኤኮኖሚ እስከሚሻሻልበት ጊዜ ድረስ፣ ለዚህ ዓመት የንጉሠ ነገሥቱ የጦር ሚኒስትር አንድ ሺህ (1000) ኢርትራውያን ለውትድርና ሞያ እንዲቀጥር ከጃንሆይ መታዘዙን ገለጹ።

ቢትወደድ አንዳርጋቸው ንግግራቸውን በመቀጠል፣ የውጭ ጠላቶች፣ አንዳንድ ያገር ውስጥ ተንኮለኞችን በገንዘብ እየደለሉ የሚያስራጩባቸው ወሬዎች ሁሉ፣ ምን ያህል ከእውነት የራቁ ለመሆናቸው በማስረጃ ጠቀሱ።

« ..... ኢርትራ ወደ እናት አገሯ በመመለሷ፣ በኢርትራ ውስጥ የሚኖሩት ጣልያኖች በሙሉ ለቅቀው ይወጣሉ ተብሎ በሰፊው መወራቱን የሚክድ የለም። ይኸው ካለፉት ስድስት ወራት ጀምሮ እንደ አተኮርነው፣ እስከ ዛሬ ድረስ አንድም ጣልያን አገሩን የለቀቀ ወይም ለመልቀቅ ሻንጣውን የቀረቀበ አላየንም። ቀጥሎ ደግሞ፣ ከጣልያኖችና ከኢርትራውያኖች የተወለዱት ቁጥራቸው እስከ ሀያ ሺህ የሚደርሰው (20,000) ክልሶች፣ የኢትዮጵያ መንግሥት በሚፈጥርባቸው ችግር ምክንያት፣ የዜግነታቸው ጉዳይና የወደፊት መኖሪያቸው እጅግ አሳሳቢ ነው ተብሎ፣ በሰፊው ሲተችበት እንደነበረ እናስታውሳለን። ካለፉት ስድስት ወራት ጀምሮ፣ እነዚህ ክልሶች የጣልያንን ወይም የኢትዮጵያን ዜግነት መርጠው በሚፈልጉበት አገር እንዲኖሩ ዕድሉ ስለተሰጣቸው፣ እስካሁን ድረስ ወደ ጣልያን ዜግነት ያመሩት፣ ቁጥራቸው ከሁለት ሺህ መብለጥ አልቻለም። የቀሩት እስራ ስምንቱ ሺህ ግን፣ ኢትዮጵያዊነትን ስለመረጡ፣ የሰላምና የነፃነት ኑሮአቸውን እንዲጀምሩ መንገዱ ተከፍቶላቸዋል። እነዚህ ክልሶች በሙሉ፣ ከእነሱም ጋር የጣልያን ወታደሮች ሆነው ያገለገሉት ጡረተኞች፣ ኢርትራ ተመልሳ የጣልያን ቅኝ ግዛት እንድትሆን ጫን ያህል የታገሉ እንደነበሩ፣ የእገሩም ሆነ የውጭው ዓለም ሕዝብ በትክክል ያስታውሰዋል። ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሰብዓዊ አመለካከታቸው፣ ከዚህ ቀደም ለፋሽስት ርዝራዦች እንዳደረጉት ሁሉ፣ ዛሬም በእነዚህ የባለጋራችን ወገኖች በነበሩት ሰዎች ላይ፣ እንዳችም የቂም በቀል አስተያየት እንዳይሞከርባቸው በሰጡት ጥብቅ ትእዛዝ መሠረት፣ ዛሬም ሆነ ነገ አስተያየት እንዳይሞከርባቸው በሰጡት ጥብቅ ትእዛዝ መሠረት፣ ዛሬም ሆነ ነገ የእነዚህ ሰዎች መብት በሚገባ እንደሚጠበቅላቸው እናረጋግጣለን ..... » ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሳይ ንግግራቸውን ሲፈጽሙ፣ የኢርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር ተከብሮ እንዲቀጥል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት መሠረታዊ ዓላማ መሆኑን

በድጋግ ከራሱ በኋላ፣ « ..... ለዚህ አገር የወደፊት ሕይወት የሚጠቅማትን ለይቶ የራሱን ግንኙነት፣ የኤርትራ ሕዝብ ብቻ ነው..... » ብለዋል።

ፓርላማውን ለመክፈት አርባ አምስት ደቂቃ የፈጀው የዘውድ ዲሰኩር፣ በዚያን ሰዓት በተደላ ባይሩ መንግሥት ላይ የወደቀውን ችግር ለማቃለል፣ ተጠኝቶ የተዘጋጀ መሆኑን ያማያል። የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት፣ የኤርትራን ፌዴሬሽን ማንም ሊያፈርስው እንደማይችል ከማረጋገጡም በላይ፣ ለኤርትራ ልማት በስድስት ወር ጊዜ ውስጥ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሺህ ብር መስጠቱ ሲነገር፣ ተቃዋሚዎች ምንም እንኳን ደስታቸውን በጭብጨባ ይገልጣሉ ተብሎ ባይጠበቅ፣ በጃንሆይ መንግሥት ላይ ለማልቀስና ከፍተኛ ርዕሰቸውን ለማሰማት ያስቡትን፣ ይህ የዘውዱ ዲሰኩር ዕድል ሳይሰጣቸው ቀረ።

የፓርላማው መክፈቻ በዓል ላይ ተካፋይ የሆኑት፣ የኤርትራን ጉዳይ በጥብቅ የሚከታተሉት የታላላቅ መንግሥታት ቆንሰሎችም፣ የቢትወደድ አንዳርጋቸው መሳይ የዘውድ ዲሰኩር፣ ለተቸገርንባቸው ጉዳዮች ለዋና ዋናዎቹ፣ መልስ እግኝተንበታል በማለት መደስታቸውን ገለጡ። የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለኤርትራ ሕዝባቸው ልማት የገንዘብ እርዳታ በመስጠታቸውና እንዲሁም በኢትዮጵያ ጦር ውስጥ አንድ ሺህ ኤርትራውያኖች እንዲቀጠሩ በማዘዛቸው ሲደሰቱ፣ የኤርትራ ፌዴሬሽን ተከብሮ እንዲቆይ ይደረጋል የተባለው መልዕክት፣ ከዕምነታቸው ጋር የሚሄድ ሆኖ አላገኙትም።

ተደላ ባይሩ እና ዓሊ ራዳይም፣ 1ኛ/ በወልደዓብ ጉዳይ ሆነ በ "SAWT" ጋዜጣ ምክንያት በምክር ቤቱ ከፍ ያለ ትርምስ ሲፈጠር ይችላል ብለው የፈሩት ምንም ሳይደርስ በመቅረቱ፣ 2ኛ/ የኢትዮጵያ መንግሥት ተደላን አስገብሮ ፌዴሬሽኑን ሲያፈርስ ነው ለተባለው ወሬ፣ ሕገ መንግሥቱ እንዲከበር የዘውዱ ዲሰኩር ዋስትና በመስጠቱ፣ በጠላቶቻችን ላይ ትልቅ ድል መታን ብለው ፈነደቁ። የዘውዱ ዲሰኩር መንግሥቱ ተደላን የሚደግፍና የተቃዋሚዎቹን ዕቅድ የሚያከሸፍ ሆኖ ጥሩ ውጤት የሰጠው፣ በጸሐፊ ትእዛዝ ከፍተኛ እርዳታ ስለሆነ፣ ከእንግዲህ ወዲህ « ዕድሜ ለወልደጊዮርጊስ » የአንዳርጌንና የአስፍሐን ተንኮል ለመስበር አቅማችን ብርቱ ነው፤ በማለት ተደላና ዓሊ ሞራላቸውን አዳበሩ።

እዚህ ላይ፣ ብላታ ዳዊት እቁበእግዚእ ከሶስት ሳምንት በፊት በአቶ መኩንን ህብተወልድ በኩል፣ ለጃንሆይ እንዲቀርብላቸው የገለጹት አስተያየት ሲታወስ ይገባል። የተደላን ካቢኔ ለማዳን፣ የጸሐፊ ትእዛዝ ሙሉ ድጋፍና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ጥረት ተቀባይነት አለማግኘቱን ከገለጹ በኋላ፣ ዳዊት እቁበእግዚእ፣ ለችግሩ መድኃኒቱን መስጠት የሚችሉት ራሳቸው ጃንሆይ ብቻ ናቸው ብለዋል። በመጨረሻ ተደላ ባይሩ የተደሰቱበት ውጤት አንዴት እንደተገኘ፣ ጥቂት ምርምር ሲደረግ፣ « የወልደጊዮርጊስ ድጋፍ » ነው ብሎ መቆም አልተቻለም። በ 1993 ዓ.ም ስለዚሁ ጉዳይ ቢትወደድ አስፍሐ ሲጠየቁ፣ « ... ምንም እንኳን የብላታ ዳዊትን አይገቡ ገብቶ ትችት የሰማሁት፣ በጭምጭምታ ሆኖ ትክክለኛ ዝርዝሩን ባላውቀውም፣ የዚያን የ1953 ዓ.ም የፖርላማ መክፈቻ ዲሰኩር ጃንሆይ ራሳቸው ይከታተሉት እንደነበረ፣ ዝግጅቱም የተከናወነው አዲስ አበባ በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በኩል መሆኑን አስታውሳለሁ ..... » ብለዋል። ስለዚህ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በታማኝቸው በመኩንን ህብተወልድ በኩል የቀረበላቸው የዳዊት እቁበ እግዚእ ሀሳብ፣ ጠቃሚ ሆኖ

አግኝተውት በዚሁ እንዲፈጸም ትእዛዝ ባይሰጡ ኖሮ፤ « የኤርትራን ፌዴሬሽን ማንም አይነካውም » የሚለው ቃል በዲሰኩሩ ውስጥ አይገለጽም ነበር።

ለብዙ ጊዜ ተዘግቶ የከረመው የሕዝብ ምክር ቤት፤ ያለአንዳች ችግር በሥርዓትና በወግ በመከፈቱ፤ ተድላ ባይሩ ቢደሰቱም፤ በመንግሥታቸው አመራር ላይ የተከማቹት ፕሮብሌሞች ሁሉ ጫናታህ አገኙ ማለት አልነበረም።

ለፓርላማው የቀረበው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ንጉሣዊ መልዕክት፤ ባንድ ወገን ለተድላ ባይሩ መንግሥት ድጋፍ ሰጭ ሆኖ ቢታይም፤ በሌላ በኩል ደግሞ ፕሮፌሰሮችና ሌሎች በተሰጠው የሕገ መንግሥት ሥልጣን ላይ፤ ከኢትዮጵያ በኩል ምንም ዓይነት እንቅፋት እንደሌለበት አጋልጦታል። ከዚህም በላይ፤ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ፌዴሬሽን መብቷ፤ የሕዝቡን የዴሞክራሲ መብት አክባሪ ሆኖ በይፋ ቀርቧል። እንግዲህ የኢትዮጵያ አቋም እንደዚህ ከሆነ፤ የተድላ ባይሩ ችግር እምን ላይ ነው ? እያሉ የፖለቲካ ታዛቢዎች ማውጣን፤ ጀመሩ። ብዙዎቹ በተለይም ሞዴራቶቹ፤ ፕሮፌሰሮችና ሌሎች አጥረትና በመንፈስ ደካማነት ካልሆነ በስተቀር፤ የኤርትራ ሕገ መንግሥት የሰጠውን መብት ተከትሎ አገሪቱን በሚገባ ለመምራት፤ የሚቸገርበት ምክንያት አይታየንም አሉ። በአሥመራ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንሰሎችም፤ ፓርላማው ሲከፈት የተሰጠው ንጉሣዊ መግለጫ፤ ምንም እንኳን ልባዊነቱን በአንዳንድ ረገድ ቢጠራጠሩም፤ ከእንግዲህ ወዲህ የተድላ ባይሩ ካቢኔ ሕገ መንግሥቱን ተመርኩዞ፤ በሥልጣን ለመሥራት መቁረጡን ካሳሳየን፤ እንዲሁ በደፈናው ችግር እለብኝ ማለት በቂ አይደለም፤ የሚል አስተያየት ያዙ።

ተቃዋሚዎቹ የአሥላም ሊግ አባሎችም፤ ምንም እንኳን በረመዳን ጸም በተዳከመው ድምፃቸው ብዙ ለመጮህ ባይችሉም፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ፌዴሬሽንን በአሠራር ዘዴ ለመሠረዝ ጥረቱን እንደቀጠለ ነው የሚል እምነታቸውን አልተዉም።

ዋና ዋናዎቹ የአንድነት አጥባቂ ወገኖችም፤ ለጊዜው የገነተ ልዑል ቤተ መንግሥትን እዝማሚያ እየተከተሉ ፀጥ ያሉ መስለው ቢታዩም፤ የፌዴሬሽኑ ሕይወት እየረዘመ፤ በዚሁ አሠራር የተድላ መንግሥትም እየጠነከረ እንዲሄድ፤ ከእምነታቸው ውጪ ስለሆነ፤ ድጋፍ ለመስጠት አይሞክሩም።

እነዚህን በመሳሰሉ ችግሮች፤ ድፎ ዳቦ ሆኖ ከየአቅጣጫው እሣት የሚነድበት የተድላ ባይሩ መንግሥት፤ የሚያዝያን ወር በሥጋት ጨርሶ፤ ግንቦትን በሰላም ለመፈጸም ሲያልም፤ ባልጠበቀው ሰዓት የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሳያማክረው፤ ወይም ቢያንስ ቀደም እድርጌ ሳያስጠነቅቀው፤ አንድ ተጨማሪ የፖለቲካ ችግር የሚፈጥር ውሳኔ ወረወረበት። ይኸውም የፌዴራል ክሶችን በይግባኝ እያየ ፍርድ የሚሰጥ የከፍተኛ ፍርድ ቤት፤ በኤርትራ ተቋቁሞ እንዲሠራ መደረጉን የሚያበሰረው ዜና ነበር።

በመሠረቱ የፌዴራሉ መንግሥት የሆነው ኢትዮጵያ፤ ይህንን የከፍተኛ ፍርድ ቤት አሥመራ ላይ ማቋቋሙ፤ የኤርትራን የኢትዮጵያ ሥልጣን በቀጥታ የሚነካ እለመሆኑን ተድላ ባይሩና ዓሊ ሙሣ ራዳይ ይገነዘባሉ። ነገር ግን፤ 1ኛ/ ለወጉም ሆነ ለሥርዓቱ በሕግ የተቋቋመው የኢትዮጵያና የኤርትራ ፌዴራል ካውንሰል ሳይመክርበት፤ 2ኛ/ ስለ ፍርድ ቤቱ ሥልጣንና አሠራር በሕግ አዋቂዎች

ተዘጋጅቶ ለሕዝቡ ተብራርቶ ሳይገለጽለት፤ 3ኛ/ ጅፍ ኢግዜኩቲፋ ጉዳዩ በቅድሚያ ተነግሮት፤ ተቃዋሚዎቹን ለመከላከያ አስፈላጊውን ዝግጅት ሳያስናዳ፤ በድንገት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የመቋቋሙና የመክፈቻው በዓል በአንድነት ተጣምሮ በመደረጉ፤ ተደላንና ካቢኔውን እጅግ አድርጎ አሳዘነ። ከዚህ ቀደም ሲል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት በኢርትራ ላይ ስለሚያቋቁመው ስልዚሁ ከፍተኛ ፍርድ ቤት፤ በነጋሪት ጋዜጣ መታወጁ በተሰማ ጊዜ፤ የተቃዋሚው ክፍል ለተባበሩት መንግሥታት ካቀረባቸው ክሶች ውስጥ፤ አንዱ አርእስት እንደነበረ ይታወቃል። የግርማዊነታቸው እንደራሴም ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም ፓርላማውን በክፈቱበት ጊዜ ስለዚሁ ጉዳይ እንስተው ሲናገሩ፤ « ..... በኢርትራ የከፍተኛ ፍርድ ቤት ለማቋቋም የታሰበው፤ አንዳንድ ተቃዋሚዎች እንደተናገሩት ከሕግና ከሥርዓቱ ውጪ ሆኖ የአቶሚካውን መብት የሚነካ አይደለም። ..... የፌዴራሉ መንግሥት ከፍተኛ ፍርድ ቤት መቋቋም፤ ከተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ እና፤ የፌዴራሉን አካት ተመርኩዞ ከወጣው የንጉሠ ነገሥቱ አዋጅ ጋር የሚገባ መሆኑ ስለተረጋገጠ፤ የታሰበው ከሕግ ውጭ ነው ግለት አይቻልም። ..... ሆኖም፤ ይህ ፍርድ ቤት የሚከፈተው የኢትዮጵያና የኢርትራ የሕግ አዋቂዎች ከመከራበት በኋላ ነው ..... » ሲሉ ማረጋገጫ ሰጥተው ነበር።

ይህ ቃል በተነገረ በሰበተኛው ሳምንት፤ የተሰጠው ተስፋ ሁሉ ተዘንግቶ ምንም ዓይነት ምክክር ሳይደረግበት፤ በተደራጀ የከፍተኛው ፍርድ ቤት መክፈቻ በዓል በእንደራሴው ተዘጋጅቶ፤ ጅፍ ኢግዜኩቲፋ በእንግድነት አንዲጋበዙ ጥሪ ደረሳቸው። ይህ ድርጊት የተፈጸመባት ያች የግንቦት 15 ቀን 1953 ዓ.ም ምሽት፤ ጅፍ ኢግዜኩቲፋን ምን ያህል እንዳበሳጨች መገመት ይቻላል። ከአዲስ አበባ ውሳኔ ይበልጥ፤ በእንደራሴው በቤትወደድ እንዳርጋቸውና በምክትላቸው በፊታውራሪ እስፍሐ የተፈጸመው ሥራ፤ ተገቢ አለመሆኑን የታዘቡና ያዘኑ፤ ተደላ ባይሩ ብቻ አልነበሩም።

መቼም በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ የነበረው አሠራር፤ ትክክለኛ ምሥጢሩና ግቡ ምን እንደሆነ በቀላሉ ለመረዳት ያለቸግራል። በግንቦት 15 ቀን ተደላ ባይሩን የሚያበሳጭና የሚያሳዝን ሥራ ከተሠራ በኋላ፤ «ይውጋህ ብሎ ይማርህ» እንደሚባለው ዓይነት፤ በማግሥቱ ግንቦት 16 ቀን 1953 ዓ.ም በግርማዊ ንጉሠ ነገሥት መልኩም ፈቃድና ትዕዛዝ፤ አቶ ተደላ ባይሩ « ደጃዝማች » ተብለው የኢትዮጵያን የክብር ኮከብ ታላቅ ኮርዶን ኒሻን ለነገቱ። ይህ ከፍተኛ ሹመትና ሽልማት ተደራርቦ በአንድ ጊዜ ከስለሞናዊው ዙፋን የወረደላቸው ተደላ ባይሩ፤ ህዘናቸውን በደስታ ለመለወጥና ብሎታቸውን አውልቀው ለመጣል፤ ብዙ ችግር አላጋጠማቸውም። በግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ልዩ ትዕዛዝ፤ ከአቶነት በአንድ ጊዜ ደጃዝማችነትን የተጐናጸፈው የመጠሪያ ሰማቸው፤ ከትክክቸው እስከ ወገባቸው የሚንዠረገገው ታላቁ ኒሻናቸው፤ ክብሩ ለተደላ ብቻ ሳይሆን፤ ለኢርትራ ሕዝብ ጭምር ነው በሚል ስሜት እጅግ ተደሰቱ።

ሹመት ያዳብር ለማለት እቤታቸው ከመጡት ታላላቅ ሰዎች መካከል፤ ማዕረጉ « የራሱነት » መሆን ነበረበት የሚሉ አንዳንድ ሰዎች ቢኖሩም፤ አብዛኛዎቹ ደጃዝማችነቱ ትልቅ ሹመት ነው ብለው ደስታቸውን ገልጸውላቸዋል። ተደላም ከራስ በፊት ደጃዝማችነት መቅደም እንዳለበት ተገንዝበዋል።

## ደጃዝማች ፌዴራሊስት

የኢትዮጵያና የኤርትራ መቀላቀል የመጀመሪያው ዓመት በዓል በሚከበርበት ዋዜማ ሰዎን፤ « የመንግሥቷ ተድላ » እቋምና አሠራር ፌዴሬሽኑን ሕያው አድርጎ ለማኖር ፈልጓል በማለት፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ሥጋት አደረባቸው። የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በቆየ ቁጥር ሕዝቡ ነገሩ እየገባው፤ ከሌላው ኢትዮጵያ የተሻለ ደሞክራቲክ የሆነ ሕገ መንግሥት አለን ብሎ ለማሰብ እንደሚችልና፤ ጓላ ለማፍረስ እስከጋሬ እንደሚሆን አንድነቶች ገና ከመጀመሪያው እንደተጨነቀ ይታወቃል። ተድላ ባይሩ ግን፤ በእርጋታና ቀስ በቀስ በመራመድ ወደ ግባችን እንደርሳለን እያሉ፤ ይሰነዝሩት የነበረውን አስተያየት ከደጃዝማችነቱ ሹመት በጓላ ጨርሶ የረሱት ሆነው ይታዩ ጀመር። ከሕዝቡም ይልቅ ተድላ ባይሩ ራሳቸው ቀስ በቀስ የመራራትን ሥልጣን ሲላመዱት፤ ክብርና ወግ እያገኙበትና እየጣማቸው ስለሄዱ፤ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ጉዳይ ከአንድነቶች ጋር መነጋገሩ የማይጥማቸው ነገር ሆኖ ታየ። አንድነቶችም ምንድነው የሞቀውን ውሃ እንደዚህ በቶሎ ያበረደው ? እያሉ በጥያቄ ሲወጥሯቸው፤ « ..... ሚያዝያ 27 ቀን ስለፌዴሬሽኑ ጉዳይ፤ ለፓርላማው የተገለጸው ንጉሣዊ መልዕክት መከበር ስለአለበት፤ የማፍረሱን ዕቅድ ለማሰብም ሆነ ለማጥናት ጊዜው አይደለም ..... » የሚል መልስ ወረወሩ። በመሠረቱ ይህ መልስ አንድነቶችን የሚያስቆጣ ወይም የሚያሳዝን ይሆናል ለማለት አያስደፍርም። ትናንት « የኤርትራን ፌዴሬሽን ግንም አይነካውም » በሚለው የዘውድ ዲሰኩር ከታወጀ በጓላ፤ ዛሬ ለማፍረስ እንነጋገርበት ማለት የጨዋ ተግባር አለመሆኑ ትክክል ነው። በዚህ ጉዳይ ቢትወደድ አስፍሐ ተጠይቀው፤ በሰጡት አስተያየት፤ « ..... በዚያን ጊዜ አንድነቶችም ቢሆኑ፤ የዘውዱን ዲሰኩር በማግሥቱ መሻር እንደማይቻል ከማንም የበለጠ እንደሚያውቁ ጥርጥር አልነበረውም። አንድነቶች የሰጉት፤ ተድላ ባይሩ የደጃዝማችነቱን ክብ ከለበሱ በጓላ፤ በአገር ፍቅር ማህበር ዋና ዋና መሪዎችና በተለይም በእንደራሴው ላይ የሚያሳዩት የትዕቢት መንፈስ፤ እቋማቸውን ለመለወጥ ያዘነበሉ ሆነው ስለታይዋቸው ነው። ስለዚህ፤ ሰውየውን በመተካካሱ ትክክለኛ ሀሳቡን ለማወጣጣት፤ « ፌዴሬሽኑን የምናፈርስው መቼ ነው ? » በሚል ጥያቄ ማዋከባቸውን ቀጠሉበት። ሆኖም የቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ ዓላማ ፌዴሬሽኑ ሳይነካ እንዲኖር፤ እሳቸውም « ቀዳማይ መሪ» መንግሥቷ » (የኤርትራ ቀዳማዊ መሪ) እየተባሉ እስከ ዕድሜ ልካቸው ለመቆየት መሆኑን ለመረዳት፤ ተድላ በዲሰኩር እስኪገልጹት ድረስ መጠበቅ አላስፈለገም። ከዚህም በቀር አዲስ አበባ፤ ትልቁን ባለሥልጣን ወልደጊዮርጊስን በመማፀን የምፈልገውን ሁሉ አስፈጽማለሁ ብለው ሙሉ ተስፋ ማሳደራቸውን ያልተገነዘበ የለም ..... » ብለዋል።

በንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴና በቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ፤ እንዲሁም በምክትል እንደራሴውና በቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ መካከል እየገቡ፤ ያንዱን ሀሳብ ለአንደኛው በማቀባበል የሚያምታቱና የሚያጋጨ፤ የሶስቱ ምዕራባውያን ኃያላን መንግሥታት ቆንሱሎች መሆናቸው ዘግይቶ ተደረሰበት። በተለይ የእንግሊዝና የፈረንሣይ ወኪሎች፤ የኤርትራን ጉዳይ በጥበቅ ለመከታተልና፤ ለአገሩም ስለሚያስፈልገው እርዳታ ሀሳብ እንድናቀርብ ከየመንግሥታችን ስለተጠየቅን፤ በአስተዳደሩም ሆነ በልማቱም በኩል ያለባችሁን ችግር ገልጣችሁ ንገሩን እያሉ፤ የሚፈተፍቱት ተንኮል የሚያሳዝን ነበር። ለምሳሌ ያህል የአሠራራቸውን ዘዴ ለመጥቀስ፤ አንዱ ቆንሱል የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴ ቀጠሮ ይጠይቅና « ቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ አነጋግሬ፤ ቢትወደድ አንዳርጋቸው በኤርትራ መንግሥት ሥልጣን ውስጥ እየገቡ



በሚፈጥሩብኝ ችግር ምክንያት መሥራት አልቻልኩም » ብሎኛል። የርስዎ አስተያየት ምንድን ነው ? ብሎ ይጠይቃቸዋል። በማግሥቱ ደግሞ ወደ ደጃዝማች ተድላ ቢሮ ይመለሰና፤ ቢትወደድ እንደነገሩኝ « ..... ተድላ ባይሩ የመሪነት ችሎታና ቆራጥነት ስለአጠራው ነው እንጂ፤ ሕገ መንግሥቱ የሰጠውን መብት ተከትሎ ለመሥራት ምንም ዓይነት ችግር የለበትም ..... » ተብላለሁ ይላል። ተድላ ግልፍ ይላቸውና፤ እንደራሴውና ምክትላቸው ከተሰማቸው ኃላፊነት ውጭ በአስተዳደሩ ውስጥ እየገቡ፤ የኢርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስና ሥልጣኑን ለራሳቸው ለማድረግ የሚሠሩትን ሁሉ፤ በዝርዝር ይተነትናሉ። ከዚያ ደግሞ ቆንሰሉ ቀጠሮ ይጠይቅና ምክትል እንደራሴው ቢሮ ይሄዳል። « ..... ጅፍ ኢግዜኩቲቱን እነጋግራው፤ እኔ የአንድነቶች ወይም የፌዴራሊስቶች ወገን በመሆን፤ በንትርክ ገዜዬን አሳባክንም። ሕገ መንግሥቱን ተመርኩገሮ የኢርትራን ሕዝብ ለማገልገል ወስኛለሁ ..... » ብሎኛል። ምን ይመስልዎታል ? ብሎ ይጠይቃል። ፊታውራሪ አስፍሐም፤ « ..... ጅፍ ኢግዜኩቲቱ የግንኙ ወገን አይደለሁም ብሎ ከገለጠልዎ፤ በዲሞክራሲ አሠራራችን ቢጋርግው ውስጥ በማን ወገን ተደግፎ መንግሥቱን ለመምራት እንደሚችል፤ እሱ ራሱ ቢያስረዳዎ ይሻላል..... » ብለው ያሰናብቱታል። እነዚህ በአለብልታ ዲፕሎማሲ የሰለጠኑ ቆንሰሎች፤ በእንደራሴው ጽሕፈት ቤትና በተድላ ባይሩ መንግሥት መካከል እያማቱ የሚቃርሟቸውን ወሬዎች፤ ለየመንግሥታቸው ሲያተርቡ፤ የኢርትራ ፌዴሬሽን ሕይወት፤ በወር የሚቆጠር እንኳን ልድጌ የሌለውና፤ ቀብሩም የተዘጋጀለት አድርገው ነበር።

መስከረም 11 ቀን 1953 ዓ.ም (በኢት. መስከረም 1 ቀን 1946 ዓ.ም) ኢርትራ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ የተቀላቀለችበት የመጀመሪያው ዓመት፤ አሥመራ ላይ እጅግ ከፍ ባለ የደመቀ ሥነ ሥርዓት እንዲከበር፤ ቢትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ሰፋ ያለ ፕሮግራም ማዘጋጀት ጀመሩ። ደጃዝማች ተድላ ይህንን መሰናዶ ሲሰሙ፤ የመጀመሪያውን ዓመት ትልቁ በዓላችንን ማክበር ያለብን፤ ለዚህ ዕድል ላበቁንና ነፃነታችንን ባሰገኙልን በንጉሠ ነገሥታችን ዙፋን ፊት ተሰብሰበን ነው ቢሉ፤ በወዳጃቸው በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በኩል ለጃንሆይ አመለከቱ።

የቢትወደድን እና የፊታውራሪን ምኞት አሰናክሎ ማበላጨት ደስታው የደጃዝማች ብቻ ስላልሆነ፤ በጽሕፈት ሚኒስትሩ አማርኛ አምሮና ተቀምሞ የቀረበው የተድላ ባይሩ ማመልከቻ የጃንሆይን መልካም ፈቃድ እንዲገኝ፤ ጅፍ ኢግዜኩቲቱ ወዲያውኑ ወደ አዲስ አበባ ፈተለኩ። በአሥመራ የኢርትራው መንግሥት መሪ በሌለበት እንደታሰበው በዓሉን በዲሰኩር ለማድመቅ ስላልተቻለ፤ እንደራሴውና ምክትሉ የወጡት ፕሮግራም ባለመሳካቱ በማዘን፤ ለተድላ ብድር መላሽ እንዲያደርጋቸው እየጸለዩ አውደ ዓመቱን ብቻቸውን አሳለፉ።

ደጃዝማች ተድላ ወደ አዲስ አበባ የመጡት፤ በዓሉን ከእንደራሴው ጋር ከማክበር ይልቅ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር የሚያደርጉት የዲሰኩር ልውውጥ፤ የተለየ ክብር የሚሰጣቸውና የሚያስደስታቸውም ከመሆኑም በላይ፤ በዚሁ አጋጣሚ ሁለት ዋና ዋና ጉዳዮችን እስፈጽሞ ለመመለስ ከፍተኛ ተስፋ አድርገው ነው። ይኸውም፤ 1ኛ/ የመጀመሪያውን ዓመት የእናትና ልጆች መገናኘት በዓል ምክንያት በማድረግ፤ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ለኢርትራ ሕዝባቸው አንድ ልዩ ችሮታ እንዲያደርጉ፤ 2ኛ/ ቢትወደድ አንዳርጋቸው እና ፊታውራሪ አስፍሐ፤ በሥራቸው ላይ ጣልቃ እየገቡ ከገደ ችግር ስለሚፈጥሩባቸው፤ በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ

እርዳታ ሁለቱም ባለሥልጣናች ከአሥመራ እንዲዛወሩ ለማመልከት ነበር። በበዓሉ ዋዜማ ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሄደው ንጉሠ ነገሥቱን እጅ ሲነሱ፤ « ተድላ እንዴት ስነዐትክ ? » ተብለው ፈካ ያለ አስተያየት ከተደረገላቸው በኋላ፤ በሰላም በሰላም ስለመጡበት ጉዳይ ዝርዝርን ለመነጋገር፤ ወደ ጽሕፈት ሚኒስትሩ ቢሮ ሄዱ። የበዓሉ አከባበር፤ በየዓመቱ ሐምሌ 16 ቀን የጃንሆይ ልደት በሚከበርበት ዓይነት በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ቅጥር ግቢ እንዲፈጸም ስለተወሰነ፤ ዝርዝር ሥነ ሥርዓቶቹ የሚከተሉት ነበሩ።

— ከጠዋቱ በሶስት ሰዓት ጃንሆይና እቴጌ በአገር ባሕል ልብስ፤ ከንጉሣዊ ቤተሰቦቻቸው ጋር ሆነው፤ እንኳን ለአዲሱ ዓመት አደረሳችሁ ! ለማለት የሚመጡትን መሣፍንቶችና መኳንንቶች፤ ሚኒስትሮችና የጦር ሹማምንቶች፤ በአረንጓዴ ሳሎን ተቀብለው እጅ ያስነሳሉ። ደጃዝማች ተድላ ባይሩም ከእነዚህ ታላላቆች መካከል የፕሮቶኮል ሥፍራ ተሰጥቷቸው ይገኛሉ።

— ከሶስት ሰዓት ጀምሮ የመንግሥት ሠራተኞችና ወታደሮች፤ ቤተክህነቶችና ነጋዴዎች፤ መምህራኖችና ተማሪዎች፤ በጠቅላላውም የአዲስ አበባ ነዋሪዎች በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ግቢ ይሰበሰባሉ።

— በአራት ሰዓት ተኩል፤ የኤርትራው መሪ ክቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ከቅመብት ሰኑት ፊት ለፊት ባለው፤ ሕዝብ በተሰበሰበበት አደባባይ ማህል፤ በተዘጋጀላቸው ልዩ መድረክ ላይ ወጥተው፤ በኤርትራ ሕዝብና በራሳቸው ስም ንግግር ያደርጋሉ።

— ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት መልስ ይሰጣሉ።

— በቤተ መንግሥቱ ግቢ የተሰበሰበው ሕዝብ ደስታውን ከገለጸ በኋላ የበዓሉ ፍጻሜ ይሆናል።

ፕሮግራሙ እንደሚያሳየው፤ ዋናው አክተር ተድላ ባይሩ እንዲሆኑ የተሰጣቸው ክብርና ወግ፤ የሚጠበቁትን የመጀመሪያውን ግባቸውን አርክቶላቸዋል። ሁለተኛው ጥያቄ፤ ለኤርትራ ሕዝብ የሚሰጥ « ንጉሣዊ ችሮታ » እያሉ ደጃዝማች ተድላ የሚደግግሙት ቃል፤ ትክክለኛው ትርጉም ምን እንደሆነ ለመረዳት ጸሐፊ ትዕዛዝ ተቸግረው ነበር። በመጨረሻው የቺፍ ኢግዜኩቲፋ ህሳብ፤ የኤርትራ መንግሥት በበጀት እጥረት ምክንያት ብዙ ችግር ስለገጠመውና፤ በአንዳንድ ቦታም ለሠራተኞች ደሞዝ ለመክፈል ስለሚያቅተው፤ የገንዘብ እርዳታ እንዲደረግ መሆኑን፤ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትሩ ሲረዱት፤ በቀጥታ የገንዘብ ሚኒስትሩን አቶ መኩንን ሀብተወልድን አማከሩ።

« ..... የዛሬ ዓመት እንግሊዞች የኤርትራን አስተዳደር ለን ደጃች ተድላ ሲያሰረክቡ፤ እንድንከፍላቸው ካሰገደዱን ወደ ሰባት ሚሊዮን ከሚጠጋው ሂሳብ ጋር ሲደመር፤ በዚህ ዓመት ውስጥ ጃንሆይ ለኤርትራ ሕዝባቸው የሰጡት ችሮታ ወደ አሥራ ሁለት ሚሊዮን ብር ይደርሳል። ይህ ወጪ ከኢትዮጵያ አቅም በላይ ነው። እስከ ዛሬ ድረስ፤ አሥራ ሁለቱ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ግዛቶች በአንድነት ሆነው፤ በአንድ ጊዜ አሥራ ሁለት ሚሊዮን ብር የማግኘት ዕድል አጋጥሟቸው አያውቁም። ይህንን የምጠቅሰው ጃንሆይ ለኤርትራ ሕዝባቸው ያደረጉት እርዳታ

አይገባም ብዬ ለማዘን ሳይሆን በጣም ብዙ መሆኑን ለማስረጃት ነው። .....  
ከሚቀጥሉት ሶስት ወራት በኋላ፤ ጃንሆይ ኢርትራ ሄደው እንደሚሰነብቱ ታውቋል። በየአውራጃውና በየወረዳው እየተዘዋወሩ ሲጉቡኝ፤ ለሕዝቡ አንድ ነገር ካደረግኩለት ማለታቸው የማይቀር ነው። በዚህ ጊዜ ምን ያህል ወጪ እንደሚጠብቅን ስለማናውቅ፤ ከአሁኑ ለድንገተኛ ወጭ የሚሆነውን ማሰብ አለብን። ስለዚህ በአሁኑ ሰዓት የገንዘብ ችሮታ ለማድረግ የገንዘብ ሚኒስቴር ቋቱ ስለአጠረው፤ ደጃች ተድላ በዓሉን በደህና አኳኋን አክብሮ ወደ ሥራው ቢመለስ ይሻላል ..... »  
በማለት አቶ መኰንን ሀብተወልድ የተጠየቀው የግይቻል መሆኑን አስታወቀ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ካቶ መኰንን ሀብተወልድ አስተያየት ጋር የሚተባበሩ ቢሆንም፤ በአንድ በኩል ተድላ ባዶ እጁን አሥመራ ሲመለስ፤ የቢትወደድ እንዳርጌን ግልምጫ፤ በተለይም ዮን እስፍሐን አሸሙር፤ መመከት አይችልም፤ ብለው ተጨነቁ። የገንዘብ ሚኒስትሩ የግይቻልበት፤ ዛሬውኑ የገንዘብ ክፍያ የማይጠይቅ ችሮታ ለመወሰን ሲያሳሳሱ፤ የሙላ ኢትዮጵያ የትምህርት ሚኒስትሩ ጃንሆይ በመሆናቸው፤ ለበዓሉ መታሰቢያ እንዲሆን ለኢርትራ ሕዝባቸው አንድ ከፍተኛ የተግባረዕድ ወይም የእርሻ ትምህርት ቤት እንዲቋቋም ችሮታ ቢያደርጉ፤ የተሻለ መስሎ ታያቸው። ወዲያውም አቶ መኰንን ሀብተወልድን ምን ይመስልህል ? ብለው ጠየቁ። የገንዘብ ሚኒስትሩ ህሳቡ በጣም ጥሩ መሆኑን ከገለጹ በኋላ፤ 1ኛ/ ደጃች ተድላ የሚቋቋመውን የተማሪ ቤት ዓይነት እንዲመርጥ ከብሩ እንዲሰጠው፤ 2ኛ/ የተመረጠው ተማሪ ቤት (የርሻ ሆነ የቴክኒክ) በንጉሠ ነገሥቱ ችርንት እንዲቋቋም፤ በኢርትራ ሕዝብ ስም ሆኖ ልመናውን በዲሰኩሩ ውስጥ እንዲያቀርብና፤ ጃንሆይም በይፋ በሚሰጡት መልስ በደስታ መፍቀዳቸውን እንዲገልጹለት በደረግ ይሻላል አለ። በዚህ ካቶ መኰንን ሀብተወልድ በቀረበው ህሳብ፤ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ተስማምተው ወዲያውኑ ለንጉሠ ነገሥቱ አቅርበው አስፈቀዱ።

መስከረም 11 ቀን 1953 ዓ.ም ( ጴጌት. እቶ. መስከረም 1 ቀን 1946 ዓ.ም ) በገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ግቢ ውስጥ፤ ሥፍር ቁጥር የሌለው ሕዝብ በተሰበሰበበት የተካሄደው ሥነ ሥርዓት፤ በየዓመቱ የሚከበረውን የሐምሌ 16 የንጉሠ ነገሥቱን ልደት በዓል የሚያስታውስ ሆኖ ይታያል። በየዓመቱ ሐምሌ 16 ቀን፤ በዚያን ዘመን የታወቁት የአዲስ አበባ ከተማ ገዥ ፊታውራሪ ደምቤ ወልደአማኑኤል፤ (ኋላ ደጃዝማች) በሞርኒን ልብስ በሕዝብ ማህል በተዘጋጀ መድረክ ላይ ወጥተው፤ ለኢትዮጵያ ብርሃን እንደሚያቀርቡት መልካም ምኞት፤ ደጃዝማች ተድላም በጥበብ ኩታ አደግድገው፤ የኢርትራ ሕዝብ ለንጉሠ ነገሥቱ ያለውን ባለውለተኛነት የገለጹት ተመሳሳይ በሆነ ሥነ ሥርዓት ነበር።

ንጉሠ ነገሥቱና አቴጌይቱ ከንጉሡዎቻን ቤተሰቦቻቸው ጋር ሆነው፤ በቤተመንግሥቱ ሰገነት ላይ ብቅ ሲሉ፤ በወልደጊዮርጊስ ተጽንሶ በመኰንን ሀብተወልድ የተቀናበረውን ህሳብ፤ የኢርትራው መሪ በዲሰኩራቸው ያቀረቡት እንደሚከተለው ነበር።

« ..... ግርማዊነትም እንደሚያውቀው፤ የኢርትራ ሕዝብም በመከራው ዘመን የጠፋ ንብረቱን ለማቋቋም በመታገል ላይ ነው። ነገር ግን ለእርሻ የሚሆነው ለም መሬት እጅግ ያነሰ ስለሆነ፤ በድካሙ መጠን የሚያገኘው ፍሬ፤ ከችግሩ የሚያድነው አልሆነም። ግርማዊነትም ይህን ተመልክቶ በተለመደ ችርካቱ፤ ለዚያው አገሩ ላይ አንድ የእርሻ ትምህርት ቤት ተከፍቶለት፤ በዘመናዊ የእርሻ

ጥበብ ዘዴ የመሬቱን ጠባይ ለማሻሻል የሚፈቅድለትን ትምህርት እንዲያገኝ ቢታላቅ ትህትና እለምናለሁ ..... » በሚል ቃል ዝቅ ብለው እጅ ነሱ። ወዲያው ንጉሠ ነገሥቱም በሰጡት መልስ « .... በኤርትራውያን ዜጎቻችን ስም ሆነህ እንድናቆምላቸው የለመንከውን የርሻ ትምህርት ቤት ቢታላቅ ይስታፈቅደንልሃል.... » አሉ።

በዚህ የንጉሠ ነገሥቱ የቸሮታ ቃል በዓሉ ሲፈጸም ትቸቱ በያለበት መቀጣጠል ጀመረ። አንዳንዶቹ ለመላው ኢትዮጵያ ያሉት የርሻ ትምህርት ቤቶች ሁለት ብቻ ሲሆኑ (አምቦ እና ጅማ) በምን ምክንያት ለአሥመራ ቅድሚያ ተሰጠ ? በማለት ሲያገረመርሙ፤ ሌሎች ደግሞ ጃንሆይ በአደባባይ ልመና ሲቀርብላቸው፤ እምቢ ማለት አይችሉም እያሉ ይከራከሩ ነበር። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፤ የመኩንን ሀብተወልድ ሥጋት በአንድ በኩል ሕዝቡ ምን ይላል ? ብሎ በማሰብ ሲሆን፤ በሌላ በኩል ደግሞ፤ « ..... እናት ከብዙ ዘመን መለየቷ በኋላ ልጇን ስትቀበል፤ ያላትን ሁሉ አራቁታ አንተ ትብብ በማለት ለማስደሰት ብትሞክርም፤ ከአቅማ በላይ በየቀኑ ምን ላድርግለት ? እያለች መጨነቅና መጠ በብ የለባትም ..... » የሚል ነበር።

እንደሚታወቀው የቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ሁለተኛው ምኞት፤ በኤርትራ ያሉት የግርማዊነታቸው እንደራሴና ምክትላቸው እንዲነሱላቸው፤ ሁለቱንም በአንድነት ማንሳት ካልተቻለ ደግሞ፤ ዋና ቀንደኛ አድርገው የሚቆጥሯቸው ፊታውራሪ አስፍሐ ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወሩላቸው ነበር። ሀሳቡን ጸሐፊ ትዕዛዝ ቢደግፉትም በእሳቸው በኩል የልዕልት ተናኘውርቅን ባለቤት ከሥልጣን ይነሱ ብሎ ለጃንሆይ ማቅረቡ ስለሚያስቸግራቸው፤ ቢትወደድና ፊታውራሪ አላሠሩትም በማለት ተድላ ባይሩ በቀጥታ ለአባ ጠቅል እንዲያመለክቱ አደሩፈሯቸው። ደጃዝማችም ሲፈሩ ሲቸሩ፤ ስም ለመጥቀስም ሳይደፍሩ፤ በደፈናው የእንደራሴው ቢሮ እኔን በማገዝ ፋንታ እኔ እንድጉዳ ይሠራል፤ የሚል ለከሰከሰ ያለ አቤቱታ አቀረቡ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በእንደራሴያቸውና በቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ መካከል፤ እንዲሁም ከአስፍሐ ጋር ያለው አለመግባባትና መቃቃር በምን ምክንያት እንደሆነ ይህና አድርገው ያውቁታል። በመሠረቱ በጃንሆይ የአመራር ጥበብ፤ ሁለቱም ወገኖች እንዲተባበሩና እንዲወዳጁ አይፈለግም። አንዳንድ ጊዜም ውስጥ ውስጡን የሚያሟሟላቸው እራሳቸው ባለቤቱ ስለሆኑ፤ በፍርዳቸው የነ አንዳርጌ ወይም የተድላ ደጋፊ ሆነው አይታዩም። የደጃዝማችም አቤቱታ በሌላ አነጋገር፤ አንዳርጌና አስፍሐ ይሻሩልኝ እንደሆነ በትክክል ገብቷቸዋል። ስለዚህ ለቀረበላቸው አቤቱታ፤ « ..... እኛ እያለን ሥራህ አይበላሽም። ባለጋራም አያጠቃህም። የእንደራሴያችን ጉዳይና ያንተም ኃላፊነት እየታየ፤ ወደፊት እንደሚሆን አናደርገዋለን ..... » በሚል ትክክለኛ ትርጉሙ አስቸጋሪ በሆነ ቃል፤ የኤርትራውን መሪ ጫማ አስመው አስናበቷቸው። የዚህን አነጋገር ምሥጢሩን ለመረዳት፤ ለደጃዝማች አማርኛ እጅግ የሚጠጥር ቢሆንም፤ « ..... እኛ እያለን ሥራህ አይበላሽም፤ ባለጋራም አያጠቃህም ..... » ብለው፤ ንጉሠ ነገሥቱ የተናገሩት የተድላን ሞራል ከፍ አንዳደረገው ይነገራል። ይሁን እንጂ፤ ተድላን ያስደሰታቸው ምኑ እንደሆነ ሊታወቅ አልቻለም። በኤርትራ ሕገ መንግሥት መሠረት የተድላ ኃላፊነት ቢታይ፤ ፓርላማው ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶን ለመደገፍ ወይም ለመሻር በሚወስደው አርምጃ የጃንሆይ ሥልጣን አይገባበትም። ስለዚህ እኛ እያለን ..... ባለጋራ አያጠቃህም ..... የተባለው፤ ምናልባት የአንድነት አጥባቂ ወገኖችን ለማስታገስ ስለሚችሉ ነው ተብሎ ካልታሰበ በስተቀር፤ ተድላ ባይሩን ከሌሎች ባለጋራዎች ጥቃት፤ ንጉሠ ነገሥቱ የሚያድኑበት ሥልጣን እንደሌላቸው ግልጽ

ነው። በመጨረሻው ..... የእንደራሴያችን ጉዳይና የንተም ኃላፊነት ..... እንደግዛገን እናደርገዋለን ብለው የተናገሩት ምን ለማለት እንደሆነ፣ አንኳንስ ተደላ ሳይሩ፣ የገነተ ልዑል አካባቢ ሰዎችም ቢሆኑ ሊገባቸው አይችልም። የቶሎሪት ሚኒስቴር ሰዎች እንደተረጉሙት፣ « የቀረብከው ወደፊት ታይቶ ይወሰናል » ለማለት ብቻ የተነገረ ቃል ነው ብለዋል። ለማናቸውም ደጃዝማች እንደተመኙት ቢትወደድ አንዳርጌንና ፊታውራሪ አሰፍሐን ለማሻር አልሆነላቸውም።

የዘመን መለወጫና የኤርትራ መቀላቀል በዓል የዋለው አርብ ቀን ስለሆነ፣ በዚያን ዕለት ንጉሠ ነገሥቱ ግብር አልሰጡም። ደጃዝማች ተደላ ከበዓሉ ፍጻሜ በኋላ ወደ ማረፊያቸው ወደ ራስ ሆቴል ሲመለሱ፣ ከቤተመንግሥቱ የተላከላቸው መስተንግዶ በሚያምር መልክ ተዘጋጅቶ ጠበቃቸው። ደጃዝማች በወትሮአቸው፣ የአርብንና የረቡዕን ጉዳይ ባይከታተሉም፣ ከተሰናዳላቸው የጾም ምግቦች ውስጥ፣ የሽንብራው አሣ ወጥ፣ ስልጆውና የሱፍ ውሃ ፍትፍቱ በጣም እንደተሰማማቸው አቅራቢዎቹ ያስታውሳሉ። በዚሁ ዕለት ከእኩል ቀን በኋላ ጀምሮ አስከ ማግሥቱ ምሣ ሰዓት ድረስ፣ ደጃዝማች ፕሮግራማቸውን የመደቡት፣ አዲስ አበባ የሚኖሩትን ኤርትራውያን ታላላቅ ሰዎች እየተቀበሉ ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽንና ስለ አንድነት ጉዳይ የሚሰጣቸውን ምክር በማዳመጥ ነበር።

በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት ኤርትራውያኖች፣ በጣም አብዛኛዎቹ (ወይም ዘመናዊ በመባል) የፌዴሬሽኑ አስተዳደር እንዲቀጥል የሚያተኑ ናቸው። በእነሱ አስተያየት፣ ኤርትራ የእቶሚ መብት በማግኘቷ፣ ኢትዮጵያዊነቷን አይቀንሰም። ዩናይትድ ስቴትስ እፍ አሜሪካ በፌዴራል ሲስተም የሚተዳደር ነው። ሕዝቡ ግን አሜሪካዊ ነው። ለኤርትራ የተሰጠው ሕገ መንግሥት በትንክሳል እንዲሠራ ከተደረገ፣ ጥቅሙ ላገሩ ተወላጅ ብቻ ሳይሆን፣ ለሌላውም በእሥራ ሁለት ጠቅላይ ግዛቶች ተደልድሎ ለሚተዳደረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ጥሩ ምሣሌ የሚሆን ነው። የኤርትራ ሕዝብ ሳያስበውና ሳይጠይቅ፣ በተባበሩት መንግሥታት ተዘጋጅቶ የተሰጠው የፌዴሬሽን አስተዳደር መብት፣ በተፃምር የመጣለት ዕድል ስለሆነ፣ እንዲጠነክርና ፍሬውን እንዲያሳይ መጣር ያስፈልጋል። አሰበሰቢያ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስና ፍጹም መዋህድ ቢደረግ፣ ሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ እንደደረሰበት ሁሉ፣ ኤርትራውያኖችም በአዲስ አበባ የአገር ግዛት ሚኒስቴር የሞላማ አስተዳደር ውስጥ፣ ተጨፍልቀው እንደሚሰቃዩ ማሰብ ያስፈልጋል። ስለዚህ፡

1ኛ/ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ኢትዮጵያዊነትን የሚጠብቅ እንጂ የሚያዳክም አለመሆኑን፤

2ኛ/ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን የንጉሠ ነገሥትነት ሥልጣን በምንም ረገድ እንደማይቀንሰው፣ ደህና አድርጉ በማሰረዳት፤

የፌዴሬሽኑ ሕይወት እንዲቀጥል ከመታገል በስተቀር፣ ለቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ ሌላ ምርጫ እንደማይኖራቸው፣ የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች የጠበቀ ምክራቸውን ሰጧቸው።

ከጥቂት ወራቶች ጀምሮ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቲቲ የፌዴራሊስትነትን ሽሜዝ በይፋ ለማጥለቅ ዳርዳሩን ይሞክክሩ ስለነበረ፣ በዚህ በአዲስ አበባው ጉዞአቸው

ከወገኖቻቸው ያገኙት ምክርና አስተያየት፤ ሀሳባቸውን በበለጠ ሊያጠናክሩላቸው ቻለ። ከንጉሠ ነገሥቱና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ለረዥም ሰዓቶች ሲነጋገሩ፤ እንደም ጊዜ ፈዴሬሽን ስለማፍረስ ሆነ ስለማሳሳት ጥያቄ አለመነሣቱ፤ አዲሱ ፈዴራሊስት የሆነውን ዕቅድን ከግብ ለማፍረስ ችግር አይገጥሙትም ብለው አመኑ።

በጣም ያስቸገሩኛል የሚሏቸው ቢትወደድ እንዳርጋቸውና ፈታውራሪ አስፍሐ፤ እንዲሻሩላቸው የተመኙት ባይፈጸምላቸውም፤ ከጃንሆይና ከወልደጊዮርጊስ የተሰጣቸው ክብርና መልካም አስተያየት እጅግ አድርጎ አስደስቷቸዋል። በዚህ አኳኋን ተድላ ባይሩ የአዲስ አበባ ጉብኝታቸውን ፈጽመው አሥመራ የተመለሱት፤ የኤርትራ ፈዴሬሽን እንዲጠነከርና፤ ለመቼውም እንዲቆይ ለማድረግ ስለሆነ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖቻቸውን ችላ ማለት የመጀመሪያው እርምጃቸው ሆነ።

## ያዝልቅልዎ !

እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በዘመነ ማርቆስ 1946 ዓ.ም (በአውሮፓ 1953-1954) ደጃዝማች ተድላ ባይሩ የኤርትራን ፈዴሬሽን አጠንክሮ ለማቆየት የወሰኑት፤ እንዳችም የፖሊሲ መግለጫ ሳያደርጉ፤ በአሠራር ዘዴ ብቻ በመጠቀም እንዲሆን ነበር። ከዚህም ግብ ለመድረስ፤

1ኛ/ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጋር፤ ፈዴሬሽኑ ይፍረስ ወይም አይፍረስ የሚል ንትርክ ሳይክፈት፤

2ኛ/ የፈዴሬሽኑ አስተዳደር ስለሚሰጠው ጥቅም፤ የቺፍ ኤግዚክቲቲቲ አስተያየት በዲሰኩርም ሆነ በጋዜጣ ሳይገለጥ እንዲከናወን፤ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ ነበረባቸው።

ደጃዝማች እንደተመከሩት፤ ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው ለአቀዱት ዓላማ በሚጥሩበት ጊዜ፤ ከአንድነቶች በኩል እንዳችም እንቅፋት እንዳይደነቀርባቸው፤ « ..... ለኤርትራ እናቷ ኢትዮጵያ ነች። ..... መሪዋም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው። ..... » እያሉ በየዲሰኩራቸውና በየመግለጫቸው ጉላ አድርጎ ለማቅረብ ፕሮግራም አቀዱ። በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ በከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች፤ በትምህርትም ሆነ በሥራ ኤክስፔሪያንስ እጅግ የላቁና የታወቁ በመሆናቸው፤ ከእነሱ የተሰጠው የፖለቲካ ቴክኒክ ፍቱን መድኃኒት ነው ብለው ከልብ አመኑበት። ይሁን እንጂ አሥመራም ያሉት የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችና፤ በተለይም የአንድነት አጥባቂ ወገኖች በቀላሉ የሚበገሩ አለመሆናቸውን፤ ደጃዝማች አልተረዱትም። ከአዲስ አበባ ጠቅላላ የመንፈስ እደሳ ተደርጎላቸው፤ አሥመራ በተመለሱ በሁለተኛው ሳምንት መጀመሪያ ላይ፤ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ለቺፍ ኤግዚክቲቲቲ በተጻፈላቸው ልዩ ማስታወሻ የማከተለው አስተያየት ቀረበላቸው።

« ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከኢትዮጵያ የነጠላት አገራችን ኤርትራ፤ ተመልሳ ከአናቷ ጋር እንድትዋህድ ከእኛ ጋር ሆነው፤ ከአሥር ዓመታት በላይ ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ ለመመስከር እኛ ወንድሞቻዎ ወደ ጓላ እንልም።

ከወገኖቻቸው ያገኙት ምክርና አስተያየት፤ ሀሳባቸውን በበለጠ ሊያጠናክሩላቸው ቻለ። ከንጉሠ ነገሥቱና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ለረዥም ሰዓቶች ሲነጋገሩ፤ እንደም ጊዜ ፌዴሬሽን ሰለግፍረሰ ሆነ ሰለግላላት ጥያቄ አለመነሳቱ፤ እዲሉ ፌዴራሊስት የሆነውን ዕቅድን ከገፁ ለማድረስ ችግር አይገጥመኝም ብለው አመኑ።

በጣም ያስቸግሩኛል የሚሉት ዲትወደድ እንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ፤ እንዲሻሩላቸው የተመኙት ባይፈጸሙላቸውም፤ ከጃንሆይና ከወልደጊዮርጊስ የተሰጣቸው ክብርና መልካም አስተያየት እጅግ አድርጌ አስደስቷቸዋል። በዚህ አኳኋን ተደላ ባይሩ የአዲስ አበባ ፒብሊክ ትራንስፖርት ራድሙ አሥመራ የተመለሱት፤ የኤርትራ ፌዴሬሽን እንዲጠነክርና፤ ለጅምላ እንዲቆይ ለማድረግ ስለሆነ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖቻቸውን ችላ ግለት የመጀመሪያው እርምጃቸው ሆነ።

**ያዝልቅልዎ !**

እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በዘመነ ማርቆስ 1946 ዓ.ም (በእውጭ 1953-1954) ደጃዝማች ተደላ ባይሩ የኤርትራን ፌዴሬሽን አጠንክሮ ለማቆየት የወሰኑት፤ እንዳትም የፖሊሲ መግለጫ ሳያደርጉ፤ በእሠራር ዘዴ ብቻ በመጠቀም እንዲሆን ነበር። ከዚህም ግብ ለመድረስ፤

1ኛ/ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ጋር፤ ፌዴሬሽኑ ይፍረስ ወይም አይፍረስ የሚል ንትርክ ሳይከፈት፤

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ስለሚሰጠው ጥቅም፤ የቺፍ ኤግዜኩቲቭ አስተያየት በዲስኩርም ሆነ በጋዜጣ ሳይገለጥ እንዲከናወን፤ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ ነበረባቸው።

ደጃዝማች እንደተመከሩት፤ ድምፃቸውን ፀጥ አድርገው ለአቀዱት ዓላማ በሚጥሩበት ጊዜ፤ ከአንድነቶች በኩል እንዳትም እንቅፋት እንዳይደነቀባቸው፤ « ..... ለኤርትራ እናቷ ኢትዮጵያ ነች። ..... መሪዋም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው። ..... » እያሉ በየዲስኩራቸውና በየመግለጫቸው ጉላ አድርጌ ለማቅረብ ጥሮግራም አቀዱ። በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ በከፍተኛ ሥልጣን ላይ የሚገኙት የአዲስ አበባዎቹ ኤርትራውያኖች፤ በትምህርትም ሆነ በሥራ ኤክስፔሪያን እጅግ የላቁና የታወቁ በመሆናቸው፤ ከእነሱ የተሰጠው የፖለቲካ ቴክኒክ ፍቱን መድኃኒት ነው ብለው ከልብ አመኑበት። ይሁን እንጂ አሥመራም ያሉት የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎችና፤ በተለይም የአንድነት አጥባቂ ወገኖች በቀላሉ የሚበገሩ አለመሆናቸውን፤ ደጃዝማች አልተረዱትም። ከአዲስ አበባ ጠቅላላ የመንፈስ እደሳ ተደርጉላቸው፤ አሥመራ በተመለሱ በሁለተኛው ሳምንት መጀመሪያ ላይ፤ ከአንድነት አጥባቂ ወገኖች ለቺፍ ኤግዜኩቲቭ በተጻፈላቸው ልዩ ማስታወሻ የማከተለው አስተያየት ቀረበላቸው።

« ..... ኮሎኒያሊስት ጣልያን ከኢትዮጵያ የነጠላት አገራችን ኤርትራ፤ ተመልሳ ከእናቷ ጋር እንድትዋህድ ከእኛ ጋር ሆነው፤ ከአሥር ዓመታት በላይ ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ ለመመስከር እኛ ወንድሞችዎ ወደ ጓላ እንልም።

..... ከባድ አስተዳደር ተላቀን ነገራችንን አገኝተን፤ ወደ አገራችን ወደ ሊትቱል፣ እስከ ተቀላቀለንበት ጊዜ ድረስ፤ የአንድነት ያገር ፍቅር ማህበራችን ጥና ጸሐፊያችን አድርገን የጣልንባዎትን ጋላሬታ፤ በሚያስደንቅ ትጋት መፈጸምን ምንጊዜም አንረሳውም። .....

..... ከእኛ ከኢርትራውያኖች ጥያቄና ፍላጎት ውጪ፤ ከእናታችን ጋር የምንቀላቀለው « ፈደራሽን » በተባለ በባዕድ በተጸነሰ ሕግ እንዲሆን የተባበሩት መንግሥታት በፈረደብን ጊዜ፤ ሌላ ምርጫ ስላልነበረን፤ ለጊዜው ተቀብለን፤ ለትልቁ የአንድነት ግባችን እንደምንቀጥል ሰንወስን፤ እርሱ ወንድማችን ያሳዩንን እና ያሳደሩብንን የቆራጥነት መንፈስ፤ ለመቼውም አገራችን።

..... ይህንንም በግደታ የተጣለብንን የፈደራሽን አስተዳደር ለመምራት ከርሰዎ የተሻለ አርቆ ተመልካችና አዋቂ አይኖርም ብለን፤ ለከፍተኛው የመሪነት ሥልጣን ያበቃንም እኛ ወንድሞቻቸው መሆናችንን፤ ይስቱታል ብለን እንጠራጠርም።

..... ይህ « ፈደራሊዮን » የተባለ በውጪ ተንኮለኞች የተቀመመ አስተዳደር፤ ከኢትዮጵያውያን ወንድሞቻችንና አህዛቦቻችን የተለየን አድርጎ የሚያሳየን በመሆኑ፤ መርዙ ሳያጠፋን ቀድመን እንድናጠፋው፤ አብረን ሆነን በሰፊው የመከርነውን ይዘነጉታል ብለን አናስብም።

..... ባላሰብነውና ባልጠበቅነው ሰዓት የአስተዳደሩ ወንድማችን አኳኝን እየቀዘቀዘ፤ ከእኛም ጋር ያለውን ግንኙነት እያደከመ ሊሄድብን፤ ምክንያቱን እስከምንረዳው ድረስ፤ ምን ያህል ጭንቅና ሀሳብ ላይ እንደከረምን ሳይረዱት ቀርተዋል ብለን አናምንም።

..... አሁን ግን፤ ልባዊ ሀሳብምን፤ አኳኝንም ቁልጭ አርጎ እንዳቀረበልን፤ ይህንን በጊዜያዊነት የተቀበልነውን የፈደራሽን አስተዳደር፤ ሕያው አድርጎ ለማኖር የወሰኑ ስለሆነ፤ እኛን ወንድሞቻቸውን ትተው፤ ቁቻዎን የመረጡትን ረዥም ጉዞ፤ « ያዝልቅልም » ከማለት በስተቀር የምንጫወታቸው የለም። .....

..... ተደላ ባይሩ ይህን ማስታወሻ አይታው፤ ምንም ዓይነት ሥጋት አላደረባቸውም። መጀመሪያ፤ ጽሑፉ የተላከው በመላ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች ስም ሳይሆን፤ በጥቂቶቹ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች የተፈረመ በመሆኑ፤ ሁለተኛ፤ አቀራረቡ የቅሬታን መንፈስ የሚገልጥ እንጂ ዛቻ ሆኖ የሚቆጠር ስላልሆነ፤ ሶስተኛ ጽሑፉ የተዘጋጀውና የተቀናበረው በፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል ተንኮል ነው ብለው በማመን፤ ደጃዝማች፤ ለጉዳዩ ቁም ነገር መስጠት የሚያስፈልገው መስሎ ሳይታያቸው ቀረ።

..... ተደላ በተፈጥሮአቸው ግልጽ የሆነ ጠባይ የሌላቸውና፤ ወዳጅ አጥባቂም ባለመሆናቸው፤ ቅን የሆነ ምክር ለማግኘት የታደሉ አልነበሩም። ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሆነው ከተመረጡ በኋላ፤ ከሁሉም ይበልጥ መጠንቀቅ የሚያስፈልጋቸው ምክትል እንደራሴውን መሆኑን፤ አገራቸው አቶ ዘካርያስ ተክሌ ደጋግመው ይመክሯቸው እንደነበረ ይነገራል። የንጉሠ ነገሥቱ ምክትል እንደራሴ ፊታውራሪ አስፍሐ፤ በፋሽስት ዘመን የናዚ አስተርጓሚ ሆነው የሰሩ፤ ሮማ ተጋብዘው በሙሶሊኒ የተሸለሙ፤ የዱካ ዳውስታን መልካም አስተያየትና ሹመት የተቀበሉ፤ የፋሽስቱ



ሊቀ ሊቃውንት የኢንሪክ ቸሩሊ አማካሪ የነበሩ፤ ከፋሽስት ውድቀት በኋላም የጉንደርን፣ የትግራይንና የሸዋን መኳንንት አስተዳደርና ዘዴ ጠጋ ብለው ያጠኑ፤ በጠቅላላውም በጥንቱም ሆነ በዘመኑ ሥራ ብዙ ኤክስፔሪያንስ ያከማቹ ስለሆኑ፤ የፌዴራሊስቶችን ዕቅድና ፕሮግራም ለማፍረስ ጥበቡ በእጃቸው እንደሚሆን፤ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ አልታያቸውም። በአንድነት አጥባቂዎች ስም የተላከላቸውን ደብዳቤ በተንኮላኛው በአስፍሐ የተጻፈ ነው ብሎ ከማራከስና ንቆ ከመጣል፤ ዓላማውና ግቡ ምን እንደሆነ ቢመራመሩ ከብዙ ጥቃት ይድኑ ነበር። ለንጉሠ ነገሥቱ ታማኝነቱን፤ ለኢትዮጵያ ያገር ፍቅር ስሜቱን፤ በአደባባይ እየገለጽኩ፤ የኢርትራን አቶኖሚ በአሠራር አጠነክረዋለሁ ብለው፤ ተድላ ባይሩ እንደፎከሩት ሁሉ፤ እነ አስፍሐም ፌዴሬሽንን የምንገድለው በአሠራር ዘዴ እንጂ፤ በዲሰኩር አይደለም ብለው ውስጥ ውስጡን መዘጋጀታቸውን፤ ደጃዝማች አልሰሙም።

ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ የሚያደርግባቸውን ክትትል ለማድናበርና መስመሩን ወደ ሌላ አቅጣጫ ለማስለወጥ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፤ ውጭ ውጭውን የሚነዙት ፕሮፓጋንዳ፤ ..... እኛ ከእንግዲህ ወዲህ ስለ ኢትዮጵያዊነታችንና ስለ ባለውለተኛው ንጉሠ ነገሥታችን ስሜታችንን ከመግለጽ በስተቀር፤ በደጃዝማች ተድላ መንግሥት ውስጥ ገብተን፤ ስለ አቋሙ ሆነ ስለ አመራሩ፤ ለመምከርም ሆነ ለመውቀስ፤ ጨርሶ አንዋክረው ..... » የሚል ነበር። ይህንን አነጋገር ደጃዝማች ተድላ የተረጉሙት የብሰጭትና የኩርፊያ አድርገው ስለሆነ፤ እነ አስፍሐ በምመራው መንግሥት ውስጥ እየገቡ እስካላስቸገሩኝ ድረስ፤ እንደፈለጋቸው ይሁኑ በማለት ችላ አሉዋቸው። የቅርብ አማካሪዎቻቸው፤ አጎታቸው አቶ ዘካርያስ ተክለ፤ የካቢኔያቸው ዲሬክተር አቶ መስፍን ገብረሕይወት (ኋላ ፊታውራሪ) ከወዳጆቻቸውም መካከል ብላታ ደምህስ ወልደሚካኤልና ፊታውራሪ ሐድጉ ጊላ ጋብር፤ (ኋላ ደጃዝማች) « ..... ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ሕገ መንግሥቱን አክብሮ፤ አቶኖሚው የሰጠውን መብት በሥራ ላይ ቢገልጠው ፌዴራሊስት አያስኘውም። ..... ከዚህ በላይ ደግሞ አስኳሁን እንደተደረሰበት፤ ፌዴሬሽንን ለማፍረስ የሚጥሩት ቤትወደድ አንዳርጋቸው እና ፊታውራሪ አስፍሐ ናቸው እንጂ ንጉሠ ነገሥቱ የሉበትም። ..... ጃንሆይ ቢፈልጉ ኖሮ፤ በጣም የሚያምኑትንና የሚወዱትን ተድላ ባይሩን ጠርተው ይነግሩት ነበር እንጂ፤ ከእነ አስፍሐ ጋር ሆነው ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ አይደልቱም ..... » እያሉ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ያለ ሥጋት ጠንክረው ሥራቸውን እንዲቀጥሉ አበረታጁባቸው።

ተድላ ባይሩ በዚህ በአዲሱ አቋማቸው፤ ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባላት መካከል ሞዴራቶቹን በመሰብሰብ፤ ከእስላም ሊግ ሠፈር ፌዴራሊስቶቹን በመያዝ፤ የጠነከረ ሥልጣን ይኖረኛል ብለው ተነሱ። ይሁን እንጂ የተድላ ባይሩ የሥልጣን አጠቃቀም፤ አስተዳደሩን በሚመለከቱ በማናቸውም ጉዳዮች ላይ ውሳኔ ለመስጠት ብዙ ጊዜ ሲፈጁ፤ ባለጋራዎቻቸውን ለማጥቃት ከሆነ፤ ሕግ አየጣሱ ፈጣን እርምጃ ሲወስዱ ይታያሉ። ከስምንት ወራት በፊት በወልደዓብ ወልደማርያም ላይ አንዳደረጉት ሁሉ፤ ከራስ ተሰማ አስበርም ልጆች ውስጥ፤ አቶ ኢያሱ የተባለው እኔን ለመግደል ሲዘት ተሰምቷል በማለት፤ ደጃዝማች አብርሃ ተሰማን፤ አዝማች ገብረኪዳን ተሰማንና ኢያሱ ተሰማን፤ በፖሊስ አሳድነው ወሀኒ ቤት ጨመሯቸው። በሕጉ መሠረት ቢሆን ኖሮ፤ አዝማች ገብረኪዳን የፓርላማው አባል በመሆናቸው፤ ምክር ቤቱ ሳይጠየቅ መታሰር አልነበረባቸውም። ደጃዝማች ተድላ በዚህ ብቻ አልቆሙም። የራስ ተሰማንና የቤተሰቦቻቸውን የምስለኔነት ሹመት ነጥቀው ለሌሎች ወዳጆቻቸው አከፋፈሏቸው። በመጨረሻው የታሠሩት ሰዎች ለተከሰሱበት ጉዳይ ምንም ዓይነት ማስረጃ ሊቀርብ ስላልቻለ፤ ፍርድ ቤቱ በነፃ ለቀቃቸው።

ቺፍ ኢግኤኩቲቱ ከሕገ ወጭ በደም ፍላጎት ተነሳሰተው፤ ይህን የመሳሰለ እርምጃ በሙሉ አድርጎ « ተድላ ዲክታተር » የሚል ስም ተነዛቸው። የአንድነት አጥባቂ ወጥቶች ምንም እንኳን ከተሰማ አስበሮም ቤተሰቦች ጋር የከረረ ጠብና ጠ ላትነት ቢኖራቸውም፤ ፍርድ በሥርዓቱ መካሄድ ነበረበት እያሉ፤ ውስጥ ውስጡን ወረውን በማናፈሰ፤ በተድላ ካቢኔ ላይ ሀሚታ ሲነዙ ከርመጥል።

« ..... ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ ..... »

ቀ.ጋ.ሥ የካቲት 6 ቀን 1954 ዓ.ም

በጥርና በየካቲት ወራት 1954 ዓ.ም፤ ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ኢርትራን ሲጉበኙ በቆዩበት ጊዜ ውስጥ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች የፌዴራሊስቲን የተድላን ካቢኔ እያቆሰሉ፤ ሕዝቡን ወደ እነሱ ለመሳብ የሚያመች ጥሩ ዕድል አገኙ።

የኢርትራ ቺፍ ኢግኤኩቲቱ የመንግሥታቸውን የገቢ ምንጭ ከፍ አድርገው፤ የወጪ በጀታቸውን ለማስተካከል፤ ከእንግሊዞች አስተዳደር ዘመን ጀምሮ ሕዝቡ ሲከፍል የቆየው የመሬትና የቦታ ግብር፤ በእጥፍ እንዲያድግ አዋጅ አወጡ። ለምሳሌ በዓመት ሃምሳ ብር ይከፍል የነበረው ባለ መሬት፤ ዛሬ በአንድ ጊዜ መቶ ብር ግብር ሲባል፤ ሕዝቡ በየአውራጃውና በየወረዳው መንጫጫት ጀመረ። አገራችን ከባዕድ አገዛዝ ወጥታ የራሷን ነፃ አስተዳደር አገኘች ብለን የተደሰትነው፤ እኛን መልሶ በችግር ለመጥበብ ከሆነ፤ ጥቅሙ እምን ላይ ነው ? ..... እያለ፤ ሕዝቡ እርስ በርስ ሲወያይ፤ አንድነቶች በየምስላኔዎቹ በኩል እየሠረጉ፤ የሕዝቡን ንዴት ለማባባስና፤ የራሳቸውን እምነት ለማሳመን መልካም አጋጣሚ ሆነላቸው።

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ፌዴራሊዮን በተባለ ሕግ ከኢትዮጵያ ጋር አንድንቀላቀል ያደረገን፤ ከእኛ ከኢርትራውያኖች የሚለበስበው ግብርና ታክስ አገሩን ለማስተዳደር ይበቃል በሚል ፈረንጆች ባቀረቡት የተንኮል ሀሳብ ነው። ..... አናንተ አሁን ያዘናችሁት ለኢርትራ መንግሥት የምትከፍሉት ግብር ከቀድሞው እጥፍ በመሆኑ ነው። ይህ ፌዴራሊዮን የተባለው አሠራር እናንተ ገና ያልሰማችሁት፤ የሚያመጣባችሁ ተጨማሪ ዕዳ አለ። ይኸውም የፌዴራሊዮኑ መንግሥት ለተባለችው ኢትዮጵያ፤ ሌላ ተጨማሪ ታክስ እንድትከፍሉ በቅርብ ጊዜ ውስጥ ትጠየቃላችሁ። ይኸ ፌዴራሊዮን የተባለ ነገር ባይመጣብንና ሁላችንም ከመጀመሪያው በጠየቅነው መሠረት፤ አንድ ኢትዮጵያ አንድንሆን ተፈቅዶልን ቢሆን ኖሮ፤ 1ኛ/ ለሁለት መንግሥት (ለኢርትራና ለኢትዮጵያ) ታክስ እንድንከፍል እንጠየቅም። 2ኛ/ የምንከፍለው ግብር በአንድ ጊዜ እጥፍ እንዲሆንብን አይጥከርም ነበር። አሁን ለዚህ ሁሉ ችግር ሕዝቡ ማድረግ ያለበት፤ ደህና ወኪል መርጦ ለንጉሠ ነገሥቱ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ማመልከት ብቻ ነው ..... » እያሉ አንድነቶች በያለበት የሚነዙትን ወሬ፤ የተድላ መንግሥት ለመመከት አልቻለም።

የካቲት 6 ቀን 1954 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሠራዩን አውራጃ ሲጉበኙ፤ የኢርትራ መንግሥት ከሕዝቡ አቅም በላይ በእጥፍ እንዲከፍል የወሰነውን የመሬት ግብር፤ ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያሻሽሉት የሕዝብ አቤቱታ ቀረበላቸው። በዲሰኩር ተዘጋጅቶ በሕዝቡ ስም ለጃንሆይ የተነበበው አቤቱታ፤

ከ 1941 - 1963 (G.C.)

የአንድነት አጥባቂ ወገኖች ምን ያህል እንደቀመሙት በትክክል ሊያሰረዱ ይችላሉ።

« ..... እኛ የኤርትራ ታገሳ ዜጎችን በግርማዊነት ከፍተኛ ድካም ሊትዮጽዎታችንን እና ነፃነታችንን ካገኘን በኋላ፣ ያደረጉልን እባታዊ ችሮታዎችን ልባችንን የሚነኩ ናቸው። ..... በዚህ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በእገራችን ላይ የተሠሩልን ትምህርት ቤቶችና ሆስፒታሎች፣ መስጊዶችና ቤተክርስቲያኖች ከፍተኛ ያለ ግድግዳ የግለሰቦችና የግንባራዎች ስሜት ለኤርትራውያን መልካም ኤርትራን ሲያስተዳድር የነበረው የእንግሊዝ መንግሥት፣ ለኤርትራውያን መልካም አድድር ያወጣሁት ወደ ሰባት ሚሊዮን ብር (7,000,000) የሚጠጋ ወጪ ካልተመለሰልን ብሎ በመጠየቁ፣ በግርማዊነት መልካም ፈቃድ ከንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ሣጥን መከፈሉን ሰምተናል። ..... እንግዲህ ኤርትራ ግርማዊነትን የመሰለ አባትና አሳቢ ባይኖራት ኖሮ፣ እገራችን በዕዳ የተያዘች ንብረት ሆና፣ ሰብዓዊ መብታችንን አጥተን እንቀር እንደነበረ ጉልህ እድርጉ ያስገነዝበናል። ..... እኛ ብቻችንን ራሳችንን ችለን እንድንተዳደር የተወሰነብን፣ ራሳችን ከምንክፍለው ግብር በስተቀር ሌላ የገቢ ምንጭ እንደሌለን እየታወቀ፣ ከወደት አምጥተን ዕዳችንን እንድንከፍል ታስቦ ይሆን ? ..... በዚህ በአሁኑ ሁኔታችን ላይ እንደምንወድቅ እየታወቀ፣ የውጭ ባዕዶች በዘረጉልን የአስተዳደር ገመድ እንድንታሰር አድርገውን ሂደዋል። ..... ነፃነታችንን አገኘን በምንልበት ሰዓት ይኸው በአንድ ዓመት ውስጥ እንደሚታየው፣ የምንከፍለው ግብር መቶ በመቶ ታጥፎ ዕዳ ላይ ወድቀናል። ከዚህም በቀር ገና ያልከፈልነውና ወደፊት ለመክፈል የምንገደድበት የፌዴራል ግብር አለባችሁ እየተባለ ሲነገርብን ሰምተናል። ..... ይህንን ሁሉ ስናስበውና ስንመለከተው፣ እጃችንን ለማስር የተደረገብን ያስተዳደር ሥርዓት ባስከተለው ችግር ምክንያት ስለሆነ፣ ከዚህ ችግር ውስጥ ሊያወጣን የሚችለው ግርማዊነት ብቻ ነው። ..... ኤርትራ በሀብትና በገንዘብ ራሰዋን እንደማትችል እዋቂዎች መርምረው የደረሱበት ነው። ይህ መሆኑ እየታወቀ፣ ከአቅማችን በላይ የሆነ ወገና ግዳጅ የሚያከብር አስተዳደር ይዞ ለመኖር እኛም መሬታችንም የማይችለው ነው። ..... ስለዚህ፣ ዘንድሮ የተጣለብንን ግብር ለመክፈል ጨርሶ የማንችለው ስለሆነ፣ ምሕረት እንዲደረግልን፣ ለሚመጣውም ዓመት እንደ አቅማችን እንድንገብር እንዲደረግልን፣ የግርማዊነትን ሰፊ ችሮታና ትእዛዝ እንለምናለን። ..... »

እንደሚታየው በዚህ ዲሲኦር የተገለጸው ሀሳብ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለግብሩ ምሕረት እንዲያደርጉ የሚጠይቅ ብቻ ሳይሆን፣ 1ኛ/ የኤርትራ ትልቁ ችግሯ ራሷን ትችላለች ተብሎ የተሰጣት የፌዴሬሽን ሥርዓት የጉዳት መሆኑን፣ 2ኛ/ ወገና ግዳጅ እክባሪ የተባለው የተደላ ባይኖሩ አስተዳደር፣ የሕዝቡን ጉዳት በቅርቡ ሆኖ ለመረዳት አለመቻሉን የሚያመለክት ነው። ለዚህ ለቀረበላቸው እቤቱታ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ወዲያውኑ የሰጡት የቃል መልስ፣ በፌዴሬሽኑ ሕግ መሠረት፣ በቲፍ ኤግዚኩቲቭ የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን በቀጥታ ለመፍረድ እንደማይችሉ፣ ሽፈንፈን አድርገው በጨረፍታ ከጠቀሱ በኋላ፣ « ..... አሥመራ እንደተመለሰን፣ ደጃዝማች ተደላን አነጋግረን መልሱን እንሰጣችኋለን .... » አሉ።

የመሬትና የቦታ ግብር በአጠፌታ እንዲከፈል በመወሰኑ፣ የኤርትራ ሕዝብ በጠቅላላው ማዘኑና መነጫነጩ እውነት ነው። ፌዴሬሽኑ ለኤርትራ ሕዝብ የሚሰጠውን መብት ለመጠበቅና በተግባር ላይ ውሎ ጥቅም እንዲሰጥ መጣር አለብን የሚል መንግሥት፣ በአንድ ጊዜ ግብሩን በማጠፍ በሕዝቡ ላይ ጉዳት

**ግድረሳ አብነቶች**፡፡ የአንድነት አጥባቂ ወገኖቻችን ወደ ሕዝቡ በመጠጋት የተደረገውን እውነት ለማስጠላት የቻሉት፤ ይህ በአጠፊታ የተተመነ ግብር የተሰተሰውን የቁጣ ሰሜት በመጠቀም ነው፡፡ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም፤ በአንድ ፀኑል የነ አሰፍሐን ዘዴና ፕሮግራም በሚገባ እየፈጸሙ፤ በሌላ በኩል ደግሞ የፈዴሬሽኑን ሕግ የሚጠብቁ እየመሰሉ፤ ደጃዝማች ተድላን አንጋግረን መልሰን እንሰጣለን በማለታቸው፤ የዋሁ ቺፍ ኤግዚክቲቭና አጀግ ተደሰቱ፡፡

ጃንሆይ አሥመራ ከተመለሱ በኋላ፤ በቤተመንግሥቱ ጽሕፈት ቤታቸው ሆነው እንደራሴውና ምክትሉ ባሉበት፤ ስለ መሬት ግብር አከፋፈል ጉዳይ ከሕዝብ ሰለቀረበላቸው አቤቱታ፤ ቺፍ ኤግዚክቲቭ ሀሳብ አንዲሰጡ ጠየቋቸው፡፡

ተድላ፤

..... የግብሩ አዋጅ የወጣው ብዙ ጥናት ተደርጎበት ነው፡፡ ሕዝቡ ድሮ የሚከፍሰው በጣም ትንሽ ስለነበር አሁን የተጠየቀው እንደማይከብደው ተጠንቶታውቋል፡፡ ..... ስለዚህ ግርማዊነትም አቤቱታውን ችላ ከማለት በስተቀር መልሰ መስጠቱ የሚጠቅም አይመስለኝም፡፡

አሰፍሐ፤

..... ለኤርትራ ሕዝብ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከፍተኛ ገዥው እና ንጉሠ ነገሥቱ ብቻ ሳይሆኑ፤ አባቱ ናቸው፡፡ ልጅ አባቱን እባክህ አባቱ ችግር ወደቀብኝ ብሎ ሲለምን፤ አባት የሚችለውን ያደርግለታል እንጂ ችላ ብሎ አያልፈውም፡፡ እንደዚሁም የኤርትራ ሕዝብ፤ ችግር ተጫነኝ መከራ ደረሰብኝ ብሎ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታውንና ልመናውን ሲያቀርብ፤ ቸል ተብሎ የሚታሰፍ ነገር አይደለም፡፡ ..... አሁን ግርማዊ ጃንሆይ ቺፍ ኤግዚክቲቭን የጠየቁት፤ ከሕዝብ ሰለቀረበላቸው አቤቱታ ምን ማድረግ እንደሚችል አስተያየት ለመስማት እንጂ፤ የግብሩ አዋጅ የወጣው በሕገ መሠረት ነው ? ወይስ ከሕግ ውጪ ? ተብሎ ንግግር እንዲደረግበት አይደለም፡፡

ተድላ፤

..... እኔ ጃንሆይ ችላ ቢሉት ይሻላል ያልኩት ሕዝባቸውን ሳይሆን፤ ለግብሩ አከፋፈል ሰለወጣው አዋጅ ብዬ ነው፡፡

አሰፍሐ፤

..... መቼም ሕዝቡ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታ ሲያቀርብ፤ አንድ ነገር አገኛለሁ ብሎ እንደሚጠብቅ ሰሁላችንም ግልጽ ነው፡፡ ስለዚህ፤ እንደተለመደው ጃንሆይ ለሚወዱት ሕዝባቸው፤ አንድ ዓይነት ችሮታ እንዲያደርጉለት ብናስቸግራቸው፤ ክቡር ቺፍ ኤግዚክቲቭ ምን ያስባሉ ?

ተድላ፤

..... ለእኔ ጥሩ ሀሳብ ነው የምለው፡፡

ጃንሆይ፤

..... ማለፊያ ነው በዚሁ ይፈጸም፡፡

..... በዚሁ ይፈጸም ተብሎ በፍጥነት የተሰጠው ውሳኔ፤ ለኤርትራ ሕዝብ ንጉሣዊ ችሮታ ለማድረግ መሆኑ የታወቀ ነው፡፡ ምን ዓይነት ችሮታ? ..... ለጊዜው



« ..... ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ እንደማያራምድ ሁሉ አስተዳዳሪም በሕዝቡ አቅም መጠን ካልሠራ አስቸጋሪነቱ የማይካድ ነው ..... »

(ቀ.ኃ.ሥ የካቲት 1954 ዓ.ም አሥመራ)

አልተገኘም ነበር። ምክትል እንደራሴው ፊታውራሪ አስፍሎ አጥንተው ባቀረቡት ጥያቄ መሠረት፤ የካቲት 8 ቀን 1954 ዓ.ም ጃንሆይ ለማለት የኤርትራ ሕዝብ ግንዛቤነትን ሰፊ ችሮታ ሲገልጽ፤ ባደረጉት ንግግር እንዲህ አለ።  
« ..... ያመለከታችሁትን ስምተን ችግራችሁን ተገንዝበናል። ..... በማናቸውም ጊዜ ችግራችሁን ለማቃለል የዘወትር ሀሳባችን ስለሆነ፤ በእጥፍ እንድትከፍሉ የወደቀባችሁን የግብር ዕዳ ለዘንድሮው እኛ እንከፍልላችኋለን። ..... የፌዴራሉ የኢትዮጵያ መንግሥት ድርሻ የሆነውንም ግብር ባለፈው ዓመት ከንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤታችን እንዲከፈልላችሁ በተደረገው ዓይነት የዘንድሮውም እንደዚሁ ይቀጥላል ... »

ይህ ትልቅ የምሥራች ቃል በሕዝቡ ላይ ምን ያህል ከፍተኛ ደስታ እንደፈጠረ መገመት ያስቸግራል። ..... ይህ ፌዴሬሽን የተባለ አስተዳደር የግብርን ሂሳብ በአንድ ጊዜ እጥፍ አድርጎ በሕዝቡ ላይ የደረሰውን ሥቃይ፤ ሩህሩህ የሆኑት ንጉሠ ነገሥቱ በድንገት ደርሰው ከመክራው አላቀቁት። ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሚወዱት የኤርትራ ሕዝባቸው ላይ የደረሰው ጉዳት ስለአሳዘናቸው፤ በአጠፊታ የተጠየቀው የግብር ሂሳብ፤ ከንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤት ወጪ ሆኖ በሕዝቡ ሰም ለኤርትራ አስተዳዳሪ እንዲከፈል አዘዘ። ..... በተጨማሪም ኤርትራውያኖች መክፈል የነበረባቸውን የፌዴራል ታክስ ባለፈው ዓመት እንዳደረጉት ቸርነት ዘንድሮም ምሕረት አደረጉላቸው ..... » እያሉ፤ አንድነቶች ዓላማቸውን በሕዝቡ ለማሳመን ደህና አድርገው ሠሩበት።

ጃንሆይ በኤርትራ በቆዩባቸው ጊዜያቶች ውስጥ ለሕዝቡ ካደረጓቸው ንግግሮች መካከል፤ በሁለቱ ዲሰኩሮቻቸው ውስጥ በአንዳንድ ዓራፍተ ነገሮች የኤርትራ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ ቅር ተሰኝተዋል እየተባለ ይነገራል። ይኸውም፤ የመጀመሪያው የሠራዬን አውራጃ በጉበኙ ጊዜ፤ « ..... ወደ ኤርትራ በመምጣታችን በጣም ደስ የሚለን ችግራችሁን ለማቃለል ነው እንጂ ለተድላና ለደስታ አይደለም ..... » ሲሉ የተናገሩት ነው። ለተድላ ሲባል ምቹት ለማለት ስለሆነ፤ ከአማርኛ አጥረት ካልሆነ በቀር ደጃዝማች ተድላን የሚነካ እንዳልሆነ ግልጽ ነው። ሁለተኛው ደግሞ ስለ አጠፊታው ግብር ለሕዝቡ ንጉሣዊ ችሮታ ሲያደርጉ በተናገሩት ውስጥ፤ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል። « ..... አስተዳዳሪ ለንደ አደረጉት ነው። ሆኖም፤ ጫማ በእግር ልክ ካልሆነ እንደማይራምድ ሁሉ፤ አስተዳዳሪም በሕዝቡ አቅም መጠን ካልሠራ አስቸጋሪነቱ የማይካድ ነው። ..... » ይህ ንግግር በቀጥታ የተድላ ባይሩን መንግሥት አይመለከትም ብሎ መከራከር አይቻልም። የጃንሆይን ዲሰኩር ያዘጋጁት ፊታውራሪ አስፍሎ፤ ይህችን ቃል የቀመጧት ለማን ኖርዋል ? ብዬ ደጋግሜ ብጠይቃቸው፤ ..... እኔ ብጽፈውም መምሪያው የወረደው ከላይ ነው። ከዚህ ሌላ የምጨምረው የለም ..... » ብለውኛል። ያም ሆነ ይህ፤ ቃሉ የተሰነዘረው የተድላን መንግሥት የሚመለከት ለመሆኑ አላጠራጠረም። ንጉሠ ነገሥቱ በኤርትራ የሚያደርጉትን ጉብኝት ፈጽመው ከተመለሱ በኋላ፤ አንድነቶች የተድላ ባይሩን ሞራል ለመንካት፤ ..... ጫማ በእግር ልክ፤ አስተዳዳሪ በአቅም መጠን፤ ካልሆነ ..... የሚለውን ቃል በሰፊው ተጠቅመውበታል።

እንደሚታወቀው፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፤ ውስጥ ውስጡን ከንጉሠ ነገሥቱ የሞራል ድጋፍ እያገኙ፤ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር የሚያደርሰውን ጉዳት ሕዝቡ ተረድተው ለማፍረስ እንደሚቻል ሙሉ ተስፋ አድርገዋል። ደጃዝማች ተድላና ወገኖቻቸው ደግሞ፤ ፌዴሬሽኑ ለኤርትራ ሕዝብ ያስገኘለትን መብት

በተግባር እያላየን፤ ቋሚ መተዳደሪያ እንዲሆን አናደርጋለን ብለው ተነስተዋል። ይሁን እንጂ በእነዚህ በጥቂት ወራት ውስጥ እንደታየው ከሆነ፤ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች አንድ እርምጃ ወደፊት ሲጓዙ፤ የተድላ ካቢኔ ደግሞ የግብሩና የታክሱ ጉዳይ እንዳመለከተው፤ ሁለት እርምጃ ወደ ኋላ የተራመዱ ሆኖ ተገኝተዋል።

## ፌዴሬሽኑ፣ በሕይወት አለ ወይ?

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለብዙ ሳምንታት በኤርትራ በከረመብት ስሞን፤ ሕዝቡ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር እያወገ ወደ ፍጹም መዋህድ እንዲያመራ፤ የአንድነት ወገኖች በያለበት የለካካላት አሣት፤ ቀስ በቀስ አየተቀጣጠለ የተድላን መንግሥት መለብለብ ያዘ።

ጃንሆይ ወደ አዲስ አበባ ከተመለሱ በኋላ፤ የካቲት 22 ቀን 1954 ዓ.ም ህያ ስድስት (26) የአስላም ሊግ ወገኖች የሆኑ የፓርላማ አባሎች፤ ንጉሠ ነገሥቱ የሕዝቡ የግብር ዕዳ ከፋይ የሆኑት በኤርትራ የውስጥ አስተዳደር ገብተው ስለሆነ፤ አስቸኳይ ልዩ ስብሰባ እንዲደረግ ጅፍ ኤግዜኩቲቱን ጠየቁ። ደጃዝማች ተድላ ወዲያውኑ በስጡት መልስ፤ ፓርላማው የሁለተኛውን ዓመት መደበኛ ስብሰባ ከሰበት ሳምንት በኋላ ስለሚጀምር፤ ከዚያ በፊት አስቸኳይ ስብሰባ ማድረግ አያስፈልግም አሉ። ጅፍ ኤግዜኩቲቱ ይህን እርምጃ የወሰዱት፤ ከጠቅላላው አባሎች ውስጥ አንድ ሶስተኛውን ቁጥር የሚሞሉ መማክርቶች፤ ልዩ ስብሰባ ለመጠየቅ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 49 ንዑስ ቁጥር 2 የሚለጣቸውን መብት በመጣስ ነበር። እነዚህ ህያ ስድስት መማክርቶች በዚያን ሰዓት መብታቸው አስከምን ድረስ እንደሚፈቅድላቸው በትክክል ስላላወቁት፤ ፓርላማው እስኪከፈት ሶስት ሳምንት ጠብቁ የተባሉትን የፍርድ ገምድል ውሳኔ ሳያንገራግሩ ተቀበሉ።

በአሥመራ ነዋሪ የሆኑት የሶስቱ ታላላቅ መንግሥታት ቆንስል ጄኔራሎች (የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሳይ) ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራን የውስጥ አስተዳደር መብት እየጣሉ የሚያደርጉት ውሳኔ ሁሉ ለፌዴሬሽኑ ሕይወት እጅግ አስጊ መሆኑን ለየመንግሥቶቻቸው አስታወቁ። ከሎንዶን የታላቋ ብሪታንያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አዲስ አበባ ላለው አምባሳደሩ በላከው ደብዳቤ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የኤርትራን ፌዴሬሽን አፍርሶ አስተዳደሩን ለመጠቅለል ማስቡ በሰፊው ስለሚነገር፤ ንጉሠ ነገሥቱን ለማስጠንቀቅ ማስፈለግ አለማስፈለጉን በቶሎ መወሰን አለበት። ስለዚህ፤ ያንተን አስተያየት እንጠብቃለንና በቶሎ ግለጽና ሲል ጠየቀው። « ..... በአሁኑ ጊዜ አየተበላሸ የሚታየውን የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር፤ የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ጉዳዩን ለተባበሩት መንግሥታት ያቀረቡ እንደሆነ፤ የታላቋ ብሪታንያ መንግሥት ኢትዮጵያን እንደማትደግፍ ማስጠንቀቂያ መስጠቱ ተገቢ ይሆናል። ..... ነገር ግን ይህንን አቋማችንን ለንጉሠ ነገሥቱ ከማቅረባችን በፊት፤ የኢትዮጵያ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የወሰዳቸውን እርምጃዎች የሚያሳዩ አጥጋቢ ማስረጃዎች ከተሰበሰቡ በኋላ ቢሆን ይሻላል ..... » በማለት፤ አምባሳደሩ አስተያየቱን አቀረበ። በዚህ ሀሳብ መሠረት አሥመራ ያለው የታላቋ ብሪታንያ ቆንስል የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ውስጥ ውስጡን የሚጉነጉነውን ፈልጎ በማስረጃ ለመጨበጥ ጥረቱን ቀጠለ። ሆኖም፤ እነ ፊታውራሪ አስፍሐ ያጠሩትን ክልል ጥሶ ለመግባትና የሚመኘውን ለማግኘት መከራው ሊሳካለት አልቻለም።

ጥቅምት 8 ቀን 1954 ዓ.ም ፓርላማው ከመከፈቱ ከአንድ ሣምንት በፊት፤ የታላቋ ብሪታንያ ቆንሰል ጄኔራል ወደ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ ቢሮ ሄደ፤ የገለጽላቸው ሰዎች ደጃዝማችም የሰጡት መልስ የሚከተለው ነበር። በአንድነቶችና በፌዴራሊስቶች መካከል ካለፉት ወራት ጀምሮ የተፈጠረው ጠብ እንደዚሁ እየቀጠለ ከሄደ፤ ለአገሩ ሠላም አስጊ እንደሚሆን ስሜቱን ከገለጸ በኋላ፤ የተድላ ባይሩ መንግሥት ዓላማውንና እምነቱን ለሕዝቡ ማብራራት ይገባል ቢል፤ የእንግሊዙ ወኪል በጥብቅ አሳስበ። ከዚህም በቀር ቆንሰሉ እንዳስተዋለው፤ ከኢትዮጵያ መንግሥት የተላኩት ባለሥልጣኖች ከሚገባቸው ሥልጣን እያለፉ፤ በኢርትራውያኖች ላይ የሚያሳዩት የበላይነት መንፈስ፤ የፖለቲካውን ፕሮብሌም የበለጠ እንዳባባሰው ተመልክቻለሁ አለ። በጠቅላላው በኢርትራ ውስጥ ያለውን ሁኔታ በራሱ አመለካከት የመሰለውን ዘርዘር ከተናገረ በኋላ፤ 1ኛ/ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ በሚጥሩትና ፌዴሬሽኑን ለማጠንከር በሚፈልጉት መካከል፤ የተድላ መንግሥት እውነተኛው አቋሙ ምን እንደሆነ፤ 2ኛ/ በንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴና በጅፍ ኤግዜኩቲቭ መካከል፤ የተፈጠሩት ችግሮች ምንና ምን መሆናቸውን፤ 3ኛ/ በዚህ ሁሉ ጉዳይ፤ ንጉሠ ነገሥቱ የራሳቸው ህሳብ ምን እንደሆነና፤ የኢርትራንም የውስጥ ችግር እስከምን ድረስ የተረዱ መሆናቸውን፤ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ እንዲገልጹለት ቆንሰሉ ጠየቀ።

ደጃዝማች ተድላ ለቀረቡላቸው ጥያቄዎች፤ ቆንሰሉ እንደጠበቀው መልሱን በየጉዳዩ እየለዩ በዝርዝር መስጠት አልፈለጉም። ሆኖም እንደራሴው ቢትወደድ አንዳርጋቸውም፤ ከሥልጣን ወሰናቸው ውጪ በጅፍ ኤግዜኩቲቭ ሥራ ውስጥ እየገቡ የሚፈጽሙትን ተገቢ ያልሆኑ ሥራዎች አልደበቁም። በእንደራሴው ጣልቃ ገብነት ምክንያት በሥራቸው ላይ ብዙ እንቅፋቶች ቢያጋጥሟቸውም፤ ለቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ያላቸው ዕምነትና አክብሮት የማይዛባ መሆኑን፤ በስፊው አስረድተዋል።

እንዲሁም ለልዩ ልዩ የፌዴራል መንግሥት የሥልጣን ዘርፍ ተደልድለው ከአዲስ አበባ የመጡት ባለሥልጣኖች ሁሉም ሥራቸውን ያከናውኑት በጨዋነትና በመግባባት መንፈስ መሆኑን እና፤ ከእነሱም መካከል አቶ ፋንታዬ ወልደዮሐንስ፤ አቶ በፈቃዱ ወልደሚካኤል የረቀቀ ችሎታቸው የሚመስገን ነው ቢሉ፤ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ አስተያየታቸውን ሰጥተዋል። ቆንሰሉም በንጉሠ ነገሥቱ ላይ ይህን ያህል እምነት ካለ፤ በአሁኑ ሰዓት ኢርትራ የምትገኝበትን ሁኔታ ሕዝቡ እንዲያውቀው ለምን እውነቱ ተገልጦ አይነገረውም ? ብሎ ሲጠይቃቸው፤ በቅርብ ጊዜ ውስጥ ለፓርላማው የፖለቲካ መግለጫ ንግግር እንደሚያደርጉ አስታወቁት። የታላቋ ብሪታንያ ቆንሰልም ጅፍ ኤግዜኩቲቭ ባሳዩት የተዘናና መንፈስና ዕምነት ተገርሞ፤ ከአንድ ሳምንት በኋላ ፓርላማው ቢከፈት፤ የኢርትራው መሪ የሚሰጡትን መግለጫ ለመስማት በናፍቆት የሚጠብቅ መሆኑን ገልጾ ተሰናበታቸው።

ከዚህ በላይ እንደታየው፤ ደጃዝማች ተድላ ለቆንሰሉ በሰጡት መልስ ውስጥ በአንድነቶችና በፌዴራሊስቶች መካከል ባለው ትግል፤ የእሳቸው መንግሥት ከማን ወገን እንደሆነ አልገለጹለትም። ከቢትወደድ አንዳርጌ ጋር ያላቸውንም አለመግባባት ሲገልጡ፤ የአንድነቶች ዋና ሰው የሆኑትንና የተድላን መንግሥት በልዩ ልዩ ዘዴ የሚያጠቁትን ፊታውራሪ አስፍሐን ጨርሶ አልጠቀሷቸውም።



መጋቢት 15 ቀን 1954 ዓ.ም የኤርትራ ፓርላማ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በሚያደርጉት የዘውድ ዲሰኩር፣ በሥነ ሥርዓት የሚከፈትበት ዕለት ነበር። ባለፈው ዓመት ሚያዝያ 27 ቀን 1953 ዓ.ም የፓርላማው መደበኛ ስብሰባ ሲከፈት፣ የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት ያለ ሕዝቡ ፈቃድ ፈደሬሽኑን ማንም እንደማይነካው ዋስትና ሰጥቶ ስለነበረ፣ ዘንድሮ ደግሞ ምን አዲስ ነገር እንሰማ ይሆን ? በማለት በጉጉት የሚጠብቁት ጥቂቶች አልነበሩም።

ፌዴራሊስቶች፣ የኤርትራ ኦቶኖሚ በሕጉ መሠረት እንዲሠራበት፣ ከአዲስ አበባና ከእንደራሴው ጽሕፈት ቤት የሚደረገው ጣልቃ ገብነት እንዲቆም፣ ንጉሠ ነገሥቱ በመልዕክታቸው ማረጋገጥ ይኖርባቸዋል ብለው ያምናሉ። አንድነቶች፣ የኤርትራ መንግሥት የአገሩን አቅምና መጠን ላይመዝን በግብር አከፋፈል በሕዝቡ ላይ የሚያደርሰውን ጉዳት እንዲቆም፣ በዘውዱ ዲሰኩር መነገር አለበት ይላሉ። የውጭ አገር መንግሥታት ወኪሎች ደግሞ፣ ስለ ፌዴሬሽኑ ሕይወት ከመንግሥቱ መሪ የሚሰጠው የፖሊሲ መግለጫ፣ ምን እንደሚሆን ለማወቅ ይጠብቃሉ። በዚህ አኳኋን ሁሉም በየበኩሉ የሚመኘውን ለመስማት ሲዘጋጅ፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በፓርላማው ሰዊት ላይ ወጥተው ያነበቡት የዘውድ ዲሰኩር፣ የፖለቲካውን ጉዳይ በሙሉ ሠርዖ በልማት ሥራዎች ላይ ብቻ ያተኮረ ሆኖ ቀረበ።

የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በተጀመረ በአሥራ ስምንት ወራት ውስጥ፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መልካም ፈቃድ ለኤርትራ ሕዝብ ልማት፣ ከኢትዮጵያ በኩል የተሰጠው እርዳታ ህምሳ ሚሊዮን የኢትዮጵያ ብር (\$50.000.000) መድረሱን የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ለፓርላማው ሲያስታውቁ፣ ከአንድነት ወገኖች በስተቀር፣ ሌሎች በሙሉ የደስታ መግለጫ ጭብጨባ ለማድረግ ፈቃደኛ ሳይሆኑ ቀሩ። በዚያን ዘመን ኢትዮጵያ በነበራት አቅም፣ በአንድ ዓመት ተኩል ጊዜ ውስጥ ህያ ማሊዮን የአሜሪካን ዶላር ለአንድ ክፍለ ሀገር ልማት ስትከናወን ምን ያህል ከባድ ወጭ መሆኑን ለማድነቅ አልፈለጉም። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ባጭር ጊዜ ውስጥ ለኤርትራ ያደረጉት ይህ ታላቅ ችሮታ፣ እስካሁን በምን አኳኋን በተግባር ላይ እንደዋለና እንደሚውል፣ የመንግሥቱ መሪ ተድላ ባይሩ ያስረዳሉ ተብለው ሲጠበቁ፣ የልማት ሥራዎቹን በቀጥታ የሚያካሂዱትና ራፖሩንም ለፓርላማው የሚያቀርቡት የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ሆነው ተገኙ።

- በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ፣ አሥመራ ላይ ለስባት መቶ ተማሪዎች የሚሠራው የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ሕንፃ፣ በመፋጠን ላይ ነው። .....
- የምዕራቡን ቆላ ሕዝብ ለመርዳት፣ ሆስፒታልና የሕክምና ጣቢያዎች እንዲቋቋሙ የጃንሆይ ትእዛዝ ስለደረሰኝ፣ ፕላኑን በማዘጋጀት ላይ ነኝ። .....
- በናቅፋና በቃሮራ አውራጃ ያለው ሕዝብ፣ ለጤናው መጠበቂያና ልጆቹን ለማስተማሪያ ምን እንደሚያስፈልገው አጥንቼ እንዳቀርብ በታዘዝኩት መሠረት፣ ጥናቱን በማጠናቀቅ ላይ ነኝ። .....
- በአለብ እውራጃ መስጊድና ሆስፒታል እንዲሠራ ግርማዊነታቸው ስለአዘዙኝ፣ የሕንፃዎቹ ሥራ እንዲጀመር ከተቋራጩ ጋር ውሉን በመፈራረም ላይ ነኝ። ....

- **ዐሴርትራ፡** አማካይ በሆነ ሥፍራ ከፍተኛ የርሻ ትምህርት ቤት እንዲቋቋም፣ የግርማዊነታቸው ትእዛዝ ስለደረሰኝ ጥላኑን በማፋጠን ላይ ነኝ። ..... ወዘተ .....

ከዚህ በላይ በተገለጸው አኳኋን፣ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ በንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ በኢርትራ የተፈጸሙትንና ወደፊትም በመሠራት ላይ ያሉትን የልማት ፕሮግራሞች ሲዘረዝሩ፣ የተደላ ባይኑ መንግሥትና ፌዴሬሽኑ በሕይወት አሉ ወይ ? ብሎ መጠየቅ በጣም አስፈላጊ ሆኖ ነበር። ኢርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር የተቀላቀለችው በሕግ የተዘረዘረ የውስጥ አስተዳደር ሥልጣን ተሰጥቷት መሆኑ የታወቀ ነው። በመከላከያና በውጭ ጉዳይ፣ በፈናንስና በውጭ ንግድ፣ በመገናኛዎችና በወደብ ጉዳይ ካልሆነ በስተቀር፣ ሌሎች የርሻው ልማት ሆነ የጤናው፣ የትምህርቱ ሆነ የማህበራዊ አገልግሎቱ በጠቅላላውም ለየአውራጃው ልማት ኃላፊነቱ የሚመለከተው ጄኔ ኤግዜኩቲቱን አንጂ፣ ክቡር አንደራሴውን አልነበረም። በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 13 መሠረት ለፓርላማው መክፈቻ የሚደረገው የዘውድ ዲስኩር፣ ኢትዮጵያንና ኢርትራን በሚያገናኙ የጋራ ጉዳዮች ላይ ብቻ የተመሠረተ መሆን ነበረበት። « ..... እኛ ፌዴሬሽኑን በአውራጃ ዘዴ እንገድለዋለን አንጂ፣ በዲስኩር አናፈርሰውም ..... » ሲሉ፣ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች እንደተናገሩት ሁሉ፣ የንጉሠ ነገሥቱም እንደራሴ ከአንድነቶች ጋር በመሆን፣ የጄኔ ኤግዜኩቲቱን ሥልጣንና መብት በተግባር የነጠቁ ሆነው ተገኝተዋል።

በዚህ በመጋቢት 15 ቀን 1954 ዓ.ም ለፓርላማው መክፈቻ የተደረገውን የዘውድ ዲስኩር በጥምና ያዳመጡ ሁሉ፣ ከአንግዲህ ወዲህ የኢርትራ ፌዴሬሽን በሕይወት ይቀጥላል ለማለት ተስፋ የለም አሉ። የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በኢርትራ መንግሥት ሥልጣን ውስጥ ገብተው፣ የጥላንና የልማት ሪፖርት አቅራቢ ሲሆኑ፣ ጄኔ ኤግዜኩቲቱ አንዳችም አርምጃ አለመውሰዳቸው፣ የተቃዋሚዎቹ ክፍሎች « ተደላ የፌዴሬሽኑ ተባባሪ አፍራሽ » ነው የሚል ስም ሰጧቸው። የኃይላኖቹ መንግሥታት ወኪሎችም፣ ለየመንግሥታቸው ባስተላለፉት ዜና፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የኢርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ መወሰኑ፣ አያጠራጥርም አሉ።

አንግዲህ ለተደላ የሚበጃቸው ምንድን ነው? አንድነቶች ተቀይመዋቸዋል። የአስላም ሊግ አባሎች ተቃውሞአቸውን አጠንክረውባቸዋል። ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር የነበራቸው የሞቀ ባለሟልነት ተቀንሰዋቸዋል። በኢርትራ ጉዳይ፣ አለን አለን የሚሉት፣ የታላላቆቹ መንግሥታት ወኪሎች፣ ለሥልጣን ብቁ ያልሆነ ደካማ ሰው አድርገው ቆጥረዋቸዋል። ከርስዎ ጋር ነን ብለው ከሚያጨበጡላቸው ሞዴራቶች የሚያገኙት ድጋፍ፣ የሽንብቆ ምርኩዝ ሆኖባቸዋል። በዚህ ሁሉ ሁኔታ ተደላ ባይኑ፣ የኢርትራ « መራህ መንግሥቲ » ነኝ ብለው ብዙ ለመኖር ስለማይችሉ፣ አንድ ውሳኔ ማድረግ ይኖርባቸዋል እየተባለ፣ ወሬው በሰፊው ሲፋፋም ከረመ። ምን ዓይነት ውሳኔ ? .....

## ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ?.....

ተድላ ባይሩ

የኤርትራ ፌዴሬሽን እየጠነከረ እንዲኖር ለማድረግ ከአንድ ዓመት በፊት ደጃዝማች ተድላ ሲወሰኑ ወገኖቻቸው አንድነቶች « እኛን ትተው የመረጡትን ረጅም ጊዜ የዝልቅልዎ » ብለው በብሰሞት የተመረዘ ምኞት እንደአቀረቡላቸው ይታወቃል።

አዲሱ የተድላ ፌዴሬሲዮን ጥላን በሥራ ላይ መዋል በጀመረ በአሥራ ሁለት ወራት ውስጥ በሕዝቡ ዘንድ ጥላቻና ቅያሜ እየተሰፋፋ፤ በፓርላማ የተቃዋሚዎች ቁጥር እየበረከተ፤ አንድነቶች በየቦታው የሚጠምዱት ተንኮል ብዙ ችግር እየፈጠረ፤ አዲስ አበባ ከንጉሠ ነገሥቱ ይገኝ የነበረው መልካም አስተያየት እየቀነሰ፤ የቢትወደድ አንዳርጌና የፊታውራሪ አስፍሐ ሥልጣን እየጨመረ በመሄዱ፤ ተደራርበው የመጡትን ፕሮብሌሞች ለመቋቋም « መንግሥቲ ተድላ » አትምና ዘዴ የሌለው ባይተዋር ሆኖ ተጋለጠ።

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፤ በነዚህ በተዘረዘሩት ምክንያቶች፤ አምና ዘመነ ማርቆስ ሲጀመር የወጡትን የፌዴሬሽን ማጠናከሪያ ዕቅድ፤ ልክ በዓመቱ የዘመነ ሉቃስ ጉሕ ሲቀድ፤ መቀልበስ ግዴታ ሆነባቸው። ለአሥራ ሁለት ወራት ያህል ከፌዴሬሲዮኖች ጋር ሲጋልቡ የነበሩት ደጃዝማች ወደ አንድነቶች ለመመለስ ፍላጎታቸውን የገለጹት መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም (በኢትዮጵያ እቆ መስከረም 1 ቀን 1947 ዓ.ም) የኤርትራ ከኢትዮጵያ መቀላቀል የሁለተኛው ዓመት በዓል በተከበረበት ዕለት ነበር። ተድላ ባይሩ ታሪካዊ ዲሰኩራቸውን የከፈቱት « ..... በየዓመቱ በታላቅ ደስታ የምናከብረው ይህ ዕለት፤ የኛ የኢትዮጵያውያኖች የድል ቀን ነው፤ ብለን ልንጠራው ይገባል..... » በሚል ማሳሰቢያ ሆነ።

ቺፍ ኤግዜኩቲቲቱ በዚህ በረኽሙ ዲሰኩራቸው ውስጥ፤ ባለፉት ሁለት ዓመታት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ለኤርትራ ሕዝባቸው የፈጸሟቸውን ታላላቅ ሥራዎች በማስታወስ፤ የኢትዮጵያዊነትን ጥቅምና የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መሪነት እያጋነኑ ስሜታቸውን በሰፊው ገለጹ። ቀጥለውም ባለንበት ዓለም ፌዴሬሽን የተባለው የአስተዳደር ሥርዓት፤ በተለይ በአሜሪካን አገር በተግባር የዋለው አንደኛው አንደሆነ፤ ከኤርትራ ፌዴሬሽን ጋር እያስተያየ፤ ልዩነቱን ለማስረዳት ከሞከሩ በኋላ፤ የኤርትራ ጉዳይ በዓለም ማህበር የተወሰነው፤ በምን መንፈስና በምን ዓይነት አስተሳሰብ እንደነበረ ለማስታወስ፤ ዛሬ የምናከብረው በዓል ይጠይቅናል አሉ።

« ..... የተባበሩት መንግሥታት ኤርትራን በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል ያደረገው፤ በሁለቱ አገሮች ሕዝቦች መካከል ከጥንት ጀምሮ ያለውን የዘርና የባሕል፤ የታሪክና የጂዎግራፊ ግንኙነታቸውን፤ ከዚህም በላይ ለብዙ ሺህ ዓመታት አንድ ሆነው በአንዲት ኢትዮጵያ ስም የኖሩ መሆናቸውን አምናበት ነው። ..... የተባበሩት መንግሥታት የኤርትራን ጉዳይ ለመወሰን የረከም ጊዜ ጥናት ባከናወነ ጊዜ፤ የአገራችንን የወደፊት ዕድል ከጣልያን ወይም ከእንግሊዝ፤ ከሱዳን ወይም ከግብፅ፤ ከዚያም ርቆ ከፓኪስታን ጋር እንዲሆን አላሰበም። የኤርትራን ጉዳይ የወሰነው፤ ፍርዱ ትክክል ለመሆኑ ከማያጠራጥረው

ከኢትዮጵያ ጋር በማቀላቀል ነው። ..... ስለዚህ፣ ከእናት አገራችን ከኢትዮጵያ ልዩነት የነበረው የመረብ ድንበር ተሰብሮ ኢትዮጵያውያን ትክክለኛነትን ከተመለከቱ በኋላ፣ ሌላ አዲስ መረብ ለመፍጠር የሚፈልጉት ጠላቶቻችን፣ ተቀባይ የሌላቸው መሆናቸውን እንዲገነዘቡት እንፈልጋለን። እንዲሁም የሱዳንን፣ የግብፅንና የፓኪስታንን እርዳታ አግኝተን፣ የተገነባውን አንድነታችንን እናፈርሳለን ብለው ለሚያልሙት ባለጋራዎቻችን፣ ምኞታቸው ሁሉ ከንቱ መሆኑን እንዲያውቁት እንመክራቸዋለን። ..... »

ደጃዝማች ተድላ እንደዚህ እያሉ ሲናገሩ፣ የዲሰኬራቸው ማስረያው ወይም መደምደሚያው ምን ይሆን ? እያሉ፣ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴና ምክትሉ፣ የፓርላማው አባሎችና እንግዶቹ፣ በተለየ ስሜት ስለተጠባበቁ፣ በጣም ረዥም የሆነውን ንግግር ለማድመጥ የተሰላቸ አልነበረም። በልማድ እንደሚታወቀው፣ የፓለቲካ ዲሰኬር ከአጀማመሩ የመጨረሻውን ግብ የሚያመለክት ስለሆነ፣ በበዓሉ ላይ የተገኙት የእንግሊዝ፣ የአሜሪካና የፈረንሳይ ቆንሰሎች፣ ካሁን ካሁን የፌዴሬሽኑ መፍረስ ሊገለጥ ነው በማለት፣ ከአገሩ ሰዎች ይልቅ እነሱ ሲቀንጠኑ ይታዩ ነበር። በዚህ አኳኋን የበዓሉ ተካፋዮች ሁሉ ፍጻሜውን ለመስማት ከፍ ባለ ጉጉት ሊጠባበቁ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ተድላ በዲሰኬራቸው መደምደሚያ ላይ ይጮሁት ጥይት እንደተፈራው ባይሆንም ማስደንገጡ አልቀረም።

« ..... የኢርትራ መንግሥት መሪ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ ስለአገራችን የወደፊት ዕድል ምን ይሆን የሚያስበው ? እያሉ ብዙ ሰዎች መጨነቃቸውን ስለማውቅ፣ ለዚህ ከፍተኛ ጥያቄ በዛሬው ዕለት መልሱን ለመስጠት ወሰኛለሁ። ..... የተጣለብኝን ከፍተኛ ኃላፊነት ተቀብቼ፣ ንጉሠ ነገሥቱንና አገሬን ከልብ በማገልገል በቆየሁበት በእነዚህ በሁለት ዓመታት ውስጥ፣ አንድ መሠረታዊ የሆነ ዕምነት አድርብኛል። ይኸውም፣ ..... ያገሬ የመረብ ምላሽ ሕዝብ፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ከማድረግ ይልቅ፣ ፍጹም የሆነ ውህደት እንዲደረግ ቢመርጥ፣ ለደስታዬ ወሰን አልሰጠውም ..... » በሚል ቃል ታሪካዊ ንግግራቸውን ፈጸሙ።

ደጃዝማች ተድላ ሥልጣን ከያዙበት ካለፉት ህያ አራት ወራት ወዲህ፣ ፌዴሬሽኑን በሚመለከት ጉዳይ አስተያየታቸውን በይፋ የገለጹት ለመጀመሪያ ጊዜ በመሆኑ፣ ባቀረቡት አስተያየት ያልተደነቀ አልነበረም። በገለጹት ሀሳብ በጣም የተገረሙትም፣ ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በወዳጅነት ያሟሟቋቸው የፌዴራሊስት ግሩፖች ብቻ ሳይሆኑ፣ የጥንቱ ወገኖቻቸው፣ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች ጭምር ናቸው። ይሁን እንጂ አንድነቶችም ቢሆኑ፣ ምንም እንኳን የተደረገው ንግግር የሚያስደስት ቢሆንም፣ ደጃች ተድላ ብቻቸውን ተነጥለው በቅከላ የወረወሩት ሀሳብ፣ በድንገት ሳያስቡት የባረቀ ጥይት ስለሆነባቸው፣ በዚያች ሰዓት የጋለ ጭብጨባ ከማድረግ በስተቀር፣ ብድግ ብለው የድጋፍ አስተያየት ለመስጠት አልተዘጋጁም። እንዲሁም በፌዴራሊስቶቹ ሠፈር፣ የተድላ ባይሩ ንግግር ጨርሶ ያልተጠበቀ ከመሆኑም በላይ፣ የሰውየውንም ከግሩፍ ውስጥ መስናቦት የሚነግር መርዶ ስለሆነ፣ በማናቸውም መልክ መግለጫ ለመስጠት አልቻሉም። በኢርትራ የውስጥ ጉዳይ እየገቡ የሚፈተፍቱት የምዕራባውያን አገሮች ቆንሰሎችም፣ የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ንግግር ፌዴሬሽን እንዲፈርስ ሀሳብ የሚያቀርብ ነው ? ወይስ ፍላጎት



« ..... ያገሬ የመረብ ምላሽ ሕዝብ፣ ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ከማደር ይልቅ፣ ፍጹም የሆነ ውሕደት እንዲደረግ ቢመረጥ፣ ለደስታዬ ወሰን አልሰጠውም ..... »

(ደጃዝማች ተደላ ገይሩ)  
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

የሚገልጽ ? የትኛው እንደሆነ ትርጉሙ በትክክል ሰላገባቸው በተምታታ አስተያየት እየተደናበሩ ወደየቤታቸው ተመለሱ።

ከበዓሉ ፍጻሜ በኋላ፣ በኢርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሣይና ምክትሉ ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በየባኩላቸው ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ማስታወሻ፣ ስለ ዲሰኩሩ የገለጹት አስተያየትና ስሜት በአቀራረቡ የተለያዩ መልክ የሚያሳይ ነበር።

« ..... ደጃዝማች ተድላ ልብ እየገዛ፣ ምክራችንንም መከተል የሚጠቅመው መሆኑን ስለተረዳው፣ ይህንን የመሰለ ጠቃሚ ዲሰኩር ለመናገር በቅጽል ..... » ሲሉ ቢትወደድ እንዳርጌ አድናቆታቸውን ገለጡ። ምክትሉ እንደራሴ ፊታውራሪ አስፍሐ ደግሞ፣ « ..... ደጃዝማች ተድላ ለዚህ ከፍተኛ ደረጃ ያበቋቸውን የግርማዊ ጃንሆይን ውለታ ለማስታወስ፣ የኢርትራውያኖችንም ኢትዮጵያዊነት መንፈስ ለመከተል መንቃታቸውን ያሳያል ..... » አሉ። አስፍሐ አስተያየታቸውን በመቀጠል « ..... ዛሬ የገለጹትን ~~ሙሉ~~ ሀሳብ፣ ቀደም ብለው ከአንድነት ሰዎች ጋር በመመካከር የተለየ ዝግጅት ይያደርጉ ኖሮ፣ ውጤቱ በጭብጨባ ብቻ ተወስኖ አይቀርም ነበር። አሁንም የተወረወረው ሀሳብ አየር ላይ ተንጠልጥሎ እንዳይቀር፣ በተግባር የሚገለጽበትን ጉዳይ ለማስገደት፣ ደጃች ተድላ መፍጠን ይኖርባቸዋል። በኛ በትሁት አገልጋይዎቻችን ~~በኩል~~ የሆነ እንደሆነ፣ ግርማዊነትም እንዳስተማረን፣ የተሳሳተን በትዕግሥት ~~ማቅረብ~~ የታረመን በደስታ መቀበል ዓይነተኛ ተግባራችን ስለሆነ፣ ወደ ምድረ ~~ፊት~~ ካላችን ጉዞአቸው በደህና ከተመለሱልን ወንድማችን ጋር፣ ለመተባበርና አብሮ ለመሥራት ዝግጁ መሆናችን የተረጋገጠ ነው ..... » ብለዋል።

የተቃዋሚዎቹ ወገኖች እነ ኢብራሂም ሠልጣንና እነ ዑመር ቃዲ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፋ፣ የኢርትራን ኮንስቲቲዩሽን ለማፍረስ ግዛቸውን ስለገለጹልን፣ በሐገ መንግሥት አንቀጽ 75 መሠረት፣ (GRAVE VIOLATION OF THE CONSTITUTION) ተድላን ከሥልጣን ለግድረድ ማጋገር አለብን ብለው ተፍጨረጨሩ። አዲስ አበባ ያሉት፣ የእንጉሊህ የአሜሪካና የፈረንሳይ አምባሳደሮች፣ የኢርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ በፈደራል ጉዳይ ሰላደራትን ንግግር፣ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት አስተያየት ለግድት የጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ተቀብለው ባስቸኳይ ካሳነጋገረን ብለው አስቸገሩ። አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያን ጉዳይ እያንዳንዱን አምባሳደር ተቀብሎ ግንጋር አያስፈልገም በማለት፣ በዚያን ጊዜ የሚኒስትሩ የፕሮቶኮል ሹምና ዋና ዲሬክተር የነበሩት ልጅ እንዳልካቸው መኩንን፣ ስለ ተድላ ዲሰኩር የኢትዮጵያን አስተያየት ለዲፕሎማቶቹ እንዲያሰረዱ ወከሏቸው።

« ..... ኢርትራ በፈደራሽን ከምትተዳደር ይልቅ፣ ሕዝቡ ፍጹም መዋሀድ እንዲደረግ ቢመርጥ፣ ምን ያህል ደስ እንደሚላቸው፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፋ ምኞታቸውን ገለጹ እንጂ፣ ፓርላማው ተነጋግሮ ውሳኔ እንዲያሳልፍበት ያቀረቡት ሪፖርት የለም ..... » ሲሉ፣ ልጅ እንዳልካቸው መኩንን ለየአምባሳደሮቹ መግለጫ ሰጡ። የፕሮቶኮል ሹሙ ማብራሪያቸውን በመቀጠል፣ « ..... የኢርትራ ፈደራሽን አስተዳደር እንዲሻሻል ወይም እንዲለወጥ፣ ከዚያም አልፎ እንዲሠረዝ፣ ለጉዳዩ አወሳሰን ኃላፊነቱ በቀጥታ የሚመለከታቸው ኢርትራውያኖችን መሆኑን፣ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት መሠረታዊ እምነት ነው ..... » ካሉ በኋላ፣ እስካሁን



1/ « ..... ደጃዝማች ተደላ ልብ እየገዛ፤ ምክራቸንንም መከተል የሚጠቅመው መሆኑን ስለተረዳው፤ ይህንን የመስለ ጠቃሚ ዲሰኩር ለመናገር በቅቷል ..... »

አንዳርጋቸው መሳይ  
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

2/ « ..... አሁን የተወረወረው ሀሳብ ዓይነት ተንጠልጥሎ እንዲቀር በተግባር የሚገለጽበትን ጉዳይ ለማዘጋጀት፤ ደጃች ተደላ መፍጠን ይኖርባቸዋል ..... »

አሥፍሐ ወልደሚካኤል  
መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም

ድረስ እንደታወቀው የኢርትራ ሕገ መንግሥት ተከብሮ አንዲሠራበት የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ድጋፉንና እርዳታውን አለማቋረጡን በተጨማሪ አስገነዝቡ።

የልጅ እንዳልካቸው መግለጫ በትግሪኛና በጣልያንኛ ቋንቋዎች ተዘጋጅቶ በጣልያን ራዲዮ ጣቢያ ከሮማ ወደ አሥመራ ሲተላለፍ፤ ምንም እንኳን መሠረተ ሀሳቡን የለቀቀ ነው ባይባልም፤ የጣልያን ዜና አገልግሎት አቀራረቡን በተለየ አኳኝ ስለአፋፋሙት፤ በአሥመራ ከተማ ሲንሳፈፍ የገባውን ፖለቲካ ከግራና ከቀኝ እንቃኘው።

የተቃዋሚዎቹ ወገኖች ተድላን ከሥልጣን ለግድረ ጥረታቸውን ለመቀጠል ቢወስኑም፤ ከዚህ ጋር እያይዘው የኢትዮጵያን መንግሥት ለማውገዝ የሚያዘጋጁትን ደክመንት ይህ የልጅ እንዳልካቸው ኩራት፤ አክሸፈባቸው። አንድነቶች ግን አጅግ አድርገው ተበላጩ። « ..... ኩራት ጉዳይ ሚኒስቴር የተሰጠው መግለጫ፤ የሕዝቡን የሞቀ መንፈስ በአንድ ጊዜ አቀዝቅዷል። አቶ አክሊሉ ይህን መግለጫ ያወጡት ማንን ለማስደሰት፤ ግንኙን ለመጉዳት ነው? .. » በማለት በጣም ቅር መስኘታቸውን ለጃንሆይ በቴሌግራም አመለከቱ።

## ፌዴሬሽኑ ይቀጥል

የጃንሆይ ውሳኔ

በአውደ ዓመቱ ማገሥት መስከረም 12 ቀን 1954 ዓ.ም፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥታቸው ከፍተኛ ሰብዛብ ተደርጎ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ስለገለጹት ሀሳብ ምክር እንዲደረግበት ትዕዛዝ ሰጡ።

ልዑል አልጋወራሽ፤ ልዑል መኩንን መስፍን ሕረር፤ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ፤ ቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ አቶ ተፈራ ወርቅ ኪዳነወልድ የግርማዊነታቸው ልዩ ፀሐፊ፤ አቶ ገብረወልድ እንግዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር የሰብሰባው ተካፋዮች ነበሩ።

ሰብሰባው ከመጀመሩ ጥቂት ጊዜ በፊት፤ የልጅ እንዳልካቸው መኩንን መግለጫ በዓለም ራዲዮ በተለይም በቢ.ቢ.ሲ. (B.B.C) ተወራ የሚል፤ ሪፖርትና ከአሥመራ የተላከው የአንድነቶች ቴሌግራም ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሲደርሰ፤ ንጉሠ ነገሥቱን የሚያናድድ ሆነ። የጃንሆይ ቁጣ፤ አክሊሉ ሀብተወልድ ይህን መግለጫ ማውጣት ለምን አስፈለገው ? ሁለተኛ ዋና ዋና የሆኑትን አምባሳደሮች እራሱ ተቀብሎ ለምን አላነጋገረም ? የሚል ነበር። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በቤተ መንግሥቱ የደረሱት ልክ በተጠሩበት ሰዓት ስለሆነ፤ የጃንሆይ የቁጣ ወላፊን ሳይነካቸው ለሰብሰባው ተጀመረ።

ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ለኢርትራ ሕዝባቸው ደህንነትና ብልጽግና በቸርነታቸው የፈጸሟቸውን ሁሉ በመዘርዘር፤ ደጃዝማች ተድላ የተናገረው ልብ የሚነካ ከመሆኑም በላይ፤ ሳይፈራ ሳያመነታ ፌዴሬሽኑ እንዲሠራዝ የእውነተኛ ኢትዮጵያዊነቱን ስሜት አስመስክሯል በማለት፤ ብዙዎቹ መሳፍንቶች ከፍ ያለ



አድናቆት ያደረገቸው መሆኑ ታውቆ ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ስብሰባውን ሲከፍቱ፣ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ ስለ ፌዴሬሽኑ ጉዳይ በተገለጸው ሀሳብ ላይ መተቸት የሚፈልግ ሁሉ እንዲናገር መልካም ፈቃዳቸው ሆነ።

ጸ.ት ወልደጊዮርጊስ፤

የደጃዝማች ተድላ ንግግር በፖለቲካ ረገድ ሲመዘን፣ ፍሬ ነገሩ እስከምን ድረስ እንደሆነ፣ ከዚህም በላይ በተባበሩት መንግሥታት በታላላቆቹም አገሮች ዘንድ ምን አስተያየት እንደሚፈጥር፣ የግርማዊነትዎ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር እንዲያሰረዳ ቢጠየቅ የተሻለ ይመስለኛል።

ጃንሆይ፤

(በቁጣ ቃል) ወልደጊዮርጊስ ያልከው ማለፊያ ነው። እክሊሉ ተናገር ! ..... የምትናገረውም ስለ ተድላ ዲሰኩር ብቻ ሳይሆን፣ ካንተ ቢሮ እንዳልካቸው መኩንን አምባሳደሮችን እየጠራ በመንግሥታችን ስም፣ የተድላን ዲሰኩር ዋጋ እንደሌለው እድርጌ የሰጠው ቃል በምን ምክንያት እንደሆነ ማስረዳት አለብህ።

ኦቶ አክሊሉ፤

ደጃዝማች ተድላ ያደረገው ዲሰኩር ቁም ነገሩ እስከ ምን ድረስ እንደሆነ ከብላታ ዳዊት እቀበእግዚእ ጋር ሆነን በረዥሙ እጥንተነዋል። በእኛ አስተያየት የኤርትራ ሕዝብ ቢፈቅድና ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ ደስታዬ ከሰው ሁሉ የበለጠ ይሆን ነበር ብሎ በመናገሩ፣ ለኤርትራ የወደፊት ዕድል አዲስ መንገድ ከፈተ እያሰኝም። ደጃዝማች ተድላ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ከልቡ የሚያምንና የቆረጠ ቢሆን ኖሮ፣ « ቢፈርስ ደስ ይለኝ ነበር » የሚል የምኞት ዲሰኩር ከማድረግ ይልቅ፣ እደባባይ ወጥቶ በእሱ ኤክስፔሪያንስ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ያስከተለውን ችግር በማስረዳት፣ ሕዝቡ በድምፁ ውሳኔ እንዲያደረግ ፊሬሬንዶም መጠየቅ ነበረበት። ይህንን አላደረገም። ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ ጥሩ ነበር በሚል ቀለም ቀባብቶ ያቀረበው ዲሰኩር፣ ግቡ ከአንድነት ፓርቲዎች ጋር ያስታርቀኛል ብሎ ነው አንጂ፣ ከዚህ ውጭ ሌላ ጥላን አስቦ ወይም አዘጋጅቶ አይደለም። ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ተድላ ባይሩ ከእኔ ጋር ብዙ ሠርቷል። « ..... ለኤርትራ የታሰበውን የፌዴሬሽን አስተዳደር አንቀበልም። እኛ ኢትዮጵያውያኖች ነን። የኤርትራ ሕዝብ የጠየቀው ኢትዮጵያዊነትን ነው ..... » በማለት ተድላ ባይሩ ምን ያህል እንደታገለ ከምስክሮቹ አንዱ ነኝ። አንዲሁም የኤርትራ ሕገ መንግሥት በጃንሆይ ጸድቆ፣ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ከሆነ በኋላ፣ ተድላ ባይሩ በፌዴሬሽን የሚያምን እንጂ፣ እንዲፈርስ የሚፈልግ አለመሆኑን ደህና እድርገው ካጠኑት ሰዎች አንዱ ነኝ። ስለዚህ በእኔ አስተያየትና በእኔ እምነት ተድላ ባይሩ፣ ዛሬም ነገም፣ ወደፊትም ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ይደግፋል፤ እሱም በትግሉ ይካፈላል ብዬ አላሰብም። ጃንሆይ ከማንም የበለጠ ያውቁታል። ተድላ ባይሩ ይህንን ዲሰኩር ለማድረግ የተገደደው የአንድነት ፓርቲዎች በየቦታው የሚያደርጉበትን ሽንትሪግ ለመቋቋም ስለአቃተው ብቻ ነው። እሱ አንደተመኘው ሞዴራቶቹንና አብዛኞቹን አሰላሞች አሰባሰቦ በሚያገኘው ድጋፍ፣ የአንድነት ፓርቲዎችን አሸንፋለሁ ብሎ ቢያምን ኖሮ፣ ይህን ዲሰኩር ለማድረግ አይሞክርም ነበር። ..... ስለዚህ፣ በዚህ ዲሰኩር ውስጥ ግርማዊነትዎና መንግሥትዎ እንድ ዓይነት እርምጃ ለመውሰድ የሚያመች ነገር የሌለበት መሆኑን፣ የራሴንና ጋላሬ የሆንኩበትን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን አስተያየት በትህትና አቀርባለሁ።

**ጃንሆይ፣**

እንዳልካቸው መኩንን፤ ባንተ ውስጥ ሆኖ ሳለ፤ በመንግሥታችን ስም እንዲናገር ያደረገበትን ከነ ምክንያቱ፤ ዳግም፤ ይህን መናገር ለምን እንዳስፈለገ አስረዳ ! .....

**አቶ አክሊሉ፣**

ልጅ እንዳልካቸው የተናገረው እኔ በሰጠሁት ዲሬክቲፍ (መምሪያ)ነው። በጃንሆይ ፈቃድ የፕሮቶኮል ዋና ሹምና የአውሮፓ ጉዳይ ዋና ዲሬክተር ከሆነ ስንብቷል። በሌላው አገር እንደሚደረገው፤ ለየአምባሳደሮች ለሚሰጠው መግለጫ ዋናው ኃላፊ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ቢሆንም፤ እሱ ደግሞ በሰሙ ሆነው ከሙኒኬ የሚሰጡትን እንደ ጉዳዩ ዓይነት ከዴፓርተመን ኃላፊዎች ውስጥ አንዱን ይወክላል። እኔም ይህን ሚሲዮን ለእንዳልካቸው የሰጠሁት የእሱ ደረጃና ሥራ ለጉዳዩ የሚሰማማ ስለሆነ፤ በተጨማሪም በሁለት ቋንቋዎች በእንግሊዝና በፈረንሳይ ደህና አድርጎ ማስረዳት ስለሚችል ነው።.....

የኤርትራ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ ስለአደረገው ንግግር የግርማዊነትዎን መንግሥት አስተያየት ማወቅ እንፈልጋለን ብለው ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ጥያቄ ያቀረቡ አምባሳደሮች ብዙ ናቸው። በተለይ የአሜሪካ፤ የእንግሊዝና የፈረንሳይ አምባሳደሮች፤ የኤርትራን ጉዳይ በቅርብ መከታተል አለብን እያሉ በየጉዳዩ ወሬ ሲሰቅሙ እንደሚውሉ እናውቃለን። እንደ እውነቱ ከሆነ፤ እነዚህ አምባሳደሮች ተንኮል ባያሰቡ ኖሮ፤ የተድላ ባይሩ ዲሰኩር ምን እንደሚል፤ ከአሥመራ ቆንሶሎቻቸው ያገኙት ነበር። ሁለተኛም የጃንሆይ መንግሥት በዲሰኩሩ ላይ ስላለው አስተያየት መጠየቅ አልነበረባቸውም። ነገር ግን እነሱ በየቀኑ የሚከታተሉን ከነገ ዛሬ፤ ጃንሆይ ፌዴሬሽኑን ያፈርሳሉ በሚል እምነት ስለሆነ፤ እኛ ለዚህ ምቹ ላለመሆን፤

1ኛ/ ተድላ ባደረገው ዲሰኩር ፌዴሬሽን እንዲፈርስ በአፈሌል አለመጠየቅ፤

2ኛ/ የፌዴሬሽኑ መፍረስ የሚወሰነው በኤርትራ ሕዝብ እንጂ፤ በጃንሆይ መንግሥት አለመሆኑን፤

3ኛ/ የኤርትራ ሕገ መንግሥት በትክክል ሥራ ላይ እንዲውል ጃንሆይ ድጋፋቸውን ከመስጠት አለማቋረጣቸውን፤ መናገር ግዴታችን ነበር። ልጅ እንዳልካቸውም ደህና አድርጎ ያስረዳው ይህንኑ ነው። ..... ከዚህ ቀጥሎ ግርማዊነት በፈቅድልን ስለፌዴሬሽኑ ጉዳይ ያለኝን ሀሳብ ለማቅረብ እፈልጋለሁ።

**ጃንሆይ፣**

ተናገር !

**አክሊሉ፣**

በእኔ እስተያየት በአሁኑ ሰዓት የኤርትራ ፌዴሬሽን ሳይነካ እንደዚሁ እንዳለ ቢቆይ ይጠቅመናል ብዬ አስባለሁ። የኤርትራ ፌዴሬሽን በሥርዓት ከቀጠለና ውጤቱ ፍሬያማ ከሆነ፤ ከዛሬ ስድስት ዓመታት በኋላ፤ የሞቃዲሾና የሐርጌሣ ሱማሌዎች ከጣልያንና ከእንግሊዝ አስተዳደር ሲወጡ፤ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንተዳደር ብለው ለመጠየቅ ይሰባቸዋል። የወጣት ሱማሌዎች የፖለቲካ መሪ

የሆነው አብዱላሂ ኢሣይ በቅርብ ጊዜ መጥቶ ሲያነጋግረኝ፤ የኤርትራ ፌዴሬሽን እኛንም ስለሚያጓጓን አሠራሩን በቅርብ በመከታተል ላይ ነን ብሎ የነገረኝን፤ ለጃንሆይ አመልክቻለሁ። ይህንን የጠቀስኩት ግርማዊነትም እንደሚያውቀው ወደፊት የሱማሌ ጉዳይ እጅግ የሚያሳስብ በመሆኑ ነው። የዛሬ ስምንት ዓመት እነ ሽርነስት ቤሽን ትልቅ ሱማሌ ለመፍጠር የለኩት እሳት ተዳፈነ እንጂ አልጠፋም። ስለዚህ የኤርትራን የፌዴሬሽን ሞዴል ደህና እድርገን በመያዝ፤ ሱማሌዎች እንዲከተሉ ብናደርግ ለመጭው ፕሮብሌሞችን መፍቻ ይሆናል ብዬ አስባለሁ።

ከዚህ በቀር ደግሞ የኤርትራ ፌዴሬሽን ሳይነካ መቆየቱ ሌላ ጥቅም አለው። ከጥቂት ቀናቶች በኋላ ግርማዊነትም ታላቋ ብሬታንያን፤ ፈረንሳይን፤ ጀርመንንና ሌሎችንም የአውሮፓ አገሮች በስፊው መጥብኝት የሁለት ወር ፕሮግራም ታቅዷል። ይህ የጃንሆይ ረዥም ጉዞ፤ ስለ ኢትዮጵያ ጠቅላላ ጉዳይ፤ በዓለም ጋዜጣና ራዲዮ እንዲነገር ትልቅ ምክንያት ይሆናል። በተለይ እንግሊዞችና ፈረንሳዮች በኤርትራ ጉዳይ አዋቂዎች ነን ስለሚሉ፤ አሁን አሥመራ ላይ የሚነፍሰው የፌዴሬሽን መፍረስ ወሬ፤ በንጉሠ ነገሥቱ የተዘጋጀ ነው ተብሎ የጠላት ፕሮፓጋንዳ ቢነፃፅር፤ በዚህ ብዙ በታስበበት የጃንሆይ ጉዞ ለኢትዮጵያ ዕድገት ብዙ እርዳታ እናገኛለን ብለን የምንጠብቀውን ሁሉ ሊያበላሽብን ይችላል። ጃንሆይ እንደሚያውቀው ፕሮፓጋንዳ ቀድሞ ካጠቃ በኋላ፤ ለመከላከል የሚደረገው ጥረት የልብ አያደርስም። ጃንሆይ ! ብዙ በመናገር የግርማዊነትን ጊዜ በመፍጀቱ ይቅርታ እየለመንኩ፤ በእኔ በኩል የቀረበውን ሀሳብ፤ በሶስት መልክ ከፍጹ አጠቃልላለሁ።

1ኛ/ ደጃዝማች ተድላ ያደረገው ዲስኩር፤ የኤርትራን ፌዴሬሽን አሁን ካለበት ሁኔታ ምንም የሚለውጠው ነገር እለመኖሩ እንዲታወቅ ያስፈልጋል። ግርማዊነትም እንደሚያውቀው ፌዴሬሽን መልዕክት በሌለው ዲስኩር አይፈርስም።

2ኛ/ በአሁኑ ሰዓት ፌዴሬሽኑን ከማፍረስ ይልቅ ማቆየቱ ይጠቅማል ብዬ ባቀረብኩት ሀሳብ ውስጥ ያልተዘረዘሩ ብዙ ነገሮች ስላሉ፤ በልዩ ኮሚቴ ተጠንቶ ለጃንሆይ ውሳኔ ቢቀርብ ይሻላል ብዬ እመለክታለሁ።

3ኛ/ እኔ በማላውቀው ከፍተኛ የፖለቲካ ጉዳይ፤ ፌዴሬሽኑ በተሎ መፍረስ አለበት ከተባለ፤ ለማፍረስ ሕጉንና ሥርዓቱን መከተል አስፈላጊ መሆኑን በብርቱ አሳስባለሁ። ይኸውም፤ ሬፈራንዶም ተደርጎ ሕዝቡ በድምፅ ብልጫ ይፍረስ ብሎ መወሰኑ፤ ታዛቢዎች ባሉበት ሲረጋገጥ ነው። ይህንን ሥርዓት ባልተከተለ መንገድ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና ኃያላን አገሮች፤ በተለይም ጠላቶቻችን እንደሚቃወሙንና ከባድ ችግር እንደሚያደርሱብን በትህትና እገልጻለሁ። በመጨረሻም ለጃንሆይ ማመልከት የምፈልገው፤ የኤርትራ ፌዴሬሽን ጉዳይ ቢፈርስም ቢቆይም፤ ጉዳዩ መከናወን ያለበት በኤርትራውያኖቹ እንጂ የጃንሆይ መንግሥት እጅ እንዳይገባበት መጠንቀቅ ያስፈልጋል።

ጃንሆይ፡  
እንተ የኤርትራን ጉዳይ የምታውቀው በዚያ በሙግቱ ዘመን የሆነውን ነው። በታላላቆቹ መንግሥታቶች ዘንድ እና በዓለም ማህበር ጉባኤዎች ላይ ለብዙ ዓመታት የኛን አደራ ተቀብለህ፤ ብዙ መድከምህን፤ ብዙ መሥራትህን እኛም አውቀን ሕዝባችንም እንዲያውቀው ማድረጋችንን ታስታውሳለህ። የተባበሩት

ማንኛውም እኛ ያልጠየቅነውን፤ የኢርትራም ሕዝብ ተጠይቆ ያልተናገረውን፤ ይህን የፌዴራሊዮን ነገር በግዴታ ከጫኑበት በኋላ፤ በኢርትራ ውስጥ የሆነውን ነገር ፀሐፊዎችን አለማየትህን አሁን የምትናገረው ያስረዳል።

..... ከሁለት ዓመት ገምግሞ፤ የኢርትራ ሕዝባችንን በየከተማው ያለውን ብቻ ሳይሆን፤ በየገጠፋም አየተጓዝን ሕዝቡ የሚለውን ስናዳምጥና ስናነጋግር፤ ይኸ ፌዴራሊዮን የተባለ ነገር ምን ያህል ደንቃራ ሆኖበት የባዕድ መንፈስ ያሳደረበት መሆኑን ይህና አድርጎ ገልጦልናል። የሚቆጫን፤ በዚህ ጉዞአችን አንተን ባለማስከተላችን ነው እንጂ፤ አንተው ራስህ ብታየው ኖሮ ይኸን ጊዜ ፍርድን አስማምሮ ለማቅረብ የሚያህልህ አይኖርም ነበር። ከዚህ ሌላ አንድ ሁልጊዜ ትዝ የሚለን ነገር አለ። ስለ እገራችን እስተዳደር ጉዳይ አልፎ አልፎ ሀሳብህን ስንጠይቅ፤ ማናቸውም ነገር መደረግ ያለበት ከሕዝቡ መንፈስና ፍላጎት ጋር ተስማሚ መሆኑ ሲታይ ነው። እያልክ የምትናገረው ዛሬ ትዝ አለን። ዛሬ እኛ የኢርትራ ሕዝባችንን መንፈስና ብርቱ ፍላጎት እዚያው አገሩ ድረስ ሄደን አይተን፤ ይህንን ፌዴራሊዮን የተባለውን ሕግ ምን ያህል እንደጠላውና እንዳዘነበት፤ ከአቅሙም በላይ ግብርና ታክስ እንደተጫነበት፤ በዲሰኩርም በአጤቱታም የገለጸልንን ተረድተን፤ ከዚህ ከተቸገረበት ወጥመድ እንዴት እንደምናላቅቀው ስናጠና፤ ፌዴራሊዮኑ መነካት የለበትም። እንዲያውም ለምን ጊዜውም መኖር አለበት የሚል ሀሳብ በመናገርህ በጣም ተገርመናል። ደግሞለ አንተ የሰጋህበት ሌላው ነገር፤ የዓለም ታላላቅ መንግሥታቶችም ቢሆኑ፤ የተባበሩት መንግሥታቶችም ቢሆኑ፤ አንተ ስትነግረን እንደነበረው፤ ሕዝቡ የሚፈልገውን ነገር በመሥራታችን ለምን ይቃወሙናል ? ጠላቶቻችንስ እኛን ለማጥቃት ምን መንገድ ይኖራቸዋል ? ስለዚህ ይህን ሀሳብህን እንደገና ብታስብበት ሳይሻል የሚቀር አይመስለንም።

ስለ ሱማሌ የተናገርከው ልክ አይደለም አይባልም። ቢሆንም ገና የዛሬ ስድስት ዓመት ምናልባት ሊረዳን ይችላል ለሚባል ነገር፤ ዛሬ የኢርትራ ሕዝባችን የወደቀበትን ችግር ችላ ማለት አይገባም። ..... ስለ ተድላ ንግግር በረዥሙ ያስረዳኸው የተገባ ነው። በፌዴራሊዮንም መንገድ እኔ መሪ ነኝ ብሎ ለመኖር መፈለጉ እርግጥ ነው። ከአገር ፍቅር ሰዎችም ጋር ተራራቆ ከሌሎች ጋር ሲሠራ ከቆየ በኋላ፤ በመጨረሻው ብቻውን ስለአስቀረው፤ አሁን ማጣፊያው ሲያጥርዘት አቀድሞ ቦታው ለመመለስ ማስቡ እውነት ነው። ዘግኖም አንተ ያልታየዋል፤ ተድላ አንድ የጫረው እሳት አለ። ፌዴራሊዮኑ በፈርሰ ደስ ይለኛል፤ የለውን ከዚህ ቀደም ተናግሮት አያውቅም። አሥመራ ያሉት ታማኝ አገልጋይዎቻችን፤ ተድላ የሰጠው ፍንጭ ሕዝቡን የሚቀስቅስ መሆኑን አመልክተውናል። እንግዲህ፤ ሕዝቡ አደባባይ ወጥቶ ፌዴራሊዮንን አንፈልገም፤ ንጉሠ ነገሥታችን አንድ ነገር ያድርጉልን ብሎ ቢጠይቅ፤ ምን ማድረግ እንዳለብን ተዘጋጅቶ መጠበቅ የተገባ መሆኑን ሁላችሁም ታውቃላችሁ። ይህንንም ስብስባ ያደረግነው ለዚሁ ብለን ነው። አሁን እዚህ ያላችሁት ሁሉ፤ እኛም የተናገርነውን፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችንም በረዥሙ ያስረዳውን እንደሰማችሁት፤ የሚጠቅም ነው የምትሉትን፤ የሚጨመርም አለ ብላችሁ የምታስቡትን እንድትናገሩ ይሁን።

ራስ ካሣ፤

ይኸ የኢርትራ ነገር ሙሉ በሙሉ በአንድ ኢትዮጵያ፤ በአንድ ንጉሠ ገሥት እንዲገዛ ሳይሆን፤ ለራሱ የተለየ መንግሥት እንዲሰጠው መደረጉ፤ ለሌላው ኢትዮጵያ ክፉ ጠንቅ አይሆንም ወይ ? ብዬ፤ ከሁለት ስት ዓመት በፊት አክሊሉን



ለዐቃ ራስ ካህን ኃይሉ

« ..... የሙጭ ጉዳዩን አክሊሉን በጣም አደራ የጋለው፤ የኢትዮጵያ እንደ መሆኑ ከሁሉ በላይ ትላቅ ነገር መሆኑን ነው። ..... በኢርትራ ነገር የሆነው ሲገርመኝ፤ አሁን ደግሞ የመቅደሾም የሀርጌም ሱማሌዎች በኢርትራው ዓይነት መተዳደሪያ ፌዴሬሽን ወደ እኛ እንዲመጡ መደከም አለብን ብሎ አክሊሉ ሲናገር ሰማሁ። ..... ሱማሌዎች ወደ እኛ መግባት ካመለከቱ፤ ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሆነው ነው እንጂ፤ መተዳደሪያቸው ግማሽ በግማሽ ሆኖ አደለም። ግማሽ በግማሽ የሆነ መተዳደሪያ ትላቋን ኢትዮጵያን ስለሚይጠ ትማት፤ እዚያው አለብት ይኑሩ ..... »

ራስ ካህን ኃይሉ መስከረም 1954  
(Photo AAU)

መጠቀሚያን እንዲያገለግሉ። በዚያን ጊዜ አክሊሉ የነገረኝ የወደፊት ሁኔታ ተሰፋ ያለው እርርብ ነበር። ሕዝቡ ከጥቂት ጊዜ በኋላ በአንድ ኢትዮጵያና በጃንሆይ ጭንቀት ብቻ ለማድረግ ሕጉን ሊለውጠው ስለሚችል እያሳሰብም ብሎኝ ነበር። ዛሬ ገን የምሰማው በጣም የተለየ ሆኑብኝ። ይኸ የኢርትራ ማደሪያ ሕግ እንኳን መለወጥ አንዲያውም ቢቀይልን ይሻላል ሲባል ሰማሁ። አክሊሉ በዚህ ብቻ አልቆመም። ወደፊትም ሰማሌዎች ከመቅደሾም ከሀርጌም ወደ እኛ ሲመጡ፤ በዚህ በኢርትራው መተዳደሪያ ዓይነት እንድንቀበላቸው መድከም አለብን የሚል፤ አዲስ ነገር ከዚህ ቀደም ያልሰማሁት ሀሳብ ጨምርቦታል። እንግዲህ አንድ አክሊሉ አባባል ከሆነ፤ በዕድሜያችን የጥንቷ ኢትዮጵያን፤ በሰሜን፤ በደቡብ በማህሉ እየተባለ በሶስት ዓይነት የመተዳደሪያ መንግሥት ተከፋፍላ ልናያት ነው። እንደዚህ ከሚሆን እግዚአብሔር በቸርነቱ አገራችንን ከዚህ መከፋፈል ይሰውራት ማለት ይገባል።

..... አሁን የሩቁን ችግር ትተን እዚሁ እፈታችን ያለውን ጉዳይ እንነጋገርበት። ስለዚሁ ስለ ኢርትራ ጉዳይ አክሊሉ ያሰረዳው አንድ ትልቅ ነገር አለ። በዓለም ማህበር ተፈርዶ፤ በጃንሆይ ማህተም ጸድቆ ለሀማሊኖች መተዳደሪያ የተሰጠውን ሕግ ለማፍረስ ተጽፈው የተቀመጡ ሕጎች አሉ ብሏል። ቀጥሎም ሲያሰረዳ፤ እነዚህን ሕጎች ተከትለው፤ ይኸንን እንወደውም ብለው፤ ከዓለም ማህበር የተሰጣቸውን መተዳደሪያ ማፍረስ ያለባቸው ሀማሊኖች ራሳቸው ናቸው እንጂ፤ የጃንሆይ ስም መግባት የለበትም ብሏል። በእውነቱ ይኸ ጉዳይ በጣም መታሰብ ያለበት ትልቅ ነገር ነው። መቼም ፈረንጆች የማይሠሩት የሰም። ሕግ የሚቆመው ለማስተዳደሪያ፤ ለዳኝነት ለሥርዓት ማስከበሪያ ብቻ ሳይሆን፤ ለማፍረሻም የተለየ ሕግ ታስቦ መዘጋጀቱ ድንቅ ነው። እንግዲህ ይኸ ከሆነ፤ አክሊሉ እንዳለው፤ ባለጉዳዮቹ የሆኑት ሀማሊኖች፤ በዓለም ማህበር ተፈርዶ የተሰጠ ነ መተዳደሪያ እጅግ የሚጉዳን ስለሆነ፤ አፍርሰን ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሆነናል ብለው በዳኛ እና በምስክሮች ፊት እስኪወሰኑ ድረስ፤ ዛሬ በእኛ በኩል የሚዘጋጅም የሚሠራው ነገር የለም ማለት ነው።

..... በመጨረሻ የውጭ ጉዳዩን አክሊሉን በጣም አደራ የምለው፤ የኢትዮጵያ አንድ መሆን ከሁሉ በላይ ትላቅ ነገር መሆኑን ነው። ጃንሆይ ከልጅነት ጀምሮ የሚደክሙት ይህን ከአባቶች የተወረሰውን የኢትዮጵያን አንድ መሆን ለመጠበቅና፤ ለትውልድ ለማሰያዝ ነው። .... በጠላት ተቆራርጠው የተወሰዱበትን ግዛቶቻችን፤ በሰሜንም ሆነ በደቡቡ ያሉት ሕዝቦቻችን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ የሚገባቸው ሙሉ በሙሉ ኢትዮጵያ ሲሆኑ ነው እንጂ፤ መተዳደሪያቸው ግማሽ በግማሽ ሆኖ አይደለም። መቼም የኢርትራ ጉዳይ አንድ ጊዜ ሆኗል። በአምላክ ፈቃድ በጃንሆይ ድካም ወደፊት ይስተካከላል ብለን እናስባለን። ስለ ሰማሌ የተባለው ግን፤ የኢርትራን ዓይነት መተዳደሪያ ይዘን እንምጣ ካሉ፤ የሚበጀው አለመቀበሉ ነው። ጥንት በኢትዮጵያ ተገዝተው የኖሩ መሆናቸውን ካመኑበት፤ ሙሉ ኢትዮጵያ ሆነው ይምጡ። አለበለዚያ ግማሽ ለግማሽ የሆነ መተዳደሪያ ትላቋን ኢትዮጵያ ስለማይጠቅማት እዚያው አሉበት ይኑሩ።

**ቢትወደድ መኩንን፤**

የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በሰፊው የተናገረው፤ መጀመሪያ የኢርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ የሚችለው በሕገ መመሪያ ሕዝቡ በድምፅ ብልጫ ሲወስን መሆኑን፤ ሁለተኛ ያለ ሕገ ቢፈርስ በአገራችን የውጭ ፖለቲካ ላይ

ለቲ አክሲዮኒ  
 ጃንሆይ ከፈቀዱልኝ ከሁሉ በፊት ማስረዳት የምፈልገው፣ በኢርትራ ጉዳይ  
 እኔ በተለይ የፌዴሬሽን አድናቂ አለመሆኔ እንዲታወቅልኝ ነው። ይህ ዓይነት  
 አስተያየት ስለተሰጠኝ አዝናለሁ። በሙግቱ ዘመን የፌዴሬሽን ህሳብ በቀረበ ጊዜ  
 ይህን ለማስቀረት ምን ያህል እንደጣርኩ፣ ከስንት መንግሥታቶች ጋር ጠብሳል  
 እንደደረሰኩ፣ ጃንሆይ ስለሚያውቁት ዝርዝሩ አያስፈልገም። አሁንም ፌዴሬሽኑን  
 አለመንካት ጠቃሚ ነው ብዬ የማምንበትን ህሳብ ከኔ ምክንያቶቹ ቀደም አድርጌ  
 ስለተናገርኩ፣ እንደገና በመድገም የጃንሆይን ጊዜ አሳጠፋም። አሁን ልዑል የሐረር  
 መስፍን ለጠየቁኝ መልሱን አቀርባለሁ። የኢርትራ ፌዴሬሽን ሥርዓቱን  
 ሳይከተል በአንዳንድ ሰዎች ዲስኩር እንዲፈርስ የተፈቀደ እንደሆነ፣ የተባበሩት  
 መንግሥታትና ታላላቆቹ አገሮች በኢትዮጵያ ላይ ጥቃት ሊያደርሱ ይችላሉ ብዬ  
 ስናገር፣ እንደ ኮሪያ ጉዳይ መንግሥታቶችን አስተባብረው በጦር ይወጉናል ማለቴ  
 አይደለም። የተባበሩት መንግሥታት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት የሕዝቦችን  
 ጠብቅ ጥሷል በማለት መጀመሪያ በራዘሉሽን ያወግዘናል። ሁለተኛ ደግሞ  
 ምናልባት በመላው ዓለም የኢኮኖሚ ጭቆና እንዲደረግብን ይወስን ይሆናል። ይኸ  
 ከሆነ አገራችንን በጣም እንደሚጎዳት ጥያቄ የለውም። ያንኑ አገራችን  
 የሚያመርተውን ቡና እና ቆዳ በመጠኑም የቅባት እህሎች ለውጭ ገበያ ለማቅረብ  
 እንከለክላለን። ከወጭ የምናስመጣቸውን ሶቃዎች ሁሉ ሊላው ቢቀር፣ እንደ  
 መድኃኒቶች የመሳሰሉትንም የሚሸጥልን አናገኝም ይሆናል። ታላላቆቹ  
 መንግሥታቶች ደግሞ በኢርትራ ውስጥ ለሚነሱት ተቃዋሚዎች መሣሪያ በማድል  
 የሽፍቶች ጦርነት ያስከፍቱብናል። ነገር ግን ፌዴሬሽኑ የሚፈርስው ራራራንደም

**ተዘጋጅቶ፡ የተባበሩት መንግሥታት ታዛቢዎች ባሉበት ሕዝቡ በደምዕ ብልጫ ፈደራል ጉዳይ አለመፈለጉ፡ ከተረጋገጠ፡ የጃንሆይ መንግሥት የዲሞክራሲን ሥርዓት በትክክል አክብሯል ተብሎ ይደነቃል እንጂ፡ ጥቃት እይታሰብበትም፡፡ አሁን ትልቁ ጉዳይ፡ ይህንን የዲሞክራሲ ሥርዓት ተከትሎ፤ የሕዝብ ድጋፍ ለመስጠብና ለማስፈጸም የሚችለው ሰው ማን ነው ? የሚለው ጥያቄ ነው፡፡ ..... ደጃዝማች ተደላ በኤርትራ የፖለቲካ መሪ ሆኖ በአራቱ ኃያላን አገሮችና በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የታወቀ ሰው በመሆኑ፡ ለዚህ ጉዳይ ተቀባይነት የሚኖረው እሱ ነበር፡፡ እሱ ግን ይህንን እርምጃ አይወስድም ብዬ የተናገርኩትን አለውጥም፡፡በዚህ ጉዳይ ቀደም ሲል ክቡር ጠቅላይ ሚኒስትሩ አስተያየታቸውን ሲሰጡ፤ ደጃዝማች ተደላ ከኢትዮጵያዊነት መንፈስ የሚርቅ አይደለም ብለዋል፡፡ እኔም ፌዴሬሽኑን ማጠንከር እንጂ ማፍረስ አይፈልግም ብዬ ሰናገር፤ ኢትዮጵያዊነቱን ጥያቄ ውስጥ አለማስገባቱን በዚህ አጋጣሚ ክቡርነታቸው እንዲረዱት እፈልጋለሁ፡፡ ..... ልዑል የሐረር መስፍን የመረጣቸው ፊታውራሪ አስፍሐ፤ እስከዛሬ ድረስ በፖለቲካው ሜዳ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴ ሆነው ተመርጠው አያውቁም፡፡ በትግሉ ዘመን ለኤርትራና ለኢትዮጵያ አንድነት ከፍ ያሉ ሥራዎች የፈጸሙት፤ እኔ በምመራው ሚኒስቴር ውስጥ የነኛል ዋና ዲሬክተር ሆነው ነው፡፡ ዛሬም የጃንሆይ ምክትል እንደራሴ በመሆናቸው፤ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ መሪ ሆነው ቢቀርቡ፤ በጃንሆይ የታዘዙ ናቸው በመባል ውጤቱ እንደምንመኘው አይሆንም፡፡ በአሁኑ ሰዓት በኤርትራ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንሰሎች፤ ለየአገራቸው በሚያቀርቡት ሪፖርት የጃንሆይ እንደራሴና የምክትላቸው የአስፍሐ ዋና ሚኒስትር፤ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ስለሆነ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን አላሠራ ብለውታል እያሉ፤ በሰፊው የሚሰጡትን ትችት አላቆሙም፡፡ ደጃዝማች ተደላም ከቆንሰሎቹ ጋር ሲነጋገር፤ ይህንን ጥሩ እድርጌ ተጠቅሞበታል፡፡**

..... ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን በሥራ ላይ መዋል ኢትዮጵያ የተጠረጠረችው ገና ከመነሻው እንደነበረ ለማስታወስ እንዲፈቀድልን ጃንሆይን እለምናለሁ፡፡ የዛሬ አራት ዓመት የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ጉባኤ ላይ ፌዴሬሽኑ ለመጽደቅ ቢቀርብ፤ የደረሱብንን ችግሮች መርዛት አንችልም፡፡ የኢትዮጵያ መንግሥት የፌዴሬሽኑን አስተዳደር ያከብራል የሚል ዕምነት ስለሌለን፤ፌዴሬሽኑ በትክክል ሥራ ላይ መዋሉን ለሚቆጣጠሩ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ወኪሎች፤ አሥመራ ላይ ቢሮ ማቆም ያስፈልጋል፤ የሚል ፊደላቸው በማርቀቅ፤ ተንኮል ያጠመዱብን አገሮች ጥቂቶች አልነበሩም፡፡ በዚያች አስቸጋሪ ሰዓት ብላታ ኤፍሬም ተወልደመድህን፤ አቶ እበበ ረታ፤ ብላታ ዳዊት ዕቀበእግዚእ እና እኔ ሆንን፤ በአራት መንታ የመንግሥታቱን እንደራሴዎች ተከፋፍለን፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ገና ከገፍኔሹ የመንግሥታት ማህበር ዘመን ጀምሮ ለኮሌክቲፍ ሴክውራይና ለተባበሩት መንግሥታት ቻርተር እምነታቸውንና ታማኝነታቸውን ያስመለከሩ መሆናቸው እየታወቀ፤ እንደት በዚህ በፌዴራል አስተዳደር ጉዳይ ተቆጣጣሪ ይመደብባቸዋል ? በማለት፤ ጠንክረን በማስረዳታችን ጠላቶቻችን ያሰናዱልን ፊደላቸው ወድቆ ቀረ፡፡ ይህንን ለማስታወስ የተገደድኩት፤ በዚህ በኤርትራ ጉዳይ ዛሬም አስፍሰፊው የሚጠባበቁን ጠላቶቻችን ብዙ ስለሆኑ፤ የንጉሠ ነገሥታችን ስም በዓለም ላይ ተከብሮ እንዲቆይ፤ የኢትዮጵያ ታሪክና ዝና እንዲጠበቅ ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ እንዳለብን ለማሳሰብ ነው፡፡

**ጸት ወልደገዮርጊስ፤**

ጃንሆይ እንደሚያውቁት ባለንበት የፖለቲካ ዓለም ውስጥ ትናንት የተሰጠው ቃል ለዛሬ የማይከበር፤ የዛሬው ለነገ መከበሩ የማይረጋገጥ ሆኖ እናየዋለን፡፡



ላውላ ራስ ነጥህ ከሶስት ዓመት በፊት ስለ ኦርትዶ ፌዴሬሽን አቶ አክሊሉ የነገራቸውን ሲያስታውሱ፤ ዛሬ የቀረበው ህሳብ ልዩነት ያለው ሆኖ ያገኙት፤ በዚህ ተለዋዋጭ በሆነው የዓለም ፖለቲካ ምክንያት ነው።

..... የዛሬ ሁለት ዓመት በዚህ ጊዜ፤ የኦርትዶን ሕገ መንግሥት ጃንሆይ ሲያጸድቁ፤ አብዛኛዎቻችን ሰንናገር፤ የኦርትዶ ሕዝብ ከኢትዮጵያ የተለየ አስተዳደር፤ ከኢትዮጵያ የተለየ ባንዲራ፤ ከኢትዮጵያ የተለየ የመጠሪያ ስም፤ አንፈልግም ብሎ በግዴታ የተጣለበትን ፌዴሬሽን የተባለ ሕገ ለማፍረስ ከሰድስት ወር የበለጠ ጊዜ አይወስድበትም ብለን ነበር። ነገር ግን በዚህ በሁለት ዓመት ውስጥ ነገሩ እንደአሰብነው አልሄደም። ለዚህም ምክንያቶች አሉት። ለኦርትዶ የአስተዳደሩን ኃላፊነት የተቀበሉት ሰዎች፤ የፌዴሬሽኑ ሥልጣን እየጣማቸው ስለሄደ፤ ሕዝቡን አነሳስተው ፌዴሬሽኑን ማፍረስ አልፈለጉም። ፌዴሬሽኑ በቶሎ እንዲፈርስ የፈለጉት ሰዎች ደግሞ፤ የሕዝብ ወኪሎች ባለመሆናቸው፤ ውስጥ ውስጡን ከመጥገን በስተቀር አደባባይ ወጥተው ሕዝቡን ማነሳሳት አልቻሉም።

..... የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ በአንዳንድ ምክንያት ፌዴሬሽኑ በጥድሬያ ቢፈርስ፤ በግርማዊነትዎ መንግሥት ላይ የሚያስከትለውን ችግር፤ ቀጥሎ ደግሞ ፌዴሬሽኑ መፍረስ አለበት ተብሎ ከተወሰነ፤ ለአፈራረሱ ያለውን ወግና ሥርዓት መከተል አስፈላጊ መሆኑን ዘርዘሮ አስረድቷል። እኔም ይህን ህሳብ መደገፍ ብቻ ሳይሆን ተጨማሪም አስተያየት እንዳቀርብ የጃንሆይን ፈቃድ እጠይቃለሁ። ይኸውም፤ ፌዴራሊዮኑ ነገ ቢፈርስ፤ የግርማዊነትዎ መንግሥት በአንድ ጊዜ የኦርትዶን የውስጥ አስተዳደር ተረክቦ ለመሥራት፤ ምንም ዓይነት ዝግጅት ስለሌለ፤ ከባድ ችግር የሚፈጥር መሆኑን ነው።

..... ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፤ ኦርትዶ ለሀምሳ ዓመታት በጣልያን የኩሎኒ አገዛዝና ለአሥር ዓመታት በእንግሊዞች ይዞታ በመቆየቷ፤ የተለያየ አስተዳደር ስትቀምስ የኖረች ነች። አሁን በመጨረሻውም፤ ስትጠቀምበት የቆየችው የሁለት ዓመት የፌዴራሊዮን አስተዳደር፤ ከውጪው ዓለም መንፈስ የተወረሰ ስለሆነ፤ አሠራሩ ከእኛ ጋር ሲተያይ የተለየ መልክ አለው። ይህንን ከእኛ ጋር የማይዛመድ የአስተዳደር ሲስተም በአንድ ጊዜ ተረክቦ፤ በግርማዊነትዎ መሪነት ከተመሠረተው አድሚኒስትራሊዮን ጋር ለማዋሃድና ለመምራት ብዙ የተወሳሰቡ ፕራብሌሞች ስለሚገጥሙን እንቸገራለን። ስለዚህ ጊዜ ወስዶ ማጥናትና አስፈላጊውን ማድራጀት ግዴታ ስለሚሆን፤ የፌዴራሊዮኑ አስተዳደር እንዳለ መቆየቱ፤ በዓለም ላይ ስለሚያስከትለው የፖለቲካ ፕሮብሌም ብቻ ሳይሆን፤ ለዚህም ለውስጥ ችግራችን የሚረዳ መሆኑን በጥልቀት አጥንቼ አምኜበታለሁ።

..... ይህንን ህሳብ ሳቀርብ እኔም እንደ አቶ አክሊሉ የፌዴሬሽን ደጋፊ ተብዬ እንደማልቆጠር ተስፋ አደርጋለሁ። አቶ አክሊሉ ከእኔ በፊት ሲናገር የፌዴራሊዮኑን መፍረስ እንደ ደጃች ተድላ ተቃዋሚ ነው ተብሎ በመገመቱ ምን ያህል እንዳዘነ ለጃንሆይ አመልክቷል። በዚህ ረገድ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ ላይ የተወሰደው አስተያየት ቅር የሚያስኝ መሆኑን እኔም መደበኛ አልፈልግም። ጃንሆይ ብዙ ጊዜ የመከራናና አደራ ያሉን፤ ይህን በመስለ ከፍተኛ ስብሰባ ላይ የግርማዊነትዎ ታማኝ አገልጋይ የሆነ ሁሉ ህሳቡን ሳይሸሸግ ገልጦ ከተናገረ የገባኤው ውጤት በቁም ነገር ይፈጸማል ብለው ነው። እኔም ይህንኑ የጃንሆይን መምሪያ ከሚከተሉት አንዱ ነኝ። .....አቶ አክሊሉ የፌዴራሊዮኑ አስተዳደር ሳይነካ

ቢቶይ ለግርማዊነት መንግሥት ይጠቅማል ብሎ ያቀረባቸው ምክንያቶችና፡ ደጃች ተደላ ፌዴራሊዮኑን ይዞ ለመኖር የሚያደርገው ጥረት፡ እንደ ጠልጥኖምና ገብረማርያም የመጠሪያ ሰዎች ልዩነት የላቸውም ተብሎ መገመቱ ተገቢ አይደለም። የሁለቱ ሰዎች የሀሳብ ልዩነት እጅግ የተራራቀ መሆኑን ለመረዳት ይህን ያህል አስቸጋሪ አልነበረም። የሆነ ሆኖ ትልቁ ቁም ነገር ግርማዊነት የሁላችንንም አስተያየት እንኳን ተናግረው፤ ገና ስናስበው ምን መሆኑን አበጥረው ስለሚያውቁን፤ ያልጠበቅነው ግምት ይወድቅብናል ብለን አንስጋለን።

..... አሁን በእኔ በኩል ለግርማዊነት ውሳኔ የማቀርባቸው አራት ዋና ዋና ሀሳቦች አሉኝ።

1ኛ/ በአገር ውስጥና በውጭ ዓለም ያለው የፖለቲካ ሁኔታ፤ የሚያመች መሆኑ እስኪረጋገጥ፤ ፌዴራሊዮኑ ሳይነካ እንዲቀጥል፤

2ኛ/ በአገር ፍቅር ስሜታቸው ተገፋፍተው ፌዴራሊዮኑ እንዲፈርስ ለሚጥሩት ታላላቅ ኤርትራውያኖች፤ በኃያላኖቹ መንግሥታዊነትና በዓለም በኩል የሚፈጠረውን ችግር በማስረዳት በትዕግሥት እንዲጠብቁ ማድረግ፤

3ኛ/ በኤርትራ የግርማዊነት እንደራሴና ምክትል እንደራሴው ፌዴራሊዮኑ እንዲፈርስ የሚሠሩት ሁሉ፤ ብዙ የፖለቲካ ችግር ስለሚፈጥር፤ ወደፊት ከሚላክላቸው መምሪያ እንዳይወጡ ትዕዛዝ እንዲተላለፍላቸው፤ በተጨማሪም የኤርትራ ፌዴራሊዮን መፍረስ ጉዳይ፤ የሚከናወነው በኤርትራውያኖቹ ብቻ መሆኑን እንዲገነዘቡት መምሪያ እንዲደርሳቸው፤

4ኛ/ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ እንደተናገረው፤ የኤርትራ ሕዝብ በፊደራልም ፌዴራሊዮኑን ቢያፈርስ፤ እስተዳደሩን ለመረከብ ዱብዕዳ እንዳይሆንብን፤ ጥናቱ በከፍተኛ ምሥጢር ከአሁኑ እንዲጀምር እስፈላጊ መሆኑን አመለክታለሁ።

ጸሐፊ ትእዛዙና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከወትሮው ልማድ ትንሽ በጠነከረ እነጋገር በሰፊው የገለጻቸውን ሀሳቦች፤ ንጉሠ ነገሥቱ ብዙም ሳይቆጡ በሙሉ ካዳመጡ በኋላ፤ በሰብስባው መጨረሻ ላይ የተናገሩት ቃልና የሰጡት ውሳኔ፤ የሚከተለው ነበር።

« ..... እያንዳንዳችሁ የምታስቡትን ገልግችሁ በመናገራችሁ ማለፊያ አድርጋችኋል።

..... ራስ ካሣ የተናገርከው ትላቅ ነገር ነው። ለኢትዮጵያ አንድ መሆን፤ በአንድ እስተዳደር እንዲሆን ማድረግ፤ ከልጅነት ዝምሮ ስንደክምበት የቆየውን ካንተ ሌላ የሚያውቅ ምስክር ስለሌለ፤ የተናገርከው ሁሉም ፍሬ ነገር ነው። ስለ ኤርትራም ስለ ሱማሌም አንተ የተጨነቅክበት ጉዳይ እኛንም ምን ያህል እንዳስጨነቀን ታውቃለህ። ጊዜ ተለዋዋጭ ስለሆነ፤ ነገ፤ ጊዜ የሚፈጥረውን አናውቀውም። ለሁሉም ሁሉን የሚችል እምላክ ብርታቱን እየሰጠን የምንደክምበት ሁሉ፤ ለኢትዮጵያ ፍሬ እንዲሆን ተስፋ እናደርጋለን።



ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስ፣ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር፤

« ..... የኤርትራ ፌዴራሊዮን ቢፈርስ፤ በታላላቅ መንግሥታቶችና በዓለም ማህበር በግርማዊነትዎ መንግሥት ላይ የሚያስከትለውን ችግር፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርዎ ዘርዘር አስረድቷል። ..... እኔም ይህን ሀሳብ መደገፍ ብቻ ሳይሆን በተጨማሪም የማሳስበው፣ ፌዴራሊዮኑ በጥድፊቱ ቢፈርስ፣ አስተዳደሩን ለመረከብ ስላልተዘጋጀን፣ ዱብ ዕዳ እንዳይሆንብን መጠንቀቅ አለብን ..... »

ወልደጊዮርጊስ መስከረም 1954

..... ላይ ባደረገው ስብሰባ ላይ የተገለጠው ሀሳብ ሁሉ ደስ አስችቶናል። ደስ ጭናል የምንሰውም፤ ሁላችሁም የምታስቡትን ሳትሸሽጉ በመናገራችሁ፤ አንዳንድ የሚስቀም ፍሬ ነገር ስለአገኘንበት ነው። ለዚህም እክሊሉ ዘርዘሮ ጭናገሩ ብዙ ነገር ተገላልጦ ሊታወቅ ትሏል።

..... ወልደጊዮርጊስ በገስተክልን ሀሳብ ውስጥ ጠቃሚ ነገር መኖሩን ተመልክተናል። ሆኖም፤ የኦርቶዶክስ ፌዴራሊዮን የሚፈርስው ከተባበሩት መንግሥታት ሕግ ጋር በሚስማማ አኳኋን እንዲሆን እክሊሉ የተናገረውን እኔም እደግፋለሁ ያልከው፤ ለእኛ የማናውቀው አዲስ ሀሳብ ሆኖ አላገኘነውም። የኦርቶዶክስ ፌዴራሊዮን ሕግ ባልያዘና ሕዝብ ባልጠየቀው መንገድ እንዲፈርስ፤ እኛም የማንፈቅድ መሆናችንን መኩንን እንዳልካቸው ተናግሮታል። እንተም ይኸንን እንዴት እንደሳትከው አልገባንም። ከዚህ ሌላ ደግሞ የፌዴራሊዮኑ መፍረስ ጉዳይ፤ የሚታሰበውም የሚዘጋጀውም በኦርቶዶክሳውያኖቹ ብቻ መሆን አለበት እያላችሁ፤ እንተም እክሊሉም የተናገራችሁት፤ ከምን የተነሳ እንደሆነ አልተረዳነውም። በእኛ በኩል ለፌዴራሊዮኑ አፍራሾች እንዲሆኑ ከሌሎቹ ግዛቶቻችን ሰው እየመለመልን ወደ ኦርቶዶክስ እየሄዱ እንዲያስፈሰፉ አስማድረጋችንን፤ ካንተ ከጽሕፈት ሚኒስትራችን የተሻለ የሚያውቅ የለም። እንደራሴያችንና ምክትሉም በሆኑ፤ ፌዴራሊዮኑን ለማፍረስ በብርቱ እንዲሠሩ ከእኛ ትእዛዝ አለመሰጠቱን አንተ የምታውቀው ነው። እነሱም ተድላን አላሠራም ብለው አስቸግረውታል እየተባለ በውጭ መንግሥታቶች የሚወራ ከሆነ፤ እክሊሉ ሀብተወልድ ይኸ ጉዳይ እንተን ስለሚመለከት፤ አሁን አዲስ በፈጠርከው አሠራርህ፤ ያንኑ እንዳልካቸውን እየወከልክ፤ በእንደራሴያችን ላይ የሚነገረው ሁሉ ፍሬ የሌለው መሆኑን ለየአምባሳደሮቹ ማስረዳት ነው። ..... ፌዴራሊዮኑ ቀርቶ ሙሉ በሙሉ መዋህድ እንዲሆን፤ ወደፊት በተድላ ቦታ አስፍሐ ወልደሚካኤል በሕዝብ የተመረጠ ባለመሆኑ አይቻልም ብለህ እክሊሉ የተናገርከውን በጥሞና አዳምጠናል። መቼም ፖለቲካ ተስዋዋጭ ነውና ነገ ጊዜው የሚፈጥረውን ማወቅ ስለማይቻል፤ ስለዚህ ጉዳይ ወደፊት የሚሆነውን እናያለን። እንተም እንድታየው ይሆናል ..... »

### የንጉሠ ነገሥቱ ውሳኔ

1. ኦርቶዶክሳውያኖቹ፤ የፖለቲካዎቹም ሆኑ የፓርላማዎቹ፤ ከሕዝቡ ጋር ሆነው፤ አገራቸው በእስተዳደር ከኢትዮጵያ ውስጥ ቢሆን የሚጠቅማቸው መሆኑን አውቀው፤ ለእኛ እስኪያመለክቱን ድረስ፤ የፌዴራሊዮኑ ሥራ ሳይነካ እንዳለ እንዲቆይ ይሁን፤

2. ወልደጊዮርጊስ፤ ፌዴራሊዮኑ እንዲፈርስ ሕዝቡ በሚያመለክተን ጊዜ ተዘጋጅቶ ለመጠበቅ፤ የእስተዳደሩ ሁኔታ ይጠና ያልከው ማለፊያ ሀሳብ ስለሆነ፤ በእንተ ስብሰባዊነት ለጉዳዩ የሚሆኑት ሚኒስትሮች ገብተውበት የሚያስፈልገው እንዲሰናዳ ይሁን።

ደጃዝማች ተድላ በድንገት ተነስተው ያደረጉት የይስሙላ ዲስኩር ምክንያት ሆኖ፤ ስለ ኦርቶዶክስ ፌዴሬሽን መኖርና መጥፋት ጉዳይ በጃንሆይ ቢሮ በሰፊው የተካሄደው ስብሰባ፤ በመጨረሻ ያስገኘው ውሳኔ በጊዜው ላይ ለተፈጠሩት ችግሮች መፍትሔ ስጥቷል።



« ..... ፌፌሪንደም ሳይደረግ፤ ዓለም የሚያምንበትን ሥርዓት ሳይከተል፤ የኢርትራ ፌዴሬሽን በአንዳንድ ሰዎች ዲሲኩር እንዲፈርስ የተፈቀደ እንደሆነ የተባበሩት መንግሥታትና የኃያላን አገሮች ብዙ ጥቃት ሊያደርሱብን ይችላሉ ብዬ ሰናገር፤ እንደ ኮሪያ ጉዳይ በጦር ይወጉናል ማለቴ አይደለም። ..... ነገር ግን አስፍሰፈው የሚጠባበቁን ጠላቶቻችን ሁሉ በፖለቲካ ሜዳና በኤኮኖሚ ጭቆና የሚያደርሱብን ጉዳት ቀላል አይደለም ብዬ እገምታለሁ ..... »

አክሊሉ ሀብተወልድ  
መስከረም 12 ቀን 1954

« ..... የኤርትራ ሕዝብ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ቢመርጥ ለደስታዬ ወሰን አልሰጠውም ነበር ..... » ብሎ መናገር፣ የግልን ምኞት መግለጥ እንጂ፣ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ሥርዓቱንና ሕጉን ተከትሎ ለሕዝብ ውሳኔ የቀረበ ጥያቄ አለመሆኑን፣ በዚህ በጃንሆይ ቢሮ በተደረገው ስብሰባ ደህና እድርጌ ሊብራራና ሊታወቅ ተችሏል። እባ ጠቅል ኃይሌ፣ ኤርትራን ጠቅልሎ በአንዲት ኢትዮጵያ አስተዳደር ሥር ለማድረግ፣ የተድላ ባይሩ ዲሰኩር የሚያፋጥነው መስሎ ታይቷቸው ነበር። ነገር ግን ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ጣጣው እጅግ ብዙ መሆኑን ከአክሊሉ ሀብተወልድ የቀረበው ሰፊ ማብራሪያ፣ ወልደጊዮርጊስም ይህንኑ በመደገፍ እያቀጣጠሉ የጨመሩት ሀሳብ፣ የጠቅል ምኞት ጉዞውን እንዲገታ እስደርጌታል። ንጉሠ ነገሥቱ ጸሐፊ ትእዛዛቸውና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ያደረጉት ንግግር ሁሉ ብዙም ባይጥማቸው፣ ያቀረቡትን መሠረታዊ ሀሳብ እስመቀበል ችግር እንደሚሆንባቸው ስለተረዱት፣ በመጨረሻው የኤርትራ ፌዴሬሽን ሳይነካ ይቆይ አለ።

ጃንሆይ ስብሰባውን ሲዘጉ፣ ለጸሐፊ ትእዛዝና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሰጡት መልስ፣ በቁጣና በቅሬታ መንፈስ የተደባለቀ መሆኑ በግልጽ የሚታይ ነው። ከስብሰባው በፊት ስለ ተድላ ዲሰኩር ጉዳይ፣ ለውጭ እገር እምባሳደሮች የተሰጠውን መግለጫ፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ለምን በቅድሚያ አሳስፈቀደም ? እንደዚሁም እሱ ራሱ እምባሳደሮቹን ለምን አላነጋገረም ? በማለት ስለተናደዱ፣ ቁጣው በቶሎ አልበረደላቸውም ነበር። እንደዚሁም በዚያን ሰዋን ኃይለኛ የሆኑባቸውን ጸሐፊ ትዕዛዛቸውን ቀስ በቀስ ከባለሟልነታቸው ለማግለል ያዘነበሉበት ጊዜ ስለሆነ፣ ይህ መንፈስ እንዲሰማቸው ለማድረግ፣ ከወልደጊዮርጊስ የቀረበውን አስተያየት ከአክሊሉ ጋር እየደረቡ በማቃለል ተችተውበታል። ይሁን እንጂ በዚህ ስብሰባ ለጃንሆይ ብዙ ነገሮች እንደተገለጡላቸው ጥርጥር የለውም። ዓለም የሚያምንበትን ሥርዓት ባልተከተለ መንገድ የኤርትራ ፌዴሬሽን ቢፈርስ፣ የተባበሩት መንግሥታትና ኃያላን እገሮች በኢትዮጵያ ላይ ከባድ ችግር ለማድረስ እንደሚችሉ ንጉሠ ነገሥቱ በትክክል የተረዱት በዚህ ስብሰባ ላይ ነው ማለት ይቻላል። ከዚህ በፊት ግን የኤርትራ ፌዴሬሽን ፈርሶ እስተዳደሩ ወደ አዲስ አበባ ቢዛወር፣ አንዳንድ የዓለም ጋዜጦች ዜናውን በወቀላ ከማቅረባቸው በስተቀር፣ ሌላ ከባድ ችግር የሚኖር መስሎ አይታያቸውም ነበር።

የኤርትራን ግዛት እየተዘዋወሩ በጌቦች ጊዜ፣ ከሕዝቡ የሚጎርፍላቸው እጅግ የጋህ እቀባበል፣ ከባላባቶቹና ከሽማግሌዎቹ የሚደረግላቸው ያገር ፍቅር አንድነት ዲሰኩር፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሕዝቡ ድጋፍ ማረጋገጫው ነው ብለው እምነዋል። ለምሳሌ በስብሰባው ማህል ላቶ አክሊሉ በሰጡት በመጀመሪያው መልሳቸው ላይ፣ ሕዝብ የሚፈልገውን ነገር በመሥራታችን የዓለም መንግሥታቶች ለምን ይቃወሙናል ? ብለው የጠየቁት፣ በዚህ እምነት ተመርኩዘው ነበር። አሁን ግን የኤርትራ ፌዴሬሽን በዓለም መንግሥታት ዘንድ ብዙ ጥያቄዎች የሚቀርቡበት መሆኑን ሲረዱት፣ ለአፈራረሱም ሕጉንና ሥርዓቱን መከተል ግዴታ እንደሆነ ሲያውቁት፣ ሚኒስትሮቻቸው ተጨንቀው ተጠበው ያቀረቡትን ሀሳብ በመቅለብ፣ ለውሳኔው መምህሩና አስረጂው ራሳቸው ሆነው ቁጭ አሉ። የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተፈጥሮ ብልህነትና በስው የመጠቀም ችሎታ እጅግ የላቀ ስለሆነ፣ ..... አንተ ያልከው፣ ቀደም ሲል እኛ ያሰብንበት ነው። ..... አንተም ያቀረብከው፣ የማናውቀው አዲስ ሀሳብ ሆኖ አላገኘነውም። ..... አንተም የደገፍከው፣ ቁም ነገሩ የት ላይ እንደሆነ አልታየንም። ..... እያሉ ሞራልን

የሚከረኩም ትችት በመስጠት፣ የመጨረሻውን ውሳኔ ከራሳቸው የመነጨ ሀሳብ እድርገው እጸደቁት።

ወደፊት ታሪኩ ፈለጉን እየተከተለ እንደሚያስረዳው፣ ከዚህ ስብሰባ በኋላ የኤርትራ ፌዴሬሽን ግብዓተ መሬት እስከተፈጸመበት እስከ ህዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ድረስ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ከእፍራሾቹ የሚቀርብላቸውን ልዩ ልዩ ሀሳቦች፣ ሕጉ ይፈቅዳል ወይ ? ..... ነገሩስ በእርጋታ ተወንቷል ወይ? እያሉ ከመጠያየቅና ጉዳዩን ከማስታመም በስተቀር በግልጽ በርቱ ! ፍጡ ! ብለው በይፋ ሲገፋፉ አልታዩም።

## ብቸኛው ተድላ

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በመስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም ዲሰከራቸው፣ ኤርትራና ኢትዮጵያ ከፌዴሬሽን ወደ ፍጹም መዋህድ የሚሻገሩበትን ትልቅ ድልድይ ዘርግቻለሁ ብለው፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ከፍ ያለ አድናቆት እንደሚያገኙ እርግጠኛ ነበሩ። ነገር ግን የኤርትራ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ ባደረጉት ንግግር፣ የፌዴሬሽኑን እስተዳደር አሁን ካለበት ሁኔታ የሚለውጥ መሠረታዊ ሀሳብ አላቀረቡም ተብሎ ስለተወሰነ፣ የጠበቁት አድናቆትና ምሥጋና ሊደርሳቸው አልቻለም። ደጃዝማች ተድላ ስለአደረጉት ዲሰከር፣ መልስ እንዲላክላቸው፣ ጃንሆይ ለጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር ለአቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ መምሪያ የሰጡት፣ ታላቁን ስብሰባቸውን እንደፈጸሙ ስለሆነ፣ በዚያን ሰዓት በነበራቸው መንፈስ የወረወሩት ሀሳብና የተጠቀሙባቸው ቃላቶች እጅግ የጠነከሩ መሆናቸው በግልጽ ይታያል።

ይድረስ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ፣ እንደምን ሰንብተሃል ? ከሚለው ከተለመደው ሰላምታ በኋላ፣ በመጀመሪያው ዐረፍተ ነገር ላይ የተገለጸው የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት፣ « ..... ስለ ፌዴሬሽኑ ጉዳይ መልካም ንግግር ማድረግ ተገቢ ነው ቢባልም፣ የሚታሰበው ሁሉ በመልካም ቃላቶች ብቻ ይፈጸማሉ ማለት አይቻልም። እንተ የተናገርከውን በተግባር እንዲገልጥ ለማድረግ፣ በመገኘቱም ሆኖ በዚህ የሚሠሩ ሥራዎች መኖራቸው መታወቅ ነበረበት ..... » የሚል ስለሆነ፣ ተድላ ባይሩ ባልጠበቁትና ባላሰቡት መንገድ የወደቀባቸውን ሞራል የሚነካ ትችት መቀበል አዳግቷቸው ነበር። ይሁን እንጂ ንጉሣዊው መልዕክት በዚህ ብቻ አልቆመም። « ..... የኤርትራ ሕዝባችንን እዚያው አየመጣን ስንጉበኝው፣ በእኛ ላይ ያሳደረውን ዕምነት ከትላቅ ፍቅር ጋር በሰፊው ገልጠልናል። ይኸው የሚወደንና የምንወደው ሕዝባችን በልቡ ዘወትር የሚያስበውን፣ ደህና አድርገን ስለምናውቅ የሚመኘው የሚፈጸምለት በትዕግሥት መሆኑን እንዲረዳው ያስፈልጋል። »

በዚህ መልዕክት ንጉሠ ነገሥቱ ተድላ ባይሩን የገሰጹት፣ በሌላ አነጋገር ሕዝቡን ሳታደራጅ ብድግ ብለህ፣ ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ የሚሰማህን ደስታ በመግለጥህ ብቻ፣ ቁም ነገር አለመሥራትህን ማወቅ አለብህ ብለው ነው። ደጃዝማች በዚህ በተሰጣቸው መልስ እንደዚያ ሲያዝኑ ያያቸው ሰው፣ በገንተ ልዑል ስብሰባ ላይ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ በተድላ መተማመን አይቻልም እየተባለ፣ በእሳቸው ቦታ ሌላ ሰው ሲታጭ እንደነበረ ቢሰሙ ኖሮ፣ ብስጭቱ ከባድ ሕመም ላይ ሳይጥላቸው

አይተርፍ ነበር። የዚህ መልዕክት ግልባጭ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ሲደርስ፣ የቼፍ ልጅ ትክክለኛ ትርጉሙ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ተድላ በቺፍ ኤግዜኩቲቭነት ማሰብ ጥቅም እንደሌለው የሚያመለክት ነው በማለት፤ ቢትወደድና ፊታውራሪ እጅግ ተደሰቱ።

የግርማዊነታቸው እንደራሴና ምክትሉ፣ ፌዴሬሽንን ለማፍረስ የሚሠሩት ሁሉ ብዙ የፖለቲካ ችግር ስለሚፈጥር፣ ወደፊት በዚህ ጉዳይ እንዳይገቡ ትእዛዝ እንዲሰጣቸው ወልደጊዮርጊስ በሰብሰባው ላይ ያቀረቡት ህሳብ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ከተሰጡት ውሳኔዎች መካከል ሳይመዘገብ ቀርቷል። እንዳርጋቸው መሣይና አስፍሐ ወልደሚካኤል ፌዴሬሽንን ለማፍረስ እንዲሠሩ ከዚህ ቀደም ትእዛዝ አለመስጠቱን ንጉሠ ነገሥቱ ተናገሩ እንጂ፣ ከጸሐፊ ትእዛዙ የቀረበው ህሳብ ይፈጸም አሳሉም፤ በማለት አቶ ገብረወልድ እንግዳ ወርቅ የጽሕፈት ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር ማዘገፍ አይተላለፍም ብለው አገዱ። ይህ ሁኔታ በጥልቀት ሲታይ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ህሳብ አልተፈቀደም ብሎ የሚያግደው ዋና ዲሬክተሩ ከሆነ፤ የዘመነ ሉቃስ መስከረም ከጠባ በኋላ፣ የአጅሬ የወልደጊዮርጊስ ሥልጣን ቀስ በቀስ እያዘቀዘቀ መሄዱን ያመለክታል ማለት ነው። እንደዚሁም ኤርትራን በሚመለከት ጉዳይ፣ ቢትወደድ እንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ፌዴሬሽንን ለማፍረስም ሆነ ተድላን ለማስቸገር የሚሠሩት ሁሉ፣ በሰውር ጃንሆይን እያማከሩ ነው የሚባለውን ለማመን ያስችላል።

የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ አንድ ዓመት ሙሉ ፌዴራሊስት ለመሆን ያደረጉት ሙከራ ባለመሳካቱ፣ ወደ ጥንቶቹ ወገኖቹ ወደ አንድነቶች ልመለስ ብለው፣ መስከረም 11 ቀን 1954 ዓ.ም ያደረጉት ዲሰከር፣ ያልጠበቁትን ልዩ ልዩ ችግሮች አደራረቦ አወረደባቸው።

- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ከዲሰከር በፊት ሥራ መቅደም ነበረበት ብለው ሲገበጹባቸው፤
- የንጉሠ ነገሥቱ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር፣ ዲሰከራቸው የፖለቲካ መልዕክት የሌለው፣ የምኞት ንግግር ነው ብሎ መግለጫ ሲያወጣባቸው፤
- አንድነቶች ምን አስኬደህና ምን መልሶ አመጣህ ? እያሉ ሲራቀቁባቸው፤
- በፓርላማው ፌዴሬሽን ለማፍረስ አስበዋል በመባል፣ የተቃዋሚው ክፍል ከሥልጣን እንዲወርዱ ሲደልታቸው፤
- ቢትወደድ እንዳርጌና ፊታውራሪ አስፍሐ፣ ተድላ ከሥልጣን ካልወረደ አይሆንም በማለት በያለበት ሲገዘግዟቸው፤

አቦይ ተድላ ይህን ሁሉ መዓት ብቻቸውን እንዴት አድርገው ይሸከሙት ? እንዴትስ አድርገው ይገላገሉት ? ..... ከነዚህ ፕሮብሌሞች ውስጥ በቀላሉ ለማሸነፍ የሚችሉት፣ እነ ኢብራሂም ሡልጣን በፓርላማው ውስጥ፣ በእሳቸው ላይ ሁከት ለመፍጠር ያደረጉትን ዝግጅት አስቀድሞ በማገድ ብቻ ነበር። ይኸውም፣ ሕገ መንግሥቱ የሚለጣቸውን ሥልጣን በመጠቀም፣ ከወዳጃቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከዓሊ ራዳይ ጋር ተስማምተው መስከረም 15 ቀን 1954 ዓ.ም ምክር ቤቱን ለሀያ ቀን ዘጉት። ይህ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 48 ንዑስ ክፍል 5 ላይ የተመለከተው፣ በምክር ቤቱ ውስጥ ከዚያ ችግር የተፈጠረ እንደሆነ፣ ጉዳዩ



አስከበርድ ፓርላማውን ለህያ ቀን አንዲዘጋው፤ ለቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ሥልጣን የሚሰጥ ነበር። ደጃዝማች ግን፤ መንግሥታቸው በሚፈጽመው ተግባር የምክር ቤቱ አባሎች አንሰማማም ብለው ጥያቄዎች ለማቅረብና፤ ሰፊ ያለ ክርክር ለመክፈት በተሰናዱ ቁጥር፤ ከውዝግቡ ለመሸሸ ተሸቀዳድመው ፓርላማውን ለህያ ቀን መዝጋት አዘውጥተዋል። በዚህ አኳኋን ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚሰጣቸውን ሥልጣን ለሆነ ላልሆነው መጠቀሙን ስለአበዙ፤ ይህ አድራጊታቸው አንድ ቀን የሥልጣናቸው ማክብረት ያደርግባቸው ይሆናል እያሉ፤ አንዳንድ ሰዎች ያሰቡ ነበር። ነገር ግን ተድላ ባይሩ ምክር ተቀባይ ባለመሆናቸው፤ ብቻቸውን የሚያስቡት ሁሉ ትክክል ነው ብለው እርምጃ በወሰዱ ቁጥር፤ ፕሮብሌሞቹ ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተከመሩ ሲያጠቁቸው ኖሩ።

በመጋቢት ወር 1955 ሃምሌ ወር ደጃች ተድላ በድንገት ብድግ ብለው፤ የየአውራጃ ገዢዎችን ከአንዱ ሸደ አንዱ በማዘዋወር፤ ለሚያምኗቸው አስተዳዳሪዎች፤ የፌዴሬሽኑ ሕግ የሚሰጣችሁን መብት በመከተል በሙሉ ሥልጣን ሥሩበት፤ የሚል ትእዛዝ አስተላለፉ። ይህ ሁኔታ አንደገና ወደ ፌዴራሊስትነት ለማፈትለክ የታሰበ ባይሆን አይቀርም የሚል ወሬ መሰራጨት ጀምሮ ነበር። ፊታውራሪ አስፍሐንም የጉዳ መሰረታቸው፤ ዘመዳቸውና ዋና የአንድነት ወገን የሆኑትን፤ አገማች ባራኪ ሐብለአግዚአን፤ ከአካለ ጉዛይ አውራጃ ገዢነት አንስተው ምፅዋ ላኳቸው። የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴ፤ የተድላን ጉዳይ የሚመለከቱበት ሰፊ ያለ ጥላን ስላላቸው፤ በዘመዳቸው ላይ በተወሰደው እርምጃ የተነኩ ወይም ያዘኑ መሰለው መታየት አልፈለጉም። ከጥቂት ጊዜ በኋላ የተድላ ባይሩ ብቸኝነትና ደካማነት አየባስበት በመሄዱ፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ጽሕፈት ቤት፤ የቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ሥልጣን መኖር አለመኖሩን ጨርሶ እንደረሳው ይታይ ነበር። በተለይም የጽሕፈ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የሥልጣን ዕድሜ የጥቂት ቀናት ጉዳይ መሆኑን፤ የንጉሠ ነገሥቱ አማች አንዳርጋቸው መሣይ እርግጠኛ ሲሆኑ፤ መንግሥቱ ተድላንም አብሮ ለመሸገት ዝግጅታቸውን ማፋጠን ጀመሩ።

መጋቢት 28 ቀን 1955 ዓ.ም የኢርትራን ፓርላማ መደበኛ ስብሰባ ሲከፍቱ፤ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንደራሴ ያደረጉት የዘውድ ዲሰኩር፤ ከዚህ ቀደም ተሰምቶ የማይታወቅ፤ የፌዴሬሽኑን ሕግ የሚዳፈር፤ የቺፍ ኤግዜኩቲቲቶንም ሥራ የሚያንኳስሰ ሆኖ ቀረበ።

አንዳርጋቸው መሣይ በኢርትራ የውስጥ አስተዳደር እየገባ አሰቸግሯል እየተባለ የሚነገረው መሠረተ ቢስ ወሬ፤ ከየት እንደመነጨ፤ ፊት ለፊት ቢወጣ ምን ያህል ደስ እንደሚላቸው ካስገነዘቡ በኋላ፤ « በማናቸውም ረገድ ለእንደራሴው ጽሕፈት ቤት በኢርትራ ጉዳይ፤ የውስጥና የውጪ የሚባል ነገር አለመኖሩን እና፤ ወደፊትም እንዲኖር የማንፈቅድ መሆኑ መታወቅ አለበት » አሉ። ወዲያውም አንዳላት ብናውቅም፤ በአሠራር ረገድ ጥሩ አስተዳዳሪና ጥሩ ሕብረት ከሌለ፤ ኢትዮጵያ በወቅላላ፤ ኢርትራ በከፊል የሚጠቀሙበት ነገር አይኖርም። ..... » ብለው፤ የጃንሆይ እንደራሴ ይህን እጅግ የናረ መግለጫ ሲሰጡ፤ ከቺፍ ኤግዜኩቲቲቶም በኩል ሆነ ከፓርላማው መልስ ለመስጠት የደፈረ አልነበረም።

እንግዲህ፤ ቢትወደድ አንዳርጌ እንደተናገሩት፤ በኢርትራ ጉዳይ የውስጥና የውጪ ሥልጣን የሚባል ነገር ከሌለ፤ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ምን ሊያደርግ ይቀጥል ተባለ ? በዚህ መግለጫ ምክንያት፤ ከሰልሣዎቹ የፓርላማ አባሎች ውስጥ፤

**ፀተሊይ. የኢትዮጵያ** ሊግ ወገኖች፡ ዘምክር ቤቱ ውስጥ ከፍተኛ የሰውነት ሊፈጥሩ ይችላል ተብለው ሲጠበቁ፡ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ተደላ ባይሩን ለማጥቃት ግንኙነታቸውን እንደግፋለን በሚል ሀሳብ ጸጥ አለ። ከዚህም አልፎ፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ቺፍ ኤግዜኩቲቩን ከሥልጣን ለማስነሳት ከፍተኛ የሰውነት ካደረጉ፤ የምክር ቤቱ አባሎች ደግሞ ተደላን ሲያንቀባርርብን የኖረውን፤ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይን እንሸራለን በማለት ውስጥ ውስጡን መነጋገር ጀመሩ።

የፓለቲካ ሥራ ብዙ ጊዜ ስብዓዊነት የሌለው፤ ወዳጅነትንና ታማኝነትን በጥቅም የሚለውጥ በመሆኑ፡ ተደላ ባይሩን ከሥልጣን ለማውረድ ሲባል ብቻ፤ የአንድነት ወገኖች፡ የኢትዮጵያ ጠላቶች ከሆኑት ከነ ኢብራካም ሡልጣን ወገኖች ጋር መተባበርን መረጡ። ከአንድነት ወደ ፌዴራሊስትነት፤ ከፌዴራሊስትነት ወደ ፍጹም አንድነት፤ የተንቆራጠሉት ደጃዝማች ተደላ ባይሩ፤ ከሁለት ያሳ ጉመን እንደሚባለው በቺፍ ኤግዜኩቲቩን የሥልጣን ዘመን፤ ከየትኛውም ወገን የጠበቀ መሠረት ሳይጨብጡ በብቸኝነት ብዙ ተስቃይ።

### ተደላ ከወልደጊዮርጊስ በኋላ

ሚያዝያ 25 ቀን 1955 ዓ.ም፤ (እንደ ኢትዮጵያ አቆ. ሚያዝያ 17 ቀን 1947 ዓ.ም) ከእኩል ቀን በኋላ በስምንት ሰዓት ከሩዝ፤ የአዲስ አበባ ራዲዮ « ታላቅ ሹመት » በሚል አርእስት፤ የወልደጊዮርጊስን ሽረት ሲያበሰር፤ በደጃዝማች ተደላ ባይሩ ላይ የደረሰው ድንጋጤ መጠን አልነበረውም። እውነት መሆኑን ማመን ስለአቃታቸው፤ በኩርፊያ ሳያነጋግሯቸው የሰነበቱትን ፈታውራሪ አስፍሐን ስልክ ደውለው እስከ መጠየቅ ደረሱ። አስፍሐም እልፎ አልፎ ማሸፉን ስለሚያውቁበት « ..... ሹመቱ እውነት ነው። በታላቁ ወዳጆችን መሻር ቢትወደድ እንዳርጌና እኔ እጅግ ተከዘናል ..... » አሏቸው። የዚህ እነጋገር ትክክለኛ ትርጉሙ፤ አንተ አዝናል እኛ ተደሰተናል መሆኑን ተደላ ሊሳናቸው አይችልም። አሁንም ደጃዝማች እርግጠኛ መሆን አልቻሉም። ስለሙ የጽሕፈትና የፍርድ ሚኒስትር ይባሉ እንጂ፤ በኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት ማንም ጠቅላይ ሚኒስትር የማይኖረውን ሥልጣን ይዘው፤ መላ ኢትዮጵያን ያንቀረቅቡ የነበሩት ሰው፤ በማይጠበቅ አካሄድ ወደ አሩሲ ይላካሉ ለማለት፤ እንኳንስ ተደላ ባይሩ፤ የቅርቦቹም የጃንሆይ ሚኒስትሮች፤ የሚያስቡት አልነበረም። ቀኑ አልፎ ምሽቱ ሲገባ፤ የአጅሬ የጸሐፊ ትእዛዝ ሽረት እየገነነ ስለተረጋገጠ፤ ከዚያች ዕለት ጀምሮ ብቸኛው ተደላ፤ የኢርትራ መሪ ሆኖ ለመቆየት ያላቸው ዕድል የመነመነ መሆኑ ተሰማቸው። ከእንግዲህ ወዲህ ቢትወደድ እንዳርጋቸው መግይና ፈታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በብዙ ረገድ እንደሚያጠቁቸው ግልጽ ሆኖ ታያቸው። ወልደጊዮርጊስ ቢኖሩ፤ ምንም እንኳን በየዕለቱ እንዳርጌና አስፍሐ የሚጉነጉባቸውን ተንኮል በቀጥታ ባይከላከሉላቸውም፤ ከቺፍ ኤግዜኩቲቩን ሥልጣን እንዲወርዱ የሚዘጋጅላቸውን ወጥመድ እንደሚሰብሩላቸው ደጃዝማች ጽኑ እምነት ነበራቸው።

ተደላ ባይሩ የገነቱ ልዑልን ፖለቲካ ለመረዳት ጥበቡ ስላልነበራቸው፤ በተለይ ከህዳር 1954 ዓ.ም ወዲህ፤ የወልደጊዮርጊስ ሥልጣን በአራቱም ማዕዘን ጠብመንጃ እንደተደገበት፤ ጨርሶ አልታያቸውም። መጋቢት 28 ቀን 1955 ዓ.ም በቢትወደድ እንዳርጌ ዲሰኩር ውስጥ፤ ..... ለኢርትራ ጥሩ አስተዳዳሪ ከሌለ ..... የሚል ቃል የተወረወረው፤ በወልዴ መውደቂያ ዋዜማ ላይ መሆኑን

አልገባቸውም። ልጅ ተደላ፤ በአንድ ጊዜ ከፍተኛውን የኤርትራን መሪነት ሥልጣን ካገኙበት ከሁለት ዓመት ተኩል ወዲህ፤ ከጃንሆይ ከፍተኛ ሚኒስትሮች መካከል፤ ከጸሐፊ ትእዛዝ በስተቀር ሌላ ወዳጅ ለማፍራት አልሞከሩም። አስፈላጊነቱንም አስበውበት አያውቁም። አጅሬ ወልደጊዮርጊስ ካለ፤ ሌላው ትርፍ ነው በማለት፤ ሌሎቹን ሚኒስትሮች ከቁም ነገር አልቆጠሩም።

በዚያ በትግሉ ዘመን ኒውዮርክ ለተባበሩት መንግሥታት ሰብሰባ ሲሄዱ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉን ሲያከብሩ እንዴት ባለ ትህትና እንደነበረ፤ ብዙ ሰዎች ያስታውሳሉ። ሥልጣን በየረድፉ ሳይሆን በተለይ በድንገት ዱብ ብሎ ጣሪያውን ሲይዝ፤ የሰውን አቋምና ጠባይ ባልታሰበ ሁኔታ የሚለውጥ በሽታ በመሆኑ፤ ልጅ ተደላ የኤርትራ መሪ ከተባሉ በኋላ ብዙ ተለወጡ። ለሥራ ጉዳይ አዲስ አበባ በሚመጡ ጊዜ፤ ከጃንሆይና ከጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር ከተነጋገሩ በኋላ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ለማየት እቢርአቸው መሄድ ይኖርብኛል ወይ ? ብለው ፕሮቶኮል እስከ ማማከር ደርሰው ነበር። በመሠረቱ ከሆነ፤ አንድ የፖለቲካ መሪ የፕሮቶኮል ክብሩ የላቀ እንዲሆንለት ከሚያደርገው ጥረት ይልቅ፤ የሥልጣኑ ሕይወት እንዲረዝምለት ብዙ ታታሪና ንቁ መሆን ነበረበት። ተደላ ባይሩ ግን በራቸውን ዘግተው ብቻቸውን በመከፈላቸው፤ በደጋፊዎች ቦታ ተቃዋሚዎች በርከተው፤ በወዳጆች ፋንታ ጠላቶች በዝተው፤ ሠላምና ደስታ ሳያገኙ ጊዜያቸውን ጨረሱ። የወልደጊዮርጊስ መውደቅ ለተደላ ባይሩ የሥልጣን ዕድሜ ማጠር አንዱ ምክንያት ነው።

## የመሰናበቻው ዋዜማ

ቀደም ባለው ምዕራፍ እንደተጠቀሰው፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ጽሕፈት ቤትና አብዛኛዎቹ የምክር ቤት አባሎች፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቱና የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከሥልጣናቸው እንዲወርዱ ስምምነት አድርገዋል። ይህም ዛግብ በምን ዓይነት ዘዴ እንደሚፈጸም፤ በፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል የተዘጋጀውን ምሥጢራዊ ፕላን ሁሉም በደስታ ተቀብለውታል።

ሕገ መንግሥት አንቀጽ 75 በሚጠይቀው መሠረት፤ ፓርላማው ደጃዝማች ተደላን ከሥልጣን ለማውረድ በዚያን ሰዓት በቂ ምክንያት አልነበረውም። ወደፊትም ባጭር ጊዜ ውስጥ ለመሸር፤ ተፈላጊውን ምክንያት ፓርላማው ያገኛል ብሎ ማሰብ አይቻልም። በአንቀጽ 75 እንደተጠቀሰው፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቱ ሕገ መንግሥቱን የሚፃረር ከባድ ጥፋት ካልፈጸመ በስተቀር ከሥልጣኑ አይወርድም። ስለዚህ፤ ፓርላማውና የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ከተደላ መንግሥት ለመገላገል ያላቸው ዕድል፤ ተደላ ራሳቸው የተደላን ሥልጣን አውልቀው ሲጥሉ ብቻ ሆኖ ተገኘ። በሌላ አነጋገር ተደላ ይሚሰድን ካልሰጡ በስተቀር የተመረጡበትን የአራት ዓመት ጊዜ እስኪፈጽሙ ድረስ፤ ማንም ሊነካቸው አይችልም ማለት ነው። ያለው ዕድል ይዞ ብቻ ከሆነ፤ ተደላ በገዛ ፈቃዳቸው ሥልጣናቸውን እንዳይቆ መገፋፋት የሚቻለው በምን ዘዴ ነው ? ..... እስካሁን አንደታየው የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት ዓቢ ራዳይ በሥልጣን ላይ ከሌሉ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቱ የመንግሥቱ መሪ ሆነው መቆየት አይችሉም። ፓርላማው ነገ ተነስቶ ፕሬዚዳንቱን በድምፅ ብልጫ ቢሸራቸው፤ ያን ጊዜ ተደላ ባይሩ በእልዎ ተነስተው፤ ወዳጄ ወንድሜ ለምን ይነካብኛል ? በማለት ሕገ መንግሥቱን የሚፃረር ከባድ ስነተት ሊፈጽሙ

ይችላሉ። በዚህ ጊዜ ፓርላማው አንቀጽ ስባ አምስትን (75) በመጠቀም፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቭን ከሥልጣን ያሰናብታል። ይህ አንዱ ዘዴ ነው። ሁለተኛው ዘዴ ደግሞ፤ ፓርላማው ዓሊ ራዳይን ሲሸር፤ ግልፍተኛው ተድላ በድንገት ይነሱና፤ እኒያም በራሴ ፈቃድ ሥልጣኔን ለቅቄያለሁ ብለው መግለጫ ሊያወጡ ይችላሉ። ይህ ሁለተኛው ጥላን በእርግጥ ውጤት የሚሰጥ ነው ተብሎ ስለታመነበት፤ እርባ አራት የምክር ቤት አባሎች፤ ሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም በሚደረገው የፓርላማ ጠቅላላ ስብሰባ ላይ ፕሬዚዳንታቸውን ለመሻር ሙሉ ስምምነት አደረጉ። ብዙ ጊዜ መማክርቶቹ ከፓርላማው አዳራሽ ውጭ የሚነጋገሩበትን ጉዳይ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ በመረጃ ስለሚደርሱበት፤ እሳቸውም በበኩላቸው በቅድሚያ የመከላከያ መሣሪያቸውን ያዘጋጃሉ።

ሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ከጠዋቱ በአራት ሰዓት፤ ምክር ቤቱ የሚነጋገርበትን እጅንዳ ከመጀመሩ በፊት፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ እንደለመዱት ከፕሬዚዳንቱ ጋር በመስማማት ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚሰጣቸውን መብት ጠቅሰው ፓርላማውን ለሀያ ቀን መዘጋታቸውን አስታወቁ። ሁለቱ ባለሥልጣኖች ተስማምተው ምክር ቤቱን ከዘገ በኋላ፤ ደጃዝማች ተድላ በአውሮፕላን ወደ አዲስ አበባ ሲሳፈሩ፤ ሼህ ዓሊ ራዳይ ደግሞ የእርሻ ምርታቸውን ለመቆጣጠር ወደ አገራቸው ወደ ተሰነይ ሄዱ። ለነገሩ ፓርላማው የተዘጋው በዓሊ ራዳይ ላይ የተጠነሰሰውን እድማ ለማፍረስ ሰለዞን፤ በነዚህ በሀያ ቀናቶች ውስጥ ሁለቱም ባለሥልጣኖች ከመማክርቶቹ ጋር በመደራደር፤ መፍትሔውን በማግኘት ፋንታ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ወደ አዲስ አበባ፤ ፕሬዚዳንቱ ወደ ቆላ መንሸርሸር አልነበረባቸውም። እርባ አራቱ የምክር ቤቱ አባሎች ግን፤ በዚህ በሀያ ቀናት ውስጥ ፕሬዚዳንቱን ለመሻር ባቀዱት ዘላብ ትብብራቸውን እጠነክሩ እንጂ፤ ተድላና ዓሊ እንዳሰቡት በመካከላቸው መለያየት ተፈጥሮ አልተዳከመም።

ሰኔ 17 ቀን የተዘጋው ፓርላማ፤ በደንቡ መሠረት ከሀያ ቀን በኋላ የሚከፈተው ሐምሌ 6 ቀን ስለሆነ፤ በዚሁ ዕለት ከጠዋቱ በሰበት ሰዓት ተኩል ጀምሮ የምክር ቤቱ አባሎች ያለናዱትን የሸረት ነጋሪት ለማስተጋባት ወንበሮቻቸውን ይዘው ሲጠባበቁ፤ ተሻረው ሼህ ዓሊ ራዳይ በተከበረው የሊቀመንበርነት ወንበራቸው ላይ አልተገኙም ነበር። ምክትሉ ፕሬዚዳንት ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል በዓሊ ራዳይ ቦታ ሆነው፤ በሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 መሠረት ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ጋር ተስማምተው ለሁለተኛ ጊዜ ምክር ቤቱን ለሀያ ቀናት መዘጋታቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ካነበቡ በኋላ፤ በጥድፊያ የመሰብሰቢያውን አዳራሽ ለቅቀው ወጡ። በዚሁ ጊዜ የምክር ቤቱ አባሎች እጅግ ተናደው፤ እኛም የበኩላችንን እርምጃ እንወስዳለን አሉ። ይኸውም፤

1ኛ/ ከሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ጀምሮ፤ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ሼህ ዓሊ ራዳይን በእርባ አራት (44) ድምፅ ብልጫ ሽረናቸዋል።

2ኛ/ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ከተሻረው ከቀድሞው ፕሬዚዳንት ጋር ተስማምተው ምክር ቤታችንን በድጋሚ ዘግቻለሁ የሚሉት፤ ሕገ ወጥ ሥራ ስለሆነ አንቀበለውም።

3ኛ/ በዛሬው ስብሰባችን አዲስ ፕሬዚዳንት መርጠን፤ ከሕዝብ የተቀበለውን ኃላፊነት በተግባር ማዋል አለብን።

በማለት፤ የጽሑፍ መግለጫ ለማዘጋጀት ሲሞክሩ፤ በቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ትእዛዝ የፖሊስ ኃይል ተጠርቶ መማከርቶቹ ፓርላማውን ለቀው እንዲወጡ ተደረገ። በዚሁ ዕለት የኢርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲቲፍ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ በላኩት ደብዳቤ፤ « ..... አንዳንድ የምክር ቤት አባሎች ከሰኔ 17 ቀን ጀምሮ የፓርላማውን ፕሬዚዳንት ሽረነዋል በማለት ሁከት ለመፍጠር ሲሞክሩ በመገኘታቸው በሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 መሠረት ፓርላማው ለህያ ቀን ተዘግቷል። ..... የምክር ቤቱ ፕሬዚዳንት የሚመረጠውም የሚሻረውም በፓርላማው በሚደረገው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ፤ ሥርዓቱን ተከትሎ ነው እንጂ፤ ከፓርላማው ውጪ በሚዘጋጅ አድማ አይደለም። በሰኔ 17 ቀን እና ከዚያም ወዲህ እስከዛሬ ድረስ ፓርላማው በይፋ ተሰብስቦ የወሰደው እርምጃ ስለሌለ፤ የተከበሩ ሺህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ አልተሻሩም። ዛሬም በሥልጣን ላይ ናቸው ..... » ሲሉ አስታወቁ።

ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሰጣቸውን ሥልጣን እያከታተሉ መጠቀሙን በማብዛታቸው የደረሰባቸው ወቅሣ እጅግ ብዙ ነው። ነገር ግን ሁለት ጊዜ ፓርላማውን አከታተለው የዘጉት፤ መማከርቶቹ ፕሬዚዳንታቸውን ለመሻር ስብሰባቸውን ከመጀመራቸው በፊት ስለሆነ፤ ሺህ ዓሊ ሙሣ ራዳይ ዛሬም በሥልጣን ላይ ናቸው ሲሉ የሰጡትን መግለጫ መቃወም አይቻልም። ቤትወደድ አንዳርጋቸውና ፊታውራሪ አስፍሐ ግን ከአርባ በላይ የሆኑት የሕዝብ እንደራሴዎች፤ የቺፍ ኤግዜኩቲቲቶን ሥልጣን አጠቃቀም በማውገዝ የሚወስዱትን እርምጃ የሚደግፉ በመሆናቸው፤ ይህንን የደጃዝማች ተድላን ማብራሪያ እንቀበላለን ማለት አልፈለጉም። ከዚህ ሁሉ ችግር ለመላቀቅና ፓርላማው በቶሎ እንዲከፈት፤ የምክር ቤቱ አባሎች አቤቱታቸውን ለታላቁ መሪያቸው ለግርማዊ ጃንሆይ እንዲያቀርቡ በመገፋፋትና፤ የተጫረውም እሳት አንዳይጠፋ በማራገብ፤ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ያደረገው ጥረት የሚመኘውን ውጤት የሚሰጠው ሆነ። አድመኞቹ አርባ አራቱ መማከርቶች፤ በመጀመሪያ እንደራሴው ዘንድ ቀርበው፤ የደረሰባቸውን እንዲያመለክቱ ከተደረገ በኋላ፤ ከመካከላቸው አሥር ሰዎች መርጠው (አምስት ክርስቲያኖችና አምስት እስላሞች) ወደ አዲስ አበባ በመላክ፤ ለንጉሠ ነገሥቱ አቤቱታ እንዲያቀርቡ አስፈላጊው ዝግጅት ተጠናቀቀ።

..... በግርማዊነትዎ ታላቅ ቸርነት የአደቀልንን ሕገ መንግሥታችንን በመጣስ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቲቶ በየጊዜው በሚወስዱበት እርምጃዎች ከሕዝብ የተቀበልነውን ኃላፊነት ለመፈጸም አላስቻለንም። ..... ከሰኔ 17 ቀን 1955 ዓ.ም ጀምሮ የመንግሥቱ መሪ (ደጃች ተድላ) ከሕጉ ውጭ በራሳቸው ሥልጣን ፓርላማችንን እያከታተሉ ለአርባ ቀናት ዘግተውታል። ይህ አርባ ቀን ሲፈጸም፤ ሌላ ህያ ቀን በመጨመር ምክር ቤታችንን ለመዘጋት ማቀዳቸውን ደርሰንበታል። ..... አሁን በመጨረሻው ፓርላማው የተዘጋበት ምክንያት፤ እኛ የምክር ቤቱ አባሎች የሾምነው ፕሬዚዳንታችን፤ የሰጠነውን አምነት አጉድሎ ስለአገኘነው፤ ከሥልጣኑ እንዲነሳ በአርባ አራት (44) የድምፅ ብልጫ ስለሻርነው፤ ይህን ማድረግ አትችሉም ተብለን ነው። ግርማዊነትዎ እንደሚያውቀው፤ የመንግሥቱ መሪ በእኛ በሕዝብ ወኪሎች የተመረጡ ሲሆኑ፤ የተሰጣቸውን ከፍተኛ የአስተዳደር ኃላፊነት ትተው፤ በምክር ቤታችን የውስጥ ሥራ እየገቡ ለማስቸገር ሕጉ አይፈቅድላቸውም። ..... ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48 የሚለውን በትክክል ስንመለከተው፤ የመንግሥቱ መሪ፤ ምክር ቤቱን ለህያ ቀን ለመዘጋት የሚችሉት፤ ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ጋር ሲሰማሙ ነው ይላል። እኛ የምክር ቤቱ አባሎች ከሰኔ 17 ቀን ጀምሮ ፕሬዚዳንታችንን የሻርነው ስለሆነ፤ አሁን ሐምሌ 6 ቀን

ሌላተኛ ጊዜ ፓርላማውን የዘጉት ከማን ጋር ተስማምተው ነው ? የሚል ጥያቄ ሲተርፎ ሙሉ የላቸውም። ይህ በመንግሥቱ መሪ የተወሰደው እርምጃ በቀጥታ ሕገ መንግሥቱን የሳባ በመሆኑ የንጉሠ ነገሥታችን መልካም ፈቃድ ሆኖ ፓርላማው እንዲከፈትና እኛም ኃላፊነታችንን እንድንፈጽም በታላቅ ትዕታና እናመለክታለን። ..... » የሚል ማመልከቻ ይዘው የተመረጡት አሥሩ የፓርላማው መልዕክተኞች በአዲስ አበባ በአምሳለ ገነት ጽ/ቤት ለንጉሠ ነገሥቱ አቀረቡ።

ይህ አቤቱታ ከመቅረቡ በፊት ንጉሠ ነገሥቱ ቺፍ ኤግዚክቲቲቲቲና የፓርላማውን ፕሬዚዳንት አዲስ አበባ አስጠርተው ሲጠይቋቸው ምክር ቤቱ የተዘጋው በቂ በሆነ ምክንያትና ሕገ መንግሥቱ የሚያዘውን ተከትለው መፈጸማቸውን ዘርዘረው አስረድተዋል። ሆኖም በዚያን ሰዓት በነበረው ሁኔታ ጉዳዩ የሚታየው በፖለቲካው መስክ እንጂ፣ በአስተዳደርና በሕግ ረገድ ስላልሆነ፣ ከምክር ቤቱ ጠቅላላ አባሎች ሁለት ሶስተኛውን ያስተባበረውን ሀሳብ ከመደገፍ ይልቅ፣ የተደላንና የዓሊን ሮሮ ማዳመጥ፣ ለጃንሆይ የሚጠቅማቸው አልነበረም። ከአሥመራም በየዕለቱ የሚደርሳቸው ራፖር የተደላ ባይሩ ከሥልጣን መነሳት፣ ለኤርትራና ለኢትዮጵያ ያስተዳደር ውህደት ምን ያህል በር ከፋች መሆኑን ስለሚደጋግምላቸው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይዘን አጋጣሚ ለመጠቀም አስፈላጊነቱን አመኑበት።

በእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ቴክኒካል አርዳታ፣ ከኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች የቀረበላቸውን አቤቱታ በአምሳለ ገነት ቢሮላቸው ካዳመጡ በኋላ፣ ጃንሆይ ውሳኔያቸውን ሲሰጡ፣ « ..... እንኳን ተደላ እኛም ብንሆን ምክር ቤቱን በዚህ አኳኝን ለመዝጋት አንችልም። አሁንም ፓርላማው እንዲከፈት ስለአዘነን፣ እናንተም ወደ ሥራችሁ ተመለሱ። ..... » አሏቸው። መማከርያቸው ይህን ከፍተኛ ፍርድ ሲያገኙ ለደስታቸው ገደብ ስላልነበረው፣ ከቤተ መንግሥቱ ሲወጡ ያገኙትን ሰው ሁሉ፣ የሚያውቁትንም ሆነ የማያውቁትን አያቁ ሲሰሙ ይታዩ ነበር። ወዲያውም አሥመራ ስልክ ደውለው « ..... ጃንሆይ፣ የተደላንና የዓሊን ሀሳብ አልተቀበሉም። ምክር ቤቱ እንዲከፈት አዘዙ ..... » የሚል የምሥራች ቃል በማስተላለፋቸው፣ በወገኖቻቸው ዘንድ ትልቅ ፈንጠዘያ ሆነ። መልዕክታቸውን በዚህ አኳኝን ፈጽመው ከአዲስ አበባ ተነስተው አሥመራ አውሮፕላን ማረፊያ በደረሱ ጊዜ፣ በጦር ሚዳ ጀብዱ ሠርተው እንደተመለሱ ጀግኖች፣ የተደረገላቸው አቀባበልና የተገለጸላቸው የአድናቆት ስሜት እጅግ የጋለና የደመቀ ነበር። ቺፍ ኤግዚክቲቲቲቲና የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከአዲስ አበባ ወደ አሥመራ በአውሮፕላን የተጓዙት፣ አጋጣሚ ሆኖ ከእነዚህ የምክር ቤቱ መልዕክተኞች ጋር ነበር። አንድ ሰዓት ተኩል በፈጀው የአየር ጉዞላቸው፣ አንድም ቃል ሳይለዋወጡ እንደተኳረፉ አሥመራ ሲደርሱ፣ ስገጥ መስሎ በአውሮፕላን ጣቢያ የተሰለፈው ሕዝብ፣ በተደላና በዓሊ ላይ የሚያሳየው የጥላቻ መንፈስ፣ ለፓርላማው መልዕክተኞች የሚገልጸው የጋለ ደስታ ያልተጠበቀና ያልታሰበ ቴያትር ሆነ።

ሁለቱ የወንድማማች ፍቅር ያደረባቸው የሥራ ወዳጆች፣ ክቡር ደጃዝማች ተደላ ባይሩና የተከበሩ ሼህ ዓሊ መሐመድ ሙሳ ራዳይ፣ የሥልጣናቸው ዘመን ያከተመ መሆኑን ከልባቸው የተረዱት፣ በዚያች ዕለትና በዚያች ሰዓት መሆኑ አያጠራጥርም።

## አልቻልኩም ያውላችሁ!

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፓርላማው እንዲከፈት የሰጡትን ውሳኔ አክብሮ ከመፈጸም በስተቀር፣ ለደጃዝማች ተደላ ሳይሩ ሌላ ምርጫ አልነበረም።

« ..... እንኳን ተደላ እኛም ብንሆን ምክር ቤቱን በዚህ አኳኋን ለመዝጋት እንችልም ..... » ሲሉ ጃንዞይ የተናገሩት ቃል ተደላን አጅግ ቢያሳዝንም፣ የተደላ ተቃዋሚዎች ሆነው በተሰለፉት በአርባ አራቱ መማክርቶች ዘንድ ተወዳጅነትንና አድናቆትን አስገኝተዋል። ይሁን እንጂ በኤርትራ ሕገ መንግሥት ውስጥ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ፓርላማውን ለመዝጋት ይችላሉ። እንዲሁም በቺፍ ኤግዘኩቲቲቱ የተዘጋውን ፓርላማ እንዲከፈት ያዛሉ። የሚል አንቀጽ ስለሌለ፣ « እንኳን ተደላ እኛም ብንሆን » የሚለው ቃል፣ መሠረቱ ምን እንደሆነ አይታወቅም። ነገር ግን የሚያስቡትን በሚፈልጉት አኳኋን የሚናገሩት አባ ጠቅል ስለሆኑ፣ ሁሉም እጅ ነቡቶ ከመቀበል በስተቀር ሕጉን መመራመር የሚሞክር የለም። ጃንዞይ ይህን ንግግር ባደረጉበት ዕለት፣ በጥተ ልዑል ቤተመንግሥት ተገኝተው ያዳመጡት፣ አቶ ሠረቀ ብርሃን ገብረእግዚእ የፖስታ ቴሌፎን ሌሊግራፍ ምክትል ሚኒስትር፣ ወዲያውኑ የማስታወቂያ መሥሪያ ቤትን ለሚመሩት ላቶ መኩንን ሀብተወልድ ስልክ ደውለው፣ ለመማክርቶቹ የተነገረው ንግግሩም ቃል ብዙ ትችት የሚያስከትል መሆኑን አሳሰበ። በዚህ መሠረት፣ « እንኳን ተደላ እኛም ብንሆን » የሚለው ዘረፍተ ነገር በአዲስ አበባ ራዲዮና ጋዜጦች ላይ ሳይገለጽ ቀረ።

በጃንዞይ ትዕዛዝ፣ ሐምሌ 26 ቀን 1955 ከእኩለ ቀን በፊት በአራት ሰዓት፣ አርባ ቀናት የተዘጋው ፓርላማ ሲከፈት፣ አርባ አራቱ መማክርቶች በመጀመሪያ የወሰዱት አርምጃ የፕሬዚዳንታቸውን የኃሊ ራዲዮን ሽረት ማጽደቅና በምትካቸው ኢድሪስ መሐመድ አዱምን በመሾም ነበር።

ሺህ ኃሊ መሐመድ መጣ ራዲዮ ከሥልጣናቸው እንዲወርዱ የተፈረደባቸው፣ በጨጥነታቸውና በቅንነታቸው እንከን የተገኘባቸው ሰው ሆነው አልነበረም። ቀደም ብሎ እንደተገለጸው የአሳቸው ትልቁ ኃጢአት፣ የቸፍ ኤግዘኩቲቲቱ ፍጹም ወዳጅ በመሆን፣ ፓርላማውን በማስከበር ፋንታ አስጠ ቅተውታል። ደጃዝማች ተደላንም በሥልጣን ለማንቀባረር ምቹ ሆነዋል በመባል ነው። እኚህ የቆላ ሰው ሐምሌ 26 ቀን ፓርላማው ከመከፈቱ በፊት፣ በገዛ ፈቃዱ የፕሬዚዳንትነቱን ሥልጣን ለቅቄ ያለሁ ብለው ቢያስታውቁም አርባ አራቱ መማክርቶች « ሲሰሟት ትታ ሲሰሟት » የተባለውን ምሳሌ በማፈዝ እየጠቀሱ፣ « እኛ ከሻርንህ ሰንብቷል » በማለት ማመልከቻቸውን አልተቀበሏቸውም።

በዓሊ ራዲዮ ምትክ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሆነው ስለተመረጡት ኢድሪስ መሐመድ አዱም፣ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል በሰጡኝ ማስታወሻ ውስጥ፣ እንዲህ የሚል ቃል ይገኝበታል። « ..... ኢድሪስ መሐመድ አዱም ጨርሶ ያልተማረና ዘላን የሆነ ሰው ነበር። ይህን መሀይማን በጊዜያዊነት ፕሬዚዳንት አድርገን ብንጠቀምበት ይሻላል ብዬ ሀሳቤን ስስነዘር ተቃዋሚ አልጠፋም ነበር። እኔ ግን ሳልበገር ተወጣሁት ..... ይህን ሀሳብ ያመጣሁት በሁለት ምክንያቶች ነበር። ይኸውም፣

1ኛ/ ለፕሬዚዳንትነቱ ሥልጣን የሚታጩት የው ከቆላው ተወካዮች ውስጥ መሆን ስላለበት ፣ አንድ ባላባት ነኝ የሚል የታወቀ ሰው የተመረጠ እንደሆነ ችግር ፈጥሮ ሊለያየን ይችላል የሚል ሥጋት አደራብኝ።

2ኛ/ ከዝቅተኛ ክፍል የመጣ፤ ሞያ የሌለውን እንደ ኢድሪስ የመሰለውን ሰው ያደረግን እንደሆነ፤ ለጊዜው የምንፈልገውን ሁሉ እያዘዝን ለመፈጸም ይመቸናል ብዬ አሰብኩ።

በዚህ መሠረት መማከርቶቹ ተስማምተው የተባለውን ሰው መረጡ ..... »

እንግዲህ ቢትወደድ አስፍሐ እንደገለጡት የዓሊ ራዳይ ሽረት ብቻ ሳይሆን የኢድሪስ መሐመድ አዱም መመረጥም፤ በደጃዝማች ተድላ ሳይ ችግር ለመፍጠር የታቀደ መሆኑን ያረጋግጣል። በዚህ በሐምሌ 26 ቀን 1955 ዓ.ም በፓርላማው የተወሰደው እርምጃ ሁሉ እጅግ አድርጎ ስለአበሳጫቸው፤ ከዚሁ ዕለት ጀምሮ ደጃዝማች ተድላ የሚሠሩት ሁሉ በጥምና ያልታሰበበትና ያልተመዘነ መሆኑን ያሳያል። የፓርላማው ፕሬዚዳንት ሽረት በይፋ እንደተገለጸ፤ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ በድንገት ተነስተው ዓሊ ራዳይ የካቢኔያቸው አባል እንዲሆኑ መሾማቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ላኩባቸው።

« ..... የኢርትራ ምክር ቤት ፕሬዚዳንት ሆነው ለኢርትራ ሕዝብ እንደፈጸሙት ታላቅ አገልግሎት፤ ለኢርትራም መንግሥት እንዲለገሱት፤ በእኔ ካቢኔ « የውስጥ ጉዳይ ሴክረተሪ » (ያገር ግዛት ሚኒስትር) ኃላፊነት ለስጥዎ ደስታዬ ከፍ ያለ ነው። ከርሶም በኩል የሚያስደስት መልስ አገኛለሁ ብዬ አጠብቃለሁ። >>

ፊርማ ተድላ ሳይሩ  
የመንግሥት መሪ

ሳያስቡትና ሳይጠብቁት፤ በተለይም ሳያማከሯቸው፤ ውድ ወዳጃቸው የኢርትራ መንግሥት መሪ ላቀረቡላቸው ሹመት፤ ዓሊ ራዳይ የሰጡት መልስ የደጃዝማችን ሞራል የበለጠ አዳከመው።

« ..... ከጥቂት ቀናት በፊት አዲስ አበባ ሄጄ ከግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ጋር እንድንናኝ ክብር ባገኘሁበት ዕለት፤ ..... የእኔ አገልግሎት በመንግሥታቸው በኩል የሚፈለግ መሆኑን ግርማዊነታቸው ስለነገሩኝ፤ አሁን ክቡርነትዎ ያቀረበልኝን ኃላፊነት ልቀበለው አለመቻሌን እንድንገልጽልዎ ይፍቀዱልኝ። ..... »

ፊርማ ዓሊ መሐመድ ሙሳ ራዳይ

ወዳጄ ወንድሜ እያሉ በደጉም ሆነ በክፉው ጊዜ የሚተማመኑላቸው ሺህ ዓሊ ራዳይ የላኩላቸው የእምቢታ ደብዳቤ ሲደርሳቸው፤ ከእንግዲህ ወዲህ የኢርትራ መንግሥት መሪ ሆኖ ለመቀጠል ጨርሶ እንደማይቻል፤ ደጃዝማች እርግጠኛ ሆኑ። « ዓሊ ራዳይ እቦታው ከሌለ፤ ተድላ ሳይሩ ብቻውን አይቀጥልም » እየተባለ በጀርባቸው ሲጉነጉንና ሲወራ የነበረው፤ እውነት እየሆነ መጣ። የቆላ ሰዎች ወዳጅ ከሆኑ እስከ መጨረሻው አይክዱም ተብሎ የሚነገርላቸው፤ ለካሰ



ከንቱ ውዳሴ ኖርዋል ? በማለት ደጃዝማች እጅግ ተገረሙ። ከዓሊ ራዳይ ጋር አዲስ አበባ አብረው ከርመው፤ ወደ አሥመራ የተመለሱትም አብረው ሲሆን፤ ከጃንሆይ ጋር በተለይ ተገናኝተው ስለ ወደፊቱ ሥራ ጉዳይ መነጋገራቸውን አንዳችም ፍንጭ አልሰጧቸውም። ይህንን ለማወቅ የቻሉት በዚህ በጻፉላቸው ደብዳቤ በመሆኑ፤ ተድላ ከወሰን ያለፈ ሀዘን ተሰማቸው።

ዓሊ ራዳይ ደግሞ በበኩላቸው ከሌሎች ወዳጆቻቸው ጋር ሲወያዩ፤ « ..... ለተድላ ስል ብዙ ታግያለሁ። ወዳጅነቴን አላጉድልም ብዬ እስከ መጨረሻው መስዋዕትነትን ተቀብያለሁ። ..... ከእንግዲህ ወዲህ ከተድላ ወዳጄ ጋር የማደርገው ጉዞ፤ የት እንደሚጥለኝ ስለማላውቀው፤ እኔም በመንገዴ እሱም በመንገዱ ተለያይተን ለየራሳችን ብናመራ ይሻላል ብዬ ወስኛለሁ ..... » ይላሉ። ተድላ ባይኖሩ የኤርትራ መሪ ከሆኑበት ጊዜ ጀምሮ በሠላሣ አራት ወራት ውስጥ፤ የዓሊ ራዳይን ወዳጅነት ለሥልጣናቸው ምን ያህል እንደተጠቀሙበት አስረጃጁናቸው ተብለው የተዘረዘሩት ዋና ዋና ጉዳዮች የሚከተሉት ናቸው።

1. በሕገ መንግሥት አንቀጽ 56 እንደተገለጸው ምክር ቤቱ የቺፍ ኢግዜኩቲፋን ሥራ ለመቆጣጠር የተሰጠውን መብት እንዳይጠ ቀምበት፤ ጃዝማች ተድላ በአንቀጽ 48 መሠረት አየተሸቀዳደሙ ፓርላማውን ለሆዋ ቀናት በመዘጋት እንደልባቸው ሲከላከሉ የቆዩት የፕሬዚዳንቱን ድጋፍ ይዘው ነው።

2. በመጋቢት 1953 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ፤ የባለጋራቸውን የወልደአብ ወልደማርያምን ምርጫ፤ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 46 የሚያዘውን ሳይከተሉ በራሳቸው ሥልጣን የሰረዙት፤ የዓሊ ራዳይን ትብብር በመጠቀም ነው።

3. በታህሣሥ 1953 ዓ.ም ቺፍ ኢግዜኩቲፋ፤ እነ ደጃች አብርሃ ተሰማን እስር ቤት ሲጨምሩ፤ በሕገ መንግሥት አንቀጽ 54 የተመለከተውን በመጣስ፤ የፓርላማውን አባል አዝማች ገብረኪዳን ተሰማን አብረው በማሰር፤ የፈጸሙት ሕገ ወጥ ተግባር አንዳያስጠይቃቸው ነገሩ ተሸፋፍቶ የተዘጋው በፕሬዚዳንት ዓሊ ራዳይ እርዳታ ነው።

ከዚህ በላይ እንደታየው፤ ዓሊ ራዳይ ይህን ሁሉ አገልግሎት ከሰጡ በኋላ፤ መጨረሻው እኔን የሚያስወቅስና ከሥልጣኔም እንድወርድ የሚያስፈርድ ነው ከተባለ፤ ከወዳጄ ጋር አንድ ላይ መቆሙ ለሁለታችንም አይበጅም ብዬ መንገዴን ለውጫለሁ በማለታቸው፤ ደጃዝማች ተድላን ሊያሳዝን አይገባም ይባል ይሆናል። ሆኖም በዓሊ ራዳይ በኩል፤ ይህ የተለወጠው መንገድ በየትኛው አቅጣቢ እንዳመራና ከማን ማህበር ውስጥ እንደገባ መመልከቱም አስፈላጊ ይሆናል።

የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴ ፊት ፊት አያስቀደሙ፤ እሳቸው ከጀርባ ሆነው ፖለቲካውን የሚነድፉትና የሚያጠነጥኑት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ ገና ከእንግሊዞች ዘመን ጀምሮ ከቆለኛው ከዓሊ ራዳይ ጋር የዘረጉት ልዩ የወዳጅነት ግንኙነት ተቋርጦ አያውቅም። የዓሊ ራዳይ ከሥልጣን መነሣት ተድላ ባይኖሩን ለማባረር ትልቅ ቁልፍ ነው በማለት ብዙ ጥረት ቢያደርጉም፤ አስፍሐ ወልደሚካኤል በቆላው ሕዝብ ዘንድ እጅግ የታወቁትን ሰው፤ ምንጊዜም ለኤርትራ ጉዳይ ጠቃሚነታቸውን ስለሚያምኑበት፤ በሽረት ወድቀው እንዲቀሩ አልፈለጉም። ከዚህም በላይ፤ ዓሊ ራዳይን ፓርላማው የሚሸራቸው የአንድነት ወገኖች ባከማቸው

ድምፅ ኃይል ስለሆነ፤ ወሬው ለጠላት ምቹ ሆኖ የእስላሞችና የክርስቲያኖች ጠብ መጫሪያ እንዳይሆን አስፍሐ አንድ መፍትሔ ፈጥረው ተሳካላቸው። ሼህ ዓሊ ሙሳ ራዳይ በማኒስትር ደታ ማዕረግ በኢርትራ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥት እንደራሴ ዋና አማካሪ ሆነው በሾሙ፤ በምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ ዘንድ የሚፈጥረውን ልዩ ስሜትና ደስታ ተንትነው በመግለጽ ፊታውራሪ አስፍሐ ለጃንሆይ ያቀረቡት ሀሳብ ወዲያው ተፈቀደላቸው። ዓሊ ራዳይ ከፓርላማ ፕሬዚዳንትነታቸው የሚለቁት በክብር እንጂ በውርደት አለመሆኑን፤ ከዚህም በላይ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ራሳቸው አበበው የዘውድ እንደራሴያቸው ዋና አማካሪ እንዲሆኑ የሰጧቸውን ሹመት፤ የምዕራባዊው ቆላ ሕዝብ በትክክል እንዲያውቀው ለማድረግ አስፈላጊው ዝግጅት ተጠናቀቀ።

እንግዲህ በቆላው ሕዝብ ዘንድ ወገኑ ብዙ ለሆኑት ለሼህ ዓሊ ራዳይ ይህ ሁሉ ሲዘጋጅ፤ ለብቸኛው ተድላ ፍጻሜ ምን ታስቦለት ይለፍን ? ተብሎ ሲጠየቅ፤ መልሱ ምንም የታሰበ ነገር የለም ከማለት አላለፈም። ከተድላ የሚጠበቀው ትልቁ ቁም ነገር፤ ዓሊ ራዳይ ሲወጡ እኔም ሥልጣኑን አልቻልኩትም ብለው በቶሎ እንዲለቁ ብቻ ነው። ለባለጋራዎቻቸው ምቹ የሆኑት ብቸኛው ተድላ፤ ከዓሊ ራዳይ እምቢታ በኋላ በ24 ሰዓቶች ውስጥ ስለራሳቸው አንድ ውሳኔ ማድረግ አለብኝ ብለው ተነሱ።

1. ፓርላማውን የዘገቡትን ምክንያት ለማስረዳት አዲስ አበባ በሄዱ ጊዜ፤ ጃንሆይ ጉዳዩን የተመለከቱበት አኳኋንና፤ በመጨረሻም ቺፍ ኤግዜኩቲቲብን ተቆጥተው የሰጡት ውሳኔ እጅግ ቅር አስገደባቸዋል።

2. ከእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ጋር በመተባበር፤ ባላጋራ ሆነው ያበሩባቸው አርባ አራቱ የምክር ቤት አባሎች፤ የሚፈልጉትን ሁሉ ለማድረግ መቻላቸው ከፍታለ ብስጭት አሳድሮባቸዋል።

3. ወዳጃቸው ዓሊ ራዳይ የካቢኔያቸው አባል ሆነው ችግሩን አብረው ለመግፋት የጠየቋቸውን አለመቀበል ብቻ ሳይሆን፤ ተድላን ሸሽተው ከነ አስፍሐ ጋር መግጠማቸው እጅግ አሳዝኗቸዋል።

እንግዲህ በዚህ ሁሉ ሁኔታ እንደምን እድርጌ ኃላፊነቴን መቀጠል እችላለሁ ? .... የቆምኩት ብቻዬን ስለሆነ፤ ሁሉም ተባብረው የበለጠ ችግር ላይ ከሚጥሉኝ፤ በገዛ ፈቃዴ ሥራዬን መልቀቅ ይሻለኛል ብለው መረጡ። ይህንንም ውሳኔ በይፋ ለማስታወቅ፤ ሐምሌ 29 ቀን 1955 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ በሚገኘው በሲኒማ ካፒቶል፤ የከተማው ሕዝብ እንዲሰበሰብላቸው ጠየቁ።

የሐንሰ ተስፋ እግዚእ፤ በዚያን ጊዜ የግርማዊነታቸው እንደራሴ የፕሬስ ሹም፤ ደጃዝማች ተድላ በሲኒማው አዳራሽ ባደረጉት የሕዝብ ስብሰባ ላይ ከተገኘ በኋላ፤ ቺፍ ኤግዜኩቲብ ለመሰናበቻ ካደረጉት ንግግር ውስጥ፤ ባጭሩ ለቢትወደድ አንዳርጋቸው ያቀረቡላቸው ራፖር የሚከተለው ነበር። « ..... የኢርትራ መንግሥት መሪ ሆኜ የተቀበልኩትን ከባድ ኃላፊነት ለመፈጸም እንዳልቻል፤ ብዙ ችግሮች ስለአጋጠሙኝና ወደፊትም ለመሥራት እንደማልቻል በለተረዳሁት፤ በዛሬው ቀን ሥልጣኔን በገዛ ፈቃዴ ለቅቄያለሁ። ..... በእኔ ቦታ የሚሆነውን መምረጡ የፓርላማው ሥልጣን ነው። ..... እኔ ግን ዕድሜ ለንጉሠ ነገሥታችን



ታዲላ ባይኖሩ ለቺፍ ኤግዚክ-ቲቭነት፡ ዓሊ ራዳይ ለፓርላማው ፕሬዚዳንትነት፡  
በመስከረም 1952 ዓ.ም ሁለቱም በአንድ ቀን ተመርጠው ነበር። በሐምሌ 1955  
ዓ.ም ሁለቱም በአንድነት ሥልጣን ለቀቁ።

ለተዳገገው ጋዜጠኛ ለሕይወቱ መግፊያ የሚሆን ሥራ አላጣም ..... » በሚል ቃል ገገራቸውን ፈጽመዋል አለ።

እንደሚታየው ጅፍ ኤግዜኩቲቱ የኢርትራ ሕዝብ እንዲያውቅላቸው የፈለጉት መንግሥታቸውን ለመምራት የሚያደርጉትን ጥረት ሁሉ የሚያደናቅፉና የሚተናኩ ጠላቶች በመብላታቸው፤ ኃላፊነታቸውን ለመቀጠል አለመቻላቸውን ነው። ደጃዝማች ተድላ ችግራቸውን ለሕዝቡ ሲያስረዱ፤ ከሥልጣን እስከ መልቀቅ ያደረሳቸውን ትክክለኛ ምክንያት መተንተን አልፈለጉም። በሥራቸው ጣልቃ አየገቡ አስቸግረውኛል የሚሏቸውንም ሰዎች ስም አልጠተሱም። ዕድሜ ለጃንሆይ ለራሴ ሕይወት አልጧኝም በሚል ቃል የኢርትራን ሕዝብ በተሰናበቱ ማግሥት፤ ጥንጣቸውን ይዘው አዲስ አበባ ገቡ።

ለወደቀ ዛፍ ምሣሪ ይበዛዋል እንደሚባለው፤ ደጃዝማች ተድላ ሥልጣናቸውን በለቀቁ ማግሥት፤ የኢርትራ ጋዜጦች በየግደነቱ የወቀሳ አጉዳ አወረዱባቸው። ..... ከሕዝቡ በአደራ የተሰጣቸውን ሥልጣን «ኢርትራ አትችልም» ሳትላቸው፤ «ክልቻልሽም» ብለው ጥለዋት ሄዱ። ..... አገሪቱን ገረማት ..... ሕዝቡንም ገረመው ..... የሚሉ ልዩ ልዩ ርዕሰ አንቀጾች በየጋዜጦቹ አምድ ላይ ተቀጣጠሉ። ከዚህም ጋር አያይዘው ስለወደፊቱ ጅፍ ኤግዜኩቲቱ አመራረጥ ጉዳይ፤ የሕዝቡን ስሜት ተርጉመን ነው በማለት፤ ጋዜጦቹ የገለጹቸው አስተያየቶች፤ ቀድሞውንም ቢሆን ደጃች ተድላ ያልተወደዱ ነበሩ ለማለት የሚቃጡ ናቸው። « ..... በተድላ ቦታ የሚመረጠው ሰው፤ ከአዋቂነቱ በላይ ኢትዮጵያዊነቱ የተመሰከረለት፤ አንተ የጴጥሮስ አንተ የጳውሎስ ብሎ አድሎ የማይሠራ፤ ትህትናና ትዕግሥት እንጂ፤ ዕብራትና ኩራት የሌለው መሆን አለበት ..... » የሚሉ ቃላቶች ተሰንዝረዋል።

ደጃዝማች ተድላ «አልቻልኩም ያውላችሁ !» ብለው ሥልጣናቸውን ለቅቀው ሲወጡ፤ ይህን ያህል ወቀሳና ትችት ይደርስብኛል ብለው አልጠበቁም ነበር። ይልቁንም በዲሞክራሲ ሥርዓት፤ እኔ አልቻልኩምና እናንተ ሞክሩት ማለታቸው፤ ለታሪካቸው አንድ ዓይነት ግምት እንደሚያስጣቸው ሳይመኙ አልቀሩም። ከዚህ ዓለም ችግር ጋር ለመቋቋም፤ ጆኛ ሲገኝ ተናገር፤ ውሃ ሲጉድል ተሻገር፤ የሚባለውን ለመጠቀም፤ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በማናቸውም መልክ አልተመቻቸውም።

## ወራሽ ማን ነው?

በመስከረም 1952 ዓ.ም ተድላ ባይሩ ለኢርትራ ጅፍ ኤግዜኩቲቱነት፤ ከአብርሃ ተሰማ ጋር ተወዳድረው ባሸነፉ ጊዜ፤ ዓምደሚካኤል ደሳለኝ « ... ጃንሆይ ! ድሉ አሁንም የርስዎ ነው። የአንድነቶች መሪ ተመረጠ .... » በሚል ቃል ዜናውን እንደአበሰሩት ሁሉ፤ የሕምሌውን 1955 ዓ.ም ታሪክ ደግሞ፤ ቢትወደድ አንዳርጋቸው ለንጉሠ ነገሥቱ ሲገልጹ፤ « ..... ያሰብነው ሁሉ በደህና እንዲፈጸምልን የጃንሆይ አምላክ ረድቶናል። ደጃዝማች ተድላ በገዛ ራሱ ሥልጣኑን ለቀቀ ..... » ብለዋል።

እንግዲህ፤ በ1952 ዓ.ም የአቶ ተድላ ባይሩ ለኢርትራ መሪነት መመረጥ ጠቃሚነቱ ታምኖበት እንደተደከመበት ሁሉ፤ በ1955 ዓ.ም ደግሞ የደጃዝማች

h 1941 - 1963 (G.C.)

ከሥልጣን መውረድ በጣም አስፈላጊ ሆኖ ምን ያህል ጥረት እንደተደረገበት መገንዘብ ይቻላል። ጅፍ ኢግዚኩቲቲን ገፋፍቶ ከሥልጣን ለማስለቀቅ፣ እነ ቤትወደድ እስከዚህ ድረስ የጃንሆይን አምላክ ሲማጽኑ ከሰነበቱ፣ ሰውየው የሚቀረጅን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ከመፈጸም የሚያግደኝ የለም ብለው፣ በሥራቸው ላይ ቢቆዩ ኖሮ፣ ብዙ ችግር ሊፈጥሩ ይችሉ ኖርዋል ወይ ? ያስኛል። ከመሠረቱ ሲታይ ተደላ ባይሩ ጨርሶ አስጊ ሰው አልነበሩም። እንደ ፊታውራሪ አስፍሐ በፖለቲካው ጥበብ የተካኑ ቢሆኑ ኖሮ፣ መጀመሪያ በምክር ቤቱና በመንግሥታቸው መካከል የተፈጠረው ጠብ፣ እስከዚህ ድረስ መካረር አልነበረበትም። ሁለተኛ/ በብስጭት ሥልጣናቸውን አውልቀው ከመጣል ይልቅ፣ በሚቀራቸው የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ውስጥ፣ መንገዳቸውን ለውጠው ከአርባ አራቱ መማክርቶች ጋር አዲስ የመግባባት በር በመክፈት፣ የባለጋራዎቻቸውን ቅስም መስበር ይችሉ ነበር። ነገር ግን፣ አባይ ተደላ ግልፍተኛ እና ብቸኛ በመሆናቸው፣ ስለወደፊቱ የፖለቲካ ሕይወታቸው እርቀው በጥልቅ ሳይመረምሩ፣ በችኮላ ሥልጣናቸውን « ያውላችሁ » ብለው ፈረጠጡ።

የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ከጫንቃቸው ላይ እያንዣበበ፣ ፊታውራሪ አስፍሐ የደከሙበት ጥላን በተግባር ላይ ውሎ ተፈላጊው ውጤት ከተገኘ በኋላ፣ ወራሹ ማነው ? የሚለው ጥያቄ ጋራውን እህሉ ብቅ አለ። የእንደራሴው ጽሕፈት ቤትና አርባ አራቱ መማክርቶች፣ በሐምሌው ክረምት ተደላን ለመጣል ያንን ሁሉ ጥረት ሲያደርጉ፣ ወራሹ ማን እንደሚሆን ተነጋግረው ያዘጋጁት እጩ አልነበረም።

ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር አባሎች መካከል፣ በተለይ የአንድነት አጥባቂ ወገኖች፣ በመላክ ሠላም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም መሪነት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤልን እጩ ሲያደርጉ፣ ሞደሬቶቹ ደግሞ የተደላ ካቢኔ የኢኮኖሚ ሴክረተሪ የሆኑትን ፊታውራሪ ሐረጎች አባይን ጠየቁ። የእስላም ሊግ ወገኖች የፓርላማውን ፕሬዚዳንትነት ካገኙ በኋላ፣ ለመንግሥቱ መሪነት ከማህበረ ፍቅሪ ሀገር የሚቀርበውን ተወዳዳሪ የምንደግፈው እንደ ግለሰቡ እቋምና ሁኔታ አይተን ነው አሉ።

ፊታውራሪ አስፍሐ በዚህ ሁሉ ማህል ከምኑም ውስጥ እንደሌሉ ለማስመሰል፣ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ፕሬዚዳንት የሆኑት ደጃዝማች በዩኒ ባራኪ ጅፍ ኢግዚኩቲፍነቱ ይገባቸዋል በማለት፣ ቤትወደድ እንዳርጌን እሳምነው፣ ማስታወሻ ለጃንሆይ እንዲቀርብ አስደረጉ። ንጉሠ ነገሥቱም ገና ቀደም ሲል ለተደላ ወራሽ አስፍሐን አዘጋጅተው ስለነበረ፣ ደጃች በዩኒ እንዲሆኑ ከእንደራሴያቸው ለቀረበው ሀሳብ፣ ምንም መልስ ሳይሰጡ የነሐሴ ወር የፍልስታው ጾም ደርሶ ወደ ድሬደዋ ሄዱ።

አስፍሐ ወልደሚካኤልን ለማስመረጥ የነ መላክ ሠላም ዲሚጥሮስ ጥረት እያየለ መጣ። ከአንድነቶችም አልፎ ከእስላም ሊግ ወገኖችም፣ ደጋፊዎች መጠ ራቀም ጀመሩ። በተለይም ከአሥራ አምስት እስከ ህያ የሚደርሱት የዓሊ ራዳይ ተከታዮች ለአስፍሐ ድምፅ ለመስጠት መዘጋጀታቸውን በይፋ አስታወቁ። በዚህ ጊዜ የግርማዊነታቸው አንደራሴ፣ የምርጫው ውድድርና የእጩዎቹ ጉዳይ ከቁጥጥራቸው ውጪ እየሆነ ሲመጣ፣ ወደ ድሬዳዋ ቤተ መንግሥት ለጃንሆይ አስቸኳይ የሆነ ልዩ መልዕክት ላኩ።

እነ መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ከእኔ ጋር ሳይመካከሩ፣ ፊታውራሪ አስፍሐን ለቺፍ ኤግዚኩቲቭነት ለማስመረጥ ልዩ ጥረት በማድረግ ሳይ ናቸው። እኔ እንደማውቀው ፊታውራሪ አስፍሐ ለቦታው ልወዳደር ብሎ አላመለከተም። ለመወዳደር ቢመኝ እንኳን የግርማዊነት ምክትል እንደራሴ በመሆኑ፣ ለኢርትራ ቺፍ ኤግዚኩቲቭነት ለመቅረብ ከሕጉና ከሥርዓቱ ውጭ ሆኖ ይገመታል ብዬ አስባለሁ። በተጨማሪም የፊታውራሪ ሐረጎች አባይ ተወዳዳሪነት እንድንቸኝ ሊከፋፍል ይችላል ብዬ ሰግቻለሁ። ስለዚህ፣ ቀደም ብዬ ለጃንሆይ እንዳመለከትኩት፣ ያገር ፍቅር እንድንት መሪ በመሆን እጅግ የተከበሩት ደጃዝማች በዩኒ ባራኪ እጨፍ ሆነው እንዲቀርቡ ብናደርግ ከብዙ የተወሳበበ ችግር ያድነናል። ጊዜው በጣም ስለአጠረ፣ የግርማዊነትን መሪ ትዕዛዝ በትጋት እጠቃለሁ..... »

ቢትወደድ አንዳርጌ፣ ከጃንሆይ የሚጠብቁት መልስ ውሎ ሳያድር በፍጥነት ደረሳቸው።

« ..... በእኛ በኩል ለኢርትራ አስተዳዳሪነት አስፍሐ እንዲሆን መልካም ፈቃዳችን ብቻ ሳይሆን አጥብቀን የምንፈልገው ነው። ሕጉ ሳይፈቅድ ይችላል ብለህ ለጠቀስከው ነገር፣ ጉዳዩን ቀደም እድርገን ያስብንበት በመሆኑ፣ እከሊሉ ህብተወልድን አነጋግረነው፣ በሕገ መንግሥቱ መሠረት የሚመረጠው የኢርትራ አስተዳዳሪ በግዴታ ከፓርላማው አባሎች ውስጥ መሆን የለበትም ብሎናል። አስፍሐ ምክትል እንደራሴያችን መሆኑ፣ ኃላፊነትን ለመቀበል የበለጠ የሚረዳው እንጂ የሚቀንሰበት እንደማይሆን የታወቀ ነው። ከዚህ ውጪ ሌላ ችግር አለ ካልክ፣ የአስፍሐ ነገር በእኛ በኩል የተቆረጠ ስለሆነ፣ እዚያው ጠንክረህ እንደሚሆን ማስተካከልና ማስፈጸም ነው። ለበዩኒ ባራኪ አገልግሎቱ ትላቅ ስለሆነ፣ ከዚህ ቀደም አስፍሐ እንዳመለከተን ራስ ተብሎ የራስ ወርቅ እንዲያስር በቅርቡ ስንፈቅድለታለን። ሐረጎች አባይም የሠራውን ግለፊያ ነገር ሁሉ ስለምናውቅለት፣ የሚገባውን ወደፊት እናስብለታለን። በማናቸውም አኳኋን ሁላችሁም ተጋግዛችሁ አስፍሐ ወልደሚካኤል እንዲመረጥ ይሁን። ..... »

ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ ይህ መልዕክት ሲደርሳቸው ፊታውራሪ አስፍሐን ክፉኛ ጠረጠሯቸው። ሰካሰ በእኔ ጀርባ እየተነጋገረ መንገዱን እዘጋጅቶ ኖረዋል ? ብለው አስቡ። ሆኖም የንጉሠ ነገሥቱን ትዕዛዝ መፈጸም ስለአለባቸው፣ ፊታውራሪ ሐረጎች አባይን ጠርተው የአስፍሐ ምርጫ እንዲሳካ የተወዳዳሪ ቦታቸውን እንዲለቁ ጠየቋቸው። የቀድሞው የተድላ ካቢኔ የኢኮኖሚ ሴክረተሪ፣ ውድድሩ ውስጥ የገባሁት አቅሚን ለክፍ፣ እንደማሸንፍም እርግጠኛ ስለሆንኩ አልለቅም አሉ። ቢትወደድም ለማስፈራራት፣ ምርጫው በገንዘብ ኃይል የሚከናወን ከሆነ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ላለመቀበል የሚችሉ አይመስልዎትም ? ብለው ጠየቋቸው። እኔ ሐረጎች በገንዘብ ኃይል አመረጣለሁ ብዬ አልተናገርኩም። አለእግባብ ይህን የሚሉት እርስዎ ነዎት። መብቴ በሕግ የተጠበቀ ስለሆነ የጀመርኩትን እገፋበታለሁ ብለው፣ ከቢሮአቸው ወጡ።

መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ገብረማርያም በአንድነቶች በኩል፣ ሼህ ዓሊ ራዳይ በቆላው ሕዝብ መማከርቶች በኩል ሆነው፣ ምርጫው ለአስፍሐ ወልደሚካኤል እንዲሆን የውድድሩን ትግል አፋፋሙት። የአስላም ሊግ መሪ የተባለው ኢብራሂም ሡልጣን፣ በድንገት ብድግ ብሎ፣ ከሐረጎች አባይ አስፍሐ ይሻሉኛል አለ። ነገሩ ለሰሚው ግራ የሚያጋባ ሆነ። የፌዴሬሽኑ አስተዳደር ሕጉን ተከትሎ እንዲቀጥል

ያደርጋሉ ተብለው ተስፋ የተጣለባቸውን ሐረጎች አባይን ተቃውሞ፤ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የመጡ ናቸው የሚባሉትን አስፍሐ ወልደሚካኤልን መደገፍ፤ ከኢብራሂም ሡልጣን ጨርሶ የሚጠበቅ አልነበረም።

ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም፣ በአዲሱ ፕሬዚዳንት በኢድሪስ መሐመድ አዱም ሲቀመንበርነት በተደረገው የፓርላማው ጠቅላላ ስብሰባ ላይ፣ በኤርትራ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምክትል እንደራሴ የሆኑት ፊታውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከስልጣን ሰባት (67) መማከርቶች ውስጥ አርባ ስምንት (48) የድጋፍ ድምፅ በማግኘት የተደላን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም የኤርትራ መንግሥት መሪ ሆነው ተመረጡ።

## ደጀጠኒው ደጃዝማች

ሐምሌ 30 ቀን 1955 ዓ.ም ሥልጣናቸውን መልቀቃቸውን ባስታወቁ ማግሥት፣ ከአሥመራ አዲስ አበባ ሲደርሱ፣ ለደጀጠኒው ደጃዝማች ያ የተለመደው ታርጋ የሌለው የቤተመንግሥት ጥቁር ካዲላክ አምሮ ተወልደው አልጠበቃቸውም። ከአውሮፕላኑ ሲወርዱም፣ ያ ጀብ ጀብ እያለ ኮሮጆአቸውን የሚቀበልና ወደ አውቶሞቢሉ የሚመራቸው የጸጥታ መቶ አለቃ አልነበረም።

በአውሮፕላን ጣቢያው መግቢያ ላይ ከተደረደሩት ታክሲዎች አንዱን ይዘው፣ አዲስ አበባ በመጡ ቁጥር ወደሚያርፉበት ወደ ራስ ሆቴል በመሄድ፣ አንድ ክፍል መጎታ ቤት ያዙ። በማግሥቱም ጠዋት በአንድ የወዳጅ አውቶሞቢል ወደ ገነተ ልዑል ቤተመንግሥት ሄደው እጅ ሲነሱ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለሶስት ደቂቃ ያህል ካነጋገሯቸው በኋላ፣ « ስለ ሥራህ የሚሆነውን እስክናስታውቅህ ድረስ እዚሁ ቋይ » አሏቸው። ይህ ቃል በሌላ አነጋገር ከአዲስ አበባ ሳትወጣ ደጅ ጥናትህን ቀጥል ማለት ነው። ደጃዝማች ተደላ በዚች ሶስት ደቂቃ ጊዜ ውስጥ፣ ችግራቸውን ሁሉ ለጃንሆይ ለመግለጽ አልደፈሩም። አቶ አክሊሉ ስለሌሉ፣ ብላታ ዳዊት አቁበአገዚአ የውጭ ጉዳይ ተጠባባቂ ሚኒስትር በመሆናቸው፣ ወዲያው ጃንሆይ ቢሮ ገብተው፣ ለቀድሞው የኤርትራ መሪ የሆቴል ወጪና አውቶሞቢል አንዲፈቀድላቸው አመለከቱ። ከመንግሥት ጋራሻ (በዚያን ጊዜ እርማ ጋራሻ) አንድ መለስተኛ አውቶሞቢል ከነ ሾፊሩ አንዲመደብላቸው፣ ሥራ እስከሚሰጣቸው ድረስ፣ የሆቴል አበል እና በየወሩም በኤርትራ መሪነት ያገኙት የነበረው ደሞዛቸው እንዲከፈላቸው የንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ ሆነ።

ደጀጠኒው ደጃዝማች አዲስ አበባ በከረመ-በት ሰሞን ብዙ ነገሮች ለማስብና ለማሳሳስል ሰፋ ያለ ጊዜ አግኝተው ነበር። ..... የሚተማመኑባቸው ወዳጆቸው ዓሊ ሙሣ ራዳይ፣ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ዋና አማካሪ ሆነው በመሾማቸው በመገረም ላይ እንዳሉ፣ የአስፍሐ ወልደሚካኤልን ለቺፍ ኤግዚክቲቭነት መመረጥ ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም ከፍ ባለ ድንጋጤ ሰሙ። ሥራዬን ለማደናቀፍ ብዙ ተንኮል ፈጽመውብኛል የሚሏቸው ሰው፣ በውድድሩ ላይ ሐረጎች አባይን ማሸነፍ አይችሉም የሚል ተስፋ ነበራቸው። ድል አድራጊው አስፍሐ የተመረጡት፣ በአርባ ስምንት (48) ድምፅ ብልጫ በመጀመሪያው ዙር መሆኑንም ሲሰሙ የበለጠ ተደነቁ። በ1952 ዓ.ም ተደላ ባይሩ አብርሃ ተሰማን አሸንፈው የተመረጡት በሁለተኛው ዙር በአርባ ሁለት (42) ድምፅ ብልጫ ብቻ ነበር። አስገራሚው ነገር

ይህ ብቻ አልነበረም። ኢብራሂም ሠላማንና ዋና ዋና ቀንደኞች የተባሉት የእስላም ሊግ አባላት ከሐረጉት አባይ አስፍሐ ይሻሉናል ግለታቸው ነው። ከዚህ በቀር ደግሞ በአዲስ አበባ በታላላቅ የመንግሥት ሥራ ላይ ያሉት ኢርትራውያኖችም ንፋሱ ወደ አለበት በማዘንበል፤ የፊታውራሪ አስፍሐን መመረጥ በሞቀ ደስታ ተቀብለናል ብለው ሲፎልሉ ተመለከቱ። ስለ ፈታውራሪ አስፍሐም አዋቂነትና ከፍተኛ ችሎታ፤ ስለመልካም ጠባያቸውና አርቆ ተመልካችነታቸው፤ በአዲስ አበባ ራዲዮና ጋዜጦች ላይ አስተያየት ለመስጠት፤ የሚሻ፡፡ ቢሆን ብዙ መሆናቸውን አይ። እንግዲህ በዚህ ሁሉ ትርምስ ላይ ደጃች ተደላ እንደ ቃል ቢናገሩ፤ ብዙ ጉዳት እንደሚደርስባቸው ስለተረዱት፤ ዝምታን መረጡ።

ከቡር አቶ ሠረቀብርሃን ገብረእግዚአ ሥራ ላይ ሲገቡ ቴሌቪዥን ቴሌግራፍ ምክትል ሚኒስትር፤ በኢርትራ የተደረገው ምርጫ ውጤት ከታወቀ በኋላ፤ በአዲስ አበባ በተመለከቱት የተሰማቸውን ለአቶ መኩንን ሀብተመላክ የገንዘብ ሚኒስትር በሰፊው ገልጸዋል። ከሠረቀብርሃን አስተያየቶች ውስጥ የተቃረሙት ዋና ዋናዎቹ ሀሳቦች የሚከተሉት ናቸው።

« ..... በአሁኑ ሰዓት በኢርትራ የተካሄደው ምርጫ ጉዳዩ የተደላና የአስፍሐ ይመስል፤ በየለበት የሚደረገው ትችት በጣም አገርተኛል። ቀደም ነገሩ የእነዚህ ሀላት ሰዎች ትልቅነት ወይም ጨዋነት፤ ደካማነት ወይም አዋቂነት አልነበረም። እንደሚታወቀው፤ በትምህርትና በችሎታ ረገድ በተደላና በሀገሪቱ መካከል ልዩነት የለም። ሁለቱም የጣልያን አራተኛ ክፍል ምናቆች ናቸው። ከዚያ በኋላ ተደላ ፍሎራንስ፤ አስፍሐ ሮማ ሄደው ነበር የሚባለው፤ በአካዳሚ ትምህርት ለታዩ አይደለም። ለዚህም ደረጃ የሚበቁ አልነበሩም። እርግጥ አስፍሐ በተፈጥሮው ጭህጫሚ የታወቁ ፋሽስቶችንም በማገልገል ብዙ ነገሮች ስለቀሰሙ፤ የፖለቲካን ጠባይ ጭጭት አውጆል ማለት ይቻላል። ከፊደል አባቶችነት በቀጥታ ተነስቶ የመጣው ተደላ ሳይሆን ገንጥ የፖለቲካ ሥራ የሚካሄደው በአለሀና በሥልጣን ስለመሰለው፤ አለአገላለጽ ሊፈርስ፤ ለጠላቶቹ ምቹ ሆኖ ወደቀ። አስፍሐ የሚበልጠው እዚህ ላይ ነው። ተደላ እድገቶቹ ጭምር ሲቃቃር፤ አስፍሐ ተቃዋሚዎቹን ወገኖቹ አድርጎ ይለውጣቸዋል። በዚህ ምርጫ ላይ የኢትዮጵያ ተወሳኮች እንደ ኢብራሂም ሠላማን ጭምር አስፍሐን መደባቸው በቂ ማሰራጃ ነው።

..... አሁን ይህንን ሁሉ ለታሪክ አዘጋጆች ልተመና ወደ ዋናው ሀላጊ ልመለስ።  
« ..... ጃንሆይን መርዳት በቀጥታ ኢትዮጵያን መርዳት ነው። ይህን ቁም ነገር ለመፈጸም ደግሞ፤ ሀሳብን ሳይደብቁ በቀጥታ ማቅረብ ነው። ..... » እያሉ ጌታዬ ወዳጄ፤ በየጊዜው የሚመኩኝን አስታውሳለሁ። ዛሬም ሀሳቤን የግልጽና በዚህ በተከበረው ቃልዎ ተመሥርቼ ነው።

..... በተደላ ቦታ ተተኪው አስፍሐ ሙሉ በሙሉ አሳስበዋል። የቀድሞ የደካ ዳውስታ ፈታውራሪ፤ ኢትዮጵያዊነቱን የበለጠ ለማሳየት ተንደርድሮ ፊደራሽንን ለማፍረስ፤ እሳት እንዳይጭር አስጋለሁ። የኢርትራ ሕዝብ የፊደራሽን ጥቅም ገብቶት መፍረሱን ይቃወማል ብዬ አሳስባለሁ። ነገር ገን ፊደራሽን ቢፈርስ የኢርትራ ሕዝብ በኢትዮጵያ አስተዳደር ሕይወቱ በአንድ ጊዜ፤ እንደሚሻሻልለት አስመልክተው እንደ አስፍሐ የሚነኩት ፕሮፓጋንዳ በመጨረሻው ውጤቱ ከደስታ ወደ ከፋ ህግ እንደሚለወጥ በሚገባ መታሰብ አለበት። እንደዚህ በችሎታ ፊደራሽን የሚፈርስ ከሆነ ደግሞ፤ የኢርትራ ፕሮብሌም ተዳፍኖ ለብዙ ዘመን የጃንሆይን መንግሥት ሠላም የሚጠጋ ከፋ በሽታ ይተክላለታል። ..... እረ ለመሆኑ ጌታዬ አስቲ ያስቡት? የኢርትራ ፊደራሽን ቢፈርስ ለኢትዮጵያ የሚያመጣው ጥቅም ምንድን ነው? የጃንሆይን መንግሥት አሁን ባለበት ሁኔታ የኢርትራን የወሰጥ



h 1941 - 1963 (G.C.)

ፕሮብሌም ለመደረግ አቅሙ የት ላይ ነው ? አሁን ማን ይመታል? የደጃች መስፍን ያገር ግዛት ሚኒስቴር ነው የኢርትራን የተወሰነበ አስተዳደር የሚረከቡ ? \* ..... እንደዚህ ከሆነ የሚታሰበው በእውነቱ ቀልድ ነው። እኔ እንደርስዎ ወዳጄ ጌታይ ለጃንሆይና

ለኢትዮጵያ ቀንና ሌሊቱን በመጨነቅ ባላላልፍም፤ ከቀኑ ውስጥ አብዛኛዎቹን ሰዓቶች ስለ አገሬ ስለ ኢትዮጵያ ማሰቤ የተረጋገጠ ነው። ስለዚህ የሰጋሁበትን ጉዳይ ጌታይ በቀም ነገር እንዲመለከቱት አጥብቄ እለምናለሁ። አስፍሐ ብዙ ደጋፊዎች አሉኝ ብሎ ፌዴሬሽን ለማፍረስ ሩጫውን እንዳይቀጥል ጃንሆይ አንድ ልጓም ሊያደርጉለት ይገባል

..... » ::

ፊርማ

ቀናተኛው ኢትዮጵያዊ ሠረቀ ብርሃን ገለገለ

በዚያን ዘመን አቶ ሠረቀ ብርሃን፤ ኢትዮጵያን በሚመለከት በማናቸውም ጉዳይ፤ የኔ አስተያየት ካልተደመጠ ብለው ከብዙ ሚኒስትሮች ጋር በቀላሉ የሚጋጩ ሰው በመሆናቸው፤ ብዙዎቹ ከሩቁ ይሸሻቸዋል። አንዳንዶቹም በቅርብ የሚያውቋቸው ሠረቀ ብርሃን በአቴና ዩኒቨርሲቲ ፍልስፍና ለመማር ገብቶ ሲክራትን ለማጥናት ያላለፈው ጊዜ፤ ጢባርሳም አድርጎ መርቆታል፤ እያሉ በቀልድ ይተቻሉ። ሰውየው ትዕግሥት የሚያጥራቸውና በጣም ቁጡ በመሆናቸው ነው እንጂ፤ የተማሩና የበለጸጉ አስተያየት አንዳላቸው የታወቀ ነው። ለኢትዮጵያም ያላቸው ፍቅርና ኩራት ወሰን የለውም። ቀናተኛው ኢትዮጵያዊ እያሉ የሚፈርሙትም፤ ስሜታቸው በዚህ መልክ ተመሥርቶ ነው። የኢርትራና የኢትዮጵያ መቀላቀል ዐዓል በአገር ፍቅር ማህበር አዳራሽ ሲከበር፤ «ኢትዮጵያ

ተሟላች ልጄን ተረከበች» በሚል ዜማ መድረኩ ላይ ወጥተው ለሕዝብ ንግግር ሲያደርጉ፤ ከስሜታቸው የተነሳ እንባቸው አልታገድ ብሎ እንዳስቸገራቸው ታይቷል።

አቶ መኰንን ሀብተወልድ፤ ከሠረቀ ብርሃን የቀረበውን ሀሳብ ምን እርምጃ እንደወሰዱበት ባይገልጹትም፤ በማስታወሻው ላይ « ከተናገረው ውስጥ የሚይታበል ፍሬ ነገር አለበት » የሚል ቃል አሳርፈውበታል። ይህም ፍሬ ነገር የሚሉት ምናልባት የፌዴሬሽኑ መፍረስ፤ የኋላ ኋላ ለኢትዮጵያ ንግር ይፈጥራል የተባለውን ሳይሆን አይቀርም። የአስፍሐን ዘመን መንግሥት በምንመለከትበት ጊዜ ሁኔታውን ለመገንዘብ ስለምንችል አሁን ወደ ደጀጠኒው ደጃዝማች ታሪክ፤ እንመለሳለን።

ተድላ ባይሩ አዲስ አበባ ከደረሱበት ዕለት ጀምሮ፤ ምንም እንኳን አልፎ አልፎ ብቅ እያሉ የሚያነጋግሯቸው አንዳንድ ወዳጆች ባይታዩም፤ አብዛኛውን ጊዜያቸውን የሚያሳልፉት ብቻቸውን በትክክል መሆኑን የአጥታው ዘፍል ሳይቀር፤ በዕለት ሪፖርቱ ይገልጠው ነበር። አንድ ጊዜ አሥመራ ላሉት ወዳጆቻቸው፤

\* በዚያን ጊዜ ያገር ግዛት ሚኒስትሩ ደጃዝማች (ኋላ ራስ) መስፍን ስለሸ ነበሩ።

ለፊታውራሪ ሀድጉ ጊጋጋብርና ለብላታ ደምሳከ ወልደሚካኤል በትግርኛ የጻፏቸውን ደብዳቤዎች የጸጥታው ክፍል ስለደረሰበት፤ ወደ አማርኛ ተርጉሞ ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያቀርቡ፤ ላቶ መኩንን ሀብተወልድ ግልባጩን ልኮላቸው ነበር። ተደላ ባይሩ ለሁለቱም ወዳጆቻቸው የጻፏቸው ደብዳቤዎች ተመሳሳይ ሲሆኑ፤ ሀሳባቸውን የገለጡት በሚከተለው አኳኋን ነበር።

..... ለጤናዬ ደህና ነኝ። ሥራ ስለሌለኝ ይሆናል ትንሽ ሳልወፍር አልቀረሁም። አዲስ አበባ እንደ ድሮው አልተቀበለኝም። እኔም ይህን ያህል አልጠብቅም ነበር። ሆኖም እስከዚህ ደግሞ ችላ እባላለሁ ብዬ አላሰብኩም። እሳቸው (ጃንሆይ) ያነጋገሩኝ በትንሹ ነው። ስለ ሥራዬ ታሰቦ እስከሚነገረኝ እዚሁ ጠብቅ ተብያለሁ። እንዳንድ ሰዎች እንደሚሉኝ ከአዲስ አበባ መውጣት የለብኝም ማለት ነው። እንግዲህ ቀኑ እስከደርሰ መጠበቅ ነው። ..... ጊዜ ሰላለኝ ከአሥር ዓመት በላይ ለአገራችን ለኤርትራ አብረን የታገልነውን ሁሉ ሳስታውስ፤ በተለይ እኔ የተሳሳትኩት የት ላይ እንደሆነ፤ እስካሁን ፈልጌ ግንኙት አልቻልኩም። ምንም እሳጠፋሁም ለማለት አይደለም። ኃላፊነት ተቀብሎ የግደላሳት የለም። ..... እዚህ፤ ስለእኔ የሚወራው፤ ተደላ ፈዴሬሽኑን አላፈርሰም በማለቱ ጠላት በዝቶበት፤ ሥራውን ለቀቀ እየተባለ ነው። ሁሉም የሚያምነው እንደዚህ ከሆነ ጥፋተኛ አይደለሁም ማለት ነው። የተባበሩት መንግሥታት ያዘጋጀውን፤ የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች የተሰማሙበትን፤ ንጉሠ ነገሥታችን ያጸደቀትን ሕገ መንግሥት አክብራ ለመሥራት፤ በመሀላ የተቀበልኩትን ኃላፊነት በትክክል ለመፈጸም ያደረግኩትን ጥረት፤ ሕዝቡ ካወቀልኝ ከዚህ የበለጠ መደሰቻ የለኝም። ..... ወዳጆቼ እንደሚያውቁት ሁሉ፤ ፈዴሬሽን የሚፈርሰው በእኛ ለእስተዳደር በተመረጠው ሰዎች ሳይሆን፤ በቀጥታ ሕዝቡ ሲፈትድ ነው ብዬ በመታገል፤ ብዙ ጠላት እንደተፈጠረብኝ አልክድም። ሕዝቡ ፈዴሬሽኑን ለግፍረስ ከተሰማማ ግን በመጀመሪያ የምደሰት እኔ ነኝ ብዬ ተናግረ ነበር። ይኸ ዛሬ ተረሰቷል። ማንም አያስታውስውም። ..... እኔ ሁሉም ነገር ሕጉን ተከትሎ ይፈጸም በማለቱ፤ ኢትዮጵያዊነቴ ላይ ጥርጣሬ እንዲገባ ያደረጉት ሰዎች፤ በእኔ ቦታ እስተዳዳሪ ሆነው መመረጣቸው በጣም ያሳዘነኝ መሆኑን አልደብቅም። ሆኖም የእኔ ኢትዮጵያዊነት ከእነሱ የሚቀነስ አለመሆኑን፤ አንድ ቀን ታሪክ የወጣዋል ብዬ ተስፋ አደርጋለሁ። ለኤርትራም ሕዝብ፤ እነሱ እናደርግልላለን የሚሉት፤ እኔ መሥራት ያልቻልኩትን ከሆነ፤ ከዚህም በቀር እኔ የማስበው መጥፎ ሆኖ፤ እነሱ ለወደፊት ዕድል የሚሠሩት ጥሩ ነው ተብሎ ሕገጡ ደስ ካለው፤ እኔም ደስ ይለኛል። ..... »

ከዚህ በላይ እንደታየው ደጃዝማች ተደላ በደብዳቤያቸው ላይ ንጉሠ ነገሥቱን አልወቀሱም። በቀጥታ ሳይሆን በተዘዋዋሪ መንገድ ምሬታቸውን የገለጹት በእነ ፊታውራሪ አስፍሐ ላይ ነው። በሥልጣን በቆዩበት ዘመን የተሳሳትኩት እምን ላይ ኖርዋል ? ብለው ለመመራመር መሞከራቸው ግምት የሚሰጠው ነው። ብዙ ጊዜ ባለሥልጣኖች ከሥራቸው ሲፈናቀሉ ወይም ሲለቁ፤ ጥሩ በመሥራቱና በመትጋቱ ምቀኛው እሳሠራም ብሎኝ ነው ይላሉ እንጂ፤ አጥፍቼ ይሆን ወይ ? ብለው ራሳቸውን ለመጠየቅ ሲሞክሩ አይታዩም። አባይ ተደላ በዘመናቸው የፈጸሙትን ስህተት እራሳቸው ፈልገው ባያገኙትም፤ የቅርብ ወዳጅ እስባይነግራቸውም፤ ጥፋታቸውን የሚተነትኑላቸው ሰዎች እሳጡም። እነዚህ የትናንት ወዳጆች የዛሬ ተቃዋሚዎች የሆኑት፤ ስለደጃች ተደላ እየተራቀቁ ሲያወሩ፤ ካባ ሚንዘርፈቲ፤ በፖለቲካ ሞተር መታጀቡ፤ በወጡ በገቡ ቁጥር ጀብ ጀብ ማብዛቱ፤ ከሕዝብ የሚያራርቅ፤ ከወዳጅ የሚለይ መሆኑን ደህና እድርገን መክረን ነበር።

h 1941 - 1963 (G.C.)

ከዚህ ሁሉ በላይ ደግሞ፤ ቀን ከአንድነቶች ጋር ሲያዘመ... እየዋለ፤ ማታ ከፈደራሊስቶች ጋር ሲጨፍሩ የሚያነጉት፤ አንድ ቀን ተጋልጠው ቅሌት ላይ እንደሚጥላቸው አስረድተን ነበር ይላሉ። እነዚህ ሰዎች ይህን ምክራቸውን ለባለ ጉዳዩ ሲለግሱ የሰማቸው ምስክር የለም። እርግጥ ደጃች ተድላን ከሥልጣናቸው እስከ መፈናቀል ያደረሳቸው፤ የፌዴሬሽኑን እስተዳደር ለማቆየት ስለፈለጉና የፖለቲካውንም ጥበብ ስላላወቁበት መሆኑ ጥርጥር የለውም።

ንጉሠ ነገሥቱም፤ « ..... ተድላ ያንን ያህል ስናቀርበውና ዕምነታችንን ስንጥልበት፤ ዘወር ብሎ በፌዴሬሽኑ እስተዳደር መመካቱ ያሳዝናል... » ብለው ቅር መሰናቸው እውነት ነው። አቶ ተድላ ጅፍ ኤግዜኩቲቭ ሆነው እንደተመረጡ « ..... ተድላ የተቀበለውን ኃላፊነት በታላቅ ችሎታው እንደሚፈጽም እናምናለን። ..... » በማለት ጃንሆይ ያደረጉት ንግግር፤ የፌዴሬሽኑን እስተዳደር እንዲያጠነክሩት ለማበረታታት አልነበረም። አቶ ተድላም በዚያን ሰዋን ለንጉሠ ነገሥቱ ያላዩት መንፈስ ፌዴሬሽኑን ወደዚያ ወርወሮ፤ የአንድነት ውህደቱን ለመገንባት እንደነበረ አይካድም። ነገር ግን ጉዳዩን እያደር በጥልቅ ሲያዩት፤ በአሥመራም ሆነ በአዲስ አበባ፤ የኤርትራን መሪ ደረጃና ሥልጣን፤ እጅግ እንዲከበር ያደረገው፤ « አዚ ፌደራሊዮን ዘተባሕሰ ሕገ » (ይህ ፌደራሊዮን የተባለ ሕግ) ስለሆነ፤ አበይ ተድላ እንኳንስ ማፍረሱ ማሳላቱም አይገባም አለ።

ከ1941 እስከ 1952 ዓ.ም ድረስ፤ ኤርትራ ያለምንም ሀተታ ፍጹም ኢትዮጵያ ነች ብለው፤ ያለማቋረጥ ባደረጉት ከፍተኛ ተጋድሎ፤ እንዳስቡት ተፈጽሞ ቢሆን ኖሮ፤ በመጨረሻ ተድላ ምን ዕድል ይጠብቁ ነበር ? ያለጥርጥር፤ የኤርትራ መንግሥት መሪ ተብሎ፤ ካቢኔ አቋቋሚ፤ ተድላ ተድላ እየተባለኩ አጀቤ ይደምቃል፤ ግርማ ሞገሴ የሸበርቃል፤ ባለሥልጣን መሆኔ ከሩቅ ይከበራል፤ ብለው አላስቡም። ያለ ምንም ሀተታ ኤርትራ ፍጹም የኢትዮጵያ እንድትሆን ተፈርዶ ቢሆን ኖሮ፤ ከዚያ ሁሉ መልካም ሥራ፤ ከዚያ ሁሉ ድካም፤ ከዚያ ሁሉ ጥረት በኋላ፤ ተድላ ከሕይወታቸው የኑሮ መሻሻል ጋር (በሽልማትና በዳረጉት) ከደጃዝማችነት ማዕረግና ከአንድ አውራጃ ገዥነት በስተቀር ሌላ ምንም ሊደረግላቸው እንደማይችል፤ እሳቸውም እንደማይጠብቁ ይታመናል። በደጅ ጥናት አዲስ አበባ በክረምት ጊዜ፤ ይህን ሁሉ ሳያስላስሉት አልቀሩም። እሁን ? ..... የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ዋና ጸሐፊ፤ ለሕገ መንግሥት ዝግጅት የፓርላማ ፕሬዚዳንት፤ የመጀመሪያው የኤርትራ መንግሥት መሪ፤ ከሆኑ በኋላ፤ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ምን ይሆን የሚጠብቁት ? ..... እድሜ ለጃንሆይ ለሕይወቴ መግፊያ አንድ ነገር አላጣም፤ ብለው ሻንጣቸውን ይዘው አዲስ አበባ ሲመጡ፤ ያለጥርጥር ከሙሉ እምነትና ተስፋ ጋር ነው። በገቡ ማግስት በወዳጅ ተሸከርካሪ ተጉዘው ቤተመንግሥት ሲደርሱ፤ ያ « ተድላ እንዴት ስነበትክ ? » የማለው ንጉሣዊ ቃል በለመዱት አኳኋን ሞቅ ብሎ ከጀርእቸው ጥልቅ አላለም። ሆኖም « ስለ ሥራህ አስበን እናስታውቅሁለን » የተባለው የንጉሠ ነገሥቱ ቃል፤ እንደ ጤና ጥበቃና እንደ ፖስታ ለመሣሰሉት መሥሪያ ቤቶች፤ የካቢኔ ሚኒስትርነት ደረጃ ነው ብለው አንዳንድ ሰዎች ስለተረጉሙላቸው፤ ተስፋቸውን አላደከሙም። የሚኒስትርነቱ ቦታ የማይመች ከሆነ ደግሞ፤ በዚያን ጊዜ ሹመቱ የጃንሆይ ሥልጣን የሆነው የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ፕሬዚዳንትነት ይሆናል፤ የሚል ወሬ በድንገት ሸው አለ። ይህ ሹመት ከዚህ ቀደም ለብላቴን ጌታ ሎሬንሶ ታእዛዝ ተስጥቶ የነበረ የክብር ቦታ በመሆኑ፤ ለሕግ መወሰኛው ፕሬዚዳንት ለደጃዝማች መንገሻ ውቤ እንደተደረገው ሁሉ፤ ለደጃዝማች ተድላም « እጅግ የተከበሩ »

የሚለው የመጠሪያ ግዕረግ ተቀጥሎበት ይሰጣቸዋል እየተባለ በሰፊው መወራቱን ቀጠለ።

ለደጃዝማች ተድላ፣ ሥራ ስለ መስጠት ጉዳይ አጥንተው ሀሳብ እንዲያቀርቡ ከጃንሆይ የታዘዙት፣ ቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ጠቅላይ ሚኒስትር፣ ራስ አበበ አረጋይ የመከላከያ ሚኒስትር፣ አቶ መኩንን ሀብተወልድ የገንዘብ ሚኒስትር፣ አቶ ገብረወልድ እንግዳወርቅ ምክትል ጸሐፊ ትእዛዝ ነበሩ። እነዚህ ታላላቅ ባለሥልጣኖች ጉዳዩን በሚያጠኑበት ጊዜ፣ ስለ ደጃች ተድላ ሹመት የሚወራውን ሁሉ መስማታቸው ባይቀርም፤ አዲስ አበባ ከሚነፍሰው ወሬ ይልቅ፣ ከአሥመራ « የሕዝብ አስተያየት » እየተባለ፣ በእንደራሴው ጽሕፈት ቤት በኩል የሚደርሰው ራፖር ይጠቅማል ብለው አሰቡ። እንደ እውነቱ ከሆነ፣ ከአሥመራ የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ብዕር የነካው ራፖር፣ በትክክል ከሕዝብ የተቃረመ አስተያየት ነው ማለት አይቻልም። የሆነ ሆኖ ከብዙ ጥናት በኋላ፣ የጠቅላይ ሚኒስትሩ ኮሚቴ ለጃንሆይ ውሳኔ ያቀረበው ሀሳብ የሚከተለውን ነበር።

1. ደጃዝማች ተድላ ሥልጣናቸውን በፈቃዳቸው ለቀቁ የተባለው፣ በፓርላማው የኤርትራ ሕዝብ ወኪሎች አስተዳዳሪነታቸውን በብርቱ ስለነቀፉት፣ ወደፊት ለመቀጠል ባለመቻላቸው መሆኑን ተረድተናል።
2. ሥልጣናቸውን ሲለቁ፣ በወጉና በሥርዓቱ ለፓርላማው በማቅረብ ፋንታ፣ በሲኒማ ቤት የየመንገዱን ሕዝብ አሰባሰበው በንግግር ሰንበት ማድረጋቸው፣ መልካም ሞያ እንደፈጸሙ አይታወቅም።
3. ደጃች ተድላ የተመረጡበትን ጊዜ በሰላም ፈጽመው፣ በመግ ተሰናብተው ቢሆን ኖሮ፣ ጃንሆይ ለሚኒስትሮችን ደረጃ ወይም ለፓርላማው ፕሬዝዳንትነት ሊያበቁቸው ይችላል ነበር። የደረሰው ሁኔታ ግን፣ በዚህ አኳኝን ለማሰብ የሚያመች ሆኖ አላገኘውም።
3. በሁሉም በኩል ጉዳዩን በሰፊው ካጠናን በኋላ፣ ደጃች ተድላ ከዚህ ቀደም የሰጡትን ከፍተኛ አገልግሎት በማሰብ፣

ሀ/ የኑሮ መደገፊያ የሚሆን የጃንሆይ ልዩ ችሮታ እንዲሰጣቸው።

ለ/ አሁን በኤርትራ ውስጥ ያለው የፖለቲካ ሁኔታ እስኪረጋጋ እና፣ የደጃዝማች ተድላም ጉዳይ እስኪዘጋ ድረስ፣ አዲስ አበባ ከሚቆየ፣ በውጭ አገር የኢትዮጵያ ሌጋሲዮን የጃንሆይ መልዕክተኛ ሆነው፣ እንዲ መደቡ ቢደረግ ይሻላል ብለን በታላቅ ትዕትና እናቀርባለን። ..... »

ንጉሠ ነገሥቱ የቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ራፖር ከደረሳቸው በኋላ፣ « አክሊሉ ! አንተስ ምን ታስባለህ ? » ..... የሚል ጥያቄ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ላኩላቸው።

አቶ አክሊሉ ለጃንሆይ ባቀረቡት ሀሳብ « ..... የኤርትራ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ የነበረውን ሰው የአንድ የሌጋሲዮን ሚሲዮን ኃላፊ ማድረግ፣ በውጭውም ዓለም ሆነ በአገር ውስጥ፣ ብዙ ትዝብት ይፈጥራል ..... » አሉ። አስተያየታቸውንም በመቀጠል፣ ..... ደጃዝማች ተድላ የኤርትራ መሪ ሆኖ በተመረጠ ጊዜ፣ በተባበሩት

h 1941 - 1963 (G.C.)

መንግሥታት ባለሥልጣናችና በኮር ዲፕሎማቲኮች ፊት ከጃንሆይ ሚኒስትሮች በላይ የተሰጠውን ከፍተኛ ፕሮቶኮል፣ የሚያሰታውሉ ብዙዎች ናቸው። ..... ስለ ደጃዝማች ተድላ በአፊሴል የሚታወቀው፣ ሥልጣኑን በገዛ ፈቃዱ ይሚሰጥን እድርጉ መልቀቁን ነው እንጂ፤ በፓርላማ ተሸሯል ተብሎ እይደለም። ከነበረበት ደረጃ ጋር የተመጣጠነ ሹመት ቢሰጠው፣ ታላላቆቹ እንዳቀረቡት ህሳብ የኤርትራ ሕዝብ ይቀየማል ማለት አይቻልም። ትር የሚሰኙ ሰዎች ቢኖሩ በጣት የሚቆጠሩ ጥቂቶች ናቸው። ..... ስለዚህ ወኔ አገልጋይዎ አስተያየት የካቢኔ ሚኒስትርነቱ እንዲሰጠው እደግፋለሁ። ይህ የግይቻል ከሆነ፣ ለጊዜው የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ፕሬዚዳንትነት እንዲሰጠው ሀሳዬን ባታላት ትህትና እቀርባለሁ። ..... »

ጃንሆይ የእክሊሉን ህሳብ አልተተባለም። ለተድላ ምኒ ነው የሚያንሰው ? ራስ እምሩ እንኳን በውጭ እገር መንግሥታት ዘንድ ልዩ መልዕክተኛችን ሆኖ ይሠራ የለም ወይ? ይኸ እንደት ተዘኘ? ..... በማለት ቀደም ሲል የጠቅላይ ሚኒስትሩ ኮሚቴ አጥንቶ ያቀረበውን ህሳብ አጸደቁ።

ቀድሞ በአቶ ገብረመስቀል ክፍለእግዚእ ተይዞ የነበረውን ቦታ፣ ከዘጠኝ ወራት ደጅ ጥናት በኋላ፣ ገንቦት 9 ቀን 1956 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ ባይሩ በስዊድን የግርማዊነታቸው ልዩ መልዕክተኛና ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ሆነው ተሾሙ።

## ክፍል ሰባት

## የአስፍሐ ወልደሚካኤል መንግሥት

(ንሐሴ 1955 - ገዳር 1962)

ገጽ

1. አስፍሐ ማን ነው? .....	461
2. ዳግማይ መራህ መንግሥቲ .....	466
3. የመጀመሪያው ዓመት .....	469
4. ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን .....	484
5. ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ .....	486
6. በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም .....	488
7. ሶስተኛው ዘመን አስፍሐ .....	490
8. የፌዴሬሽኑ መፍረስ አስፈላጊ ነበር .....	492
9. ባይ ባይ ፌዴሬሽን .....	502

## አስፍሐ ማን ነው?

አንድ አውሮፓ አቆጣጠር መጋቢት 13 ቀን 1914 ዓ.ም በአካለ ጉዛይ አውራጃ በስገነይቲ ከተማ የተወለዱት አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በከረን ከተማ ዘርዓ ክህነት ከተባለው የጣልያን ትምህርት ቤት የተመረቁ ናቸው።

ከልጅነታቸው ጀምሮ የኢትዮጵያዊነት ያገር ፍቅር ስሜት ያደረባቸው መሆኑን አጋጣሚ ዕድል ባገኙ ቁጥር ለማሳየት ይሞክሩ ነበር። በ1930 ዓ.ም የጣልያን አልጋ ወራሽ ልዑል ዑምቤርተና የዱካ ዳኦስታ እናት ከረንን ለመጉዋቸት ሲመጡ፣ ከዘርዓ ክህነት ተማሪዎች መካከል፣ አንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅስ መርጠው እንዲያነቡ አስፍሐ ተመደቡ። ወጣቱ ተማሪ በታዘዙት መሠረት፣ ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ « የሴፍን ወንድሞቹ ለአላፊ ነጋዴዎች እንደሸጡት » የሚገልጸውን ጥቅስ መርጠው በጋለ መንፈስ አነበቡት። እንግዶቹም በተማሪው ንቃትና ዘቋንቋ አቀራረቡ መደበታቸውን ገለጡ። ጉብኝቱ ከተፈጸመ በኋላ፣ የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር አስፍሐን ለብቻ ጠርቶ ይህን ጥቅስ ለምን መረጣክ ? ብሎ ጠየቃቸው። « ..... እኛ ኤርትራውያኖች ንጉሥ ምኒልክ ለጣልያን ሸጠውን ነው እንጂ፣ ኢትዮጵያውያን ነን ..... » ብለው መለሱለት። መንፈሳዊው መምህር በወጣቱ አስፍሐ አስተሳሰብ ከመደነት ፀስተቀር ለምን ፖለቲካ ውስጥ ገባህ? ብሎ እርምጃ አልወሰደባቸውም። የኤርትራ ሕዝብ የጣልያን ኮሎኒ ሆኖ ከተያዘበት ጊዜ ጀምሮ፣ አፄ ምኒልክ ሸጡን ለወጡን በሚል ፕሮፓጋንዳ የተመረከ በመሆኑ፣ እንኳንስ በዚያን ጊዜ፣ ዛሬም ቢሆን ይኼው አስተሳሰብ አልተለወጠም።

አስፍሐ ወልደሚካኤል በካቶሊክ ህይማኖት የተጠመቀና በሚሲዮን ያደጉ በመሆናቸው፣ ጣልያንኛቸው በጣም ጥሩ ነው ተብሎ ይደነቅላቸዋል። ከዚህ የቋንቋ ችሎታቸው የተነሳ፣ ከአሥራ ስምንት ዓመት ዕድሜያቸው ጀምሮ፣ ለአሥር ዓመታት የሥራ ኤክስፔርያንባቸው የዳበረው በአስተርጓሚነት ሥራ ላይ ነው። በ1936 ዓ.ም ጣልያን መላ አገራችንን ከያዘ በኋላ፣ በሙሶሊኒ ለተሾሙት የኢትዮጵያ ገዢዎች፣ ለዱካ ዳኦስታና (DUCA DAOSTA) በተለያም ለገፍኔራል ናዚ በቅርብ ለማገልገል የበቁት በዚሁ በአስተርጓሚነት ጥያቄ ነበር። በነዚሁ የፋሽስት ባለሥልጣኖች ድጋፍ ወደ ሮማ ተልከው፣ በቅኝ ግዛት ጉዳይ ሚኒስቴር ውስጥ፣ ለጥቂት ጊዜ የአድሚኒስትራሊዮን የሥራ ልምድ ካደረጉ በኋላ፣ ለግዛትና ለአሥር ወደ ጣልያን አገር ተይዘው ለተላኩት፣ የኢትዮጵያ መኳንንቶችና ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፣ ጉዳይ ፈጻሚና አነጋጋሪ ሆነው ሠርተዋል። በዚሁ ጊዜ አሥረኞቹ በዕለት ሕይወታቸውና በመኖሪያቸው መንገሳታት እንዳይደርስባቸው፣ አስፍሐ ለቅኝ ግዛት ጉዳይ ሚኒስትሩ በጥሩ ሁኔታ በማስረዳት፣ ከፍ ያለ እርዳታ ማበርከታቸውን ብዙዎቹ ኢትዮጵያውያኖች ያስታውሱላቸዋል።

በ1937 ዓ.ም የታወቀው የፋሽስት መምህር ኤንሪኮ ቸሩሊ (ENRICO CHERULLI) የኢትዮጵያ ገዢ የዱካ ዳኦስታ ምክትል ሆኖ ሲሾም፣ አስፍሐን የካቢኔው አባልና አማካሪ አድርጎ መደባቸው። በዚያን ጊዜ የአስፍሐ ፍላጎት ሮማ ቆይቶ ከፍተኛ ትምህርት ለመቀጠል ነበር። ቸሩሊ ግን ለኢትዮጵያ አድሚኒስትራሊዮን ችሎታህ በቂ ነው ብሎ አገዳቸው። ወደ አዲስ አበባ ከመመለሳቸው በፊት፣ በቸሩሊ አማካይነት በቪኔሲያ ቤተመንግሥት (PALAZZO

VENEZIA) ሙሶሊኒ ዘንድ ቀርበው በጥቂት ዓመታት ውስጥ ለፈጸሙት መልካም አገልግሎት፤ « ካሻለደሬ » የተባለውን የፈረሰኛ ደረጃ ኒሻን ተሸለሙ። ኒሻኑን ደረታቸው ላይ ያንዠረገገላቸው እራሱ ሙሶሊኒ መሆኑንና እጃቸውንም ጨብጦ ምሥጋና እንዳጐረፈላቸው፤ አስፍሐ በሰፊው አሰረድተውናል። በግራሲያኒ (GRAZIANI) ቦታ የተተካው ዱካ ዳኦስታም፤ አስፍሐ ከሮም ሲመለሱ የፊታውራሪነት ማዕረግ ሰጥቷቸዋል።

አስፍሐ ወልደሚካኤል በወጣትነታቸው ዘመን፤ በብልህነታቸውና በትጋታቸው በፋሽስት መሪዎች ዘንድ ከፍተኛ ግምት የተሰጣቸው መሆኑንና፤ ከዚህም በላይ ሹመትና ሽልማት ማግኘታቸውን አንድም ቀን ምሥጢር አድርገውት አያውቁም። በዚህ ዓለም በኖሩበት በሰማኒያው ዓመታት ውስጥ፤ በዚያ በጨነኩ የፋሽስት ዘመን የወገናቸውን የብዙውን ኢትዮጵያዊ ሕይወት ለማትረፍ በፈጸሙት በጌ ሥራ፤ የሚደሰቱና የሚከፉ ነበሩ። « ..... ኢትዮጵያን የያዘነው ሕዝቡን ለማወልወልና ከጨለማ ወደ ብርሃን ለማሻገር ነው ብላችሁ፤ ለዓለም የተናገራችሁት ቃል ዛሬ የት ደረሰ ..... በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ የሚፈጸመው ሁሉ፤ አሰፍሮ መግደል፤ ከሰብዓዊ መንፈስ ውጭ ማሰቃየት ከሆነ፤ ማን ይቀበላችኋል ? ..... አገሩንስ አለ ሕዝቡ መሬቱን ብቻ መግዛት ትችላላችሁ ወይ ? ..... » በማለት፤ አስፍሐ ለፔኔራል ናዚ እና ለዱካ ዳኦስታ የሚያቀርቡት ሀሳብ ቀስ በቀስ ተደማጭነትን እያገኘ፤ ብዙ ኢትዮጵያውያኖች ከሞትና ከሥቃይ፤ ከአሥራትና ከመጉላላት መጻናቸው በሰፊው ተመሰክሯል። በእሳቸው እርዳታ ከሞት የተረፉት አንዳንዶቹ ኢትዮጵያውያኖችም፤ አስፍሐ ወልደሚካኤል በዚያ በክፉ ዘመን ለወገናቸው ለኢትዮጵያ ሕዝብ ያሳዩት ተቆርቋሪነትና የፈጸሙት ሰብዓዊ ሥራ « የውስጥ አርበኝነት ማዕረግ » ሲያሰማቸው ይገባል የሚል ሀሳብ ያቀረቡ ነበሩ። ሌሎች ደግሞ ይህን ሀሳብ በመቃወም ሲተቹ፤ « ..... ፋሽስቶች በሕዝቡ ላይ የሚፈጸሙት ግፍ አሳዝኗቸው፤ ብዙዎቹን ወገኖቻቸውን ከሞትና ከሰቃይ ለማዳን አስፍሐ ወልደሚካኤል ያደረጉት ጥረት ትልቅ ሰብዓዊ ሥራ ሆኖ መቆጠሩ የተገባ ነው። ይሁን እንጂ የፋሽስት ገዥዎች የአስፍሐን ምክር አዳምጠው፤ የግፍ አገዛዦቹውን በመለወጥ፤ ሠላማዊ የሆነ አስተዳደር ሲመወርቱ፤ ይህ ፖሊሲያቸው የኢትዮጵያን የነፃነት ንቅናቄ ለማዳከምና፤ እያታለለ የታጋዩን ሕዝብ ቁጥር ለመቀነስ አልረዳም ወይ ? ..... ለምሳሌ ብዙ ሕዝብ ወደ ጫካ ገብቶ መራራውን የአርበኝነት ሕይወት መቀበል የጀመረው፤ ጨካኝ ግራሲያኒ በየካቲት 1937 ዓ.ም ከፈጸመው አስታቂ ዕልቂት በኋላ አይደለም ወይ ? ..... ስለዚህ፤ እነ አስፍሐ የፈጸሟቸውን አንዳንድ በጌ ሥራዎች ለይቶ የሚገባውን መልካም አስተያየት ከማድረግ በስተቀር፤ የውስጥ አርበኝነት ደረጃ መስጠት ተገቢ አይደለም ..... » የሚል አስተያየት ሰጥተዋል። ጥቂቶች ደግሞ የአስፍሐን የፋሽስት ዘመን ታሪክ የሚያሳናር አድርጎ ለማሳየት፤

የናዚ አስተርጓሚ፤ የሙሶሊኒ ተሸላሚ  
የዱካ ዳኦስታ ፊታውራሪ፤ የቶሩሊ ዋና አማካሪ

እያሉ፤ በግጥም መልክ በመጻፍ የበጥኑ ነበሩ። አስፍሐ ግን በዚህ ምንም አልተነኩም። ይልቁንም የተጻፈው ሰባት የማይገኝበት ትክክል ነው በማለት ሊያሳፍሯቸው የደከሙትን ጠላቶቻቸውን አሳናረው መልሰዋቸዋል። ይህን በመሰለ ሁኔታ እኔ ራሴ ምስክር ሆኜ ያየሁት፤ አንድ የደረሰ ነገር ትዘ ይለኛል። ጊዜው ግንቦት 1966 ዓ.ም ነው። ቢትወደድ አስፍሐ፤ በአዲሱ የጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ካቢኔ የፍርድ ሚኒስትርነታቸውን ለአቶ ማሞ ታደሰ አሰረክበው፤ አቶ አበበ ረታን





ፊታውራሪ አስኖሐ ወልደሚካኤል  
(ጓላ ደጃዝማች ቢትወደድ)

በኢርትራ የንጉሠ ነገሥቱ ም/አንደራሴ

1952 - 1962

የኢርትራ ጠቅላይ አስተዳዳሪ (ቺቶ ኤግዜኩቲቭ)

1955 - 1962

በመተካት ጤና ጥበቃ የተዛወሩበት ሰዎች ነው። ቢትወደድ አስፍሐ በተገኙበት በአንድ ወዳጅ ቤት የራት ግብዣ ላይ፤ ኢትዮጵያውያን ሐኪሞች በቀድሞው የጤና ጥበቃ ሚኒስትር አሠራር አልተደሰቱም የሚል ሰፊ ክርክር ተይዞ ነበር። ቢትወደድ የሚደረገው ውይይት አልጣማቸውም። ሆኖም « ..... እኔ እስካሁን ድረስ ኢትዮጵያውያን ሐኪሞች የተበላጩበት ጉዳይ መኖሩን የሚያመለክት መረጃ አልደረሰኝም። ..... » አሉ። ወዲያው በአርበኝነታቸው በጣም የሚከሩ አንድ ደጃዝማች፤ ድንገት ብልጭ ብሎባቸው ጨዋ ባልሆነ መንገድ፤ « ..... አናንተ፤ ባንዶች ሆናችሁ ለጣልያን ስታገለግሉ፤ የኢትዮጵያ አርበኞች በያለበት የሚያዘጋጁትን የጦር ኘላን በመረጃ የምትሰበሰቡበት ዘዴ እንዴት ነበር ? ..... » ብለው ጠየቋቸው። በድንገት ያ የሞቀ ጨዋታ ቀዝቅዞ ለጥቂት ደቂቃ በሁሉም ዘንድ ድንጋጤ ታየ። ቢትወደድም የረጋ መንፈሳቸውን ሳያደፈርሱ በረቀቀና ጨዋ በሆነ አነጋገር መልሱን በፍጥነት ሰጡ። « ..... ግንም ሰው እንደሚያውቀው እኔ ለፋሽስት መንግሥት ደንበኛ አስተርጓሚው ሆኜ ሠራሁ እንጂ፤ ፊርማቸው አልነበርኩም። ..... ሆኖም አንዳንድ አርበኞች ነን ባዮች፤ ገንዘብ ከተሰጠን ለጣልያን ገብተን እናገለግላለን እያሉ የሚጽፏቸውን ደብዳቤዎች፤ ከአማርኛ ወደ ጣልያንኛ በመተርጎም አንዳንድ ምሥጢር የማውቅ መሆኔን አልክድም ..... » አሏቸው። ይህንን ውርጅብኝ የተከናወኑት ደጃዝማች ምንም ሳይናገሩ ብድግ ብለው ከግብዣው ቤት ወጡ።

አስፍሐ ወልደሚካኤል ለፋሽስት መንግሥት የሰጡትን አገልግሎት ምን ጊዜም ለመደበቅ የሞከሩበት ጊዜ አልነበረም። « ..... ባንዳ በተባለው ሰሜ ኢትዮጵያውያን ወገኖቼን በመርዳት ብዙ ሰብዓዊ ተግባር የፈጸምኩበት በመሆኔ፤ ሕሊናዬ ንፁሕ ነው ..... » እያሉ፤ አስከ ሕይወት መጨረሻቸው ድረስ ይናገሩ ነበር። እኔም ከብዙ ዘመን ጀምሮ ስለሚያውቁኝ ወዳጅነቴን በመተማመን አንድ ቀን ደፍሬ « ... በፋሽስት ዘመን ብዙዎቼን ወገኖቻችን ለማዳን የቻሉት፤ ለጠ ሳተችዎ ጥሩ አገልግሎት በመስጠት እምነት ስለተጣለብዎ መሆኑ ግልጽ ነው። አንዳንድ ጊዜ ብቻዎን ከሕሊናዎ ጋር ሲግግቱ፤ በሰጡት አገልግሎት ውለጥ አንዳንድ የሚቆጭ ነገር ያጋጥሞታል ወይ ? ..... » ብዬ ጠይቄያቸው ነበር። ባጭሩ በሰጡኝ መልስ፤ «... መቸም እንዳልከው ከበላይ አለቃ ከጠላትም ሆነ ከወዳጅ፤ ጠቃሚ ነገር ለማግኘት፤ ጠቃሚ የሆነ አገልግሎት መስጠት አስፈላጊነቴ አይካድም። ትልቁ ቁም ነገር ልንተ ያገኘኸው ከሰጠኸው የበለጠ ከሆነልህ፤ የበለጠ ትደሰታለህ ለንጂ የሚቆጭህ ነገር አይኖርም ..... » አሉኝ።

ፋሽስት ከኢትዮጵያ ተባርሮ ነፃነት ሲመለስ፤ አስፍሐ ወልደሚካኤል ወደ ትውልድ አገራቸው ወደ ኤርትራ አልተመለሱም። ከልዑል አልጋ ወራሽ መርዕድ አዝማች አስፋወስን ጋር ተዋውቀው፤ በመጀመሪያ በጌንደር፤ ቀጥሎ በወሎ፤ ለአራት ዓመታት በጸሐፊነት ተመድበው ሠርተዋል። ከነፃነት መመለስ በኋላ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ስለ አስፍሐ ችሎታና መልካም ሥራ ብዙ ሰምተው ስለነበረ፤ ጥቅምት 9 ቀን 1945 ዓ.ም የትግራይ ዋና ጸሐፊ አድርገው ሾሟቸው። በዚያን ጊዜ ጠቅላይ ግዛቱን በተጠባባቂነት ለሚያስተዳድሩት ለራስ አበበ አረጋይ ጃንዝይ በሳኩት ደብዳቤ፤ «.....አስፍሐ ወልደሚካኤል በተመልካችነቱና በእርጋታው፤ ከዚህ ቀደም በጠላትም ዘመን በሠራው መልካም ሥራ ያስመስከረ ነው ..... » ብለዋል። የትግራይ ጠቅላይ ግዛት ዋና ጸሐፊ ሆነው ለሰበት ዓመታት በሠሩበት ጊዜ፤ ከዚያም ወደ አዲስ አበባ ተዛወረው፤ ለአንድ ዓመት የመንግሥት ንብረት ዋና ዲሬክቶር ሲሆኑ፤ ቀጥሎም ለአራት ዓመታት በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የክፍል ዋና ዲሬክቶር ተብለው ሲመደቡ፤ ትልቁ ሥራቸው፤ የኤርትራና

የኢትዮጵያ አንድነት እንቅስቃሴ ዋና አማካሪና የሥራ አስተባባሪ በመሆን ነበር። ብዙ ጊዜ ወደ ኤርትራ እየተጓዙ ከማዘበረ ፍቅሪ ሀገር የአንድነት ድርጅት መሪዎች ጋር በስፊት በመወያየት፣ ለንጉሠ ነገሥቱ እና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የሚያቀርቧቸው ህሳቦች ዘቀም ነገር የተደመጠና የተሠራባቸው ናቸው።

ታዘዘሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት፣ ኤርትራ በፌዴራሊዮን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በወሰነ ጊዜ፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል ለተዳማዊ ኃይለሥላሴ ከአሥመራ በጻፉት ደብዳቤ፣ « ..... የኤርትራ ሕዝብም ያን ሁሉ ተጋድሎ ያደረገው ለፍጹም አንድነት እንጂ ለፌዴራሊዮን አስተዳደር አልነበረም። ..... ነገር ግን በወገንና በአድልዎ መንፈስ ከሚመራው የዓለም ሽንጉ፣ ከዚህ የተሻለ ፍርድ ማግኘት ካልተቻለ፣ አንድ ቀን ምናልባትም በቅርብ ቀን፣ እዋናው ግዛቶችን እንደምንደርስ ካለን ጽኑ ተስፋ ጋር፣ በክርስቲያናዊ ትዕግሥት ተቀብለንዋል ..... » የሚል አስተያየት ገልጸው ነበር።

በ 1952 ዓ.ም የኤርትራ ፌዴሬሽን አስተዳደር ሲጀመር፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የገርማዊነታቸው ምክትል አንደራሴ ሆነው እንዲሾሙ ያቀረቡ፣ ወይም ሊሆኑ ይገባል ብሎ ያሰበ አንድም ባለሥልጣን አልነበረም። ለዚህ ደረጃ ከፊትውራሪነት ማዕረግ ጋር የመረጧቸውና የሾሟቸው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው። ለኤርትራ ምክትል አንደራሴነት፣ ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ የመሪ ጡት፣ የራስ ኃይሉ ተስፋማርያምን ልጅ ፊትውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌን ነበር።

ፊትውራሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከትውልድ አገራቸው ከኤርትራ ሌላ፣ በጉንደር ዘሸዋ፣ በወሎ በትግሬ፣ እየተዘዋወሩ የኢትዮጵያን መሠረተ ታሪክ፣ ባሕሉንና ሥርዓቱን ደህና አድርገው ያጠኑ ናቸው። አንደበታቸው የተፍታታ፣ ብዕራቸው የተስተክከለ ከመሆኑም በላይ፣ ለእርጋታና ለአስተዋደነት በተመቸው መልካም መሳያቸው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ይወዷቸው ነበር። ለምክትል አንደራሴነት ጃንዞይ ብቻቸውን መርጠው ሲሾሟቸው፣ ያለ ጥርጥር አንድ ቀን፣ የተደላ ባይሩ ወራሽ ሊሆን ይችላል ብለው ሳያስቡ አልቀሩም። ለሶስት ዓመታት ይዘል በቆየው በተደላ ባይሩ የአስተዳደር ዘመን፣ ንጉሠ ነገሥቱ የውስጡን ጉዳይ የተከታተሉትና የሚመሰሰባቸውንም እርምጃ የወሰዱት፣ አብዛኛውን ጊዜ ከታማኛቸው ከአስፍሐ ወልደሚካኤል በሚቀርብላቸው ራፖር መሆኑን የሚያረጋግጡ ብዙ ማስረጃዎች አሉ። ከተደላ ባይሩ መስናቦት በኋላ፣ የምርጫው ውድድር በሚካሄድበት ጊዜ፣ « ..... በእኛ ዘክላ አስፍሐ እንዲመረጥ መልካም ፈቃዳችን ብቻ ባይነሆን፣ አጥብቀን የምንፈልገው ነው ..... » ብለው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ለአንደራሴያቸው ለበትወደድ አንዳርጋቸው መሳይ የሰጡት ትእዛዝ፣ በአስፍሐ ላይ ያላቸውን ሙሉ እምነት የሚያረጋግጥ ነው። አስፍሐም ለሰባት ዓመታት፣ የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሆነው አስተዳደሩን በመምራት በቆዩበት ዘመን፣ ንጉሠ ነገሥቱ የባለባቸውን ዕምነት በትክክል የፈጸሙና ያስደሰቱ ናቸው። ለብዙ ጊዜ የታገለበት የኤርትራ ፌዴሬሽን ፈርሶ፣ የፍጹም አንድነቱ ውህደት ከተከናወነ በኋላ፣ ወደ አዲስ አበባ ተዛውረው፣ በመጀመሪያ የፍርድ ሚኒስትር፣ ቀጥሎም የጤና ጥበቃ ሚኒስትር፣ በመጨረሻም የዘውድ ምክር ቤት አባል ሆነው ሠርተዋል።

በደርግ ዘመን፣ አንዳንድ የቀድሞ ባለሥልጣኖች፣ ደርግ ራሱ እስኪታዘባቸው ድረስ ሲቀላምዱና ሲቀልሉ፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል ስንጉሠ ነገሥቱ ያላቸውን ታማኝነት አልለውጡም። በብዕራቸው ለጃንዞይ በሚጽፏቸው

ደብዳቤዎች፤ « ..... የግርማዊነትዎን ውለታ መመለስ የምንችለው፤ እስከለተጥታችን ድረስ ታግኝዎችዎ ሆነን ስንገኝ ብቻ ነው ..... » ይሉ ነበር። በእኔ ጫህ መጽሐፍ አዘጋጅ ምርምር፤ ቤትወደድ፤ እስከ ሕይወታቸው ፍጻሜ ድረስ፤ ለተዳግደ ጋይለሥላሴ ታማኝነታቸውን፤ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት የጠነከረ ዕምነታቸውን የጠበቁ፤ ታላቅ ሰው ናቸው።

## ዳግማይ መራሕ መንግሥቲ

የፍልስታ ጾም በተጀመረ ማግሥት ነሐሴ (August) 8 ቀን 1955 ዓ.ም፤ አስፍሐ ወልደሚካኤል የኤርትራ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ሆነው መመረጣቸው በድሬደዋ የሠላም አዳራሽ ቤተመንግሥት በተሰማ ጊዜ፤ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ደስ አላቸው። እጠገባቸው የነበሩት የሐረር ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ኮሎኔል ክፍሌ እርገቱ (ጳላ ደጃዝማች) ሲናገሩ፤ በዚያን ቀን በጃንሆይ ላይ የታየው የደስታ ስሜት የመረብን ወሰን ካቋረጡበት ዕለት የበለጠ ነበር ብለዋል።

የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ቤትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ የላኩት ቴሌግራም፤ « ..... የግርማዊነትዎ መልካም ፈቃድ የሆነበት የፊታውራሪ አስፍሐ ምርጫ በአርባ ስምንት ድምፅ ድጋፍ መከናወኑን በታላቅ ትህትና እገልጻለሁ ..... » በሚል ቃል ብቻ ሲወስን፤ ተመራጩ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ያስተላለፉት መልዕክት የጃንሆይን ስሜት እጅግ የሚነካ ሆነ። « ..... ለዚህ ከፍተኛ ጋላፊነት ያስመረጠኝ ምን ይሆን ? ቢባል፤ የግርማዊነትዎ ታማኝ አገልጋይ ከመሆኔና ከፍጹም ኢትዮጵያዊነቱ በስተቀር፤ ሌላ ሞያ እንደሌለኝ የታወቀ ነው ..... » ሲሉ ፊታውራሪ አስፍሐ የጋለ ደስታቸውን ከልብ ለሚወዷቸው ንጉሠ ነገሥት ገለጡ።

የሚያጠግብ እንጀራ ከምጣዱ ያስታውቃል እንደሚባለው፤ የአስፍሐ የስሜት አገላለጽና አቀራረብ፤ ጃንሆይ የሚጥሉባቸውን ዕምነት የበለጠ የሚያጠነክረው ሆነ። ፊታውራሪ፤ የኤርትራን መንግሥት መሪነት ሲረከቡ፤ የንጉሠ ነገሥቱ ምክትል እንደራሴነታቸውን ይዘው እንዲቀጥሉ የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ስለሆነ፤ ሥልጣናቸው ከተደላ ባይሩ የተሻለና የተመቻቸ ሆነላቸው። « ዳግማይ መራህ መንግሥቲ » (ዳግማዊ የመንግሥት መሪ) ተብለው በሕገ መንግሥቱ መሠረት ሥርዓተ መሐላቸውን ሲፈጽሙ፤ ለኤርትራ ከአስፍሐ በጳላ ሌላ፤ « ሳልሳይ መራህ መንግሥቲ » (ሳልሳዊ የመንግሥት መሪ) እንደማይኖር እርግጠኛ ነበሩ። ሹመታቸው በተመረቀበት ዕለት ለፓርላማው ያደረጉት ንግግር፤ የአዲሱ ቺፍ ኤግዜኩቲፍ ዓላማና ግብ ምን መሆኑን በግልጽ የሚያበረረ አንደኛው ይታያል።

« ..... ኤርትራ ከሌሎች የኢትዮጵያ አውራጃዎች የተለየ አስተዳደር አላት ቢባልም፤ ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት የተለየች አለመሆንዋን መዘንጋት የለብንም። ..... እኛ ኤርትራውያን በንጉሠ ነገሥታችን በቀዳማዊ ጋይለሥላሴ ልብ ውስጥ፤ የተሰጠንን የመወደድ ደረጃ አጥብቀን መያዝ አለብን። ..... ለኤርትራና ለኤርትራውያን የሚጠቅመውን ሁሉ፤ በእኚህ በተቀደሱ አባቶች ንጉሠ ነገሥታችን እጅ ብናስቀምጠው እንጂ፤ እያንዳንዳችን ተነስተን ይህን እንሠራለን፤ ይህን እናደርጋለን ብንል ጥቅማችንን አለማወቅ ይሆንብናል ..... »

**ከዚህ በላይ** የተመለከተው የአዲሱ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ አስተያየት፤ ኢርትራ **ፀግታ ረገድ** ከኢትዮጵያ ቤተሰብነት የማትለይ መሆንንና የአገሪቱም የወደፊት **ዕድል** ፀንገው ነገሥቱ ብቻ እንዲወሰን አጥብቆ የሚያሳብብ ነው። ከዚህም አልፎ የአስፍሐ መንግሥት የመነሻ ዓላማውና የመጨረሻ ግዑ፤ የኢርትራን ፌዴሬሽን ሰርዞ አስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ መሆኑን በግልጽ ያመለክታል። ይህ ካቢኔ፤ በምን አኳኋን ከአስበው ግብ ለመድረስ እንደጣረ፤ በጉዞው ላይ ያጋጠመውን ልዩ ልዩ ፐርብሌም እንዴት አድርጎ ለመፍታት እንደሞከረና፤ ምንስ ያህል ጊዜ እንደፈጀ ወደፊት እናያለን።

ሌላው በአስፍሐ የሥልጣን ምረቃ ዲስኩር ውስጥ እጅግ አስደናቂና የማይጠበቅ ሆኖ የተገኘው፤ ስለቀድሞው የኢርትራ መሪ ሰለ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፤ ከአዲሱ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ በረዥሙ የተገለጸው አስተያየት ነው። የተድላ ባይሩ ባለጋራ እንዳልነበሩና ዛሬም እንዳልሆኑ፤ በሕዝቡ ዘንድ እንዲታወቅላቸው፤ በሰቀድሞው ቺፍ ኢግዜኩቲፍ አስፍሐ ያደረጉት ዲስኩር፤ እጅግ ከፍ ያለውን አክብሮታቸውንና ፍቅራቸውን እንዲገልጽላቸው ሞክረዋል።

**ተድላ ወንድሜ!** ..... የአምላክ ፈቃዱ ሆኖ ወንድም በወንድሙ መተካት ስለአስፈለገ፤ በኢርትራ ሕዝብ መልዕክተኞች ተመርጧል፤ የተከበሩትንና እጅግ የማፈቅራቸውን ወንድሜን ደጃዝማች ተድላ ባይሩን ለመተካት እዚህ እገኛለሁ። ..... ደጃዝማች ተድላ የማፈቅራቸው ወንድሜ ናቸው ብዬ ሲናገር፤ በዚች ሰዓት ላይ የሚነፍሰውን ወሬ በማለብ ከእናንተ ማህል የሚገረም መኖሩ የታወቀ ነው። ነገር ግን የማፈቅራቸው ወንድሜ ናቸው ስለ፤ በእውነት ወንድሜ መሆናቸውን ማረጋገጥ እፈልጋለሁ። .....

..... በዚያ ጨለማ በሆነው በትግሉ ዘመን፤ እንደ አንድ እናት ልጆች ፍጹም በሆነ ወንድማማችነት፤ በሁለት አካል ውስጥ አንድ ትንፋሽ የነበረን ነን። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የነበረኝን ባልንጀራነትና ዕምነት፤ ምንጊዜም ላጉድለው አልፈልገም። ..... ወንድሜ ደጃዝማች ተድላ በእውነትና ከልብ በመነጨ አስተሳሰብ፤ ለኢትዮጵያና ለኢርትራ አንድነት የተሰጧል፤ በሚያስደንቅና በሚያከራ መልክ እስከ መጨረሻው የታገሉ ናቸው። ደጃዝማች ተድላ የአንድነት ማህበራችን መሪ ሆነው በሚጥሩበት ዘመን፤ ንፁህ ህብሳቸውንና የቆሙበትን ዓላማ ለማወናበድ፤ ከግራም ከቀኝም የሚሞክሩቸው አልጠፋም ነበር። ..... ደጃዝማች ተድላ ግን ምንም ላይዛነት፤ ከጠዋቱ ላመኑበት ለኢትዮጵያና ለኢርትራ አንድነት፤ ከአገር ፍቅር ማህበር የተጣለባቸውን አይራ በትክክል መፈጸማቸውን በአድናቆት የሚመለከርላቸው አንጂ፤ የሚክፋቸው ከቶ አለ አልልም። ..... ወንድሜ ደጃዝማች ከዚያ ከታላቁ ትግል በኋላ፤ ኢርትራን ባስተዳደሩበት ዘመን፤ በተለይ ሰለ አንድ ትልቅ ጉዳይ የፈጸሙትን ሳልጠቅስ ማለፍ አልፈልገም። ደጃዝማች ተድላ፤ በኢርትራ አውራጃዎች መካከል ምንም ዓይነት የአስተዳደር ልዩነት እንዳይኖር፤ ያሳዩትን እቋም ከልቤ አደንቃለሁ። ..... መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ፤ እኔ ኦሪትንና ነቢያትን ፍጹም ለማድረግ እንጂ ልሸራቸው አልመጣሁም እንዳለው ሁሉ፤ በዚህ ረገድ እኔም የወንድሜን የደጃዝማች ተድላን እምነት የምከተል መሆኔን ላረጋግጥላችሁ እወዳለሁ ..... » ብለው ንግግራቸውን ፈጸሙ።

የዚህ ዓለም የፖለቲካ ሕይወት ከመንፈሳዊና ከሰብዓዊ ተግባር ምን ያህል የተለየ መሆኑን መረዳት የሚቻለው ይህን በመሰበለው ታሪክ ነው። አስፍሐ

ወልደሚካኤል በወጣትነታቸው ዘመን በቃፈሙት ኢክስፔሪያንስ ብቻ ሳይሆን፤ በተፈጥሮአቸውም ብልህ የሆኑ የፖለቲካ ሰው ናቸው። ተድላ ባይሩን « የማፈቅራቸው ወንድሜ አካል » እያሉ በማቃበጥ ካደረጉት የፖለቲካ ዲሰኩር ውጪ፤ የቀድሞው ቺፍ ኢግዜኩቲፍ ለኢትዮጵያና ለኤርትራ አንድነት ስለአደረጉት ተጋድሎ የተናገሩት፤ ትክክል መሆኑ አይካድም። ሆኖም አስፍሐ እንዳሉት፤ ወንድም በወንድሙ የተተካው፤ በተፃምርና በመለኮት ፈቃድ ሳይሆን፤ ወንድም በወንድሙ ተፈንቅሎ መሆኑ ሳይገለጽ ተደብቆ መኖር አይችልም። ደጃዝማች ተድላ፤ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ጉዳይ ችላ እያሉ፤ አቶሚውን ለማጠንከር ስለፈለጉ፤ ከሥልጣናቸው ሰቅበው ከገረጁቸው ወገኖች፤ ዋናው መሪ አስፍሐ ወልደሚካኤል መሆናቸውን ራሳቸው አስፍሐም አልካዱም።

በግንቦት 1987 ዓ.ም ቢትወደድ አስፍሐ ሮም መጥተው እኔ ዘንድ በሰነበቱበት ጊዜ፤ ከደጃዝማች ተድላ ባይሩ ጋር ስለነበራቸው አለመግባባት የነገሩንን አስታውሳለሁ። « ..... ስለ አገር ጉዳይ የሀሳብ መለያየት ሲፈጠር፤ እንኳን ወዳጅ ወንድም ከሚባል ሰው ይቅርና፤ ከወለዱትም ልጅ ጋር የፖለቲካ ባለጋራነትን መፍጠሩ የማይቀር ነው። እኔ የወዳጄ ወንድሜ ተድላን ፌዴራሊስትነት መቃወሚያና፤ በዚህም ምክንያት ከሥልጣን እንዲወርዱ የበኩልን እርዳታ ማበርከቱን አልክድም። በሠራሁትም አልመትም። ወንድሜ ተድላ በተንኮላኞች ምክር ተመርዘው፤ ኤርትራን ከኢትዮጵያ አስተዳደር የተለየች ለማድረግ በተነሱ ጊዜ፤ « ..... እባክዎ ? ያ ሁሉ የሚያምረው ታሪክዎ ከኢትዮጵያዊት ኤርትራ ጋር ተዋቅሮ ለዘለዓለሙ እንዲኖር አድርጉ ..... » ብዬ ለምኞቸው ነበር። ምን ይሆናል ? አልሰሙኝም። ..... እኔ ለአገር ጉዳይ ብዬ የሠራሁትንና አሳቸውንም የተቃወምኩበትን አልደብቅም። አሳቸው ግን እኔን ከምክትል እንደራሴነት እንድሻር፤ በወዳጃቸው በጸሐፊ ትእዛዝ ወልደጊዮርጊስ በኩል ያደረጉትን ሙከራ እና፤ ለጃንሆይም ማመልከታቸውን ይክዱ ነበር ..... » ብለዋል።

የፖለቲካ ሰው የሆኑት አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በሥልጣን ምረቃ ዲሰኩራቸው ላይ ባለጋራቸውን ደጃዝማች ተድላን ብቻ ሳይሆን፤ እንዳይመረጡ ተቃውመዋቸው የነበሩትን ቢትወደድ እንዳርጋቸውንም አሞግሰዋል። « ..... የታላቁ መሪያችን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ሀሳብ ገላጭ ሆነው፤ ወገንና ሀይማኖት ሳንለይ፤ በኢትዮጵያዊ መንፈስ እንድንገመገመር ሌት ተቀን ለሚደክሙት ለክብር ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሳይ የጠለቀ ምሥጋናችንን ምክር ቤቱ እንዲገልጽልን እጠይቃለሁ። ..... » ብለው ቺፍ ኢግዜኩቲፍ ያቀረቡትን ሀሳብ ፓርላማው ድጋፉን በጭብጨባ አስማላቸው። ይህ ለኒጋገር የአስፍሐ ልባዊ አስተሳሰብ ሳይሆን ፖለቲካዊ አቀራረብ መሆኑን ያልተረዳ የለም።

**የመጀመሪያው ዓመት**  
1955 - 1956

ፊታውራሪ አስፍሐ የኤርትራን መንግሥት ሥልጣን እንደተረከቡ፤ የካቢኔ አባሎቻቸውን ቁጥር፤ በተድላ ጊዜ ከነበረው ከእምስት ወደ ስድስት ከፍ አድርገው፤ የሥራውን መደብ ለሶስት ክርስቲያኖችና ለሶስት እስላሞች አኩል

**ዓገላጣማው፡** በፓርላማውና በየአውራጃው ያሉትን የፖለቲካ ታዛቢዎች አስደሰተዋል። በተጨማሪም የቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሥልጣን፣ በሕዝብ ፊት የኑላ መሰሉ እንዳይታይ፣ በሚዘዋወሩባቸው ቦታዎች ሁሉ የፕሮቶኮል ግርግር እንዳይበዛ፣ በአውቶሞቢላቸው ላይ ስንደቅ ዓላማ እንዳይውለበለብ፣ ቢሮአቸውም ለባለ ጉዳይ ዝግ እንዳይሆን በማድረጋቸው፣ በአጭር ጊዜ ውስጥ አድናቆትንና ተወዳጅነትን አስገኝተዋል።

አዲስ አበባ ለሥራ ጉዳይ ሲሄዱ፣ ለደጃዝማች ተድላ ይደረግ እንደነበረው በአውሮፕላን ጣቢያ የፕሮቶኮል አቀባበል እንዲደረግላቸው፣ ከቤተመንግሥቱ ካዲላክ እንዲላክላቸው፣ ሳሎን ያለው የማረፊያ ሆቴል እንዲዘጋጅላቸው፣ የፀጥታ መኩንን ኮሮጆአቸውን እየያዘ እንዲጠብቃቸው አልፈልገም አሉ። የቤተመንግሥቱ ባለሟል፣ የሚኒስትሮቹ ወዳጅ፣ የአዲስ አበባ ቤተኛ በመሆናቸው፣ የአንግድነት መልክ አይታይባቸውም ነበር። በደጃዝማች ተድላ ባይሩ ዘመን፣ በፖለቲካም ሆነ በአስተዳደር ረገድ ቅሬታ የፈጠሩትን ጉዳዮችና፣ ቺፍ ኤግዜኩቲቭንም ከሥልጣን እስከ ማስለቀቅ ያደረሱትን ምክንያቶች፣ አስፍሐ ደህና አድርገው ስለሚያውቁ፣ በአዲሱ አመራር ብዙ ነገሮችን ለማሻሻልና የተለየ መልክ ለመስጠት አልተቸገሩም።

ንጉሠ ነገሥቱ ከተድላ ባይሩ ጠብቀው ያጡትን እንዲያገኙ፣ ፓርላማው በተድላ አመራር የጉድለበት እንዲሟላለት፣ የተቃዋሚው ወገን ሕገ መንግሥቱ የሚሰጠው መብት እንዲከበርለት፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የሚወስዷቸው እርምጃዎች ሁሉ፣ በሁሉም ዘንድ ሙሉ ተስፋ የሚያሳድሩ ሆኑ። በፓርላማውና በኤግዜኩቲቭ ሥልጣን መካከል መቀራረብንና መተማመንን በጥቂት ቀናት ውስጥ ከመሠረቱ በኋላ፣ በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ በአስቸኳይ የሚያስፈልጓቸውን ሁሉ ማግኘት ጀመሩ።

መስከረም 24 ቀን 1955 ዓ.ም ሥልጣን በተረከቡ በእንደ ወር ተኩል ጊዜ ውስጥ፣ የተድላ ባይሩ የቅርብ ወዳጅና ዋና ደጋፊ ሆነው የኖሩት፣ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል ተሸረው፣ መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ሻሚርያም እንዲሾሙ አስደረጉ። ብላታ ደምሳሰ ሥልጣናቸውን በፈቃዳቸው እንዲለቁ የቀረበላቸውን በሳብ አለቀበልም ለማለታቸው፣ ፓርላማው በድምፅ ብልጫ እንዲወስን ሲጠየቅ፣ ከተቃዋሚ በስተቀር አንድም ደጋፊ ሳያገኙ ቀሩ። በምትካቸው የታጩት መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ግን፣ አንድም ተቃዋሚ ሳይቀርብባቸው በሙሉ የድጋፍ ድምፅ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ሆነው ተመረጡ።

መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ገብረማርያም፣ ዕድሜያቸውን ሙሉ ለኢትዮጵያዊት ኤርትራ ያደረጉት ተጋድሎ ወሰን የሌለው ነው። ዲሚፕሮስ ዘንድ፣ « ኢትዮጵያ ወይ ሞት » የተባለው የአንድነቱ መመሪያ ዓላማ፣ ቃሉ በግልጽ ከሚያስረዳው ውጭ የተለየ ትርጉም አልነበረውም። በዚያ በትግሉ ዘመን፣ « ..... ኤርትራ ያለ እናቷ ያለ ኢትዮጵያ ሕይወት አይኖራትም። ከእናት አገር ተለይተን የኖርን እና በባዕድ አገዛዝ ሥቃይ የተቀበልን ሁሉ፣ ለኢትዮጵያዊት ኤርትራ ብንሞት፣ ሞታችን ጽድቅ እንጂ ኩነኔ የለውም ..... » እያሉ ወገኖቻቸውን ለማንቃትና ለማዘጋጀት የፈጸሙት ድካም ባጭሩ ተወስቶ የሚያልቅ አይደለም። የተባበሩት መንግሥታት መርማሪ ኮሚሽን በ1950 ዓ.ም ኤርትራ መጥቶ በክረመበት ጊዜ፣ « ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀላቀል የማይቻል ከሆነ፣ ሌላው

ምርጫችሁ ምንድን ነው ? ..... » የሚል ጥያቄ ከፓኪስታኑ ወኪል ሲቀርብላቸው፤ መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ የሰጡት መልስ ጠያቂውን አስደንግጦት ነበር። « በእኛ በኩል ኢትዮጵያ ወይ ሞት ብለናችኋል። በሥልጣናችሁ ኢትዮጵያዊ መሆንን ትከለክሉን ይሆናል። ሞትን ግን ልትከለክሉን አትችሉም። በሰዚህ፣ ሁለተኛው ምርጫችንን ለእኛ ተወልድን። እናንተን አይመለከትም » ብለው፤ በቆረጠ መንፈስ በመናገራቸው፤ የኢትዮጵያ ጠላት የሆነው የፓኪስታኑ ወኪል ተጨማሪ ጥያቄ ለማቅረብ አልሞከረም። እኚህ ታላቅ ኢትዮጵያዊ ለአንድነት ያደረጉት ትግል ራሱን የቻለ መጽሐፍ የሚያስፈልገው በሰህን፤ በየአጋጣሚው አንዳንዱን ሁኔታ ለመጥቀስ ካልሆነ በስተቀር፤ ታሪኩን በሙሉ ለመዘርዘር አይቻልም። ወደ መነሻ ጉዳዩ እንመለስና፤ የመላክሠላም ዲሚፕሮስ የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት ሆኖ መመረጥ፤ ለአንድነቶች ብቻ ሳይሆን፤ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴና ለመንግሥታቸውም ከፍተኛ ደስታ ሰጥቶ ነበር። እንግዲህ አስፍሐ ብቻውን አይደለም። በኢትዮጵያና በኤርትራ ሕዝቦች መካከል አንድነት በይበልጥ እንዳይተሳሰር፤ እስካሁን ደንቃራ ሆኖ ያስቸገረውን የፌዴሬሽን ሕገ መንግሥት በቶሎ ለማጥፋት፤ በፓርላማው ለመላክሠላም የተሰጠው ሥልጣን ወሳኝ ነው ተብሎ ከፍተኛ ደስታ ሰጥቶ ተደረገ።

የአስፍሐ ካቢኔ ሥራውን ከጀመረ ከሁለት ወር በኋላ፤ ለጥቅምት ፲፫፻፲፬ (2/11/55) ለሚከበረው የንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የብር ኢዮቤልዩ የዘውድ በዓል፤ የኢትዮጵያና የኤርትራ የአስተዳደር ውህደት ሊፈጸም ይችላል ብለው በጣም የተጣደፉ፤ ጥቂቶች የአንድነት ወገኖች ተንቀሳቅሰው ነበር። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም በዚህ በኢዮቤልዩ የዘውድ በዓላቸው አዲስ ሕገ መንግሥት የሚያውጁበት ጊዜ በሰህን፤ ኢትዮጵያዊት ኤርትራም የፌዴሬሽን ልብሷን ጥላ፤ የታላቋ ኢትዮጵያ ዕድል ተካፋይ ብትሆንላቸው፤ መልካም ፈቃዳቸው ብቻ ሳይሆን፤ ታላቅ ደስታም እንደሚሰጣቸው ጥርጥር አልነበረውም። ነገር ግን በሩቅ በቀላል የገመቱት፤ ሲሸጡት ይከብዳል እንደሚባለው ሁሉ፤ « መንግሥቱ አስፍሐ » በሩቅ የገጠተውን በቅርብ ሲመዝናው፤ የኤርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ ከፍተኛ ደስታ ከገኛትና ረጅም ጊዜ እንደሚጠይቀው ተገነዘበ። ጉዳዩ በጥልቅ ሲመረመር፤ እንኳን ከሁለት ወር በኋላ ለሚከበረው የዘውድ ኢዮቤልዩ ቀርቶ፤ ከሁለት ዓመት በኋላም ለሚደረገው በዓል ለማድረስ እርግጠኛ መሆን እንደማይቻል ተገብቶ። በሰዚህ፤ የአስፍሐ መንግሥት ከጠዋቱ አስቦት የነበረውን ትልቅ ጉዳይ በቶሎ ለመፈጸም የማይችልበትን ምክንያት፤ ለአንድነት ወገኖቹ ከፍተኛ ምሥጢር አብረው ማስረዳት አስፈለገው።

- 1.- « ..... ነሐሴ 8 ቀን 1955 ዓ.ም ፊታውራሪ አስፍሐ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ሆነው የተመረጡትን፤ የተድላ ባይሩን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም ነው።
- 2.- ይህ አንድ ዓመት ከማለቁ በፊት፤ የፓርላማው የሁለተኛው ተርም ጠቅላላ ምርጫ መዘጋጀትና መከናወን አለበት።
- 3.- ይህ በጊዜያዊነት ለአንድ ዓመት ተመርጦ የተቋቋመው መንግሥት፤ የኤርትራን አስተዳደር ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ፤ ከጊዜው ማጠር የተነሣ የግድቻሎ ሆኗል። ይህን የታሰበውን መሠረታዊ ዓላማ ያለ ችግር ከገቡ ለማድረስ እንዲቻል፤ ለሁለተኛው ጠቅላላ የፓርላማ ምርጫ



~~ተወዳጅዎች~~ የሚሆኑት የአንድነት ወገኖች በብዛት ወንበር እንዲያገኙ ከአሁኑ በብርቱ መዘጋጀትና መደራጀት ያስፈልጋል።

4. ይህ እስከሚፈጸምበት ጊዜ ድረስ፣ የአስፍሐ መንግሥት ፌዴሬሽኑን በአሠራር ዘዴ አያዳከመ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለሚደረገው የአስተዳደር ውህደት፣ ግንባር ቀደም በሆኑት መሠረታዊ ጉዳዮች ላይ፣ በየመልካቸው አስፈላጊውን አርምጃ ለመውሰድ ወስኗል። .... »

እንግዲህ ይህ በምሥጢር የተሰራጨው ማብራሪያ እንደሚያስረዳው፣ በ1953 ዓ.ም ደጃዝማች ተድላ ባይሩ « ..... ኢትዮጵያዊነቱን በይፋ እያረጋገጥኩ፣ የኤርትራን ሕገ መንግሥት በተግባር አወናክረዋለሁ ..... » ብለው አንደፎከሩት ሁሉ፣ በ1955 ዓ.ም ደግሞ፣ ፊታውራሪ አስፍሐም ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ምቹ ጊዜ እስካገኝ፣ ሕጉን በአሠራር እያዳከምኩ አንድነቱን በተግባር አራምዳለሁ የሚል አቋም፣ ለወገኖቻቸው ማሳየት ግዴታ ሆኖባቸዋል ማለት ነው።

አስፍሐ ወልደሚካኤል ሀሳባቸውን አፍታተው እና አጣፍጠው ለማስረዳት፣ የተለየ ስጦታ ሰጥተው፣ በአሁኑ ሰዓት ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ፓርላማውን መጠየቅ፣ ለሞት የሚያጣጥረውን ጠላት፣ ነፍስ እንዲዘራ መቀስቀስ ይሆንብናል ብለው፣ ያቀረቡትን ምክንያት፣ የአንድነት ወገኖች በጥሩ መንፈስ ተቀበሉላቸው። ንጉሠ ነገሥቱም አይዘህ በርታ ከማለት በስተቀር፣ በዘርዘር ጥላናቸው ውስጥ ገብተው ጥያቄ አላከታተሉባቸውም። ሆኖም ትልቁን ጉዳይ ለጊዜው በቀጥታ አለመንካት ይሻላል ቢባልም፣ ፊታውራሪ አንዳቀረቡት ሀሳብ፣ ከኢትዮጵያ ጋር አስተዳደሩን ለማዋህድ የሚያስችሉትን ግንባር ቀደም ጉዳዮች ለማከናወን፣ ጊዜ መፍጀት እያስፈልገም ሲሉ አንድነቶች አስጠንቅቀዋል።

በአንድነት አጥባቂነታቸው እጅግ በታወቁት በደጃዝማች ገብረዮሐንስ ተስፋማርያም የአስፍሐ ካቢኔ የኢኮኖሚ ሴክረተሪ መሪነት፣ አሥር የምክር ቤቱ የአንድነት ወገኖች ተስብስበው ለአስተዳደሩ ፍጹም ውህደት ዋና ዋና ተቀዳሚ ቁም ነገሮች ናቸው የሚሏቸውን አራት ጉዳዮች አጥንተው አቀረቡ።

1. አማርኛ ከትግርኛ ቀጥሎ የአፈሴል ቋንቋ እንዲሆን፣
2. የኤርትራ ባንዲራ ተሰርዞ፣ የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ብቻ እንዲሆን፣
3. ለኤርትራ የተለየ ማህተም ቀርቶ ታላቁ የኢትዮጵያ ማህተም ብቻ እንዲሠራበት፣
4. የኤርትራን ጅፍ ኤግዜኩቲቭ፣ በየተራ አንድ ጊዜ ከክርስቲያኖች ማህል፣ በሚቀጥለው ጊዜ ከአስላሞች ወገን፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እየመረጡ እንዲሾሙ፣

የሚል ሀሳብ ነበር።

እነዚህን አራት ዋና ዋና ጉዳዮች ፓርላማው በፍጥነት ካጸደቃቸው በኋላ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ሀያ አምስተኛ የዘውድ ኢየሴልዩ በዓል ቀርበው፣ ኢትዮጵያዊት

በሌሆነና፤ አሁንም በዚሁ ለመቀጠል መፈለጉን ስለአስመሰከረ፤ ፊታውራሪ አስፍሐ መጀመሪያ እንዳስመረጡት ሁሉ፤ ዛሬም መልሰው ከሥልጣን ለማውረድ ልዩ ጥረት ማድረግ አስፈላጊያቸው ሆነ። ኢድሪስን ከሥልጣን ለማውረድ የሚችለው ፓርላማው ስለሆነ፤ የመግከርቶቹን ድጋፍ ለማግኘት የአስፍሐ ሀሣብ የሚከተለው ነበር።

« ..... ከሰኔ እስከ ሐምሌ 1955 ዓ.ም. ድረስ ደጃዝማች ተደላ ፓርላማውን አከታትለው ለአርባ ቀናት በዘጉበት ጊዜ፤ በምክር ቤቱ ገበታ ላይ የተከመሩት ሥራዎች ምን ያህል አሳሳቢ እንደነበሩ ሁላችንም እናስታውሳለን። በዚያን ጊዜ ከሥልጣን በተነሱት በዓለ ራዳይ ቦታ በጨዋነቱና በችሎታው የታወቀ ሰው፤ በእርጋታ ተፈልጎ እስኪመረጥ ድረስ፤ ኢድሪስ መሐመድ አዱም ለጊዜው ፕሬዚዳንት ሆኖ እንዲመደብ መደረጉን ሁላችንም እናስታውሳለን። አሁን ፈጣሪ ይመሥገን ፓርላማችን ያንን ሁሉ ችግር አሳልፎ ኃላፊነቱንና ተግባሩን ለመፈጸም ሙሉ ሁላም አግኝቷል። ስለዚህ፤ ለፓርላማችን በወጣዩና በምግባሩ፤ በችሎታውና በአቋሙ፤ የተከበረ ፕሬዚዳንት መርጦ መሾም የሚያስፈልግበት ጊዜ ነው። በበኩሉ፤ በቆላው ሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ግምት የተሰጣቸውን፤ እኛም በጨዋነታቸውና በአዋቂነታቸው የምናከብራቸውን፤ ሺህ ሐማድ ፈረጅ ሐማድን ፓርላማችን በሙሉ ድምፅ እንዲመርጣቸው እጠይቃለሁ ..... » ብለው፤ ፊታውራሪ አስፍሐ ያቀረቡት ህሳብ ብዙዎቹን የፓርላማ አባሎች የሚማርክ ሆነ። ሺህ ኢድሪስ ደግሞ በበኩሉ ፊታውራሪ የሚጠነሰሱለትን ሳይሰማ፤ በፕሬዚዳንትነት ለመቆየት ይረዳኛል በማለት፤ ከራቢጣዎች ጋር ውስጥ ውሰጡን ሲወላልት ሰነቡት። በሰኔ 1956 ዓ.ም. በሀርጊጌ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ትምህርት ቤት ሲመረቅ፤ እንደራሴውና ጅፍ ኢግዜኩቲፋ፤ የፓርላማው አባሎችና ከፍተኛ የመንግሥት ባለሥልጣኖች በተካፈሉበት በዓል ላይ፤ ጥቂቶች የራቢጣዎች ወገኖች ነን የሚሉ፤ « ኢድሪስን እንደግራለን » የሚል ሠሌዳ ልጥፈው ሲዘዋወሩ ታዩ። ይህንን በሥፍራው ተገኝተው የተመለከቱት የፓርላማ አባሎች በጣም ተናደው ሰለነበረ፤ አሥመራ እንደተመለሱ ኢድሪስን ሸረው፤ አስፍሐ እንደጠቆሙት ከዓለ ራዳይ ወገኖች አንዱ የሆኑትን፤ ሺህ ሐማድ ፈረጅ ሐማድን ለፕሬዚዳንትነት መረጡ።

ደጃዝማች ተደላ በሥልጣን በነበሩበት ዘመን በፓርላማው ውስጥ የተመከባቸውና ያመኗቸው፤ ፕሬዚዳንቱን ዓለ ራዳይን እና ምክትል ፕሬዚዳንቱን ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤልን እንደነበረ ይታወሳል። እንደዚሁም፤ ፊታውራሪ አስፍሐ በብላታ ደምሳሰ ቦታ ከተመረጡት፤ ከመላከሰላም ዲሚጥሮስ ጋር እንደ ወንድማማች የሚፈቃቀሩ ሲሆን፤ በራቢጣው ኢድሪስ ቦታ የተተኩት ሺህ ሐማድም የቅርብ ወዳጃቸው ስለሆኑ፤ የሚተማመኑባቸው ደጋፊዎች አግኝተዋል።

የተደላ ባይሩን የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም የተመረጡት ፊታውራሪ አስፍሐ፤ እንደተመኙትና ብዙም ሰዎች እንደጠበቁት፤ በአጭር ጊዜ ውስጥ ፈደሬሽኑን አፍርሰው ኢርትራን በጃንሆይ አስተዳደር ለማዋህድ የሚቻል ባለመሆኑ ቅር ብሏቸዋል። ቀጥሎም ምንም እንኳን የታሰበውን ሙሉ በሙሉ ለመፈጸም ባይቻል፤ በዓረብኛ ቦታ አማርኛን አፈራል ቋንቋ ለማድረግ፤ የኢርትራን ባንዲራ በኢትዮጵያ ለመለወጥና ጅፍ ኢግዜኩቲፋን ጃንሆይ እንዲሾሙ፤ በነ ደጃች ገብረዮሐንስ ተቻኩሎ የቀረበው ህሳብ እክል ስለገጠመው፤ ፊታውራሪ አልተደሰቱም። ሆኖም ይህ የአንድ ዓመት ሥልጣን ቁም ነገር ያለው ታሪክ ሳይፈጸምበት ሊያልፍ አይገባም በማለት፤ የቀረው ቢቀር የኢርትራ ጅፍ ኢግዜኩቲፍ በፓርላማ በመመረጥ ፋንታ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እንዲሾም፤

የተባለውን ሀሳብ እንደገና አድሶ ለማስፈጸም፤ በሚያዝያ 1956 ዓ.ም አስፍሐ ወልደሚካኤል ቆርጠው ተነሱ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራን ጅፍ ኤግዜኩቲፍ እየመረጡ እንዲሾሙ የምክር ቤቱን አባሎች ለማስማንት ከፈታውራሪ የቀረበው ሀሳብ በሚከተለው መልክ ነበር።

1- ንጉሠ ነገሥቱ የኤርትራን ጅፍ ኤግዜኩቲፍ ከፓርላማው አባሎች መካከል ለአንድ ተርም ክርስቲያን፤ ለሚቀጥለው ተርም አሰላም እየመረጡ ይሾማሉ።

2- ንጉሠ ነገሥቱ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ አድርገው የሚሾሙት፤ ተራው የክርስቲያን በሚሆንበት ጊዜ፤ በመግከርቶቹ የሚመረጠው የፓርላማው ፕሬዚዳንት አሰላም ይሆናል። እንደዚህም የሚሾመው ጅፍ ኤግዜኩቲፍ አሰላም ሲሆን፤ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ከክርስቲያን ወገን ይመረጣል።

3- ለጅፍ ኤግዜኩቲፍ ምክትል እንዲሆን የሚመደበውና፤ ለፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንትነት የሚመረጠው፤ ለዋናዎቹ ቦታዎች በሚደረገው አኳኋን ይከፍወናል። ይህም ግለት በሌላ አነጋገር፤ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ አሰላም ሲሆን፤ ምክትሉ ክርስቲያን፤ የፓርላማው ፕሬዚዳንት ክርስቲያን ከሆነ፤ ምክትሉ አሰላም፤ ይሆናል ግለት ነው።

4- በንጉሠ ነገሥቱ የሚሾመው ጅፍ ኤግዜኩቲፍ ቀጥታ ኃላፊነቱ፤ ለፓርላማውና ለንጉሠ ነገሥቱ ስለሆነ፤ በኤርትራ የዘውድ እንደራሴ ልየተባለ የማሾመው ይሰረዛል።

5- ይህ ዓይነቱ አሠራር በተግባር ላይ ከዋለ፤ ለመላው የኤርትራ ሕዝብ እንድነትንና ፍቅርን፤ በሀይማኖት መከባበርንና መተማመንን የሚፈጥር ይሆናል። እስከ ዛሬ ድረስ በቀጠለው አሠራር፤ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ ክርስቲያን፤ የፓርላማው ፕሬዚዳንት አሰላም እንዲሆን ተከፍሎ መመደቡ፤ የዲሞክራሲ ሥርዓትን አያሟላም ..... ።

ይህ ከዚህ በላይ የተተነተነው የፈታውራሪ አስፍሐ ሀሳብ፤ በምክር ቤቱ ውስጥ ሁለት ሶስተኛውን የድጋፍ ድምፅ እንደሚያገኝ ከተረጋገጠ በኋላ፤ ፓርላማው ውሳኔውን ከማጽደቁ በፊት፤ አንድ የመልዕክተኞች ቡድን (ከክርስቲያኖችና ከእስላሞች የተወጣጣ) ወደ አዲስ አበባ ተልኮ የጃንሆይን መልካም ፈቃድ እንዲጠይቅ ስምምነት ተደረገ። በዚህ ጊዜ፤ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ቢትወደድ አንዳርጌ፤ ጉዳዩ በጣም ከፍተኛ ስለሆነ፤ መልዕክተኞች ከመላክ እኔው ራሴ ለጃንሆይ አቅርቤ ባስፈቅድ ይሻላል ብለው፤ በአስቸኳይ ወደ አዲስ አበባ ሄዱ። ንጉሠ ነገሥቱም እንደራሴያቸው ይዘው የመጡትን ጉዳይ አይተው ከተደሰቱ በኋላ፤ ራስ አበበ አረጋይ የመከላከያ ሚኒስትር፤ አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ ጸሐፊ ትእዛዝ ተፈራወርቅ የጽሕፈት ሚኒስትር፤ አቶ ገብረወልድ አንገዳወርቅ ም/ጸሐፊ ትእዛዝ ቢትወደድ አንዳርጋቸው መሣይ በአስረጅነት በሚገኙበት ተሰብስበው፤ ጃንሆይ ለጉዳዩ አፈጻጸም የሚሰጡትን ውሳኔ በአስቸኳይ አጥንተው እንዲያቀርቡ አዘዙ።

የመከላከያ ሚኒስትሩ ሰብሰባውን ሲከፍቱ፤ « ..... የኢርትራን ጉዳይ ከሁላችን የፀላጠ የሚያውቀውና ብዙ የደከመበት አቶ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ በጃንሆይ ሊታዘዝው ጉዳይ ሀሳብ እንዲሰጠን አጠይቃለሁ ..... » አሉ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም፤ በአራት ነጥቦች የተከፈሉ አስተያየቶች አቀረቡ።

1. የኢርትራ ፌዴራሊዮን አስተዳደር፤ አሁን ባለው ሕገ መንግሥት አስከፊነት ድረስ፤ በምንም ምክንያት ጃንሆይ ቺፍ ኢግዚኩቲቱን ለመሾም አይችሉም።

2. የኢርትራ መንግሥት መሪ የገደታ በጃንሆይ መሾም አለበት ከተባለ፤ ሕገ መንግሥቱ መሻሻል አለበት።

3. ሕገ መንግሥቱን ለማሻሻል የሚቻለው፤ በመጀመሪያ መሻሻል የሚያስፈልገው ጉዳይ፤ ከፌዴራሉ አካት ጋር የማይጋጭ መሆኑ በሕግ አዋቂዎች ተጠንቶ እንዲረጋገጥ ያስፈልጋል።

4. የሚሾመው ቺፍ ኢግዚኩቲቱ፤ እንደተባለው ክርስቲያንም ሆነ እስላም፤ በፓርላማ ከተመረጠ በኋላ ከሆነ፤ ጃንሆይ ሻሚ መሆናቸው ለወጉ ካልሆነ በስተቀር፤ የተለየ ሥልጣን እንደማይጨምርላቸው መታወቅ አለበት። ከዚህም በቀር የኢርትራ ፓርላማ ቺፍ ኢግዚኩቲቱን እየመረጠ ሲያቀርብ ጃንሆይ ሻሚ ከሆኑ፤ በኢትዮጵያም ጠቅላይ ሚኒስትር የሚሆነውን ፓርላማው እየመረጠ ጃንሆይ ሹመቱን ሰጭ እንዲሆኑ ለምን አይደረግም? የሚል ጥያቄ መቅረቡ ስለማይቀር፤ ለመልሱ መዘጋጀት ያስፈልጋል።

5. ፊታውራሪ አስፍሐ ከዚህ ቀደም እንደነገሩት፤ የሚሾመው ቺፍ ኢግዚኩቲቱ ጋላፊነቱ በቀጥታ ለፓርላማውና ለጃንሆይ ስለሚሆን፤ በኢርትራ የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴ መሾም አያስፈልግም። በዚህ በኩል ብዙ ወጪ ይቀንሳል። ለሥራውም ቅልጥፍና ይሰጣል። የሚል ሀሳብ ነው። ይሁን እንጂ አሁን ባለው ሁኔታ ይህን ሀሳብ በሥራ ላይ ለማዋል የኢርትራን ሕገ መንግሥት የሚያናጋና ለጃንሆይም አመራር ምቹ አስመሆኑን ዘርዘሮ ለፊታውራሪ አስፍሐ ነግራቸው ነበር። አሁን እንደገና ይኸው ሀሳብ ከቀረበ በፊትኛው ጊዜ የሰጠሁት አስተያየት አልተደመጠም ማለት ነው። ..... በእኔ በኩል ክቡር ራስ የጠየቀኝን ለማጠቃለል፤

1ኛ/ የቀረበው ሀሳብ በሥራ ላይ ለማዋል ብዙ የሕግ ችግር ስለአለበት፤

2ኛ/ ይህ ዓይነቱ መሻሻል ለጃንሆይ አመራር ምቹም፤ ጠቃሚም ስለማይሆን፤



" ..... OH ! MON DIEU PROTEGE - MOI DE MES AMIS ..... "

« ..... እባክህ አምላኬ ከወዳጆቼ ሰውረኝ ..... »

አንዳርጋቸው መሣይ  
ሚያዝያ 1956 ዓ.ም

3ኛ/ ~~የጉዳዩ ቅጽ~~ ሕገ መንግሥት ሳይነካ መቆየቱ፣ ከአራት ዓመት በኋላ ከጣልያን የጥግዚት አስተዳደር የሚሳቀቁትን ሱማሌዎች ከኢትዮጵያ ጋር እንዲሆኑ ይሰባቸዋል ብለን ስለምናስብ፣

4ኛ/ በተጨማሪም የኢርትራ ሕገ መንግሥት ተከብሮ እንደሚቆይ፣ ጃንሆይ ለተባበሩት መንግሥታት የሰጡትን ቃል መጠበቅ ግዴታ ስለሚሆን፣

ይህን የቺፍ ኢግዜኩቲፍ አሻሻም ጉዳይ መቀበል አያስፈልገንም እላለሁ። ..... »

ጃንሆይ ቺፍ ኢግዜኩቲፍን የሚሾሙ ከሆነ፣ በኢርትራ ያለው የግርማዊነታቸው እንደራሴ በሮ እንደሚዘጋ፣ ከፈታውራሪ አስፍሐ ሀሳብ መቅረቡን በትወደድ እንደርጌ ለመጀመሪያ ጊዜ የማሰሙት፣ ከዚህ ካቶ አክሊሉ ንግግር ስለሆነ፣ ከፍ ያለ ድንጋጤና መግረም ደረሰባቸው። በፈረንሳይ የተማሩ በመሆናቸው ወደ አቶ አክሊሉ መለስ ብለው፣ " - OH MON DIEU PROTEGE-MOI DE MES AMIS " « እባክህ አምላኬ ከወዳጆቼ ሰውረኝ » የሚለውን የጥንታዊውን የጀርመን ንጉሥ የዳግማዊ ፍሬዴሪክን ድርሰት ጠቀሱባቸው። በዚያን ሰዓት ቢትወደድ የተሰማቸው፣ አስፍሐ ምክትሌ ብቻ ሳይሆን ወዳጅም ስለሆነ፣ ሳይነግረኝ በጀርባዬ ይህን ተንኮል ይሠራብኛል ብዬ አልጠበቅኩም የሚል ነው።

ይህ ሀሳብ አሥመራ በተጠናበት ጊዜ እንደራሴው በምን ምክንያት ሳይሰሙት እንደቀሩ ቢትወደድ አስፍሐን ጠይቂያቸው ነበር። ቢትወደድ በሰጡኝ መልስ፣ « .... ቸግሩ የተፈጠረው በመሰማትና ባለመሰማት ሳይሆን፣ ነገርን በጥልቅ በመረዳትና ባለመረዳት መካከል ይመስለኛል። እኛ እየተሰበሰብን በኮሚቴ ሰናጠና፣ እንደራሴው የፕሬስ ሹማቸውን ወክለው በእሱ በኩል በየቀኑ ሪፖርት ይቀርብላቸው እንደነበረ አስታውሳለሁ። እንግዲህ ቢትወደድ አንዳርጌ ያተኮሩት በዋናው መሠረታዊ ጉዳይ ላይ ብቻ ሆኖ፣ ዝርዝሩን አልተከተሉት ይሆናል እንጂ፣ በእኛ በኩል ምሥጢር አድርገን የያዘው ነገር አልነበረም ..... » ብለዋል። በዚያን ዘመን የቢትወደድ አንዳርጋቸው የፕሬስ ሹም የነበረውን አቶ ዮሐንስ ተስፋ-እግዚእን ጠይቄው፣ እሱ የሚያስታውሰው የሚከተለውን ነው። «..... ጃንሆይ ቺፍ ኢግዜኩቲፍን በቀጥታ በሚሾሙ ጊዜ፣ ለኢርትራ እንደራሴ አያስፈልገንም የሚለው የኔ አስፍሐ ጥላን በምሥጢር የተያዘ አልነበረም። ቢትወደድ አንዳርጌ ይህንን እንዴት ሳይሰሙት እንደቀሩ በሕይወቴ ሲገርመኝ ይኖራል። ሀሳቡ በሚጠናበት ጊዜ፣ የፖለቲካውን ሁኔታ እየተከታተልኩ ለእንደራሴው ሪፖርት የማቀርብ እኔ ነበርኩ። እርግጥ ባቀረብኳቸው ማስታወሻዎች ሁሉ፣ የኔ አስፍሐ ጥላን የእንደራሴውን በሮ እንደሚያዘጋ፣ ሪፖርት ማድረጌ ትዝ አይሰኝም። ቢትወደድ አንዳርጌ አለመሰማታቸውን የተረዳሁት፣ ከአዲስ አበባ ሲመለሱ በጣም ተናደው በተለይ በእኔ ላይ ከፍ ያለ ወቀሳ በማውረዳቸው ነው። ..... »

እንግዲህ ከቢትወደድ አስፍሐ መግለጫ ሆነ፣ ከዮሐንስ ተስፋ-እግዚእ ማስታወሻ እንደምንረዳው፣ በኢርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ መሠረታዊ የሆነውን ጉዳይ እንጂ ዝርዝሩን እንዲያውቁት አለመደረጉ ግልጽ ነው። የፈታውራሪ አስፍሐ ጥላን መዘዙ የእንደራሴውንም ሥራ የሚሰርዝ መሆኑ ባልተጠበቀ መንገድ የተገለጠው፣ በራስ አበባ አረጋይ ስብሰባ ላይ ስለሆነ፣ ቢትወደድ አንዳርጌ በጣም ተናደው የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ አቶ አክሊሉ ህብተወልድ

ለጉባኤው ያቀረቡትን ሀሳብ ሙሉ በሙሉ እደግፋለሁ አሉ። እንደሚታወቀው ቢትወደድ እንዳርጌ ወደ አዲስ አበባ በፍጥነት የመጡት፣ ጉዳዩን በቀጥታ ለጃንሆይ አቅርበው ካለፈቀዱ በኋላ፣ ከፍ ባለ፣ የደመቀ አጀብ አሥመሩ ለመመለስ ነበር እንጂ፤ የገንዘብ አስፍሐ ጥላን እንዳይፈጸም ዋና ተቃዋሚ ለመሆን አልነበረም። ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ከመነሳታቸው በፊት፣ ቢትወደድ ጉዳዩን የደገፉት የኤርትራ ጅፍ ኤግዜኩቲፍ በጃንሆይ ከተሾሙ በኋላ፣ ኃላፊነቱ በቀጥታ ለንጉሠ ነገሥቱና ለፓርላማው ይሆናል ሲባል፣ በሥራ አፈጻጸም ረገድ፣ የጃንሆይ እንደራሴ በጃንሆይ ስም ሆነው፣ ጅፍ ኤግዜኩቲፍን ለመቆጣጠርና መምሪያ ለመስጠት ሥልጣን የሚያገኙ ለለመሰላቸው ነው። ነገር ግን በተንከለኞቹ ጥበብ፣ ጅፍ ኤግዜኩቲፍን ጃንሆይ ከሾሙ በኋላ፣ የክቡር እንደራሴው ቦታ እንዲዘጋ መታሰቡን እንዳርጋቸው መሣይ ገና ከመነሻው አውቀውት ቢሆን ኖሮ፣ አዲስ አበባ ድረስ አይጓዙም ነበር።

በመከላከያ ሚኒስትሩ ሊቀመንበርነት በተካሄደው ሰብሰባ ላይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ያቀረቡትን ሀሳብ በኤርትራ ቢትወደድ እንዳርጌ ድጋፋቸውን ሲሰጡ የተናገሩት ቃል፣ የራስ አበበ ኮሚቴ ጉዳዩን ባጭሩ ለመወሰን የሚያመቸው ሆነ። « ..... ክቡር አቶ አክሊሉ በሰፊው የተናገረውን አድምጪ በጣም ደስ ብሎኛል። እነ ፊታውራሪ አስፍሐ ይህን ሀሳብ ከፓርላማ አባሎች ጋር አጥንተው ሲያቀርቡ፣ በኤርትራ ሕገ መንግሥት ላይ ምን ችግር እንደሚፈጥርና፣ በኢንተርናሲዮናል የፖለቲካ ጉዳይም፣ በጃንሆይን መልካም ስም የሚያሰኝ መሆኑን አልተረዱትም። ከዚህም በላይ ጃንሆይ ጅፍ ኤግዜኩቲፍን ይሾማሉ ቢባልም፣ መጀመሪያ ፓርላማው ከመረጠው በኋላ ስለሆነ፣ ጠቃሚነት የለውም። ይህ ዓይነቱ አሠራር እንግሊዝ አገር ለንግሥት ኤልሳቤጥ የተሰጠውን ሥልጣን የሚመስል ነው። ..... አቶ አክሊሉ በተናገረው ላይ እኔ የምጪምረው ቢኖር፣ እሁን የሚሠራበት የኤርትራ ሕገ መንግሥት ለጃንሆይ የፈጠረው አንዳችም ችግር አለመኖሩን ነው። ስለዚህ ፌዴራሊዮኑ ላይነት እንዳለ በሰላም እንዲቀጥል ማድረግ ለብዙ ነገር በጣም ጠቃሚ መሆኑን አቶ አክሊሉ ካቀረበው ሀሳብ ጋር በሙሉ ለብዙ ነገር በጣም ጠቃሚ መሆኑን አቶ አክሊሉ ካቀረበው መግለጫ፣ እተባበራለሁ። ..... » ይህ ከቢትወደድ እንዳርጋቸው መሣይ የተሰጠው መግለጫ፣ ሳይጠበቅ በድንገት እንደፈነዳ በንብ የሚቆጠር ሆነ። ይህን ሁሉ ካዳመጡ በኋላ፣ የብዙ ሰዎችን ሀሳብ በማስተባበርና ፍሬ ነገሩን ጨምቆ በማቅረብ፣ እጅግ የታወቁትና የተከበሩት ራስ አበበ ኮሚቴ ሕረጋይ፣ ለጉዳዩ ማስሪያ የተናገሩት ቃል የሚከተለው ነበር።

« ..... ኤርትራን የሚያስተዳድረው ዋናው ኃላፊ፣ በፊት እንደሚደረገው በዚያው በእነሱ ፓርላማ መመረጡ ቀርቶ፣ ጃንሆይ ቢሾሙት ይሻላል የተባለው ሀሳብ እዳር እንዲደርስ፣ ቢትወደድ የደከምክበት ዋና ነገር ነው ብለን ነበር። ጃንሆይም ዛሬ እዚህ የተሰበሰቡበትን ያዘዙን፣ ለጉዳዩ አፈጻጸም የሚበጀውን አሟልተን እንድናቀርብ ነው እንጂ፣ ሀሳቡ ውድቅ እንዲሆን፣ ቢትወደድም ትሰማማታለሁ ብለን አልነበረም። መቼም ሁላችንም በልማድ እንደምናውቀው፣ ከመነጋገርና ሀሳብ ከመለዋወጥ የተነሣ፣ እንዳንድ በመጀመሪያ ያልታየ ተደብቆ የቆየ ፍሬ ነገር ብቅ ስለሚል፣ አቶ አክሊሉ በሰፊው የነገረን፣ ሁላችንም ከመነሻችን ወደ ተለየ ሀሳብ ላይ እንድናመራ ያደረገን ይመስለኛል። ..... ይኸ የኤርትራ መተዳደሪያ ሕግ እንደዚሁ እስካሁን ባለበት አኳኋን ቢቆይ፣ በዓለም ማህበርና በታላላቆቹ መንግሥታት ዘንድ፣ የጃንሆይ የተከበረ ስም እንደሚጠበቅ፣ ከዚህም በቀር የወደፊቱ ነገራቸው ያልተለየላቸው ሱማሌዎች፣ ከጣልያን ሲወጡ

ወደ እኛ እንዲመጡ ይረዳል እያለ፤ አቶ አክሊሉ በየጊዜው ማሰራዳቱን አላቆመም። በዚህ ሁላችንም ምስክርነት ነን። ዛሬም ነገሩን ደህና አድርገን እንድናጠቃለላቸው በሰፊው አስታውሰናል። ..... አቶ አክሊሉ ባቀረባቸው ሀሳቦች ውስጥ (እራት ይመስሉኛል) በእኔ በኩል በጣም አዲስ ሆነው የታዩኝ ሁለት ዋና ዋና ነገሮች ተይዘዋል።

..... የመጀመሪያው አሁን የሚሠራበት ሕግ ካልተለወጠ፤ ጃንሆይ ሀገሪቱን የኢርትራውን አለቃ ለመሾም የማይችሉ መሆናቸውን ነው። ሁለተኛው ሕግ ዲሞክራሲ ተጀምሮ ከመካከላቸው የሚመርጡት ፓርላማዎቹ ስለሆኑ፤ ለወግ ካልሆነ ጭነት ለጃንሆይ ሥልጣን ጠቃሚ አይደለም የተባለው ነው። በዚህ ነገር ላይ ባትወደድም ስታስረዳ ከእንግሊዝ አገር በማመሳሰል የጠቀሰከው ይኸንን በግሰብ ሳይሆን እይቀርም። እነዚህ ሁለቱ ጉዳዮች በጣም የሚታሰቡ ናቸው። ነገሩ ሁሉ በዚህ በተባለው አኳኋን ላይ የሚገኝ መሆኑን ስንመለከት፤ እስከ ዛሬ የሚሠራበትን የኢርትራውን ሕግ ማሰለጠጥ ለምንም እንደማይጠቅም ለሁላችንም በግልጽ የታየ መሰሉኛል። አሁን ዋናው ቁም ነገር፤ ጃንሆይ ከሀገሪቱ ለቀረበላቸው ማመልከቻ፤ ጉዳዩ አለመፈቀዱን ገልጠው መልስ ሲሰጡ፤ የትኛውን ምክንያት በማስቀደም፤ የትኛውን በማስከተል እንደሚሻል፤ አቶ አክሊሉ ሀሳብ ስጥቱን ስብሰባውን ብናቆም ይሻላል።

#### አቶ አክሊሉ፤

ከሁሉ አስተዳደራዊ ክብር ራስ፤ ስብሰባዎችንን ሲከፍቱ ለተናገሩትና አሁንም ለሰብሰባችን መዝጊያ ለገለጹት ጥልቅ አስተያየት ከፍተኛ ምስጋናዬን እንዲቀበሉኝ እለምናለሁ። ዕድል አጋጥሞኝ እርስዎ በሚመሩት ሰብሰባ ጭነት ቁጥር፤ ብዙ ትምህርት እማራለሁ። እንደዚሁም ባልጠበቅኩትና ባላሳተኩት መንገድ፤ ስለ ኢርትራ ጉዳይ ያቀረብኩት ሀሳብ በክብር ባትወደድ አንዳርጋቸው ስለተደገፈልኝ ትልቅ ደስታ ተሰምቶኛል። አሁን ክብር ራስ ወደ ጠየቁኝ ልመለስና፤ ለኢርትራ ፓርላማ አባሎች ከጃንሆይ የሚሰጠው መልስ በጣም ግጥም አለበት የሚል አስተያየት አለኝ።

«..... በኢትዮጵያዊነት ተጨንቃችሁ፤ ለአስተዳደሩ መሻሻል ያቀረባችሁልን ሀሳብ በጣም የሚያስደስት ነው። ጉዳዩን ከጠናነው በኋላ፤ በዛሬው ሰዓት ይህን ሀሳብ በሥራ ላይ እንዲውል የፈቀድን ጊዜ፤ ጠላቶቻችን የፖለቲካ መሣሪያ አድርገው በዓለም ማህበር በኩል ሊያጠቁን ይችላሉ። ከዚህም በቀር በሉማሌ በኩል ያለውን ዓላማችንን ለሚያበላሽብን፤ ይኸ ያቀረባችሁልን ሀሳብ ለጊዜው እንዲቆይ ይሁን ..... » ተብሎ ቢጻፍላቸው ይሻላል።

#### ቢትወደድ አንዳርጋቸው፤

አቶ አክሊሉ የሰጠው ሀሳብ በቂ ነው። ሌላ መጨመር አያስፈልገንም። ሆኖም የጃንሆይ መልስ በጽሑፍ ከሚሰጥ፤ ቃሉ ይኸው የተባለው ሆኖ፤ እኔ መማከርቶቼን ቤተመንግሥት ጦርቼ ብንገራቸው ይሻላል።

#### ራስ አበበ አረጋይ፤

« ..... ማለፊያ ሀሳብ ነው። ቢትወደድ አንተም እዚህ ድረስ መጥተህ ብዙ ከደክምክ በኋላ ጉዳዩ ያልተፈቀደበትን ምክንያት በቤተመንግሥቱ ሰብሰባህ ብታስረዳቸው ይሻላል። ..... አሁን ሁላችንም በዚህ ስለተሰማማን፤ አቶ ገብረመልድ በአኝተ በኩል የሚጨመር ሀሳብ ከሌለ፤



ጉዳዩ በቶሎ ለጃንሆይ ቀርቦ እንዲወሰን እንተው እንደሚሆን እንደሚሆን አድርገው። ..... »

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ በምክትል ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረወልድ እንግዳወርቅ፣ ትዝጋጅቶ የቀረበላቸውን ቃለ ጉባኤ ከተመለከቱ በኋላ፣ የተጠናውን ሀሳብ ሊያጸድቁ፣ የሰጡት መሪ ቃል የሚከተለው ነበር።

« ..... አክሊሉ ለሰማሌም ሆነ ለሌላ ጉዳይ ምክንያት እየደረደረ፣ የዚህ የኤርትራ ፌዴራሊዮን ነገር እንዳይነካ መውጣት ወቅት መቼም የማይቀር ነገር ሆኗል። ..... እኛ የምንሾመው የኤርትራ አስተዳዳሪ፣ አለማህ አጠፋህ ብለን የምንጠይቀው እኛ ብቻ ነን እንጂ፣ ፓርላማውም ከእኛ ጋር ጠያቂ እንዲሆን አንፈቅድም። በዚህ በኩል አክሊሉ የተናገረው የተገባ ነው። እንዳርጋቸውም ፓርላማዎቹ ይኸን ነገር ሲያቀርቡለት፣ ጠቃሚነቱንና ጉጂነቱን በመገገመሪያ አዚያው ማጣራት ነበረበት። እዚህም ለማስፈቀድ ከመጣ በኋላ፣ የአክሊሉን ሀሳብ ሲያጥቅ መታየቱ የተገባ አደለም። ..... እዚህ ላይ አስፍሐ የሚጨነቀውና በየቀኑ የሚደክመው፣ ከቅንነት ጋር ከልዩ መሆኑ መታወቅ አለበት። ..... አሁን በአበበ አረጋይ ተጠንቶ የቀረበልን ሀሳብ እንዲፈጸም ይሁን ..... »

የግርማዊነታቸው እንደራሴ አሥመራ ከተመለሱ በኋላ፣ ቺፍ ኢግዜኩቲፋንና የጠባብ ደራሲዎች የሆኑትን ዋና ዋናዎቹን የፓርላማ መማከርቶች በቤተመንግሥቱ ሰብሰበው፣ ጉዳዩ ያልተፈቀደበትን ምክንያት ሲያስረዱ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ በዓለም ማህበር በኩል እና በተለይም በሰማሌ ጉዳይ ትግር ይፈጥራል ብለው በመቃወማቸው ነው አሉ። ቢትወደድ እንደዚህ የተናገሩት፣ የመማከርቶቹ ሀሳብ በጃንሆይ በኩል ዋጋ የተሰጠው መሆኑንና ሳይፈቀድ የቀረበት ምክንያት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ስለተቃወመ ነው ብሎ ለማሳመን ነበር። በዚህ ጊዜ እርስዎስ ክቡር እንደራሴ፣ እስከ ምን ድረስ ተሟገቱልን ? ብሎ ደፍሮ የሚጠይቃቸው ቢኖር፣ የሚሰጡትን መልስ በአድናቆት ለመስማት የማይጓጓ አልነበረም። መላክ ሠላም ዲሚፕሮስ ገብረማርያምና ደጃዝማች ገብረዮሐንስ ተስፋ ማርያም፣ « ..... እኛ ለፍተን የምናገለገለውን ምድጃ ኦቶ አክሊሉ በየጊዜው በረዶ የማለቁበት በምን ምክንያት ነው ? ..... » ብለው ቱግ አሉ። የተሰበሰቡት መማከርቶችም ብስጭታቸው እየጋለ ሲመጣ፣ ዘደኛው አስፍሐ ተሎ ብድግ ብለው የተፋፋመውን እሳት አበረዱት።

« ..... የኤርትራ ሕገ መንግሥት ጉዳይ የተባበሩት መንግሥታትና የኃያላን አገሮች እጅ ያለበት መሆኑን ሁላችንም እናውቃለን። ፌዴራሊዮኑን የሚነካ አንድ እርምጃ በወሰድን ቁጥር፣ ብዙ ጥያቄዎች ይቀርባሉ። ለዚህ መልሱን የሚሰጡትና የሚሟገቱት፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ናቸው። ግርማዊ ንጉሠ ነገሥታችንም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸውን ጠይቀው፣ በቀረበላቸው አስተያየት መሠረት ለጊዜው እንዲቆይ ያገዙት፣ በእውነት ትግር የሚፈጥር መሆኑን ቢያምኑበት ነው እንጂ፣ እኛን ቅር አሰኝተው የአቶ አክሊሉን ሀሳብ ለመቀበል ብለው አይደለም። አቶ አክሊሉ ደግሞ የአንድነታችን ተዋጊ ሆነው የፈጸሙትን ሁሉ እኛም መርሳት የለብንም። ዛሬ ለኤርትራ ጉዳይ ኃላፊዎቹ እኛ ነን፣ ጉዳዩን የምናውቀው እኛ ነን፣ እያሉ የሚመጸደቁት ሁሉ፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ሌላ ቦታ የነበሩ አንዳች አስተዋፅኦ ያሳደረጉ፣ የሙግቱን ታሪክ እንኳን በሚገባ ያልተከተሉ ናቸው። አቶ አክሊሉ ግን የንጉሠ ነገሥታቸውን አደራ ይዘው የኤርትራን ጉዳይ

የጀመሩትና ያስፈጸሙት እሳቸው በመሆናቸው ችግሩን ከማንም የበለጠ ያውቁታል። ..... ገርማዊ ንጉሠ ነገሥታችን በክቡር እንደራሴያቸው እንደበት የላኩልን ንጉሣዊ መልዕክት፤ ለፖለቲካው ጉዳይ ሲባል፤ ህዝባችን ሰጊዜው ይቆይ አሉ እንጂ፤ ይውደቅ አላሉም። ይህንን መሪ ቃል እንደተለመደው በደስታ አክብረን እንቀበላለን። አሁን እፊታችን የተደቀነ እንድ ትልቅ ሥራ አለ። ይኸውም ከሶስት ወር በኋላ የሚደረገው የፓርላማችን የሁለተኛው ተርም ምርጫ ነው። ባለን አቅም ሁሉ በርትተን፤ የአንድነት ወገኖቻችን በያለበት ድጋፍ አግኝተው እንዲመረጡልን ማድረግ አለብን። ለዚህ ግባችን፤ የተወደዱት ንጉሠ ነገሥታችንና የክቡር እንደራሴያቸው እርዳታ እንደማይለየን የታወቀ ነው። ኢትዮጵያዊት ኤርትራ ኢትዮጵያዊነቷን የሚነካባት የለም። አንድ ቀን ምናልባትም በቅርብ ጊዜ ከግባችን እንደርሳለን ..... » ብለው፤ ፊታውራሪ አስፍሐ የሰጡት ማብራሪያ መማከርቶቹን ስለአረካቸው፤ ምንም ዓይነት ጥያቄ ሳያቀርቡ እንደራሴውን ተሰናብተው ከቤተ መንግሥቱ ወጡ።

ቢትወደድና ፊታውራሪ ልብ ለልብ ተዋውቀዋል። በአስፍሐ መሪነት በኤርትራ ፓርላማ ውስጥ የተፀነሰውን ፕላን ጃንሆይ ፈቅደው ቢሆን ኖሮ፤ ቢትወደድ ሥራ ፊት እንደሚሆኑ የተረዱት፤ አዲስ አበባ በራስ አበበ ሰብሰባ ላይ መሆኑ ይታወቃል። ወዲያውም፤ ከጃንሆይ ለማስፈቀድ በሞቀ መንፈስ ይዘውት የሄዱትን ዶሴ፤ እንዳይጸድቅ ዋና ተቃዋሚ ሆነው ያደረጉትን ንግግር፤ ፊታውራሪ ለምተዋል። ከዚህም በላይ በዚያ በትግሉ ዘመን ምንም ዓይነት አስተዋፅኦ ያላደረጉ፤ አሁን የኤርትራ ጉዳይ ይመለከተናል ባዮች የሆኑት፤ ሌላ ቦታ የነበሩ ናቸው በማለት ፊታውራሪ አስፍሐ በአግባቡ የተናገሩት፤ የቀድሞውን የባህርምድርና የሰሜን ጠቅላይ ገዥ፤ የዛሬውን በኤርትራ የጃንሆይ እንደራሴ ለመንካት ላይሆን አልቀረም።

ከእንግዲህ ወዲህ ከዚህ ከግንቦት እስከ መስከረም 1956 ዓ.ም ድረስ ባለት ወራት፤ ፊታውራሪ አስፍሐ የተጠመዱበት ትልቁ ሥራ፤ የሁለተኛውን ተርም ጠቅላላ የፓርላማ ምርጫ ማዘጋጀት ስለሆነ፤ ለአስተዳደሩ መዋህድ የታሰቡትን ጉዳዮች ሁሉ ለመፈጸም፤ ለመጭው የሥልጣን ዘመን እንዲተላለፉ ማድረግ ግዴታ ሆኖባቸዋል። በ1952 ዓ.ም እንግሊዞች ባዘጋጁት የመጀመሪያው ፓርላማ ምርጫ፤ ከመላው ኤርትራ ግዛት ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ አራት እስላሞች (34) እንዲመረጡ ሰለተደረገ፤ አሁንም ለሁለተኛው ጊዜ ይኸው ድልድል እንዲከበር የፊታውራሪ ዋና ጥረት ነበር። በፓርላማው ውስጥ ለተዘጋጁት ስልጣን ስምንት (68) ወንበሮች የእስላሞቹ ወኪሎች ከክርስቲያኖቹም ሆነ ከእስላሞቹ ውስጥ፤ የአንድነት ደጋፊዎች የሆኑት በብዛት እንዲመረጡ፤ ብዙ ጥረት ተደርጎብታል። የእስላም ሊግ ወገኖችም እነ ኢብራሂም ሠልጣንና እነ ዑመር ቃዲ፤ ለመጀመሪያው ፓርላማ የተመረጡት በእንግሊዞች እርዳታና በጣልያኖች ገንዘብ እንደነበረ ይታወቃል። አሁን በዚህ በሁለተኛው የምርጫ ዘመን እንግሊዞች ስለሌሉ፤ ጣልያኖችም ስለተዳከሙ፤ እንዳንድ ኢትዮጵያን ከሚጠሉ የሃረብና የእስላም አገሮች እርዳታ በመፈለግ፤ ወገኖቻቸውን በብዛት ለማስመረጥ በብርቱ ደክመው ነበር።

በዚህ አኳኋን በአንድነት ደጋፊዎችና በተቃዋሚዎች መካከል ውድድሩ ለአንድ ወር ያህል ሲጠፍ ከከረመ በኋላ፤ የምርጫው ውጤት ሲታይ፤ ቺፍ ኢግዜኩቲቲ በወጡትና በተመኙት መልክ ሆኖ ተፈጸመላቸው።

1. እንደታሰበው ከመላው ኢርትራ ግዛት ሠላሣ አራት (34) ክርስቲያኖችና ሠላሣ እራት (34) እስላሞች ተመረጡ።
2. የራቢጣዎች መሪዎችና ቀንደኞች የነበሩት እነ ኢብራሂም ሠልጣን፤ ቡመር ቃዲ፤ ኢድሪስ መሐመድ አዲም፤ የከረኑ ቃዲ ሙሣ፤ የዓድቀይሁ ቃዲ ዓለ ..... ወዘተ ..... ሳይመረጡ ቀሩ።
3. የፈታውራሪ እስፍሐ ወዳጅ፤ የቀድሞው የፓርላማ ፕሬዚዳንት ዓለ ራዳድና ጠገኖቻቸው በሙሉ ተመርጠው የቀድሞ ቤቶቻቸውን ያዙ።
4. በምርጫው ውጤት ማግሥት፤ ፓርላማው ጠቅላላ ስብስባ አድርጎ፤ ፈታውራሪ እስፍሐ ወልደሚካኤልን ያለአንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ ለአራት ዓመታት የኢርትራ ቺፍ ኢግዜኩቲቲ አድርጎ መረጣቸው።

እስፍሐ ወልደሚካኤል የዚህን የሁለተኛውን የፓርላማ ምርጫ ውጤት ትልቅ ድል አድርገው ሰለቆጠሩት፤ ለንጉሠ ነገሥቱ በላኩት ደብዳቤ ስሚታቸውን የገለጹት እጅግ በሞቀ የደሴታ መንፈስ ነበር። « ..... የግርማዊነትም ፍቅር ያደረዘት የኢርትራ ታማኝ ሕዝብም፤ በጃንወይ ሊጋስነት በተሰጠው ሕገ መንግሥት መሠረት፤ የሁለተኛውን ዘመን የፓርላማ ምርጫ በሥርዓት እከናውኛል። ..... የአስተዳደሩንም መሪነት እንደገና አደራውን በእኔ አገልጋይም ሳይ ጥሎታል። ..... አዲሱ የኢርትራ ምክር ቤት በኢርትራ ሕዝብ ስም ሆኖ፤ እኔን አገልጋይዎን ያለ አንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ የመረጠው፤ የግርማዊነትም መልክም ፈቃድ ለመፈጸም ስለሆነ፤ በጃንወይ ዘንድ ሞገስ ያስገኛል ብዬ አምናለሁ። ..... ለአንድነታችን ተውሳኮች የነበሩትም እነ ኢብራሂም ሠልጣንና ኢድሪስ አዲም ከመሳሰሉቻቸው፤ ሕዝቡ ስላልመረጣቸው እንደወጡ ቀርተዋል ..... »

ለሁለተኛ ጊዜ የተመረጡት ቺፍ ኢግዜኩቲቲ ባለፈው ውድድር ሳይ አርባ ሰምንት የድጋፍ ድምፅ ሲያገኙ፤ ዘየ የሚሆኑ መማክርቶች ተቃዋሚዎች ነበሩ። ዘንድሮ ግን ከስልሣ ሰምንቱ አባሎች ውስጥ፤ አንድም ተቃዋሚ ሳይኖር መመረጣቸው እጅግ አስደስቷቸዋል። ከዚህ በላይ ደግሞ ውስጥ ውስጡን ባደረጉት ብርቱ ጥረት፤ ዋና ዋና ጠላቶች የነበሩት እነ ኢብራሂም ሠልጣን እንደወጡ እንዲቀሩ አስደርገዋል። የአርባ ሁለቱ ዓመት ጉልማሳው እስፍሐ፤ ይዘን ሁሉ ድል ሲያገኙ፤ በጣም ከሚወዷቸው ንጉሠ ነገሥት የተለየ አባታዊ ምረቃ ይደርስኛል ብለው ሳይጠብቁ አልቀሩም። መቸም፤ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘንድ፤ በጣም ያስደስታቸዋል የተባለው ነገር፤ አንዳንድ ጊዜ አንደታሰበው ስልጣን ይሆን፤ የጃንወይ ቴሌግራም ሳይውል ሳይደር በፍጥነት ዚደርስም፤ ይዘን ያዘል የተሻራውን ደስታ የሚያሳል አልነበረም። « ..... የአስተዳደሩን ኃላፊነት እንድትቀጥል በእኛም በኩል የተፈቀደ ስለሆነ፤ ፓርላማዎች የፈጸሙት የተገባ ነው። አንተም ብዙ ሥራዎች ስላሉብህ ባለፈው ጊዜ ያሳየኸውን ደስ የሚያስኝ ትጋት እንድትቀጥል እግዚአብሔር ይርዳህ ..... » በሚል ቃል የተወሰነ ነበር።

ከዚህ በላይ እንደሚታየው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ቴሌግራም፣ እንኳን ተመረጥክ ..... እንኳን ደስ አለህ ..... አላለም። የጃንሆይን መልካም ፈቃድ ፓርላማው መፈጸሙ የተዘጋጀ መሆኑን የሚገልጥና፣ እንዳለፈው ጊዜ የአስፍሐ ትጋት እንዲቀጥል የሚያሳስብ ነው። የንጉሠ ነገሥቱ መልዕክት ከልማዱ ቀዝተዝ ያለ ሆኖ በመገኘቱ፣ አስፍሐ ሥጋት አላደረባቸውም። « ..... የጌታዬን ጠባይ ደሀና አድርጌ አውቃለሁ። ቴሌግራሙን ለሚያዘጋጀው ሰው መምሪያ በሚሰጡበት ጊዜ፣ ያለጥርጥር አንድ የሚያናድድ ሌላ ነገር በድንገት ደርሶ መንፈሳቸውን አስቸግሮት ይሆናል እንጂ፣ ለታማኛቸው ለአስፍሐ በዚች ቃል ብቻ አይወሰኑም ነበር ..... » ብለው ተርጉመውታል።

እንግዲህ፣ የአስፍሐ ወልደሚካኤል የአንድ ዓመት የሥልጣን ዘመን በምን አኳኋን? እንደተፈጸመ ሲታይ፣ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የነበረው ምኞት ሁሉ አልተሳካም ቢባልም፣ በአብዛኛዎቹ የአንድነት ወገኖች ዘንድ፣ ከተደላ ባይሩ ዘመን የተሻለ መግባባትና ሠላም የለፈነበት ዓመት ነው ተብሎ ተገምቷል።

## ሁለተኛው የአስፍሐ ዘመን

1956 - 1960

ደጃዝማች ተደላ ባይሩ፣ የኤርትራ መሪነቱን በተቀበሉ በመጀመሪያው ዓመት፣ ፌዴሬሽን ለማፍረስ የሚጠበቀውን እርምጃ አልወሰዱም በማለት፣ አንድነቶች በሚያወርዱባቸው ወቅት ተወጥረው እንደነበረ ይታወቃል። እርምጃ ነው ተደላ የኤርትራ «ቀዳማዊ መሪው መንግሥት» በመባል፣ ሥልጣኑ ከዕለት ወደ ዕለት እየጣማቸው ስለሄደ፣ ፌዴሬሽኑን ማፍረስ አልፈለጉም። ይሁን እንጂ ደጃች ተደላ ቢፈልጉም ኖሮ፣ ማፍረሱ ቀላል እንዳልነበረ፣ አስፍሐና ጓደኞቻቸው የተረዱት በእሳቸው ቦታ ከተተኩ በኋላ ነው። በቴዎሪ መገንባት እንጂ ማፍረስ ይከብዳል ስለማይባል፣ በዚያን ጊዜ ተደላ ባይሩ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ምን ያህል ችግር እንደነበረባቸው፣ በዝርዝር ለማስረዳት ፈቃደኛ ቢሆኑም እንኳን፣ ተቀባይ እንደማይኖራቸው የታወቀ ነበር።

ከተደላ በኋላ በ1956 ዓ.ም የሁለተኛው የፓርላማ ጠቅላላ ምርጫ በተደረገ ጊዜ፣ የኢትዮጵያ ተቃዋሚዎች እነ ኢብራሂም ሠራጣን ሳይመረጡ በመቅረታቸው፣ አንድነቶች ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ሜዳው ተመቻቸው ተብሎ ሙሉ ተስፋ ተደረገ። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ ከፈታውራሪነት ወደ ደጃዝማችነት ደረጃ ያሳደጓቸው አስፍሐ ወልደሚካኤል ግን፣ በመጀመሪያው ዓመት ባገኙት ኢክስፔሪያንስ፣ በቴዎሪና በፕራቲክ መካከል ያለውን ልዩነት በይበልጥ ስለተረዱ፣ በሁለተኛውም የሥልጣን ዘመን በሩጫ የሚፈጸም ነገር አለመኖሩ ግልጽ ሆኖ ታያቸው። « ከእንግዳህ ወዲህ ከልባችን የምንፈልገውን ትልቁን ጉዳይ (የፌዴሬሽኑን ማፍረስ) ከገቡ ለማድረስ የምንችለው ደረጃ በደረጃ እየተራመድን ነው » የሚል አቋም ያዙ። ደገነቱ እነዚህ ደረጃ በደረጃ የሚከናወኑት ጉዳዮች ምንና ምን መሆናቸውንና፣ እያንዳንዳቸውንም ለመፈጸም ምን ያህል ጊዜ እንደሚጠይቅ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ለስቀድመው ባለመግለጻቸው፣ ለተቆጣጣሪዎቻቸው ምቹ አልሆኑም። የንጉሠ ነገሥቱ ባለሟል በመሆናቸውና፣ ከወገኖቻቸው

ከአንድነቶች ጋር ያላቸው መግባባት የጠነከረ በለሆነ፤ ይኸ ቀረ ይኸ ጉደለ የሚል ወሬና ሀሚታ አላበጋቸውም።

አስፍሐ ወልደሚካኤል ከቺፍ ኢግዜኩቲፍነት ሥልጣናቸው ጋር በኢርትራ የግርማዊነታቸው ምክትል እንደራሴነቱን ደርበው መያዛቸው፤ ለውጪ ታዛቢዎች ሆነ ለተግባሩ አፈጻጸም ተገቢ አለመሆኑን ቢትወደድ እንዳርጌ ደጋግመው ያቀረቡትን ሀሳብ ንጉሠ ነገሥቱ አልተቀበሉትም። እንዲያውም በታህሣሥ 1958 ዓ.ም እንዳርጋቸው መሣይ ራስ ተብለው የአገር ግዛት ሚኒስትርነትን ሲሾሙ፤ ደጃዝማች አስፍሐ ተጠባባቂ እንደራሴ ሆነው ሥራውን እንዲመሩ የጃንሆይ መልካም ፈቃድና ትዕዛዝ ተሰጠ። በዚህ መሠረት ከታህሣሥ 1958 ዓ.ም እስከ ታህሣሥ 1959 ዓ.ም ድረስ ለአንድ ዓመት የዘውድ እንደራሴነቱንና የመንግሥቱን መሪነት ሥልጣን በማጣመር፤ ደጃዝማች አስፍሐ የተመቸ መልካም የሥራ ዘመን አሳልፈዋል።

በሕገ መንግሥት አንቀጽ 56 እንደተደነገገው፤ ለኢርትራ የውስጥ አስተዳደር የሚያስፈልገውን የሕግ ረቂቅ፤ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ አዘጋጅተ ለፓርላማው ሲያቀርብ፤ ምክር ቤቱ ተነጋግሮበት በድምፅ ብልጫ ይወስናል። ከዚህ በኋላ በአንቀጽ 15 መሠረት በፓርላማው የጸደቀው ሕግ እዋጅ ሆኖ እንዲወጣ፤ ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ አቅርቦ የሚያስፈቅደው ቺፍ ኢግዜኩቲፍ ነው። በ1952 ዓ.ም ጀምሮ በየጊዜው ፓርላማው የሚያሳልፈው የሕግ ረቂቅ ከፌዴራሉ መንግሥት ሥልጣን ጋር የማይጋጭ መሆኑን አጣርተ እንዲታወጅ ለመፍቀድ፤ ቢትወደድ እንዳርጋቸው ጊዜ ይፈጃሉ የሚል ሀሚት ነበር። ከታህሣሥ 1958 እስከ ታህሣሥ 1959 ዓ.ም ድረስ በነበረው የአስፍሐ ተጠባባቂነት ዘመን፤ ይኸ ችግር ሳይታይ ቀረ። አሠራሩም በሚከተለው አኳኋን ይከናወን ነበር።

1. ፓርላማው የወሰነው የሕግ ረቂቅ በእዋጅ እንዲወጣ፤ አስፍሐ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ፤ ለአስፍሐ ተጠባባቂ እንደራሴ ያቀርባል።
2. ተጠባባቂ እንደራሴ አስፍሐ፤ ፓርላማው ያሳለፈው ሕግ ከፌዴራሉ ከኢትዮጵያ መንግሥት ሥልጣን ጋር የማይጋጭ መሆኑን በደቂቃ ውስጥ መርምሮ ያረጋግጥና፤ ሕጉ እዋጅ ሆኖ እንዲታተም ለቺፍ ኢግዜኩቲፍ አስፍሐ ያስተላልፋል።
3. ቺፍ ኢግዜኩቲፍ አስፍሐም፤ ከተጠባባቂ እንደራሴ አስፍሐ በደረሰው ፈቃድ መሠረት፤ ሕጉን እዋጅ አርጌ ያወጣዋል።

በዚህ አኳኋን በአስፍሐ ተጠባባቂ እንደራሴና በአስፍሐ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ መካከል፤ ፍጹም የሆነ መግባባትና መተማመን ስለተፈጠረ፤ በአንድ ዓመት ውስጥ የተከናወነው የሥራ ቅልጥፍና፤ የፌዴሬሽኑን መፍረስ ጉዳይ ጨርሶ አስረስተት ከረመ።

በታህሣሥ 1959 ዓ.ም የቀድሞው የንጉሠ ነገሥቱ አማች፤ ዝጌኔራል በዚይ አበበ የፍርድ ሚኒስትርነቱን ለቅቀው፤ በኢርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ ሆነው ሲሾሙ፤ ደጃዝማች አስፍሐም በዚህ ታላቅ ሹመት ሥነ ሥርዓት ላይ

እንዲገኙ ተደርጉ፤ የአሳቸውም የምክትል አንደራሴነት ሥልጣን የሚቀጥልላቸው መሆኑ ተነገራቸው። በዚህ ዕለት ከነበሩት ተጂሚዎች መካከል፤ ከስዊድን የባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርነት ሥራቸውን ጨርሰው የተመለሱት ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፤ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት አባል እንዲሆኑ ቢነገራቸው፤ ደጃች አስፍሐ ከሊጋባው አጠገብ ቆመው ተመልካች ሆነው ነበር።

አዲሱ የጃንሆይ እንደራሴ ዐቢይ አበበና፤ ቺፍ ኤግዜኩቲቭ አስፍሐ ቀደም ያለ ትውውቅ ባይኖራቸውም፤ እየተከባበሩ ለመግባባትና ለመቀራረብ ጊዜ አልወሰዱም። አስፍሐ የተድላን ሥልጣን ሲረከቡ፤ የፕሮቶኮሉን ግርግር በማሻሻላቸው ከፍ ያለ እድናቆት እንዲገኙት ሁሉ፤ ገፍራል ዐቢይ ደግሞ የቤተመንግሥቱ ሥርዓት እንዲቀለጥፍና፤ ለባለ ጉዳዮች በሩ ዝግ እንዲሆን በማድረጋቸው፤ እጅግ የተወደዱ ሆኑ። ዐቢይ አበበ በተፈጥሮአቸው ጨዋነትና እርጋታ፤ ደግነትና ትህትና ያላቸው ሰው በመሆናቸው፤ በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ የተሰማቸው ከፍተኛ ግምትና አክብሮት የተለየ መልክ ነበረው። በጥር ወር 1960 ዓ.ም የግርማዊነታቸው እንደራሴ አሥመራ ደርሰው አዲሱ ሥራቸውን ሲጀምሩ፤ በመጭው ነሐሴ ወር ለሶስተኛው ተርም ለሚደረገው የፓርላማ ምርጫ፤ ቺፍ ኤግዜኩትፉ ከፍ ያለ ዝግጅት ላይ ነበሩ። እንደዚሁም ለሁለተኛ ጊዜ የተመረጠ ብትን የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመን ለመፈጸም ስምንት ወር ብቻ ስለሚቀራቸው፤ በዚህ በአጭር ጊዜ ውስጥ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ እንደማይችሉ የታወቀ ነበር። ሆኖም በእነዚህ ስምንት ወራት ውስጥ እንዳንድ ታሪክ ነክ የሆኑ ጉዳዮች ሳይፈጸሙባቸው እንዳይቀሩ፤ ለኤርትራ ፌዴሬሽን ምልክት የሆነውን ባንዲራ ለመሰረዝና፤ የአስተዳደሩንም መጠሪያ ስም ለማሻሻል፤ አስፍሐ ወልደሚካኤል አርምጃ ወሰዱ።

### ባንዲራው የኢትዮጵያ ሆነ።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው በተለይ የአስፍሐ መንግሥት እንደተጀመረ፤ ይህን በተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር ሀሳብ የተዘጋጀ ለማያዊ ቀለም ባንዲራ ለማጥፋት፤ እንድንቶች ብዙ ሙከራዎች አድርገው እንደነበረ ይታወቃል። ነገር ግን የእስላም ሊግ አባሎች ስተባበሩት መንግሥታት ድርጅት እያከታተሉ የሚያቀርቧቸው አቤቱታዎች ስለበረከቱ፤ እንድንቶች የተመኙትን በቶሎ ለመፈጸም አላመቻቸውም። በሁለተኛው የፓርላማ ምርጫ፤ ምንም እንኳን ከእስላም ሊግ ወገኖች፤ ብዙዎቹ የእንድነት ተቃዋሚዎች ባይመረጡም፤ ባንዲራውን ለመሰረዝ፤ የመማክርቶቹን ሁለት ሶስተኛ የድጋፍ ድምፅ ለመሰብሰብ አልተቻለም። በመጨረሻው ቺፍ ኤግዜኩትፉ መማክርቶቹን ለማግባባት የተጠቀሙበት መግለጫ የሚከተለው ነበር።

« ..... የኤርትራ ሕዝብ በኮሎኒያሊስት ጣልያን ዘመን ሆነ በእንግሊዞች ጊዜ፤ አረንጓዴ፤ ቢጫ፤ ቀይ የሆነውን የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ለሠርግም ሆነ ለቀብር ሥርዓት ሲጠቀምበት እንደቆየ የሚዘነጋ የለም። ..... ኤርትራ ወደ እናት አገሯ ወደ ኢትዮጵያ ስትመለስ፤ ለውስጥ አስተዳደሯ የተሰማት የኢትዮጵያ መብት በቂ ሆኖ ሳለ፤ በተጨማሪ የባንዲራ መለዩ የተደረገበት በውጭ ጠላቶች በተዘጋጀ ተንኮል መሆኑን የሚሰተው የለም። ..... የኤርትራ ሕዝብ ክርስቲያኑም ሆነ እስላሙ፤ ከኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ የተለየ ባንዲራ ይቁምልን ብሎ አለመጠየቁንም የሚክድ የለም። ..... እንግዲህ በታሪካችን ያልነበረ፤ ከኤርትራ ሕዝብ



ሊዮት-ናንት ገርጌራል ዐቢይ አበበ፡

በኢርትራ የግርማዊነታቸው እንደራሴ፡ (በፌዴሬሽን ዘመን፡ 1960 - 1962)  
የኢርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ፡ (ከፌዴሬሽን በኋላ፡ 1963 - 1964)

ያልተጠየቀ፣ በጠላቶቻችን ሀሳቡ ተጠንስሶ፣ በጠላቶቻችን ወዳጆች ቀለማቱ ተመርጦ፣ የተሰቀለብንን ባንዲራ በምን ምክንያት ? ለምንስ ጥቅም ? ተሸክመን እንኖራለን ? ..... ይህን ሁሉ በማየት፣ ጥንታዊ ታሪካችንን አድሰን በፍቅርና በሕብረት ተሳባሪን ለመኖር እንድንችል፣ የኛ የኤርትራውያኖች ባንዲራ የእናታችን ሶስቱ ሕብረ ቀለማት፣ አረንጓዴ፣ ቢጫና ቀይ ብቻ እንዲሆን ውሳኔያችሁን እለምናለሁ። ..... ይህንን ሀሳብ ምክር ቤቱ የማይቀበለው ከሆነ፣ የታሪክ ኃላፊነት ስለአለብኝ የኤርትራ ሕዝብ ራሱ እንዲወሰን ፌፌራንዶም አዘጋጅቼ እጠይቃለሁ ..... » ብለው ቺፍ ኤግዚክቲቭ አቋማቸውን ገለጡ። በፓርላማው መሆኑ ቀርቶ ሕዝቡ እንዲወሰን ቢጠየቅ፣ ደጃች አስፍሐ ጥርጥር የሌለው ድል እንደሚያገኙ ስለታወቀ፣ የእስላም ሊግ ወገኖችም ከመቃወም መደገፉ ይሻሻል አሉ።

የአስፍሐ መንግሥት ለሁለተኛ ጊዜ ከተመረጠ፣ ከሶስት ዓመት ከአራት ወር ተኩል በኋላ፣ ታህሣሥ 24 ቀን 1959 ዓ.ም በአውሮፓውያኖች የልደት በዓል ዋዜማ የኤርትራ ፌዴሬሽን ምልክት የሆነው ባለ ሰማያዊ ቀለም ባንዲራ ተሠርዞ፣ አረንጓዴ፣ ቢጫ፣ ቀይ የሆነው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ብቻ እንዲሆን፣ ፓርላማው ያለ አንዳች ተቃዋሚ በሙሉ ድምፅ ውሳኔውን ሰጠ።

በእገር ፍቅር እሳት እየነደዱ፣ ለፍጹም እንድነት የተሰጧትና ብዙ ፈተናዎችን የተቀበሉት መላከሳም ዲሚፕሎሲ ገብረማርያምና ንደኞቻቸው፣ በሶስቱ ሕብረቀለማት ያሸበረቀው የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ ብቻውን በኤርትራ ሕንፃዎች ላይ ሲውለበለብ ሲያዩት፣ ኢትዮጵያዊት ኤርትራ እውነተኛ ልብሷን ያጠለቀችው ዛሬ ነው አሉ። « ..... የታገልነውም የሞትነውም፣ ለእናታችን ለኢትዮጵያ ባንዲራ ነው እንጂ ከውጭ የመጣ ልዩ ምልክት እንዲለጠፍብን አይደለም ..... » ብለው መላከሳም ዲሚፕሎሲ በ1952 ዓ.ም ሕገ መንግሥቱ በሚዘጋጅበት ጊዜ ያስሙትን ተቃውሞና ያሳዩትን ቆራጥነት፣ እውነተኛው ታሪክ ምንጊዜም የተከበረ ቦታውን አይነፍገውም።

አስፍሐ ወልደሚካኤልም፣ ይች ለኤርትራ መለዩ እንድትሆን በጠላቶቻችን ተገፍቶ፣ የተባበሩት መንግሥታት ኮሚሽነር እንሴ ማቴንሶ የፈጠራት ባንዲራ በመሰረዟ፣ ለፍጹም እንድነት ጉዞ የመጀመሪያው ተቀዳሚ እርምጃ አድርገው ቆጥረውታል።

**በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም።**

በፌዴራሉ አክት ነጥብ 2 እና በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 4 በእንግሊዘኛ ቋንቋ የተገለጸው " GOVERNMENT OF ERITREA " (የኤርትራ መንግሥት) ሲሆን፣ መሪው ደግሞ በእንግሊዘኛ " CHIEF EXECUTIF " ተብሏል። የአፈላፊ ቋንቋ በሆነው በትግርኛ፣ የእገሩ መጠሪያ « ናይ መንግሥቲ ኤርትራ » ሲሆን አስተዳዳሪው ደግሞ « ናይ ኤርትራ መሪህ መንግሥቲ » (የኤርትራ መንግሥት መሪ) እየተባለ ሲጠራ ቆይቷል።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይህንን የኤርትራ መንግሥትና፣ የኤርትራ መንግሥት መሪ የሚባለውን የመጠሪያ ስም ጨርሶ እንዳልተቀበሉት በሁሉም



ዘንድ የታወቀ ነበር። እንኳን በጽሑፍ በቃል አንኳን ንግግር ሲያደርጉ በተደላም ጊዜ ሆነ አሁን በአስፍሐ፣ « የኢርትራ መንግሥት መሪ » ወይም « ቺፍ ኢግዜኩቲፍ » በሚል አጠራር ተጠቅመው አያውቁም። ገና ከመጀመሪያው መስከረም ፳፻፳፯ 1952 ዓ.ም የፌዴራሉን አክት ሲያጸድቁ በተደረገው ትልቅ በዓል ላይ፣ አቶ ተደላ ባይሩን በዲሰኩራቸው ውስጥ እየደጋገሙ የጠቀሱት «የኢርትራ አስተዳዳሪ» አያሉ ነው።

ንጉሠ ነገሥት ኃይለሥላሴ፣ ተደላ ባይሩን በሚያንከባክቡበት ዘመን፣ ለዚህ የኢርትራ መንግሥት መሪ፣ ለሚባለው መጠሪያ « አስተዳዳሪ » በሚል ቃል ይለውጠዋል ብለው ተስፋ አድርገው ነበር። ተደላ ግን በታሪካቸው ተዘርዘሮ እንደተገለጸው፣ ይህች « ናይ ኢርትራ መሪ መንግሥቲ » (የኢርትራ መንግሥት መሪ) የተባለችውን ስም ከዕለት ወደ ዕለት እየወደዱት ስለመጣች፣ የጃንሆይን ፍላጉት ችላ ብለው ከረሙ። የጃንሆይ ምርት የሆኑት አስፍሐ ግን፣ የጌታቸውን ፍላጉት ይህና አድርገው ስለሚያውቁት ምቹውን ጊዜ ሲያጠኑ ከኖሩ በኋላ፣ ቺፍ ኢግዜኩቲፍ በሆኑ በአምስተኛው ዓመት ያሰቡት ተፈጻሚላቸው።

« መንግሥቲ ኢርትራ » የተሰኘው የኢርትራ አስተዳደር እንዲባል፣ « ናይ ኢርትራ መሪ መንግሥቲ » የሚለው የኢርትራ አስተዳዳሪ ተብሎ እንዲሰየም፣ በግንቦት 1960 ዓ.ም ለፓርላማው የቀረበው ረቂቅ ውሳኔ በመግዘርቶቹ ሙሉ ድጋፍ ጸደቀ። የኢርትራን ባንዲራ እንዲሰረዝ ባስደረጉ በአምስተኛው ወር፣ እነዚህን የኮሚሽን ለውጦች ሲያስወሰኑ፣ አስፍሐ ፕላናቸውን ቀደም አድርገው ለንጉሠ ነገሥቱ አልገለጹም። ጃንሆይ እንዲያውቁት የተደረገው፣ ጉዳዩ በፓርላማው ጸድቆ ለሕዝብ ግለሰብ ከመውጣቱ ከጥቂት ሰዓቶች በፊት ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ዜናውን እንደሰማ ወዲያውኑ አስፍሐን በሰልክ አስጠርተው፣ « ..... ለመሆኑ ለምን ጉዳይ ይጠቅማል ብለህ ነው ይህንን ያስወስንከው ? ..... » ብለው ጠየቋቸው። አስፍሐም ምንጊዜም ቢሆን አስደሳች መልስ ለመስጠት ብልህነታቸው የታወቀ ስለሆነ፣ የጌታቸውን ልብ በሚነካ መንገድ፣ « ..... በኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም። የአንዲት ኢትዮጵያ መንግሥት መሪ ደግሞ አንድ ሰው ብቻ ነው። እሱም ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ይባላል ..... » አሏቸው። ጃንሆይም « ..... መብሰል ይሰላል እንደዚህ ነው። ተረድቶ ስሕተትን ማረም ትልቅ ሞያ ነው ... » በሚል ቃል፣ በጣም መደሰታቸውን ገለጡላቸው።

ደጃዝማች አስፍሐ በአንዲት ኢትዮጵያ ሁለት መንግሥት የለም ብለው ይህን ውሳኔ በፓርላማ ሲያባልፉ፣ ልዑል ራስ ካሣ ኃይሉ በሕይወት ቆይተው ስምተታቸው ቢሆን ኖሮ፣ ምን ያህል በመረቃቸው ነበር ? ..... በ1950 ዓ.ም ኢርትራውያኖች ወደ ኢትዮጵያ እንዲቀላቀሉ የተወሰነው፣ የራሳቸው የሆነ መንግሥትና ባንዲራ ተስጥቷቸው ነው ተብሎ ሲነገራቸው፣ « እንደዚህ ከሆነማ ከኢትዮጵያ ጋር መቀላቀሉ ጥቅሙ ምንድን ነው ? » ብለው ላቀረቡት ጥያቄ፣ በዚያን ጊዜ የሚያጠግባቸው መልስ አላገኙም ነበር።

# ሶስተኛው ዘመን አስፍሐ

1960 - 1962

በግንቦት 1960 ዓ.ም « ጅፍ ኤግዜኩቲቭ » በመባል ፋንታ «አስተዳዳሪ» በሚል መጠሪያ የተሰየሙት ደጃዝማች አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ በመስከረም 1960 ዓ.ም ለሶስተኛ ጊዜ ያዘጋጁት ጠቅላላ የፓርላማ ምርጫ በጣም ጥሩ ውጤት ሰጥቷቸዋል። አዲሶቹ የሕዝብ እንደራሴዎች ክርስቲያኖቹም ሆኑ አስላሞቹ አስፍሐን አድናቂ በመሆናቸው፣ ተወዳጅ አስተዳዳሪያቸውን የመረጧቸው ሁሉም በአንድ ድምፅ ነው። ስለ ምርጫው አፈጻጸምና ስለ አዲሶቹ የፓርላማ አባሎች መንፈስ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ለጃንሆይ የጻፉት ደብዳቤ ሁኔታውን ያስረዳል።

## ግርማዊ ሆይ!

..... በእምላክም ራድኤትና በግርማዊነትም ውቃዬ፣ የኢርትራ ምክር ቤት አባሎችና የአስተዳዳሪው ምርጫ ይህ ጉደለበት በሚይባል ወገና ማዕረግ ተፈጽሟል። ..... በማንም ፊት በግልጽ እንደታየውና እንደተመሰከረው፣ የአሁኑ ምርጫ የኢትዮጵያዊነትን መንፈስ እጅግ የተጉናኝረ ነው። ከቀበሌ እስከ አውራጃ ውድድሩ ቢደረግ፣ እገሌ ከእገሌ የበለጠ ለንጉሠ ነገሥታችንና ለአገሩ ታማኝ ነው ወይ? የሚል ጥያቄ እየቀረበ ነበር። ..... ምርጫው አልቆ በሕገ መመሪት ፓርላማው እንደተከፈተ፣ መማከርቶቹ እኔን አስተዳዳሪያቸውን የመረጡት፣ የንጉሠ ነገሥታችን ታማኝና ባለሟል ስለሆነ፣ በሙሉ ድምፅ እንቀበለው እየተባለ፣ ያለ አንዳች ተቃዋሚ ከነ፣ ያለ ጭብጨባ በማክብራት ነው። እንግዲህ ጃንሆይ እንደሚያዩት ሕገና ደንብ ቢጠቀስም፣ ለወግ ማስፈጸሚያ መሣሪያነቱ ነው እንጂ፣ አባሎቹን የመረጡና እኔንም የሾሙ ግርማዊነትም ነፃነት ለማለት እደፍራለሁ። ..... ለእምላክና ለግርማዊነትም ውለታ መላሽ ለመሆን እንዲያበቃን እየተመኝነ፣ በራሴና በሥራ ጓደኞቼ ስም፣ በአብራክ ሕሊና እኩፋንም ሥር ተደናቅ መሳላዬን አድሳለሁ።

ትኩት አገልጋይዎ አስፍሐ ወልደሚካኤል

ከዚህ በላይ እንደታየው የደጃች አስፍሐ ደብዳቤ ለሶስተኛ ጊዜ እዲስ የተመረጡት የፓርላማ አባሎች ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ያላቸውን ፍቅርና የኢትዮጵያዊነት ስሜት የሚገልጽ ነው።ጃንሆይም የመለሰላቸው፣«... የደከምክበትን ጉዳይ ነዋሪ የሚያደርገው በእኛና በኢርትራ ሕዝባችን መካከል ያለውን ፍቅር በማጥፋት ነው ..... » በሚል ቃል ነበር።

የንጉሠ ነገሥቱ ባለሟል፣ ከስምንት ዓመታት በፊት በምክትል እንደራሴነት አሥመራ ከገቡበት ዕለት ጀምሮ፣ ይህ ፌዴራሊዮን የተባለ ነገር ተሰርዞ፣ ከኢትዮጵያ ጋር በአንድ አስተዳደር እንዲጠቃለል ያለ ዕረፍት ሲቃትቱ መኖራቸው የታወቀ ነው። በነሐሴ 1955 ዓ.ም በተደላ ባይሩ ቦታ ሲመረጡ፣ በእንደ ዓመት ጊዜ ውስጥ ፌዴሬሽኑን እንደሚያፈርስ በሁሉም ዘንድ የሚጠበቅ እንደነበረ ይታወሳል። አስፍሐ ግን፣ እሥልጣኑ ወንበር ላይ ሲወጡ፣ ነገሩን ሁሉ እውጭ ሆነው እንዳስቡት አላገኙትም። በመጀመሪያው የእንደ ዓመትና በሁለተኛው የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመናቸው፣ የኢርትራን ባንዲራ ከመሰረዝና የፈረንጅ ቃል የሆነውን ጅፍ ኤግዜኩቲቭ፣ አስተዳዳሪ ብሎ ከመለወጥ በስተቀር፣ ሌላውን መንካት አልቻሉም። የሁለተኛው የአራት ዓመት የሥልጣን ዘመን ሲጠናቀቅ የተጠበቀው ባለመፈጸሙ፣ ብዙ ሰዎች « ..... አስፍሐም ለእንደ ተደላ

የፌዴሬሽኑ ሕይወት ሳይሰማማቸው አልቀረም ..... » የሚል ትችት መስጠት ጀምረው ነበር። አስፍሐም በበኩላቸው ለተሰነዘረባቸው ወቀሳ መልስ ከመስጠት አልተቆጠቡም። « ..... አስፍሐ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ሥልጣን ላይ ወጥቶ አምስት ዓመት ሙሉ ምንም ሳይሠራ ተኝቷል ..... » እያሉ የሚያሙኝ ሁሉ ጨዋነትና አርቆ ተመልካችነት የተሳናቸው ናቸው። በዚህ በአምስት ዓመት ውስጥ በእኔ መሪነት የተፈጸመው ሥራ፣ ኢትዮጵያዊት ኤርትራ ከእናቷ በምንም ያልተለየችና የማትለይ መሆኗን ያረጋገጠ ነው። አበፈላጊውን ድርጅት ሳያሟሉ፣ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ መቦረቅ ቁም ነገር አይደለም። ሕዝቡንና አስተዳደሩን አቀራረቦ ኢትዮጵያዊነትን መገንባት ቅድሚያ የሚሰጠው ተግባር ነው። እንደ ትልቅ ሥራ ፍሬ ሊሰጥ የሚችለው፣ ከሥር ከመሠረቱ ሲገነባ ነው እንጂ፣ ከቁንጮው ሲጀመር አይደለም ..... » በማለት፣ ደጃዝማች አስፍሐ ወቀሳውን ሁሉ ለመደምሰስ ሞክረዋል።

ይሁን እንጂ ነገሩ ወደ ጓሳ ተመልሶ ሲታይ በተድላ ባይሩ ጊዜ፣ የፌዴሬሽኑ አስተዳደር በቆየ መጠን ሕዝቡ እየተላመደው ይሄድና እንደ ቀን ይፍረስ ሲባል፣ መብቱ እንደተነካበት ቆጥሮት ችግር ሊፈጥር ይችላል እያሉ። ማሰጠንቀቂያ ይደራርቡ ከነበሩት ሰዎች ዋናው ተቀዳሚ፣ ደጃዝማች አስፍሐ መሆናቸው ይታወሳል። ዛሬ ግን ፌዴሬሽኑ ሳይፈርስ መቆየቱ ኢትዮጵያዊነትን በይበልጥ ለማዳበርና፣ ከእናት የተለየ አስተዳደር የፈጠረውን ጉዳት፣ የኤርትራ ሕዝብ እንዲገነዘበው ለማድረግ አስችሎናል ብለው ሲናገሩ፣ የትናንቱን ዲሰከራቸውን አስታውሶ መልስ የሰጣቸው የለም። አስፍሐ ወልደሚካኤል በተድላ ባይሩ እንግር፣ ሠላምና መልካም ዕድል ያልተለያቸው ሰው ናቸው። ተድላ በሰብቱ ዓመታት የሥልጣን ዘመናቸው እንደታየው፣ ከፖለቲካ ዘዴ እጥረት ጋር ብስጩና ቁጡ በመሆናቸው፣ ለጠላቶቻቸው ጥቃት ምቹ ነበሩ። አስፍሐ ግን ከንጉሠ ነገሥቱ ያገኙት ባለሟልነት፣ ከእንደነት ወገኖች ጋር የመሠረቱት መቀራረብና መልካም ወዳጅነት፣ በጠቅላላውም ከፓርላማው አባሎች ጋር የፈጠሩት መግባባትና መተማመን፣ ለጠላት ወይም ለተቃዋሚ ዕድል የሚሰጥ አልሆነም።

በታህሣሥ 1960 ዓ.ም ከመንግሥቱ ንዋይ ኩ ደታ ጥቂት ቀን ቀደም ብሎ፣ ወደ ብራዚል ባመራው የንጉሠ ነገሥቱ እፊሲሳዊ ጉዞ፣ ባለሟል አስፍሐ ለመጀመሪያ ጊዜ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የክብር ተከታይ ሆኑ። በዚህ በብራዚል ጉብኝት ላይ ባልታሰበ ቀን፣ የጃንሆይ መንግሥት በታማኛቸው በብሪጋድየር ገፍኔራል መንግሥቱ ንዋይ የተገለበጠ መሆኑ ሲሰማ፣ ደጃዝማች አስፍሐ ምን ዕድል ገጠመኝ ? ብለው ተጨንቀው ነበር። ደግነቱ፣ ጭንቁና ሥጋቱ ብዙ አልቀጠለም። በሰብተኛው ቀን ንጉሠ ነገሥቱ ከመናገሻ ከተማቸው ተመልሰው ዙፋናቸውን ያዙ።

የካቲት 14 ቀን 1961 ዓ.ም፣ ኩደታውን ከገፍኔራል መርዕድ መንገሻ ጋር ሆነው ያፈረሱት ዐቢይ አበበ፣ ሌፍተናንት ገፍኔራል በኤርትራ የጃንሆይ እንደራሴነቱን እንደያዙ፣ የእገር ግዛት ሚኒስትር ሲሆኑ፣ ዕድለኛው አስፍሐም በዚያኑ ዕለት የቢትወደድነት ማዕረግ ተሰጣቸው። በዚህ ብቻ አልበቃም። ገፍኔራል ዐቢይ በመንግሥቱ ንዋይ ኩ ደታ የተናጋው የጃንሆይ መንግሥት እስኪረጋጋ ድረስ፣ በእገር ግዛት ሚኒስትርነት ለአንድ ዓመት እዲስ አበባ በቆዩበት ጊዜ፣ ቢትወደድ አስፍሐ በኤርትራ የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴነት ሥራ በተጠባባቂነት እንዲመሩ ተደረገ።

## የፌዴሬሽኑ መፍረስ አስፈላጊ ነበር።

አለፍሐ ወ.ጌ

በአርእስቱ በተጠቀሰው ጉዳይ በተለያዩ ጊዜያትና በተለያዩ ሥፍራዎች ከቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል ጋር በረዥሙ ተነጋግረዋል። በተለይ በአዲስ አበባ እንደ አውሮፓ ዘመን አቆጣጠር በነሐሴ ወር 1993 ዓ.ም ላቀረብኩላቸው ልዩ ልዩ ጥያቄዎች በሰፊው አብራርተው የገለጹልን ክስተቶች የሚከተሉት ናቸው።

### ጥያቄ-

ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ለብዙ ዓመታት ያ ሁሉ ጥረት የተደረገው ለሕዝቡም ሆነ ለመንግሥት ምን ጥቅም ይሰጣል ተብሎ ነው ?

### መልስ-

የፌዴራሊዮኑን መፍረስ አስፈላጊነት ደህና አድርጎ ለመረዳት ከአገሩ ታሪክ ጋር እያይዞ መመዘን ያስፈልጋል። ..... የኢርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊ በሆነው በረዥም ታሪኩ ውስጥ፣ በተለያዩ ጊዜያት በውጭ ጠላት የተጠቃና መከራን ሲቀበል የኖረ መሆኑን መዘንጋት አይቻልም። የአገሩ የጂዎግራፊ አቀማመጥና በተለይም የግልጽ በር ያለው መሆኑ ስለአመቸ፣ ከሌላው ኢትዮጵያ ክፍል የተደራረፈ ጥቃት የደረሰበት የኢርትራ ሕዝብ ነው። ከአሥራ ስድስተኛው መቶ ዓመት ጀምሮ ለሰበት ክፍለ ዘመናት ያህል ቱርኮች ምፅዋን ይዘው የቆላውን ሕዝብ በማሰፈነቅና በማስገባት በደል ሲፈጽሙበት ኖረዋል። ከአሥራ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ በኋላ ደግሞ፣ ኩሉኒያሊስት ጣልያን መላው ኢትዮጵያን ለመውረር በነበረው ሰፊ ዕቅድ፣ መጀመሪያ እግሩን ለማስገባትና ጦሩን ለማዘጋጀት የቻለው ምፅዋን ይዞ ነው። ከዚያም መላ ኤርትራን በቅኝ ግዛት ከያዘ በኋላ፣ ወደ ግህል ኢትዮጵያ ጦሩን አስልፎ ሲጓዝ፣ አድዋ ላይ ምኒልክ ቅስመን ሰብረውና አዋርደው መለሱት። በዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ሕዝብ በጣልያን አልገዛም ብሎ ባደረገው ተጋድሎ ታሪካዊ የሆነ ድል ቢጎናጸፍም፣ የሚረብ ምላሽ ወንድሞቹን ከቅኝ ገዥው ቀንበር ለማላቀቅ አልቻለም። በዚህ ጉዳይ የትናንትናምቸም ሆኑ የዛሬዎቹ ታሪክ ጸሐፊዎች፣ « ..... ኢትዮጵያ በታሪኳ ምን ጊዜም ለኮሎኒያሊስት አላደረገችም። የሞከራት ጣልያንም ሃዋርያ ተመልሷል » እያሉ ቢተርኩ፣ ጣልያን ከእናት አገሯ ገንጥሎ በቅኝ ግዛት የያዛት ኤርትራ፣ የኢትዮጵያ አካል መሆኗን ረስተዋል። ከኢትዮጵያ ቤተሰቦች እንዲ የሆነችው ኢትዮጵያዊት ኤርትራ በቅኝ ግዛት ተይዛ መኖርዋ፣ የኢትዮጵያን ነፃነት የተማሳ ሊያደርገው አለመቻሉን፣ የታሪክ ጸሐፊዎች በቸልታ በማለፋቸው የሚወገዙ ናቸው። የኢርትራ ሕዝብ በጣልያን ቅኝ አስተዳደር በኖረበት በሃምሳ ዓመታት ውስጥ፣ ከሌላው ኢትዮጵያ ወንድሞቹ በመለየቱ ሀዘን ቢያጠቃውም፣ ኢትዮጵያዊ ስሜቱን፣ ባሕሉንና ሥርዓቱን ጠብቆ መኖሩ የተመሰከረለት ነው። ጣልያን ከተባረረ በኋላ፣ ከ1941 ዓ.ም ጀምሮ በእንግሊዞች ወታደራዊ አስተዳደር በቆየበት ዘመን፣ ምን መሆን ትፈልጋለህ ? ተብሎ ከአንድም ሁለት ጊዜ ሲጠየቅ የአብዛኛው ኤርትራዊ መልስ፣ ኢትዮጵያ ወይ ሞት መሆኑን የሚክድ



ገገው ነገሥቱ ከኤርትራውያን ባለባቶች ጋር

የካቲት 1954

የለም። ለሁላችንም አንድሚታየን የደሞክራሲ ትርጉሙ የአብዛኛውን ሕዝብ ፍላጎት መፈጸም ከሆነ፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ሙሉ ኢትዮጵያዊነትን እንጂ፤ በፌዴራሊዮን ተለይቶ መተዳደርን እንኳን በውኑ፤ በሕልሙም ታይቶት አያውቅም። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድም ለሰባት ዓመታት ከኢትዮጵያ ጠላቶች ጋር የገጠሙት ሙግት ይህንኑ የኤርትራን ሕዝብ ጥያቄ ለማስፈጸም እንደነበረ፤ ሁላችንም እናስታውሳለን። ነገር ግን፤ የዓለም መንግሥታት ማህበር ዳኝነት የሚካሄደው፤ በኮሎኒያሊስቶችና በጥቁር ሕዝብ ተቀናቃኞች ስለሆነ፤ ለኢትዮጵያ ትክክለኛ ጥያቄ ፍርድ በመንፈግ፤ የአብዛኛውን የኤርትራ ሕዝብ ፍላጎት በመጣለ፤ ኢትዮጵያዊት ኤርትራን ከእናቷ አራርቆ የሚያኖር፤ ይህን ፌዴራሊዮን የተባለ አስተዳደር በግዴታ እንድንቀበል ተፈረደብን። ይህ ፌዴራሊዮን የተባለው አስተዳደር፤ አንድ ዓይነት ዘር በሆኑት፤ አንድ ዓይነት ባሕልና ታሪክ ባላቸው ሕዝቦች መካከል መለዩ የሚፈጥር በመሆኑ፤ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ፤ ምን ያህል እንዳዘነና ምን ያህል እንዳለቀሰ የሚያስተውልለት ዳኛ ሳያገኝ ቀረ።

የፌዴራሊዮን አስተዳደር፤ ለሌሎቹ ለኢትዮጵያ ክፍለ ሀገሮች፤ ለሸዋው ሆነ ለወሎው፤ ለወለጋው ሆነ ለጉጃሙ፤ ለጉንደሩ ሆነ ለትግሬው፤ ለሐረሩ ሆነ ለከፋው ተዋቅሮ የሚሠራበት ቢሆን ኖሮ፤ የኤርትራ ሕዝብ ልዩ ነገር ተደረገብን ብሎ አያዝንም ነበር። ..... በአንዲት ኢትዮጵያ የሚያምንና፤ በኢትዮጵያዊነቱ የሚኮራ ሕዝብ፤ ሠላምና ፀጋ ሊያገኝ የሚችለው፤ በአንድ አስተዳደር ተዋህዶ የአገሩን ደስታ ሆነ ችግር፤ ከወንድሞቹ ጋር እኩል የመካፈል ዕድል ሲኖረው ነው እንጂ፤ ተለይቶ የራሱን ጉዳይ ለራሱ ብቻ እሳቢ ሲሆን አይደለም። እኛም የኢትዮጵያዊት ኤርትራ ልጆች የተዋጋነውና የተሰዋነው ለኢትዮጵያዊነትና ለአንድነት ስለሆነ፤ ይህን ሳንወድ በግድ የወደቀብንን የፌዴራሊዮን አስተዳደር ማፍረስ ተግባራችን ብቻ ሳይሆን ግዴታችንም ነበር። ..... የፌዴራሊዮኑን አስተዳደር ለመሰረዝ ስንወስን፤ እነዚህን የዘረዘርኳቸውን መሠረታዊ የሆኑ ታሪኮቻችንን እና፤ የሕዝቡን ፍላጎት በመመርኮዝ ብቻ ሳይሆን፤ በውጭ ጠላቶቻችንም በኩል የሚጠመድብንን አደጋ ለመከላከል አስበንበት ነው።.....

..... ኤርትራ የእስላም አገር ነች እያሉ ዓረቦች በኮሎኔል ናበር መምህርነት ሽፍታ በማሠልጠን፤ መሣሪያ በማስታጠቅ፤ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ለመገንጠል የሚያደርጉት የጠላትነት ሥራ በየቀኑ እየከፋ መጣ። ጃንሆይም በ1959 ዓ.ም እና በ1961 ዓ.ም የግብጽን ዲክታተር ኮሎኔል ናበርን ሁለት ጊዜ በማነጋገር የዲፕሎማሲ ጥረት ቢያደርጉም፤ ምንም ለውጥ ሳይመጣ ቀረ። በተለይ ጳላቀር የሆኑት የነዳጅ ዘይት ሀብት ያስከራቸው ዓረቦች፤ ኤርትራን በሀይማኖት መሣሪያ ከኢትዮጵያ ለመገንጠል የሚያፈሉት ገንዘብ ወስን አጣ። ኢትዮጵያ እነዚህን ጠላቶቿን ለመቋቋም፤ የግዛቶቿና የሕዝቦቿን አንድነት ከማጠናከር በስተቀር ሌላ ምርጫ እንደሌላት የታወቀ ሆነ። እንግዲህ እኛም በግዴታ ዓረቦች ናችሁ ተብለን ሄራ የሚዘጋጅብን ኤርትራውያኖች፤ ፌዴሬሽንን አፍርሰን ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር ሙሉ መዋሀድ ካደረግን በኋላ፤ ዓረቦች በገንዘብ ኃይል እስቲ ከእናታችን እጅ ፈልቅቀው ሲወሰዱን እናያለን ? ብለን ቆረጥን።

**ጥያቄ-**

ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ በተለይ አርሰዎ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የተቀበሉት አደራና መምሪያ በምን መልክ ነበር ?

**መልስ-**

መቼም የጃንሆይን መልካም ፈቃድ ሳንቀበል በኛው ኃላፊነት ብቻ ፌዴሬሽኑን አፍርሰናል ብለን በነፍክር የሚያምንን የለም። ሀሳባችንን ለመፈጸም መልካም ፈቃዳቸውንና አባታዊ ምርቃታቸውን መቀበላችንን አንክድም። ሆኖም የማፍረሻውን ተባብሮ በሰላም፣ በእኛ በኩል ጃንሆይን ምክር ሰጡን ብለን አለመጠየቃችን፣ ጃንሆይን በውስጥ ሥራችን ገብተው መምሪያ አለ መስጠታቸውን ስንናገር መታመን አለብን። በዚህ ጉዳይ ብዙ ሰዎች የተሳሳቱትን ማረም ያስፈልጋል። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ «ፌዴሽኑን አፍርሱ» ብለው ለማናችንም በቀጥታ ትእዛዝ ሰጥተው አያውቁም። እርግጥ የፌዴሬሽኑን አስተዳደር እንደማይወዱት ሁላችንም በትክክል እናውቃለን። በደጃች ተድላ ጊዜ አውጥተው ባይናገሩትም፣ የፌዴሬሽኑ አሠራር አየጉላ መሄዱ አስግቷቸው እንደነበረ ሁላችንም አይተናል። በዚህ ጉዳይ ጭንቁ ተቃሎላቸው ሠላም ሊያገኙ የቻሉት እኔ ከተመረጥኩ በኋላ ነው። በቅርብ ስለሚያውቁኝና ስለሚያምኑኝ ጊዜው ሊያመኑ ፌዴሬሽኑን አሰርገዬ ፍጹም መዋህድ ለማስደረግ እንደምችል የተረጋገጠ ተሰላ ነበራቸው። ይሁን እንጂ ስለ አፈራረሱ ዝግጅትና አፈጻጸም ኃላፊነቱን ለእኔ ከመተው በስተቀር በዝርዝር ጉዳይ ገብተው አንድም ጊዜ ይኸ ይሁን፣ ይኸ ይደረግ፣ ይኸ ይቅደም ይኸ ይከተል የሚል መምሪያ ሰንዘረው አያውቁም። ሌላው ቀርቶ ፌዴሬሽኑ በሚፈርስበት ዕለት ለታርላማ የምሰጠውን መግለጫ እንኳን አላማከርኳቸውም። ... በጠቅላላው እኛ ኤርትራውያኖች ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የቆረጥነው፣ የጃንሆይ ትእዛዝ ሳይጫነን፣ የሀሳቡ ባለቤቶች እኛው ራሳችን ሆነን፣ የሕዝብ እንደራሴዎች መክረውበትና ሙሉ ስምምነት ተደርጎበት ስለሆነ፣ በሠራነውና በፈጸምነው እንከራብቃለን።

**ጥያቄ-**

ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ በፌዴሬሽኑ መፍረስ ጉዳይ ምን አስተያየት ነበራቸው ?

**መልስ-**

ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ የኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ የለበትም ብለው ሲሞግቱን የቆዩ ናቸው። ነገር ግን እኛ አንድነቶች አሸንፈን የሕዝቡን ፍላጎት ስንፈጽም፣ እሳቸው ተቃዋሚነታቸውን በመቀጠላቸው አዝኚባቸው እኖር ነበር። ያዘንኩትም፣ ለኤርትራ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በዓለም ሚህበር በብርቱ የተዋጉና ብዙ የሚያኮሩ ሥራ የፈጸሙ ሲሆኑ፣ በመላው የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች ሙሉ ድምፅ ፌዴሬሽኑን ስርዘን እንድንቱን ስናዋህድ፣ ለዲፕሎማሲ እንኳን ብለው የደሰታችን ተካፋይ ባለመሆናቸው ነው። ፌዴሬሽኑ በፈረሰበት ዕለት ከልዑል አልጋ ወራሽ፣ ከፓትርያርኩ፣ ከመሣፍንቱ፣ ከሚኒስትሮቹ፣ ልዕላቶቹም ጭምር « ..... አስፍሐ እንኳን ድክምህ ፍሬ ሰጠ። እንኳን ሁላችንንም ደስ አለን ..... » የሚል የደሰታ መግለጫ ሲያገርፉልን፣ ከኢትዮጵያ ጠቅላይ ሚኒስትር አንዲት ቃል

አልደረሰንም። በዚህ በጣም ቅር ብሉኝ ለገጽጽራ ዐቢይ ሳጫውታቸው፤ የሰጡኝን አስተያየት ምን ጊዜም አልረሳውም። « ..... ቢትወደድ ! አሉኝ ..... እባክዎ ጸሐፊ ትእዛዝን አይቀየሩቸው። እኔ ፀሐፊው አነጋግራ አቸዋለሁ። አላቸው የፈዴሬሽኑ መፍረስ በኢትዮጵያና በኢርትራ መካከል ብዙ ጣጣ ያስከትላል። የውጭም ጠላት ያጠቃናል ብለው ያምናሉ። እርሰዎና እኔ ደግሞ የኢትዮጵያ እንደነት ሊጠነከር፤ በውስጣችን ሠላም ለመመሥረት፤ ከውጪ ለማመጣብን ጠላት ለመመከት፤ ያስችላናል እንላለን። በጸሐፊ ትእዛዝና በእኛ መካከል ባለው ልዩነት፤ መጨረሻው እውነቱ የማን እንደሆነ፤ ጊዜና ታሪክ ወደፊት ይገልጣል። ..... አሁን ሁላችንም በየፅሁፉቻችን መቆም ነው እንጂ፤ ቅያሜ አያስፈልገንም ..... » አሉኝ። የገጽጽራ ዐቢይ አስተያየት በጣም ነኝ። የፍርድ ሚኒስትር ተብዬ ከሁለት ወር በኋላ አዲስ አበባ ለሄድ፤ በልጄ ይገጽ የነበረውን ቅሬታዬን ለጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ አልገለጥኩትም። ውጥኝን ጊዜ የሞቀ ሰላምታ ከመለዋወጥ በስተቀር፤ ስለ ፈዴሬሽኑ አፈራረስ፤ አሁን ስለአለው ሁኔታ፤ ወደፊትም ምን እንደሚሻል፤ አላቸውም ሳይጠይቁኝ እኔም ሳልናገር እንደዚሁ ቀረ።

#### ጥያቄ-

ገጽጽራ ዐቢይ የተናገሩት የሚደነቅ ነው። ፀሐፊው ዓለም ለአገርና ለሕዝብ አስተዳደር በሚሰለፉ የፖለቲካ ሰዎች መካከል፤ የሀሳብ ልዩነት መኖሩ የማይቀር ነው። በሀሳብ የሚለያዩ ሰዎች ፀግል አይቀያየሙም። በኢርትራ ጉዳይ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉን ከርሱም የተሻለ የሚያውቃቸው የለም። በዚያ በትግሉ ዘመን ከእሳቸው ጋር ፀትርብ ሠርተዋል። በርሰዎ ትክክለኛ አስተያየት፤ ለምን ይመስለዎታል ? አክሊሉ ሀብተወልድ የፈዴሬሽኑ አስተዳደር መነካት የለበትም ብለው እስከ መጨረሻው ሀሳባቸውን ሳይለውጡ የቆዩት ?

#### መልስ-

ቀደም ብዬ እንደተናገርኩት፤ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ገና ከድሮው የኢርትራን ፈዴሬሽን እንኳን መፍረሱን ይቅርና እንዳንዱ ሕግ ይሻሻል፤ ይለወጥ ብለን ሰናቀርብ እንኳን፤ ምክንያት እየፈጠሩ ሲያግዱን የኖሩ ናቸው። ለምሳሌ በደጃች ተደላ ቦታ ተመርጧል ሥራ በጀመርኩ ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ፤ አብዛኛዎቹ የፓርላማ አባላት መክረው ጃንሆይ ቸፍ ኤግዚክቲቱን ይሹሙልን ብለው ያቀረቡትን ሀሳብ ጠቃሚ አይደለም ብለው ያሳገዱት አላቸው ናቸው። ከዚያም በኋላ ከዚህ ከፈዴሬሽን አስተዳደር ለመገላገል ከማንም በኩል ሀሳብ ሲቀርብ፤ የአክሊሉ ሀብተወልድን ድጋፍ ማግኘት አስቸጋሪ መሆኑ የታወቀ ነበር። ጸሐፊ ትእዛዝ የኢርትራ ፈዴሬሽን መፍረስ የለበትም ብለው የሚያቀርባቸው ምክንያቶች ብዙዎች ናቸው። በተለይ ሁለቱን ደህና አድርጌ አስታውሳቸዋለሁ። የመጀመሪያው፤ ሉግሌ ከጣልያን የሞግዚት አስተዳደር ነፃ በትወጣ፤ የኢርትራን ፈዴራሊዮን ሞዴል በማየት ወደ ኢትዮጵያ ለመቀላቀል ሊግርካት ይችላል የሚል ነበር። በ1960 ዓ.ም ሉግሌ ነፃ በትወጣ፤ እንኳን በፈዴራሊዮን ከኢትዮጵያ ልቀላቀል ብላ ልትጠይቅ ይቅርና፤ እንዲያውም አልፋ ተርፋ ከኢትዮጵያ ግዛት እንዲሰጣት ጠያቂ ሆነች። በዚህ በኩል ጸሐፊ ትእዛዝ እንደአሰቡት አልሆነም። ቀጥሎ ደግሞ የሚሰጡት ምክንያት፤ የኢርትራ ፈዴሬሽን



ፌዴራንዶም ሳይደረግ፣ በፓርላማ አባሎች በሚደረግ ስምምነት ብቻ ቢፈርስ፣ የተባበሩት መንግሥታት ያወግዘናል። ታላላቅ መንግሥታት ያጠቁናል እያሉ ነበር። እኛ እንደ እሳቸው ከሶርቦን (SORBONNES) በሕግ የተመረቅን ባንሆንንም፣ ብዙ ተመራምረን የሚጠቅመንን እና የሚጉዳንን ለይተን አውቀናል። ኸረ ለመሆኑ፣ በ1952 ዓ.ም ይህንን በተባበሩት መንግሥታት የተዘጋጀውን የፌዴሬሽን ሕግ መንግሥት፣ መርምሮ ያጸደቀው ማን ነው ? ተብሎ ቢጠየቅ፣ የኢርትራ ሕዝብ መርጦ የላካቸው የሕዝብ ወኪሎች ናቸው የሚለው መልስ ቁልጭ ብሎ ይቀርባል። ከአሥር ዓመት በኋላ ደግሞ፣ ይኸንን የፌዴራሊዮን ሕግ መንግሥት፣ አልጠቀመንም አልረዳንም ብሎ ያፈረሰው ማንው ? ሲባል፣ ሕዝቡም የኢርትራ ሕዝብ የመረጣቸው የሕዝብ እንደራሴዎች ናቸው የሚለው መልስ ብቅ ይላል። እንግዲህ የተባበሩት መንግሥታት በየትኛው ሕግና በየትኛው መብቱ ኢትዮጵያን ያወግዛል ? ብለን ስንጠይቅ፣ ከጠቅላይ ሚኒስትሩ ጋር የተሰለፉት የሕግ አዋቂዎች እነ ሥዩም ሐረጌት ጭምር መልስ መስጠት አልቻሉም። እኛ ግን ገና ከጥንቱ በአመንበት ጸንተን ፌዴራሊዮኑን ስናፈርስ፣ ተደጋግሞ እንደተነገረን ማስፈራሪያ፣ የተባበሩት መንግሥታት እላወግዝንም። ኃያላን መንግሥታትም አላጠቁንም።

ፒያቂ-

በዚህ አኳኋን፣ ስለ ኢርትራ ፌዴሬሽን ጉዳይ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ የነበራቸው አቋም፣ ሁሉም ስህተት ነበር ማለት ነው ?

መልስ-

የለም። ሀሳቤ በትክክል አልተጨበጠልኝም። ዛሬ እሳቸው በሞት ቀድመውኛል ብዬ እስከዚህ አልዳፈርም። ኢርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ በታላላቆቹ መንግሥታት ዘንድና በዓለም ጉባኤ ላይ ከጠላቶቻችን ጋር ተሟግተው ድል ያመጡትን እክሊሉ ሀብተወልድን ለምን ጊዜውም የማክብር ነኝ። በእሳቸውና በእኔ መካከል የተፈጠረው ልዩነት ፌዴሬሽን ይሰበር አይሰበር ነው። እሳቸው የፌዴሬሽኑ አስተዳደር መኖር የሁለቱን ሕዝቦች ፍቅርና አንድነት አይቀንሰውም የሚል ዕምነታቸውን ሳይለውጡ አልፈዋል። እኔ ደግሞ በእናትና ልጆች መካከል፣ ለእናት ለብቻ፣ ለልጅ ለብቻ፣ መተዳደሪያ ሕግ መኖር የለበትም ብዬ፣ የሠራሁትንና ያመንኩበትን ሳልለውጥ ይህን ዓለም ለመልቀቅ ቀኔን እጠብቃለሁ። .....

ፒያቂ-

ገፍራል ዐቢይ፣ እርሰዎ ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉን እንዳይቀየሩት ምክር ሲሰጡ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩና በእናንተ መካከል ላለው የሀሳብ ልዩነት፣ እውነት እማን ዘንድ እንደሆነ ወደፊት ታሪክ ይገልጠዋል ብለዋል። ገፍራል ይህንን የተናገሩት በኅዳር 1962 ዓ.ም ነው። ዛሬ ከሠላሳ ዓመታት በኋላ ኢርትራ ነፃ መንግሥት ሆና ከኢትዮጵያ ስትገነጠል፣ ገፍራልና ጸሐፊ ትእዛዝ በሕይወት ባለመኖራቸው አላዩም። እርሰዎ ግን ታሪኩን ከመሠረቱ ሲመለከቱት፣ አክሊሉ ሀብተወልድ ፌዴሬሽን

እንዳይፈርስ ያለማቋረጥ የታገሉት፤ ዛሬ የደረሰው ሁኔታ እንዳይደርስ አስባው ይመስልዎታል ወይ ?

መልስ-

ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ እንደነበራቸው ሀሳብ ፌዴሬሽኑ ባይፈርስ ኖሮ የኢርትራ ጉዳይ እስከ ነፃነት አያመራም ነበር የሚሉ ብዙ ሰዎች መኖራቸውን አውቃለሁ። ይቅርታ ይደረጋልኝ እና እኔ በዚህ አላምንም። እዚህ ላይ አንድ ነገር አተኩሮ ማየት የሚያስፈልገው ኢርትራ ከኢትዮጵያ ተገንጥላ ነፃነቷን ያወጀችው፤ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ ከሠላሳ ዓመታት በኋላ መሆኑን ነው። በእዚህ በሠላሳ ዓመታት ውስጥ ምን ስህተት ቢደረግ ? ምን በደል ቢፈጸም ? ኢርትራውያኖች ከእናታቸው ከኢትዮጵያ መለየትን መረጡ ? ብሎ ማጥናት ያስፈልጋል። ..... ለማናቸውም በእኔ በኩል የምስጠው አስተያየት የታሪክ ተመራማሪ ይኖረደው፤ ተመልካች ይተቸው ብዬ ነው። እኔ በሠራሁት እምነቴ የጸና ነው። በዘመኔ የደከምኩበት ሁሉ ለኢትዮጵያ አንድነት ስለሆነ፤ ሕሊናዬ ንጹሕ ነው። ፈጣሪ ይመስገን እንቅልፍ አልነሳኝም።

ከዚህ በላይ እንደታየው፤ ቢትወደድ አሰፍሐ የፌዴሬሽኑ መፍረስ፤ አሰፈላጊና ተገቢ ነበር ብለው የሚያምኑበትን ዘርዘረው ሲያሰረዱ፤ በእሳቸው በኩል የተወሰደው እርምጃ ለኢርትራ የነፃነት ንቅናቄ መነሻ ሆኗል የሚባለውን አይቀበሉም። ቢትወደድ ከልባቸው የሚያምኑት፤ የኢርትራ ጉዳይ የተበላሸው ፌዴሬሽኑ በመፍረሱ ምክንያት ሳይሆን፤ ከፈረሰ በኋላ ለአገሩ አስተዳደር የተወሰዱት እርምጃዎች ናቸው ብለው ነው።

የመፍረሻው ዝግጅት እንዴት ነበር ?

(የአሰፍሐ ማስታወሻ)

« ..... ለሰባተኛ ጊዜ አዲስ የተመረጡት የፓርላማ አባሎች ሁሉ፤ የኢትዮጵያዊነት መንፈሳቸው እጅግ የሞቀና በእኔም በአስተዳዳሪያቸው ላይ ሙሉ እምነት ያሳደሩ በመሆናቸው፤ ከዚህ ከፌዴሬሽን ሕግ ለመገላገል ወቅቱ የሚያመች መሆኑ ግልጽ ነበር። ..... ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት ገፍኔራል ዐቢይ ለአንድ ዓመት አዲስ አበባ ቆይተው የእገር ግዛት ሚኒስቴርን በሚመሩበት ጊዜ፤ ተጠባባቂ እንደራሴነቱንም ደርቤ እንድሠራ በመደረጉ፤ ፋታ አልነበረኝም። በእውነቱ የፌዴሬሽኑን ማፍረስ ዝግጅት ሥራዬ ብዬ የጀመርኩት፤ እንደራሴው ወደ እሥመራ ከተመለሱ ከጥር ወር 1962 ዓ.ም ጀምሮ ነው ማለት ይቻላል። ወዲያውም በየካቲት ወር የግርማዊት እቴጌ መነን እረፍት ሆነ። ቀጥሎም ሚያዝያ ላይ ልዑል ሣህለሥላሴ ሲሞቱ፤ በዚህ በተደራረበ ህዘን ሰሞን፤ ብዙ ጉዳዮችን ለማያያዝ አልተመቸኝም ነበር።



ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት የሚሰጡ ባላባት የሆኑትን ከንቲባ ያስማንን ሲቀበሉ፤

(ከንቲባ ያስማን የሀገር ፍቅር አንድነት ታጋይ የነበሩ ናቸው።)

..... በግንቦት 1962 ዓ.ም ጃንሆይ ኢርትራን ለመጉብኘት መጥተው በሰነደባት ጊዜ፣ በጨነቅበት የቆየሁትን ሀሳብ ወደ ማብሰል ደረጃ ለማድረስ፣ አንዳንድ ነገሮች ተገልጠውልኝ ነበር። የየዓመቱ ልማድ እንዳይቀርበት፣ ከከባድ ሀዘናቸው ላይ ተነስተው ሊጉበኙት የመጡትን ንጉሠ ነገሥት፣ የሚወዳቸው የኢርትራ ሕዝብ ከመቸውም ጊዜ የበለጠ፣ በጋለ መንፈስና ፍቅር ተቀበላቸው። የጊኒው መንግሥት መሪ የሴኩቴሬ አፈሌል ጉብኝትም፣ በአሥመራ ላይ እንዲፈጸም ጃንሆይ ስለፈቀዱ፣ የኢርትራ ሕዝብ እጅግ አድርጎ ተደሰተ። ቀጥሎም የጃንሆይ መልካም ፈቃድ ሆኖ ከባላምባራሰነት እስከ ደጃዝማችነት ድረስ ያለው ልዩ ልዩ የማዕረግ ሰም፣ በእኔ አቅራቢነት ለፓርላማው አባሎች፣ ለአገሪ ገዥዎችና ለመንግሥት ሹማምንቶች በርከት ያለ ሹመት ተሰጠ። ..... በኢርትራውያኖች ላይ በሰሞኑ የሚታየው የኢትዮጵያዊነት ፍቅርና መንፈስ፣ ከወትሮው እጅግ የጋለ ሆኖ በመገኘቱ፣ መላከሠላም ዲሚጥሮስ አንድ የተቀደሰ ሀሣብ ተገለጠላቸው። « ..... ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በዚህ በኢርትራ ሕዝባቸው ማክላ በተገኙበት ሰሞን፣ ፓርላማው ለአንድ ሰዓት ሰብሰባ አድርጎ፣ ፈደሬሽኑ እንዲፈርስ በሙሉ ድምፅ ውሳኔ በደደርገና ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያጸድቁለት ይጠይቅ አይቻልም ወይ ? » አሉኝ። በጥቂት ሰዓቶች ውስጥ ነገሩን ደሀና አድርጌ ሳጠናው ሀሳቡ ግሩም ሆኖ ታየኝ። ወዲያው፣ ከቆለኞቹ ወዳጆቹ ከሼህ ዓሊ ራዳይና፣ ጃንሆይ ከአንድ ቀን በፊት « ደጃዝማች » ብለው ከሾሟቸው ከፓርላማው ፕሬዚዳንት ከሐሚድ ፈረድ ሐሚድ ጋር ስወያይ፣ የመላከሠላምን ሀሳብ በሁለት ተናቶች ውስጥ ማዘጋጀት እንደሚቻል ተስማማን። እዚህ ላይ የፈረንሳይ ተረት ትዝ አለኝ። « ብረቱ ሲገል በቶሎ መጨፍለቅ ነው » እንደተባለው ይህ ሳናስጠው በተገኘው የጋለልን መንፈስ ሳይበርድ፣ ቁም ነገር ብንሠራበት ይሻላል አልኩና። ሽብት ሲል ከገጭራል ዐቢይ ጋር ሆነን ለጃንሆይ ውጥናቸንን ነገርናቸው። በጥሞና ካደመጡን በኋላ፣ አስበንበት መልሱን ጠዋት እንነግራችኋለን ብለው አስናበቱን። እናስብዎት ሲሉን፣ ለካስ ጠ ቅላይ ሚኒስትር አክሊሉን በሰልክ ጠርተው ምን ታስባለህ ? ለማለት ኖርዋል። እንደተሰመደው አክሊሉ ሀብተወልድ የማስረዳትና የማላመን ልዩ ተስጥዎ ሰላላቸው፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን በጥቂት ደቂቃዎች ውስጥ ለወጧቸው።

« ..... እርስዎ ራስዎ ኢርትራ ሄደው ፈደሬሽኑን እንዲፈርሱት ተቆጥሮ በዓለም ላይ ይወቀሳሉ። ይኼ ጉዳይ በጣም ከባድ ስለሆነ፣ ጃንሆይ ሲመለሱ ዐቢይና አስፍሐ አዲስ አበባ መጥተው ጥናት ቢደረግ ይሻላል ..... » ይሏቸዋል። ጃንሆይም በዚህ ሀሳብ ወዲያው ይስማሙና፣ ገጭራልንና እኔን ጠርተው አዲስ አበባ በቶሎ መጥታችሁ ስለቀረበው ሀሳብ ጥናት እንዲደረግ ያስፈልጋል ብለው ትእዛዝ ሰጡን። እኔ መቸም ከጠቅላይ ሚኒስትሩ ጋር ተከራክሬ የማሻሸለው ነገር እንደሌለ ስለማውቀው፣ ወሬው እንዳይዛመት እንደራሴው ብቻቸውን ሄደው በኒጋገራበት ይሻላል ስል፣ ጃንሆይ ቀለብ አድርገው ግለፈያ ነው አሉ። በሐምሌው መጨረሻ ግድም ይመስለኛል፣ ገጭራል ዐቢይ አዲስ አበባ ሄደው በተደረገው ሰብሰባ ላይ በሚገቱልንም፣ የኛን ሀሳብ የሚደገፍ ጠፍቶ እንደራሴው ወደ አሥመራ ተመለሱ።

ጥያቄ-

ሰብሰባው በምን ደረጃ ተደረገ ? ፈደሬሽኑ እንዳይፈርስ የናንተን ሀሳብ የተቃወሙት እነማን ነበሩ ?

መልስ-

ገፍኔራል ዐቢይ እንደነገሩኝ ጉዳዩ የተጠናው በጠቅላይ ሚኒስትሩ ሰብሳቢነት ገፍኔራል ዐቢይ፣ ገፍኔራል መርዕድ መንገሻ የመከላከያ ሚኒስትር፣ አቶ ይልማ ደሬሣ የገንዘብ ሚኒስትር፣ አቶ አበበ ረታ የጤና ጥበቃ ሚኒስትር፣ አቶ አብተው ገብረየሱስ የጠቅላይ ሚኒስትሩ ጽሕፈት ቤት ሹም፣ ባሉበት ነው። እንደተለመደው ጽሕፈት አካዝ አክሊሉ « .... የኢርትራ ፌዴራሊዮን ማፍረስ የኢርትራውያኖችን ኢትዮጵያዊነት የበለጠ ሊያደርገው አይችልም ... » የሚለውን እምነታቸውን ሲናገሩ፣ ሁሉም ደግፈዋቸዋል። እንዲያውም ገፍኔራል መርዕድና አቶ ይልማ፣ የኢርትራ ፌዴሬሽን ሞዴል ለሌላውም ጠቅላይ ግዛት ሊተላለፍ የሚገባ ሰለሆነ፣ መፍረስ የለበትም የሚል ሀሳብ ሰጥተዋል ይባላል። የአቶ አበበ ረታም እስተያየት ከዚህ የባለ እንደነበረ ሰምቼ ተገርሜያለሁ።

ጥያቄ-

አቶ አበበ ረታ ምን አሉ ?

መልስ-

« .... የኢርትራ ሕዝብ ዌሕን ተሰጥተት ሲጠቀምበት የቆየው፣ ልቲኖሚ ሲፈርሰበት የበለጠ ኢትዮጵያዊ ይሆናል ..... » ብለው የሚያልሙት ሰዎች የግስብና የግስተዋል ችግር የተጫናቸው ናቸው ..... » ብለው ሰድበውናል አሉ። የአቶ አበበ ፊሉዋፊ ከጉዳዩ ቀም ነገር ጋር አብሮ አይሄድም። በእኛ ጸሐፊ የሕዝብ መብት ይሰረዝ አልተባለም። እኛ ያልነው፣ የአንድ አገር ፍሬዎች በሆኑ ሕዝቦች መካከል፣ አንዱን ክፍል ከሌላው የሚለይ አስተዳደር እንዲኖር ማድረግ፣ አንድነትን አይገነባም ነው። ይህንንም ያልነው የሕዝቡን ስሜትና ፍላጎት ተመርኩዘን ነው። ሽማ በየፈርጁ ይለባል እንደሚባለው፣ እኔ በዚያች ቀን ተገኝቼ ቢሆን ኖሮ፣ ይህን አለአግባብ የተሰነዘረ ትችት፣ እምጭው መልሶ እንዲወሰደው አደርገ ነበር።

ጥያቄ-

የገፍኔራል ዐቢይ ሚኒስትር መጨረሻው ምን ሆነ ?

መልስ-

..... መጀመሪያ እንዳልኩት፣ ገፍኔራል ዐቢይ ብቻቸውን በመሆናቸው፣ ምንም ሊያደርጉ አልቻሉም። ከጃንሆይ ጋር በቆይታ በተነጋገሩ ጊዜ፣ በዚህ ፌዴራሊዮን ጉዳይ በጣም አስቸጋሪው ጠቅላይ ሚኒስትሩ መሆናቸውን ተወያይተውበታል። ሆኖም ፌዴራሊዮኑ እንዲሰረዝ ለመፍቀድ፣ ጃንሆይ ብቻቸውን ሆነው ስለተቸገሩ፣ ለጊዜው ይቆይ የሚል ትዕዛዝ ይዘው ተመለሱ።

ጥያቄ-

ከዚያስ በኋላ ?

**መልስ -**

..... እኔ በጠባዩ እልህ አስጨራሽ ነኝ። ያስብኩትን ሳላደርስ ተሸንፈ መንገድ ላይ አልቆምም። ከመስከረም እስከ ኅዳር መግቢያ ድረስ (1962 ዓ.ም) ከመላክ ወላም ዲሚፕሎሲና ከሌሎቹም ዋና ዋና የአንድነት ሰዎች ጋር ሆነን ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የምክር ቤቱን አባሎች በሙሉ አስተባበርን። በፓርላማው ውስጥ አንድም ተቃዋሚ ሳይኖር፤ የሁሉም ስምምነት ከተጨበጠ በኋላ፤ ገፍኔራል ዐቢይ አዲስ አበባ ሄደው፤ ውሳኔያችንን ለጃንሆይ ብቻ እንዲያቀረቡልን አደረግን። ለጃንሆይ ባዘጋጀነው ማስታወሻ፤ « ..... ይህንን ከኢትዮጵያ አካሎች ውስጥ ብቸኛ አድርጎ የሚያሳየንን፤ ፌዴሬሽን የተባለ ሕገ አቅርቦት ሙሉ የአስተዳደር ውህደት ለማድረግ፤ በእኛ በኩል ቁርጥ ውሳኔ ስለአደረግን፤ የግርማዊ ንጉሠ ነገሥታችንን መልካም ፈቃድ በአስተዳደሪያ እንጠብቃለን። ይህን፤ ጃንሆይን የምንጠይቀው ፈቃድ በግርማዊነትም ብቻ እንዲወሰንልን እንለምናለን። ..... » በሚል ቃል ስልሣ ስምንት (68) የምክር ቤት አባሎች ተስማምተው ከፈረሙበት ማስረጃ ጋር ለጃንሆይ ተላከ። ቀኑ በፈረንጅ አቆጣጠር ኅዳር 13 ቀን 1962 ዓ.ም ይመለከታል። እንደራሴው ገፍኔራል ዐቢይ አበበ በአየር ጋዩል ልዩ አውሮፕላን አዲስ አበባ ሄደው፤ በጃንሆይ ቢሮ፤ ጦር ተዘግቶ ለሁለት ሰዓት ዑለቱ ብቻቸውን ከተነጋገሩ በኋላ፤ የጠየቅነው ተፈቅዶ በዚያኑ ዕለት እሥመራ ተመለሱ።

ከዚህ በላይ አንድታየው፤ አስጠቃሚው ወልደሚካኤል ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የኢርትራን ፓርላማ አባሎች ትብብር ካረጋገጡ በኋላ፤ ማንም አማካሪ ሳይዝባበት ንጉሠ ነገሥቱ ብቻቸውን እንዲፈቅዱላቸው የጠየቁት ተፈጽሞላቸዋል።

በዚህ ጉዳይ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የጠቅላይ ሚኒስትራቸውን አስተያየት ቢጠይቁ፤ ወይም በሚኒስትሮች ምክር ቤት ተጠንቶ ይቅረብዋል። ብለው ቢያዙ፤ « ፌዴሬሽኑ ማፍረስ የለበትም » የሚል ተቃዋሚ በዝቅ፤ ያሰቡት እንደሚሰናከልላቸው፤ ቢትወደድ አስፍሎ ቀደም አድርገው ተገንዝበውታል።

**ባይ ባይ ፌዴሬሽን**

ከ1952 ዓ.ም ጀምሮ ለአሥር ዓመታት በእደውትና በሞት መካከል ሲያጣጥር የኖረው የኢርትራ ፌዴሬሽን፤ ረቡዕ ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በከፍተኛ ሥነ ሥርዓት ግብዓተ መሬቱ ተፈጸመ።

ከጠየቁ ሶስት ሰዓት ጀምሮ የፓርላማው የመሰብሰቢያ አዳራሽ፤ በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ አሸብርቆ፤ ወንበሮቹ ተወልውለውና አምረው ይጠብቃሉ። የሕዝቡ እንደራሴዎች የማዕረግ ልብሳቸውን ለብለው፤ ታሪካዊውን ውሳኔ ወደሚፈጽሙበት አዳራሽ ሲገቡ፤ ከወትሮው በተለየ አኳኋን፤ ከበር ላይ ሆነው በፈገግታና በጋለ የደስታ መንፈስ የሚቀበሏቸው የፓርላማው ምክትል ፕሬዚዳንት መላከሠላም ዲሚፕሎሲ ገብረማርያም ናቸው። ከስድስት ወራት በፊት ጃንሆይ አሥመራ በነበሩ ጊዜ፤ ከባላምባራስነት እስከ ደጃዝማችነት ድረስ፤

ለኢርትራውያኖች የተሰጠው የማዕረግ ስም እጅግ ብዙ ሰለሆነ፤ በተለይ ከሰልሣ ስምንቱ (68) የፓርላማ አባሎች መካከል፤ "አቶ" ሆኖ የቀረ ያለ አይመስልም። መላከሠላም፤ አቀባበሉን ለማድመቅና ለማሞቅ፤ እያንዳንዱን የሕዝብ እንደራሴ የማዕረግ ስሙን እየጠሩ ሰላምታ ሲሰጡ፤ ቀኛዝማችቹና ግራዝማችቹ፤ ተደባልቀውባቸው ነበር።

ምክንያቱ ለምን እንደሆነ ሳይገለጽ በፓርላማው አዳራሽ እንዲገኙ የተጠሩት የመንግሥት ከፍተኛ ባለሥልጣኖች፤ የከተማው ነዋሪ ታላላቅ ሰዎችና ነጋዴዎች፤ የውጭ አገር መንግሥታት ቅንሰሎች፤ የተመደበላቸውን ቦታ ይዘው ይጠባበቃሉ። በአራት ሰዓት ተኩል የኢርትራ ጠቅላይ አስተዳዳሪ ቢትወደድ አሰፍሐ ወልደሚካኤል፤ በሰድስቱ የካቢኔ አባሎቻቸው ታጅበው ሥፍራቸውን ሲይዙ፤ በአዳራሹ ሰገነት ላይ ያ በሩቁ ጉልቶ የሚታየው የተከበረ ትልቅ ወንበር ባዶ ሆኖ ታየ። አንድ ትልቅ ሰው ጉድላል። ማን እንደጉደለ ለመረዳት የሚሳነው የለም። መላከሠላም ዲሚፕሮስ በየሰከንዶቹ ሰዓታቸውን ይመለከታሉ። አስተናባቂዎች ወዲያና ወዲህ ይሯሯጣሉ። የቢትወደድ ዲሰኩር ይጀመራል ተብሎ በውስጥ ፕሮግራም የታቀደው ሰዓት አለፈ። ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው በዓለ ለምን እንደተዘጋጀ የተጠሩት አንግዶች አያውቁም። እንዳንዶቹ በኢርትራ ባሕር አካባቢ የአሜሪካን ኩባንያ የነዳጅ ዘይት ማግኘቱን ለማብሰር ነው ይላሉ። ሌሎች ደግሞ አሰፍሐ ወልደሚካኤል ራስ ቢትወደድ ተብለው፤ በኢርትራ የጃንሆይ እንደራሴ ሆነው ሰለተሾሙ፤ የአስተዳዳሪነቱን ሥልጣን መልቀቃቸውንና ቦታው ለተወዳዳሪዎች ክፍት መሆኑን ለመግለጽ ነው ብለው ያሰባሉ። ከውጭ አገር አንግዶች መካከል፤ የአሜሪካ፤ የእንግሊዝና የፈረንሣይ ቅንሰሎች ግን፤ ፌዴሬሽኑ አንድ ቀን እንደሚፈርስ እርግጠኞች ቢሆኑም፤ አፈራረሱ ንጉሠ ነገሥቱ ባለብት ይከናወናል እንጂ በአሰፍሐ ዲሰኩር ብቻ ይወሰናል ብለው አይጠብቁም።

- ሽረ ለመሆኑ ያ የጉደለው ሰው ማን ነው ?
- የፓርላማው ፕሬዚዳንት ደጃዝማች ሼህ ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድ ናቸው።
- ምን ደረሰባቸው ?
- ሌሊቱን ታመው አድረው መነሣት አቃታቸው።
- ምን ነካቸው ?
- በግራው ጉናቸው ውጋት ቀሰፎ ያዛቸው።
- ዋናው ነገር ቀኙ ጉናቸው ደህና ከሆነ፤ ለግራው መድኃኒት ይገኛለታል .....

በመማከርቶቹ መካከል ሹክሹክታው በዚህ ዓይነት ሊቀጥል፤ አንዲት ግማሽ ገጽ ወረቀት ተጣጥፋ በአንድ አስተናባሪ ለቢትወደድ ቀረበች። ምን ትሆን ? ቢትወደድ፤ ትክ ብለው አነበቧት። « ..... አላህ ምስክራ ነው ትኩሳቱ አይሉብኝ መነሳት አቅቶኝ ነው። ትናንት አብሬአችሁ እንደነበርኩት፤ ዛሬም ነገም ከእናንተ አልለይም። ..... » ይላል። ፊርማው የደጃዝማች ሐሚድ ፈረጅ ሐሚድ ነው። ቢትወደድ ለመላከሠላም አሰነበባቸው። አሰፍሐ ለሕመምተኛው ሊያህኑ፤ ዲሚፕሮስ ተበሳጩ። በዚች ታሪካዊ ቀን፤ እያጣጣናም ቢሆን መገኘት ነበረባቸው አሉ። ልክ አምስት ሰዓት ሲሆን ቆፍጣናው ቄስ ዲሚፕሮስ በታመሙት ፕሬዚዳንት ቦታ ተተክተው በትግርኛ ቋንቋ « ..... አሁን የኢርትራ ዋና አስተዳዳሪ ክቡር ቢትወደድ አሰፍሐ ወልደሚካኤል የሚሰጡትን ከፍ ያለ መግለጫ

እናዳምጥ ..... » ብለው የኢቀመንበሩን ደወል ሲመቱ፣ መማከርቶቹ በአንድነት የቀሰቀሱት ጭብጨባ እየተቀጣጠለ በመላው አዳራሽ ማስተጋባት ጀመረ። ቢትወደድ ከመናገሪያው መድረክ ቆመው ዲሰኩራቸውን አስከጀመሩ ድረስ ጭብጨባው አላቋረጠም ነበር። አስፍሐ ወልደማከኤል፤ የመጨረሻው የኢርትራ ፌዴሬሽን መንግሥት መሪ፤ በፓርላማው ለመጨረሻ ጊዜ ባደረጉት ዲሰኩር የገለጹት ሀሳብና፤ የሕዝቡ እንደራሴዎች እንዲያጸድቁት ያቀረቡላቸው ታሪካዊ ውሳኔ የሚከተሉት ናቸው።

« ..... አንድ ሕዝብ የአገሩ ባለቤት ሆኖ፤ በኢኮኖሚና በማህበራዊ ኑሮ በኩል መሻሻል የሚችለው፤ ከሁሉ በፊት የርስ በርስ አንድነቱ ሲጠነከር ብቻ ነው።

..... በአንድ አገር ውስጥ ሁለት የተለያዩ አስተዳደር አንዲኖር ሲደረግ፤ በኢኮኖሚም ሆነ በሶሻል በኩል፤ ለመሻሻል አስናካይ መሆኑን ሁላችንም እንገነዘባለን።

..... ከንጹሕ ሕዝብ የፈለቀውን ምኞትና ፈቃድ፤ በንጹሕ ሕሊና ላቀርብላችሁ፤ እግዚአብሔርንና ታሪክን ምስክር በማድረግ ነው። .....

..... በየጊዜው የሚጉርፍልኝን የኢርትራን ሕዝብ ሀሳብና ምኞት ተመርኩዝ፤ የአሁኑ የአስተዳደር ሁኔታችን ሰው ሰራሽ ከመሆኑ በቀር፤ በታሪካችን ያለነበረና ከሚሰጠው ጥቅም ይልቅ የሚያስከትለው ችግር መብለጠን ተረድቼ፤ የሚከተለውን ሀሳብ ለማቅረብ ከፊታችሁ እገኛለሁ። እናንተም የሕዝባችንን ምኞትና፤ ያገር ስሜቱን ገላጮች፤ የጥቅሙንና የደህንነቱን ፈላጊዎች፤ የታሪኩ እና የመሠረቱ ጠባቂዎች ስለሆናችሁ፤ በሙሉ ድምፅ እንደምትተባብሩት እተማመናለሁ።

ውሳኔ - ሞሽን

..... የፌዴሬሽን አስተዳደር ስሙም ሆነ ግብሩ፤ ከታሪካችንና ከባሕላችን የራቀቅ ለጠላት መሣሪያ ከመሆኑ በቀር፤ ለሕዝባችን የግዴጣትም መሆኑን ተረድተን፤ ለሀገራችን የመሻሻል እድምጃ፤ ኃይላችንን ሁሉ በአንድነት አስተባብሮ መሥራት ሲገባ፤ በድጋሚ አንድ የሆኑ ድርጅቶች በሁለት ቦታ ማቋቋም፤ በሰውም ሆነ በሀብት ረገድ ከንቱ ማባከን ማስከተሉን ተገንጧል፤ ..... አንድ ኢትዮጵያ የሆነ ሕዝብ፤ ሰው ሰራሽ በሆነው ባዕዳዊ ድርጅት መመራት አንድነቱን ከመሠረቱ የሚጉዳው መሆኑን ተረድተን፤ ..... የሕዝባችንን ሀሳብና ምኞት ገላጮች ሆነን፤ ፌዴሬሽን የተባለውን ስሙንም ግብሩንም ከላያችን ላይ አንስተነዋል። ..... ከዛሬ ጀምሮም ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር በሙሉ አስተዳደር ተጥህደናል።

የመጨረሻው የኢርትራ ፌዴሬሽን መንግሥት መሪ፤ ..... ከዛሬ ጀምሮ ከእናታችን ከኢትዮጵያ ጋር ..... የሚለውን ቃል ተናገረው ላይጨርሱ፤ በአዳራሹ ውስጥ የፈነዳው ጭብጨባና ጨካኝነት ሕንፃውን ያናጋው ይመስል ነበር። መላከሠላም ዲሚፕሮስ ከፕሬዚዳንቱ ወንበር ብድግ ብለው መማከርቶቹ ማህበረ በመግባት፤ አንገት ለአንገት እየተቃቀሩ ከደሰታ ብዛት የመነጨ እንባቸውን ሲረጨ፤ ሌሎች ደግሞ ከመቀመጫ ቸው እየተነሱ ቢትወደድ አስናሐን ለመላም ሲረባረቡባቸው ይታይ ነበር። ለሠላሣ ደቂቃዎች ያህል ፓርላማውን ያጥለቀሉት የደሰታ ማዕበል ትንሽ መብረድ ሲጀምር፤ የዕለቱ ሊቀመንበር፤ መላከሠላም



ዲሚጥሮስ ገብረማርያም፣ ወደተከበረው ወንበራቸው ተመልሰው፤ ስለ ፌዴሬሽኑ መፍረስ የቀረበውን ውሳኔ መማከርቸዩ እንዲያጽድቁት ሲጠይቁ፤ ሁሉም «ተቀብለናል» የሚል ጨክኑት ከማሰማት በስተቀር እንድም ተቃዋሚ አልቀረበም። በዚህ አኳኋን ረቡብ ንዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የኤርትራ ፓርላማ የመጨረሻ አገልግሎቱን የሚሰጠው፤ « ኤርትራ ከአናቷ ከኢትዮጵያ ጋር ሕይወቷን እየሀዳ እንድትኖር ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ነው » ተብሎ ተወሰነ።

ፓርላማው ይህን ውሳኔ ካለፈ በኋላ፤ መማከርቸዩና የአስፍሐ ካቢኔ አባሎች፤ በእንደራሴው በገጭራል ዐቢይ አበበ አማካይነት ንጉሠ ነገሥቱ እንዲያጽድቁላቸው ለመጠየቅ ወደ ቤተ መንግሥቱ ሄዱ። አንደሚታወቀው ማንኛውም ነገር ቀደም ብሎ የተዘጋጀ ስለሆነ፤ ከአዲስ አበባ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚሰጡት መልስ ጊዜ አልወሰደም።

« ..... ፌዴሬሽኑ ለአሥር ዓመታት ሲሠራበት ያስከተለውን ጉድለት በመመልከት፤ የኤርትራ ሕዝብ ከሌላው የኢትዮጵያ ክፍል ወንድሞቹ ጋር በፍጹም ተዋህዶ እድገቱን ለማፋጠን እንዲችል፤ በእንደራሴዎቹ በኩል የቀረበልንን ውሳኔ አጽድቀን በሥራ ላይ እንዲውል ፈቅደናል ..... » ሲሉ፤ አባ ጠቅል የሰጡት መግለጫ፤ የመጨረሻው ውሳኔ ሆኖ፤ ኤርትራ፤ አሥራ አራተኛዋ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ሚኒስትር ተብላ ተሰየመች።

ንዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በመላ ኤርትራ « ሙሉ ኢትዮጵያዊነት የተፈጸመበት ቀን » ስለተባለ፤ ከየአውራጃው ግዛት የተመደቡ ያገር ሽማግሌዎች በአካባቢው ስም ሆነው ደስታቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ለመግለጥ ወደ ቤተ መንግሥቱ እንዲመጡ ተደረገ። ብዙዎቹ ይህ በድንገት የታወጀው በዓል ትክክለኛ ትርጉሙ ምን እንደሆነ አያውቁም። ከየመኖሪያ አገራቸው ወደ አሥመራ ሲጓዙ፤ ድሮ ምን ነበርን ? አሁን ደግሞ ምንድን ነው የሆነው ? እያሉ ሲጠያየቁ ነበር።

ፌዴሬሽኑ ከፈረሰበት ዕለት ጀምሮ ለሶስት ቀናት የእንደራሴው ዋና ሥራ፤ ከልዩ ልዩ ቦታዎች የሚመጡትን ያገር ሽማግሌዎችና የየድርጅቱን መሪዎች፤ በየተራ እየተቀበሉ የሚያደርጉትን ንግግር ማዳመጥና፤ በጃንሆይ ስም የምስጋና አጭር መልስ መስጠት ነበር። በጠቅላላው በብዛት የቀረቡት የደስታ መግለጫ ዲስኩሮች ሁሉ ተመሳሳይ በመሆናቸው፤ ከንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ የሚሰጠውም መልስ ለሁሉም እንድ ዓይነት ቃል መሆን ነበረበት። በዚያን ጊዜ ከማስታወቂያ ሚኒስቴር ተልኬ አሥመራ የተገኙት ጋዜጠኛ አኔ ብቻ ስሆን፤ በቴክኒክ በኩል ለራዲዮ ፕሮግራም የሚያስፈልገውን ሁሉ ለመቅዳትና ለማቀናበር ከእኔ ጋር አብሮን የመጣው የቴሌቪዥኔሽን ባለደረባ አቶ ተስፋዬ ኃይሌ ነበር።

ይዘ በቤተመንግሥቱ የሚካሄደው የደስታ መግለጫ መቀበያ ፕሮግራም በሚፈጸምበት ዕለት፤ ዓርብ ንዳር 17 ቀን 1962 ዓ.ም እኩል ቀን ላይ፤ እንድ ቁጠላቸውና ጃኖ ልብላቸው ከፋች የሚማርክ ያገር ሽማግሌ፤ ከእንደራሴው ፊት ቀርበው የማይጠበቅ ኃይለኛ የሆነ ንግግር አደረጉ። የአዘውንቱ ዲስኩር ከትግርኛ ወደ አማርኛ ይተረጉም ስለነበረ፤ በራሴ ማስታወሻ የያዝኳቸው ዋና ዋና ዘላባች የሚከተሉት ነበሩ።

« ..... የዛሬ አሥር ዓመት በዚች ቦታ፤ ለስልጣን ዓመት ተለያይተው የኖሩ እናትና ልጆች ኢትዮጵያና ኢርትራ ተገናኙ ብለን፤ ወሰን የሌለውን ደስታችንን ገልጦን ነበር። ከአሥር ዓመት ጀምሮ ነፃነታችን ተመልሶልን፤ ኢትዮጵያዊ ልብባችንን ለብሰን፤ በወላምና በደስታ ለፈጣሪያችን ምሥጋና እያቀረብን ኖርን። ዛሬ ደግሞ ከአሥር ዓመት በኋላ፤ ኢትዮጵያና ኢርትራ በሙሉ ስለተቀላቀሉ መጥታችሁ ደስታችሁን ግለጡ ተባለን። በሕጋችንም ሆነ በባሕላችን፤ የአስተዳዳሪዎች ትእዛዝ ቢከፋም ቢለማም መከበር ስለአለብን፤ ትእዛዙን አክብረን መጥተናል። በምንወክለው ሕዝብና በራሳችን ስም ሆነን፤ ለንጉሠ ነገሥታችን እንደራሴ መግለጥ የምንፈልገው እኛ የምናውቀው ኢትዮጵያና ኢርትራ የተዋሀዱት የዛሬ አሥር ዓመት መሆኑን ነው። በዚያን ጊዜ ቅልቅል ተደርጎ ይከበራል ተብሎ አልተነገረንም። እኛም ይህን አሥር ዓመታት ያሳለፍነው በኢትዮጵያዊነት ስሜት ነው። ይኸ ጉደስ ይኸ ቀረ የምንለው ነገር አሳጋጠመንም። ..... ነገር ግን ዛሬ አዲስ የተፈጸመ ከዚህ በፊት ያልነበረ የእናትና ልጆች ግንኙነት ተደረገ ብላችሁ፤ ይህን በዓል በማዘጋጀት፤ እናንተ በምታውቁት ምሥጢር ደስ ካላችሁ፤ እኛም ባልተረዳነው ጉዳይ እናንተን አንኳን ደስ አላችሁ ለማለት እንቸገርም ..... »

ይህ አስደናቂ ንግግር እንደተፈጸመ፤ ስሌሎቹ ሲደረግ እንደነበረው፤ የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ መልስ መስጠታቸው ቀርቶ፤ ቧትወደድ አስፍሐና መላከሠላም ዲሚጥሮስ እየተቀባበሉ፤ በትግርኛ ቋንቋ ከአዛውንቱ ጋር ስፋ ያለ ክርክር ገጠሙ። የሚለዋወጡት ሀሳብ ምን እንደሆነ በትንሹ ሊገባን ባይችልም፤ ጉዳዩ የጠብ መልክ የያዘ መሆኑ ተስምቶኛል። ለማናቸውም በዚህ ፕሮግራም ላይ የሚደረጉት ዲስኩሮች ሁሉ በድምፅ መቅጃ ስለሚቀረጹ፤ ተተርጉሞ ዝርዝሩን መረዳት ይቻላል ብዬ ስዝናና እንደራሴው ጠሩኝ። « ..... ዘወዱ ! ይኸ አሁን የተደረገው ንግግር እንዳይወጣ። በቴፕ ተቀርጾም እንደሆነ በቶሎ ይደምሰስ ..... » ብለው፤ ከልማዳቸው ውጭ፤ እጅግ ቁጡ በሆነ መንፈስ ተናገሩኝ። በበኩሌ በአዘዙት መሠረት በራዲዮም ሆነ በጋዜጣ እንደሚንጠቀሙት ካረጋገጥኩላቸው በኋላ፤ የቴፕን ክር መደምሰሱን ጉዳይ ትላ አልኩት። በመሠረቱ ገፍፍራል ዐቢይ ትዕዛዝ ባይሰጡኝም፤ በዚያን ዘመን በነበረው የማስታወቂያ ሚኒስቴር አሠራራችን ይዘን የመሰለውን ያፈነገጠ ህሳብ የያዘ ዲስኩር ለሕዝብ እናቀርበውም ነበር። ሆኖም የተደረገው ንግግር ዶክመንት ሆኖ እንዲቀመጥ፤ የተናጋሪውን አዛውንት ሰምና የመጡበትን አውራጃ ወይም ወረዳ ማወቅ ፈለገኩ። ወዲያው አጠገቤ የነበሩትን ኮሎኔል አሠጋኸንን (ኋላ ዳጃዝማች) ጠየቅኳቸው። ..... እርስዎ ደግሞ ደህና ደህና ነገር መስማት ትተው ይኸንን ለምን ይፈልጋሉ ? ..... ብለው ተቆጠሩ። ትንሽ ተገርሜ ጥያቄዬን ወደ ቀኛዝማች ስለሞን ተክሌ አዛወርኩ። አሳቸውም ጤነኛ ሆነው አላገኘኝቸውም። ..... እኔ ዲስኩር የሚያደርጉትን ሰዎች ለም መዝጋቢ አይደለሁም ..... » አሉኝ። ወዲያው፤ ገፍፍራል ተደላ ዕቁቧትን ጠጋ ብዬ እባክህ ንገረኝ አልኩት። ..... ሰዎቹ የራቢጣ ወገን የነበሩ ሰላዊት ዝርዝሩን ደህና አድርጎ የሚያውቀው ኤክስፐርት ተስፋዮሐንስ በርሄ ሰለሆነ፤ እሱን ጠይቅ ..... ብሎ አሸፈብኝ። የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት ሹም የሆኑትን ልጅ ቁምላቸውን ጠየቅኳቸው። የተናጋሪውን ስም አላውቀውም። የመጡት ከአካለ ጉዛይ ነው። የነ ራስ ተሰማ አስበሮም ወገኖች ይመሰሉኛል አሉኝ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ፤ በዚያን ሰዓት በሥነ ሥርዓቱ ላይ ያልነበሩት የእንደራሴው ጽሕፈት ቤት የፕሬስ ሹም፤ ወዳጄ ቀኛዝማች ዓለማየሁ ኪዳኑ ከውጭ ሲመጡ፤ የደረሰውን አጫወትኳቸው። አሳቸውም ግዴለም፤ በትግርኛ ቋንቋ ዲስኩር ሲደረግ ተናጋሪው የማን አውራጃ ወይም ወረዳ መሆናቸውን ስለሚገልጹ፤ በተቀረጸው ቴፕ ውስጥ

እናገኘዋለን ብለው እርግጠኛ ሆኑ። የዕለቱ ፕሮግራም እንደተፈጸመ፤ ይህንን ተፈላጊ የሆነ ቴፕ ለመውሰድና ለማስተርጉም ሰጠዎት፤ የቤተመንግሥቱ የቴክኒክ ኃላፊ ነው ተብሎ የተመደበ እንደ ከላባ ጣልያን፤ ትእዛዝ ከማን እንደተቀበለ አይታወቅም የተደረገውን ዲስኩ ሰርዞት ተገኘ። ወዲያው፤ ወዳጄ ቀኛዝማች ዓለማየሁ ኪዳኑ በጣም ተናደው፤ ጣልያኑ በተንክል ያደረሰውን ጉዳት ለእንደራሴው አመለከቱ። ገፄኔራል ዐቢይ በፈገግታ ካደመጧቸው በኋላ፤ « ..... ይህ መዘዝኛ ዲስኩ መደምሰስ አለበት ብዬ ለዘውዴ ሪታ ነግሬው ነበር። ተሰርዞም ከተገኘ ማለፊያ ነው ..... » ብለው የፕሬስ ሹማቸውን ወደ ሥራህ ተመለሰ አሏቸው።

የእኛህ የሕዝብ መልዕክተኛ ንግግር ወደ አማርኛ ሲተረጉም እኔ የያዝኩት ማስታወሻ እንደሚያመለክተው፤ የተቃዋሚዎች ህላብ ነው ማለት አይቻልም። ከህመሳከሁላም ዲሞክራሲ ጋር የተደረገው የክረረ ክርክርና መጨፈጫ ምክንያቱ ምን እንደሆነ ለማወቅ ያደረግኩት ሙከራ አልተሳካልኝም። በሌላ ጊዜ ቢታወደድ አስፍሐን ብወደቃቸው፤ « ቁም ነገር የሚለጠው አይደለም » ብለው አራክሱብኝ። በእኔ አስተያየት ከንግግሩ ውስጥ እስደናቂ ሆኖ የሚታየው፤ ..... ከአሥር ዓመት በፊት ኤርትራ ኢትዮጵያ ሆነች ተብሎ ያ ሁሉ በዓል ከተደረገ በኋላ፤ ባሬ ደግሞ በደጋሚ ኢትዮጵያዊ ሆናችኋልና ደስታችሁን ግለጡ ብላችሁ ያዘዘችሁን። እናንተ በምታውቁት ምሥጢርና እኛም ባልተረዳነው ጉዳይ ስለሆነ፤ «እንኳን ደስ ያላችሁ» የሚለው ቃል ነው። በመሠረቱ አብዛኛው የኢርትራ ሕዝብ የፌዴሬሽኑ መፍረስ በዓል ሲከበር፤ ትክክለኛው ትርጉም ምን መሆኑ እንዳልተበራረለት በዚያን ሰዓት ጉልህ ሆኖ ይታይ ነበር።

ጥቅር 14 ቀን 1962 ዓ.ም ከጠየቁ በአራት ሰዓት ጃንሆይ ቢሆ ተጠርቼ ሰቀርብ፤ « ..... በል አሁኑኑ ተነስቲህ አሥመራ ሂድ። በዚያም ዐቢይና አስፍሐ የሚሰጡህን ሁሉ ስብስቡህ ሥራውን ደህና አድርገህ መፈጸም ነው..... » አሉኝ። የጌቶቹ ትእዛዝ ግልጽ ነው። ነገር ግን አሥመራ ምን እንደተፈጠረ አልገባኝም። ወዲያው ከግቢ ላልወጣ፤ ወዳጄ አቶ መብዓላሲ ዓለሙ በዚያን ጊዜ የግርማዊነታቸው ልዩ ካቢኔ የፕሬስ ዋና ዲሬክተር ቢሆ ሂጄ፤ ለማስታወቂያ ሚኒስትሩ ሉብላታ ግርማቸው ተክለሐዋርያት ስልክ ደውሎ ከጌቶቹ የተሰጠኝን ትእዛዝ ነገርኳቸው።

- ታዲያ እኔ ደግሞ በፋንታዬ ለጌታዬ ምን ልታዘዝ ? አሉኝ።
- ነገሩ ማሸፍ መሆኑ ቢገባኝም፤ ከቁም ነገሩ እንዳልወጣ አሥመራ ምን እንደደረሰ ጌታዬ እንዲነግሩኝና በተጨማሪ የሆቴል ወጪ እንዲያዙልኝ ነው፤ አልኳቸው።
- መቼም እንደምታውቀው የእኔ የማስታወቂያ ሚኒስትርነት ለስም ብቻ ነው። የቤተመንግሥቱ ባለሟል አንተ ነህ። የታዘዝከው ለምን ጉዳይ እንደሆነ እዚያው ጠይቀህ መረዳት ነበር እንጂ፤ እኔን ባይተዋሩን በማላውቀውና ባልሰማሁት ጉዳይ ለምን ታስጨንቀኛለህ? ብለው ስልኩን ዘጉት።

የብላታ ግርማቸው ቅሬታ አላሰገረውም። እኔ የእሳቸው ጭፍራ ስለሆነኝ፣ ትክክሉ በእሳቸው በኩል መድረስ ነበረበት። ይህን የመስለውም ነገር በየጊዜው የሚደርስ ስለሆነ፣ እንደ እዲስ ዑኔታ አላስጨነቀኝም። ከቤተመንግሥት በቀጥታ ወደ ቤቴ ሄጄ ሻንጣዬን ሳዘጋጅ ስልክ ተደውለ። የማሰታወቂያ ሚኒስትሩ ናቸው።

« ..... ገፍኔራል ዐቢይን አሁን በስልክ አነጋገረኩት። የምታርፈው እዚያው እቤተመንግሥቱ ውስጥ ስለሆነ፣ የሆቴል ወጭ የለብህም ብሏል። ሆኖም ለመጠባበቂያ እንዲሆንህ በሰነድ ተይዞ ሩሳ ሂሳብ የሚወራረድ፣ አምስት መቶ ብር አሁን ይደርስዋል። ሌላ የማደርገው ነገር ካለ ንገረኝ.....» አሉኝ።

-- በጣም ካመሰገንኩ በኋላ፣ አሥመራ ምን እንደደረሰ ጌታዬ ቢነግሩኝ፣ አእምሮዬን ለሥራው ለማዘጋጀት ይረዳኛል አልኳቸው።

-- በእኔ ደረጃ ገፍኔራል ዐቢይን አነጋገረው ምሥጢር ነው ብሏል። በአንተ ደረጃ ወደ ላይ ከፍ ብለህ ብትጠይቅ፣ ሳይገለጽልህ አይቀርም ..... ብለው አፈዘብኝ።

-- ለማናቸውም፡ ጉዳዩ ከፍ ያለ ሳይሆን አይቀርም ብዬ፣ ከቴሌኮሙኒኬሽን፣ በራዲዮ ቴክኒክ እቀናባሪነት ከመልካም ጠባይ ጋር ጥሩ ችሎታ ያለው አቶ ተስፋዬ ኃይሌ አብሮኝ እንዲሄድ ጠይቄ እየተዘጋጀ ነው አልኳቸው።

-- የክብር ተከታይ ያስፈልገህ ኖርዋል ወይ ? አሉኝ።

-- የለም ለሥራው በጣም አስፈላጊ ስለሆነ ነው አልኳቸው።

-- እኔም ያልኩት እኮ በዚሁ መንፈስ ነው። የክብር ተከታዮች የሚመደቡት በእኔ ግምት ለሥራ ይመስለኛል። ..... ለግናቸውም ከቴሌኮሙኒኬሽን አብሮህ ሰው እንደሚመጣ ለገፍኔራል ዐቢይ አነገራለሁ። ..... የመጠባበቂያውም ገንዘብ እንድንሸህ ብር እንዲሆን አዝልሃለሁ። ..... በል እንግዲህ መልካም መንገድ ያደርገልህ። በአሥመራ ከተማ « "ባይ ባይ ፈደሬሽን" እያልክ እስክስታውን አሳምረህ ተመለስ ..... » ብለው ስልኩን ተሎ ዘጉት።

ብላታ ግርማቸው ግልጽ የሆነ ፍንጭ ሰጥተውኝ ነበር። በመጀመሪያ ደረጃ ግልጽ ሆኖ እልታየኝም። ለካስ ወደ አሥመራ የምጓዘው፣ የፈደሬሽኑን ሰንበት በዓል ለመተረክ ኖርዋል። ይህን ምዕራፍ « ባይ ባይ ፈደሬሽን » ብዬ የሰየምኩት፣ ግርማቸው ተክለ ሐዋርያትን አስታውሼ ነው።

ክፍል ስምንት  
ከፈጠራው በኋላ  
(ጥር - ሰኔ 1963)

፲፩

4. ፈጠራው በፈረሰ ግንኙነት .....	510
5. የተደላ ዕቅድ ትራጂ .....	517
6. መጨረሻው? .....	527

### ፌዴሬሽኑ በፈረሰ ማግሥት፤

« ..... መሬቱ የሚቀበለውን ትቶ አራሹ የሚፈልገውን ዘራ ..... »

አ.ወ.ሚ

የኢርትራ ሕገ መንግሥት በሥራ ላይ መዋል ከጀመረበት ጊዜ አንስቶ፤ የአንድነት ወገኖች ያለማቋረጥ ሲታገሉ የኖሩት፤ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ አስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋህድ መሆኑን ያለፉት ታሪኮች በዝርዝር አስረድተዋል። ስለሥር ዓመታት፤ ያ ሁሉ ጥረት ተደርጎ በመጨረሻው ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ከተቻለ በኋላ፤ አስተዳደሩ ከአዲስ አበባ ጋር በምን አኳኋን እንደሚከናወን፤ በሰው ኃይል በኩል ሆነ በሥራ አፈጻጸም ረገድ፤ የሚያስፈልገው ምን እንደሆነ አይታወቅም ነበር።

ወደ ኋላ መለስ ብለን ብንመለከት፤ በመስከረም 1954 ዓ.ም ተደላ ባይሩ « ፌዴሬሽኑ ቢፈርስልኝ ? » የሚል የምኞች ንግግር ባደረጉ ጊዜ፤ ምናልባት አንድ ቀን ቺፍ ኤግዜኩቲቭ ጨክነው የሰነዞችን ህብ ቢፈጽሙ፤ ኢትዮጵያ አስተዳደሩን ለመረከብ አልተዘጋጀችም ሲሉ ጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ የሰጠ ትን አስተያየት ማስታወስ ያስፈልጋል። በዚያች በመስከረም 12 ቀን 1954 ዓ.ም ንጉሠ ነገሥቱ ባደረጉት ታላቅ ስብሰባላይ፤ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድ የፌዴሬሽኑ መፍረስ አይጠቅምም ብለው ሲገኙት፤ አብረዋቸው የቆሙላቸው የጽሕፈት ሚኒስትሩ ብቻ ነበሩ። በጉባኤው መጨረሻ ላይ፤ የኢርትራ ሕዝብ ፌዴሬሽኑን አፍርሶ እንዋህድ ቢል፤ በኢትዮጵያ በኩል አስተዳደሩን ለመቀበል መዘጋጀት ስለሚያስፈልግ፤ በጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ሰብሳቢነት አንድ የሚኒስትሮች ኮሚቴ እንዲያጠናው ተወስኖ ነበር። በእኔ በኩል አስካሁን ባደረግኩት ምርምር፤ ይኸው የታሰበው ጥናት መደረግ አለመደረጉን ለማወቅ አልቻልኩም። በዘፄር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የኢርትራ ፌዴሬሽን ሲፈርስ በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት በኩል አስተዳደሩን ለመረከብ የተደረገ ጥናትም ሆነ ዝግጅት አለመኖሩ ግልጽ ሆኖ ታይቷል።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ጠቅላይ ሚኒስትር አክሊሉ ሀብተወልድና አብዛኞቹ ሚኒስትሮች፤ የኢርትራ ፓርላማ ፌዴሬሽኑን ያፈረሰ መሆኑን የሰሙት፤ ውሳኔው በንጉሠ ነገሥቱ እንዲጸድቅ በቀረበበት ዕለት ጎዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ነበር። በጣም ጥቂቶች የሆኑ ሚኒስትሮች፤ ጉዳዩን ቀደም ብለን አውቀነው ነበር እያሉ ቢጮኑም፤ እነሱ ለመስማት የቻሉት የፌዴሬሽኑ አፍራሾች የግልና የትርብ ወዳጆች በመሆናቸው ነው እንጂ፤ በካቢኔ አባልነታቸው ሊያውቁት ይገባል ተብሎ ተነግሯቸው አይደለም። እንደ ደንቡ ከሆነ፤ የኢርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ ሲወጠን፤ የንጉሠ ነገሥቱ የሚኒስትሮች ምክር ቤት ሊመክርበትና፤ በፖለቲካም ሆነ በአስተዳደር ረገድ ለሚያጋጥሙት ችግሮች፤ መፍትሔዎቹን አስቀድሞ ማዘጋጀት ይገባው ነበር። እርግጥ ነው የኢርትራን ፌዴሬሽን ለማፍረስ፤ ከብዙ ዓመታት ጀምሮ ውስጥ ውስጡን የሚደረገውን ሙከራ አልሰማነም የሚል ሚኒስትር የለም። ሆኖም ይህን የመሰለው ትልቅ ጉዳይ በምክር ቤቱ እንዲጠና ከንጉሠ ነገሥቱ ካልታዘዘ፤ ጭምጭምታ ተሰምቶ ዝግጅት መደረግ ነበረበት አይባልም። በጎዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በኋላ፤ የኢርትራ አስተዳደር እንደ ሌሎቹ ጠቅላይ ግባቶች በአገር ግባት ሚኒስቴር ሥልጣን ውስጥ ይቀላቀላል ? ወይስ በንጉሠ ነገሥቱ የሚታዘዝ የተለየ አመራር ይደረግለታል ? ..... የትኛው እንደሆነ

መለየት አልተቻለም። በአሥመራ ከሩማ እንደሆኑት ያዘጋጁት የፌዴሬሽን ማሰናበቻ በኃል በደመቀበት ሰሞን፤ በየጊዜው ላይ የሚጻፉት ርዕስ እንቀጽፉ ሁሉ፤ ከኢትዮጵያ ጋር አስተዳደሩ በመዋዘዱ፤ የኤርትራ ሕዝብ የኢኮኖሚና የሶሻል ሕይወት የተፋጠነ ዕድገት ለማግኘት እንቅፋቱ ተወገደለት እያሉ ነው።

ፌዴሬሽኑ ከተሰረዘ ከአንድ ወር ተኩል በኋላ፤ ንጉሠ ነገሥቱ አሥራ አራተኛውን ጠቅላይ ሚኒስትሩን ለመጥፋት አሥመራ ሲደርሱ፤ እንደጠበቁትም ባይሆን፤ ሕዝቡ በየጊዜው ያሰለመዳቸውን መልካም አቀባበል አላንደሰባቸውም። በመሰከረም 1952 ዓ.ም የመረዘን ወሰን ከደመሰሱ በኋላ፤ ረጅም በሆነ ዘመናዊነት ገብ አሥመራ ቤተመንግሥት እስከደረሰበት ጊዜ ድረስ፤ የኤርትራ ሕዝብ ከልብ የመነጨ ደስታውን የገለጠላቸው፤ በእልልታና በሆታ ብቻ ሳይሆን፤ ፊቴን በእንባ እያራሰ ነበር። ለሰልሣ ዓመታት በቅኝ ግዛት አስተዳደር ሲሰቃይ የኖረ ሕዝብ፤ ነፃነቱን አግኝቶ ከእኔ የሐንሰ ዘመን በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱን ለመቀበል በመቻሉ፤ ለደስታው ገደብ አልሰጠውም። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም፤ በመሰከረም 1952 ዓ.ም የኤርትራ ሕዝብ ያላቸውንና የገለጠ ላቸውን የደሰታ መንፈስ ጥሩ አደርገው ያስታውሳሉ። ዛሬም ከአሥር ዓመት በኋላ፤ በኤርትራ የነበረው ፌዴሬሽን የተባለው አስተዳደር ተሰርዞ፤ ከኢትዮጵያ ጋር ሙሉ እንደሆነ በመፈጸሙ፤ ሕዝቡ የበለጠ ተደሰቶ የበለጠ ሰሜቱን እግሎ ይጠብቀኛል ብለው እባ ጠቅል ተሰፋ ሳያደርጉ አልቀሩም። ነገር ግን ሕዝቡ በየመንገዱ ተሰልፎ ንጉሠ ነገሥቱን የተቀበለው፤ የተለመደ እክብሮቱንና ፍቅሩን ለማሳየት ነው እንጂ፤ የፌዴሬሽኑ መፍረስ ትርጉሙና ጥቅሙ ምን መሆኑን ተረድቶ፤ የተለየ ሰሜቱን ለመግለጥ አልነበረም። እንኳን ለብዛኛው ጥሮ አዳሪው ሕዝብ ይቅርና፤ ለእሱ እንደሆነው የሚሉት ያገር ሽማግሌዎች እንኳን፤ ፌዴሬሽን በመኖሩ የተጉዳነው እንዴት ነበር ? እሱ ሲቀር ደግሞ የምናገኘው ምንድን ነው ? ብለው፤ እያከታተሉ ላቀረቡት ጥያቄ፤ የሚያጠግብ መልስ አለማግኘታቸውን አልደበቁም።

ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፤ ኤርትራ አሥራ አራተኛው ጠቅላይ ግዛት ሆና ከተሰየመች በኋላ፤ ለመጀመሪያ ጊዜ በሚያደርጉት ጉብኝት፤ ጠቅላይ ሚኒስትራቸውንና ሚኒስትሮቹን አስከትለው በመምጣት፤ እያንዳንዱም ሚኒስትር በሚኖረው ኃላፊነት የአገሩን አስተዳደር ጉዳይ በጥልቅ እንዲረዳው ማድረግ ይጠቅማል ብለው፤ ቢትወደድ አስፍሐ ለጃንሆይ ማስታወሻ አቅርበው እንደነበረ ነግረውኛል። ነገር ግን የአስፍሐ ዘላቂ በንጉሠ ነገሥቱ ሰላልተፈቀደ፤ ከንጉሠውያን ቤተሰብና ከተለመዱት የግቢ ሚኒስትር ባለሥልጣኖች በስተቀር፤ አንድም የካቢኔ ሚኒስትር የጃንሆይ ተከታይ ሆኖ አስመራ አልሄደም። እንግዲህ ለአዲሱ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት አስተዳደር፤ የሚያስፈልጉትን ዋና ዋና ባለሥልጣኖች ለመምረጥና ለመደልደል፤ ጃንሆይ ብቻቸውን ይሆናሉ ማለት ነው።

ለፌዴሬሽኑ መፍረስ፤ ከብዙ ዓመታት ጀምሮ የታገሉትና የማፍረሻው መሀንዳሶች፤ ቢትወደድ አስፍሐና መላከሠላም ዲሚጥሮስ ናቸው ቢባልም፤ የገፍሬል ዐቢይ አትጊነትና መሪነት ለአፈጻጸሙ ወሳኝ መሆኑ የታወቀ ነው። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም ይህን ታሪካዊ ጉዳይ ለፈጸሙላቸው ለእነዚህ ለሶስት ሰዎች እንደያደረጃቸው ምን ዓይነት ሹመትና ሽልማት መስጠት እንዳለባቸው፤ ለጥቂት ቀናቶች ብቻቸውን ማስቡና መጨነቁ ራስ ምታት ሳይሆንባቸው አልቀረም።

..... ዐቢይ አበበን ከኤርትራ አንስተው አንዱን የካቢኔ ሚኒስትርነት ቦታ ቢሰጥቸው፤ ሹመት ሆኖ እንደማይቆጠር ያውቃሉ። ገፍራል ዐቢይ የንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትር መሆንን ከወጣትነት ዘመናቸው ጀምሮ የለመዱት ስለሆነ፤ ከፍተኛ ሹመት ሊሆናቸው አይችልም። በተለያዩ ጊዜያቶች የጦር ሚኒስትር፣ የፍርድ ሚኒስትር፣ በመጨረሻም ያገር ግዛት ሚኒስትር ነበሩ። ስለዚህ፤ ከእንግዲህ ወዲህ ዐቢይ አበበን በሹመት በጣም ማሳደግ ያስፈልጋል ከተባለ፤ « ጠቅላይ ሚኒስትር » ካልሆኑ በስተቀር ሌላ ከፍተኛ ቦታ የለም። ይህንን ደግሞ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በጦር ኃይሎች ካልተገደዱ በስተቀር፤ በራሳቸው መልካም ፈቃድ አክሊሉን ሽረው ዐቢይን እይተኩም። ከዚህ በላይ ደግሞ አንድ መረሳት የልበበት ትልቅ ነገር፤ ከመንግሥቱ ንዋይ ኩዴታ በኋላ የንጉሠ ነገሥቱን ፕሮቶኮል አጣፍቶ በአንድ ጊዜ እጫፍ የደረሰ፤ የሚደመጥና የሚፈራ ትልቅ ሰው አለ .....

« ሌፍተናንት ገፍራል መርዕድ መንገሻ የመከላከያ ሚኒስትር » አራት ዲሴምበር ጦር እያዘዙ በቀድሞው በራስ አበበ አረጋይ ቢሮ፤ ከሙሉ ልብ ጋር የተመቻቹ ሰው እያሉ፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አዲስ ጠቅላይ ሚኒስትር ለመሾም ወደ አሥመራ አያመሩም። ስለዚህ በዚያን ዘመን የነበረውን ሁኔታ ስንመለከተው፤ የገፍራል ዐቢይ ጠቅላይ ሚኒስትርነት በብዙ ምክንያቶች የማይታሰብ ስለሆነ፤ የመጀመሪያው የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ብሎ፤ እዚያው እነበሩበት እንዲቆዩ ከማድረግ በስተቀር፤ ለንጉሠ ነገሥቱ ሌላ መንገድ አልነበራቸውም። ገፍራል ዐቢይም በዘመኑ የነበረውን ሁኔታ ደህና አድርገው ስለሚያውቁት በዚያን ሰዓት ከጃንሆይ የሚጠብቁት የተለየ ሹመት አልነበረም።

ሁለተኛው ፕሮብሌም፤ ለአስፍሐ ወልደሚካኤልና ለመላከሠላም ዲሚፕሮስ ገብረማርያም ስለሚሰጠው ሹመት ነበር። አስፍሐ ወልደሚካኤል ከልባቸው የተመኙትና የጠበቁት፤ በቢትወደድነት ላይ የራስ ጦርነት እስረው፤ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት የመጀመሪያው እንደራሴ እሆናለሁ ብለው ነው። ራስ ቢትወደድ ተብለው የእንደራሴነቱን ሥልጣን በሚረከቡ ጊዜ፤ ሁለት ምክትል እንደራሴዎች፤ ከክርስቲያን ወገን መላከሠላም ዲሚፕሮስ፤ ከእስላሞች ሺህ አሊ ሙሉ ራዳይ እንዲሆኑላቸው አቅደው ነበር። ይህ የአስፍሐ ፕላን በራሳቸው ብቻ የተወጠነ ሳይሆን፤ አብዛኛዎቹ « የማህበረ ፍቅሪ ሀገር » አባላት፤ በጣም አስፈላጊነቱንና ተገቢነቱን አምነውበት በሙሉ ተስፋ ይጠብቁት የነበረ ጉዳይ ነው። ሀሳቡን አስፍሐ ራሳቸው ለጃንሆይ ማቅረቡ ስለከበደቸው፤ በወዳጃቸው በገፍራል ዐቢይ አበበ በኩል እንዲፈጸምላቸው ጠየቁ። አስፍሐ ይህን ሲጠይቁ፤ ገፍራል ዐቢይ እዲስ አበባ ተጠርተው፤ ቢያንስ የምክትል ጠቅላይ ሚኒስትርነት ሥልጣን ይሰጣቸዋል እንጂ፤ እዚሁ ኤርትራ በድጋሚ እንደራሴ ይሆናሉ ብለው ጨርሶ አልጠረጠሩም። ገፍራል ዐቢይ ለቢትወደድ የተለየ አስተያየት ያላቸውና የቅርብ ወዳጆችነታቸውን የሚያጠብቁ ቢሆኑም፤ የተረፉት ህጋዊ የሚደገፍ ሆኖ አላገኙትም። ከህያ አምስት ዓመት በፊት፤ በፋሽስቱ የኢትዮጵያ ገዢ በዳኒ ዳኦስታ ዘመን ከፍተኛ ማዕረግ የነበራቸውና፤ በርግ ዱቺ ሙሉሊኒ ዘንድ ቀርበው የ «ካቫሊየራ» ደረጃ ኒሻን የተሸለሙትን ሰው፤ ዛሬ ራስ ቢትወደድ ብሎ የራስ ጦርነት እንዲያስሩ ማድረግ፤ የቤተ መንግሥቱን ሥርዓት ማቃለል ይሆናል ብለው አሰቡ። ከዚህ በላይ ደግሞ በልማዱና በወጉ፤ በአንድ ንጉሠ ነገሥት ዘመን « የራስ ቢትወደድነት » ማዕረግ የሚሰጠው ለአንድ ሰው ብቻ ነው። ይህም ተጠርጦ የተሾመው ሰው በሕይወት እስካለ ድረስ፤ በድጋሚ ሌላ ራስ ቢትወደድ አይሾምም ይባላል። በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን የመጀመሪያው ራስ ቢትወደድ ሆነው የተሾሙት፤ የቀድሞው ጠቅላይ ሚኒስትር መኮንን እንዳልነቸው ብቻ ናቸው። አስፍሐ ይህን ሹመት በአለሙበት ጊዜ፤ ራስ ቢትወደድ መኮንን በሕይወት ነበሩ።





ጥፋት አየታለሩ፤ ያንን ሁሉ የግፍ በደል ሲቀበሉ፤ ራሲጣዎች የውጭ ጠላት በሚያፈሰሳቸው ገንዘብ ሕይወታቸውን በማንደላቀቅ ያላለፉ ናቸው።

ኢትዮጵያዊነታችን ከተመለሰልን፤ በአገራችን ኮርተን በነፃነታችን ተከብረን እንኖራለን። ኢትዮጵያዊነታችንን ከተከለከለን ግን፤ እንዳለፉት ዘመናት የኮሎኒያሊስቶች መጫወቻ ከምንሆን፤ ሞትን እንመርጣለን ብለው፤ ቆርጠው የተነሱትና ሞትን የተጋፈጡት የአንድነት ሕዝቦች፤ በመጨረሻው የሚጠበቃቸው ዕድል፤ በባለጋራዎቻቸው ሥልጣን ሥር መውደቅ መሆኑን ቢያውቁት ኖሮ፤ ለኢትዮጵያ ወይ ሞት ያን ሁሉ መከራ ለመቀበል ባልሞከሩት ነበር። ኤርትራ ወደ እናቷ ወደ ኢትዮጵያ እንድትመለስ መስዋዕትነትን የተቀበሉ፤ በፌዴሬሽን የተደረገው ቅልቅል በአንዲት ኢትዮጵያ አስተዳደር እንዲለወጥ፤ ታግለው ድሉን ያገኙት አንድነቶች ብቻ መሆናቸው አየታወቀ፤ ሹመትና ሥልጣን ለራሲጣዎቹ ማሸከም ለምን እንዳሰፈለገ፤ የሚያስረዳ አልተገኘም።

አንድነቶች በዚህ በተፈጸመባቸው በደል እጅግ አዝናው፤ እንደጐርፍ የወረደው እንባቸው፤ ቀስ በቀስ የኢትዮጵያዊት ኤርትራን የአንድነት ግንብ እያራሰ፤ ለማፍረስ እንደሚያበቃው አርቆ ያሰባ የለም። በዚህ በጥር ወር 1963 ዓ.ም አሥመራ ላይ በንጉሠ ነገሥቱ የተሰጠው ሹመት እንኳን ለሩቅ ታዛቢዎች ቀርቶ ለቅርቦቹ እንኳን፤ ግቡ የማይታወቅ የተዳፈነ ፖሊሲ ሆነ። የቀድሞው የኢትዮጵያ ተቃዋሚ ተስፋዮሐንስ በርሄ በማኒስትር ደታ ግዕረግ የመጀመሪያው የኤርትራ ምክትል እንደራሴነትን ሲቀበሉ፤ እጅግ የታወቁት የአንድነቱ አርበኛ መላከሳም ዲሚጥሮስ ገብረማርያም ያለ አንዳች ግዕረግ ተራ ሲናተር ሆነው ልዲስ አበባ እንዲዛወሩ ተደረገ። «.....ኢትዮጵያዊነታችንን ለማግኘት ብዙ ሥቃይ ተቀብለን ነበር። አሁን ኢትዮጵያንም ካገኘናት በኋላ፤ ሥቃያችን እንዲቀጥል ንጉሠ ነገሥታችን አዘውናል..... » በሚል የመረረ ቃል ጭሩት ሁሉ የተጸጸቱና፤ ተስፋቸውን የቆረጡት የአንድነት ወገኖች፤ ጥቂቶች አልነበሩም። በወከላቸው ሕዝብ ስም ሆነው ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ ድምጻቸውን የሰጡት የፓርላማው አባሎች፤ ለጥቂት ዘመን ያልሠሩበትን ደምዝ በየውሩ ሲቀበሉ ቢከርሙም፤ ለዘለቄታው አንድ ዓይነት ቋሚ ሥራ ሳይታሰብላቸው በመቅረቱና፤ ቀስ በቀስ ወደ ኋላም ጨርሰ በመረሳታቸው፤ ብስጭትና ጸጸት ሲያጠቃቸው ቆይቷል። ለተስፋዮሐንስ በርሄ ተከምሮ የተሰጠውም ሥልጣን ለፌዴሬሽን አፍራሾች ውለታ ያስብላቸዋል ተብሎ አይጠበቅም። በተለይ በኤርትራ ፖሊስ አዛዥ በብሪጋደየር ገፍሬል ተድላ ዕቁቢት ላይ የደረሰውን ብስጭትና ህዘን መመልከት ይበቃል። ንዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም በአሥመራ ከተማ የፈነዳው የአንድነት የደሴታ መንፈስ፤ ከሁለት ወር ተኩል በኋላ ጥር 30 ቀን በምሬትና በቁጭት ተለውጦ ማየት እጅግ ያሳዘን ነበር። በዚህ ጉዳይ ከቢትወደድ አሰፍሐ ወልደሚካኤል ጋር በሰፊው ተነጋግረ፤ ይህ ሁሉ ሊደርስ የቻለው በምን ምክንያት እንደሆነ፤ የሰጡትን አስተያየት እንደሚከተለው አቀርቦዋለሁ።

« ..... የፌዴራሊዮኑ መፍረስ በደህና ከተፈጸመ በኋላ፤ ጃንሆይ አሥመራ መጥተው በሰነባቸው ሰሞን ትልቅ ሰህተት ሠሩ። በኤርትራ ጉዳይ አሰከ መጨረሻ የተሰጡትን ዲሚጥሮስና አሰፍሐን ወደ ልዲስ አበባ አዛውረው፤ ለራሲጣው ለተስፋዮሐንስ ሹመትና ሥልጣን አሸከሙ። በዚህ «መሬቱ የሚቀበለውን ትቶ ልራሹ የፈለገውን ዘራ» የሚባለው ጥንታዊ ታሪክ ተፈጸመ። የኒዮኒስት የተባሉት ለአንድነት፤ በአንድነት የተዋጉና የተሰጡ ሁሉ፤ በእኛ መገለልና በተስፋዮሐንስ ሹመት እጅግ አገዢው ዕለቱኑ ሸፍተው ልደሩ። ተቃዋሚዎቻችንም ለካስ እዚህ

ለመድረስ ኖርዋል ? ብለው መዘባበቻ አደረጉን። የኛ ተግባር ፌዴሬሽኑን ማፍረስ ብቻ ሳይሆን፤ ከፈረስም በኋላ፤ የአስተዳደሩን መዋዕድ አስተካክሎ ማላመድና ማጠናከር መሆን ነበረበት። ነገር ግን መላከሰላምና እኔ፤ ይዘንን ተግባር እንድንፈጽም አልተመረጥንም። ፌዴሬሽኑን በማፍረስ ጉዳይ ዋና ዋና የሆኑት ሰዎች ለአዲሱ አስተዳደር አይሆኑም ተብሎ፤ እኛን ወደ አዲስ አበባ አዛውናን። ምክንያቱ ይዘ ከሆነ፤ ገዢራል በቢይስ ከእኛው ጋር ተባባሪ አልነበሩም ? እሳቸውስ ለምን አልተዛወሩም ? ..... »

ጥያቄ-

ፊታውራሪ ተስፋዮሐንስ በርሄ ምክትል እንደራሴ እንዲሆኑ ሀሳቡ የመነጨው ከማን ነው ?

መልስ -

« ..... ዘቸሎታው ይስማማኛል ብለው ሹመቱን ያስጡት ገዢራል በቢይ አበበ ናቸው። ከገዢራል በቢይ ጋር ለሶስት ዓመታት በመካከላችን እንከን ሳይገባ የልባችንን እየተገላለጥንና እየተመካከርን ስንሠራ ከኖርን በኋላ፤ በመጨረሻው ጊዜ ተስፋዮሐንስን ምክትል እንደራሴነት ለማሾም ለጃንዠይ ሲያቀርቡ አላማከሩንም። በዚህ በኩል የተሰማኝን ቅሬታ ምንጊዜም ሳልረሳው እኛራለሁ። ጃንዠይ እንደወትሮአቸው ጠርተው ስለ ሹመቱ ምን ታስባለህ ? ብለው ጠይቀውኝ ቢሆን ኖሮ፤ ተስፋዮሐንስን ምክትል እንደራሴ ማድረግ ለኢትዮጵያ የተሰጡትን አንድነቶችን እንደ መግደል የሚቆጠር ነው አላቸው ነበር። ዋና እንደራሴነቱ ለገዢራል በቢይ ከተሰጠ፤ የቀረው ቢቀር የቆላውን ሕዝብ ለማስደስትና ለማስተባበር ሺህ አሊራዳይን ምክትል ማድረግ ይጠቅም ነበር። ምን ይሆናል? ሀሳቡን ለማትረብ ዕድሉ አልተሰጠንም። ፌዴሬሽኑን ካፈረስን በኋላ ጃንዠይ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ሲመጡ፤ ጠቅላይ ሚኒስትራቸውንና ዋና ዋና ሚኒስትሮቹን ይዘው በመምጣት ለአገሩ የሚታሰበው አዲሱ አስተዳደር፤ በሚገባ እንዲመክርበትና እንዲወስን ቀደም ብዬ ያቀረብኩት፤ ሀሳብ ይዘን ከመሳሰለው የአሠራር ስህተት ሊያድን ይችል ነበር ብዬ አስባለሁ። ..... »

ጥያቄ-

ቢትወደድ ፣ ይቅርታ ቢያደርጉልኝ ወደኋላ ተመልሼ አንድ ነገር ላስታውስዎ እፈልጋለሁ። ይኸውም፤ ቢታዘግጥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት፤ ኤርትራ በፌዴሬሽን ከኢትዮጵያ ጋር እንድትቀላቀል በወሰነ ጊዜ፤ አርሰዋል ለጃንዠይ በጽሑፍ ስለ አቀረቡት ስለ አንድነት ተቃዋሚዎች ወይም ራቢዛዎች ጉዳይ ነው። « ..... በአንጻራችን ቆመው የተዋገን የተቃዋሚ ማዘዞች፤ በማፈርና በመፍራት እንዳይርቁና ቀቢጽ ተስፋ ይዟቸው በጀመሩት የባዕድ መሣሪያነት እንዳይቀጥሉ፤ ከተሩት ወንድሞቻቸው ጋር በእኩልነት በማየት የምናቅሩቸው እንጂ የምናርቃቸው አለመሆናችንን በተግባር መግለጽ አለብን ..... » ብለዋል። ይህ ሀሳብ በሌላ አነጋገር ራቢዛዎችን በጠላትነት ማየት አያስፈልግም። መብታቸው ከሌላው እኩል የሚጠበቅላቸው መሆኑን እያስረዱ ማትረቡ ይጠቅማል የሚል ነው። ይህን የርስዎን ሀሳብ መሠረት አድርገን ስንከተል፤ ራቢዛ የነበሩት ተስፋዮሐንስ በርሄ በተደላ ባይሩ መንግሥት ጊዜ ከቀተኛ

ኃላፊነት ተስጥቷቸው እንደነበረ፤ በርስዎም ካቢኔ የፈናንስ ስብረተሪ (ሚኒስትር) ሆነው መሥራታቸውን አይተናል። ስለዚህ እናንተ የእንደነት ሰዎች እኝህን የቀድሞ ራቢ ማ በሥልጣን እያሳደጋችሁ ያመጣችኋቸው ስለሆነ፤ ዝፍራል ዘቢይ ምክትል እንደራሴ እንዲሆኑ በማሾማቸው፤ ለምንድን ነው እስከዚህ ድረስ የሚያሳዝን ሆኖ የታያችሁ ?

መልስ-

« ..... ይዘን ጥያቄ ዘሁለት መልክ መክፈል ያስፈልጋል። የመጀመሪያው በ1950 ዓ.ም ለጃንዩሪ ስለአቀረብኩት ዘላብ ነው። የተነበበልኝ ደብዳቤ እርግጥ እኔ የጻፍኩት ነው። እኔም ከዚህ አለፍ። ሌላው ከዚህ አንተ ዘንድ እንዴት እንደደረሰ፤ ምርምሩን ትቺ፤ ተፃምር ነው በማለት ባልፈው ይሻለኛል። ..... እንተ እንደጠ ቀስከው ለጃንዩሪ የጻፍኩት ደብዳቤ፤ የተባበሩት መንግሥታት የኢርትራን ጉዳይ ሕዝቡ የጠየቀውን ንግሥት ለሌ፤ ድርጅቱ በፈለገው ዓይነት ከፈረደ በኋላ፤ የአገራችንን የውስጥ ፖለቲካ ጉዳይ በምን መልክ እንደምናዘጋጅ ህሳብ የግሰጥ ነው። ይኸውም፤ በኢርትራ ውስጥ ባሉት የፖለቲካ ማዘበርች መካከል ያ ሁሉ ትግልና ፍጅት ተደርጎ በተገኘው ውጤት፤ እንደነቶች አሸናፊዎች በመሆናቸው፤ በተቃዋሚዎቻቸው ላይ ጥቃት እንዲያደርሱ ጥንቃቄ እንዲደረግ ነው። እንደነቶችና የተቃዋሚው ክፍሎች፤ አሸናፊዎችና ተሸናፊዎች ተብለው ወገን እንዲለዩ የተደረገ እንደሆነ፤ የውጭ ጠላትም መግቢያ በ፤ ስለሚያገኝ፤ በኢርትራ ውስጥ ምንገዜም የገደባቸው የርስ በርስ ወርነት ሊቀጥል ይችላል። ይዘ እንዳይደርስ እኛ የእንደነት ወገኖች፤ ልዩ ሰፊዎችና እርቆ ተመልካቾች ሆነን ተቃጥሎቻችን በተሸናፊነታቸው አፍሪው፤ የውጭ መሣሪያ ሆነው የጠላትን ሥራ እንዳይቀጥሉ፤ 1ኛ/ መብታቸው ከሁሉም ጋር እኩል እንደሚጠቅላቸው፤ 2ኛ/ በሥራም ሆነ በግል ነገሮቻቸው ምንም ዓይነት ልዩነት እንደግደረግላቸው፤ በተግባር የሚታይ ዋስትና ይሰጣቸው አልኩ እንጂ፤ እንደነቶች ታግለውና አሸናፊው ያገኙትን የሥልጣን ወንበር ለራቢዎቻቸው መልቀቅ ያስፈልጋል እላለኩም። ተስፋዮሐንስ በርሄን፤ ደጃች ተደላም ሆኑ እኔ፤ በችሎታው ተገቢ በሆነ ሥራ ላይ እዋልነው እንጂ፤ እሥልጣን ቁንጮ ላይ ውጥቶ እንደነቶችን የሚያጠቃወት ዕድል አልሰጠነውም። ተስፋዮሐንስ በርሄን ችሎታውን በማየት ብቻ ከሚገባው በላይ ከፍተኛ ሥልጣን መስጠት፤ የእንደነት ወገኖችን ምን ያህል እንደሚያሳዝን መታወቅ ነበረበት። ..... »

የታወቁት ራቢ ማ ተስፋዮሐንስ በርሄ፤ በደጃዎች ተደላ ባይሩ በተለይም በቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል ካቢኔ፤ ከፍተኛ ኃላፊነት የተሰጣቸው በሥልጣን ማደጋቸው አልተካደም። ይሁን እንጂ በእንደነቶች ጠቅላ ትልቁ ቅሬታና ህዝን የተፈጠረው፤ ተስፋዮሐንስ የኢርትራ ጠቅላይ ግዛት ምክትል እንደራሴ ሆነው መሾማቸው ነው ተብሏል። ይህ እንዳይደርስ፤ በንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፍቃድ የተስፋዮሐንስ በርሄ በምክትል እንደራሴነት ሹመት ከመታወጁ በፊት፤ የጃንዩሪ ባለሟል የሆኑት የቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል አስተያየት ላይጠየቅ መቅረቱ፤ እጅግ አስገራሚ ሆኖ ይታያል።

## የተድላ ዕቁቢት ትራገፍዷ

በደጃዝማች ተድላ ባይሩ መንግሥት ጊዜ የኤርትራ ፖሊሲ የሚመራው በአንግሊዞች አሳዥነት ነበር። በመሰከረም 1955 ዓ.ም አስፍሐ ወልደሚካኤል ቺፍ ሌግዚኩቲቱ በሆኑ በአንድ ወር ጊዜ ውስጥ፤ በአንግሊዙ በኮሎኔል ራይት (WRIGHT) በታላቅ ተድላ ዕቁቢት የተባለውን የወራዩ ተወላጅ፤ የኤርትራ ፖሊሲ ዋና አሳዥ አድርገው ሾሙት። በአንግሊዞች አስተዳደር ዘመን በፖሊሲነት ጥያቄ የሰለጠነው ታላቅ ተድላ፤ ትጋቱና ዲሲፕሊኑ በበላዮቹ ዘንድ ስለታወቀለት፤ ለኤርትራ ፖሊሲ አሳዥ በፓርላማው የተወሰነውን የኮሎኔልነት ማዕረግ ለማግኘት የተፋጠነ ዕድገት ተደርጎለታል።

ተድላ ዕቁቢት፤ የአንድነት ያገር ፍቅር ማህበር አባልና ታጋይ መኩንን ተብሎ የተመሰከረለት ሰለሆነ፤ በቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል የአስተዳደር ዘመን ለሌግዚኩቲቱ ሥልጣን በጣም ቅርብና እምነት የተሳለበት ሰው ነበር። ይህ ወጣት መኩንን በፖሊሲ አሳዥነቱ፤ ጃንሆይ ወደ ኤርትራ በተጓዙ ቁጥር የሚያደርግላቸው የአጠባበቅ ዝግጅትና፤ የሚያሳያቸው የነቃ መንፈስ፤ መልካም አስተያየትና አድናቆት ስለአሳደረባቸው፤ አዲስ አበባ በግዛቱ መጥቶ አንዲስተናገድ ከማድረጋቸው በላይ፤ አንድ ግልጽ አውቶሞሊልና በሚወዷቸው ልጃቸው በልዑል መኩንን የተሰየመ ልዩ ሽጉጥ ሸልመውታል።

በሰኔ 1962 ዓ.ም ንጉሠ ነገሥቱ ኤርትራን ለመጉዘነት ሲሄዱ፤ በሥራውና በአንድነት መንፈሱ ለተደሰቱበት ለተድላ ዕቁቢት፤ «የዘርጋድየር ገፍኔራልነት ማዕረግ» አንዲሰጠው ራሳቸው አሰበው፤ የዘብር ልብሱም በኢትዮጵያ የፖሊሲ ገፍኔራሎች ፎርም በልዩ ዘዴ ተሰፍቶ ከሹመቱ ጋር እንዲሰጠው ወሰኑ። በዚያን ሰዋን አሥመራ ላይ ይካሄድ የነበረው የጊኔ ሬፑብሊክ ፕሬዚዳንት የአህመድ ሴኩቴሪ አፊሴል ጉብኝት ከተፈጸመ በኋላ፤ ሰኔ 26 ቀን 1962 ዓ.ም ንጉሠ ነገሥቱ በቤተመንግሥቱ ቢሮአቸው ላይ እንደተገኙ፤ ኮሎኔል ተድላ ተጠርቶ የታሰበለት ሹመት እንዲሰጠው፤ እንደራሴያቸውን አዘዙ። ገፍኔራል ሀቢይም በበኩላቸው ምክትል አንደራሴውን አስፍሐን ጠርተው ተድላ ዕቁቢትን ለሹመቱ እንዲያሰጡት ነገሯቸው። በዚህ ጊዜ ምክትል አንደራሴ አስፍሐ ይበሳጩና፤ በኤርትራ ዋና አስተዳዳሪነት ሥልጣናቸው፤ ለተድላ የሚሰጠው ሹመት ተገቢ አይደለም በማለት ንጉሠ ነገሥቱን ማነጋገር አለብኝ አሉ። በዚያች ሰዓት፤ እኔ የማስታወቂያን ሥራ በሚመለከት ጉዳይ፤ ከአለቃዬ ከብላታ ግርማቸው ተነሳሳይነት ጋር ጃንሆይ ቢሮ ስለነበርኩ፤ ቢትወደድ አስፍሐ ዘድንገት ዘውብለው ገብተው፤ ለኤርትራ ፖሊሲ አሳዥ ለመሰጠት የታሰበውን የዘርጋድየር ገፍኔራልነት ማዕረግ በኤርትራ አስተዳዳሪነቱ አልቀበልም ብለው ሲሟጉ፤ የነበረውን ዐኔታ የማየት ዕድል አጋጥሞኛል። አስፍሐ ወልደሚካኤል በአነጋገራቸውም ሆነ በአቀራረባቸው ጃንሆይን ሲዳፈሩ ያየውን ለመጀመሪያ ጊዜ ሰለሆነ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ምንም እንኳን የኤርትራን አስተዳዳሪ በተባታ ለመሻር ሥልጣን ባይኖራቸውም፤ በጃንሆይ መልካም ፈቃድ የተሰጣቸው የቢትወደድነት ማዕረግ ተገዢ፤ «አቶ» እንዲባሉ ይወስንባቸዋል ብዬ ሰግኜ ነበር። አስፍሐ ወልደሚካኤል በመጀመሪያ ለተድላ የታሰበው የዘርጋዳየር ገፍኔራልነት ማዕረግ ተገቢ አለመሆኑን ለማሰረዳት፤ ሶስት ምክንያቶች ደረደሩ።

1. የኢርትራ ፖሊስ አዛዥ በኮሎኔል ደረጃ እንዲሆን ቢፓርሳማ የተወሰነ ስለሆነ፤ ጃንሆይ ሕገ መንግሥቱ በማይፈቅድልዎ የውስጥ ጉዳይ ገብተው ደንቡን ቢሸሩት፤ መማከርቶቹን በጣም ቅር ያስኛቸዋል። ከዚህም በላይ የጃንሆይን ስም የሚያስነሳ ፕሮፓጋንዳ ለመንዛት፤ ለጠላቶቻችን ዕድል ይሰጣል።

2. ተድላ ዕቁቤትን ከሻለቃነት ደረጃ አንስቼ የፖሊስ ዋና አዛዥ ሳደርገው፤ የኮሎኔልነትን ደረጃ ያገኘው በተፋጠነ ዕድገት ስለሆነ፤ ዛሬ ለገጭራልነት ማዕረግ አልደረሰም።

3. ግርማዊነትም የገጭራልነት ማዕረግ ይገባዋል ብለው ከወሰኑ፤ ተድላ እቁቤት ብርጋድየር ገጭራልነቱን ተቀብሎ አዲስ አበባ መዛወር አለበት እንጂ፤ የኢርትራ ፖሊስ አዛዥ ሆኖ መቀመል አይችልም ..... ብለው አስረዱ።

ጃንሆይ ቱግ አሉ። « ..... የፓርላማውን አባሎች፤ እንተም እያመለከትከን እኛም እያስብንላቸው፤ ራስ ደጃዝማች ፊታውራሪ ቀኛዝማች ..... እያልን ስንሾም ኖረን የለም ወይ ? በዚሁ አኳኋን ለፖሊሱ አዛዥ የማዕረግ ዕድገት በመስጠታችን ፓርላማዎቹን ቅር የሚያስኛቸው ምኑ ነው ? ..... ይኸ እንተ ራሱ የፈጠርከው ፍሬ የሌለው ምክንያት ስለሆነ አልተቀበልነውም ... » ብለው፤ በቱግ ተናገሩ። ወዲያው ገጭራል በቢይ ነገሩን ለማብረድ ወደ አስፍሐ መለስ ብለው፤ « ..... ቢትወደድ ! የፓርላማው አባሎች የጃንሆይን ሀሳብ እንዲረዱት ለግድረግ፤ እርስዎ ባለዎት ጥበብና ዘዴ መሞከር አይችሉም ወይ ? ..... » ብለው ጠየቋቸው። ጃንሆይ የበለጠ ተናደዱ። ወደ ገጭራል በቢይ ፊታቸውን መልሰው፤ « ..... እንተ ደግሞ ምን ታስታምማለህ ? የፓርላማውን ነገር የፈጠረው እሱ ራሱ ስለሆነ አንቀበለውም ብለንዋል ..... ትዕዛዛችን አሁን መፈጸም አለበት ..... » ብለው፤ ከወንበራቸው ብድግ አሉ። ዓይናቸው አስፍሐ ላይ ተተክሎ ቀረ። በዚህ ጊዜ ቢትወደድም በጣም ደነገጡ። « ..... የጃንሆይ ትእዛዝማ መከበር አለበት። ለዚህ ጥያቄ አይቀርብበትም። እኔ ታማኝ አገልጋይም ለጃንሆይ ሀሳቤን ሳልደብቅ እንድናገር ያስለመዱኝ እርስዎ ነዎት። ስለዚህ፤ የሚመስለኝን ገለጥኩ እንጂ፤ የጃንሆይን ትእዛዝ አላከብርም አላልኩም ... » ብለው እጅ ሲነሱ፤ ሠላም ሆነ።

ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ፤ ኮሎኔል ተድላ እንደራሴው ቢሮ ተጠርቶ፤ በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድና ትእዛዝ የብርጋድየር ገጭራልነት ማዕረግ የተሰጠው መሆኑ ተነገረው። ወዲያውም ከአዲስ አበባ፤ በገጭራል ድረሴ ዱባለ የኢትዮጵያ ፖሊስ ሠራዊት ጠቅላይ አዛዥ ዩኒፎርም ዓይነት፤ የተዘጋጀለትን የማዕረግ ልብስ፤ ከብላታ አድማሱ ረታ የጃንሆይ ልዩ ግምጃ ቤት ሹም ተቀብሎ ለበስ። በአዲሱ የማዕረግ ልብሱ ጃንሆይን ጫማ ስሞ ሲወጣ፤ ከገጭራል በቢይ በፊት ሮጦ ሂዶ አንገታቸው ላይ ተጠምጥሞ ደስታውን የገለጠው ለቢትወደድ አስፍሐ ነበር። ያለ ጥርጥር ሹመቱ የጃንሆይ ቢሆንም፤ ለዚህ ደረጃ ያበቁኝ ቢትወደድ አስፍሐ ናቸው ብሎ፤ በማመን ነው።

ተድላ እቁቤት ብርጋድየር ገጭራል ተብሎ፤ የኢትዮጵያን ፖሊስ ሠራዊት ገጭራሎች ዩኒፎርም ከለበሰ ከአምስት ወር በኋላ፤ ፌዴሬሽኑ ሲፈርስ ከቢትወደድ አስፍሐና ከአንድነቶች ጋር የቅርብ ተባባሪ ከመሆኑም በላይ፤ የተሰማው ደስታ



የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ሻለቃ ተድላ ዕቁቢት  
(ኋላ ብሪጋድየር ዠራራ)

« ..... የዛሬው በዓላችን፡ ትልቋ ኢትዮጵያ እንደገና መጣች። የአክሱም ታሪካችን እንደገና መጣች። ..... ከዛሬ ጀምሮ በማህል ምንም ነገር የሌለበት ዑሉም ሰው ኢትዮጵያ ብቻ ሆኖ እንዲኖር ተደረገ እያልን የምናስበው ቀን ነው ..... »

(ተድላ ዕቁቢት ኅዳር 16ቱን 1962 ዓ.ም ፌዴሬሽን በፈረሰ ማግሥት የሰጠው አስተያየት።)

ወሰን አልነበረውም። ፌዴሬሽኑ በፈረሰ ማግሥት ሐሙስ ጥቅምት 16 ቀን 1962 ዓ.ም የግርማዊነታቸው እንደራሴ በቤተመንግሥቱ ባደረጉት የምሳ ግብዣ ላይ፣ ለእኔ ወንበር የተሰጠኝ ከገጼራል ተድላ ዕቁቢት አጠገብ ነበር። በዚያን ቀን በተድላ ላይ ያየሁትን የደስታ ስሜት ምንጊዜም አልረሳውም። በመካከላችን ወዳጅነትና መቀራረብ ሰላስ፣ አንድ ነገር ልጠይቀው ብዬ አስብኩ። « ገጼራል ! ለዚህ በዓላችን ምን ስም እንስጠው ? » .... የታላቁ ሕንድነት ቀን » ብንለው ምን ይመስልሃል ? ..... ብዬ ጠየቅኩት። « .... የሰም .... የለም .... የሕንድነት ነገር ድርጅት ሕንድ ነን። የዛሬ አሥር ዓመትም ለሕንድነት በጣም አክብረናል። ስለ ሕንድነትም በጣም ተናግረናል። የዛሬ ጉዳያችን፣ ትልቋ ኢትዮጵያ እንደገና መጣች። የኦክሱም ታሪካችን እንደገና መጣች። አሁን ከዛሬ ጀምሮ በማህል ምንም ነገር የሌለበት ሁሉም ሰው ኢትዮጵያ ብቻ ሆኖ እንዲኖር ተደረገ፤ እያልን የምናስበው ቀን ነው ..... » አለኝ። አነጋገሩ በጋላ ስሜትና ቆጣ ባለ መንፈስ ስለሆነ፣ ሌላ ጥያቄ አልጨመርኩም። በሰጠኝ አስተያየት አድናቆቴን ገልጼው ጭውውታችንን ወደ ሌላ ጉዳይ አዛወርኩት።

የፌዴሬሽኑን መፍረስና የአስተዳደሩን ከኢትዮጵያ ጋር መዋሀድ ከልቡ ያመነበትና ያንን ያህል ደስታ የተሰማው ሰው፣ ከጥቂት ወራቶች በኋላ ሕይወቱን ለማጥፋት ያደረሰው ምክንያት ምን እንደሆነ፣ ከቢትወደድ አስፍሐ ያገኘሁትን አስተያየት እንደሚከተለው አቀርባለሁ።

ተድላ ሕይወቱን ያጠፋው

በተሰፋዮሐንስ በርሄ ምክንያት ነው

(አስፍሐ ወ/ ሚካኤል)

« ..... ጥር 20 ቀን 1963 ዓ.ም የፍርድ ሚኒስትርነት ተሾሜ ከቤተመንግሥቱ ሰወጣ፣ ከመውጫው በር ላይ የኢርትራን ፖሊስ ጥና አዛዥ አገኘሁት። ቀዝቀዝ ያለ ሰላምታ ሰጥቶኝ ዝም አለኝ።

-- ምነው ገጼራል እንኳን ደስ አለህ አትለኝም ወይ ? ..... አልኩት።

-- እያወቀ፣ ምን ሆነዋል ? አለኝ።

-- የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የፍርድ ሚኒስትር ሆንኩ፣ አልኩት።

-- ሳቅ አለና ..... እራሱን እየጥነቀቀ፣ ልኛ ነን እንጂ አገሬ፣ ሕንድነቴ፣ ወገኔ፣ ሰንል የነበርን፣ እነሱማ (አግሮች) ወንበሬ የግዛት ወንበሬ በማለት ላይ እንደነበሩ አላዩን አለኝ።

-- ከተድላ የማልጠብቀው አነጋገር ስለሆነ፣ በጣም ደነገጥኩ። ይህን የገነፈለ አስተያየቱን ለመለውጥ አንዳንድ ምክር ለመስጠት ሞክርኩ። እምብዛም የማዳመጥ ፍላጎት አይታይበትም ነበር። ..... ደግሞስ ይህን ራዲዮ ተሰፋዮሐንስን ምክትል እንደራሴ ያስደረጉ እርሰዎ ነገት ? ብሎ ጠየቀኝ።



-- « ..... እንተ ተድላ ምነው ማሰብ ተሳነህ ? በንጉሥ እንደበት እየተነገረ ነው እንጂ፤ ሹመት እኮ የሚመጣው ከእግዚአብሔር ነው ..... » አልኩት።

-- « ..... ይህን ራቢጣ ምክትል እንደራሴ ለማለት እግዚአብሔር ሥራ አላጣም ..... » ብሎኝ ከፊቴ ዘወር አለ።

ከአንድ ሳምንት በኋላ፤ እቤቴ መጥቶ ትንሽ በረጋ መንፈስ አነጋገረች።  
« ..... በአሁኑ ሰዓት እርስዎን ከኤርትራ እንስተው ወደ አዲስ አበባ መውሰዳቸው፤ የሸዋ ሰዎች ብልሆች እንዳልሆኑ ተጋለጡ። በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ እርስዎ ምን ያህል ተወዳጅ እንደሆኑ፤ አገሩንም ለተጀመረው የፍጹም እንድንት ጉዳና፤ መሠረቱን ማስያዝ የሚችሉ እርስዎ መሆንዎን፤ ጃንሆይ የሚያውቁ ይመስለኝ ነበር። በጣም ተሳስቼ አለሁ። የኤርትራን ሕዝብ ጉዳይ ጃንሆይ አልተከተሉትም። እሳቸው በሥልጣን ታውረዋል። የፌዴሬሽኑ ሕግ ስለተቀደደ ብቻ ሁሉም ችግር ያለቀ መስላቸዋል። በዚህ ምክንያት ብዙ ስህተት ሠሩ። በተሠራውም ስህተት ይህ አገር ከአንድ ዓመት በኋላ አገር አይሆንም... » አለች። እኔም ይህን ስምቼ ዝም ማለት አልቻልኩም። ምክሬን ቀጠልኩ። « ..... ሰማ ተድላ ! አባክህ አትበሳጭ። እንደድሮህ ተግተህ ሥራ። ታማኝነትህን አታገድል። ጃንሆይ ምን ያህል እንደሚወዱህ ታውቃለህ። አንድ ነገር ቢደርስብህ አዲስ አበባ መጥተህ ብላትህን ትነግራቸዋለህ። እኔም በማናቸውም ጉዳይ ካንተ ጋር ነኝ። ... » አልኩት። « ..... አባክህ! ታማኝነትም ሆነ ትጋት በሸዋ ሰዎች ዘንድ ዋጋ እንደሌለው፤ አሁን በተደረገው ተገንዝቤአለሁ። ለወደፊቱ ተስፋ የሚባል ነገር የለም። እናንተም ዝም ብላችሁ፤ እያወቃችሁና ዓይናችሁ እያየ፤ ለራቢጣዎች አስረክባችሁ መሄዳችሁ ነው። ከእንግዲህ ወዲህ ጊዜው የራቢጣዎች ስለሆነ፤ የኛም የአንድነቶች ጉዳይ የጨለመና ቀኑን የሚጠበቅ ነው ..... » ብሎኝ ከቤቴ ወጣ።

እኔ ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ከመነሣቴ በፊት፤ እንደራሴውና ተድላ እልህ ተገባብተው አይቼ በጣም ስጋሁ። ጊዜ ሳላጠፋ ገፍኔራል ዐቢይን በተለየ ቀጠሮ ጠይቄ ስለ ተድላ የማስበውን ነገርኳቸው። « ...ተድላ ዕቁቢት በተስፋ-የሐንስ እየታዘዘ መኖርን አይቀበልም። ለኤርትራ ኢትዮጵያነት በተደረገው ትግል፤ ተድላ ዕቁቢት ብዙ የሠራና የተከበረ ታሪክ ያለው ነው። ፈቃድዎ ቢሆን ለእኛ እንደተደረገው ለእሱም በደረጃው ወደ አዲስ አበባ ተዛወሮ እንዲሠራ ቢደረግ ትልቅ ግልግል ነው። ይኸ የማይቻል ከሆነ፤ የኤርትራ ፖሊስ አሳዥ ቀጥታ በእርስዎ የሚታዘዝ እንዲሆን ያድርጉ እንጂ፤ በተስፋ-የሐንስ ሥልጣን ውስጥ አይመድቡት .... » ብዬ ለመንኳቸው። በንግግራችን ላይ ገፍኔራል ዐቢይ የተድላን ወደ አዲስ አበባ መዛወር ጉዳይ እንዳልጣማቸው ታውቆኛል። ነገር ግን ፕሮብሌሙን አያውቁ፤ ተድላ በተስፋ-የሐንስ ሥር እንዲታዘዝ ያደርጋሉ ብዬ አልጠረጠርኩም ነበር። በዚህ ገፍኔራል ዐቢይ በስጦት ውሳኔ የሁለቱ ሰዎች ጡብ እጅግ እየከረረ ሄደ። ተድላ በተስፋ-የሐንስ ላይ ጥላቻውን በግልጽ አሳየ። እንደራሴው፤ ፖሊሱ አሳዥ አቋም ከዲሲፒሊን የወጣ ነው አለ። በዚህ ጊዜ ግልፍተኛው ተድላ ሁሉም ነገር ጨለመበት። ተስፋ-የሐንስ ከአናቴ ላይ ሆኖ የደገነብኝን መሣሪያ፤ ጠላቶቼ እየተቀባበሉ ያጠፉኛል የሚል ስሜት አደረበት። የኤርትራ ፌዴሬሽን እንዲፈርስና ፍጹም ውህደት እንዲሆን ያደረገሁት ተጋድሎ ሁሉ፤ በመጨረሻው በጠላቶቼ እጅ ይጥለኛል ብዬ አሳስብኩም ነበር ብሎ። እጅግ

ተመተ። በዚህ አኳኋን የራዚሣ ሥልጣን ከሚገድለኝ፤ እኔ ቀድሜ ከሕይወቴ ልገላገል ብሎ፤ ፌዴሬሽኑን ባፈረሰን ልክ በሰባተኛው ወር፤ በሰኔ 1963 ዓ.ም ራሱን ገደለ። የዚህ የአንድነት ታማኝ መኩንን ራሱን መግደል አዲስ አበባ እንደተሰማ፤ ጃንዞይ ጠርተው አስተያየቴን ጠየቁኝ። « ..... ተደላ ዕቁቢት ራሱን የገደለው፤ ጃንዞይን ወይም ኢትዮጵያዊት ኢርትራን ከድቶ እይደለም። ተደላን በተሰፋዮሐንስ ሥልጣን ሥር እዚያው እሥራው ላይ ከሚቆየት፤ ወደ አዲስ አበባ ማዛወሩ እንደሚሻል የተረብኩት ህሳብ አልተደመጠልኝም። እኔን ያለፈው አልፏል። ሰዛሬው የሚሻለን፤ በእኔ አስተያየት ተደላን በዜጎች ላይ ማዕረግ ተብሩን ማሳመርና ቤተሰቡን መርዳት ነው። በቀብሩ ላይ ለመገኘት ጃንዞይ እኔን ቢልኩኝ፤ የተገባ ይመስለኛል ..... » ብዬ ህሳቤን ሳልደብቅ ነገርኳቸው። ጃንዞይ በተደላ አሳዛኝ ሞት መነኪታቸው ይታይ ነበር። ሆኖም ስለአቀረብኩት ህሳብ፤ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ጸሐፊ ትዕዛዝ አነሳሉ። ዜጎች ለዚያን መጠየቅና እሱ ምን እንደሚያስብ ማወቅ ያስፈልጋል አሉ። « .... ተደላ ራሱን የገደለው ከእኔ በላይ ባለሥልጣን የለም ብሎ ነው። ይህ ምሥጢር አይደለም። ማንም ያውቀዋል። ስለዚህ በዜጎች ላይ ማዕረግ ልዩ ተብሮ አያስፈልገውም ..... » ብለው ዜጎች ለዚያ አስተያየታቸውን ሰጡ። ስለ ቀብሩ የእኔ ህሳብ ተቀባይነት ባያገኝም፤ የሚቼ የጡረታ መብት ለቤተሰቡ እንዲከበርና፤ መንግሥት ስጥት ይኖርበት የነበረውንም ቤት፤ ቤተሰቦቹ እንዲጠቀሙበት ጃንዞይን አስፈቅጄ፤ በዚህ ተፈጽሟል ..... »

ተደላ ዕቁቢት በተፈጥሮው በጣም ግልፍተኛ እና በሥራውም ጨካኝ እንደነበረ በሰፊው ይነገርለታል። የኢርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት የሚቃወሙትን ሁሉ፤ በመብራት እያሳደደ ያጠፋቸው ነበር። የተደላ አስተያየት በተለይ ክርስቲያኖች የሆኑት ተቃዋሚዎች፤ በውጭ ጠላት የተገዙና ለውጭ ጠላት ያደሩ ሰለሆኑ፤ መራራት አያስፈልገውም የሚል ነበር። ለምሳሌ የቲሰማ አሰበርም ቤተሰቦች፤ ለጥቅማቸው ኢርትራን አንድ ጊዜ ሰማልያን ሌላ ጊዜ ለእንግሊዝ እያፈራረቁ ሲሸጡ ሲለውጡ ኖረዋል። ተሰፋዮሐንስ በርሄ ከእነዚህ የኢትዮጵያ ጠላቶች ከሆኑ ቤተሰቦች አንዱ ነው። በጠቅላላው እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ፤ የኢትዮጵያ ጠላቶች ተብለው መጋለጥ እንደሚገባቸው፤ ተደላ ዕቁቢት ከልቡ የሚያምን መሆኑን፤ ቢትወደድ አሰፍሐ በሰፊው አስረድተዋል።

ለሠራዬ አውራጃ የማህበረ ፍቅሪ ሀገር ፕሬዚዳንት የነበሩት የራስ ኃይሌ ተሰፋማርያም ልጅ፤ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌ፤ ሐምሌ 7 ቀን 1993 ዓ.ም አዲስ አበባ ተገናኝተን ስለ ተደላ ዕቁቢት ጉዳይ የነገሩኝ፤ በብዙ ረገድ ከቢትወደድ አሰፍሐ መግለጫ ጋር የሚመሳሰል ነው።

ዜጎች ተደላ ዕቁቢት ራሱን ከመግደሉ ከጥቂት ቀናቶች በፊት፤ እንደራሴውን ዜጎች በሰፊው በልዩ ቀጠር አነጋግሮ ሲመለስ አግኝቼው ስሜቱን የገለጸልኝ፤ እጅግ በመረረ ብስጭት ነበር።

« ..... ክቡር ዜጎች ! ኢትዮጵያን ማልያን በወረራት ጊዜ፤ እርስዎ ለአገርዎ ነፃነት የተዋገና የተሰደዱ ነዎት። እኔም ከብዙ ኢርትራውያኖች ጋር « ኢትዮጵያ ወይ ሞት » ብዬ የታገልኩና የተሰቃየሁ አርበኛ ነኝ። በኢትዮጵያ ባንዳ ነግሶ አርበኛን እየለቀመ እንዲያጠፋ ሥልጣን አልተሰጠውም። በኢርትራ ግን



ግራዝማች ተስፋዮሐንስ በርሄ  
(ኋላ ፈታውራሪ፣ ደጃዝማች)

የተደላ እና የአስፍሐ ካቢኔ አባል፣ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት ምክትል እንደራሴ፣  
ቀደም ሲል የኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ተቃዋሚ የነበሩ፣ የራስ ተሰማ  
አስበሮም ቤተሰብ ናቸው።

ራቢጣ ነግሶ አንድነቶች እንዲገደሉ ሲፈረድባቸው አያለሁ። የአንድነቶች ጠላት ተሰፋዮሐንስ በርሄ፣ ከርስዎ ከንጉሠ ነገሥታችን እንደራሴ የበለጠ ሥልጣን ተቀብሎ፣ የሚፈጽምብንን ግፍ እርስዎ ተረድተውታል ሕ ወይስ አውቀው ትካክል ነው ብለው አምነውበታል ሕ ለዚህ ክቡር ገፍኔራል የሚሰጡኝ መልስ፣ ሰራሴና ለሕይወቴ ውሳኔ በጣም ይጠቅመኛል..... » ብዬ ለመንኳቸው። « ..... ፊታውራሪ ተሰፋዮሐንስ በርሄ፣ በጠባያቸውም ሆነ በችሎታቸው ምን ዓይነት ሰው መሆናቸውን ለማወቅ፣ ለብዙ ዓመታት የፈናንስ ሲክራተሪና የቅርብ ረዳታቸው አድርገው ያሳደጓቸውን ቢትወደድ አሰፍሐን ማነጋገር ይጠቅማል። ፊታውራሪ ተሰፋዮሐንስን እኔ የማውቃቸው በሥራ ብቻ ነው። እስካሁን እንደአየኋቸው፣ ሕግን የሚያከብሩና ኃላፊነታቸውን በትክክል የሚፈጽሙ ጠንካራ ሠራተኛ ሆነው ነው። በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድ ምክትል እንደራሴ ሆነው መሾማቸውን አልቀበልም ብለህ ያስቸገርክ አንተ ነህ። በእሳቸው በኩል ግን ገፍኔራል ተደላ ከሥልጣኑ ይነሳልኝ፤ ወይም አጠፋ ይቀጣ ብለው ያቀረቡልኝ ነገር የለም። ስለ አንተም አንስቷል አንድም ቃን የከፋ አስተያየት ሲናገሩ አልሰማሁም። ..... ኢትዮጵያ በጠላት በተያዘች ጊዜ ሰለነበሩት ባንዶችና እናንተም መካከል በትግሉ ጊዜ ራቢጣ የነበሩ ናቸው፤ ስለሚባሉት ሰዎች የጠቀስኩ ታሪክ፣ የአስተዳደሩን ሥርዓት እየጣሰክ የበላይህን ትዕዛዝ አልቀበልም፣ ለምትለው ጉዳይ አይረዳህም። እኔ በአስተዳደጌም ሆነ በውትድርና ጥያቄ በዲሲፕሊን ስለማምን፣ አልአግባብ የምክትል እንደራሴውን ሥልጣን ስትጋፋ፣ ካንተ ጋር አልቆምም። ነገር ግን፡ ምክትል እንደራሴው አንተን ለማጥቃትና ሥራህን ለመበደል ሲጥክሩ ከደኝቸው ከአንተ ጋር እቆማለሁ። ..... አሉኝ። የገፍኔራል ዐቢይ አነጋገር ትርጉሙ፡ አንተን ከጠላትህ ከተሰፋዮሐንስ ለማላቀቅ አልቸልም ማለታቸው ስለሆነ፣ ሕይወቴን ከተሰፋዮሐንስ መላቀቅ ያለብኝ አኔው ራሴ ነኝ ..... » ብሎኝ፣ ከአጠገቤ ራቀ። እኔም ተከትዬ ለማጽናትና ለመምከር ብጥክር አላዳምጥም አለኝ። ወዲያው እንዲመክሩትና እንዲያበርዱት ለብዙዎቹ ወዳጆቹ ነገርኩ። እነሱም አልቻሉም። አንድ ሳምንት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ የተደላ ሕይወት ማለፉን ስሰማ እጅግ ተጸጸትኩ። ..... ተደላ ዕቁቢት በሥልጣኑ ዘመን ያንን ሁሉ ጠላት ያፈራው በጨካኝነቱ ነው ብለው፣ የሚያምኑት ሰዎች ጥቂቶች አለመሆናቸውን አውቃለሁ። የአንድነት ተቃዋሚዎቹን እያሳደደ ያለ ርህራሄ ማስቃየቱን እኔም አልክድም። ይሁን እንጂ ይህን ሁሉ የፈጸመው በአረመኔነት ጠባይ ሳይሆን ለአንድነት ሲል ነው ..... » ብለው፤ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌ አስተያየታቸውን ሰጥተውኛል።

ኢርትራ፣ አሥራ አራተኛዋ ጠቅላይ ግዛት ሆና ከታወጀች ከሰባት ወራት በኋላ፣ ስኢትዮጵያና ለኢርትራ አንድነት፣ በታጋይነቱና በኃይለኛነቱ እጅግ የታወቀው፣ ብርጋድየር ገፍኔራል ተደላ ዕቁቢት በገዛ ራሱ ሕይወቱን አሳለፈ ተብሎ፣ በኢትዮጵያ ራዲዮ ሲነገር፣ ከፍ ያለ ድንጋጤ ያልደረሰበት የለም። ሕይወቱን በገዛ ራሱ ለማጥፋቱም ተጠራጣሪዎቹ ጥቂቶች አልነበሩም።

በኢትዮጵያ አቆጣጠር ረቡዕ ሰኔ 5 ቀን 1955 ዓ.ም (በአውሮፓ አቆ. 12-06-63) ከምሽቱ አሥራ ሁለት ሰዓት ላይ፣ የሕዝብ ፀጥታ ጥበቃ ሚኒስትር ዴታ ደጃዝማች ክፍሌ ዕርገቱ እኔ ቢሮ ስልክ ደውለው፣ « ..... የኢርትራ ፖሊስ አዛዥ ገፍኔራል ተደላ ዕቁቢት በዛሬው ዕለት ሕይወቱን በገዛ ራሱ አሳልፏል ..... » ተብሎ በራዲዮ ይነገር አሉኝ። በዚያን ጊዜ እኔ የኢትዮጵያ ራዲዮ የብሔራዊው ፕሮግራም ኃላፊ ነበርኩ። በበኩሌ የደረሰው አደጋ ምን ያህል አስደንጋጭና የማይጠበቅ መሆኑን ለደጃዝማች ክፍሌ ከገለጽኩላቸው በኋላ፣ እጅግ የታወቀው

የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ አንዲቱ በደፈናው ራሱን ገደለ ብሎ ማውራቱ፤ በሕዝብ ዘንድ ብዙ ትርጉም ስለሚፈጥር፤ የአሟሟቱ ሁኔታ ምን እንደሆነ ቢገለጽ ይቻላል አልኳቸው። ደጃዝማች ጥቂት ካዳመጡኝ በኋላ፤ « ..... ሀሳብህን እደግፋለሁ። ግን የአሟሟቱን ምክንያት መግለጽ ሳያስቸግር አይቀርም። እስቲ ..... ለማናቸውም ..... አሥመራ ደውልና ገፍኔራል ዐቢይን አማክረው ..... » አሉኝ። ወዲያው አሥመራ ቤተመንግሥት ደውዬ ይዘንኩ ሀሳብ ለአንደራሴው አመለከትኩ። « ..... የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ ለበላዩ ባለሥልጣን አልታዘዝም ብሎ ስለአስቸገረ፤ ከቦታው መዛወር እንዳለበት ነገረው ነበር። ይዘንንም አልቀበልም ብሎ ለማመፅ መዘጋጀቱ ተደረሰበት። በዚህ ጊዜ የዲሲፕሊን እርምጃ የሚወሰድበት መሆኑን ሲያውቀው፤ በቢሮው ውስጥ ሆኖ በመሣሪያ ሕይወቱን አሳለፈ። ታሪኩ ባጭሩ ይኸው ነው። ከመጥቱ በፊት ለዚህ የበቃበትን ምክንያት በጽሁፍ የተወው ማስታወሻ እንዳለ፤ ወይም ለቅርብ ጸሐፊው የተናገረው ቃል መኖር አለመኖሩን ለማወቅ ምርመራ በመደረግ ላይ ነው። ..... በእኔ በኩል፣ ዛሬ ማታ በራዲዮ የሚነገረው፣ በገዛ ራሱ ሕይወቱን ማጥፋቱንና፤ የአሟሟቱንም ምክንያት ለማወቅ የፖሊስ ምርመራ መቀጠሉን ብቻ ነው ..... » ብለው፤ ሌሎችን ገፍኔራል ዐቢይ እበባ የኤርትራ ጠቅላይ ግዛት እንደራሴ ዘንገሩን መሠረት፣ ዜናው ባጭሩ ለሕዝብ ተገለጸ።

በዚህ አኳኋን፣ የገፍኔራል ተደላ ከዚህ ዓለም መለየት በራዲዮ ከተነገረ በኋላ፤ ስለአሟሟቱ በሕዝቡ ዘንድ የሚሠራጨት ልዩ ልዩ የተተራመሱ ዜናዎች፣ አሥመራንና አዲስ አበባን አጥለቀላቸው። ከነዚህም ውስጥ፣ በሁለት ዓይነት የቀረቡት ወሬዎች ወደ እውነቱ ይጠጋሉ ተብለው ተገመቱ። የመጀመሪያው፣ ተደላ ዕቁቢት በፌዴሬሽኑ መፍረስ በጣም ተቆጭቶ ራሱን ገደለ ሲል፤ ሁለተኛው ደግሞ፣ እንዲታሰር ወታደር በተላከበት ጊዜ፣ እጄን አልሰጥም ብሎ ሲታኮስ ተገደለ የሚለው ነው።

በዙውን ጊዜ በአገራችን፣ አንዳንድ የታወቁ ሰዎች በድንገት ሲሞቱ ወይም ሲታሰሩ፣ እውነተኛው ጉዳይ ተገልጦ በራዲዮ ስለማይነገር፣ ሕዝቡ የሚመስለውን እየፈጠረ ማውራቱ አዲስ ነገር አይደለም። በመሠረቱ፣ የኤርትራ ፖሊስ አዛዥ አሟሟት ትክክለኛው ዜና፣ እንደራሴው ለኢትዮጵያ ራዲዮ የብሔራዊ ፕሮግራም ሹም የገለጹት ነው። እርግጥ፣ ተደላ ዕቁቢት ሕይወቱን ከማጥፋቱ በፊት፣ በጣም ተበሳጭቶ ቢሮውን ሲዘጋ፣ « ..... የኤርትራን ሕዝብ አሳስተነዋል። የሠራነው ሁሉ ልክ አይደለም ..... » የሚል ቃል መናገሩ ታውቋል። ይሁን እንጂ ሕይወቱን የሰዋበት ዋናው ምክንያት፣ እሱ ራሱ ዋና አርበኛ በሆነበት በፌዴሬሽኑ መፍረስ ተበሳጭቶ ነው ማለት አይቻልም።

የምክትል እንደራሴውን ሥልጣን አልቀበልም በማለቱ ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወር መወሰኑን የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ ከነገሩት በኋላ፣ ከእንግዲህ ወዲህ ከማንም ጋር አልነጋገርም ብሎ፣ ከቢሮው ገብቶ በሩን ዘጋ። ይህ እርምጃ የእመፅ ተግባር ሆኖ ስለተቆጠረ፣ እንዲታሰር ተወስኖ፣ የሚይዙት ወታደሮች ወደ ፖሊሱ አዛዥ ቢሮ ተላኩ። ሰውየው ቢሮውን ዘግቶ ያደፈጠ ስለሆነ፣ የተላኩት ወታደሮች ሁኔታው አስግቷቸው የታዘዙትን ሳይፈጽሙ ተመለሱ። በዚህ ጊዜ፣ ገፍኔራል ዐቢይ ዘሳብ ገባቸው። ተደላን በስልክ አነጋግረው መንፈሱን ለማብረድ ደጋግመው መከራ ቢያደርጉም፣ ተደላ አላነጋገርም አላቸው። ቢቸግራቸው፣ የጽሕፈት ቤቱን ኃላፊ ክንፈ ተስፋጋብርን ጠርተው፣ እባክህ ምክረውና እኔም ላነጋግረው ብለው ጠ

የቁት። ከንፈም በበኩሉ ሞክሮ አልተሳካለችም። ተድላ ቢሮውን ዘግቶ አሻፈረች አለ።

ከጥቂት ሰዓቶች በኋላ፣ ኮሎኔል ከበደ ያዕቆብ (ኋላ ሜጀር ጀኔራል) የሁለተኛ ክፍለ ጦር ከፍተኛ መኮንን፣ ከኢርትራ ፖሊስ ምክትል አሣዥ ከኮሎኔል ዘርዓማርያም አዛዚ እና ከተድላ ጽሕፈት ቤት ኃላፊ ከክንፈ ተስፋጋብር ጋር ሆነው፣ ወደ ተድላ ዕቁቢት ቢሮ አመሩ። ምን ለማድረግ? ..... ተድላን መክሮ እጅህን በሰላም ሰጥ ሰማለት። አሻፈረች ቢል ? ..... ሌላው እርምጃ በእንደራሴው ይወስናል። ..... በኮሎኔል ከበደ ያዕቆብ የሚመሩት መልዕክተኞች ከፖሊሱ አሣዥ ጽሕፈት ቤት ሳይቃረቡ፣ አንድ ትልቅ የመሣሪያ ድምጽ ተሰማ። ተድላ ቢሮውን ዘግቶ ባንገበው ኡዚ ሕይወቱን አሳልፎ ጠበቃቸው።

ተድላ ዕቁቢት ወደ አዲስ አበባ እንዲዛወር መወሰኑን ገፄራል ዐቢይ ሲነግሩት፣ ከችግሩ ተገላገልኩ ብሎ ደስ ይለዋል እንጂ፣ በዚህ ብሰጭቱ ግሎ ሕይወቱን እስከ ማጥፋት ያደርሳል ብለው አላሰቡም። ቀደም ሲል ተድላ ዕቁቢት በተስፋዮሐንስ ሥልጣን በሚበሳጭበት ጊዜ፣ «አንተንና ሥራህን የሚበድል ነገር ሲሠሩ ካዩኋቸው ካንተ ጋር አቆማለሁ» ሲሉ ገፄራል ዐቢይ የሰጡት ቃል ይታወቃል። በመጨረሻው የንጉሠ ነገሥቱ እንደራሴ እንደወሰኑት፣ ዝውውሩን ተቀብሎ አዲስ አበባ ቢመጣ ኖሮ፣ ንጉሠ ነገሥቱ በጣም ሰለሚወዱት፣ ብዙ ደስ የሚለው ነገር እንደሚያገኝ የታወቀ ነበር። ምን ይሆናል ? አልሸኛና ትዕግሥት የሌለው ሰው በመሆኑ፣ ብቻውን ሲያሰብ በማናቸውም በኩል የወደፊት ሕይወቱ ጭለማ ሆነበት።

ያ-- የኢትዮጵያንና የኢርትራን ፍጹም አንድነት ከልቡ የሚያምን ጐበዝ፤

ያ-- ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከፈጣሪ ጋር እያወዳደረ የሚያመልክባቸው ሰው፤

ያ-- የኢርትራንና የኢትዮጵያን አንድነት የሚቃወሙትን ሁሉ በወረንጦ እየለቀመ የሚያጠፋ ኃይለኛ መኮንን፤

በተወለደ በሃምሳኛው ዓመት፣ እሱ ራሱ ብዙ የለፋበት የኢርትራና የኢትዮጵያ ፍጹም ውህደት በተፈጸመ በሰባተኛው ወር፣ መጨረሻው እንደዚህ አሳዛኝ ትራገፍዳ በመሆኑ፣ በተለይ ከአንድነት ወገኖች ያላዘነለትና ያልተወሰተ የለም።

ለተድላ ሞት ዋና ምክንያት ናቸው የተባሉት ተስፋዮሐንስ በርሄ ግን፣ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ በኋላ ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ታማኝ ሆነው፣ የኢርትራ ምክትል እንደራሴነቱን ሥልጣን ለአሥራ ሁለት ዓመታት እንደያዙ ቆዩ። በዚህ ብቻ አልቆመም። በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት ፍጻሜ ላይ ለጥቂት ወራት ተቋቁመው ለነበሩት ለልጅ እንዳልካቸው መኮንን እና፣ ለልጅ ሚካኤል እምሩ ካቢኔዎች፣ ተስፋዮሐንስ በርሄ የማዕድን ሚኒስትር ሆነው ነበር።

## መጨረሻው ?

ማንም ሰው እንደሚያውቀው የኤርትራ ጉዳይ መጨረሻው ከኢትዮጵያ ተገንጥሎ ነፃ መንግሥት መሆን ነው። በመቅድሙ ላይ እንደተገለጸው ይህ መጽሐፍ የሚያቀርበው ዝርዝር ታሪክ፣ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ የተደረገውን ረዥም ጉዞና የአሥሩን ዓመታት የፌዴሬሽን ሕይወት ብቻ ነው።

በተባበሩት መንግሥታት የተወሰነው የፌዴሬሽን አስተዳደር፣ የኤርትራ ሕዝብ ያልጠየቀውና የቀዳማዊ ኃይለሥላሴም መንግሥት በደስታ ያልተቀበለው በመሆኑ፣ አንድነቶች የማፍረሻውን ጥናት የጀመሩት ሕገ መንግሥቱ በሥራ ላይ እንዲውል በጸደቀ ማግሥት ነበር። ከአሥር ዓመታት በኋላ ፌዴሬሽኑ ፈርሶ አስተዳደሩ ሲጥህድ፣ ኢትዮጵያዊነት የበለጠ ይጠነክራል፤ የአንድነት ሕይወት ይዳብራል፤ የልማት ዕድገት ይፋጠናል፤ ብለው ያለሙት ሰዎች በመጨረሻው የጠበቁትን አላገኙም።

መስከረም 11 ቀን 1952 ዓ.ም በፌዴሬሽን የመቀላቀሉ በዓል ሲከበር፣ የመረብ ምላሽ ሕዝብ ያንን ሁሉ የጋለ ስሜቱን የገለጸው፣ ከአሥመራ እስከ አዲስ አበባ « ተዘወሪ መኪና » አያለ ያዜመውና ከደስታው ብዛት ተንስቅቆ ያለቀበው፣ ከባዕድ አገዛዝ ወጥቼ፣ ኢትዮጵያዊነቴን አገኘሁ ብሎ ነው። በዚያን ጊዜ ይህ ሕዝብ፣ ፌዴሬሽን የተባለው ቃል ምን ትርጉም እንዳለው፣ ከሌላው ከኢትዮጵያ ሕዝብ አስተዳደር የሚለየው በምን ጉዳይ እንደሆነ፣ የሚያውቀው ነገር አልነበረም። ለሕዝቡ የተነገረውና ሕዝቡም ከልቡ ያዳመጠው፣ ኤርትራ አቀድሞው ታሪኳ ተመልሳ፣ ኢትዮጵያዊነቷንና ነፃነቷን አገኘች የተባለውን የምሥራች ቃል ነው።

የኤርትራ የወደፊት ዕድል፣ በአራቱ ኃያላን አገሮችና በዓለም መንግሥታት ማህበር በሚመረመርበት ጊዜ፣ ኢትዮጵያን አንፈልግም ያሉት የፖለቲካ ማህበሮች፣ መቀላቀሉ በፌዴሬሽን እንዲሆን ከተወሰነ በኋላ፣ እነሱ የሚወዱት ባይሆንም ተቃውሞአቸውን ለመቀጠል አላመቻቸውም። « ..... በዓለም ማህበር ፍርድ ተወስኖ የተሰጠን የአቶሞሚ መብት በትክክል በሥራ ላይ እንዲውል ከተደረገልን ተቃዋሚነታችን ምንም ትርጉም አይኖረውም .... » ብለው፣ ከአስተዳደሩ ጋር ለመተባበር አንገታቸውን ደፍተው ነበር። ይህ ዓይነቱ አስተሳሰብ ብዙ አልዘለቀም። የአጥባቂ አንድነት ወገኖች፣ የፌዴሬሽኑ መንፈስ ሥር ሳይለድ ባጭሩ እንቅጠፈው ብለው በተነቃነቁ ጊዜ፣ ተቃዋሚዎቹ፣ በተለይ የእስላም ሊግ አባሎች፣ ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅትና ለአራቱ ኃያላኖች፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን እየወነጀሉ ማመልከታቸውን ቀጠሉ።

በዚያን ሰዓት የተድላ ባይሩ መንግሥት፣ አንድ ጊዜ ከአንድነቶች ጋር ሆኖ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ የሚፈልግ ሲመስል፣ ሌላ ጊዜ ከፌዴራሊስቶቹ ጋር ተሠልፎ እቶኖሚውን ለማጠንከር ሲሞክር፣ አፍራሾቹ የሚመኙትን ለማድረግ ሳይመቻቸው ሶስት ዓመት አለፈ። አንደ እውነቱም ከሆነ፣ በተድላ ባይሩ አስተዳደር ዘመን፣ አጥባቂ አንድነቶች ፌዴሬሽኑን አፍርለውት ቢሆን ኖሮ፣ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ የሚነሱት ጠላቶች ጥቂቶች አይሆኑም ነበር። ፌዴሬሽኑ አያጠቅመንም ብለው የሚያፈርሱት አራሳቸው ኤርትራውያኖቹ ለመሆናቸው በቂ ማሰራጀ ቢቀርብ እንኳ፣ ኃያላን አገሮች ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከደሙ ንጹሕ

ናቸው ብለው፤ እንደማይምሯቸው የታመነ ነው። የተባበሩት መንግሥታትም፤ የዓለም ሽንጉ የሰጠው ውሳኔ አልተከበረም ብሎ፤ ኢትዮጵያን ለሌሎች ለድሆች አገሮች መቀጣጫ ለማድረግ፤ ኃይሉንና አቅሙን ከማሳየት ወደ ኋላ አይልም ነበር።

በመሠረቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴና መንግሥታቸው፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለኤርትራ ያዘጋጀውን የአቶኖሚ አስተዳደር በተግባር እንዲቀጥል አያደርጉም ተብለው የተጠረጠሩት፤ ጠቅላላው ገባኤ የመጨረሻውን ፍርድ ከመስጠቱ በፊት ነው። ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም፤ የሃምሳ ዘጠኝ አገሮች እንደራሴዎች የኤርትራን ፌዴራል አክት እንዲያጸድቁ ሲጠየቁ፤ በጣልያን ፕሮፓጋንዳ ተመስጠው፤ በኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ዕምነት የሰጠም በማለት ለመቃወም የተዘጋጁት አገሮች ጥቂቶች አልነበሩም። በአምስተኛው የተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ገባኤ ታሪክ ውስጥ በአጭሩ እንደተገለጸው፤ የጃንሆይ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር፤ የቀረበው ሬዞሎሽን በተቃዋሚዎች ዲስኩር ከመበላሸቱ በፊት፤ የመጀመሪያው ተናጋሪ ሆነው የሰጡት መግለጫ፤ « ..... ለኮሌክቲቭ ሴኪውራቲ ያላትን ዕምነት ሳታወቃል ጠብቃ የምትኖረው ኢትዮጵያ፤ ለኤርትራ አስተዳደር የተባበሩት መንግሥታት የሚጥልባትን አደራ በትክክል ለመፈጸም ተዘጋጅታለች ..... » ብለው በማረጋገጣቸው፤ የብዙዎቹን አገሮች አስተያየት እንዳሻሻለው ይታወቃል። ሆኖም አንዳንድ ታላላቅ አገሮች በተለይም እንግሊዝና ፈረንሳይ ድጋፋቸውን ቢሰጡም፤ ስለ አፈጻጸሙ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ያደረገቸውን ጥርጣሬ አላስወገዱም።

የኤርትራን ሕገ መንግሥት ያዘጋጀው የመንግሥታቱ ድርጅት ኮሚሽነር አንሴ ማቲየንዶ (ANZE MATIENZO) ሥራውን በፈጸመ ማግሥት፤ « .... የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ካቢኔ ይህን አቶኖሚ አክብሮ ያቆየዋል ብዬ አላምንም ..... » ሲል፤ ለኃያላን መንግሥታቶች በምሥጢር ራፖር አስተያየቱን ሰጥቷል። የፌዴሬሽኑ አስተዳደር እንደተጀመረም፤ አሥመራ ላይ ያሉት የታላላቆቹ መንግሥታት ቆንሰሎችና የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ወኪል፤ የኢትዮጵያን መንግሥት አስራር በጥብቅ መከታተል ጀምረው ነበር። በተሰይ እንግሊዝና ፈረንሳይ ጣልያኖች በሚሰጧቸው መረጃ እየተመሩ፤ የማህበረ ፍቅሪ ህገር አባሎች ፌዴሬሽኑን ለመሰረዝ የሚያደርጉት ሙከራ፤ ከገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት እየተገፉ ነው በማለት፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ከማስጠንቀቅ አልተቆጠቡም። ፌዴሬሽኑ ቢፈርስ አደገኛነቱንና በኢትዮጵያም ላይ የሚያስከትለውን ጣጣ ጃንሆይ እንዲገነዘቡት በግልጽ አስረድተዋል። ንጉሠ ነገሥቱም በበኩላቸው፤ የኤርትራን ፌዴሬሽን፤ ጥቅሙንና ጉዳቱን ለይተው ለማኖርም ሆነ ለማፍረስ፤ ኃላፊነቱም ሆነ መብቱ የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎች እንጂ፤ እሳቸውን በቀጥታ የሚመለከት ስለመሆኑን፤ በየጊዜው እያሰረዱ፤ የሚቀርብላቸውን ማስፈራሪያ ከመመከት አልተበገሩም። በዚህ አኳኝን ጊዜው እየጨመረ ሲሄድ፤ የኃያላን አገሮችና የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ማስፈራሪያ ስለተዳከመ፤ ከአሥር ዓመታት በኋላ ፌዴሬሽኑ ሲፈርስ፤ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ እንኳን ጥቃት፤ ጥያቄ እንኳን አልቀረበም። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴም በኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ የኤርትራ ፓርላማ ያሳለፈውን ውሳኔ ካጸደቁ ከስድስት ወር በኋላ፤ በግንቦት 25 ቀን 1963 ዓ.ም የአፍሪካን አንድነት ቻርት አዲስ አበባ ላይ በማስፈረማቸው፤ የኢትዮጵያ ሕዝቦች ብቻ ሳይሆኑ የአፍሪካውያኖችም አንድነት መሥራች አባት ተብለው በመላው ዓለም ተሞገሱ። ስለ ኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ ብዙ ኤርትራውያኖች ሲናገሩ፤ ሥልጣናቸውን ለማስፋፋት ትልቁን



ሰህተት የፈጸሙት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ናቸው ይላሉ። ትክክለኛውን አስተያየት ለመስጠት ጉዳዩን ጠለቅ አድርጎ መመልከት ያስፈልጋል።

በመከላከያና በውጭ ጉዳይ በፊናንስና በመገናኛዎች በኩል፣ ሕገ መንግሥቱ ለንጉሠ ነገሥቱ የሰጠው ሥልጣን ብጣም ሰፊ ስለሆነ፣ ተፈሪ መኩንን ምንም የጉደለባቸው ነገር አልነበረም። በዚያን ዘመን በኤርትራ ውስጥ እንዲፈጸም ጃንሆይ ፈልገው፣ በሥልጣን እጥረት ምክንያት ማድረግ ያልቻሉት ዐቢይ ጉዳይ ምን ነበር ? ተብሎ ቢመረመር፣ ምንም ዓይነት አጥጋቢ መልስ አይገኝም። እርግጥ በተድላ ባይሩ ጊዜ፣ ከኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ የተለየ የኤርትራ ባንዲራ በመውለብለብ፣ የአስተዳደሩም መጠሪያ « መንግሥቱ ኤርትራ » እየተባለ ነጋሪት በመጉሰሙ፣ ንጉሠ ነገሥቱን ቅር እንዳላቸው ያልተረዳ የለም። ሆኖም እነዚህን ሁለት ጉዳዮች ፓርላማው እንዲሰርዛቸው ጃንሆይ አለመጠየቃቸውን፣ አስፍሐ ወልደሚካኤል የኤርትራ አስተዳዳሪ ደጋግመው አረጋግጠዋል። እንደዚሁም ሌላ ምርጫ በማጣት ባይወዱ በግድ ተቀብለው በንጉሣዊ ፈርማቸው ያጸደቁትን የኤርትራን ፌዴሬሽን እፍርሱልኝ ብለው፣ መሪዎቹን ተድላን ሆነ አስፍሐን፣ በጽሑፍ ሆነ በቃል፣ በቀጥታ መጠየቃቸውን የሚያመለክት አንዳችም ማስረጃ እስካሁን አልተገኘም። እንደ እውነቱም ከሆነ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የኤርትራ አስተዳዳሪዎችና የፓርላማ አባሎች ፌዴሬሽኑን እንዲያፈርሱ ለማዘዝ የሚያስችል ቀጥታ ሥልጣን አልነበራቸውም። በዚህ ጉዳይ ለተደረገው ውሳኔ የመጀመሪያዎቹ ኃላፊዎች የኤርትራ ሕዝብ እንደራሴዎችና የአስተዳደሩ ባለሥልጣኖች መሆናቸው ግልጽ ነው። የፓርላማውን አባሎች፣ ሕዝቡ እንደራሴዎቹ አድርጎ የመረጣቸው ሕገ መንግሥቱን ተመርኩዘው መብቱንና ደህንነቱን እንዲያስከብሩለት፣ ቢያስፈልግም እንዲሰጡለት ስለሆነ፣ ኃላፊነታቸው በቀጥታ ለሕዝቡ እንጂ፣ የፌዴራሉ መንግሥት መሪ ለሆኑት ለቀዳማዊ ኃይለሥላሴ አለመሆኑ ለማንም የተሰወረ አይደለም። የፌዴሬሽኑ መፍረስ ለሕዝቡ ሠላምና ብልፅግና ይጠቅማል ብለው የወሰኑት እንደራሴዎቹ፣ ያለ አንዳች ግዴታ በፈቃዳቸውና በእምነታቸው ተመሥርተው መሆኑን የኤርትራ ሕዝብ በጥልቅ መረዳት አለበት። ይሁን እንጂ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ፌዴሬሽኑ እንዲፈርስ አልፈለጉም ነበር ብሎ መናገር አይቻልም። አፍራሾቹም ጥረት በሚያደርጉበት ጊዜ ከንጉሠ ነገሥቱ የሞራል ሆነ የማናቸውም እርዳታ አልተሰጣቸውም አይባልም። ከሰላሣ ስምንቱ የምክር ቤት አባሎች ውስጥ ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ብዙ የላቶት የአንድነት ወገኖች ዕድሜያቸውን ሙሉ ባመኑበት በኢትዮጵያዊነት ጥልቅ መንፈስ መሆኑ ባያከራክርም፣ ቀድሞ ተቃዋሚዎች ከነበሩት ወገኖች መካከል በገንዘብም ሆነ በሹመት የተደለሉ አልነበሩም ብሎ መከራከር ያዳግታል። ንጉሠ ነገሥቱም ተፈሪ በሆነው ግርማ ሞገሳቸው በማይመለከታቸው በኤርትራ የውስጥ ጉዳይ፣ አልፎ አልፎ እየገቡ አላሸቆጠቆጡም አላርበተበቱም አንልም። ዞሮ ዞሮ ማየት የሚያስፈልገው ለኢትዮጵያ አንድነት ቢባል ሆነ ለግል ጥቅም፣ ፌዴሬሽኑ ፈርሶ የአስተዳደሩ ውህደት የተፈጸመው በኤርትራውያኖች ሥልጣን ስለሆነ የመጀመሪያዎቹ ኃላፊዎች እነሱ ራሳቸው መሆናቸውን ነው።

በሁለተኛ ደረጃ ኃላፊነቱ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ይመለከታቸዋል ቢባል፣ ንጉሠ ነገሥቱ ምን ማድረግ እንደነበረባቸው ማስረዳት ያስፈልጋል። አንድነቶች ከቀድሞዎቹ ተቃዋሚዎቻቸው ጋር አንድ ድምፅ ሆነው ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ጃንሆይ እንዲፈቅዱላቸው ቢያመለክቱ፣ «የተሰጣችሁን የመተዳደሪያ አቶሚ ማፍረስ አይገባችሁም» ብለው ሊያቆሟቸው ይገባ ነበር ለማለት ይቻላል። ነገር ግን

ይህ ዓይነቱ አስተያየት ከንጉሡ በላይ ንጉሥ ሆኖ እንደመቆም የሚቆጠር ስለሆነ፤ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሚጠበቅ አይደለም። ..... ኦቶኖሚዬን ይገፍ በራሴ ከምተዳደር፤ በጌታዬ ሥልጣን ሥር መሆንን አመርጣለሁ ብሎ የሚቀርበውን ሕዝብ፤ «የለም የተሰጠህን መብት መጠበቅ አልብህ» ብሎ የሚያግድ «አቶክራሲ» በዚህ ዓለም ታይቶ ስለማይታወቅ፤ በእኔ በዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ አስተያየት በኤርትራ ፌዴሬሽን መፍረስ ጉዳይ፤ ተፈሪ መኩንን እንግዳ ናቸው ባይባልም የመጀመሪያው ተወቃሽ ሊሆኑ አይገባቸውም።

ታህሣሥ 2 ቀን 1950 ዓ.ም የተባበሩት መንግሥታት እምስተኛው ጠቅላላ ጉባኤ፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን አንድነት ቀላቀል የወሰነውን፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በሙሉ ደስታ አለመቀበላቸውን ለማንም አልሸሸጉም። ቀጥሎም በተደላ ባይሩ ዘመነ መንግሥት ፌዴሬሽኑን ወደ ማፍረስ የሚያዘነብል አንድ ምልክት ሲያዩ፤ በንቃት አንደሚመለከቱ አና ለማበረታታትም፤ እንደሚጥሩ፤ ለማንም የተደበቀ አልነበረም። በመጨረሻም የተደላ ባይሩ መንግሥት ወደቆ የአስፍሐ ሲተካ፤ የታመኑት አገልጋያቸው ቀስ በቀስ የልባቸውን አንደሚያደርሱላቸው ተስፋ ማድረጋቸው ምሥጢር አልነበረም። ነገር ግን፤ ፌዴሬሽኑ የፈረሰው፤ ፓርላማው በጦር ኃይሎች ታንክ ተከብ፤ መማክርቶቹ ማስፈራሪያ ተደርጉባቸው የተፈጸመ ነው እያሉ፤ ሕዝቡን ለማሳሳት በአንዳንድ ኤርትራውያኖች የተጻፉትን ተመልክተን ታዝብናል። በዚህ ጉዳይ እውነተኛው ታሪክ እየተሸሸገ፤ የፈጠራው ታሪክ እንዳይቀጥል፤ ዛሬ ከኛ ተለይተው ነፃ የሆኑት ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ምርቱን ከግርዱ ለይቶ ማወቅ ይገባቸዋል።

..... ኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም ፌዴሬሽኑ በፈረሰበት ዕለት ያ ሁሉ በዓል በፓርላማውና በቤተመንግሥቱ ሲከናወን፤ እንኳን በታንኮች ላይ መድፍ የጠመዱ የጦር ኃይሎች ይቅሩና፤ ሽጉጥ የታጠቁ የጽጉታ ፖሊሶች እንኳን በብዛት አልነበሩም። ..... በሕዝብ የተመረጡት የኤርትራ ፓርላማ አባሎችና አስተዳዳሪዎች ፌዴሬሽኑን ያፈረሱት፤ የታሪክ ከላሾች እንደሚሉት በቀዳማዊ ኃይለሥላሴና በመንግሥታቸው ተገድደው ሳይሆን፤ በራሳቸው ሙሉ ፈቃድና ኃላፊነት መሆኑን መገንዘብ ይስፈልጋል።

አርግጥ፤ የኤርትራ ጉዳይ በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ላይ ችግር የፈጠረውና በፕሮፓጋንዳ ረገድ ትልቅ ዝና ያገኘው ከፌዴሬሽኑ መፍረስ በኋላ ነው። ከዚያ በፊት በተለያዩ አስተዳደር ከምንኖር፤ አንድ ላይ ብንጠቃለል ይሻላል ሲሉ የነበሩት ብዙዎቹ ኤርትራውያኖች፤ ፌዴሬሽኑ ከፈረሰ በኋላ የኃይለሥላሴ መንግሥት መብታችንን ገፈፈው ለሚለው ጨካኝነት አዳማቂዎች ሆነዋል። በተለይ በኤርትራ ውስጥ ታክስና ግብር ከፋይ የሆነው ሕዝብ፤ ለሁለት መንግሥት (ለኤርትራና ለኢትዮጵያ) ከምንገብር፤ አስተዳደሩ አንድ አንዲሆን እንመርጣለን እያሉ ለጥቅማቸው የሚነጫነጩት ጥቂቶች አልነበሩም። ኋላ ግን የሚፈልጉት ሲሆንላቸው፤ ፌዴሬሽኑ በመፍረሱ የሕዝቡ መብት ተነክሯል በማለት፤ ተቆርቋሪዎች ሆነው ብቅ አሉ። ሌሎች ደግሞ በኢትዮጵያ መንግሥትና ኤርትራን ነፃ ለማውጣት በተቋቋመው የፓለቲካ ድርጅት መካከል፤ ወዲያና ወዲህ እያማቱ ለሁለቱም ወገኖች ታማኝ በመምሰል በሁለት ቢላ ለመብላት የተሯሯሙ ነበሩ። በዚህ ዓይነቱ ጥቅም ላይ የተሰማሩት ሰዎች፤ የኢትዮጵያ መንግሥት በጥሩ መረጃ የሽፍቶቹን ፈለግ አግኝቶ እንዲያጠፋቸው፤ ሽፍቶቹም ጠንክረው የኢትዮጵያን መንግሥት በማዳከም ወደ ግባቸው እንዲጠጉ ፍላጎት አልነበራቸውም። ለእነሱ

ጥቅም የሚመቸው ከዚህም ከዚያም አብረን ነን እያሉ፤ ፕሮብሌሙ መፍትሔ ሳያገኝ ዳመናውን አንዳዘለ ሲቆይላቸው ነበር።

የነፃ አውጭ ድርጅቱም ከልዩ ልዩ አገሮች ገንዘብ ለመስብሰብ እንዲመቸው፣ ኤርትራን በልዩ ልዩ የታሪክ ቀለም እየቀባ ነገደባት።

-- በነዳጅ ዘይት ህብት በከበሩትና በጠገቡት አገሮች ዘንድ፣ የኤርትራ ሕዝብ ሰማኒያ በመቶው (80%) ዘሩ ዓረብ፣ ቋንቋው ዓረብኛ ሀይማኖቱ እስላም ነው ተብሎ ታመነበት።

-- በእስላም አገሮች ዘንድ፣ የኢትዮጵያ የክረስቲያኑ ሕዝብ መሪ የሆኑት ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ፣ የእፄ ዮሐንስን ፈለግ በመከተል፣ እስላም የሆነውን የኤርትራን ሕዝብ በመጨፍጨፍ ላይ ናቸው ተባለ።

-- ፕሮግራሲቦች በሚባሉት ዓረቦች ዘንድ (ኢራቅ፣ ሶሪያ ወ.ዘ.ተ ..... ) ዓረብነቷና እስላምነቷ የተረጋገጠላት ኤርትራ፣ ከኃይለሥላሴ መንግሥት ነፃ ወጥታ፣ ፓን አራቢዝምን አንድነትከተለ የነፃ አውጭ ድርጅት ብዙ አርዳታ ጐረፈለት።

-- ለሕዝብ እኩልነት የቆሙ ናቸው በሚባሉት በመስኮችና በቻይናዎች ዘንድ፣ የኤርትራ ሕዝብ የነፃነት ንቅናቄ ድርጅት፣ ፀረ ኢምፔሪያሊስት ነው ተብሎ፣ ለመሣሪያዎችና ለደፈጣ ውጊያ የሚያገለግሉ የቴክኒክ እርዳታዎች ቀረቡለት።

-- ሊበራል በሆኑት በምዕራባውያን አገሮች ዘንድ ደግሞ፣ በተባበሩት መንግሥታት ውሳኔ ለኤርትራ የተሰጣት የኦቶማን መብት፣ ያለ አግባብ ፈርሶ የአዲስ አበባ ፊውዳል አስተዳደር ወድቆባት በመስቃየት ላይ ነች ተብሎ፣ የሞራልና የፕብሊሲቲ አርዳታ አገኘበት።

በዚህ አኳኋን ለዚች ለፈረደባት ኤርትራ፣ ነፃ መንግሥት አንድነቱን የተነሳላት ድርጅት ሁሉ፣ አንድ ጊዜ በአባዲሶች ዘመን ኤርትራ የባገዳድ ካሊፋ ተገዥ የነበረች የዓረብ አገር ነች ብሎ ሲሰይማት፣ ሌላ ጊዜ የቱርኮች ቅኝና የግብፅ አካል የነበረች የእስላም አገር አድርጎ ሲያቀርባት፣ ከኢትዮጵያም ጋር የዘር ሆነ የባሕል፣ የታሪክ ሆነ አብሮ የመኖር ግንኙነት ያልነበራት ነች ሲላት፣ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ መንግሥት ይህን ሁሉ ውሸትና የፈጠራ ታሪክ ችላ በማለት ለዓለም ባለማስረዳቱ፣ የኋላ ኋላ ብዙ ችግር ወደቀበት። ፕሮፓጋንዳ አንድ ጊዜ ደህና ሜዳ አግኝቶ ካጠቃ በኋላ፣ ዘግይቶ የሚሠራጨው ማስተባበያ ተደማጭነት ስለማይኖረው፣ የነ አድሪስ አዱምና የነ ሣልህ ሳቤህ ፕሮፓጋንዳ በኤርትራ እየነገደ፣ እውነተኛውን ታሪኳን በፈጠራ ታሪክ ሸፍኖ ለመኖር ጣረ።

የቀዳማዊ ኃይለሥላሴም መንግሥት፣ በኤርትራ ውስጥ ብዙ የሥራ መስክ በመፍጠርና ሥራ ፈቱን በመቀነስ፣ በአስተዳደር ረገድም ለኤርትራውያኖቹ የተለየ አስተያየት በማድረግ የሚወስዳቸው እርምጃዎች፣ የነፃ አውጭ ድርጅቱን የሚያዳክምለትና የሚያጠፋለት መስሎ ታየው። በዚህ አስተሳሰብ በአስተዳደሩ ላይ አንድ የኤርትራ ተወላጅ በሥራ ቢያጠፋ ወይም ቢሰንፍ፣ እንዳልታየ ታይቶ

ይታስፋል እንጂ እርምጃ አይወሰድበትም። ወደ ታላላቆቹም ሠፈር ጨርሶ የሚነካ አልነበረም። አለአግባብ የሆነ ውሳኔ ለማድረግ፣ አስፈላጊም ከሆነ ከፍተኛ ስህተት ለመፈጸም ኤርትራዊ በመሆኑ ይፈቀድለት ነበር። እዚህ ላይ በሐማሲን አውራጃ የአንድነት ማህበር የመማከርት ጉባኤ አባል የነበሩት ቄስ ሀብተሥላሴ ጉልበት፣ በዚያ በትግሉ ዘመን ለአዲስ አበባ ሕዝብ ባይረጉት ንግግር ውስጥ የጠቀሱትን ማስታወስ ይጠቅማል።

« ..... ለእናንተ ለኢትዮጵያውያን ወንድሞቼና እህቶቼ የማሳበባችሁ፣ ኤርትራውያን ወንድሞቻችሁና እህቶቻችሁ ኢትዮጵያዊነት የሚሰማቸው፣ እንደራሳችሁ አድርጋችሁ ስትይዟቸው ብቻ ነው። ..... ተለያይቶ የኖረው የአንድ አገር ሕዝብ፣ እንደገና አንድነቱ እንዲመለስ በሚደክምበት በአሁኑ ሰዓት፣ ለሌላው ኢትዮጵያዊ የማይደረገውን፣ ለኤርትራውያኖቹ የተለየ መንከባከብና አስተያየት ብታደርጉላቸው፣ ባዕድነት እንጂ ኢትዮጵያዊነት የበለጠ ይሰማቸዋል፣ ብላችሁ አታስቡ። ..... የኤርትራ ሕዝብ ለኢትዮጵያዊነቱ የሚሞተውና የሚታገለው፣ በማያጠራጥረው የአንድነት ታሪኩና ባሕሉ ተመሥርቶ መሆኑን አስቡበት። ..... »

በኤርትራ፣ የታወቁት የክንቲባ ጉልበት ልጅ፣ ቄስ ሀብተሥላሴ ጉልበት፣ ይህን ንግግር ያደረጉት በ1948 ዓ.ም አዲስ አበባ መጥተው በኤርትራና በኢትዮጵያ አንድነት ማህበር አዘጋጅነት፣ በሲኒማ አድዋ አዳራሽ በተደረገው የሕዝብ ስብሰባ ላይ ነው። እኝህ ህይማኖተኛና ጨዋ የነበሩት የአንድነት ታጋይ፣ ከልባቸው የሚያምኑበትን የኢትዮጵያንና የኤርትራን መቀላቀል ሳያዩ፣ በሕመም ምክንያት በመጋቢት 1949 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ናቸው።

ቀደም ሲል እንደተገለጸው ከ1962 ዓ.ም ጀምሮ፣ ኤርትራ መሠረተ ታሪኳ እንደ ሽሚዝ እየተለዋወጠ፣ በያለበት ሲነገድባት ከቆዮች በኋላ፣ በ1993 ዓ.ም ነፃ መንግሥት ስትሆን « የዓረብ አገር » አልተባለችም። ወይም «የአስላም ሬፑብሊክ» አልሆነችም። ከዓረብ አገሮች እነ ኢራቅና እነ ሶሪያ፣ ከአስላም ሬፑብሊኮች እነ ፓኪስታን፣ ኤርትራን በየበኩላቸው ለመያዝ ያን ሁሉ ጥረት ሲያደርጉ ከኖሩ በኋላ፣ ዛሬ በሚያዩት ሁሉ ምን ተሰምቷቸው ይሆን ?

ለብዙ ዓመታት ምርምር በማድረግ የደከምኩበትን የዚህን መጽሐፍ የመጨረሻ ምዕራፍ ስደመድም፣ ሀሳቤን የማጠቃለልው በሚከተሉት ዋና ዋና ነጥቦች ላይ ነው።

1. ነፃነታችን ከፋሽስት ከተላቀቀበት ከ1941 ዓ.ም ጀምሮ፣ የተባበሩት መንግሥታት ፍርዱን እስከሰጠበት እስከ 1950 ዓ.ም ድረስ፣ ኤርትራውያን ወንድሞቻችን ወደ እናት አገራቸው ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ያደረጉት ትግልና የተቀበሉት ስቃይ ራሱን የቻለ አንድ የታሪክ መጽሐፍ የሚዘጋጅለት ነው። ኢትዮጵያም ያለማቋረጥ ለብዙ ዓመታት ለልጆቿ ጠንክራ ባትሟገት ኖሮ፣ ለኤርትራውያን ወንድሞቻችን በዚያን ጊዜ የሚጠበቃቸው ዕድል፣ እንደ ሞቃዲሾ ሱማሌ፣ በኩሎኒያሊስት ጣልያን ሞግዚትነት ከመገዛት በስተቀር ሌላ መንገድ አልነበራቸውም።

2. በ1950 ዓ.ም የመንግሥታቱ ድርጅት የፍርድ ሽንጌ፣ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል የወሰነው፣ እንዳንድ



ለአንዲት ኢትዮጵያ በፅኑ ታጋይ  
የጃክሆይ ታማኝ አገልጋይ

« ... የሰው ትላቅነቱ ባያወላውል ባመነበት ጽንዖ መገኘቱ ነው። አስፍኦ ወ/ሚካኤል ይህን  
ጠባይ አይተንበታል ... »  
(ቀ.ኃ.ሥ ሰኔ 1962 ዓ.ም)

« ... እኔ የምሞተው በኢትዮጵያ መሬት ነው። ሥጋይም የሚፈርስው በምወዳት ኢትዮጵያ  
አፈር ነው ... »  
(አ.ወ.ሚ ነሐሴ 1993 ዓ.ም)

« .. የሚያምኑበትን በትክክል ፈጽመው ከዚህ ዓለም በጥንት የተለየ ታላቅ ኢትዮጵያዊ  
በመሆናቸው፣ ታሪክ ምንጊዜም የተከበረ ቦታቸውን ይጠብቅላቸዋል.. »

(ከደራሲው)

ኤርትራውያኖች እንደሚሉት ታላላቅ መንግሥታቸው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴን መንግሥት ለመርዳት ባደረጉት ጥረት አስመሆኑን እውነተኛው ታሪክ ቁልጭ ብሎ ያሳያል።

ሀ/ ሁለት ጊዜ በተደረገ ጥናትና ምርመራ አብዛኛው የኤርትራ ሕዝብ ኢትዮጵያዊነትን በመጠየቁ፤

ለ/ በኢኮኖሚ ረገድ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ካልተቀላቀለች በስተቀር፤ ራሷን ችላ ለመኖር የማትችል መሆኗ በዓለም ድርጅት ተጠንቶ በመረጋገጡ ነው።

3. እኛ ሳንጠይቅ፤ በውጭ ተንኮለኞች ተዘጋጅቶ የተጫነበን የፈዴሬሽን አስተዳደር፤ በኢትዮጵያዊነታችን ላይ « መለዮ » ስለፈጠረብን ይህንን አፍርሰን ከእናታችን ጋር መዋሀድ አለብን ብለው፤ በኅዳር 15 ቀን 1962 ዓ.ም የወሰኑት ኤርትራውያኖች ራሳቸው ስለሆኑ፤ የዛሬዎቹ ታሪክ አቅራቢዎች፤ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ብቻ ለማውገዝ በመረባረብ ፋንታ፤ በታሪኩ ሃይት ላይ ጥልቅ ምርምር ቢያደርጉ ትክክለኛውን ሁኔታ ሊረዱ ይችላሉ።

4. ኢትዮጵያ፤ እናቴ ነሽ ብለው የተጠጋትን ኤርትራውያኖች፤ ከሌሎቹ ልጆቿ አስበልጣ በትምህርት እንዲታነጹና የተሻለ ሕይወት እንዲያገኙ ያደረገችው ሰፊ ድካም፤ ምን ያህል እንደሆነ በማሰረጃ ስለሚረጋገጥ፤ የዛሬዎቹ ኤርትራውያኖች ውለታዎን መዘንጋት የለባቸውም።

5. በ1993 ዓ.ም ነፃነታቸውን ያወጁት ኤርትራውያኖች ከግባቸው ለመድረስ የቻሉት፤ ለብዙ ዓመታት ታግለውና ተዋግተው መሆኑን የሚክድ የለም። የእነዚህም የነፃነት ታጋዮች አባቶቻቸውና አያቶቻቸው ኢትዮጵያዊነትን ለማግኘት ያደረጉትን ከፍተኛ ተጋድሎ እነሱም መካድ የለባቸውም። ያ ! ያለፈ ትውልድ ኢትዮጵያዊነቱን ከልቡ አምኖበት፤ ብዙ መሰዋዕት ተቀብሎ ኢትዮጵያዊ ሆኗል። ከዚያ የቀጠለው ትውልድ ደግሞ፤ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ተገንጥላ ለብቻዋ እንድትቆም ለብዙ ዓመታት ተዋግቶ ነፃነቱን አግኝቷል።

እንግዲህ፤ ከአርባ ዓመታት በፊት ታሪካችንና ክብራችን ነው ብለው፤ ከኢትዮጵያ ጋር አንድ መሆንን የወሰኑትና፤ ከአርባ ዓመታት በኋላ ደግሞ ከኢትዮጵያ መለዮትን የመረጡት ራሳቸው ኤርትራውያኖች ስለሆኑ፤ እነሱም በምርጫቸው፤ እኛም ኢትዮጵያውያኖች በመሠረታዊው አቋማችን ጸንተን መቀጠል አለብን። ታሪክ፤ የሰዎች የሥራ ውጤት ነው። የዛሬዎቹ ሰዎች ዛሬ የሚሠሩትን ለሚቀጥለው ታሪክ ያስመዘግባሉ እንጂ፤ ያለፈውን መሠረታዊውን ታሪክ እነሱ እንደፈለጉ፤ ምንጊዜም መደምሰስ አይችሉም።

## ምስጋና

1. የዚህን መጽሐፍ ዝግጅት ለማጠናቀቅና ለእትም ለማቅረብ አዲስ አበባ በቆየሁባቸው በስባት ወራት ውስጥ፤ የተመቸ ማረፊያና የተለየ ጽሕፈት ቤት አዘጋጅቶ በመስጠት፤ በመጽሐፉ ዝግጅት ላይ ጽሑፎቹ የሚያርፉባቸውን ገጾች በቴክኒክ አቀማመጣቸውን በማስተካከልና ጠቃሚ የሆኑ ሀሳቦችን በመለገፊያ፤ በጠቅላላው ሥራው እንዲቃናል፤ አስፈላጊ የሆኑትን ጉዳዮች ሁሉ በማሟላት፤ ወዳጇ ወንድሜ አቶ ቤትሩ አድማሴ የሰጠኝን ድጋፍና ያደረገልኝን እርዳታ ለማመስገን የምገልጽበት ቃላቶች ያጥሩኛል።

2. የመጽሐፉ ጥላን ከተነደፈበት ከ1992 ዓ.ም ጀምሮ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚያስፈልጉትን ምርምሮች በማከናወን፤ ሥነ ጽሑፎቹን በየታሪካቸው አካሄድ እያሰባሰበ ቁም ነገር ያላቸው አስተያየቶች በመስጠትና በጠቅላላውም እርማቶቹን በማስተካከል፤ ወንድሜ አቶ ደህኔ ረታ ያደረገልኝን እርዳታ ምንጊዜም አልዘነጋውም።

3. የታሪክ ምርምርና ጥናት ለማድረግ በልዩ ልዩ አገሮች በተጓዝባቸው በነዚህ ባለፉት ሰባት ዓመታት ውስጥ፤ የሕይወት ጓደኛዬ ወይዘሮ ገሊላ ተፈሪ፤ ፋታ ከማይሰጠው ሥራዋ ጋር ብቻዋን በትዕግሥትና በብርታት ያሳለፈችውን አስቸጋሪ ጊዜ ከልብ በመነጨ ጥልቅ ስሜት አስታውሳለሁ።

4. በኒውዮርክ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ለሪስርች በቆየሁባቸው ሰድስት ወራቶች፤ የተሟላ ማረፊያ በማዘጋጀትና አስፈላጊ የሆኑትንም ሰነዶች በማስባሰብ ከፍተኛ እርዳታ ያደረገችልኝን አህቴን ወይዘሮ ገነት መክብብን ከልብ አሰባታለሁ።

5. ወዳጇ ወንድሜ ፕሮፌሰር መርዕድ ወልደአረጋይ ገና ከመነሻው ጀምሮ እስከ መጽሐፉ እትመት መጨረሻ ድረስ፤ ጠቃሚ ዶክመንቶችን ከመጠቀም በላይ፤ የታሰበው ከፍሬ እንዲደርስ የሰጠኝን የማበረታቻ ምክር እያስታወስኩ ከልብ አመሰግናለሁ።

ከ1992 ዓ.ም እስከ 1998 ዓ.ም ድረስ በልዩ ልዩ አገሮች እየተዘዋወርኩ የታሪክ ምርምርና ጥናት በማከናወንበት ጊዜ በማናቸውም መልክ ከፍተኛ እርዳታ ያደረጉልኝን ወዳጆቼን ጥልቅ ከሆነ ምስጋናዬ ጋር ላስታውሳቸው እወዳለሁ።

- አቶ ሰብሐት ሐብለሥላሴ
- ፕሮፌሰር ምናሴ ኃይሌ
- ዶክተር ብሥራት አክሊሉ
- አቶ ወንዶስን መንገሻ
- ዶክተር ሙሉጌታ ወዳጆ
- አቶ ጴጥሮስ አክሊሉ

- አቶ ተካልኝ ገዳሙ
- ዶክተር መክብብ ገበየሁ
- አቶ አሰፋ መንገሻ
- አቶ ኃይሉ ወልደሥላሴ
- ልጅ ዮሐንስ መንገሻ ሥዩም
- አቶ ሞሐመድ ኢብራሂም

I. ለዚህ መጽሐፍ ዝግጅት፣ በልዩ ልዩ አገሮች ለመጓጓዣ እንድችል በአየር ትራንስፖርት ከፍተኛ ዕርዳታ ላደረገልን

**የኢትዮጵያ አየር መንገድ**  
**ETHIOPIAN AIR LINES**

ባለውለተኛነቴን እገልጻለሁ፡፡

II. መጽሐፉን ለማስተዋወቅ የተሰናዳውን ፕሮግራም በተሟላ ዝግጅት ላስፈጸመልኝና ላበረታታኝ

**አቢሲኒያ ባንክ**  
**ABYSSINIA BANK**

ጥልቅ ምስጋናዬን አቀርባለሁ፡፡



### መረጃዎች

በቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዘመን መንግሥት የተፈጸመውን የኤርትራን ታሪክ ጽፌ ለማቅረብ ያስቻለኝ፤ በየአገሩ እየተዘዋወርኩ ለሰባት ዓመታት ያደረግኳቸው ምርምሮችና ጥናቶች ብቻ አይደሉም። በመቅድሙም ላይ አንደጠቀስኩት፤

1ኛ/ ኤርትራን ወደ ኢትዮጵያ ለማስመለስ የንጉሠ ነገሥቱን አደራ ተቀብለው፤ ከ1945 እስከ 1952 ዓ.ም ድረስ፤ በዓለም መንግሥታት ሽንጌ ላይ ለሰባት ዓመታት ፋታ ያልሰጠ ትግል ያደረጉት ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፤

2ኛ/ ኤርትራን ከፌዴሬሽን አስተዳደር ወደ ፍጹም አንድነት ለማሸጋገር ለአሥር ዓመታት ከፍተኛ ሚና የተጫወቱት፤ ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤

ባላቸው ማስታወሻዎችና ሰነዶች አንድጠቀም ስለፈቀዱልኝ፤ ይህን መጽሐፍ በብዙ ረገድ የተሟላ አቀራረብ አንዲኖረው ለማድረግ በጣም ረድቶኛል።

በተወለዱ በስልሣ አንድ ዓመታቸው ደርግ በግፍ የገደላቸው ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ፤ ፍርድ አግኝተው በሕይወት ቆይተው ቢሆን ኖሮ፤ ከጣልያን ቅኝ አስተዳደር በኋላ የኤርትራን የወደፊት ዕድል ለመወሰን፤ በአራቱ የዓለም ኃያላን አገሮችና፤ በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የተደረገውን የረዥም ጊዜ ውዝግብና፤ በመጨረሻም የተገኘውን ውጤት፤ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ለዓለምም ሕዝብ እውነተኛውን ታሪክ በሰፊው ያቀርቡለት ነበር።

ከጦርነት እሳት ወጥቶ ከሥቃይ ላልተላቀቀው ለመከረኛው የዓለም ሕዝብ፤ መብቱን ለመስጠትና ሠላሙን ለመመሥረት፤ የነ ሞሎቶቭ ሆነ የነ ሽርነስት ቤሽን፤ የነ ዲን አቸሰን ሆነ የነ ዠርዥ ቢዶ የፍርድና የዲሞክራሲ አሠራር፤ መልኩ እንዴት እንደነበረ አክሊሉ ሀብተወልድ የታሪኩ ምስክር ነበሩ።

ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፤ በደርግ ዘመን ምንም እንኳ ከሞት ተርፈው ብዙ ነገሮች ያሳለፉ ቢሆኑም፤ አስተማማኝና ሠላም በሌለው ሕይወት አእምሮአቸው እየተሰቃዩ፤ ጤናቸውም ስለአስቸገራቸው፤ በዚያ በሚያምር ብዕራቸው ለብዙ ዓመታት በአእምሮአቸው ያከማቻቸውን ማስታወሻዎች በጽሑፍ ሳያጠናቅቁ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ።

ጸሐፊ ትዕዛዝ አክሊሉ ሀብተወልድ በሕይወት በነበሩበት ዘመን፤ ሁኔታው ሲፈቅድልህና ጊዜው ሲያመችህ የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የመንግሥት ታሪክ የመጻፍ ዕድል ስለሚኖርህ፤ ከአሁኑ አስብበት እያሉ ያተገኝ ነበር። በተለይ የኤርትራን ጉዳይ ከመነሻው እስከ መጨረሻው የነበረውን የታሪክ ሂደት፤ ጥቂት ዕረፍት ባገኙ ቁጥር ያስጠኑኝ ስለነበረ፤ በዚያን ጊዜ የያዘኳቸው ማስታወሻዎች፤ በየአገሩ ላደረግኳቸው ምርምሮችና ዝርዝር ጥናቶች ትልቅ መሠረት ሆነውኛል። አክሊሉ ሀብተወልድ በዚያ በኤርትራ ሙግት ዘመን፤ በተለይ ከቀዳማዊ ኃይለሥላሴ እና ከጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደጊዮርጊስ ጋር የነበራቸውን ኮሬስፖንዳንሶች፤ ከዚህም በላይ

ከንጉሠ ነገሥቱ በቀጥታ በኩል ቴሌግራምና በጽሑፍ የሚደርሷቸውን መምሪያዎች እንዲቃቸውና ሰነዶቹንም እንደጠቀምባቸው ለግሠውኛል።

ቢትወደድ አስፍሐ ወልደሚካኤል፣ ከ1987 ዓ.ም እስከ 1996 ዓ.ም ድረስ፣ በተለያዩ ጊዜያት በሮምና በአዲስ አበባ እያገኘኋቸው፣ ኢርትራን ከፌዴሬሽን ወደ ኢትዮጵያ አስተዳደር ለማዋህድ ስለተደረገው ጥረት፣ በዝርዝር የሰጡኝን ጥናቶች መዝገቢያቸዋለሁ። በ1995 ዓ.ም ጤናቸው እያስቸገራቸውና አቅምም እያነሳቸው ሲሄድ፣ « ..... ይህን የኢርትራን ታሪክ በሚገባ ለመጻፍ ትችላለህ ብዬ ስለማምን፣ የማውቀውን ሁሉ እንድንገርህ ወሰኛለሁ ..... » ብለው ወደ ሰባ (70) ገጽ የሚጠጉ በብዕራቸው የተጻፉ ማስታወሻዎች ስጥተውኛል።

ከእነዚህ ከሁለቱ ታላላቅ ሰዎች (ከአክሊሉና ከአስፍሐ) በስተቀር፣ በጠቅላላው በኢርትራ ጉዳይ በቅርብም ሆነ በሩቅ ተካፋይነት የነበራቸውን ሰዎች እየቀረጠኩ በማነጋገሪያ የተቻላቸውን ሁሉ ረድተውኛል። ከእነዚህም መካከል፤

1. በኢርትራ ሙግት ዘመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ዋና ዲሬክተር፣ ቀጥሎም ምክትል ሚኒስትር የነበሩት ቢትወደድ ዘውዴ ገብረሐይወት፤
2. የኢርትራ ጉዳይ ተጀምሮ እስኪያልቅ ድረስ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ የአቶ አክሊሉ ሀብተወልድ ልዩ ጽሕፈት ቤት ሹም የነበሩትና፣ የኢትዮጵያ መልዕክተኞች አባል በመሆን በየጉባኤው የተካፈሉት ልጅ አምሩ ዘለቀ፤
3. ለአራት ዓመታት (1946 - 1950) በአሥመራ የንጉሠ ነገሥቱ ላይዘን አፈሰር የነበሩት፣ ሌፍትናንት ገፍኔራል ነጋ ኃይለሥላሴ፤
4. ያገር ፍቅር አንድነት ትጉህ አባል የነበሩት የራስ ኃይሌ ተስፋማርያም ልጅ፣ ፊታውራሪ ኪዳነማርያም ኃይሌ፤
5. "የፍቅሪ ህገር የሴቶች" ፕሬዚዳንት ሆነው ከፍተኛ ሞያ የፈጸሙት የታወቁት የወይዘሮ አስካለማርያም የማነ ልጅ፣ ብሪጋዲየር ገፍኔራል አበበ ተፈሪ፣ ይገኙበታል።

ከዚህም በቀር፣ ቀደም ብዬ በመቅድሙ ላይ እንደጠቀስኩት በጋዜጠኝነት ሞያ የተሰማራሁት የአሥራ ስምንት ዓመት በነበረኝ ጊዜ ስለሆነ፣ በማስታወቂያና በጋዜጣ መሥሪያ ቤት (ኋላ የማስታወቂያ ሚኒስቴር) በአገልገልኩበት በአሥራ ስምንት ዓመታት ውስጥ፣ በኢርትራ ጉዳይ ያየሁትና በጽሑፍ የመዘገብኩት ሁሉ፣ ለዚህ መጽሐፍ ዝግጅት የተለየ ድጋፍ ሆኖኛል።

ከ1992 እስከ 1999 ዓ.ም ድረስ ለሰባት ዓመታት በልዩ ልዩ አገሮች እየተዘዋወርኩ ባደረግኳቸው ጥናቶች የመረመርኳቸው ሰነዶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

---

## Bibliography

### UNITED - NATIONS (New York)

*The Ethiopian Claims and Position in Regard to the Former Italian Colonies. Documentation Presented by the Ethiopian Delegation, A/C 1/W.8, 20 October 1948, Restricted.*

#### General Assembly Official Records:

Third Session, Part I, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 21 September - 12 December 1948, Paris, Palais de Chaillot, 1949;*

Third Session, Part I, General Committee;

Third Session, Part II, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 5 April - 18 May 1949, Lake Success (New York), 1949;*

Third Session, Part II, First Committee, *Summary Records of Meetings 5 April - 13 May 1949 (id. 1949);*

Fourth Session, Plenary Meetings, *Summary Records of Meetings 20 September - 10 December 1949 (id. 1950);*

Fourth Session, Plenary Meetings, *Annex (id. 1950);*

Fourth Session, First Committee: Political and Security Question, *Summary Records of Meetings 20 September 6 December 1949 (id. 1950);*

Fourth Session, First Committee, *Annex (id. 1950);*

United Nations, 1950, *Report of the United Nations Commission for Eritrea. General Assembly official Records supplement no. 8(A/1285). Lake Success, New York;*

United Nations, 1952, *Final Report of the United Nations Commissioner in Eritrea. General Assembly Official Records supplement no. 15 (A/2188). New York;*

**United Nations, 1952, *Year Book of the United Nations*.  
New York.**

**UNITED STATES (Washington D.C.)**

**National Archives And Congress Library**

***United States and Italy 1936-1946. Documentary Records*, Department of State Publication 2669, Washington, United States Government Printing Office, 1949.**

***Paris Peace Conference 1946: Selected Documents*, Washington, United States Government Printing Office, 1947.**

**Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers (FRUS):**

**1942, vol. III: *Europe* (Washington, United States Government Printing Office 1961);**

**1943, vol. III: *Europe* (id. 1963);**

**1943, vol. IV: *The Near East and Africa* (id. 1964);**

**1943, *The Conferences at Washington and Quebec 1943* (id. 1970);**

**1945, *The Conferences at Malta and Yalta 1945* (id. 1955);**

**1945, *The Conference of Berlin (Postdam)*, voll. I e II (id. 1960);**

**1945, vol. II: *General: Political and Economic Matters* (id. 1967);**

**1945, vol. IV: *Europe* (id. 1968);**

**1946, vol. VII: *The Near East and Africa* (id. 1969);**

**1946, vol. II: *Council of Foreign Ministers* (id. 1970);**

**1946, vol. III: *Paris Peace Conference: Proceedings* (id. 1970);**

**1947, vol. IV: *Paris Peace Conference: Documents* (id. 1970);**

**1947, vol. III: *The British Commonwealth: Europe* (id. 1972);**

**1947, vol. V: *The Near East and Africa* (id. 1971);**

**1948, vol. I: *General; The United Nations, part 2* (id. 1976);**

**1948, vol. III: *Western Europe* (id. 1974);**

**1948, vol. V: *The Near East, South Asia and Africa, part 2* (id. 1976)**

**1949, vol. IV: *Western Europe* (id. 1975);**

**1949, vol. VI: *The Near East, South Asia, and Africa* (id. 1977).**

## UNITED KINGDOM

### Public Records Office

#### Entrean Affairs     1945 - 1950

FO - 371:     File No. 73873, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80.73899, 73900, 69349, 113520, 146570, 108196, 108191, 96723, 96722, 108201, 113519, 73877, 63198, 69350, 69360, 69366, 69300.

## FRANCE

### Ministère des Affaires étrangères

#### Quai D'Orsay Paris

1.     Relation avec l'Italie - question des anciennes colonies italiennes, concerne principalement les revendications éthiopiennes sur l'Eritrée.

2.     La Commission d'enquête sur les anciennes colonies italiennes et, à un degré moindre, la question de la reprise des relations diplomatiques entre l'Ethiopie et l'Italie. (Octobre 1944 - décembre 1948).

A)     Doc. K9

B)     Doc. K. Afrique Levant Vol. 54)

3.     C)     Conference de la paix (1946)

Document de la Conférence de Paris 4 Vols, Paris  
imprimerie nationale 1947.

## ARCHIVIO STORICO DEL MINISTERO DEGLI AFFARI ESTERI

Affari Politici, 1946 - 1956, Roma

Fondo ministero dell'Africa Italiana

Fondo Presidenza del Consiglio dei Ministri

Verbalì delle sedute del Consiglio dei Ministri

Carte Sforza

Serie Affari Politici

Fondo Ambasciata Parigi

**Fondo Ambasciata Londra**  
**Memorandum on the Italian Colonies**  
**Presented by the Italian Government 1945**

**SFORZA CARLO,**  
 L'Italia E I Problemi Della Pace Europea, Milano-Roma Edizioni  
 Viola, 1944.

**BRUSASCA GIUSEPPE,**  
 Il Ministero Degli Affari Esteri. Governo E Diplomazia Al  
 Servizio De Popola (1948).

**SELECT BIBLIOGRAPHY**

**Zawda Gebre-Sellassie (Doctor Dejasmatche)**  
 Eritrea, Ethiopia in the context of the Red Sea and Africa (1976).

**Pankhurst, Sylvia,**  
 Ethiopia And Eritrea, 1941 - 1952 -Woodford Green,  
 England: Lalibela House. 1953

**Spencer, John, H.,**  
*Ethiopia at Bay: A Personal Account of the Haile Sellassie*  
*Years*, Michigan: Reference Publications Inc. ,1983

**Sforza, Carlo,**  
 Cinque anni a palazzo Chighi. La politica estera italiana da 1947  
 al 1951. Roma: Atlante, 1952.

**Trevaskis, G.K.N.,**  
*Eritrea: A Colony in Transition, 1941 - 1952.* Oxford University  
 Press, 1960,

**Rossi Gianluigi,**  
 L'africa Italiana Verso L'indipendenza (1984).